

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

**BIDRAG TIL
KØBENHAVNSK
HAANDVÆRKS HISTORIE
I DET SIDSTE HUNDREDAAR**

Johannes Lasenius Kramp.

ET BIDRAG TIL
KØBENHAVNSK
HAANDVÆRKS HISTORIE
I DET SIDSTE HUNDREDAAR

HAANDVÆRKERFORENINGEN
I KØBENHAVN 1840—1940

AF

ARTHUR G. HASSØ

UDGIVET AF HAANDVÆRKERFORENINGEN I KØBENHAVN
CHR. ERICHSSENS FORLAG
KØBENHAVN 1940

SATS OG TRYK: BIANCO LUNOS BOCTRYKKERI A/S
KLICHEER: BERNH. MIDDELBOE'S REPRODUKTIONSANSTALT OG TUTEIN & KOCH
PAPIR: DE FORENEDE PAPIRFABRIKKER A/S
INDBINDING: CARL PETERSEN'S ENKE
KCL. HOFBOGINDER

Haandværkerforeningens Bygning. 1940

Haandværkerforeningen i København besluttede i Slutningen af 1937, at dens 100-Aars Jubilæum den 20. November 1940 skulde markeres ved Udgivelsen af et Værk om dens Virksomhed gennem de hundrede Aar. Ved Nytaarstid 1938 overdrog vi Arkivar ved Rigsarkivet ARTHUR G. HASSØ at udarbejde en detailleret historisk Redegørelse for Foreningens Indsats for den københavnske Haandværkerstand og en Skildring i Hovedtræk af Foreningens indre Liv. Naar Bogen nu forelægges Offentligheden ved et Samarbejde mellem Foreningen og Chr. Erichsens Forlag, føler vi Trang til at takke de tilsluttede Organisationer, fordi de med saa stor Imødekommenhed har fulgt Foreningens Opfordring til at yde deres Bidrag til Bogens Udstyr med Farvebilag og Otto Mønsted Fond og Det Reiersenske Fond for Støtte til Bogens Udarbejdelse.

København i Efteraaret 1940.

BESTYRELSEN FOR
HAANDVÆRKERFORENINGEN I KØBENHAVN

Platte fra Alderstrøsts 50 Aars Jubilæum. 1912.

Haandværkerhaven. 1940.

Ved Nytaarstid 1938 overdrog Haandværkerforeningen i København mig at udarbejde en Redegørelse for dens Virksomhed til Jubilæet i 1940. Dette Arbejde har været lettet ved, at Foreningen har bevaret sit Arkiv fuldstændigt fra den første Dag. Hensigten har været at give en dokumenteret Redegørelse for Foreningens Indsats for den københavnske Haandværkerstand og en Skildring i Hovedtræk af dens eget indre Foreningsliv.

Naar Hovedvægten i saa stærk en Grad er lagt paa Tiden før Aarhundredskiftet, har dette flere Grunde. Foreningens Virksomhed for Standens Interesser var Hovedformaalet med dens Stiftelse i 1840, og i Aarene indtil Næringslovens Ikrafttræden 1862 udfoldede den en levende og ivrig Virken udadtil i sin store Kamp for Lavsordningen. Da Kampen endte med det knusende Nederlag, kastede den sig i Stedet over sin anden store Opgave, Arbejdet paa at skabe den uformuende Haandværksmester et Fristed i Alderdommen, og der kan næppe være Tvivl om, at denne filantropiske Virksomhed sikrede Foreningen fortsat Eksistens efter 1862. Derimod holdt Foreningen sig i en lang Aarrække uden for Bestræbelserne for en Revision af Næringsloven, og da den paany gik ind i Samarbejdet efter 1880, stod andre Organisationer rede til at føre Kampen for Standens Interesser, og nye Organisationer kom til. Haandværkerforeningen deltog i Arbejdet, men som et Led i en større

Sammenhæng. Kræfterne samledes i Fællesrepræsentationen for dansk Industri og Haandværk og i Dansk Arbejdsgiver- og Mesterforening, for at nævne de vigtigste. Oftest var de ledende Personligheder i Haandværkerforeningen ogsaa blandt Forgrundsskikkelserne i disse Organisationer; men det Arbejde, der blev udført gennem Fællesrepræsentationen og Arbejdsgiverforeningen, er allerede blevet udførligt skildret; en ny Redegørelse vilde i det store Hele blot blive en Gentagelse. Paa den anden Side havde Foreningens filantropiske Virksomhed og dens Foreningsliv ved Aarhundredskiftet fundet deres faste Rammer, og en bredere Skildring for den følgende Tid vilde derfor ikke have større historisk Interesse. Endelig er den filantropiske Virksomhed udførligt skildret i C. NYROPS og K. V. KOCHS Værker fra 1912 og 1937.

Biografier af Foreningens ledende Mænd er ikke givet, da de fleste af dem som offentlige Personligheder allerede findes omtalt i forskellige biografiske Haandbøger. Alle Citater er ordrette, men ikke bogstavrette, og for Henvisningernes Vedkommende kan oplyses, at de refererer til Haandværkerforeningens udførlige Arkivregistratur.

Sluttelig retter jeg en varm Tak til Foreningens Kontorchef for megen Hjælp og Imødekommenhed, til Trykkeriets og Klichéanstalternes Personale for et godt Samarbejde og til min Ven, Afdelingschef SVEND GEILGAARD for uvurderlig Hjælp ved Afskrivningen af et stort Arkivmateriale, uden hvilken Bogen ikke var blevet til paa den Tid, der har staaet til min Raadighed.

København i Sommeren 1940.

ARTHUR G. HASSØ

**FORBEREDELSE
TIL KAMPEN FOR LAVENE
1840-47**

INDLEDNING

Staten og Lavene. Om Lavenes Opstaaen har der været fremsat flere Opfattelser¹⁾. Det er blevet hævdet, at Vægten maatte lægges paa det religiøse Moment, Lavenes etiske Opgaver; der er heri den Sandhed, at det i Middelalderen var umuligt at danne Sammenslutninger paa andet end kristen Grund, hvorfor det religiøse naturligvis har spillet en Rolle. Det er fra anden Side blevet hævdet, at Oprettelsen af Lavene skyldtes Byøvrighederne, der ønskede saadanne Organisationer i Forbindelse med Markedsordningen; at Administrationen, der varetog Hensynet til Almenvellet, var interesseret i Lavsorganisation, maa i alt Fald anses for givet. Afgørende har dog først og fremmest de økonomiske Kræfter været. Lavene var i deres Oprindelse blevet til som frivillige, fagligt delte Sammenslutninger med Hovedformalet: fælles Arbejde for større Andel i Produktionsudbyttet.

Den Monopolstilling, Lavene hurtigt tilrev sig med Hensyn til visse Arbejder og deres Priser, medførte snart fra Magistrat og Statsmagt en Indgriben; Priskontrol og Regulering af Arbejdsforhold satte Grænser for Lavenes frie Dispositioner; til Gengæld fik de hver for sig fastslaaet Eneretten til Arbejde inden for hver enkelt Fagomraade. De ældste københavnske Lavsskraaer er fra det 13. og 14. Aarhundrede, og ved samme Tid findes der Lav i flere af de større danske Købstæder. Samtidig med Myndighedernes Indblanding i Lavenes Forhold skete der en politisk og social Tilbagegang for Haandværkerne; Købmændene trængte dem ud fra Indflydelse paa Bestyrelsen i den sidste Del af Middelalderen.

¹⁾ Den her følgende korte Oversigt tilsigter kun at give en kortfattet Orientering i københavnske Haandværkerforhold ved Aar 1840. Den, der maatte ønske yderligere Indførelse i dette Emne, henvises til de udførlige Behandlinger, f. Eks.: Albert Olsen: *Staten og Lavene* (i *Historiske Meddelelser om København* 2. R. III), Villads Christensen: *København 1840-57*, C. Nyrop: *Bidrag til vor Haandværkerstands Historie i Tiden før 1857*, Bauer: *Haandværkerforeningen i København* (Indledningen), Henry Bruun: *Den faglige Arbejderbevægelse i Danmark indtil Aar 1900 I* (-ca. 1880) m. fl.

Lavene søgte at udnytte Monopolet paa forskellig Vis: ved Forfølgelse af Bønhaser og Fuskere og ved at gøre Kredsen af Mestre saa begrænset som muligt; Midlerne til dette sidste fandt man i Udelukkelse af uægtefødte, i Kravet om sædelig Vandel og i Størrelsen af Tiltrædelsespenge. Lavene beherskedes ved Aar 1500 af Mesterkliker, der ved alle Midler begrænsede Tilgangen, og et Forsøg fra Kong HANS' Side paa at afskaffe dette Uvæsen faldt til Jorden. Alvorligere var FREDERIK I's Ophævelse af hele Lavsinstitutionen i 1526; men o. 1550 havde Lavene allerede genvundet den tabte Magt, støttet af den almindelige økonomiske Udvikling. Men netop denne Udvikling tog en saadan Fart efter Syvaarskrigen, at den sprængte Lavsskammerne. Det kom til et Sammenstød mellem Lavsinteresserne, der ønskede faa Udøvere af Haandværksfagene, og den nye Tid, der krævede mange. Indvandringen til Byerne fra Landet og Udlandet gav Anledning til Konflikt mellem disse to modstridende Interesser, og Statsmagten greb ind mod Lavene. I Aarene fra 1580 førtes Kampen mod Lavene ved Tildeling af Fri-mesterrettigheder og ved Revision af Lavsskraaer.

Alle Skraaer og Lavsrettigheder blev endelig i 1613 strengt forbudt, et voldsomt Skridt, foranlediget af KRISTIAN IV's fuldt afklarede merkantilitiske Synspunkter. Den gunstige Handelsbalance skulde skabes ved Udvikling af Selvforsyningen, og denne sidste fremmes ved Haandværkets Udvikling; derfor skulde de snævre Lavsskammer sprænges. Følgen blev imidlertid ogsaa en stærk Uro inden for Haandværkerstanden, en oprørsk Aand blandt Svende og Drengene mod Mestrene, der var blevet frataget deres Magtmidler. I en ny Forordning 1621 maatte Regeringen genskabe Lavsordningen, dog i stærkt ændret Form; Formaålet var at komme Prisaftaler til Livs, lette Adgangen til Lavene og at skaffe rolige og ordnede Forhold inden for Lavene. Kongens Stilling var stadig nøje bestemt af hans merkantilitiske Syn; men selvom hans Forordninger officielt bestod og fornyedes 1643, saboteredes de af Magistraterne, der ønskede Lavenes Bestaaen af Hensyn til Bysamfundets faste Struktur, af skattepolitiske Grunde og først og fremmest, fordi Købmændene i Byraadene ikke var interesserede i at støtte Kongens lavsfjendtlige Manufakturpolitik.

Under de trykkede økonomiske Forhold før og efter 1648 havde Lavene en forholdsvis god Tid, og Enevældens Indførelse betød foreløbig ingen Ændring heri. Men i 1681 kom et nyt stort Angreb paa Lavsordningen. En Forordning af 23. December ophævede Lavene, men gav samtidig en Række Fag Lov til at nyde Lavsprivilegier; enhver, der havde lært et ærligt Haandværk og løste Borgerskab, maatte ernære sig deraf; Tiltrædelsespenge til Lavene skulde være et beskedent Beløb, og Adgang til Lavene kunde ikke

nægtes paa Grund af Vanskeligheder ved at skaffe Fødselsbreve. Fremmede Mestre skulde ikke paany gøre Mesterstykke; Svende kunde blive Mestre uden at have rejst paa Haandværket; Mestrene kunde holde et ubegrænset Antal Svende, men skulde holde mindst een Læredreng, født i Riget. Alle Lavssammenkomster skulde have Magistratens Tilladelse, og Prisaftaler blev forbudt; Lavenes Bisiddere skulde afskaffes. Forordningen var et Led i Regeringens nye Manufakturpolitik, en Følge af dens merkantilistiske Politik med nye økonomiske Driftsformer, reguleret af Staten. Der skete ved denne Tid en Adskillelse af Lavene i to Grupper: Industrilavene og Lavene af mere underordnet Betydning.

De rene Haandværkslav var gennem det 18. Aarhundrede i stadig Tilbagegang. Regeringens Takstpolitik og dens Begunstigelse af Frimesterinstitutionen betød en fortsat Sænkning af Anseelse for Lavene, og jo mere pukkede de paa deres gamle Privilegier og jo stædigere holdt de fast paa gamle stivnede Former fra Fortiden. Ved at begrænse Tilgangen søgte de at staa den økonomiske Udvikling imod; men under den tiltagende Produktion opnaaede de kun, at deres egen Indsats deri blev mere og mere betydningsløs. Tvivlen om Lavenes Hensigtsmæssighed blev stadig stærkere.

Haandværkerforordningen af 21. Marts 1800. Ogsaa Svendene havde fra gammel Tid deres Organisationer af fuldkommen international Karakter med et bestemt Ceremoniel, „Zunften“. De var ligeledes tvungne Korporationer som Mesterlavene eller som Nutidens Fagforeninger. Oprindelig havde de dannet som en Underafdeling af Lavene, var ikke Kamporganisationer mod Mestrene, fordi enhver Svend havde haft Haabet om engang selv at blive Mester. Den økonomiske Udvikling havde imidlertid ført med sig, at Tallet af Svende voksede, og dermed den enkeltes Mulighed for at blive Mester mindskedes; efterhaanden ændrede derfor deres Organisationer Karakter, blev mere udpræget økonomiske og sociale Kampforeninger, der skulde skaffe Svendene friere Arbejdsforhold og større Andel i Udbyttet af Produktionen. Gennem det 18. Aarhundrede var Modsætningen mellem Mestre og Svende blevet stadig stærkere; Strejker blev gennemført, ofte med ønsket Virkning for Svendene. Efterhaanden antog Modsætningen saa alvorlige Former, at en Kommission i 1790 blev nedsat for finde Veje til at mildne disse Brydninger. Dens Betænkning fik ikke større Betydning, for umiddelbart efter, at den var afgivet i 1794, udbrød de store Uroligheder blandt Svendene i København, som er kendt under Betegnelsen „den store Tømmerstrejke“. Situationen forekom Myndighederne saa alvorlig, at de i nervøs Hast nedsatte en større Kommission den 11. August. Dens Opgave skulde være at

undersøge Svendenes Klager og foreslaa Afhjælpning af Mangler „i Lavsindretningen selv“. Resultatet blev nedlagt i den store Haandværkerforordning af 21. Marts 1800.

Kommissionen havde oprindelig overvejet, om det ikke vilde være rigtigst helt at ophæve Lavsordningen; men inden den fik sit Arbejde afsluttet, havde meget ændret sig. Toldloven af 1797 betød daarlige Tider for Manufakturterne, og Lavenes Tilhængere vandt atter Terræn. Dette kom til at afspejle sig i Forordningen af 1800, da Kommissionen endelig fik sit Arbejde afsluttet; „den var et daarligt Kompromis mellem den frisindede Kommissions Udkast og den sejrende Reaktions kraftige Protester mod en Udvikling bort fra Lavsvæsenet“, hedder det i ALBERT OLSENS Afhandling.

Ved Forordningen ophævedes Forpligtelsen til at staa et vist Antal Aar i Lære; men der krævedes stadig Svende- og Mesterprøver. Staten ønskede at faa mange og duelige Haandværkere, vilde derfor gerne have Lavene bevaret, men Adgangen til dem lettet. Det var ikke for Svendenes og Drengenes egen Skyld, at der blev paalagt Mestrene betydelig større Pligter over for dem end hidtil; det saas ikke mindst af de meget haarde Bestemmelser, der ogsaa fandtes i Mestrenes Favør, for at styrke deres Autoritet, skønt det fri Kontraktforhold blev fastslaaet. Forordningen indeholdt endvidere de ofte gentagne Forbud mod de værste Misbrug i Lavsvæsenet: Geburtsbrevene, Zunften, de urimelige Omkostninger ved Indtrædelsen i Lavene. Endelig tillod Forordningen, at en Svend, der havde arbejdet 4 Aar i sit Fag som Svend, nedsatte sig som Frimester mod at løse Borgerskab, der dog kun skulde koste ham det halve af, hvad en Lavsmester betalte; her havde Kommissionens Udkast af 1798 ønsket den Bestemmelse, at en Frimester, der havde 4 Aars Arbejde bag sig, skulde kunne blive Medlem af Lavet. Denne Bestemmelse havde Lavstilhængerne faaet forpurret, og der blev ogsaa sat forskellige Begrænsninger i Adgangen til at blive Frimester.

De følgende Aar kom der flere Bestemmelser, som paa det ene Punkt efter det andet satte Forordningen af 1800 ud af Kraft. Mesterstykke blev indført for Frimestre i flere Fag, den frie Akkordering om Opsigelsestid ophævet, frie Lønftaler afskaffet i Fabriklavene. Fortsat nye Plakater, Reskripter og Forordninger nedbrød efterhaanden Frimesterinstitutionen.

Københavns Lavsforhold ved 1840. I de Generaltabeller, som hvert Aar blev udsendt af Københavns Politidirektør efter Indberetninger fra Lavene, opføres der i alt 53 Lav og 9 Korporationer; Korporationerne var Sammenslutninger, paabudt af Myndighederne i Fag, der ikke dannede Lav. I Tabellerne opføres 3 af Lavene dog ved 1840 stadig med tomme Rubrikker: Færge-

mænd, Pramførere og Silkevævere. Et halvt Hundrede af disse Lav og Korporationer var Haandværkslav, Resten S sammenslutninger af Handlende. Antallet af Mestre, Svende, Dreng og faste Arbejdere i Lavene og Korporationerne var i 1841 15.717 Personer, i 1847 18.480, i 1852 19.174, 1857 20.363 og i 1861 16.553. Ved 1840 var der omtrent lige mange Mestre og Svende og halvt saa mange Dreng; dette Forhold forrykkedes efterhaanden, idet der blev forholdsvis flere Svende og færre Dreng. Lavene var af meget forskellig Størrelse, fra Skomagernes og Skrædernes paa mellem 550 og 700 Medlemmer til Blytækkernes, Kandestøbernes, Knapmagernes, Skorstensfejernes og Sværdfegernes paa mellem 3 og 10 Medlemmer.

Standens nederste Lag dannede Læredrengene. Læretiden var 5-7 Aar, alt efter, om Drengene boede hjemme og fik en lille Pengeløn, om de havde Kost og Logi hos Mesteren, eller om de – som Drengene fra Opfostringshuset og Fattigvæsenet – fik alt til Livets Ophold, ogsaa Klæder, hos Mesteren. I de Fag, hvor Tegnefærdighed krævedes, skulde Mesteren sørge for, at Drengene fik Undervisning deri; men der klagedes ofte over, at Mestrene snarere hindrede dem i at faa denne Side af Uddannelsen opfyldt. Læretiden afsluttedes i Regelen med et Svendestykke, udført paa Mesterens Værksted, godkendt af ham; undertiden nøjedes man dog med en Attest fra Mesteren om, at Drengen havde udstaaet sin Læretid.

Samme Dag, Svendestykket var færdigt eller Læretiden udløbet, blev den nye Svend indviet i det kammeratlige Liv med Drikkeri og de ældres Pengeafpresning; en af Lavsvæsenets mest iøjnefaldende Skavanker var den Uskik, at der paa Svendeherberget blev afpresset de udlærte Dreng Penge til Drikkevarer og Mad; ofte spiste og drak de ældre Svende i 2-3 Dage paa de nyes Bekostning for at lære dem den lange tyske Formular „Gruss“ og indvie dem i de andre Ceremonier, der hørte med til at drikke „Velkomst“; Udgifterne hertil kunde for den enkelte nybagte Svend blive 10-18 Rdlr., inden Festlighederne var forbi. Dermed begyndte imidlertid den spændende, urolige farverige Ungdomstid, Svendeaarene, Frihedstiden med Retten til at vandre det hele Europa rundt paa Arbejdet. Gamle Svendevandrebøger viser, hvorledes danske Svende har arbejdet sig ned til Tyrkiet, langt over i Rusland og ned til Spanien, naar de var „paa Valsen“.

Som Mestrene havde deres Lavshus, fælles Lavskasse og Oldermænd, havde Svendene deres Herberg eller Kro, deres Svendelade og deres Oldgesell. Hos Svendene havde Lavsvæsenets Ceremoniel og Formalisme udviklet sig endnu frodigere end hos Mestrene, og de vaagede endnu strengere over deres Lavs Rettigheder. Fremmede Svende maatte som de nybagte betale dyrt for at lære „Gruss“, og det var de arbejdsløse Svende forbudt selv at gaa rundt for

at søge Arbejde hos Mestrene; under Trusel om Prygl kostede sligt svære Mulkter; de Mestre, der ønskede Svendenes Arbejdskraft, maatte henvende sig paa Svendeherberget. Svendenes Sammenslutninger havde dog først og fremmest Karakter af gensidige Understøttelseskasser og havde derfor deres store Betydning. Enhver Svend maatte indbetale sit faste Bidrag til Svendeladen, Tidepengene, der eventuelt kunde tilbageholdes af Mesteren til Indbetaling i Svendeladen; til Gengæld var Svenden sikker paa sin Understøttelse, naar han blev syg, og paa en hæderlig Begravelse, naar han døde. Intet Under, at Svendeladen blev Midtpunktet i Foreningslivet og Genstand for et særligt højtideligt Ceremoniel.

Myndighederne var efter Julirevolutionen 1830 meget mistænksomme over for Svendenes Foreninger, havde egentlig helst set dem forbudt og fik i alt Fald udstedt Forbud i 1835 imod, at danske Haandværkssvende rejste til saadanne Steder i Udlandet, hvor Foreninger og Forsamlinger af Haandværkere blev taalt, et Forbud, der blev opretholdt lige til 1862, men aldeles ikke blev overholdt af Svendene. Ligeledes passede Politiet aarvaagent paa de fremmede Svende, der kom hertil, da man frygtede, at de kunde føre revolutionære Idéer med sig. Endnu i Fyrrerne var det almindeligt, at Svendene fik Kost og Logis hos Mesteren; men efterhaanden blev et løsere, rent forretningsmæssigt Forhold mellem de to Parter det sædvanlige, i Stedet for det ældre patriarkalske. Indflydelse paa Arbejdsløn og Arbejdstid havde Svendene ikke.

For at blive Mester maatte Svenden efter sit Lavs Regler udføre det vanskelige og bekostelige Mesterstykke og kunne afholde de mange andre Udgifter, der krævedes for at blive optaget i Lavet. Det var Mestre – i Regelen Oldermænd og to Skuemestre – der bedømte Mesterstykket, og derved havde Lavet i sin Magt at regulere Tilgangen af Mestre temmeligt vilkaarligt. Ofte var det een Gang for alle fastsatte Mesterstykke af saa svær og saa speciel Karakter, at selve det at gøre Mesterstykke blev en Færdighed for sig selv, som der senere i Livet ikke blev praktisk Anvendelse for, og som der maatte tages særlig Undervisning i. Udførelsen kunde tage $\frac{1}{2}$ -1 Aar og skete paa Oldermændens Værksted eller i Lavshuset under en yderst streng Kontrol. Udgifterne kunde løbe helt op til henved 500 Rdlr. i enkelte Fag; men iøvrigt var Forholdene i de forskellige Lav i denne Henseende meget uensartede. Endelig løb der en lang Række Udgifter paa ved selve Optagelsen i Mesterlavet, for Snedkerne saaledes 3-400 Rdlr.

De store Mesterlav var organiseret med stor Bestyrelse – Oldermænd, Bidsidere, Repræsentanter, Lavsskrivere, Kvartalsmestre – og med meget Skriveri. Den stærke Udspecialisering af Fagene medførte, at nært beslægtede

Sædelmager- og Tapetsererlauget
i København.
Københavns Guldsmedelaug.

Haandværkerforeningen i København.
Københavns Konditorlaug.

Københavns Blikkenslager-, Gas-, Vand- og Sanitetslaug.

Drejerlauget i København.

Bogbinderlauget i København.

Skrædderlauget i København.

Lav skinsygt vogtede paa hinanden, og talrige Lavprocesser blev Følgen, fordi Grænselinierne ofte mentes overskredet og Rettigheder krænkede. Laa Lavene saaledes i stadig Krig indbyrdes, havde de ogsaa andre at slaas med, i første Række Frimestrene: de ældre Svende, der ved Bevilling opnaaede Tilladelse til at nedsætte sig som Mestre uden Mesterstykke og uden Indtræden i Lavet, Værkgesellerne (Haandværkssvendene ved Brandkorpset), der som Tøjhusarbejderne og Holmens Folk samt en Tid ogsaa de kongelige Bejtente havde Ret til at gaa Lavsmestrene i Næringen, en Rettighed, der i Virkeligheden var et Led i deres Aflønning. Værst var det dog for Mestrene i enkelte Lav, at Konkurrencen fra Industrien blev stadig mere haard, efterhaanden som Maskiner fortrængte den menneskelige Arbejdskraft. Enkelte Lav, de særligt privilegerede, kunde dog stadig yde deres Medlemmer et sikkert Levebrød, idet disse Lav var sluttede, d. v. s. kun maatte tælle et vist Antal Medlemmer. Det gjaldt saaledes Bagerlavet, Barberlavet, Vognmandslavet og Skorstensfejerlavet.

Ved 1840 var adskillige Svagheder ved Lavsvæsenet blevet saa iøjnefaldende og saa velkendte, at Angreb begyndte at sætte ind mod de gamle Former, hvorunder københavnske Haandværkere drev deres Erhverv.

København ved Kristian VIII's Tronbestigelse. Efter at have været Danmarks Regent i henved 55 Aar døde FREDERIK VI den 3. December 1839, 72 Aar gammel, og da man i Januar 1840 bar den gamle Konge til sit sidste Hvilested havde alle en Følelse af, at man ved denne Jordefærd samtidig fulgte det gamle politiske System, Enevælden, til Graven. Den nye Konges Regeringstid blev en Overgangsperiode til den nye Tid, til Folkefrihedens Tid.

Nedgangsaaene efter Napoleonskrigene havde været til omkring 1830; da begyndte en økonomisk Opgang, der fra 1838 viste sig i en samfundsmæssig Velstandsforøgelse, der stod i mærkelig Modsætning til de fattige Aar forud; Statsfinanserne alene bar endnu Præg af de svære Aar med det haarde Skattestryk. Landbrugsprodukternes Priser viste stadig Stigning, og Ejendomspriserne fulgte med, takket være øgede Indtægter for Landbruget, en Udvikling, der ogsaa skyldtes større og bedre Produktion som Følge af tekniske Fremskridt og Driftsforbedringer. Handelsomsætningen voksede paany, og det var Landets egne Produkter, der var Genstand for Vareomsætningen; det blev derfor Provinsbyerne mere end Hovedstaden, der drog Fordel af Fremgangen. København genvandt ikke foreløbig sin Stilling som førende Handelsby; Hamburg var Gennemgangsledet for Udenrigshandelen og havde i Modsætning til København den fornødne Kapitalkraft. Paa det industrielle Omraade var Hertugdømmerne med en enkelt Undtagelse (Papirfabrika-

tionen) Kongeriget overlegne; men i disse Næringsgrene var Udviklingen dog endnu af beskedent Omfang. Haandværket foregik som nævnt under gammel-dags Former: smaa Bedrifter tilfredsstillede den lokale Efterspørgsel under en vidt gennemført Lavstvang.

København ved KRISTIAN VIII's Tronbestigelse var Byen inden for Vol-dene. Hovedstaden var en Fæstningsby; Bastioner, Volde og Grave hindrede dens Udvikling til en moderne By, satte Grænser for dens Udvidelse og hæm-mede dens Forbindelse med Omverdenen. København var en beklumret Pro-vinsby med overfyldte Lejligheder; samme Areal, som ved Aar 1700 rum-mede en Befolkning paa 62.000, maatte nu huse omtrent 121.000 Indbyg-gere. Voldenes Porte og Bommene besværliggjorde Passagen til og fra Staden. Over for hygiejniske Krav stod hverken Myndighederne eller Befolkningen forstaaende; Kreaturhold – i 1840 2777 Heste, 1450 Køer og 739 Svin – middelalderlige Renovationsforhold af en egen Duft, Vandforsyning med uhumsk Overfladevand fra Søerne, aabne Kloaker, manglende personlig Ren-lighed satte Befolkningens Sundhedstilstand paa alvorlige Prøver; Tyfus-epidemierne hærgede jævnlig hele Kvarterer af Staden.

Den 1. Januar 1840 fik Staden en ny Forfatning. Den gav Borgerne direkte Andel i dens Styrelse. De 32 Mænd, der havde suppleret sig selv, afløstes af 36 Borgerrepræsentanter, valgt med 6 hvert Aar af Borgerne; dog var baade Valgret og Valgbarhed stærkt begrænset: i 1840 havde kun 1929 af Stadens 120.819 Indbyggere Valgret. Magistraten havde hidtil været konge-valgt; nu blev dens Sættelse saaledes: 1 Overpræsident, 3 Borgmestre og 6 Raadmænd, hvoraf Raadmændene valgtes af Borgerrepræsentationen, medens Overpræsident og Borgmestre var udnævnt af Kongen. Denne sam-lede Kommunalbestyrelses Magt var ikke stor. Overpræsidenten kunde suspendere dens Beslutninger og Kongen opløse Borgerrepræsentationen. Budgettet skulde godkendes af Kancelliet og Regnskaberne have Kollegier-nes Decision. Særlige økonomiske Transaktioner – Laan, nye Lønninger, Afhændelse af fast Ejendom – afgjordes af Kancelliet. Næsten alle Kom-munens Embedsmænd ansattes af Kongen. Selve Forretningsgangen paa Raadhuset blev ikke mærkbart paavirket af Forandringen i 1840. Bureau-kрати, Indviklethed, knirkende Langsomhed, Mangel paa Enhed og Kraft, Overflod af Betænkninger karakteriserede fortsat den kommunale Admini-stration.

Omkring KRISTIAN VIII's Regeringstiltræden var der en livlig politisk Bevægelse. Den ældre Liberalismes Mænd modtog den nye Konge med store Forventninger; han havde jo en Fortid som konstitutionel Monark i Norge; men Forventningerne blev skuffet. I den politiske Bevægelse deltog imidlertid

ogsaa Haandværkets Folk. Ikke faa intelligente danske unge Haandværkere vendte hjem fra Paris i Løbet af Trediverne, hvor de trods Forbudet havde opholdt sig, og de mødtes med de hjemlige Frihedsmænd i en betydelig og interessant Foreningsbevægelse: Læseforeningen 1836 og Industriforeningen 1838, for at nævne et Par Resultater. Det var naturligt, at Haandværkerne tog de Spørgsmaal, der især interesserede dem, med i disse Foreninger. Spørgsmaalet: Lavstvang eller Næringsfrihed kom under Diskussion, og i Industriforeningen samledes især Modstanderne af Lavsvæsenet, selvom Anskuelserne endnu slet ikke var afklarede; den politiske Bevægelse optog desuden i saa overvejende Grad Sindene. I 1840 naaede Spørgsmaalet dog frem i Forgrunden.

Lavskommissionen af 1840. Den 3. April 1840 paalagde en kongelig Resolution Københavns Kommunalbestyrelse, at den skulde nedsætte en Kommission til at undersøge Hovedstadens Lavs- og Korporationsvæsen og indgive Forslag om de Forandringer deri, som den fandt tilraadelige.

Initiativet hertil var kommet fra Bagermester H. C. SAGER, en 31-aarig Mand, der var blevet Medlem af de 32 Mænds Forsamling i 1839. Han var ikke nogen helt almindelig Bagermester, idet han var Lægesøn fra Thisted, Student fra 1826 og juridisk Kandidat fra 1831. I 1836 havde han overtaget sin Morfader, Bagermester Hambro's Bageri paa Vesterbro efter forinden at have aflagt Mesterprøve for Bagerlavet. Han var nøje knyttet til Liberalismens Mænd; 1840 ægtede han en Datter af Etatsraad L. N. HVIDT. Denne nye Mand blandt de 32 Mænd fremsatte straks efter Valget i 1839 Forslag om, at de 32 Mænd skulde arbejde for Nedsættelse af en Komité, der skulde undersøge Fordelene og Manglerne ved den bestaaende Lavs- og Korporationsordning; han lagde stærkt Vægt paa, at en saadan Komité ikke blot skulde søge skriftlige Oplysninger, men efter Forbilleder fra England mundtlig skulde konferere med alle vedkommende.

Baade de 32 Mænd og Magistraten sluttede sig til Forslaget, og Sagen gik saa til Danske Kancelli, som var villig til at indstille til Kongen, at der blev nedsat en Komité som foreslaet, bestaaende af 4 Medlemmer, valgt af de 32 Mænd, 1-2 Medlemmer, valgt af Magistraten, og 3 Medlemmer valgt uden for disse Forsamlinger; dog nedlagde et Flertal i Kancelliet Protest imod, at Professor C. N. DAVID skulde være Medlem, som foreslaet af de 32 Mænd; han var jo afskediget fra sin Stilling, efter at der havde været rejst Tiltale imod ham for Overtrædelse af Trykkefrihedslovgivningen.

Ved den kongelige Resolution af 3. April 1840 bestemtes, at Magistraten ved 2 eller flere af sine Medlemmer skulde træde sammen i Komité med nogle

af Borgerrepræsentanterne valgte, og saaledes blev Sagen overladt til Kommunalbestyrelsen alene i første Omgang. Magistraten valgte Raadmændene Etatsraad M. SKIBSTED og Justitsraad A. C. RIIS-LOWSON, medens Borgerrepræsentationen valgte Bagermester H. C. SAGER, Urtekræmmer A. C. ØST, Urmagermester H. KYHL, cand. jur. ORLA LEHMANN og Professor C. N. DAVID; den sidste var ved det første Borgerrepræsentantvalg i København den 9. April blevet Medlem af denne Forsamling. Den 16. Juni traadte Lavskommissionen sammen, og efter at nogle rent formelle Vanskeligheder var overstaaet, foreslog DAVID Kommissionen suppleret med nogle Lavsmestre, valgt af Lavsoldermændene; han fik ikke Idéen gennemført i Kommissionen, hvorimod man enedes om at rette en Henstilling om, at samtlige Oldermænd fik Adgang til Møderne. Kommunalbestyrelsen sendte da ogsaa et Andragende herom til Kongen, men fik ved Resolution af 18. November Afslag herpaa.

Da var Kommissionen begyndt paa sit Arbejde, havde delt sig i to Sektioner, den ene for Handelen, den anden for Haandværket. Den sidste, bestaaende af RIIS-LOWSON, DAVID, KYHL og SAGER, holdt fra 27. Juli ugentlige Møder, hvortil man indkaldte en lang Række Haandværkere for at aføske dem Forklaringer, først Lavsoldermændene, dernæst andre Lavsmestre og endelig en Del Oldgeseller og almindelige Svende.

Med ikke saa lidt Uro erfarede Stadens Haandværkere herom. Hvad vilde Resultatet af Kommissionens Arbejde blive? Hvilke Forandringer vilde den foreslaa i Lavsordningen? Vilde den maaske gaa saa vidt som til at foreslaa Lavsvæsenets fuldstændige Ophævelse? DAVID havde vist Sympatier for Synspunkter, der talte om „Lavsvæsenets skadelige Indflydelse“; LEHMANN havde tydeligt vist, at han ønskede en væsentlig, „til Tiden svarende“ Reform af Lavsordningen, og samtidig havde Professoren i Statsøkonomi ved Universitetet A. F. BERGSØE i en Bog „Om Lavsvæsen og Næringsfrihed“ opstillet „en fuldkommen Næringsfriheds Indførelse“ som Maalet, man skulde stræbe efter! Da skete der det, at Uroen blandt Haandværksmestrene af en enkelt Mand blev ledet ind i faste Former; der blev skabt en Institution, der kunde tjene som Samlingspunkt for alle dem, der med Ængstelse imødesaa Resultatet af Lavskommissionens Arbejde.

Huset paa Hjørnet af Boldhusgade og Admiralgade, hvor de forberedende Møder ved Haandværkerforeningens Stiftelse blev holdt.

HAANDVÆRKERFORENINGEN STIFTES OG ORGANISERES

De forberedende Møder. „I flere Aar havde der ved Ytringer i Haandværkernes forskellige Kredse vist sig Trang til et Samlingssted, hvor de med hverandre kunde omtale deres Stilling i Samfundet og drøfte de Fordringer, der i den senere Tid, saavel i ydre som i indre Henseende, stillede skarpt op for Standen. — En gensidig Udveksling af Tanker, en samlet Stræben for Kundskabers Udbredelse i den talrige Kreds, som ældre og yngre Haandværkere danner, en grundig Betragtning af de Betingelser, under hvilke Rettighed til Haandværksdrift fra ældre Tid var ordnet, maatte naturligvis vise sig at være Grundlaget, hvorpaa en Forening af Standens forskellige Medlemmer skulde rejses. Der maatte blot, syntes det, ligesom et nødvendigt Øjeblik vise sig, for at denne Tanke skulde blive til Virkelighed, og saadant tilbød sig endeligen, idet en kgl. Resolution af 3. April 1840

befalede, med Hensyn til de 32 Mænds Forslag om en Kommissions Nedsættelse for at undersøge det bestaaende Lav- og Korporationsvæsen, at denne Sags foreløbige Behandling skulde overlades Stadens Kommunalbestyrelse. Foruden dette kom endvidere den Omstændighed til, at der af A. F. BERGSØE i samme Aar var udgivet en Bog, betitlet: „Om Laugsvæsen og Næringsfrihed, med specielt Hensyn til en Reform i den danske Lovgivning i denne Retning“, og hvori der paa en skaanselløs Maade droges til Felts mod det bestaaende Lavsvæsen ved Paastande, for hvilke Beviserne dels var hentede fra Udlandet, dels fra en forlængst tilbagelagt Tid. Man troede derfor, at det var Tid at sammenkalde forskellige Haandværkere til Raadslagning og om muligt at realisere hin Idé. Til den Ende skete ved privat Indbydelse en Sammenkomst af omtrent 60 Haandværkere, hvortil Lokalet var valgt hos Traktør Bang i Stuen paa Hjørnet af Boldhusgade og Admiralgade Nr. 225, omtrent midt i Juni Maaned 1840.“

Med disse Linier indleder Haandværkerforeningens Sekretær JOHANNES LASENIUS KRAMP en lille historisk Oversigt foran i Foreningens første Forhandlingsprotokol, som er autoriseret den 14. April 1841¹⁾). Om dette første Møde, der fandt Sted i den Bygning, hvor Studenterforeningen en Tid har haft til Huse, og som endnu ligger paa Hjørnet af Boldhus- og Admiralgade, skrev han yderligere ved 25-Aars Jubilæet i 1865²⁾):

„Mødet, hvortil ingen Forberedelse var sket i nogen engere Kreds, og hvori heller ingen bestemte Forslag fremkom, endtes vel, uden at nogen særskilt Beslutning toges, men blev dog forsaavidt ikke uden Resultat, som en enkelt Ytring i Forsamlingen om, at Medlemmer af de forskellige Lav burde slutte sig sammen og danne en midlertidig Forening til at varetage Stadens Tarv, gemtes af nogle og fremkaldte senere en Anmodning om at søge denne Idé realiseret.“

Hvem der havde taget Initiativet til denne Sammenkomst, er ikke oplyst; men man tager næppe meget fejl ved at betragte LASENIUS KRAMP som en af Hovedmændene ved den Lejlighed. I et Brev fra 1844 har han selv talt om det Arbejde, han har gjort for sin Stand og for Foreningen, „siden Haandværkerne første Gang i Forsommeren 1840 forsamledes angaaende den Bergsøe'ske Bog“³⁾).

Endnu et Par Møder blev holdt hos Traktør Bang. I det første – „en mindre Forsamling af Mænd“ – fik LASENIUS KRAMP Opfordring til „at affatte en Indbydelse til Oprettelse af en Haandværkerforening med Antyd-

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 3 flg.

²⁾ Udsigt 1865, 4.

³⁾ Brev af 12. Sept. 1844 (Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 66/1844).

ning af dens Formaal og Virksomhed“. Hans Forslag blev drøftet og ændret i endnu et Par Møder og fik endelig Form som en Indbydelse, undertegnet af Oldermændene¹⁾).

Johannes Lasenius Kramp. Et Par Ord vil være paa sin rette Plads her mod en Mand, der har haft saa stor en Andel i Foreningens Stiftelse. JOHANNES LASENIUS KRAMP er født i København den 5. Maj 1808; hans Forældre var Snedkermester FRANTZ SØRENSEN KRAMP (1771-1850) og ANNE CHRISTINE LARSDATTER SCHIWE (1781-1836). Faderen lod ham gaa i en god Skole, Jørgensen & Reineckes Institut; men da han fyldte 13 Aar, blev han taget ud af Skolen og kom i Lære paa Faderens Værksted. Samtidig med at han uddannede sig i Snedkerfaget, gjorde han sig fordelagtigt bemærket i de Massmannske Søndagsskoler og gennemgik Kunstakademiets Bygningsklasser. Han havde stærk Trang til boglig Viden og havde litterære Interesser; gerne omgikkes han studerte Folk og var vel selv gaaet den Vej, om Forholdene havde været til det.

LASENIUS KRAMP vilde utvivlsomt have haft gode Muligheder som Akademiker. Hans mange Redegørelser, Koncepter, Forslag og Breve i Haandværkerforeningens Arkiv viser hans store Evner. Han kunde hurtigt se, hvad der var den egentlige Kærne i en Sag, og han forstod at give sine Anskuelser prægnante Udtryk. Mange af hans Fremstillinger er saa klart affattede, at de fuldt staa Maal med det bedste af, hvad man finder af lignende Slags fra Statens dygtigste Embedsmænd i Samtiden. Han havde et stærkt udviklet Organisationstalent og en Ordenssans, der vilde gøre ham selvskrevet til Leder og Administrator i stor Stil. Naar Haandværkerforeningens Arkiv er saa fuldstændigt bevaret, at bogstavelig ikke et Blad Papir mangler fra dens første Tilblivelse – et Særsyn, naar det gælder private Institutioners Arkiver – saa skyldes det hans sikre Forstaaelse af Papirernes historiske Betydning. Hans Evner vilde have sikret ham en fremtrædende Plads i Statens Tjeneste, hvis hans Uddannelse havde været en anden. Nu kom den Stand, hvorfra han var udgaaet, til at nyde godt af hans fremragende Egenskaber.

LASENIUS KRAMP blev Svend, tog borgerlig Officerseksamen og fik 1831 Borgerskab som Snedkermester i København. I 1833 giftede han sig med CHRISTIANE MAGDALENE FRØLICH (1809-1889), en Forpagterdatter fra Kalundborgegnen, og samme Aar blev han Løjtnant i det borgerlige Infanteri, 1837 Bataillonsadjutant. Han var en usædvanlig Snedkermester. I 1834 udgav han en Digtsamling, og senere skrev han mange Lejlighedssange, især

¹⁾ Udsigt 1865, 4 flg. – Forhandlingsprotokol 1841-62, 4.

Haandværkerviser; desuden var han aktivt Medlem af et Par dramatiske Selskaber.

KRAMP nærrede høje Forestillinger om Haandværkerstandens Betydning og satte sig derfor som Maal at faa den dygtiggjort saa meget som muligt ved Organisation og ved Oplysning. Han var Tilhænger af den faglige Organisation, som den var udtrykt i de bestaaende Lav, selvom han ikke var saa konservativt indstillet som mange af hans Standsfæller. Paa den anden Side var han præget af Tidens Krav om Oplysning og Kundskaber og indsaa Betydningen deraf for Haandværkerne. I 1837 stiftede han „Foreningen af Snedkere til Kundskabers Fremme i Professionens Theori“ for inden for sit eget Fags Omraade at realisere sine Idéer, og han blev dens Formand og „refererende Direktør“. Nu var han blandt Stifterne af Haandværkerforeningen, og i 1843 blev „Det tekniske Selskab“ til paa hans Initiativ. Adskilligt tyder paa, at hans Tanker gik saa vidt som til Oprettelsen af en Haandværkets Højskole¹).

Kramps forskellige Udkast. Lavsmedlemmernes Utilfredshed med Kommissionen af 3. April 1840 var det Incitationsmoment, der havde ført til de første forberedende Møder. „Denne Komité's første Behandlingsmaade af Sagen billigedes ikke af Haandværksstandens Medlemmer i Almindelighed. Man tænkte sig en moden Plans Udarbejdelse, efter drøftede Bemærkninger og bestemte Meddelelser, udgaaede fra Lavenes Medlemmer og ikke samlede ved mundtlige Ytringer af enkelte Mænd paa Standens Vegne og af Personer, der i Stilling som Svende kun lidet vil være i Stand til at give Oplysninger om Næringsforholdene. Man vil derfor let af disse Forarbejder kunne slutte, at mange maatte faa et maaske vrangt Begreb om en Virksomhed, af hvis Resultater de Bestemmelser skal fremkomme, som i Fremtiden ordnede Haandværkerens Stilling i Staten“²). Det var Lavenes Betænkninger, man forlangte indhentet.

I Foreningens Arkiv findes endnu LASENIUS KRAMPS forskellige Udkast til „Indbydelser“ og „Planer“, som fra de første uklare Ønsker om Modstand mod Lavsopløsning og Næringsfrihed udviklede sig til de bestemte Former, der fandt Udtryk i Foreningens Oprettelse³).

Den første Plan kritiserer Kommissionens Sammensætning; ved Siden af „videnskabelig Dygtighed og god Kundskab i Jurisprudensen“ kan nøje Lokalkendskab til Lavene ikke undværes, hvis man rigtigt vil besvare

¹) Dansk biografisk Leksikon XIII (1938), 252-54 (J. Lasenius Kramp) med den dér citerede Literatur.

²) Beretning 1842, 1. Kvartal, 10.

³) Kramps Koncepter findes i Bestyrelsen II a.

Spørgsmaalet, om Lavene bør bestaa eller ikke; det bedste Lokalkendskab har Haandværkeren selv, „der er kommen til en fri og selvstændig Erkendelse af sin Stilling som Statsborger“. Planen foreslaar derfor oprettet en Forening af københavnske Haandværkere, saa de selv kunde „tage Del i den Tidens betydningsfulde Diskussion, der skal afgøre Lavsinstitutionens Skæbne“. Adgang til denne Forening skulde enhver Haandværker have, som havde gjort Mesterstykke og var Medlem af et københavnsk Haandværkerlav. Foreningens Formaal skulde være et dobbelt. Man skulde „ved mundtlig Samtale vække og opfriske de aandige Kræfter, belive og forarbejde de Idéer om hver enkelt og det Heles Interesse, hvoraf en grundig Bevidsthed skulde fremkomme, om Lavene er gavnlige og nyttige Institutioner for deres Medlemmer og Statssamfundet i det Hele og som saadanne bør vedblive, eller og at deres Eksistens ikke er hensigtssvarende til Tiden og derfor ikke bør taales“. Foreningen skulde tillige danne „en moralsk Magt, som sammenbinder Medlemmerne til et Hele i een Interesse, fremmer Aandskultur og Oplysning, saavidt hver enkelt Stilling vedkommer, i borgerligt Forhold til Staten“, for at Haandværkeren dér, „hvor han selv er den vigtigste Part i Sagen, ikke skal af Mangel paa aandelig Kraft være blot Tilskuer“.

Har dette Udkast været kendt af andre end KRAMP selv, har det sikkert vakt Modsigelse, fordi det satte selve Lavenes Eksistensberettigelse under Diskussion. I alt Fald vilde denne Plan ikke være egnet til at samle Kræfterne i en Forening, saaledes som det var Tanken. Der fulgte da ogsaa en ny Plan fra KRAMPS Haand¹⁾. Den adskilte sig dog kun fra den første ved, at hans Idéer var klarere udformet, og ved at nogle Tilføjelser var foretaget. Foreningens Møder vilde have vigtig Betydning for „Kommunalanliggender; thi man vilde derved bedre end nogensinde faa Lejlighed til at kende Mænd, der besad Duelighed og Indsigt nok for at være Haandværksstandens værdige Ordførere i Borgerraadet“. Tanken om at lade den kommende Forening faa Indflydelse paa de kommunale Valg var naturlig, da Haandværkerne havde Sæde i Kommunalbestyrelsen, og da Lavskommissionen var fremgaaet af denne Forsamling; denne Virksomhed kommer da ogsaa til at spille en vis Rolle i Foreningens Liv. Efter denne Plan skulde man ogsaa „henvende Blikket paa de unge Haandværkeres Kultur; thi ligesom allerede enkelte Handelslav har virket i denne Retning, saaledes maa det endmere være de ældre Haandværkeres Pligt saa vidt muligt at sørge for, at intelligente Mænd igen i Tiden kan indtage deres Plads og hævde Standen den Agtelse, hvorpaa den har saa gyldig Krav“; man kunde ikke „fordølge, at megen intellektuel Dannelse savnes“ i Haandværkerkredse.

¹⁾ Denne Plan er aftrykt i Bauer, 23-26.

Indbydelsens endelige Form. Den Indbydelse, der blev det endelige Resultat af Overvejelserne, foreligger baade i Udkast og i færdig Redaktion. De er væsentlig forskellige fra KRAMPS to første Planer. Klagen over Haandværkernes manglende intellektuelle Dannelse blev trængt ud, og i Spidsen sattes en Beklagelse af det manglende Sammenhold i Haandværkerstanden: „Uagtet Haandværkerne i København udgør en stor og meget vigtig Stand, hvis Stilling og Forhold til de øvrige Dele af Samfundet burde nøje agtes og kendes, ogsaa af dens egne Medlemmer, har det dog ved mange Lejligheder vist sig, at der ingen Enighed i Anskuelser med Hensyn hertil fandt Sted. Som Hovedgrund herfor maa vel gyldigst anføres de mange Afdelinger eller Lav, hvoraf Standen bestaar, og hvilke hver for sig varetager sin egen Interesse uden at se hen til, at denne godt kan forenes med den fælles.“ Beslutningen om at varetage de kommunale Interesser er blevet staaende ogsaa i den endelige Indbydelse.

Virksomheden for Lavssagen var blevet det væsentlige Formaal for Oprettelsen af Foreningen. I de to første Planer havde LASENIUS KRAMP udarbejdet detaillerede og præcise Grundbestemmelser for Foreningens Virksomhed; de er strøget i den endelige Indbydelse som Enkeltheder, man altid kunde drøfte, naar Sammenslutningen først var dannet. Det var det aktuelle Spørgsmaal, der samlede Haandværkerne til fælles Optræden, og LASENIUS KRAMP, der straks havde set langt videre, maatte bøje sig for Standsfællerne, for at det væsentligste, Foreningens Tilblivelse, kunde ske. Der kunde blive Modsætninger og afvigende Meninger nok endda.

„Fordrer Tiden, at Haandværkerens Stilling trænger til en Reform i institutionsmæssig Henseende, da bør han ogsaa, som vigtigste Part i Sagen, ikke blot skue og høre, men selv tage Del med i den betydningsfulde Diskussion. Vi ved, at Standen med Stolthed tæller dygtige og driftige Medlemmer, der som fordomsfrie og indsigtfulde Mænd forstaar at vurdere deres Stilling som Statsborgere og har nøje Kendskab til Lokalforholdene i Lavene og Forholdene mellem de forskellige Haandværkere samt de Betingelser, hvorunder disse arbejder; men for at imidlertid flere og flere, hvis tidligere Stilling ene og alene bød dem varetage blot deres tekniske Uddannelse, ogsaa maa komme til selvstændigen at erkende deres rette Standpunkt, saa tager undertegnede sig den Frihed at indbyde øvrige Medhaandværkere til at sammentræde i en Forening under Navn af „Haandværker-Forening“, hvis Hensigt skulde være at afbenytte gensidige Meddelelser og Oplysninger til Behandling af ovennævnte Spørgsmaal“, nemlig: om Lavene burde bestaa eller ikke.

Den originale Indbydelse, der endnu er bevaret¹⁾, er underskrevet af

¹⁾ Bestyrelsen I a.

Nr. 1.
1840.

a. 1.

Indbydelse

til en Haandværkerforening i Kjøbenhavn.

De høje Ansvarer i Kjøbmandsskolen
for og mig og mig Her, som Hellig og Trofald
til de andre Dele af Samfundet, der er uenlige og
fyndes, og for den egen Maalmand, som det dog er
meget ønskeligt mig sig, at der ingen Skilje i den
Kunsten, men for sig selv, som det Her. — Som
for den egen Ansvarer, som det mig og mig sig, som det
Kjøbmandsskolen eller den, som det Maalmand, og
fulde for sig selv, som det Maalmand, som det
at for sig selv, at den egen Ansvarer, som det
Maalmand, som det Maalmand, som det Maalmand.

Man tjener sin for Maalmand, men det Maalmand
at ville det mig og mig sig, som det Maalmand, som det
"om Maalmand, som det Maalmand, som det Maalmand."
At ville Maalmand, som det Maalmand, som det Maalmand
og for Maalmand, som det Maalmand, som det Maalmand
affærig. Den Maalmand, som det Maalmand, som det Maalmand
samt af Maalmand, som det Maalmand, som det Maalmand
ser den Hellig, som det Maalmand, som det Maalmand
licensiering, som det Maalmand, som det Maalmand, som det Maalmand
sigt Maalmand, som det Maalmand, som det Maalmand
for sig selv, som det Maalmand, som det Maalmand, som det Maalmand.

Hvi viir, at Haandværk Skoleforretningen og
 og de fleste Medlemmer, der som først nævnte og i de fleste
 faldt Mand, saa, at viirere deres Skilling som Helt-
 hargen, og senere i Tiden, det til Løst for at blive i
 Natgavn og i de fleste mellem de for de fleste Gaardene.
 som, fordi de Betings for hverandre i de fleste, men
 som med Hensigt paa og paa, som de fleste Skilling
 som og alle der, som nævnte blot deres færdige
 Det nævnte, og som naar kommer til den, hendes at
 vil paa deres vilde Hensigt, som lige Helt hargen
 sig den vilde at indbyrdes i de fleste Haandværker
 vil at sammenkomme i en forening under Navn af
 "Haandværker Forening", som først, tilhørende
 at af hængte de fleste Medlemmer og Kgl. Højskolen
 til Bestyrelse af de nævnte Børgmænd. —

At de fleste forening vilde i mange andre
 sammenkomme vilde som Gaardværkerne og Haandværk,
 vil være indbyrdes. Det vilde blot tillad os for
 at berøre, hvilken stor og vigtig Betydning den
 alle vilde som i kommunale Betydninger, der
 som for alle, end nævnte vilde som de fleste
 for til at lade at hængt Mand, som man med Hensigt
 vil lade vilde til Gaardværkerens Bestyrelse
 og til de fleste Medlemmer i Børgmænd, og
 paa de vilde den vilde til lade vilde i mange god
 Bestyrelse til de fleste og de fleste Børgmænd. —

Hvi nævnte de fleste som de Gaardværkerne i
 de fleste som vilde vilde Hensigt for Hensigt, og
 som som Hensigt vilde vilde til, som at
 vilde den Navn. —

I Næste (Helt hargen) (Helt hargen) (Helt hargen) (Helt hargen)
 L. Hensigt p.t. Hensigt p.t. Hensigt p.t. Hensigt p.t.
 Hensigt p.t. Hensigt p.t. Hensigt p.t. Hensigt p.t.

<p>Andersen Oldmand for Søndre Løngård</p> <p>H. H. Wahl Oldmand for Søndre Løngård</p> <p>M. Hammer Oldmand for Nøstebøl</p> <p>F. Andersen Oldmand for Nøstebøl</p> <p>Meineke Oldmand for Søndre Løngård</p> <p>C. P. Larsen Oldmand for Søndre Løngård</p> <p>H. Dahlhoff Oldmand for Søndre Løngård</p> <p>H. H. Hvidtgaard Oldmand for Søndre Løngård</p> <p>M. Wert Oldmand for Søndre Løngård</p> <p>H. Schmidt Oldmand for Søndre Løngård</p> <p>H. P. Rysdahl Oldmand for Søndre Løngård</p>	<p>M. Simeon Oldmand for Søndre Løngård</p> <p>H. N. Nielsen Oldmand for Søndre Løngård</p> <p>F. Rasmussen Oldmand for Søndre Løngård</p> <p>H. H. Møller Oldmand for Søndre Løngård</p> <p>H. H. Clausen Oldmand for Søndre Løngård</p> <p>H. H. Hvidtgaard Oldmand for Søndre Løngård</p> <p>H. H. Hvidtgaard Oldmand for Søndre Løngård</p> <p>H. H. Hvidtgaard Oldmand for Søndre Løngård</p> <p>H. H. Hvidtgaard Oldmand for Søndre Løngård</p> <p>H. H. Hvidtgaard Oldmand for Søndre Løngård</p> <p>H. H. Hvidtgaard Oldmand for Søndre Løngård</p>	<p>H. H. Hvidtgaard Oldmand for Søndre Løngård</p> <p>H. H. Hvidtgaard Oldmand for Søndre Løngård</p> <p>H. H. Hvidtgaard Oldmand for Søndre Løngård</p> <p>H. H. Hvidtgaard Oldmand for Søndre Løngård</p> <p>H. H. Hvidtgaard Oldmand for Søndre Løngård</p> <p>H. H. Hvidtgaard Oldmand for Søndre Løngård</p> <p>H. H. Hvidtgaard Oldmand for Søndre Løngård</p> <p>H. H. Hvidtgaard Oldmand for Søndre Løngård</p> <p>H. H. Hvidtgaard Oldmand for Søndre Løngård</p> <p>H. H. Hvidtgaard Oldmand for Søndre Løngård</p>
--	---	---

Indbydelsens 3. Side med Underskrifter af Oldermændene.

Indbydelse

til en Haandværker-Forening i Kjøbenhavn.

Maaget Haandværkere i Kjøbenhavn udgjøre en stor og meget vigtig Stand, hvis Stilling og Forhold til de øvrige Dele af Samfundet burde nøie agtes og kjendes, ogsaa af dens egne Medlemmer, har det dog ved mange Leiligheder vist sig, at der ingen Enighed i Anskuelse, med Hensyn dertil, fandt Sted. Som Hovedgrund herfor maa vel gyldigt anføres de mange Afdelinger eller Laug, hvoraf Standen bestaar, og hvilke hver for sig varetage deres egen Interessee, uden at see hen til, at denne godt kan forenes med den fælled.

Man spores nu for Øieblikket med Bestemthed at ville løse eet af Tidens store Spørgsmaal, nemlig: "om Laugene bør bestaae eller ikke?"

Af dette Spørgsmaals Besvarelse vil en stor, nyttig og for Staten uundværlig Stands Vel og Væ være afhængig. Dens Medlemmer bør derfor ikke lause afvænte dette; thi fordrer Tiden, at Haandværkerens Stilling trænger til en Reform i institutionsmæssig Henseende, da der kan ogsaa, som vigtigste Part i Sagen, ikke blot see og høre, men selv tage Del med i den betydningsfulde Diskussion. Vi vide, at Standen med Stolt hed sæder dygtige og driftige Medlemmer, der som fordomsfrie og indsigtsfulde Mænd forstaae at vurdere deres Stilling som Statsborgere, og have nøie Kjendskab til Localforholdene i Laugene og Forholdene mellem de forskellige Haandværkere, samt de Betingelser, hvorunder disse arbejde; men for at imidlertid flere og flere, hvis tidligere Stilling ene og alene fød dem varetage blot deres tekniske Uddannelse, ogsaa maae komme til selvstændigen at erkjende deres rette Standpunkt, saa tage Undertrykket sig den Frihed at indbyde øvrige Medhaandværkere til at sammentræde i en Forening under Navn af "Haandværker-Forening", hvis Densigt skulde være at afbrynde gjenfældige Meddelser og Oplysninger til Behandling af ovennævnte Spørgsmaal.

At en saadan Forening tillige i mange andre Henseender vilde gavne Haandværkerne og Standen, vil være indlysende. Vi skulle blot her tillade os at berøre, hvilken stor og vigtig Betydning den alene vilde have i Communal-Anliggender, da man her bedre end nogensinde vilde faae Leilighed til at lære at kjende Mænd, som man med Tillid kunde vælge til Haandværkerstandens Ordførere og til dygtige Medlemmer i Borgerraaet, og saaledes vilde den moralsk kunde virke i mangen god Retning til Held og Lykke for Samfundet.

Vi opfordre derfor herved de Haandværkere i Kjøbenhavn, som maatte føle Interessee for Sagen, og hvem denne Indbydelse bliver sendt til, herpaa at tegne deres Navne.

Moraliteten af Haandværkerlaugenes Oldermænd.

Hans Hey
 Handværker
 Høstegade No. 12
 som den sagte og sættede i Dødelige

246

Uden denne Indbydelse gaar det fuldstændigt ubekendt, om man
 formentlig om Laugene har hørt eller ikke. Det er dog
 det som er det vigtigste at Laugene ikke er de samme, som de
 blot Laugene, og saaledes vil det fulde navn være det
 og saaledes vil det være, som man saadan har været det
 Navn, hvilket formentlig vil være det vilde være
 Indbydelsen formentlig vil være om saaledes vil
 være det vilde være; og det saadan vil være med saaledes vil
 være det vilde være i mine Laug vilde
 i Kjøbenhavn den 17de Septbr 1840.

A. L. Buntzens
 Handværker

Det trykte Indbydelsescirkulære. Forneden Kandestøbermester A. L. Buntzens Paategning (refereret i Bauers Bog om Haandværkerforeningen, 29 fig.).

Oldermændene for 36 københavnske Lav; der manglede kun syv i, at det var Stadens samtlige Haandværkerlav: Barberer, Blytækkere, Dugmagere, Felberedere, Købbersmede, Møllere, Sejl-, Flag- og Kompasmagere, der tilsammen ikke talte 100 Medlemmer¹⁾. Forsynet med Underskriften „Pluraliteten af Haandværkslavenes Oldermænd“ blev Indbydelsen offentliggjort i August²⁾, og i September blev den i trykte Eksemplarer fordelt til Oldermændene, for at de kunde skaffe Tilslutning i hver sit Lav³⁾. En trykt „Fortegnelse over Deltagerne i den paatænkte Haandværker-Forening“ med Tillæg oplyser, at 457 fulgte Opfordringen, et Tal, der maa ses paa Baggrund af, at Lavenes Medlemmer og Interessenter i 1838 var 3995, i 1839 4062⁴⁾.

Der blev indkaldt til et konstituerende Møde Fredag den 20. November Kl. 4 om Eftermiddagen i Vingaardsstræde Nr. 6, i „Beständig borgerlig Forening“s Lokaler paa 1. Sal. I dette Møde, hvor Bagermester J. A. E. Bock refererede, stiftedes Foreningen under det Navn, som den stadig bærer⁵⁾.

Begyndelsesvanskeligheder. Den nye Forening havde store Fødselsvanskeligheder. Paa Mødet den 20. November blev der ikke valgt nogen Bestyrelse, og Deltagerne opfordrede Indbyderne til at udarbejde en udførligere Plan for Foreningens Hensigt og Virksomhed. Derfor maatte der sammenkaldes til et nyt Møde den 27. November. Her udtalte Planens Fædre, at Indbydelsen jo egentlig var tilstrækkeligt oplysende om Formaal og Virksomhed; Detailler burde man efter deres Mening vente med, til en Bestyrelse var dannet, og Medlemmerne havde haft Tid til at indsende Forslag og Oplysninger; man vilde ikke ind i „en vidtløftig og tidsspildende Diskussion“; „Aanden maa fattes for det hele Foretagende, og denne kan ikke altid fremstilles med det døde Bogstav“⁶⁾.

I Mødet den 27. November forelagde man da uden „oratorisk Kunst og glimrende Svada“ en kortfattet Plan for Foreningen, bestaaende af en Indledning med principielle Betragtninger og en Række almindelige Bestemmelser om Foreningens Organisation og Virksomhed⁷⁾. Det blev vedtaget,

¹⁾ De 36 Lav er opregnet i Nyrop: Alderstrøst, 40.

²⁾ Kjøbenhavnsposten 1²/₈ 1840.

³⁾ Endnu findes en Snes af disse Cirkulærer; størst Tilslutning var der hos Smedene (63), Snedkerne (59) og Skrædderne (53). En Paategning af Kandestøbermester A. L. Buntzen er gengivet i Bauer, 29 flg. (Bestyrelsen I a).

⁴⁾ Politikammerets Generaltabeller.

⁵⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 5.

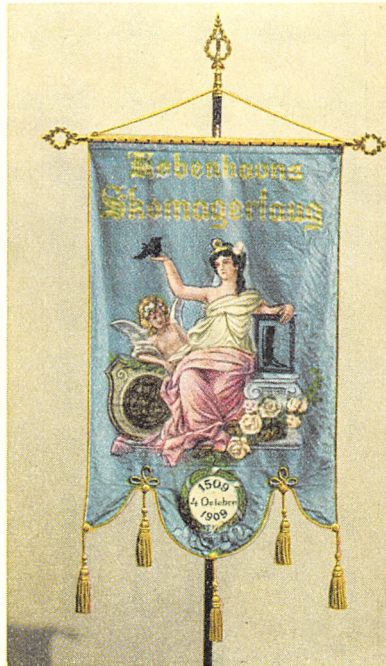
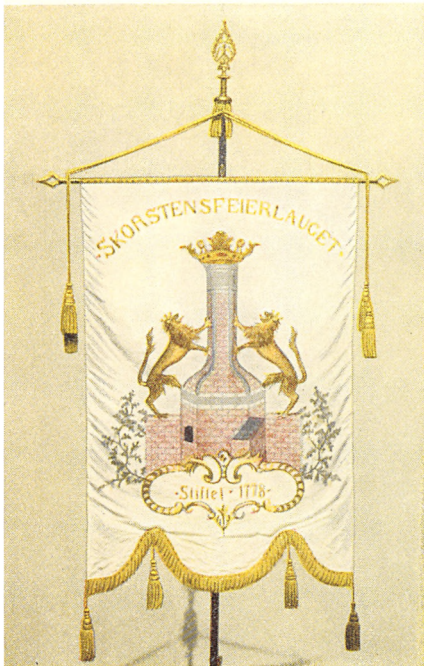
⁶⁾ Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 3 a af 1840.

⁷⁾ Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 3 b af 1840. — I Indledningen udtales Frygt for, at Lavskommissionen skulde „anfale Næringsfrihed som det eneste lyksaliggørende Middel til den tabte Næringsdrifts Opsving“, idet man vilde hente Eksempler fra andre Lande, „navnlig hvor en blomstrende Handel og Vandel fremmer Industri og Vind-

at der skulde vælges 40 Valgmænd med den Opgave at udvælge en provisorisk Bestyrelse inden for sine egne Rækker. Afstemningen var skriftlig, og Stemmesedlerne aabnedes den 29. November. Den 1. December samledes Valgmændene i Snedkernes Lavshus i Grønnegade og valgte de Mænd, der paa een Gang skulde være provisorisk Bestyrelse og Lovkomité. Formand blev Bagermester, cand. jur. H. C. SAGER, Sekretær LASENIUS KRAMP, og iøvrigt bestod Bestyrelsen og Komitéen af: Snedkermester A. D. ANDERSEN, Bagermester J. A. SCHERFIG, Bogbinder J. C. FALCK, Hofurmager FR. JÜRGENSEN, Snedkermester P. C. THYMANN, Hattemager B. PETERSEN og Drejer L. L. LOHMANN¹⁾.

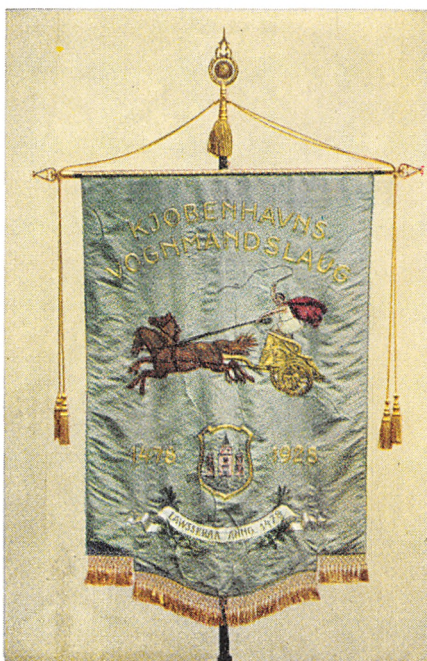
skibelihood paa tusinde andre Maader“, Forhold, der ikke var til Stede i Danmark. „Produktionen mangler ikke her Producenter, men Producenterne mangler Afsætning. Denne kan Lavstretthedernes Ophævelse efter vor uforgribelige Formening ikke skaffe til Veje.“ „Baandene paa Danmarks industrielle Forhold skulde ikke løses først i den Retning.“ Spørgsmaalet skulde undersøges af Haandværkets egne Folk, og man haabede, „at Standen ejer saadanne Mænd, der under andre og disse Tidens Tryk har helliget aandig Kraft, ikke alene til Redskabet, hvormed Brødet fortjenes, men ogsaa har set til Højre og Venstre, hvorledes de statslige og borgerlige Forhold var, som gav Tiden og Omstændighederne saadanne Tryk“. „Af disse Mænds Dygtighed i Skrift, Tale og Handling skulde det vorde enhver Haandværker klart, hvorledes hans Stilling som Borger i Samfundet er lige over for hans andre Medborgere, om hans Rettigheder virkelig er af den Natur, at de er andres tilstaaede Rettigheder saa overvejende, at de virker skadeligt og hæmmende paa det hele store Borgersamfund.“ Man vilde give sand Oplysning om Lav og Lavsvæsen, „der af Radikalismen saa ofte er fremstillet som Skrækkedebiler“, vilde vise, at „Lavsnid og Lavsaand hører en forsvunden Tid til“, og at Haandværkeren „er en oplyst og fordomsfri Statsborger“. Endelig vilde man vise, „at vi i Harmoni med det sociale Liv, der just i vor Tid bevæger sig gennem hele den civiliserede Verden, betragter vore Lav for nyttige og gavnlige Foreninger“ for Almenvellet. — Foreningen skulde efter Planens „almindelige Bestemmelser“ indsamle Oplysninger om Lavens Betydning for Staten, om de var gavnlige og tidssvarende, og overgive Materialet til Lavskommissionen eller Myndighederne; den skulde udarbejde sagkyndiges Forslag til Revision af Lavartiklerne, idet en af de bedst begrundede Klager mod Lavsvæsenet gjaldt de udflydende Grænser mellem beslægtede Lav. Foreningen skulde behandle de Forslag til Reform, der vilde blive fremsat af Medlemmerne til Standens Fremme. Ved maanedlige Møder skulde Medlemmerne underrettes om Bestyrelsens Virksomhed og høre Foredrag eller Oplæsning. Foreningen skulde anskaffe sig et Bibliotek af Skrifter om Lav og Lavsvæsen og indrette Udlaan og Læsestue for Medlemmerne. Ved at afholde Prøvevalg, naar der forestod Valg til Stænderforsamlinger eller Borgerrepræsentation, skulde Foreningen virke hen til, at Standen i disse Forsamlinger blev repræsenteret ved Mænd fra sin egen Midte. Foreningens Bestyrelse skulde bestaa af 10 Mænd, valgt af Generalforsamlingen, nemlig Formand, Viceformand, Sekretær og syv Medbestyrere; desuden skulde der vælges en Kasserer, en Bibliotekar og fire Inspektører ved Møderne. Dernæst skulde samtlige Haandværkerlavens Oldermænd udgøre et permanent Repræsentantskab. Endelig skulde Foreningen have et rummeligt Mødelokale; et Bud skulde ansættes, og som Medlemskontingent foresloges 1 Mark maanedlig.

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 6. — Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 4 af ²⁹/₁₁

Københavns Bagerlauget.
Skorstensfejerlaugets Københavns-
Afdeling.

Københavns Malerlauget.
Københavns Skomagerlauget.

Københavns Slagterlaug.

Buntmagerlauget i København.

Dameskræddermestrenes Forening
for København og Omegn.

Københavns Vognmandslaug.

Denne Komité opfordrede Medlemmerne til at indsende Planer og Forslag angaaende Foreningens Organisation. Der „indkom et ikke lidet Forraad af den mest forskelligartede Natur, hvis Behandling voldte megen Tidsanvendelse“; men den 17. Februar 1841 var Lovkomitéen dog kommet saavidt, at den kunde indbyde en mindre Kreds til en Drøftelse af dens Udkast til de provisoriske Love, en Diskussion, der fandt Sted i Bagernes Lavshus i Læderstræde Tirsdag den 24. Februar Kl. 6 om Aftenen. Efter denne Behandling blev Lovforslagene endelig forelagt en Generalforsamling, der holdtes i Bagernes Lavshus den 12. Marts. Her vedtoges med nogle Forandringer Foreningens provisoriske Love, og den provisoriske Bestyrelse nedlagde sit Hverv¹).

De provisoriske Love af 12. Marts 1841. Foreningens Formaal blev nu slaaet fast: „at fremme Haandværksstandens Tarv paa enhver hensigtsmæssig Maade ved de Midler, der maatte staa i dens Magt“. LASENIUS KRAMP peger selv 25 Aar senere paa den Sejr, han her havde vundet; Formaaalsparagraffen „gav Anledning til den mest udstrakte Virksomhed“; den gav Udtryk for, „at man straks søgte at undgaa at lede Foreningen hen i nogen blot ensidig Retning“²); man holdt sig ikke til det snævre Formaal, som var Anledningen til Foreningens Stiftelse. Adgangen til at blive Medlem af Foreningen stod kun aaben for Haandværkere, der havde aflagt Mesterprøve, og ved denne Bestemmelse slog man fast over for Omverdenen, at den nye Forening udelukkende var de københavnske Haandværksmestres Organisation, i Modsætning til Datidens øvrige Selskaber og Foreninger — ogsaa Industriforeningen — der rekrutterede Medlemmer paa en meget bred Basis. Netop ved denne Eksklusivitet blev den nye Forening som et samlet Udtryk for de enkelte Haandværkslav, til hvem jo ogsaa kun Mestre havde Adgang.

Medlemmerne betalte 1 Mark maanedlig i Kontingent og kunde højst staa i Restance i tre Maaneder. Ethvert Medlem havde Ret til at faa sine

1840. — Udsigt, 5. — Beretning 1842, 1. Kvartal, 11 flg. — Kort efter Valget bevægede et uheldigt Fald Scherfig til at stille sit Mandat til Raadighed for en af Suppleanterne; men han synes dog at have beholdt Posten som Bestyrelses- og Komitémedlem (Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 5 af $\frac{5}{12}$ 1840).

¹) Udsigt, 6. — Forhandlingsprotokol 1841-62, 6. — Beretning 1842, 1. Kvartal, 12-16. — Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 7 af $\frac{17}{2}$ 1841. — I Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 6 a, 6 b og 6 c af 1841 er bevaret tre af de indkomne Forslag om Foreningens Virksomhed og Organisation, fra Drejermester H. N. Aulum, Bogbindermester J. C. Falck og Snekermester H. C. Jacobsen. — De provisoriske Love af 12. Marts 1841 foreligger paa Tryk (4 Sider i Kvart).

²) Udsigt, 9.

indleverede skriftlige og navngivne Forslag og Andragender vedrørende Foreningen eller Standen behandlet af Foreningens Bestyrelse eller Komitéer.

Generalforsamlingen var højeste Instans og eneste lovgivende Myndighed; Sagerne afgjordes ved simpelt Flertal undtagende ved Lovændringer – hvor der fordredes $\frac{2}{3}$ af de tilstedeværendes Stemmer – og ved Valg af Formand og Viceformand, hvor der krævedes absolut Majoritet. Generalforsamling holdtes ordinært i Januar og i Juni; her skulde Formanden aflægge Beretning om Foreningens Virksomhed og Økonomi; paa Januargeneralforsamlingen foretoges de aarlige Valg af Formand, Viceformand og 10 Repræsentanter samt hvert andet Aar 4, hvert andet Aar 3 Bestyrelsesmedlemmer; Genvalg var tilladt. Til den ordinære Generalforsamling blev Medlemmerne tilsagt med 14 Dages Varsel ved direkte Meddelelse og Bekendtgørelse i Adresseavisen. Ekstraordinær Generalforsamling kunde indkaldes med 8 Dages Varsel, naar Bestyrelsen fandt det nødvendigt, eller naar Repræsentantskabet eller 50 Medlemmer fordrede det og underrettede Bestyrelsen om Dagsordenen for Forsamlingen. Enhver Stemmeafgivning skulde være personlig.

Repræsentantskabet dannedes af alle de Oldermænd, der var Medlemmer af Foreningen; var et Lavs Oldermænd ikke Medlem, valgte de af Lavets Interessenter, der var Medlemmer, en Repræsentant af deres Midte; endelig valgtes 10 Repræsentanter ved frit Valg af Generalforsamlingen. Alle Lovforslag og vigtigere Sager skulde forelægges Repræsentantskabet førend Generalforsamlingen. Repræsentantskabet valgte en Formand, der ledede dets Forhandlinger og var dets Forretningsfører.

Foreningens Bestyrelse – Formand, Viceformand og 7 Medlemmer – havde den administrative Myndighed. Formanden havde Forsæde i Bestyrelse og Generalforsamling, ledede deres Forhandlinger, var sammen med Sekretæren Foreningens Forretningsfører; Viceformanden erstattede ham i hans Forfald. Som Sekretær og Kasserer fungerede to Medlemmer af Bestyrelsen.

Repræsentantskabet valgte de to Revisorer og gav Decision paa Regnskabet. Revisionen maatte højst vare 14 Dage, og Kassereren skulde besvare Revisionsantegnelser inden 8 Dage.

Endelig blev der indrettet tre faste Komitéer, valgt af Bestyrelse og Repræsentantskab (Plenarforsamling) i Fællesskab blandt Foreningens Medlemmer; hver Komité valgte sig en Referent til at ordne Sagernes Behandling, og de skulde selv udarbejde Planer for deres Virksomhed, som saa skulde vedtages i en Forsamling, bestaaende af den paagældende Komité, Bestyrelsen og Repræsentantskabet. Første Komité havde til Formaal at iagttage Standens Tary vedrørende Næringslovgivningens mulige Ændringer.

Anden Komité skulde søge at udjævne Tvistigheder mellem de forskellige Næringsklasser og at fremme Enighed i Standen. Tredie Komité skulde fremvirke nyttige Kundskabers Udbredelse blandt Standens Medlemmer.

Fortsatte Vanskeligheder. Generalforsamlingen den 12. Marts vedtog, at Valg af Bestyrelse og de 10 Repræsentanter skulde ske skriftlig, og den 15. Marts blev der til hvert Medlem sendt en trykt Stemmeseddel, hvorpaa han kunde opføre, hvem han vilde have til Formand, Viceformand, 7 Bestyrelsesmedlemmer og 10 Repræsentanter; Sedlerne skulde sendes tilbage den 23. og 24. Marts til den provisoriske Bestyrelse, der altsaa fungerede som Valgkomité. Ved Aabningen af Stemmesedlerne viste det sig, at ingen havde faaet den til Formands- og Viceformandsposten krævede absolutte Majoritet. Den 2. April blev der paany sendt Stemmesedler rundt til Medlemmerne, denne Gang kun om disse to Hverv; Sedlerne skulde sendes tilbage den 6. og 7. April; men da de blev aabnet, viste det sig, at man heller ikke denne Gang havde faaet nogen Formand og Viceformand valgt¹⁾.

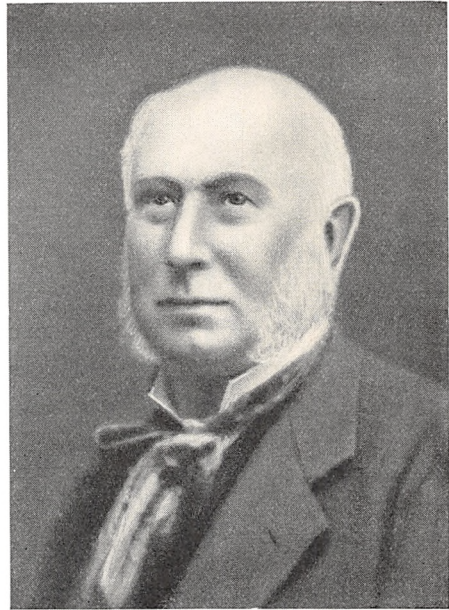
De Bestyrelsesmedlemmer, der var valgt, sammenkaldte derfor Repræsentantskabet til et Møde den 14. April Kl. 6 Aften i Skrædernes Lavshus i Gammelmønt, og i denne Plenarforsamling vedtog man at vælge en provisorisk Formand og en provisorisk Viceformand, der skulde fungere til den næste ordinære Generalforsamling. Valget faldt paa Snedkermester A. D. ANDERSEN og Bagermester J. A. E. BOCK. Dernæst oplystes det, hvem der var valgt til Repræsentantskabet, og endelig foretoges der Valg af Medlemmer til de tre faste Komitéer²⁾.

¹⁾ Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 9 af $\frac{15}{3}$, Nr. 10 a af $\frac{2}{4}$, Nr. 10 b af $\frac{1}{4}$, alle 1841. — Forhandlingsprotokol 1841-62, 6. — Beretning 1842, 1. Kvartal, 16. — Udsigt, 9.

²⁾ Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 11 a og 11 b (af $\frac{10}{4}$) samt 11 c (udat.) af 1841. — Forhandlingsprotokol 1841-62, 7-9. — Kopibog 1841-62, Nr. 1-17 af $\frac{15}{4}$ 1841. — Beretning 1842, 1. Kvartal, 17-19. — Udsigt, 9. — Bestyrelsen bestod af: Snedkermester A. D. Andersen (provisorisk Formand), Bagermester J. A. E. Bock (provisorisk Viceformand), Hattemager B. Petersen, Lasenius Kramp (fungerende Sekretær), Bogbinder J. C. Falck, Snedkermester P. C. Thymann, Bagermester A. Scherfig, Drejermester L. L. Lohmann (fungerende Kasserer) og Kunstdrejer L. Nygaard. — De 10 valgte Repræsentanter var: Snedkermester H. C. Jacobsen, Sadelmagermester C. P. Sørensen, Smedemester J. Meyer, Skrædermester L. Petersen, Glarmester J. F. Clausen, Hofforgylder P. Damborg, Parykmagermester G. C. Sichelau, Skomagermester C. F. Lier, Slagtermester C. Stauning og Smedemester J. Jørgensen. — Første Komité kom til at bestaa af Tobaksfabrikant N. F. Bonnesen, Bogbinder J. C. Andersen, Sadelmagermester C. P. Sørensen, Urmagermester U. Schultz, Kobbersmed N. Bau, Skrædermester J. Thomsen og Smedemester J. Jørgensen. — Anden Komité fik denne Sættelse: Bagermester H. C. Sager, Skrædermester L. Petersen, Skomagermester C. F. Lier, Drejermester J. C. Sørensen, Bogbinder P. Ursin, Smedemester C. F. Jensen og Glarmester J. F. Clausen. — Tredie Komité bestod af: Bagermester H. C. Sager, Blikkenslager F. Meyer, Hofforgylder P. Damborg, Skrædermester E. B. Koch og Bogbinder J. C. Andersen.

Snedkermester J. Lasenius Kramp.

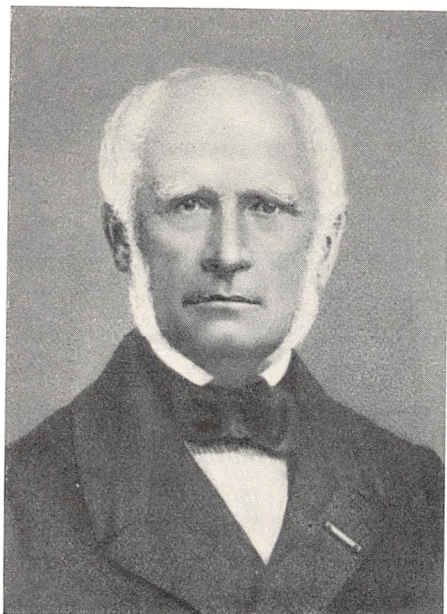

Bagermester H. C. Sager.

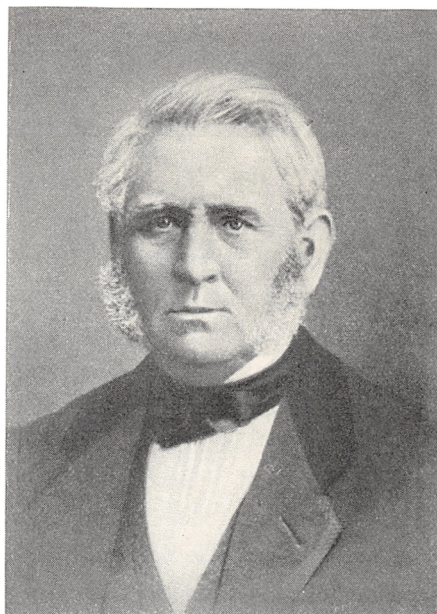
Endelig var Haandværkerforeningen nu blevet organiseret med Love – ganske vist provisoriske – og Bestyrelse, og den 15. April kunde man give Københavns Politidirektør BRÆSTRUP fornøden Underretning om den nye Forening, som Lovene bød¹⁾. I et Bestyrelsesmøde den 19. April vedtog man at give Medlemmerne en trykt Meddelelse om Sammensætningen af Bestyrelse, Repræsentantskab og Komitéer, og samtidig fik de til Komitéerne valgte en skriftlig Underretning om deres Valg. Den 8. Maj blev der holdt et Møde af de Lavs Medlemmer, der skulde vælge Stedfortrædere til Repræsentantskabet for de Oldermænd, som sad i Bestyrelsen eller slet ikke var Medlem af Foreningen; det drejede sig om Bager-, Snedker- og Hattemagerlavet. Den 29. Juli fik man valgt en Formand for Repræsentantskabet, Drejermester H. N. AULUM; to andre havde været valgt først, men havde nægtet at modtage Valg. De tre Komitéer fik efter et Par besværlige Omvalg udpeget hver sin Referent i Løbet af Sommeren, Bogbindermester J. C. ANDERSEN for 1. og Bagermester H. C. SAGER for 2. og 3. Komité²⁾.

¹⁾ Kopibog 1841-62, Nr. 18 af $15/4$ 1841.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 10, 11, 12, 14, 15, 16, 19, 21. — Kopibog 1841-62, Nr. 1-17 af $15/4$, Nr. 20 af $12/5$, Nr. 24 af $24/5$, Nr. 25 og 26 af $12/7$, alle 1841. — Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 12 af $20/4$ og Nr. 15 af Juni (modtaget $7/6$), begge 1841.

Bagermester J. A. Scherfig.

Snedkermester A. D. Andersen.

De forskellige Vanskeligheder, der havde vist sig ved Foreningens Organisation, bevirkede, at Bestyrelsen vilde foreslaa den kommende Generalforsamling en Lovændring, saa Formand og Viceformand kunde vælges ved simpelt i Stedet for absolut Flertal; Repræsentantskabet sluttede sig hertil. Et andet Forslag om, at Halvdelen af Repræsentantskabets Medlemmer skulde være mødt, før denne Forsamling kunde anses for beslutningsdygtig, vandt ligeledes Bifald, og paa Generalforsamlingen den 2. August 1841 blev de fornødne Lovændringer i denne Henseende vedtaget sammen med en Bestemmelse om, at Valgene til Komitéerne gjaldt for et Aar ad Gangen. Et Forslag fra Kleinsmedemester I. MEYER synes derimod ikke at have haft Stemning for sig; det gik ud paa, at Repræsentantskabet skulde have egen Forhandlingsprotokol, at den, der havde faaet flest Stemmer til Repræsentantvalget, fungerede som Formand for Repræsentantskabet, til dette fik en anden valgt, og at Foreningen og Repræsentantskabet fik en fælles lønnet Sekretær¹⁾.

Paa Generalforsamlingen den 2. August 1841 afgik den provisoriske Formand, der ikke ønskede Genvalg, og den provisoriske Viceformand, og i deres Sted valgtes nu efter de nye Lovbestemmelser til de to Poster hen-

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 17, 18, 19 fig., 21 fig. — Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 16 af ²⁶/₇, 1841. — Beretning 1842, 1. Kvartal, 20 fig.

holdsvis Bagermester A. SCHERFIG og Hattemagermester B. PETERSEN, og den 16. August fandt en Overleveringsforretning Sted¹⁾).

Sidst i November 1841 besluttede Bestyrelsen, at der skulde anskaffes et Signet til Foreningen; det skulde indeholde Ordene „Haandværkerforeningen i Kjøbenhavn“²⁾).

Lovene og Bestyrelsen. Efter indkommet Forslag vedtog Generalforsamlingen den 28. Februar 1842 en Ændring af Lovbestemmelserne om Kontingentets Størrelse, om Restancer og om Behandlingen af de indsendte Forslag; i den sidstnævnte Henseende var Forandringen størst, idet de 3 faste Komitéer afskaffedes; i Stedet skulde Forslagene for Fremtiden behandles af Bestyrelsen eller i særlige Tilfælde af en af Plenarmødet nedsat Komité. I Juni s. A. fik Formanden den Forretningsorden vedtaget, at de indkomne Sager altid skulde behandles i Rækkefølge efter Modtagelsesdatoen³⁾).

Den 9. August 1843 foreslog LASENIUS KRAMP, at der skulde nedsættes en Komité til at udarbejde nye, permanente Love i Stedet for de provisoriske af 1841. Forslaget vandt Bestyrelsens og Repræsentantskabets Bifald, og den 21. August s. A. valgtes Lovkomitéen: KRAMP selv, Snedkermester A. D. ANDERSEN, Malermester C. TILLY, Skomagermester C. F. LIER og Bagermester H. C. SACER. Da KRAMP i 1844 efter sit Nederlag i Redaktions-sagen⁴⁾ nedlagde alle skriftlige Hverv, traadte han ogsaa ud af Lovkomitéen; i Stedet for at lade en af Suppleanterne træde til vedtog Plenarmødet den 10. Marts 1845 at fortsætte med de provisoriske Love og at ophæve Lovkomitéen⁵⁾).

Et Aar senere forlod man dette Standpunkt, idet Bestyrelsen den 7. Februar 1846 besluttede at arbejde for en Lovrevision; den 4. April vedtog den et Udkast til de nye Love, og det blev diskuteret i Plenarmødet den 14. April; Generalforsamlingen den 27. April gav Udkastet Lovkraft. Der var i Virkeligheden ikke Tale om nye Lovbestemmelser, kun om mindre Ændringer, hvorved man fik forskellige Generalforsamlingsbeslutninger kodificeret⁶⁾).

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 22 og 23. — Beretning 1842, 1. Kvartal, 21. — Der overleveredes: 1) Foreningens Forhandlingsprotokol, 2) dens Kopibog, 3) en Kontrakassebog, 4) de 3 Komitéers Forhandlingsprotokoller, 5) Eksemplarer af de trykte Love, 6) Forordning af $2\frac{1}{2}$ 1800 og Plakater af $2\frac{3}{4}$ 1826 og $1\frac{1}{2}$ 1828, 7) „en Del forskellige Sager og Papirer“ og 8) den originale Indbydelse til Haandværkerforeningen.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 29.

³⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 32, 40, 45, 46. — Beretning 1842, 2. Kvartal, 5 og 15.

⁴⁾ Se Side 46 og 57 fig..

⁵⁾ Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 48 af $\frac{9}{8}$ 1843. — Forhandlingsprotokol 1841-62, 78, 79, 94, 114, 115. — Beretning 1843, 40 og 41 fig.; 1845, 17.

⁶⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 130, 131, 132, 133. — Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 86 af $2\frac{1}{4}$ 1846 (de trykte Love). — Beretning 1846, 1. Halvaar, 4 fig., 5, 6, 7-10.

Efter Lovene blev der nu paa hvert Aars Foraarsgeneralforsamling foretaget Valg af Formand, Viceformand og Bestyrelse. I disse Aar fra Foreningens Stiftelse til 1847 var Formandsposten beklædt af disse Medlemmer:

Bagermester H. C. SAGER (provisorisk)	27/11	1840-1841	14/4
Snedkermester A. D. ANDERSEN (provisorisk)	14/4	1841-1841	2/8
Bagermester J. A. SCHERFIG	2/8	1841-1843	30/1
Bagermester J. A. E. BOCK	30/1	1843-1845	17/2
Blikkenslagermester F. MEYER	17/2	1845-1847	29/3

I samme Tidsrum var Viceformandsstillingen besat med følgende Medlemmer:

Bagermester J. A. E. BOCK (provisorisk)	14/4	1841-1841	2/8
Hattemagermester B. PETERSEN	2/8	1841-1845	17/2
Bogbindermester J. C. FALCK	17/2	1845-1849	10/10

Efter de nye Love af 27. April 1846 blev Valgene fordelt paa begge Aarets Generalforsamlinger, saaledes at Formand og Bestyrelsesmedlemmer valgtes om Foraaret, Viceformand og Repræsentanter (de 10) om Efteraaret.

Naar Foreningen skiftede Formand, fandt der en Overleveringsforretning Sted; den i August 1841 er allerede omtalt, og ved den i Februar 1843 overgaves ialt 11 specificerede Slags Sager til den nye Formand; ved Overleveringsforretningen i Februar 1845 var der yderligere kommet noget Inventar til, en Skrivepult og et Bogskab.

Ekstraordinært kunde der uden for Terminerne ske Personændring i Bestyrelsen; nævnes skal blot, at Drejermester L. L. LOHMANN'S Udmeldelse af Foreningen i 1845 foranledigede en saadan¹⁾.

Repræsentantskabet. Paa hvert Aars Foraarsgeneralforsamling valgtes man de 10 Repræsentanter, der sammen med Oldermændene dannede Repræsentantskabet, indtil Lovene af 1846 henlagde dette Valg til Efteraarsgeneralforsamlingen²⁾. Sidst paa Aaret 1842 foreslog Skomagermester LINDBERG, „at der udgik en Indbydelse til samtlige Herrer Oldermænd om at indtræde i Foreningen, eller at disse kontingentfri udnævntes til Æresmedlemmer af vort Repræsentantskab; thi da vilde først Haandværkerforeningen repræsentere hele Standen“; Formaalet med LINDBERGS Forslag var, at man saa kunde søge Kongen om Tilladelse til af Foreningens Midte at vælge et Par Mænd til at tiltræde den store Lavskommission. I Bestyrelses- og Plenar-

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 39, 41, 58, 61, 63, 95, 112, 113, 118, 133 fig., 143.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 42, 62, 95 fig., 112, 143.

møder den 9. og 16. Januar 1843 gik man delvis ind paa LINDBERGS Tanke; idet man saa bort fra Spørgsmaalet om Lavskommissionen, erkendte man, at det var „af største Vigtighed, at samtlige Oldermænd for Haandværkslavene indtræder i Foreningen, hvori de tillige efter Lovenes § 11 danner et permanent Repræsentantskab. Ved nye foretagne Valg af Oldermænd i de forskellige Klasser er en Del af disse Herrer fratraadt deres Funktion“, hvorved adskillige Pladser i Repræsentantskabet var blevet vakante. Den 18. Februar udsendtes derfor i Form af et Cirkulære en Opfordring til ialt 20 Oldermænd til at indmelde sig i Foreningen med Anmodning om Svar inden 8 Dage. Denne Aktion gav til Resultat, at 12 af Oldermændene indmeldte sig inden 13. Marts, efter at man havde rykket de langsommeligste for Svar ved en ny Skrivelse af 7. Marts. Foreningens Repræsentantskab bestod efter 20. Marts af ialt 46 Medlemmer; heraf var de 10 valgt af Generalforsamlingen, de 32 sad som fødte Medlemmer i Egenskab af Lavsoldermænd, og 4 sad som Stedfortrædere for Oldermænd, der var valgt til Bestyrelsen¹⁾).

Formandsposten for Repræsentantskabet kostede det ved flere Lejligheder større Vanskeligheder at faa besat. Efter Drejermester H. N. AULUM var Malermester C. TILLY, Murermester C. O. AAGAARD og Sadelmagermester P. C. DINESEN Formænd for Repræsentantskabet. I Juni 1843 foreslog Skomagermester LINDBERG, at Repræsentantskabets Formand for Fremtiden skulde være født Medlem af Bestyrelsen, da han derved fik mere Lejlighed til at virke for Foreningen og tillige „til enhver Tid kunde for Repræsentantskabet bevidne Bestyrelsens Iver og Bestræbelser for Foreningen og Haandværksstandens Bedste“. Bestyrelsen kunde ikke indse Rigtigheden i LINDBERGS Argumenter for en saadan Ændring; den vilde medføre en Lovrevision, der var unødvendig, da det stod ethvert Medlem frit for at gennemse Bestyrelsens Forhandlingsprotokol. Da der samtidig var fremkommet den Anskuelse, at Repræsentantskabet til Formand skulde kunne vælge enhver af sin Midte, uanset om den valgte tillige var Medlem af Bestyrelsen, tog Plenarmødet den 17. Juli den Beslutning, at Formanden for Foreningen skulde underrette Formanden for Repræsentantskabet om, hvornaar der afholdtes Bestyrelsesmøder, saa den sidstnævnte kunde deltage

¹⁾ Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 36 af ³⁰/₁₂ 1842. — Forhandlingsprotokol 1841-62, 57 fig., 59, 64, 65, 66, 68. — Kopibog 1841-62, Nr. 102-121 af ¹⁸/₂ 1843 og Nr. 123 af ⁷/₃ s. A. — Beretning 1843, 1 fig., 5, 6-8. — De 12 Lav, der modtog Opfordringen var: Murer-, Tømrer-, Maler-, Snedker-, Gørtler-, Hattemager-, Naalemager-, Dugmager- og Over-skærer-, Strømpævæver-, Feldbereder-, Sværdfejer- og Møllerlavet; de 8, som ikke fulgte Opfordringen var: Blytækker-, Guldsmede-, Kobbersmede-, Nagelsmede-, Sejmager-, Urmager-, Linnedvæver- og Tobaksspinderlavet.

deri, dog uden Stemmeret, hvis han ønskede det. Ved de reviderede Love af 27. April 1846 blev denne Bestemmelse kodificeret¹⁾.

Medlemstallet, Kontingentet, Foreningens Økonomi. Ved sin Stiftelse havde Foreningen hurtigt faaet ret god Tilslutning; det er tidligere nævnt, at dens Medlemstal i Efteraaret 1840 var 457 eller godt 10 % af samtlige københavnske Lavsmedlemmer. I de følgende Aar sank Medlemstallet gradvis ned til under det halve, saaledes som det ses af Meddelelserne paa Generalforsamlingerne og de trykte Medlemsfortegnelser:

August 1841.....	425 Medlemmer	Januar 1844.....	235 Medlemmer
Januar 1842.....	310 Medlemmer	August 1844.....	205 Medlemmer
August 1842.....	280 Medlemmer	Januar 1845.....	192 Medlemmer
Januar 1843.....	243 Medlemmer	August 1845.....	180 Medlemmer
August 1843.....	257 Medlemmer	April 1846.....	188 Medlemmer

I Februar 1843 vedtog Bestyrelsen at henstille til Repræsentantskabet, at man skulde faa de enkelte Lavs Oldermænd til at interessere sig for Forøgelse af Foreningens Medlemstal; paa Plenarmødet i April fik Oldermændene denne Opfordring, der synes at have bevirket en kortvarig Opgang i Medlemstallet. Samtidig indførte man trykte Medlemsbreve²⁾.

Efter de provisoriske Love af Marts 1841 kunde kun Haandværkere, der havde aflagt Mesterprøve, blive Medlemmer af Foreningen. Ganske vist blev det paa Generalforsamlingen udtalt, at de, der allerede var optaget i Foreningen, kunde vedblive at være Medlemmer, selvom de ikke opfyldte denne Betingelse; men Hofurmager FR. JÜRGENSEN meddelte dog, at han traadte ud af Foreningen, da han ikke vilde risikere at komme „i den Nødvendighed at maatte give min Stemme til at bortvise en anden, der var i samme Kategori“ som han selv; han forsikrede samtidig, at han udefra vilde virke mest muligt for Foreningens Fremgang³⁾. Ved Lovene af 1846 fik enhver Haandværker, „der som saadan har Borgerret“, Adgang til at blive Medlem af Foreningen; men til hans Optagelse fordredes nu, at hans Navn forinden bekendtgjordes ved Opslag i Foreningens Lokale; der kunde da stilles Krav om, at hans Optagelse skulde godkendes ved Stemmeferhed i Repræsentantskabet; ellers krævedes blot Stemmeferhed i et Bestyrelsesmøde⁴⁾. I Oktober

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 70, 74, 75, 116, 119, 121, 122. — Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 44 af ²⁷/₆ 1843. — Beretning 1843, 11, 12, 34, 35; 1845, 17 fig., 19 fig., 21, 22; 1846, 1. Halvaar, 9. — Tilsynscommitéens Beretning 1844, 13.

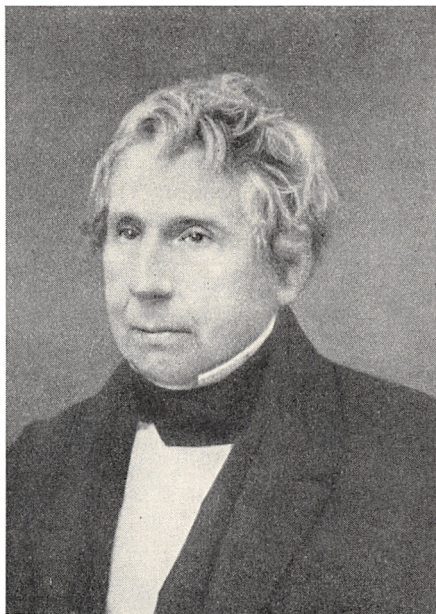
²⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 65 og 71.

³⁾ Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 8 af ¹⁵/₃ 1841.

⁴⁾ Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 86 af ²⁷/₄ 1846 (de trykte Love).

Hofurmager Fr. Jürgensen.

Bogbindermester J. C. Falck.

1846 foreslog Kunstdrejermester NYGAARD Finérskærer H. P. FREDERIKSEN optaget som Medlem; den 7. November meddelte Bestyrelsen NYGAARD, at det vilde stride mod Lovenes Adgangsbetaingelser; NYGAARD appellerede til Repræsentantskabet; men den 11. December vedtog denne Forsamling, at Finérskæreren – eller Fabriksbestyreren, som han ogsaa benævnes – „ikke var at anse som Haandværker“¹⁾.

Ved de provisoriske Love af 1841 var Kontingentet sat til 1 Mark maanedlig, og man maatte højst staa i Restance med 3 Maaneders Kontingent. I Juli 1841 maatte man sende et Cirkulære ud til en Del af Medlemmerne om at bringe deres Gæld til Foreningen ud af Verden, og i Februar 1842 fastsatte man Kontingentet til 3 Mark Kvartalet; Udmeldelse kunde man kun foretage til et Kvartalskifte, medens man kunde blive udslettet af Medlemslisten, hvis man stod i Restance med 1 Kvartals Kontingent og trods en skriftlig Paamindelse ikke betalte; at disse skriftlige Paamindelser blev et fast Led i Foreningens Korrespondance, viser Kopibog og Forhandlingsprotokol²⁾.

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 146 og 148. — Kopibog 1841-62, Nr. 90 af 7/11 1846. — Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 97 af 10/11 1846. — Beretning 1846, 2. Halvaar, 18 og 20.

²⁾ Se f. Eks. Kopibog 1841-62, Nr. 33-35 af 18/4 1842 og Forhandlingsprotokol 1841-62, 17, 32, 40, 82.

Hattemagermester Borge Petersen.

Blikkenslagermester F. Meyer.

Foreningens Formue var ved Nytaar 1842 396 Rbdlr. 4 Skill., hvoraf de 300 var indsat i Sparekasse, ved Nytaar 1843 608 Rbdlr. 4 Mark 2 Skill. (de 600 Rbdlr. i Sparekassen), ved Nytaar 1844 629 Rbdlr. 2 Mark 2 Skill. (men samtidig en Gæld paa 63 Rbdlr. 3 Skill.), ved Nytaar 1845 562 Rbdlr. 1 Mark 19 Skill. (deraf de 444 Rbdlr. 14 Skill. i Sparekassen), ved Nytaar 1846 588 Rbdlr. 3 Mark 13 Skill. (deraf 550 Rbdlr. 4 Mark 6 Skill. i Sparekassen) og ved Nytaar 1847 579 Rbdlr. 3 Mark 14 Skill. (i Sparekassen 566 Rbdlr. 1 Mark 6 Skill.)¹⁾.

Foreningens Kasserere i dette Tidsrum var: Drejermester L. L. LOHMANN ($19/4$ 1841- $6/2$ 1843), Snedkermester P. C. THYMANN ($6/2$ 1843- $11/3$ 1844), paany L. L. LOHMANN ($11/3$ 1844- $24/2$ 1845), Skomagermester C. MEYER ($24/2$ 1845- $1/4$ 1855)²⁾.

Naar Foreningens Kasserer hvert Aar aflagde Regnskab, blev det efter Lovene revideret af to dertil valgte Revisorer; de kunde undertiden gøre en eller anden Antegnelse til Regnskabet, som Bestyrelsen og Repræsentantskabet saa tog Stilling til³⁾.

Den 17. Januar 1842 udbad Københavns Magistrat sig et Eksemplar af

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 21, 39 fig., 50, 58, 76, 90, 91, 93, 101, 103, 111, 119, 120, 132, 133, 142 fig., 156.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 10, 64, 65, 91, 92, 97, 113, 114, 135, 158.

³⁾ Se f. Eks. Forhandlingsprotokol 1841-62, 30, 59, 63 fig.

Haandværkerforeningens Love, da man vilde undersøge, om Foreningen ikke skulde være pligtig til at udrede en Afgift til Frue Kirke; en Plakat af 20. Oktober 1819 havde nemlig paalagt alle Klubber og dramatiske Selskaber i Danmark at erlægge et aarligt Beløb til Kirkens Genopbyggelse; Danske Kancelli, der fik Spørgsmaalet til Afgørelse, resolverede dog, at Foreningen ikke faldt inden for Plakatens Bestemmelser¹⁾).

Mislykkede Møder, Sekretæren, Foreningsbudet. Det kneb af og til med at faa beslutningsdygtige Forsamlinger, naar Bestyrelse, Repræsentantskab eller Generalforsamling var sammenkaldt. Den 15. Maj 1841 var fire Bestyrelsesmedlemmer udeblevet fra Bestyrelsesmødet; derfor „skred man ikke til nogen egentlig Forhandling“. Den 26. Juli s. A. havde kun 9 vist sig til et Repræsentantskabsmøde; derfor „troede disse ikke at kunne foretage noget af Gyldighed“; et nyt Møde berammedes, og de 9 paatog sig „personlig at henvende sig til de udeblevne Herrer for at anmode dem om at give Møde“. I Januar 1842 meddelte Formanden i et Bestyrelsesmøde, at der efter Lovene skulde afholdes Generalforsamling i samme Maaned; „men paa Grund af Budets Sygdom blev Bestyrelsen enig om at udsætte Generalforsamlingen“! Plenarmødet den 5. Februar s. A. var ikke beslutningsdygtigt, Bestyrelsesmødet den 3. Oktober og Plenarmøderne den 12. og 19. December ejheller; den 10. Juli 1843 holdtes et paa samme Vis mislykket Bestyrelsesmøde. Generalforsamlingen den 26. Februar 1844 maatte udsættes til 4. Marts „paa Grund af, at saa faa Bestyrere var mødt“. Umiddelbart efter besluttede Bestyrelsen „for Sagernes bedre Fremme“, at man skulde „lade disse for Fremtiden cirkulere blandt Bestyrelsens Medlemmer og i den Henseende at anskaffe en Portefølje med det fornødne Antal Nøgler“. Den 9. December 1845 var Plenarmødet ikke beslutningsdygtigt; men de fremmødte enedes om „at indstille til nærmere Bestemmelse, at man for Fremtiden fastsatte som Regel, at en halv Time efter den tilsagte Tid skulde Forsamlingen, uanset hvormange [der] var mødt, være kompetent til at tage Beslutninger“; et følgende Bestyrelsesmøde fandt det dog passende at udskyde en saadan Ændring til den forestaaende Lovrevision; ved den bestemtes, at $\frac{1}{3}$ af Repræsentantskabet skulde være til Stede, for at Forsamlingen kunde være beslutningsdygtig. Den 4. Maj 1846 gjorde Formanden i et Bestyrelsesmøde opmærksom paa, „at det vel maatte anses for en Nødvendighed at vedtage nogle indbyrdes Bestemmelser med Hensyn til en større Frekvens i Bestyrelsesmøder, navnlig ogsaa hvad Mødetiden angaar“;

¹⁾ Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 22 af $\frac{17}{1}$ 1842 med Lasenius Kramps Paategning. — Plakat af $\frac{20}{10}$ 1819 i Schous Forordninger.

man besluttede „ved et Cirkulære til de i Aften fraværende Bestyrere at fastsætte det bestemte Møde til inden 15 Minutter efter den paa Tilsigelsen angivne Tid. I modsat Tilfælde vil [af] den Udeblivende, hvis ikke betimeligt Forhold er meldt, en lille Kendelse være at erlægge“. Bøden blev i selve Cirkulæret sat til 1 Mark; men et af Bestyrelsesmedlemmerne blev saa vred over denne Bestemmelse, at han gav Cirkulæret en Paategning om, at han betragtede sig som udmeldt af Foreningen¹⁾.

Snedkermester P. C. Thymann.

Som Sekretær fungerede under Foreningens Dannelse ganske selvfølgelig **LASENIUS KRAMP**, og efter at Foreningen havde faaet sine provisoriske Love, paatog han sig i April 1841 at være midlertidig Sekretær; men i August meddelte han, at han ikke mere kunde paatage sig Hvervet. Plenarmødet den 30. August gav saa Formanden Lov til at skrive til **KRAMP**, om han ikke vilde fortsætte i alt Fald til Generalforsamlingen, naar en Del af Skriverierne kunde ske for Foreningens Regning. **KRAMP**, der havde en voksende Familie, som han havde Pligter overfor, svarede, at han kun mod det beskedne Honorar af 25 Rbdlr. Kvartalet kunde fortsætte som Sekretær. Plenarmødet i November udsatte dette Spørgsmaal til den kommende Ge-

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 13, 18, 30, 31, 52, 56, 74, 93, 97, 127, 128 flg., 134 flg., 136. — Kopibog 1841-62, Nr. 42 af $\frac{7}{5}$ 1846. — Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 86 af $\frac{27}{4}$ 1846 (de trykte Love) og Nr. 87 af $\frac{7}{5}$ 1846. — Tilsynscommitéens Beretning 1844, 12.

neralforsamling og gav Bestyrelsen Ret til at lade det skriftlige Arbejde udføre for Foreningens Regning. Sagen synes imidlertid slet ikke at være kommet for Generalforsamlingen i Februar 1842; derimod fortsatte KRAMP som Sekretær, og i August tilstillede han Bestyrelsen en Regning paa 25 Rbdlr., som han efter en Afstemning fik udbetalt. Revisorerne gjorde imidlertid Ophævelser over denne Udgiftspost, idet de dels paatalte, at der manglede Udgiftsbilag derfor, dels udtrykte Tvivl om Rimeligheden af KRAMPs Krav; Bestyrelse og Repræsentantskab afviste Kritiken, og KRAMP var ogsaa Sekretær i 1843. I Januar 1844 foreslog Formanden Bestyrelsen, at Sekretæren fik fast Gage; man billigede dette, men mente samtidig, at en lønnet Sekretær ikke burde være Medlem af Bestyrelsen. Repræsentantskabet fandt, at Gagen kunde sættes til 25 Rbdlr. Kvartalet, naar Sekretæren tillige fungerede som Bibliotekar. Generalforsamlingen den 4. Marts overlod til Formand og Bestyrelse i Forening at honorere Sekretæren efter bedste Skøn og til Bestyrelse og Repræsentantskab at ordne Bibliotekarspørgsmaalet paa bedste Maade, og den 11. Marts valgte Bestyrelsen C. F. LIER til Sekretær, medens KRAMP en Uge efter fik honoreret en Regning paa 25 Rbdlr. I September var det, at KRAMP efter Redaktionssagens Udfald trak sig ud af alt skriftligt Arbejde for Foreningen, og i Februar 1845 blev C. F. LIER genvalgt til Sekretær; men i Juni frasagde han sig Hvervet, og KRAMP blev atter Foreningens Sekretær. Den 29. August fik han bevilget en fast aarlig Gage paa 50 Rbdlr. for Sekretær- og Redaktørhvervet. I Maj 1846 blev han med Akklamation genvalgt til Posten¹⁾.

Ved sin Stiftelse og første Organisation havde Foreningen som Bud en Mand ved Navn STORM; i April 1841 blev han fast antaget, og hans Løn sættes til 10 % af alle Inkassationer fra Nytaar 1841 at regne, medens han for sit Arbejde i 1840 fik 25 Rbdlr. Kassereren klagede over hans Forsømmelighed, og han fik Afsked i Juli 1841. En CHR. GRAVESEN blev antaget i Stedet; men ogsaa over ham klagede Kassereren, og han fik en Advarsel og blev truet med Afsked. I 1842 døde STORM, og hans Enke fik udbetalt et Tilgodehavende, hendes Mand havde hos Foreningen, paa 10 Rbdlr.; i 1845 fik hun efter Andragende en Huslejhjælp paa 2 Rbdlr. I Juni 1843 sagde CHR. GRAVESEN op, og man antog i Stedet L. C. LOHMANN og bestemte, at der skulde udarbejdes en Instruks for ham; i Februar 1844 fik han efter Ansøgning et ekstra Gratiale paa 10 Rbdlr. for 1843, og hans Løn sættes til 12 % af Inkassationerne; i 1845 fik han 5 Rbdlr. for at bringe et Cirkulære

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 10, 23, 24, 25, 48, 63, 64, 88, 92, 95, 97, 113, 117, 121, 135. — Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 66 af ¹²/₁₀₀, 1844. — Om Redaktionssagen 1844 se Side 57 fig. — Tilsynscommitéens Beretning 1844, 6, 9, 11.

om den slesvigske Sprogsag rundt til Medlemmerne. I Januar 1846 blev han afskediget for Forsømmelighed, og man sluttede Kontrakt med Rugbrødsbager C. D. WIENECKE; hans Løn var ogsaa 12 % af Inkassationerne, og han maatte stille en Kaution paa 100 Rbdlr.¹⁾

FORENINGSLIVET UDFORMES I DE FØRSTE AAR

Haandværkerforeningens Lokale. Under de forberedende og konstituerende Møder havde den nye Forening ført en noget omtumlet Tilværelse, hvad Lokaler angaar: Hjørnet af Boldhusgade og Admiralgade, Vingaardsstræde, Grønnegade, Læderstræde og Gammelmønt. I Bestyrelsens Møde den 19. April 1841 vedtog man imidlertid paa Formandens Forslag at spørge Bagerlavet, om man ikke mod Godtgørelse kunde faa dets Lavshus overladt een eller to Gange ugentlig; Anmodningen herom blev stilet til Bagermester SCHERFIG, der var Lavets Oldermænd. Han var jo tillige Medlem af Haandværkerforeningens Bestyrelse og kunde i Mødet den 4. Maj love et snarligt Svar. I sit store Forslag om almindelige Møder i Foreningen ønskede LASENIUS KRAMP den 2. Juni, at Lokalet i Bagernes Lavshus en Gang ugentlig, helst Mandag Aften, kunde være tilgængeligt for alle Foreningens Medlemmer. Da havde Bagerlavet allerede den 18. Maj vedtaget, at Haandværkerforeningen i det første Aar kunde faa Lokalet en Gang ugentlig uden Godtgørelse, dog mod en lille Erstatning til Lavsbudet for Rengøring; dette Tilbud kunde SCHERFIG meddele i Bestyrelsesmødet den 19. Juni, og paa Generalforsamlingen i August fik Medlemmerne det at vide²⁾.

Nu havde Foreningen faaet et fast Hjem i Læderstræde Nr. 26, og her blev man i en Aarrække. I April 1843 foreslog Drejermester H. N. AULUM, at man som en ringe Erkendtlighed for Bagerlavets Imødekommenhed skulde tilstille Lavet en Gave paa 50 Rbdlr. til dets Fattige, og i Oktober s. A. blev denne Tanke realiseret. I August 1845 overvejedes det paany at skænke 50 Rbdlr. til Bagerlavets Fattige, og den 3. September blev Pengene sendt til Lavet; men samtidig udtrykte Foreningen Ønsket om at faa udvidet Adgang til at benytte Lavets Lokaler; Lavet maatte dog svare, at Hensynet til Bagersvendenes Rettigheder til at bruge Lavshuset næppe vilde tillade en saadan Udvidelse³⁾.

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 10, 14, 18, 29, 44, 46, 47, 73, 91, 92, 121, 124, 129, 130, 131. — Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 83 af $\frac{8}{4}$ 1846 (Kontrakten med Wienecke), indført i Kopibog 1841-62 under Nr. 36 af s. D. — Tilsynscommitéens Beretning 1844, 7.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 10, 11, 16, 20. — Kopibog 1841-62, Nr. 19 af $\frac{25}{4}$ 1841. — Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 14 af $\frac{2}{6}$ 1841.

³⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 72, 119, 122. — Kopibog 1841-62, Nr. 190 af $\frac{23}{10}$ 1843

I 1846 indførte man en ny Tradition i Foreningslivet. Den 4. Maj sendte Bestyrelsen en trykt Meddelelse ud til Medlemmerne om, at fra og med Mandag den 18. Maj vilde Foreningens Mandagsmøder Sommeren igennem blive holdt i dens Sommerlokale paa Blegdamsvejen Nr. 94 1. Sal. Fra nu af rykkede Foreningen Sommer efter Sommer ud i landlige Omgivelser i Maanederne fra Maj til September¹⁾.

Medens Haandværkerforeningen selv var Lejer hos Bagerlavet, optraadte den ogsaa selv som Vært, nemlig for Haandværkersangforeningen. Komponisten A. P. BERGGREEN, der i 1838 var blevet Organist ved Trinitatis Kirke, stiftede i 1843 denne Sangforening, som gav Stødet til, at mange lignende Mandssangforeninger af folkelig Karakter blev dannet. Paa Haandværkerforeningens Generalforsamling i August 1845 blev det bebudet, at der vilde komme et Andragende fra Sangforeningen om at faa overladt Salen ud til Læderstræde i Haandværkerforeningens Lokaler hver Mandag Aften i den kommende Vinter; der var Stemning for at vise Imødekommenhed, og da BERGGREEN den 25. August indsendte sit Andragende, fik han en Maaned senere det Svar, at hans Ønske var opfyldt saaledes, at Sangforeningen kunde disponere over denne Sal paa alle Mandagaftener, undtagen naar Haandværkerforeningens Generalforsamlinger og Repræsentantskabsmøder krævede Lokalernes fulde Udnyttelse; Sæsonen sattes fra Begyndelsen af Oktober til Udgangen af Marts. Der vilde blive anvist Plads til Sangforeningens Musikinstrument; fra Kl. 8 ønskede Haandværkerforeningens Medlemmer at deltage i Sangøvelserne, og et Regulativ, undertegnet af begge Foreningers Bestyrelser, blev ophængt i Salen²⁾.

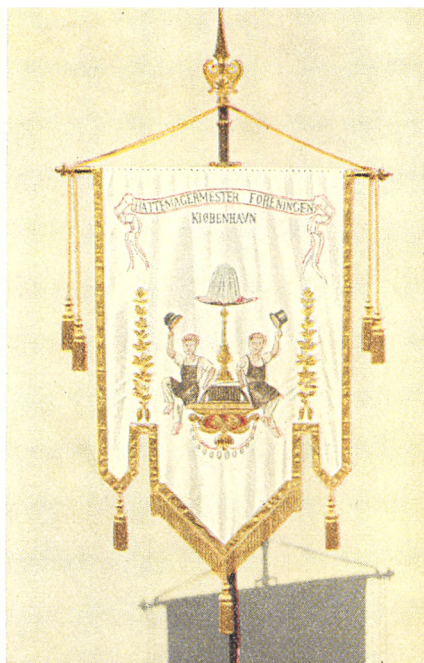
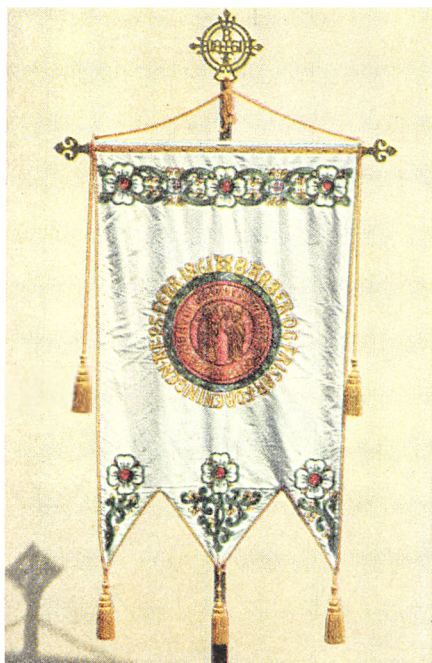
Ogsaa Sangforeningen havde sit Sommerlokale, og da den i April 1846 forlagde sine Sangaftener hertil, takkede BERGGREEN Haandværkerforeningen for Vinteren; „det vilde være mig meget kært, om den ærede Haandværkerforening i den Underholdning, som vor Sang maaske har forskaffet den, har maattet finde en Erstatning for den Uro, som Foreningens Møder vistnok maa have været ledsaget af ved saa mange Menneskers Kommen og Gaaen“³⁾. I de følgende Vintre fortsattes til gensidig Glæde Samarbejdet mellem de to Foreninger.

og Nr. 79 af $\frac{3}{9}$ 1845. — Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 76 af $\frac{8}{9}$ 1845. — Beretning 1845, 22.

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 135. — Bestyrelsen II a: Indkomne Sager, en trykt Bekendtgørelse af $\frac{4}{6}$ 1846.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 121, 122, 123. — Kopibog 1841-62, Nr. 74 af $\frac{25}{8}$ 1845. — Beretning 1845, 21, 22, 23.

³⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 131. — Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 84 af $\frac{12}{4}$ 1846.

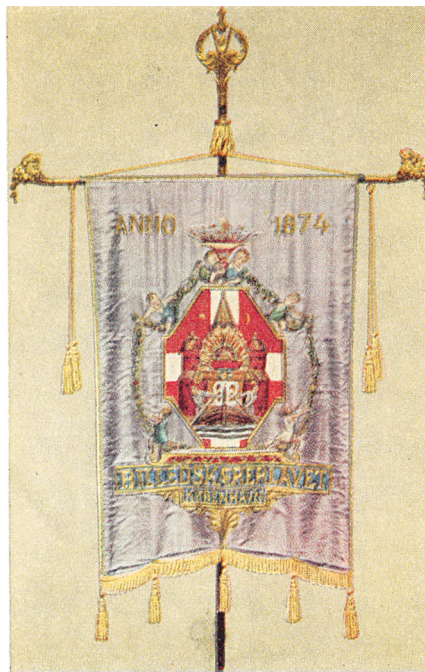

Københavns Barber- og Frisørlaug.
Bødkerlauget i København.

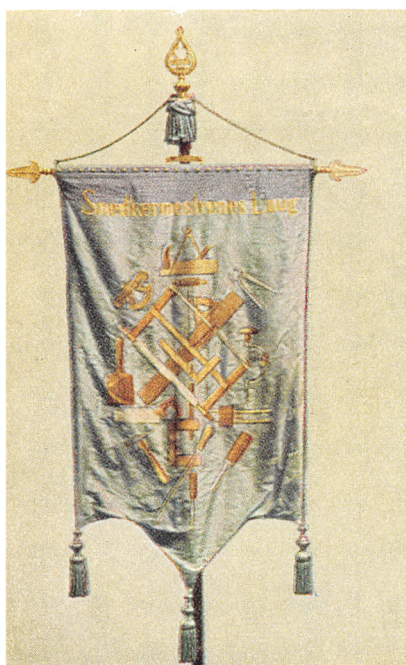
Hattemagerlauget.
Københavns Damefrisør- og
Parykmagerlaug.

Københavns Tømmerlaug.
Københavns Snedkerlaug.

Billedskærerlaug.
Glarmerlaug i Danmark.

Københavns Snedkerlaug.

Glarmerlaug i Danmark.

Kramps Forslag om almindelige Møder. I Bestyrelsesmødet den 4. Maj 1841 mente Formanden, at man burde holde Møde en Gang om Ugen; efter andres Forslag vedtog man, at dette ugentlige Møde skulde være tilgængeligt for alle Medlemmerne; de skulde underrettes derom, naar man havde faaet et fast Lokale. Plenarforsamlingen den 22. Maj mente dog, at disse Møder først skulde begynde, naar de faste Komitéer havde indledt deres Virksomhed; Mandag Aften blev anset for den mest passende Mødeaften¹⁾.

Den 2. Juni sendte LASENIUS KRAMP et Forslag til Bestyrelsen, og som sædvanlig var det gennemtænkt, detailleret og motiveret. Egentlig var han Modstander af almindelige Møder; „jeg kender nemlig Haandværkerne i Almindelighed for nøje til, at jeg skulde kunne tro, at en Konversation om Standens indre Anliggender alene vilde være i Stand til at give rigeligt Stof til jævnlige Samlinger af et betydeligt Antal af Foreningens Medlemmer“. Følgen kunde blive svigtende Interesse og synkende Medlemstal. Paa den anden Side vilde det være til Foreningens Fremme, „om det var muligt at binde ved Siden af den aandelige nogen materiel Interesse saa nær til saadanne Sammenkomster“, at de virkelig blev besøgt af Medlemmerne, et ønskeligt, men ikke let opnaeligt Maal. Efter Opfordringer i Bestyrelsesmøderne vilde han dog fremsætte nogle Forslag:

Lokalet burde være tilgængeligt for ethvert Medlem een Gang ugentlig, helst Mandag Aften. Her burde et Læsebord være indrettet med forskellige Tidsskrifter²⁾. Paa Opslagstavler (eller -skabe) skulde der gives Oplysning om Medlemmers Til- og Afgang, om indkomne Forslag, deres Behandling og trufne Afgørelser. En Forslags- og Ankeprotokol skulde fremlægges i Lokalet, ligeledes en fornuftigt indrettet Adressebog. Til at arrangere og holde Opsyn ved disse Møder skulde dannes en Komité af Mænd, der vilde bringe dette Offer „med ægte Kærlighed og Iver for Standens Tarv“. Mest betydningsfuldt vilde det dog være, om man kunde benytte disse Sammenkomster til at skaffe Medlemmerne økonomiske Fordele; derfor skulde Mødekomitéen „søge at gøre opmærksom paa nye Afsættelsesmidler“, „foreslaa, hvorledes forskellige nye Spekulationer kunde iværksættes, forskaffe Underretning om, hvormeget der af Haandværksvarer, fabrikeret i København, aarligt finder udenbys Afsætning“. Den skulde skaffe Oplysning om disponible Raastoffer, som ved Forarbejdning kunde finde Afsætning, ophænge Kursnoteringer for de mest gangbare inden- og udenlandske Mønter, kort sagt

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 11, 14.

²⁾ Han nævner saaledes: „Handels- og Industritidenden“, Ursins „Magazin for Kunster og Haandværker“, „Industriforeningens Kvartalberetning“ og „nogle enkelte af de i Tyskland fra forskellige Haandværkerforeninger udkommende Tidsskrifter“.

gøre Møderne til „en Slags Børs for Haandværksstanden i København“. Ved saadanne Midler vilde man skaffe Foreningen Fremgang og skabe Enhedsfølelse i Standen¹⁾.

KRAMPS Forslag blev overgivet til 3. Komité's Behandling, og indtil den var kommet til et Resultat, lod man Spørgsmaalet om ugentlige Møder ligge. I Bestyrelsesmødet den 13. November vedtog man at rykke Komitéen for dens Betænkning, og det skete den 17. November. I dens Møde den 2. December fik Bagermester SAGER til Opgave at udforme Komitébetænkningen. Sidst i Januar 1842 blev den afgivet, og den blev forelagt Plenarmødet den 11. Februar. Komitéen billigede de første Punkter i KRAMPS Forslag, men fraraadede Dannelsen af en særlig Mødekomité; i alt Fald i Begyndelsen burde det være Bestyrelsen overladt at organisere Møderne i Selskabet, da „man ikke alt for meget maa dele de administrative Forretninger“. Man troede heller ikke paa, at en saadan Komité kunde gøre Nytte i den Retning, KRAMP havde udviklet i Slutningen af sit Forslag, selvom det naturligvis vilde være gavnligt, „om de paagældende Genstande kom under Overvejelse i Møderne; men dette maatte ske igennem de vekslende Samtaler blandt de tilstedeværende, idet enhver fremkommer med sine Tanker og Erfaringer. Herved dannes nemlig, for at bruge Proponentens Udtryk, en Børs, hvorhen enhver bringer sine Kundskaber til Bedste for det fælles Øjemed“. Til denne Opfattelse sluttede sig Plenarmødet og senere, den 28. Februar, ogsaa Generalforsamlingen, og Bestyrelsen fik Bemyndigelse til at træffe de fornødne Dispositioner²⁾.

Foreningslivet organiseres. Noget var allerede gjort. Drejermester LOHMANN havde i August 1841 foreslaaet, at Foreningen anskaffede Skak-, Dam- og Dominospil samt forskellige „Tidsblade“ til Brug ved de ugentlige Sammenkomster. Han fik straks Tilslutning; der blev tegnet Abonnement paa „Fædrelandet“, „Kjøbenhavnsposten“, „Berlingske Tidende“, „Corsaren“ og „Den Frisindede“; 1 Skak-, 2 Dam- og 2 Dominospil blev anskaffet³⁾. Den 21. Marts 1842 autoriserede Bestyrelsen en „Forslagsprotokol“, hvori Medlemmerne kunde indføre „Andragender, Ønsker, Anker eller deslige“ ved-

¹⁾ Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 14 af $\frac{2}{6}$ 1841. — Forhandlingsprotokol 1841-62, 33-35. — Beretning 1842, 1. Kvartal, 20, og 2. Kvartal, 5 flg.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 15, 21, 27, 33-35, 40. — Kopibog 1841-62, Nr. 27 af $\frac{17}{11}$ 1841. — Forhandlingsprotokol for 3. Komité 1841-42 under $\frac{2}{12}$ 1841 (i Bestyrelsen II a). — Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 23 af Jan. 1842. — Beretning 1842, 2. Kvartal, 6-8, 15.

³⁾ Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 18 af $\frac{25}{8}$ 1841. — Forhandlingsprotokol 1841-62, 23 flg. — Beretning 1842, 1. Kvartal, 26.

rørende Standen eller Foreningen¹). I April fremførte LOHMANN flere Medlemmers Ønske om, at man ogsaa abonnerede paa Bladene „Dagen“ og Schouws „Dansk Ugeskrift“²), og i Maj kom LASENIUS KRAMP med sit Forslag om Anskaffelse af et Haandbibliotek, hvormed en ny vigtig Side af

Snedkernes Lavshus i Grønnegade, hvor Haandværkerforeningens første, provisoriske Bestyrelse blev valgt.

Foreningens Virksomhed blev indledt, som skal omtales senere³). Sidst paa Aaret 1842 kom den utrættelige Skomagermester LINDBERG med et Par Idéer; man kunde for en lille Udgift anskaffe sig en Sangbog til Møderne, for han havde lagt Mærke til, „at alle de Selskaber og Forsamlinger, der betjener sig af passende Sanges Afsyngelse, altid er talrigt besøgt“; i Stedet for en Adressebog, der kun sjældent blev læst, burde man hænge en Tavle

¹) Bestyrelsen III a: Forslagsprotokol 1842-65.

²) Forhandlingsprotokol 1841-62, 44.

³) Se næste Side.

op, hvorpaa Medlemmerne „ved at ophænge deres Adresser gensidig kunde anbefale sine Produkter“. Bestyrelsen fik ham straks til at opgive Tanken om Sangbogen, og hvad Adresstavlerne angik, besluttede man at anvende de Tavler, der allerede var sat op, til dette Formaal¹⁾.

I Februar 1843 enedes man om, at der fremtidig hver Aften vilde være „en Direktør“ (et Bestyrelsesmedlem) til Stede i Foreningen, og i Juli kunde Formanden paa Generalforsamlingen oplyse, at Deltagelsen i de almindelige Møder var blevet større. I Marts 1844 forkastede Bestyrelsen et Forslag om at spare nogen Udgift ved at tegne sig for det Ibsenske Bladabonnement (noget i Lighed med Princippet i Lejebiblioteker); det vilde ikke stemme med Foreningens Værdighed, fandt man. Af en Notits i Forhandlingsprotokollen i November 1844 fremgaar, at man hvert Aar nu fejrede Foreningens Bestaaen ved en Stiftelsesfest den 20. November, hvortil der sendtes Indbydelse ud til Medlemmerne²⁾.

Bogsamlingen. LASENIUS KRAMP foreslog i Maj 1842 Anskaffelse af en Haandbogsamling, Bøger, der behandlede og forsvarede Lavsvæsenet ved at fremhæve det nyttige ved velordnede Lavsindretninger; det vilde være til Foreningens Gavn og i Overensstemmelse med dens Formaal. Bestyrelsen og Repræsentantskabet enedes om, at der skulde anskaffes Bøger for indtil 25 Rbdlr. KRAMP havde i sit Forslag nævnt Titlerne paa ialt 15 tyske Skrifter vedrørende Emnet – Listen viser, at han var godt orienteret i Lavsdiskussionen i Tyskland – og han mente, at „Samlingen burde dernæst konserveres indbundet, forsynes med fornødne Numre, og et Katalog affattes, for at Udlaan efter en bestemt Orden kunde ske til de Medlemmer, som ønskede Bøgerne hjem, dog naturligvis under en betinget Tidsfrist og mod fornøden Kvittering“³⁾.

I Februar 1845 vilde Bestyrelsen gerne have yderligere 25 Rbdlr. til Anskaffelse af Bøger, og den udformede et Regulativ for Udlaanet; Pengene blev bevilget, og i Juni og Juli blev Bøgerne udvalgt. Paa Generalforsamlingen sidst i Juli kunde Formanden meddele, at Bogsamlingen allerede blev stærkt benyttet, og at der hver Mandag var Inspektion ved Udlaanet. Da Foreningen i September fik tilsendt et Hæfte Fortegninger for Hjulmænd og Vognfabrikanter fra Direktionen for de Massmannske Søndagskoler, og den Tanke blev fremsat, at man skulde skænke Værket til det

¹⁾ Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 36 af ³⁰/₁₂ 1842. — Forhandlingsprotokol 1841-62, 57 flg. og 59.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 64, 77, 97, 106, 126, 138.

³⁾ Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 28 af ¹⁴/₆ 1842. — Forhandlingsprotokol 1841-62, 46 og 47 flg. — Beretning 1842, 2. Kvartal, 21.

tekniske Selskab, vedtog Bestyrelsens Flertal, at man skulde beholde det selv og indlemme det i Biblioteket¹).

I Begyndelsen af 1844 ønskede Bestyrelsen at faa yderligere 25 Rbdlr. bevilget til Biblioteket, og at man skulde opfordre en eller flere af Repræsentanterne til at paatage sig Bibliotekarhvervet for et Aar. Paa Parykmagermester G. C. SICHLAUS Forslag henstillede Repræsentantskabet imidlertid til Generalforsamlingen, at der blev bevilget 100 Rbdlr. een Gang for alle, og at Bibliotekarposten skulde bestrides af den lønnede Sekretær. Generalforsamlingen i Marts bevilgede 50 Rbdlr. og overlod til Bestyrelsen at ordne Bibliotekarspørgsmaalet paa bedste Maade; den Skriftkomité, der samtidig blev vedtaget, skulde ogsaa fungere som Bogkomité og have Bestyrelsen af Bogsamlingen; denne Komité og dens S sammensætning er omtalt andetsteds²). Ved samme Tid fik Bogsamlingen Tilbud fra Professor G. F. URSIN om hans „Magazin for Kunstnere og Haandværkere“ og „Dampmaskinen“ til en stærkt reduceret Pris, ja, han skænkede den flere Bøger og Tegninger³).

I Juli 1845 blev der paany stillet 50 Rdlr. til Disposition for Bogkomitéen, og det ses nu, at Bogsamlingen ikke mere begrænses til at omfatte Lavslitteratur; man anskaffer f. Eks. J. CHR. RIISE's Archiv for Historie og Geographi, ERICH CHR. MONRATH's Nordisk Penning-Magazin og et „Illustrierte Zeitung“ (?). I November drøftede man Udarbejdelse af et Katalog og Indrettelse af et fast Udlaan, hvortil Medlemmerne skulde indsende deres skriftlige, underskrevne Laanebegæring. I Foreningens Beretning for 1844-45, udgivet 1846, finder man derefter offentliggjort en „Fortegnelse over Haandværkerforeningens Bogsamling“, indeholdende ialt 131 Numre⁴).

I Foraaret 1846 standsede man Udlaanet i 14 Dage for at faa Bøgerne revideret og anskaffede et Stempel til Mærkning af Bøgerne indvendig og et Skab til Bogsamlingens Forøgelse; Bogkomitéen vilde gerne samtidig have et Kommissorium om Omfanget af dens Hverv. I de reviderede Love for Foreningen af 27. April 1846 hedder det i § 19: „Til at have Opsyn med Foreningens Bogsamling og kontrollere med Udlaanet herfra samt til at gøre Forslag om Samlingens Forøgelse vælges en fast Komité under Navn af Inspektionskomitéen. Denne gives et af Bestyrelsen og Repræsentant-

¹) Forhandlingsprotokol 1841-62, 65, 71, 73, 74, 77, 82, 84. — Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 50 af $\frac{6}{9}$ 1843. — Kopibog 1841-62, Nr. 187 af $\frac{18}{9}$ 1843.

²) Se Side 56 flg.

³) Forhandlingsprotokol 1841-62, 88, 91 flg., 94, 95, 98. — Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 61 af $\frac{18}{3}$ 1844. — Kopibog 1841-62, Nr. 9 af $\frac{30}{4}$ 1844. — Tilsynskomitéens Beretning 1844, 8, 10 flg.

⁴) Forhandlingsprotokol 1841-62, 118, 119, 120, 124, 126. — Beretning 1845, 32-37.

skabet vedtaget Regulativ, hvori dens indre Ordning og Valgmaade bestemmes, samt Grænserne for dens Virksomhed fastsættes“. I de følgende Maaneder blev derefter Kommissoriet udarbejdet og sanktioneret af Bestyrelse og Repræsentantskab, samtidig med at der blev bevilget yderligere 25 Rbdlr. til Bogsamlingens Udvidelse¹⁾). Inspektionskomitéen bestod af Malermester C. TILLY, Bagermester J. A. E. BOCK, Parykmagermester C. C. SICHLAU, Sadelmagermester P. C. DINESEN, LASENIUS KRAMP, Malermester A. C. GEISLER, Snedkermester N. J. JØRGENSEN og Skomagermester C. N. LUND; Skomagermester C. F. LIER var i sin Egenskab af Foreningens Sekretær ogsaa i Komitéen. Den 21. September fik den nye Komité en Forhandlingsprotokol, og heraf ses, hvorledes man anskaffede nogle Pjecer, fik Tilbud fra Boghandler HØST om Bøger til halv Pris, bestemte Forretningsorden, indkaldte Bøger, valgte Referent m. v.²⁾)

De trykte Beretninger. Et nødvendigt Middel i Foreningens Arbejde for at samle Haandværkerstanden saa LASENIUS KRAMP i Pressen, og i et motiveret Forslag af 29. November 1841 paapegede han det gavnlige i, at „Foreningen under en dygtig Redaktør udgav en maanedlig Beretning, der dels indeholdt Underretning om Haandværkerforeningens Virken, dels meddelte saadanne Kundskaber om Haandværkernes kommunale og statsborgerlige Forhold, at Standens Medlemmer selv kunde blive i Stand til med uhildet Sans at bedømme egne Anliggender, og dels udbredte det hele industrielle og merkantile Liv for enhver Øje, at man deraf fik Underretning om dettes Fortrin og Mangler, saa at man kunde afbenytte de første og arbejde paa at bøde paa de sidste“³⁾).

- ¹⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 130, 131, 135, 138, 139, 142. — Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 86 af 1846 (Love af $27/4$ 1846). — Beretning 1846, 1. Halvaar, 4, 10 og 12. — Kommissoriet er trykt i Beretning 1846, 2. Halvaar, 7-9. Komitéen skulde tælle mindst 7, højst 12 Medlemmer, der efter Tur overtog Udlaansinspektionen hver Mødefaften Kl. 7-10; den skulde foreslaa Anskaffelse af Bøger, attestere Regninger for Bøger og aarligt revidere Bogsamlingen.
- ²⁾ Bestyrelsen II a: Forhandlingsprotokol for Inspektionskomitéen 1846-71 under $21/9$, $28/10$, $21/12$ og $28/12$ 1846.
- ³⁾ Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 20 af $29/11$ 1841. — Kramp indleder Forslaget: „Der er noget ejendommeligt ved Haandværkslivet, som ikke behager den øvrige Verden, der omgiver det; der klæber noget ved det, mener man, af forrige Tiders Vankundighed; der holdes paa Rettigheder mere af Fordom end af Indsigt; kort sagt: der er næsten intet, antager man, af dets hele moralske Væren, der stemmer overens eller gør sig gældende i Samklang med Tiden. Man har derfor intet godt Øje til denne Forening, eller maaske rettere sagt: man har ingen rigtig Agtelse for den.“ Foreningen skulde derfor klart og kraftigt fortælle Haandværkerne, ikke blot i København, men i hele Riget, hvad den stræbte efter, og vise, „hvormeget man er vildledt, naar man tror, at ikke ogsaa Haand-

Bagernes Lavshus i Læderstræde, senere Teknisk Selskabs Institut, hvor Haandværkerforeningen boede til Leje i en Aarrække.

Bestyrelsen overgav øjeblikkelig Forslaget til 3. Komité, som i sin Betænkning i Januar 1842 erklærede sig enig med KRAMP, men nærede nogen Tvivl om, at man saa let skulde finde en Redaktør med de fornødne Kvalifikationer; Komitéen foreslog, at Bestyrelsen paa næste Generalforsamling søgte Bemyndigelse til at begynde Udgivelsen, naar en egnet Redaktør var fundet, og til at anvende de fornødne Penge; af Bestyrelsen kunde der bedst skønnes, om Bladet skulde være gratis for Medlemmerne eller udgaa i Abonnement. Repræsentantskabet ansaa en Kvartalsberetning for mere hensigtsmæssig end Maanedsbberetningen, og Generalforsamlingen den 28. Februar gav Bemyndigelse til, at der i de to første Kvartaler af 1842 blev udgivet saadanne Beretninger; men Udgiften maatte ikke overstige 25 Rbdlr. Kvartalet. I April udkom derefter den første af „Haandværkerforeningens fjerdingaarlige Beretninger, redigerede ved J. LASENIUS KRAMP, p. t. Foreningens Secretair“. Efter et Forord af KRAMP om Tidsskriftets Bestemmelse indeholdt det en 32 Sider stor Redegørelse for Foreningens Stiftelse og Virksomhed til Udgangen af 1841. De følgende Beretninger indeholder foruden Uddragene af Forhandlingsprotokollen en længere Artikel „Om Laugsvæsenet“, overvejende en Imødegaaelse af A. F. BERGSØE's Synspunkter og afsluttet med en Gennemgang af GIESSINGS Skrift om Lavsvæsenets Gavnlighed. Generalforsamlingen i September besluttede ogsaa at udsende Beretninger for de to sidste Kvartaler af 1842; midt i November rykkede Bestyrelsen KRAMP for Udgivelsen af Tidsskriftet, der var blevet forsinket. Allersidst paa Aaret foreslog Skomagermester J. P. LINDBERG, at Kvartalsberetningerne afløstes af et Ugeblad, der betaltes ved Modtagelsen; Bestyrelsen fik ham til at trække Forslaget tilbage. I Januar 1843 vedtog man at fortsætte Tidsskriftet, dog med den Tilføjelse, at Redaktøren skulde sørge for, at hver Kvartalsberetning udkom senest en Maaned efter Kvartalets Udløb; han skulde endvidere saavidt muligt afslutte hver Afhandling i det paagældende Hæfte og fik derfor friere Hænder med Fordelingen af Arkantallet paa de enkelte Hæfter¹⁾.

I Plenarmødet i Februar 1844 vedtog man ogsaa at fortsætte med Tidsskriftet; men efter Parykmagermester G. C. SICHLAU's Forslag vilde man indstille til Generalforsamlingen, at en Skriftkomité skulde sideordnes Redaktøren. Generalforsamlingen den 4. Marts fastsatte Komitéens Størrelse til

værkeren er vaagnet af Fordommens Slummer“, „at ogsaa han stræber efter Oplysning, men at han ogsaa tillige selv vil tale sin Sag og vide at indtage sin rette Plads i det store aandelige Folkestævne“.

1) Forhandlingsprotokol 1841-62, 28 fig., 35, 40 fig., 49, 50 fig., 53 fig., 57, 58 fig., 61. — Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 24 af Januar 1842 og Nr. 36 af ³⁰/₁₂ s. A. — Beretning 1842, 1. Kvartal, 32, og 2. Kvartal, 11 fig., 15.

5 Medlemmer og satte 100 Rbdlr. som Maksimum for Udgiften til Aarets Kvartalsberetninger. I Plenarmødet den 18. Marts valgtes Skriftkomitéen — der som foran omtalt ogsaa skulde fungere som Bogkomité — og fik følgende Sammensætning: Parykmagermester G. C. SICHLAU, Skomagermester C. F. LIER, Skomagermester J. P. LINDBERG, Bogbindermester J. C. FALCK og Drejermester L. L. LOHMANN. Det kom snart til en Uoverensstemmelse mellem denne Komité og Redaktøren. Allerede i April skrev KRAMP til Repræsentantskabet, at han og Komitéen var uenige om, hvem der var at anse som Tidsskriftets Redaktør; han var valgt dertil ved Generalforsamlingsbeslutning, havde ikke erklæret at ville fratræde, var heller ikke blevet opfordret dertil eller havde ved et nyt Valg faaet en Efterfølger; den sidste Generalforsamling havde vedtaget, at Skriftkomitéen skulde sideordnes Redaktøren, „hvilket tilkendegiver, at denne alt maa være til Stede for at tage Sæde i Komitéen, men ikke, at den valgte Komité skal vælge en ny Redaktør. Redaktionsforretningerne har jeg tilbudt mig at udføre uden Vederlag“. Han bad Repræsentantskabet som rette Forum fortolke Generalforsamlingens Bestemmelse og afgøre, hvem der skulde anses for at være Redaktør. Bestyrelsen mente, at ganske vist var KRAMP ikke mere Redaktør; men Valget af en ny tilkom ikke Skriftkomitéen. Generalforsamlingen i September traf den Afgørelse, at Tidsskriftet skulde udgaa halvaarligt; Skriftkomitéen paatog sig Udgivelsen for 1. Halvaar 1844, og Foreningens Sekretær C. F. LIER vilde forsyne Komitéen med Uddrag af Forhandlingerne i sidste Halvaar; men Udgivelsen heraf blev en Tid stillet i Bero¹⁾).

Afgørelsen havde været et Nederlag for LASENIUS KRAMP, og han tog Konsekvenserne deraf, idet han frasagde sig alt skriftligt Arbejde for Foreningen i et stolt og bittert Brev²⁾). Skriftkomitéens Arbejde foreligger i

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 92, 95, 98, 99, 102, 104. — Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 62 af ¹⁰/₄ 1844. — Beretning 1845, 5, 6. — Tilsynskomitéens Beretning 1844, 8 fig., 10 fig., 30, 32.

²⁾ Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 66 af ¹²/₅ 1844. — Det hedder heri: „Redaktions-sagens Udfald ved Generalforsamlingen den 9. ds. har nu tilfulde vist mig, hvilket Resultat der er at vente af en fortsat Virksomhed for Foreningen, og hvilken Tak og Opmærksomhed man høster for en uhyre Opofrelse af Tid og Anvendelse af Kræfter. Hvad jeg har udrettet og ydet for Standen og Foreningen, siden Haandværkerne første Gang i Forsommeren 1840 forsamledes angaaende den Bergsøeske Bog og indtil Marts Maaned d. A., er jeg stolt og glad ved. Foreningens Organisation, dens almindelige Samlingers Ordning, dens Love, dens Prisopgavers Udsættelse, dens fjerdingaarlige Beretninger, dens Bibliotek og meget mere er traadt i Stand efter mine Forslag, foruden at de utallige Skrivelser, der har fundet Sted i det fornævnte Tidsrum, har været mit trældige Arbejde. Men jeg har baade her og andetsteds altid kun haft Standens Tarv og Interesse for Øje, og derhen har jeg arbejdet efter Evne og Kræfter. Det er derfor naturligt, at jeg nu ønsker at trække mig en Stund tilbage fra alle de Forretninger i Foreningen, der medfører skrift-

Form af to Halvaarsberetninger for 1844, den første med et Forord af 8. Juli 1844, hvori der gøres Rede for, hvorledes Komitéen havde faaet Hvervet overdraget, og med Forklaring paa den forsinkede Udgivelse; ud over Mødereferaterne indeholder de en Artikel af „-n“: „Til hvad Nytte er vel Haandværkerforeningen?“, en anden („efter Dr. F. V. REINHARD“): „Om Flittigheds og Arbejdsomheds Pligt og Tidens vise Anvendelse“, en Liste over Bogsamlingens Forøgelse, samt Medlemsfortegnelse pr. 1. Januar 1845. I Februar 1845 opfordrede Formanden Komitéen til „at vedblive Udgivelsen af Foreningens Beretninger“, og Generalforsamlingen takkede den for dens „Bestræbelser i denne Retning“; i Juli drøftede man Valgmaade, da Komitéen ikke længere var fuldtallig. I August var det, at Foreningen – som foran fortalt – bøjede sig for den Kendsgerning, at KRAMP var uundværlig som dens Sekretær, og samtidig fik han paany Redaktionen af Beretningerne overdraget, og de skulde udkomme ved hvert Kvartals Slutning; Bestyrelsen skulde bestemme deres Omfang, og Oplaget blev senere fastsat til 300 for Aaret 1845, 330 for 1. Halvaar 1846. I Februar 1846 udkom Beretningerne for 1845 med en „kort Oversigt over Forhandlingerne i 1844“ og indledet med et Forord af KRAMP. Han vilde aabenbart absolut ikke kendes ved Komitéens Aargang, for han skriver i Forordet: „For at forbinde mit nuværende Arbejde med mit foregaaende har jeg, forinden jeg meddelte Forhandlingerne i 1845, givet en kort Oversigt over det vigtigste af, hvad der er passeret i Foreningen i 1844, hvorved det tilsammen kommer til at danne et Helt“. Hermed var Beretningerne atter kommet sikkert i Gang¹⁾.

Foredrag og Oplæsninger. Skomagermester LINDBERG foreslog i Foraaret 1842, at der paa Foreningens almindelige Mødeaftener blev holdt Foredrag

lige Udarbejdelser, og jeg sender derfor herved min Udmeldelse som Medlem af den under 21. August f. A. nedsatte Lovkomité tillige med nogle derhen hørende Papirer, jeg har haft i mit Værge som Komitéens Referent. Min Post som Bestyrer vedbliver jeg indtil videre.“

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 112, 118, 119, 121, 126, 128, 130, 136. — „Haandværkerforeningens Beretninger. Redigerede ved Comiteen for Tilsynet med Foreningens Bogsamling“, 1. og 2. Halvaar 1844, synes ejendommeligt nok næsten helt forsvundet; det findes paa de offentlige Biblioteker, men mangler i Haandværkerforeningens Eksemplar af Beretningerne og flere andre Steder (Nyrop, 48 fig.). — Beretning 1845 og 1846, 1. og 2. Halvaar. — Det hedder i Kramps Forord bl. a.: „Med samme Interesse, hvormed jeg stedse har arbejdet for Foreningen, har jeg ogsaa betragtet den Del af Virksomheden, som angaar Beretningerne, idet disse i Fremtiden skal bevare Mindet om, hvorledes man i vor Tid har søgt at fremme Haandværksstandens Tarv. Men naar dette antydes i de Blade, i hvilke jeg Tid efter anden samlede Resultaterne af Foreningens Arbejder, da vil den kommende Tid tillige kunne bedømme, paa hvilket Standpunkt af Intelligens, Kraft og Energi Nutidens Haandværkere har staaet, og dette vil maaske mere end noget andet være en mægtig Spore til at vække Sansen for det fælles Vel og klarliggende Begrebet om, at den stærkeste Kraft er Enighed, naar noget virkelig godt, sandt og stort skal opnaas“.

eller Oplæsninger af „interessante og for Standens Medlemmer nyttige Sager, saasom korte Afhandlinger, Uddrag af Bøger etc.“; dette vilde „befordre Frekvensen af Selskabets Medlemmer, samt underholde og gavne“. Repræsentantskabet fandt Tanken god og overdrog i Juni Bestyrelsen at sørge for dens Gennemførelse. Det første Resultat fik man efter Bestyrelsesmødet den 14. November, idet LINDBERG selv for Medlemmerne „foredrog Brudstykker af „Fremstilling af den norske Haandværksret“ ved cand. juris PAUL NORUM, udkommet i Christiania 1841. Oplæsningen varede omtrent $\frac{3}{4}$ Time“, oplyser Forhandlingsprotokollen. Flere havde iøvrigt erklæret sig villig til at følge LINDBERGS Eksempel, saa man regnede med, at der i Regelen vilde finde saadanne Foredrag Sted paa de fleste Mødeaftener; noget nærmere herom oplyses dog ikke. Derimod fik Foreningen stillet 15 Adgangskort til Raadighed til Professor TAGE ALGREEN-USSINGS Foredragscyklus om danske Lavs- og Næringsforhold i Vinteren 1842-43; Kortene fordeltes ved Lodtrækning. I Februar 1843 overlod Bestyrelsen Formanden hele Arrangementet af Oplæsningerne. I Vinteren 1843-44 blev Foreningen paany indbudt til ALGREEN-USSINGS Forelæsninger om samme Emne; ialt 41 Adgangskort blev fordelt blandt Medlemmerne¹⁾).

I Foraaret 1844 foreslog Parykmagermester SICHLAU, at Bestyrelsen skulde „foranstalte Forelæsninger af en Lærd“; efter en mundtlig Forhandling erklærede Professor G. F. URSIN sig rede til at holde to Foredrag om, „hvilke Midler frembyder Nutiden, især her i Danmark, til Haandværksstandens Dannelse“²⁾. I November førte Bogbindermester J. C. FALCK efter Bemyndigelse af Bestyrelsen nogle Forhandlinger med Professor URSIN og cand. polyt. C. V. HOLTEN (H. C. ØRSTEDS Amanuensis) om Afholdelse af Forelæsninger; URSIN vilde tale om Handelsregning, Regnskabs- og Bogføring for Haandværkere samt om Livrente- og Forsørgelsesanstalter, Syge- og Ligkasser for samme Stand, altsaa rent praktiske Emner, dog indledt af et Foredrag „om de mekaniske industrielle Kræfter, som snarest kan komme til Brug ved Haandværk“; HOLTEN vilde give nogle Kapitler af Varmelæren

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 44, 46, 47, 54, 55, 65, 82, 84 flg. — Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 53 af $\frac{21}{11}$ 1843. — Kopibog 1841-62, Nr. 192 af $\frac{28}{11}$ 1843. — Beretning 1842, 2. Kvartal, 17 og 18, og 4. Kvartal, 5 flg.; 1843, 57.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 97, 98. — Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 61 af $\frac{18}{3}$ 1844. — Kopibog 1841-62, Nr. 9 af $\frac{30}{4}$ 1844. — Beretning 1845, 6. — Tilsynscommitéens Beretning 1844, 9, 13, 15 flg. — Ursins Forelæsninger blev holdt 1. og 15. April for en talrig Forsamling, og han betragtede dem som „en almindelig Indledning til flere specielle Genstande, som formentligen maatte være af Interesse for Foreningens Medlemmer. Skulde jeg i tilstundende Vinter bæres med at holde et saadant, vilde dette bestaa maaske passende af 12-15 Forelæsninger“. Han forlangte 100 Rbdlr. for en saadan Forelæsningsrække, 15 Rbdlr. for de to første, som var aftalt.

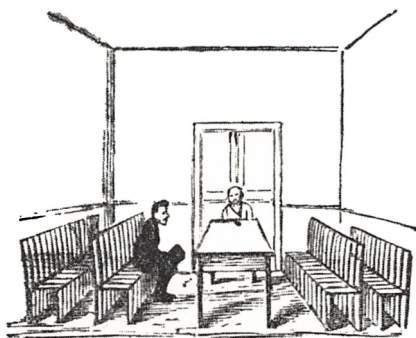
til Bedste, med særligt Henblik paa dens praktiske Anvendelse. Kort efter maatte Bestyrelsen over for de to Herrer „meget beklage, at det af forskellige Hensyn ikke var muligt at opnaa nogen Majoritet i Forsamlingen for disse Forelæsnings Afholdelse, da et Forslag fra et af Medlemmerne om i denne Vinter at lade afholde et historisk Foredrag vandt Repræsentantskabets Bifald, hvilken Bestemmelse vi saaledes, skønt ugerne, tillader os at give Dem Underretning om“. De historiske Foredrag skulde have været afholdt af „Magister“ D. G. MONRAD, den senere Statsminister; han meddelte imidlertid umiddelbart efter, at han ikke saa sig i Stand til at holde nogen Forelæsningsrække; det blev kun til et enkelt Foredrag. Man overvejede saa i Repræsentantskabet at opfordre URSIN og HOLTEN til at opgive andre Emner, men enedes dog om at udsætte hele Spørgsmaalet til næste Vintersæson¹⁾.

Viceformanden, Bogbindermester J. C. FALCK fik i Juli 1845 Repræsentantskabet med til, at man ved offentlig Opfordring fik tilvejebragt nogle Forelæsninger i Foreningen i den kommende Vintersæson. Det skete ved Avertering i Bladene, og man fik ogsaa et Par Tilbud. Den 74-aarige Professor FREDERIK HØEGH-GULDBERG vilde for 250 Rbdlr. give et Kursus i Dansk med Øvelser i Retskrivning og Grammatik; men hans Tilbud vandt ikke Bifald i Foreningen, skønt adskillige af dens Medlemmer nok kunde have haft Gavn af et saadant Kursus. Urmager, Kaptajn J. F. LE MAIRE tilbød sig med Oplæsninger af tyske og franske tekniske Værker; man fandt, at det var helt uden for det, man ønskede. Cand. polyt. W. J. HAMBURGER vilde afholde en Foredragscyklus over enkelte Emner af Naturlæren, ledsaget af Eksperimenter, for et samlet Honorar af 40 Rbdlr., og dette Tilbud blev modtaget. I de sidste Par Maaneder af 1845 holdt han 8 Foredrag over „nogle af de vigtigste af Atmosfærens Fænomener“ med Demonstrationer ved Hjælp af Apparater, udlaant fra polyteknisk Lærestalt; et Resumé blev trykt i Foreningens Beretning for 1. Halvaar 1846. Efter Nytaar 1846 fortsatte han med en ny Serie paa 5 Foredrag om „faste Legemers Ligevægt“, ligeledes med Eksperimenter paa Lærestaltens Apparater. I Efteraaret 1846 besluttede man atter offentlig at indhente Tilbud om Forelæsninger; men Beslutningen synes ikke iværksat²⁾.

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 106, 107 fig., 108 fig., 111. — Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 68 og 69 af ⁹/₁₁ og udat. 1844. — Kopibog 1841-62, Nr. 43 og 44 af ¹¹/₁₁ 1844. — Beretning 1845, 18, meddeler, at Monrads Foredrag blev afholdt ¹⁴/₄ 1845; smst., 27-31, har Kramp refereret Ursins to Foredrag. — Tilsynscommitéens Beretning 1844, 33, 34, 35.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 119, 120, 121, 122, 123, 128, 130, 131, 145. — Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 75 af ²⁵/₈, Nr. 77 af ¹⁴/₉, Nr. 78 af ²⁵/₉, alle 3 af 1845, Nr. 80 af

Prøvevalg til Borgerrepræsentation og Stænderforsamling. I Indbydelsen til Haandværkerforeningens Stiftelse var det udtalt, at den skulde tjene til at øve Indflydelse paa de kommunale Valg. Da man om Aftenen den 24. Februar 1841 i Læderstræde diskuterede Foreningens provisoriske Love, drøftede man samtidig Prøvevalg til Borgerrepræsentationen, og et saadant blev afholdt paa Generalforsamlingen den 12. Marts. „Da det saavel for Kommunen som for Haandværksstanden maatte være af Vigtighed, at denne ved et passende Antal Medlemmer var repræsenteret, indskrænkede man sig til at henlede Opmærksomheden paa Mænd af Standen alene, som man i saadan Henseende fandt værdige dertil“, nemlig Snedkermester A. D. AN-

„Borgerrepræsentantvalgene i Februar 1846“. (Corsaren).

DERSEN, Mekanikus GAMST, Hofurmager F. JÜRGENSEN, Kaptajn, Murermester SIBBERN og Bagermester J. A. E. BOCK, der fik flest Stemmer ved Prøvevalget¹⁾.

Hermed var der skabt en fast Institution i Foreningens Liv. I Februar 1842 afholdt man ligeledes Prøvevalg til Borgerrepræsentationen, og det samme gentog sig i de følgende Aar. Fra 1843 lod man Resultatet offentliggøre i Adresseavisen. I 1844 mente Bestyrelsen, at man burde indbyde ikke blot Haandværkerforeningens Medlemmer, men hele Haandværkerstanden til Prøvevalgene; dog var den af den Anskuelse, at de foreslaaede Kandidater alle skulde være Haandværkere. Dette vandt Bifald; men den større Forsamling krævede større Lokale, mente man, saa Prøvevalget den 26. Januar foregik i Vingaardsstræde Nr. 131. Næste Aar holdt man sig dog atter til Haandværkerforeningens Lokaler; men denne Gang udvidedes Valget til at „være frit blandt alle Næringsdrivende“, og blandt de valgte Kandidater

¹⁴/₁, Nr. 81 af ¹¹/₂, begge af 1846. — Kopibog 1841-62, Nr. 78 af ²⁹/₈, Nr. 83 af ¹⁵/₁₀, begge af 1845, Nr. 11 af ²⁹/₁, Nr. 35 af ⁸/₄, Nr. 46 af ²⁷/₇, alle 3 af 1846. — Beretning 1845, 19, 21, 22, 23; 1846, 1. Halvaar, 2, 13-39.

¹⁾ Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 7 af ¹⁷/₂ 1841. — Beretning 1842, 1. Kvartal, 17.

var Jernstøber LUNDE, Overauditor MÜLLER, Brygger J. C. JACOBSEN, Grosserer J. OWEN og Fabrikant A. C. FIBIGER. I 1846 fandt der intet Prøvevalg Sted; Aarsagen var udelukkende, at den fornødne Avertering ved Budets Forsømmelse ikke var sket. I 1847 var Grosserer og Bankdirektør H. P. HANSEN og Højesteretsadvokat ORLA LEHMANN blandt de valgte¹⁾.

I December 1846 vedtog man ogsaa at afholde Prøvevalg af Stænderdeputerede, og man opfordrede Mænd, der var villige til at modtage Valg, til at møde og redegøre for deres Anskuelser om Tidens vigtigste Spørgsmaal. Ved Prøvevalget den 14. December valgtes af Standens egne Folk kun Jernstøber LUNDE, Urmager KYHL, Teatermaler LUND og Tobaksfabrikant BONNESEN²⁾.

Haandværkernes og Kunstnernes Fanetog i 1841. I Haandværkerforeningens Arkiv findes nogle Papirer, som egentlig ikke hører hjemme dér. De vedrører en Begivenhed i 1841, Kunstnernes og Haandværkernes Fanetog den 2. Juli 1841 fra Eksercerpladsen til Kristiansborg, og er af LASENIUS KRAMP blevet overgivet til Opbevarelse i Haandværkerforeningen med følgende Bemærkning: „Idéen til ovennævnte Tog véd jeg ej hvorfra egentlig først er kommen; men den blev en Aften forebragt aldeles privat i Haandværkerforeningen, og herfra skete de første Skridt til Realisationen, hvorfor der er saa megen mere Grund for mig at overgive vedlagte i sig selv vel ubetydelige, men dog oplysende Papirer i dens Værge“. Hertil er at sige, at takket være KRAMPS Omsorg er disse Papirer formodentlig blevet reddet fra en ellers truende Tilintetgørelse.

Den 27. Juni 1841 udstedte „Komitéen for Arrangementet af Haandværker-Toget“ en Indbydelse til de forskellige Lavs Oldermænd og Oldgeseller „i Overensstemmelse med de i Møderne den 25. og 26. ds. tagne

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 38, 60, 87, 89, 90, 108, 109, 110, 128, 129, 148, 152. — Beretning 1842, 2. Kvartal, 13; 1843, 1. Kvartal, 2; 1844, 1; 1845, 14; 1847, 6. — Tilsynscommitéens Beretning 1844, 5, 6, 7, 34, 35. — Nyrop, 215. — Af de i 1842 udpegede Kandidater kom Tobaksfabrikant N. F. Bonnesen, Snedkermester A. D. Andersen, Hattemagermester Børge Petersen og Garvmester J. P. Rücksdäschel straks ind i Borgerrepræsentationen; i 1844 kom Bagermester J. A. E. Bock og Naalemager F. C. Hjorth og i 1843 Garvmester A. Wahl og Malermester P. G. Wörmer ind i Forsamlingen.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 147, 148, 149. — Beretning 1846, 2. Halvaar, 21. — Den samlede Liste over de valgte ser saaledes ud: Højesteretsadvokat Orla Lehmann, Magister M. J. Hammerich, Jernstøber P. F. Lunde, Pastor, Magister D. G. Monrad, Etatsraad, Bankdirektør N. L. Hvidt, Grosserer A. N. Hansen, Grosserer og Bankdirektør H. P. Hansen, Brygger J. C. Jacobsen, Urmager H. Kyhl, Grosserer, Direktør W. Duntzfeldt, Grosserer J. Owen, Teatermaler Troels Lund, Grosserer N. J. Meinert, Tobaksfabrikant N. F. Bonnesen, Urtekræmmer A. C. Øst, Grosserer C. Broberg, Agent J. C. Lund, Overretsassessor J. P. Holm, Brændevinsbrænder P. C. Olsen og Major, Grosserer H. F. Prætorius.

Beslutninger“ sammen med Lister, hvorpaa de Mestre og Svende kunde tegne sig, „som ønsker at deltage i det paatænkte Tog for at lykønske Deres Majestæter Kongen og Dronningen, Kronprinsen og Kronprinsessen i Anledning af den høje Formæling¹⁾. – Det Antal Billetter, De ved denne Lejlighed maatte bruge, vil vorde udleverede af Budet mod en Tilstaaelse af Hr. Oldemanden (Oldgesellen) for Modtagelsen, og udbeder vi os derhos snarest muligt Beløbet derfor tilsendt Komitéens Medlem, Snedkermester A. D. ANDERSEN, Toldbodgade Nr. 53. – De Lav, der enten ikke har Fane eller maatte ønske Emblemer passende til Toget, vil ligeledes ufortøvet behage at henvende sig til Komitéens Medlem, Snedkermester LASENIUS KRAMP, Springgade Nr. 13, hvorefter det da skal vorde besørget uden Udgift for Lavet. Dagen, Tiden og Mødestedet skal nærmere vorde bekendtgjort“.

Fra en enkelt Side blev der spottet over dette Lykønskningsstog til det nyformælede Kronprinspar, og det blev kaldt gammeldags; men der blev lagt Mærke til det paa dets Vej fra Eksercerpladsen gennem Byen over Holmens Bro til Pladsen foran Kristiansborg og tilbage, og i en officiel Beskrivelse af Toget blev der lagt Vægt paa det som et Udtryk for Haandværkernes Troskab mod Kongehuset; yderligere hed det, at Toget viste, at „Haandværkernes hele Fremtræden i Livet nu er den dannede Mands“. Lykønsknningen blev overbragt af en Deputation paa otte Haandværksmestre og een Kunstner; Tobaksfabrikant N. F. BONNESEN var dens Ordfører, og Togets Deltagere sang en Sang, skrevet af LASENIUS KRAMP, „Haandværksstandens Hilsen til Konge og Kongehus“.

Af Komitéens Regnskab fremgaar, at Toget ikke var nogen ringe Foreteelse. Af dets 3278 Deltagere var der betalt for hver 3 Mk., ialt 1639 Rbdlr.; en Tredjedel var Mestre, Resten Svende. Indtægten var ialt paa 1967 Rbdlr. 4 Mk. 12 Sk., idet der var kommet Penge ind fra flere Lav for Faner, som Komitéen havde sørget for, men Lavene gerne vilde beholde. Udgiftposterne bestaar i Silketøj til Fanerne, Udkast til og Maling af Fanerne, Musik til Toget, øvrigt Haandværksarbejde ved Fanerne, nye Emblemer, Reparationer af gamle Faner og Emblemer, nye Skafferstokke, Silkebaand, Trykning af Sange, Trykning af Regnskab, Skrivematerialer og Honorar til Bude. Der blev et Overskud paa godt 418 Rbdlr., eller 12¹/₄ Sk. pr. Deltager; LASENIUS KRAMP foreslog, at dette Overskud for Mestrenes Vedkommende skulde skænkes til Haandværkerstiftelsen til et Understøttelsesfond for Stiftelsens Beboere, for Svendenes Vedkommende skulde danne Begyndelsen

¹⁾ Kronprins Frederik (VII) var blevet viet den ¹⁰/₆ 1841 i Neustrelitz til Hertuginde Mariane af Mecklenburg-Strelitz (Albert Fabritius: Christian X og hans Slægtninge, Spalte 80, Nr. 517).

til et Fond for en vordende Svendestiftelse, hvortil hver Svend fremtidig skulde bidrage med 1 Sk. ugentlig. For Mestrenes Vedkommende bifaldt Oldermændene Forslaget, og den 28. Januar 1842 modtog Haandværkerstiftelsen paa sin Stiftelsesdag 128¹/₂ Rbdlr. For Svendenes Vedkommende var Meningerne delte paa Oldgesellernes Møde derom; Resultatet blev, at hver af Svendene fik sit Overskud tilbagebetalt, „hvorved Begrundelsen til en meget nyttig Anstalts Tilblivelse i Tiden gik tabt, i det mindste for Øjeblikket, og man undlod at bygge et varigt Minde om een af Haandværksstandens største Højtidsgage“, som LASENIUS KRAMP skriver¹).

„*Corsaren*“s *Satire over Fanetoget*. I sit frygtede Ugeskrift „*Corsaren*“ underkastede den unge jødiske Forfatter MEÏR GOLDSCHMIDT umiddelbart efter Fanetoget denne Loyalitetstilkendegivelse en hvas Satire²). Hans Artikel bærer Overskriften „Haandværkernes Fest, Optog i 6 Afdelinger (opført Fredagen den 2den Juli)“ og derefter hedder det:

„O – Om Forladelse! Vi havde nær anmeldt Haandværkernes Optog som en Komedie, og det var det dog ikke. Der er blandt andet den Forskel mellem hin Fest og en Komedie, at sidstnævnte i Almindelighed er mest morsom for Tilskuerne, hvorimod ved førstnævnte det omvendte var Tilfældet. Festen lignede derimod en vellykket Komedie deri, at den endte med en glad Aften. I Stedet for en saadan Anmeldelse leverer vi en officiel Beretning om Toget:

Det var Aar efter Guds Byrd Et Tusinde otte Hundrede og een og fyrretyve, den 2den Dag i Maaneden Juli eller, som den paa Dansk kaldes, Orme-maaned, den 7de Time efter Middag, da Portene til den Plads, hvor mangan brav Soldat har faaet Prygl, og hvor Guvernøren tit har været glad, vi mener Eksercerpladsen, aabnede sig og udsendte et Tog, der ikke vil blive glemt, i det mindste saa længe „Dagen“ lever og aander, hvilket med Guds Hjælp ikke vil sige stort. Nævnte Tog bestod af Svende og Mestre af næsten alle Haandværkslav i den gode og tro Stad København, ialt omtrent 4000 Mænd, og havde til Hensigt at gaa til Kristiansborg Slot og staaende uden for dette gratulere det allerhøjeste Kongepar og dettes allerhøjeste Søn og Svigerdatter i Anledning af Allerhøjstsidstnævntes allerhøjeste Formæling. . . .

Nej, nej! Det vil ikke lykkes os med den officielle Tone. I vort Ubekendtskab til dennes Natur vilde vi sætte saa mange „allerhøjeste“r, at Sproget vilde blive saa knudret som Kristianshavns Gader eller som Løjtnant og Snedkermester KRAMPS Optogsdigt. Vi ophører desaaarsag med enhver Art

¹) Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 37 a, b, c, d og e af 1842.

²) „*Corsaren*“, Nr. 37 af ¹⁰/₇ 1841, 8 flg.

Gørtlerlaug i København.
Københavns Smedelaug.

Dansk fotografisk Forening.
Københavns Murer- og Stenhuggerlaug.

Automobil- og Motorindustriforeningen.
Stukkatorfagets Mesterforening.

Karetmagerlauget.
Cigar- og Tobaksfabrikant-Foreningen.

Beretning – tilmed da alle i Forvejen kender Toget – og fortæller i Stedet for vor og andre brave Mænds Mening derom.

Alle stemmer overens deri, at man maatte føle en vis Interesse ved at betragte Toget. Af hvilken Sort andres Interesse var ved denne Lejlighed, ved vi ikke; vor Interesse oplivedes kun ved den Tanke: Hvad kunde man ikke udrette med saadanne 4000 unge og kraftige Mænd! Hvor mægtigt vilde de ikke kunde udsende ethvert andet helligt Ønske lige saa godt som det Hurra, der nu svæver dem paa Tungen! Ak, ja!

Derimod var Meningerne delt angaaende Grunden, hvorfor Skorstensfejerne drog i Spidsen. De, som ikke vidste, at dette var bestemt ved Lodtrækning, troede, at hele Toget skulde ind i Slottet, og at saa de første for Pladsens Skyld maatte gaa op i Skorstenene. – For det Tilfælde, at man senere skulde arrangere et lignende Tog (der blev bestemt til at komme ind paa Slottet), vilde denne Idé maaske ikke være at foragte.

Af Glarmestrene skal der kun have været een med. Maaske har dette sin Grund i, at Lavet har haft saa lidet at bestille efter det sidste Balparé. Hvis saa er, har man Grund til at tro, at dersom Toget var blevet arrangeret ifjor, vilde alle Glarmestrene have deltaget; men – saa var maaske de andre Lav ikke gaaet med. Ogsaa af Guldsmedene var der saa faa deltagende, at man ikke vilde begaa nogen stor Fejl ved at regne Antallet = 0. Aarsagen hertil skal Guldsmedenes Beskedenhed have været. Da de nemlig ved den Foranstaltning, som overdrog Guld- og Juvelérarbejderne til Kroningen til en Udlænding, var kommet til den Overbevisning, at de ikke var værdige til Hoffets Tillid, frygtede de, at de heller ikke skulde være værdige til den Ære at drage med i Lykønskningstoget.

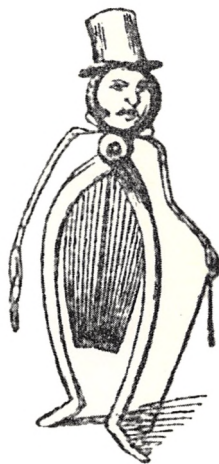
Pynteligst i det hele Optog var Tømmerlavet med sine Sabler og flagrende Baand. Dette skal Professor SIBBERN have haft Æren for. Man vil have set ham nogle Dage i Forvejen staa imellem en Mængde af Lavet og sige: „Og hvad fortjente ikke Tømmerne (ved Slotsbroen)? o.s.v.“, og dette skal meget have opflammet Patriotismen. Rebslagerlavet var nær ikke kommet med. En af de Mænd, som var mest behjælpelige med at ordne Toget, foreslog nemlig, at dette Lav, i Stedet for Emblemer, skulde være kendeligt ved at gaa baglæns, hvilket Forslag Lavet imidlertid tog meget ilde op. Proponenten tog det derfor i Hast tilbage. Men forresten er det at mærke ved Toget, at skønt 42 Lav deltog deri, saa man dog ikke, eller saa i det mindste ikke tydeligt, det største af alle Lav: Plattenslagernes.“

Herefter fortsætter Artiklen med en Række ondskabsfulde Bemærkninger om Tobaksfabrikant BONNESEN, fordi han i 1840 havde deltaget i Oppositionen mod Enevælden og nu ved denne Lejlighed holdt Talen for Kongen.

„Vi ved ikke, om der eksisterer nogen Hof-Tobaksfabrikør; men i ethvert Tilfælde kan der jo blive oprettet en saadan Post“. Professor URSIN faar

„En Skrædersvend i stram Stads“.

„En Kleinsmedesvend i stram Stads“.

(Corsaren).

ogsaa det glatte Lag, for sin Virksomhed ved som Foredragsholder at gøre sig sin Viden betalt i store Honorarer. Artiklen slutter:

„Toget sluttedes af Possementmagerne. Possementmagerne laver Duske, Kvaster og Frynser, der sættes forned. Derfor sætter vi en Dusk i Slutningen af vor Beretning“.

Og under Artiklen staar virkelig Tegningen af en Dusk.

NÆRINGSSAGEN UNDER FORBEREDELSE

Henvendelse til Magistraten. Hovedsagen for Haandværkerforeningen var det rejste Spørgsmaal om Lavenes fortsatte Bestaaen. Utilfredshed med, at den nedsatte Lavskommission ikke havde spurgt Lavene selv om deres Mening, havde givet Stødet til Foreningens Stiftelse, og man tabte ikke Hovedformaalet af Syne. Allerede Aaret efter fik man Lejlighed til at tage de første alvorlige Skridt i denne Sag.

Oldermændene for 39 københavnske Haandværkslav henvendte sig den 12. Februar 1841 til Magistraten med en Opfordring til „at foranstalte indhentet Lavenes Betænkninger over de Resultater, bemeldte Komité maatte være kommet til, forinden Sagen blev diskuteret i Magistraten og Borger-

repræsentationen, for at der ved disse Diskussioner kunde tages tilbørligt Hensyn til de Bemærkninger, som Lavenes egne Medlemmer maatte finde sig foranledigede til at fremkomme med“. Henvendelsen motiveredes med de forskellige Rygter, der bredte sig blandt Haandværkerne om de Resultater, Lavskommissionen vilde komme til. Magistraten vendte imidlertid det døde Øre til; Oldermændene fik ikke noget Svar paa deres Skrivelse¹⁾.

Saa tog Haandværkerforeningen Sagen op. Den 8. November s. A. enedes Bestyrelse og Repræsentantskab om, at man skulde anmode Magistraten om at afæske Haandværkerforeningen dens Betænkning om de Resultater, Lavskommissionen til sin Tid maatte komme til. I Mødet den 13. November blev et Udkast til en saadan Skrivelse læst op og godkendt af Forsamlingen, og Formanden fik Bemyndigelse til at sende den rundt til Underskrift af samtlige Haandværkslavenes Oldermænd. I Skrivelsen henviste man til, at Magistraten trods de 39 Oldermænds Henvendelse ikke havde afæsket dem nogen Betænkning. „Vi tillader os derfor, fordi Sagen med megen Varme har været omtalt i Haandværkerforeningen, hvorved vi som Oldermænd er Repræsentanter, saavel paa vore respektive Lavs som paa Haandværkerforeningens Vegne ærbødigen herved at gentage, hvad 39 Oldermænd under nævnte 12. Februar 1841 var saa fri at ansøge den høje Magistrat om, nemlig: at lade indhente vore Betænkninger om de Resultater, Lavskomiteén ved Undersøgelse af det hos os bestaaende Lavsvæsen maatte være kommet til; i alt Fald tør vi nære det billige Haab, at den høje Magistrat meddeler os Højstsammes Svar, som bedes tilsendt medundertegnede A. SCHERFIG.“²⁾

Foreningsmedlemmerne blev paa en ekstraordinær Generalforsamling gjort bekendt med denne Henvendelse, og i Bestyrelsesmødet den 13. December kunde Formanden oplyse, at han efter Tilsigelse havde været hos Kontorchefen i Magistratens 2. Sekretariat; her havde han faaet den Besked, at Henvendelsen skulde blive taget under Overvejelse, naar Lavssagen „saa vidt maatte være fremmet“³⁾. Foreløbig kunde Haandværkerforeningen eller Oldermændene aabenbart ikke regne med at blive spurgt i nær Fremtid. Samtidig forberedte Foreningen imidlertid Skridt til at lade sine Anskuelser komme til Orde paa anden Maade.

Lasenius Kramp foreslaar en Prisopgave. Den 22. November 1841 kom der et Forslag fra LASENIUS KRAMP. Lavsvæsenet havde fra forskelligt Hold været ude for saa mange Angreb i Tale og paa Tryk og havde ikke fundet

¹⁾ Beretning 1842, 1. Kvartal, 26 og 27.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 25, 26 flg. — Kopibog 1841-62, Nr. 28 af 1841. — Beretning 1842, 1. Kvartal, 27 flg.

³⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 28 og 29.

nogen kraftig Talsmand, der kunde tage til Genmæle. Denne Tavshed kunde udtydes derhen, at Klagerne var velbegrundede, saa Tilhængerne af Næringsfrihed kunde beholde Valpladsen uden Sværdslag. Da Haandværkerforeningens Formaal var at fremme Standens Tarv ved alle forhaandenværende Midler, foreslog KRAMP, at Foreningen udsatte en Pris for den bedste Afhandling om: „Lavsindretningens Goder enten under nuværende eller maaske lidet forandrede Form, og derhos tilstrækkeligen belyse de Indretninger, ethvert Lav bevarer, der er til Lettelse baade for Fattigkommunen og den

Bagermester 1810.

Farveri 1813.

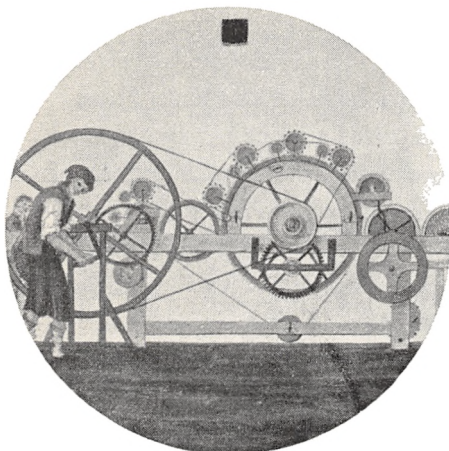
almindelige Politiopsigt m. v.“; Afhandlingen burde indsendes under Mærke inden en nærmere fastsat Tid, Prisen passende sættes til 40 Specier¹⁾, naar Værket forblev Forfatterens Ejendom. Saaledes affattet kunde Opgaven tages som et Udtryk for den moderate Stilling, KRAMP indtog i Lavsspørgsmaalet²⁾.

Bestyrelsen enedes den 29. November med KRAMP om at lade Forslaget hvile indtil videre, formodentlig af Hensyn til den skete Henvendelse til Magistraten; men den 10. Januar 1842 oplyste Formanden, at KRAMP nu havde forlangt det optaget til Drøftelse, formodentlig foraarsaget af det henholdende Svar fra 2. Sekretariat. KRAMP'S Forslag blev nu straks sendt til 3. Komité, der behandlede det i sit Møde den 19. Januar; dens Betænkning blev forelagt i Plenarmødet den 11. Februar. Komitéen indsaa det „gavnlig i, at Lavsvæsenets rette Betydning maatte blive grundigen og udførligen drøftet“, og fandt som KRAMP, „at ingen bedre end Haand-

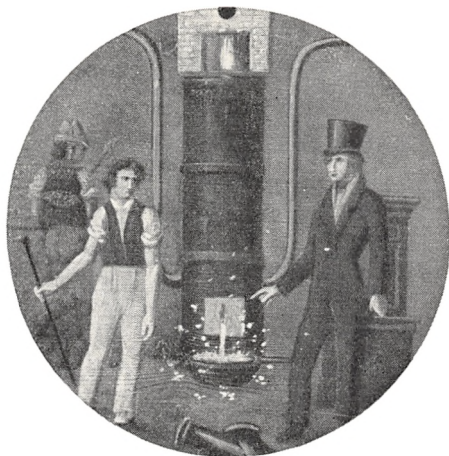
¹⁾ 1 Specie = 2 Rdlr.

²⁾ Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 19 af ²²/₁₁ 1841.

værkerforeningen har Anledning til at fremkalde en Afhandling om denne Genstand“. Den vilde dog stille Opgaven saaledes: „At oplyse, hvilke de Fordele er, som af det bestaaende Lavsvæsen følger saavel for den hele næringsdrivende Stand som for det Offentlige ved de Foranstaltninger, der er knyttet til det“. Den mente nemlig, at Opgaven vilde blive for „vidtløftig, naar man dermed vilde forbinde Undersøgelser af de Forandringer, som hensigtsmæssigt kan gøres ved Lavsvæsenet“; Opgaven blev saaledes drejet i mere konservativ Retning end i KRAMPS Forslag. Skulde Skriftet

Klædefabrik 1815.

Jernstøberi 1823.

have nogen litterær Værdi, maatte Honoraret efter Komitéens Mening sættes op til 100 Specier, og Forfatterne have et Aar til Udarbejdelsen. Bedømmelsen burde ske ved en sagkyndig Komité i eller uden for Haandværkerforeningens Kreds, valgt af Repræsentanterne¹⁾.

Et Plenarmøde den 11. Februar sluttede sig til denne Indstilling. Dog ændredes Opgavens Ordlyd endnu en Gang og atter i mere konservativ Retning: „At oplyse, hvilke de Fordele er, som følger af det bestaaende Lavsvæsen, saavel for de øvrige Klasser af Samfundet som for det Offentlige, ved de Foranstaltninger, der er knyttede til det, med særdeles Hensyn paa Haandværkslavene.“ Honoraret blev sat til 100 Specier, Afleveringsfristen til 6 Maaneder efter Offentliggørelsen af Prisopgaven, og Bedømmelsen skulde ske som foreslaaet. I denne endelige Udformning blev Forslaget godkendt af Generalforsamlingen den 28. Februar, og Opgaven derefter offentliggjort²⁾.

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 28, 29 flg. — Bestyrelsen II a: 3. Komité's Forhandlingsprotokol 1841-42. — Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 25 af Januar 1842.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 35 og 41. — Beretning 1842, 2. Kvartal, 9-11, 15.

Bedømmelseskomiteén. Besvarelserne skulde indleveres inden Udgangen af September, og der kom ialt fire. I Plenarmødet den 10. Oktober blev der valgt en Bedømmelseskomiteé, sammensat af 2 Videnskabsmænd og 3 Haandværkere; enstemmigt valgtes Professor J. F. SCHOUW og Overauditør O. MÜLLER og ved Stemmeferhed Bagermester SCHERFIG, Drejermester LOHMANN og Hattemager B. PETERSEN; den sidste undslog sig og erstattedes med Garvermester J. P. RÜCKSDÄSCHEL; senere traadte Tobaksfabrikant BONNENSEN ind i Stedet for LOHMANN. Den 10. November skrev Formanden til Professoren og Overauditøren om dette Valg og bad dem vise Foreningen den Ære at modtage Opfordringen til at træde ind i Bedømmelseskomiteén. I en fælles Skrivelse erklærede de sig villige; Opgaven var dog efter deres Mening ensidigt stillet, saa man kunde blive nødt til at tildele Præmien til en Besvarelse, der kun skildrede Fordelene ved Lavsvæsenet og tav om dets skadelige Sider, altsaa et Defensorat i Stedet for en alsidig Belysning af det vigtige Emne; de kunde derfor efter deres „Overbevisning blive nødsaget til i Bedømmelsen af Prisafhandlingerne at lade denne Bemærkning om Spørgsmaalets Affattelse indrykke“. Da dette kunde blive mindre behageligt for Foreningen, henstillede SCHOUW og MÜLLER til Foreningen, om den saa ikke hellere vilde have et Par andre Dommere, der ikke tog et saadant Forbehold¹⁾.

Bestyrelsen vedtog den 14. November at fastholde Ønsket om de to Dommere; det vilde kun gavne Sagen, at den blev „undersøgt og belyst fra flere Sider, hvilket ogsaa maa anses som Hovedformaalet for den udsatte Pris, hvis endelige Tilkendelse beror paa Repræsentantskabet“. Formanden meddelte derfor den 17. November Professoren og Overauditøren, at man ikke saa nogen Hindring i deres Betingelser²⁾.

I Foreningens trykte Kvartalsberetning blev denne Korrespondance refereret og ogsaa den ovenfor citerede Passus om Repræsentantskabets „endelige Tilkendelse“. Den 7. Marts 1843 meddelte SCHOUW og MÜLLER, at hvis denne Udtalelse skulde forstaas saaledes, at Repræsentantskabet kunde underkende Komiteéns Afgørelse, vilde de ikke paatage sig Hvervet; inden Komiteén samledes for at udarbejde den endelige Betænkning om Opgaverne, maatte de derfor udbede sig en Forklaring; de vilde dog ikke betragte det som noget Brud paa Aftale, hvis Foreningen tilkendte en Forfatter Godtgørelse for anvendt Arbejde, selv i det Tilfælde, at Komiteén

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 51, 52, 53. — Kopibog 1841-62, Nr. 92-93 af ¹⁰/₁₁ 1842 og Nr. 94 af ¹²/₁₁ 1842. — Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 33 af ¹²/₁₁ 1842. — Beretning 1842, 4. Kvartal, 3 flg., 4 flg.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 53. — Kopibog 1841-62, Nr. 95 af ¹⁷/₁₁ 1842. — Beretning 1842, 4. Kvartal, 4 flg.

efter bedste Overbevisning ikke kunde tilkende nogen den udsatte Pris. En Uge senere svarede Formanden de to Herrer, at den famøse Passus kun var „en fra Formens Side bestemt Sanktion, der refererer sig til de provisoriske Loves § 11“; Til- eller Frakendelsen af Prisen laa udelukkende under Komitéens Ressort; en mulig Godtgørelse til en Forfatter for anvendt Arbejde vilde ligeledes kun bero paa, hvad Komitéen anførte i Forfatterens Favør¹⁾.

Tyngdepunktet i Komitéen laa saa afgjort hos de to Videnskabsmænd; den ansete Botanikprofessor J. F. SCHOUW havde været en af Ophavsmændene til Trykkefrihedsadressen 1835, i nogle Aar Formand for Trykkefrihedsselskabet og i flere Aar Præsident i Stænderforsamlingerne; den langt yngre Overauditør OTTO MÜLLER havde i 1840 udgivet en god Bog om Lavsvæsen og Næringsbevillinger, sad i Lavskommissionen og havde fra 1842 ogsaa Sæde i Borgerrepræsentationen. Om begge gælder det, at deres Meninger i Lavsspørgsmaalet ikke stemte overens med de konservative Anskuelser i Haandværkerforeningen, som havde sat sit Præg paa den endelige Formulering af Prisopgaven. Naar disse to Mænd, endda enstemmigt, kunde vælges ind i Bedømmelseskomitéen, var det „et Vidnesbyrd om den Mangel paa Kræfter, Lavsvæsenets Venner led under“, udtaler BAUER²⁾.

Giessings Afhandling. Komitéen afgav den 27. Marts 1843 sin Bedømmelse. Af de fire indkomne Besvarelser af Prisopgaven kunde de tre straks efter deres Form og Indhold lades ude af Betragtning. Den fjerde havde til Motto en Udtalelse fra Kristian IV's Forordning af 10. December 1621³⁾, og den fik en længere Bedømmelse. Forfatteren havde opfattet Opgaven galt, idet han havde skildret Fordelene ved den bestaaende Næringslovgivning, der gjaldt baade lavsbundne og frie Erhverv, og ikke Fordelene ved Lavsvæsenet. Han var derfor kommet ind paa fejlagtige Ræsonnementer, havde f. Eks. saaledes fundet Aarsagen til den sociale Nød i England i Ophevelsen af Lavsvæsenet. Hans Arbejde var ikke en selvstændig Behandling af Stoffet, men „et Aggregat af enkelte Sætninger og Citater“. Skønt der var nedlagt megen Flid i denne Afhandling, kunde man derfor ikke tilkende den Prisen⁴⁾.

Forfatteren var den 41-aarige Kontrollør ved Kontoret for Rejsende paa Politikammeret H. P. GIESSING. I Juni 1842 havde Foreningen erfaret, at

¹⁾ Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 40 af $\frac{7}{3}$ 1843. — Kopibog 1841-62, Nr. 124 af $\frac{7}{3}$ 1843 og Nr. 125 af $\frac{11}{3}$ 1843. — Forhandlingsprotokol 1841-62, 66. — Beretning 1843, 5.

²⁾ Bauer, 45.

³⁾ „... eftersom Haandværker en af de fornemme Aarsager er, af hvilke næst Gud den Almægtiges naadige Velsignelse Landes og Rigers Fremvækst herkomme...“.

⁴⁾ Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 41 af $\frac{27}{3}$ 1843. — Beretning 1843, 8—11.

han arbejdede paa Opgaven, idet han da udbad sig Foreningens Hjælp til at faa forskellige Spørgsmaal besvaret af de enkelte Lavs Oldermænd: Hvor mange syge Svende havde hvert Lav haft i 1841, og hvad havde Lavet betalt for dem? Hvor mange Fattige havde hvert Lav haft i 1841, og hvad havde de kostet Lavet? Havde disse Udgifter noget foregaaende Aar været usædvanlig store, f. Eks. paa Grund af Epidemi? Hvor store var i hvert Lav Udgifterne ved Forfærdigelse af Mesterstykke? Hvilke Lavsmestre var blevet almindelig kendt — her eller i Udlandet — ved at have gjort almenyttige Opfindelser? Formanden sendte straks Skrivelser ud til Oldermændene og bad dem tilsende ham de ønskede Oplysninger; beredvilligt blev Ønsket imødekommet og Materialet stillet til GIÆSSINGS Raadighed¹⁾.

Bedømmelseskomiteéns Betænkning forelaa i Bestyrelsesmødet den 3. April 1843. En Ugestid senere modtog Formanden en Skrivelse fra GIÆSSING, der vilde yde „et Bidrag til at vurdere Hr. O. MÜLLERS Upartiskhed som Dommer“ ved at henlede Foreningens Opmærksomhed paa Overauditørens Anmeldelse i „Fædrelandet“ i 1840 af BERGSØE's Bog om Lavsvæsenet²⁾. „Da det formentligen vilde blive altfor stor en Triumf for Lavsforsatningens Modstandere, hvis der slet intet Skrift skulde udkomme i Anledning af den af Foreningen udsatte Opgave, saa tillader jeg mig at foreslaa Foreningen at subscribere paa 200 Eksemplarer af mit Skrift, som i saa Tilfælde efter paany at være gennemarbejdet og suppleret vil udgaa i Trykken til en Pris af omtrent 1 Rdlr. pr. Eksp., uden nogen videre Udgift for Foreningen.“ Han udbad sig tillige Bedømmelsen af sin Afhandling tilstillet i Afskrift

¹⁾ Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 31 af 1842. — Forhandlingsprotokol 1841-62, 51. — Kopibog 1841-62, Nr. 41-82 af 1/7 1842. — I Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 35 af 1842 findes endnu dette Materiale, som indeholder en Række udmærkede Oplysninger om de sociale Forhold i Haandværkerstanden i Fyrreerne.

²⁾ i „Fædrelandet“ for 6/3 1840, p. 1160. — Giessing citerer af denne Anmeldelse: „I sidstmeldte 4 Afsnit, der vistnok udgør Skriftets vigtigste og mest vellykkede Del, har Forfatteren saa klart og grundigt og, saavidt Anmelderen skønner, med en saa overbevisende Kraft godtgjort Næringsfrihedens Fortrin, at man næsten fristes til at tro, at ingen mere kan tvivle derpaa, og der kun er det Spørgsmaal tilbage, hvorledes Overgangen bør ske. . . . Det er maaske længe siden, at der i Danmark udkom en Bog, som med mere Føje kunde kaldes fortjenstlig end denne. Det var Københavns Borgerrepræsentanter, som tog Initiativet i den vigtige Sag om Næringslovenes Regulering og mødte derved Medborgeres Paaskønnelse; Hr. Bergsøe leverede deri det første Indlæg, og dettes Værd vil sikkert altid erkendes, selvom den Idé, Forfatteren kæmper for, ikke skulde trænge igennem. — Om det foreliggende Skrift staar endnu tilbage at sige, at Forfatterens hele Fremstillingsmaade er klar, underholdende og behagelig, Foredraget livligt og Sprøget korrekt. — Til Slutning vil Anmelderen ret af Hjertet ønske, at Forfatterens Ord maa finde Indgang, — at de maa styrke de vaklende og omvende de ikke troende.“ — Det er jo ikke underligt, at Giessing mistvivlede om Overauditørens Upartiskhed over for et Skrift, hvis Opgave var at forfægte Synspunkter, som var Bergsøe's diametralt modsatte.

eller udlaant i Original. Sin Skrivelse bad han om at faa oplæst i det Repræsentantskabsmøde, som skulde holdes Dagen efter, den 10. April. Om han har faaet sit Ønske opfyldt, ses ikke af Forhandlingsprotokollen, og noget Svar til ham paa Skrivelsen er ikke indført i Kopibogen¹⁾.

Kort efter udkom GIËSSINGS Skrift hos Reitzel under Titlen: „Om Lavsvæsenets Gavnlighed. Et Forsvarsskrift for det bestaaende Lavsvæsen.“ I Foreningens trykte Beretning blev Opmærksomheden henledt paa Bogen, og LASENIUS KRAMP gav den en udførlig Anmeldelse sammesteds²⁾.

Ny Prisopgave overvejes og opgives. Det nedslaaende Resultat af Bedømmelseskomitéens Arbejde forelaa i Bestyrelsesmødet den 3. April 1843, og det besluttedes, at man vilde søge at faa Prisopgaven udsat paany; Repræsentantskabet sluttede sig hertil, dog med den Forbedring paa LIERS Forslag, at selve Opgavens Ordlyd eventuelt skulde omredigeres ved en Komitébehandling. Paa Generalforsamlingen den 31. Juli blev dette godkendt, idet Prisen dog skulde forhøjes fra 200 til 300 Rbdlr. KRAMP kom med et Forslag til Prisopgavens Genudsættelse, og i Plenarmødet i August blev der nedsat

¹⁾ Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 42 af ⁹/₄ 1843.

²⁾ Beretning 1843, 32 og 47-54. — I 1. Kapitel behandlede Giëssing Lavenes Tide-, Fattig- og Sygepenge, hvorved Lavsvæsenet sparede det Offentlige for en ikke ringe Forøgelse af Fattigskatten; Kapitlet gav Anledning til nogle Bemærkninger om Frimesterinstitutionen, hvori Forfatteren fandt Beviser paa sin Paastand om, at Næringsfrihed vilde medføre store Byrder for det Offentlige. I 2. Kapitel fremsattes Paastanden om Lavsvæsenet som en værdifuld Støtte for borgerlig Orden; den skabte Disciplin mellem Foresatte og Adlydende; advarende Eksempler fra Lande med Næringsfrihed blev som Beviser fremført i denne Henseende. I 3. Kapitel hævdede Giëssing, at Lavsvæsenet bidrog til at tilvejebringe et rigtigt Forhold mellem Efterspørgsel og Produktion og en ligeligere Fordeling af Næringsvejene og Formuen; Beviset herfor hentede han fra de rystende Skildringer af engelske sociale Forhold, der efter hans Mening var en Følge af Næringsfriheden. I 4. Kapitel mente han, at Købstædernes „Vedligeholdelse og Opkomst“ stod i nøje Forbindelse med Lavsvæsenet, en Mening han baserede paa Citater af berømte Skribenter og Jurister og Ytringer fra Stændersamlingerne, som viste, at man ikke dér var for Indførelse af Næringsfrihed, men nøje vidste at vurdere de forskellige Interesser. I 5. Kapitel behandlede han Mester- og Svendeprøverne, der ydede Garanti for godt Arbejde og gode Varer, en af Lavsvæsenets bedste og vigtigste Sider; han gennemgik udførligt og argumenterede imod de Forslag om Prøvernes Ophævelse, som Tid efter anden var fremkommet. I 6. og sidste Kapitel gav han en historisk Redegørelse for Lavsvæsenets Skæbne, for Lavenes Ophævelse og Genindførelse i Danmark og andre Steder, og han udtalte, at de Steder, hvor Næringsfrihed var indført, var der Utilfredshed og Stemning for at faa Lavsvæsenet igen. — I sin Anmeldelse bedømte Kramp Giëssings Afhandling som et „ret vellykket“ Arbejde, „hvorved der vel som ved ethvert menneskeligt Værk kan klæbe Ufuldkommenheder“. Forfatteren havde lagt umiskendelig „Samlerffid“ for Dagen, og man maatte ønske, „at han ikke ved de fra en moderne Opposition udgaaende ubillige Kritikker vil lade sig afholde fra ved Lejlighed at fortsætte dette Arbejde“.

en Komité til Drøftelse af Spørgsmaalet; LIER fik bestemt, at Komitébetænkningen skulde forelægges en ny Plenarforsamling, og hvis der her viste sig afvigende Meninger, skulde Forslaget atter underkastes Komitébehandling, „for at ingen ilfærdige Beslutninger og Forandringer skulde foretages“¹⁾).

Først et Aar senere, den 23. August 1844, afgav Komitéen — SAGER, KRAMP og LIER — sin Betænkning. „Saa ønskeligt det end synes at være, at et saadant Skrift, sin Bestemmelse fyldestgørende, fremkaldtes,“ til-

Bagerbutik 1836.

Naalemager 1836.

raadede man dog, at Sagen blev stillet i Bero nu, da man kunde vente Lavskommissionens Forhandlinger ført til Ende. Det belejligste Tidspunkt for et Forsvar for Lavsvæsenet vilde være, naar Lavskommissionens Betænkning forelaa, og „Forsvaret da just kunde rette sig mod saadanne Punkter, som man troede maatte staa i Strid med Haandværksklassens Tarv. Man vilde derved faa en langt bestemtere og mere afgørende Retning at arbejde i end ved den projekterede Opgave“. Burde Prisoppgaven saaledes ikke udsættes paany, vilde Komitéen dog tilraade, „at Foreningen i Tide vil være betænkt paa, at saadanne aandelige Kræfter og øvrige Midler maa være til Stede, saa at den kan se sig i Stand til paa fornøden og grundig Maade at repræsentere Haandværkslavens Interesser“. Bestyrelsen sluttede sig til disse Anskuelse, Plenarmødet og Generalforsamlingen ligesaa. Sagen var dermed opgivet for denne Gang²⁾.

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 69, 71 flg., 77, 78, 79. — Beretning 1843, 11, 13, 39, 42.

²⁾ Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 65 af ²³/₈ 1844. — Forhandlingsprotokol 1841-62, 101 og 103. — Beretning 1844-45, 6 flg. — Tilsynskomiteens Beretning 1844, 30, 31.

Fra GIESSING hørte Foreningen endnu et Par Gange. I Begyndelsen af Aaret 1844 sendte han den en Subskriptionsplan om hans Skrift „Om de nuværende Mesterprøver i Haandværkslavene“; den fik Generalforsamlingens Anbefaling til Medlemmerne¹⁾. Den 5. December 1847 bragte han Prisopgaven i Erindring; Lavskommissionens Betænkning var netop da udkommet, og GIESSING mente, „det vel med Føje turde antages, at sammes for Lavene saa gunstige Resultat væsentligen maa være begrundet i de af mig i det ovennævnte Skrift meddelte Oplysninger og førte Beviser, noget,

Metalstøberi 1845.

Diligence 1847.

som kostede mig over et helt Aars vedholdende Arbejde“; han appellerede derfor til Foreningens „Billighedsfølelse, om der ikke nu maatte være Anledning til at udbetale mig de ovennævnte 200 Rbdlr. og saaledes her bringe Sætningen: „En Arbejder er sin Løn værd“ til Anvendelse“. Foreningens Svar herpaa var kort og godt, at Sagen om Prisopgaven forlængst havde fundet sin Afgørelse, og at man ikke saa nogen Grund til paany at tage den under Forhandling²⁾.

Naar Haandværkerforeningen ikke fik et bedre Resultat af sin Prisopgave, kunde det egentlig ikke forundre. I Aarene 1836-38 havde Trykkefrihedsselskabet gentagne Gange udsat en noget mere omfattende Prisopgave om Lavsvæsenet og Næringsfriheden; men ingen af de indkomne Besvarelser var blevet fundet værdige til Prisbelønning³⁾. At Haandværkerforeningen

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 95.

²⁾ Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 110 af ⁵/₁₂ 1847. — Forhandlingsprotokol 1841-62, 165. — Kopibog 1841-62, Nr. 63 af ¹⁰/₁₂ 1847

³⁾ Nyrop, 217 fig.

skulde kunne fremkalde bedre Redegørelser med sin Prisopgave, vilde ikke være at vente.

Opfordringen fra Haandværkerforeningen i Hillerød. Til Stænderforsamlingen i Roskilde indkom der i 1846 en Petition fra 114 Landhaandværkere om fri Næringsdrift paa Landet. Det var et Tegn paa, at nu da Lavskommissionen stod over for at afslutte sit Arbejde, var Stillingen med Hensyn til Næringskampen ved at blive tilspidset. Andragendet „virkede som et Alarmskud paa Købstadhaandværkerne“. Flere Steder i Provinsen havde det københavnske Eksempel paa Sammenslutning af Haandværkerstandens Lavstilhængere fundet Efterfølgelse. Allerede i 1840 havde Roskilde faaet sin Borger- og Haandværkerforening; i 1844 fulgte Hobro efter, og ogsaa Hillerød havde faaet sin Haandværkerforening¹⁾.

Det var denne sidste, som satte sig i Bevægelse i Anledning af Landhaandværkernes Petition. I Berlingske Tidende for 12. September 1846 opfordrede den Medhaandværkere til at samles i Hillerød Onsdag den 30. September for at drøfte, hvad der ved fælles Kræfter kunde være at foretage for Standens Velvære og borgerlige Eksistens med Hensyn til den senere Tids Begivenheder, specielt Landhaandværkernes Andragende. I Haandværkerforeningens Plenarmøde den 14. September foreslog Viceformanden J. C. FALCK, at man sendte Repræsentanter til Mødet, og den 21. September valgte Bestyrelsen C. F. LIER, G. C. SICHLAU og LASENIUS KRAMP dertil; men da baade disse og flere andre, som man anmodede om at rejse til Hillerød, sagde, at Sygdom eller Forretninger hindrede dem deri, kunde man ikke faa en saadan Sendefærd i Stand. I Stedet skrev Haandværkerforeningen den 28. September til Søsterforeningen i Hillerød, at man efter Evne og Lejlighed vilde støtte den i sit Forehavende, „naar vi i denne Hensigt velvilligt fra Dem maatte blive underrettet om den forestaaende Forsamlings Forhandlinger og videre Bestemmelser“²⁾.

I Hillerød enedes man om, at man skulde gaa ad den kendte Vej: et Andragende til Kongen. Der blev udarbejdet en Koncept til et saadant, og det blev derefter tilstillet de Købstæder, der havde haft Delegerede i Hillerød, til nærmere Overvejelse og Ændring. Maalet var et fælles Andragende, der skulde cirkulere til Underskrift og derefter overrækkes Kongen af en Deputation fra saavel Købstæderne som København. Den 1. Oktober gav Hillerødforeningen den københavnske Forening Underretning herom og sendte sam-

¹⁾ Bauer, 56.

²⁾ Berlingske Tidende for 12/9 1846. — Forhandlingsprotokol 1841-62, 139 og 140 flg. — Kopibog 1841-62, Nr. 57 af 28/9 1846. — Beretning 1846, 2. Halvaar, 9, 10, 11.

tidig en Koncept til Andragendet. Heri hedder det: „Med stigende Bekymring har de uformuende talrige næringsdrivende Købstadborgere i Almindelighed og Købstadhaandværkerne i Særdeleshed i længere Tid følt de mere og mere om sig gribende trykkende Forhold, hvorunder vi virker, og som absolut maa udøve en sørgelig lammende Indflydelse paa alt Erhverv, paa vor hele borgerlige Eksistens“; Aarsagerne var Prisstigningen paa nødvendige Varer og den store Konkurrence mellem Haandværkerne, ikke mindst mellem By- og Landhaandværkerne. Man bad derfor Kongen ikke tage Hensyn til Landhaandværkernes Petition, „eller dersom Deres Majestæts høje Visdom maatte af Grunde, som vi muligen ikke kunde fatte, bevilge Andragendet, det da maa ske under Betingelser som de for Købstæderne gældende, og navnlig at ingen tillades Haandværksdrift paa Landet uden forud at have aflagt Prøve paa tilstrækkelig Dygtighed i sit Fag og uden som fuldmyndig Mand“¹⁾).

Den københavnske Haandværkerforening fandt imidlertid, at Forskrækelsen paa Haandværkermødet i Hillerød var noget ubetimelig. Den 7. November svarede man Foreningen i Hillerød, at man ansaa Andragendet for unødvendigt i Øjeblikket, da Roskilde Stænderforsamling i en Komitébetænkning i Realiteten havde afvist Landhaandværkernes Petition og udtalt, „at Ordningen og Frigivelsen af Næringsvejene paa Landet bør gaa Haand i Haand med en lige Ordning for Købstædernes Vedkommende og være betinget af Ophævelsen eller en ligelig Fordeling af de paa Købstæderne særlig hvilende Byrder“. Haandværkerforeningen raadede derfor til Udsættelse af „ethvert Skridt i denne Retning for Tiden, og indtil Forholdene stiller sig anderledes trængende, end de for Øjeblikket efter Overskuelse af den hele Tingenes Stilling synes at være i“²⁾).

REFORMFORSLAGENE I FORENINGENS FØRSTE AAR

Reformforslagene indkaldes af Bestyrelsen. Efter Haandværkerforeningens provisoriske Love af 12. Marts 1841 var der blevet besluttet, at der skulde nedsættes tre Komitéer, alle permanente, som skulde behandle alle Anliggender vedrørende Næringsagen, Mellemværender mellem de enkelte Lav

¹⁾ Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 91 af 1/10 1846 med Bilag.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 142, 144 flg., 146. — Kopibog 1841-62, Nr. 91 af 7/11 1846. — Beretning 1846, 2. Halvaar, 14 flg. — Den 2. November 1846 havde Hillerød Haandværkerforening, som da havde faaet Svar fra Roskilde, Helsingør og Hørsholm, rykket København for det med Længsel imødesete Svar (Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 95 af 2/11 1846); efter at have faaet dette, blev Tanken om et Andragende opgivet.

og Oplysningsarbejdet inden for Haandværkerstanden. I Plenarmødet den 14. April fandt Valgene Sted til disse Komitéer, og i Bestyrelsesmødet den 19. April besluttede man at give Foreningens Medlemmer en trykt „Underretning“ om Sættelsen af Bestyrelsen og Komitéerne; dette skete den følgende Dag, og „Underretningen“ sluttede med følgende Opfordring:

„Da Foreningen nu saaledes er fuldstændigt organiseret og som Følge deraf kan træde i Virksomhed, skulde Bestyrelsen tillade sig at opfordre de ærede Herrer Medlemmer, som maatte have Forslag, Andragender etc., sigtende enten til enkelte Lavs eller hele Standens Tarv, snarest muligt at fremkomme med disse til Formanden, hvorefter vedkommende Komitéers Undersøgelse og Betænkning vil blive Foreningen kundgjort.“¹⁾

Denne Opfordring blev af Medlemmerne modtaget paa den Maade, at der i den følgende Tid indkom en Overflod af Forslag af højst forskelligt Indhold og af noget uensartet Kvalitet. Af Formanden eller Bestyrelsen blev nu disse Forslag overgivet til de respektive Komitéer, der afgav Betænkninger derover, hvorefter Bestyrelse og Repræsentantskab, i mange Tilfælde ogsaa som sidste Instans Generalforsamlingen, traf Afgørelse i Sagen. Adskillige Forslag fik dog ikke den Skæbne, idet Bestyrelsen ved Forhandling med Forslagsstilleren undertiden fik et uvelkomment eller kvalitativt ringe Forslag trukket tilbage i Stilhed.

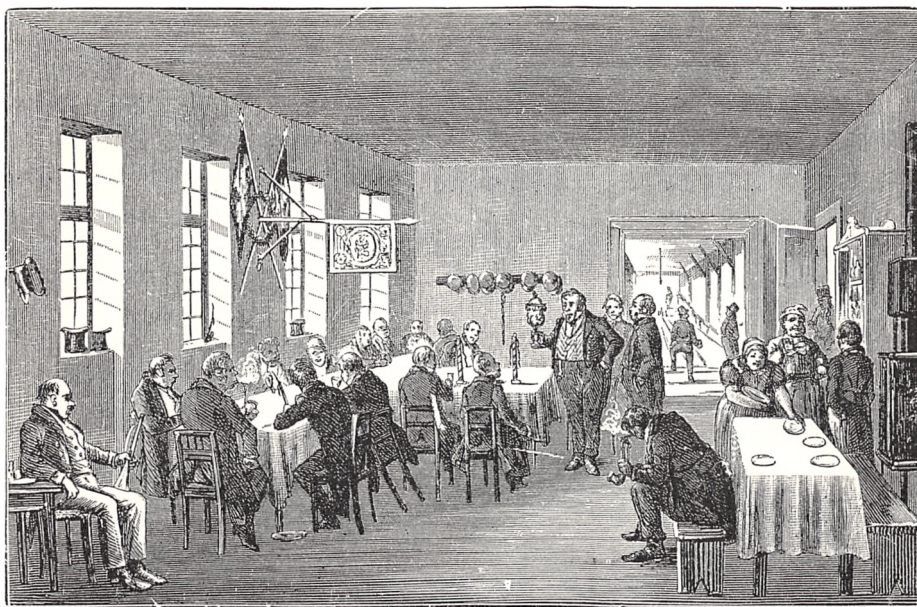
En Række af disse Forslag fra Foreningens første Aar skal omtales i det følgende. Andre har fundet Omtale andet Steds, da de har drejet sig om Foreningens indre Anliggender.

Aulums Forslag om fremmede Mestre. I en lang motiveret Skrivelse foreslog Drejermester H. N. AULUM, Repræsentantskabets Formand, den 24. Maj 1841, at man skulde søge at faa ændret den 160 Aar gamle Bestemmelse: „Hidkommer nogen fremmed Mester, som sig her vil nedsætte, og beviser sig andetsteds Mester at have været, han skal til ingen Mesterstykke forbunden være.“ Det Tilfælde var indtruffet, at en Provinsmester havde faaet Borgerskab i København, efter at han havde opholdt sig i 2 Aar i en Provinsby, uden at det paagældende Lav var blevet spurgt, skønt den Mesterprøve, han havde aflagt, slet ikke stod Maal med de Fordringer, der krævedes i København. Han ønskede derfor en Bestemmelse om, „at enhver, som for Fremtiden vil vinde Borgerret som Haandværksmester i København, skal i de Fag, hvor Tegning er befalet, først forfærdige Tegning og indsende den

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 8 flg., 10. — Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 12 af ²⁰/₄ 1841. — Beretning 1842, 1. Kvartal, 16 og 18 flg.

til det kgl. Kunstakademis Approbation, og endelig, naar Arbejdet er udført, da at indsende saavel Tegning som dette til vedkommende Lavs Bedømmelse og Antagelse¹⁾.

AULUMS Forslag blev overgivet til 1. Komité, som afgang sin Betænkning den 15. August. Komitéen var kommet til det Resultat, at Forslaget var ganske overflødig; selve den gamle Forordning gav – sammenholdt med

En Svendeindvielse paa Kroen (Tegning af Klæstrup).

senere Lavsartikler, Forordninger, Kancelliplakater og Kancelliskrivelse – fuldkommen Tryghed for, at ingen, der havde gjort Prøvestykke i en Købstad, kunde nedsætte sig i København som Lavsmester uden at forfærdige det for København befalede Mesterstykke. Komitéen fandt nemlig i de gældende Bestemmelser den Opfattelse, at Mesterstykker i København og i Købstæderne var af forskellig Kvalitet; ved „fremmede“ Mestre kunde sikkert kun forstaas „udenlandske“ Mestre, som Datidens Lovgivere ved denne Begunstigelse havde villet lokke hertil til Gavn for dansk Haandværksdannelse; Meningen var sikkert ikke „Købstadsmestre“. Da Tilstrømningen af udenlandske Mestre ikke nu var saa betydelig, at man kunde ønske den gamle Bestemmelse ændret, især da den Skade, de kunde forvolde Lavene, opvejedes af den Nytte, de betød for Haandværkernes tekniske

¹⁾ Forordning af 23/12 1681. – Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 13 af 24/8 1841.

Dannelse, kunde Komitéen ikke tilraade Haandværkerforeningen at foretage sig noget i denne Sag; det aktuelle Tilfælde, der havde været den direkte Anledning til AULUMS Forslag, var det eneste af den Natur, som var Komitéen bekendt, og skyldtes maaske særlige Omstændigheder, som det maatte være Drejerlavets Sag at faa Klarhed over, hvis det mente, at det betød Indgreb i dets Rettigheder¹⁾. Dermed havde AULUMS Forslag faaet sin endelige Behandling.

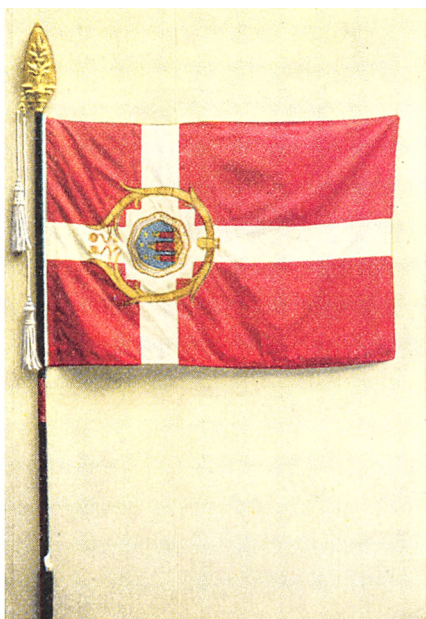
Kramps Forslag om københavnske Haandværkssvende, Mesterprøver og Lavsammenslutninger. LASENIUS KRAMP fandt, at Lovbestemmelserne om de københavnske Haandværkssvende burde samles og revideres til et nyt Reglement, og han foreslog, at Foreningen lod et saadant udarbejde, forsynet med de enkelte Lavs Bemærkninger, og indsendte det som et Andragende til Myndighederne eller til den siddende Lavskommission. I Komité fik Forslaget til Behandling i Januar 1842, blev rykket for en Betænkning i April; men dens Referent meddelte i Maj, at Komitéen paa Grund af Sygdom og Udmeldelser ikke var fuldtallig, hvorfor han sendte Forslaget ubehandlet tilbage til Bestyrelsen. I Juni blev en ny Komité nedsat – heri sad KRAMP selv – men derefter høres der ikke mere om dette Forslag, bortset fra, at Formanden for Foreningen Juleaftensdag 1843 rykkede Komitéen for en Betænkning, som imidlertid ikke synes afgivet²⁾.

KRAMP indsendte den 21. Januar 1842 ogsaa et Forslag om at faa indført mere hensigtsmæssige Mesterprøver ved Skomagerlavet. Hans Forslag har formentlig ikke vundet Bifald, for i Plenarmødet den 11. Februar blev det meddelt, at han havde trukket det tilbage. To andre Forslag fra hans Side led nøjagtig samme Skæbne; det ene var af 24. Januar 1842 og gik ud paa, at man skulde se at faa forenet Snedkere, Stolemagere og Trædrejere i eet Lav – dels for at styrke disse Haandværk udadtil, dels for at faa en Ende paa de evindelige Lavstrætter mellem disse saa beslægtede Professioner; ogsaa dette Forslag maatte han trække tilbage straks, da Modstanden var for stærk. Et tilsvarende Forslag af 26. Januar 1842 om Knapmagernes og Possementmagernes Forening til eet Lav maatte han ligeledes straks tage tilbage³⁾. Disse Forslag om at faa nogle af de meget specielle Lav sluttet

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 15. — Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 17 af $\frac{15}{8}$ 1841. — Beretning 1842, 1. Kvartal, 20, 21-26.

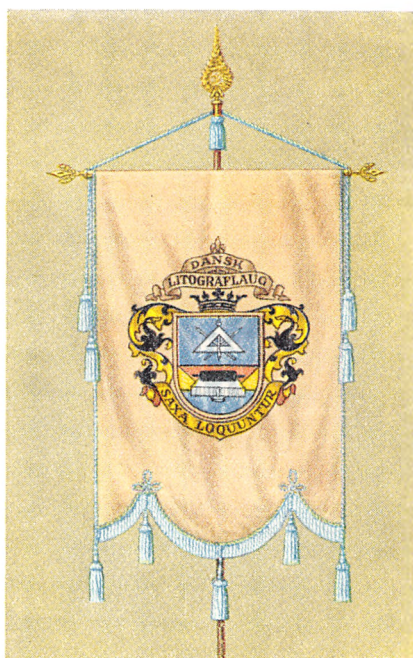
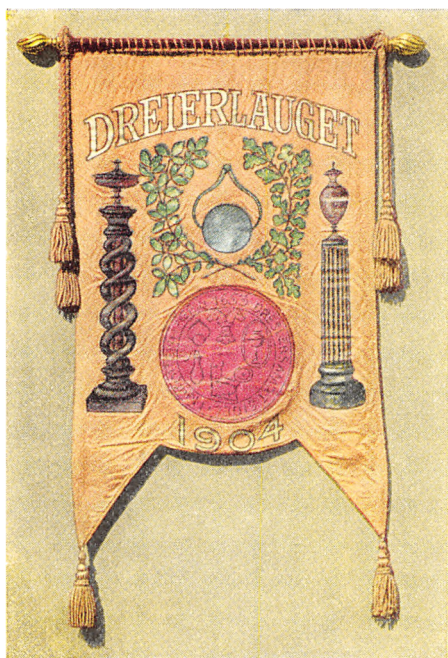
²⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 30, 41, 46, 47. — Kopibog 1841-62, Nr. 37-40 af $\frac{25}{4}$ og $\frac{13}{8}$ 1842. — Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 29 af $\frac{16}{5}$ 1842. — Beretning 1842, 2. Kvartal, 3 og 18. — Kopibog 1841-62, Nr. 198 af $\frac{24}{12}$ 1843.

³⁾ Bestyrelsen XIII a: Lavs-, Nærings- og Forretningssager m. v., Forslag af $\frac{21}{1}$, $\frac{24}{1}$ og $\frac{26}{1}$ 1842. — Forhandlingsprotokol 1841-62, 31 og 37. — Beretning 1842, 2. Kvartal, 4 og 13.

Københavns Slagterlaug.
Københavns Garverlaug.

Handskemagerlauget i København.
Stenhuggerlauget.

Drejerlauget i København.

Dansk Litograflaug.

Uhrmagerlauget i København.

sammen til større, kraftigere Organisationer vidner imidlertid om, at LASENIUS KRAMP havde større Fremsynethed, viste mere Frisind end Fler-tallet af sine Standsfæller.

Basarsagen. En bestemt Sag bragte i Efteraaret 1841 stærkt Røre i de Kredse, der havde sluttet op om Haandværkerforeningen. Den merkantile Industriforening, der var dannet den 24. Oktober 1838, havde den 9. April 1840 faaet kongeligt Privilegium paa at maatte oprette en permanent Basar – Salgsudstilling – af alle Slags indenlandske Industrifrembringelser, uden at den dog havde set sig i Stand til at realisere denne Plan. I Efteraaret 1840 blev denne Forening sluttet sammen med den store Industriforening, og nu fulgte en Række Drøftelser af, hvor og hvorledes Basaren skulde indrettes. Derved vaagnede en Frygt for, at Basaren skulde skade Stadens Haandværkere ved at skabe en Konkurrence til deres Varer, og i Haandværkerforeningens Plenarmøde den 8. November 1841 blev der nedsat en Komité, der skulde redigere et Udkast til en Henvendelse til Kongen; i næste Plenarmøde den 13. November blev Udkastet vedtaget, renskrevet og undertegnet, og paa en ekstraordinær Generalforsamling den 20. November fik Medlemmerne Oplysning om Indholdet.

Det var muligt, „at Ansøgningen om en Basars Oprettelse er blevet Deres Majestæt forestillet som et almindeligt Ønske af hele Haandværksstanden; dette er imidlertid ingenlunde Tilfældet; thi kun faa Haandværksmestre har været vidende om, at nogle Mænd uden for Haandværksstanden i deres Iver for Industriens Fremme har ansøgt om en saadan Tilladelse“, der efter sin Ordlyd let kunde fortolkes derhen, „at der under Navnet Basar kunde oprettes en stor Butik, hvorfra man ansaa sig berettiget til at forhandle alle mulige Haandværksarbejder“ fra Kongeriget og Hertugdømmerne. Dette vilde betyde fuldkommen Ruin for den københavnske Haandværkerstand, Ophævelse af deres Rettigheder som Borgere i København. De større Omkostninger i Hovedstaden til Levnedsmidler, Husleje og Løn satte de københavnske Haandværkere ud af Stand til at konkurrere med Købstads- og Landsbyhaandværkere, og der behøvedes kun, „at nogle Pengemænd forenede sig, eller at et Aktieselskab bliver oprettet i denne Anledning, for at bringe hele den københavnske Haandværksstand til at trælle for disse Spekulanter“. Haandværkerforeningens Andragende gik derfor ud paa, at Kongen vilde fortolke sin Tilladelse derhen, at der fra Basaren kun maatte sælges sjældne og ualmindelige Kunstflidsfrembringelser eller Arbejder, der ikke hidtil var frembragt her i Landet, eller Varer, der var fremstillet af dem, som havde Borgerskab i København som Fabrikanter eller Haandværksmestre.

Dette Andragende gav Anledning til nogle meget skarpe Udtalelser fra Industriforeningen i Skrivelser om Sagen til den kongelige Fabriksdirektør; Lavene saa i enhver Forandring, ethvert Fremskridt et Spøgelse, „der truede dem og deres Kaste“; deres mangfoldige Klager var oftest kun Udtryk for Brødnid. Sit Ønske fik Haandværkerforeningen ikke opfyldt af Majestæten, idet Privilegiet ikke blev begrænset. Paa den anden Side fik Industriforeningen ingensinde sin Basar realiseret, trods syv Aars Overvejelser; Haandværkerforeningen slap med Skrækken¹⁾).

Forslag om Varemagasiner. Inden for Haandværkerforeningen selv fremkom et Par Planer om Oprettelse af Magasiner eller Salgslagre af Haandværksvarer. I Begyndelsen af 1842 fremsatte KRAMP en Plan til et Magasin for Smede- og Gørtlerarbejder. I Modsætning til andre Haandværk havde disse Metalarbejdere ikke noget Oplag af deres færdige Varer, og det var KRAMPS Plan, at der skulde skabes et velforsynet Lager af Agerdyrkningsredskaber, Grovsmede-, Kleinsmede-, Bøssemager-, Tøjsmede-, Sporemager-, Nagelsmede- og Gørtlerarbejder, saa Køberne kunde se, hvad københavnske Haandværkere kunde præstere paa dette Omraade, og at deres Varer var lige saa gode og billige som dem fra Udlandets Fabrikker. KRAMP havde i Detailler anvist, hvorledes Planen kunde føres ud i Livet som et Aktieforetagende, hvor Aktiernes paalydende Værdi indbetaltes i Form af Varer til Magasinet. Tanken blev godt modtaget af Bestyrelse og Plenarforsamling, og i Februar fik Oldermændene for Smede-, Gørtler- og Nagelsmedelavene Sagen overdraget til Udvalgsbehandling. I April blev Udvalget rykket for en Redegørelse; men den 5. August maatte Smedelavets og Gørtlernes Oldermænd meddele, at de ikke havde kunnet faa Planen realiseret, og med KRAMPS Samtykke blev Sagen derefter henlagt²⁾).

I Bestyrelsesmødet den 31. Januar 1842 forelagde Formanden en skitseret Plan til Oprettelse af en Basar eller et Generalmagasin for de københavnske Haandværkeres Arbejder; Planens Ophavsmand havde navngivet sig over for Formanden, men ønskede at bevare sin Anonymitet, hvis Projektet ikke vandt Bifald, og det gjorde det ikke. I Plenarmødet den 11. Februar fandt man, at man for Tiden ikke burde indlade sig derpaa paa Grund af de store pekuniære Kræfter, der vilde fordres til dens Gennemførelse.

¹⁾ Bestyrelsen II b: Basarsagen 1839-41. — Forhandlingsprotokol 1841-62, 26, 27, 28. — Kopibog 1841-62, Nr. 29 under ²⁰/₁₁ 1841. — Beretning 1842, 1. Kvartal, 26 fig., 28-31. — Nyrop: Industriforeningen 1838-88, 56, 59, 63, 64, 68 fig., 89 fig.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 31, 37, 41 og 49. — Kopibog 1841-62, Nr. 36 af ²⁵/₄ 1842. — Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 32 af ⁵/₈ 1842. — Beretning 1842, 2. Kvartal, 4 og 13, og 3. Kvartal, 4.

I en Margintilføjelse i Forhandlingsprotokollen har LASENIUS KRAMP senere, afsløret, at han selv var Planens Fader¹⁾.

Umiddelbart efter indsendte Stolemagermester C. G. HERLIN Forslag om Oprettelsen af en Basar, hvor der kun maatte sælges stempede Varer fra Haandværkerne; samtidig foreslog han, at en almindelig Stempling af Haandværksarbejder, som solgtes til de Handlende, maatte blive indført. Bestyrelsesmødet den 27. Februar kunde ikke gaa ind paa den første Del af hans Forslag, da den netop havde forkastet en lignende Plan om en Basar; hvad Stempling af Haandværksarbejder angik, kunde den henvide til, at en eksisterende Raadstueplakat af 4. November 1790 netop paabød en saadan Stempling²⁾.

Forslag om Understøttelsesfond. Fra Bogbinder J. C. FALCK kom der i Begyndelsen af 1842 et Forslag om Oprettelse af et Understøttelsesfond for Enker efter Haandværksmestre, der havde været Medlemmer af Haandværkerforeningen. Generalforsamlingen i Februar vedtog Komitébehandling af Sagen; det nedsatte Udvalg skulde tillige udarbejde en detailleret Plan til Spørgsmaalets Løsning. FALCKS Plan gik ud paa, at Fondet skulde udgøres af Foreningens allerede sammensparede Kapital og forøges med hvert Aars Overskud — helt eller delvis — naar Foreningens Udgifter var trukket fra dens Indtægt, Kontingentsummen. Fondet skulde gøres rentebærende og henstaa urørt, til den havde naaet en Størrelse af 3000 Rbdlr.; først da skulde Renterne og Foreningens aarlige Tilskud uddeles. Adgang til Understøttelse havde enhver Enke efter en Mester, der havde været Medlem i et vist Antal Aar, naar hun beviste Trang og Værdighed. Fonden skulde administreres af Foreningens Formand og seks dertil valgte Bestyrere og have Kasserer fælles med Foreningen. Da Udvalget i Maj afgav Betænkning, sagde de tre Medlemmer — N. F. BONNESEN, C. F. LIER og J. C. FALCK — god for Planen, medens H. C. SAGER og LASENIUS KRAMP gik imod; de mente ikke, at man burde berøve Foreningen dens Midler, som der maaske vilde blive Brug for til mere direkte Foreningsformaal, for at opnaa at skabe et alligevel højst utilstrækkeligt Understøttelsesforetagende. Forslaget med Bilag blev en Tid fremlagt til Medlemmernes Gennemsyn, og det cirkulerede blandt Repræsentantskabet; men ved den endelige Behandling i Plenarmødet sidst i August blev det stemt ned med 19 Stemmer mod 7³⁾.

Sidst i December 1842 foreslog Skomagermester P. J. LINDBERG en Kon-

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 31, 37. — Beretning 1842, 2. Kvartal, 4, 13.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 39 og 41. — Beretning 1842, 2. Kvartal, 13 fig.

³⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 37, 41, 43, 46, 47, 49. — Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 30 af 1842. — Beretning 1842, 2. Kvartal, 13, 15, 18, og 3. Kvartal, 3.

tingentforhøjelse, og at Halvdelen af Kontingentet derefter skulde anvendes til Begravelseshjælp for Medlemmerne; men Bestyrelsen fik ham til at trække Forslaget tilbage¹⁾). Umiddelbart efter kom han med en Opfordring til Oprettelse af et Understøttelsesfond af Foreningens Midler for fattige Mestre; Bestyrelsen sendte ham Forslaget tilbage²⁾).

Men LINDBERG blev ikke træt. Den 30. Juli 1844 indsendte han en ny Plan til en Understøttelseskasse, der under visse Betingelser skulde understøtte Mestre, der i mindst 3 Aar havde været Medlem af Haandværkerforeningen, eller deres Enker ved en øjeblikkelig Nød eller Trang; Midlerne

Karikatur af Bagermester Sager (Tekst: Sager erklærede: „Jeg har sat mig ind i Vildtsagen“).
(Corsaren).

skulde komme ind ad følgende Veje: et Indtrædelsesgebyr for nye Medlemmer paa 2 Sk., 8 % af Foreningens aarlige Indtægter, frivillige Bidrag fra ædle velhavende Medlemmer og fra Indsamlinger samt endelig Nettoindtægten af et underholdende Blad, „Haandværkertidende“, som Foreningen skulde udgive³⁾). Den 5. August besluttede Bestyrelsen, at man trods de tidligere Forslags Skæbne dog vilde anbefale, at dette blev underkastet Komitébehandling; men Sagen blev aabenbart straks druknet, for først i November 1845 – efter en fornyet Indsendelse af Forslaget – vedtog Bestyrelsen at forelægge det for Plenarmødet den 14. April 1846, hvor det blev overgivet til en Komité under LINDBERGS Forsæde. I September havde Komitéen afgivet Betænkning; men Bestyrelsen satte et Par af sine Medlemmer – LIER og SICHLAU – til at gennemgaa den og forsyne den med Kommentarer. I Plenarmødet den 8. Marts 1847 vedtog man efter Diskus-

¹⁾ Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 36 af ³⁰/₁₂ 1842. — Forhandlingsprotokol 1841-62, 57, 58, 59. — Beretning 1843, 1.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 67. — Beretning 1843, 6.

³⁾ „Ved Udgivelsen af et Ugeblad, indeholdende interessante Nyheder, nyttige og belærende Meddelelser, især for Haandværksstanden, Avertissementer, som for Foreningens Medlemmer indrykkedes uden Betaling, og Føljetons for Morskabslæsning“.

sion med 18 Stemmer mod 10, at Foreningen ikke skulde føre LINDBERGS Tanke ud i Livet¹⁾). Fire Dage efter skrev LINDBERG og to andre Medlemmer af Komitéen, Malermester A. C. GEISLER og Skrædermester J. NIELSEN, til Foreningen; de ønskede at laane Komitébetænkningen i 8 Dage, da de ad anden Vej vilde søge at faa Idéen ført ud i Livet²⁾). De havde ikke Held med sig hertil; men en halv Snes Aar senere skulde Haandværkerforeningen selv vende tilbage til Spørgsmaalet.

Forslag om Sygekasse for Haandværkslærlinge. I en Aarrække arbejdede man i Haandværkerforeningen med en Plan om en Sygekasse for Haandværkslærlinge. Idéens Fader var Possementmagermester H. C. FISCHER, som den 18. December 1843 indsendte et Forslag derom; han fremhævede, hvorledes det for mangen Haandværksmester kunde betyde et økonomisk Tryk, hvis han skulde lade en Lærling nyde Kur og Pleje paa Hospitalet; kun naar Mesteren kunde bevise absolut Uformuenhed, kunde Hospitalsopholdet blive gratis. Følgen var, at mange Lærlinge under Sygdom blev plejet hjemme, ofte under lidet betryggende Tilsyn. En Sygekasse vilde betyde en væsentlig Reform, og FISCHER gav i sin Skrivelse Udkast til nogle Hovedbestemmelser for en saadan³⁾).

En Komité paa fem Medlemmer blev straks i Plenarmødet den 22. December nedsat til Forslagets Behandling, og i de følgende Maaneder arbejdede den med Iver, indhentede Oplysninger og opstillede Beregninger. Den 22. August 1844 afgav den sin omfattende Betænkning. Selve Idéen kunde den kun anbefale; men den maatte udformes væsentlig anderledes end af FISCHER tænkt; derfor var Komitéens Udkast til Love for en saadan Sygekasse ledsaget af Bemærkninger og Kalkulationer, der angav visse Forudsætninger for, at Institutionen overhovedet kunde træde i Kraft. Der maatte inden 3 Maaneder fra Indbydelse til Indtrædelse i Kassen have tegnet sig saa mange Mestre, at 300 af Stadens 22-2300 Lærlinge var forsikret i Kassen; Kontingentet for hver skulde sættes lavt, til 3 Rbdlr. aarlig; dette skulde kunne klare Risikoen, der efter Erfaringen var 7-8 % Sygdomstilfælde, men for en Sikkerheds Skyld var sat til 9-10 %. Kassens Administration kunde antagelig dækkes af Indskrivningspengene, 3 Mk. een Gang for alle.

¹⁾ Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 63 af ³⁰/₇ 1844. — Forhandlingsprotokol 1841-62, 100, 126, 131 flg., 140, 154. — Kopibog 1841-62, Nr. 37 og 39 af ³⁰/₄ og ¹/₅ 1846 og Nr. 13 af ¹⁰/₃ 1847. — Tilsynskomitéens Beretning 1844, 29. — Beretning 1845, 6 og 26; 1846, 1. Halvaar, 6, og 2. Halvaar, 10, samt 1847, 8.

²⁾ Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 101 af ¹²/₃ 1847.

³⁾ Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 55 af ¹⁸/₁₂ 1843. — Forhandlingsprotokol 1841-62, 83. — Beretning 1843, 58 flg.

Hjælpen skulde ikke ydes ud over 6 Maaneder for hver Patient. Man formodede, at Kassen, der naturligvis skulde bestyres af Haandværkerforeningen, let vilde opnaa de samme Lettelser i Betalingen, som af Hospitalerne for nogle Sygdomme var tilstaaet Lavenes Svende¹⁾.

Bestyrelse og Plenarforsamling tiltraadte denne Betænkning og gav den 2. September Bestyrelsen Mandat til at udstede en Indbydelse til samtlige Haandværkere gennem de respektive Lavs Oldermænd; Generalforsamlingen den 7. Oktober godkendte dette Skridt, og den 12. November sendtes en trykt Opfordring rundt til Oldermændene. Men det gik smaat med Tilslutningen. I Februar 1845 meddelte Hjul- og Karetmagerlavet, at ingen af Lavets Mestre havde Interesse i Sagen; i samme Maaned opfordrede Formanden Generalforsamlingen i Haandværkerforeningen til at virke for Tanken, da det endnu ikke kunde siges, om der var Tilslutning nok til Sagens Gennemførelse. Et Plenarmøde i Marts mente, at man skulde lade en yderligere Indbydelse udgaa, før man lod Sagen falde. Det skete i en ny trykt Indbydelse af 24. Juli 1845; denne Gang havde man ogsaa givet Oplysning om, hvilke Love man havde tænkt sig for Kassen; tillige blev Opfordringen averteret 3 Gange i de førende Hovedstadsblade²⁾. Men det kneb stadig. I Oktober indbød Bestyrelsen Bagermester, Fattigdirektør H. C. SAGER, Hattemagermester, Raadmand BØRGE PETERSEN og Bagermester A. SCHERFIG til en Drøftelse, da man vidste, at de nærede megen Interesse for Sagen. SCHERFIG fik Forfald; men Resultatet af Diskussionen med de to andre blev, at man henvendte sig til det kgl. Sundhedskollegium for at faa Oplysninger om Sygeligheden i det 15.-21. Leveaar, da muligvis nye Beregninger kunde nedsætte Præmien fra 3 til 2 Rbdlr. aarlig. Svaret lød, at man ingen paalidelig Statistik havde; men Erfaring om Tjenestefolks Sygelighed i København viste, at den kunde sættes under 6 Dage om Aaret pr. Individ; for Læredrenge maatte Tallet ligge endnu lavere³⁾.

Dernæst ansøgte man Direktionen for Frederiks Hospital om Nedsættelse i Taksterne for den paatænkte Sygekasse, men fik Afslag straks. En lignende Anmodning blev sendt til Direktionen for Københavns Fattigvæsen, der

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 85, 94. — Kopibog 1841-62, Nr. 193-197 af ²⁴/₁₂ 1843. — Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 64 af ²²/₈ 1844. — Tilsynscommitéens Beretning 1844, 29 fg. — Beretning 1845, 8-13.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 100 fg., 102, 103, 105, 111 fg., 115, 118, 119, 120. — Kopibog 1841-62, Nr. 40 af ²³/₈ 1844. — Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 73 af ²⁴/₇ 1845 og Nr. 179 af ⁸/₁₁ 1850 m. Bilag. — Tilsynscommitéens Beretning 1844, 30 fg., 32. — Beretning 1845, 13, 15, 17, 18.

³⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 124 fg., 128. — Kopibog 1841-62, Nr. 84-87 af ²¹/₁₀ og ²⁸/₁₀ 1845. — Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 79 af ²/₁₂ 1845. — Beretning 1845, 24 fg., og 1846, 1. Halvaar, 1 fg.

havde Overbestyrelsen af Almindeligt Hospital; i Oktober 1846 bad man Direktionen om et Svar; men den kunde endnu ikke træffe nogen Afgørelse; først efter en ny Henvendelse i December fik Haandværkerforeningen den 3. Marts 1847 det Svar fra Fattigvæsenet, at man nok vilde indrømme visse Moderationer, dog under Forbehold af Kommunalbestyrelsens Samtykke. Dette gav nyt Mod. En Moderation i Kontingent kunde ske, og en ny Indbydelse skulde derfor udsendes; men det trak ud, saa den udsendtes først den 15. December 1847. Da kom andre og langt vigtigere Sager til at beskæftige Sindene, og man hører intet til Sagen, før Bestyrelsen i November 1850 henstillede til Repræsentantskabet, at man opgav hele Tanken paa Grund af manglende Tilslutning¹⁾.

Forslag om en Svendestiftelse. April Flyttedag 1837 stod Haandværkerstiftelsen færdig paa Hjørnet af Filosofgangen og Ny Kongensgade, et Ly for gamle trængende Mestre og deres Enker. Dette gav LASENIUS KRAMP den Idé, at man ogsaa burde arbejde for at skabe et Fristed for gamle veltjente Haandværkssvende. I 1841 fremlagde han en Plan til en Svendestiftelse; men „den forekom Standens forsamlede Oldgeseller som et uopnaeligt Foretagende“. KRAMP havde dog ikke dermed opgivet Tanken, og den 25. April 1846 indsendte han i Forening med Skomagermester C. N. LUND et Forslag til Haandværkerforeningen i denne Retning. Det blev læst op paa Generalforsamlingen to Dage senere; men Bestyrelsen fandt, at denne Opfordring burde være ledsaget af en nogenlunde detailleret Plan, før man nedsatte en Komité til Sagens Behandling, og KRAMP paatog sig at udarbejde en saadan. Den er dateret den 10. September og blev forelagt i Bestyrelsesmødet den 11. September, hvor man besluttede at vælge nogle Mænd til som Komité at staa i Spidsen for en offentlig Indbydelse; et Plenarmøde kort efter billigede dette, men mente, at man ogsaa skulde høre Svendenes Opfattelse af Sagen²⁾.

Formaalet med KRAMPS Forslag var at skabe „et Asyl i deres Livs Aften“ for „de aldrende, ikke længer arbejdsdygtige Svende“, der havde gjort sig

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 131, 144, 155, 158, 159, 233. — Kopibog 1841-62, Nr. 21, 58 og 100 af $\frac{10}{2}$, $\frac{1}{10}$ og $\frac{30}{12}$ 1846, Nr. 28 af $\frac{17}{5}$ 1847. — Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 82, 93, 100, 112 og 179 af $\frac{10}{3}$ og $\frac{5}{10}$ 1846, $\frac{3}{3}$ og $\frac{15}{12}$ 1847 og $\frac{8}{11}$ 1850. — Beretning 1846, 1. Halvaar, 5, og 2. Halvaar, 13 fig.; 1847, 9 fig., 12, 13, og 1850, 18.

²⁾ Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 85 og 89 af $\frac{25}{4}$ og $\frac{10}{8}$ 1846. — Forhandlingsprotokol 1841-62, 133, 135, 136, 137, 138 fig., 142. — Kopibog 1841-62, Nr. 64 af $\frac{3}{10}$ 1846. — Beretning 1846, 1. Halvaar, 7 og 12, og 2. Halvaar, 2, 3, 5 og 9. — Komitéen bestod af: Naalemagermester F. C. Hjorth, Hofkunstdrejer J. G. Schwartz, Hattemagermester Børge Petersen, Snedkermester J. C. Schwartzlose, Linnedfabrikant J. L. Ehlert, Muremester J. H. Kornbech og Malermester P. G. Wörmer.

fortjent „ved ulastelig Vandel og Stræbsomhed“. Stiftelsen skulde yde den gamle Haandværkssvend eller hans Enke fri Bolig og Brændsel samt om muligt anden Støtte; Adgang var betinget af Alder, Skrøbelighed, Trang og Vandel efter nærmere Bestemmelser. Den administrerende Bestyrelse skulde bestaa af Haandværksmestre, valgt af Generalforsamlingen; Repræsentantskabet – der sammen med Bestyrelsen udgjorde Generalforsamlingen – skulde bestaa af samtlige Oldermænd samt 16 Svende, valgt af en Forsamling af samtlige Oldgeseller. Belæggelsesretten skulde udøves af hvert Lavs Oldermænd og Svendelades Repræsentanter i Forening med Generalforsamlingen som Appellinstans. Pengene til Foretagendet skulde komme fra Bidrag fra de forskellige Svendekasser og fra et ugentlig Bidrag paa 1-2 Sk. fra hver Svend – der var mindst 6000 Haandværkssvende i København – samt uden Tvivl ogsaa ved frivillige Gaver fra Mestre og andre.

Den nedsatte Komité fik efter Anmodning de fornødne Midler til Trykning af Indbydelser og Avertering stillet til Raadighed af Haandværkerforeningen, der dog betingede sig Ret til Refusion af Stiftelsen, hvis den kom i Stand. Den 14. December udgik den trykte Indbydelse, som man søgte fordelt gennem de enkelte Lavs Oldermænd og Oldgeseller, der i særlige Cirkulærer fik Opfordring til at agitere for Sagen; Oldermændene bad man holde Forsamlinger af Svendene for at erfare, om der var Flertal for Planens Gennemførelse, og at give Komitéen skriftlig Meddelelse om Resultatet inden 31. Januar 1847. I Februar havde man faaet Svar. Tømrer-, Murer- og Snedkerlavet agtede selv at oprette Stiftelser; af de øvrige Lav havde 4244 tegnet sig for 2 Sk. ugentlig – ialt 4576 Rbdlr. aarlig – og de forskellige Svendekasser havde tilsammen tegnet sig for 348 Rbdlr. 3 Mk. een Gang for alle; af Mestre var der tegnet aarlige Bidrag paa 59 Rbdlr. og 173 Rbdlr. een Gang for alle; endelig havde Folk uden for Standen givet 188 Rbdlr. 5 Mk. For at sikre sig, at Pengene fra Svendene virkelig ogsaa blev betalt, ansøgte Komitéen den 1. Marts Magistraten om Tilladelse til, at Stiftelsen maatte lade dem opkræve ved de respektive Lavs Oldermænd i Forbindelse med Tidepengene; men den 25. Juni gav Magistraten Afslag, da indhentedes Oplysninger fra Fattigvæsenets Direktion klargjorde, at der ikke vilde være noget rimeligt Forhold mellem Antallet af dem, der kunde faa Plads i en saadan Stiftelse, og dem, der betalte Stiftelsen. Dette Standpunkt fastholdt Magistraten i November som Svar paa en fornyet Anmodning fra Komitéen, og denne Gang medsendte Magistraten en Fortegnelse fra Fattigvæsenet over de Haandværkssvende og Enker, der den 7. Juni havde været under dets Forsorg paa dets Stiftelser¹⁾.

¹⁾ Bestyrelsen II a: Nr. 96 af ³/₁₁ 1846 og Nr. 109 af ²⁹/₁₁ 1847 (med Bilag 1 af ¹⁴/₁₂ 1846,

Dette bedrøvelige Resultat af Forhandlingerne med Magistraten meddelte Komitéen Haandværkerforeningen den 29. November; men i Bestyrelsesmødet den 8. December vedtog man at opfordre Komitéen til ad privat Vej fortsat at virke for Sagen, selvom den foreløbig kun kunde indskrænke sig til at samle Fonds til en fremtidig Stiftelse; Opfordringen fik Komitéen i skriftlig Form; en vis Bitterhed over, at Magistraten havde spændt Ben

Mesterprøve paa Raad- og Domhuset (Tegning af Klæstrup).

for „en i sig selv saa gavnlig Foranstaltning, der uden Præjudice for nogen meget vel kunde træde i Kraft“, kommer til Orde i dens Vendinger¹⁾.

Svende- og Mesterprøver. I Plenarmødet den 11. Februar 1842 foreslog Formanden, Bagermester SCHERFIC, at man skulde gaa ind paa en Opfordring, Professor ALGREEN-USSING var kommet med til Haandværker-

Bilag 2 og 3 af ²¹/₁₂ 1846, Bilag 4 af ²⁵/₈ 1847, Bilag 5 af ¹⁰/₁₁ 1847 og Bilag 6 af ²²/₁₀ 1847). — Forhandlingsprotokol 1841-62, 146, 148. — Kopibog 1841-62, Nr. 99 af ¹⁹/₁₂ 1846. — Beretning 1846, 2. Halvaar, 18, 20, og 1847, 21-25. — Fortegnelsen fra Fattigvæsenet (Bilag 6) meddeler følgende Tal: i Almindeligt Hospital 80 Mænd og 76 Kvinder, i Frue Arbejdshus 9 Kv., i Nikolaj Arbejdshus 5 Kv., i Frelser's Arbejdshus 5 Kv., i Holmens Arbejdshus 15 M. og paa St. Hans Hospital 15 M. og 1 Kv. — d. v. s. ialt 204, 108 Mænd og 96 Kvinder.

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 165 flg. — Kopibog 1841-62, Nr. 64 af ¹⁴/₁₂ 1847. — Beretning 1847, 25.

foreningen under en af sine Forelæsninger, nemlig, „at Haandværkerforeningen skulde gøre de fornødne Skridt hos Magistraten om, at Magistraten foranstaltede udgivet en samlet Specifikation over alle mulige Udgifter, som i Overensstemmelse med Lovene ikkun bør finde Sted saavel ved Svendsom Mesterstykkerne ved Haandværkslavene“. Forslaget vandt ikke Bifald; man mente ikke, Foreningen burde tage videre Notits af Professorens Opfordring, „navnlig fordi da Professor USSING tillige paa en særegen Maade ytrede, at ellers han i sin Stilling i Borgerraadet og Stænderne nok skulde vide at fremskaffe det, og man antog derfor, at Professoren langt bedre og lettere end Haandværkerforeningen vilde kunne bringe den nævnte Opfordring til Udførelse“¹⁾).

ALGREEN-USSING havde i 1839 holdt 4 Foredrag om Lavsvæsenet, hvori han gjorde sig til Talsmand for en gradvis Ændring af Haandværkernes Forhold, ved Sammenslutning af beslægtede Lav, ved lettere Adgang til at blive Mester, eventuelt ved Afskaffelse af Mesterprøverne. Med Støtte af Reiersens Fond holdt han i 1841-43 en ny Række Forelæsninger, hvortil som nævnt Haandværkerforeningen fik tildelt Adgangskort; heri udvidede og uddybede han sine Idéer, der aldeles ikke faldt i Medlemmernes Smag. Han ønskede Frimesterindretningen genindført, ikke mindst paa Grund af de store Udgifter ved Svende- og Mesterprøver, og han fik en kraftig Støtte i Overauditør O. MÜLLERS Artikel i „Dansk Ugeskrift“ „Om Udgifterne ved Haandværkslavene“ og i Tømrmester H. H. KAYSERS lille anonyme Skrift „Om de nuværende Mesterprøver ved Haandværkslavene“ (1844)²⁾. Et af de forbitrede Medlemmer af Haandværkerforeningen var Skomagermester LINDBERG, som vilde give Professoren et hvast Svar i Form af nogle Bemærkninger i Kvartalsberetningerne; men i Stedet for beredte Foreningen et samlet Forsvar for Lavsvæsenet i Form af et Prisskrift³⁾).

Ikke alle Medlemmer afviste imidlertid Tanken om Frimestre. Malermester A. C. GEISLER indrømmede, at der i visse Henseender kunde være Grunde, der talte for Frimesterindretningen; men saa burde Haandværkerforeningen fremsætte sine Anskuelser om Betingelsen for at opnaa at blive Frimester (Alder, Prøvestykke) og Indskrænkningerne i Adgangen dertil. I sit Forslag af 10. Februar 1842 hævdede han, at man derved vilde imødekomme Lavskommissionens Bestræbelser og samtidig bevirke, at der ikke blev tillagt dette Spørgsmaal større Værd, end det virkelig fortjente, og Ret og Billighed fordrede. Der var i Bestyrelsen nogen Stemning for at

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 37 flg., 41.

²⁾ Nyrop, 220-222.

³⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 43. — Om Prisskriftet se Side 67-76.

lade en Komité drøfte Forslaget; men Plenarmødet den 6. Juni stillede Sagen i Bero¹⁾).

I April 1843 fik Bestyrelsen til Opgave at realisere et Forslag fra KRAMP om, at Mester- og Svendestykker blev forevist i Foreningen paa dens almindelige Mødedage. KRAMP ønskede at skabe Interesse om Foreningens Møder, og „en saadan Fremstilling vilde desuden have den store Nytte, at de for-

Et Kobbersmedeværksted (Tegning af Klæstrup).

skelligartede Haandværkere bliver bekendt med hverandres Produktioner, hvilket just efter den Tendens, Foreningen har, er af Vigtighed ved opstaaende Spørgsmaal, Lavsvæsenets tekniske Side betræffende, da det nemlig vil have til Følge, at Afgørelsen i slige Tilfælde som Lavs Deling eller Sammenblanding ikke er fornøden at grunde sig paa dette eller hint Lavs enkelt afgivne Mening alene, men kan af andre Fags Haandværkere efter det erhvervede Bekendtskab til disse med Føje vente Understøttelse eller Modstand, eftersom Sagen maatte forholde sig“. Et Cirkulære til Lavenes Oldermænd om Sagen blev udsendt i Juni; man lovede fornødent Opsyn med Udstillingen og Dækning af større Arbejders Transport. Den 4. September fandt den første Forevisning Sted, de næste den 18. September og 2. Oktober. Possementmagerne udstillede de sidste 100 Aars Mesterstykker; desuden

¹⁾ Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 26 af ¹⁰/₂ 1842. — Forhandlingsprotokol 1841-62, 44, 45, 46 flg. — Beretning 1842, 2. Kvartal, 17 og 18.

udstillede Knapmager-, Snedker-, Blikkenslager-, Hattemager-, Drejer- og Smedelavet. I Beretningen for 1843 skrev LASENIUS KRAMP nogle Betragtninger i denne Anledning¹⁾.

I 1844 udstedte Magistraten et Regulativ om Værkstedsløjen ved Svendeg og Mesterprøver; i Haandværkerforeningens Bestyrelse drøftede man denne Sag, men fandt, at de enkelte Lavs Oldermænd selv burde tage sig af Spørgsmaalet i de Tilfælde, hvor et Lav mente sig forulempet af Magistratens Bestemmelser²⁾.

Spørgsmaalet om Værkgesellerne. Skomagermester LINDBERG tilstillede den 17. Februar 1843 Bestyrelsen et Forslag om at se nærmere paa Brandkorpsets Værkgesellers Frimesterrettigheder. Han havde allerede tidligere baade i Foreningen og i sit eget Lav fremdraget Sagen, men faaet til Svar, at man vilde afvente Lavskommissionens Betænkning. Han mente imidlertid, at Sagen lige saa meget angik Brand- som Lavskommissionen; i alt Fald laa Spørgsmaalet om Værkgesellernes Lønningsforhold delvis uden for den sidstes Ressort. Allerede i 1841 havde Lavene opnaaet at faa fjernet Konkurrencen fra den kongelige Staldetat, og nu var det LINDBERGS Ønske, at Haandværkerforeningen ansøgte Borgerrepræsentationen om, at ingen for Eftertiden blev ansat som Værkgesell paa de hidtidige Vilkaar, men fik en virkelig Løn af Brandkassen. Han mente, at Værkgesellernes Antal var steget fra oprindelig 20 til nu over 100, som især paaførte Skomagerne, Smedene, Snedkerne og Sadelmagerne en ubillig Konkurrence³⁾.

Et Udvalg blev i April sat til at behandle Forslaget; det bestod foruden af LINDBERG selv af Skomagermester og Oldemand C. MEYER, Bagermester SAGER, Smedemester J. MEYER og Drejermester SØRENSEN og afgav sidst i Juni sin Betænkning: Man burde henvende sig til Kommunalbestyrelsen om Sagen; efter Brandkorpsets Reglement af 1. Maj 1818 havde Værkgeseller, Faneposter og Brandbude Ret til at ernære sig som Frimestre i deres Haandværk og til at holde en Svend hver; bortset fra mindre kontante Beløb — mellem 14 og 52 Rbdlr. aarlig — var det den eneste Løn, de fik for deres Tjeneste. Alene af saadanne Skomagerfrimestre var der ikke mindre end 70. Herved kom Mesterretten ofte i Hænderne paa mindre dygtige Svende, som ikke vilde have kunnet bestaa den almindelige Mesterprøve, ja, ofte lod Værkgesellerne andre Svende arbejde paa deres Navn mod Godtgørelse. Det

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 71, 73, 77. — Kopibog 1841-62, Nr. 166 af $27/8$ 1843. — Beretning 1843, 12 fig., 33, 40, 44 fig.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 105 og 106. — Tilsynskomiteéns Beretning 1844, 32, 33.

³⁾ Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 39 af $17/2$ 1843. — Forhandlingsprotokol 1841-62, 66. — Beretning 1843, 6 og 35 fig.

kunde efter Udvalgets Opfattelse ikke skønnes nødvendigt, at Brandkorpset fik sit Mandskab lønnet ved at give en Næringsfrihed, som greb ind i andres Rettigheder¹⁾.

Bestyrelsen indhentede nu hos Oldermændene for Bødker-, Gørtler-, Murer-, Sadelmager-, Smede-, Snedker- og Tømrerlavet Oplysning om, hvormange der inden for hvert af disse Fag nød Næringsret som Værkgesell, Brandbud eller Fanepost; Hensigten var at skaffe fornøden Dokumentation til en Indstilling til Kommunalbestyrelsen. I et „Amendement“ til Udvalgsbetænkningen gjorde LINDBERG opmærksom paa, at Kommunen jo ikke vandt noget ved sin Lønbesparelse, idet den jo gik tabt af Borgerskabsgebyr og Næringssskat for dem, der blev Frimestre. Blev en saadan Frimester afskediget af Brandkorpset eller døde han, faldt Forsørgelsen af hans Familie over paa Fattigvæsenet, i Sygdomstilfælde ligeledes, da han hverken tilhørte Mester- eller Svendeorganisationen og altsaa ikke fik Del i disses gensidige Understøttelse²⁾.

Den endelige Indstilling til Kommunalbestyrelsen af 29. September 1843 er konciperet af LASENIUS KRAMP. Man pegede heri paa Ulemperne ved Værkgesellernes Rettigheder. Ikke faa maadelige Svende fik ad denne Vej Adgang til at blive Mestres, medens mange dygtigere Svende ikke saa nogen Vej til at opnaa denne Stilling; „hvilken Mening man end vil hylde om Næringsdrift“, maatte man indrømme, at dette var uhensigtsmæssigt. Ganske

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 70 fig. og 74. — Kopibog 1841-62, Nr. 143 af $\frac{14}{3}$ og Nr. 155-59 af $\frac{12}{4}$, alle 1843. — Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 45 af $\frac{28}{6}$ 1843. — Beretning 1843, 12, 35 og 37-39.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 75 fig., 77, 79. — Kopibog 1841-62, Nr. 167-73 af $\frac{14}{7}$, 1843. — Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 45 b af $\frac{21}{7}$, 1843. — Beretning 1843, 41. — Af Interesse er en Skrivelse af $\frac{22}{7}$, 1843 fra Smedemester J. Meyer; heri hedder det: „De skadelige Følger, som de 14 Værkgeseller i Smedelavet medfører, er følgende: De er Subjekter, som kun har lært Professionen overfladisk . . .“. „I Nyboder maa ingen af Smedene have Smedeildsted, men derimod er det dem af deres Øvrighed tilladt at have en Skruestik og at arbejde koldt hjemme. Disse forener dem med Værkgesellerne og benytter deres Ildsted til at smede, hvad de behøver, og siden gør de det færdigt hjemme hos sig selv“. . . . „Saaledes foretrækker vor store og brovtende Tømremester Hytmann Værkgesellerne frem for Lavsmestrene i sine Bygninger, og anbefaler dem til Bygherrerne. Grunden hertil er, at han om Vinteren og paa de knappe Tider køber af Omløbere — uden Hensyn til, om de er berettigede eller ikke — naar han kun faar det for en lavere Pris, end det ellers kan leveres for, saa at han i Almindelighed har et helt Magasin af Smedearbejde hjemme hos sig. Dette Arbejde passer ikke altid, naar det skal bruges, men maa tilpasses“. . . . „Naar en af vort Kundskab skal bygge, og det træffer sig, at Hytmann har Tømrerarbejdet, og Bygherren ikke er af en meget fast Karakter, saa misrekommanderer han os og anbefaler en Værkgesell Clausen, som bor i Helsingørs-gaden, og der skal en meget standhaftig Bygherre til at modstaa hans slebne Tunge“. Meyer havde selv gjort saadanne Erfaringer ved Byggeri i Taarbæk for Bagemester Piper (Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 46 af $\frac{22-24}{7}$, 1843).

ulovligt gav Værkgesellerne ofte andre Svende mod Godtgørelse Adgang til at arbejde paa deres Navn, „hvorved et højst skadeligt Fuskeri fremmes“, som afstedkom talløse Forviklinger og Uordener. Man henviste til de Følger, Frimesterforordningen af 21. Marts 1800 havde haft; Overfyldningen af Fagene med de forøgede Byrder for Fattigvæsenet havde dengang tvunget Regeringen til at ophæve Forordningen den 23. Oktober 1822. Følgerne af Værkgesellernes Rettigheder var de samme: forøgede Byrder for Fattigvæsenet og dermed for Borgerne, saaledes at den opnaaede Lønbesparelse var illusorisk, samtidig med at disse Frimestre i Tilfælde af Afskedigelse eller Sygdom var yderst ilde stillet. For Lavene var Ordningen højst generende; man nævnte, at der blandt Brandkorpsets Frimestre var ikke mindre end 70 Skomagere og 22 Snedkere, og man gav et Eksempel paa Misbruget, der fulgte med Ordningen: Ved Snedkerlavet var der indført Stempling af Varer; hos Oldermændene havde een Værkgesell paa $\frac{1}{2}$ Aar ladet stemple 632 forskellige Ting, langt udover, hvad han selv kunde have produceret. Der var ogsaa Eksempler paa, at Værkgesellerne lejede Folk til at udføre deres Pligter ved Brandkorpset. Idet man henviste til, at tilsvarende Rettigheder var ophævede for Staldetatens Betjente og Borgervæbningens Tambourer og Ordonanser, bad man Kommunalbestyrelsen overveje, om Brandkorpset ikke burde lønne sine Folk paa en regulær Maade, saa Byrden ved det københavnske Brandvæsen blev ligeligt fordelt paa alle, og saaledes at der ikke blev gjort Indgreb i enkelte Haandværks Næringsrettigheder¹⁾.

Værnepligtiges Næringsfrihed og Svendes Hjemmearbejde. LINDBERG, der levende fulgte med i alt, hvad der angik Standen, kom med flere Opfordringer til Foreningen. Den 20. December 1843 gjorde han opmærksom paa et Lovudkast om almindelig Værnepligt, som var offentliggjort i Collegialtidende den 16. December. Ved Kancelliskrivelse af 12. Juli 1823 var det blevet tilladt Land- og Søetatens værnepligtige med egne Hænder og ved Hustrus og Børns Hjælp at udføre Haandværksarbejde som lovligt Erhverv; en Plakat af 25. Marts 1824 havde begrænset denne Ret noget; men fik man nu almindelig Værnepligt, og blev disse Bestemmelser ikke ophævet, vilde man efter LINDBERGS Opfattelse faa en Art Næringsfrihed, der kunde blive langt føligere end den almindelige Næringsfrihed, man ellers diskuterede og fra Haandværkernes Side frygtede; „thi denne kunde vi alle tage Del i, men hin berettede kun andre til at dele vore Næringsveje“. LINDBERG opfordrede Haand-

¹⁾ Kopibog 1841-62, Nr. 188 af 29/9, 1843. — Kommunalbestyrelsen henviste Andragendet til Lavskommissionen (Beretning 1843, 64).

værkerforeningen til i Tide at overveje Sagen, og han mente det hensigtsmæssigt, naar Lovforslaget blev forelagt Stænderne, at der da samtidig fra Foreningen blev indsendt et Andragende til Stænderne om Ophævelse eller Ændring af de gamle Bestemmelser, saa Lavenes Interesser blev varetaget¹⁾.

I Plenarmødet den 22. December vedtog Foreningen dog at henlægge Sagen, til Forhandlingerne om Værnepligten „var skredet frem, og Proponenten i denne Anledning atter bragte den paa Bane“. Den 18. September 1846 mente LINDBERG, Tidspunktet var kommet til paany at fremdrage Sagen; men Bestyrelsen kunde ikke give ham Ret heri; der var bl. a. den væsentlige Indvending, at det Væbningsudkast, der nu var forelagt Stænderne, var helt nyt og fra det tidligere meget forskelligt, idet „København for sig erholder en særskilt Væbningsorganisation“. Sagen blev derfor paany udsat, „indtil nogen Vished haves over de i saa Henseende nye Bestemmelser“, og dette meddelte man LINDBERG²⁾.

I 1844 tog LINDBERG fat paa et andet Forhold. Den 12. Marts sendte han en Skrivelse til Foreningens Bestyrelse, og heri udtalte han Haabet om, at naar Spørgsmaalet Lavsvæsen eller Næringsfrihed skulde afgøres, det da endte med Lavenes Bestaaen. Men andre Spørgsmaal maatte drøftes af Standen selv: „Hvad kan der gøres for at skaffe mere Liv og Virksomhed i vore Værksteder?“ og „Hvad er Grunden til den almindelige Næringsløshed i Haandværksstanden?“. LINDBERG pegede selv paa to Forhold. „At Svendene i Stedet for at arbejde paa Mestrenes Værksteder tager Arbejdet hjem i deres egne Boliger, giver Anledning til, at disse undertiden antages for selv at være Mestre, modtager Bestillinger, forsinker Mestrenes Arbejde, som de kun benytte til Skjul for deres Fuskeri, idet de i paakommende Tilfælde beraaber sig paa, at det er hans Arbejde.“ Følgen heraf var en ulovlig Arbejdsfordeling, Prissænkning, Forringelse af Varekvaliteten, alt til Ruin for hele Standen. Hans anden Indvending gjaldt Arbejde for det Offentlige, f. Eks. paa Varedepotet; hvis det „blev fordelt paa Lavsinteressenterne eller blot overladt Lavene, vilde disse delagtiggøres i Statens Fordele, ligesom de jo er delagtige i dens Byrder“, et rimeligt Krav. LINDBERG foreslog derfor Valg af en Komité, der kunde tage slige Spørgsmaal op, undersøge dem og indhente Oplysninger hos Lavenes Medlemmer. Hverken Bestyrelsen eller Plenarmødet vilde imidlertid gaa ind paa hans Forslag³⁾.

¹⁾ Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 56 af ²⁰/₁₂ 1843.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 83 fig., 85, 140. — Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 90 af ¹⁸/₉ 1846. — Kopibog 1841-62, Nr. 63 af ¹/₁₀ 1846. — Beretning 1843, 59, 61, og 1846, 10.

³⁾ Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 60 af ¹²/₃ 1844. — Forhandlingsprotokol 1841-62, 97 og 98. — Tilsynskomitéens Beretning 1844, 12 fig.

Foreningen som Mellemed mellem Lavene og Myndighederne. I Juli 1842 skrev LINDBERG i Foreningens Forslagsprotokol, at Repræsentantskabet, hvoraf Oldermændene var Medlemmer, burde udarbejde en Ordning, hvorefter alle Lavssager – vedrørende Standen i Almindelighed eller de enkelte Lav – skulde passere Foreningen, og man skulde søge Myndighedernes Autorisation paa en saadan Ordning, „saaledes at alt, hvad Øvrigheden nu kan have med saa mange forskellige Lav at afgøre“, eller Lavenes indbyrdes Mellemværender først blev drøftet i Foreningens Repræsentantskab. „Derved vilde maaske mange Lavstvistigheder bilægges, D’Hr. Oldermænd gives Lejlighed til Samtale slige Sager angaaende, og megen Tid spares for disse saavel som maaske ogsaa for Øvrigheden“. Dette meget fornuftige Forslag blev udførligt diskuteret paa et Plenarmøde sidst i August, men stillet i Bero, „da man ikke antog, at det for Tiden kunde nyde nogen Fremme“¹⁾.

Foreningens Henvendelse til Kommunalbestyrelsen i 1843 om Værkgesellerne, fik et Efterspil. Den 6. Januar 1844 skrev Drejerlavets Oldermænd H. N. AULUM til Foreningen, at han havde forestillet sig denne som et Selskab, der alene vilde varetage Standens Tarv i Almindelighed; Sagen om Værkgesellerne havde ændret hans Opfattelse, og han krævede derfor Generalforsamlingsdrøftelse af et Forslag til en Tillægsparagraf til Foreningens Love: „Andragender fra Haandværkerforeningen til Autoriteter bør gaa ud paa Haandværksstandens Tarv i Almindelighed, hvorimod intet Andragende, der muligen kunde faa skadelige Følger for enkelte Lavs Interesser, maa indsendes, medmindre samme er antaget af vedkommende Lavs Oldermænd og Repræsentant“. Bestyrelsen mente, dette Forslag burde henvises til Lovkomitéen; da AULUM forelagde det for et Plenarmøde, godkendte dette Bestyrelsens Beslutning, og ogsaa en følgende Generalforsamling billigede dette Standpunkt²⁾.

Handske- og Buntmager REIMERT i Næstved havde berejst de fleste Provinger paa Sjælland for at faa undertegnet en Petition til Roskilde Stænderforsamling om Afskaffelse af det saa skadelige Forprang med raa Huder og Skind; men da han i Foraaret 1843 søgte Haandværkerforeningen om en Godtgørelse i den Anledning, fandt Bestyrelsen, at hans Virksomhed ikke stod i Forbindelse med Foreningens Formaal og returnerede hans Ansøgning³⁾.

I Efteraaret 1844 fik Foreningen en udateret og anonym Henvendelse fra „et gammelt Medlem“, der forsikrede, at han ikke tidligere var kommet

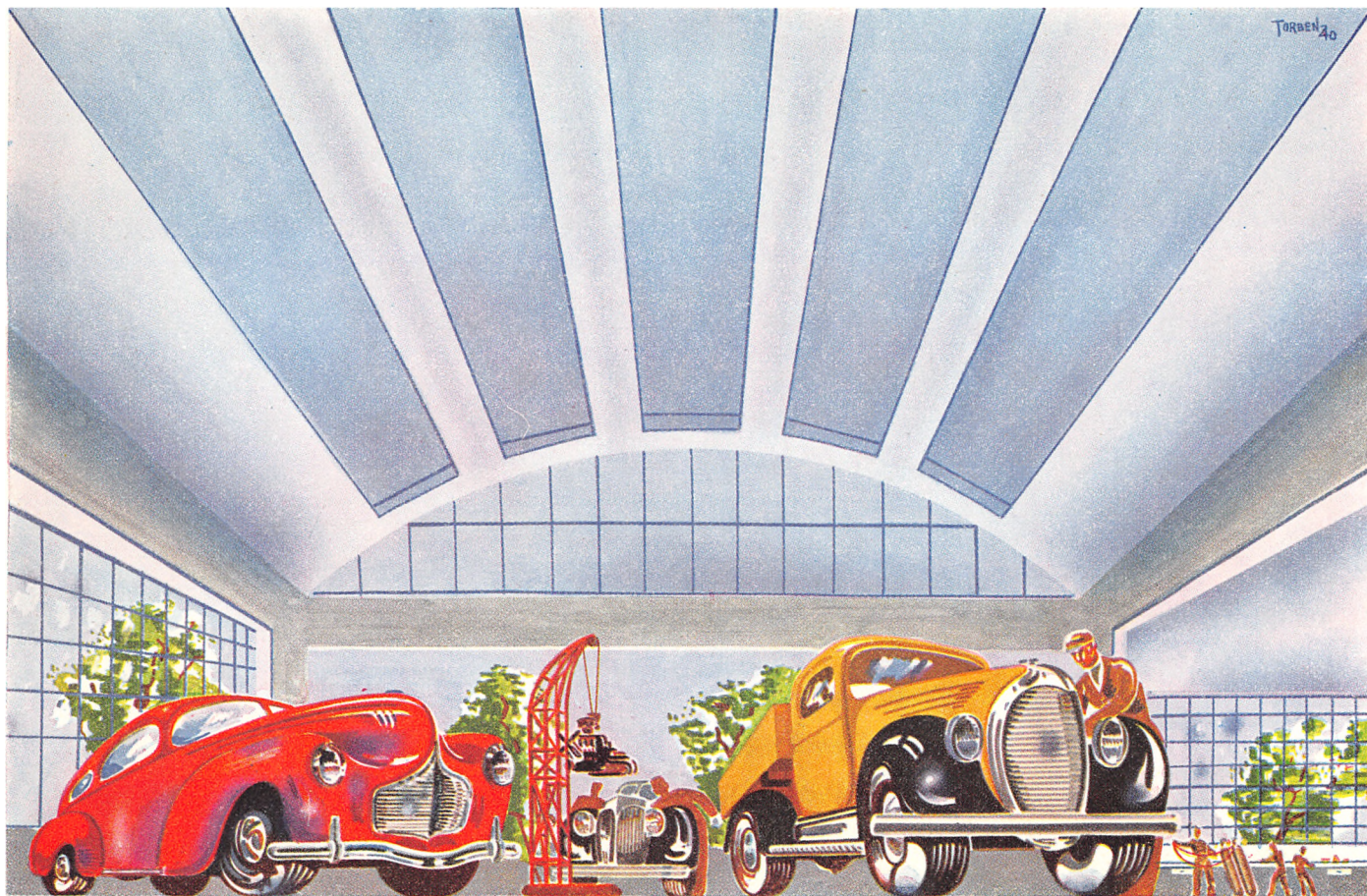
¹⁾ Bestyrelsen III a: Forslagsprotokol 1842-65, under ¹¹/₇ 1842. — Forhandlingsprotokol 1841-62, 49. — Beretning 1842, 3. Kvartal, 3 fig.

²⁾ Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 58 af ⁶/₁ 1844. — Forhandlingsprotokol 1841-62, 87 fig., 91, 94. — Tilsynscommitéens Beretning 1844, 5 fig., 8.

³⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 67 og 71.

Snedkermester J. Cortsen.

Københavns Automekaniker Laug: Automobilreparation 1940.

med noget Forslag eller nogen Anke i Foreningen. Han vilde paatale et Overgreb fra Magistraten over for Smedelavet. Oldermænden havde af Magistraten faaet Meddelelse om, at en tidligere Landsbysmed fra Faaborg uden at udføre Mesterstykke skulde have Borgerskab som Kleinsmedemester i København mod et Gebyr paa 11 Specier (det normale var 17 Specier), hvorfor Oldermænden blev tilsagt til som sædvanlig at være til Stede ved Borgerskabstagningen. Oldermænden havde vægret sig, men alligevel bøjet sig efter Trusler „fra højere Vedkommende“. Indsenderen opfordrede sine Standsfæller til gennem Haandværkerforeningen at „vaagne op i Tide og alle som een være enige, at ej vi for sildigt skal angre vore Skæbner, men derimod paatale vores Ret, om det saa skal være lige for Hans Majestæt, da dog Haandværkerforeningen for Øjeblikket tæller en Del Medlemmer og besidder ikke saa liden en Kapital til Sagens Fremme“. Bestyrelsen afviste Klagen, da den var anonym¹⁾.

I Efteraaret 1846 fik Foreningen fra en Skrædermester H. JACOBS Opfordring til at sende et Andragende om Gældsarrestanter til Viborg Stænderforsamling; han foregav, at det stammede fra Skræderlavet og at det havde været indleveret for sent til Roskilde Stænder, og han hævdede, at Sagen angik alle Haandværksfag. Efter en Korrespondance med Skræderlavet sendte Foreningen Andragendet tilbage til Skrædermesteren²⁾.

Fra Snedkermester C. F. LUND i Løvstræde fik Foreningen den 28. Oktober 1846 en meget udførlig Redegørelse for Forløbet af en Retssag, der havde principiel Interesse for alle Haandværkere. Han havde en Søndagmorgen ladet en Lærling køre et Stykke Arbejde fra Løvstræde til Vesterbro og var i den Anledning blevet „opkaldt for Politidirektørens Protokol“. Hans Broder, der var Amtsfuldmægtig og Skriver for adskillige Lav, havde imidlertid ført Sagen for Snedkermesteren med det Resultat, at denne var blevet fri-fundet for Tiltale, og der var derved skabt Præcedens for, at Politidirektøren

¹⁾ Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 67 af 1844 (udat.). — Forhandlingsprotokol 1841-62, 105. — I Slutningen af Brevet hedder det: „1000 Sjæle vil engang i Tiden takke os derfor, at ej Usselhed og Fattigdom skal endnu mere faa Overhaand her i Byen. Thi det er ej gjort som sagt af disse Stormænd, som er sat til at realisere slige Ting, da de ikke skal leve af Hamren eller Høvlen eller a. d. s. Værktøj, men kun leve af, hvad Borgeren ved sin møjsommelige Sparsomhed og sure Sved skal sammenskrabe, for at de kan strække dem paa en Krølhaarsmadras og leve i alle Maader efter eget Godtbefindende, thi hvad vilde der blive af disse usle Karle, dersom Borgeren ikke kunde underholde dem, og dog synes de det ikke nok; de vil da tilsidst fordre Borgeren til at lægge sig for deres Fødder for at tiltintegøre al borgerlig Ret.“ — Tilsynscommitéens Beretning 1844, 32.

²⁾ Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 92 af ⁵/₁₀ 1846. — Forhandlingsprotokol 1841-62, 145, 146, 147. — Kopibog 1841-62, Nr. 89 af ⁶/₁₁ og Nr. 98 af ¹⁵/₁₂ 1846. — Beretning 1846, 2. Halvaar, 15 fig. og 19.

ikke mere som saa ofte før kunde idømme Haandværkere Bøder for at transportere Arbejder før Kl. 9 om Søndagen; det var ikke Helligbrøde. Haandværkerforeningen takkede for denne Meddelelse, som den lod gaa videre til Medlemmerne¹⁾.

Kramps Arbejde for Haandværkerskoler. LASENIUS KRAMP interesserede sig levende for Haandværkerundervisningen, et Spørgsmaal, som i disse Aar stod paa Dagsordenen. I Juni 1842 foreslog han, at Haandværkerforeningen gav et aarligt Beløb paa f. Eks. 10 Rbdlr. til de Massmannske Søndags-

„Gud skee Lov! Jeg bliver ogsaa snart Svend“. (Corsaren).

skoler; det vilde stemme med Foreningens Formaal at støtte denne Institution, „hvis Virksomhed har baaret rige Frugter for Standens Medlemmer“. Skolernes Indtægter af aarlige Bidrag fra Velgørere var dalende, og KRAMP mente, at „mange i taknemmelig Erindring af, hvad Søndagsskolerne har skænket dem“, vilde stemme for Forslaget; det synes imidlertid slet ikke at være behandlet²⁾.

Næste Aar, den 24. Juni 1843, kom han med et nyt Forslag, motiveret

¹⁾ Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 94 af ²⁸/₁₀ 1846. — Forhandlingsprotokol 1841-62, 145, 146. — Kopibog 1841-62, Nr. 92 af ⁷/₁₁ 1846. — Beretning 1846, 2. Halvaar, 16 fig. — Ved sit Møde for Politidirektørens Protokol havde Amtsfuldmægtigen protesteret mod Sagens Paakendelse af en Embedsmand og begæret den henvist til Kriminal- og Politirettens Afgørelse. Derefter blev der rejst Sag mod Snedkermesteren ved 2. Kriminalkammer, som den 24. Oktober 1846 fældede Frifindelsesdom. „Ikke for at bespare mig den ubetydelige Mulkt af 1 Rbd. for Helligbrøde overtog min Broder sig Sagens Forsvar; men for at se Loven fortolket og derved vinde samtlige Haandværkere Fritagelse for Vilkaarlighed af Politiet har han ydet sit Arbejde. — Mangfoldige Haandværkere har for lignende Handling og for at være truffet i Arbejde inden Kl. 9 paa Søn- og Helligdage forsvarsløst maattet erlægge Mulkt for Helligbrøde; men ved den nu erhvervede Dom vil formentlig Politidirektørens Anskuelse blive lutrede, og hans Takt ved Anordningens Anvendelse vil komme i Harmoni med Borgernes økonomiske Velfærd.“

²⁾ Bestyrelsen XIII a: Indkomne Sager 1842, Brev af ²⁶/₆ 1842.

med, at det var vigtigt, at Haandværkerens intellektuelle Dannelse blev passet. Foreningen havde fremmet Samarbejde og Standsbevidsthed, og nu vilde han have dens Medvirken til Oprettelse af en Realskole for Sønner af københavnske Haandværksmestre. Han skitserede Skolens Indretning: en kort Plan for dens Grundlæggelse, Bestyrelse og Vedligeholdelse samt Undervisningsfag, og han krævede hurtig Behandling. Bestyrelsen mente ikke, Tanken lod sig realisere for Tiden; men KRAMP fik Forslaget for Repræsentantskabet, der diskuterede og sympatiserede med Tanken; de økonomiske Sider af Sagen blev derefter underkastet Behandling af et Udvalg med KRAMP i Spidsen. I sin Betænkning af 21. September var dets fem Medlemmer enige om det ønskelige i Planens Gennemførelse, „at en stigende og tidssvarende Intelligens mere vilde udbrede sig og bringe Haandværkerne i Almindelighed til det Stadium i Folkelivet, at Standen selv med fornøden Kraft og Dygtighed var i Stand til at understøtte dens Interesser lige overfor de andre Stænder, hvorved ogsaa alene den rette Ligevægt til det Heles Gavn tilvejebringes“. Økonomiske Overvejelser maatte dog tilraade, at man udsatte Realisationen af Tanken, til man paa en eller anden Maade havde faaet skabt et Fond som Basis for Skolen; regnede man med et Elevtal paa 60 og rimelige Skolepenge (2 Rbdlr. og 2 Rbdlr. 3 Mk.), vilde der blive et aarligt Underskud paa ca. 500 Rbdlr. Efter yderligere Drøftelse i Foreningen blev Planen derefter skrinlagt¹⁾.

LASENIUS KRAMP var utrættelig i sine Bestræbelser, og en anden Plan, han ved samme Tid havde fremsat, lykkedes det at gennemføre. Han vilde have oprettet et teknisk Institut under Haandværkerforeningens Auspicier, men med særlig Bestyrelse. Han pegede paa Misforholdet mellem Danmarks fremragende teknologiske Litteratur og Haandværkerens teoretiske Undervisning; man savnede aldeles en omfattende, grundig og samtidig letfattelig Undervisning for den unge Haandværker, afpasset specielt for hvert Fag. Den maatte bygge paa de matematiske Videnskaber, og KRAMP foreslog derfor Undervisning i Matematik, Teknologi og Fysik ved Siden af Tegneundervisningen; et Bibliotek burde endvidere staa til Raadighed for Elevernes Selvstudium. Et saadant Institut vilde efter hans Mening blive yndet og søgt, og Forslaget fortjente derfor Foreningens Opmærksomhed. Flertallet af Bestyrelsen fandt imidlertid, at man skulde indskrænke sig til „at ytre sig fordelagtigt om et Foretagende af denne Natur, og ønskede, at PropONENTEN maatte opnaa at bringe det i Stand Foreningen uafhængig“. Det lykkedes ogsaa straks for KRAMP. Allerede den 24. August stiftede han og

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 73, 80, 81, 82, 84, 94. — Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 51 af 21/9 1843. — Beretning 1843, 33 fig., 43, 55 fig., 60.

7 andre Haandværkere provisorisk og den 18. September permanent det tekniske Selskab, og den 6. November blev dets Institut aabnet. Den 28. August forklarede KRAMP for Haandværkerforeningens Repræsentantskab Hensigten med Selskabet og vandt udelt Bifald; Selskabet fik en varm anbefaling til Bestyrelsen for det Reiersenske Fond. Den 11. December foreslog Parykmagermester G. C. SICHLAU, at Haandværkerforeningen skulde skænke 100 Rbdlr. til Selskabet, „hvis Virken vil bringe rige Frugter for vort Fædreland og dets Fremtid“, og hans Forslag blev vedtaget paa Generalforsamlingen i Marts 1844. I 1845 aflagde Selskabet Beretning til Foreningen for Virksomheden i den forløbne Tid¹⁾.

Haandværkerforeningen var saaledes den første Institution, der efter beskeden Evne støttede den begyndende Haandværkerskole. Det var ganske naturligt, da de tilsammen var Udtryk for forskellige Sider af deres fælles Stifters Bestræbelser for Haandværkernes Gavn. Det var Haandværkerforeningens Mænd, der var de ledende i Selskabet, og Instituttet kan betragtes som en af Foreningens varige Frugter. I en lang Aarrække boede de under samme Tag²⁾.

I 1846 enedes en Kreds af Kunstnere og Haandværkere om, at man skulde overrække Direktøren for det tekniske Institut, Professor i Arkitektur ved Kunstakademiet G. F. HETSCH en Guldmedalje som Tak for hans Arbejde for Tegneundervisningen. Smedemester J. MEYER foreslog da, at ogsaa Haandværkerforeningen skulde give en passende Sum til dette Øjemed; men da kun en Generalforsamling kunde bevilge Pengene, og da Indbyderne ikke ønskede, at Sagen kom offentlig frem før ved selve Overrækkelsen af Medaljen, maatte man opgive Tanken³⁾.

Søndagsforeningen for Haandværkssvende. Læreren RASMUS SØRENSEN, der som Lægprædikant og politisk Agitator udfoldede en ivrig Virksomhed i Fyrreerne, arbejdede ihærdigt for Undervisning af den voksne Ungdom; men hans Højskoleplaner lykkedes ikke for ham. Da han i 1844 flyttede til København, søgte han at virkeliggøre sine Tanker her. Den 17. November 1846 holdt han et Møde for henved 150 ældre og yngre Haandværkere, der gav ham Tilslutning til Planen om at oprette et Selskab til mundtlig Undervisning, og den 17. Februar 1847 udsendtes en trykt Indbydelse til en For-

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 78, 80, 83, 85, 94, 99, 117. — Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 54 af ¹¹/₁₂ 1843. — Kopibog 1841-62, Nr. 218 af ¹⁴/₃ 1844. — Beretning 1843, 40 fg., 42 fg., 57 fg. — Tilsynscommitéens Beretning 1844, 10, 16.

²⁾ Bauer, 53-55. — Nyrop, 212 fg.

³⁾ Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 71 af ³/₃ 1845. — Forhandlingsprotokol 1841-62, 114, 115, 116.

ening for „almengavnlig Oplysnings og Forædlings Udbredelse blandt Haandværksstanden“, og det var særlig Svendene, der var tænkt paa¹⁾). Samtidig var lignende Tanker fremme fra anden Side.

Den 16. November 1846 sendte LASENIUS KRAMP et udførligt Forslag til Haandværkerforeningen. Han vilde have oprettet en „Søndagsforening“ med det Formaal „at give Haandværkssvende Lejlighed til ved Læsning, Fore-

„Jeg tør s'gu ikke komme hjem til min Kone med det Budget“. (Corsaren).

drag, Sangøvelser og anden passende Underholdning at afbenytte deres Fritimer, navnlig om Søndag Eftermiddag og Aften paa en nyttig og behagelig Maade“. Enhver Svend i København skulde kunne blive Medlem, naar han var blevet bragt i Forslag af to Medlemmer, og Foreningen skulde ledes af en Bestyrelse paa seks Medlemmer, nemlig to fra Haandværkerforeningens Bestyrelse, to fra det tekniske Selskabs Bestyrelse og to, som var valgt af Søndagsforeningen selv. Kontingentet skulde være 3 Mk. Kvartalet og skulde bruges til Køb af Bøger og til Vedligeholdelse af Bøger, som Foreningen fik udlaant fra Haandværkerforeningens og det tekniske Selskabs Biblioteker. Uorden, Kiv og anden Forstyrrelse af Foreningens Ro skulde

¹⁾ Nyrop, 226 fig.

straffes med Bøder, eventuelt med Eksklusion. Foruden en længere Motivering for sit Forslag indleverede KRAMP ogsaa et Udkast til Love for en saadan Søndagsforening¹⁾).

KRAMPS Forslag ses ikke behandlet, før der udefra kom en Henvendelse i samme Retning. Kgl. Fabrikdirektør, Etatsraad O. J. RAWERT havde paa sine Rejser i Hannover set, hvorledes man dér oprettede belærende og underholdende Samlingssteder for unge Haandværkere. I December 1846 foreslog han Industriforeningen at tage dette Spørgsmaal op; man tog godt imod hans Forslag, men mente, at det bedst kunde gennemføres i Samarbejde med Haandværkerforeningen. Nytaarsaftensdag anmodede man derfor Haandværkerforeningen om at vælge 3 Delegerede til et Fællesudvalg paa ialt 6 Medlemmer; KRAMP, C. F. LIER og F. MEYER blev udset hertil, og de fik Mandat til ogsaa at forelægge KRAMPS Forslag for Fællesudvalget²⁾).

Først den 12. August 1847 afgav Fællesudvalget Betænkning. Man indsaa meget vel det nyttige i RAWERTS Forslag; men var paa den anden Side klar over, at netop de unge Haandværkere, som mest trængte til et Samlingssted, ikke tilnærmelsesvis kunde yde et Kontingent, som kunde dække Udgifterne; Udvalget havde søgt Udveje for at skaffe Dækning paa anden Maade; det var mislykkedes. Man tilraadede derfor at stille Planen i Bero, da man ikke kunde tilraade Oprettelse af en ny Forening med dette specielle Formaal eller opfordre de bestaaende Foreninger til at udvide deres

¹⁾ Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 98 af ¹⁶/₁₁ 1846 (med Bilag). — Beretning 1847, 4 fig. — Kramp skriver bl. a.: „Der er ved mangfoldige Lejligheder blevet ytret for mig af forskellige Haandværkssvende og især af saadanne, der var fra Provinserne eller Udlandet, at de ofte var forlegne med dem selv om Søndagen for paa denne at faa Tiden anvendt baade paa en behagelig og nyttig Maade. Da de i fleste Tilfælde var uden Slægtninge eller andre Familieforbindelser, maatte Søndagen især om Vinteren gerne henleves paa offentlige Steder, hvor dels ikke faa Penge medgik, dels ogsaa tit saadanne Bekendtskaber stiftedes, der havde mange og forskellige, undertiden for hele Livet vedvarende onde Følger.“ Kramp omtaler sit Arbejde for Undervisning i Fritiden og fortsætter: „Mangen Gang har jeg, naar jeg om Søndag Eftermiddag endte Undervisning med dem, talt om en Indretnings Tilblivelse, hvorhen Svendene om Søndag Aften kunde begive sig for ved Læsning, Sang og anden Underholdning at forskaffe sig baade Moro og Belæring. Idéen vakte stedse Glæde hos dem, og ikke sjældent bliver jeg adspurgt, naar jeg formener, at en saadan Forening vil komme i Gang.“ Derfor foreslaar han nu Oprettelse af Søndagsforeningen. Haandværkerforeningen og det tekniske Selskab kunde laane den Bøger, Tidsskrifter og Blade. „Det Lokale, Haandværkerforeningen for Tiden affbenytter, vilde ogsaa letteligen erholdes til Brug Søndag Aften, indtil større Plads fandtes fornøden, og med disse Hjælpemidler vilde saaledes hurtigt en Prøve kunne foretages for heraf endnu i denne Vinter at vinde Erfaring for en mere udstrakt og bestemt betegnet Virksomhed i Fremtiden.“

²⁾ Nyrop: Industriforeningen, 96. — Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 99 af ³¹/₁₂ 1846. — Forhandlingsprotokol 1841-62, 150 fig. — Beretning 1847, 4-6.

Virksomhed i den antydede Retning. Dog henstillede man til Industriforeningens Repræsentantskab at overveje, om den ikke i Vintermaanederne kunde lade afholde flere Foredrag om f. Eks. Aritmetik, Geometri, Dansk m. v., eventuelt ligefrem Undervisning og Øvelser i disse Fag¹⁾.

Samarbejdet havde saaledes været resultatløst; men Industriforeningen begyndte samme Efteraar forsøgsvis at arrangere belærende og underholdende Sammenkomster for unge Haandværkere i Foreningens Lokaler hver Søndag Eftermiddag i 3 Maaneder. Den 11. Oktober sendte Industriforeningen Haandværkerforeningen Meddelelse om Fællesudvalgets magre Resultat, og den 5. November besluttede sidstnævnte Forening at stille KRAMPS Forslag i Bero indtil videre, da der jo nu var taget fat paa Søndagsmøder i Industriforeningen²⁾.

Industriforeningens Søndagsmøder fortsattes til 1853. Fra Haandværkerforeningens Side skete der intet i denne Henseende; mest kom der ud af RASMUS SØRENSENS Bestræbelser; de førte til Stiftelse af „Haandværkerdannelsesforening“ i 1847³⁾.

Kreditkasse og Dyrtidsforanstaltninger. Smedemester J. MEYER foreslog den 24. April 1842, at der af Foreningens Midler skulde oprettes en Kreditkasse. Tanken vandt ikke Bifald. Foreningens Midler var endnu paa det Tidspunkt for smaa, og ogsaa andre Hindringer lagde sig efter Bestyrelsens Mening i Vejen. Et lignende Forslag kom der 22. Oktober næste Aar fra Skomagermester LINDBERG; han vilde have oprettet en Laanebank for Haandværkere; men man fandt stadig, at Gennemførelsen af en saadan Plan vilde volde større Vanskeligheder, end Foreningen kunde overvinde, og man mente heller ikke, at den „vilde stifte den udbredte Nytte, det ved første Øjekast syntes at bebude“⁴⁾.

Forhøjelsen af Priseniveauet i 1846 foranledigede i Efteraaret Skomagermester LINDBERG til at komme med Forslag om, at man skulde forhøje Svendelønningerne med 25 % paa Grund af Dyrtiden paa Livsfor nødenheder; LINDBERG mente, at saa vilde Mestrenes Priser ogsaa automatisk blive tilsvarende forhøjet, hvad Publikum kun vilde billige. Bestyrelsen fandt Forslaget uigennemførligt, og det meddelte den LINDBERG, da den

¹⁾ Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 105 af $\frac{12}{8}$ og $\frac{11}{10}$ 1847. Beretning 1847, 17 flg.

²⁾ Nyrop: Industriforeningen, 96. — Kopibog 1841-62, Nr. 2 af $\frac{28}{1}$ og Nr. 48 af $\frac{6}{10}$, begge 1847. Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 105 af $\frac{11}{10}$ 1847. — Forhandlingsprotokol 1841-62, 163 flg. — Beretning 1847, 18 flg.

³⁾ Nyrop, 228 flg.

⁴⁾ Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 27 af $\frac{24}{4}$ 1842 og Nr. 52 af $\frac{22}{10}$ 1843. — Forhandlingsprotokol 1841-62, 46, 47, 83, 85. — Beretning 1842, 2. Kvartal, 18, og 1843, 57.

sendte ham det tilbage. Han forlangte det imidlertid behandlet af Repræsentantskabet, men tog det selv tilbage, inden det naaede saa langt¹⁾.

Omkring Nytaar 1847 foreslog Næstformanden, Bogbindermester J. C. FALCK, at Foreningen skulde skænke 100 Rbdlr. til Københavns og Kristianshavns Bospisningsanstalter for at komme de nødlidende, navnlig i Haandværksstanden til Hjælp. Bestyrelsen udtalte sin Sympati for Sagen, men vilde ikke opfordre Foreningen til denne Udgift, da man kunde forudse, at andre Opgaver i nær Fremtid vilde kræve hele dens pekuniære Kraft; den tænkte hermed vel navnlig paa Nærings sagen. Dette Standpunkt fra Januar 1847

„Scene ved Bospisningsanstalten“ (Tekst: — — — Vi have naturligviis ikke Raad til at hente Mad til os Alle fra en Restauration; derfor spiser jeg og Børnene her, og min Mand hos Brusch). (Corsaren).

fraveg Bestyrelsen i Marts, da Industriforeningen havde nedsat en Komité til at samle Bidrag til Uddeling blandt fattige Haandværkere; med Repræsentantskabets Billigelse vedtog man nu at sende denne Komité 50 Rbdlr.²⁾

Den stadig trykkende Dyr tid fik Drejermester J. CHR. SØRENSEN til den 10. Maj 1847 at sende Bestyrelsen en Opfordring til, at der fra Foreningens Side blev foretaget noget for at bøde paa Følgerne af det høje Prisniveau for Livsfor nødenheder. Han tænkte sig et Skridt i Retning af et Andragende til Kongen fra Foreningen om at faa bremset Prisstigningerne³⁾.

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 147 og 150. — Beretning 1847, 1 og 8.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 151 flg., 153, 154. — Kopibog 1841-62, Nr. 14 og 15 af 10/3 1847. — Beretning 1847, 6 og 8.

³⁾ Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 102 af 10/3 1847. — Sørensen skriver bl. a.: „Den Bekymring, som hos enhver tænkende Mand og Borger er vakt ved de bestandig stigende Priser paa Brød og andre Levnedsmidler og end mere maa vække(s) ved at erfare, at alt det Korn, som skulde føde Landets Børn, nu aldeles er bleven en Spekulationsartikel, som næsten udelukkende er i Prangernes og Pugernes Vold, som derved paa en ubillig og ublu Maade snapper Brødet af Hænderne paa den øvrige Borgerklasse og paa dens

Bestyrelsen fandt Sagen vigtig og den anviste Udvej – en Petition til Kongen – rigtig og nedsatte et Udvalg, bestaaende af Hattemagermester BØRGE PETERSEN, Parykmagermester G. C. SICHLAU og LASENIUS KRAMP, til at affatte Petitionen. Den førstnævnte vilde ikke paatage sig Hvervet, og de to andre udarbejdede derfor Teksten alene for ikke at spille Tiden. Udkastet blev forelagt Bestyrelsen den 26. Maj, fik – især paa Formanden Skomagermester C. F. LIERS Initiativ – forskellige Ændringer og Tilføjelser og blev derefter i trykt Form forelagt en Forsamling af Oldermænd og Formænd for Handels- og Haandværkslavene og flere andre Foreninger, for at der, hvis Forslaget vandt Bifald, af denne Kreds kunde vælges en Deputation til at overrække Kongen Petitionen¹⁾. Imidlertid fremkom fra forskellig Side misfornøjede Insinuationer om Formandens Optræden i Sagen, og i Bestyrelsesmødet den 14. Juni udbad han sig og fik en Erklæring fra de Medlemmer af Bestyrelsen, som havde været tilstede i de tidligere Møder, om, at han havde handlet i den Aand, der havde hersket paa disse Møder; samtidig vedtog man at sende et Andragende til Kongens Kabinetssekretariat om Audiens for at overrække Petitionen. De to Bestyrelsesmedlemmer,

Bekostning, ja mulige Undergang kuns søger at mætte deres Begærlighed ved at opdygne umaadelige Rigdomme, ret som det var i sin Orden, at det skulde være saaledes og ikke anderledes; thi alt saadant maa man, som om man var deres Ofre, stiltiende taale og se paa, og hvem lider mest derved? Haandværkeren, Borgeren, hvis Stilling i Samfundet er saaledes, at om hans Trang var dertil, dog ikke vil blotte sig, men med Kummer se den Dag i Møde, da den bitre Nød tvinger ham dertil. Haandværksarbejdet er nu snarere i en dalende end stigende Pris, og kommer til, at endog Embedsmænd og andre lader mindre gøre, hvorfors denne vor agtbare Stand, der hidtil i Staden ved at holde Skridt med Tiden ved Kunst og Flid har indtaget en hæderlig Plads, maa, hvis det nuværende Uvæsen skal vedblive, synke tilbage i Vankundighed og Armod.“ Nogen praktisk Angivelse af, hvad en Petition til Kongen skulde indeholde af Argumenter, giver han ikke.

¹⁾ I det trykte Udkast til Petitionen pegede man paa, at Københavns Kommune tidligere havde paabudt en vis Varemagasinerings hos f. Eks. Bagere og Høkere og fastsat faste Takster for forskellige Livsfornödenheder som f. Eks. Brød, altsammen for at hindre Prisstigninger. Nu var saadanne Forholdsregler ophævet, og Følgen var blevet en næsten Tredobling af Brødpriserne trods den gode Høst. Paa Haandværks- og Industrivarer var Priserne ikke steget, og Dyrtiden gjorde Folk tilbageholdende med at lade Haandværksarbejde udføre, saa der nu paa en Tid af Aaret, hvor ellers alle Svende var beskæftigede, herskede næsten 33 %'s Arbejdsløshed; flere endnu vilde blive brødløse, især i de Fag, hvor Mestrene plejede at have Svendene paa Kost. Dette gik ud over Haandværkeren, Fabrikanten og Detailhandleren, d. v. s. en stor Del af Middelstanden. De allerdaarligst stillede blev dog hjulpet gennem den Hjælp paa 50.000 Rbdlr., der var stillet til Kommunalbestyrelsens Raadighed; men de Borgere af Middelstanden, der hverken var formuende eller yderst fattige, var uheldigst stillet. Aarsagen fandt man i den fri Korneksport til Udlandet, som skaffede mange Penge hjem til Landbruget og Handelsstanden, men til Gengæld fremkaldte Dyrtiden. Derfor burde Kornudførslen standses, til Landets egen Forsyning var sikret, og Magasineringspolitiken genoptages af det Offentlige. Petitionen konkluderede i disse Ønsker.

Malermester P. G. WÖRMER og Hofstolemager C. B. HANSEN, nægtede at underskrive denne Anmodning¹⁾. Imidlertid er det meget tvivlsomt, om Sagen naaede saa langt som til Kongen; i alt Fald omtales Petitionen ikke mere i Foreningens Forhandlingsprotokol og Kopibog, ejheller i de trykte Beretninger. Kabinetssekretariatets Arkiv er for dette Tidsrum utilgængeligt.

Forskellige andre Forslag. Et Par enkelte andre Forslag fra disse Aar mellem 1841 og 1847 skal endelig kort omtales. Sidst paa Aaret 1842 foreslog Skomagermester LINDBERG, at Haandværkerforeningen skulde give et mindre Bidrag — f. Eks. 5 Rbdlr. — aarlig til Formindskelse af Danmarks Statsgæld; der var netop dengang rejst en Bevægelse for ved frivillige Bidrag at

„Sig til Din Mester, at han endelig maa vente, til Statsgjelden er afbetalt“. (Corsaren).

faa Statens Gæld bragt ned, og LINDBERG mente, at der nu kunde tilvebringes Garanti for, at Staten ikke stiftede ny Gæld ved Laan. Under Behandlingen frafaldt han dog sit Forslag, men forbeholdt sig Ret til atter at bringe det paa Bane senere²⁾.

I Foraaret 1843 modtog Haandværkerforeningen fra Læseselskabet for Kunstnere og Haandværkere Opfordring til at støtte Selskabet ved at indtræde deri; man indskrænkede sig til at offentliggøre Skrivelsen for Medlemmerne³⁾.

Mandag den 13. Maj 1844 holdtes der i Haandværkerforeningen et Plenarmøde, der ikke er refereret i dens Forhandlingsprotokol. Den slesvigske Sprogsag havde netop ved den Tid vakt stærk Deltagelse og levende Interesse overalt i hele Landet og i alle Samfundslag. Der var blevet nedsat en Komité, der skulde samle Underskrifter paa et Andragende til Kristian VIII om at hævde det danske Sprogs Ligeret med det tyske i den slesvigske Stænderforsamling, og den henvendte sig ogsaa til Haandværkerforeningens Besty-

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 159, 160. — Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 103 af Maj 1847. — Beretning 1847, 13 og 14.

²⁾ Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 36 af ³⁰/₁₂ 1842. — Forhandlingsprotokol 1841-62, 57, 58, 59. — Beretning 1843, 1.

³⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 67, 71. — Beretning 1843, 6.

relse. Dels ved egen Tilskyndelse, dels efter mundtlige og skriftlige Opfordringer fra Mænd uden for Foreningen besluttede Bestyrelsen at holde Plenarmøde om Sagen, og her vedtog man at lade Oldermændene sørge for, at Andragendet cirkulerede blandt baade Mestre og Svende til Underskrift, „for at ej i dette nationale Anliggende, der har sat hele den intelligente Del af det danske Folk i Bevægelse, ikke af den talrige og oplyste københavnske Haandværksstand skal vises en Lunkenhed, der ikke findes i de andre Klasser af Borgersamfundet“. De Oldermænd, der ikke havde deltaget i Mødet, fik en skriftlig Henvendelse fra Formanden om at iværksætte Mødets Beslutning¹⁾. Om Resultatet af dette Skridt foreligger intet i Foreningens Arkiv.

Sidst i November 1842 rejste LASENIUS KRAMP Krav om, at Haandværkerforeningen skulde bidrage sit til at afskaffe „de fordærlige Nytaarsgratulationer i Almindelighed, som Indvaanerne i København er bebyrdede med“. „Hvert Aar paa Nytaarsmorgen ser man Sværme af Haandværksdrengene (undertiden med Svende i Kompagni) at drage om i Gader og Stræder for ved deres Mestres Kunders Dør med et: „Glædeligt Nytaar!“ at betle om en Skærv, lig Tiggere.“ Det harmede KRAMP at se disse yngste Medlemmer af hans Stand løbe om som Tiggere, ofte med deres Mestres Billigelse; Betleri nedbrød Følelsen for eget Værd, forkuede Aanden og fremkaldte usselt Slave-sind hos „disse os betroede Unge, som vi skal vejlede til det hæderlige Maal, til Manddom og Daad“. Tog man Kampen op mod denne Uskik, kunde man maaske opnaa, at Myndighederne ogsaa vilde skride ind mod dette Samfundsonde i Almindelighed; det drejede sig om betydelige Beløb, der alligevel kun blev brugt „til en eller anden umoralsk Forødelse“. KRAMPs Forslag vandt Bestyrelsens Bifald; den 20. December sendte den et trykt Cirkulære rundt til Medlemmerne med Opfordring til at støtte Tanken ved at indprente Lærlingene det uværdige i Nytaarstiggeriet. Hvormeget der opnaaedes ad denne Vej, lader sig ikke paavise; men lignende Cirkulærer udsendtes til Medlemmerne i December i 1843 og 1845²⁾.

Tilbageblik paa Aarene 1840-47. Da Hofblikkenslager FRITZ MEYER den 29. Marts 1847 blev afløst af Kaptajn, Skomagermester C. F. LIER som Foreningens Formand, var den første Periode af Foreningens Liv naaet til Afslutning. Den havde i første Række været af en forberedende Karakter. Man

¹⁾ Kopibog 1841-62, Nr. 10-34 af $15/5$ 1844. — Budet fik næste Aar et Gratiale paa 5 Rdlr. for at gaa rundt med Cirkulæret om den slesvigske Sprogsag (Forhandlingsprotokol 1841-62, 121).

²⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 55 flg., 84, 85 flg., 94, 126. — Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 34 af $20/12$ 1842 og Nr. 57 af $23/12$ 1843. — Beretning 1842, 4. Kvartal, 6-9, og 1843, 59, 61.

havde organiseret sig som Forening, faaet Love, Bestyrelse, Lokale, Blade, Bogsamling, havde arbejdet med en Række mer eller mindre realisable Idéer. Det havde paa sin Vis været en ung og forholdsvis svag Organisations første vanskelige Aar, hvor den ledet af ret uprøvede Kræfter skulde se at finde et Ansigt, som var dens eget.

De Vanskeligheder, der havde vist sig baade under Lovenes Udformning og under Arbejdet paa at finde de Mænd frem, der skulde lede Foreningen, havde sikkert flere Aarsager, først og fremmest den, der i Eftertiden blev angivet: at man ikke kendte hinanden tilstrækkeligt. Der var ikke nogen, som den almindelige Mening blandt Medlemmerne udpegede som den selvskrevne til at være Foreningens Formand eller øvrige ledende Kræfter. Heraf kommer de stadige Forandringer i Bestyrelsens og Repræsentantskabets Sammensætning. Den dybere liggende Aarsag var imidlertid en anden. Den liberale Bevægelse i Tiden havde grebet næsten alle de yngre Begavelser, og de kom derved til at staa paa den modsatte Side af Haandværkerforeningen i dens Kamp for sit Hovedformaal: Lavenes Bevarelse. Foreningen kom til at savne Ledere og Ordførere, et Savn, som LASENIUS KRAMP ligefrem tilstod i 1850:

„Det ligger i Haandværkerens hele Stilling og Forhold, at han ikke kan være i Stand til at yde den Kraft og Tid, som er fornøden i et Selskab, der som Haandværkerforeningen har et meget udbredt Formaal at virke til. Den aandelige Dygtighed, som udkræves, naar Planer og Forslag skal blive til mere end blotte Ønsker og Forhaabninger, vil saaledes vanskeligen komme til Stede, og denne Mangel har unægteligen Foreningen ved mange Lejligheder følt. Haandværkeren maa i Særdeleshed rette sin hele Udvikling paa sit Fag, hvis han skal opnaa Betydning for sig og andre. Den øvrige Erhvervelse af Kundskaber er han med Hensyn hertil enten nødt til at opgive eller i alt Fald at betragte som hin Stræben underordnet. Ogsaa maa det jo indrømmes, at der kun findes faa saa dygtige Naturer, der er i Stand til at gøre begge Retninger af Oplærelse til parallelle Veje gennem Livet; thi enten gaas der i Reglen for langsomt paa een af dem eller for langsomt paa begge.“¹⁾

At Kampen mod den liberale Bevægelses Krav om Næringsfrihed var Hovedformaalet for Foreningen, var der ingen Tvivl om. Foreningens Opgave her skulde til en Begyndelse være at faa alle Haandværkslavene til uden at lade sig hæmme af de enkelte Lavs Særinteresser at slutte sig sammen til fælles Modstand mod Faren, med Haandværkerforeningen som deres Fællesrepræsentation. Men en Kamp mod absolut Næringsfrihed behøvede ikke at

¹⁾ Beretning 1850, 25 fig.

være ensbetydende med, at Foreningen skulde være Forkæmper for den gamle Lavssordning i alle dens Enkeltheder paa godt og ondt. Det var i alt Fald ikke LASENIUS KRAMPS Hensigt med Foreningen, og i denne første Periode, hvor Faren ikke syntes at være saa overhængende, havde han Held til at hindre Foreningen i at henfalde til Ensidighed og Smalsporethed. Medlemmerne mødte op med en Iver og en Lyst til at tage fat paa en Række Opgaver, som Vrimlen af Forslag bærer Vidnesbyrd om. At mange af disse Forslag, som beskæftigede Foreningen stærkt i de første Par Aar, ikke var til at realisere, havde sin Aarsag i, dels at de for en Del var umodne, dels at Foreningen med sit lille Medlemstal, svage Økonomi og Mangel paa Autoritet ikke havde Indflydelse nok. Mest kom der derfor ud af, hvad der kunde iværksættes inden for Foreningens egne Rammer.

Hvad der især præger denne første Periode af Foreningens Virksomhed, er LASENIUS KRAMPS Bestræbelser for at hindre den i at blive en ensidig Forkæmper for Lavssinteresser; han var utrættelig i at pege paa Opgaver, der tjente Standens Udvikling, Uddannelse og Oplysning, og paa filantropiske Opgaver, der kunde betyde Støtte for Standens gamle og syge Medlemmer. Han ønskede paa disse Omraader en positiv Optræden fra Foreningens Side til „Aandens Oplysning“ og til „materiel Fordel for Haandværksstanden“. Selv kom han med mange Forslag i disse Henseender og en hel Del kom fra de øvrige Medlemmer; nævnes maa her især Skomagermester LINDBERG; men den drivende Kraft var LASENIUS KRAMP. Det var ikke tomme Ord, han brugte, naar han indledede „Beretningerne“ med, at han nærrede „en særlig Interesse for et højere Dannelsesliv i Haandværksstanden“; hans Arbejde i og uden for Foreningen bevidner det.

Var han Drivkraften paa disse Omraader, var han tillige den, der holdt igen, naar en altfor kras Lavsaand vilde til at gøre sig gældende. Forholdet mellem Haandværkerforeningen og Industriforeningen er i denne Henseende interessant. Fra Begyndelsen maatte der eksistere en vis Modsætning mellem dem. Industriforeningen havde ikke Ordningen af Næringssspørgsmaalet paa sit Program; men dens Optræden og dens ledende Mænds Udtalelser og Handlinger lod dog ingen være i Tvivl om, at den indtog et meget liberalt Standpunkt i dette Anliggende. Men der sad i dens Bestyrelse ogsaa Mænd, der ikke paa nogen Maade vilde have en absolut Næringsfrihed, og der sad i Haandværkerforeningen ingen fremtrædende Forkæmper for en absolut og ubetinget Fastholden ved alle Lavssvæsenets gamle Former. De to Foreninger skulde altsaa dog kunne mødes til Samarbejde paa mange Punkter, og man ser da ogsaa undertiden de samme Haandværkere sidde i begge Foreningers Bestyrelser. Bagermester A. SCHERFIG og Hofblikkenslager FRITZ MEYER,

Haandværkerforeningens to første Formænd, havde begge været med til at stifte Industriforeningen; dens egentlige Stifter J. B. DALHOFF meldte sig i 1848 ind i Haandværkerforeningen. Men da var Næringsspørgsmaalet ved at blive brændende, og nu tog Foreningen afgjort Parti som Forkæmper for en saa godt som uændret Lavsordning. Den anden Fase i Foreningens Historie var inde.

KAMPEN OG NEDERLAGET
1847-61

Københavns Bagerlaug: Et Bageri ved Aarhundredskiftet (efter Maleri af O. A. Hermansen).

Københavns Barber- og Frisørslag: Moderne Arbejde i Faget.

KAMPEN MOD NÆRINGSFRIHEDEN

Lavskommissionen afgiver Betænkning. Endelig den 25. Oktober 1847 naaede den i 1840 nedsatte Lavskommission til at afgive sin længe ventede Betænkning om Haandværks- og Fabriklavene i København, et Værk paa 208 tættrykte Oktavsider¹⁾. Hermed var det Tidspunkt kommet for Haandværkerforeningen, da den skulde løse den Opgave, som den ved sin Stiftelse havde faaet som et af sine Hovedformaal. Hidtil havde dens Virksomhed været indskrænket til Forberedelser og Forpostfægtninger, og dens Holdning havde været afventende; naar mere ivrige Elementer havde rejst Lavsspørgsmaalet, havde den holdt igen under Henvisning til, at man maatte afvente Lavskommissionens Betænkning. Det var forstaaeligt, men næppe klogt, at man fra Haandværkerforeningens Side ikke stærkere tog til Orde over for de efterhaanden mere ivrige Angreb paa Lavsvæsenet. Nu var endelig Betænkningen kommet, og dermed var Tiden inde for Foreningen til at vise sin Handlekraft.

Betænkningen er delt i to Dele: en længere Udvikling i 5 Afsnit paa tilsammen 183 Sider og en Konklusion i Form af 47 Indstillingspunkter til sidst. I 1. Afsnit („Indledning og Oversigt“) diskuteres de vigtigste Mangler ved Lavsvæsenet og de Foranstaltninger, der kunde raade Bod paa Ulemperne; desuden fremhæves ogsaa Lavsordningens gavnlige Sider og paapeges de Hindringer, der foreløbig vilde lægge sig i Vejen for større Reforme paa dette Omraade; Kommissionens Forslag vilde derfor komme til at gaa ud paa, at man skulde bevare Lavsindretningen efter forskellige reformerende Ændringer, men om 20 Aar tage Spørgsmaalet op til ny Behandling. I 2.-5. Afsnit („Om Svende- og Mesterprøverne“, „Om Lavs Ophævelse og

¹⁾ „Betænkning angaaende Haandværks- og Fabriklavene samt de dermed beslægtede Næringsveie i Kjøbenhavn, afgiven af den ifølge allerhøieste Resolution af 3die April 1840 af Kjøbenhavns Communalbestyrelse til Undersøgelse af Stadens Laugs- og Corporationsvæsen udvalgte Comitee. Kjøbenhavn. 1847“.

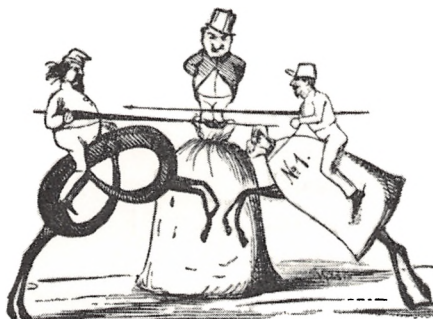
Sammensmeltning, samt om Grænserne mellem Lavene“, „Om Haandværksmestrenes Handelsrettigheder, Haandværkssvendenes Rettigheder, Organisationen af Lavforbindelserne, og Frimesterskabet“ og „Om Industrien uden for Lavene“) udvikles nærmere de Forhold, som dannede Motiveringen for de Reformere, Lavskommissionen derefter foreslog i sine 47 Indstillingspunkter:

Lavsindretningen skulde bevares i 20 Aar, hvorefter dens Eksistensberettigelse til den Tid paany skulde overvejes. Svende- og Mesterprøver skulde opretholdes, men revideres; særlig de sidste skulde ændres og forenkles, saa de kunde udføres i kortere Tid og med færre Udgifter end tidligere, men samtidig udvides med en teoretisk Prøve, og man skulde kunne aflægge Mesterprøve uden at have gjort Svendestykke. Den Ret, Professorerne ved Kunstakademiet og de Kunstnere, der havde vundet dets store Guldmedalje eller store Sølvmedalje, havde til at drive Haandværk henholdsvis som Mestre med eller uden Borgerskab og som Svende, skulde udvides til Lærerne, Kandidaterne og eksaminerede Værkstedselever ved polyteknisk Lærestanstalt. Enhver Lavssvend, som i 8 Aar – eller, hvis han havde opnaaet 30 Aars Alder, i 4 Aar – havde arbejdet som Svend, skulde have Ret til uden Prøve at faa Borgerskab som Frimester og benytte sig af en Lærlings Hjælp og til efter yderligere 8 Aars Forløb at arbejde med en Svend; i de betingede 8 eller 4 første Aar skulde han have været indtegnet i Lavsprotokollen og have svaret Tidepenge. Den Frimesterret, der var tillagt Brandkorpsets Værkgeseller, Faneposter og Brandbude, skulde betinges af, at de var Svende og erhvervede Borgerskab; derimod skulde afskedigede Militærpersoners Ret til uhindret af Lavene at forarbejde Haandværksvarer med egne Hænder ganske bortfalde. Mesterprøverne skulde bedømmes af en særlig Kommission, bestaaende af et Magistratsmedlem, af to af vedkommende Lav valgte Medlemmer, en af Magistraten valgt Haandværksmester eller Fabrikant med beslægtet Næringsvej, samt et Medlem af enten polyteknisk Lærestanstalts eller Kunstakademiets Lærerpersonele. Tre smaa Lav med ganske faa Medlemmer skulde ophæves: Blytækker-, Feldbereder- og Kandestøberlavet. Forskellige andre Lav skulde sammensluttet til færre mere omfattende: Kobbersmede- og Blikkenslagerlavet, Knapmager- og Possementmagerlavet, Gørtler- og Sværdfejerlavet, alle Smedelavene, for at nævne nogle.

Dette var Hovedindholdet af de Indstillingspunkter, der særlig angik Haandværks- og Fabriklavene. Andre Punkter handlede om Haandværks- og Fabrikdrift uden for Lavene, og de sidste 14 behandlede „almindelige Bestemmelser“. Tankerne i disse Forslag fra Lavskommissionen lignede i høj Grad dem, der havde været fremme i Kommissionen af 1794 og i Forordningen af 21. Marts 1800. Betænkningen var udarbejdet med Overblik

og klogt Maadehold, udtaler A. S. ØRSTED kort efter, og den vidnede om grundig Indsigt i de almindelige Grundsætninger for Næringsvæsenet og om nøjagtigt Kendskab til alle de paagældende Forhold¹⁾.

Haandværkerforeningen drøfter Betænkningen. I Bestyrelsesmødet den 17. November besluttede Haandværkerforeningen straks, at hvert Bestyrelsesmedlem skulde have et Eksempplar af Betænkningen, saa han kunde gøre sig bekendt med dens Forslag om Forandringer, og i Bestyrelsesmødet den 8. December vedtog man eenstemmigt, at samtlige Oldermænd skulde

„Laugs-Tournering. Møllerne og Bagerne“. Satire over en af de endeløse Lavsstridigheder. (Corsaren).

opfordres til at meddele de Oplysninger og Bemærkninger, de fandt Anledning til at fremsætte. Paa dette Grundlag skulde der saa udarbejdes en samlet Indstilling, som undertegnet af Oldermændene skulde indgives til vedkommende Myndigheder. I Beretningerne blev Lavskommissionens Indstillingspunkter aftrykt in extenso, og den 22. December sluttede Repræsentantskabet sig til Bestyrelsens Plan om en samlet Indstilling; Oldermændene skulde saa indlevere deres Bemærkninger til Bestyrelsen inden Udgangen af Januar 1848. Der skete ogsaa en Henvendelse til Borgerrepræsentationen om ikke at behandle Lavskommissionens Betænkning, før Haandværkerstandens Udtalelser forelaa²⁾.

Ogsaa paa anden Maade tog man Sagen op i Foreningen. Da Skomagermester J. P. MOURITZEN hørte, at Kommissionsbetænkningen var sat paa Dagsordenen i Foreningen, som han nylig var blevet Medlem af, tilbød han at holde nogle Foredrag om den i Foreningen; Formanden C. F. LIER gav sit Samtykke, og Foredragene blev annonceret i Adresseavisen. Paa en

¹⁾ Nyrop, 233.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 165, 166, 167. — Beretning 1847, 19 flg., 25 flg., 26, 32-47. — Borgerrepræsentationens Forhandlinger 1847-48, 172.

Række Mandagsaftener fra den 17. Januar gav MOURITZEN derefter nogle indledende Betragtninger om Spørgsmaalet¹⁾.

Skomagermester MOURITZEN var i det Hele ivrig for Sagen. Den 10. Januar fremsatte han for Bestyrelsen nogle Punkter, som han ønskede prøvet og bedømt; det var nødvendigt at enes om nogle Grundprinciper for at „kunne virke med Klarhed, Kraft og Enighed“. Han spurgte derfor, om det var Foreningens Ønske at bevare Lavsvæsenet og tilbagevise Lavskommissionens Betænkning, om den ønskede efter grundig Prøvelse at antage de Punkter deri, som virkelig tilsigtede en Forbedring i Lavenes indbyrdes Forhold uden at angribe Lavenes Grundvold, og om den bifaldt, at der blev givet den „trængende, ordentlige, gifte Svend og Familieforsørger“ en vis Adgang til en begrænset Mesterrettighed. Han synes dog ikke at have faaet noget Svar paa denne Henvendelse²⁾.

Imidlertid kom Lavenes Bemærkninger ind, og LASENIUS KRAMP udarbejdede paa Grundlag af dem nogle Modbemærkninger til Betænkningen; dem forelagde han i Bestyrelsesmødet den 27. Marts, og man besluttede at lade hans Udkast sætte op, saa det i Korrektur kunde cirkulere blandt Bestyrelsesmedlemmerne. Den 14. April enedes man om, at Lavenes Erklæringer ogsaa skulde trykkes, som Bilag til KRAMPS Modbemærkninger; Op- laget blev sat til 600 Eksemplarer. Den 24. Juni forelaa Værket færdigtrykt, 9¹/₂ Ark stort, 152 Oktavsider; et Eksemplar blev sendt til hver Oldermænd, og et Møde af Oldermændene den 1. Juli udtalte sin Tilfredshed med Indholdet og Formen. Kun Slagterlavet var utilfreds; dets Oldermænd havde ikke været til Stede; men den 11. Juli ankede han i en Skrivelse over, at et væsentligt Punkt i Lavets Bemærkninger — om Landboernes Ret til at sælge Kød paa Gammeltovej — ikke havde fundet Optagelse i de trykte Modbemærkninger, og anmodede om at faa dem anbragt i et Supplement; dette skete dog ikke. Ved et Cirkulære af 3. Juli indhentedes man iøvrigt Tilslutning fra de Oldermænd, der ikke havde været til Stede den 1. Juli. Derefter tilstillede man hvert Medlem af Magistraten et Eksemplar af Pjecen; Borgerrepræsentationen fik 36, Justits-, Handels- og Krigsministeren hver eet; ogsaa Haandværkerforeningen i Hillerød og Borgerforeningen i Køge fik Værket tilstillet. Endelig fik de nye Ministre efter Ministerskiftet i November Skriftet tilsendt³⁾.

¹⁾ Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 113 og 115 af ⁶/₁ og ¹⁰/₁ 1848. — Forhandlingsprotokol 1841-62, 168, 169, 171, 172. — Beretning 1848, 4, 5, 7.

²⁾ Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 114 af ¹⁰/₁ 1848.

³⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 173, 175, 177 flg., 178 flg., 185, 193. — Notat af ¹/₇, 1848 og Kopi af ¹²/₇, s. A., begge af Lasenius Kramp skrevet bag paa Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 116 af 1848. — Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 122 af ¹¹/₇, Nr. 139

Haandværksstandens Bemærkninger. I Skriftets lange Titel¹⁾ indgaar Haandværkerforeningens Navn kun paa den Maade, at det siges at være kommet paa dens Forlag. Det var formet som en Henvendelse til Borgerrepræsentationen fra Oldermændene, naturligvis for at give det mere Vægt: det kom fra Haandværkslavens store tætsluttede Masse og ikke fra Haandværkerforeningens kun godt 170 Medlemmer. I de indledende Bemærkninger genkender man let KRAMPS lidt snirklede og patetiske Stil.

Man betegnede Lavskommissionens Arbejde som „saare uheldigt“, og mindede om, at der allerede i 1840 ved Foreningens Dannelse var klaget over Kommissionens ensidige Sammensætning; det viste sig da ogsaa nu, at den ikke havde været sit Hverv voksen. Dens Forslag var vagt og vaklende, forklaret ved, „at Indførelsen af en fuldkommen Næringsfrihed fra Begyndelsen af har svævet Komitéen for Øje“, og at den efterhaanden havde indset, at det ikke lod sig gøre; men „dog har troet at burde løsne alt, hvad den forstaar og benævner ved Baand“. Haandværkerstanden forstod ikke Motiverne til, at man vilde forstyrre „en Organisation, under hvilken saa meget godt er fremgaaet, i hvis Former den hele Slægt er indlevet, og hvis Tilværelse ikke med Grunde i Almindelighed kan bevises at have hindret nogen fornøden Krafts Udvikling i Fædrelandet“. Det maatte indrømmes, at der her som paa saa mange andre Omraader nu og da kunde være sket Misbrug; men gik Haandværkerne med til tidssvarende Ændringer, havde „Lavsordningen Krav paa Medborgeres Agtelse, Krav paa at bevares i saadan Form, at det betydelige Antal Individuer, Mestre og Arbejdere med Familier, henved et halvt Hundredtusind her i Staden, som ernæres ved Haandværksdrift, ikke vorde givne til Pris for alle de Omskiftninger, Prøver og Vovespil, som en Tilstand i Kraft af Komitéens Indstilling om en forandret Næringslov vilde give Anledning og Midler nok til“.

Derpaa imødegaar Skriftet adskillige af Kommissionens Forslag enkeltvis. Man kunde ikke tiltræde, at nogen skulde kunne indstille sig til Mesterprøve uden forudgaaende Svendeprove; den sidstnævnte var den bedste Garanti for en vis Færdighed og for, at Læretiden virkelig var udstaaet af den paa-

af ¹⁴/₁₀ og Nr. 181 af ³/₇, alle 1848 (den sidste akteret under Aaret 1851). — Kopibog 1841-62, Nr. 83-85 af ³¹/₇, og Nr. 87-88 af ²⁵/₈, alle 1848. — Beretning 1848, 7 fig., 9, 11 fig., 12; 1849, 4.

¹⁾ „Haandværksstandens Bemærkninger ved den Betænkning angaaende Haandværks- og Fabriklaugene samt de dermed beslægtede Næringsveie i Kjøbenhavn, som er afgiven af den ifølge allerhøieste Resolution af 3. April 1840 af Kjøbenhavns Communalbestyrelse til Undersøgelse af Stadens Laugs- og Corporationsvæsen udvalgte Comitee, indsendt til Borgerrepræsentationen af OLDERMÆNDENE paa Standens Vegne.“ — Skriftet findes i Haandværkerforeningens Arkiv under Bestyrelsen VIII b. — De fra Lavene indkomne Erklæringer er samlet i Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 146 af ³¹/₁₂ 1848.

gældende; Kommissionens Bemærkninger om, at det som Regel kun blev de mere velhavende, der vilde benytte den foreslaaede Fritagelse for Svendeprøve, anføres „som et uheldigt Træk ved Siden af Komitéens øvrige Liberalisme“. Et andet Punkt, som særlig imødegaaes, er Forslaget om, at Svende efter 8 eller 4 Aars Arbejde fik Adgang til at blive Frimester med Borgerskab uden Mesterprøve, „det vistnok mest uheldige Forslag, som Komitéens Betænkning indeholder“; i en længere Udredning søges det udførligt godtgjort, at „Frimesterskabet maa, fra hvilket Synspunkt det end ses, vise sig forkasteligt“, og man oplyste Tallene paa de Svende i de enkelte Lav, som havde været Svende i 8 Aar og altsaa efter Kommissionens Forslag berettiget til at blive Frimestre: Snedkerlavet 700, Skomagerlavet 500, Skræderlavet 300, Smedelavet 269, Murerlavet 200, Malerlavet 200, Bødkerlavet 180, Sadelmagerlavet 64 o. s. v. – ialt henimod 2500.

Skriftet udtalte sin Forventning om Borgerrepræsentationens Medvirkning til, „at ingen vigtig Afvigelse i de Bestemmelser, som Lavene i Henhold til de her fremsatte Indsigelser har gjort opmærksom paa at maatte fremdeles tjene til Grundvold for Lavsforsfatningen, maa ske, uden at oplysende og vejledende Betænkning fra os eller enkelte af os paa sit Lavs Vegne er indhentet“. Standens Medlemmer vilde ikke lade sig lede af smaalige og egoistiske Hensyn; de vilde tværtimod hidrage til, „at liberalere, til Tiden og til vore Forhold svarende Fordringer bringes ind i Lavsvæsenets Organisation“. „Der kan bestaa simple, fyldestgørende og klare Fordringer; men disse maa uden Undtagelse være lige for alle og opfyldes af alle“. Man understregede paany, at man ikke kunde „anse Næringsfrihed, hvad Haandværksdrift angaar, gavnlige for vort Fædreland“, og forkastes maatte Forsøg paa at etablere en Tilstand, der vel saa ud som en ordnet Lavsforsfatning, men i Virkeligheden tilsigtede ad Omveje at naa til Næringsfrihed. „Hermed være vor Formening givet, vore Ønsker udtalte,“ sluttede LASENIUS KRAMP lidt patetisk sine Modbemærkninger.

I Bilagene, Lavenes Erklæring, protesteres der kraftigt mod Detailler i Kommissionsbetænkningen: mod Ophævelse af de smaa Lav, mod Sammenlutninger af andre, mod alle de større og mindre Forandringer i den bestaaende Tilstand, som kunde opløse Lavsforsfatningen; men først og fremmest og eenstemmigt udtalte Lavene deres Fordømmelse af Forslaget om Svendenes Adgang til at blive Frimestre. Mest omhyggeligt affattet var Snedkerlavets Erklæring, der var holdt i værdige Vendinger.

Tilfredsstillende Kommissionsbetænkningen ikke Lavsforsfatningens Tilhængere i Haandværkerforeningen, er det Synd at sige, at den fandt Anerkendelse hos Tilhængerne af Næringsfrihed. De fandt, at den haltedede til to

Sider, at den havde „sat sig paa alle halve Forholdsreglers ulykkelige Standpunkt“, fikkede og bødede paa „forældede, misforstaaede, afsjælede Samfundsindretninger“¹⁾.

„Haandværksstandens Bemærkninger“ blev forelagt i Borgerrepræsentationens Møde den 20. Juli 1848; men den eneste Beslutning, man tog her, var, at der skulde rettes en Anmodning til Magistraten om at forelægge Bemærkningerne for Lavskommissionen, der stadig vedblev at bestaa, og at bede den om en Udtalelse²⁾. Her kom Sagen til at hvile i flere Aar. Under Udarbejdelsen af „Haandværksstandens Bemærkninger“ var der jo indtruffet saa vigtige og store Begivenheder i Martsdagene 1848, at hele Lavsspørgsmaalet naturligt for nogen Tid kun maatte have en sekundær Interesse i Samtidens offentlige Liv.

Industriforeningens Andragende. Midt under den Bevægelse, Lavskommissionens Betænkning havde fremkaldt, indtraf en Episode, som endnu mere vakte den Modstand mod Lavsvæsenets Reform, der havde samlet sig i Haandværkerforeningen. Allerede i 1846 havde Industriforeningen andraget Stænderforsamlingerne i Roskilde og Viborg om en almindelig Revision af Næringslovgivningen; nu kom den i Begyndelsen af 1848 igen med et Andragende. Begrundelsen var erhvervsmæssig, men Baggrunden tillige national.

Den stærke nationale Vækkelse, der gik gennem det danske Folk, havde ogsaa grebet de københavnske Haandværkssvende, og den fik Udtryk i en stærk Bevægelse mod de tyske Svende, der arbejdede i Hovedstaden i stort Tal; over 1000 blev sendt bort fra København i Løbet af 1848. Modviljen mod Tyskerne var dog ikke blot national; den var ogsaa fremkaldt af den Arbejdsløshed, som Standsningen i Erhvervsforholdene, grundet paa Krigen, havde medført. Denne Arbejdsløshed var det, som fik Industriforeningen til at fremkomme med sit Andragende³⁾.

Kobbersmedemester J. F. FUGMANN meddelte den 7. April Haandværkerforeningens Formand C. F. LIER, at der i Industriforeningens Repræsentantskabsmøde næste Dag skulde behandles et Forslag af Etatsraad RAWERT, som vilde være Begyndelsen til Lavsvæsenets Opløsning; inden sin Deltagelse i dette Møde bad FUGMANN om at faa oplyst fra Haandværkerforeningen, hvad Haandværkslavene mente om Sagen⁴⁾. Noget skriftligt Svar synes han ikke at have faaet, og det vilde vel ogsaa have været umuligt med den korte Frist. Paa Mødet den næste Dag vedtog Industriforeningen

¹⁾ Bauer, 64. — Nyrop, 255.

²⁾ Borgerrepræsentationens Forhandlinger 1848-49, 55. — Nyrop, 265.

³⁾ Nyrop, 250 flg.

⁴⁾ Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 119 af 7/4 1848.

under heftig Protest fra Lavsmestrenes Side RAWERTS Forslag. Det gik ud paa, at der skulde sendes et Andragende til Justitsministeriet om, at det ved en provisorisk Bestemmelse maatte tillades, at Svende af forskellige Lav lod sig benytte som Medhjælpere af hvilkesomhelst Mestre uden for deres eget Lav til Udførelse af alt haandværksmæssigt Arbejde, som disse Mestre overhovedet var berettiget til, naar Mestrene blot paa sædvanlig Vis indestod for Svendenes Tidepenge til deres respektive Lavs-

„Den første romerske Bager Albertus Scherfigius“.

„Eduard Meyer synger advarende til Haandværkssvendene“.

Karikaturer af Scherfig og Flyvepostens Redaktør Edvard Meyer. (Corsaren).

kasser. Andragendet var motiveret med, at Øjeblikkets vigtige Begivenheder havde berøvet mange Svende deres Arbejde¹⁾.

Dette Andragende blev vedtaget af og indsendt fra Industriforeningens Repræsentantskab; men det fremkaldte en Storm i selve Foreningen. Den 15. April blev Andragendet til Justitsministeriet offentliggjort i „Fædrelandet“. Haandværkerforeningen tog straks til Orde mod dette Forsøg paa for en Tid at ophæve Lavsrammerne. Den indkaldte til Bestyrelsesmøde den 17. April om dette „ubeføjede Indgreb fra Industriforeningen i et Anliggende, der ikke vedrørte den“, et Indgreb, der „røbede et totalt Ukendskab til den

¹⁾ Bauer, 65. — Nyrop, 251. — Nyrop: Industriforeningen, 99. — Det er vel sandsynligt, at Hensynet til Haandværkerdannelsesforeningen har bevæget Industriforeningen til paa denne Maade at komme Tidsaanden i Møde, som Nyrop udtrykker det; Impulsen dertil skal være ikke Rawerts, men Konferensraad V. Rothes.

bestaaende Tilstand“. Den 18. April blev Sagen diskuteret i et Plenarmøde, og Resultatet blev, at Bestyrelsen skulde udarbejde et Udkast til en Modforestilling til Ministeriet, som skulde forelægges en Forsamling af Oldermænd og Oldgeseller til Beslutning. Den 19. April blev der givet Justitsministeren en Meddelelse om, at en saadan Modforestilling vilde indkomme som et Korrektiv fra Haandværkerne, „hvis Organ Industriforeningen ikke er og ikke er i Stand til at være“, og man bad ham udsætte sin Afgørelse indtil da¹⁾.

LASENIUS KRAMP affattede en Indbydelse til Oldermænd og Oldgeseller til et Møde om Sagen den 3. Maj, hvor man kunde drøfte og vedtage en Modforestilling, og man bad de indbudte møde med Fuldmagt fra deres Lav til at godkende Henvendelsen; derimod indeholdt Indbydelsen efter KRAMP'S Forslag intet om Henvendelsens Indhold og Form; han fandt det praktisk, at den som et færdigt udarbejdet Aktstykke blev forelagt Forsamlingen. Paa Mødet den 3. Maj fik Bestyrelsen den fornødne Bemyndigelse til paa Mester- og Svendelavenes Vegne at indsende Modforestillingen, og det skete straks. I dette Aktstykke imødegik man først Præmisserne i Industriforeningens Andragende²⁾; dernæst viste man, at Hjælp af beslægtede Haandværksfags Arbejdere jævnlig fandt Sted, naar Nødvendighed bød det, og at der var flere Domme for, at det var lovligt. Andragendet var saaledes ligesaa ubeføjet som overflødig, hvad man gjorde Justitsminister BARDENFLETH opmærksom paa³⁾.

Denne kraftige Protest gjorde sin Virkning, saa meget mere som Magistrat og Borgerrepræsentation stillede sig køligt til Industriforeningens Forslag. Den 5. August erklærede Justitsministeriet sin Tvivl om Nyttens af de Skridt, Foreningen foreslog, og henviste i ubestemte Vendinger til de gennemgribende Ændringer, der sandsynligvis i nærmere Fremtid forestod som Frugten af Lavskommissionens Undersøgelser og Forslag⁴⁾.

Haandværkerdannelsesforeningen tilbyder Samarbejde. Lavskommissionens Betænkning gav Anledning til, at Haandværkerforeningen fik et Tilbud om

¹⁾ Fædrelandet for $15/4$ 1848. — Forhandlingsprotokol 1841-62, 176. — Kopibog 1841-62, Nr. 73 af $19/4$ 1848. — Beretning 1848, 9 flg., 10.

²⁾ De paastaaede unormale Beskæftigelsesforhold inden for de enkelte Lav var skildret stærkt overdrevet, forklarede man; Tilladelse til at anvende andre Lavs Svende kunde naturligvis have praktisk Betydning, men kun i nært beslægtede Fag, da f. Eks. en Guldsmed kun vilde have liden Nytte af en Skomagervend, en Possementmagermester ligesaa af en Tømrersvend.

³⁾ Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 120 og 121 af $28/4$ og $3/5$ 1848. — Bestyrelsen II a: Indkomne Sager 1848 og 1861, Brev af $19/4$ 1848. — Kopibog 1841-62, Nr. 75 af $3/5$ 1848. — Forhandlingsprotokol 1841-62, 177. — Beretning 1848, 10 flg.

⁴⁾ Borgerrepræsentationens Forhandlinger 1848-49, 34-36, 77. — Nyrop, 252.

Samarbejde fra Haandværkerdannelsesforeningen. Denne Forening var blevet stiftet i Oktober 1847 paa Skolelærer RASMUS SØRENSENS Initiativ „for almengavnlig Oplysnings og Forædlings Udbredelse blandt Haandværksstanden, navnlig blandt Svendene“. Man havde opfordret Lavene til at slutte sig til; men de havde aabenbart haft Fornemmelse af, at her hørte de ikke hjemme; kun Glarmesterlavet fulgte Opfordringen. Den blev hurtigt en udpræget politisk Forening; blev der ved enkelt Lejlighed holdt Foredrag om Lavsvæsenet, var det dog særlig Kampen for den politiske Frihed, der havde dens Interesse. Her mødtes den yngre Kreds af Haandværkere, der i Frankrig var blevet paavirket af Frihedsrørelserne, med de hjemlige liberale. Herfra udgik Adressen til Frederik VII om udvidet Valgret; dens Mænd traf man paa Kasino- og Hippodrommøderne og som Kandidater til den grundlovgivende Rigsforsamling; sociale og demokratiske Bevægelers Talsmænd som FREDERIK DREYER og P. F. LUNDE var virksomme i denne Forening, den sidstnævnte som dens Formand. Dens Rolle var hurtigt udspillet efter Junigrundlovens Udstedelse; men den havde da haft en ikke uvæsentlig Betydning ved at paavirke Haandværkerne, saa de følte sig som Medlemmer af politiske og sociale Partier; den beredte en Stemning for Næringsfrihed blandt Haandværkerne ved at føre dem uden for Lavenes Rammer¹⁾.

Den 2. September 1848 meddelte Haandværkerdannelsesforeningen, at der i denne Forening havde været en Del Diskussioner om, hvad den arbejdende Klasse kunde vente af den nye politiske Tingenes Tilstand, der utvivlsomt ogsaa vilde faa Indflydelse paa Næringslivet, og man var kommet til den Opfattelse, at bedst vilde det være, om den arbejdende Stands forskellige Lag i Enighed efter fornuftig og lidenskabsløs Undersøgelse kunde se bort fra indbyrdes Interesse modsætninger og danne en fælles Front mod andre Klassers ensidige Fordringer. Man henvendte sig derfor i Ærbødighed til Haandværkerforeningen, Foreningen „af ældre og erfarne Medborgere og Standsfæller“, og foreslog et Fællesudvalg nedsat for at forberede en Forsamling af de dygtigste Kræfter af den arbejdende Klasse, der skulde raadslaa om Standens Tarv²⁾.

Den 9. September svarede Haandværkerforeningen, at der var kommet andre Forslag i lignende Retning, og at man vilde forelægge Haandværkerdannelsesforeningens Henvendelse for Repræsentantskabet sammen med de andre. Repræsentantskabet fandt imidlertid, at man ikke burde gaa ind paa Forslaget for ikke at forstyrre, hvad man ellers havde under Forhandling, og da Jernstøber LUNDE som Haandværkerdannelsesforeningens Formand

¹⁾ Bauer, 68 flg. — Nyrop, 226-230 m. fl., se dette Værks Navneregister.

²⁾ Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 125 af ²/₉ 1848. — Beretning 1848, 13-15.

rykkede for et Svar den 11. Oktober, svarede Haandværkerforeningen den 30. Oktober, at man maatte afslaa af disse Hensyn¹⁾).

Der kom saaledes ikke noget Samarbejde ud af Haandværkerdannelsesforeningens Tilbud. Haandværkerforeningens Afslag faldt egentlig meget godt i Traad med dens hele Holdning. Det var i første Række „Standens partikulære Interesser“, den havde til Formaal at varetage, og kun i ringe Grad deltog den i Behandlingen af egentlig politiske Spørgsmaal. Man kunde vel have ventet, at Foreningen i dette bevægede Aar 1848 ogsaa var blevet stærkt grebet af Tidens Bevægelse, Nationalliberalismen; men det blev ikke Tilfældet. „Standens partikulære Interesser“ repræsenterede – saaledes som de blev opfattet og forfægtet af Haandværkerforeningen – et Standpunkt, der ikke passede ind i den nationalliberale Bevægelse. Opretholdelse af Lavsvæsenet og liberal Økonomi var Udtryk for diametralt modsatte Anskuelser. Det er derfor forstaaeligt, at man ikke møder Haandværkerforeningen eller dens Mænd som virksomt deltagende i Bevægelsen for den liberale Forfatning. Naar det i et enkelt Spørgsmaal alligevel skete – i Valglovsspørgsmaalet, som det senere vil ses – var det, fordi dens Optræden havde en ganske bestemt Baggrund og Bevæggrund: Næringsfrihedssagen.

Naar Haandværkerforeningen motiverede sit Afslag til Haandværkerdannelsesforeningen med Hensynet til andre og vigtige Forhandlinger, laa der den Realitet bagved, at der midt under det stærke politiske Røre dukkede en stor Plan op, et Forslag, ved hvis Hjælp man vilde sikre sig fornøden Indflydelse, naar Afgørelsens Time for Nærings sagen var inde.

Planen om et Haandværkerraad. Det var ikke blot Lavsmestrene, der følte sig truet af den nye politiske Tingenes Tilstand. Ogsaa Lavssvendene havde erhvervet sig eller faaet bibragt den samme Fornemmelse. Mestrene havde organiseret sig til Modstand mod en Opløsning af Lavsvæsenet; nu kom Svendene og vilde være med. Det første Initiativ hertil tog Tøjmager- og Bomuldsvæversvendene. Den 28. August 1848 sendte de Tøjmagerlavets Oldermann et Forslag om, at Haandværkerforeningen skulde se at faa skabt en Overbestyrelse for alle Lavene, bestaaende af Repræsentanter, valgte af Mestre og Svende, lige mange fra hver; Formaalet var, at dette Organ skulde varetage Lavenes Interesser og Rettigheder over for de andre Stænder og afværge „de Misligheder, som letteligen kunde indtræffe, naar Embeds-, Handels- og Pengearistokraterne skulde bestemme Lavenes Skæbne“. Older-

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 180, 181, 185. — Kopibog 1841-62, Nr. 89 og 111 af $\frac{9}{10}$ og $\frac{30}{10}$ 1848. — Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 138 af $\frac{11}{10}$ 1848. — Beretning 1848, 15, 16.

mand H. T. STAHL sendte denne Anmodning videre til Haandværkerforeningen for at faa den drøftet paa et Bestyrelsesmøde. Kort efter indsendte Oldermænden for Murer- og Stenhuggerlavet D. V. KLEIN lignende Opfordringer fra dette Lavs to Svendeselskaber¹⁾.

Haandværkerforeningens Bestyrelse indbød Lavenes Oldermænd og Oldgeseller til et Møde om Sagen den 4. November. Her gennemgik Formanden C. F. LIER de indkomne Forslag og knyttede nogle Bemærkninger dertil. Oldermænd KLEIN oplyste, at Murer- og Stenhuggerlavet havde forberedt Skridt til at opfylde Svendenes Ønsker; han anbefalede, at man i andre Lav fulgte Eksemplet, og opfordrede Mestrene til ikke at unddrage Svendene deres Hjælp til „rette og gavnlige Ønskers Opnaaelse“. Tøjmagersvendenes Oldgesell KLAMER, der aabenbart var Ophavsmand til Forslaget, holdt efter sin Oldermænds Opfordring et længere Foredrag, hvori han nærmere motiverede, hvorfor hvert Lav burde vælge en særlig Mester- og Svendekomité; Slutstenen paa dette Organisationsarbejde skulde udgøres af en fælles Repræsentation for alle Lavenes Komitéer, bestaaende af en Mester og en Svend fra hver Komité. Oldgesellerne fra Skræder-, Tømrer- og Sadelmagerlavene gav forskellige Oplysninger om, hvad man havde foretaget hos dem i denne Henseende, og efter en længere Diskussion enedes man om at føre Forslaget ud i Praksis. Hvert Lav skulde vælge en Komité af lige stort Antal Mestre og Svende, hvorfra forskellige Andragender og Ønsker, der angik Lavets Tarv, skulde udgaa. Hver Komité skulde udnævne en Mester og en Svend – Mesteren valgt af Mestrene og Svenden af Svendene – til en større Delegeretforsamling, der havde til Opgave at drøfte og fremme de indkomne Andragender. Denne Delegeretforsamling skulde beqvæms Haandværkererraadet og skulde staa i Forbindelse med Haandværkerforeningen; dennes Formand skulde lede Haandværkererraadets Forhandlinger²⁾.

Paa Generalforsamlingen i Haandværkerforeningen den 13. November søgte Skrædermester J. R. LUND at drage Bestyrelsens Kompetence til at behandle Sagen i Tvivl; men Forsamlingen godkendte – mod 2 Stemmer – det skete. Den 20. November gav man samtlige Oldermænd og Oldgeseller Meddelelse om, hvad man havde besluttet den 4. November, og bad dem meddele, naar der var valgt Repræsentanter til Haandværkererraadet³⁾.

Man led imidlertid Skuffelser. I Bestyrelsesmødet den 19. Januar 1849 kunde man af de indkomne Indberetninger se, at Interessen kun var ringe

¹⁾ Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 124, 126 og 137 af $\frac{4}{9}$, $\frac{20}{9}$ og $\frac{6}{10}$ 1848. — Forhandlingsprotokol 1841-62, 180 fig., 185. — Beretning 1848, 13, 15 fig., 19.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 185-88. — Beretning 1848, 19-21.

³⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 189. — Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 141 af $\frac{20}{11}$ 1848. — Beretning 1848, 22.

for det projekterede Haandværkerraad, og i Plenarmødet den 26. Januar kunde man gøre et foreløbigt Resultat op; 9 Lav havde vist Vilje til at deltage i Haandværkerraadet; 4 havde nægtet, heraf havde Malerlavet vist Modstand fra baade Mestres og Svendes Side; fra alle de øvrige Lav havde man endnu intet hørt. Det magre Resultat lod sig ikke bortforklare. Den 27. Marts besluttede Bestyrelsen, at Sagen skulde stilles i Bero indtil videre „paa Grund af Omstændighederne“¹⁾.

Da LASENIUS KRAMP i 1865 kaster Blikket tilbage paa Haandværkerfor-

Byggeplads 1850.

Bagermester 1850.

eningens første 25 Aar, skriver han efter Omtalen af Planen om Haandværkerraadet: „Havde denne Sag været paabegyndt i en tidligere Tid, kunde der uden for al Tvivl være udrettet meget nyttigt og godt for Standen. Nu var Forholdene ikke gunstige. En stor Del af Svendene havde man bibragt den Tro, at deres Interesser var forskellige fra Mestrenes, og det politiske Røre i hint Aar foranledigede tillige, at de fjernede sig fra hverandre, saa at Mangel paa Enighed lammede Bestræbelserne for en Samvirken paa den antydede Vej.“²⁾ Naar Haandværkerforeningen her havde været villig til at imødekomme de fra Svendelavene udgaaede Opfordringer, havde det utvivlsomt været for derved at binde Svendene til Lavssagen, og det skulde – som C. NYROP har oplyst – ikke have været nogen umulig Opgave. Selvfølgelig mærkede man i Svendenes Ønsker om Reformer og Medbestemmelsesret Tidens Frihedsrørelser, stærkest hos Snedkersvendene³⁾;

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 190, 193, 194, 197. — Beretning 1848, 23; 1849, 3, 4 fig., 12.

²⁾ Udsigt 1865, 18.

³⁾ Nyrop, 253 fig.

men naar LASENIUS KRAMP mener, at Planen om Haandværkerraadet var strandet paa, at „man“ – og hermed tænker han vel paa de radikale Elementer i Haandværkerdannelsesforeningen – havde faaet Svendene til at tro paa en Interesse modsætning mellem dem og Mestrene, saa tyder dog Opgørelsen fra Mødet den 26. Januar paa, at Modstanden mod Planen har været nok saa stærk hos Mestrene som hos Svendene.

Opfordringer til Samarbejde i 1849. Der kan næppe være Tvivl om, at Udfaldet af Sagen om Haandværkerraadet var en Skuffelse for den Kreds i Haandværkerforeningen, der gerne saa Kampen for Lavsforsfatningen ført frem under billig Hensyntagen til moderate Krav om Reformen inden for Lavsrammerne. Til andre Forslag stillede Foreningen sig køligt i denne og den følgende Tid. Et af dem kom fra Skomagermester J. P. MOURITZEN, der var meget aktiv i disse Maaneder. I Vintersæsonen 1848-49 fortsatte han sin Foredragsrække om Lavsvæsenet, og den 2. Januar 1849 foreslog han i Forening med 7 andre Skomagermestre, at Foreningen skulde sætte sig i Forbindelse med den nystiftede Haandværkerforening i Randers og udtale sig om, hvorvidt den københavnske Haandværkerstand burde følge Jyderne i deres Hensigt; de agtede nemlig at indgive et Andragende til den grundlovgivende Rigsforsamling om Lavs- og Næringsforholdene. MOURITZEN mente, et saadant Andragende netop var en Opgave for det Haandværkerraad, man da ventede dannet. Foreningen var dog af en anden Mening. Efter en vidtløftig Diskussion afviste man Forslaget; men fandt ikke, „at Øjeblikket just gjorde noget Krav paa overordentlige Anstrengelser“ i Retning af et samlet Andragende, tilmed „da Tilstanden og Forholdene ikke var saa lidet forskellige i København og Provinsbyerne“; Foreningen viste ikke paa dette Tidspunkt særlig Lyst til at inklude sig med de provinsielle Foreninger¹⁾.

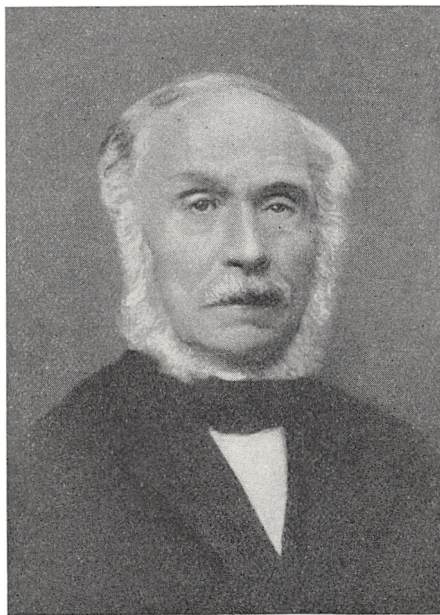
I September fik Foreningen en ny Opfordring til Samarbejde i Nærings-sagen, et alvorligt Forsøg paa at samle Repræsentanter for alle Standpunkter i dette Anliggende til en fælles Drøftelse. En Kreds paa 12 Indbydere – deriblandt LASENIUS KRAMP²⁾ – opfordrede den 22. September Foreningen til at vælge 10 Delegerede til en Komité, hvori Industriforeningen og Haandværkerdannelsesforeningen hver skulde være repræsenteret ved lige saa

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 191, 192, 193, 194, 195, 197, 198. — Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 148 af $\frac{2}{1}$ 1849. — Beretning 1849, 3 fg., 5.

²⁾ Indbydere var: Mekanikus H. H. Baumgarten, Advokat Gustav Brock, Lasenius Kramp, Tøjmagervend A. C. Klamer, Jernstøber P. F. Lunde, Hofblikkenslager Fritz Meyer, Jernbanedirektør V. Rothe, Kunstdrejer J. A. Schwartz, Tøjfabrikant H. T. Stahl, Magister Adolph Steen, Sejl-, Flag- og Kompasmager J. Weilbach og Urtekræmmer A. C. Øst.

mange Medlemmer. Indbyderne fandt det „paa Tiden at søge at fremkalde en almindeligere Diskussion og flersidigere Overvejelse“ af Nærings sagen, for at man kunde „forene de forskellige Anskuelser“, saa Afgørelsens Time ikke skulde „træffe de i Sagen nærmest interesserede uforberedte og indbyrdes aldeles uenige“. Man skitserede et Arbejdsprogram for den foreslaaede Komité:

Hvis Spørgsmaalet, om man ansaa fuldstændig Næringsfrihed for ønskelig, besvaredes bekræftende, var Opgaven straks løst; men naturligvis gjorde

Parykmagermester G. C. Sichlau.

man sig ikke store Forventninger om, at dette vilde være Udfaldet af Drøftelsen. Vilde man ikke have almindelig Næringsfrihed, maatte en Række andre Spørgsmaal opstilles: Skulde industrielt Næringsbrug og Handelsdrift kunne udøves med samme Frihed i Købstæderne som paa Landet, eller hvilken Forskel skulde der gøres paa dem? Burde man bevare Lavene som tvungne Foreninger med Eneret til at udøve visse Næringsbrug? Skulde der kræves Duelighedsbeviser og i bekræftende Fald da hvilke?¹⁾

Blandt Indbyderne var alle tre Foreninger repræsenteret, den liberale Industriforening, den konservative, faglige Haandværkerforening²⁾ og den

¹⁾ Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 162 af 22/, 1849. — Beretning 1849, 23-26.

²⁾ Foruden Lasenius Kramp nemlig Stahl, der var dens Viceformand, Fritz Meyer, der havde været dens Formand og nu sad i Bestyrelsen, og Weilbach, der ligeledes var Bestyrelsesmedlem.

demokratiske Haandværkerdannelsesforening. Den drivende Kraft i denne Henvendelse synes Direktør ROTHE at have været. I Haandværkerdannelsesforeningen gav man straks sin Tilslutning. I Industriforeningen var Repræsentantskabet velvilligt; men paa en ekstraordinær Generalforsamling, hvor Haandværkerforeningens Folk var mødt talrigt op, stillede man sig betydelig køligere til Planen. Forslagets Skæbne i Haandværkerforeningen viser, at det her var kommet meget ubejligt, og at en vis Fraktion her ønskede, at Komitéen slet ikke kom i Stand¹⁾.

Straks ved Forelægningen i Bestyrelsesmødet den 26. September erklærede man kun at kunne gaa med, naar ogsaa Handelsstanden – Grosserere som Detaillister – blev opfordret til at sende Delegerede til den paatænkte Komité, „hvorefter de Næringsdrivende kunde vorde fuldstændigt repræsenterede“, i Realiteten en Afvisning. Direktør ROTHE svarede den 11. Oktober, at Indbyderne havde været opmærksomme paa Handelen, men havde opgivet en Henvendelse til den, da der ikke fandtes nogen til de tre Foreninger for Haandværk og Industri svarende Organisation for Handelen, kun Grosserersocietetet og de enkelte Handelslav; han bad derfor Haandværkerforeningen frafalde sit Krav og foretage Valg af Delegerede til Komitéen, naar det blev paalagt denne selv at skaffe den ønskede Repræsentation for Handelsstanden. I Plenarmødet den 18. Oktober blev det „dog efter længere Diskussion“ vedtaget at fastholde den fremsatte Betingelse; men da ROTHE saa den 23. Oktober meddelte, at Indbyderne nu ogsaa havde opfordret Grosserersocietetet og de 5 Detailhandlerlav til Medvirkning, var der i et nyt Plenarmøde „forskellige og delte Meninger“ om, hvorvidt Foreningen nu burde skride til Valg af Delegerede. Sagen blev forebragt en ekstraordinær Generalforsamling den 10. December, og da det nu oplystes, at Handelsorganisationerne havde nægtet deres Medvirkning, vedtog Foreningen at give et endeligt Afslag til Indbyderne. Dermed var Planen endeligt affivet²⁾.

Modstanden var øjensynlig kommet fra den vistnok ret store Fraktion af Foreningen, som slet ikke var stemt for nogen Forhandling med de to andre Foreninger om Nærings sagen. Der havde dog utvivlsomt været ret stærke Rivninger inden for Bestyrelsen om Sagen, og da dens Udfald var givet, traadte G. C. SICHLAU og FRITZ MEYER ud af Bestyrelsen, medens STAHL meldte sig ud af Foreningen³⁾.

¹⁾ Nyrop, 270-72.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 207, 210 fig., 212, 213 fig., 215. — Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 165 og 167 af ¹¹/₁₀ og ²³/₁₀ 1849. — Kopibog 1841-62, Nr. 87, 122 og 139 af ¹/₁₀, ¹⁸/₁₀ og ¹²/₁₂ 1849. — Beretning 1849, 27, 29-31, 32 fig., 33 fig., 34.

³⁾ Se herom Side 266 fig.

**Billedskærerlauget: St. Jørgen og Dragen fra Husum, skaaret af Hans Brüggemann ca. 1525.
(Nationalmusæet).**

Københavns Blikkenslager-, Vand-, Gas- og Sanitetslaug: Udstilling i Raadhushallen ved Fagskolens 25 Aars Jubilæum i Maj 1939.

Fremmede Mestre. Indfødsretsspørgsmaalet. I 1849 kom Foreningen atter til at beskæftige sig med det Spørgsmaal om fremmede Mestre, som AULUM havde rejst i 1841¹⁾). Denne Gang kom Initiativet fra Murer- og Stenhuggerlavet. Den 27. Marts anmodede Lavet Haandværkerforeningen om at organisere et Andragende fra Lavene til Indenrigsministeren for at faa annulleret Forordningen af 23. December 1681; den gav, som det vil erindres, fremmede Mestre, der kunde bevise, at de havde været Mestre andetsteds, Ret til at nedsætte sig som Mestre i København uden at præstere Mesterstykke, naar han løste Borgerskab og indtegnede sig i Lavet. Bestemmelsen var efter Lavets Mening forlængst forældet og erstattet af nyere Lovbestemmelser, f. Eks. i Kunstakademiets Fundats af 28. Juli 1814; men dog ikke formelt ophævet. Da Haandværkerforeningen i 1841 havde behandlet dette Spørgsmaal, var man kommet til det Resultat, at en Række forskellige senere Bestemmelser i Realiteten forhindrede Anvendelse af Forordningen, saa man skulde være sikret imod, at nogen skulde kunne blive Mester i København uden forudgaaende Mesterprøve. Dette havde vist sig ikke at slaa til; fornylig havde Magistraten meddelt Borgerskab til en Mand, som 1838 havde faaet Borgerskab i Kristiania som Muremester, men nu var flyttet til København. Lavet havde protesteret, bl. a. under Henvisning til, at den norske Mesterprøve i 1838 kun bestod i en Tegningsprøve uden noget praktisk Mesterstykke²⁾).

Bestyrelsen fandt, at man burde tage sig af Sagen, og overlod til KRAMP at affatte en Koncept til et saadant Andragende til Indenrigsministeren. Han forelagde den for Bestyrelsen den 27. April, og efter at Sagen var drøftet i to Plenarmøder, blev den godkendt uden Ændringer. Forsynet med Datoen den 2. Maj og underskrevet af 42 Oldermænd blev Andragendet derefter indsendt til Indenrigsministeriet. Efter en længere Udredning af Indholdet af Bestemmelserne i Forordningen af 1681, i de Reformertes Privilegier af 15. Maj 1747 og i Fremmedes Privilegier af 29. November 1748 munder det ud i Ønsket om Ophævelsen af disse Bestemmelser; de tilsigtede at skaffe Landet en Opgang i haandværksmæssig Flid og Dygtighed og havde utvivlsomt haft deres Betydning i Tider, hvor dansk Haandværk ikke stod Maal med Udlandets; nu var de overflødige og nærmest „en Krænkelse mod de danske industridrivende Borgere“³⁾).

I 1850 kom Haandværkerforeningen til at beskæftige sig med et beslægtet

¹⁾ Se herom Side 78-80.

²⁾ Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 154 af $27/3$ 1849.

³⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 201 fig., 203. — Kopibog 1841-62, Nr. 41 af $2/6$ 1849. — Beretning 1849, 15-18.

Spørgsmaal. Den 20. Februar gjorde Skomagermester MOURITZEN opmærksom paa, at Falsters Folkeforening i Januar havde vedtaget Ordlyden til et Andragende til Folketinget om en Lovbestemmelse, at „ingen uden indfødte maa i Danmark, Nord for Ejderen, eje eller drive Hartkorn eller Plove, ejheller vinde Borgerskab i Købstæderne paa borgerlig Næringsdrift, før de erhverver Indfødsret paa den i Grundlovens § 54 bestemte Maade“. MOURITZEN mente, der var Grund for Haandværkerforeningen til

„Priisopgaver i Anledning af Muursvendenes Arbeidsnedlæggelse: 1) Naar en Muurmester veier 20 Lpd. og 4 Pd., hvor meget veier saa en Svend? 2) Er det Mesteren, der veier for meget, eller Svenden, der veier for lidt? Besvarelsen af disse Opgaver honoreres med en Svends Daglon i en Vintermaan.“ (Corsaren).

Besvarelse *)

af den i forrige Nummer af Bladet indryffede
Priisopgave.

(Af en virkelig Muursvend.)

Muurmesterens ubetjendte Størrelse bestaaer af:	
Svendens Svend	25 Procent
Arbejdsmandens dito	12 —
Materialernes Kraft	100 —

Daglig ved hver Svend	137 Procent
520 Svende, fordeelt paa 26 Messere, er:	20 —

Altsaa daglig Vægt	2740 Procent
Svendens daglige Vægt er: 96 Procent.	
Svenden forbedrer sig altsaa til Messeren som 1 til 28 ¹² / ₂₄ .	
Facit: Naar Messeren veier 324 \bar{a} , saa veier Svenden	
11 ²⁴ / ₁₀₀ \bar{a} .	
☞ Honoraret afstaaces til en trængende Muurmester.	

*) Løsningen vil lettest forstaaes af de virkelige Murere (Kreimurerne komme naturligvis ei i Betragtning).

ogsaa at tage sig af dette vigtige Anliggende og især udtale sig om de Betingelser, som burde sættes for Fremmedes Adgang til at erhverve Næringsret i Købstæderne. Bestyrelsen henviste Sagen til Repræsentantskabet, der nedsatte et Udvalg til at udarbejde en Betænkning derom; Medlem heraf blev Malermester TILLY, MOURITZEN selv, Kobbersmedemester FUGMANN, Malermester GEISLER og Sejl-, Flag- og Kompasmager WEILBACH¹⁾.

Udvalget overlod til MOURITZEN at udforme de ønskede Lovparagraffer og Motiveringen derfor, saaledes som de skulde nedfældes i Betænkningen. I Juni var han færdig hermed og sendte sit Udkast til de øvrige Udvalgsmedlemmer; men først den 7. November blev den endelige Betænkning afgivet, konciperet af GEISLER. Indfødsretsforordningen af 1776 maatte jo nu efter Grundloven 1849 anses for ophævet; dens Bestemmelser og Prin-

¹⁾ Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 150 af ²⁰/₂ 1850. — Forhandlingsprotokol 1841-62, 218, 219. — Beretning 1850, 6 fig.

ciper havde kun fundet Anvendelse paa Statseembedsmænd. Nu maatte man vente en ny Lov om Indfødsret, og den burde udvide Principerne til at gælde ikke blot Embeder, men ogsaa alle Næringsveje; vilde Udlændinge nyde Landets Brød, burde de ogsaa blive Landets Børn; en Hæmning i Udviklingen af dansk „Kunst og Industri“ vilde ikke kunne blive en Følge af saadanne Bestemmelser; at Indfødsret for Tiden ikke var nogen Betingelse for Stemmeret til Kommunalvalg, kunde ikke fremføres som Argument mod den ønskede Begrænsning i Adgangen til Erhverv, da kun Indfødte og Folk med Indfødsret burde have offentlig Stemmeret i det Hele taget. Betænkningen konkluderede derfor i et Andragende om, at der i den ventede nye Indfødsretslov blev indsat følgende almindelige Bestemmelser: „1. At en Fremmed for at have Adgang til Indfødsrets Erhvervelse bør: a) have opholdt sig her i Landet i 3 Aar, b) kunne tale Landets Sprog; og 2. At ingen Fremmed, førend han opfylder disse Betingelser og har opnaaet Indfødsret, kan erhverve Borgerskab her i Landet.“¹⁾

Denne Betænkning blev forelagt Plenarmødet den 18. December og drøftet dér, og man vedtog, at Forslaget skulde fremmes, men at intet Skridt i denne Anledning dog burde tages før næste Rigsdagssamling²⁾. Dette skete imidlertid ikke.

Nærings sagen begynder at spøge i 1853. Haandværkerforeningen viste stadig ikke Lyst til at drøfte Næringssspørgsmaalet. I 1852 var der oprettet en Haandværkerforening i Nykøbing Falster; den spurgte gennem Kobbersmedemester J. F. FUGMANN, om en saadan mindre Forening kunde træde i Forbindelse med Haandværkerforeningen, da den mente at kunne have adskillig Nytte af en Tilknytning til den store Søsterforening. Svaret lød, at ganske vist var det allerede tidligere udtalt, hvorledes en Forbindelse under visse Betingelser med de øvrige Foreninger af denne Art rundt om i Landet kunde være nyttig; endnu var dog ingen Beslutning i denne Retning truffet, og derfor indskrænkede man sig til at sende Foreningens Beretninger og andet Materiale til Nykøbing³⁾.

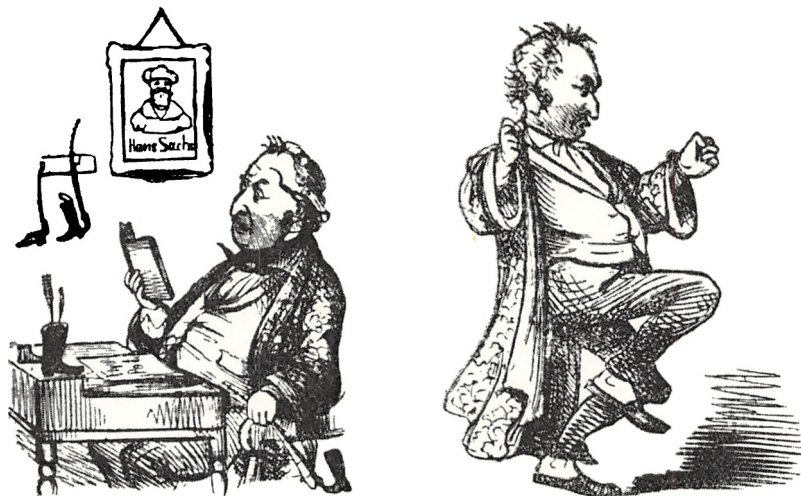
Aaret efter kom Foreningen alligevel til at beskæftige sig med Nærings sagen paa flere Fronter. Den 20. Marts 1853 gjorde Borgerrepræsentant og Kobbersmed J. F. FUGMANN Bestyrelsen opmærksom paa, at Lavskommissionen havde afgivet en Indstilling til Borgerrepræsentationen, hvori den

¹⁾ Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 176 a og b af 7/11 og 23/6 1850. — Forhandlingsprotokol 1841-62, 233. — Beretning 1850, 18, 19-21.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 235. — Beretning 1850, 21.

³⁾ Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 195 af 9/7 1852. — Forhandlingsprotokol 1841-62, 264. — Kopibog 1841-62, Nr. 43 af 20/9 1852. — Beretning 1852, 17.

hævdede, at „Haandværksstandens Bemærkninger“ ikke kunde tages som en Udtalelse fra Haandværkerstanden, da Oldermændene, Bisidderne eller Lavsskriverne havde affattet og udgivet dem uden Kompetence; Lavsskriverne og især Svendene var ikke blevet spurgt; en Udtalelse fra Standen maatte være fremgaaet ved en Afstemning med et betydeligt Flertal. FUGMANN foreslog Oldermændene sammenkaldt til en Forhandling for at faa en ny Bekræftelse paa „Bemærkningerne“ til Imødegaaelse af Kommis-

„Gottlieb læser Bergsøe „Om Laugsvæsen og Næringsfrihed“, Side 81: „Derimod har mærkeligt nok ikke en eneste Laugsmester ved Opfindelser, eller ved Industriens høiere Uddannelse erhvervet sig noget berømt Navn“. Saa! Da troede jeg dog . . . men Bergsøe, — ja Bergsøe forstaaer sig ikke paa at skrive den Slags Værker“. Karikatur af den tidligere Skomagermester, Flyvepostens Redaktør Gottlieb Siesby. (Corsaren).

sionens urigtige Fortolkninger og Slutninger. Den 8. April samlede Bestyrelsen Oldermændene, og her blev det eenstemmigt vedtaget, at hver Oldemand skulde sammenkalde sit Lav til at tage Beslutning om, hvorvidt det for Øjeblikket endnu i eet og alt tiltraadte „Bemærkningerne“ fra 1848; desuden skulde man i hvert Lav indhente skriftlig Stemme fra dem, der var hindret i at deltage i Lavets Møde. Men „med Hensyn til Svendenes Formening om denne Sag, da antoges eenstemmigt, at denne ikke skulde indhentes“. Inden 10. Maj skulde Materialet være Haandværkerforeningen i Hænde¹⁾.

Kun 19 Lav havde svaret den 13. Maj; men den 21. Maj havde alle undtagen 3 afgivet Erklæringer, der gik ud paa, at man stadig vedkendte sig

¹⁾ Bestyrelsen III c: Brev af ²⁰/₃ 1853 (Læg 1852-54). — Forhandlingsprotokol 1841-62, 283 fig., 284. — Trykt Cirkulære af ¹⁵/₄ 1853. — Beretning 1853, 12, 13.

„Bemærkningerne“. Hele Materialet blev foreløbig henlagt i Foreningens Arkiv til eventuel senere paakrævet Anvendelse; derimod tilskrev man den 29. Juni FUGMANN om Resultatet og bad ham, naar Sagen kom for i Borgerrepræsentationen, tage Ordet og oplyse, at Lavenes Forsamlinger eller anordnede Repræsentantskaber havde tiltraadt „Bemærkningerne“¹⁾.

Haandværkerforeningen havde ikke villet høre Svendenes Mening; men de havde faaet Nys om Sagen, og den 5. August bad deres Forening af Oldgeseller eller Ladesvende (oprettet i 1850) om at faa Resultatet af Haandværkerforeningens Forhandlinger at vide, inden Sagen skulde for i Borgerrepræsentationen, da den troede, „at Svendeklassen er i Stand til at bidrage meget til disse Forholds endelige Afgørelse“. Svaret var i Virkeligheden en Afvisning, konciperet af Formanden A. C. GEISLER; det var ikke som formodet „Spørgsmaalet om Lavs- og Næringsforholdenes Omordning“, man havde behandlet i Haandværkerforeningen, men den beslægtede Sag om „Bemærkningerne“; dette Skrift sendte man sammen med Svaret til Oldgesellernes Forening²⁾.

I det Hele havde man en Fornemmelse af, at Tampen var begyndt at brænde. I 1853 indsendte Vælgerforeningen i Københavns Amts 4. Valgkreds et Andragende til Rigsdagen om, „at det maa tilstaas enhver at fortjene sit Brød med sine egne Hænders Arbejde, som han bedst forstaar og kan, uden Hensyn til, om han har aflagt Prøve eller ikke“, og „at han maa afsætte sin Produktion i By og Land, hvor han bedst maatte se sin Fordel“. Dette radikale Forslag satte Haandværkerforeningerne i Provinsen i Bevægelse. Fra Køge Haandværkerforening udgik en Adresse med Protest herimod, stilet til Rigsdagen, og en lignende, ligeledes til Rigsdagen, kom fra den nye Forening i Nykøbing Falster. Begge Protester blev tilsendt den københavnske Forening, der dog endnu ikke ansaa Øjeblikket for belejligt til at optræde efter Provinsforeningernes Ønske. Den henholdt sig til de Skridt, den havde foretaget over for Lavskommissionen; paa den anden Side vilde den dog heller ikke nu støde Tanken om et Samarbejde med Provinsen fra sig og udtalte derfor: „Skulde Forholdene i en kommende Tid stille sig saaledes, at fornyede Skridt maatte anses nødvendige, da er det af Vigtighed, at der ogsaa paa andre Steder i Landet viser sig en virksom Deltagelse for Næringsvæsenet og de dermed forbundne fornuftige Bestemmelers Opretholdelse, og Foreningen vil derfor ikke undlade ved saadan Lejlighed at gøre vedkom-

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 289. — Materialet ligger nu i Bestyrelsen III a: Breve m. v. 1853-75. — Kopibog 1841-62, Nr. 64 af ²⁹/₈ 1853. — Beretning 1853, 15 flg.

²⁾ Bestyrelsen XIII a: Brev af ⁵/₈ 1853. — Forhandlingsprotokol 1841-62, 291. — Kopibog 1841-62, Nr. 75 af ¹⁴/₈ 1853. — Beretning 1853, 17.

mende Provinsialforeninger de fornødne Meddelelser og assistere efter Evne, ligesom den igen forventer Assistance, hvor sande og nyttige Formaal søges opnaaede.“¹⁾)

Dyrtidsforanstaltninger 1853-54. De høje Priser fra Dyrtiden i 1847 blev hurtigt et overvundet Stadium; for mange Varers Vedkommende var Priserne lige efter Krigens Slutning i 1850 endog lavere end i Midten af 40'erne. Men sidst i 1851 og i 1852 begyndte en ny Prisstigning at vise sig, og en vanskelig Tid for Smaafolk var indvarslet. Snart møder man paany Betegnelsen Dyrtid og Forsøg paa at raade Bod paa Forholdene, og et Par Aar senere skulde Prisstigningerne paa Livsfornødenheder faa afgørende Indflydelse paa Nærings sagens Forløb.

Københavns gejstlige Konvent rejste i 1852 Spørgsmaalet om Oprettelse af Tilflugtssteder for retskafne, arbejdskraftige, men arbejdsløse Mænd, gifte eller ugifte, hvor de kunde finde Beskæftigelse og Ophold under Arbejdsløsheden. Konventet spurgte Haandværkerforeningen, om der var Trang til saadanne Arbejdsherberger, om de vilde blive benyttet, og hvilken Indflydelse de vilde faa paa den arbejdende Stand. Haandværkerforeningen udtalte da sin Beredvillighed til at give Oplysninger; men den maatte først vide, hvilken Art Beskæftigelse man vilde byde Svendene, før den kunde bedømme, om Svendene „efter den mellem dem herskende Aand“ vilde benytte sig af Tilbudet. Hvorledes havde man iøvrigt tænkt sig at skelne mellem dem, der var arbejdsløse uden egen Skyld, og de uværdige? Og hvordan vilde man undgaa, at Indretningen blev opfattet som Fattiganstalt, hvad der vilde virke skadeligt og nedtrykkende for frie Arbejdere?²⁾) Herpaa fik Haandværkerforeningen aldrig Svar.

Næste Aar kom Foreningen for Alvor til at beskæftige sig med Dyrtids-spørgsmaalet. Ved et Fællesmøde af Lavene i Assens var det i Efteraaret 1853 blevet besluttet at indsende et Andragende til Kongen „om en eller anden kraftig Regeringsforanstaltning“ imod Dyrtiden, „saadom en Udskrivning af Korn in natura paa Landets Hartkorn eller en stigende Udførselstolds Indførelse“, idet man pegede paa de stigende Kornpriser efter den daarlige Høst i det meste af Europa og paa de stigende Fedevarepriser paa Grund af Udførselen til England. Andragendet sendtes rundt til Underskrift til andre Byers Lav, og det københavnske Skomagerlav bragte det for

¹⁾ Bestyrelsen XIII a: Udat. Brev af 1853 fra Haandværkerforeningen i Nykøbing Falster med Bilag. — Forhandlingsprotokol 1841-62, 292, 293. Kopibog 1841-62, Nr. 81-82 af ¹⁰/₁₀ 1853. — Beretning 1853, 17 flg.

²⁾ Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 194 af ²⁴/₆ 1852. — Forhandlingsprotokol 1841-52, 263. — Kopibog 1841-62, Nr. 34 af ⁵/₇ 1852. — Beretning 1852, 15 flg.

Haandværkerforeningen; denne foretrak dog den 20. Oktober at gaa sine egne Veje, nemlig med et Andragende til den samlede Kommunalbestyrelse. Plenarmødet den 26. og Generalforsamlingen den 31. Oktober sluttede sig hertil, og den 9. November indsendte man Andragendet, forsynet med Bestyrelsens og Repræsentantskabets 51 Underskrifter¹⁾.

I Andragendet fastslog Haandværkerforeningen, at der virkelig var Dyrtid paa Fødemidler, saa man maatte frygte en Trængselstid, der især vilde gaa ud over Haandværkere, Fabrikanter og Detailhandlere, altsaa den køben-

To Skomagerdreng.
(Folkets Nisse).

„Honnet Ambition. Datteren: Hør søde Fa'er — vi kan ved Gud ikke være andet bekendt end at fæste vos en Leilighed paa Strandveien — tænk dig til: vor Nabo, Hr. Sørensen, der kun er „Frimester“, skal ligge paa Landet — og du vil inte — du er dog „virkelig“ Skomagemester“. (Folkets Nisse).

havnske Middelstand. Under Henviſning til, at Rigsdagen havde under Behandling Forslag til en Lov, der gav Kommunerne Ret til indtil 30. September 1854 at yde ekstraordinær Understøttelse til de dyrtidsramte, opfordrede Haandværkerforeningen Kommunalbestyrelsen til at tage Fordelingen af saadanne Understøttelser „under den grundigste og alsidigste Overvejelse“; de, der mest mærkede Dyrtiden, var dem, der hverken var formuende eller helt fattige; kun ved, at ogsaa den ikke besiddende Middelstand fik Del i Støtten, kunde den københavnske Haandværkerstand vente nogenlunde at kunne modstaa Tidens Tryk.

Den 27. November 1853 fik Dyrtidsforslaget Lovskraft; men den samlede Kommunalbestyrelse svarede den 30. December Haandværkerforeningen med et Afslag. Den havde underkastet Andragendet „den nøjagtigste og om-

¹⁾ Bestyrelsen XIII a: Trykt Cirkulære af $\frac{9}{10}$ 1853 med Bilag. — Forhandlingsprotokol 1841-62, 293, 294, 296, 297, 298. — Kopibog 1841-62, Nr. 89 af $\frac{9}{11}$ 1853. — Beretning 1853, 18, 19, 20, 21, 22.

hyggeligste Overvejelse“ den 19. December, benægtede ikke den herskende Dyrtid, men fandt den fremkaldt af nationaløkonomiske og politiske Forhold, ikke af en for Danmark særlig ulykkelig Udvikling. Det vilde være „betænkeligt ved ekstraordinære Foranstaltninger fra Kommunens Side at ville stræbe efter at afværge de Ulemper, der maa betragtes som uundgaaelige Følger af slige Begivenheder, hvilke stundom Tid efter anden kan indtræde og atter under forandrede Konjunkturer forsvinder“. Vanskelighederne kunde af mange overstaas ved Afsavn og Opgivelse af tilvante Bekvemmeligheder; Skattebyrden vilde blive overvældende, hvis Haandværkerforeningens Andragende skulde imødekommnes; desuden syntes Dyrtiden at hvile mindst trykkende netop paa Haandværkerstanden, hvis Arbejdspriser havde fulgt med i Prisudviklingen, i alt Fald nogenlunde. Svaret blev derfor et Afslag¹⁾.

Dette Resultat blev bekendt i Haandværkerforeningens Bestyrelse og Repræsentantskab. Da kom der en Impuls fra privat Side til Foreningen til ikke at opgive at lette Dyrtidens Tryk for betrængte Standsfæller, skønt Kommunen havde henvist til de økonomiske Kræfters frie Spil og til, at Livremmen kunde spændes ind. Grevinde DANNER havde i de trykte Borgerrepræsentationens Forhandlinger læst om Haandværkerforeningens frugtesløse Henvendelse, og gennem Kammerassessor GLASING sendte hun den 21. Januar 1854 300 Rdlr. til Foreningen. Hun følte „dyb Bekymring og Deltagelse for denne under det nærværende Tryk vistnok saa særdeles lidende Del af Stadens Borgere“, og bad Foreningen anvende Beløbet til Bedste for de Trængende paa hensigtsmæssig Maade. Dette gav Stødet til, at man i Foreningen realiserede en Tanke, der havde været fremme, om at lindre Nøden ad privat Vej, og det meddelte man Grevinden, da man takkede for Gaven²⁾.

Bestyrelsen samlede Oldermændene den 28. Januar, og eenstemmigt vedtog man en frivillig Bidragsindsamling, foretaget af Oldermændene inden for de respektive Lav; en trykt Opfordring hertil udgik til samtlige Oldermænd. I Løbet af kort Tid indkom der ialt fra 20 Lav 777 Rdlr. 8 Sk.; hertil kom Grevinde DANNERS 300 Rdlr. og 4 private Gaver paa tilsammen 11 Rdlr. 5 Mk. 8 Sk., ialt 1089 Rdlr. Beløbet blev 10. og 18. Marts af Bestyrelsen fordelt efter Trang og Værdighed til Ansøgere fra de forskellige Lav og for største Delen udbetalt gennem Oldermændene; flest understøttede havde Skræder-, Skomager-, Smede- og Tøjmagerlavet, nemlig henholdsvis 44, 39, 12 og 10³⁾.

¹⁾ Bestyrelsen III c: Brev af ³⁰/₁₂ 1853 (Læg 1852-54). — Beretning 1854, 8-10.

²⁾ Bestyrelsen XIII a: Brev af ²¹/₁ 1854. — Kopibog 1841-62, Nr. 8 af ¹⁸/₂ 1854. — Forhandlingsprotokol 1841-62, 300, 301, 302. — Beretning 1854, 11, 12, 13.

³⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 302, 303, 304, 305, 306. — Bestyrelsen III a: Dyrtiden 1854 (heri Indsamlingsmateriale og Ansøgninger samt trykt Opfordring af ²⁸/₁ 1854). — Beretning 1854, 13-15.

Folkevennernes Selskab. Næringssagen i Borgerrepræsentationen 1854. I 1853 ophørte Haandværkerdannelsesforeningen at eksistere; den blev sammen-sluttet med Foreningen for Arbejdsklassens Vel, der var stiftet i 1851 af Jernstøber P. F. LUNDE. Den nye Forenings Navn blev Arbejderforeningen, og den havde Skolemanden og Politikeren C. V. RIMESTAD til Formand. Samme Aar stiftede Bondevennerne, der var ivrige efter at vinde de køben-havnske Næringsdrivende, et „Folkevennernes Selskab“ med Major L. MÜL-LEN som Formand og J. A. HANSEN som den egentlige Leder.

Folkevennernes Selskab foreslog i December 1853 Haandværkerforeningen et Samarbejde; Selskabets Hovedformaal var „at virke for Haandværks- og Arbejdsklassens aandelige og materielle Udvikling og Velvære“, og det vilde nu forsøge at samle de andre Selskaber og Foreninger med beslægtede For-maal til Fællesvirke. Derfor foreslog det Haandværkerforeningen, at de to Foreningers Bestyrelser regelmæssigt – f. Eks. een Gang maanedlig – skulde samles for at overveje, „hvad der kunde være at foretage til den givne Tid til Haandværkernes og de øvrige Arbejderes Gavn“. Sidst i Februar 1854 svarede Haandværkerforeningen med at udbede sig nærmere Oplysninger om, hvilke Sager man havde tænkt sig at drøfte, og midt i Marts kom For-klaringen. Folkevennernes Selskab ønskede et Samarbejde mellem Haand-værker- og Arbejderklassens Foreninger, saa denne Stand fik en Indflydelse, der stod i Forhold til den Del, den udgjorde af Befolkningen. Det var „udtalt fra næsten alle Sider, at Næringslovgivningen lider af megen Brøst, og at flere Reformers er i høj Grad ønskelige; men det er ikke tænkeligt, at didhen-sigtende Forslag snart vil fremkomme, og i ethvert Fald vilde de næppe tilbørligt omfatte de paagældende Næringsbrugeres Tarv, naar disse ikke slutter sig sammen i Enighed og søger at skaffe deres Ord mere Indgang end hidtil i den offentlige Mening og hos den lovgivende Magt“¹⁾.

Henvendelsen blev forelagt Repræsentantskab og Generalforsamling; sidst-nævnte Sted rejste et Medlem større Diskussion om Sagen ved at mene, at man straks burde være gaaet ind paa Forslaget; med stort Flertal sejrede imidlertid Bestyrelsens og Repræsentantskabets Mening, Haandværkerfor-eningens principielle Standpunkt i Næringssagen, saaledes som det fik Udtryk i Svaret til Folkevennernes Selskab den 25. April, nemlig, at „denne Sag allerede i en Række af Aar har været Genstand for Forhand-ling her i Foreningen“, at Resultatet heraf var „Haandværksstandens Be-mærkninger“, hvoraf man sendte et Eksemplar, og at „Foreningen ikke

¹⁾ Bestyrelsen III c: Breve af $14/12$ 1853 og $14/3$ 1854 (Læg 1852-54). — Forhandlingsprotokol 1841-62, 300, 301, 306. — Kopibog 1841-62, Nr. 13 af $27/2$ 1854. — Beretning 1854, 11-12, 16-17.

for Øjeblikket skulde foretage noget videre ved denne Sag, end hvad allerede sket er⁽¹⁾).

Der var imidlertid forskellige Tegn paa, at Næringssspørgsmaalet stod over for Afgørelsen. I August kom Lavskommissionens Betænkning endelig til Behandling i Borgerrepræsentationen. Den havde hidtil skudt Spørgsmaalet fra sig; men efter en fornyet Henvendelse fra Indenrigsministeriet besluttede Forsamlingen den 19. Juni 1854 at behandle Sagen; den indkaldte Ændringsforslag og valgte Generalprokurør TAGE ALGREEN-USSING til Referent. Nu var Øjeblikket kommet for Haandværkerforeningen til at virke. Sidst i Juni tilsendte den Borgerrepræsentationens Formand, Grosserer og Bankdirektør H. P. HANSEN, 36 Eksemplarer af „Bemærkningerne“ til de Borgerrepræsentanter, der ikke allerede kendte dem, da de maatte have Interesse i „at komme til Kundskab om Standens Formening“. Desuden samlede Haandværkerforeningen den 21. og 25. Juli de Borgerrepræsentanter, der var Haandværkere, for at naa til Enighed om, at de skulde støtte de indsendte „Bemærkninger“, og da Foreningen den 28. August erfarede, at Sagen skulde for i Borgerrepræsentationen samme Aften, skrev den til ALGREEN-USSING og udtrykte sin Glæde over, at han var Referent i Sagen, idet der henvistes til „Bemærkningerne“ og til, at ALGREEN-USSING i 1848 ved Valget til den grundlovgivende Rigsforsamling i et Cirkulære til Vælgerne og ogsaa over for Haandværkerforeningen havde erklæret sig som Lavsordningens Forsvarer og forsikret, at han aldrig vilde forlade dette Standpunkt²⁾. Man havde derfor Tillid til, at han vilde virke hen til, „at de mulige Forandringer, som maatte tilraades at burde finde Sted, bliver foretaget med al den Varsomhed, denne højst vigtige Sag og de paa saa manges Ve og Vel indgribende Forhold har gyldigt Krav paa“³⁾.

ALGREEN-USSING svigtete ikke denne Tillid. Om Aftenen aabnede han Forhandlingerne med at meddele, at han havde faaet Skrivelsen fra Haandværkerforeningen, og i Fortsættelse deraf oplæste han sit Valgmanifest fra 1848, hvori han havde udtalt sig imod Lavsordningens Ophævelse og for en rolig, varsom Udvikling i Næringssspørgsmaalet. Han fik Forsamlingen til at udtale, at man i første Række ønskede en almindelig for hele Landet gældende Næringslov og derfor kun subsidiært beskæftigede sig med Kommissionsbetænkningen. Under Forhandlingerne (28. August og 4. og 5. September) faldt adskillige af Afstemningerne om Betænkningens enkelte Ind-

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 307 fig., 308 fig. — Kopibog 1841-62, Nr. 31 af $\frac{23}{4}$ 1854. — Beretning 1854, 18, 19.

²⁾ Se Side 225.

³⁾ Kopibog 1841-62, Nr. 40 og 44 af $\frac{28}{6}$ og $\frac{28}{8}$ 1854. — Forhandlingsprotokol 1841-62, 312 fig., 313 fig. — Beretning 1854, 21, 25.

stillingspunkter ud til Fordel for Lavstilhængerne, og de Udtalelser fra Borgerrepræsentationen, der gik til Ministeriet, laa et godt Stykke nærmere ved Lavenes Krav, end Kommissionsbetænkningen gjorde det¹⁾.

Dyrtidens Tryk vokser. En Række af Aarsager sammensvor sig om at fremkalde den ulykkelige økonomiske Tilstand, som efter en stadig mere trykkende Dyrtid kulminerede i den store Krise i Aaret 1857.

Efter 1850 viste Prisbevægelsen en opadgaaende Kurve for Verdensmarkedet. Guldfundene i Kalifornien i 1848 og i Australien i 1851 medførte en Sænkning af Pengenes Købekraft, saa der fra 1850 til 1857 kunde noteres en Prisstigning paa ikke mindre end 42 0/0. Under Dyrtiden i Danmark fremførte man i 1855 andre Forholds Indflydelse som Forklaring paa de voldsomme Stigninger i Priserne paa Livsfornødenheder som Korn, Kød, Smør, Kolonialvarer, Brænde, Lys, Olie m. m.: den mindre gode Kornhøst, Blokaden under Krimkrigen, hvorved Udførselen gennem Østersøen og Sortehavet fra Europas russiske Kornkammer blev meget stærkt hæmmet, Tonnagemangel og som Følge deraf høje Fragter, mislykket Sukkerhøst. Der kan ikke være nogen Tvivl om, at disse Forhold har medvirket til Vanskelighederne, og de for den brede Befolkning ulykkelige Forhold indtraf netop paa et Tidspunkt, hvor liberal økonomisk Tankegang havde faaet Indflydelse paa Landets Regering. De økonomiske Kræfters frie Spil var nu den nationaløkonomiske Doktrin, der hindrede større Indgriben fra Statens Side, hvor tidligere den merkantilistiske Tankegang vilde have bragt hele Beskyttelsessystemets regulerende Maskineri i Funktion for at afbøde de værste Skader.

Nogle Priser vil belyse Udviklingen. I 1850 havde det københavnske Fattigvæsen ved sine Licitationer kunnet købe Rugbrød for $2\frac{1}{3}$ Sk. Pundet; i Efteraaret 1855 kostede det $4\frac{1}{2}$ Sk. Sigtebrød kostede paa samme Vis henholdsvis $2\frac{13}{16}$ Sk. og $6\frac{15}{16}$ Sk.; Oksekødet steg fra $8\frac{1}{8}$ Sk. Pundet til $16\frac{1}{2}$ Sk.; grønsaltet Flæsk fra $8\frac{9}{16}$ Sk. Pundet til $19\frac{3}{4}$ Sk.; holstensk Ost fra $6\frac{1}{16}$ Sk. Pundet til $10\frac{1}{4}$ Sk.; Smør fra $22\frac{2}{7}$ Sk. Pundet til $35\frac{1}{7}$ Sk.; gule Ærter kunde pr. Tønde i 1850 købes for 4 Rdlr. 60 Sk., men kostede i 1855 11 Rdlr.; Havregryn steg til henved det dobbelte paa samme Tid, Byggryn og Kartofler ligesaa, Brænde henved 50 0/0²⁾.

Allerede i Oktober 1853 havde Københavns Politibetjente ansøgt om Dyrtidstillæg, og da Statens Tjenestemænd fik det ved Loven af 4. Januar 1854, fik de det ogsaa. Ved Lov af 27. November 1853 havde Staten bemyn-

¹⁾ Nyrop, 266-68.

²⁾ Om dette og det følgende, se Villads Christensen: København 1840-57, 581-595.

diget Kommunerne til at hjælpe med Understøttelser til de trængende uden Fattighjælps Virkning, en Lov, der flere Gange blev fornyet og kom til at gælde indtil Udgangen af 1857. Men Københavns Kommunalbestyrelse var Modstander af Understøttelsesprincippet; den stod midt i Kampen for Næringsfrihed, Handelsfrihed og fri Konkurrence og mod regulerende Forholdsregler og vedtog ikke at benytte Loven. Derfor havde den som foran omtalt givet Afslag paa Haandværkerforeningens Andragende i Slutningen

„Gæs . . . 15 à 16 Mk. Flæsk . . . 28 Sk. Pundet. Smør . . . 52 Sk. Pundet“. Satire over Landboers og Byboers Kaar under Dyrtiden 1856. (Folkets Nisse).

af 1853. En lignende Henvendelse i Februar 1854 fra Folkevennernes Selskab fik samme Medfart, skønt dette imødegik Kommunalbestyrelsens Mening, der var udtalt over for Haandværkerforeningen, at Arbejdslønnen nogenlunde havde holdt Trit med den øvrige Prisudvikling. Selskabet sendte en ny Skrivelse til Kommunalbestyrelsen, holdt i meget ironiske Vendinger; heri fremdrog man et nyt Argument: at Koleraen og Dyrtiden var kommet som to Ulykker lige efter hinanden; skulde Kommunalbestyrelsen alligevel staa fast paa sit Standpunkt, maatte jo den private Godgørenhed træde til, og i saa Fald ventede man at se Kommunalbestyrelsens Medlemmer gaa i Spidsen med en almindelig Opfordring til velhavende Københavnerne om frivillige Bidrag! Heller ikke herpaa reagerede Byens Styrelse. I Februar 1855 tog saa Foreningen af Oldgeseller og Ladesvende fat med en noget bidsk Henvendelse til Kommunalbestyrelsen, men med samme Resultat. Kun som Fattighjælp kunde den nødlidende københavnske Befolkning faa Støtte fra sin By.

Indenrigsministeriet tog i Stedet fat. Den 3. November 1855 beordrede det

Magistraten til sammen med Politidirektøren at skaffe Materiale frem til Belysning af det omstridte Punkt mellem Kommunalbestyrelsen og Arbejderforeningen: Var Arbejdslønnen steget i Forhold til Livsfornødenhederne eller ikke? Nu blev der i Efteraaret indsamlet et rigt Materiale til Bedømmelse af de arbejdende Klassers Stilling. Et kongeligt Reskript udtalte den 3. November 1855, at Kongen og det samlede Ministerium vilde overveje, „hvad der med Hensyn paa de høje Priser paa Kornvarer maatte være at foranstalte“.

„En Skomager bekendtgjorde nylig i „Adresseavisen“, at to Svende kunde faae Arbeide hos ham, og at den Førstankommende vilde faae frit Logis. Naa — der har nok været et ordentligt Væddeløb“.

„Mesteren (til Svenden): For Pokker! Hvad gaaer der af Dem, Rasmussen?

Svenden: Aa — jeg fik en Kartoffel i den forkeerte Hals. . .

Mesteren: Se Dem saa om efter et andet Værksted — i disse dyre Tider har jeg ikke Raad til at holde Folk med to Halse!“

(Folkets Nisse).

Arbejderforeningens Adresse og Rimestads Forespørgsel. Da skete der i November og December noget, som med eet Slag ændrede hele Situationen, bragte Næringsspørgsmaalet frem i første Række og kom som en Bombe for Lavsoordningens Tilhængere. Anstifteren var Arbejderforeningen og dens Leder C. V. RIMESTAD.

Foreningen havde i langvarige Diskussioner drøftet Dyrtiden, og belært af Forgængernes Erfaringer gik den ikke til Kommunalbestyrelsen, men lige til Regeringen med sin Henvendelse, som den samme Dag, den 4. November, offentliggjorte i sit „Blad for Arbeidsklassen“. Her skrev RIMESTAD, at det ikke var faldet Foreningen ind „at tænke paa en ny Bemyndigelse for Kommunalbestyrelserne, da de tidligere har vist sig aldeles unyttige, i det mindste for Københavns Vedkommende“. Vinteren 1855-56 truede med at blive endnu mere trykkende end de foregaende for den arbejdende Klasse,

og det gjaldt om at skaffe hurtig Hjælp. Det var Foreningens „Overbevisning, som deles af den allerstørste Del af de i Sagen interesserede, at den væsentligste og eneste varige Hjælp, Regeringen kunde yde den arbejdende Befolkning til at forhindre Arbejdsløshed og imødegaa Dyrtid, var en snarest mulig gennemført Reform i Næringslovgivningen, en Reform, der gav større Frihed, en videre Mark for den enkeltes Kræfter, der nu ved saa mange Indskrænkninger og Baand forhindredes fra at virke paa den Maade, i det Omfang og med det Udbytte, som de under friere Forhold kunde til stor Gavn for den enkelte og for det Hele“. Dette kunde dog ikke gennemføres saa hurtigt, som Hjælp var fornøden, og Foreningen nøjedes derfor med „som en Begyndelse“ at kræve, at der „først tilstaas hver enkelt Ret til uden Hensyn til bestaaende Lavindskrænkninger at arbejde med sine egne Hænder“¹⁾.

Tanken om at suspendere Lavstvungen havde været fremme før, i Industriforeningens Andragende 1848²⁾; men dette, at Arbejderforeningen satte de ulykkelige Kriseforhold i Forbindelse med Lavsordningen var opsigtsvækkende og gav Genlyd i Pressen. „Fædrelandet“, der hele Tiden havde stillet sig paa Reformvennernes Side, forlangte straks fuldstændig personlig Næringsfrihed. Den konservative „Flyveposten“ betegnede Forslaget om personlig Næringsfrihed som forkastelig og bygget paa „en Stueteori, hvis Ubrugelighed i det praktiske Liv fremgaar ved en kun løselig Eftertanke“. Mærkeligt nok blev der dog i „Fædrelandet“ fremsat Anskuelser, der divergerede fra Bladets, og det af en Mand, som ellers stod blandt Reformvennerne, nemlig OTTO MÜLLER. Han advarede imod at indføre midlertidig Næringsfrihed, da han frygtede, den vilde blive brugt af Personer uden Dygtighed og Kapital; det vilde vel medføre en øjeblikkelig Prisnedsættelse; men samtidig vilde det ved usund Konkurrence forøge Nøden, Arbejdsløsheden og Formælsens i Haandværkerstanden; Næringsfrihed var gavnlig, men kunde ikke indføres med eet Slag uden en Overgangsperiode; nu var Sagen imidlertid blevet bragt paa Bane, en Impuls til Reform givet, og han vilde som Medlem af Folketinget stille en Forespørgsel til Indenrigsministeren derom³⁾.

RIMESTAD, der ogsaa var Medlem af Folketinget, kom imidlertid MÜLLER i Forkøbet. Den 13. December stillede han tre Spørgsmaal til Indenrigsminister P. G. BANG: Kunde Ministeren i den kommende Vinter komme de arbejdsløse og dyrtidsramte til Hjælp? Vilde han fremsætte Forslag til

¹⁾ Blad for Arbejdsklassen for 4/11 1855. — Bauer, 99 flg. — Villads Christensen: København 1840-57, 586 flg.

²⁾ Se Side 119-21.

³⁾ Bauer, 100 flg.

Næringsreform i den indeværende Samling, og hvad vilde det i saa Fald gaa ud paa? Vilde han midlertidig ophæve Lavstvangen, saa den enkelte kunde arbejde med egne Hænder?¹⁾

Fire Talere — A. HAGE, GRUNDTVIG, J. A. HANSEN og KAYSER — gav RIMESTAD deres Tilslutning, og P. G. BANG svarede, at han nok kunde gøre forskelligt for at lindre den kommende Vinters Vanskeligheder; i næste Samling, ikke i denne, vilde han fremsætte Forslag til en Reform af Næringslovgivningen. Sagen skulde forinden overvejes endnu en Gang; han vilde dog ikke nedsætte nogen ny Kommission i den Anledning, men lægge Arbejdet i Hænderne paa en enkelt Mand, der var særlig egnet dertil, og som havde erklæret sig villig; derefter vilde han med de øvrige Medlemmer af Regeringen af al Kraft tage fat paa Sagen²⁾. Det kom snart ud, at Manden, der skulde udarbejde Lovforslaget, var OTTO MÜLLER.

Hermed var der kommet officiel Fart i Nærings sagen. Ministerens Udtalelse var tydelig nok og kaldte alle Lavstilhængerne frem til energisk Virksomhed. Endelig rykkede Haandværkerforeningen frem fra de Forskansninger, hvor de passivt og afventende havde holdt sig i Ro, „Haandværkstandens Bemærkninger“. Nu var Øjeblikket kommet, hvor den kastede sig ind i Kampen, og de næste Par Aar i dens Tilværelse var vel nok de mest travle og virksomme, dens 100-aarige Historie overhovedet kan opvise.

Tillys Artikel i „Berlingske Tidende“. Allerede efter Presseudtalelserne om Arbejderforeningens Adresse havde et Medlem i Haandværkerforeningens Forslagsprotokol den 17. November opfordret Bestyrelsen til „at modarbejde en slig total Omstyrtning af Lavene og oplyse kortsynede Redaktører om deres Fejlgreb“, hvad Bestyrelsen lovede at tage under Overvejelse³⁾. Forhandlingen i Folketinget den 13. December virkede stærkt i Foreningen. I Bestyrelsesmødet den 4. Januar 1856 fandt man fuld Grund til „allerede paa Sagens nærværende Standpunkt“ at forberede sig paa at imødegaa de faldne

¹⁾ Ordlyden af Forespørgslen var:

1) Formener Ministeren at være i Stand til at komme den arbejdende Befolkning til Hjælp under den Arbejdsløshed, der i Vinter er at befrygte, og som vil blive usædvanlig trykkende ved Livsfor nødighedernes høje Pris?

2) Agter Ministeren i den Hensigt endnu i indeværende Session at fremlægge Forslag til en Reform i Næringslovgivningen?

3) Saafremt dette Spørgsmaal besvares med Ja, kan da Indenrigsministeren nu angive, hvor omfattende de Forandringer omtrentlig er, som i dette Udkast bliver foreslaaet? Forsaa vidt Gennemførelsen af en saadan Reform skulde udkræve længere Tid, agter da Ministeren foreløbig at foreslaa Ophævelse af de Hindringer, som de bestaaende Lavindretninger lægger i Vejen for den enkeltes Arbejde med egne Hænder?

²⁾ Rigsdagstidende (Folketinget) 1855, 29-30, 253-93.

³⁾ Bestyrelsen III a: Forslagsprotokol 1842-65, under 17/11 1855.

Udtalelser, „navnligen gennem Pressen ved at forsøge paa at gendrive og modbevise de fremsatte urigtige Paastande“¹⁾).

Et saadant længere Indlæg synes C. TILLY, Malerlavets Oldermænd, allerede at have haft færdigt den 18. December 1855; i alt Fald bar det denne Dato, da det fremkom i „Berlingske Tidende“ den 23. og 24. Januar 1856. Disse Datoer i Forbindelse med et indledende redaktionelt Forbehold, hvori der toges Afstand fra flere af Indlæggets Standpunkter²⁾, kunde tyde paa, at TILLY har haft vanskeligt ved at faa det optaget. Han var utilfreds med Regeringen, der ikke varetog Haandværkernes Interesser, utilfreds med Rigsdagen, hvor der savnedes Repræsentanter af den københavnske Næringsstands egen Midte, som virkelig fattede og arbejdede for dens Sag, og harmfuld over Udtalelser, der var udgaaet fra Arbejderforeningen, Folkevennernes Selskab og „andre Steder“ (d. v. s. Oldgesellernes Forening). „Saa længe Haandværksstanden ikke aabent udtaler sig om Næringsforholdene, er Regeringen vistnok i sin gode Ret, naar den anser disse Udtalelser, der laaner Haandværksstandens Navn, som ogsaa udgaaet fra denne.“ Haandværksstanden var efter TILLYS Mening Mestrene og Svendene, Haandværkerforeningen og Oldgesellforeningen. Han saa overalt Folk, der forenede en vis teknisk Viden med totalt Ukendskab til praktiske Forhold, som aldrig havde levet og virket som Haandværkere, og som troede, alt var godt, naar det blot var efter engelsk og fransk Mønster med en passende Svada af Lighed og Frihed. Haandværkerne følte sig forladt af alle; men derfor var det deres Pligt at udtale sig offentligt og med Vægt over for dem, der kun af Bøger kendte til Tingene, og dem, der havde Interesse i, at „Haandværkeren kunde bringes ned til at være Daglejer, for at de selv kunde samle Kapitaler ved hans Ansigts Sved“. Paa Scenen og i Pressen stillede man Haandværkeren op som Modsætning til det dannede Menneske; man saa haanligt ned paa hans Institutioner; det var paa Tiden, at Standen frigjorde sig for udenforstaaendes Formynderskab og udtalte sig „gennem sine eneste virkelige Repræsentanter, Haandværkerforeningen og Oldgesellforeningen“ – hvad han gentager flere Gange med varierende Udtryk – „til ikke roligere at se sine velerhvervede Rettigheder behandlet som noget ligegyldigt“. Det var paa Tide, at Mænd af Standens Midte blev dens Talsmænd, „og det er derfor, jeg opfordrer Haandværksstanden til at slutte sig sammen og Bestyrelsen for Haandværkerforeningen til at træde i Forbindelse med Old-

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 335.

²⁾ „Skønt Redaktionen ikke deler alle i nedenstaaende Artikel udtalte Anskuelse, har vi dog ikke villet nægte Optagelsen af Ytringer fra en med Forholdene saa nøje kendt Mand.“

Bogbinderlauget i København: Danmarks Riges Grundlov (i Rigsdagen).

Boghinderlauget i København: En Svendprøvebedømmelse i Laugets Kontor 1939.

gesellforeningen for tillige med denne ved Sammenkaldelse af den hele Haandværksstand eller paa anden Maade at bevirke, at Standens Tarv iagttages¹⁾.

Artiklen havde angrebet Arbejderforeningen, og RIMESTAD svarede i 3 Numre af „Blad for Arbeidsklassen“ i en ubehagelig overlegen Tone. Han karakteriserede TILLYS Indlæg som intet andet end Hyl mod alle, der uden at være Haandværkere havde talt om Forandringer i Haandværkets Ordning; men meget sandt hævdede RIMESTAD, at det var lovligt sent, Haandværkerforeningen nu søgte Samarbejde med Svendene; hidtil havde den paa Opfordringer i saa Henseende meldt Pas. TILLY var Borgerrepræsentant og kunde have bragt Sagen frem i Byens Raad; han kunde have søgt Valg til Rigsdagen; ingen af Delene havde han gjort²⁾.

TILLY hørte dog ogsaa fra Meningsfæller. Haandværkerforeningerne i Aarhus og Stubbekøbing og 9 Haandværksmestre i Hillerød tilskrev ham og udtalte deres fulde Tilslutning, og han sendte Afskrifter af Skrivelserne til Haandværkerforeningens Bestyrelse, der takkede og meddelte, at man allerede havde drøftet Sagen; man vilde gerne have hans fortsatte Bistand. Yderligere modtog TILLY Breve fra Haandværkerforeningerne i Nykøbing Falster og Køge, medens Skomagermestrenes Forening skrev til Haandværkerforeningen selv. Alle disse Skrivelser var ligesaa mange Opfordringer til den københavnske Forening til at organisere et Samarbejde, der omspændte alle Landets Købstæder³⁾.

1) Berlingske Tidende for $23/1$ og $24/1$ 1856.

2) Blad for Arbeidsklassen, Nr. 4, 5 og 6 af 1856. — Nyrop, 328.

3) Bestyrelsen III c: Breve af $30/1$, $2/2$, $4/2$ og $9/2$ 1856 (Læg 1856-57). — Kopibog 1841-62, Nr. 13 og 14 af $9/2$ og $12/3$ 1856. — Forhandlingsprotokol 1841-62, 336 flg., 337 flg. — Aarhus Haandværkerforening (300 Medlemmer) var villig til at tiltræde en Udtalelse fra den københavnske Forening og tilbød at organisere Tilslutning fra de andre større Provinsbyer, idet den henviste til de jyske Haandværkerforeningers Møde i Aarhus i Efteraaret 1848, hvorfra en Protest var blevet indsendt til „høje Vedkommende“ mod Lavstvængens Ophævelse; den vilde ikke ubetinget protestere mod enhver begrundet Ændring i de bestaaende Forhold. — Stubbekøbing Haandværkerforening gav sin fulde Tilslutning til ethvert Skridt, da Næringsfrihed næsten var indført dernede ved de Bevillinger til at drive Næring paa Landet, som Myndighederne rundhaandet uddelte. — Hillerødhaandværkerne havde skrevet til deres Folketingsmand og bedt ham virke for deres Rettigheders Bevarelse; Manden var — Otto Müller! — Køge foreslog, at der blev holdt Møder af Delegerede fra Provinsbyerne, paa Sjælland, paa Fyn og 2 Steder i Jylland, og til Slut eet samlet Møde, altsammen med det Maal for Øje at faa tilvejebragt en Adresse eller et Lovforslag om Næringsforholdene; man ønskede, at den københavnske Forening skulde tage Initiativet. — Haandværkerforeningen i Nykøbing paa Falster foreslog, at den københavnske Forening skulde opfordre samtlige Haandværkerforeninger at træde sammen i eet Selskab „for at virke til fælles Tarv med Hensyn til Bevarelsen af Lavenes Rettigheder“.

Haandværkerforeningen udsender en Pjece. I Bestyrelsesmødet den 14. Februar blev der forelagt en Konzept – utvivlsomt af LASENIUS KRAMP – til de Bemærkninger, Foreningen vilde fremsætte mod Udtalelserne i Folketinget. Udkastet blev drøftet og cirkulerede blandt Bestyrelsesmedlemmerne til nøjere Overvejelse. Den 20. Februar vedtog man, at der skulde udarbejdes et Skrift paa dette Grundlag; det blev i Korrektur forelagt Repræsentanterne, fik en mindre Ændring og derpaa sendt ud til Oldermændene i et fornødent Antal Eksemplarer med Anmodning om, at de vilde foranledige, at Oldgesellerne udtalte sig om det og om muligt tiltraadte det. Samme Dag, den 5. Marts, vedtog Repræsentantskabet, at Haandværkerforeningen forlods skulde afholde Udgifterne ved hele Aktionen og senere søge Lavene om Refusion, og at Bestyrelsen skulde sætte sig i Forbindelse med samtlige Landets Haandværkerforeninger ved at sende dem Skriftet og anmode om deres Tilslutning og Udtalelse derom¹⁾).

Skriftet, der var 14 Sider stort, blev trykt i et Oplag paa 3000 Eksemplarer og bragt i Boghandelen til en Pris af 8 Sk. Dets Titel var: „Et Par Ord om de i afvigte Rigsdagssession fremsatte Forslag og Ytringer, betræffende Haandværksdriften. Udgivet af Haandværkerforeningen i København. (Marts 1856).“ Det indeholdt en Imødegaaelse af RIMESTADS og de øvrige Taleres Paastande under Interpellationen i Folketinget den 13. December 1855. Udtalelserne om, at Dyrtidens Tryk alene kunde hæves ved en Næringsreform, karakteriseres som „denne løse, overfladiske og paa Modsigelser og de snurrigste Paastande indholdsrige Talen fra forskellige Sider“. Indenrigsministerens Erklæring havde ladet klart komme frem, at Nærings sagen nu skulde have sin Afgørelse; „men naar en saa stor Ukyndighed fra mange Sider giver sig til Kende med Hensyn til det bestaaendes Tilstand, dets Fortrin og Gavnlighed, da tør man vel vente, at Sagen bliver behandlet saaledes, at der for Haandværksstandens Vedkommende bliver taget det fornødne Hensyn til dens ved saa mange Lejligheder udtalte Formening og Ønsker“, at der blev givet Lavene Lejlighed til at udtale sig om de Forhold, som de dog kendte bedst. „Haandværkerens Stilling til Samfundet er ikke saaledes, at man uden videre med en Ubesindighed, der søger sin Mage i andre Retninger, kan raade til at opløse ethvert Baand, hvormed han overalt er knyttet ind i den hele Kæde.“ Af Tonen forstaaer man, at Foreningen nu var klar over Situationens Alvor: „Tror derfor virkelig de Mænd, der atter ved denne Lejlighed med sædvanlig Suffisance har draget til Felts mod den bestaaende Orden, at kunne styrte denne paa Grund af de ubeviste og ubevislige Beskyldninger, de hidtil er fremkommet med, eller at Dan-

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 337 fig., 338 fig.

marks Haandværkere trindt i Riget skulde forholde sig passive og lade Sagen gaa sin egen Gang, uden paa lovlig Maade og ad lovlige Veje at gøre alle mulige og nødvendige Skridt, da vil Tiden vise dem, at de tager mærkeligen fejl.“

Projektet om i den kommende Vinter at „lade enhver arbejde med sine egne Hænder“ hvilede paa „saa løse og luftige Idéer“, at RIMESTAD ikke vilde have Kraft og Evne til at „opstille et saadant statsøkonomisk Regnestykke, hvis Facit gav slikt Resultat“, nemlig at hæve Dyrtidens Tryk for stedse.

„De tre Laugs-Gratier“. (Folkets Nisse).

De andre Taleres Henvisninger til fremmede Landes Skikke og Forhold vidnede om „en underlig Forvirring i Tankegang hos mange, hver Gang Næringsspørgsmaalet kommer paa Bane“. Naar det gjaldt livløse Sager, kunde man vel optage Moder og Former fra fremmede Lande; at ville om-danne Individuer og deres Forhold efter udenlandsk Mønster var Udtryk for en tankeløs og despotisk Mentalitet. Næringsvæsenet og især Haandværksdriften var saa inderligt forbundet med Statens hele materielle Liv, at Forandringer maatte ske med meget varsom Haand, „hvis de ikke skulde afstedkomme uforsvarlige og uberegnelige Rystelser i Samfundet“.

Pjecen var af Indhold i Virkeligheden temmelig ubetydelig, bemærkelsesværdig blot ved sine stærke Udtryk om Modstanderne. Den fremkaldte to Modskrifter. Det ene havde til Forfatter F. CHR. BAYER, vistnok et Pseudonym; han vendte sig mod baade RIMESTAD, da han var Modstander af al Næringsfrihed, og Haandværkerforeningen, der havde røgtet sine Op-gaver slet; i „Bemærkningerne“ fra 1848 havde den blot imødegaaet Lavs-

kommissionens Indstillingspunkter og ikke udarbejdet en udførlig Kritik af Kommissionens Motiver. Den havde tre Gange afvist Oldgesellforeningens Opfordring til Samarbejde og dermed øget Afstanden mellem Mestre og Svende. Nu havde den som Resultat af tre Maaneders mange Møder udsendt en lille værdiløs Brochure; „i Sandhed, Falliterklæringen kunde ikke være større“. Andre Mænd af Standen maatte stille sig i Spidsen for Lavssagen og Haandværkerforeningen fremtidig kun kalde sig „den selskabelige Mesterforening“¹⁾.

Det andet Modskrift kom fra C. V. RIMESTAD, der besvarede det direkte Angreb med en udførlig Redegørelse for sin egen og Arbejderforeningens Stilling til Næringssagen og dens Resultat: den Betænkning, der var udarbejdet i 1855 af den saakaldte kombinerede Lavskomit ²⁾. Ogsaa han karakteriserede Haandværkerforeningen som en selskabelig Klub, uvirksom paa det virksomste Felt. „Hvorfor har den aldeles intet forberedt, aldeles intet udrettet i de Aar, da den netop ved sin Mangel paa Deltagelse i de store politiske Forhold havde saa god Tid? Og med hvilken Ret kan den bebrejde andre, at de tager fat paa det Arbejde, den selv har forsømt?“ Samtidig vendte han sig ogsaa mod BAYERS Skrift; Forfatterens Opfattelse var jo i Virkeligheden den samme som Haandværkerforeningens³⁾.

Organiseringsarbejdet i Hovedstaden. Uanfægtet af disse Angreb arbejdede Haandværkerforeningen videre paa sin Organisering af Standen i Hovedstaden og i Provinsen. Med en trykt Følgeskrivelse af 7. Marts tilsendte man efter Bestemmelsen Oldermændene i København Foreningens Pjece, og i Tiden 17. Marts-8. Juni indløb Svarene, og de udtalte Tilslutning fra Mestrene og til en vis Grad ogsaa fra Svendene. Malersvendene fandt ikke Pjecen gavnlig for Sagen; de ønskede „en bestemt Protest mod Næringsfriheden med Henvisning til andre Lande, hvor dens Følger har gjort sig gældende, og en grundig Undersøgelse af Forholdene herhjemme“, samt „en

¹⁾ F. Chr. Bayer: Løse Blade angaaende Næringsspørgsmaalet, 1856.

²⁾ „Folkevennernes Selskab“ og „Oldgesellforeningen“ havde sammen dannet „Dansk Haandværkerforening“, bestaaende af de to Organisationers Bestyrelser; „Dansk Haandværkerforening“ indbød i Januar 1855 til Dannels  af en Komité ang. Næringsforholdene, sammensat af Delegerede fra „Dansk Haandværkerforening“, „Folkevennernes Selskab“, „Oldgesellforeningen“ og „Arbejderforeningen“; denne kombinerede Lavskomit  kom i Stand og afgav Betænkning den 15. September 1855; overraskende nok anbefales heri foreløbig Lavsordningens Bestaaen, selvom store ændringer krævedes m. H. t. Mesterprøverne; Svendepøver vilde man helt have afskaffet, og enhver Svend, der havde 8 Aars Svendetid bag sig, skulde have Lov til frit at arbejde med egne Hænder uden Mesterprøve (Nyrop, 290-94).

³⁾ C. V. Rimestad: Svar til Haandværkerforeningen, April 1856.

bestemt Anvisning af Vejen, der bør følges for at fremme nyttige Reforme“; de var villige til Samarbejde, men fandt, det naturligt kunde ske med Oldgesellforeningen som Mellemed. Parykmagersvendene ønskede blot en tidsvarende Ændring af Mesterprøven, hvad Mestrene villigt indrømmede længe havde været ønskeligt. Bagersvendene kritiserede, at Pjecen var holdt i ubestemt Almindelighed; deres Mestre vilde ikke deltage i Udgifterne til Aktionen. Tømrerlavet var ikke Tilhænger af ubunden Næringsfrihed, men af en Tilnærmelse til Næringsfrihed og vilde derfor forholde sig afventende, til nærmere Oplysninger forelaa fra Haandværkerforeningen. Snedkersvendene gav Tilslutning til, at „en fælles Samvirken af Haandværksstandens Mestre og Svende – uden fremmed Indflydelse og Paavirkning – er den eneste heldbringende Maade“ at hævde Standens Interesser paa, men anbefalede hurtige Forhandlinger, hvis Tiden ikke skulde forpasses. Tøjmagerlavet holdt „paa Lavenes Bestaaen, dog med Reform“; alle øvrige gav ubetinget Tilslutning og var villige til at deltage i Udgifterne ved Foretagendet¹⁾.

Mest interessant var et Brev af 9. April fra Oldgesellforeningen. Den ansaa „det af Haandværkerforeningen gennem vore respektive Oldermænd os tilstillede Skrift som en meget heldig Paabegyndelse“; men i Overensstemmelse med Standens sande Interesser og i Haab om, at Haandværkerforeningen ikke „af noget Hensyn“ ønskede at udelukke Svendene fra Deltagelse, spurgte Oldgesellforeningens Bestyrelse, om det var „paatænkt at arbejde i Forening med os, da man i modsat Fald vil fortsætte det paa egen Haand alt paabegyndte, hvilket lettelig vilde fremkalde mindre ønskelige delte Meninger“²⁾.

Dette Brev maatte understrege Situationens Alvor for Haandværkerforeningen. Paa Generalforsamlingen den 31. Marts havde Formanden, Malermester GEISLER, udtalt, „at nærværende Tidspunkt synes at være det, hvor Haandværkerforeningen vil komme til at løse den Opgave, den ved sin Stiftelse i Aaret 1840 satte sig. Situationen af Næringssagen er i Dag visseligen helt anderledes nu end dengang; thi om den indre Styrke end vil vise sig at være den samme, saa kan man ikke og bør ikke fordølge for sig, at det udvendige Tryk er langt større i denne end hin Periode“³⁾. Til dette udvendige Tryk hørte Kravene fra Svendene, der siden 1840 var vaagnet til større Selvstændighed.

Bestyrelsen diskuterede den 16. April Oldgesellforeningens Henvendelse

¹⁾ Det trykte Brev af $\frac{7}{3}$ 1856 og de indkomne Svar findes i Bestyrelsen III b: Indkomne Breve om Lavssagen 1856. — Forhandlingsprotokol 1841-62, 340, 344, 345, 346, 347, 351.

²⁾ Bestyrelsen III b: Indkomne Breve om Lavssagen 1856, Brev af $\frac{9}{4}$ 1856.

³⁾ Referat af Generalforsamlingen i Bestyrelsen III c: Breve m. v. 1856-57. — I Forhandlingsprotokollen er Formandens Beretning meget kort refereret.

og med 4 Stemmer mod 2¹⁾) vedtog den at anse sig for kompetent til uden at spørge Repræsentantskabet at træde sammen med Oldgesellforeningens Bestyrelse „til samme fælles Øjemed“, og det meddelte man som Svar den 21. April; Samarbejdet kunde begynde, naar Haandværkerforeningens Bestyrelse havde faaet nogle Retningslinjer for Forhandlingerne fastlagt²⁾).

Man var nemlig i Haandværkerforeningen gaaet i Gang med at udarbejde nogle Punkter, som efter Diskussion kunde tjene som Grundlag for en Indstilling til Indenrigsministeren om den fremtidige Ordning af Haandværksdriften; efter flere Behandlinger forelaa et færdigt Forslag til en saadan Indstilling i Bestyrelsesmødet den 20. Maj; men inden man gik til Repræsentantskabet med det, ønskede Bestyrelsen at høre en Del Oldermænds Mening om det³⁾. I et privat Møde den 28. Maj diskuterede den indbudte Kreds med Bestyrelsen Indstillingspunkterne, der forelaa i Korrektur; de blev godkendt uden Ændringer, og Motiveringen til dem lod man ligge. Dagen efter indbød Bestyrelsen derpaa Oldgesellforeningens Bestyrelse til et Fællesmøde den 31. Maj Kl. 8 Aften, idet man fremsendte det trykte Udkast⁴⁾).

Paa Fællesmødet rejste Tømrersvend C. WILHELMY Tvivl om, at de to Bestyrelser kunde diskutere Udkastet uden Bemyndigelse fra deres Foreninger; men man enedes om at betragte Mødet som ganske privat, i den Hensigt „at overveje og saavidt muligt at blive enige om Forslag, som det turde ventes at kunne vinde Tiltrædelse af hele Standen“. Man blev ikke færdig den Aften og fortsatte derfor den 3. Juni om Aftenen. Oldgesellerne

1) For stemte Geisler, Skomagermester J. C. Baling, Skrædermester M. S. Frænckel og Kleinsmedemester J. Cumann, imod Kobbersmedemester J. F. Fugmann og Urmager J. A. Øberg.

2) Kopibog 1841-62, Nr. 80 af 2¹/₄ 1856. — Forhandlingsprotokol 1841-62, 345.

3) Den „mindre Kreds af nogle kyndige af Standen ansete Mænd“, hvis Mening man vilde høre, var: Bogbindermester D. L. Clément, Bødkermester C. T. Kühnitz, Hofforgylder P. Damborg, Garvermester A. Hertz, Glarmester J. F. Wartschow, Kleinsmedemester P. Jensen, Guldsmed W. F. Knoblich, Malermester C. Tilly, Murermester J. H. Kornbech, Skomagermester P. C. Rasmussen, Snedkermester J. C. Schwartzlose og Tømrermester J. H. Meyer. I Indbydelsen hed det: „Gennem de forskellige Forhandlinger og Korrespondancer, vi har haft angaaende Nærings sagen, er det blevet os klart, at en protesterende Indstilling . . . kun vil vinde Deltagelse og finde Indgang hos de forskellige Parter, naar den tillige indeholder positive Forslag om Forbedringer i denne Retning . . . I det medfølgende Arbejde har man derfor søgt at udtrykke sig i kort Bestemthed og nøje søgt at undgaa Vidtløftigheder og saadanne Specialia, for hvilke der vel kunde findes Interesse paa nogle Steder, men savnes Interesse for samme paa andre.“ Man sendte derfor de indbudte et trykt Udkast til Indstillingen og meddelte, at Mødet var sat til Kl. 8 Aften den 28. Maj (Kopibog 1841-62, Nr. 83-94 af 2⁴/₅ 1856).

4) Forhandlingsprotokol 1841-62, 346, 347 flg., 348, 349. — Kopibog 1841-62, Nr. 82 af 2⁹/₅ 1856.

fik nogle mindre Ændringer om Svende- og Mesterprøver foretaget og fik affattet et Punkt om Svendes Ret til uden Prøve at etablere sig som Fri-mestre, naar de var 35 Aar og havde arbejdet som Svend i 15 Aar, deraf de 5 i den Kommune, hvor de vilde nedsætte sig; naar de var 40 Aar, maatte de holde en Svend eller Dreng til Hjælp. Efter yderligere et Par Møder af Haandværkerforeningens Bestyrelse blev Indstillingen saa forelagt for For-eningens Repræsentantskab og Oldermændene den 24. og 28. Juni og fik efter endnu et Par mindre Ændringer ogsaa denne Forsamlings Godkendelse¹⁾).

Provinsens Haandværkere organiseres. Samtidig havde Foreningen virket blandt Provinsens Haandværkere. Repræsentantskabet havde jo den 5. Marts vedtaget, at Bestyrelsen skulde sætte sig i Forbindelse med samtlige Haand-værkerforeninger i Danmark, og den 26. Marts udsendte Foreningen sin Pjece til 35 Byer, ledsaget af en trykt Følgeskrivelse, hvori man foreslog Byernes Haandværkere at træde i Forbindelse med den københavnske Forening og med hinanden for tilsammen at „stræbe som eet Samfund til Bevarelsen af Haandværksstandens lovlige Interesser og Tarv“. Man forklarede, at Pjecen var at betragte som en blot foreløbig Udtalelse i Almindelighed om „de fremkomne Paastande og Beskyldninger mod en velordnet Lavsforfatning“; en mere speciel Gendrivelse eller i alt Fald en kraftig og energisk Protest maatte være det næste Skridt fra Haandværkerstanden „om muligt over hele Riget“; en paa lovlig Grund organiseret Modstand fra den samlede Stand var en bydende Nødvendighed mod det bebudede Næringslovsforslag. Man bad Foreningerne udtale sig om Sagen, idet Haandværkerforeningen mente, det var dens Pligt at tage Initiativet til en saadan Organisering af Kræfterne²⁾).

I den følgende Tid, fra 2. April til 26. Maj, svarede der fra 23 af de 35 Byer, Foreningen havde henvendt sig til; fra to — Præstø og Næstved — foreligger endda to Skrivelser; i Arkivet synes alle de indkomne Svar undtagen eet, formentlig fra Køge, at være bevaret. I en Del Byer havde Haand-værkerforeningens Initiativ ligefrem givet Anledning til Dannelse af lokale Haandværkerforeninger, saaledes i Næstved, Nykøbing Sjælland, Præstø, Vordingborg og Maribo; i Roskilde paatænkte man at danne en ny Haand-værkerforening, da den gamle slet ikke omfattede nær de fleste Haand-værkere og ikke var tilfredsstillende. I Vejle, Ribe og Horsens havde man holdt Forsamling af Lavene uden at danne nogen Haandværkerforening;

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 350 fig., 351, 352-59, 360.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 341. — Kopibog 1841-62, Nr. 32-66 af 28/3 1856, ogsaa som trykt Brev.

i Svendborg var det Borgerforeningen, der tog Sagen op, da den talte overvejende Haandværkere.

Interessant er Svarenes Indhold. Adskillige nøjedes med i Almindelighed at tilsige den københavnske Forening Støtte, saaledes Holbæk, Storeheddinge, Næstved i sin første Skrivelse, Kalundborg, Nykøbing Sjælland, Svendborg, Vejle, Kolding, Hillerød (i en længere Skrivelse), Horsens, Aalborg og Vordingborg. Nykøbing Falster ønskede, at den københavnske Forening stillede

„Skorstensfeier-Mysterier. Skorstensfeierdrenge: Det er vos, der har feiet Skorstenen; vi pleier at faae Drikkepenge! Husbeboeren: Men jeg pleier aldrig at give Noget“. (Folkets Nisse).

„Snild Sparsommelighed. Commissionæren: Na, min gode Mand! Jeg har i Commission at kjøbe en schmuk og billig Ligkiste — hvad er den neieste Pris? Snedkeren: En halv Snæs Daler. Commissionæren: Ach, det er sgu en schwer Pris? Har De ikke en brugt til bedre Kjøb“. (Folkets Nisse).

sig i Spidsen som Centralforening med Provinsforeningerne som Underafdelinger; ligesaa Stege. Aarhusforeningen mente at egne sig til at være „Samlingspunkt for Provinsens Haandværkere“, og Nakskovforeningen foreslog en Organisation Stift for Stift, idet den naturligvis havde tiltænkt sig Stillingen som Hovedforeningen for Laaland-Falsters Stift. Assens, Ribe og Præstø ønskede nærmere Oplysninger meddelt om, hvilken Fremgangsmaade man havde tænkt sig; den nye Forening i Maribo savnede Udtalelser om Købstadrettighederne i Haandværkerforeningens Meddelelse; Nakskov pegede paa de uheldige Forhold med de Bevillinger til Næringsdrift paa Landet, som Amtmændene udstedte over en lav Sko. I sin anden Skrivelse meddelte Præstø, at den havde faaet en Henvendelse fra Købstadforeningen,

hvis væsentligste Program drejede sig om Høkerloven; da der var megen Sympati for Købstadforeningen dernede, ønskede man at kende Haandværkerforeningens Standpunkt dertil. I sin anden Skrivelse oplyste Næstved, at man dernede havde faaet BAYERS Pjece og fundet dens Anvisninger paa Fremgangsmaader rigtige; man spurgte derfor, om Haandværkerforeningen var enig med Forfatteren¹⁾).

Bestyrelsen svarede den 30. Maj paa nogle af Forespørgslerne. Til Næstved skrev man, at de Fremgangsmaader, som var anvist i BAYERS Pjece, netop var, hvad der var vedtaget i Haandværkerforeningen og Oldermandsforsamlingen i København, „og som paa en for os ikke ganske forklarlig Maade derved offentliggjordes uden vor Vilje og Medvirkning“. Maribo beroligede man med, at Spørgsmaalet om Købstadrettigheder var tilbørligt taget op i de nu udarbejdede Indstillingspunkter. Præstø oplyste man om, at man endnu ikke havde modtaget nogen Opfordring fra Købstadforeningen og derfor ikke havde behandlet dens Program. Til Ribe og de nysnævnte tre Foreninger udtalte man iøvrigt, at de snart skulde høre nærmere om Veje og Midler; alene i Hovedstaden skulde Tusinder af Meninger formes til sammenfattende Synspunkter, og det havde taget Tid; men om et Par Uger vilde Oplysninger kunne gives²⁾).

Det store Haandværkermøde. Bestyrelsen mente den 14. Juni, at Rammerne nu kunde fastlægges saaledes, at Sagen løftedes ud af Foreningen og overgaves til Standen. Man foreslog, at der blev valgt en Delegeret fra hvert Mester- og Svendelav i Hovedstaden og en fra hver Købstad i Danmark til at udgøre en Forsamling, der paa en fastsat Dag skulde møde i København med Fuldmagt til at forhandle og beslutte Andragendet og til ved en Deputation at aflevere det til Ministeren; Haandværkerforeningens Bestyrelse skulde kunne tiltræde denne Delegeretforsamling med Forhandlings-, men ikke Stemmeret. De administrative Forretninger maatte dog udføres af Bestyrelsen med dertil fornøden Bemyndigelse. Endelig ønskede man nu at faa Penge fra Lavene til hele Aktionen, anslaaet til 600 Rdlr., som lettest fordeltes ved, at hvert Lav skulde yde 10-30 Rdlr. efter eget Skøn. I Mødet af Lavenes Oldermænd og Foreningens Bestyrelse og øvrige Repræsentanter den 24. og 28. Juni blev alt dette vedtaget, dog sattes Lavenes Bidrag til at være inden for 5-30 Rdlr. Saaledes var nu et almindeligt Haandværkermøde i København om Indstillingen til Ministeriet besluttet³⁾).

¹⁾ Alle de bevarede Svar findes i Bestyrelsen III b: Indkomne Breve om Lavssagen 1856. — Forhandlingsprotokol 1841-62, 344, 345, 346, 347, 351.

²⁾ Kopibog 1841-62, Nr. 96, 97, 97 a og 98 af ³⁰/₅ 1856.

³⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 359, 360 fig.

Den 30. Juni udsendtes Indbydelserne til Mødet, som var berammet til Fredag den 25.—Mandag den 28. Juli incl. De 46 københavnske Lav anmodede man om at svare senest den 18. Juli, de 58 S sammenslutninger i Provinsen senest den 20. Juli om Delegeretvalgenes Udfald, Deltagelse i Mødet og Stil-ling til Andragendet. I nogle Bestyrelsesmøder tilrettelagde man Haand-værker mødet og enedes bl. a. om en Forretningsorden, som Dirigenten paa Mødet skulde se at faa vedtaget¹).

Fredag den 25. Juli om Formiddagen Kl. 10 samledes i Haandværkerforeningens Lokale paa 2. Sal i Læderstræde Nr. 26 Deltagerne i det første danske Haandværker møde, 50 Delegerede fra 35 Provinsbyer, 67 Delegerede fra de københavnske Lav — i det store Hele en Mester og en Svend fra hvert Lav — og endelig Haandværkerforeningens Bestyrelse paa 9 Mand, ialt 126 Deltagere²). Ved Ankomsten blev hver af dem anmodet om at indskrive sit Navn paa dertil beregnede Sider i Foreningens Forhandlingsprotokol, hvorefter han fik et Contre-marque, som skulde bæres synligt under Møderne; ligeledes fik han samme Dag Indbydelse til formedelst 2 Rdlr. at deltage i et Festmaaltid paa Skydebanen ved Mødets Afslutning den 28. Juli.

Kl. 11 begav man sig ned paa 1. Sal, hvor det tekniske Institut havde sit store Lokale, som det havde stillet til Raadighed. Forhandlingerne aabnedes med, at Foreningens Formand A. C. GEISLER aflagde en Beretning om Mødets Tilblivelse, og derefter valgte man eenstemmigt Koppersmedemester J. F. FUGMANN til Dirigent. Inden han overtog Hvervet, motiverede Bogbindermester CLÉMENT et Leve for Haandværkerforeningens Bestyrelse, der havde taget Initiativet i denne Sag. FUGMANN oplæste en Forretningsorden, som blev vedtaget, og saa drøftede man Indstillingen. Forhandlingerne optog 4 Møder, nemlig Formiddag og Eftermiddag den 25. og 26. Juli. Derefter holdt man en Dags Hvil, og om Formiddagen den 28. Juli Kl. 8³/₄-2 behandlede man Indstillingen som Helhed, og i sin endelige Form blev den vedtaget med alle Stemmer mod 4, hvorefter man vedtog, at Mindretalsvota kunde afgives og følge med Indstillingen. Der synes nok at have været Modstandere af Haandværkerforeningens Standpunkter til Stede; men deres Tal har ikke været stort. Indstillingspunkterne var i alt Fald kun undergaaet mindre væsentlige Ændringer paa Mødet, og da den Delegerede for Rudkøbing, Brygger N. HANSEN, protesterede mod, at Forsamlingens Udtalelser kunde betragtes som gyldige for hele Haandværkerstanden, blev hans Protest

¹) Forhandlingsprotokol 1841-62, 361-63. — Kopibog 1841-62, Nr. 103-206 af ³⁰/₆ 1856, ogsaa trykt.

²) I den endelige Indstilling siges: 127 Delegerede, repræsenterende 42 Købstæder og 40 københavnske Lav.

stemt ned med alle Stemmer mod to. Blandt de indsendte Ændringsforslag til Indstillingen havde været forskellige Ønsker om Udvidelse af Haandværkernes Handelsberettigelse; men under Diskussionen viste det sig, at dette Spørgsmaal stillede sig meget forskelligartet for de forskellige Fag; man enedes om, at dette Anliggende skulde gøres til Genstand for et særligt Andragende til Indenrigsministeriet med Kravet formuleret saaledes: „At den forskellige Haandværkere og Fabrikanter tilstaaede Ret til at indfor-skrive deres Materiale til eget Brug tilstedes alle Haandværkere uden Undtagelse.“

Den Delegerede for Snedkerlavet, Snedkermester J. CORTSEN, foreslog, at der ogsaa skulde indgives en Adresse til Kongen om Indstillingen; men man vedtog at udsætte et saadant Skridt, til det var mere paakrævet. Derimod enedes man om, at Haandværkerforeningens Bestyrelse fortsat skulde fungere som Forretningsudvalg for Næringssagen. Mødet sluttede med et Leve for Kongen.

Om Aftenen Kl. 8 holdtes Festmaaltidet paa Skydebanen med ialt henved 120 Deltagere, de fleste Delegerede og nogle andre Medlemmer af Standen. Traktementet var 3 Retter Mad, Kage og $\frac{1}{2}$ Flaske Vin pro persona. Hermed sluttede Haandværkermødet. Der har, saavidt det kan ses, ikke været større Uenighed om principielle Spørgsmaal paa Mødet¹⁾.

Indstillingens Indhold. Indstillingen var indledt med en længere Motivering, hvori man kritiserede Lavskommissionens Betænkning af 1847 og fremhævede Lavsoverordningens gode Sider, idet man pegede paa Lavenes Virksomhed for at understøtte deres trængende Medlemmer, for at holde god Orden inden for deres egne Rækker og for at skaffe deres Fags Udøvere Kundskaber og faglig Duelighed²⁾. Man hævdede det umulige i at ville regere efter stive nationaløkonomiske Teorier og i at ville ophæve den naturligt udviklede Organisation, som Lavsoverordningen var. Man fastholdt Mester- og Svendepøvernes Nødvendighed; men man indrømmede, at Reformen burde indføres vedrørende Udgifterne dertil og til Indtrædelse i Lavene; man indsaar ligeledes, at Grænserne mellem beslægtede Fag kunde være mindre skarpt afstukket. I det Hele taget var man ikke uvillig til at lade Lavsoverordningen

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 364-79, trykt i Nyrop: Alderstrøst, 161-65. — Bestyrelsen XIII a: Indbydelse af $\frac{25}{7}$ 1856.

²⁾ Af Indstillingen findes i Haandværkerforeningens Arkiv i de Pakker, der omhandler Næringssagen, en hel Del trykte Eksemplarer, saavel af den i den Form, hvori den blev forelagt Mødet, som af dens endelige Redaktion, sidstnævnte som Led i den trykte Beretning, som under $\frac{6}{8}$ 1856 af A. C. Geisler paa Næringssagskomitéens Vegne blev udsendt til de Delegerede.

underkaste forskellige fornuftige Reformers. Man sluttede Indledningen med at udtale, at en Næringslov burde give ensartede Bestemmelser for hele Monarkiet, „for at fjerne de Dissenser, der let vilde fremkomme ved at forskellige Næringsforhold finder Sted i de forskellige Provinsdele af Riget“. Derefter følger i 11 Punkter, hvad man ønskede at faa lagt til Grund for en Næringslovs Bestemmelser:

„1. Den nuværende Haandværksforfatning med Lavsindretning vedbliver med de i det følgende nævnte Forandringer.

2. Enhver, der agter at ernære sig som Svend i nogetsomhelst Haandværk, enten i Lav eller uden for samme, maa i denne Henseende aflægge en anordnet Duelighedsprøve.

3. Enhver, der agter at erholde Borgerskab som selvstændig næringsdrivende, enten i et af Haandværksfagene eller som Fabrikant, skal i denne Henseende forud aflægge en anordnet, efter Omstændighederne dels teoretisk, dels praktisk Duelighedsprøve.

4. Duelighedsprøverne i de forskellige Fag bør stedse bestaa i et saadant Stykke Arbejde, der let kan afsættes, og i alle Tilfælde være saaledes, at det, opfyldende Fordringerne for en Prøve, kan udføres med muligste Besparelse af Tid og Omkostninger. Hvorledes denne Prøve fremtidigt bør ordnes i de forskellige Fag, foreslaas ved en Komité, dannet af et lige Antal Mestre og Svende i det paagældende Haandværk og en af Magistraten udnævnt sagkyndig Mand.

5. Mesterprøverne i København bedømmes af en Kommission, der bestaar af et af Magistratens Medlemmer, fire Mestre af vedkommende Fag, hvoraf Mestrene vælger to og Svendene to ved aarlige Valg, en af Magistraten valgt Haandværksmester eller Fabrikant, der driver en beslægtet Næringsvej, samt en af den polytekniske Anstalts Lærersonale. For de Haandværk, ved hvilken Tegningen sendes til det kongelige Kunstakademi, indtræder tillige et af dettes Medlemmer i Kommissionen.

6. Lignende Kommissioner for Provinserne bliver at indrette i de forskellige Købstæder, hvor Kræfter og Midler dertil er til Stede. Disses Virksomhed udstrækkes tillige til de nærmest liggende Byer, hvor Kommissioner ikke kan dannes.

7. I de enkelte nuværende eller opkommende Fag, hvor ingen Prøver lovligt er anordnede, bestemmer en af Øvrigheden udnævnt Kommission under Forbehold af højere Sanktion, hvilken Prøve vedkommende skal udføre for at naa Næringsrettighed i den opgivne Haandtering eller Fabrikation.

8. Prøverne i alle Fag, der skal være ens over hele Landet, udføres under behørig Kontrol paa de Steder, hvor vedkommende Svende agter at ned-

sætte sig som Mestre, og hvor de, hvad enten det er i København eller en af Rigets andre Købstæder, maa være etablerede i 2 Aar, førend de kan henflytte til nogen anden Stad.

9. Enhver indfødt Svend skal have Ret til at etablere sig som Frimester uden i denne Henseende at aflægge Prøve, naar han har arbejdet 15 Aar som Svend og naaet 35-Aars Alderen, samt arbejdet 5 Aar i den Købstadskommune, hvori han agter at nedsætte sig. Med det 40de Aar har han tillige Ret til at holde en Svend eller Dreng til Hjælp. To eller flere Frimestre maa ikke forene sig til et Arbejdes Udførelse.

10. Berettigelse til Næringsdrift paa Landet har kun de, der paa foranførte Maade har aflagt Prøve i København eller en af Rigets andre Købstæder eller opnaaet Betingelserne for at kunne nedsætte sig som Frimestre i en Købstad, dog at de svarer Afgifter som Haandværkere i Købstæderne.

11. Fremmede Haandværkere kan ikke opnaa Borgerret førend efter 5 Aars stadigt Ophold her i Landet, og har de da tillige, hvor de etablerer dem, for ikke at falde det Offentlige til Byrde at stille betryggende Garanti herfor i Lighed med, hvad der i de vedkommendes Fødeland fordres af Danske i saadan Henseende.“

Indstillingen sluttede med en Udtalelse om, at Haandværkerstanden maatte kræve, at dens Betænkning blev indhentet, inden Udkastet til Næringsloven blev forelagt Rigsdagen til Behandling. Indstillingen ledsagedes af tre Mindretalsvota: det ene fra Guldsmedene i København og den Delegerede for Assens¹⁾, det andet fra de Delegerede for Skelskør, Kalundborg og Bødkersvendene i København²⁾ og det tredie fra de Delegerede for 15 Fags Svende i København³⁾.

Pressen om Haandværker mødet. Haandværker mødet stod i officiel Forbindelse med „Flyveposten“, udtaler C. NYROP, som har undersøgt Mødets Forhold til Pressen. Dette Blad kunde saaledes den 25. Juli meddele det Forslag, som samme Dag skulde forelægges Mødet, og senere et kort Referat af Møderne og af Festmaaltidet paa Skydebanen.

Da „Berlingske Tidende“ officielt fik Indstillingen tilstillet fra Nærings-

¹⁾ De ønskede kun en Næringslov for Kongeriget, ikke for hele Monarkiet, vilde ikke have Mesterprøve for Fabrikanter og vilde have strøget Bestemmelsen om, at en Svend for at blive Frimester skulde have arbejdet 5 Aar i den Købstadskommune, hvor han vilde nedsætte sig.

²⁾ Under Betingelse af, at Mesterprøverne virkelig blev reformeret, vilde de meget fraraade at faa Frimesterrettigheden etableret.

³⁾ De vilde ved Sammensætningen af Mesterprøvekommissionerne have de to Mestre valgt af Mestrene, de to af den Svend, der agtede at aflægge Prøven.

sagskomitéen, trykte det straks dette Aktstykke med nogle velvillige, indledende Ord; det fandt Sagen af største Vigtighed, „og intet er mere ønskeligt, end at den endeligt bliver ordnet, svarende til Tiden“. Den fandt det derfor rigtigt at offentliggøre Indstillingen, „som muligt kan give Anledning til nærmere Drøftelse“. Der kom imidlertid ingen Drøftelse i „Berlingske Tidende“.

J. A. HANSENS Blad „Morgenposten“ fulgte Mødet med ironisk Opmærksomhed og talte om dets „Hemmelighedskræmmeri“. Indstillingen betegnes som dette „kostelige Aktstykke, som Læserne vil faa Moro af“; den var „Haandværkerforeningens under Laag fødte Barn“, og dens Punkter var

„Sørgelige Følger af Lovudkastet om Høkerhandel paa Landet“. (Folkets Nisse).

„Aa! De stakkels fattige Skorstensfeiermestre“. (Folkets Nisse).

„reaktionære“. Bladet hævdede, at Mødet ikke havde Ret til at tale paa hele Haandværkerstandens Vegne. Bestemmelsen om, at Afstemningerne skulde ske ved simpel Stemme flethed, medførte, at de langt talrigere Københavnerne beherskede Forsamlingen, medens Købstæderne intet kunde sætte igennem. Med synlig Glæde aftrykte „Morgenposten“ Udtalelser i Provinspressen, som gik imod Mødet, saaledes en Artikel i „Fyns Avis“, hvori det hed, at det var „sørgeligt at se en Forsamling paa 127 Medlemmer vedtage en saadan Række Bestemmelser, dikterede af Lidenskab, Fordom og Uvidenhed“.

Mere ridderligt, men med langt større Vægt optraadte „Fædrelandet“. I fire lange Artikler „Haandværkerforeningen og Næringsspørgsmaalet“ behandlede Bladet Indstillingen. Udførligt viste det, hvorledes den Nytte, Lavene gjorde, maatte kunne opnaas bedre paa anden Maade, og hvorledes en ændret Næringslovgivning vilde virke højst gavnligt. Naar man afviste nationaløkonomiske Teorier og vilde have Sagen behandlet „i al sin Naturalighed“ stod man som Jesper Ridefoged, der mente, et Jorden var flad som en Pandekage, fordi hans egne Øjne viste ham det. Haandværkerforeningen repræsenterede ikke hele Haandværkerstanden; den var en Oldermands-

forening, og „Oldermændene er (tillige med Lavsskrivere og Oldgeseller) Lavsvæsenets Embedsmænd; deres Bestillinger er Levebrød, mere og mindre fordelagtige, eftersom Skik og Uskik har udviklet sig i de respektive Lav, vistnok kun Levebrød paa Tid; men Nidkærhed i Tjenesten sikrer Genvalg; det er en Nødhavn for nogle Mestres, hvis Bedrift er gaaet tilbage, eller som har tabt Lysten og Kraften til at fortsætte den, og de er for andre, der ikke trænger til dette Bierhverv, en Skueplads for deres Forfængelighed, en Tumleplads for deres borgerlige Vigtighed. Det er derfor intet Under, at Lavsvæsenet i Oldermændene har sine tapreste Forsvarere; kunde man tilbyde nogle af disse agtbare Mænd livsvarige Pensioner af Statskassen og andre af dem anselige borgerlige Ombud, saa vilde en stor Del af Modstanden mod en Reform i Næringsvæsenet ophøre“. I disse Betragtninger havde Bladet nu utvivlsomt Uret; derimod var det rigtigt, naar det hævdede, at Indstillingen ingen virkelige Indrømmelser gjorde. Bladet tillagde ikke Prøverne nogen Betydning – det henviste i denne Henseende til Landbruget – og vilde derfor ikke finde sig i, at Mesterprøverne skulde udvides med en teoretisk Prøve, at der skulde indføres Prøver i Haandværk, som ikke tidligere havde kendt saadanne, eller at der oven i Købet skulde være Prøver for Fabrikanten. „Man ender formodentlig med at forlange et helt Haandværks og Fabriks-Universitet for hele Monarkiet med Snedkerlatin, Skræderfilosofikum og Børstenbinderattestats og med Malermester TILLY til Rector magnificus.“¹⁾

I sit „Blad for Arbeidsklassen“ tog ogsaa C. V. RIMESTAD Indstillingen under Behandling; men det var allerede i Juni, da den forelaa i Udkast og blev tilstillet Lavene og Provinsforeningerne. Han gennemgik den Punkt for Punkt, Udtalelse for Udtalelse, og søgte at vise, hvorledes den i Virkeligheden var et Forsøg paa at opnaa en yderligere Indskrænkning i, hvad der fandtes af Næringsfrihed, nemlig ved at ville drage den Del af Næringsvæsenet, som hed Fabriksvæsenet, ind under Lavssystemet. Iøvrigt ironiserede han over det Sprog, Indstillingen var skrevet i: „Foreningen synes til Koncipist at have brugt den samme Mand, der skrev den bekendte Pjece for den, uagtet det dog er blevet tilstrækkeligt paavist, at denne Person ikke kan skrive forstaaeligt.“²⁾

Audiensen hos Unsgaard; Müllers Forslag afventes. Den 31. Juli var Forretningsudvalget samlet „for at bestemme den endelige Ekspedition af Indstillingen“. Man valgte en Deputation til at overbringe Indenrigsministeren

¹⁾ Nyrop, 337-39. — Nyrop: Alderstrøst, 171 flg.

²⁾ „Blad for Arbeidsklassen“ for 22/6 1856.

Aktstykket; den bestod af tre fra Haandværkerforeningens Bestyrelse: A. C. GEISLER, P. C. DINESEN og J. CUMANN, og to fra Oldgesellforeningen: Snedkersvend G. EMERNDÖRFER og Bagersvend H. F. JACOBSEN. Den 1. August bad man Kammerherre J. J. UNSGAARD, som var blevet Indenrigsminister den 4. Juni, modtage Deputationen den 4. August; men Audiensen blev fastsat til den 5. August. Ved Audiensen blev Ministeren gjort bekendt med, hvad der var gaaet forud for Indstillingen, og hvorledes Haandværkerstanden havde været repræsenteret paa Mødet. Som Svar udtalte UNSGAARD, at „Indstillingen vilde blive overgivet til den Mand, hvem det var overdraget at udarbejde den bebudede Næringslovgivning (d. v. s. OTTO MÜLLER). Lovudkastet vilde i sin Tid udkomme i Trykken, hvorved enhver kunde erholde Lejlighed til at gøre sig bekendt med samme, forinden det kom under Behandling i Tinget. Han selv vilde desuden skænke Sagen sin nøjeste Overvejelse“¹⁾. Haandværkerstanden opnaaede saaledes ikke at faa noget Løfte om at faa det kommende Lovforslag til nogen særlig Forbehandling, Betynkning eller Udtalelse, inden det blev forelagt Rigsdagen.

Faa Dage efter opfordrede C. V. RIMESTAD Forretningsudvalget — eller Komitéen for Næringssagen, som det selv kaldte sig — til at give Oplysninger om, hvem Haandværkermødets Delegerede havde været, af hvem og med hvor stort Stemmetail de var valgt, hvilke Ændringer Forslaget til Indstillingen havde undergaaet paa Mødet, samt om Ordlyden af saavel Ordføreren som Ministerens Tale under Audiensen²⁾. Om Ministerens Svar havde GEISLER allerede oplyst i den trykte Beretning, som under 6. August blev tilstillet de Delegerede.

I sin Fremstilling af hele denne Sag tillægger C. NYROP Malermester C. TILLY en vis Indflydelse paa Haandværkermødets Forløb. Det var TILLY, som havde kaldt Standen frem til Protest med sin Artikel i „Berlingske Tidende“, og han var Malerlavets Delegerede paa Mødet. NYROP skriver: „Der kan næppe være Tvivl om, at denne ivrige og intelligente Mand, den forhenværende Kunstner, der sad inde med Akademiets baade lille og store Sølvmedaille, den fleraarige Borgerrepræsentant og mangeaarige Oldemand, der lagde stor Vægt paa Haandværkerstandens Betydning, nok har haft et Ord at sige her“; NYROP indrømmer dog selv: „men der kan som nævnt intet oplyses herom“, og der er heller ingen Holdepunkter for hans Formodning.

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 379. — Kopibog 1841-62, Nr. 212-16 af $\frac{1}{8}$ og $\frac{2}{8}$ 1856. — Indenrigsministeriet: Akter vedr. Lov om Haandværks- og Fabrikdrift af $\frac{29}{12}$ 1857 (Skab 9, Pakke 34) (Rigsarkivet), hvor Indstillingen er dateret $\frac{4}{8}$ 1856. — Trykt Beretning, dateret $\frac{6}{8}$ 1856, underskrevet af Geisler, i Bestyrelsen III a. — Nyrop, 336. — Nyrop: Alderstøst, 165 flg.

²⁾ „Blad for Arbeidsklassen“ for $\frac{10}{8}$ 1856.

Københavns Bogtrykkerforening: Gutenberg foreviser sit første Tryk for sine Medarbejdere.

Buntmagerlauget i København: Arbejdende Værksted 1940.

Mere begrundet er hans Formodninger om indre Rivninger inden for Foreningen i Forbindelse med Mødets Forløb. Den 10. September meldte J. WEILBACH sig ud af Bestyrelsen; den 27. September havde FUGMANN taget samme Skridt; WEILBACH havde i Forvejen nægtet at deltage i Deputationen til Ministeren, hvortil han og ikke CUMANN oprindeligt var valgt. FUGMANN havde ikke sat sit Navn i Haandværkerforeningens Forhandlingsprotokol under Referatet af Haandværker mødet, hvis Dirigent han havde været, skønt LASENIUS KRAMP, der som Sekretær havde affattet og paraferet det, havde afsat Plads til hans Navn; ej heller havde FUGMANN sat sit Navn under den originale Indstilling til Indenrigsministeren. „Her er Rivninger, hvis Grund ikke nu kan forklares,“ skriver NYROP¹).

Nu ventede man spændt paa OTTO MÜLLERS Forslag til en ny Næringslovgivning. Ministeren havde taget sit Parti og kunde jo heller ikke have svaret stort anderledes. Forsaa vidt havde Haandværker mødet ikke baaret nogen øjeblikkelig Frugt, hvad selve Indstillingen angik. Men Mødet havde skabt en Følelse af Solidaritet inden for Haandværkerstanden, og den søgte man at bevare. Under Mødet var der fremkommet Opfordring til, at alle Landets Haandværkerforeninger sluttede sig sammen i en Fællesforening, og denne Tanke slap man ikke. Paa Haandværkerforeningens Generalforsamling den 12. November kunde Bestyrelsen meddele, at den forventede, „at en Forening vilde komme i Stand med en stor Del af Landets øvrige Haandværkerforeninger, hvorved den hele Haandværksstand ved forskellige Lejligheder vilde kunne komme til med Lethed at virke sammen“. I et Bestyrelsesmøde sidst i November blev der forelagt et Udkast til en saadan Forbindelse mellem Landets Foreninger, og man vedtog, at det i mere fuldstændigt udarbejdet Skikkelse skulde cirkulere blandt Bestyrelsen for saa senere at blive behandlet²).

Nogle mente, at man ikke i Uvirksomhed skulde vente paa Næringslovsforslaget. Den 26. Oktober sendte Skomagermester J. MOURITZEN, Gørtlermester P. CHR. HANSEN, Snedkermester J. CORTSEN, Skomagermester J. C. BALLING og Tømrermester G. JACOBSEN Nærings-sagskomitéen en Skrivelse, hvori de erindrede om, at Haandværkerne i Indstillingen selv havde „tilbudt og forpligtet sig til en Omordning af de nuværende Lavsprøver“, især med Hensyn til Besparelser i Tid og Penge for Svende og Lærlinge. „Da vi nu saaledes har begyndt det første Skridt paa Reformvejen i denne vigtige Sag, saa forekommer det os, at vi bør ikke blive staaende herved,“ men „fremkomme med Forslag til disse nye og lettere Prøvebestemmelser“.

¹) Nyrop, 340 fig. — Forhandlingsprotokol 1841-62, 379, 381.

²) Forhandlingsprotokol 1841-62, 385, 388.

Deres Forslag var derfor, at Komitéen ved et Cirkulære opfordrede samtlige Oldermænd til hver i sit Lav at nedsætte en Kommission af lige mange Mestre og Svende til under Oldermændens Forsæde „at udarbejde et Forslag til en ny Prøve-Lov for Svendene og Lærlingene i Fremtiden og i Overensstemmelse med 4. Paragraf i omnævnte Forslag af 5. August 1856“¹⁾.

Denne Skrivelse kom til Behandling i et Møde af Bestyrelsen og Nærings-sagskomitéen den 5. Februar 1857, og man bifaldt dens Forslag. Den 16. Februar sendte man samtlige Oldermænd et Cirkulære, hvori man meddelte Skrivelsens Indhold og bad dem forelægge Forslaget for deres Lav; man vilde saa samle Oldermændene om tre Uger for at tage videre Beslutning om Sagen²⁾. Inden Mødet af Oldermændene fandt Sted, skete imidlertid noget betydningsfuldt.

Müllers Næringslovforslag offentliggøres. Lørdag den 14. Marts var man i Haandværkerforeningen samlet for at foretage det aarlige Prøvevalg paa Kandidater til Borgerrepræsentationen. „Da hørte man første Gang det Budskab: Bogen er udkommet, og Lavene skal opløses inden 3 Aar. Med disse Ord paa Læberne mødte det ene Medlem, den ene Haandværker den anden; en almindelig Uro udbredte sig blandt de forsamlede, og Frygten for Følgerne af Opløsningen, som efter alles Overbevisning vilde blive haarde og trykkende for et tarveligt Erhverv, fremkaldte en fast Beslutning om med al mulig Enighed og fælles Kraft paa lovlig Maade at paatale og forsvare sin nuværende Stilling som en paa Prøve-Principet lovebekræftet Haandværksstand.“³⁾

Den Bog, som vakte saa stor Uro og Frygt, var OTTO MÜLLERS Udkast til Næringsloven, som nu var færdigt. Den 13. Marts kunde „Fædrelandet“ meddele, at hans Arbejde var udkommet, den 18. Marts bringe en kort rosende Anmeldelse med Tak til MÜLLER for hans fyldige og indholdsrige Motiveringer⁴⁾. Der var to Lovudkast: „Udkast til Lov om borgerlig Næring i Kjøbenhavn og Kjøbstæderne med tilhørende Motiver“ og „Udkast til Lov om Haandværks- og Fabriksdrift samt Handel og Værtshushold paa Landet med tilhørende Motiver“, det første indledt med en Fortale, det sidste afsluttet med en Afhandling „Om Næringsfriheds Fordele og Mangler i Almindelighed“.

¹⁾ Bestyrelsen XIII a: Brev af ²⁶/₁₀ 1856 (i Lægget: Breve 1856).

²⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 391 flg. — Kopibog 1841-62, Nr. 9-53 af ¹⁶/₂ 1857. — J. Mouritzen: Et Forsvarsskrift for et reformeret Laugsvæsen (1857), 5 flg.

³⁾ J. Mouritzen: Et Forsvarsskrift, 7.

⁴⁾ „Fædrelandet“ for ¹³/₃ og ¹⁸/₃ 1857.

MÜLLERS Forslag var væsensforskellige fra dem, der var fremsat af Lavskommissionen i 1847; men Udgangspunkterne var ogsaa forskellige. Lavskommissionen havde til Opgave haft at foreslaa Forbedringer i Lavsvæsenet; OTTO MÜLLERS Hverv var at give Udkast til en Lovgivning, der hvilede paa Grundlovens § 88 med dens Paabud om Ophævelse af „alle Indskrænkninger i den frie og lige Adgang til Erhverv, som ikke er begrundede i det almene Vel“. Senere gjorde D. G. MONRAD, der havde saa stor Andel i Grundlovens Tilblivelse, opmærksom paa, at der var en Mening med Bisætningen i denne Grundlovsparagraf; men OTTO MÜLLERS Forslag gik ud fra Paragraffens Hovedsætning. Sit Hovedsynspunkt udtrykte han saaledes: „Handel og

„Bidrag til Vurderingen af Næringsforholdenes Standpunkt i Danmark i det fri og oplyste Aar 1856“. Satire over Strid om Retten til at sælge Fireskillingslys. (Folkets Nisse).

Industri trives bedst, jo færre Indskrænkninger de er underkastet,“ og „den størst mulige Næringsfrihed overhovedet er den Tilstand, der stemmer bedst saavel med Individets naturlige Rettigheder som med det Heles Velvære“.

Hans Forslag gik ud paa, at Handelslavene helt skulde forsvinde; men over for Haandværkslavene gjorde han den Indrømmelse, at de skulde have Lov at bestaa som frivillige Sammenslutninger; dog skulde deres Eneret til Erhverv bortfalde efter tre Aars Forløb fra Lovens Underskrift, hvorefter enhver frit skulde kunne løse Borgerskab paa ethvert Haandværk. Alle Næringsveje skulde deles i fem Kategorier eller Klasser, med forskelligt Gebyr for hver Kategoris Borgerskabsbreve. Samme Person skulde kunne løse Borgerskab til saa mange Fag, han ønskede, og Duelighedsprøver som Adgangsbetingelse skulde bortfalde. Han foreslog dog nogle Indskrænkninger i disse Hovedlinier. For det første vilde det forskellige Borgerskabsgebyr for de forskellige Fag udøve en vis regulerende Indflydelse, og for det andet vilde han dog have opretholdt Duelighedsprøver i ganske enkelte Fag, hvor almene Hensyn krævede det: man skulde aflægge Prøve for at blive Murermester, Tømrermester, Bygningsssnedkermester, Møllebygger, Skibs- og Baade-

bygger. Over for Lavenes saa ofte gentagne Krav om at blive hørt i dette for dem saa vigtige Anliggende, Næringslovgivningen, hævdede OTTO MÜLLER det Synspunkt, at de som „umiddelbart interesserede i Spørgsmaalets Afgørelse“ snarere skulde have mindre at sige end Publikum, d. v. s. Forbrugerne, ja, end Svendene¹⁾).

Efter Haandværkerforeningens Bestyrelsesmøde den 18. Marts holdt samme Aften Næringsssagskomitéen Møde. Her blev MÜLLERS Udkast forelagt, og man besluttede at nedsætte en Underkomité, som skulde tilkalde fornøden juridisk Hjælp til at faa udarbejdet en Protest fra Haandværkerstanden. Desuden skulde Sagen snarest behandles i et Oldermandsmøde, saa man kunde faa Tilsagn om Støtte til dens videre Fremme. Oldermandsmødet fandt Sted den 28. Marts, og her gav A. C. GEISLER et Resumé af Lovudkastet og spurgte Forsamlingen, om den billigede, at Næringsssagskomitéen søgte at modarbejde Lovudkastets Principer ved en Protest og dertil antog den nødvendige juridiske Assistance. „Efter Opfordring rejste hele Forsamlingen sig og gav i denne Anledning udelt og eenstemmigt sin bekræftende Beslutning.“ Den 2. April blev J. CORTSEN, D. L. CLÉMENT og J. A. ØBERG valgt til det snævrere Udvalg, og man vedtog at sende et Cirkulære til samtlige Lav for at faa deres skriftlige Tilsagn om pekuniær Støtte. Den 11. April oplyste Tremandsudvalget i et Møde i Næringsssagskomitéen, at Indenrigsministeriet havde tilsendt Borgerrepræsentationen MÜLLERS Udkast og anmodet om Forsamlingens Erklæring derom inden 12 Uger; Udvalget foreslog, at man straks foretog en Henvendelse til Borgerrepræsentationen, bilagt med Eksemplarer af Indstillingen af August 1856 til Uddeling blandt Borgerrepræsentanterne. Udvalget oplæste en Koncept til en saadan Henvendelse og fik den sanktioneret. Komitéen besluttede endvidere at antage Prokurator NIELS LEVINSEN som sin juridiske Konsulent. I et Møde af Oldermændene den 15. April blev Skrivelsen til Borgerrepræsentationen godkendt og underskrevet af de tilstedeværende 37 Oldermænd og derefter straks fremsendt med de trykte Bilag²⁾).

Borgerrepræsentationens og Amtmændenes Stilling. I Henvendelsen til Borgerrepræsentationen udtalte Oldermændene – i Overensstemmelse med Principerne i Indstillingen fra Haandværkermødet, hvortil man henviste – Haandværkerstandens Stilling, „at Forandringer i dens hidtilværende Orga-

¹⁾ Foruden til Otto Müllers to Lovudkast henvises til Nyrop, 342-44; Villads Christensen: København 1840-57, 610 flg.; Bauer 110 flg.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 398-402.

nisation, hvortil Tid og Omstændigheder maatte have billig Fordring, sker gennem fornuftige og hensigtssvarende Reformer, hvorimod den maa erklære, at den med alle lovlige Midler, der er til dens Raadighed, vil modsætte sig en pludselig Omvæltning og Opløsning af det bestaaende som ufornødent og uklogt og upaatvivleligt af en saa skadelig og ødelæggende Virkning i mangfoldige Retninger, at det Gode, som maaske kunde vindes derigennem, langt vilde overvejes af de Tab og Rystelser, Samfundet i en lang Periode maatte lide. Vi nærer ingen Tvivl om, at den ærede Borgerrepræsentation gennem sin Udtalelse til Ministeriet vil fastholde de samme Anskuelse, og det er for at støtte disse, at man har villet tilkendegive Stemningen i Haandværksstanden, der ved de Forhandlinger om Sagen, som nu fortsættes, ydermere vil blive bekræftet¹⁾).

Naar man nærer den Tillid til Borgerrepræsentationen, at den skulde staa paa Lavenes Side, var det ikke uberettiget, for det havde Forsamlingen jo til en vis Grad gjort i 1854, da Lavskommissionens Betænkning af 1847 drøftedes²⁾). Denne Gang blev man dog skuffet.

For en overfyldt Tilhørtribune behandlede Borgerrepræsentationen MÜLLERS Lovforslag i tre Møder, den 11., 15. og 22. Juni. Ihærdige Anstrengelser udfoldedes af Generalprokurør, Etatsraad TAGE ALGREEN-USSING, Bagermester A. SCHERFIG og Snedkermester J. CORTSEN for at faa Forsamlingen til at se paa Lovforslaget ud fra Lavenes Synsvinkel. Om Handelslavenes Ophævelse var der fuld Enighed; men ALGREEN-USSINGS Forslag om, at man skulde udtale sig mod Ophævelsen af Haandværkslavene blev stemt ned med 18 Stemmer mod 13. Et andet Forslag, stillet af CORTSEN, krævede en Overgangstid paa 15-20 Aar, men kom slet ikke under Afstemning, da Lovforslagets til 3 Aar fastsatte Overgangstid forinden var blevet vedtaget. Endelig foreslog CORTSEN, at Betingelsen for at opnaa Borgerskab skulde være Aflæggelse af Mesterprøve i Faget; dette Forslag blev stemt ned. Fler-tallet i Borgerrepræsentationen sluttede sig – som ogsaa Magistraten – til MÜLLERS Lovudkast³⁾).

Det var dog en ret stor Minoritet, 13 Medlemmer, som udtalte sig i et fyldigt Særvotum mod Forsamlingens Standpunkt; af disse 13 var de 6 Borgerrepræsentanter Haandværkere. Det maa imidlertid ikke glemmes, at der blandt Tilhængerne af MÜLLERS Forslag var ikke færre end 8 Borgerrepræsentanter, der tilhørte Kategorien Haandværkere og Industridrivende;

¹⁾ Kopibog 1841-62, Nr. 69 af 15/4 1857.

²⁾ Se Side 138 fg.

³⁾ Borgerrepræsentationens Forhandlinger 1857-58, 37, 107-14. — Nyrop, 346. — Villads Christensen: København 1840-57, 614 fg. — Bauer, 111 fg.

af dem optraadte 5 senere som Underskrivere af en ubetinget Tilslutnings-skrivelse til Ministeriet¹⁾.

Under Debatten i Borgerrepræsentationen havde CORTSEN udtalt, at MÜLLERS Lovforslag viste Ringeagt mod Haandværkerstanden, fordi der slet ikke var taget Hensyn til Indstillingen fra Haandværker mødet i 1856. MÜLLER tog i „Berlingske Tidende“ til Orde herimod og hævdede, at der var andre, der havde nok saa meget Krav paa at blive hørt som Haandværkerne; forøvrigt vidste man jo slet ikke, om Mødets Delegerede virkelig repræsenterede Haandværkerstanden, for hvem havde valgt dem, og hvorledes var de valgt? MÜLLERS Artikler kaldte Bestyrelsen for Aarhus Haandværkerforening frem; den gav Oplysninger om, hvad der i denne Henseende var sket derovre: et almindeligt Møde af Byens Haandværkere havde nedsat et Tolvmandsudvalg, som sammen med Lavenes Oldgeseller og Foreningens Bestyrelse havde valgt de Delegerede. Alligevel fastholdt OTTO MÜLLER sit Standpunkt, at der med Rette ikke var taget Hensyn til Indstillingen af 1856²⁾.

Oldgesellforeningens Bestyrelse vilde gerne vise Borgerrepræsentationens Minoritet sin Taknemmelighed over, at den havde taget saa fast Standpunkt mod det MÜLLER'ske Lovforslag, og den udarbejdede en Adresse til disse 13 Borgerrepræsentanter. Den 31. Juli gav ogsaa Haandværkerforeningens Næringssagskomité Adressen sin Underskrift, og A. C. GEISLER deltog som Foreningens Formand i Deputationen, som overrakte den. Adressen takkede Mindretallet for, at det „med Mod, Uforbeholdenhed og Kendskab til Sagen og dens Stilling udtalte de Bemærkninger og Ønsker, som bifaldes af den samlede Haandværksstand, baade Mestre og Svende“³⁾.

Indenrigsministeriet havde ogsaa tilstillet samtlige Landets Amtmænd Udkastene til Næringslovene og udbedt sig deres Betænkninger derom, og adskillige af disse havde atter indhentet Udtalelser om Sagen fra Købstædernes Kommunalbestyrelser. Seks af Amtmændene gav MÜLLERS Forslag deres Tilslutning; men fire andre udtalte, at man maatte ønske en mere videregaaende Frihed i Næringsforholdene, end indrømmet i Lovforslagene⁴⁾.

¹⁾ De 6 Haandværkere, der underskrev Mindretalsvotum'et, var: Brygger A. H. Bjerre, Tobaksfabrikant N. F. Bonnesen, Garvermester A. Hertz, Hattemagermester Børge Petersen, Snedkermester J. Cortsen og Bagermester A. Scherfig. — De 8 Tilhængere af Lovudkastet var: Sadelmagermester C. A. F. Christensen, Fabrikant L. P. Holmblad, Farver N. C. Lind, Hofforgylder Damborg, Tømremester Kayser, Urmagermester Kyhl, Bagermester Troels Marstrand og Filehuggermester J. W. Naylor; de 5 sidstnævnte var Underskrivere af Industriforeningens ubetingede Tilslutningsskrivelse (Nyrop, 346 fig.).

²⁾ Nyrop, 347.

³⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 412 fig. — Kopibog 1841-62, Nr. 678 (udateret; indført mellem Breve af $\frac{5}{8}$ og $\frac{14}{8}$ 1857).

⁴⁾ Bauer, 111, 112.

Haandværkerforeningen organiserer Modstanden. Haandværkerforeningen lod det ikke blive ved Henvendelsen til Borgerrepræsentationen. Som i Foraaret 1856 udfoldedes der nu – eet Aar efter – en voldsom Aktivitet for ad forskellige Veje at søge Faren afværget eller i alt Fald de truende Skridt udsat.

Man havde ikke glemt Spørgsmaalet om Reformering af Mester- og Svendeprøver, som af Skomagermester MOURITZEN foreslaaet, en udpræget defensiv Foranstaltning, et strategisk Tilbagetog. Næringsssagskomitéen sammenkaldte Oldermændene til et Møde den 28. Marts, og her bad GEISLER om Oplysninger om, hvor langt man i Lavene var med Sagen. Der „fremkom meget afvigende Meninger om Betimeligheden“ af dette Skridt, og ved Afstemningen blandt de Oldermænd, som af deres Lav havde faaet Bemyndigelse til at tage Stilling til Spørgsmaalet, erklærede 12 sig for, 5 imod Forslaget om, at der i Lavene blev nedsat blandede Mester- og Svendekommissioner om Sagen; flere afholdt sig fra at stemme¹⁾.

Da Tremandsudvalget blev nedsat den 2. April, fik det ogsaa til Opgave at modtage Oplysninger fra Lavene om Prøvereform-Sagens Gang. I sit Cirkulære af 27. April mindede Næringsssagskomitéen Lavene om dette Anliggende, „idet vi gennem vore Forhandlinger er blevet bestyrket i den Overbevisning, at man ved dette væsentlige Skridt, hvorved Mestre og Svende kunde blive enige, meget vilde fremme den hele Sags Stilling og derved haabe at opnaa en Enighed i flere Handlinger, der kunde faa særdeles Betydning i Fremtiden“²⁾.

Derefter synes denne Sag at være gaaet sin stille Gang. I Sommeren 1857 skrev Skomagermester MOURITZEN i sit „Forsvarsskrift for et reformeret Laugsvæsen“: „Imidlertid fortsættes som Følge heraf Reformvirksomheden i de københavnske Haandværkslav; Aviserne beretter disse Komitéers Valg baade iblandt Mestrene og Svendene; man holder jævnlig sine Møder, og flere af disse sammensatte Komitéer er allerede og til Dels snart færdige med deres Forslagsarbejder, og ved følgende Lav, som er mig bekendt, er Prøvestykkerne paa en for begge Parter tilfredsstillende Maade forbedret: Karetmagerlavet, Skomagerlavet, Grovsmede- og Kleinsmede-, Nagelsmede- og Tøjsmedelavet, Blikkenslagerlavet, Gørtlerlavet, Sadelmagerlavet og Handskemagerlavet, Snedkerlavet og Stolemagerlavet har begyndt og fortsætter deres Reformarbejder; Tømrerlavet, Murerlavet, Sejlmagerlavet,

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 399, 400. — Imod stemte bl. a. D. L. Clément for Bogbinderlavet.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 401. — Trykt Cirkulære af April 1857, iflg. Kopibog 1841-62 af ²⁷/₄ d. A.

Rebslugerlavet og flere forventes snart at begynde, saa at man muligt inden Rigsdagens Aabning kan faa at se bestemte Kendsgerninger paa en fri, billig og gavnlig Prøveform i København, som skal overgives til vedkommende Øvrigheds nærmere Bedømmelse, Revision og Bekræftelse.“¹⁾

Samtidig fortsatte Haandværkerforeningen Arbejdet paa at faa skabt en Landsorganisation af Haandværkerstanden. I August 1856 havde GEISLER sendt alle de paa det store Haandværkermøde repræsenterede Provinsforeninger en trykt Beretning om Mødet og samtidig givet Meddelelse om Størrelsen af det Bidrag til Afholdelse af Udgifterne, som enhver af dem var sat til. I November oplyste han paa Generalforsamlingen i Haandværkerforeningen, at man arbejdede med Realisationen af den Plan til en Landsforening, som var fremsat paa Haandværkermødet. Den 11. Marts 1857 rykkede han de Delegerede fra Provinsen for de resterende Bidrag, og den 18. Marts blev der saa i Næringssagskomitéen fremlagt „en Plan for Forbindelserne blandt Landets samtlige Haandværkerforeninger“. Den blev vedtaget med den Tilføjelse, at nu da MÜLLERS Lovforslag var kommet, agtede man „at foretage alle de Skridt, man maatte finde mulige og hensigtssvarende for at modvirke dette Lovudkasts Fremme til Lov“. Meningen var, at hele den danske Haandværkerstand skulde yde Støtte, navnlig pekuniær, til Gennemførelsen af disse Skridt²⁾.

Planen gik ud paa, at der i de Købstæder, hvor ingen Haandværkerforening fandtes, skulde oprettes saadanne; de skulde være ganske frie og uafhængige i alle lokale Spørgsmaal; „kun i Spørgsmaal, der er afgjort at være den hele danske Haandværksstand vedkommende, virker samtlige Foreninger i Forbindelse med hverandre“. Hver af de lokale Foreninger – eller flere i Forening – skulde vælge Repræsentanter, med hvem den københavnske Forening som Centralforening kunde sammentræde³⁾, naar Nødvendighed fordrede det, for at forhandle og træffe Beslutninger om „tilraadelige Skridt i Standens Interesse“; Valgene skulde ske een Gang aarligt, og Resultatet meddeles samtlige Foreninger. Til Centralforeningen kunde Forespørgsler og Forslag om Standens eller det enkelte Haandværks Anliggender indsendes

¹⁾ J. Mouritzen: Et Forsvarsskrift, 7 fig. — Sidst i Pjecen retter han: „Blikkenslagerlavets Prøvekomité er endnu ikke færdig.“

²⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 385, 388, 398. — Bestyrelsen III a: Trykt Beretning af $\frac{9}{8}$ 1856. — Kopibog 1841-62, Nr. 57-63 af $\frac{11}{3}$ 1857.

³⁾ Dette Punkt var noget uklart affattet og gav Anledning til flere Forespørgsler fra Provinsen, f. Eks. fra Randers (se Side 172); Haandværkerforeningen indrømmede, at Affattelsen var upræcis, for Meningen var, at Provinsforeningens Repræsentanter skulde træde sammen med Repræsentanter for den københavnske Forening og ikke med denne som Helhed (Kopibog 1841-62, Nr. 186 af $\frac{22}{8}$ 1857 til Randers).

for at blive henholdsvis besvaret og fremmet. Sammenslutningen skulde have et Tidsskrift, et Maanedes- eller Kvartalsskrift, hvori de vigtigste Resultater af de lokale Foreningers og Samvirksomhedens Arbejde kunde meddeles; ogsaa Meddelelser om Næringsspørgsmaalet og teknisk-oplysende Artikler skulde lejlighedsvis optages deri. Hver Forening skulde efter nærmere Overenskomst yde et aarligt Kontingent til Samvirksomheden, og dennes Kassevæsen skulde administreres af den københavnske Forening, der aarligt skulde aflægge fuldstændigt Regnskab og tilstille trykte Eksemplarer deraf til de enkelte Foreninger.

Denne Plan tilstillede man under 25. April Provincesforeningerne. Samtidig meddelte man, at man havde sikret sig juridisk Assistance til en Protest mod MÜLLERS Lovforslag, og at Indenrigsministeriet havde sendt dette til Erklæring af Københavns Borgerrepræsentation og til Amtmændene. Det var vigtigt, at Købstædernes Kommunalbestyrelser ogsaa tog Lovudkastet under Overvejelse og sendte Betænkning derom til vedkommende Amtmænd; dette burde de lokale Foreninger foranledige. Endelig sendte man dem et trykt Regnskab over de hidtidige Indtægter og Udgifter ved Nærings-sagen¹⁾.

Paa Generalforsamlingen den 27. April fik Medlemmerne af Haandværkerforeningen Besked om disse Planer og bifaldt dem. Ved et Cirkulære af samme Dag fik de københavnske Lav ligeledes Meddelelse derom og om Nærings-sagens Regnskab og Opfordring til at støtte Kampen mod MÜLLERS Forslag pekuniært²⁾.

Foreningen i Haderslev faar gode Raad. I April modtog Haandværkerforeningens Formand A. C. GEISLER en Henvendelse fra den nylig stiftede Haandværkerforening i Haderslev; den ønskede den store Søsterforenings Raad og fik dem i et længere Svar; begge fortjener at kendes i deres Helhed som Udtryk for det Forhold, der nu var mellem den københavnske Forening og Provinsen; man var nu i København kommet langt fra den noget kølige Holdning, man blot et Par Aar før havde indtaget over for de smaa Foreninger i Købstæderne. Fra Haderslev skrev man den 22. Marts:

¹⁾ Trykt Brev af $\frac{25}{4}$ 1857. — Trykt Regnskab $\frac{31}{3}$ 1856- $\frac{31}{3}$ 1857. Heraf fremgaar, at Indtægten 924 Rdlr. var fordelt paa Bidrag fra København og Provinsen med henholdsvis 615 og 309 Rdlr. Udgiftsposterne var: Bogtrykker og Bogbinder 137 Rdlr. 16 Sk., skriftligt Arbejde, Ekspeditioner, Skrivematerialer, Avertering 405 Rdlr. 65 Sk., Porto 18 Rdlr. 7 Sk., Budtjeneste, Belysning, Rengøring 54 Rdlr. 22 Sk. og Udgifter ved Haandværker-mødet 45 Rdlr. 30 Sk., ialt 660 Rdlr. 44 Sk. Man havde saaledes en kontant Kassebeholdning paa 263 Rdlr. 52 Sk.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 404. — Trykt Cirkulære af April 1857, iflg. Kopibog 1841-62 af $\frac{27}{4}$ 1857.

„Vi tillader os herved at bringe i Deres behagelige Erindring Deres venskabelige Ytringer til de to Afsendinge, som Haandværksstanden forrige Aar i Oktober Maaned afsendte til København for i Haandværksstandens Interesse at søge Audiens hos H. M. Kongen. Da de var kommet hjem, udtalte de sig til flere af os om den venskabelige Modtagelse, De, Hr. GEISLER, havde bevist dem, og med hvilke Grunde De havde meddelt dem Nødvendigheden af at stifte en Haandværkerforening i Haderslev, og at De tjenstligst

„Flyttedags-Scener: Manden: Bilder din Hvalp dig kanskesens ind, at vi allerede har Næringsfrihed? Væk fra Bunken her! . . . Nu har jeg i 15 Aar hver Flyttedag samlet Klude i dennehersens Gade!“ (Folkets Nisse).

vilde meddele os alle mulige Oplysninger til dette Øjemeds Fremme. Vi ind-
saa snart i Deres udtalte Ytringer, hvor nødvendigt og gavnligt en slig
Forening kunde indvirke paa Haandværksstanden, og lagde derfor Grunden
til en saadan med Begyndelsen af dette Nytaar, som til vores store Tilfreds-
hed alt tæller 130 Medlemmer. Men til at fremme samme udfordres der ogsaa
tydelige Kræfter, nemlig et lidet Bibliotek af tidssvarende Indhold, Teg-
ninger, Blade o. s. v. Da et saa ungt dannet Selskab endnu ej er i Besiddelse
af de nødvendige Midler til Udførelse af dette, saa tillader vi os herved at
raadføre os med Bestyrelsen for Haandværkerforeningen i København for
om muligt med Deres velvillige Medvirken paa en billigere Maade at opnaa
dette vores nødvendige Gode, eller om De af Deres vistnok udstrakte Bibliotek
kunde foreløbig paa Vilkaar overlade os en Del tillige med et Katalog over
Deres hele Samling; dog tillader jeg mig at bemærke, at vi er i Besiddelse
af et Katalog, trykt 1851. Da vores Borgmester, Etatsraad HAMMERICH, i

Dag har tilbudt os al mulig Assistance til fra København saa billigt som muligt at faa et Bibliotek, og af den Grund udbeder vi os et Katalog for derefter at søge de for os hensigtsmæssige ud. For saa tydelig som muligt at tilkendegive Dem, hvad Formaalet for vore Bestræbelser er, tillader vi os herved at tilsende Dem et Eksemplar af vores Love.“¹⁾)

Herpaa svarede den københavnske Forening den 7. Maj i et Brev, underskrevet af A. C. GEISLER som Formand og paraferet af J. LASENIUS KRAMP som Sekretær:

„Saavel Deres ærede af 22. Marts d. A. som Erindringskrivelsen af 25. April²⁾) er rigtigt modtaget. At Svar herfra ikke tidligere er meddelt, grunder sig ligefrem i den Omstændighed, at nærværende Øjeblik fordrer baade af mig og mine Medbestyrere megen Tidsanvendelse, og jeg ønskede dog, forinden jeg skrev tilbage, formeligt at have kunnet gøre det til Meddelelse ved et Møde i Foreningens Bestyrelse. Dette er nu sket, og det har været Bestyrelsen meget kærkomment at erfare, at Haandværkerforeningernes Tal er blevet forøget med Deres Forening i Haderslev. Med Hensyn til den forlangte Oplysning, der skulde bidrage noget til Fremme af Virksomheden, da vil vi gerne efter bedste Evne give Raad; men for at disse skulde være praktiske, maa man temmeligt nøje kende de lokale Forhold derovre, hvilket Kendskab mangler os.

Imidlertid tør man nok anføre det som en meget vigtig Gerning, der først og fremmest maa lægges Vægt paa, at man drager Omsorg for gennem Selskabets indre Liv at befordre en for Samfundet frugtbar aandelig Udvikling i flere Retninger. Dette kan især ske ved Afholdelsen af belærende Foredrag eller i Mangel deraf ved Oplæsning af velvalgte Afhandlinger, skikkede for den paagældende Tilhørerkreds. Derhos er et Læseværelse, hvori findes de vigtigste Dagblade, Tidsskrifter, Landkort, forskellige Haandbøger henlagt til Afbenyttelse, af megen Betydning.

Endelig er det vigtigt at begrunde et Bibliotek, hvorom Deres Skrivelse udtaler sig, for derfra at kunne udlaane Bøger til Medlemmerne; men Anskaffelsen af et saadant er ingen let Sag og kan først efterhaanden bringes til Veje, som Foreningens pekuniære Kræfter maatte kunne afgive det fornødne dertil. De Raad og Vink, man herfra er i Stand til at meddele, og hvilken anden Bistand det er os muligt at yde, skal med Fornøjelse ske paa nærmere Anmodning. Vort sidste Katalog over Biblioteket findes her vedlagt; men det maa bemærkes, at siden det blev trykt, har en væsentlig Til-

¹⁾ Bestyrelsen III c: Brev af ²²/₃ 1857 (i Lægget: Breve 1856-57).

²⁾ Denne Skrivelse er ikke paatruffet i Foreningens Arkiv; den kan dog være oversat af disse Liniers Forfatter under Gennemgangen af Aktmaterialet.

vækst fundet Sted, og at et Tillæg om kort Tid vil udkomme over det forøgede Indhold, som da skal blive tilsendt.

Blandt gavnlige Foretagender, som Foreningen maatte kunne bringe i Stand, nævnes her eksempelvis Oprettelse af Enkeunderstøttelseskasse eller en Syge- og Begravelseskasse. I saadan Anledning vedlægges her nogle Sager, som henhører til en nylig hos os indrettet Enke-, Understøttelses- og Laanekasse, hvilke maaske kunde give vejledende Vink.

En anden særdeles nyttig Genstand, for hvilken de fleste Haandværkerforeninger i Provinserne ogsaa virker, er Skoler i Tegning, Skrivning, Regning og Læsning for Haandværkslærlinge, der dels giver Undervisning i Søndagstimer, dels enkelte Aftener i Ugen om Vinteren. Til at befordre saadan Indretnings Anlæg og Fremme samt gratis at understøtte med de fornødne Fortegninger vil Foreningens Sekretær, medundertegnede Krigsraad KRAMP, Inspektør for det tekniske Institut, findes villig, hvis Sagen finder Anklang og Deltagelse.

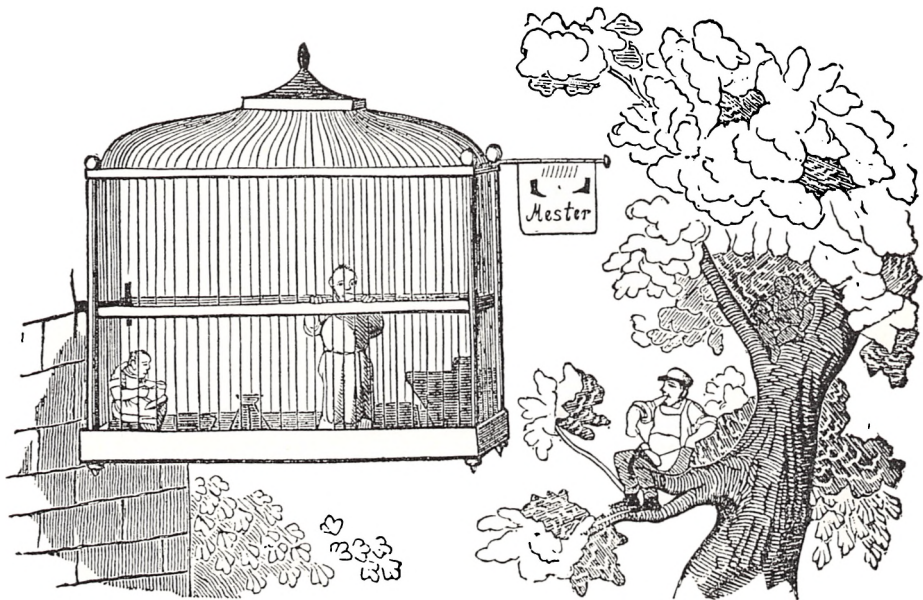
Slutteligen bemærkes, at det vilde være Haandværkerforeningen i København kært at staa i jævnlig Forbindelse med Foreningen i Haderslev. En engere Sammenknytning af Haandværkerforeningerne i Kongeriget er projekteret, og forsaavidt Deres Forening maatte finde Anledning til at være et Led af denne Kæde, vil der intet være til Hinder derfor. Et i denne Hensigt til andre Foreninger omsendt Forslag findes ogsaa vedlagt. Forventende, at Deres Velbaarenhed forelægger Deres Forening nærværende, haaber Haandværkerforeningens Bestyrelse snart at modtage videre Meddelelser og sender herved sin broderlige og venlige Hilsen.“¹⁾

Forbindelse knyttes til forskellige Sider. Iøvrigt begyndte nu Svarene fra Provinsforeningerne at indløbe: Aarhus, Assens, Kerteminde, Nykøbing Falster, Thisted, Vordingborg. Under forrige Aars Kampagne havde Haandværkerforeningen to Gange skrevet til Tømremester ULRICHSEN i Slagelse og anmodet ham om at samle Haandværkerne dér i Byen, men intet Svar faaet. Nu erfarede Bestyrelsen omkring 1. Maj 1857, at der bestod en Haandværkerforening i Slagelse, og sendte den derfor Forslaget til Landssammenlutningen. Fra Lemvig benyttede man Lejligheden til at raadspørge Københavnsforeningen i en Retssag om Marskandiserhandel med nye Sager. Randers vilde have klar Besked om et uklart Punkt i Planen for Landsorganisationen²⁾ og ønskede at høre nærmere om, hvad man agtede at foretage sig

¹⁾ Kopibog 1841-62, Nr. 172 af 7/5 1857, stilet til Haderslevforeningens Sekretær, Skrædermester Hansen. — Forhandlingsprotokol 1841-62, 406.

²⁾ Om Repræsentantforsamlingen for hele Landet, se Side 168.

i Anledning af MÜLLERS Lovforslag. Viborg satte ogsaa Fingeren paa det uklare Punkt om Repræsentationen og vilde vide Besked om Udgifter og Kontingent samt bemærkede, at det tilsendte Regnskab for Nærings sagen ikke var revideret. Helsingør vilde have nærmere at vide om sin Stilling som Filialforening af Foreningen i København og spurgte, hvorledes man vilde forholde sig til Købstadforeningens Møde i København den 10. August.

„Næringsfrihed og Laugsvæsen“. (Tegnet af et Medlem af „Haandværkerforeningen“).
(Folkets Nisse).

Haandværkerforeningen svarede paa de forskellige Forespørgsler, gav Oplysninger og Forklaringer, og til Randers skrev man, at der i nær Fremtid vilde komme Besked om, hvad man vilde foretage sig mod det MÜLLER'ske Lovforslag. Man bad Foreningen i Aalborg tage sig af Hjørring, Sæby, Frederikshavn og Nibe, da man ikke tidligere havde haft Forbindelse med disse Byers Haandværkerstand; Aarhus fik paa samme Maade tildelt Opgaver i Æbeltoft og Skanderborg og Lemvig i Nykøbing Mors og Ringkøbing¹⁾.

Imidlertid var Arbejdet i København blevet fortsat. Lavenes Svar paa Cirkulæret af 27. April begyndte at komme ind; den 22. Maj havde i alt Fald syv Lav svaret, at de vilde slutte op bag Foreningen. Den 3. Juni oplystes det i Nærings sagskomitéens Møde, at den juridiske Konsulent, Prokurator NIELS LEVINSEN, antagelig om 14 Dage vilde kunne tilstille Foreningen

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 407, 408. — Kopibog 1841-62, Nr. 171, 176, 181, 182, 183, 186, 187 af $\frac{4}{5}$, $\frac{14}{5}$, $\frac{25}{5}$ og $\frac{22}{6}$ 1857. — Bestyrelsen XIII a: Brev af $\frac{29}{7}$ 1857.

Udkastet til den Protest, som man havde vedtaget at lade udgaa fra Haandværkerstanden. Den 31. Juli blev Protesten forelagt i Komitéens Møde, billiget og vedtaget¹⁾.

Nu skulde Slaget slaas, og Haandværkerforeningen stod ikke alene; den havde bl. a. Oldgesellerne med sig. Næringssagskomitéen fandt i Begyndelsen af Maj 1857, at det vilde være i Sagens Interesse, at man satte sig i Forbindelse med Oldgesellforeningen; den 12. Maj skrev Tremandsudvalget til denne Forenings Bestyrelse, at Haandværkerforeningen paany havde sat sig i Forbindelse med de københavnske Lav og Provinsens Haandværkerstand, foranlediget af MÜLLERS Udkast; Tremandsudvalget ønskede derfor en Forhandling med nogle Medlemmer af Oldgesellforeningens Bestyrelse om Sagen. Oldgesellerne modtog Tilbudet og valgte deres Formand, Bagersvend H. F. JACOBSEN, Snedkersvend G. EMERNDÖRFER og Kleinsmedesvend A. J. AGERSBORG til at repræsentere Foreningen; den 26. Maj om Aftenen mødtes de første Gang med Næringssagskomitéen til Forhandling om Protesten, og da Udkastet til denne blev forelagt den 31. Juli havde det faaet Sanktion af Oldgesellforeningens Bestyrelse²⁾.

Ogsaa med den danske Købstadforening havde Haandværkerforeningen faaet Føling. Købstadforeningen havde efter Meddelelser i Bladene taget Næringssagen op til Drøftelse, og i Begyndelsen af Maj 1857 besluttede Næringssagskomitéen at skrive til den og sendte den samtidig nogle Eksemplarer af Indstillingen af 1856. Som Svar modtog Haandværkerforeningen en Indbydelse til at overvære Købstadforeningens Repræsentantmøde i København i første Halvdel af August og dér deltage i Diskussionen om Næringssagen. Denne Indbydelse modtog Haandværkerforeningen saa meget hellere, som man af Købstadforeningens Tidsskrift mente at kunne se, at de to Foreningers Anskuelse ikke laa saa fjernt fra hinanden. Haandværkerforeningen troede, „at en Samvirken i foranførte Henseende ikke vil blive uden Gavn for Sagen“. Den 25. Juli kom fornyet Indbydelse til Mødet, som skulde holdes paa Hotel Phoenix den 10. August; paany svarede man fra Haandværkerforeningen, at man med Glæde skulde komme og paa Mødet bl. a. vilde forelægge en Protestadresse til Indenrigsministeriet; men samtidig udtalte man sin Forundring over en Artikel i Købstadforeningens Blad for 11. Juli; dens Ytringer mod Haandværkerforeningen passede mindre godt til de fremsatte Ønsker om Samvirken af de to Foreninger; i nogle Bemærkninger, som Haandværkerforeningen bad om at faa indrykket i

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 407, 409, 412 flg.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 406, 412 flg. — Kopibog 1841-62, Nr. 174 og 180 af 12/5 og 23/5 1857. — Bestyrelsen XIII a: Brev af 17/5 1857.

Bladet, imødegik man Artiklens Paastand om, at Haandværkerforeningen skulde opfordre Købstæderne til at opgive Forbindelsen med Købstadforeningen og i Stedet slutte sig til Haandværkerforeningen. Endelig den 10. August meddelte Købstadforeningen, at Mødet begyndte næste Dag Kl. 9, og den haabede at se Haandværkerforeningens Bestyrelse¹⁾.

Ogsaa med Handelslavene i København havde Haandværkerforeningen søgt og faaet Forbindelse, og da Udkastet til Protesten den 31. Juli blev fremlagt i Næringssagskomitéen, bar det Paategning om, at det var godkendt af en „Komité for Handelslavene“²⁾.

Ved samme Tid, som disse Forhandlinger førtes til forskellige Sider, havde Haandværkerforeningen faaet forelagt en Strid vedrørende en Mesterprøve³⁾, som kunde være kommet ret ubelejligt som et kærkomment Argu-

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 406, 408, 411 flg. — Kopibog Nr. 173, 185 og 202 af $\frac{1}{5}$, $\frac{22}{6}$ og $\frac{30}{7}$ 1857. — Bestyrelsen XIII a: Brev af $\frac{10}{8}$ 1857.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 412 flg.

³⁾ Snedkersvend J. C. Rasmussen i Nyborg klagede i Juni til Foreningen: Han havde udført og faaet antaget Tegning til Mesterprøve; men Lavet havde nægtet ham Tilladelse til at paabegynde Arbejdets Udførelse med den Motivering, at der ikke var Plads til mere end een Svend ad Gangen hos Oldermænd, og der var lige kommet en anden „Mesterkandidat“ hos ham. Rasmussen mente, han havde Ret til at gøre Mesterstykke, hvor han vilde; „endnu i dette Aar har Sønner af Snedkermestre her kunnet staa hjemme paa deres Faders Værksted og forfærdige Mesterstykke“. Han følte sig saa vilkaarligt og uretfærdigt behandlet, at han maatte klage; „men da jeg antager, at begrundede Klager under de forhaandenværende Omstændigheder vil være til Skade for Lavsvæsenet eller i det mindste forøge de skadelige Begreber, man har om samme, saa ønskede jeg gerne ved blidere Midler at bringe Snedkerlavet i Nyborg til Ræson“. Han paakaldte derfor Foreningens Hjælp. (Bestyrelsen III c: Brev af Juni 1857 i Lægget: Breve 1856-57.) — Bestyrelsen skrev $\frac{2}{7}$ til Snedkerlavet i Nyborg, at den ganske vist ikke havde nogen direkte Beføjelse til at blande sig i Sagen; men den kunde dog ikke efter sin hele Stilling til Standen afholde sig fra at bemærke, at et Lav ikke kunde hindre Udførelse af et Mesterstykke paa Grund af Mangel paa Plads; denne maatte i saa Fald skaffes andetsteds, hvad oftere var hændt i København. Foreningen udtalte sin Respekt for Rasmussens rigtige Takt, naar han hellere vilde have en arbitrær Afgørelse af Sagen end skaffe sig Ministeriets Paalæg til Lavet, som han uden Tvivl vilde opnaa ved Henvendelse til denne Myndighed. „Vi tør derfor nære den Overbevisning, at det ærede Lav vil modtage det velmente Raad af os at forskaffe bemeldte Rasmussen fornødent Lokale til deri at udføre sin praktiske Prøve, da vi maa give ham Medhold i, at han har Ret til at fordrø det, ligesom vi maa samstemme med ham i, at begrundede Anker under de forhaandenværende Forhold vil virke meget skadeligt for Lavsvæsenet og Haandværksdriftens Sag. Der kan ikke være Tvivl om, at man af yderste Magt og Evne skal søge at undgaa disse“. (Forhandlingsprotokol 1841-62, 410. — Kopibog 1841-62, Nr. 190 af $\frac{2}{7}$ 1857.) — Nyborglavet svarede $\frac{10}{7}$, af Forordningen om Udførelse af Prøvestykker i Provinsen krævede dem udført i Oldermænds Hus; man havde imidlertid tilbudt Rasmussen, at han maatte udføre det „paa sit Værksted“, da der netop i Øjeblikket var optaget hos Oldermænd. Dette Tilbud havde Svenden afvist, og først da havde Lavet svaret, at saa maatte han vente, til den anden var færdig med sit Mesterstykke. (Bestyrelsen XIII a: Brev af $\frac{10}{7}$ 1857.)

ment for Lavsmødstanderne, hvis den ikke var blevet holdt inden for de interesserede Parters egen Kreds.

Protestadressens Indhold. Udkastet til Protestadressen forelaa som nævnt i Mødet i Næringssagskomitéen den 31. Juli, godkendt af Næringssagskomitéen selv¹⁾, af en Komité for Handelslavene²⁾ og af Bestyrelsen for Oldgesellforeningen³⁾. Næste Dag, Lørdag den 1. August, blev dette Aktstykke i trykt Form forelagt et Møde af Haandværkslavenes Oldermænd; A. C. GEISLER gjorde Rede for, hvad der var foretaget i Sagen, og derefter oplæste LASENIUS KRAMP Protesten, „hvorpaa den i eet og alt billigedes og bifaldtes“; ligeledes vedtoges, at den i trykte Eksemplarer skulde omdeles rundt i Landet for at faa Underskrifter⁴⁾.

Teksten i Protestadressen var affattet af Prokurator NIELS LEVINSEN, og den maatte siges at være mindre egnet til Formaålet. Den var meget for lang, 28 Sider i Oktav og 10 Sider i Folio – den foreligger trykt i begge Skikkelser⁵⁾ – og dens Indhold maa være gaaet langt over Fatteevnen hos Flertallet af dem, der i de følgende Uger underskrev den.

I filosofiske Vendinger og noget skruet Sprog naaede Forfatteren først til at bestemme de MÜLLER'ske Forslag som „en sildig Efterbyrd af den ekstreme Bevægelse, som allerede praktisk gjorde sig gældende i den franske Revolution af 1789 efter først at have erholdt sit teoretiske Udtryk i den af Filosoferne opfundne Naturret“. Han argumenterede mod Idéen om Individets Frihed som en Opfattelse, der var ligesaa uholdbar som Statsidéen, der tidligere havde været anset som det eneste rigtige; begge var Ekstremer. Med denne Anskuelse som Grundlag argumenterede han dernæst mod Næringsfriheden som en naturlig Ret for Individet og for Statens Pligt og Opgave: at optræde som regulerende Faktor i Næringslivet for derved at

¹⁾ bestaaende af: Malermester A. C. Geisler, Sadelmagemester P. C. Dinesen, Urmagemester J. A. Øberg, Kleinsmedemester J. Cumann, Sejl-, Flag- og Kompasmagemester J. Weilbach, Skrædermester M. Fränkel, Sadelmagemester H. P. J. Willumsen, Skomagemester J. C. Balling, Snedkermester J. Cortsen, Universitetsbogbinder D. L. Clément, Skrædermester J. B. Schilder, Sejl-, Flag- og Kompasmagemester A. Augsburg og Hofstolemager C. B. Hansen.

²⁾ bestaaende af: Vinhandler Carl Bøcher, Isenkræmmer A. Th. Faith, Silke- og Klædehandler J. C. Green, Hørkræmmer N. F. Høffding, Urtekræmmer H. B. Schaldemose og Urtekræmmer A. Schlichtkrull.

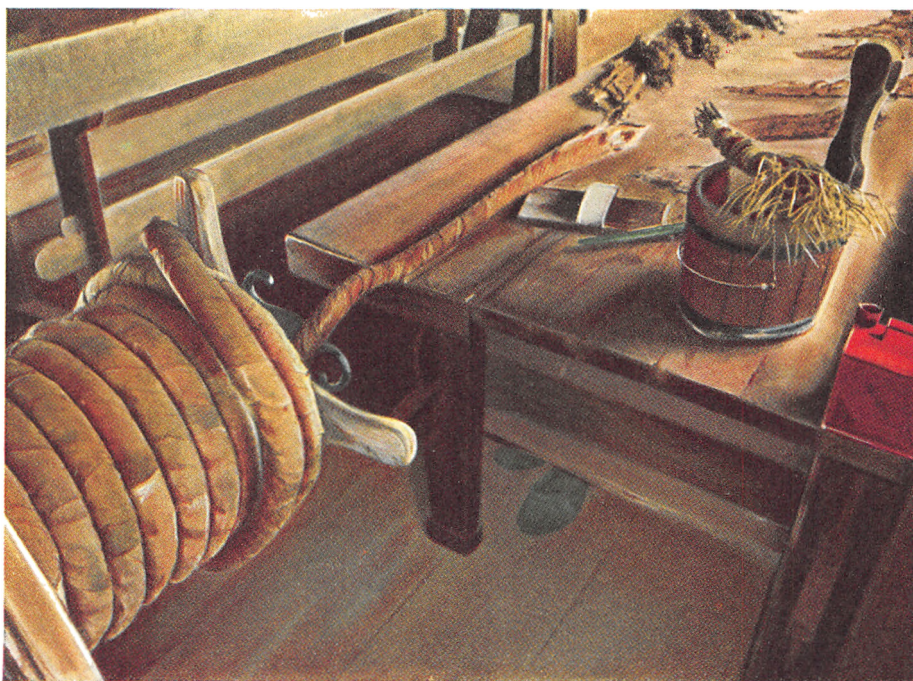
³⁾ bestaaende af: Bagersvend H. F. Jacobsen, Snedkersvend G. Emerndörfer, Kleinsmedesvend A. J. Agersborg, Tømrersvend B. Breum, Malersvend C. Knudsen, Tømrersvend C. Wilhelmy og Tøjmagersvend L. Jensen.

⁴⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 412 flg., 413.

⁵⁾ I begge Former findes den i adskillige Eksemplarer i de forskellige Pakker i Foreningens Arkiv, der omhandler Næringssagen.

Bødkerlaugget i København: Lavets Velkomst.

Cigar- og Tobaksfabrikanternes Forening af 20. Juni 1875:
Fra Spinderiet og Cigarmagerværkstedet i „Den gamle By“ i Aarhus.

tjene baade Samfundets og Individets sande Interesser. Han imødegik Paastanden om, at Handelens og Industriens Blomstring og Konkurrencedygtighed skulde være afhængig af Indførelse af Næringsfrihed; tværtimod maatte man med et Land som Portugal som Eksempel komme til den national-økonomiske Opfattelse, at „ubunden Næringsfrihed i sig selv ikke har den vidunderlige Virkning til at fremkalde en Opblomstring af Handel og Industri“. Henvisningerne til, at Lande som England, Frankrig og Belgien havde indført Næringsfrihed, kunde han ikke anerkende som Grund til, at Danmark fik en lignende Lovgivning; den vilde ikke passe ind i vort hele Retssystem; Paastanden om, at disse Lande stod højt over vort Land, var kun rigtig, naar man tænkte paa Deltagelse i Verdenshandel og den store Industri, og her vilde Næringsfrihed alligevel ikke hjælpe os; vor Detailhandel og Haandværksdrift kunde godt staa Maal med disse Landes; den almindelige Elendighed i de brede Lag i Befolkningen i disse Stater kunde heller ikke virke ansporende til at følge deres Eksempel.

Grundlovens § 88, som man ogsaa paaberaabte sig, opfordrede højst — naar man havde dens Bisætning in mente — til en Revision af Næringslovens enkelte Bestemmelser, som fra alle Sider erkendtes som ønskelig. Det var ogsaa at skyde langt over Maalet, naar man „paa enkelte virkelige eller formentlige Ufuldkommenheder i Lovgivningen vilde grunde Paastand om sammes fuldstændige Kuldkastelse“. Den danske Næringslovgivning var ikke et Vilkaarlighedsværk, og en pludselig Omstyrtning deraf vilde være en Krænkelser af og en Forbrydelse imod Folkets Retsliv, med deraf naturligt følgende Straf: Ødelæggelse af Købstædernes økonomiske Liv, forøgede Byrder for Fattigvæsenet paa Grund af Forarmelse i Haandværkerstanden og blandt Detailhandlerne; han henviste i denne Henseende til Kurhessen, Hannover, flere italienske Stater, til Dels Preussen. Men endelig vilde den foreslaaede Næringslovgivning have Karakteren af en Uret, der blev begaaet mod Medlemmer af talrige Samfundsklasser, en revolutionær Anvendelse af Lovgivningsmagten ud fra en fejl Opfattelse af Lovgivningsmagtens Natur og Væsen, en for Retsbevidstheden krænkende Vilkaarlighedsakt.

En Betragtning af hele Samfundstilstanden under den gældende Lovgivning viste, at der var Fremgang overalt og slet ikke Stagnation eller Tilbagegang, en Paastand, han underlagde med Citater fra Værker som Trap: Danmark, Bergsøe: Den danske Stats Statistik, Rothe: Danmarks Handels- og Industristatistik. „Det vilde være mere end letsindigt at ombytte denne Lovgivning med et Næringsfrihedssystem, om hvilket selv dets ivrigste Forsvarer ikke med Sikkerhed vil kunne sige, hvor det vilde kunne føre hen“. Endelig fandt LEVINSEN, at „intet Tidspunkt kan efter vor Mening

være uheldigere til en saadan Sags Foretagelse end det nærværende Øjeblik, hvori Landet befinder sig i en Krisis af den allerfarligste Natur, der truer Statstilværelsen, og under hvilken Formerne for Statslivets Bevægelse hver Dag sættes under den alvorligste Debat“. Afgørelsen var jo saa vigtig, at den ikke burde finde Sted efter en enkelt Rigsdagsbeslutning; gennem nye Valg burde Folket give en mere bestemt Vilje angaaende denne Sag til Kende.

Adressen mundede ud i en Henvendelse til Indenrigsministeren: man saa i MÜLLERS Forslag et gunstigt Forvarsel om, at vor Næringslovgivning nu snart vilde komme i en gavnlig Udvikling ud fra „de i Folkebevidstheden dybt rodfæstede Grundprinciper“, selvom man betragtede Forslagene i deres Udformning som fordærvelige, hvis deres Retningslinier skulde følges. Man udtalte tillige Haabet om, „at der . . . over alle saadanne Forslag, forinden de videre fremmes, bør af Regeringen indhentes Erklæringer fra de i Sagen nærmest interesserede“. Noget patetisk sluttede man:

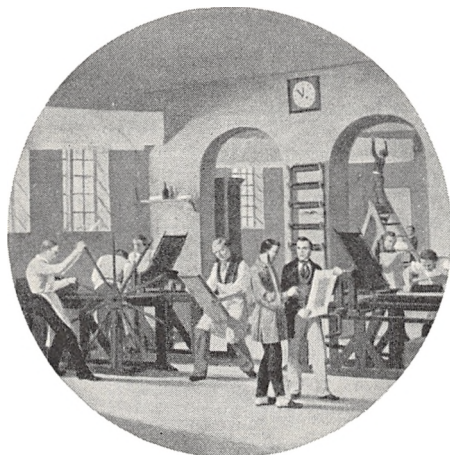
„Hermed være da dette vort paa dyb Overbevisning grundede, ene af Kærlighed til Sandhed og Ret samt Hensyn til det os alle dyrebare Fædrelands Ro og Lykke udsprungne Andragende anbefalet til Deres Ekscellences Velvilje og modne Overvejelse“.

Protestadressen udsendes og debatteres. Adressen blev forsynet med en trykt „Opfordring“ af 4. August „til enhver, der maatte billige samme, og som med os ønsker en naturlig og roligt fremadskridende Udvikling af vor Næringslovgivning, om at understøtte det (Andragendet) med sin Underskrift“.

I et Antal af 4000 Eksemplarer blev Adressen sendt til de københavnske Haandværks- og Handelslav og Svendeselskaber, til alle Byers Haandværkerforeninger, til Øvrigheder, Borgerrepræsentationer, alle Blades Redaktører, offentlige Institutioner, forskellige indflydelsesrige Mænd, Selskaber m. fl. I et Antal af 10.000 Eksemplarer udgik den desuden som et Følgeblad med „Berlingske Tidende“. Der blev ogsaa den 5. August underdanigst sendt Eksemplarer til Arveprins FREDERIK FERDINAND, Arveprinsesse CAROLINE, Prins CHRISTIAN, Prinsesse LOUISE, Enkedronning CAROLINE AMALIE og Lensgrevinde DANNER. Samme Dag, den 5. August, sendte man et Cirkulære til Provinsforeningerne, hvori man kraftigt opfordrede dem til at skaffe Underskrifter paa Adressen; paa Grund af de store Udgifter ved den hele Aktion vilde man gerne have Bidrag fra hver Købstads Haandværkerstand; de kunde selv bestemme hvor stort, „efter Forholdet og Omstændighederne“; endelig bad man om at faa Underskrifterne tilsendt inden Maanedens Ud-

gang. Lignende Henvendelse rettede man den 15. August til de københavnske Haandværkslav; blot var Bidraget her fastsat af Næringssagskomitéen¹⁾.

Baade „Flyveposten“ og „Tiden“ gengav Adressen i dens fulde Længde; men der skal ikke overalt i Lavstilhængernes Kredse have været fuld Tilfredshed med den; det synes dog ikke at have haft Indflydelse paa Tilslutningen til den ved Underskrifter. Fra Modstanderne fik den en meget varm Velkomst, da man havde et Indtryk af, at den Bevægelse, der stod bag Adressen, ikke var ganske ufarlig for Næringsfrihedens Sag. „Fædrelandet“

Litografisk Anstalt 1851.

Byggeplads 1858.

var især meget voldsom i Tonen; den 13. August skrev Bladet: „Fryder og glæder Eder, I Lavsvæsenets forstokkede Tilbedere. Efter forlængst at være slaaet afmægtig til Jorden paa den sunde Menneskeforstands Gebet, er Eders Afgud blevet Genstand for spekulativ Behandling. Lavsvæsenet har endelig opnaaet, hvad det saa længe savnede; det har fundet sin spekulative Filosof, der maaske staar uovertruffen i suveræn Ligegyldighed mod historiske Kendsgerninger og sine samtidiges Oplysning, men i alt Fald næppe staar tilbage for sine spekulative Kolleger i dristige Postulater, gaadefulde Sætninger, svimlende Ordsammenstillinger og i den Færdighed, hvormed han forstaar at sætte sig ud over alle almindelige logiske Hensyn“. I sit lidenskabelige og stærke Sprog viste Bladet særlig Interesse for Adressens Forfatter og kaldte ham: „Lavsvæsenets Erasmus Montanus“, „Lavsvæsenets filosofiske Haleneger“, „Forfatteren til Godsejernes berømmelige Protest, Reaktionens utrættelige Indlægsskriver NIELS LEVINSEN“; Bladet kom Gang

¹⁾ Kopibog 1841-62, Nr. 627-632 af $\frac{5}{8}$, Nr. 633-77 af $\frac{5}{8}$ (ogsaa trykt) og Nr. 681-725 af $\frac{15}{8}$, alle 1857.

paa Gang tilbage til ham og hans „Englepen“. Striden mellem Lavstilhængerne og Lavsmodstanderne havde efterhaanden antaget en ret bitter og lidenskabelig Karakter, som LASENIUS KRAMP endnu i 1865 havde i Tankerne, da han i sit lille 25-Aars Skrift talte om de „mange Enkeltheder og karakteristiske Træk fra Kampens Tid“, som han vilde forbigaa ved den Lejlighed¹⁾.

Pjecer og Sympatitilkendegivelser. I 1856 var der kommet to lavsvenlige Pjecer. Den ene var af Pseudonymet CHR. F. MAYER: „Laugsindretning contra Næringsfrihed“ og karakteriseredes ikke med Urette af RIMESTAD med Betegnelserne „forvirret Tankegang“, „meningsløs Stil“, „snurrigt“. Det andet Skrift var den afskedigede Ingeniøroberst LUDVIG NISSENS Pjece: „Om Næringslovgivningen i Almindelighed og Laugsvæsenet samt Haandværksdriften i Særdeleshed“. Han saa nok Fejl ved forskellige Lav, der burde rettes; men han holdt stærkt paa Lavsvæsenet som en Beskyttelse mod Spekulation og Kapitalisme. I April 1857 tilstillede Oberst NISSEN Haandværkerforeningen 35 Eksemplarer af Pjecen til Brug for Medlemmerne; Bestyrelsen sendte ham en Takkeskrivelse derfor²⁾.

I Skomagerlavets Repræsentantskab oplyste Skomagemester J. P. MOURITZEN den 9. Juni 1857, at han havde udarbejdet et Forsvarsskrift for den danske Haandværkerstand, som han vilde lade trykke; Lavet besluttede da at imødekomme hans Ønske om at finde Mulighed for at gøre det kendt i en videre Kreds, og den 12. Juni bad Oldermændene for Lavet P. RASMUSSEN Haandværkerforeningen give MOURITZEN Lejlighed til at holde et Foredrag for dens Medlemmer om Skriftet. Foreningen svarede, at den gerne skulde stille Lokale til Raadighed og sørge for Foredragets Avertering i Foreningen, naar man var enedes om Dag og Tid³⁾.

Kort efter udgav MOURITZEN paa egen Bekostning sin ret omfangsrige og med varm Overbevisning skrevne Pjece⁴⁾. Foran er meddelt, hvad han deri fortalte om Arbejdet paa Reformering af Mester- og Svendepøver, et Vidnesbyrd om, at Haandværkerne godt selv kunde og vilde reformere. Med Harmen saa han nu, at de „lærde Lavsmodstandere“ vilde opløse og tilintetgøre „vort lovbekræftede Lavsvæsen“ og dets System med Lavsprøverne,

¹⁾ Bauer, 116 fig. — Nyrop, 350 fig. — Udsigt 1865, 35.

²⁾ Nyrop, 340. — Forhandlingsprotokol 1841-62, 403. — Kopibog 1841-62, Nr. 70 af 27/4 1857.

³⁾ Bestyrelsen XIII a: Brev af 12/6 1857. — Forhandlingsprotokol 1841-62, 409, 410. — Kopibog 1841-62, Nr. 189 af 1/7 1857.

⁴⁾ „Laugsprøverne contra Assessor O. Müller. Et Forsvarsskrift for et reformeret Laugsvæsen, den danske Haandværksstand tilegnet,“ 80 tætrykte Oktavsider.

„ret som om en for Livet og paa rette og sande Grundsætninger opbygget Læreanstalt ikke bør taales længere“. Fik Modstanderne deres Vilje, vilde der opvokse en uduelig Svendeklasse; Haandværket vilde blive ødelagt, og alt vilde ende daarligt. Skriftet mundede ud i, at det var uforsvarligt, at Næringssagen blev afgjort af den siddende Rigsdag, da Lavenes Skæbne saa paa Forhaand var beseglet. Han krævede Sagen udsat til efter Rigsdagsvalget i 1858, da Haandværkerne saa paa lovlig Maade kunde blive repræsenteret og blive hørt, før deres Sag blev afgjort.

I Juli 1857 holdt Oberst NISSEN et Foredrag i Industriforeningen: „Bemærkninger og Oplysninger om Næringslovgivningen“; det var ikke særligt betydeligt; men da Haandværkerforeningen sendte det til de to Blade „Flyveposten“ og „Tiden“ og fik det optaget, kaldte det OTTO MÜLLER frem til Protest mod Oberstens Argumentation ud fra de preussiske Næringsforhold. Obersten svarede i „Tiden“ og samlede til sidst de Artikler, han skrev i dette Blad, til en lille Pjece: „Om Næringsspørgsmaalet“, udgivet af Næringsssagskomitéen. Han sluttede den med at udtale, at hvor sikre Rigsdagens to Ting end mente at kunne være ved deres Medlemmers Fædrelandssind og Kundskabsfyldte, burde de „benytte sig af den efter Grundloven Rigsdagen tilkommende Myndighed for at høre Repræsentanterne for de i denne Sag især interesserede Fag, at høre af disse Klasser valgte Delegerede for saaledes at vinde det rette Grundlag, hvorpaa de nye Forslag i Næringslovgivningen bør bygges“¹⁾. MOURITZENS og NISSENS Pjecer fremsatte saaledes Krav, som ogsaa blev formuleret i Protestadressen: Udskydelse af Næringsssagen til næste Aar efter Valget og Indhentning af Betænkning fra Haandværkerstanden.

Vistnok temmelig uventet fik Næringsssagskomitéen Tilslutning fra „Komitéen for de danske forenede Godsejere“ den 31. August. Den havde modtaget Eksemplarer af Adressen, bifaldt dens Grundsætninger, men mente dog ikke, den burde underskrive „en Forestilling, hvis Genstand ligger vel fjernt fra det Formaal“, den selv virkede for. Der laa ikke heri „en Miskendelse af det meget sande og rigtige“, som Adressen indeholdt; tværtimod følte den Trang til at udtale sin Tilfredshed med, „at de danske næringsdrivende Borgere samler sig for at forsvare bestaaende og endnu med fuld Livskraft forsynede gamle Institutioner“. Man skulde ikke „omstyrte de Indretninger, som Fædrenes Visdom har stiftet“, for at prøve i Praxis nye Teorier, „som, saa skønne og saa vel begrundede de end kunde synes, dog mangler Erfaringens Prøvesten“. Naturligvis maatte der Reformer og Udvikling til ogsaa i Næringslovgivningen; men helt omstyrte det bestaaende –

¹⁾ Nyrop, 348 fig.

det gavnlige med det skadelige – og erstatte det med noget uprøvet, hvis Virkninger man ikke kendte, skulde man ikke. Godsejerforeningen betragtede derfor Næringsssagskomitéen „som Medstridere i den samme gode Sag, som vi hver paa sin Maade af al Magt stræber at fremme“, og ønskede den Held til at gennemføre sit „ædle Formaal“. Haandværkerforeningen besluttede, at denne Sympatitilkendegivelse skulde opbevares i Arkivet¹⁾.

Ogsaa fra Hertugdømmerne modtog Foreningen Vidnesbyrd om Sympati. „Der Husumer Handwerker-Verein“ skrev den 9. August – paa Tysk – at den havde hørt, at man vilde indføre Næringsfrihed i Danmark. Skønt det kun gjaldt Kongeriget, og man ikke i Hertugdømmerne vilde blive berørt deraf, havde Efterretningen dog ramt Husumforeningen smerteligt, da den ikke var ligegyldig over for danske Standsfællers Ve og Vel, saa meget mindre, som man havde bedrøvelige Erfaringer i de Lande, der havde taget et saadant Skridt. Den var overtydet om, „at den uindskrænkede Næringsfrihed ufejlbarligt maatte drage den samlede Haandværkerstands fuldstændige Ruin efter sig ogsaa i Kongeriget“. Da man nu i Husum havde hørt, at Københavns Haandværkerforening havde rejst sig for at forsvare Standens Velfærd i Ord og Gerning, bevidnede Husumforeningen den sin fulde Anerkendelse og var overbevist om, at hele Hertugdømmet Slesvigs Haandværkerstand i Byerne var enig med den deri. Den ønskede Haandværkerforeningen Held til at bevare Standens Velfærd mod Forkæmperne for den ulyksalige Næringsfrihed. En Maaned senere takkede Haandværkerforeningen varmt for disse Udtalelser og meddelte kort, hvorledes den nu i 10 Aar havde kæmpet mod Oppositionen og samtidig foreslaaet Reformer, som Undersøgelser havde vist ønskelige; ligeledes oplyste den om sin Protest-adresse. Om den var „i Stand til at kunne aflede den Storm, der trækker op over os, faar Tiden at vise“²⁾.

Købstadforeningen, Industriforeningen og Arbejderforeningen. Med Købstadforeningen fik Haandværkerforeningen alligevel ikke noget Samarbejde. Formanden A. C. GEISLER deltog efter de tidligere omtalte Indbydelser i Købstadforeningens Møde paa „Phoenix“ den 11. August; men det Standpunkt, han repræsenterede i Næringsssagen, faldt ikke sammen med denne Forenings. Den vilde gaa en Mellemsvej mellem Haandværkerforeningens og OTTO MÜLLERS Standpunkter, holdt paa en stærkt modificeret Duelighedsprøve, dog kun af praktisk Karakter, og den vilde tillade Forening af flere

¹⁾ Bestyrelsen XIII c: Brev af $\frac{21}{8}$ 1857. — Forhandlingsprotokol 1841-62, 415.

²⁾ Bestyrelsen XIII a: Brev af $\frac{9}{8}$ 1857. — Forhandlingsprotokol 1841-62, 414. — Kopibog 1841-62, Nr. 794 af $\frac{9}{8}$ 1857.

Næringsveje og udvide Grænserne for de enkelte Haandværksfag. Den 20. August skrev Næringsssagskomitéen til Provinshaandværkerforeningerne, at man ikke havde kunnet tiltræde eller understøtte Købstadforeningens Forslag, men havde dog intet foretaget imod dem, da man fandt det tvivlsomt, at „Udtalelser fra den Kant i det Hele taget kan vinde nogensomhelst Indflydelse ved Spørgsmaalets endelige Afgørelse“. Nu havde Købstadforeningen imidlertid i sit Blad bragt en Artikel, der var optaget i andre Aviser, hvori der indstændigt advaredes mod at underskrive Protestadressen. Komi-

Malerværksted 1862.

Boghinderi 1867.

téen maatte efter dette Skridt opfordre Provinsforeningerne til at arbejde stærkt for at skaffe Underskrifter, da det var „en absolut Nødvendighed for Haandværksstanden, at den staar sammen i sluttet Række“¹⁾.

I Industriforeningen havde man efter nogen Forhandling i Bestyrelsen i April nedsat et 5 Mands-Udvalg til at gennemgaa de MÜLLER'ske Lovforslag, Kammerherre FR. FEDDERSEN, Møbelhandler H. P. FREDERIKSEN, Bagermester TROELS MARSTRAND, Grosserer MORITZ G. MELCHIOR og Universitetsinstrumentmager C. NYROP. Deres Betænkning var et ejendommeligt Aktstykke; det fandt nemlig ikke, at MÜLLERS Forslag var frisindet nok, og udtalte for Eksempel, at „Hensynet til de mindre Næringsbrugere forhenes aldeles at burde træde i Baggrunden for, hvad der maa antages at tjene det almene Vel“. Alligevel blev det tiltraadt af Bestyrelsen den 21. Juli med 13 Stemmer mod 1, og hele Bestyrelsen underskrev en af Formanden Tømrermester KAYSER affattet Skrivelse til Indenrigsministeriet, hvori man an-

¹⁾ Bauer, 114. — Forhandlingsprotokol 1841-62, 415. — Kopibog 1841-62, Nr. 726-54 af ²⁰/₈ 1857.

modede dette tage den vedlagte Betænkning under Overvejelse ved den yderligere Behandling af Lovforslagene, navnlig over for Udtalelser, der muligvis kunde gaa i modsat Retning; man henviste til Foreningens „enkelte Medlemmers nøje og mangeaarige Kendskab til alle de med Næringssspørgsmaalet beslægtede Forhold“; kun to af Bestyrelsens Medlemmer, Kobbersmedemester J. FUGMANN og Kleinsmedemester J. CUMANN, tog et Forbehold, idet de kun kunde tiltræde Betænkningens Anskuelser under den Forudsætning, at Duelighedsprøver for Mestre og Svende under en eller anden Form blev bibeholdt. Udtalelsen til Indenrigsministeriet af 26. Juli var saaledes fra Industriforeningens Bestyrelse, hvad „Fædrelandet“, som aftrykte den indsendte Betænkning, ogsaa korrekt noterede; men naturligt nok opfattedes dette Skridt, som om det var Foreningen, der havde udtalt sig. Da OTTO MÜLLER i en Artikel i „Berlingske Tidende“ for 17. September redegjorde for de til Ministeriet indkomne Erklæringer og Betænkninger om hans Udkast, nævnte han, at seks Amtmænd, Københavns Magistrat og Flertallet i Københavns Borgerrepræsentation havde sluttet sig til hans Forslag, medens fire Amtmænd og Industriforeningen havde udtalt sig for en videregaaende Næringsfrihed; kun syv Amtmænd, Købstadforeningen og Mindretallet i Københavns Borgerrepræsentation havde ønsket den foreslaaede Ordning begrænset, navnlig ved Bevarelse af Duelighedsprøverne. Denne Udtalelse om Industriforeningens Standpunkt fremkaldte en Protest fra Kobbersmedemester FUGMANN; det var ikke Foreningen, kun de 16-18 Medlemmer, som var dens Bestyrelse, der havde udtalt sig, og der gjorde sig nu i det Hele en Opposition gældende i Foreningen mod Bestyrelsens Skridt¹⁾. Det var kommet frem allerede paa den ordinære Generalforsamling den 4. September; men da Diskussionen her ikke havde ført til noget Resultat, krævede 53 Medlemmer en ekstraordinær Generalforsamling for at faa afgjort, om ikke Flertallet af Medlemmerne var uenig med Bestyrelsen, og hvad der i saa Fald skulde foretages. Bestyrelsen hævdede at have været i sin gode Ret til at optræde og fordrede, at de to Punkter ikke maatte komme til Afstemning, før det ved Afstemning var tilladt, at de i det Hele taget maatte komme frem; blev dette tilladt, vilde Bestyrelsen gaa af.

Det blev en talrigt besøgt Generalforsamling den 13. Oktober, midt under Folketingets Forhandlinger om Næringsloven; ikke færre end 700 skal have været til Stede. Efter en lang og stormfuld Diskussion blev Resultatet, at Bestyrelsen sejrede; med overvældende Flertal nægtede Forsamlingen de to Punkter Fremme. Men der kan næppe være Tvivl om, af det var Kræfter

¹⁾ Ogsaa fra Næringsssagskomitéen blev der protesteret mod Müllers Artikel i „Berlingske Tidende“, ved et Svar i samme Blad (Forhandlingsprotokol 1841-62, 417).

fra Haandværkerforeningen, der her havde været virksomme som Opposition og lidt Nederlag¹⁾).

En tilsvarende Indflydelse som Industriforeningen kunde Arbejderforeningen, Haandværkerdannelsesforeningens Arvtager, ikke udøve; men den lod dog ogsaa høre fra sig ved denne Lejlighed. Gennem Folketingsmand CARL PLOUG indgav dens Bestyrelse, Skibsbygmester M. STRØM, Farver H. P. ANDERSEN, cand. theol. RASMUS JØRGENSEN, Skrædermester J. M. ODDER og Ølhandler C. SCHMIDT, en Adresse til Rigsdagen, hvori den i det væsentlige billigede de udarbejdede Lovforslag; navnlig var den tilfreds med, at man havde opgivet de „uhensigtsmæssige og paa flere Maader bebyrdende Duelighedsprøver“; den erklærede derfor, at Foreningen i det Hele sluttede sig til Borgerrepræsentationens Flertal og Industriforeningens Betænkning²⁾).

Adressens Underskrivelse og Overlevering. Imidlertid gik det støt med Underskrifterne paa Protestadressen. Den 5. September havde 7315 skrevet under, og den 24. September var Tallet oppe paa henved 15.000 Underskrifter³⁾. Ikke allevegne blev Adressen lige velvilligt modtaget, og der synes at have været en stærk Agitation baade for og imod den. I København fik den henved 7000 Underskrifter og i Aarhus godt 900; men iøvrigt ligger Deltagelsen fra de enkelte Købstæder ret uensartet i Forhold til deres Indbyggertal⁴⁾. Hvorledes Haandværkssvendene stillede sig, er blevet undersøgt i Enkeltheder af HENRY BRUUN, den danske faglige Arbejderbevægelses

¹⁾ Nyrop, 344 flg., 349. — Nyrop: Industriforeningen, 117 flg.

²⁾ Bauer, 113.

³⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 415, 417.

⁴⁾ Efter Tallene paa den trykte Liste over Underskriverne, som fulgte Adressen, var Deltagelsen saaledes:

Aakirkeby	10	Horsens	180	Randers	388
Aalborg	490	Kalundborg	171	Ribe	86
Aarhus	921	Kerteminde	145	Ringsted	124
Assens	156	Kolding	435	Roskilde	58
Bogense	96	København	6920	Rønne	22
Esbønderup	10	Køge	300	Sakskøbing	93
Faaborg	76	Lemvig	85	Skelskør	123
Fredensborg	16	Mariager	16	Stege	118
Fredericia	204	Maribo	179	Storeheddinge	80
Frederikshavn	39	Middelfart	56	Stubbekøbing	114
Frederikssund	31	Nyborg	243	Thisted	136
Grenaa	63	Nykøbing F.	68	Varde	115
Helsingør	406	Nykøbing S.	66	Vejle	135
Hillerød	217	Nysted	107	Viborg	138
Hobro	71	Næstved	153	Vordingborg	88
Holbæk	300	Odense	673		
Holstebro	82	Præstø	100		
				Ialt	14961

Historiker¹⁾). Oldgesellerne havde jo underskrevet Opfordringen til at yde Tilslutning til Adressen; men selv inden for deres snævre Kreds viste der sig Modsætninger; da de den 5. August paa Tømmerkroen vedtog at støtte Adressen, nedlagde Skræderlavets to Oldgeseller C. H. GÖSSELL og P. E. TEYTAUD skarp Protest. I en kort og bidsk Artikel i „Morgenposten“ fraraadede J. A. HANSEN bestemt Svendene at underskrive. I Annoncespalterne i „Adresseavisen“ førte Lavstilhængere og Lavsmodstandere en formelig Fejde om Svendene, sidstnævnte Part anført af en Kommissionær FOCH i Pilestræde, som ligefrem fik sat et Modandragende i Gang blandt Svendene; det fik dog kun ca. 400 Underskrifter; men denne offentlige Diskussion medførte dog, at de mere vaagne blandt de ombejlede Svende blev tvunget til selvstændig Omtanke.

Hos Malersvendene gik det hedt til. Oldgesellen indkaldte til en ekstraordinær Generalforsamling om Adressen, men fik ikke engang Lov til at læse den op; derimod bebrejdedes det ham, at han optraadte som Underskriver paa Opfordringen; paa den anden Side var Malersvendene dog ikke Tilhængere af fuldstændig Næringsfrihed. Medens de ikke vilde tiltræde Haandværkerforeningens Adresse, fik den Underskrifter af Smedesvendene i Odense, skønt deres Standpunkt egentlig var det samme som de københavnske Malersvendes, ja, vel som Svendestandens som Helhed: Adgangen til at blive Mester maatte lettes. Man var blot uenige om Midlerne: skulde det ønskede opnaas ved Rigsdagens Hjælp, eller kunde man affinde sig med Mestrene derom.

Af de 6920 Underskrifter, Adressen fik i København, var de 3000 af Haandværkssvende. Af Hovedstadens ca. 9000 Haandværkssvende havde saaledes en Tredjedel underskrevet. Ialt tog Halvdelen af Svendene Parti i Striden, idet 1118 af dem underskrev en Modadresse, som senere skal omtales. Et overvejende Antal af Svendene – tre Fjerdedele af dem, der tog Standpunkt – var med andre Ord stemt for Lavenes Bevarelse.

I Provinsen var Modtagelsen af Adressen ogsaa blandet. I Randers advarede Byens Avis Borgerne mod at underskrive den, og med stor Glæde noterede Modstanderne – „Fædrelandet“ – hvorledes Adressen i Ribe, Rudkøbing og Varde ikke havde faaet en eneste Underskrift, en urigtig Paastand for Ribe og Vardes Vedkommende. Heller ikke synes der at være nogen Basis for Lavsmodstandernes skadefro Meddelelse om, at Adressen havde haft

¹⁾ Af dennes overordentligt dybtgaaende Værk „Den faglige Arbejderbevægelse i Danmark indtil Aar 1900“ er foreløbig det I. Bd., omfattende Tiden til ca. 1880, udkommet i 1938. For den følgende Omtale af Svendenes Stilling til Adressen henvises til dette Binds Side 82-86.

Fiasko i Frederikshavn, Grenaa og Odense. Derimod skulde Adressen i Aarhus have fundet stærk Tilslutning; Tallet, der nævnes for Underskrifterne herfra – 1500 – havde aabenbart heller ikke meget med Virkeligheden at gøre, men gav en Taler i Folketinget Anledning til den ironiske Bemærkning, at man burde lade Næringsfriheden træde i Kraft for alle Landets Kommuner med Undtagelse af Aarhus for paa den Maade at imødekomme dens Befolknings Ønsker.

Ialt fik Adressen, som TSCHERNING senere i Rigsdagen betegnede som den sidste Krampetrækning fra Lavsvæsenets Tilhængere, 15.000 Underskrifter, et Tal, som trods alt, hvad man ellers udtalte fra Modstandernes Side, dog synes at have imponeret. Den Indvending, at det dog kun var et ringe Tal i Forhold til Mængden af Næringsdrivende i Danmark, svækkes stærkt af den Kendsgerning, at den Modadresse, Næringsfrihedens Tilhængere satte i Gang, ikke paa langt nær fik et lignende Antal Underskrifter¹⁾.

Torsdag den 24. September meddelte A. C. GEISLER i et Møde af Haandværkerforeningens Bestyrelse og Næringsssagskomitéen, at da Adressen en af de nærmeste Dage skulde afleveres, foreslog Tremandsudvalget, at den blev overleveret af en Deputation paa 9 Mand, nemlig 3 Haandværksmestre, 3 Haandværkssvende og 3 Handlende. Det bifaldt man og valgte A. C. GEISLER, D. L. CLÉMENT og C. B. HANSEN som de 3 Mestre. Tirsdag den 29. September blev Deputationen modtaget i Audiens af Indenrigsministeren, den nationalliberale Professor A. F. KRIEGER, der var fuldblods Tilhænger af Næringsfrihedens Gennemførelse. GEISLER var Deputationens Ordfører og udtalte, at „skønt denne Adresse var blevet modarbejdet fra mange Sider og ikke altid med de hæderligste Midler, talte den dog det betydelige Antal af 15.000 Underskrifter, og at et stort Antal ærede Medborgere delte de deri udtalte Anskuelse, hvorom Komitéen havde modtaget skriftlig Meddelelse fra flere Sider“. Herpaa svarede KRIEGER kort og godt, „at Lovudkastet alt var færdigt og havde erholdt Hs. Maj. Kongens Underskrift til at fremlægges for Rigsdagen“²⁾.

Rigsdagens Forhandlinger om Næringsloven. Det varede ikke mange Dage, før denne Forelæggelse skete. Den 1. Oktober lagde KRIEGER Næringslov-

¹⁾ Bauer, 117 flg.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 417. — Kriegers eget Referat af Audiensen i „Berlingske Tidende“, Nr. 229 af 1857. — Originalen af Adressen ligger i Indenrigsministeriet: Akter vedr. Lov om Haandværks- og Fabrikdrift af ²⁹/₁₂ 1857 (Skab 9, Pakke 34) (Rigsarkivet). Trykte Eksemplarer findes i Foreningens Arkiv i Pakkerne vedr. Næringsagen; ⁹/₁₁ 1857 blev saadanne trykte Eksemplarer tilsendt Provinsforeningerne o. a. (Kopibog 1841-62, Nr. 924-74 af ⁹/₁₁ 1857; jfr. Forhandlingsprotokol 1841-62, 422).

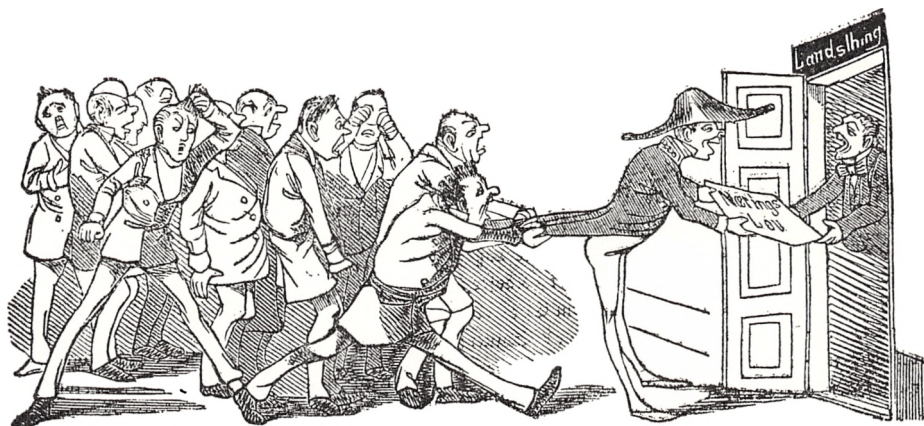
forslaget paa Folketingets Bord, ikke de to MÜLLER'ske Forslag, men et samlet Forslag, udarbejdet i Ministeriet paa Grundlag af dem, i en mere sammentrængt Form og paa enkelte Punkter noget forskelligt derfra; eksempelvis havde man strøget Mesterprøver i de Fag, hvor MÜLLER vilde beholde dem. Forslaget var ikke motiveret; der henvistes i den Henseende til MÜLLERS Oplysninger, og KRIEGER udtalte sin Anerkendelse af hans store Arbejde og præciserede Ønsket om, at Sagen hurtigt blev gennemført. Den 5. Oktober begyndte 1. Behandling, og den varede til den 8. Oktober. OTTO MÜLLER paaviste, at han havde taget saa meget med af det bestaaende som muligt. J. A. HANSEN og D. G. MONRAD udtalte Ønsket om, at der blev faret med Lempe, da saa mange Næringsdrivende i høj Grad frygtede for Følgerne af Loven. ALFRED HAGE vilde have saa fuld Næringsfrihed som muligt og udtalte over for Understregningen af de Næringsdrivendes Frygt sin Forundring over, „at der ikke har været afholdt talrige Møder, og at vi endnu ikke ser vort Bord fuldt af Bunker af Adresser“, „efter den megen Tale om det Indgreb, Forslaget gjorde i de alderstegne Institutioner, vi kalder Lav“¹⁾.

Denne sidste Bemærkning var det maaske, der gav Haandværkerforeningen den afgørende Impuls til dens næste Skridt. Den havde begaaet den taktiske Fejl at indlevere Adressen til Indenrigsministeren uden samtidig at overgive den til Rigsdagen. „Saavel det Svar, Ministeren gav Deputationen, der overbragte Adressen, som Formodningen om, at Hs. Ekszell. vilde undlade at fremlægge for Rigsdagen dette Aktstykke“, bevirkede, at man i Bestyrelses- og Komitémødet den 10. Oktober besluttede at sende Adressen ogsaa til Tingene, ledsaget af en Henvendelse, som samme Aften blev læst op og vedtaget. I denne specielle Henvendelse, dateret Oktober 1857 og underskrevet af de samme, som havde opfordret til at underskrive Protestadressen, var ledsaget af baade Protestadressen og Indstillingen fra 1856, og det hed i den: „Ærede Rigsdagsmænd! Vi overgiver disse Aktstykker i Deres Hænder, forvissede om, at De ikke vil lade uden moden Overvejelse de Ønsker og Fordringer, som en stor og vigtig Klasse af Borgere fremsætter i en for dem uomtvistelig omfattende Velfærdssag“. Handels- og Haandværksstanden „var beredt til at understøtte og fremme alle gode og nyttige Reformers Gennemførelse“, men samtidig erklærede den sig „paa det bestemteste imod alt, hvad der skal bevirke en Kuldkastelse af de nuværende Næringsbestemmelser, for hvis Nødvendighed ogsaa aldeles intet foreligger“²⁾.

¹⁾ Nyrop, 351 fig. — Bauer, 114.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 419. — Trykt Adresse „Til Rigsdagen“ af Oktober 1857 findes i talrige Eksemplarer i Pakkerne vedr. Nærings sagen i Foreningens Arkiv. — Bauer 119.

Folketinget valgte den 10. Oktober et Timandsudvalg til Sagens Behandling, med D. G. MONRAD som Formand, OTTO MÜLLER som Ordfører og C. V. RIMESTAD som Sekretær; iøvrigt var ogsaa J. A. HANSEN Medlem af Udvalget. Baade fra hans og Monrads Side fremkom der Forslag om, at man skulde bevare en Duelighedsprøve, og at Overgangstiden skulde strække sig ikke til Nytaar 1862, men til Nytaar 1867. Under Forhandlingerne i Tinget udtalte Redaktøren af Købstadforeningens Blad, Adjunkt P. SCHOUBYE fra Randers, at der var tre Ting, som Købstadhaandværkerne maatte ønske

„Minoriteten i Næringsagen“. (Folkets Nisse).

forandret i Lovforslaget: Afskaffelsen af Duelighedsprøverne, Landhaandværkerens Afsætningsret og Læbæltets Udstrækning omkring Byerne. Og det første af disse Punkter var det, der fra saa mange Sider blev nævnt som Hovedspørgsmaalet, nu ogsaa taget op af MONRAD og J. A. HANSEN¹⁾.

J. A. HANSENS Stilling til henholdsvis Haandværkerforeningen og Næringslovforslaget er ejendommelig. I Anledning af Protestadressen talte CARL PLOUG i Folketinget haanligt om „Folk, som ikke er vant til daglig at omgaas med Pen og Blæk“; OTTO MÜLLER fandt, „Haandværkerens egen Stemme i denne Sag er tvetydig og usikker, thi man kan ikke saaledes være Dommer i sin egen Sag“, og J. A. HANSEN havde som nævnt ogsaa været bidsk. Men nu fremsatte han en Række overraskende Bemærkninger i Udvalgets Betænkning, hævdede, at Lovforslaget var en vidtgaende og hensynsløs Kuldkastelse af bestaaende Indskrænkninger i Handel og Haandværk, og kom med Forslag om Duelighedsprøvernes Bevarelse og en længere Overgangstid. Man har søgt at forklare dette ved at henvide til hans Barn-

¹⁾ Nyrop, 352 flg.

domsminder fra Rudkøbing, til hans egen Fortid som Skomagermester eller til Formodning om en vis Smaaaborgerængstelighed hos ham over for uhæmmet Næringsfrihed. Nu har hans Standpunkt af HENRY BRUUN faaet sin Forklaring. Teoretisk anerkendte han Næringsfrihedens Princip; naar han i Praksis vilde have dets Anvendelse begrænset, skyldtes det ikke Respekt for gamle Privilegier, ikke Ønsket om at værne faglig Dygtighed, men hans Evne til langt forud for sin Tid at se Sagen fra et socialt Synspunkt: det var nødvendigt at beskytte Haandværkeren, den kapitalsvage Mester saavel som Svenden, mod Kapitalen; uindskrænket Næringsfrihed vilde medføre større og billigere Produktion, men til Gengæld udsætte Haandværkerne for at blive reduceret til „simple Arbejdere under formuende Arbejdsherrer“¹⁾.

For sit Synspunkt: Modsætningen mellem Kapital og Arbejde fandt han ingen Forstaaelse. Den 5. November begyndte Folketingets 2. Behandling, der varede til den 12. November, og her forkastedes hans og MONRADS Forslag. I den hurtigt følgende 3. Behandling hævede der sig Røster mod den urimelige Hast, hvormed man gennemførte Behandlingen af en saa vigtig Lov. Den 21. November blev Forslaget oversendt til Landstinget, hvor 1. Behandling allerede begyndte den 27. November; ORLA LEHMANN udtalte straks, at Tinget burde gøre alt, „for at den velsignelsesrige Reform ikke skulde blive udskudt i en lang og tvivlsom Fremtid“, en Parole, der blev fulgt, saa Landstinget allerede den 14. December var færdig med sit Arbejde og kunde sende Lovforslaget med nogle mindre Ændringer tilbage til Folketinget. Her fik det sin sidste og eneste Behandling den 18. December og blev vedtaget med 62 Stemmer mod 19. Nu manglede kun Kongens Underskrift²⁾.

Adressen til Frederik VII. Den hurtige Behandling i Rigsdagen af Lovforslaget blev naturligvis fulgt med stærk Spænding og voksende Ængstelse af Haandværkerne. Næringssagskomitéen synes en Tid at have sat sin Lid til, at Rigsdagen vilde blive sluttet, inden Behandlingen var til Ende, saa der blev vundet Tid til yderligere Agitation; men medens Loven var under 2. Behandling i Folketinget, anede Komitéen, at der var Fare for, at den blev vedtaget og underskrevet inden Aarets Udgang. Ligeledes erfarede den, hvor ringe Vægt man under Forhandlingerne tillagde Adressen. Der maatte altsaa handles og handles hurtigt, og man besluttede da at prøve det Middel, der allerede var blevet foreslaaet af J. CORTSEN paa Haandværkermødet i 1856, men som dengang var udskudt til et Tidspunkt, hvor man maatte anse det

¹⁾ Henry Bruun: Den faglige Arbejderbevægelse i Danmark indtil Aar 1900 I, 87 flg.

²⁾ Nyrop, 353 flg.

for mere paatrængende og hensigtsmæssigt – en Henvendelse til Kongen. Den 12. November drøftede Komitéen et saadant Skridt, og den 16. November besluttede den at sammenkalde Oldermændene for Handels- og Haandværkslavene, Formændene for Korporationerne og Bestyrelsen for Oldgesellforeningen til et Møde derom; ligeledes indbød man forskellige andre Mænd, om hvem man vidste, at de billigede Handels- og Haandværkerstandens Anskuelse i dette Anliggende¹⁾).

Indbydelsen til dette Møde blev udsendt Dagen efter, og det hed heri: „Da Forhandlingerne over Næringslovudkastet i Folketinget klarligen viser, at det er et Parti om at gøre med Magt at sætte sine Idéer igennem uden at tage Hensyn til de Udtalelser, som fra talrige Vedkommende er sket baade til Ministeren og Rigsdagen, saa foreligger uden for al Tvivl den absolutte Nødvendighed, at Næringsstanden paa en endnu skarpere Maade end hidtil tilkendegiver den Vilje og Anskuelse, der ikke blot er dens egen, men tillige understøttes af enhver med de praktiske Forhold bekendt Mand“. Mødet skulde holdes i Haandværkerforeningens Lokaler i Læderstræde den 20. November Kl. 6 Eftermiddag²⁾). Dagen før Mødet synes der dog at være holdt en snævrere Sammenkomst af Næringsssagskomitéen, Handelslavens Komité og Oldgesellforeningens Bestyrelse, og her gjorde GEISLER Rede for det paatænkte Skridt; Ordlyden af den Adresse, man vilde overbringe Kongen, blev læst op, og Forsamlingen bifaldt baade den og den Maade, hvorpaa man agtede at overbringe den³⁾). Samme Dag, den 19. November, indeholdt Bladet „Tiden“ en Artikel af „En Haandværker“, der opfordrede sin Stand til hos Kongen at nedlægge Protest mod Professorpartiets Uskaansomhed og Haardhed og manede til Kamp mod „vore Rettigheders Fjender“⁴⁾).

Om Mødet Fredag den 20. November indeholder Forhandlingsprotokollen intet; Datoen, men intet Referat er indført; de hvide Blade i Protokollen er stumme Vidnesbyrd om de lidenskabeligt spændende og travlt bevægede Dage. „Fædrelandet“ paastod, at Lavenes Oldermænd og Bisiddere og Svendenes Oldgeseller og Repræsentanter fik en „anonym“ Indbydelse til Mødet; det er urigtigt. Næringsssagskomitéen stod som Indbyder baade til Mødet den 20. November og til den Forsamling, som blev dette Mødes Resultat. Saa meget kom der nemlig ud af Mødet den 20. November, at der Dagen efter udgik en Indbydelse til Oldermænd, Bisiddere, Repræsentanter, Oldgeseller og Svenderepræsentanter, „samt de øvrige Herrer, der har lovet Sagen

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 424.

²⁾ Trykt Indbydelse af 17/11 1857.

³⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 425.

⁴⁾ „Tiden“, Nr. 138 af 1857.

Bistand“, til en Forsamling i Industriforeningens Forevisningssal i Holmens Kanal Mandag den 23. November Kl. 8 Aften; Indbydelsen var Adgangskort og skulde forevises ved Indgangen¹⁾).

Heller ikke dette Møde er refereret i Forhandlingsprotokollen; denne er i det Hele taget blank, hvad Resten af Aarets Forhandlinger angaar. Derimod fortæller „Flyveposten“, at Mødet var meget talrigt besøgt. Dirigent var Kobbersmedemester FUGMANN, og A. C. GEISLER fik eenstemmig Tilslutning, da han udtalte, at Standen „paa en solén Maade“ skulde overrække Kongen Adressen. „Fædrelandet“ tog ikke fejl, naar det sluttede, at Meningen vel var, at samtlige Lavmedlemmer i Procession med Musik, Faner og Emblemer overbragte Kongen Adressen; Bladet fandt det imidlertid ikke passende for Kongen at modtage en Adresse om Lovgivningsarbejdet paa denne Maade. Det var virkelig Hensigten at opfordre de københavnske Lav til i stor Procession at ledsage Deputationen til Kongen. I „Tiden“ hedder det den 28. November: „Flok jer om Fanerne, naar disse snart udfoldes!“²⁾

Udførelsen af denne Plan stødte paa Vanskeligheder. FREDERIK VII opholdt sig paa Frederiksborg Slot, og hertil kunde man naturligvis ikke arrangere en Procession. Næringssagskomitéen henvendte sig til Kabinetssekretær, Etatsraad J. P. TRAP med en Forespørgsel om, hvornaar og hvor Kongen vilde modtage Deputationen i København. Inden den fik Svar, viste det sig, at andre Kræfter var i Gang for at forpurre Planerne. „Det er“, skriver NYROP, „som om man frygtede at et saadant højtideligt Optog kunde gøre et saa stærkt Indtryk paa Kongen, at han lod sig bevæge til at sige Ja til, hvad Processionen bad om“. I den Beretning, som Næringssagskomitéen senere afgav om sin Virksomhed, hedder det:

„Inden Svaret indløb, gjorde Ministeriets og Lovudkastets Tilhængere store Anstrengelser for at bevæge Svendene til ikke at deltage i det paatænkte Fanetog, ja, en Person, der tiltroede sig at have nogen Indflydelse paa Svendeklassen, lod trykke og udsprede paa Gader og i Huse en Advarsel mod Deltagelse i Toget, samt en hel Del fornærmelige Udtalelser for Mestrene“³⁾).

Det var C. V. RIMESTAD, som var Mester for denne Streg. Han udsendte et Flyveblad „Til Svendene og andre Arbeidere i Kjøbenhavn“; det var anonymt; men Ordene i det var hans. Det brugte stærke Ord om Haandværkerforeningen og disse „Oldermænd og Bisiddere med deres Tilhængere og skyldige Anhang af Oldgeseller“, saa stærke, som Manifestet i bevægede Øje-

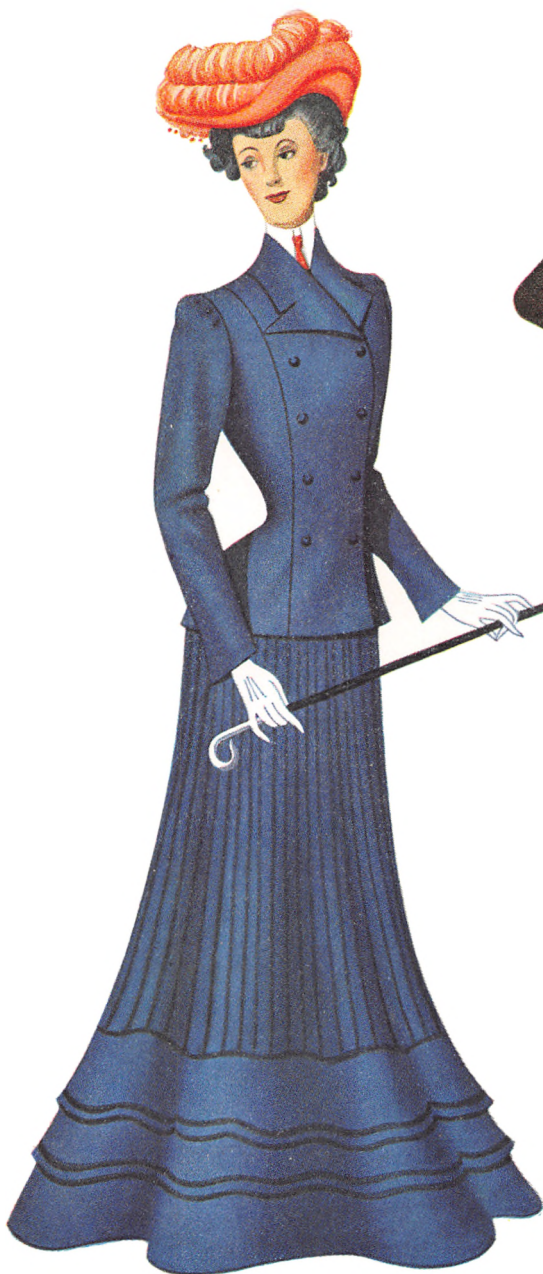
¹⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 425 flg. — „Fædrelandet“, Nr. 275 af 1857. — Trykt Indbydelse af ²¹/₁₁ 1857.

²⁾ „Flyveposten“, Nr. 276-77 af 1857. — „Fædrelandet“, Nr. 275 af 1857. — „Tiden“, Nr. 142 af 1857.

³⁾ Bauer, 121 flg.

Københavns Damefrisør- og Parykmager Laug: Moderne Frisørsalon.

1903

1940

Dameskrædermestrenes Forening for København og Omegn: Modeldragter fra 1903 og 1940.

blikke ofte bliver. Det kan dog godt være, at hverken hans eller „Fædrelandet“s Advarsler til Svendene vilde have haft større Indflydelse paa disses Deltagelse i Toget til Kongen¹⁾. Men RIMESTAD blev ikke den eneste, man senere mente at kunne beklage sig over ved denne Lejlighed.

Audiensen hos Kongen. Det hedder videre i Komitéens Beretning: „Dette havde dog ikke bragt os til at opgive vor Plan, hvis ikke Omstændigheder, vi ikke kunde beherske, havde tilintetgjort den. Midt i Ugen kom Hs. Maj.s Kabinetssekretær her til Byen, og i Samtale med de vedkommende Komitéerede bemærkede han, at Hs. Maj. ikke vilde indtræffe her til Staden før ved Nytaarstiden, og ytrede dernæst som en Formodning, at Hs. Maj. muligen den paafølgende Mandag²⁾ vilde modtage Deputationen paa Frederiksborg Slot, dog skulde nærmere definitiv Underretning blive given. Det paa-tænkte Fanetog blev saaledes umuliggjort, dog havde en betydelig Del Borgere besluttet at ledsage Deputationen til Frederiksborg, ligesom og Helsingørs og Frederiksborgs Haandværkerforeninger havde ønsket Meddelelse om, naar Adressens OVERRÆKKELSE i Frederiksborg skulde ske. Aldeles uventet kaldte den sig i København opholdende Kabinetssekretær Løverdag Aften Kl. 8³⁾ et Medlem af Komitéen til sig og underrettede samme om, at Hs. Maj. Dagen efter, Søndag Formiddag Kl. 12, vilde modtage Deputationen i Frederiksborg. Skønt dette Hastværk ikke kom Deputationen aldeles uventet, havde man dog ikke tænkt sig et saa kort Varsel; men Hensigten at forhindre ethvertsomhelst Følge med Deputationen blev dog herved opnaaet“⁴⁾.

Deputationen mødte altsaa alene paa Frederiksborg Slot Søndag den 29. November: Malermester A. C. GEISLER, Bogbindermester D. L. CLÉMENT, Hofstolemager C. B. HANSEN, Hørkræmmer N. F. HØFFDING og Bagersvend H. F. JACOBSEN; CLÉMENT var Ordfører. De overrakte Kongen Adressen, der var dateret samme Dag. Heri skildredes den Uro, Utilfredshed og Bekymring, Næringslovforslaget havde spredt i vide Kredse, og de Skridt, man havde foretaget for at hindre en saa brat Nedbrydning af det Grundlag, hvorpaa Næringslivet hidtil havde hvilet. Adressen konkluderede i Ønsket om, „at Deres Majestæt vil nægte den nu af Folketinget vedtagne Næringslov, saafremt samme ligeledes skulde blive antaget i Landstinget, Deres

¹⁾ Henry Bruun: Den faglige Arbejderbevægelse i Danmark indtil Aar 1900 I, 84, oplyser, at Flyveskriftet hverken er bevaret i det kgl. Bibliotek eller Universitetsbiblioteket; det findes aftrykt i Avertissements Tidende ²/₁₂ 1857. Blikkenslagersvendenes Repræsentanter fraraadede direkte deres Kammerater at deltage i Fanetoget.

²⁾ d. v. s. ³⁰/₁₁ 1857.

³⁾ d. v. s. ²⁸/₁₁ 1857.

⁴⁾ Bauer, 122.

kongelige Sanktion, samt at Deres Majestæt vil lade denne i saa mange tusinde Familiers Ve og Vel indgribende og alvorsfulde Sag blive Genstand for en fornyet og moden Overvejelse, hvorved de interesserede kan komme til ved Komiterede, udgaaede fra deres eget Valg, at give deres Mening til Kende, forinden et nyt Lovudkast forelægges en vordende Rigsdag!⁽¹⁾

Hvad Kongen svarede, lød i Deputationens Opfattelse saaledes: „Jeg takker Dem og dem, som har sendt Dem, for den urokkelige Tillid og Kærlighed, De altid viser mig. Jeg er, som De ved, konstitutionel Konge. Jeg skal imidlertid i denne Sag gøre, hvad jeg formaar“. Deputationen mente saaledes at have faaet Kongens Tilsagn om Hjælp, og med Glæde forlod den Slottet og deltog i et Festmaaltid, som Næringsstanden i Hillerød gav for den paa Raadhuset. Da dens Medlemmer var vendt hjem til Hovedstaden, affattede de en Meddelelse om Audiensen og sendte den med deres Underskrifter til nogle af de københavnske Blade. Til deres Overraskelse saa de da „Berlingske Tidende“ kun gengive deres Meddelelse delvis og med en anden Ordlyd af Kongens Svar; „efter paalidelig Kilde“ oplyste Bladet, at FREDERIK VII havde svaret: „Mine Venner! De ved jo, hvor stærkt og inderligt mit Folks Lykke ligger mig paa Hjerte. De ved og, at jeg er konstitutionel Konge.

¹⁾ Kopibog 1841-62, Nr. 1051 af ²⁹/₁₁ 1857. — Adressen indledes saaledes: „Med den tillidsfulde Fortrøstning, som den danske Borger nærer til Kongens Fadersind for sit tro og hengivne Folk, fremtræder af dette en vigtig Samfundsklasse, Næringsstanden for Deres kongelige Majestæts Trone med følgende allerunderdanigste Andragende: Deres Majestæts Indenrigsminister for Kongeriget har i indeværende Rigsdagssession fremlagt et Forslag til en Lov om saa godt som aldeles ubunden Næringsfriheds Indførelse, der har vakt megen Uro, Utilfredshed og Bekymring blandt dem, som denne Sag saa nær og nøje berører. Ved forskellige Skridt har Næringsstanden givet dette til Kende . . . men paa intet af Stederne er vore Grunde og Forestillinger blevet paaagtede. Vi skatter og erkender med Taknemmelighed, at Deres Majestæt med kongelig og faderlig Gavnildhed skænkede det danske Folk en Forfatning, hvorigennem det kan medvirke til en heldig og hæderlig Udvikling af alle gode og nyttige Kræfter, men vi ved ogsaa, at Deres Majestæts Retfærdighedsfølelse vil forhindre Gennemførelsen af Beslutninger, som enten er mindre vel overvejede, eller hvori Partiaand søger at gøre sig gældende, og hvorimod en Opinion i Folket saa stærkt udtaler sig, som Tilfældet er med det forelagte Næringslovudkast. Vi stræber saa vel som nogen efter at opfylde Tidens Krav og tror, at uafviselige Vidnesbyrd om dansk industriel Flid og Dygtighed foreligger. Det er derfor vor dybtfattede Overbevisning, at hvis denne Virksomhed fremdeles skal skride fremad paa en for Samfundet gavnlig og heldbringende Maade, da kan og bør dette ikke ske ved en brat Nedbrydning af alle de Forhold og Tilstande, under hvilke Næringslivet har fæstet Rod i Danmark og givet Kraft til dets Udvikling og Fremme. Vi har derfor tilraadet og tilraader fremdeles saadanne Reforme, der paa en passende og hensigtsmæssig Maade kan fremme den Udvikling, som i Sandhed vil svare til Fædrelandets rette Tarv og Trang, og ligesom vi hidtil med fuld Berettigelse stillede de herhenhørende Fordringer til Ministeren og Rigsdagens Medlemmer, hvor intet i saa Henseende er blevet opfyldt, saaledes vil vi nu med fast undersaatlig Tillid frembære vore allerunderdanigste Ønsker for Kongen i det trygge Haab, at hos Ham vil vore Ord ikke lyde forgæves.“

Jeg takker Dem, og jeg beder Dem bringe min Tak til dem, der har udsendt Dem, for den urokkelige Tillid, De har vist mig. Og dermed Gud være med Eder!¹⁾

Rasende over denne „Forvanskning“, der havde gjort Kongens Svar til en Afvisning, lod Deputationen en Erklæring offentliggøre i „Adresseavisen“, „Flyveposten“ og „Tiden“, hvori de fastholdt deres Opfattelse af Svaret. „Vi kender ikke Berlingske Tidendes Kilde, men maa bestemt protestere mod Meddelelsens Rigtighed“. „Berlingske Tidendes upassende Adfærd ved denne Lejlighed at forandre det fra os modtagne Referat uden vor Vilje og vort Vidende, overlader vi til Publikum at bedømme; men vi skylder det, os selv

„Forskjellige Slags Nytaarsgaver: Hvad de gamle Laugshelte fik ved Hove“. (Folkets Nisse).

og Sandheden at afgive nærværende Erklæring, som vi anmoder de respektive Blade i Hovedstaden og Provinserne om at optage²⁾. Herpaa svarede „Berlingske Tidende“ ikke straks; men der udspandt sig i denne Anledning en Polemik mellem „Flyveposten“ og „Fædrelandet“; det sidstnævnte Blad kaldte „med sædvanlig Fripostighed“ Deputationens Medlemmer hildede og forblindede i deres ophidsede Lidenskaber. Dette kaldte paany Deputationen frem med en Erklæring for „at afvise med Indignation det frække Angreb, „Fædrelandet“ har villet gøre paa vor borgerlige Ære“; Bladet havde ikke undset sig for at gøre Kongens „personlige Udtalelser til Skjul for det Had og den Uvilje, det bestandig viser“ i Næringssagen. Deputationen kendte ikke „Berlingske Tidende“s Kilde, men gav sit Æresord i Pant paa, at Kongens Ytringer var „i Indhold og Mening i alt væsentligt, saaledes som de af os i vor tidligere Meddelelse var anført“, især hans Tilsagn om „at gøre for Sagen, hvad Allerhøjstamme formaaede“³⁾. Denne Erklæring blev indrykket som Avertissement i „Berlingske Tidende“ for den 22. December; Dagen efter havde

¹⁾ Nyrop, 356 flg. — Bauer, 123 flg.

²⁾ Kopibog 1841-62, Nr. 1059 af ³/₁₂ 1857.

³⁾ Kopibog 1841-62, Nr. 1102 af ¹⁹/₁₂ 1857.

Bladet følgende Notits: „I Anledning af den i Gaars Morgenavis af Næringsstandens Deputation indrykkede Erklæring finder vi os foranledigede til at gentage, hvad vore Læsere uden Tvivl forlængst har sluttet sig til, at den af os nævnte aldeles paalidelige Kilde var en officiel Meddelelse“. Endelig fremkom Kabinetssekretæren med en Erklæring, hvorved Referatet i „Berlingske Tidende“ autoriseredes. Kongens Svar skulde opfattes som afvisende¹⁾.

En Deputation fra hele Landet forberedes. Næringssagskomitéen gav imidlertid ikke tabt endnu; den besluttede at forsøge et sidste Skridt. Haandværkerforeningen havde faaet et ret alarmeret Brev fra Søsterforeningen i Aarhus, der bad om et autentisk Referat af Audiensen og om Oplysning om Grunden til „en fra det oprindeligt vedtagne saa afvigende Form for Overbringelsen af denne saa vigtige Adresse“, da „saavel vi som vore Venner med Uro og Bekymring imødeser denne Meddelelse“. Den opfordrede indtrængende Komitéen til „ikke at lade noget lovligt Middel uforsøgt for endnu yderligere at støtte vore lovlige Rettigheder“, og den tilsagde en kraftig pekuniær Bistand²⁾.

Foreningens Protokol er stadig tavs; men der ligger i Foreningens Arkiv et Blad Papir, hvoraf det fremgaar, at der skulde holdes et Møde den 7. December, hvor i alt Fald Oldgesellerne skulde være med. Her skulde der først gives Meddelelse om Audiensen. Dernæst skulde Lavenes Bestyrelser og navnlig Oldgesellerne spørges, om de ved at sammenkalde deres Lav kunde

¹⁾ Nyrop, 357. — Bauer, 124. — To Dage efter at have modtaget Deputationen havde Kongen atter givet Audiens om Næringssagen. Skomagerlavet havde vedtaget, at der skulde overleveres Frederik VII et Eksemplar af Skomagermester Mouritzens Pjece, og det skulde ske ved Forfatteren selv. I Hillerød besluttede det derværende Skomagerlavs Oldemand A. Restrup at ledsage Mouritzen, og den 1/12 fandt Audiensen Sted. Efter sit eget Referat udtalte Mouritzen bl. a.: „Det vil være Deres Majestæt bekendt, med hvilken Hastighed og Letsindighed man behandler den for os vigtige Sag og med det samme omstyrter alt det gode, som følger med vore Lavsindretninger“; han fremsatte derefter en ærbødig Anmodning om, at Kongen vilde drage Omsorg for, at Sagens Afgørelse blev udsat. Kongen svarede — efter Mouritzens Referat — at han som konstitutionel Konge ikke kunde gøre mere, „da Forslaget er vedtaget af de Mænd, de selv har valgt, som jeg ogsaa svarede Deputationen i Søndags“; men han fortsatte: „Jeg kan jo nægte (Sanktion), og jeg skal nøje overveje Sagen med mit Ministerium; derfor overlad De det til mig.“ De to Skomagermestre gik fra Slottet til Raadhuset, hvor de i et Møde af Byens Haandværkere gjorde Rede for Audiensen og udbragte et Leve for Kongen (Nyrop, 357 flg.).

²⁾ Bestyrelsen XIII c: Brev af 4/12 1857. — Man synes i Aarhus at være noget bitter over Sagens Gang: „Naar vi tidligere havde været bemyndiget til at samle Provinsens Næringsdrivende til en fælles kraftig Udtalelse imod Næringsloven, vilde dette vistnok for en stor Del have lykkedes os, og saaledes vilde maaske Adressen kunne have faaet en forøget Vægt og den harmelige Udtalelse af Ploug i Folketinget — „at det kun er enkelte Mænd, som foranlediger dette Røre mod Loven, men at Massen af de Næringsdrivende betragter Sagen med Ligeegyldighed“ — være modbevist“.

fremskaffe en Flertalsbeslutning blandt Svendene om, at de billigede Adressens Ønsker om, at Kongen nægtede at give Loven sin Sanktion; dette vilde være et vigtigt Korrektiv til Udtalelser – private og i Rigsdagen – om, at Svendene i det Hele var tilfreds med Loven. „Prøvestykker, Lav eller desl. holdes her uden for Diskussionen“, hedder det i dette Udkast til Dagsorden for Mødet. „Naar disse Genstande er klareret, overensstemmende med vor Forudsætning, kunde man forberede et meget stort Møde afholdt for deri at tage saadanne Resolutioner, der som Ultimatum kunde overgives Statsraadet eller Kongerigets samlede Ministerium“¹⁾).

Det, Næringssagskomitéen nu vilde prøve, skulde imidlertid være en Henvendelse til Kongen ved en Deputation fra hele Landet; den besluttede, som det hedder i dens Beretning, „i Forening med Delegerede fra alle Danmarks Købstæder for Tronen at nedlægge det sidste Vidnesbyrd om, at vor Begæring og vore Bønner fandt stor og almindelig Genklang“. Den 10. December sendte den Provinsens Haandværkerforeninger og Haandværksmestre i forskellige Byer en Opfordring, hvori den redegjorde for Audiensen og udtalte, at „den Modstand og de planvise Forhindringer, vi overalt møder“, ikke maatte afholde Standen fra at „anvende yderligere Midler“ for at blive hørt. I hver By skulde der holdes en større Forsamling af Handlende og Haandværkere, som skulde beslutte i eet og alt at støtte Adressen og navnlig dens Ønsker om Kongens Nægtelse af Sanktion og om et nyt Lovforslags Forelæggelse for en kommende Rigsdag. Forsamlingen skulde bemyndige nogle Mænd af sin Midte til paa alles Vegne at afgive denne Erklæring og indvillige i, at hvert Stifts Hovedstad – Aalborg, Aarhus, Viborg, Ribe, Odense og Nykøbing Falster – sendte 2-3 Delegerede hver for paa samtlige Købstæders Vegne i Forening at overrække Kongen Andragenderne. Man bad om at faa samtlige Erklæringer tilstillet inden 20. December og samtidig at faa oplyst, hvem Stiftsbyerne havde valgt til Delegerede, saa Komitéen kunde sætte sig i Forbindelse med dem, naar Kongen vilde modtage dem²⁾).

Den 21. December meddelte Næringssagskomitéen Konseilpræsidenten, Kirke- og Undervisningsminister C. C. HALL, at Købstædernes Delegerede, som var valgt til over for Kongen at udtale deres Tilslutning, sandsynligvis vilde komme til København den 2. Januar 1858. I en samtidig Meddelelse til Kabinetssekretæren oplystes, at det drejede sig om 5-6 Deputationer, hver paa 2-3 Medlemmer, som ønskede Audiens den 3. eller 4. Januar. Gennem Kabinetssekretariatet gav Komitéen ogsaa Kongen selv Meddelelse

¹⁾ Bestyrelsen XIII c: Et Blad, efter Indholdet urigtigt betegnet „Referat af 7'de Decbr. 1857“.

²⁾ Kopibog 1841-62, Nr. 1060-1101 af ¹⁰/₁₂ 1857. — Bauer, 124.

herom, idet det berettes, at Provinsen havde besluttet dette Skridt, da man dér havde faaet Underretning om Kongens Tilsagn, „at Sagen vilde blive taget under allerhøjeste Overvejelse, og at Deres Majestæt vilde gøre for den, hvad De formaaede“. Man fastholdt altsaa selv over for Kongen sin Opfattelse af hans Svar¹⁾.

To Dage senere, den 23. December, skrev Komitéen til Foreningerne i Aalborg, Aarhus og Odense, at man nu havde anmodet om Audiens; skulde der indtræffe uventede Forhindringer inden Deputationernes Afrejse, vilde man telegrafere²⁾. Dagen efter kunde „Flyveposten“ meddele, at der allerede var valgt Delegerede i Aalborg, Aarhus, Odense, Nykøbing Falster og Slagelse. Sagen var forlængst kommet ud, takket være et Provinsblad, og det skulde vise sig, at Modstanderne heller ikke laa paa den lade Side. Juleaftensdag sendte Komitéen en Række Skrivelser ud, til Randers, Ribe, Viborg og Dagen efter ogsaa til Nykøbing Falster, og det fremgaar heraf, at den allerede havde modtaget Erklæringer fra de fleste Købstæder, at der vilde komme Deputationer fra Aalborg, Aarhus, Odense og Nykøbing Falster, men aabenbart ikke fra Ribe og Viborg, som skulde give dem fra henholdsvis Aarhus og Aalborg Fuldmagt i Stedet. Den 26. December opfordrede man Helsingør og Næstved samt Slagelse til hver at sende en Delegeret til Deputationen. Det ses senere, at Ribe virkelig havde givet Aarhusdeputationen Fuldmagt som anvist³⁾.

Modstanderne var som nævnt ikke uvirksomme. Den 10. December, samme Dag som Næringsssagskomitéen sendte sin Opfordring til Provinsen, offentliggjordes der en Indbydelse til en Adresse til Kongen, hvori der udtaltes det Ønske, „at Næringslovudkastet, som for Tiden er under Forhandling i Rigsdagen, ikke maa komme til at møde nogen Standsning, men maa blive fremmet til Endelighed“. Der var ikke faa Haandværkere blandt Indbyderne⁴⁾,

¹⁾ Kopibog 1841-62, Nr. 1103-05 af ²¹/₁₂ 1857.

²⁾ Kopibog 1841-62, Nr. 1106-08 af ²³/₁₂ 1857.

³⁾ Kopibog 1841-62, Nr. 1109-11 af ²⁴/₁₂, Nr. 1112 af ²⁵/₁₂, Nr. 1113-14 af ²⁶/₁₂, alle 1857. — Bestyrelsen XIII c: Ribes Fuldmagt af ²⁸/₁₂ 1857 for Aarhus Haandværkerforening. — I Bestyrelsen XIII c ligger en af Erklæringerne, nemlig Nysteds af ²⁴/₁₂ 1857. — Nyrop, 358.

⁴⁾ Indbyderne var: Bagermester Troels Marstrand, Fabrikant J. N. Larsen, Skræder N. Nørholm, Urtekræmmer og Fabrikant F. J. N. Lassen, Skræder Marius Odder, Broderihandler Martin Bloch, Fabrikant Th. Marstrand, Møbelhandler H. P. Frederiksen, cand. phil., Løjtnant J. Glørfeldt, Kunstdrejer H. Andersen, Fabrikmester P. Svendsen, Kammerherre Fr. Feddersen, Instrumentmager A. Svendsen, Instrumentmager C. Nyrop, Urmager H. Kyhl, Bagermester Julius Mathiesen, Mekanikus P. Korfitsen, Oldgesell ved Skræderlavet P. E. Teytaud, Udgiver af „Fædrelandet“ J. F. Gjødwad, Fabrikant C. Alpers, Bogtrykker Louis Klein, Kommerceraad Haldur R. Grüner, Silke- og Klædehandler J. C. Levysohn, Mekanikus H. H. Baumgarten og Universitetsboghandler Andr. Fred. Høst.

og i Løbet af 12 Dage fik Adressen 1636 Underskrifter. Søndag den 27. December blev den paa Frederiksborg overrakt Kongen af en Deputation: Kammerherre FEDDERSEN, Bagermester TROELS MARSTRAND, Instrumentmager C. NYROP, Skræder N. NØRHOLM og Møbelhandler H. P. FREDERIKSEN; den sidstnævnte var Ordfører og vistnok denne Adresses Ophavsmand, maaske en Tak for sidst til Haandværkerforeningen for dens Nægtelse af hans Optagelse i sin Tid. Denne Gang lød Kongens Svar: „De ved, mine Herrer, hvor lykkelig jeg altid har følt mig ved at fremme mit Folks Vel; det vil De have set i alt, hvad jeg som Konge har foretaget. Det skal derfor glæde mig meget, om mine Undersaatter vil blive tilfredse, naar Loven kommer ud“¹⁾.

Den sidste Anstrengelse efter Lovens Underskrift. To Dage efter, den 29. December, underskrev FREDERIK VII Næringsloven. Hermed var Grundlaget for den paatænkte Demonstration bortfaldet, og Næringsssagskomitéen telegraferede til Deputationerne den 30. December, at Loven var underskrevet, men at man alligevel ventede dem til København. Aalborgfolkene svarede, at de ikke kom, foranlediget ved Efterretningen og indtruffen Sygdom, og fra Odense skrev man, at man ikke kunde indse Nyttens af at ofre Tid og Penge paa nu at rejse til Hovedstaden; man bad derfor om øjeblikkelig Underretning om Hensigten med og den forventede Nytte af deres Komme. Fra Slagelse erklærede man sig rede til at komme efter nærmere Ordre; men Deputationen fra Aarhus ankom til Hovedstaden, formodentlig fordi den var afrejst, inden Underretning var naaet derover²⁾.

Der blev under disse Omstændigheder naturligvis intet af Audiensen hos Kongen. Det blev i Stedet til en forbitret Middag i Haandværkerforeningen den 7. Januar for de Deputationer, der var kommet til København. „Fædrelandet“ paastod, at A. C. GEISLER her havde udbragt et „Pereat!“ for Ministeriet; Sandheden var, at han udbragte en Skaal for Kongen og dertil knyttede Ønsket om, at han maatte finde den nødvendige Bistand til at fjerne et Ministerium, der havde haanet en talrig Samfundsklasse, og faa et nyt, til hvem Folket kunde se op³⁾.

¹⁾ Bauer, 124 fig. — Nyrop, 358 fig. — Henry Bruun har undersøgt denne Adresses Underskrifter, der alle var samlet i København, og oplyser, at 152 Haandværksmestre og 1118 Haandværkssvende — især Malere, Snedkere, Skrædere og Blikkenslagere — var blandt Underskriverne (Henry Bruun: Den faglige Arbejderbevægelse i Danmark til Aar 1900 I, 85).

²⁾ Bestyrelsen XIII c: Telegram af ³¹/₁₂ 1857 og Breve af ³¹/₁₂ 1857 og ¹/₁ 1858.

³⁾ „Fædrelandet“, Nr. 5 af 1858. — „Flyveposten“, Nr. 5 af 1858. — „Dagbladet“, Nr. 6 af 1858.

Med de Delegerede, der var kommet, drøftede Næringsagskomitéen, hvad der nu skulde ske. Resultatet blev, at man nu vilde se at faa den længe drøftede Landsforening dannet, og samtidig enedes man om en Adresse til Kongen som en Erstatning for den Audiens, der ikke var blevet til noget. Den var ret ejendommelig og vakte, da den offentliggjordes, stor Opstandelse. I stærke Toner klagede den over, at Standens Virksomhed for at gøre sin Ret og sine Krav gældende var strandet „paa de idelige paa diktatorisk Maade af Indenrigsministeren afgivne Erklæringer, at Loven maatte og skulde fremmes endnu i afvigte Rigsdagssession, hvormed da tillige den Trusel forbandtes, at Ministeren i modsat Fald vilde fratræde sin Stilling“. I Overensstemmelse med den frie Forfatning, som Kongen havde givet, henvendte man sig til „Landsfaderen og dybt udtalte sin Misnøje og Beklagelse over, hvad der er sket“, og føjede dertil den Erklæring, „at den Minister eller de Medlemmer af Ministeriet, der saaledes benytter den kongelige Gave, Konstitutionen, til gennem den at kuldkaste lovligt erhvervede Rettigheder og sætte Vilkaarlighed i Frihedens Sted, ikke kan have Borgernes Tillid“. „Det tør vel siges med en Sandhed, der ikke lader Skygge af Tvivl tilbage, at en mere hensynsløs Fremgangsmaade end den, hvormed dette store Velfærdsanliggende er behandlet, vist næppe nogensinde har været anvendt“. Adressen sluttede:

„Deres kongelige Majestæt! Hvad Borgerne tidligere i denne Sag har bønfaaldet om, kan under de nu indtraadte Forhold ikke gentages; men en anden Styrelse, til hvem Folket vil kunne se op med Agtelse og Tillid, kan gribe Foranstaltninger, der kan suspendere den vedtagne Lovs Ikrafttræden og forskaffe den frie Folkemening Tid til at gøre sig gældende, saa der kan tilvejebringes en reformerende, til Retfærdighedens Fordringer og Samfundets Tarv svarende Ordning af Næringsvæsenet, der vil være en nødvendig Betingelse for den Harmoni, som bør herske mellem Konge og Undersaatter, mellem Regering og Folk, hvis alt skal trives og fare vel i Fædrelandet! Den Konge, hvis Valgsprog er: „Folkets Kærlighed, min Styrke“, vil ogsaa høre Folkets Røst og støtte sig dertil! Vi staaer beredte, Deres Majestæt, til at høre Kongeord og erfare Kongehandling! Der er Borgere trindt omkring i Riget, mange Tusinder, som ingen Mur vil se oprejst mellem Kongen og dem, men vil bane Vejen, hvorpaa Monark og Undersaatter kan færdes og virke sammen til eet Maal: til Held og Hæder for Samfund og Eftertid!“¹⁾

Det var meget stærke Ord, og da Adressen blev sendt ud til Provinsforeningerne og de københavnske Lav, mødte den Modstand. Bager-, Handskemager-, Møller-, Tobaksspinder- og Silke- og Klædekræmmerlavet vægrede

¹⁾ Kopibog 1841-62, Nr. 57 af 14/1 1858. — Forhandlingsprotokol 1841-62, 430.

sig ved at underskrive den, og i Provinsen meldte for Eksempel Randers og Nykøbing Falster sig fra. Købstadforeningens Blad tog stærkt Forbehold over for dette Aktstykke, skønt den Del af Næringsloven, som skulde træde i Kraft den 1. April, hovedsagelig berørte Købstæderne¹⁾. „Dagbladet“ og „Fædrelandet“ saa i Adressen en Opfordring til Kongen til at lave Statskup, at gøre Brud paa Grundloven. Selvom Udtalelserne ikke ligefrem var strafbare, skrev „Fædrelandet“, var „deres utvetydige Mening i alt Fald baade forbryderisk og taabelig“. Næringsssagskomitéen svarede i en lang Artikel i „Flyveposten“, at den var „forbavset over den Frækhed, hvormed dansk Liberalisme drives“, og holdt paa sin Ret til at søge at faa fjernet den Mur, som HALL's Ministerium dannede mellem Kongen og det næringsdrivende Folk. Kongens Svar paa Frederiksborg havde vist, at han ikke fandt dens Bøn ubillig; men Ministeriet havde stillet sig mellem Kongen og Komitéen uden Hensyn til „Tusinder af Medborgeres Stemmer“. Imidlertid var Modstanden mod Adressen for stor; den fik kun 4000 Underskrifter; Arbejdet for den blev indstillet, og den blev ikke indleveret til Kongen²⁾.

Det havde haft liden eller ingen Betydning, hvad Haandværkets egne Mænd havde ment om Nærings sagen. Man havde – ikke mindst i Rigsdagen – taget ganske andre Hensyn. Man „lyttede hellere til den anden Part, Forbrugerne, som haabede paa bedre og billigere Varer“; deres Interesser begunstigedes af Datidens politiske Magtstilling. Stærkt spillede ogsaa Hensynet til en enkelt Producentgruppe ind, til Fabrikkerne. Erfaringerne fra England og Frankrig vakte store Forhaabninger om Industriens Fremtid; særlig Hovedstadens Bourgeoisii „ventede utaalmodigt paa fri Bane for sit Initiativ og sin Kapital“. Den økonomiske Liberalisme gik sin Sejrs gang over Europa; baade Forbrugere og Kapital havde Interesse i at støtte den; den havde ikke ladet sig standse af de gammeldags danske Haandværkeres Protester³⁾.

Næringsstandsforeningen stiftes. Tanken om at slutte alle Landets Haandværkere sammen i een Forening var tidligere blevet fremsat, men endnu ikke realiseret. I September 1857 havde man i Haandværkerforeningen besluttet, at man skulde se at faa et Blad for Næringsstanden udgivet under Forenin-

¹⁾ Nyrop, 359 flg.

²⁾ Nyrop, 360 flg. — Bauer, 126. — I et Cirkulære til Provinsforeningerne af $\frac{2}{3}$ 1858 (Kopibog 1841-62, Nr. 136-185) fremsendte Næringsssagskomitéen Aftryk af sit Svar til „Fædrelandet“ og „Dagbladet“ og bad dem sørge for dets Optagelse i Provinsbladene; samtidig meddelte den paa Forespørgsel, at Adressen naturligvis ogsaa kunde modtage Underskrifter i Landkommunerne; saa vid en Deltagelse som muligt var kun ønskelig.

³⁾ Henry Bruun: Den faglige Arbejderbevægelse i Danmark indtil Aar 1900, I, 86 flg.

gens Auspicier. De fornødne Planer skulde udsendes til Lavene og Provisionsforeningerne, for at en tilstrækkelig Subskription kunde sikres. En Subskriptionsindbydelse blev udsendt den 8. Oktober: „Næringsstandens Tidende“ skulde være et Ugeblad i stor 4to og udkomme om Lørdagen „som et Sammenknytningspunkt for fælles Interesser og som Organ for fælles Stræben“, redigeret i „den Aand, der findes udtrykt i de Indstillinger, der i 1856 og 1857 er overgivet Indenrigsministeriet“. Det skulde bringe populære politiske Afhandlinger, meddele vigtigere Rigsdagsforhandlinger, Oversigter over udenlandske Tildragelser og „de vigtigste Dagsnyheder“, Underretning om industrielle Frembringelser og for lav Betaling Annoncer om Handels- og Haandværksdrift i hele Landet. Abonnementet skulde koste 32 Sk. Kvartalet. Disse Subskriptionsindbydelser blev bl. a. ogsaa sendt ud til Haandværkerforeningerne i Provinsen med en Følgeskrivelse, hvori Bestyrelsen bad om at faa samlet saa mange Abonnenter som muligt og at faa Besked om Tallet i Løbet af 14 Dage, saa den kunde skønne, om det samlede Tal var tilstrækkeligt til, at Planen kunde realiseres¹⁾).

Dette Skridt blev foreløbig uden Resultat. Men nu blev i Januar 1858 hele Sagen om Landsforening og Blad paany taget op; man nærede Forhaabninger om, at det sidste Ord i Nærings sagen trods alt ikke var sagt endnu: „Meget kan endnu gøres under den bestemte Forudsætning, at Splid ikke faar Indgang mellem os, og at man ikke lader sig blænde og bedaare af dem, der har sat Næringsloven igennem ved tom Tale om Frihed og atter Frihed, idet man skarpt maa fatte, at den sande Frihed maa begrænses for ikke at udarte til en vild Tilstand“. Den 14. Januar udsendtes der til Provisionsforeningerne nogle Grundbestemmelser for den paatænkte Næringsstandsforening med Opfordring til at give sin Tilslutning til Tanken. I København overvejede man at tage Handelslavene med til de forberedende Møder; men efter nærmere Bestemmelse sammenkaldte man kun Oldermændene for Haandværkslavene til Mødet den 8. Februar, hvor de fik Grundbestemmelserne forelagt²⁾).

Næringsstandsforeningens Formaal var at „gribe kraftigt ind og virke til en Ordning“ af Nærings sagen, som var stemmende „med Retfærdighed og Landets Forhold“ og „Samfundets velforstaede Interesser“; ogsaa paa politiske Spørgsmaal skulde Foreningen søge at faa Indflydelse og her „stræbe

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 416, 418, 419 flg. — Trykt Subskriptionsindbydelse af $\frac{8}{10}$ 1857. — Trykt Brev af $\frac{12}{10}$ 1857. — Den $\frac{9}{11}$ 1857 sendtes et Cirkulære til de københavnske Lav og Korporationer om at fremskynde Subskriptionstegningen (Forhandlingsprotokol 1841-62, 422. — Trykt Cirkulære af $\frac{9}{11}$ 1857).

²⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 430, 431 flg. — Kopibog 1841-62, Nr. 1-52 af $\frac{14}{1}$ 1858. — Bauer, 126 flg.

for hver gavnlig Udvikling ad Reformens rolige og sikre Vej“ med alle lovlige Midler. Ethvert Samfund – Handels-, Haandværker- eller Borgerforening – kunde indtræde i Foreningen ved at forpligte sig til at virke for samme Formaal. Der skulde dannes Hovedforeninger i Provinsen, som skulde staa i stadig Forbindelse med Foreningen i København; man tænkte her paa Aalborg, Aarhus, Viborg, Ribe, Odense, Slagelse, Næstved, Nykøbing Falster, Nakskov eller Maribo. Hver af Hovedforeningerne skulde vælge et Repræsentantskab, og den københavnske Hovedforenings Repræsentantskab skulde optræde som Centralbestyrelse. Denne skulde udgive en „Tidende for Næringsstanden“, hvortil Foreningerne skulde tegne Abonnenter; de skulde ogsaa indsamle Bidrag til et Fond, som skulde administreres af Centralbestyrelsen.

Den 27. Januar meddelte man Generalpostdirektionen, at „Tidende for Næringsstanden“ vilde begynde at udkomme i Februar for en Abonnementspris af 2 Mk. Kvartalet, og bad Postvæsenet paa sædvanlig Vis tage sig af Forsendelsen gennem Postkontorerne¹). Det var nu lidt vel optimistisk; saa hurtigt gik det nu heller ikke. Skønt man modtog Svar fra Generalpostdirektionen, at den fornødne Meddelelse var givet samtlige Postkontorer, og skønt man – den 31. Marts! – besluttede, at Bladet „vil nu uopholdelig udgaa“, kom det dog ikke endnu. Den 8. Februar samlede man de københavnske Oldermænd og fik besluttet, at der skulde udgaa et trykt Cirkulære til Lavene om at vælge Repræsentanter til Næringsstandsforeningens Repræsentantskab; Besked skulde gives i Løbet af 14 Dage; men først i Nærings-sagskomitéens Møde den 31. Marts var Cirkulæret færdigt til Udsendelse. Samtidig indkaldte man til et konstituerende Møde den 12. April. Den 9. April besluttede Haandværkerforeningen at holde et Repræsentantskabsmøde forud for at drøfte Foreningens Stilling til den nye Forening²).

Paa Mødet den 12. April gav Haandværkerforeningens Formand A. C. GEISLER som Referent for Nærings-sagskomitéen en kort Oversigt over Stillingen og de trufne Forberedelser til fortsat Virksomhed, og derefter erklæredes Næringsstandsforeningen for konstitueret. Nærings-sagskomitéen, hvoraf WEILBACH iøvrigt var udtraadt i Januar³), modtog efter Opfordring det Hverv at være provisorisk Bestyrelse for den nye Forening, til man i et Repræsentantskabsmøde fik valgt den endelige Bestyrelse⁴). Mere foreligger ikke om, hvad der skete paa Mødet, ud over at Formanden for Komitéen

¹) Kopibog 1841-62, Nr. 118 af 27/1 1858.

²) Forhandlingsprotokol 1841-62, 431 flg., 438, 439.

³) Forhandlingsprotokol 1841-62, 430.

⁴) Bestyrelsen XI a: Næringsstandsforeningens Forhandlingsprotokol 1858-61 (fremtidig citeret: Næringsstandens Protokol), 3.

takkede for Tillid og Bistand. Af Haandværkerforeningens Forhandlingsprotokol ses, at det var Meningen at foreslaa, at denne Forenings Formand skulde være født Formand for den nye Forening, og at Næringsstandsforeningens Bestyrelse skulde bestaa af 12 Medlemmer, som kunde foranledige Tallet udvidet. Haandværkerforeningen billigede paa et Repræsentantskabsmøde den 24. April og en Generalforsamling to Dage efter, sidstnævnte Sted dog efter langvarig Diskussion, at den blev en integrerende Del af den nye Forening og ydede den et Bidrag for 1858 paa 100 Rdlr.¹⁾

Den 28. April holdt Næringsssagskomitéen sit sidste Møde; dens sidste Beslutninger blev tilført Haandværkerforeningens Protokol: De Provinsforeninger, der resterede med Bidrag, skulde rykkes, saa Regnskabet kunde afsluttes; Komitéen skulde give Beretning om sin Virksomhed i „Tidende for Næringsstanden“; samtlige dens Papirer skulde stilles til den nye Forenings Raadighed, og dens Sekretær LASENIUS KRAMP skulde have 400 Rdlr. i Honorar for Tiden November 1857—Maj 1858²⁾). Samme Dag vedtog den i sin Egenskab af Næringsstandsforeningens midlertidige Bestyrelse Forretningssang og Retningslinjer for sin Virksomhed³⁾).

Rigsdagsvalget i 1858. „Tidende for Næringsstanden“ var begyndt at udkomme den 18. April og udgik derefter hver Søndag Morgen. Man ansaa den for at være „et vigtigt Middel til at klare Begreberne om forskellige Forhold og tillige tjene til at forskaffe Sammenhold i Meninger om Sagen“. Man opfordrede forskellige⁴⁾ til at skrive i Bladet og lovede dem den strengeste Anonymitet, hvis de ønskede det⁵⁾).

I Møder den 4. og 8. Maj fik den nye Forening sin endelige Bestyrelse paa 12 Medlemmer; A. C. GEISLER blev med Akklamation valgt til Formand og D. L. CLÉMENT ved Afstemning til Viceformand; samtidig bemyndigede man Bestyrelsen til „at foretage alle nødvendige Skridt, for at Næringsstanden kan erholde saa stor Indflydelse som mulig paa de kommende Rigsdagsvalg“. Et Forretningsudvalg paa 3 Mand fik bl. a. Tilsynet med Bladet, og det diskuterede den 10. Maj nogle Punkter, som man enedes om at lade Sekretæren — hvortil LASENIUS KRAMP naturligvis var valgt — udforme til et

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 440, 441, 442.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 444.

³⁾ Næringsstandens Protokol, 4.

⁴⁾ Næmlig: Professor Peder Hjort, Professor Hans Mathias Velschow, Adjunkt Johan Christian Henrik Fischer, Politisekretær H. P. Giessing, Journalist Johan Peter Martin Grüne og Journalist Claudius Rosenhoff.

⁵⁾ Næringsstandens Protokol, 4. — Bestyrelsen XI a: Næringsstandsforeningens Kopibog (herefter citeret: Næringsstandens Kopibog), Nr. 1-6 af ²⁸/₄ 1858. — Bauer, 128.

Program til Rigsdagsvalget; hans Udkast blev derefter diskuteret i nye Møder og vedtaget til Udsendelse¹⁾).

Medens mange af Næringslovens Modstandere havde slaet sig til Taals med, at Sagen nu var afgjort, troede andre, at Tiden til dens Ikrafttræden Nytaar 1862 skulde og kunde benyttes til at faa en Revision gennemført. Paa denne Linje arbejdede Næringsstandsforeningen, og Midlet skulde være den politiske Indflydelse, man vilde søge at skaffe sig. „Det er derfor af bydende Nødvendighed . . . at Enighed tilvejebringes ved de anstundende

„DHrr. Cléments og Skræder Schilders Ansigter, da Tillisch sagde om Næringsloven: Det er umuligt at faae den forandret; og de Næringsdrivende ville vel selv snart indsee, at de ikke behøvede at ængstes ved den!!!“ (Folkets Nisse).

Rigsdagsvalg. Her vil det vise sig, om Næringsstanden forstaar at benytte sin Stilling og Styrke til at fremkalde Mænd med praktisk Kendskab og Vilje og give dem Plads paa Tinge for paany at søge den Sag behandlet, der er et Livsspørgsmaal for saa mange Tusinder blandt os! Medborgere, Handlende og Haandværkere! Paa Eders Kraft og Virksomhed vil en stor Del af Valgenes Udfald bero. Erindrer, at hvad ved denne Lejlighed forsømmes, kan ikke let nogen Tid igen indhentes²⁾).

Den 17. Maj sendte Bestyrelsen den trykte Opfordring „Til Medborgere i Anledning af de forestaaende Folketingsvalg“ ud til Provinsforeningerne og i de følgende Dage ogsaa til de københavnske Lav og Korporationer samt

¹⁾ Næringsstandens Protokol, 4-7. — Næringsstandens Kopibog, Nr. 7-10 og 11 af 7/5 og 10/5 1858. — Til Mødet den 4. Maj var der indkaldt ved en udateret trykt Indbydelse. — Der findes endnu et Brev fra Lasenius Kramp af 10/5 1858, hvori Spørgsmaalene til Rigsdagskandidaterne er skitseret (Bestyrelsen XIII a).

²⁾ Bauer, 128 flg.

Svendeselskaber. Den udgik i den københavnske Hovedafdelings Navn, da der ikke havde været Tid til Forhandlinger med Provinsens Hovedafdelinger, og man understregede, at nu maatte alle „partikulære Interesser og Hensyn“ vige og Enhed i Optræden vises. For Københavns Vedkommende agtede man at danne Komitéer for hver Valgkreds til Sammenslutning om Programmet „og den Kandidat, der indgaar paa at stemme og arbejde for dette“. Kommunalforeningen tiltraadte i et ekstraordinært Møde Næringsstandsforeningens Punkter¹⁾. Valgkredskomitéerne ses virkelig at have gjort et Arbejde for at samle Stemmerne om bestemte Kandidater; saaledes blev i 5. Kreds Gehejmekonferensraad F. F. v. TILLISCH opfordret til at være Næringsstandens Kandidat²⁾.

I Programpunkterne fastholdt Næringsstandsforeningen sin Overbevisning om Næringslovens Skadelighed og forlangte den ændret. Duelighedsprøver maatte opretholdes, og der maatte føjes Betingelser til den enhver givne Ret til uden Ansvar at kunne udføre det under Haandværks- og Fabrikdrift hørende Arbejde ved egen, Kones og Børns Kraft. Landhaandværkernes Ret til at arbejde for Købstadbeboere maatte ophæves igen, og Læbæltebestemmelserne burde nøje og uden Undtagelser overholdes, hvorfor Indenrigsministerens Ret til ved Bevillinger at gøre Undtagelser fra Loven skulde ophæves. Beskatningen af Gæstgiveri, Brændevinshandel og Udskænkning skulde ordnes paa en mere retfærdig Maade.

Herudover beskæftigede Programmet sig imidlertid ogsaa med andre Spørgsmaal. Fæsteafløsningen burde være frivillig, ikke ved Tvang. Finansministerens Forsøg paa Forhøjelse af Rentefoden tog man Afstand fra; „man bør være særdeles forsigtig og varsom med at gøre et Lands velorganiserede Pengeforhold til Genstand for saakaldte liberale Eksperimenter“; man skulde derfor vogte sig for Kandidater, der udelukkende saa Pengeomsætningen og Rentefriheden ud fra Laangivernes Standpunkt. Endelig kom Programmet ogsaa ind paa Landets Udenrigspolitik. Her hyldede man stærkt udtalt Helstatsstandpunktet. Det var „enhver loyal dansk Mands Pligt at værne om Kronens Ære og Rigets Selvstændighed“, og det var „gavnligst for vort Fædreland om ethvertsomhelst Delingsforsøg, hvad enten det kommer uden- eller indenfra, hvad enten det fremføres i Skandinavismens lokkende eller Tyskhedens frastødende Skikkelse, maa blive mødt med en bestemt udtalt Vilje om at ville staa Kongen bi i Opfyldelse af sine Forplig-

¹⁾ Næringsstandens Kopibog, Nr. 12-68 af 17/5, Nr. 69-71 af 24/5, Nr. 72 af 25/5 og Nr 73-161 af 29/5 (ogsaa trykt), alle af 1858. — Næringsstandens Protokol, 8, 9.

²⁾ Trykt Opfordring af 9/5 1858, underskrevet bl. a. af D. L. Clément, H. F. Jacobsen og J. B. Schilder.

telser imod Udlandet og i Opretholdelsen af Riget i sin gamle Udstrækning som en Betingelse for dets Selvstændighed“. Det faste Holdepunkt maatte derfor være Kundgørelsen af 28. Januar 1854¹⁾.

Dette Opraab med de Punkter, som man skulde spørge Folketingskandidaterne om, blev selvfølgelig modtaget med Vrede af de Nationalliberale. „Dagbladet“ beklagede, at Næringsstanden som Førere havde „Folk, som mangler al Evne og Personlighed til at repræsentere dens Fordringer og Interesser paa en passende Maade“; Bladet spottede deres „Bornerthed og dumme Arrogance“; „hvis vi ved at fremstille D’Hr. GEISLER og Kompagni i den eneste Skikkelse, der svarede til deres Meriter, nemlig som Komikere af den laveste Genre, har bidraget vort til at aabne Øjnene paa vore Haandværkere og Købstadborgere, da lykønsker vi os dertil“²⁾.

Da Valgdagen kom den 14. Juni, maatte selv „Dagbladet“ erkende, at „Næringsstandsforeningens Stillingskontor“ virkelig havde udrettet et stort Arbejde. I 7 af de 9 københavnske Kredse var der opstillet Kandidater mod Liberalismens Mænd og af dem sejrede de 4³⁾. Ogsaa ude i Landet mærkede man Foreningens Virksomhed paa Valgresultaterne⁴⁾. Og de liberale Blade var utilfredse, „Fædrelandet“ endog meget skarp og grov i Tonen mod nogle af de valgte Haandværkere⁵⁾.

Næringsstandsforeningens Økonomi og Virksomhed i 1858-60. Med „Tidende for Næringsstanden“ gik det ikke saa godt. Da Valget var overstaet, sendte Bestyrelsen en Række Breve ud til Provinsen, da det viste sig, at Antallet af Eksemplarer, som var rekvireret gennem Postvæsenet, laa langt under

¹⁾ Denne Henvendelse af 17/5 1858 foreligger i adskillige trykte Eksemplarer i Haandværkerforeningens Arkiv.

²⁾ Nyrop, 362 flg.

³⁾ Nyrop, 363. — Bauer, 129. — I 2. Kreds sejrede Generalkrigskommissær C. V. Lange over Grosserer Alfred Hage, i 4. Kreds Bagermester A. Scherfig over Borgmester S. Linne-mann, i 5. Kreds Gehejmekonferensraad Tillisch over Overretsprokurator J. E. Damkier og i 7. Kreds Skomagermester C. F. Lier over Kammerherre F. Feddersen. I 8. Kreds blev Slagtermester H. G. Meyer besejret af Redaktør C. V. Rimestad.

⁴⁾ Nyrop, 364 flg. — Skomagermester J. Mouritzen stillede sig i Hillerød, Skomagermester P. Dahlberg i Maribo, Bogbinder J. N. Gomard i Nyborg og Malermester August Hunt i Faaborg; af dem blev kun Gomard valgt.

⁵⁾ Især gik Bladet haardt frem mod C. F. Lier. Det havde tidligere betegnet ham som en omvendt Republikaner, og saadanne var „de trofasteste Reaktionære, ligesom de forbedrede Gavtyve bliver de bedste Politispioner“. Efter Valget skrev Bladet: „Hr. Lier er en forunderlig Skikkelse, der i sin borger-militære Egenskab rager højt op i Rangforordningen, men i Forstand og Dannelse staar dybt nede i Samfundet, og som derfor langt mere hører hjemme i en Komædie end i en Rigsdag; han kan dér kun gøre en ynkelig eller latterlig Figur“! (Nyrop, 364).

Tallet paa de oprindeligt tegnede¹⁾). Ogsaa de københavnske Lav fik at vide, at Tegning af Abonnement for deres Vedkommende slet ikke stod Maal med det forventede og fornødne; man ønskede at vide, om det var „Haandværksstandens Mening at lade Sagen fremdeles hvile paa de enkelte, der velvilligt har paataget sig Ledelsen, uden at staa bi, naar en ringe og hensigtsmæssig Hjælp udkræves“²⁾).

I det Hele taget bærer Foreningens Korrespondance Vidnesbyrd om, at det i højeste Grad kneb med at faa Bidrag ind til Udgifterne, hvad enten det gjaldt Bladet eller Administrationen iøvrigt. Selv Næringsssagskomitéen kunde ikke faa sit Regnskab afsluttet paa Grund af Restancer. Opfordringer til Provinsforeningerne til at erklære, hvad de aarligt kunde bidrage, syntes at være frugtesløse. Man henvendte sig sidst i Juli 1858 til de forenede Gods-ejeres Komité og bad om dens Støtte ved en kraftig Subskription; fra P. B. SCAVENIUS fik man det Svar, at Godsejerne tegnede Abonnement paa 50 Eksemplarer og iøvrigt vilde virke for Bladets Udbredelse. Næringsstandsforeningen opgiver ved denne Lejlighed selv Abonnenttallet til 800³⁾). Disse Kraftanstrengelser for Bladet var frugtesløse. Ganske vist er det urigtigt, naar BAUER meddeler, at det brat ophørte at udkomme den 12. September⁴⁾); men det var en Dødssejler. I København holdt Interessen sig nogenlunde; men i Provinsen sank Abonnenttallet stadig, saa det i Marts 1859 var nede paa 120 mod oprindelig 663. Efter at det i to Kvartaler var udgaaet med stigende Tab, besluttede Foreningen at standse Udgivelsen fra 1. April 1859, hvad man meddelte Postvæsenet⁵⁾).

I Juli 1859 udsendtes der et trykt Regnskab for Tiden 31. Marts 1857–31. Marts 1859 for „Indtægter og Udgifter i Anledning af Næringsssagens Behandling m. m.“. Der var indkommet Bidrag fra København (1965 Rdlr.) og Provinsen (490 Rdlr. 48 Sk.) paa ialt 2455 Rdlr. 48 Sk.; men medens

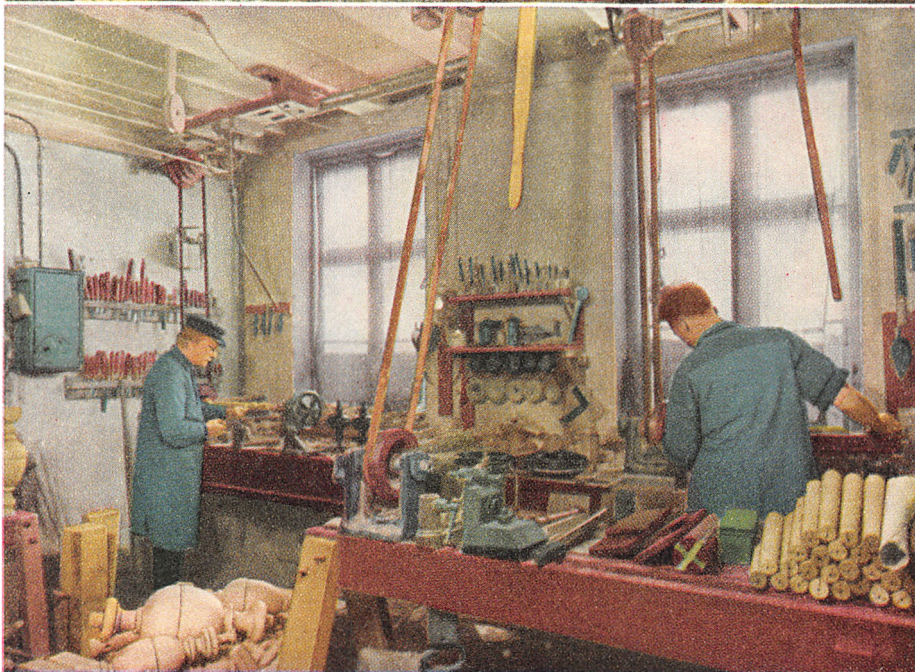
¹⁾ Næringsstandens Kopibog, Nr. 162-73 af ²¹/₈, ²²/₈, ²³/₈, ¹/₇ og ⁷/₇ 1858. — Forholdet mellem tegnede og rekvirerede Eksemplarer var grelt: i Aalborg 40 og 17, i Kalundborg 19 og 1; i Assens, Fredericia, Lemvig, Vordingborg, Kolding, Nysted, Hobro og Frederikssund var der tegnet henholdsvis 10, 6, 12, 40, 31, 10, 30 og 13 Eksemplarer, men slet ingen rekvireret.

²⁾ Næringsstandens Kopibog, Nr. 174-219 af ¹⁵/₇, 1858. — Næringsstandens Protokol, 9, 10 fig., 12.

³⁾ Næringsstandens Kopibog, Nr. 234 af ²⁸/₇, 1858. — Bestyrelsen XIII c: Brev af ³/₈ 1858. — Næringsstandens Protokol, 12. — Iøvrigt blev Arveprins Frederik Ferdinand ogsaa Abonnent, og Prins Christian, A. S. Ørsted, Kammerherre Greve Spouneck, Konferensraad Bræstrup og Generalkrigskommissær C. V. Lange fik Bladet tilsendt (Næringsstandens Kopibog, Nr. 235-40 af ³¹/₇ og ²/₈ 1858. — Bestyrelsen XIII c: Brev af ³/₈ 1858).

⁴⁾ Bauer, 128. — Derimod skiftede Bladet Bogtrykker ved den Tid (Næringsstandens Protokol, 12), hvad maaske giver en Forklaring paa Bauers Fejltagelse.

⁵⁾ Næringsstandens Kopibog, Nr. 250-54 af ²⁰/₃ og ²/₄ 1859.

Drejerlauget i København: Nutidsværksteder.

Elektro-Installatorforeningen for København: Elektromagnetismens Opdager H. C. Ørsted (Mindesmærket i Ørstedsparken).

København staar med omtrent samme Beløb for hvert af de to Aar, ydede Provinsen langt under Halvdelen af 1857-Bidraget i 1858 (nemlig: 340 Rdlr. og 150 Rdlr. 48 Sk.), hvoraf man bedst maaler Provinsens svigtende Interesse. Indtægterne ved Bladet havde været 882 Rdlr. 54 Sk., men Udgifterne 1250 Rdlr. 12 Sk. I det Hele var der et Underskud paa Regnskabet paa 336 Rdlr. 69 Sk.¹⁾

Fra Foreningens Hovedafdeling i Aarhus kom der i Begyndelsen af Juli 1858 et Forslag om, at man skulde indgive et Andragende til Rigsdagen om en Forandring af Valgloven, hvorved dennes Principer vel ikke blev berørt, men hvorved der fandt en anden og retfærdigere Fordeling af Vælgerne i Valgkredse Sted. Man vilde have skilt Købstæderne ud fra Landet amtsvis, saaledes at de efter deres Folketal kom til at vælge 19 af Landets 86 Folketingsmænd og 9 af de 46 Landstingsmænd. Foreningen i København takkede Aarhusianerne for deres Initiativ i denne vigtige Sag og sendte deres Valggeomtriforslag ud til Udtalelse fra de andre Hovedafdelinger. Efter at have hørt deres Svar besluttede man saa at udarbejde en Petition til Rigsdagen om Sagen; man spurgte ogsaa „Rigsdagsmanden for Aarhus“, Justitsraad HERTZ, om hans Mening, og derefter blev Sagen henlagt. I Juli 1860 fandt man paa Grund af den samtidige Diskussion i Pressen Forslaget frem igen; men der kom intet ud af Overvejelserne, ikke andet end nogle trykte Andragender²⁾. Da der ude fra blev taget Initiativ i dette Anliggende i Begyndelsen af 1860, havde Haandværkerforeningen ikke villet yde Sagen nogen Forhaandsstøtte, men henvist de enkelte interesserede Kommuner til selv at tage Spørgsmaalet op³⁾.

Sidst i September 1858 besluttede man at fortsætte Kampen for en Revision af Næringsloven. Resultatet blev efter Drøftelse med Handelslavenes Oldermænd, at der blev indleveret et Andragende til Rigsdagen om fem Ændringer i Næringsloven, væsentlig de samme Punkter vedrørende Haandværksforhold, som var indeholdt i Programmet ved Folketingsvalget. Det var underskrevet af 37 Oldermænd og 31 Oldgeseller paa de københavnske Lavs og Korporationers Vegne og blev i December indbragt af SCHERFIG og LIER, men naaede kun at blive anmeldt i Tingene i Rigsdagssamlingen 1858-59⁴⁾. Derefter agtede Foreningen at udarbejde et fuldstændigt Ændrings-

¹⁾ Det trykte Regnskab foreligger i adskillige Eksemplarer i Foreningens Arkiv.

²⁾ Næringsstandens Protokol, 10, 12 fig., 13, 16. — Næringsstandens Kopibog, Nr. 220 af ²⁴/₇, Nr. 231-33 af ²⁸/₇, Nr. 241 af ⁴/₈, alle 1858; Nr. 256 af ²/₈ 1859 og Nr. 336-475 af ²⁸/₇, 1860.

³⁾ Se Side 244.

⁴⁾ Næringsstandens Protokol, 12, 13. — Næringsstandens Kopibog, Nr. 249 af ¹⁸/₁₂ 1858, foreligger ogsaa i trykte Eksemplarer.

forslag til Næringsloven, med færdigt formulerede Paragraffer; men det blev kun til et Andragende af nogenlunde samme Indhold som det forrige; inden man indleverede det til Rigsdagen, søgte man at sikre sig et indflydelsesrigt Medlem af Folketinget, som vilde „indbringe Sagen og yderligere støtte den“. Paa alle Henvendelser i denne Henseende fik Foreningen imidlertid „overalt undvigende Svar og Tilkendegivelse om, at et Skridt i denne Retning vilde for Tiden være unyttigt og ørkesløst, da ingen Stemning eller Tilslutning var at opnaa for det, hverken i Folke- eller Landsting“. Mismodig rettede Foreningen derefter den 1. Juli 1860 en Henvendelse til Provensforeningerne og Lavene for at erfare, „hvornvidt der hos dem tør antages at herske nogen Stemning og findes aktiv Deltagelse for yderligere Bestræbelser i Nærings-sagen, hvilket, efter det som foreligger, maatte indskrænke sig til at forsøge indbragt til den i Oktober d. A. sammentrædende Rigsdag Forslag om Forandringer i Næringsloven, overensstemmende med den i 1858 indgivne Petition – eller om man paa Grund af alle forhaandenværende Omstændigheder skulde opgive ethvert videre Forsøg nu for Tiden og dermed afslutte vor Virksomhed“. Hvis de svarede Ja, maatte de af al Magt understøtte Sagen ved Afholdelse af Møder, Samling af Underskrifter, Henvendelse til Borgerrepræsentationer og Deltagelse i Udgifterne. Det viste sig, at Fler-tallet var stemt for en Fortsættelse, og et sidste Forsøg blev derefter gjort¹⁾.

Den sidste Kraftanstrengelse og Foreningens Opløsning. Den 18. September 1860 blev der udsendt et nyt Andragende til Underskrift, med samme Indhold som de tidligere. Det samlede i Løbet af Efteraaret 6000 Underskrifter, og det lykkedes Foreningen at finde 7 Rigsdagsmænd, som vilde tage sig af Sagen; de vilde dog ikke indbringe det for Rigsdagen, hvad de ansaa for nytte-løst; i Stedet overbragte de det til Indenrigsministeren med en anbefalende Udtalelse af 18. December. De 7 Rigsdagsmænd var: Gehejmekonferensraad F. F. v. TILLISCH, Borgmester i Aarhus, Justitsraad C. E. HERTZ, Bagermester A. SCHERFIG, Skomagermester C. F. LIER, Redaktør J. A. HANSEN, General-krigskommissær C. V. LANGE og Adjunkt J. C. H. FISCHER. Petitionen blev yderligere støttet ved en Adresse af 16. Januar 1861 fra samtlige de køben-havnske Haandværks-slavs Oldermænd til Indenrigsministeren²⁾.

¹⁾ Næringsstandens Kopibog, Nr. 250-53 af $\frac{20}{3}$, Nr. 256 af $\frac{2}{3}$ (med Andragendet af 1859 som Bilag, ogsaa trykt), alle af 1859; Nr. 258-335 af $\frac{1}{7}$ (ogsaa trykt) 1860. — Nærings-standens Protokol, 14, 15, 16, 17. — Bestyrelsen XIII a: Brev af $\frac{7}{11}$ 1859. — Forhandlings-protokol 1841-62, 487. — Blandt de Foreninger, der ikke vilde fortsætte Virksomheden, var Odense (Bestyrelsen XIII c: Brev af $\frac{2}{9}$ 1860).

²⁾ Næringsstandens Kopibog, Nr. 476-585 af $\frac{18}{9}$ (ogsaa trykt), Nr. 586 af $\frac{11}{12}$, Nr. 588 af $\frac{18}{12}$, alle 1860, og Nr. 587 af $\frac{16}{1}$ 1861. — Næringsstandens Protokol, 17, 18 flg. — Bestyrelsen XIII a: Brev af $\frac{18}{12}$ 1860).

Hermed var der fra Foreningens Side gjort alt, hvad den fandt muligt i Næringssagen, og den opgav derefter videre Virksomhed. Den 8. Marts 1861 sendte den et trykt Cirkulære ud til Provinsforeningerne, hvori det hed: „Vi tror, at der nu fra Haandværksstandens Side er sket alt muligt for at bringe dens Ønsker og Mening til Lovgivningsmagts og de højeste Autoriteters Kundskab, og at der i det Hele taget er naaet til den yderste Grænse inden Andragenders og Forestillingers Kreds. Det er en Virksomhed, der gennem alle dens Stadier har varet henved fem Aar, og vi føler os forvissede om, at der fra vor Side intet er forsømt for at fremme dette for det almene Vel saa vigtige Anliggende, men at vi med Iver og Opofrelse har røgtet det os overdragne Hverv. At vi ikke har kunnet besejre de Hindringer, der snart ved Snildhed, snart ved Magt er blevet opstillet mod Sagens Fremme, grunder sig væsentlig i alle vore nuværende Forhold og vore i mange Henseender højst besynderlige Tilstande; men vi skal heller ikke fordølge, at den Støtte og Enighed, hvorpaa vi fra først af saa trygt byggede, og som var af største Betydning og Vigtighed for Sagen, naar man til Gavns skulde trænge igenem, ofte svigtede og i hvert Fald ikke viste den Udholdenhed, der er eneste og vigtigste Betingelse for at naa Sejr i Kampen. Imidlertid erkender og takker vi med Glæde dem, der ikke skiftede Mening og ikke trættedes, men med usvækket Interesse fulgte Bestræbelserne for at vinde det for Standen bedste og gavnligste Resultat“.

„Vi ønsker saaledes at nedlægge vort Mandat som Bestyrelse og overgiver Sagen med samtlige dens Akter til Haandværkerforeningen i København, hvorfra dens første Virksomhed er udgaaet, i det visse Haab, at denne Forening, hvis kommende Begivenheder maatte vise sig gunstige, ikke vil lade det mangle paa passende og nødvendige Forholdsreglers Anvendelse. Paa samme Tid, som vi slutter vor Funktion, vil det dog være nødvendigt, at vi bliver dækket for det ikke ubetydelige Forskud, hvori vi staar for Udgifter ved Næringssagen, der overstiger de fra de forskellige Kredse modtagne Indtægter“.

Den 5. April udgik et lignende Cirkulære til de københavnske Lav. Det indeholdt dog noget mere, idet det pegede paa en Opgave, som nu maatte løses: „Efter vor Formening maa nu Haandværkernes Opmærksomhed henvendes paa den tilkommende Ordning af de frivillige Lav for at bidrage af al Magt til, at den nye Tilstand, som Lovgivningen har skabt, kommer til at indvirke saa lidet skadeligt som muligt paa de bestaaende Interesser. Det vil vel blive en Selvfølge, at en Aarrække til Dels vil formaa at udjævne de ældre Forhold med de nyere; men den Overgangstid, der burde have været bestemt for at forhindre altfor voldsomme Rystelser, inden en saadan Ud-

jævning indtræder, og hvorom Standen paa den mest indtrængende Maade har andraget, maa den nu ved egne Kræfter forsøge at tilvejebringe. Dette vil, omend kun for en ringere, saa dog ikke uvæsentlig Del, kunne ske ved i Henhold til Næringslovens § 26 og 27 o. fl. at bibeholde de nuværende Lav som frivillige Institutioner og med saadanne forandrede Bestemmelser, som sigter til fornævnte Øjemeds Opnaaelse. Ordningen af denne Sag burde dog ske ved en enig Sammenarbejden af Lavene, for at Hovedtrækkene i Lovene kan blive ensartede, hvorimod det maatte overlades hvert Lav for sig at tilføje de for dette passende særegne Betingelser, der grunder sig paa de særlige Krav i forskellige Haandværk. Vi udtaler upaatvivlelig en almindeligere Mening, naar vi henviser disse Forhandlingers rette Plads til Haandværkerforeningen her i Staden¹⁾.

Den 18. Marts havde Næringsstandsforeningen skrevet til Haandværkerforeningen og udnævnt den til sin Arvtager. Tilbage stod endnu kun at faa Foreningens Regnskab afsluttet, og det kunde paa Grund af Underskudet først ske, naar man havde faaet Restancerne ind, og der skulde adskillige Rykkerskrivelser til, før det skete; Cirkulærer af 26. Juni og Breve af 1. Oktober og 12. December 1861 viser, hvor trevnt det gik, ja, enkelte Steder nægtede man ligefrem at betale²⁾.

Haandværkerforeningen optager Arbejdet med de frivillige Lav. Haandværkerforeningen viste sig villig til at overtage den Arv, Næringsstandsforeningen havde testamenteret den. Men det blev nu et overvejende københavnsk Anliggende. Næringsstandsforeningen havde som Landsforening været for svag i sin Organisation; Tiden havde ikke været moden til at skabe den store Sammenslutning af hele Landets Haandværkerstand, og Forsøget paa at naa et saadant Maal var kommet for sent til at kunne faa Indflydelse paa Næringslovgivningen, og i Erkendelsen af, at Nederlaget var lidt, druknede Bestræbelserne for at vinde et nyt Slag. Hvad der stod tilbage, var at gøre Overgangen til de nye Forhold saa lempelig som mulig og at redde saa meget af de gamle Forhold, som det var muligt inden for Lovens Rammer.

I Bestyrelsesmødet den 7. Maj nedsattes en Komité — A. C. GEISLER, D. L. CLÉMENT, J. C. J. SCHMITH, J. A. ØBERG og LASENIUS KRAMP — til at „udarbejde nogle Forslag til Ordning af frivillige Lav, der dels kunde

¹⁾ Næringsstandens Protokol, 19, 20, 21. — Næringsstandens Kopibog, Nr. 589-631 af $\frac{8}{3}$ (ogsaa trykt), Nr. 634-74 af $\frac{5}{4}$ 1861 (ogsaa trykt).

²⁾ Næringsstandens Protokol, 21. — Næringsstandens Kopibog, Nr. 633 af $\frac{18}{3}$, Nr. 685-744 af $\frac{28}{6}$ (ogsaa trykt), Nr. 745-54 af $\frac{1}{10}$ og Nr. 755-56 af $\frac{12}{12}$, alle 1861. — Forhandlingsprotokol 1841-62, 531, 532.

støtte sig paa de ældre Artikler, dels paa de Punkter, som den nye Næringslov foreskriver for Haandværksdrift“. Atter en Gang synes LASENIUS KRAMP at have været den, der gjorde det vigtigste Arbejde; den 26. Maj skrev han til de øvrige Komitémedlemmer: „Hermed tillader jeg mig at omsende et foreløbigt Udkast til Love for Lavene fra 1. Januar 1862. De Herrer vil nu behage at gennemlæse samme og notere Deres Bemærkninger i Marginen, hvorefter Formanden vel samler os til et Møde“. I Bestyrelsesmødet den

„Glæde over Næringsloven“. (Folkets Nisse).

8. Juni forelagde Komitéen da „et udarbejdet Udkast med Motivering til Love for frivillige Lav i Haandværksstanden“; det blev diskuteret og vedtaget med nogle mindre Ændringer; i trykt Skikkelse skulde det tilstilles de forskellige Lav¹⁾.

I Følgeskrivelsen med Udkastet taltes der om de forgæves Bestræbelser for at hindre den forestaaende Omordning af Næringsvæsenet, og man udtrykte Forvisningen om, at „der nok kan komme en Tid, hvor der vil blive krævet Ansvar for den Egensindighed og Letfærdighed, hvormed Borgernes Velfærdsanliggende er blevet behandlet“. Derefter hedder det: „Der staar nu tilbage for Haandværksstanden paa samme loyale Maade at medvirke, hvad den formaar for at fjerne noget af den Ulempe og Skade, som den nye Tilstand vil medføre“. Dette kunde kun ske ved i Medhold af Næringslovens

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 535, 536. — Bestyrelsen III c: Brev af 26/5 1861 (i Lægget: Breve 1861).

Bestemmelser om, at Lavene fremtidig kunde bestaa som frivillige Foreninger, „snarest at danne disse, støttet paa den Associationsret tillige, som Grundloven tilsikrer. Lavenes Bevarelse ved fornuftige, efter Overenskomst med deres Medlemmer indgaaende Love er derfor ikke alene i egen Interesse, men det er tillige sand Borgerpligt i Hensyn af det almindelige Vel. Om disse Love skal søges stadfæstede eller ikke, maa overlades til hvert enkelt Lav at bestemme. Kun skal vi gøre opmærksom paa, at dette Skridt ikke bør ske for hurtigt, men at den modneste Overvejelse først tildeles Arbejdet, da Forandringer, som muligt senere ønskes indført, let kan afstedkomme Vanskeligheder, der ellers undgaas. I ethvert Tilfælde maa Lovene dog være afsluttede og underskrevne af Lavenes Medlemmer saa betids, at de kan træde i Live den 1. Januar næste Aar“. Tro mod sit Formaal – „at iagttage Haandværksstandens Tarv paa enhver hensigtsmæssig Maade ved de Midler, der staaar til dens Raadighed“ – havde Haandværkerforeningen ladet udarbejde en Norm for Lavslove i Almindelighed, der kunde tjene som Rettesnor, idet Udkastet naturligvis maatte tilpasses hvert enkelt Lavs Behov. Endelig pegede man paa de Retningslinjer og Synspunkter, der havde været afgørende ved Udkastets Udformning¹⁾.

Lavets Formaal skulde være: „ved alle de Midler, der staaar til dets Raadighed, at virke til indbyrdes Velstand og udvortes Anseelse og saaledes i enhver Retning søge at fremme sine Medlemmers Tarv“. Dette skulde opnaas ved, at Medlemmerne havde en „hellig Pligt“ til at lære de unge Flid og Dygtighed i Faget og til at give dem Lejlighed til at faa Færdigheder og Kundskaber, som de havde Brug for som Haandværkere og Statsborgere. Anseelsen skulde vedligeholdes og hævdes ved at fordre baade Svende- og Mesterduelighedsprøver. Dygtighed og Ærlighed maatte der fordres af Medlemmerne, og man skulde understøtte og fremme Lavets humane Virksomhed: Hjælpe-, Syge-, Begravelses- og Laanekasser, Legater og Stiftelser. Medlemmer var alle de Lavsinteressenter, som ikke havde udmeldt sig Nytaar 1862, og Optagelse af nye Medlemmer var betinget af, at de havde bestaaet en Mesterprøve efter Lavets Regler; ved Afstemning kunde Medlemmer af beslægtede, men ophævede Lav optages. Lavet skulde kun anerkende som Mestre dem, der havde aflagt Mesterprøve eller i Overensstemmelse med Næringsloven havde faaet Borgerskab paa Haandværket. Lavet skulde nedsætte Prøvekomiteer²⁾, der udstedte Svende- og Mesterbreve paa stemplet Papir og med

¹⁾ Trykt Cirkulære af 15/8 1861, bilagt med „Udkast til Love for Haandværkslaugene“, findes i en Del Eksemplarer i Bestyrelsen III a og III c og andre Pakker i Foreningens Arkiv.

²⁾ Oldermænd, 2 Lavsmedlemmer, 1 Magistratsmedlem og 1 Medlem fra Kunstakademiet eller den polytekniske Lærestanstalt.

Lavets Segl. Iøvrigt var der Bestemmelser om Optagelsesgebyr, aarlige Bidrag, Mødepligt for Medlemmer efter Tilsigelse af Oldermænd, Pligt til at modtage Ombud i Lavet, Restancer og Tab af Stemmeret i Lavet, Eksklusioner og Udmeldelser. Medlemmerne skulde vise hæderlig Handlemaade mod hinanden, ikke overtale eller forlokke Svende eller Dreng fra hinanden eller paa uværdig Maade røve hinandens Kunder; Tilfælde af denne Art kunde af Lavbestyrelsen undersøges og føre til Mulkt til Lavets Fattigkasse, maaske til Udelukkelse af Lavet; Lavets Generalforsamling var øverste og sidste Instans i slige Sager.

„Under Forudsætning af, at Svendene ogsaa ønsker at bevare de Goder, som den tidligere Lavsortning medfører,“ skulde de stadig „udgøre en Del af Lavet“, og Lavets Medlemmer skulde da fortrinsvis tage dem i Arbejde. Hvis Svendenes Syge- og Begravelseskasser vedblev at bestaa, skulde Lavets Mestre som hidtil tilbageholde Tidepenge af deres Løn og indbetale Beløbet til Oldermænd. „Saavel i Mestrenes, som i Svendenes Interesse er et passende Kontraktforhold fornøden med Hensyn til Arbejds- og Opsigelsestid“; der skulde derfor fastsættes et Regulativ med trykte Blanketter til Underskrift af begge Parter.

Lavets Bestyrelse skulde stadig bestaa af Oldermænd og Bisiddere (Repræsentanter) og med Funktioner som hidtil; Oldermænd skulde være født Medlem af Haandværkerforeningen. Naar Lavet havde faaet disse nye Love, kunde de ikke ændres, med mindre $\frac{2}{3}$ af Medlemmerne var mødt til en Generalforsamling derom og af dem mindst $\frac{2}{3}$ havde stemt derfor. Lignende Krav stillede, hvis man skulde faa Lavet ophævet – enten ved Næringslovens § 25 eller efter Medlemmernes Krav – og da skulde træffe Bestemmelse om Lavets Formue.

Haandværkerforeningens Udkast diskuteres. Saasnart „Flyveposten“ havde givet Meddelelse om dette Haandværkerforeningens sidste Skridt, rykkede C. V. RIMESTAD straks i Felten. Han imødegik Cirkulærets forskellige Udtalelser og Paastande og hævdede, at Lavskasserne var langt dyrere i Administration end de Syge- og Laanekasser, der var oprettet uden Lavenes Medvirkning¹⁾. Senere tog han fat paa selve Udkastet i Enkeltheder og opfordrede Haandværkerforeningen til at offentliggøre alle Lavskassers Status i de sidste 20 Aar og Haandværkerforeningens eget Medlemstal for en lang Aarrække²⁾.

Ogsaa Otto MÜLLER kom frem til Protest; han redegjorde i „Dagbladet“

¹⁾ „Blad for Arbejderforeningen af 1860“, Nr. 26 af $\frac{20}{6}$ 1861.

²⁾ „Blad for Arbejderforeningen af 1860“, Nr. 27 af $\frac{6}{7}$ 1861.

for, at Nærings sagen havde været under Behandling siden 1840, saa man kunde ikke tale om „Hastværk“ i denne Sag, som Foreningen havde gjort. Udkastets Forslag om Duelighedsprøver og Tidepenge stred mod den nye Lovgivning; blev der indrettet Svendeprøver, vilde de sikkert netop blive afholdt uden Lavenes Medvirkning¹⁾. Noget lignende, men langt skarpere formuleret, havde allerede straks „Fædrelandet“ sagt, da det henledte „Opmærksomheden paa det nyeste Forsøg paa igennem Lavsvæsenets Reform at indskrænke og forkvakle Næringsloven. Forsøget er for saa vidt uskadeligt, som der ikke er nogen Fare for, at det vil lykkes“. Selv den mest lavskærlige Minister vilde ikke faa Held til „at flytte den lovgivende Magts Sæde fra Kristiansborg til Læderstræde; der er Organer nok til at passe paa, at de Reformer, som Rigsdagen har besluttet og Kongen stadfæstet, ikke skal blive hængende i Oldermændsparykkerne“²⁾.

Ogsaa „Berlingske Tidende“ havde en længere Artikel om Udkastet, hvori det paavistes, at adskillige af de foreslaaede Bestemmelser vilde stride mod Næringslovens Bogstav og Aand; fjernede man dem, „bliver der ikke stort tilbage af de nye Lavsartikler, man har foreslaaet vedtaget af de bestaaende Lav. Dermed vil da formentlig ogsaa Anledningen til at benytte dette Arbejde ved Vedtagelsen af nye Bestemmelser for Lavene bortfalde“. I Stedet vilde det være naturligt at revidere de gamle Lavsartikler ved at udskyde, hvad der ikke mere er anvendeligt under de nye Tingenes Tilstand, og give Resten en Udvikling, der passer til Tiden. „Dertil hører efter vor Overbevisning navnlig Bestemmelser om, at de ved Lavene opsamlede og til Understøttelse af trængende Lavsinteressenter beregnede Midler fortrinsvis skal komme de tidligere Lavsmedlemmer til Gode“. Derved vilde „Lavene paa Gravens Rand netop komme tilbage til, hvad der ved deres Fødsel var det smukke Formaal, at staa trængende Brødre bi“³⁾.

Disse Bladudtalelser fik Svar fra Haandværkerforeningen i Form af en Erklæring, hvori man nærmest holdt sig til „Berlingske Tidende“, da „Forfatteren af dettes Artikel synes at have bestræbt sig for kun at holde sig til Sagen og væsentlig at have benyttet en Del af de andre Blades Bemærkninger“; men ogsaa OTTO MÜLLER fik nogle Bemærkninger direkte henvendt til sig. Det var en længere Imødegaaelse af de enkelte Punkter i Bladangrebene, og Erklæringen sluttede: „Vort Hverv i denne Lovsag anser vi hermed for endt. Hvorledes hvert Lav for sig vil benytte Udkastet, maa Fremtiden vise. Pressens Kritik derover nu er derfor i Grunden ørkesløst Arbejde, da

¹⁾ „Dagbladet“, Nr. 152 af 4/7 1861.

²⁾ „Fædrelandet“, Nr. 147 af 29/6 1861.

³⁾ „Berlingske Tidende“, Nr. 158 af 10/7 1861.

hver af de omtrent fyrretyve Lav vil affatte deres særegne Love og har kun forlangt og modtaget Udkastet som et Materiale, der kan anvendes, omdannes eller forkastes, alt efter enhvers egen Vilje. Er det imidlertid Hensigten, at samtlige disse Lovarbejder, efterhaanden som de bliver til, skal drøftes i Bladene, da er det muligt, at der ud af denne Omhu for Haandværkernes Tarv dog maaske kan fremstaa noget godt, og vi vil da lykønske os med paany at have bragt Sagen under offentlig Overvejelse¹⁾.

Sidst i Juli fik Bestyrelsen dannet en Komité af tre Oldermænd – Bogbindermester D. L. CLÉMENT, Murermester J. H. KORNBECH og Glarmester C. BRION, „da man hidtil kun har erfaret lidet om, hvorvidt Lavene i Almindelighed fremmer Diskussionen“ om Udkastet; det var dens Opgave at faa afholdt et Møde af samtlige Oldermænd til Fremskynding af Sagen og for at opnaa Enighed om „saavidt muligt til en bestemt Tid at kunne indgive samtlige Vedtægter til Indenrigsministeriets Sanktion“. De tre Oldermænd paatog sig Hvervet og holdt et Møde af samtlige Oldermænd i August. Her opnaaedes der Enighed om, at Vedtægterne skulde indsendes paa een Gang som foreslaaet; men det gik ikke saa glat. Oldermandskomitéen havde paataget sig at sørge for Ekspeditionen til Ministeriet; men den 30. Oktober var der kun indgaaet Vedtægter for ganske faa Lav til den, og i et Cirkulære foreslog den da, at hvert Lav for sig sendte sin Sag til Ministeriet, og det skulde, efter hvad Komitéen havde faaet oplyst, ske efter ganske bestemte Regler: Lovbestemmelserne skulde indsendes i to enslydende, af Oldermænd og Bisiddere eller af samtlige Lavsledmedlemmer underskrevne og med Lavets Signet beseglede Eksemplarer, ledsaget af en Udskrift af Lavsprokollens Referat om Sagens Behandling og et Andragende paa stemplet Papir om Ministeriets Sanktion. Ministeriet vilde derefter indhente Magistratens Betænkning om Vedtægterne, og Erfaringen for nogle Lavs og Svendeforeningers Vedkommende viste, at Myndighederne derigennem vilde gøre Forsøg paa at faa ændret visse Lovbestemmelser, som var uvelkomne; men her burde Lavene staa fast paa deres Ret til at danne frie Foreninger og ikke lade sig bevæge til at foretage væsentlige Ændringer²⁾.

Det ringe Resultat af denne sidste Anstrengelse. Forskellige Lav indsendte nu deres nye Vedtægter for at faa dem stadfæstet af Ministeriet; men Magistraten sendte dem tilbage med Bemærkninger om, at Sanktion ikke kunde

¹⁾ Bestyrelsen XIII a: „Erklæring“ af 27/7, 1861, Koncept af Lasenius Kramp med tilføjede Bemærkninger af de øvrige Komitémedlemmer.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 536, 537, 538, 540. — Kopibog 1841-62, Nr. 83 af 17/8, 1861. — Trykt Cirkulære af 30/10 1861.

opnaas, hvis de ikke blev ændret paa de væsentlige Punkter, som stred mod Næringslovens Aand; især Bestemmelserne om Duelighedsprøver maatte tages ud af de nye Vedtægter. I Anledning af disse Skrivelser fra Magistraten indkaldte Haandværkerforeningen Oldermændene til et Møde den 4. December; ogsaa hvert Lavs Lovkomité blev indbudt dertil. Paa Mødet oplyste CLÉMENT, at flere Lav ligefrem havde faaet deres Love tilbagesendt med Magistratsfordringer, som Lavene ikke kunde gaa ind paa; Magistraten havde saaledes krævet, at Bestemmelsen om Mesterprøve som Optagelsesbetingelse skulde udgaa. „Efter de derhos givne Oplysninger, hvoraf maatte fremgaa, at Lavene kan anse sig berettigede til fremdeles at bestaa under den ældre Form og støttet paa de tidligere Artikler, for saa vidt som disse ikke var hævede ved Bestemmelser i Næringsloven af 29. December 1857, tilraadede man de respektive Lav, efterhaanden som de nye Lovudkast maatte remitteres og være forsynet med lignende Bemærkninger, da at tilskrive Magistraten: at man ikke ser sig i Stand til at gaa ind paa de foreslaaede Forandringer, men at Lavet i en almindelig Samling har besluttet ikke at andrage videre om nogen ministeriel Stadfæstelse paa nye Vedtægter, hvorimod man fremtidig agter at ordne og forvalte Lavet efter de ældre Artikler, tillempt saadanne Bestemmelser, som Næringsloven af 29. December 1857 gør nødvendige, og som af Interessenterne paa forhandlingsmæssig Maade vedtages“. Dette Raad blev desuden omsendt til Lavene i trykt Skikkelse¹⁾).

Resultatet af den hele Aktion blev da det, at Lavene saa uforberedt som muligt gik ind til den nye Ordning, som traadte i Kraft den 1. Januar 1862. Længe blev de dog ikke uden Love. I Stedet for at følge den af Haandværkerforeningen anviste Vej faldt de lidt efter lidt til Føje. Bestemmelsen om, at de kun vilde optage som Medlemmer dem, der havde aflagt Mesterprøve, blev ændret til, at Lavene stod aabne for alle, der havde løst Borgerskab i det paagældende Fag, og saa opnaaede Lavene omgaaende ministeriel Stadfæstelse, d. v. s. kongelig Konfirmation, paa deres Love. Saaledes gik det Tømmerlavet 14. April 1862, Snedkerlavet 8. Maj 1862, Murerlavet 18. Juni 1862 og Guldsmedelavet 16. Marts 1864, for at nævne nogle enkelte. Skomagerlavet og Malerlavet søgte at staa Udviklingen imod ved at kræve Mesterprøve som Adgangsbetingelse og give Afkald paa Stadfæstelse; Resultatet blev blot, at de næsten ingen Tilgang fik af nye Medlemmer, og et Par Aar senere maatte de lade dette Krav falde²⁾).

Kampen var forbi, og Lavstilhængerne havde ikke andet at gøre end at

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 543 flg., 545. — Trykt Cirkulære af 12/12 1861.

²⁾ Nyrop, 369-71.

erkende, at et uopretteligt Nederlag var lidt. Kampen havde været haard og lidenskabelig, og mange af Haandværkets Mænd, som egentlig var Tilhængere af en rolig Udvikling mod friere Forhold end dem, som den gamle Lavvsordning gav Mulighed for, blev af de hensynsløse Angreb paa Lavsvæsenet, som ikke anerkendte dettes ikke faa gode Sider, drevet over i en mere konservativ Forsvarsstilling, end det egentlig stemte med deres inderste Anskuelse. Det gjaldt saaledes LASENIUS KRAMP. I 1865 skrev han om Haandværkerstanden og Nærings sagen: „Det skal derfor ikke fordølges, at man vel længe holdt Tidens Luftning ude og isolerede sig fra Omverdenen, medens det heller ikke skal forbigaaes, at Maaden, hvorpaa mange af Lavenes Modstandere og Reformatorer tog fat paa Genstandene, var lidet skaansom. Uretfærdige Beskyldninger og overdrevne Fremstillinger af enkelte Mangler krænkede især mange af de hæderlige Mænd, der bestyrede Lavenes Anliggender, og bidrog til, at der viste sig større Utilbøjelighed til at indgaa paa Forandringer, end det egentlig var klogt og gavnligt for Sagens Skyld. Denne Stemning bevirkede ogsaa, at Foreningen kun i overordentlige Tilfælde kunde formaas til Deltagelse i Behandling af politiske Spørgsmaal. Varetagelse af Standens særlige Interesser var Hovedformaalet“¹⁾.

Blandt saa mange krænkende Udtalelser om Haandværkerne var PLOUGS Ord i Folketinget, da han vilde reducere Betydningen af de 15.000 Underskrifter paa LEVINSENS lange og vanskeligt forstaaelige Adresse. Man maa huske, sagde han, at „Folk, som ikke er vant til daglig at omgaaes med Pen og Blæk, ikke altid lægger den Vægt paa at sætte deres Navn under den Slags Aktstykker som vi andre“; de havde sikkert ikke læst Adressen, men paa-virket af andre skrevet den under alligevel²⁾. Det er muligt, ja, vel sandsynligt, at PLOUG havde Ret, og netop den uheldige Adresse afslører et svagt Punkt i Haandværkerstandens Stilling under Kampen. Meget vilde sikkert have formet sig anderledes, skriver NYROP, som gør opmærksom paa dette Forhold, „om Datidens Haandværkere havde haft een imellem sig, der vant til at omgaaes Pen og Blæk dog var grebet af Haandværksaanden og derfor med Overlegenhed havde kunnet føre deres Sag i Pressen. Saa havde de bl. a. ikke faaet den uheldige Adresse. Nu følte de sig deres ofte gabmuede Modstandere underlegne, hvad der trykkede og vakte bitre Følelser. Og at det var muligt, at en, der var dygtig til at føre baade Ordet og Pennen, kunde blive grebet af Haandværksaanden, viser en af Haandværkerforeningens senere Formænd“³⁾.

¹⁾ Udsigt 1865, 17.

²⁾ Rigsdagstidende 1857, Folketingets Forhandlinger, 2096.

³⁾ Nyrop, 376. — Han sigter med de sidst citerede Ord til Kaspar Rostrup.

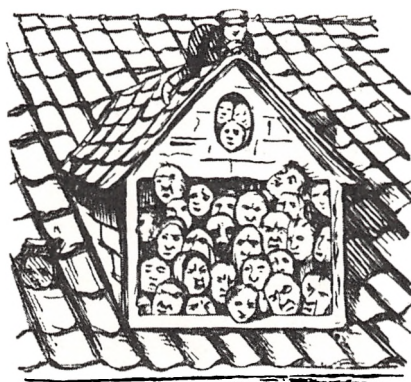
FORENINGENS DELTAGELSE I DET OFFENTLIGE LIV UDEN FOR NÆRINGSSAGEN

Kristian VIII's Ligbegængelse 1848. Om Aftenen den 20. Januar 1848 døde KRISTIAN VIII, og hans Søn FREDERIK VII udraabtes til Konge næste Formiddag. Sjældent har der ved en Konges Død været mindre Sorg at fornemme blandt Hovedstadens Befolkning end ved denne Lejlighed. Inden han endnu var gaaet til sine Forfædre, var de Adresser vedtaget, hvormed man vilde henvende sig til Efterfølgeren, de Agitationsskrifter gaaet i Trykken, hvori den nationale og liberale Bevægelses Førere fældede Dommen over hans Regering. Det ydre Sørgeceremoniel var i Orden; men Kongen var glemt, endnu inden Sørgetiden var omme. Kun en lille Kreds følte virkelig Sorg ved Kongens Død; Ligegyldighed og Uvilje var den almindelige Følelse for den afdøde.

Til den lille Kreds hørte utvivlsomt mange af Haandværkerforeningens Folk, og de var med til at følge den døde Konge paa hans sidste Færd. Hofguldsmed DALHOFF og Skomagermester H. JØRGENSEN henvendte sig den 18. Februar til LASENIUS KRAMP og bad ham indbyde nogle af Foreningens ledende Personer til et Møde samme Aften Kl. 6 i Foreningslokalerne, hvor de to Herrer vilde forelægge nogle Forslag om Standens Deltagelse i Kongens Ligprocession. KRAMP sendte et Cirkulære rundt til de indbudte; men der synes at have været visse Vanskeligheder med at faa Mødet arrangeret med saa kort Varsel. Skomagermester LIER, Hofkunstdrejer SCHWARTZ og Hofstolemager C. B. HANSEN lovede at møde til fastsat Tid; Malermester TILLY skulde Kl. 5 til Møde i Næringsskattekommissionen, og Hofblikkenslager FR. MEYER var forhindret i at komme før Kl. 7 $\frac{1}{2}$; Universitetsbogbinder FALCK var forhindret af Sygdom og Murermester KORNBECH af et tidligere Løfte. Samme Dag var der imidlertid i „Adresseavisen“ rettet Opfordring til Oldermænd og Formænd for de københavnske Haandværks- og Handelslav og -foreninger til at indfinde sig paa Mødet. Her enedes man saa om, at Oldermændene og Formændene skulde indsende et Andragende til Overhofmarskallatet for at faa den nye Konges Tilladelse til at deltage i hans Faders Ligprocession. Man havde først haft til Hensigt at tilbyde „at bære den forevigede Konge fra sit Palæ til, hvor Processionen ender; men da den stærkere og kraftigere Del af Borgerskabet er militærpligtig og saaledes den Aften i Tjeneste, maatte man opgive dette“. I Stedet havde man vedtaget i Forening med Gejstligheden „at møde i sorte Kapper, samt være ledsaget af et Antal Tjenere med Voksfakler“. Andragendet blev overleveret af en Deputation – Urtekræmmer SCHALDEMOSE, Malermester

TILLY, Snedkermester SCHWARTZLOSE og Værtshusholder C. CHRISTENSEN — og der blev paa Mødeaftenen tilvejebragt en Deltagerliste af de fremmødte; den blev derefter sendt rundt til Paategning af dem, der ikke var kommet, men som vilde være med i Ligtoget¹⁾.

Det blev en sørgelig Forestilling, da den døde Konge den 25. Februar om Aftenen blev ført ud af Byen. Forfatteren GOLDSCHMIDT skrev i det Tidsskrift, han redigerede: „I Aftes blev Kong KRISTIAN DEN OTTENDES Lig ført i Procession. Kongedømmet opbød hele sin Herlighed: Ryttere i skinnende Rustninger, Fakler, utallige Lys, Statens højeste Mænd som Tje-

„— „Hvor der er Hjerterum, der er ogsaa Huusrum“, trykkende Erindring fra Christian VIII's Liigbegjængelse“. (Corsaren).

nerne med Hellebarder, alle store Værdigheder repræsenterede i en saadan Pragt, at de gejstlige Mænd, der fulgte efter, helt ydmygt syntes at skjule sig i Mørket²⁾. Hele det ydre Apparat var der ikke sparet paa, og alligevel udeblev Virkningen; Ligfærden kunde næppe gennemføres med Sømmelighed. Et Øjenvidne beretter: „Det var et sølet Føre, og Følget maatte ligefrem sjaske bagefter Liget. Særlig gjorde en stor Skare Embedsmænd en temmelig ynkelig Figur som Ligfølge“³⁾. I sine Erindringer skriver Præsten JOHANNES FIBIGER: „Har nogensinde Kongedømmet vist sig i en lurvet Skikkelse, saa var det, da hans Ligvogn humpede ud af Byen. Det gamle Stillads skumplede saa uhøvisk af Sted, og Følget tog sig saa daarligt ud, og Stemningen var saa uvillig og raa, at man kunde faa ondt af at være Vidne dertil. Jeg stod i Vimmelskafet og saa det. Der var ingen, der gad tage sin Hat af for den døde Konge; Folket var mere oplagt til at pibe i Fingrene.

¹⁾ Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 116 af 18/2 1848 med Bilag.

²⁾ „Nord og Syd“ for 28/2 1848.

³⁾ Richardt Petersen: Erindringer, 23.

Og det ikke, fordi Københavns Borgerskab var særdeles frisindet, det er ikke Lavsfolkets Væsen, men fordi alle havde som en Fornemmelse af, at det var et raaddent Lig, der laa i Vognen. Visselig var Dommen baade uretfærdig og hjerteløs; men den var der, selv i Samfundets fineste Lag. Saa vidt var det kommet med Enevoldskongen¹⁾.

Udenfor Vesterport opløstes Ligprocessionen. De tjenstgørende, der skulde overvære Bisættelsen næste Dag i Roskilde Domkirke, tog derned med Toget. Den kongelige Ligvogn derimod kørte langsomt Natten igennem ud ad Roskilde Landevej mod sit Bestemmelsessted.

Foreningen og Begivenhederne i 1848. Det politiske Røre i Hovedstaden, hvortil Kongens Død gav Signalet, mærkedes forholdsvis lidt i Haandværkerforeningen. De yngre, stærkt politisk interesserede Haandværkere var samlet omkring Haandværkerdannelsesforeningen, der var meget aktiv i Martsdagene 1848, medens Haandværkerforeningen lededes af Mænd med konservative Synspunkter i det for Foreningen alt overskyggende politiske Spørgsmaal, Næringssagen.

Som i de foregaaende Aar udpegede Foreningen ved et Prøvevalg Kandidater til Borgerrepræsentationen; Valget fandt Sted Dagen efter Ligprocessionen, og denne Gang samledes Stemmerne om lutter Haandværksmestre og Folk, der tilhørte Foreningens egen Kreds: Hattemager BØRGE PETERSEN, Kobbersmed N. D. KEMP, Tobaksfabrikant N. F. BONNESEN, Skrædermester H. P. BECH, Snedkermester P. C. THYMAN, Snedkermester J. C. SCHWARTZLOSE, Malermester C. TILLY og Bogbinder J. C. FALCK. Af dem blev BØRGE PETERSEN og BONNESEN valgt ind i Borgerrepræsentationen, for begge Genvalg²⁾.

Dette Prøvevalg fik et Efterspil. Skrædermester J. R. LUND skrev samme Dag til Bestyrelsen og udtrykte sin „store Forundring“ over, at Foreningen havde opfordret Stadens stemmeberettigede Haandværkere til sammen med Foreningens Medlemmer at deltage i Prøvevalget uden at indbyde de skatteydende, men ikke stemmeberettigede Haandværkere; et Indlæg i „Kjøbenhavnsposten“ samme Dag delte iøvrigt denne Forundring. LUND opfordrede Bestyrelsen til at lade et andet Prøvevalg afholde for de ikke stemmeberettigede og valgbare. Næste Dag svarede Formanden C. F. LIER ham, at Tiden var for knap til at arrangere noget saadant; men „ved en roligere og besindigere Overvejelse“ vilde LUND maaske ogsaa indse, at man havde handlet

¹⁾ Johannes Fibiger: Mit Liv og Levnet, 219.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 169, 170, 171. — Beretning 1848, 4, 5, 6. — Nyrop, 238 flg.

rigtigt; Foreningen selv talte mange ikke stemmeberettigede; at tilkalde flere vilde være betydningsløst og hensynsløst, da Formalet som ved de tidligere Prøvevalg blot var at vække til Ansvar nogle af de 1600 Vælgere i Staden, som ikke havde afgivet Stemme de foregaaende Aar, og at forsøge paa at samle og organisere Stemmeafgivningen. Til Slut henviste LIER LUND til Industriforeningen og Haandværkerdannelsesforeningen, „hvis Formaal er mere omfattende“; for dem vilde der have været „en meget passende og lovlig Lejlighed til at ytre dem“. Denne Bemærkning var en Spydighed; Haandværkerforeningen var det eneste Sted, hvor der dette Aar blev holdt Prøvevalg. Iøvrigt var ved selve Borgerrepræsentantvalget Valgdeltagelsen lige saa ringe som de foregaaende Aar; af 2230 Vælgere stemte kun 500¹⁾.

Et svagt Pust fra Røret omkring Tronskiftet naaede ogsaa ind i Haandværkerforeningen. Bestyrelsen besluttede den 4. Februar at arbejde paa, at der fra Foreningen udgik et Andragende om en Ændring i Valgloven; i Mødet den 3. Juni kunde man opgive dette Forehavende indtil videre, „da senere Forhold og Omstændigheder har gjort det uforment for det første at foretage noget i denne Retning“²⁾.

Ikke faa Haandværkere spillede en Rolle i de bevægede Dage i Marts 1848; men det var ikke Haandværkerforeningens Folk. I det politiske Røre deltog denne Forening ikke; det var Mændene fra Haandværkerdannelsesforeningen, som i de politiske Begivenheder repræsenterede Staden. De urolige Forhold ved Udbrudet af det slesvig-holstenske Oprør satte den saa ofte latterliggjorte københavnske Borgervæbning i et nyt Lys, idet man ikke var langt fra at vente Fjenden foran Københavns Volde; Fæstningsbyen København blev derfor sat i Forsvarsstand, og Borgervæbningen holdt Vagt paa dens Volde. Under denne Stemning kom der Opfordring fra Overpræsidenten og Formanden for Borgerrepræsentationen til at yde frivillige Bidrag

¹⁾ Kopibog 1841-62, Nr. 59 af 27/2 1848. — Nyrop, 238.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 169, 177. — Beretning 1848, 5, 11. — Spørgsmaalet var dukket op i 1847, da „Kjøbenhavnsposten“ havde bragt en Artikel „Hvilken Betydning har Valglovens Udvidelse for Haandværksstanden?“, som blev optrykt i Foreningens Beretning 1847, 27-31. Heri hed det, at Stænderforfatningen hidtil nærmest havde været en Spøg; men fik de besluttende Myndighed, stillede Sagen sig anderledes. Man kunde nemlig være forvisset om, at den lovgivende Forsamling i saa Fald ikke blot vilde beskæftige sig med Sprog-, Statsgrænse- og Nationalitetsspørgsmaal, men ogsaa inden længe vilde komme ind paa de Spørgsmaal, der havde langt større Betydning for den enkeltes Velfærd: Ernæringsforholdene, Toldbestemmelserne, Grundsætningerne for Beskatning, industrielle, merkantile og økonomiske Spørgsmaal; det vilde derfor være af største Betydning for Haandværkerne ogsaa at blive repræsenteret i den Forsamling, der skulde behandle disse Sager.

til Vagtgodtgørelser og Munderingshjælp for uformuende Borgere. I Haandværkerforeningen afspejles dette i en Skrivelse til Bestyrelsen fra Snedkermester H. C. JACOBSEN: „De øjeblikkelige Forhold synes fra flere Sider saa betydningsfulde, at jeg har ventet en Sammenkaldelse fra Haandværkerforeningen for at raadslaa om Maaden, og i hvilken Retning Standen efter Evne bedst kunde nytte“. Foreningen burde indsamle Bidrag fra Haandværkerne, formaa Mestrene til ikke at afskedige deres Arbejdere før i yderste Nødsfald og fordele nogle af de indkomne Bidrag til Svendene som Erstatning for tabt Arbejdsfortjeneste i den Tid, de maatte ofre paa det borgerlige Militærs Vagttjeneste. Hans Opfordring synes ikke at være behandlet i Foreningen, efter at Bestyrelsen den 8. April havde henvist den til Repræsentantskabet¹⁾).

Haandværkerdannelsesforeningen søgte at nærme sig Haandværkerforeningen, antagelig i Haab om at faa dens Medvirkning til sit politiske Arbejde. Dens Formand, Jernstøber P. F. LUNDE, sendte den 12. August paa Valgreformkomitéens Vegne²⁾ 50 Programmer med Adgangskort til Hippodrommødet den 14. August om Aftenen; samtidig sendte han 12 Eksemplarer af sit Skrift „Forslag til Forbedring i de arbejdende Classers Kaar“. Bestyrelsen lod Pjecerne lægge frem paa Læsebordet; derimod returnerede den Billetter og Programmer, da Tiden var for kort til at underkaste „saa store og vidtløftige Spørgsmaal, som Programmet indeholder, en omhyggelig Overvejelse og Prøvelse“. Det var paa de to Hippodrommøder den 14. og 16. August, at Brudet mellem de Nationalliberale og det radikale Frihedsparti omkring Haandværkerdannelsesforeningen blev fuldstændigt. „Kasinomændene“ var kommet i Modsætning til „Hippodromedarerne“, som københavnsk Vid betegnede de to Partier³⁾).

Foreningens Prøvevalg til den grundlovgivende Rigsforsamling. I Efteraaret oplevede København for første Gang en Valgkamp. Til den grundlovgivende Rigsforsamling skulde der i hvert af Hovedstadens 11 Valgdistrikter vælges en Repræsentant, og Kandidaterne holdt offentlige Møder, hvor de angreb andres og forsvarede egne politiske Standpunkter. I Haandværkerforeningens Bestyrelsesmøde den 11. September blev der fra en enkelt Side fremsat det Forslag, at „Foreningen i Lighed med, hvad der ved andre Valghandlinger

¹⁾ Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 118 af $\frac{5}{4}$ 1848. — Forhandlingsprotokol 1841-62, 173. — Villads Christensen: København 1840-57, 479.

²⁾ Udgaet af Haandværkerdannelsesforeningen med det Formaal at udarbejde den Adresse til Kongen, som Foreningen overrakte den 29. Marts.

³⁾ Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 123 af $\frac{12}{8}$ 1848. — Forhandlingsprotokol 1841-62, 179. — Kopibog 1841-62, Nr. 86 af $\frac{14}{8}$ 1848. — Beretning 1848, 12 flg.

Københavns Garverlaug: Lavets Stiftelse, Solsortvej 77.

Glargesterlauget i Danmark: Moderne glasmalet Rude.

har fundet Sted, skulde foretage noget for at bevirke Kandidater stillede til det forestaaende Rigsdagsvalg“. Bestyrelse og Repræsentantskab enedes om, at Foreningen efter Evne skulde se at faa Indflydelse paa Valget og „henlede Opmærksomheden paa folkelige og dygtige Mænd“. I flere Møder udformedes denne Beslutning derhen, at Plenarmødet skulde gøre et foreløbigt Udvalg af Kandidater, „Mænd, hvis hidtil offentlige Færd borgede for, at Maalet for deres Stræben var en sindig, men dog sikker Udvikling af vort Fædrelands politiske Tilstand, og at ved Behandlingen heraf ejheller nogen anden Interesse efter sin Betydning til det Heles Tarv burde mangle deres Omhu og Understøttelse“. Derefter skulde man skriftlig spørge de udvalgte, om de samstemmede i Anskuelser med Foreningen og var villige til at stille sig som Kandidater; først derpaa skulde saa det egentlige Prøvevalg i en større Forsamling finde Sted¹⁾).

I Plenarmødet den 15. September udpegedes derefter 11 Kandidater, en for hvert Valgdistrikt. Der var ikke Tale om, at man opstillede særlige Haandværkerkandidater; de Mænd, Stemmerne samledes om, var: Gehejme-konferensraad A. S. ØRSTED, Etatsraad, Generalprokurør ALGREEN-USSING, Etatsraad, Deputeret P. G. BANG, Konferensraad G. GARLIEB, Etatsraad BLECHINGBERG, Generalkrigskommissær WIBORG, Professor J. N. MADVIC, Professor, Raadmand DAVID, Bankdirektør, Grosserer H. P. HANSEN, Kgl. Teatermaler TROELS LUND og Urtekræmmer A. C. ØST. En Skrivelse, dateret den 19. September, blev sendt hver af dem, saaledes som man havde bestemt, og med en enkelt Undtagelse svarede de den 23.-25. September. ØRSTED svarede kort, at han var enig i Foreningens Anskuelser, og at han vilde stille sig i 3. Distrikt. ALGREEN-USSING, der særlig vilde modarbejde Indførelse af Næringsfrihed, samstemmede ogsaa i de fremsatte Standpunkter og vilde stille sig i 4. Distrikt. P. G. BANG stillede sig i en jysk Valgkreds, men var i Overensstemmelse med Foreningens Anskuelser. GARLIEB kunde ikke stille sig af Helbredshensyn, og BLECHINGBERG søgte Valg paa Landet, men var Modstander af ubunden Frihed og „kommunistisk-socialistiske Bestræbelser“. WIBORG var enig med Foreningen og vilde gerne vælges. DAVID stillede sig i 8. Valgdistrikt og afgav en længere Programerklæring. H. P. HANSEN var villig til at søge Valg og samstemmede med Foreningens Anskuelser. TROELS LUND var ogsaa enig med Foreningen, men var for beskeden til at ville stille sig, medmindre man ikke kunde finde en mere værdig, et Standpunkt, som ogsaa A. C. ØST indtog. Fra MADVIC kom der først skriftligt Svar langt efter, at Sagen havde mistet sin Aktualitet; han skrev den 20. Oktober – Valget til Rigsforsamlingen var den 5. Oktober – om de Hindringer, hans

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 181, 181 fig. — Beretning 1848, 15, 16.

Rejser havde frembudt for en Besvarelse; men gennem en Ven havde han givet mundtligt Afslag; han var valgt paa Bornholm¹⁾.

Den 2. Oktober holdt Foreningen ekstraordinær Generalforsamling for at foretage Prøvevalget; Dirigent var Bagermester, Direktør SAGER. Efter en indledende Diskussion vedtog man, at Kandidaterne skulde have absolut Flertal af Stemmer for offentlig at kunne nævnes som dem, Haandværkerstanden havde udpeget. Til Generalforsamlingen var Lavenes Oldermænd, Formænd og Bisiddere indbudt. Ved Afstemningen fik kun 5 Kandidater

„Valgkandidaten Hr. Wiborg. Ja, som jeg siger, Hr. Baadsmands-Mat! hvis jeg tilfældigviis skulde blive valgt til Rigsdagen, saa skal du bestemt faae Værelser paa Solsiden. Det kan du sige din Kone. Det vil nok hjælpe, for det har jeg lovet enhver af dem!“ (Corsaren).

absolut Flertal, nemlig: for 2. Distrikt Bøssemager G. CHRISTENSEN, for 3. Distrikt ØRSTED, for 4. Distrikt ALGREEN-USSING, for 10. Distrikt Etatsraad L. N. HVIDT og for 11. Distrikt Pastor N. F. S. GRUNDTVIG. Resultatet blev bekendtgjort i „Adresseavisen“²⁾.

Bøssemager CHRISTENSEN er den største Mærkelighed paa den endelige Liste. Han havde spillet en fremtrædende Rolle i Haandværkerdannelsesforeningen, var Medlem af Valgreformkomitéen og havde været med til at arrangere Hippodrommøderne; sammen med Jernstøber LUNDE var han paa det radikale Frihedspartis Liste som Kandidat til Valget. Naar han nu fik absolut Majoritet ved Haandværkerforeningens Prøvevalg for 2. Distrikt,

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 183. — Kopibog 1841-62, Nr. 90-100 af 10/9 1848. — Beretning 1848, 17. — De indkomne Svar bliver i deres Helhed offentliggjort i Historiske Meddelelser om København 3. R. IV, 1940, de findes i Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 127-36 og 140 af 23-25/9 og 2/10 1848.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 184. — Beretning 1848, 17 fig., 18.

kan det være et Vidnesbyrd om, at Hippodromfolkene har haft en Del Tilhængere i Foreningen; men det kan ogsaa skyldes en Tilfældighed. Tre af Haandværkerforeningens Kandidater opnaaede Valg den 5. Oktober: ØRSTED, ALGREEN-USSING og HVIDT, de to første Helstatsmænd, den sidste national-liberal. Bøssemageren faldt for H. P. HANSEN, men blev til stor Forbavselse kongevalgt Medlem; senere møder vi ham som Industriforeningens Formand¹⁾).

Det slesvigske Spørgsmaal og Valgloven. Formanden C. F. LIER meddelte den 9. December sine Kolleger i Bestyrelsen: „Da jeg har troet, at det vilde vække Interesse ogsaa i vor Kreds nærmere at erholde Oplysning og Klarhed i den Sag, der tilhører hver dansk Borger, har jeg foranlediget Hr. Advokat BLAUNFELDT til at holde nogle Foredrag over „de slesvigske Forhold“ i Haandværkerforeningen“; Udgifterne hertil vilde blive henved 50 Rdlr. De øvrige Bestyrelsesmedlemmer gav deres Formand fuld Tilslutning til dette Skridt, og i 5 Foredrag i December 1848 og Januar 1849 fik Foreningens Medlemmer Besked om det slesvigske Spørgsmaal. M. F. BLAUNFELDT havde været Advokat i Flensborg, til Oprørerne havde fordrevet ham; han havde i flere Aar ivrigt arbejdet for den danske Sprogsag og var derfor i særlig Grad Genstand for Slesvigholstenernes Forfølgelse²⁾).

I 1849 gav Rigsforsamlingens Grundlovsudkast Anledning til Skridt fra Haandværkerforeningens Side. Det var Valglovsudkastet, der ikke tilfreds-stillede. I Bestyrelsesmødet den 5. Februar foreslog Kobbersmed FUGMANN, at man søgte at faa det ændret; Bestyrelsen gav ham Ret, og LASENIUS KRAMP fik overdraget at udarbejde et Udkast til et Andragende til Rigsforsamlingen efter FUGMANN'S Forslag og Bestyrelsens yderligere Bemærkninger. Den 14. Februar havde han det færdigt, og man sendte det i Korrektur til Oldermændene. To Dage senere holdt Bestyrelsen et Møde med Oldermændene og Formændene for samtlige københavnske Handels- og Haandværkslav og -korporationer; her blev efter en udtømmende Diskussion Andragendet vedtaget i sin Helhed. Det gik i store Træk ud paa følgende:

Hovedstadens Borgerstand havde hidtil afholdt sig fra offentlig at udtale sig om Forfatningsarbejdet; men flere Punkter i Grundlovsudkastet havde vakt Betænkeligheder, en velbegrunnet Frygt for, at Købstædernes naturlige Interesser ikke tilfredsstillende vilde blive varetaget. „Det vilde være at svigte Borgerpligt under saadanne Forhold at tie og med Tavshed bidrage til at give de Anskuelser Overmagt, som strider imod vor Overbevisning“.

¹⁾ Villads Christensen: København 1840-57, 487. — Nyrop, 245. — Bauer, 72.

²⁾ Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 144 af ⁹/₁₂ 1848. — Forhandlingsprotokol 1841-62, 191, 192, 193. — Beretning 1848, 24, og 1849, 3.

Lovudkastet savnede Garanti for, at Købstædernes særlige Interesser ikke vilde blive tilsidesat af en Landborepræsentation. Landboerne var i Folketal overlegne; fik de Repræsentation i Forhold hertil, maatte det med det lave aandelige Standpunkt hos Flertallet af Vælgerne i Landkommunerne befrygtes, at Rigsdagen vilde savne „den Indsigt og moralske Styrke, som en Folkerepræsentation dog maa besidde, naar den skal være i Stand til alsidig og upartisk at varetage alle Samfundsklassers fælles Tarv“.

Den samme Betænkelse har rejst sig ved Udkastets Bestemmelser om København. „Valgloven anerkender en omfattende Valgret. Rigtigheden

„Oldermændene ville ikke lade den Steen ligge, som de dog ei kunne løfte“.
(Corsaren).

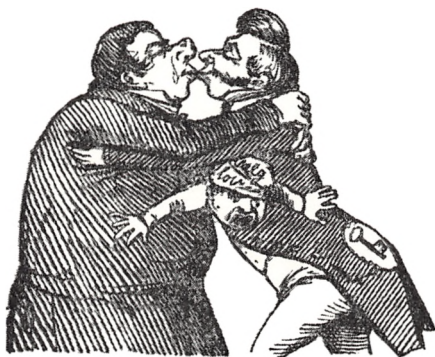

„Reactionens literaire Sjouere“. Karikatur af Flyvepostens Redaktør Edvard Meyer og Bladets Redaktionssekretær Jacob Davidsen. (Corsaren).

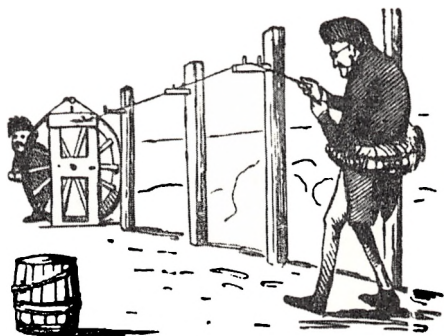
heraf tiltrædes af alle frisindede Mænd. At Valgretten paa den anden Side maa have sin Begrænsning og ingenlunde kan være almindelig, har Valgloven ogsaa forudsat, og heri er vi ligeledes enige“. Men Begrænsningen, „Forfatningens Hjørneste“, var ikke tilfredsstillende. Man ønskede Valgretsalderen sat til 25 Aar, ikke 30 Aar som i Udkastet. „Den ungdommelige Begejstring med sine rene Sæder og Uegennyttighed er derimod ikke at frygte“. Man var enig i, „at borgerlig Selvstændighed skal være Valgrettens Grundlag“; men Udkastets Bestemmelser vilde medføre de største Uligheder. Nogle Svende fik kontant Betaling for deres Arbejde og vilde efter Udkastet faa Stemmeret; andre derimod fik Kost og Logi som delvis Løn og vilde derfor ikke faa Valgret. I det almindelige Omdømme sattes det faste Tyende over den store Stamme af løse Arbejdere; „Valgloven hæver denne Stand til fuld Borgerret, medens den henfører hine til Proletariatet“. Forskellen mellem den selvstændige Arbejderklasse og de helt forarmede var ikke synlig i det daglige Liv, og det vilde efter Udkastet til Valgloven være praktisk umuligt at udskille „den store Klasse af Hovedstadens Befolkning, som nyder eller har nydt offentlig Fattighjælp, det være sig Sygepleje

eller anden Understøttelse. Ingen Garanti haves imod, at denne Klasse, der især bebor enkelte Valgdistrikter, faar en lovstridig Indflydelse paa Valgene“.

Man var derfor kommet til den Anskuelse, „at en bestemtere Betegnelse end Lovudkastets Regler maa udfindes for Begrebet af en selvstændig Borger“. Enhver, som beboede en Lejlighed, hvoraf der ikke svaredes Bygningskat m. m., eller som ikke betalte et andet tilsvarende Skattebeløb, burde ikke have politisk Borgerret. Et forholdsvis højere Afgiftsbeløb burde gøres til Betingelse for Valgret til Landstinget, og samme Grundsætninger kunde

„Kjøbenhavns Oldermænd træde i en inderlig Forbindelse med Rigsdagens Aristokrater. Den arme Valglov befinder sig paa Grund deraf i en noget mislig Stilling“. (Corsaren).

„Reactionens Oldemand arbejder ufortrødent som simpel Svend paa Reactionens skidne Reberbane (paa Hjørnet af Jacob Davidsen og Rokkedreier Meyer) og spinder nu paa den sidste Ende“. (Corsaren).

uden Vanskeligheder gennemføres for Købstæderne og Landet. Ligesom Hovedstaden fik sin egen Repræsentation, burde de andre Købstæder ikke ved at lægges ind i Valgdistrikter, hvor Landbefolkningen var langt overvejende, gaa glip af den Indflydelse paa Valgene, som de efter deres særlige Interesser havde et uomtvisteligt Krav paa. Næringsforholdene og Beskattningen, som var helt forskellige i Byerne og paa Landet, vilde ellers kunne blive ordnet til Hovedstadens og Købstædernes Skade ved Love, hvorpaa Købstæderne saa godt som ingen Indflydelse havde.

Under Forhandlingen paa Mødet den 16. Februar forelagde FUGMANN en Skrivelse fra Naalemager F. C. HJORTH, Birkedommer LUND, LINDBERG (antagelig Skomagermesteren), Hofkunstdrejer I. G. SCHWARTZ og Urtekræmmer ØST; de henledte Forsamlingens Opmærksomhed paa, at det vilde være utilstrækkeligt til at sikre Landets Hovedinteresse – især Videnskab, Kunst, Handel og Industri – at By og Land adskiltes ved Valgkredsordningen; de mere oplyste Landboere burde have Indflydelse sikret mod Landbostandens store Masse. Forsamlingen vedtog ikke at tage nogen Notits af

denne Henvendelse; derimod bestemte man, at det vedtagne Andragende næste Dag skulde offentliggøres i „Berlingske Tidende“ med Opfordring til alle Købstadborgere til at tiltræde det. Bestyrelsen skulde opfordre den samlede Kommunalbestyrelse til at overveje Andragendet og eventuelt tiltræde det. Det skete straks og med en noget spydig Motivering: Kommunalbestyrelsen havde „ved tidligere Lejligheder sat sig i Spidsen for politiske Bevægelser, der mindre end nærværende Sag vedrørte Kommunens umiddelbare Interesser“¹⁾).

Adressen fik ialt 2691 Underskrifter, og baade Magistrat og Borgerrepræsentation tiltraadte den, hvorefter C. F. LIER indleverede den til Overpræsidenten til videre Ekspedition til Rigsforsamlingen. Af en eller anden Grund ønskede FUGMANN i November 1850 at faa tilført Foreningens Forhandlingsprotokol, at hans Forslag af 5. Februar 1849, der havde dannet Udgangspunktet for hele dette Foretagende, var foranlediget af Diskussion paa et Repræsentantskabsmøde; han fik sit Krav opfyldt²⁾).

Grundloven og Valget 1849. Danmarks nye Grundlov blev underskrevet af Kongen den 5. Juni 1849; den frie Forfatning var en Kendsgerning. Det var ikke lykkedes Modstanderne af den almindelige Valgret at faa ændret noget væsentligt i Valglovsudkastet; den konservative Strømning i Byerne havde ikke kunnet gøre sig gældende i den grundlovgivende Rigsforsamling, og for Tilhængerne af Lavsforfatningen lød den nye Grundlovs § 8 truende: „Alle Indskrænkninger i den frie og lige Adgang til Erhverv, som ikke ere begrundede i det almene Vel, skulle hæves ved Lov“. Ganske vist kunde man som ØRSTED hævde, at Paragraffen intet betød, da det almene Vel — som J. A. HANSEN gjorde gældende — kunde anvendes til at begrunde enhver Indskrænkning i Næringsfriheden. Landets Haandværkerstand havde dog opfattet Grundlovsbestemmelsen som en Forberedelse til den saa frygtede Næringsfrihed og i Adresser protesteret mod dens Vedtagelse, men uden Held³⁾).

Uden for de konservative Kredse var Glæden over den frisindede Grundlov stor, Taknemmeligheden over for Kongen som dens Giver stærk. Haand-

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 195, 196. — Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 151 af 1⁸/₂ 1849, med Bilag. — Kopibog 1841-62, Nr. 27-28 af 1⁸/₂ 1849. — Berlingske Tidende for 1⁷/₂ 1849. — Beretning 1849, 5, 6-11. — Udsigt 1865, 18-22.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 197, 198, 233. — Kopibog 1841-62, Nr. 29 og 31 af 2⁴/₂ og 2⁷/₂ 1849. — Underskrifter fra Stubbekøbing og Præstø findes endnu i Foreningens Arkiv under Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 152 a, b, c og d af 2²/₂, 2³/₂, 2⁴/₂ og 2⁵/₂ 1849. — Beretning 1849, 11, 12 flg., og 1850, 17 flg. — Nyrop, 247 flg.

³⁾ Nyrop, 248.

værkerdannelsesforeningen og Ladesvendene ved forskellige københavnske Lav nedsatte saaledes en Komité til at tilvejebringe en Takkeadresse til Frederik VII; den ønskede at faa andre Foreninger med og fik ogsaa Tilslutning fra Studenterforeningen. Haandværkerforeningen blev ligeledes af Komitéen opfordret til at tiltræde Adressen; men Bestyrelsen mente, at en saadan Tilslutning vilde staa i Modsætning til, hvad der tidligere var udtalt af Foreningen i Grundlovs- og Valglovssagen, og efter at have faaet

„Siig mig, min Herre, — for det er nødvendigt, inden man slutter næiere Bekjendtskab, at kjende hinandens Anskuelser, — er De Aristokrat eller er De Demokrat?“
 „Nei — jeg er Skomagervend!“ (Corsaren).

„En Blik-Plattenslager-Ladesvend. (Tegnet efter Naturen). Inte befatte med Politik! — Heller arbejde paa Plattenslageriet! — Det betaler sig — for Ladesvendene!“ (Corsaren).

fornøden Bemyndigelse af Repræsentantskabet svarede den den 25. Juni, „at det maatte overlades ethvert Lav især at tage Bestemmelse i saa Henseende“¹⁾.

Nogen større Interesse for Deltagelse i det politiske Liv lagde Haandværkerforeningen ikke for Dagen i 1849, hvad man maaske efter dens Optræden i Valglovsspørgsmaalet kunde have ventet. Den 10. Marts havde den ved det sædvanlige Prøvevalg til Borgerrepræsentationen udpeget 6 af Foreningens egne Folk og 3 andre som Kandidater²⁾; men da der i Efteraaret skulde foretages Valg til Rigsdagen efter den nye Forfatning, var den mær-

1) Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 157 af 15/6 1849. — Forhandlingsprotokol 1841-62, 204. — Kopibog 1841-62, Nr. 79 af 25/6 1849. — Beretning 1849, 19 fig. — Nyrop, 249.

2) Forhandlingsprotokol 1841-62, 197. — Beretning 1849, 12. — De 9 Kandidater var: Tømremester J. A. Blom, Universitetsbogbinder J. C. Falck, Muremester J. H. Kornbech, Agent J. C. Lund, Kgl. Teatermaler Troels Lund, Malermester C. Tilly, Hofskomager J. A. Thrane, Etatsraad Algreen-Ussing og Malermester P. G. Wörmer.

keligt uinteresseret. „Den patriotiske Forening“, der til Formand havde Nationalbankdirektør C. V. HAAGEN meddelte den 26. September, at man foreløbig havde samlet sig om 5 Folketingskandidater for København (ALGREEN-USSING, GROSSERER C. BROBERG, Professorerne DAVID og J. E. LARSEN og Overretsassessor C. MOURIER), og man anmodede Haandværkerforeningen om at udpege for den „Mænd, til hvis industrielle Dygtighed og Kundskaber der haves Tillid“, for at man kunde opstille dem til Valget. Bestyrelsen besluttede at henvende „Den patriotiske Forening“s Opmærksomhed paa to Kandidater, Overretsassessor OTTO MÜLLER for 4. og Skomagermester C. F. LIER for 7. Distrikt. Inden man afgav dette Svar, lod man dog FUGMANN mundtlig henvende sig til OTTO MÜLLER, og denne gjorde da opmærksom paa, at hans Anskuelser om Nærings sagen, som han i 1847-48 havde offentliggjort i „Fædrelandet“¹⁾, stadig var uændrede og næppe stod i Samklang med de Principper, der gjorde sig gældende i Haandværkerforeningen; han antog, at han ikke som vordende Rigsdagsmand kunde være Talsmand for Standen i den Retning, den kunde ønske, og foreslog, „at man forud ved en ærlig og aaben Udtalelse kommer paa det rene med denne Sag“. Samtidig ytrede han, at han intet havde imod at betragte Foreningens Henvendelse som usket, saa „hver Part træder tilbage til sit forrige Standpunkt“. Da FUGMANN aflagde Beretning herom, var Bestyrelsen klar over, at den kunde gaa den anviste Vej, og bad MÜLLER betragte Henvendelsen som ikke foretaget, idet den samtidig udtalte sin „sande Paaskønnelse for den aabne og velvillige Maade“, MÜLLER var optraadt paa. Da man endelig den 26. November svarede „Den patriotiske Forening“, kunde man derfor kun udpege C. F. LIER som Kandidat for 7. Distrikt, samtidig med at man billigede de

1) Otto Müller havde oplyst, at han havde været uenig med sine Kolleger i Lavskommissionen, fordi de ikke var gaaet ud fra den Anskuelse, at Næringsfrihed burde indføres, men havde nøjedes med at forlange, at dette Spørgsmaal atter skulde tages op efter tyve Aars Forløb, uden iøvrigt nærmere at udtale sig om, hvad der saa til den Tid skulde ske. Müller mente nemlig, „at Næringsfrihedens Fordele er saa tilstrækkelig godtgjort saavel ved Videnskaben som ved Erfaringen, at man ikke skulde betænke sig paa at proklamere en paa dette Princip grundet Tingenes Tilstand som det, hvortil man efter en vis Tids Forløb (5 à 10 Aar) burde komme“, idet han dog saaledes ønskede en Overgangsperiode. Forøvrigt erkendte han, at man i Forslagene havde søgt at fjerne det skadelige ved Lavsvæsenet, og mente, at der allerede vilde være vundet meget ved at følge Komitéens Forslag; men han tilføjede rigtignok: „Det næste betydelige Skridt i samme Retning maa da nødvendigvis bestaa deri, at Lavsvæsenet ophæves, og Næringsfrihed indføres“. — Müllers Artikler findes i „Fædrelandet“ for 7/12 1847, hvor han anmelder Lavskommissionens Betænkning, for 17/1 1848, hvor han paa Grundlag heraf fremsætter et Forslag til Borgerrepræsentationen, for 19/1 s. A., hvor han forsvarede Betænkningen mod Angreb fra Tschernings og Fabrikant E. R. Groves Side, og den 25/8 s. A., hvor han afviser „Haandværksstandens Bemærkninger“.

andre fem foreslaaede Kandidater, og man lovede efter Evne at samle Stemmerne om dem ved Valget¹⁾).

Sidst i August havde Skomagermester MOURITZEN meddelt Bestyrelsen, at han agtede at stille sig til Valget, og paa en noget ostentativ Maade havde han derfor bedt den sammenkalde Oldermænd og Oldgeseller til et Møde, hvor han kunde fremsætte sine Anskuelser. Man svarede ham, at selvom det var ønskeligt, at Standens dygtige Kræfter kunde repræsentere dens Interesser paa Rigsdagen, kunde man ikke tilraade, at Foreningen virkede, som han ønskede, men henviste til, at der sandsynligvis vilde finde et Prøvevalg Sted som i 1848²⁾). Dette ses dog ikke at være sket.

Paa Valgdagen den 4. December mødte LIER kun frem for at trække sin Kandidatur tilbage. MOURITZEN, der havde stillet sig i 5. Kreds mod den af Haandværkerforeningen anbefalede DAVID, fik 6 Stemmer!³⁾ I samme Kreds havde mærkeligt nok en anden Haandværker, Sadelmagermester C. A. F. CHRISTENSEN, ogsaa stillet sig; Valget faldt paa DAVID. Tøjmagervsvend A. C. KLAMER fra Haandværkerdannelsesforeningen havde stillet sig i 9. Kreds, men opnaaede ikke Valg. Kun een fra Haandværkerne og de Industridrivendes Kreds kom til at repræsentere København i Folketinget, Jernstøber LUNDE⁴⁾). Tanken om Haandværkerrepræsentanter i Rigsdagen var endnu ikke rigtig blevet klar for Standens Medlemmer; en halv Snes Aar senere skulde Forholdenes Udvikling faa det til at gaa op for dem, at det var en Nødvendighed at have Talsmænd paa dette Forum.

Borgerrepræsentations- og Rigsdagsvalg; Grundlovsfester. Inden for Foreningen holdt man i de følgende Aar som hidtil Prøvevalg til Borgerrepræsentationen. I 1850 kom Overretsassessor BORNEMANN øverst paa Listen, der ellers omfattede seks af Foreningens egne Folk. Prøvevalget i 1851 gav en Liste paa elleve Navne, hvoraf en Urtekræmmer, en Grosserer og to Fabrikanter, Resten Haandværkere fra Foreningen. I 1853 var der kun fem Haandværkere blandt de ni udpegede Kandidater, derudover en Oliefabrikant, en Bankdirektør, en Waterschout og en Justitsraad. Aaret efter var der atter fem Haandværkere paa Listen og ellers en Brygger, en Fabrikant, en Grosserer og en Professor. I 1855 blev syv Haandværkere valgt

¹⁾ Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 163 af $\frac{28}{9}$ 1849. — Forhandlingsprotokol 1841-62, 207, 212, 213, 214 flg. — Kopibog 1841-62, Nr. 132 og 138 af $\frac{9}{11}$ og $\frac{26}{11}$ 1849. — Beretning 1849, 23, 33, 34.

²⁾ Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 161 af $\frac{28}{8}$ 1849. — Forhandlingsprotokol 1841-62, 206. — Kopibog 1841-62, Nr. 84 af $\frac{3}{9}$ 1849. — Beretning 1849, 22 flg.

³⁾ Aaret efter stillede han sig forøvrigt paany, denne Gang mod Lensgreve F. Knuth og fik da 77 Stemmer (Bauer, 76).

⁴⁾ Nyrop, 250. — Bauer 77 flg., 81.

og desuden en Grosserer, en Silke- og Klædehandler og en Generalprokurør. Det følgende Aar udpegedes syv Kandidater: en Professor, en Justitsraad og fem Haandværkere, og i 1857 blev Resultatet: syv af Foreningens Folk, en Vekselmægler, en Højesteretsassessor og en Fabrikmester. Syv Haandværkere, to Urtekræmmere, en Overretsprokurator, en Grosserer og en Brygger valgtes Aaret efter, og i 1859 og 1860 blev der ligeledes holdt Prøvevalg; men disse to Aar er Resultatet ikke indført i Forhandlingsprotokollen. I 1861 indeholder Listen ikke mindre end ni af Standens egne Folk blandt de tolv valgte¹⁾.

I Anledning af Rigsdagsvalget 1853 fastslog Foreningen sit politiske

„Hvordan det gaar eller ikke gaar, Deres Velbaarenhed: Høitid og Fest maae og skulle vi have den 5te Juni, og De kan med al Deres Magt ikke forhindre det! (Corsaren).

Standpunkt. Midt i Februar meddelte Formanden C. TILLY Bestyrelsen, at han fra forskellige Sider havde faaet Opfordringer, der gik ud paa, at Haandværkerforeningen skulde benytte sin Indflydelse paa og Forbindelse med Hovedstadens Lav og Korporationer, saa der blev sikret den størst mulige Deltagelse i Valget fra disses Medlemmer. TILLY bifaldt Tanken og gjorde Opfordringen til sin egen; han stillede derfor følgende Spørgsmaal under Debat: „Skal Haandværkerforeningen søge at virke hen til, at saadanne Mænd bliver valgt til Medlemmer af Folketinget, der vil understøtte Hs. Maj.s Regering i Udførelsen af dens Politik i Overensstemmelse med Kundgørelsen af 28. Januar 1852?“ Denne Opfordring til at støtte BLUHME'S Ministerium i den Politik, der var udtalt i Januarkundgørelsen, rejste Diskussion i Bestyrelsen, og Resultatet blev, at man henskød Spørgsmaalet til Repræsentantskabets Afgørelse. Den 19. Februar fandt dettes Møde Sted, og her blev der gjort Indvending mod Spørgsmaalet Form; men saa

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 218, 220, 238 fig., 241, 280 fig., 306, 307, 322 fig., 340 fig., 396 fig., 435, 454, 500, 530. — Beretning 1850, 5 fig., 7; 1851, 19 fig.; 1853, 10 fig.; 1854, 18. — I 1859 sendte Haandværkerforeningen Listen over de foretrukne Kandidater rundt til Lavenes Oldermænd og Korporationernes Formænd med et trykt Cirkulære af $\frac{2}{3}$ s. A. (Ekspl. heraf i Bestyrelsen III c).

foreslog et Medlem, at man hellere først – inden man gik videre i Sagen – lod Forsamlingen afgøre, „om Haandværkerforeningen i det Hele taget skulde i dette Tilfælde betegne nogen bestemt Retning i politisk Henseende eller ikke“. Efter „gentagen Opfordring“ satte TILLY dette Forslag under Afstemning, og med meget stor Majoritet vedtog man, „at man aldeles intet skulde foretage med Hensyn til denne Sag“. Haandværkerforeningen havde fastslaaet, at den var en upolitisk Forening¹⁾.

Samme Standpunkt indtog man over for Opfordringerne til at fejre Grund-

„Et Forslag til en Grundlovsfest“.

(Folkets Nisse).

„Et Bagslag til en Dito“.

lovsfest. For første Gang højtideligholdt man i 1853 ved en offentlig Fest i København Grundlovens Fødselsdag. En Procession paa 15.000 Mennesker med Faner og Musik drog gennem Byen til Gothersgades Eksercerplads, hvor Festen blev holdt. Men Haandværkerforeningen var ikke med, skønt den havde modtaget Opfordring dertil fra baade Oldgesellforeningen og Arbejderforeningen, motiveret med, at de politiske Forhold nu under den begyndende Reaktion gjorde det dobbelt ønskeligt, at Københavnerne manifesterede deres „Hengivenhed for Grundloven og Kærlighed til dens Giver“; Haandværkerforeningen svarede med at henvise til, at større Deltagelse kunde forventes, hvis Lavenes Deltagelse blev organiseret af de enkelte Oldermænd, og den besluttede selv intet at foretage i Sagen²⁾.

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 278, 279. — Beretning 1853, 9 flg.

²⁾ Bestyrelsen XIII a: Skrivelser af ²⁸/₅ 1853. — Forhandlingsprotokol 1841-62, 290. — Kopibog 1841-62, Nr. 59 og 60 af ³⁰/₆ 1853. — Beretning 1853, 16.

Næste Aar havde Ministeriet Ørsteds reaktionære Fremfærd skabt Jordbund for at gøre Grundlovsfesten til en storartet Demonstration mod Regeringen. 25.000 Mennesker fejrede den frie Forfatning ved Festen paa Eremitagesletten. Arbejderforeningen havde paany opfordret Haandværkerforeningen til at deltage og modtaget samme Svar som Aaret før. Den 12. December s. A. var Uviljen mod ØRSTEDS Ministerium blevet saa stærk, at Kongen afskedigede det og derved genoprettede det gode Forhold til sine Undersaatter. Samme Dag skrev RIMESTAD som Arbejderforeningens Formand til Haandværkerforeningen og bad om dens Medvirkning til sammen med forskellige andre Foreninger at bringe Kongen et Fakkeltog i Anledning af „de sidste Dages Begivenheder“. Paany indtog Haandværkerforeningen det Standpunkt, at Virksomhed af denne Art var „Foreningens Tendens uvedkommende“, og den deltog derfor ikke i Fakkeltog til Kristiansborg den 18. December, en Procession med mange Tusinde Mennesker og 1200 Fakler¹⁾.

Grundlovsfesten i 1855 blev holdt i Tivoli, og Kongen og hans Gemalinde deltog deri. Det Udvalg, der havde forberedt den, havde opfordret Haandværkerforeningen til at deltage; men baade dette og det følgende Aar fastholdt Foreningen sit een Gang indtagne Standpunkt, og derefter synes der ikke foreløbig at komme flere Opfordringer af denne Art til Foreningen²⁾. Om Haandværkerforeningens Optræden ved Rigsdagsvalget i 1858, der var dikteret af dens Stilling til Næringsloven, er tidligere oplyst³⁾.

Værnepligten og Næringskatten. Skomagemester MOURITZEN ønskede i 1850 at holde nogle Foredrag i Haandværkerforeningen om Udkastet til Lov om borgerlig Værnepligt; han vilde oparbejde Stemning for en Protest til Rigsforsamlingen mod Forslaget om forlænget Værnepligt for København. Bestyrelsen havde ikke noget imod, at Foredragene blev holdt for Medlemmernes sluttede Kreds; men den ønskede ikke nogen offentlig Bekendtgørelse om deres Afholdelse, da Sagen var paa et rent forberedende Stade; der havde endnu ikke været nogen Forhandling i Borgerrepræsentationen om den. Ved denne som ved flere andre Lejligheder synes man at have behandlet MOURITZEN med en vis Kølighed i Foreningens Ledelse⁴⁾.

¹⁾ Bestyrelsen XIII a: Breve af $\frac{2}{5}$ og $\frac{12}{12}$ 1854. — Kopibog 1841-62, Nr. 33 og 67 af $\frac{11}{5}$ og $\frac{16}{12}$ 1854. — Forhandlingsprotokol 1841-62, 311, 319 flg., 320. — Beretning 1854, 19, 27 flg.

²⁾ Bestyrelsen XIII a: Brev af $\frac{30}{5}$ 1855. — Bestyrelsen III a: Brev af $\frac{30}{5}$ 1856 (Lægget: Breve 1853-56). — Kopibog 1841-62, Nr. 26 af $\frac{2}{6}$ 1855 og Nr. 99 af $\frac{3}{6}$ 1856. — Forhandlingsprotokol 1841-62, 328 flg.

³⁾ Se Side 204-07.

⁴⁾ Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 149 af $\frac{7}{1}$ 1850. — Forhandlingsprotokol 1841-62, 216. — Kopibog 1841-62, Nr. 6 af $\frac{10}{1}$ 1850. — Beretning 1850, 4 flg.

I 1851-53 beskæftigede Foreningen sig med et kommunalt Anliggende af Vigtighed. Fabrikant og Borgerrepræsentant A. FIBIGER gjorde kort før Nytaar 1850 Borgerrepræsentationen opmærksom paa, at Magistraten paa Budgettet for 1851 havde forhøjet Næringsskattens samlede Beløb, skønt Stadens Reservefond var steget ud over det af Kommunalbestyrelsen fastsatte Maksimum 400.000 Rdlr., i Stedet for at man burde have andraget Indenrigsministeriet om Tilladelse til at anvende det overskydende Beløb til Næringsskattens Nedsættelse. Borgerrepræsentationen stillede imidlertid Sagen i Bero med den Motivering, at man burde oppebie Kommunalbestyrelsens paatænkte Omordning; men hermed slog FIBIGER sig ikke til Taals, saa meget mindre som man nu havde talt om denne Omordning i over ti Aar. Borgerrepræsentationens anden Motivering var, at Kommunen kunde vente store Udgifter til Kloak-, Vand- og Gasanlæg; herover for indvendte FIBIGER, at disse Udgifter ikke burde bæres af de Næringsdrivende alene, men af alle Byens Beboere. FIBIGER henvendte sig den 12. Februar 1851 til Haandværkerforeningen og bad den støtte ham, naar han ikke ligegyldigt og stiltiende kunde underkaste sig den Uret og Vilkaarlighed over for de næringsdrivende Borgere, der for største Delen var uformuende. Han ønskede, den paa sine egne og de næringsdrivende Borgeres Vegne skulde andrage om, at Kommunalbestyrelsen i Tide vilde tage Forholdsregler til at berigtige den begaaede Fejl, saa Næringsskatten blev nedsat¹⁾.

Haandværkerforeningens Repræsentantskab fandt Sagen meget vigtig og nedsatte et Udvalg i denne Anledning²⁾. Først den 26. Maj 1852 kunde Bestyrelsen drøfte Sagen paany, efter at Udvalget havde afgivet Betænkning. I Mellemtiden var der sket det, at Borgerrepræsentationen i Januar s. A. havde behandlet FIBIGERS Forslag og bestemt, hvad der lod sig gøre i Sagen for Øjeblikket. Haandværkerforeningens Bestyrelse mente derfor „heller ikke at kunne indgaa paa Forslaget, saaledes som dette i det Hele foreligger“. Derimod fandt den i høj Grad Grund til at se nærmere paa de Principer, hvorefter Næringsskatten reguleredes, og den mente, man burde gaa den Vej, at man fik organiseret et Andragende til Magistraten fra samtlige Næringsdrivende. Heri skulde man udtale sin beføjede Frygt i Anledning af de sidste Aars betydelige Forhøjelser af Skatten, „idet man tør formene, at den kunde sættes til et vist Maksimum, saaledes at de Udgifter, der nu foranlediger dens Forstørrelse for dermed at dække anden Underbalance, maatte søges udredet paa andre Maader“. Det blev overdraget til KRAMP

1) Bestyrelsen XIII a: Brev af 12/2 1851 med Bilag.

2) Det bestod af C. F. Lier, A. C. Geisler, Skomagermester P. Dahlberg, Garvermester A. Hertz og Skomagermester Mouritzen; Lier og Mouritzen traadte senere ud.

at udarbejde Koncept til et saadant Andragende, og Repræsentantskabet og Generalforsamlingen gav i Oktober sin Billigelse af, at man opfordrede samtlige Handelslav og -korporationer til at træde sammen med Haandværkerstanden ved Indgivelsen af Andragendet; vilde de ikke tiltræde det, skulde Haandværkerstanden alene indgive det¹⁾.

Med effektive Skridt trak det dog i Langdrag. I Marts 1853 fandt Bestyrelsen Tidspunktet for Andragendet belejligt og besluttede med et trykt motiveret Forslag at indbyde samtlige Oldermænd og Formænd for Haandværks- og Handelslavene og -korporationerne til et Møde. Der blev dog intet foretaget, og i Oktober stillede Repræsentantskabet hele Sagen i Bero, da der nu fra Borgerrepræsentationen var gjort Skridt til Ændring af hele Skattesystemet²⁾. En Komité af Magistrat og Borgerrepræsentation havde foreslaaet Næringskattens fuldstændige Bortfald og Erstatning af en almindelig Byskat; men Resultatet blev Loven af 14. April 1855 om Nærings- og Hjælpekatten. Heraf var Hjælpekatten en Formue- og Lejlighedsskat, der skulde udgøre $\frac{1}{3}$ - $\frac{1}{2}$ af det samlede Skattebeløb. Med dens Fordeling var Kleinsmedemester J. CUMANN utilfreds, og han foreslog i November, at Haandværkerforeningens Repræsentantskab skulde fremføre Standens Klage derover; men de øvrige Bestyrelsesmedlemmer fandt ikke Grund her til; de, der følte sig forurettet, kunde klage paa rette Sted, og Bestyrelsen havde Tillid til, at Fordelingen var foretaget efter bedste Skøn og Oplysninger³⁾.

Københavns Udvidelse; Industribank; Toldtarif. „Foreningen for Arbejdsklassens Vel“ vilde i 1852 indsende et Andragende om Ophævelse af Indskrænkningerne for Byggefriheden i Københavns nærmeste Omegn, inden for Demarkationslinien, da Boligtrangen var meget stor, især for Arbejderklassen, der var stuvet sammen i højst usunde, overfyldte smaa Lejligheder inden for Voldene. Man fremhævede, at den nyere Krigskunst havde gjort den københavnske Landbefæstning værdiløs, saa der ikke var Grund til at opretholde Demarkationsterrænet; Hovedstadens Befolkning voksede aarlig med henved 1000 Indbyggere, og denne Forøgelse krævede til Handelens og Industriens Udvikling mere Plads, end der var inden for Voldene. Andragendet blev ogsaa sendt til Haandværkerforeningen for at faa Underskrifter,

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 238, 240, 258, 259 fig., 262, 268, 270. — Bestyrelsen XIII a: Breve af $\frac{13}{3}$, $\frac{26}{4}$ og $\frac{10}{5}$ 1852 fra henholdsvis Geisler, Dahlberg og Geisler. — Beretning 1851, 9-19; 1852, 12 fig., 22, 24.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 282, 294. — Beretning 1853, 19.

³⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 333 fig. — Villads Christensen: København 1840-57, 623 fig.

og Bestyrelsen lod det fremlægge paa Læsebordet i Foreningslokalet¹⁾. Interessen synes ved denne Lejlighed ikke at have været større for Sagen. Andragendet fik iøvrigt ca. 10.000 Underskrifter og blev indsendt til Rigsdagen i Begyndelsen af 1853.

Seks Aar senere, i Februar 1858, fik Foreningen en Henvendelse, der paany rejste Spørgsmaalet. „Arbejderforeningen“ sendte ved sin Formand, Major L. M. MÜLLEN Foreningen et Andragende, man agtede at tilstille Rigsraadet, og som man ønskede dens Medvirkning til. Man vilde bede Rigsraadet

„Naar en Haandværker „mister sin Førlighed“, anvises ham Pension paa „Almindeligheden“, i Vartou, Frederiks Arbeidshuus etc., med en kontant ugentlig Udbetaling af 4 Mk. 6 Sk.“ (Corsaren).

af yderste Evne bidrage til, at Københavns Volde i den nærmeste Fremtid blev sløjfet, for at sunde og gode Boliger kunde blive opført paa Terrænet mellem Staden og dens Forstæder; derved vilde en stor Trang for den uformuende Del af Hovedstadens Befolkning blive afhjulpet. Man henviste til Andragendet af 1853 og føjede til dets Motiveringer, at Huslejen paa Grund af Bolignøden var steget 30-50 % i Aarene 1852-58, og at de sanitære Hensyn krævede Udvidelser; man havde jo den store Kolerapidemi i frisk Minde og henviste til den københavnske Befolknings stigende Dødelighed. Bestyrelsen tiltraadte Andragendet, men forelagde Sagen for en ekstraordinær Generalforsamling den 24. Februar; her blev der rejst Indsigelse mod, at man tog nogen Beslutning, da Sagen ikke havde været behørigt bekendtgjort ved Opslag i Foreningslokalet. En ny Generalforsamling den 10. Marts drøftede i „en livlig og udbredt Diskussion“ Sagen og vedtog derefter en Resolution: „Forsamlingen anser det for særdeles ønskeligt, at Regeringen

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 274. — Beretning 1852, 26.

vil være betænkt paa, at Staden i sin umiddelbare Omegn vinder Plads til saadan Udvidelse, som den Aar for Aar stigende Befolkning maatte gøre nødvendig, for at Trangen til hensigtssvarende og luftige Boligers Opførelse derved kan afhjælpes“. Denne Tilslutning til Andragendet gav GEISLER derefter Major MÜLLEN Meddelelse om to Dage senere¹⁾.

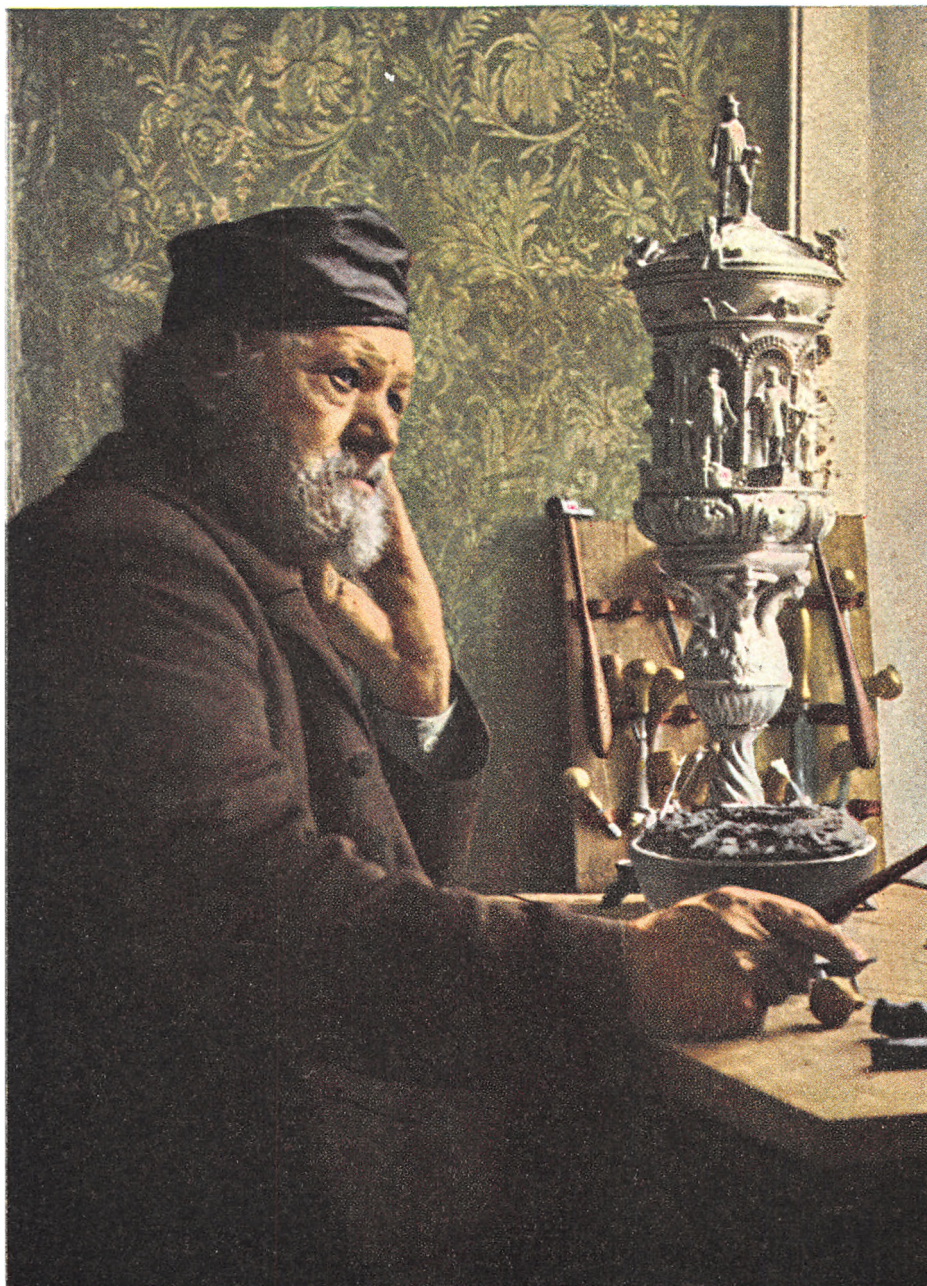
Sidst i November 1853 fik Haandværkerforeningen tilsendt et Projekt til en Laanebank for Industridrivende. Det cirkulerede i Bestyrelsen, og den 10. December vedtog man, at Planen skulde være Diskussionsemne ved Foreningens første Diskussionsmøde i Vintersæsonen 1853-54. Paa Plenarmødet den 11. Januar 1854 anbefalede Formanden A. C. GEISLER „dette Institut til de Herrer Oldermænds Opmærksomhed ved i deres respektive Lav at foranstalte alt, hvad der maatte anses hensigtsmæssigt til Anliggendets Fremme“. Planen blev til Virkelighed. Den 1. Februar aabnede „Københavns private Laanebank“ sin Virksomhed²⁾.

I Begyndelsen af 1857 havde et af Bestyrelsesmedlemmerne bragt i Erfaring, at en ny Toldtarif var under Udarbejdelse og vilde blive forelagt Handelsstanden til Betænkning; han mente derfor, at man burde forsøge at udvirke, at ogsaa Haandværkerstandens Mening blev hørt. Det skulde ske ved, at Bestyrelsen indbragte et Andragende til Finansministeriet, undertegnet ogsaa af Komitéen til Haandværksstandens Tarv i Danmark. Man vedtog dette Forslag, dog med den Ændring, at Andragendet skulde stiles til Generaltolddirektoratet og indleveres af Formanden A. C. GEISLER personlig. Koncepten til Andragendet cirkulerede blandt Bestyrelsen, og den 14. Februar afgik Skrivelsen. Den var kun underskrevet af Formanden paa Bestyrelsens Vegne og indeholdt en Anmodning om at faa tilsendt et Eksemplar af Udkastet til Toldtariffen; man tvivlede ikke om, at høje Vedkommende havde indhentet alle overkommelige Oplysninger; men man mente tillige, „at der fra Haandværksstanden maatte kunne ydes ikke uvæsentlige Bemærkninger og Meddelelser, hentet fra det praktiske Liv og den daglige Erfaring“. Derfor vilde Haandværkerforeningen samle saadanne fra den store Kreds, den stod i Forbindelse med, til Belysning af „mange Dele i Produktion, Af- og Omsætning, hvorom Haandværkerne har særlig Kundskab“; den gældende Tarif indeholdt ikke faa Sager, der enten angik rent indenlandske Frembringelser, som udførtes, eller Ting, der dels som Raa-varer, dels forarbejdet indførtes i Haandværkets og Industriens Interesse³⁾.

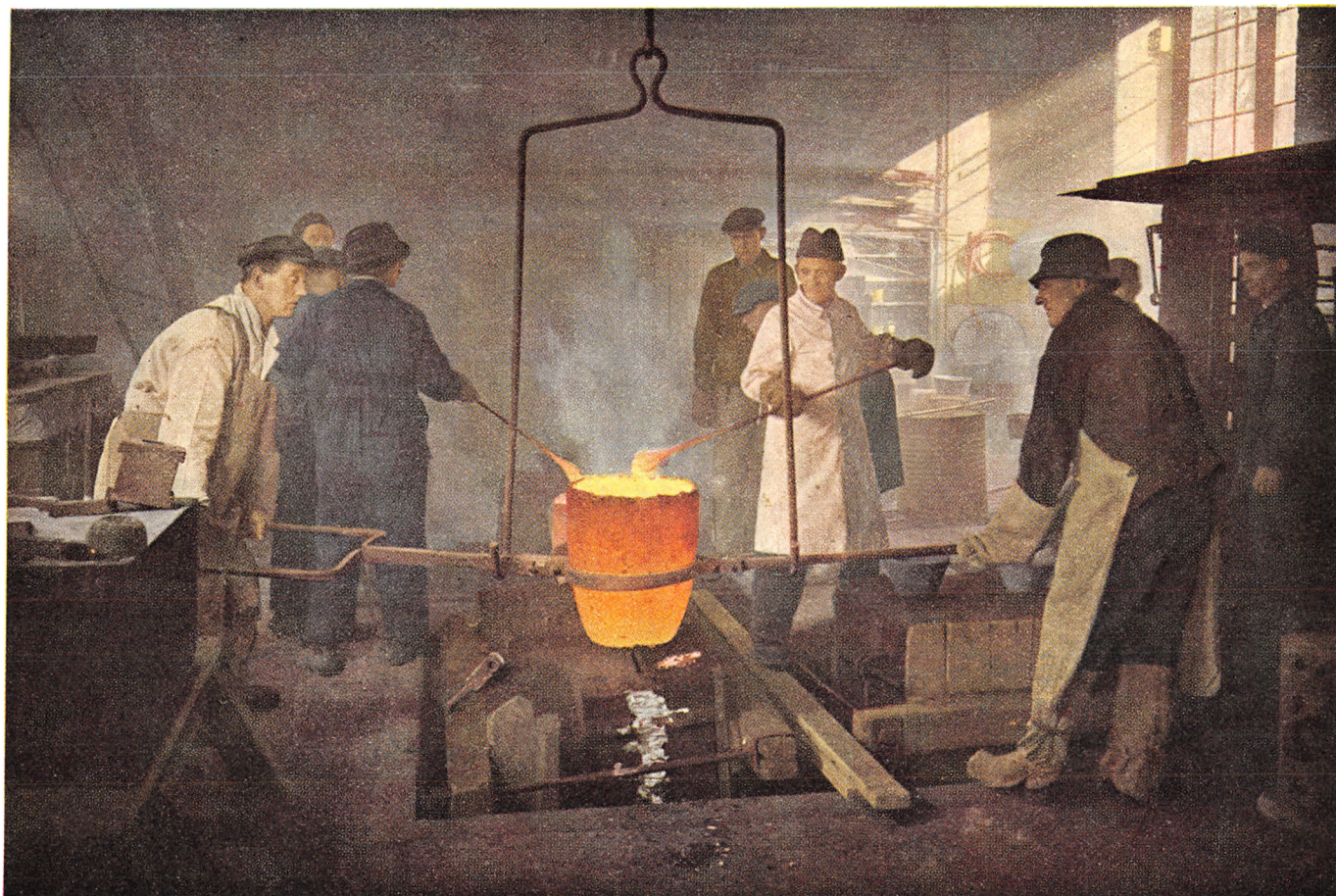
¹⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 433, 434, 435, 436 fig. — Kopibog 1841-62, Nr. 187 af $\frac{12}{3}$ 1858.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 298, 299, 301. — Beretning 1854, 13.

³⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 390 fig., 391, 392, 394. — Kopibog 1841-62, Nr. 8 af $\frac{14}{2}$ 1857.

Københavns Guldsmedelaug: Oldermænd Arent Nikolaj Dragsted ved Arbejdet.

Gørtlerlauget i København: En Støbning i 1939.

Derefter hørte man ikke noget til Sagen, før Foreningen i September fik en Indbydelse, undertegnet af Hofgalanteri- og -kunsthändler M. H. BING, til et Fællesmøde den 30. September s. A. af alle, der følte sig berørt af det nu paa Rigsdagen forelagte Forslag til „Lov om Told- og Skibsafgifter“. Haandværkerforeningen svarede straks, at den med Fornøjelse vilde deltage i Fællesmødet¹⁾. Herefter hører man ikke mere om Sagen i Foreningens Arkivalier; dens Mening om Lovforslaget synes ikke at være indhentet af Myndighederne. Den 31. August havde Bestyrelsen sendt et Cirkulære til Oldermændene, hvori den henledte deres Opmærksomhed paa Toldlovs-kommissionen, som „vistnok efter bedste Evne vil afhjælpe de muligt i Udkastet stedfindende Mangler og Uligheder“; dog vilde „letteligen den specielle og lokale Kundskab om forskellige ikke uvigtige Ting savnes, og det navnlig saadanne, hvorom Haandværksstanden for sin Kreds vil kunne meddele fornødne Oplysninger. Flere Lav har ogsaa allerede foretaget saadant for deres Vedkommende“. Man opfordrede derfor Oldermændene til at fremkomme med deres Bemærkninger om Lovforslaget og tilbød dem Vejledning i denne Henseende²⁾.

Udstilling i Aalborg; Næringsløsheden. Oppe i Aalborg forberedte man i Foraaret 1859 en Industriudstilling, som skulde afholdes i August og omfatte „Landets Raastoffer, alle Slags indenlandske Frembringelser af Jordbrug, Haandværks-, Fabriks- og Husfiden, lige fra de simpleste kurante Fornødenheds- og Handelsvarer indtil de mest komplicerede Maskiner“. Industriudstillinger var ikke noget sjældent Fænomen længere; men Jylland stod i denne Henseende tilbage for det øvrige Land; Udstillingen skulde være en Salgsudstilling, og da den nedsatte Komité udsendte Indbydelser til den, kunde den bl. a. love Udstillerne halv Fragttakst fra København til Aalborg. Ogsaa Haandværkerforeningen fik en Del Indbydelser, ledsaget af en Opfordring til at anbefale Udstillingen i en videre Kreds. Bestyrelsen sendte en trykt Meddelelse herom til Oldermændene for de enkelte Lav og tilbød at samle Anmeldelserne til videre Ekspedition til Komitéen i Aalborg. Der indkom ialt kun 5 Anmeldelser gennem Haandværkerforeningen; Udstillerne var en Kammermester, en Hofstolemager, en Kleinsmede-, en Snedker- og en Skomagermester. Formodentlig har flere dog givet Anmeldelse direkte til Aalborg³⁾.

¹⁾ Bestyrelsen III c: Brev af 17/8 1857 (Lægget: Breve 1856-57). — Kopibog 1841-62, Nr. 796 af 21/8 1857. — Forhandlingsprotokol 1841-62, 416.

²⁾ Kopibog 1841-62, Nr. 757-90 af 31/8 1857; Koncept dertil i Bestyrelsen XIII a. — Forhandlingsprotokol 1841-62, 415.

³⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 458, 467. — Bestyrelsen III c: Trykte Breve af 31/3, 18/4 og 26/5 1859. — Kopibog 1841-62, Nr. 70 og 74-78 af 19/7 og 26/7 1859.

I Efteraaret 1859 fik Haandværkerforeningen en Henvendelse fra en af „Folkeforeningen“ nedsat Komité om at deltage i en Forhandling „for at virke til Afhjælpning af den herskende Næringsløshed“. Bestyrelsen vedtog den 4. November at udsætte den til nærmere Overvejelse, men synes ikke at være naaet til en saadan endnu, da Tobaksfabrikant J. S. TRIER i Begyndelsen af 1860 sendte den et Forslag om, at Foreningen skulde nedsætte en 7-Mands Komité til at udarbejde en Adresse til FREDERIK VII. Adressen skulde bede Kongen „befale sit Ministerium til hurtigst muligt at foranstalte et af de projekterede større Bygningsforetagender i eller om København bragt i Udførelse for derved at raade Bod paa den Næringsløshed, der for Øjeblikket i en for enhver tænkende Borger foruroligende Grad hersker blandt Stadens Haandværkere og Arbejdere og som Følge deraf blandt alle næringsdrivende Borgere“. De projekterede Foretagender, han tænkte paa, var Forandringerne paa Gammelholm og ved Voldene, samt „efter min Formening det vigtigste: Havnens Udvidelse ved Kalleboderne, hvortil der efter Forlydende alt er tegnet $\frac{3}{4}$ af hele den fornødne Kapital i England, hvilke betydelige fremmede Summer altsaa vil komme Penge-cirkulationen i Landet tilgode“¹⁾.

Bestyrelsen var i sit Møde den 9. Februar enig om, at der paa Grund af „de herskende Tidsforhold“ var fuld Anledning til at fremme TRIERS Forslag; men Andragendet maatte „holdes i al Almindelighed uden at paavise bestemte Foretagender, men kun indeholde Nødvendigheden af, at der foretages noget for at sysselsætte de mange Arbejdsløse“. Repræsentantskabet billigede eenstemmigt dette Standpunkt; den 16. Marts havde Bestyrelsen Andragendet færdigt i Konzept; den 23. s. M. blev denne godkendt af Repræsentantskabet, der tillige besluttede, at det skulde overrækkes Indenrigsministeren ved to af Bestyrelsen udpegede; Universitetsbogbinder CLÉMENT og Tømremester H. P. MØLLER fik tre Dage senere Hvervet²⁾.

Andragendet indledes med disse Sætninger: „En trang og besværlig Tid er fremstaaet i København, saavel for Arbejdsherrer som for Arbejdere. Den bratte Overgang fra en stor og udbredt Virksomhed til Indskrænkninger i alle Omsætningsforhold har Dag for Dag fremskaffet flere og flere Arbejdsløse, og i dette Øjeblik er Antallet saa stort, at der bør tages alle mulige og passende Forholdsregler for at tilvejebringe nogen Sysselsættelse, mildne noget af den forhaandenværende Nød og derved afværge videre-

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 483 flg. — Bestyrelsen III c: Triers udaterede Skrivelse (anbragt i Lægget: Breve 1852-54!).

²⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 499 flg., 501, 502, 503, 504. — Kopibog 1841-62, Nr. 26 af $\frac{30}{3}$ 1860.

gaaende sørgelige Tilstande. Vi ved, at Staten vel kun middelbart kan indlade sig paa Forsøg til at afhjælpe den bestaaende Trang; men det er ogsaa paa denne Maade, man nærmest attraar dens Bistand“. Der forestod dels Fortsættelse af ældre, dels Igangsættelse af forskellige nye Arbejder i Aarets Løb, offentlige Foretagender, hvortil Rigsdagen gav de fornødne Bevillinger. „Paabegyndelse og hurtig Fremme af disse Foretagender vil være i Stand til at bringe mange nu ledige Hænder i Virksomhed“. Dette vilde ikke kræve stort andet økonomisk Offer fra Statens Side, end at de nødvendige Summer hurtigere end ellers maatte tilvejebringes; de herved forarsagede mindre Udgifter vilde rigeligt blive opvejet ved den Nytte og Gavn, man derved ydede „den hele store Nærings- og Erhvervskreds“, og som ad mange Veje vilde vise sig at komme igen for Staten. I Tillid til, at Foreningens Ønske ikke var utidigt og dens Forslag ikke uigennemføreligt, sluttede den sin Henvendelse saaledes:

„Deres Majestæt vil selv med Bekymring se til de mange Tusinder, som for Tiden er uden Sysselsættelse og maa uden egen Vilje eller Skyld lide mange Savn og Besværligheder; men de haaber og stoler paa, at den Hjælp, der kan ydes, vil Kongen befale at skulle ydes. Thi tillader vi os som Repræsentanter for Københavns Haandværksstand og dens Haandværkerforening allerunderdanigst at andrage for Deres kgl. Majestæt om: at de offentlige Arbejder, som er bestemt at skulle udføres i Løbet af dette Aar, uden Ophold maa paabegyndes og fremmes med saadan Kraft, at der derved bliver Lejlighed og Adgang for den nu store arbejdsløse Del af Befolkningen til at erholde Beskæftigelse. Forvisset om, at denne Sag vil finde sin varme Befordrer og Talsmand i Deres Majestæt, ønsker vi Guds Velsignelse over Kongen, Kongens Hus og vort dyrebare Fædreland“¹⁾.

Forskellige Adresser i 1860 og 1861. Nytaarsnat 1859-60 kom det paa Kristiansborg Slots Ridebane til hæftige Demonstrationer mod Grevinde DANNER og Venstreministeriet ROTWITT – Udtryk for en vis Ophidselse i den nationalliberale Opinion over Forholdene ved Hoffet og deres Indflydelse paa det politiske Liv. Optøjerne blev gentaget tre Gange i Løbet af Januar 1860 og medførte Kampe med Politiet og en Række Fængslinger. I Haandværkerforeningens Bestyrelsesmøde Fredag den 20. Januar foreslog Viceformanden, Skomagermester BORCH, at man skulde indgive en Adresse til Kongen i Anledning af Gadeurolighederne for at fralægge sig al Delagtighed i disse Pøbeloptøjer og bevidne FREDERIK VII sin oprigtige Hengivenhed. En Afstemning viste, at Flertallet inden for Bestyrelsen var imod

¹⁾ Kopibog 1841-62, Nr. 24 af 2°/₃ 1860.

denne Tanke; men BORCH forlangte Sagen forelagt Repræsentantskabet. I dettes Møde fem Dage senere gik det dog ikke hans Forslag bedre; man vilde ikke foretage sig noget i den ønskede Retning. Skomagermesteren tog straks en kraftig Konsekvens af Sagens Udfald; han nedlagde omgaaende sit Hverv som Viceformand¹⁾.

I Januar 1860 foreslog LASENIUS KRAMP, at Foreningen ogsaa skulde gøre sin Indsats i Arbejdet for at faa Midler til at se det nedbrændte Frederiksborg Slot genrejst. Der var ved Initiativ fra allerhøjeste Sted blevet dannet en „Komité til Modtagelse af frivillige Bidrag til Frederiksborg Slots Genopbyggelse“, og KRAMP foreslog, at Foreningen nedsatte en Slags Underkomité til at modtage Gaver fra dens Medlemmer; han skrev: „Det tør vel antages, at der hos Haandværksstanden selv ligger en baade ydre og indre Opfordring til at understøtte denne Nationalsag, og at den med Haandværkerforeningen i Spidsen vil medføre et ønskeligt Resultat“. Hans Forslag fandt Støtte hos baade Bestyrelse og Repræsentantskab; men derefter høres der ikke mere til Sagen²⁾.

I Anledning af et Lovudkast om kommunale Valg fik Haandværkerforeningen omkring 1. Februar samme Aar en Skrivelse fra Selskabet „Borgerenighed“ i Nykøbing Mors. Blev Lovudkastet til Lov, vilde de mindre Skatteydere i Byerne, særlig Haandværkerne, efter Selskabets Mening ganske miste sine nuværende Rettigheder; derfor foretog man denne Henvendelse til samtlige jyske Købstæders, til Odenses, Svendborgs, Roskildes, Slagelses og Københavns Haandværkerforeninger i Haab om at vække Interesse for et Andragende til Rigsdagen om en særlig Repræsentation for Danmarks Købstæder. Haandværkerforeningen svarede herpaa, at den ikke var i Besiddelse af tilstrækkelige Oplysninger til at kunne have nogen bestemt begrundet Mening om Sagen, saa meget mindre som man især savnede Kendskab til mange Forhold i de mindre Byer. En Aktion som den paa-tænkte burde formentlig udgaa fra de af Loven berørte Kommuner, hvorefter det skulde være Foreningen kært at støtte Sagen efter Omstændighederne³⁾.

Fra Literaten og Originalen JOHAN JØRGENSEN JOMTOU fik Foreningen i Foraaret 1861 tilsendt et Andragende til Kongen om Indførelse af Juryer, Nævningedomstole, i Danmark, og han anmodede om, at Foreningen vilde understøtte det med Underskrifter. Bestyrelsen besluttede først at skrive

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 497, 498, 499. — Bestyrelsen III c: Brev af 26/1 1860.

²⁾ Bestyrelsen III c: Brev af 19/1 1860. — Forhandlingsprotokol 1841-62, 497 flg.

³⁾ Bestyrelsen III c: Brev af 26/1 1860 med trykt Bilag (Udkast til Andragendet). — Forhandlingsprotokol 1841-62, 499. — Kopibog 1841-62, Nr. 18 af 25/2 1860.

til Forfatteren, at hans Andragende ikke havde „fundet nogen Anklang“ i Bestyrelsen, men at man vilde forelægge Generalforsamlingen det, hvis han ønskede det og vilde vente saa længe. Man ændrede imidlertid Beslutningen derhen, at man vilde „fremlægge Andragendet paa Læsebordet til Medlemmernes Underretning og Deltagelse“, hvis Forfatteren ønskede det¹⁾.

Forskellige Sager. I Aarenes Løb tog Haandværkerforeningen sig lejlighedsvis af forskellige større og mindre Anliggender, enten ved Initiativ udefra eller efter egen Tilskyndelse, Sager, som ikke har været omtalt i det foregaaende.

En Smedemesterenke, Madam M. Nielsen i Kompagnistræde 57, saa i 1849 sin Virksomhed truet, idet hendes to Sønner var blevet udskrevet til Krigstjeneste. Smedelavet tog Affære og søgte Haandværkerforeningens Medvirkning til et Andragende for at faa lettet Stillingen for hende, og rent undtagelsesvis gav Foreningen sin anbefaling, da det drejede sig om „indtrufne sjældne og for Enkens Eksistens vigtige Omstændigheder“ og om en „værdig og stræbsom Kone“²⁾.

En Sekretær ROSENKILDE vilde i 1852 søge det Reiersenske Fond om en Understøttelse „til at fremme den af ham brugelige Skrivemetode, navnlig ved at udbrede den blandt Haandværkere, dels ved en moderat Betaling, dels aldeles frit“; han sendte sin Ansøgning til Haandværkerforeningen og bad om dens anbefaling. Han fik anbefalingen, „da man maatte antage et saadant Foretagende for meget ønskeligt“, men til Trods herfor alligevel ikke nogen Understøttelse af Fondet³⁾.

Formanden A. C. GEISLER underrettede i Plenarmødet den 18. Februar 1857 Forsamlingen om, „at den særegne Anledning, hvorfor Mødet var sammenkaldt, i Særdeleshed var for at meddele, at en hæderlig og agtet Medborger, Hr. Konferensraad JOHNSEN, der som Bestyrer for den Reiersenske Fond særdeles havde bidraget gennem denne til Haandværks og Industris Fremme, fejrede paa Fredagen den 20de dennes sit 50aarige Embedsjubilæum, og man havde i denne Anledning troet det for passende at bringe Jubilaren en Lykønskning ved en Deputation, hvilket man havde erfaret ogsaa skete fra forskellige andre Steder. Forsamlingen bifaldt denne Proposition, og vedtog man, at de samlede Oldermænd valgte eet af Bestyrel-

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 531, 532.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 202. — Kopibog 1841-62, Nr. 38 af ¹⁵/₄ 1849.

³⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 263. — Bestyrelsen XIII a: Brev af ¹³/₇, 1852 fra Geisler til Bestyrelsen. — Kopibog 1841-62, Nr. 37 af ¹⁵/₇ 1852. — Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 198 af ⁹/₁₀ 1852.

sens Medlemmer og Bestyrelsen 2 af Oldermændene til at sammentræde i nævnte Deputation for at overbringe Haandværksstandens Lykønskning¹⁾.

Uden for Dagsordenen var der paa Generalforsamlingen den 18. April 1859 blevet foreslaaet, at man skulde skænke Enken efter Skomagermester RIECHEL 10 Rdlr. af Foreningens Kasse. Bestyrelsen mente ikke, at Lovene gav Hjemmel for en saadan Udgift, og skød privat Beløbet sammen; sammen med 10 Rdlr., der var indsamlet ved Generalforsamlingen, blev Pengene af Formanden A. C. GEISLER sendt til Skomagermester L. RØIKJÆR med en Skrivelse, hvori man fra Bestyrelsens Side tog Afstand fra, at man kom ind paa denne Fremgangsmaade, da derved „let et Princip kunde blive etableret, der ikke lod sig gennemføre, og dette troede man at være forpligtet til at afværge, saameget mere som en Enke-Understøttelseskasse er organiseret, og denne ved fornøden Deltagelse af Medlemmerne vil være i Stand til at fyldestgøre alle billige Fordringer i saadan Henseende“. Iøvrigt indkom der ialt ved RØIKJÆRS, BALLINGS og seks andres Indsamlingsarbejde 195½ Rdlr. til Enken for at sætte hende i Stand til at fortsætte sin Mands Profession²⁾.

Da Bestyrelsen holdt sit første Møde i 1861, den 14. Januar, fik den Oplysning om, at „Stiftelsen for gamle Haandværksmestre og deres Enker i trange Kaar“ snart kunde fejre 25 Aars Jubilæum. Der var lidt Tvivl om Sagen, idet Indbydelsen til Deltagelse var udgaaet den 28. Januar 1835, medens Grundstenen til Bygningen paa Hjørnet af Filosofgangen og Ny Kongensgade var nedlagt den 9. Marts 1836, og Beboernes Indflytning i Stiftelsen var foregaaet i April 1837. „Man troede imidlertid at kunne betragte nærværende Aar som et Jubilæumsaar for Værket, der ved hint Aar 1836 egentlig havde lagt sit Fundament saavel ved Tilsagn om Understøttelse, ved Valg af Bestyrelse og ved Paabegyndelse af selve Arbejdet, og bestemte derfor at betegne dette Aars 28. Januar ved at foretage en Indsamling af Penge i Lavene til Bedste for Stiftelsen og tillige lade en Indbydelse udgaa til Deltagelse i et Festmaaltid den 28. dennes til Erindring om Dagen“. Sekretæren LASENIUS KRAMP skulde affatte en Opfordring, som trykt skulde tilstilles samtlige Oldermænd³⁾.

To Dage efter var Opfordringen trykt og blev sendt til Oldermændene; den ledsagedes af en Tegningsliste til Festmaaltidet; Betalingen var 2 Rdlr.

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 394. — Finansembedsmanden, Departementschef, Direktør for den Reiersenske Fond Vilhelm Ferdinand Johnsen (1788-1879) var 1807 blevet Kopist i Finanskollegiets Sekretariat.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 458. — Kopibog 1841-62, Nr. 36 af ³⁰/₄ 1859. — Bestyrelsen III c: Brev af ⁹/₆ 1859.

³⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 527.

for hver, og man mente at kunne glæde sig til „den virksomme Stifters, Hr. Justitsraad F. C. HJORTHS Nærværelse“. Den gamle Naalemagermester blev imidlertid af „Upasselighed“ forhindret i at være blandt de 70 Deltagere den 28. Januar. Under Festmaaltidet blev der indsamlet 50 Rdlr. 3 Mk. til Uddeling blandt Stiftelsens Gamle, og man besluttede, at der af Midlerne, som indkom ved Indsamlingen i Lavene, skulde oprettes et Legat til Understøttelse for de Gamle i Stiftelsen, bærende HJORTHS Navn; Renterne deraf skulde uddeles hvert Aar paa hans Fødselsdag den 22. Juni. En Adresse herom fra Oldermændene, dateret den 28. Januar, blev tilstillet HJORTH, og den 30. Januar takkede han i en længere Skrivelse. I Adressen havde man nævnt, at Legatet vilde blive paa mindst 1000 Rdlr.; men da GEISLER den 3. Juni tilstillede Stiftelsens Bestyrelse det da indkomne Beløb, maatte man beklage, at Sagen var trukket ud, og at der ikke var kommet mere end 515 Rdlr. ind. Indsamlingen var dog ikke sluttet endnu, og den 18. Juni var Legatet naaet op paa det tilsigtede Beløb, en 4 % Statsobligation paa 1000 Rdlr., dog ikke uden Tilskud fra „nogle enkelte Mænd i Haandværksstanden“. Den 28. Juni takkede Stiftelsens Bestyrelse for Gaven, og den 26. Juli oplystes det, at Naalemageren selv havde skudt yderligere 600 Rdlr. til, saa Legatets Formue blev paa 1600 Rdlr. En trykt Redegørelse for hele Sagen blev derefter tilstillet Oldermændene¹⁾.

FORENINGSLIVET

Lokalet i Bagernes Lavshus. Foreningen havde stadig sine Lokaler hos Bagerlavet i Læderstræde Nr. 26, og her blev man et Par Aar endnu. Foreningen havde efterhaanden erhvervet sig en Del Inventar, Bogsamlingen ikke at forglemme, og i Marts 1847 besluttede man at lade disse Ejendele brandforsikre; Kassereren fik i November Ordre til at besørge det i denne Henseende fornødne; Forsikringssummen blev sat til 500 Rdlr., i 1850 forhøjet til 600 Rdlr.²⁾.

I Marts 1849 begyndte man at drøfte Udvidelse af Lokale. Dels maatte det forøgede Medlemstal efterhaanden gøre det ønskeligt, at man fik mere Plads; men tillige omgikkes man med Planer om at udvide de ugentlige Mødeaftener til tre. Bestyrelsen og Repræsentantskabet enedes om at forelægge en Plan for Generalforsamlingen om, at man skaffede sig et Lokale,

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 528 fig., 532, 534, 535, 536, 540. — Bestyrelsen III c: Trykt Indbydelse af $\frac{1}{6}$ 1861 og Breve af $\frac{30}{1}$ og $\frac{28}{6}$ 1861 (i Lægget: Breve 1861). — Kopibog 1841-62, Nr. 7, 22 og 24 af $\frac{28}{1}$, $\frac{3}{6}$ og $\frac{18}{6}$ 1861.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 155, 164, 221. — Kopibog 1841-62, Nr. 54 af $\frac{9}{11}$ 1847. — Beretning 1847, 10, 19.

hvortil man skulde indbyde de Lav, der ikke selv havde Lavshus, til at leje Lokale til deres Forsamlinger. Generalforsamlingen den 2. April overlod til Bestyrelsen at søge Tanken realiseret til den kommende Vintersæson, og man gav Foreningens Husvært, Bagerlavet, Meddelelse om denne Plan, idet man spurgte, om Foreningen kunde leje de hidtil benyttede Lokaler i Lavshuset, navnlig Salen til Gaden paa 1. Sal, ubegrænset i Stedet for kun een Gang ugentlig og paa hvilke Betingelser; naturligvis skulde dog Bagerlavet have Raadighed derover til sine egne og Svendenes Samlinger visse Tider af Aaret. Formanden fik en mundtlig Meddelelse fra Lavet om, at den halvårlige Leje vilde blive 50 Rdlr., og Haandværkerforeningen indbød derefter i et trykt Cirkulære af 12. Juni en Række Lav til at entrere med Foreningen om Leje af Lokale til Bestyrelses-, Repræsentant- og Generalforsamlinger; man angav samtidig en omtrentlig Lejesum for hvert enkelt Lav, hvori der var inkluderet Lys og Varme, og man bad om Svar inden 10. Juli, saa Sagen kunde bringes i Orden fra 1. Oktober. 27 Lav svarede paa Henvendelsen i Tiden indtil 27. August; heraf vilde 10 gerne være Foreningens Lejere, nemlig Blikkenslager-, Murer- og Stenhugger-, Handskemager-, Hattemager-, Possementmager-, Drejer-, Tøjmager-, Hjul- og Karetmager-, Maler- og Kobbersmedelavet; tilsammen vilde de give 115 Rdlr. årlig i Leje. I Bestyrelsesmødet den 27. August kunde man derfor bestemme sig for at gennemføre den nye Ordning, og de interesserede Lav fik den 4. Oktober Meddelelse herom. Den 15. Oktober skrev Foreningen Lejekontrakt med Bagerlavet, repræsenteret ved Oldermænd F. C. D. MARSTRAND; for 50 Rdlr. halvårlig fik den fra Oktober Flyttedag Raadighed over og Fremlejeret til Salen, dog ikke til støjende Forlystelser, og Salen skulde kunne bruges af Bagerlavet selv til dets egne og Svendenes Møder, naar de blev anmeldt mindst 8 Dage før¹⁾.

Generalforsamlingen den 10. Oktober bevilgede 30 Rdlr. til Anskaffelse af Inventar ved Indretningen af det nye Lokale. En Ugestid før havde Haandværkersangforeningen bedt om Lov til som hidtil at benytte Lokalet hver Tirsdag Aften uden Godtgørelse; Bestyrelsen svarede, at det var den kært at give den ønskede Tilladelse, saa meget mere som denne Aften ikke var optaget; den kunde dog lejlighedsvis blive det, og saa maatte Sangforeningen give Afkald. Ogsaa det tekniske Instituts Bestyrelse fik efter Anmodning Lov til gratis at bruge Lokalerne to Gange ugentlig, naar de

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 198, 199, 200, 202, 203, 205 flg. — Kopibog 1841-62, Nr. 40, 44-78, 92-100 af henholdsvis $\frac{2}{4}$, $\frac{12}{6}$ og $\frac{4}{10}$ 1849, Nr. 44-78 ogsaa som trykt Brev. — Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 159-60 og 166 af $\frac{7}{8}$ og $\frac{15}{10}$ 1849. — Beretning 1849, 13, 14, 19, 21 flg.

ikke var optaget¹⁾). I April 1850 vedtog man at udfærdige nogle Bestemmelser vedrørende Lejeforholdet til Lavene. I Marts havde Linnedvæverlavet forespurgt, om det kunde holde sine Kvartalsmøder i Foreningens Rum for 15-18 Mk. pr. Gang; Svaret lød, at for en halvaarlig Leje af 5 Rdlr. (30 Mk.) kunde man imødekomme Lavets Ønske. Derimod var Drejerlavet og Foreningen ikke blevet enige om Lejemaalet dette Aar²⁾).

Til Gammelmønt og tilbage til Læderstræde. Der var imidlertid Utilfredshed med Lokalet i Læderstræde, og da Budgetkomitéen den 28. Maj 1850 afgav Betænkning, foreslog den, at man erhvervede Lokaler i Skræderlavets Hus i Gammelmønt Nr. 39; for en halvaarlig Leje af 50 Rdlr. kunde man faa Førstesalen til udelukkende Brug for Foreningens Medlemmer Mandag, Onsdag og Lørdag Aftener, til alle Bestyrelses- og andre „smaa“ Møder, Repræsentant- og Generalforsamlinger, samt til Forsamlinger af de Lav, som Foreningen havde akkorderet med; Værten havde desuden oplyst, at Lokalet med enkelte Undtagelser daglig kunde benyttes af Foreningens Medlemmer til Avislæsning m. v. Varme og Lys var indbefattet i Lejen af Lokalerne, i hvis ene Værelse Foreningens Bogskabe kunde opstilles.

Bestyrelsen bifaldt Forslaget, indkaldte Oldermændene for de Lav, der var Foreningens Lejere, til en Drøftelse og fik Samtykke til Planen fra dem, der mødte; den gav derefter Formanden Fuldmagt til at opsigte Lejemaalet hos Bagerlavet til Oktober Flyttedag; Skræderlavet havde allerede paa LIERS Forespørgsel erklæret sig villig til at være Husvært for Haandværkerforeningen. Fra 42 Medlemmer fik Bestyrelsen nu et Andragende om, at man ved den forestaaende Lokaleforandring fik et ofte udtalt Ønske opfyldt: at Foreningen ikke mere bandt sig til et Lavshus, men fik „en rummelig, net og passende Lejlighed til egen Afbenyttelse“; de mente, Sagen lod sig gennemføre, men fandt det rigtigst, at en ekstraordinær Generalforsamling fik Lejlighed til at udtale sig derom. En saadan blev holdt den 25. Juni, men førte kun til, at man besluttede at avertere efter Lokale i „Adresseavisen“; de indkomne Tilbud skulde derefter fremhænges til Eftersyn i Foreningens Lokale i 14 Dage og en ny Generalforsamling tage Stilling til dem. Der indkom ialt 15 Tilbud; men de stillede alle for store Krav til Foreningens Kasse, og paa Generalforsamlingen den 9. Juli vedtoges Bestyrelsens Forslag om Skrædernes Lavshus. Et af 96 Medlemmer underskrevet

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 208, 210, 212, 214. — Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 164 af $\frac{3}{10}$ 1849. — Kopibog 1841-62, Nr. 120 af $\frac{18}{10}$ 1849. — Beretning 1849, 28 flg.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 223, 224. — Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 170 af $\frac{18}{3}$ 1850. — Kopibog 1841-62, Nr. 23 af $\frac{23}{3}$ 1850.

Forslag om at skaffe Penge til bedre Lokale ved en Kontingentforhøjelse blev ved denne Vedtagelse betragtet som bortfaldet¹⁾.

Haandværkerforeningen sluttede den 21. September Kontrakt med Skræderlavets Beværter, Skrædermester C. F. OHDE, om Lejemaalet af Første-salen i Lavshuset Gammelmønt Nr. 39 (da Nr. 168) fra Oktober Flyttedag, og da Foreningen flyttede derhen, fulgte de Lav, der var dens Lejere, ogsaa med, undtagen Possementmagerlavet, der ikke ønskede at benytte de nye Lokaler. Ogsaa Haandværkersangforeningen ønskede at forlægge sine Tirsdagaftener til Gammelmønt paa de sædvanlige billige Betingelser; Haandværkerforeningen havde intet herimod, men henviste BERGGREEN til ogsaa at forhøre hos Skræderlavets Oldemand. Og nu fik man sig en ordentlig Forskrækkelse. I Bestyrelsesmødet den 28. December meddelte Formanden, at han mundtlig havde faaet at vide, at Skræderlavet vilde gøre Indsigelse mod den Kontrakt, Beværteren havde sluttet med Foreningen, da OHDE havde været uberettiget til at gaa ind paa saa rundhaandede Betingelser med Hensyn til Benyttelsen af Lokalerne. Formanden fik overdraget at søge Sagen ordnet, og efter en privat Brevveksling mellem ham og Oldemanden, afgik der en Skrivelse fra Bestyrelsen til Lavets Bestyrelse, hvori man oplyste, at den nægtede „Afbenyttelse paa uvisse Tider“ ud over de tre faste Ugedage, og „naar det ærede Lav ikke selv skal benytte Lavshuset“, var en nødvendig Betingelse for Foreningen; den bad derfor om en Erklæring fra Lavet om dette Punkt, saa man kunde træffe sine Dispositioner. Over for denne Skrivelse bøjede Skræderlavet af og gav den af Foreningen krævede Tilladelse²⁾.

I Gammelmønt blev Foreningen ikke længe. Allerede i Marts 1852 besluttede Bestyrelsen af forelægge Generalforsamlingen Spørgsmaalet, om man ikke burde se sig om efter rummeligere Lokaler, og i April fik Bestyrelsen Bemyndigelse til at opsigte Lejemaalet med Skræderlavet og varetage Foreningens Tarv ved at opsøge et Lokale, der bedre svarede til det stadig stigende Medlemstal; de indskrænkede Lokaleforhold var formodentlig ogsaa Grunden til, at Murer- og Stenhuggerlavet ved Nytaarstid havde opsagt sit Lejemaal hos Foreningen. Endnu i April sendte Formanden Skræderlavet en Opsigelse; i Maj havde man fundet et Lokale af passende Størrelse,

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 224, 225 fig., 226 fig., 227, 228, 229, 230. — Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 171, 172, 173 og 174 af $\frac{28}{6}$, $\frac{8}{6}$, $\frac{12}{6}$ og $\frac{7}{7}$ 1850. — Beretning 1850, 10, 11 fig., 12 fig., 13 fig., 14 fig., 15, 16.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 228, 231, 234, 236, 237, 239. — Bestyrelsen XIII a: Kontrakt af $\frac{21}{9}$ 1850. — Kopibog 1841-62, Nr. 45, 46, 84 og 9 af $\frac{23}{9}$ og $\frac{12}{12}$ 1850 og $\frac{27}{1}$ 1851. — Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 177 af $\frac{18}{11}$ 1850. — Beretning 1850, 15, 21.

Skrædernes Lavshus, Gammelmønt Nr. 39, hvor Haandværkerforeningen havde til Huse 1850-52.

og Formanden indhentede Oplysninger om Lejevilkårene. Bestyrelsen besaa den 21. Maj Lokaliteterne, der kostede 400 Rdrl. aarlig, og fandt, at de indeholdt tilstrækkelig Plads til Foreningens Møder og i andre Henseender maatte anses for tilfredsstillende. Det drejede sig om Andensalen i det tekniske Instituts Ejendom – Læderstræde Nr. 26. Bagernes Lavshus havde skiftet Ejer, og nu var der Udsigt til, at Foreningen kunde vende tilbage til de vante Omgivelser. Bestyrelsen besluttede at foreslaa dette Sted til en ekstraordinær Generalforsamling og samtidig søge Bemyndigelse til „komplet Inventariums Anskaffelse, hvoraf en ikke ubetydelig Del vil udkræves, hvis Forandringen bifaldes“. KRAMP foreslog, at der som Inventarbidrag skulde erlægges 3 Mk. een Gang for alle af hvert nuværende og tiltrædende Medlem; derved vilde Udgifterne paa en næsten umærkelig Maade blive dækket, medens de ellers vilde kræve en betydelig Del af Foreningens disponible Fond; i Henhold til Foreningens Formaal vilde det efter hans Mening „ved muligt indtrædende Omstændigheder være særdeles vigtigt, at fornødne pekuniære Kræfter haves til Raadighed, ligesom det overhovedet bør være

Bestyrelsens Pligt saavidt muligt at søge den engang samlede, til Forrentning staaende Sum bevaret“. Bestyrelsen billigede hans Synspunkter; det samlede Forslag fik den 2. Juni ogsaa Generalforsamlingens eenstemmige Samtykke¹⁾).

Under større Forhold i Læderstræde. Formanden fik Bemyndigelse til at slutte Kontrakt med det tekniske Instituts Bygningsadministratorer om Lokalerne, der omfattede syv Værelser med Køkken og et Brændselsrum paa Loftet. En Komité – KRAMP, ØBERG og Glarmester P. C. CHRISTENSEN – skulde gøre Forslag om Anskaffelse af Inventar og om Varme, Lys og Rengøring, og naar Lejemaalet var i Orden, skulde Medlemmerne ved et trykt Cirkulære have Meddelelse om det. I August fik Inventarkomitéen overdraget at sørge for det Inventar, den havde foreslaaet; med Værtshusholder P. E. PETERSEN sluttede man Kontrakt om Opvarmning, Rengøring og Belysning, og den 21. August undertegnedes Kontrakten med det tekniske Selskabs to Administratorer, kgl. Teatermaler TROELS LUND og Urtekrammer A. C. ØST. Den 11. September underrettede Inventarkomitéen Bestyrelsen om, at Lokalernes Ordning og Møblering nu var saa vidt fremme, at de kunde tages i Brug fra den 27. September, hvad man efter Kontrakten havde Ret til. Flere i Bestyrelsen fandt, at „denne Indflytning maatte ske paa en til Begivenheden passende og højtidelig Maade“, og sammen med det trykte Cirkulære til Medlemmerne om, at Lokalerne blev taget i Brug fra den 27. September, fik de af Foreningens Bud præsenteret en Indbydelse til at deltage i „en saakaldet Sexa“ (svensk: let Aftensmaaltid), hvor „alt vil blive ordnet til Deltagernes Tilfredshed“; Traktementet skulde være „forskellige kolde Retter med tilhørende Drikkevarer og derefter Kage, afbrændt Vin og Punch“, og for Deltagelsen skulde hver betale 1 Rdlr. til Budet²⁾).

Henimod 150 Medlemmer deltog i Festligheden, oplyser de trykte Beretninger; „en særdeles oprømt Stemning herskede under og efter Maaltidet, og talrige Skaaler udbragtes, saasom for Kongen, Foreningen, det nye Lokale, Haandværksstanden, Bestyrelsen, Komitéen, Kvinderne, Fædrelandet o. m. fl., ligesom Gaver indsamledes til Stiftelsen for gamle Haandværkere etc.“, og der blev afsunget en Sang af LASENIUS KRAMP. Bevær-

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 254, 255, 257, 258 fig., 259, 260, 261. — Beretning 1852, 9, 10, 11, 12, 13 fig., 14.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 262, 264 fig. — Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 197 af ²¹/₈ 1852 (Lejekontrakt) og Nr. 196 af ¹¹/₈ s. A. (den trykte Bekendtgørelse). — Bestyrelsen III c: Breve m. v. 1852-54, Papirer vedr. „Sexa“ ²⁷/₈ 1852. — Beretning 1852, 15, 17, 18 fig.

terens Regning for Aftenen lyder paa 115 Personers Aftensmaaltid à 4 Mk., 8 Boller afbrændt Rødvin à 6 Rdlr. og 5 Boller hvid Rompunch à 4 Rdlr., ialt 144 Rdlr. 4 Mk. Det hedder i Beretningerne: „Det er at haabe, at det nye Lokale vil, ligesom det skænker udvidet Plads til Samlingerne, ogsaa bidrage til, at Frekvensen af Medlemmer tiltager, hvorved uden Tvivl ogsaa en gavnlige Forøgelse af Virksomheden vil ske, idet saadanne Sammenkomster giver Anledning til, at mange Idéer udveksles, og Meddelelser sker, der, vel afbenyttede, vil kunne bære nyttige Frugter i forskellige Retninger“¹⁾.

Kort efter Indvielsen kunde Formanden meddele, at Murer- og Stenhuggerlavet alligevel blev i Foreningens Lokaler for de sædvanlige 15 Rdlr. aarlig. Ligeledes kom man overens med „Kunstnerforeningen af 18. November“, der lejede Lokalerne hver Tirsdag Aften for 60 Rdlr. aarlig. Generalforsamlingen bemyndigede Bestyrelsen til at forsøge ved frivillige Bidrag at faa en Buste af FREDERIK VII opstillet i Salen, og man forhøjede nu Brandassurancen for Foreningens Ejendele til 1500 Rdlr.²⁾.

Kunstnerforeningen boede kun eet Aar hos Haandværkerforeningen; fra Oktober 1853 fik i Stedet Sangforeningen „Dania“ Husrum for 40 Rdlr. aarlig, og fra Nytaar 1854 holdt Bagerlavet sine Lavsmøder her i sit gamle Hus. Derimod ser det ikke ud til, at GEISLERS Henvendelse i Juli 1854 til Smede-, Glarmester- og Sadelmagerlavet har baaret nogen Frugt; han tilbød dem ellers Husrum for henholdsvis 20, 10 og 10 Rdlr. aarlig med Ret til Adgang hver Dag indtil Kl. 8 Aften, Fredag tillige hele Aftenen. I Juni 1855 spurgte Skomagermestrenes Forening paa Lokalerne, og for 40 Rdlr. aarlig fik de Adgang til dem paa Betingelse af, at deres Møder i Tiden 1. Juli-1. Oktober faldt paa Onsdagftener, i Vintersæsonen paa Fredagftener. I August 1858 maatte man meddele dem, at Haandværkerforeningen nu selv maatte disponere over Salen Fredag Aften; de maatte derfor nøjes med de andre Lokaler, og for disse fik de i Efteraaret 1859 Lejen fordoblet³⁾.

I 1855 havde man faaet Lokalerne ledige om Søndagen og averterede det til Udlejning; Skomagermestrenes Forening anmodede om at leje dem til deres Stiftelsesfest den 13. April 1856. Samme Aar skrev M. S. FRÆNCKEL i Klageprotokollen: „Den Ulempe, at Hunde medtages i Foreningens Lokaler,

¹⁾ Beretning 1852, 19-21, hvor ogsaa Lasenius Kramps Sang er aftrykt. — Bestyrelsen III c: Breve m. v. 1852-54, Papirer vedr. „Sexa“ ²⁷/₉ 1852.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 266, 267, 268, 269, 270, 274. — Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 199 af ²⁰/₁₀ 1852. — Beretning 1852, 21 flg., 22, 24.

³⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 293, 295, 300, 472. — Kopibog 1841-62, Nr. 41-43 af ⁵/₇ 1854 og Nr. 28 og 39 af ²⁸/₆ og ²⁹/₉ 1855, samt Nr. 264 af ⁷/₈ 1858 og Nr. 100 af ²⁴/₈ 1859. — Bestyrelsen XIII a: Breve af ²³/₆ og ³⁰/₆ 1855 (Lægget: Breve 1855).

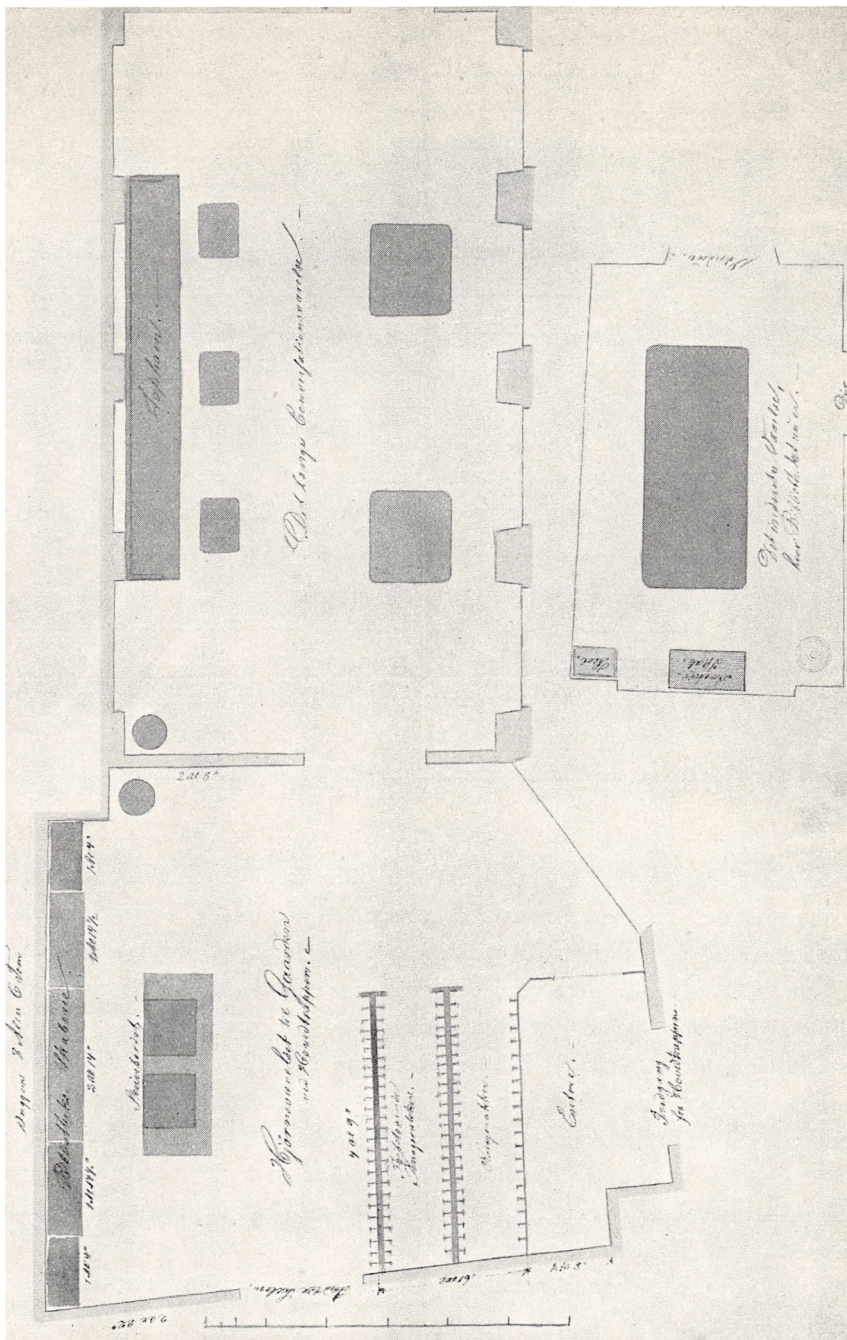
bør snarest mulig hæves“! Da det tekniske Institut forhøjede sit Lejekrav fra Oktober 1857 fra 400 til 460 Rdlr., nøjedes Haandværkerforeningen med at tage det til Efterretning. Kort efter vedtog man at anskaffe endnu et Skab til Bogsamlingen, og det blev fastsat, at jævnlige Inventareftersyn skulde finde Sted; en Inventarfortegnelse blev af LASENIUS KRAMP udarbejdet i 1859. I Sommeren 1857 søgte „Foreningens Beværterinde“ Tilladelse til at benytte Lokalet om Søndagen til forskellige Selskaber; man svarede, at hun nu og da efter Anmodning kunde faa det til Raadighed til Selskaber om Søndagen, naar hun oplyste, hvilket Selskab det drejede sig om; en Tilladelse i Almindelighed vilde man ikke give hende¹⁾.

I Juli 1858 tog GEISLER til Orde for, at Lokalerne blev repareret, og at der samtidig blev indlagt Gasbelysning; Vestre Gasværk, Københavns første, var taget i Brug et halvt Aar før. Tanken slog an, og Inventarkomiteén fik til Opgave at undersøge, hvad det vilde koste. Da fik Foreningen i Foraaret 1859 en Opsigelse fra det tekniske Institut; det viste sig dog, at man kunde blive mod en Lejeforhøjelse paa yderligere 60 Rdlr.; man blev og betalte de 520 Rdlr. for Fremtiden, og kunde saa tage fat paa Gasspørgsmaalet igen. Plan og Overslag blev i Efteraaret 1859 vedtaget af Bestyrelse og Repræsentantskab, men forkastet af Generalforsamlingen i Oktober; i Stedet skulde Bestyrelsen skaffe nogle flere Lamper, navnlig i Salen og Læsestuen. Den havde dog ikke opgivet Sagen. Da Lokalerne i Efteraaret 1860 skulde repareres, fjernede man Aarsagerne til de Indvendinger, der havde væltet Planen Aaret før; navnlig blev der sørget for Ventilering af Salen til Gaden, og derefter gjorde Bestyrelsen noget fornuftigt: den lod indlægge to Gaslamper under Loftet og to i den ene Ende af Salen uden at spørge om Lov. Generalforsamlingen den 10. December var tilfreds med Resultatet; den gav endda Bestyrelsen Bemyndigelse til at overveje Gasindlæggelse i de øvrige Lokaler, navnlig Læseværelset, i det Omfang, Foreningens Pengemidler tillod. Fremskridtet havde sejret! Fem Medlemmer havde iøvrigt i Februar s. A. skrevet i Klageprotokollen: „Bestyrelsen anmodes at sørge for Oplysning paa Trappen, især efter Kl. 10, da man risikerer sin Pandeskal paa Mellemdøren“; GEISLER svarede: „Den fremsatte Anmodning skal med det allerførste blive opfyldt“²⁾.

Det var under Lokalernes Reparation i 1860, at LASENIUS KRAMP fik

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 330, 403, 404, 408, 412, 462. — Bestyrelsen III a: Forslagsprotokol 1842-65, mellem ⁸/₁₁ og ²⁰/₁₂ 1856. — Bestyrelsen III c: Brev af ⁶/₄ 1856 (Lægget: Breve 1856-57).

²⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 446, 458, 462, 465, 466, 473, 474, 475, 481, 513 flg., 515, 524. — Bestyrelsen III c: Lejekontrakt af ²⁶/₉ 1859 (Lægget: Breve 1859). — Bestyrelsen III a: Forslagsprotokol 1842-65, under ²²/₂ 1860.

Lasenius Kramps Planskitse 1860 til Omflytningen i Lokalerne.
 (Bilag til Skrivelse af 10/6 1860, se Teksten).

Bogsamlingen flyttet til Hjørneværelset ved Trappen¹). Derved opnaaede man tillige, at Bestyrelsen fik et Lokale; KRAMP havde fremhævet „Savnet af, at Bestyrelsen intet Sted havde at holde Møde paa de almindelige Samlingsaftener; at dette maatte kunne ske, tror jeg, vilde være meget i Foreningens Interesse, da Medlemmerne derved oftere kom i Berørelse med Bestyrelsen og mere end nu erfarede noget om dens Virksomhed og Tidsanvendelse i Selskabets Tjeneste“! Ved hans Forandring opnaaede man ogsaa at faa 35 i Stedet for 22 Alen Knagerække, og „det lange Konversationsværelse, som det kaldes, men hvor der kun bliver meget lidet konverseret, kunde afgive særdeles god Plads for 2 Spilleborde, som undertiden har været placeret i Hjørnestuen, og endda yde mere end tilstrækkelig Rum til de blot ved et Glas Punch konverserende“²). Efter Reparationen blev ved KRAMPs Initiativ og efter hans Tegning „en Egetræsramme i gotisk Smag“ anskaffet til Indramning af en Samling af alle Lavssegl til Ophængning i Foreningens Lokale; denne Samling findes stadig i Foreningens Kontor. I 1854 havde Foreningen anskaffet sig et Arkivskab³).

I 1860 vilde man forhøje Lejen for Malersangforeningen; men den sagde op i Stedet. I Efteraaret 1861 lejede Skomagerlavet Lokale for sine Torsdagsaftener for 70 Rdlr. aarlig; men allerede i December sagde Lavet op til April 1862. Derefter begyndte Foreningen at tilbyde de Lav, som ikke havde entreret med den, at de til enkelte Møder kunde leje Salen for 2 Rdlr. pr. Gang⁴).

De almindelige Møder. Hidtil havde Antallet af Foreningens almindelige Møder været eet om Ugen; men i Foraaret 1849 billigede Generalforsamlingen, at man udvidede til tre Aftener om Ugen, og fra Begyndelsen af November s. A. holdt man derefter i Vintersæsonen Mødeaftener baade Mandag, Onsdag og Lørdag, hvad der som ovenfor omtalt medførte en Nyordning af Lokaleforholdene. I April 1850 genindførte man den gamle Skik, at Bestyrelsesmedlemmerne efter Tur fungerede som Mødeinspektører paa disse Aftener. Da Budgetkomitéen i Maj s. A. afgav sin Betænkning om bl. a. en Henflytning til Skrædernes Lavshus, var den klar over, at „en saadan Lokaleforandring gør det nødvendigt, at Foreningens Bud daglig maa paase, at Bladene findes i Lokalet“ og være til Stede paa de tre Mødeaftener og derfor have Lønforhøjelse. Ogsaa i næste Vintersæson var Bestyrelsesmedlemmerne

¹) Se Side 278.

²) Bestyrelsen III c: Brev af ¹⁰/₆ 1860 med Bilag (Kramps Planrids).

³) Forhandlingsprotokol 1841-62, 318, 513, 542.

⁴) Forhandlingsprotokol 1841-62, 516, 541 fig., 545. — Bestyrelsen III c: Brev af ³¹/₁₂ 1861 (Lægget: Breve 1861).

Karetmagerlauget: Den københavnske Haandværksstands Guldbryllupsgave til Kong Christian IX og Dronning Louise.

Kemigraflauget i Danmark: Arbejdende Kemigraf 1939.

Mødeinspektører, og i Oktober s. A. anskaffede man „et grønt Bordtæppe til Brug ved Forsamlingerne“¹⁾).

I Forhandlingsprotokollen staar der under 8. November 1850: „Da Foreningen ved sine aarlige Højtideligheder saavel som ved Lavenes Samlinger har Brug for en Sangbog, og Sekretæren har samlet en saadan, bestemte man sig for at tage et Antal af 100 Eksemplarer heraf, som indbundne skulde leveres for 50 Rdlr.“ I Januar 1855 tilbød KRAMP Foreningen Restoplaget af denne hans „Sangbog for Haandværksstanden“; der var 100 Eksemplarer tilbage. som Foreningen erhvervede for 20 Rdlr.²⁾

I 1852 flyttede Foreningen tilbage til større Forhold i Læderstræde og kunde arrangere Diskussionsaftener; ved samme Lejlighed fik den sin egen Vært („Beværter“). Mødeaftenerne var fortsat Mandag, Onsdag og Lørdag Kl. 6-11, og et Regulativ for disse Aftener blev udarbejdet og ophængt i Lokalet til Rettesnor for Medlemmerne³⁾. Beværteren var en Værtshusholder P. E. Petersen, og han sørgede for Rengøring, Lys og Varme. Efter den første Vintersæson var han imidlertid ikke ganske tilfreds; han havde ikke fundet det forventede Forhold mellem sine Udgifter og de Indtægter, han havde ved at servere Spise- og Drikkevarer for Medlemmerne, og han anmodede i Juni 1853 Bestyrelsen om for Fremtiden at faa „et lidet Deputat af Brændsel“, en Henvendelse, han gentog samme Efteraar for „at erholde nogen Godtgørelse for Brændsel og Olie“, øjensynlig uden Resultat. I Juni 1854

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 198, 199, 200, 212, 223, 231. — Beretning 1849, 13, 14, 33; 1850, 9, 10.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 233, 321.

³⁾ Blandt Foreningens Papirer fra Aarene 1853-56 ligger en „Bekendtgørelse“, som indskærper det ovennævnte Regulativ for Møderne. Det hedder heri: „Ihvorvel det ikke er Haandværkerforeningens oprindelige Formaal, at den Selskabelighed og Adspredelse, som udgør Virksomheden i de saakaldte Clubs, skulde finde Sted her, saa har dog denne Art af Underholdning lidt efter lidt trængt sig frem i Følge de derom af Medlemmerne ytrede Ønsker og Fordringer, og hvori Bestyrelsen dog ogsaa med den Forsigtighed og Forbehold, den troede at skylde Selskabets ydre Stilling og Betydning, er gaaet ind og ydet Sagen Fremme. Men idet dette er sket, følte Bestyrelsen ogsaa fuldtvel, hvilket Ansvar den yderligere kunde komme til at bære, og den troede derfor at efterkomme en ufravigelig Pligt ved at fastsætte nogle Regler for Sammenkomsterne, hvilke efter at være meddelt Generalforsamlingen den 25. Oktober f. A. dernæst fremhængtes i Lokalet til alles Efterretning. Dette uagtet er det dog kommet til Bestyrelsens Kundskab, at disse Bestemmelser flere Gange betydeligen er tilsidesat, og vi opfordrer derfor samtlige Herrer Medlemmer til med hinanden at drage Omsorg for, at en fornøden og passende Overholdelse af nævnte Regulativ ved Foreningens Møder finder Sted, og saaledes som det anstaar en Borgerkreds, der baade vil vinde i indre Fasthed og ydre Agtelse. Slutteligen vil vi ikke undlade endvidere at gøre Foreningen opmærksom paa Kabinetetsorden af 10. Maj 1780, hvori det paalægges enhver Bestyrelse som Pligt at sørge for Efterlevelsen af følgende Bestemmelser“, hvorefter disse Bestemmelser gives (Bestyrelsen III a: Udateret Bekendtgørelse i Lægget: Breve 1853-56).

krævede han Kontrakten ændret m. H. t. hans Forpligtelser, da han i modsat Fald sagde op; han havde dog ellers i April faaet en ekstraordinær Godtgørelse fra Foreningen paa 25 Rdlr. for Rengøring, Lys og Varme. Formanden fik overdraget at finde en ny „Beværter“; det blev en Madam Nielsen, og for at rengøre, varme og oplyse Lokalerne fik hun 50 Rdlr. for Vinteren 1854-55¹⁾).

Paa 40 Medlemmers Vegne foreslog Skomagermester MOST og Kobbersmedemester KEMP jun. i Januar 1853 Bestyrelsen, at Foreningen skulde holde Maskebal Fastelavns Søndag, og spurgte, om Bestyrelsen eller de selv skulde tage sig af Arrangementet. Bestyrelsen svarede, at den helst – for Foreningens Formaals Skyld – saa, at saadanne Festligheder ikke fandt Sted; den vilde dog denne Gang „overlade Lejligheden til det forlangte Brug, naar De Herrer selv vil stille Dem i Spidsen for Foretagendet og aldeles holde Foreningen saavel som dennes Navn uden for samme“. Ingen Offentliggørelse maatte ske i den Anledning, og ved Anmeldelsen til Politiet skulde det udtrykkelig bemærkes, at det var et privat Arrangement. Maskeballet skulde iagttage „den behørige Orden“, og ingen Beskadigelse maatte ske paa Inventar eller Lokale. Hvis Bestyrelsen fik de to Herrer skriftlige Anerkendelse af disse Betingelser, vilde de faa Lokalet overladt. MOST og KEMP meddelte derefter, at Bestyrelsens Betingelser var opført paa Tegningslisten til Ballet, saa enhver af Deltagerne paatog sig de krævede Forpligtelser²⁾).

I Efteraaret 1854 foreslog LASENIUS KRAMP, at man gennem Aviserne skulde opfordre Handelsstanden til at fremlægge Priskuranter i Foreningens Lokaler over Raaprodukter og andre Varer, der benyttedes af Haandværkerne, saa disse paa en let Maade kunde faa ønskede Oplysninger om Leverandører og Priser; den 15. November blev der offentlig rettet en Anmodning til de Handlende i denne Retning. Aaret efter, i November 1855, blev Mødeaftenernes Antal udvidet, idet ogsaa Søndagaften blev ordinær Mødeaften. Det blev dog ikke en Ordning af lang Varighed; i Marts 1856 vedtog man at ophøre med Søndagsmøderne fra Maanedens Udgang³⁾).

Ni Medlemmer af Skomagermestrenes Forening, der ogsaa var Medlemmer af Haandværkerforeningen, klagede i Februar 1856 over et Bestyrelsesmedlems Optræden. Haandværkerforeningen havde vist de Foreninger, der havde Husrum hos den, den Venlighed at stille sine Blade til deres Raadig-

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 262 fig., 266, 310, 312, 314, 321. — Bestyrelsen III a: Breve af $\frac{6}{8}$ og $\frac{28}{11}$ 1853 og $\frac{18}{8}$ 1854 (Lægget: Breve 1853-56). — Beretning 1852, 15, 21.

²⁾ Bestyrelsen III c: Breve af $\frac{20}{1}$ og $\frac{26}{1}$ 1853 med Bestyrelsens udaterede Koncept til Svar paa førstnævnte (Lægget: Breve 1852-54).

³⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 314, 333, 340. — Beretning 1854, 22 fig., 25.

hed paa deres Samlingsaftener; men en Fredag Aften – Skomagermestrenes Aften – havde Beværterindens Opvarter efter Urmagermester ØBERGS Ordre samlet Bladene sammen; senere paa Aftenen havde Skomagerne dog paany faaet dem udleveret; men de klagede til Bestyrelsen over „denne Mangel paa Humanitet“ og „ubeføjede Misgreb af Enkeltmand“ og bad om en udtrykkelig Tilladelse til at faa Bladene til Gennemlæsning. Herpaa svarede GEISLER, at Bestyrelsen gerne vilde undgaa at fastslaa nogen bestemt Ret, men paa den anden Side ikke havde noget imod, at de andre Foreninger benyttede Bladene, saalænge der ingen Uorden eller Beskadigelser fandt Sted¹⁾). Iøvrigt fik Bestyrelsen dette Aar forskellige skriftlige og mundtlige Klager af forskellig Art forebragt, saa man vedtog at fremhænge en „Bekendtgørelse“ i Lokalet, formodentlig af samme Karakter som den foran omtalte fra 1853. I December vilde 6 Medlemmer have anbragt en Klokke-streng fra Salen ud til Opvarteren; men Bestyrelsen afslog dette Krav, da man ikke mente, at der vilde være opnaaet noget andet derved, end at den stadige Klokkelyd vilde virke forstyrrende i Læseværelset; „Md. Nielsen har lovet at bestræbe sig for paa anden Maade at søge den omtalte Mangel hævet“²⁾).

Efter Madam Nielsen fik Foreningen i Oktober 1856 en Madam Schön til Beværter; hun sagde op i Forsommeren 1860, og derefter sluttede man Kontrakt med Budet, Skomagermester P. C. CHRISTENSEN, om Overtagelse af Beværterforretningen. Han skulde i Vinterhalvaaret levere Medlemmerne god, varm Mad til billige Priser, gode Drikkevarer efter en af Bestyrelsen godkendt Priskurant, ophængt i Lokalerne. Han skulde sørge for Opvarming og Belysning og tage sig af Rengøringen, ogsaa „Priveterne i Baggaarden efter Tur“. Han var ansvarlig for Foreningens Ejendele og Inventar og maatte stille Kaution i denne Henseende. Til Gengæld for disse Pligter fik han fri Bolig i tre Kvistværelser med Køkken over Foreningens Lokaler og 50 Rdlr. om Aaret. Til fri Raadighed for Beværtningen fik han et Værelse og Køkken paa 2. Sal. Næste Aar blev Beværterforretningen udskilt og overgivet til Knapmagermester P. MADSEN for en aarlig Afgift af 50 Rdlr., medens P. C. CHRISTENSEN beholdt Hvervet med Varme, Lys og Rengøring; han skulde have Friboligen og 125 Rdlr. aarlig, men til Gengæld selv betale alle Udgifter, ogsaa Gasforbruget. Beværteren skulde levere varm Mad paa de tre ugentlige Mødeaftener Kl. 7-10; fra Kl. 10 til Lokalernes Lukning

¹⁾ Bestyrelsen III c: Brev af ¹⁵/₂ 1856 (Lægget: Breve 1856-57). — Kopibog 1841-62, Nr. 15 af ¹³/₃ 1856.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 387. — Bestyrelsen III a: Forslagsprotokol 1842-65, under ²⁰/₁₂ 1856; Bestyrelsens Svar er dateret ¹⁸/₂ 1857!

ved Midnat skulde han kun præstere „kold Spise, samt varme og kolde Drikkevarer“; han skulde ogsaa sørge for Kort og Lys til Spillerne efter bestemte Takster¹⁾).

Sommerlokalet; Stiftelsesfesterne. Den Skik, at Foreningen i Sommertiden forlagde sine Møder til mere landlige Omgivelser, var begyndt i 1846, og den fortsattes derefter, Aar efter Aar, vistnok dog med Undtagelse af det bevægede Aar 1848.

I 1847 lignede man Udgifterne til Sommerlokalet paa Medlemmernes Kontingent for 3. Kvartal med 1 Mk. til hver. I 1849 lejede man Lokale paa den kgl. Skydebane, og i mange Aar havde Medlemmerne om Sommeren deres Samlingssted herude paa Vesterbro; her var det, Foreningen i September 1849 fejrede sin Formand, Major LIER. I 1850 besluttede man, at Bestyrelsesmedlemmerne efter Tur skulde overvaage Mødeaftenerne paa Skydebanen; Lejen af Lokalet var paa den Tid 30 Rdlr. for Sæsonen, og Budgetudvalget, der dette Aar overvejede Foreningens Finanser, mente ikke, at man burde skære denne Udgiftspost fra, hvad Medlemmerne gav den Ret i. I 1851 udnævnte man en Komité paa 4 Medlemmer til paa den ugentlige Aften (Mandag) paa Skydebanen „at foranstalte en saadan Underholdning, som kunde være passende og morende“. I 1852 blev Lejen sat op; man sluttede Kontrakt med Skydebanens nye Beværter John Nimb om 50 Rdlr., og en 4 Mands Komité varetog Underholdningen ogsaa denne Sommer²⁾).

I 1853 holdt man ligefrem en ekstraordinær Generalforsamling om Sommerlokalet. Kassens Status havde medført, at Bestyrelsen havde set paa forskellige Etablissementer, der kunde komme i Betragtning; men kun et enkelt foruden Skydebanen havde fundet Naade for dens Øjne; Lejen var henholdsvis 30 og 50 Rdlr. Generalforsamlingen valgte Skydebanen, og den 7. Maj sluttede man følgende Kontrakt med John Nimb for Sommeren³⁾:

„Imellem Haandværkerforeningen og undertegnede Forpagter af den kongelige Skydebanes Lokale er indgaaet følgende Lejekontrakt: Foreningen overlades i Sommerens Løb følgende Værelser til Konversation een Gang

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 512, 513, 516, 537, 540. — Kopibog 1841-62, Nr. 238 af $\frac{30}{10}$ 1856, Nr. 45 af $\frac{6}{10}$ 1860 og Nr. 86-87 af $\frac{28}{9}$ 1861. — Bestyrelsen III c: Kontrakter af $\frac{6}{10}$ 1860 og $\frac{28}{9}$ 1861.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 155, 156, 198, 199, 200, 218, 221, 223, 224, 229, 230, 243, 253, 255, 256, 258. — Beretning 1847, 11; 1849, 13; 1850, 9, 11, 15, 16. — Om Festmaaltidet for Lier, se Side 269.

³⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 279, 280, 285, 288, 289. — Bestyrelsen III a: Kontrakt af $\frac{7}{5}$ 1853 (Lægget: Breve 1853-56).

ugentlig, nemlig Mandagen: 2 Værelser, der vender ud mod Haven, og eet, der vender ud mod Vesterbro, i samme Gang. Det anmærkes, at skulde det kongelige københavnske Skydeselskab og danske Broderskab ville afbenytte hele Lokalet, da maa Foreningen finde sig i ikke at kunne afbenytte den Dag. Foreningen erstatter al Skade, som Værelserne og Møblerne maatte lide ved Overlast. Da Haven er bortlejet til en Gartner, maa Bestyrelsen paase, at der ikke gaas ind paa Græsplænerne, afbrækkes Blomster eller Frugter. Hunde maa ikke medtages i Haven. For et Spil brugte Kort med to Stearinlys betales af hver spillende 8 Sk.; ligeledes erlægges i Keglepenge 4 Sk. pr. Pot af hver spillende. Al Konversation og Spil ophører Kl. 12. For ovennævnte Lejlighed betaler Foreningen 50 Rbdlr., skriver halvtred-sindstyve Rigsbankdaler. John Nimb.“

I de følgende Aar holdt Foreningen fortsat sine ugentlige Møder om Sommeren, Maj-September, paa Skydebanen under en Komité's Tilsyn og paa de sædvanlige Betingelser. Kontrakten for 1856 bærer paa Bagsiden en Blyantspaategning, der oplyser om Taksterne for Brug af Spillekort, Lys og Kegler¹⁾. Netop i 1856 havde Tivolis Grundlægger Georg Carstensen begyndt Forlystelsesetablissementet „Alhambra“ i Frederiksberg Allé, og han sendte Foreningen et Prospekt, formodentlig i den Hensigt, at den skulde henlægge en Del af sin mere muntre Virksomhed dertil; Bestyrelsen takkede ham for Opmærksomheden og meddelte, „at man efter Evne skal stræbe, hvad man formaar i denne Kreds til Forehavendets Fremme“. Festmaaltidet under det store Haandværkermøde den 28. Juli s. A. blev naturligvis holdt paa Skydebanen²⁾.

Skomagermester BORCH foreslog i Foraaret 1860, at naar man flyttede ud i Sommerlokalet, skulde man hver Dag, undtagen Søndag, alligevel holde aabent i et enkelt Værelse inde i Læderstræde, saa Medlemmerne kunde komme Kl. 6-9 og læse Bladene. Generalforsamlingen billigede dette Ønske, og der blev ordnet et Tilsyn af Bestyrelsesmedlemmerne efter Tur. Denne Foranstaltning begyndte den 11. Maj, men blev ingen Sukces. Den 2. Juni ophørte den igen, „da aldeles ingen havde gjort Afbenyttelse deraf, og Be-

¹⁾ Taksterne var:

2 Spil nye Kort, samt 2 Stearinlys: 1 Rdlr. 1. og 3 Mk. 2. Gang.

1 Spil nye Kort, samt 2 Stearinlys: 4 Mk.

2 Spil brugte Kort, samt 2 Stearinlys: 4 Mk.

1 Spil brugte Kort, samt 2 Stearinlys: 2 Mk.

1 Spil brugte Kort, samt 1 Stearinlys: gratis, naar der spilles om Drikkevarer.

Keglepenge: 4 Sk. pr. Pot af hver Spiller.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 309, 312, 321, 327, 330, 351, 379, 404, 442, 458, 534, 535. — Bestyrelsen XIII a: Kontrakt af $17/3$ 1856. — Bestyrelsen III a: Brev af $21/5$ 1856 (Lægget: Breve 1853-56). — Kopibog 1841-62, Nr. 100 af $18/6$ 1856.

styrelsen desaaarsag troede ikke at kunne forsvare længer at bebyrde Foreningen og dens Betjente med Udgifter og Ulejlighed, som ingen Nytte medførte“. Ikke engang Forslagsstilleren havde aabenbart indfundet sig for at læse Aviserne¹⁾.

Det var blevet Sædvane, at man hvert Aar i November fejrede Foreningens Stiftelsesfest, selvom det ikke altid blev paa selve Fødselsdagen den 20. November. I 1847 holdt man Festen den 22., i 1851 den 21., i 1856 den 22. og i 1859 den 19. November. Bogtrykker HERDAHL foreslog i 1860, at man til Festen indbød de gamle Haandværkere i Haandværkerstiftelsen; men Repræsentantskabet fandt ikke, at Foreningens Fødselsdagsfest havde nogen Forbindelse med Stiftelsen; fulgte man HERDAHLS Forslag, maatte man ogsaa vise Beboerne i de andre Haandværkerstiftelser lignende Hensyn; Tanken maatte derfor opgives²⁾.

Lovene og Medlemmerne. Haandværkerforeningens Love af 1846 var stadig gældende i dette Tidsrum, selvom mindre Ændringer lejlighedsvis blev foretaget. I 1851 var de trykte Love opbrugt, og et nyt Oplag paa 300 Eksemplarer blev sat i Arbejde; det samme skete i 1854; men ved denne Lejlighed blev forskellige Generalforsamlingsbeslutninger kodificeret³⁾.

Skomagermester J. P. BORCH meddelte den 10. Oktober 1859, at han paa den kommende Generalforsamling vilde foreslaa, at der blev nedsat en Komité til at revidere Lovene; dens Lovudkast skulde derefter først forelægges Medlemmerne til Diskussion paa et Møde, inden man paa en Generalforsamling tog endelig Stilling til det. Bestyrelsen mente, „at der for Øjeblikket ikke var nogen særdeles Anledning til at fremme“ BORCHS Forslag. Repræsentanterne var enige heri; men fandt, at Generalforsamlingen maatte have Afgørelsen, og den 31. Oktober blev BORCHS Forslag vedtaget paa Generalforsamlingen. Plenarmødet den 9. November nedsatte saa en Lovkomité, bestaaende af BORCH selv, FUGMANN, Skomagermester BALLING, Tobaksfabrikant TRIER og Guldsmed PRIOR; da FUGMANN ikke vilde modtage Hvervet, blev KRAMP Medlem i hans Sted. I Bestyrelsesmødet den 16. Marts 1860 forelaa Komitéens Lovudkast; men Bestyrelsen var ikke tilfreds med det. Den meddelte Repræsentantskabet, at den ikke troede „at burde for Øjeblikket fremme nogen videre Forhandling“ om Udkastet, „da det indeholder Bestemmelser, der tilsigter en aldeles Omordning af Foreningens tidligere Organisation“; dog vilde den tilraade, at en enkelt Be-

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 510, 511, 512, 524.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 164, 233, 249, 387, 484, 517, 518 fig., 519, 541, 542.

³⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 245, 314.

stemmelse i Udkastet straks fik Lovskraft, en mindre Ændring om Valget af Formand og Viceformand. Repræsentantskabet erklærede sig enig i begge Bestyrelsens Forslag. Generalforsamlingen den 30. April billigede den foreslaaede mindre Ændring straks; men ansøret af TRIER besluttede den tillige, at hele Lovudkastet bestemt skulde komme til Forhandling paa Efteraarsgeneralforsamlingen¹⁾.

Den 3. og 5. Oktober maatte Bestyrelsen da til at beskæftige sig med Lovudkastet, saa nødvendig den vilde, og paa disse to Møder udarbejdede den efter Diskussion sine Bemærkninger og „Amendements“ dertil; baade disse og Udkastet lod den trykke og omdele blandt Repræsentanterne, inden de i deres Møde skulde tage Stilling til det. Repræsentantskabsmødet den 9. November var ikke beslutningsdygtigt; men den 14., 23. og 29. November satte man Paragraf for Paragraf under Afstemning. Af Lovkomitéens Forslag vedtoges 22, af Bestyrelsens 12 Paragraffer, heraf et Par med mindre Ændringer; 2 synes at have faaet en helt ny Redaktion i Repræsentantskabet. Endelig den 10. December naaede Sagen frem til Generalforsamlingen, som man netop af Hensyn til Lovspørgsmaalet havde maatte udsætte til dette Tidspunkt. Her skete der det, at Formanden ganske vist forelagde Komitéens Udkast med Bestyrelsens og Repræsentantskabets Ændringer og Bemærkninger, men samtidig meddelte, at det var „principaliter fastsat, at der, forinden Lovudkastet stilledes under Diskussion, afgjordes om at henligge (!) dette som et Forarbejde for kommende Love til Aaret 1862, naar den nuværende Lovsordning var hævet, da man forment, at der til den Tid maatte foregaa saadanne Forandringer, som burde tages i Betragtning ved Antagelse af nye Love for Foreningen“. Efter en Forhandling vedtog Generalforsamlingen eenstemmigt dette Forslag, og Udkastet blev henlagt²⁾.

Baade i Maj 1847 og i April 1848 gav Formanden efter de gældende Lovbestemmelser Københavns Politidirektør C. J. BRÆSTRUP Meddelelse om Udfaldet af Foreningens Valg af Bestyrelse³⁾. Dette bortfaldt efter Enevældens Ophør. Forøvrigt maatte Politidirektøren i 1848 have glemt Danske Kancellis Resolution fra 1842; da han indsendte sin Liste til Magistraten over de Selskaber, der var pligtige til efter Plakaten af 1819 at erlægge Klubafgift til Frue Kirkes Genopførelse, havde han opført Haandværkerforeningen paa Listen. Magistraten huskede heller ikke den trufne Afgørelse; den udbad sig en Medlemsfortegnelse fra Foreningen for at kunne indkassere

¹⁾ Bestyrelsen III c: Brev af ¹⁰/₁₀ 1859 (Lægget: Breve 1859). — Forhandlingsprotokol 1841-62, 476, 478, 481, 483, 486 fig., 488, 502 fig., 503, 506 fig., 508, 509 fig.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 516, 517, 518, 519, 520 fig., 522 fig., 525.

³⁾ Kopibog 1841-62, Nr. 27 og 74 af ¹⁵/₅ 1847 og ²²/₄ 1848.

Pengene. Foreningen svarede med at henvise til Kancelliresolutionen og med at fremsende Eksemplarer af sine daværende og nugældende Love og hørte saa ikke mere til Sagen¹⁾.

Betingelserne for at blive Medlem blev ikke ændret i disse Aar. Man ser Eksempel paa, at Bestyrelsen henviste Optagelse af et Medlem til Repræsentantskabet (Bogtrykker SALLY SALOMON i 1848-49), at Proponenten ved en saadan Lejlighed trak sit Forslag tilbage (Skomagermester S. N. KNAPP, foreslaaet af en Fagfælle i 1850), og at en Hattemager (L. F. BUCHMANN i 1852) refuseredes, da det oplystes, at han for Tiden var Værtshusholder; da han i 1856 paany blev proponeret, led han samme Skæbne. I 1857 blev Gasværksbestyrer, cand. polyt. G. HOWITZ Medlem ved Generalforsamlingsbeslutning efter Bestyrelsens Forslag, egentlig mod Lovbestemmelserne; men han havde vist Foreningen Interesse som Foredragsholder og paa anden Maade. Derimod var det forgæves, at den tidligere Finérskærer H. P. FREDERIKSEN paany blev bragt i Forslag (af Stolemagermester RØNNE); skønt han nu kaldes Møbelhandler, fandt Bestyrelsen ikke, at der var sket en saadan Ændring i hans Stilling, at man kunde forandre sit Afslag fra 1846²⁾.

Bevægelserne i Medlemstallet ses dels af de trykte Medlemsfortegnelser, dels af Meddelelserne paa de halvårlige Generalforsamlinger³⁾, og man erkender, hvorledes der var en stadig Stigning i Tallet, efterhaanden som Nærings sagen blev mere og mere brændende. Alene i hver af Maanederne Januar og Februar 1848, lige efter Lavskommissionens Betænkning, fik Foreningen en Tilgang paa 22 Medlemmer. Trykte Medlemsfortegnelser blev hvert Aar udgivet; i 1853 foreslog LASENIUS KRAMP, at man skulde indrette

¹⁾ Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 145 af ²⁷/₁₂ 1848. — Kopibog 1841-62, Nr. 146 af ³¹/₁₂ 1848. — Se iøvrigt Side 43 flg.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 190 flg., 194 flg., 232, 235, 258, 382, 403, 404, 472.

³⁾ Tallene var følgende:

September 1847: 171 Medlemmer.	April 1855: 386 Medlemmer.
April 1848: 221 Medlemmer.	Oktober 1855: 364 Medlemmer.
November 1848: 231 Medlemmer.	Marts 1856: 361 Medlemmer.
April 1849: 272 Medlemmer.	November 1856: 363 Medlemmer.
Oktober 1849: 268 Medlemmer.	April 1857: 361 Medlemmer.
Marts 1850: 285 Medlemmer.	Oktober 1857: 375 Medlemmer.
September 1850: 291 Medlemmer.	April 1858: 411 Medlemmer.
April 1851: 332 Medlemmer.	November 1858: 397 Medlemmer.
November 1851: 345 Medlemmer.	April 1859: 388 Medlemmer.
April 1852: 355 Medlemmer.	Oktober 1859: 383 Medlemmer.
Oktober 1852: 367 Medlemmer.	April 1860: 370 Medlemmer.
April 1853: 407 Medlemmer.	December 1860: 376 Medlemmer.
Oktober 1853: 398 Medlemmer.	April 1861: 365 Medlemmer.
Marts 1854: 406 Medlemmer.	Oktober 1861: 350 Medlemmer.
September 1854: 398 Medlemmer.	April 1862: 341 Medlemmer.

Listen som en industriel Adressekalender, med Tilføjelse af Bopæl og andre Oplysninger; Bestyrelsen anbefalede dette Forslag, og ogsaa Generalforsamlingen gav sin Billigelse af, at det blev realiseret¹⁾.

Repræsentantskabet og Bestyrelsen. Paa hvert Aars Efteraarsgeneralforsamling valgte man de ti Repræsentanter, der sammen med Oldermændene dannede Repræsentantskabet, og lejlighedsvis valgtes Stedfortrædere for de Oldermænd, der ikke var Medlemmer af Foreningen. I 1848 valgte Generalforsamlingen i Februar Formand for Repræsentantskabet, da den siddende ønskede at fratræde; ved Repræsentantvalget om Efteraaret var Drejermester J. CHR. SØRENSEN blevet genvalgt; men han havde ikke selv været til Stede, da han ikke holdt „Adresseavisen“, hvori Generalforsamlingen var averteret; han ønskede ikke at modtage Valget! Da Repræsentantskabets Formand i Oktober 1849 nedlagde Hvervet, lykkedes det ikke at faa nogen til at modtage Valg. Der var altsaa stadig Vanskeligheder med denne Post, og i Februar 1850 besluttede Bestyrelsen at foreslaa, at man simpelthen afskaffede den, „da dette Embede hidtil har vist sig at være overflødigt og i sin Tid at være fastsat, uden at man egentlig havde gjort sig klart, hvorledes denne Embedsmand kunde fungere med nogen Betydning paa Sagens Behandling og Fremme“; han var jo født Medlem af Bestyrelsen, men uden Stemmeret! Repræsentantskabet selv sluttede sig hertil, og Generalforsamlingen vedtog eenstemmigt Forslaget den 27. Marts²⁾.

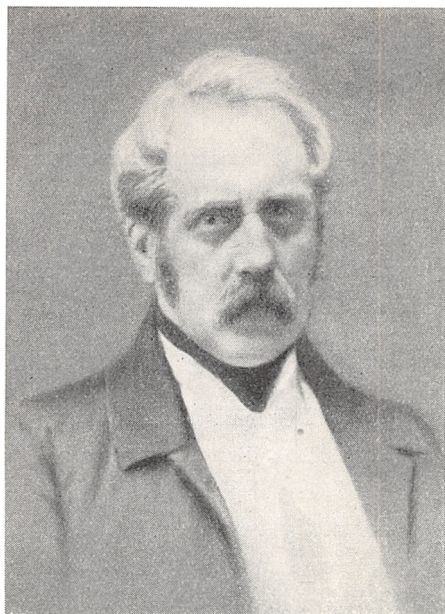
Paa Efteraarsgeneralforsamlingen i 1851 var der, aabenbart uden for Dagsordenen, blevet fremsat et Forslag om, at Valget af Repræsentanterne blev delt, saaledes at der valgtes fem om Foraaret og fem om Efteraaret. I Marts 1852 gjorde Bestyrelsen Forslaget til sit; samtidig indkom fra Skomagermester H. S. MOST et andet Forslag: han vilde have de valgte Repræsentanters Antal skaaret ned fra ti til fem. De vilde faa bedre Lejlighed til at følge Bestyrelsens Arbejde, mente han, og det vilde betyde en Lettelse for Vælgerne, Medlemmerne, for — som han skrev — „jeg har ofte hørt i Generalforsamling, det var for mange at vælge paa een Gang“. Det blev imidlertid Bestyrelsens Forslag, der sejrede paa Generalforsamlingen³⁾.

Da Næringssagen i Efteraaret 1856 befandt sig i sin afgørende Fase, frem-

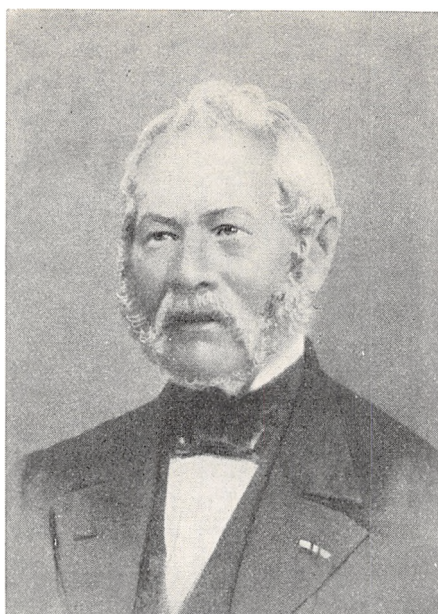
¹⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 162, 168 flg., 171 flg., 173, 188, 200, 208, 221, 230, 233, 243, 250, 255, 269, 283, 295, 296, 308, 316, 325, 332, 342, 385, 404, 418, 442, 449, 456, 481, 509, 513, 524, 533, 538, 540, 557. — Beretning 1853, 21.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 170, 211, 216, 217, 219, 221, 232. — Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 143 af ²⁷/₁₁ 1848. — Beretning 1850, 5, 7.

³⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 254, 256. — Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 189 af ¹⁹/₃ 1852. — Kopibog 1841-62, Nr. 256 af ³/₄ 1852. — Beretning 1852, 10.

Malermester C. Tilly.

Skomagermester C. F. Lier.

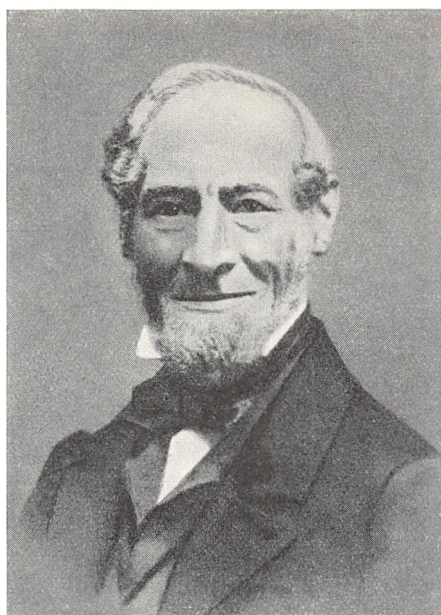
satte Formanden A. C. GEISLER den Anskuelse, at man burde genindføre Formandsposten i Repræsentantskabet, da der kunde blive Brug for, at denne Forsamling blev skudt i Forgrunden paa Standens Vegne. Generalforsamlingen den 12. November vedtog, at den gamle Lovbestemmelse blev sat i Kraft igen, hvis Repræsentanterne selv ønskede det. Ingen Formand blev imidlertid valgt; det kommer frem under Lotteristriden i 1859. Den 4. November d. A. besluttede Bestyrelsen „at foranstalte Iværksættelsen af Repræsentantskabets fuldstændige Organisation i Følge § 11 samt Valg paa en Formand i Medhold af § 13“. Heller ikke ved denne Lejlighed synes dog nogen Formand at være valgt¹⁾.

Bestyrelsesmedlemmerne blev efter Lovene valgt paa hvert Aars Foraarsgeneralforsamling; det hændte naturligvis, at en og anden undslog sig for at modtage Valget, og ved enkelte Lejligheder gjorde Brydninger inden for Foreningen sig saa stærkt gældende, at Nedlæggelse af Bestyrelsesmandater og Nyvalg blev Følgen. Tøjfabrikant H. T. STAHL og Parykmagermester G. C. SICHLAU, der begge var Medlemmer af Bestyrelsen, reagerede begge stærkt over for Foreningens Afslag paa Samarbejde med andre Foreninger i Nærings sagen i 1849; den sidste meldte sig – som kort efter ogsaa Blikkenslagermester FRITZ MEYER – ud af Bestyrelsen, „da Princippet for For-

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 383, 385, 483, 486.

Kobbersmedemester J. F. Fugmann.

Malermester A. C. Geisler.

eningens Formaal efter min Formening er rystet i sin Grundvold“, og da han var krænket over, at Formanden C. F. LIER upaataalt havde kunnet karakterisere Foreningen „som en gammel Sæbekælder“. STAHL tog Skridtet fuldtud; han meldte sig ud af Foreningen, da hans Meninger ikke deltes af Formanden og Flertallet blandt Bestyrelse og Medlemmer¹⁾.

I 1851 kom en vis Spænding mellem Formanden, Skomagermester C. F. LIER og Sekretæren, LASENIUS KRAMP til aabent Brud. Der synes at have været en stærk gensidig Animositet til Stede, som maaske kan dateres tilbage til 1844, da KRAMP for en Tid blev sat ud af Spillet som Sekretær; det var jo LIER, som dengang havde paataget sig Sekretærhvervet²⁾. Anledningen til, at Bitterheden nu slog ud i lys Lue, var en Bagatel, en Strid om, hvorvidt et Bestyrelsesmedlem havde Ret til at indføre Forslag i Forslagsprotokollen eller ikke. Bestyrelsesmødet den 21. Juni vedtog at udtale, at Protokollen kun var for Medlemmerne; Bestyrelsesmedlemmerne kunde „forebringe saadant i et Møde eller skriftligt tilskrive (!) Formanden“. Selve Stridens Genstand var et Forslag om at abonnere paa „Folkets Nisse“, og det blev forkastet; men under Forhandlingerne maa Lidenskaberne have besejret Hæm-

¹⁾ Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 168 og 169 af $11/12$ og $12/12$ 1849. — Forhandlingsprotokol 1841-62, 157 flg., 216, 218. — Beretning 1850, 4, 5.

²⁾ Se Side 46 og 57.

ningerne. Ved næste Bestyrelsesmøde en Uge senere var det FUGMANN, der førte Protokollen, og Mødet blev holdt „paa Grund af det i sidste Møde mellem Formanden og Sekretæren passerede“. KRAMP var ikke til Stede; det var derimod LIER, og han foreslog, „at Sekretæren burde fratræde sin Funktion med tre Maaneders Opsigelse“, d. v. s. fra 1. Oktober. Dette Forslag blev af Viceformanden (FUGMANN) sat under Afstemning og vedtaget med fire Stemmer mod een (Bogtrykker W. HERDAHL). Den 7. Juli vedtog man videre – ligeledes mod HERDAHLS Stemme – at KRAMP allerede to Dage senere skulde aflevere Foreningens Arkiv, Bøger og Signet. HERDAHL var ikke den eneste i Bestyrelsen, som stod paa KRAMPS Side i denne Strid; baade Hofforgylder P. C. DAMBORG og Malermester TILLY meldte sig ud af Bestyrelsen, og det var formentlig en Følge af disse demonstrative Skridt, naar LIER kort efter stillede sig selv i Karantæne indtil Efteraarsgeneralforsamlingen; han bad i en Skrivelse FUGMANN varetage Formandens Funktioner. Uden for Bestyrelsen havde LASENIUS KRAMP ogsaa mange Venner, og paa Generalforsamlingen den 17. November kom Sejren for ham. Her skulde der vælges Viceformand og to Bestyrelsesmedlemmer i Stedet for de udtraadte, og der skete da det, at A. C. GEISLER blev valgt til Viceformand, og LASENIUS KRAMP kom ind i Bestyrelsen med ikke færre end 75 Stemmer; til den anden Post valgtes Urmagermester ØBERG med 56 Stemmer. Dette maatte naturligvis ikke være behageligt for LIER og Fabrikant ALEXANDER BECKER; den sidstnævnte havde paataget sig at være Sekretær efter KRAMPS Opsigelse. De traadte da ogsaa begge tilbage fra deres Poster paa Foraarsgeneralforsamlingen i 1852, hvorefter Bestyrelsens Flertal var Tilhængere af KRAMP¹⁾.

I 1853 meldte Skomagermester DAHLBERG sig ud af Bestyrelsen, og der viste sig nogen Vanskelighed ved at faa et andet Medlem til at tage denne Post; i 1856 gik FUGMANN – som atter var Bestyrelsesmedlem – ud af Bestyrelsen efter det store Haandværkermøde, formentlig fordi han ikke var tilfreds med dets Forløb²⁾.

I en bestemt Anledning vedtog man i 1847, at Forhandlingsprotokollen Dagen efter hvert Bestyrelsesmøde skulde sendes til de Medlemmer af Bestyrelsen, som ikke havde været til Stede, for at de kunde give den deres Paa-tegning om at have set den; et halvt Aar efter var Bestemmelsen gaaet i Glemmebogen. I December 1851 indførte man, at der skulde holdes ordinære Bestyrelsesmøder een Gang maanedlig, i Maanedens første Halvdel³⁾.

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 243 flg., 245, 246, 247, 249, 250 flg.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 282, 296, 381. — Se Side 161.

³⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 160, 252. — Beretning 1847, 14; 1851, 22 flg.

Formand, Viceformand og Sekretær. Skomagermester C. F. LIER var den 29. Marts 1847 blevet valgt til Formand, en myndig og ivrig Mand, der allerede i Begyndelsen af 30'erne havde hævdet Standens Ære i en Duel med Vinhandler Waagepetersen, der havde omtalt Skrædere og Skomagere i haanende Vendinger og faaet Kvittering derfor af LIER i Form af en Lussing; Optrinnet havde medført en veritabel Duel. LIER var da Sekondløjtnant i Københavns borgerlige Artilleri, og da han blev Foreningens Formand, var han avanceret til Kaptajn. Den 12. April afleverede den afgaaede Formand FRITZ MEYER til LIER „samtlige til Foreningen henhørende Papirer, Dokumenter, Bøger og Inventariesager“. Da LIER i 1849 som Major vendte tilbage til Hovedstaden – han har formodentlig under Krigen gjort Tjeneste – sendte Bestyrelsen ham den 1. September Meddelelse om, at Medlemmerne ønskede „ved et festligt Maaltid paa Mandag den 3. ds. Kl. 7¹/₂ i dens Sommerlokale“ at bringe ham „en Velkomsthilsen“ og haabede at se ham paa „Aastedet“ til fastsat Tid. LIER var Foreningens Formand i fem Aar, indtil han paa Generalforsamlingen den 3. April 1852 efter Striden med KRAMP frabad sig Genvalg¹).

Den nye Formand blev Malermester C. TILLY, og den 7. April fandt Overleveringsforretningen Sted. Hans Formandsskab blev kun af kort Varighed. Allerede paa Generalforsamlingen den 11. April næste Aar takkede han for det forløbne Aar og frabad sig Genvalg. I Stedet blev FUGMANN valgt; men han vægrede sig ved at modtage Valget, og det samme gjorde Sejl-, Flag- og Kompasmager J. WEILBACH, som havde faaet næstflest Stemmer. Foreningen var saaledes uden Formand, og Overleveringsforretningen skete den 16. April i et Bestyrelsesmøde, hvor Viceformanden Malermester A. C. GEISLER modtog Bøger, Papirer m. v. Paa en ekstraordinær Generalforsamling den 27. April fik man overtalt GEISLER til at tage Formandsposten paa den Betingelse, at han kunde fratæde om Efteraaret, hvis han havde fundet Hvervet for byrdefuldt. Han blev Foreningens Formand til 26. Januar 1863, altsaa i ti Aar! Det faldt saaledes i hans Lod at lede Foreningen i de bevægede Aar, hvor Nærings sagen stod paa Dagsordenen og blev afgjort²).

I 1855 konstituerede GEISLER Viceformanden i sit Sted, da han i 8-14 Dage agtede at forlade Staden; det er ellers sjældent, at saadanne Konstitutioner fandt Sted. I 1860 skete der en Ændring i Bestemmelserne om Valget af Formand og Viceformand; da Lovkomitéen afgav sit Lovudkast

¹) Nyrop, 212 fig. — Forhandlingsprotokol 1841-62, 256. — Kopibog 1841-62, Nr. 83, af ¹/₈ 1849. — Beretning 1847, 12; 1852, 11.

²) Forhandlingsprotokol 1841-62, 256, 257, 285 fig., 287, 288, 296. — Kopibog 1841-62, Nr. 49, 50 og 51 af ¹²/₄, ¹³/₄ og ¹⁵/₄ 1853. — Bestyrelsen III c: Breve af ¹³/₄ 1853 (i Lægget: Breve 1852-54).

til Bestyrelsen, fandt det som før omtalt ikke Naade for dennes Øjne, bortset fra et enkelt Punkt, hvori man foreslog, at Formand og Viceformand skulde vælges af Bestyrelsen blandt dens egne Medlemmer, ikke paa Generalforsamlingen. Denne Ændring blev vedtaget af Generalforsamlingen den 30. April, og den 9. Maj valgtes for 1. Gang Formand og Viceformand af Bestyrelsen¹⁾.

Viceformandsposten blev i denne Periode beklædt af følgende²⁾:

Universitetsbogbinder J. C. FALCK.....	17/2	1845-1849	11/10
Tøjfabrikant H. T. STAHL	10/10	1849-1850	27/3
Kobbersmedemester J. F. FUGMANN	27/3	1850-1851	17/11
Malermester A. C. GEISLER	17/11	1851-1853	11/4
Sadelmagermester P. C. DINESEN.....	27/4	1853-1856	12/11
Snedkermester J. CORTSEN	12/11	1856-1859	31/10
Skomagermester J. P. BORCH	31/10	1859-1860	9/2
Snedkermester J. CORTSEN	9/5	1860-1869	5/5

Foreningens skriftlige Arbejde besørgedes fortsat af LASENIUS KRAMP som dens Sekretær. Han søgte og fik i Januar 1847 sit Honorar forhøjet til 20 Rdlr. Kvartalet mod hidtil 12^{1/2} Rdlr.; i Efteraaret fik han bevilget et Ekstrahonorar paa 20 Rdlr. for sit Arbejde med Bogsamlingens Revision. I April 1848 traadte han efter eget udtrykkelige Ønske ud af Bestyrelsen, efter at han havde været Medlem deraf, siden Foreningen blev stiftet; han vedblev imidlertid at fungere som Sekretær. Fra 1. April 1849 forhøjedes hans Gage yderligere til 25 Rdlr. Kvartalet, en Stigning, der fuldtud var motiveret af det forøgede skriftlige Arbejde, Foreningens Virksomhed krævede, og som da ogsaa fandt Billigelse, da Budgetkomitéen i 1850 for 1. Gang udarbejdede et Budget for Foreningen. I November 1849 var han desuden blevet Foreningens Økonomiinspektør, omend kun midlertidigt, en Post, som hurtigt synes at være gaaet i Glemmebogen³⁾.

I 1851 var det, at LASENIUS KRAMP havde sit Sammenstød med C. F. LIER og blev afsat som Sekretær. Der kan ikke synes at være nogen Tvivl om, at han derefter har betragtet sin Gerning i Foreningen som endt, i alt Fald

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 329, 506 fig., 508, 509 fig., 511.

²⁾ Udsigt 1865, 41 fig., 44, korrigeret efter Forhandlingsprotokol 1841-62, 499, 511.

³⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 151, 161, 174, 205, 213, 224, 229, 230. — Beretning 1848, 8; 1849, 33; 1850, 10, 11, 15, 16. — Budgetkomitéen skrev i sin Betænkning af 28/5 1850: „Det for Foreningen udførte Skriveri findes ansat i de forløbne Aar til forskelligt Honorar. Omend økonomiske Omstændigheder kunde ønske dette nedsat, har vi dog troet at burde tilraade, at den aarlige Beretning vedbliver at udkomme, og at den nuværende Sekretær, hvis Virksomhed vi ikke kan nægte, Foreningen skylder at paaskønne, erholder for alle Foreningens skrevne Forretningers Udførelse 100 Rdlr. aarligt“.

foreløbig; han sluttede „Beretningerne“s første Række med Aargang 1850, og heri udtaler han i „Nogle Slutningsord“ til sidst:

„Min Stilling til Foreningen vil fra nu af tage en forandret Skikkelse; thi dels har jeg Lettelse behov i de mange forskellige Arbejder, hvormed jeg har været bebyrdet, dels kræver mine øvrige Forretninger mere og mere min hele Tid. Dog vil jeg ikke, hvor Omstændighederne maatte tillade det, undslaa mig for at udrette, hvad der er mig muligt, og hvor jeg maatte se, at noget til Gavn for den hæderlige Haandværksstand derved er at opnaa. Dens Fremme var jo altid min Iver og Stræben; dens Ungdoms Oplysning er jo Hovedmaalet for min Virken. Kun anser jeg mig nu efter den Aarrække, jeg har arbejdet, for at være berettiget til i Fremtiden at bestemme, hvor og hvori jeg vil tage Del, og hvorledes jeg vil gøre dette; jeg kan kun arbejde i Sagernes Interesse; personlige Hensyn og Fordele ledte mig aldrig, hvilket jeg haaber, den svundne Tid bærer Vidne om for mig.“¹⁾

Nu fungerede Tobaksfabrikant ALEXANDER BECKER som Sekretær, indtil han sammen med LIER trak sig ud af Bestyrelsen den 3. April 1852, da KRAMP blev valgt ind. Den 7. April blev KRAMP da paany valgt til Sekretær og paa de samme Betingelser som tidligere, 100 Rdlr. aarligt. Ved Foraarsgeneralforsamlingen 1854 ønskede KRAMP ikke Genvalg til Bestyrelsen, men tilbød at blive som Sekretær, naar han maatte deltage i Diskussionerne i Møderne, dog uden Stemmeret. Under Næringsssagen fik han for sit enorme skriftlige Arbejde en Del Ekstrahonorarer²⁾.

KRAMP var Redaktør af de trykte Beretninger, og da han blev sat fra Bestillingen i 1851, fik han dog Lejlighed til efter sin Fratræden som Sekretær at fuldende Udgivelsen af Beretningen for 1850. Da han i 1852 atter traadte til, overdrog man ham at udarbejde Beretningen for 1851, dog „i en noget mere sammentrængt Form end tidligere“ for at faa Udgivelsen fremskyndet. Derefter kom der Beretninger for 1851-54, og i 1855 fik han 25 Rdlr. i Honorar for Udarbejdelsen. I 1857 vedtog man, at der ogsaa skulde samles en Beretning for 1855-56, og der bevilgedes et Honorar paa 25 Rdlr. til Redaktøren; men der synes ikke at være kommet nogen Beretning senere end for 1854³⁾.

Foreningens Økonomi. Foreningens Kasserer siden Februar 1845 Skomagermester C. MEYER traadte i Marts 1847 ud af Bestyrelsen, men tilbød at blive

1) Forhandlingsprotokol 1841-62, 239, 245, 246, 247. — Beretning 1850, 27 ff.

2) Forhandlingsprotokol 1841-62, 257, 306, 344, 363, 406, 415, 424, 444, 458. — I April 1856 fik Kramp et foreløbigt Ekstrahonorar paa 100 Rdlr. for sit store Arbejde i Næringsssagen, i Juli yderligere 300 Rdlr., i Maj 1857 100 Rdlr., i September s. A. 300 Rdlr., i November s. A. 100 Rdlr., i April 1858 400 Rdlr. og i April 1859 50 Rdlr.

3) Forhandlingsprotokol 1841-62, 223, 247, 248, 258, 329, 397.

ved som Kasserer, et Tilbud, man med Tak modtog. Han var derefter i en Aarrække Kasserer, til han i Februar 1855 kunde fejre sit 10 Aars Jubilæum og meddelte, at nu vilde han ikke mere. Den 11. April valgtes da i Stedet Kleinsmedemester J. CUMANN, og Bestyrelsen sendte MEYER en skriftlig Tak for de 10 Aars nøjagtige og nidkære Forvaltning af Embedet, en Udtalelse, der eenstemmigt billigedes af Generalforsamlingen. CUMANN var derefter Kasserer, til han i Bestyrelsesmødet den 17. Maj 1862 meddelte, at han nedlagde sit Hverv som Bestyrelsesmedlem og Kasserer; i Stedet valgtes Fabrikant C. A. SCHLEISNER, der overtog Posten den 1. Juli¹⁾.

Foreningens Formue laa i disse Aar paa Beløb mellem knapt 600 Rdlr. og godt 250 Rdlr. Der var en Nedgang i Aarene 1847-49, derpaa Opgang 1849-53; de følgende Aar under Næringssagens Behandling stillede undertiden ret store Krav til Foreningens Kasse, som man imidlertid fik dækket ved Refusion fra de øvrige Deltagere i Felttoget for Lavenes Bevarelse; Formuen laa i disse Aar paa Beløb mellem 250 og 450 Rdlr.²⁾

Efter at man havde faaet revideret Regnskabet for 1846, viste det sig, at Kassens Status var saadan, at man maatte tage 100 Rdlr. ud af Sparekassen. Dette vakte Betænkeligheder i Bestyrelsen, og den vedtog, at Formanden, Kassereren og et Bestyrelsesmedlem til skulde udarbejde et Budget, der kunde bringe Ligevægt mellem Foreningens Indtægter og Udgifter. Det synes imidlertid ikke at have hjulpet, for i Februar 1848 maatte man atter hæve 50 Rdlr. i Sparekassen; da Revisorerne gennemgik Regnskabet for

1) Forhandlingsprotokol 1841-62, 154 fig., 156 fig., 158, 322, 323, 324, 325, 326, 558 fig. — Beretning 1847, 9, 11, 12.

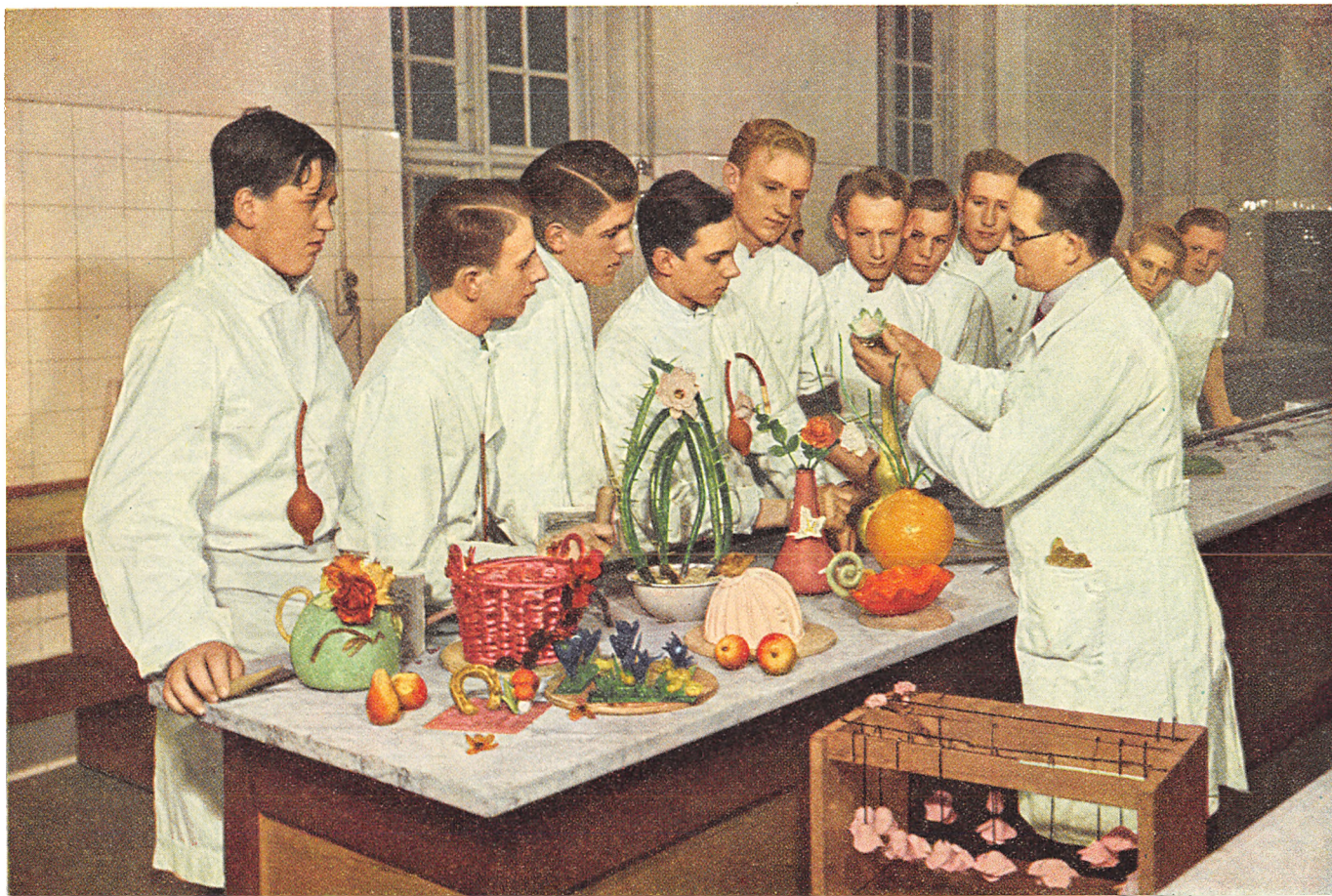
2) Bevægelserne i Formuen kan illustreres ved nogle Tal:

1847, Foraar var Formuen	579 Rdlr. 3 Mk. 14 Sk.
1848, Foraar var Formuen	447 Rdlr. 2 Mk. 3 Sk.
1849, Foraar var Formuen	255 Rdlr. 5 Mk. 8 Sk.
1850, Foraar var Formuen	362 Rdlr. 3 Mk. 14 Sk.
1851, Foraar var Formuen	390 Rdlr. 4 Mk. 12 Sk.
1852, Foraar var Formuen	472 Rdlr. 3 Mk. 5 Sk.
1853, Foraar var Formuen	513 Rdlr. 3 Mk. 14 Sk.
1855, Foraar var Formuen	269 Rdlr. 2 Mk. 14 Sk.
1856, Foraar var Formuen	303 Rdlr. 4 Mk. 13 Sk.
1857, Foraar var Formuen	332 Rdlr. 5 Mk. 7 Sk.
1858, Foraar var Formuen	382 Rdlr. 0 Mk. 12 Sk.
1859, Foraar var Formuen	356 Rdlr. 0 Mk. 1 Sk.
1860, Foraar var Formuen	506 Rdlr. 1 Mk. 5 Sk.
1861, Foraar var Formuen	279 Rdlr. 2 Mk. 6 Sk.
1862, Foraar var Formuen	203 Rdlr. 2 Mk. 3 Sk.

De indvundne Beløb fra Varelotteriet er naturligvis ikke medregnet i disse Tal (Forhandlingsprotokol 1841-62, 156, 174, 200, 221, 243, 255, 283, 325, 342, 404, 442, 456, 509, 533 fig., 557.

Kobbersmedelaug: Interiør fra et Bryghus.

Københavns Konditorlaug: Undervisning paa Fagskolen.

det foregaaende Aar og fandt, at Udgifterne oversteg Indtægterne med godt 156 Rdlr., og at der nu var hævet ialt 150 Rdlr. af Sparekassebeholdningen til Driften, foreslog de, at flere af Udgiftposterne blev undersøgt, „fordi at de efter vor Mening er i høj Grad relative, og for at ikke Selskabet om nogle Aar skal komme i Underbalance“. Foranlediget af denne kritiske Revisionsbemærkning overdrog Bestyrelsen til Formanden at oplyse Aarsagerne til Underskudet paa sidste Driftsregnskab, og hvilke Forholdsregler der allerede var truffet til at hindre fremtidige Gentagelser¹⁾.

I Juni 1849 fik Foreningen en noget overraskende Skrivelse fra Kultusministeriet; det udbad sig oplyst, hvorledes man havde anvendt en Understøttelse paa 80 Rdlr., som aarlig skulde være tilstaaet og betalt Foreningen af Statskassen paa Kontoen „Understøttelser til Videnskabernes Fremme“! En Brevveksling mellem Foreningen og Ministeriet opklarede, at der var sket en Forveksling; Statsstøtten havde været tiltænkt „Læseselskabet for Kunstnere og Haandværkere“, der ogsaa havde modtaget den²⁾.

Den stadige Nedgang i Foreningens Formue tvang i 1850 Bestyrelsen til at nedsætte en Komité til at tage Foreningens fremtidige Økonomi under Overvejelse og at opstille et Budget. Budgetkomitéen blev nedsat den 29. April og bestod af J. F. FUGMANN, Hofforgylder P. DAMBORG og Tømrermester J. A. KOFOED. Den 28. Maj havde de allerede en Betænkning færdig med et udførligt motiveret Budget. Adskillige Punkter heri er tidligere omtalt, og det var anlagt saaledes, at der skulde blive et aarligt Overskud paa 65 Rdlr.³⁾. Budgettet, som iøvrigt gav Anledning til, at man flyttede til Skrædernes Lavshus i Gammelmønt, blev vedtaget af Generalforsamlingen den 30. September. Ved samme Lejlighed bestemtes, at Formanden for Fremtiden skulde udstede Udgiftsordre paa, hvad der maatte rekvireres til Foreningen. Derimod blev et andet Forslag forkastet. Foranlediget af de Oplysninger, som var kommet frem om Foreningens ringe pekuniære Midler i Anledning af Flytningen til Gammelmønt, indsendte 96 Medlemmer et Forslag til Bestyrelsen om, at Kontingentet blev forhøjet med 24 Sk. Kvar-talet, saa hvert Medlems Aarsbidrag blev 3 Rdlr. Dette Forslag blev stemt

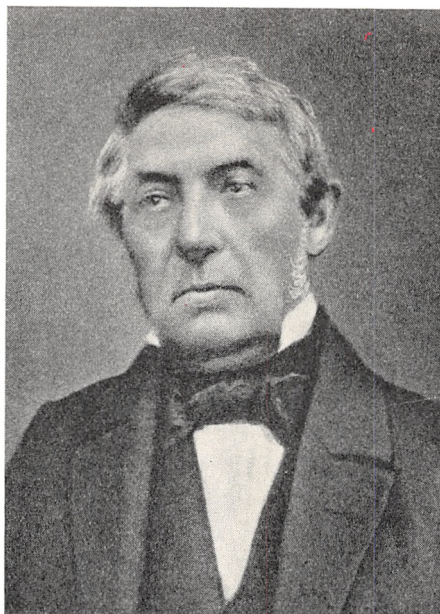
¹⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 155, 158, 169, 172. — Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 117 af $\frac{15}{3}$ 1848. — Beretning 1847, 10, 12 fig.; 1848, 7.

²⁾ Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 155 og 158 af $\frac{2}{6}$ og $\frac{17}{7}$, 1849. — Kopibog 1841-62, Nr. 80 af $\frac{5}{7}$, 1849. — Forhandlingsprotokol 1841-62, 205. — Beretning 1849, 20, 21.

³⁾ Budgettet regnede med følgende: Indtægter 615 Rdlr. (500 Rdlr. i Kontingenter og 115 Rdlr. af Lavene for Afbenyttelse af Lokalerne) og Udgifter 550 Rdlr. (Sommerlokale 30 Rdlr., Vinterlokale 100 Rdlr., Budet 60 Rdlr., Budet i Tillæg 20 Rdlr., Bogtrykker 60 Rdlr., Bogbinder 15 Rdlr., Bøger 40 Rdlr., Blade 50 Rdlr., Sekretæren 100 Rdlr., Avertissementer 25 Rdlr. og forskelligt 50 Rdlr.).

Urmagemester J. A. Øberg.

Sadelmagemester P. C. Dinesen.

ned paa Generalforsamlingen, formentlig fordi det opstillede Budget kun regnede med de hidtidige 2 Rdlr. pr. Medlem. Man gav straks Kassereren Besked om at afslutte sit Regnskab interimistisk, saa man fra 1. Oktober kunde begynde et Regnskabsaar efter det nye Budget¹⁾.

Avisbudene fik Gratialer til Nytaar 1851, 3 Mk. til hvert af Dagbladenes Bude og 1 Mk. til „Corsaren“s, ligesaa de følgende Aar, en Udgift paa godt 8 Rdlr., i 1855 godt 5 Rdlr.²⁾.

Fra Nytaar 1852 besluttede man at lade Regnskabsaaret følge Kalenderaaret, i 1854, at Regnskabet skulde afleveres af Kassereren inden Udgangen af Februar, af Hensyn til den Behandling, det skulde underkastes inden Generalforsamlingen om Foraaret. Iøvrigt blev det naturligvis hvert Aar revideret af de valgte Revisorer. I April 1853 var LIER af Repræsentantskabet blevet valgt til Revisor; men da LIERS Efterfølger som Formand C. TILLY sendte ham Regnskabet med Underretning om, at Bestyrelsen var betænkelig ved Valget, eftersom de første Maaneder af Regnskabet havde ligget under hans egen Administration som Formand, svarede LIER: „At noget Ansvar endnu skulde paahvile mig i denne Retning, kan jeg ikke

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 217 fg., 223, 224, 227, 228, 229, 230, 232. — Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 171 og 174 af $\frac{28}{5}$ og $\frac{7}{7}$ 1850. — Beretning 1850, 5, 9-11, 14 fg., 15, 16.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 236, 252. — Beretning 1852, 5; 1853, 5; 1854, 5.

Bogbindermester D. L. Clément.

Snedkermester J. Cortsen.

indrømme; men da der dog har vist sig Meningsforskel om, hvad det passende kunde være, og jeg ikke vil vove at opkaste mig til Dommer imellem Repræsentantskabet og Bestyrelsen, er det en Selvfølge, at jeg ikke kan modtage det paa mig faldne Valg“; han returnerede derfor Regnskabet „under Foreningens eget Segl“, d. v. s. uaabnet¹⁾.

Som i Foreningens første Tid hændte det naturligvis, omend ikke saa hyppigt, at Kontingentbeløb maatte afskrives som uerholdelige, og at Medlemmer blev slettet af Medlemslisten paa Grund af Restancer. Takket være Lejeforhøjelsen for Foreningslokalerne, og fordi man gerne vilde „udvide Virksomheden, hvortil føles Trang i flere Retninger“, foreslog Bestyrelsen, at man fra Nytaar 1858 forhøjede Kontingentet fra 3 til 4 Mk. Kvartalet, og dette blev vedtaget²⁾.

I sine sidste Aar i denne Periode havde Haandværkerforeningen faaet en Indtægtskilde, der gav ret store Indkomster hvert Aar; men man var bundet til at anvende Pengene til et ganske bestemt Formaal. Denne Side af Foreningens Økonomi, knyttet til Koncession paa et Varelotteri, skal senere omtales.

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 252, 306. — Bestyrelsen III c: Brev af $\frac{5}{4}$ 1853 (i Lægget: Breve 1852-54).

²⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 333, 417, 418, 421, 423, 534.

Bogsamlingen. Et fast Led i det interne Foreningsliv var stadig Bogsamlingen. Ledelsen deraf laa hos Inspektionskomitéen; den anskaffede Bøger og søgte hos Boghandlerne at opnaa Rabat; den stillede Forslag om Bevilinger til Samlingens Forøgelse og Indbinding og fik anskaffet nye Skabe, naar Omfanget krævede det, ja, paatalte over for Smeden, at Prisen paa Nøglerne til Bogskabet havde været højere, end det formodentlig var rimeligt. I Sommeren 1847 standsede man Udlaanet for at revidere og ordne Bogbestanden, et Hverv, som LASENIUS KRAMP paatog sig for et passende Honorar; ved denne Lejlighed blev Udlaansbestemmelserne trykt og indklæbet i Bøgerne, og man indførte Kvitteringsblanketter; et Katalog blev affattet og trykt (i 300 Eksemplarer) og Anskaffelsen deraf for 8 Sk. gjort obligatorisk for ny tiltrædende Medlemmer. De følgende Aar blev der jævnlig foretaget saadanne Revisioner og udarbejdet nye Kataloger og indbundet Bøger. I December 1847 søgte Foreningen det Reisersenske Fond om Støtte til Boganskaffelser, og Fondet bevilgede 200 Rdlr. Selv havde Foreningen i 1847 bevilget 50 Rdlr. dertil. Paa Generalforsamlingen i April 1849 oplystes, at Bogsamlingen nu omfattede henimod 500 Bd., og at Udlaanet i sidste Halvaar havde været 433 Bd. I 1848 begyndte man at abonnere paa „Tilskueren“ og „Flyveposten“, fra 1849 tillige paa „Dannevirke“ og fra 1850 paa „Rigsdagstidende“. Om Sommeren besørgedes Udlaanet af Sekretæren¹⁾.

Da man i Sommeren 1850 for første Gang opstillede et Budget for Foreningen, blev der herpaa afsat 15 Rdlr. til Bogbinder, 40 Rdlr. til Boganskaffelser og 50 Rdlr. til Bladhold. Ved samme Lejlighed søgte Inspektionskomitéen at faa fri Dispositionsret over de to første Beløb, saaledes at den blev fri for som hidtil at skulle indhente Bestyrelsens Sanktion paa Anskaffelsen af de foreslaede Bøger. Komitéen fik denne Frihed for et Halvaar; men Bestyrelsen vilde ikke principielt opgive den Myndighed, den efter Regulativet havde til at censurere Boglisten. I 1851 tegnede man Abonnement paa „Danskeren“; men Bestyrelsen nægtede at gaa ind paa et Forslag om ogsaa at holde „Folkets Nisse“; samme Aar vedtog man, at de Blade, som ikke blev opbevaret („Berlingske Tidende“ og „Flyveposten“), ved hvert Aars Udlob skulde foræres Foreningens Bud; dette sidste varede dog kun faa Aar²⁾.

¹⁾ Bestyrelsen II a: Forhandlingsprotokol for Inspektionskomitéen 1846-71, under $\frac{8}{11}$, $\frac{22}{3}$, $\frac{26}{3}$, $\frac{22}{7}$, $\frac{29}{7}$, og $\frac{4}{9}$ 1847, $\frac{4}{6}$ 1849 og $\frac{17}{9}$ 1850. — Forhandlingsprotokol 1841-62, 150, 155, 161, 164 flg., 172, 185, 197, 200, 202, 217, 223, 228. — Kopibog 1841-62, Nr. 23, 59, 65, 82 og 141 af henholdsvis $\frac{14}{5}$, $\frac{19}{11}$ og $\frac{15}{12}$ 1847 og $\frac{15}{6}$ og $\frac{11}{12}$ 1848. — Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 104 af $\frac{4}{6}$ 1847 og Brev af $\frac{8}{3}$ 1848, akteret under Nr. 180 i 1851. — Beretning 1847, 1, 7, 9, 11, 15, 19; 1848, 7; 1849, 12; 1850, 9.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 224, 229, 230, 232, 234 flg., 238, 239, 245. — Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 175 af $\frac{19}{9}$ 1850. — Beretning 1850, 11, 15, 16, 17, 18.

Det ene Medlem af Inspektionskomitéen, Smedemester MIBACK, viste i Vinteren 1850-51 saa liden Interesse for sit Hverv, at de øvrige skriftlig lod spørge, om han i det Hele taget ønskede at fungere længere. I Juni 1851 var Oplaget af Kataloger opbrugt, og man besluttede at trykke et nyt paa 300 Eksemplarer; Komitéen fik Lov til at indkøbe og indbinde Bøger for Resten af det indeværende Aars Konto, saa de nye Bøger kunde komme med i Fortegnelsen, dog paa Betingelse af at Kataloget blev færdigt til den lovede Tid. Den fik ogsaa Lov til i Foreningens Lokale at slaa en Opfordring op til Medlemmerne til at skænke Foreningen Bøger, de kunde undvære. Da Foreningen i 1852 drøftede Spørgsmaalet om nye Lokaler, foreslog Bestyrelsen samtidig, at hvert nyt Medlem, der kom ind i Foreningen efter 1. Juli s. A., skulde betale et Indskud til Biblioteket paa 2 Mk. foruden det Beløb paa 1 Mk., de allerede efter Bestemmelserne skulde erlægge for Love og Bogkatalog; dette blev vedtaget paa en ekstraordinær Generalforsamling den 2. Juni¹⁾.

I Efteraaret 1852 var der et Medlem, der skrev i Foreningens Forslagsprotokol: „Det vilde være ønskeligt, om de Herrer, der har paataget dem at forestaa som Medlemmer af Bogkomitéen, mødte paa den Aften, der var ansat som deres Tur, da ellers flere Medlemmer, som Tilfældet var i Aften, ikke kunde faa deres Bøger byttet, formedelst de Herrer's Udeblivelser“. Det lakoniske Svar paa denne Klage lød: „Bestyrelsen skal sørge for, at den paaankede Mangel for Fremtiden vil blive afhjulpet“. I Januar 1853 klagedes der over, at Foreningens Blade ikke straks blev fremlagt til Gennemlæsning, naar de var afleveret af Avisbudene²⁾.

Om Sommeren, naar Vinterlokalet kun var aabent Onsdag og Lørdag, havde Biblioteket kun Udlaan den sidstnævnte Dag; denne Bestemmelse blev taget i Maj 1853, og ved samme Tid satte Inspektionskomitéen et af sine Medlemmer til med Fuldmagt fra de øvrige at foretage Bogindkøbene; iøvrigt agtede Komitéen at andrage Bestyrelsen om Forhøjelse af Tilskudet, men synes dog ikke at have gjort det. Udlaanet blev i nogle Aar aabenbart forestaaet af Foreningens Bud P. JENSEN; da han i Efteraaret 1856 opgav sin Budstilling, overvejede Inspektionskomitéen et Øjeblik at genindføre den tidligere Praksis med Komitémedlemmernes Turnus, men opgav det igen, og P. JENSEN vedblev med Udlaanet foreløbig, antaget for et Kvartal ad Gangen³⁾.

I Efteraaret 1857 var Bogsamlingen naaet op paa 1163 Bd.; i Vinteren

¹⁾ Bestyrelsen II a: Forslagsprotokol for Inspektionskomitéen 1846-71, under ²⁸/₅ og ²⁶/₇ 1851. — Forhandlingsprotokol 1841-62, 245, 247 flg., 260, 261. — Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 184 og 185 af ²/₈ og ¹⁴/₈ 1851. — Beretning 1852, 14.

²⁾ Bestyrelsen III a: Forslagsprotokol 1842-65, under ²⁷/₁₀ 1852 og ¹⁵/₁ 1853.

³⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 289, 381 flg. — Bestyrelsen II a: Forhandlingsprotokol for Inspektionskomitéen 1846-71, under ²⁸/₅ 1853 og ¹³/₉ 1856.

1858-59 var Udlaanet oppe paa 2463 Bd. til 122 Medlemmer. I Maj 1859 fandt Komitéen, at der i længere Tid ikke havde fundet nogen større Boganskaffelse Sted; man manglede en Mængde nyere, jævnlige efterspurgte Bøger; den stærke Benyttelse havde gjort mange ældre Bøger kassable, medens andre stærkt trængte til Reparation; endelig var en Omordning og et nyt Katalog paakrævet. Den søgte derfor Foreningen om et ekstra Tilskud paa 150 Rdlr., men fik kun 100 Rdlr. I September var Revisionen af Bogsamlingen tilendebragt, og Udlaanet aabnedes atter; Bogbestanden var nu ca. 1550 Bd. Det ses, at man nu havde en „Assistent ved Biblioteket“ R. JENSEN; han fik et Gratiale paa 15 Rdlr. for sit Arbejde med Omordningen. I Sommerhalvaaret havde Udlaanet iøvrigt været 862 Bd. I en trykt Meddelelse til Laanerne benyttede Komitéen Lejligheden til at indskærpe dem, at de maatte sørge for, at Bøgerne „godt konserveres under Brugen og leveres indsvøbte, rene og uskadede tilbage“; det nye Katalog kunde faas for 1 Mk. hos Assistent JENSEN, og ved Omordningen havde alle Bøgerne faaet nye Numre, som nøjagtigt maatte forlanges ved Udlaanet; kun een Bog kunde laanes ad Gangen, og den skulde leveres rettidig tilbage¹⁾.

I Juni 1860 forelagde KRAMP et Forslag, ledsaget af et Planrids, til en Flytning af Biblioteket. Det havde hidtil været anbragt i det inderste Værelse, hvorfor man havde haft en „Passage af Damer, Piger og Dreng“ gennem de øvrige Værelser. Han fik nu Bogsamlingen flyttet til et Hjørneværelse ved Hovedtrappen, hvorved man desuden opnaaede andre Fordele²⁾.

Tallene for Benyttelsen af Bogsamlingen, som ved Udgangen af 1861 var paa 1700 Bd.³⁾, viser, at denne Side af Foreningens indre Liv var af stor Betydning for Medlemmerne. Atter havde en af LASENIUS KRAMPs Idéer vist sig rigtig og levedygtig. Hans Arbejde for Oplysning og god Adspredelse havde baaret Frugt.

Foredrag og Diskussioner. Tid til anden blev der holdt Foredrag for Foreningens Medlemmer. Det er allerede omtalt, at Skomagermester J. MOURITZEN i Begyndelsen af 1848 holdt flere Foredrag om Lavsvæsenet og Lavskomitéeens Betænkning; i December s. A. holdt han endnu to Foredrag, om Betænkningens Behandling af Handels- og Fabriklavene. Ogsaa BLAUENFELDTs Foredrag i Vinteren 1848-49 om det slesvigske Spørgsmaal er tidligere omtalt⁴⁾.

1) Forhandlingsprotokol 1841-62, 418, 456, 462, 464, 465, 466, 474, 480, 481. — Bestyrelsen III c: Brev af 14/5 1859. — Bestyrelsen III a: Trykt Meddelelse af 1/10 1859.

2) Se iøvrigt om Lokalerne S. 254-56. — Forhandlingsprotokol 1841-62, 513. — Bestyrelsen III c: Brev af 10/6 1860 med vedlagte Planskitse af Kramp.

3) Forhandlingsprotokol 1841-62, 541.

4) Se Side 115 flg. og 227. — Forhandlingsprotokol 1841-62, 191. — Beretning 1849, 24.

Derefter synes Foreningen at have haft et Par i denne Henseende døde Aar; men derefter fremsatte et af Bestyrelsesmedlemmerne, Bogtrykker W. HERDAHL, Tanken om Genoptagelse af denne Side af Foreningens Virksomhed; den 21. Januar 1852 udformede han et Forslag om, at der to Gange om Maanedn skulde holdes Foredrag om Emner, der vedrørte Stændens Interesser; det vilde være „hensigtssvarende og paa Tiden for den ærede Forening, at der foretages noget mere end det sædvanlige Kortspil ved vore Samlingsmøder, der i det mindste efter min Forstand ikke paa bedste Maade opvækker eller styrker Aanden“. Bestyrelsen besluttede at følge hans Opfordring — til næste Vinters Begyndelse¹⁾. I Juni kom der et andet Forslag, fra Skrædermester M. S. FRÆNCKEL; han vilde have indført Diskussioner paa en af Mødeaftenerne og anskaffet en Kasse, hvori Medlemmerne kunde nedlægge Sedler med Forslag til Emner, som de ønskede drøftet. Man vedtog at overveje dette Forslag, naar til sin Tid det nye Lokale gav Muligheder for at holde saadanne Diskussionsaftener²⁾.

Efter at det nye Lokale var taget i Brug i September, blev der i Oktober udarbejdet og ophængt i Lokalet et Regulativ for de ugentlige Møder, og nu tog man HERDAHLS og FRÆNCKELS Forslag op; de skulde gennemføres, hvis det kunde ske uden større Udgifter, da Kassen ikke kunde taale væsentlige Anstrengelser for Tiden. I Januar 1853 nedsatte man en Komité — Skrædermester FRÆNCKEL, Skomagermester J. C. BALLING og GEISLER — til at organisere Diskussioner efter FRÆNCKELS Forslag; men Resultatet lod vente paa sig. Den 5. Marts meddelte Komitéen, at den foreslaede Kasse til Diskussionsemner burde opstilles; Komitéen ansaa det som sit egentlige Hverv at indlede og lede Diskussioner efter de fremsatte Ønsker; men den vilde ikke paatage sig Ansvar for, at denne Virksomhed blev holdt i Gang. Den første Diskussion holdtes den 23. Marts; Emnet var fra Kassen og lød: „Hvad er Haandværkerforeningens Øjemed, og hvad kan der være at foranstalte til Haandværksstandens sande Gavn i Henhold til de paatænkte Forandringer med Haandværkslavene?“ En Uge senere fortsatte man Diskussionen og drøftede ogsaa „Haandværksstandens Bemærkninger“³⁾.

I Oktober 1853 foreslog KRAMP, at man i den kommende Sæson skulde se at faa Forelæsninger, der oplyste om Kommunalforfatningens Væsen i

¹⁾ Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 188 af ²¹/₁ 1852. — Forhandlingsprotokol 1841-62, 252. — Beretning 1852, 9.

²⁾ Bestyrelsen II a: Indkomne Sager Nr. 193 af Juni 1852. — Forhandlingsprotokol 1841-62, 262 flg. — Beretning 1852, 15.

³⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 266, 268, 270, 276, 281, 282. — Kopibog 1841-62, Nr. 7 af ¹⁹/₁ 1853. — Bestyrelsen III c: Brev af ⁵/₃ 1853 (i Lægget: Breve 1852-54). — Beretning 1852, 23, 24; 1853, 9, 11.

de forskellige Lande, „forsaavidt som saadanne maatte være tjenlige til at paavise gavnlige Forandringer i vore egne kommunale Forhold, hvorhos skulde antydes de vigtigste Grundtræk for ønskelige Forbedringer og Foranstaltninger med specielt Hensyn til København“. Man mente at staa over for en Omordning af Kommunalvæsenet, og Bestyrelsen godkendte Forslaget. Man vedtog straks at anmode Professor, Lic. jur. A. F. KRIEGER om at holde Forelæsningerne, og det skete den 24. November; den 4. December svarede han med et Afslag, motiveret med hans Forretningers Mængde. Den 27. Februar 1854 bad man saa Overauditor OTTO MÜLLER holde Forelæsningerne; men ogsaa han undskyldte sig med, at Embedsforretninger ikke levned ham Tid, og uden nye Studier kunde han ikke meddele noget af Interesse eller Nytte for andre i den nærmeste Fremtid; Bestyrelsen søgte saa at faa hans Løfte for næste Vinter; men han svarede, at skulde han mod Forventning om nogle Aar komme til at fortsætte sine Studier over Emnet, skulde han til den Tid forespørge, om Foreningen stadig havde Interesse i Sagen¹⁾ Der synes saaledes ikke at være udfoldet anden Virksomhed i denne Retning i Vintersæsonen 1853-54, end at man den 14. December 1853 holdt en Diskussionsaften om Planen for Laanekassen²⁾.

For Vinteren 1854-55 gik man en anden Vej. Man opgav at faa KRAMPS Emne behandlet, og i Stedet averterede man simpelthen i Bladene efter Foredragsholdere; Betingelsen var, „at hvad der foredroges, maatte være af almenfatteligt Indhold og om muligt frembyde Interesse for Haandværkerens Stilling, eller hvad der staar i Berøring med denne“. Kommerceraad H. R. GRÜNER tilbød nogle Foredrag om „Vekselretten“ og uden Honorar og Adjunkt, cand. mag. E. ERSLEV i Roskilde nogle Foredrag om „den danske Stats Geografi“ mod 50 Rdlr. i Honorar; begge Tilbud blev modtaget³⁾. Da denne Vej havde vist sig farbar, efterlyste man ogsaa i Efteraaret 1855 Foredragsholdere. Sproglærer I. C. RØNSHOLDT tilbød at forelæse over Arbejderassociationerne i Frankrig, fra deres Begyndelse til nyere Tid, og han refererede til Anbefalinger fra ansete Mænd som RIMESTAD; cand. polyt. C. SØDRING vilde behandle Raastofferne eller gennemgaa den kemiske Fysik. Den sidstes Honorarkrav var for høje; derimod akkorderede man med RØNSHOLDT paa den Betingelse, at han særlig skulde tale om Arbejdernes Undervisning og

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 294 flg., 296, 299, 306, 311. — Kopibog 1841-62, Nr. 97 af 24/11 1853 og Nr. 12 og 30 af 27/2 og 24/4 1854. — Bestyrelsen III c: Brev af 4/12 1853 (i Lægget: Breve 1852-54). — Beretning 1853, 19, 21; 1854, 16, 20.

²⁾ Se Side 240. — Forhandlingsprotokol 1841-62, 299.

³⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 313 flg., 315, 318, 320. — Kopibog 1841-62, Nr. 55 og 56 af 20/10 1854 og Nr. 8 af 18/1 1855. — Bestyrelsen XIII a: Brev af 19/9 1854. — Beretning 1854, 21, 24, 26.

Kaar i Frankrig og om Industrien før, i og efter 1849. I Maj 1856 holdt Adjunkt ERSLEV et Foredrag om de jyske Kæltringer og Natmandsfolk¹⁾.

I Efteraaret 1856 paatænkte man atter at lade Foredrag afholde, og cand. polyt. SØDRING tilbød at forelæse og demonstrere teknisk Kemi eller kemisk Fysik; men i Februar 1857 arrangerede Foreningen sig med cand. polyt. JUL. THOMSEN; han holdt Foredrag om Maanen, Lokalers Opvarmning, nogle Anvendelser af Elektriciteten, og de to Mænd, der gennemførte henholdsvis den nye Gas- og Vandforsyning i København, G. HOWITZ og V. POULSEN, talte om hver sin Specialitet for Foreningens Medlemmer²⁾.

I Februar-Marts 1858 holdt Major MÜLLEN tre Foredragsrækker, den ene over „Napoleons Tilbagekomst fra Elba i 1815 og hans sidste korte Regeringsperiode“, den anden om „Februarrevolutionen i 1848“ og den tredie om „Sol- og Maaneformørkelser“. Ved Afslutningen af Sæsonen takkede Bestyrelsen ham og bad om Tilladelse til at henvende sig til ham igen næste Vinter. Da man om Efteraaret drøftede Tilrettelæggelse af Sæsonen 1858-59, vedtog man – aabenbart belært af Erfaringen – at „under Generalforsamlinger og Forelæsnings Afholdelse al anden Underholdning da hviler“. I Begyndelsen af 1859 skulde exam. polyt. IPSEN have holdt en Foredragsrække om Naturlæren, men blev forhindret ved Sygdom, og da man fik et Tilbud fra Major MÜLLEN, var det blevet for sent paa Sæsonen. Derimod holdt Skuespiller K. A. L. MANTZIUS Oplæsning for Medlemmerne den 6. Marts, og der var ogsaa arrangeret anden Underholdning denne Aften. I Vinteren 1859-60 forelæste Major MÜLLEN over „Vort Forsøg paa at tilbageerobre Anholt i 1811“ og „Begivenheder paa Færøerne og Island i Somrene 1808 og 1809“, medens „Tolken PETERSEN“ gav en „Fremstilling om den sidste Nordpols ekspedition“. I Februar 1861 holdt cand. polyt. E. IBSEN en Foredragsrække om „Enkelte Afsnit af Jordens Udviklingshistorie“³⁾.

Det var, som man ser, mangehaande Emner, som Foreningens Medlemmer fik Lejlighed til at høre behandlet paa Foredrags- og Diskussionsaftenerne. Nogle af dem var af rent oplysende Art, andre havde tillige en rent praktisk aktuel Betydning; men om dem alle gjaldt det, at de sammen betød en Side

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 331, 333, 334, 347. — Bestyrelsen III a: Brev af ³¹/₁₀ 1855 (i Lægget: Breve 1853-56). — Kopibog 1841-62, Nr. 57 af ²⁷/₁₂ 1855 og Nr. 95 af ²⁹/₅ 1856.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 381, 392, 393, 395, 396, 399, 400, 401. — Bestyrelsen III a: Brev af ³¹/₁₀ 1856 (i Lægget: Breve 1853-56). — Bestyrelsen XIII a: Breve af ³/₂, ¹⁴/₂, ¹⁴/₃ og ²⁸/₃ 1857.

³⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 431, 434, 435, 436, 438, 447, 450, 453, 454, 487, 488, 497, 529, 538. — Kopibog 1841-62, Nr. 220 af ³/₄ 1858, Nr. 29 af ²³/₄ 1859 og Nr. 7 af ¹⁴/₁ 1860.

af Foreningens Virksomhed, som harmonerede med de Tanker, LASENIUS KRAMP havde haft, da han i sin Tid arbejdede for Haandværkerforeningens Stiftelse og Organisation.

Mislykkede Møder; Medlemsstridigheder; Foreningsbudet. Ogsaa i dette Tidsrum 1847-61 hændte det af og til, at et berammet Møde ikke kunde holdes eller ikke var beslutningsdygtigt, fordi for faa Medlemmer var kommet til Stede. Dette gjaldt saaledes en Del Repræsentantskabsmøder: den 2. Maj 1849, den 21. Juni 1850, den 20. Juni 1856, den 22. Juli, 16. September og 24. September 1859 og den 23. Oktober 1861; ogsaa et Par mislykkede Bestyrelsesmøder kan nævnes: den 3. November 1853 og den 23. April 1855¹⁾.

I 1860 gik Bølgerne højt om et enkelt Medlem af Haandværkerforeningen. I April modtog Bestyrelsen fra Skrædermester J. B. SCHILDER, Karetmagermester L. P. CHRISTENSEN og Kleinsmedemester P. JENSEN en Skrivelse, hvori det hed: „Det maa vistnok være ønskeligt, at Haandværkerforeningen i sine Møder gererer sig ligesom ethvert andet dannet Selskab og søger at udelukke saadanne Elementer, der ved støjende Optræden og fremfusende Adfærd forhindrer enhver besindig Diskussion og, som det synes, tværtimod ved enhver Lejlighed tragter efter at bringe Splid og Uro i Selskabet. Som en saadan Personlighed kan man vist med fuld Ret betragte Hr. Skomagermester J. C. BALLING, der endogsaa ved den sidste ekstraordinære Generalforsamling²⁾ højt og lydeligt erklærede, at Forsamlingen ikke vidste, hvad den foretog sig og gjorde sig umyndig, foruden flere Bemærkninger, som undertegnede og mange med os ikke alene fandt upassende, men uanstændige og uforsvarlige i en Forsamling af agtede og agtbare Medborgere. Vi indstiller derfor det Forslag til den ærede Bestyrelse, at det maa komme under Generalforsamlings Forhandling og Bestemmelse, om bemeldte Medlem Hr. Skomagermester BALLING maa ved Ballotation blive ekskluderet af Foreningen“. I sit Møde den 18. April besluttede Bestyrelsen at underrette Balling om Skrivelsen og udbede sig hans Beslutning, inden den foretog sig videre. I sin Skrivelse til BALLING refererede den Klagens Indhold og fortsatte: „Af saa ubehagelig Natur end denne Sag er for Bestyrelsen, er man dog i Følge Forslagsstillernes aldeles bestemte og uigenkaldelige Begæring nødsaget til at fremme den videre, saafremt Deres Velbaarenhed ikke ved en frivillig Udmeldelse af Foreningen afskærer al fremtidig Procedure i saa

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 203, 226, 297, 324, 359, 469, 474, 475, 538.

²⁾ Her er Tale om den ekstraordinære Generalforsamling den 5. December 1859 under Striden om Vareløtteri, se Side 294. Forhandlingsprotokollen indeholder ikke et saa detaillert Referat, at Ballings Navn overhovedet nævnes.

Henseende. Skulde Deres Velbaarenhed derimod ønske og forlange, at Sagen gaar sin sædvanlige Forretningsgang, da vil den om nogle Dage blive forelagt et Repræsentantmøde og derefter en Generalforsamling til Behandling og Afgørelse. Hvorledes Udfaldet af en saadan Forhandling vil stille sig for Deres Velbaarenheds Vedkommende, kan Bestyrelsen naturligvis ingen Mening have om; men den har troet, forinden videre Skridt foretages, at gøre Dem denne fortrolige Meddelelse, for hvis De vælger det første Alternativ, en frivillig Udmeldelse, da at være i Stand til derved at forhindre videre pinlige Forretninger og Forhandling i denne Retning. Bestyrelsen udbeder sig velvillig af Dem Deres ærede Beslutning meddelt angaaende ovennævnte Sag inden Løverdag Middag den 21. ds.¹⁾.

Skomagermester BALLING var dog ikke til Sinds at bøje sig for denne Henstilling om at gaa frivillig, som Bestyrelsens Skrivelse i Virkeligheden indeholdt. Den 21. April svarede han, „at jeg for Tiden ikke finder mig beføjet til at udtræde som Medlem af Haandværkerforeningen. Idet jeg er mig fuldkommen bevidst, at min Optræden baade i og uden for Foreningen er af en saadan Natur, at man ikke med den mindste Skygge af Ret derpaa kan begrunde min Udelukkelse, skal jeg trøstigt overgive denne Sag til Generalforsamlingens Afgørelse“. Bestyrelsen var ikke glad for denne Udvikling, der kunde rive adskilligt af Værdi i Stykker i Foreningen. I Forhandlingsprotokollen for dens Møde den 25. April er indført en Udtalelse af Bestyrelsen; „saa gerne den end ønsker at stille sig uden for Sagen“, maatte den dog ytre, „at den saavel med Hensyn til dens Realitet som til, at Loven ikke omtaler nogen Bestemmelse for et saadant Tilfælde, ikke tror, at en saa streng Fremgangsmaade som den foreslaaede vilde være ønskelig at skulle finde Sted. Skulde der imidlertid formenes, at den udviste Adfærd fra Hr. BALLINGS Side fortjener Forsamlingens Misbilligelse, henstiller Bestyrelsen, om der muligt kan træde en passende Mulkt i Stedet“; men Bestyrelsen mente iøvrigt, at det maatte blive Repræsentantskabets Opgave at stille saadanne Forslag til Generalforsamlingens Afgørelse. Repræsentantskabet tog den 27. April den Beslutning, at Sagen skulde afvises, og at dette skulde meddeles Generalforsamlingen den 30. April; denne godkendte da ogsaa, at Sagen blev sluttet paa denne Maade, og BALLING beholdt sit Medlemsskab i Foreningen²⁾.

Ogsaa i disse Aar fra 1847 til 1862 havde Haandværkerforeningen et fast

¹⁾ Bestyrelsen III c: Udateret Brev fra Schilder, Christensen og Jensen (i Lægget: Breve 1860). — Forhandlingsprotokol 1841-62, 505. — Kopibog 1841-62, Nr. 34 af 1⁹/₄ 1860.

²⁾ Bestyrelsen III c: Brev af 2¹/₄ 1860 (i Lægget: Breve 1860). — Forhandlingsprotokol 1841-62, 505 flg., 508, 511.

Bud, der tog sig af Inkassationer og andre „løbende“ Forretninger. Rugbrødsbager C. D. WIENECKE, som man havde engageret i 1846, vedblev ikke længe; han havde oftere Forfald, og i hans Sted brugte man saa en RASMUS JENSEN, der blev konstitueret under fastere Rammer (mod Kaution) i Januar 1847. WIENECKE var nemlig syg, og da han kort efter døde, blev RASMUS JENSEN hans Efterfølger. For Ekstraarbejdet med Petitionen til Kongen om Dyrtiden 1847, med Cirkulærer i Anledning af „Bemærkningerne“ 1848 og med øvrige Arbejder i sidstnævnte Aar fik han forskellige Gratialer, og i 1847 og 1849 gav Bestyrelsen ham rosende Anbefalinger, da han — uden Held — søgte andre Stillinger. Han havde ca. 60 Rdlr. i Løn (12 % af de indkasserede Kontingenter), men fik fra 1850 et ekstraordinært Tillæg paa Grund af det stigende Beslag, Foreningen lagde paa ham. I 1851 havde han henvend 100 Rdlr., i 1852 godt 105 Rdlr. og i 1853 godt 116 Rdlr. i Løn. Fra Nytaar 1854 fik han ny Kontrakt med Foreningen, hvorefter hans Løn kun blev 5 % af Kontingenteret; alligevel havde han i 1854 en Indtægt paa henvend 102 Rdlr. foruden et Gratiale paa 2 Rdlr. til Nytaar 1855. I Efter-sommeren 1856 ønskede han at fratræde, og paa en Annonce i „Adresseavisen“ fik Foreningen en Mængde Ansøgninger om Stillingen; sidst i Oktober sluttede man Kontrakt med Skomagermester P. CHRISTENSEN paa de sædvanlige Betingelser. RASMUS JENSEN vedblev at være knyttet til Bogudlaanet¹⁾.

I Sommeren 1859 søgte P. CHRISTENSEN om Forhøjelse af det maanedlige Honorar, han havde ved Siden af Inkassationsgebyret, og han fik bevilget en Stigning deri fra 3 til 5 Rdlr. maanedlig. I 1860 fik han overdraget Beværtningen i Foreningslokalerne og fik samtidig overladt fri Bolig i Ejendommen mod for et fast Beløb af sørge for Varme, Lys og Rengøring af Lokalerne. Som tidligere omtalt fik Foreningen Aaret efter ny Beværter, medens P. CHRISTENSEN beholdt de øvrige Hverv og Lejligheden²⁾.

Svendestiftelse og Understøttelseskasse. Forsøget paa at faa oprettet en Svendestiftelse var blevet resultatløst i 1847, som det tidligere er skildret. Derfor havde Foreningen dog ikke helt opgivet Tanken. Ved „et Festgilde paa den kgl. Skydebane“ den 31. Januar 1847 var der blevet indsamlet 38 Rdlr. 5 Mk. 4 Sk. til den paatænkte Svendestiftelse; Beløbet blev overgivet til Formanden Hofblikkenslagermester FRITZ MEYER. I 1851 kom man i Tanker om dette Beløb, og Bestyrelsen besluttede at lade sig forelægge

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 151, 159, 161, 179, 195, 224, 229, 230, 298, 321, 380 fig., 381 fig., 384. — Kopibog 1841-62, Nr. 32 af ⁵/₇, 1847, Nr. 82 af ¹¹/₈ 1849, Nr. 9 af ¹⁵/₂ 1854 og Nr. 238-39 af ³⁰/₁₀ 1856. — Beretning 1847, 13; 1850, 11; 1851, 5; 1852, 5; 1853, 5; 1854, 5.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 467, 512, 513, 516, 537. — Se iøvrigt Side 259.

Naalemagermester F. C. Hjorth.

Skomagermester H. S. Most.

det Materiale, som Komitéen i sin Tid havde samlet, saa den kunde tage Bestemmelse om Pengenes Anvendelse. Svendestiftelseskomitéen var jo ikke blevet ophævet i 1847, og i 1852 skrev Bestyrelsen til Komitéen, om den fandt Øjeblikket belejligt til atter at tage Sagen op, da der i Foreningen var Ønsker fremme i den Retning. Men Sagen synes derefter at være gaaet i Glemme i et Par Aar, da et andet Forslag atter bragte den i Erindring, og man kom i Tanker om, at MEYER aldrig havde afleveret Pengene. Saa rykkede man ham for Beløbet, der „rettelig henhører under Foreningens Administration“, og bad ham oplyse, om de havde henstaaet til Forrentning; man agtede nemlig at sætte Pengene i Sparekassen. MEYER afleverede derefter Pengene, som ikke havde trukket Renter, og i de følgende Aars Regnskaber figurerer de med et selvstændigt Beløb¹⁾.

Det Forslag, som bragte Sagen i Erindring, kom fra Skomagermester H. S. Most og tog et Anliggende op, som man allerede i 1842 havde drøftet og dengang opgivet. Den 2. Maj 1854 forelagde han nemlig en Opfordring til Oprettelse af en Enkeunderstøttelseskasse, og Bestyrelsen fandt, at man under Hensyn til Sagens „store og skønne Betydning“ burde overveje Planen. Der dannedes en Komité, bestaaende af MOST selv, Skrædermester FRÆN-

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 239, 258, 314, 318, 326. — Kopibog 1841-62, Nr. 24 af $\frac{3}{5}$ 1852 og Nr. 54 af $\frac{20}{10}$ 1854. — Beretning 1854, 4, 23, 25. — Se iøvrigt Side 87-89.

CKEL, Urmagermester ØBERG, Malermester GEISLER og Mekanikus CUMANN, til at udarbejde en Plan for en saadan Kasse med Angivelse af, hvordan og med hvilke Midler den kunde sættes i Gang¹).

Komitéeen arbejdede med Sagen i et Aarstid, og den 11. April 1855 kunde dens Betænkning forelægges for Bestyrelsen, der vedtog, at Sagen skulde nyde videre Fremme. Repræsentantskabet stillede dog den Betingelse, at den paatænkte Enkekasses Bestyrelse skulde være Haandværkerforeningens Bestyrelse undergivet; men Generalforsamlingen udskød til videre dette Spørgsmaal. Den 4. August var man naaet saa langt, at en trykt Indbydelse til at tegne sig som Deltager kunde udsendes til samtlige Medlemmer. Der var heri givet en Plan for Kassen. Kun Haandværkerforeningens Medlemmer kunde deltage, og Kassen skulde foreløbig administreres af Foreningens Bestyrelse. Formaålet var ved Gaver og Legater at yde Pension til Deltagernes Enker, og det aarlige Mindstekontingent var sat til 2 Rdlr. Kassen traadte i Virksomhed, naar 100 Deltagere havde tegnet sig, men dens Understøttelsesvirksomhed først fem Aar derefter, og kun Enker efter Mænd, der havde været Deltagere i fem Aar, havde Adgang til Understøttelse; denne Adgang betingedes iøvrigt af Alder, Værdighed og Trang. Kapitalen skulde gøres rentebærende ved Indlaan i Sparekasse, ved Investering i sikre Papirer eller ved Udlaan til Deltagerne og iøvrigt forøges med $\frac{1}{4}$ af Kontingentet aarlig. Enker, skulde vedblive at betale Kontingent i 15 Aar, selv naar hun nød Understøttelse. Disse Grundbestemmelser kunde ikke ændres ved nogen ny Beslutning af Deltagerne. Tegningen var tænkt sluttet den 15. September²).

MOST, ØBERG og Guldsmedemester F. F. KIERUMGAARD vilde støtte Tanken paa anden Maade. De vilde arrangere en Udstilling og Bortlodning af Genstande, som Foreningens Medlemmer skulde opfordres til at skænke, og det indkomne Beløb skulde danne Begyndelsesfondet til Enkekassen. Bestyrelsen støttede deres Bestræbelser ved at tiltræde deres Opfordring til Medlemmerne og ved at stille Lokale og Foreningens Bud til Raadighed for denne Basar, ligesom den henvendte sig til Skomagermestrenes Forening, der ellers havde Dispositionsret over Lokalet. Basaren holdtes ved Juletid 1855 og indbragte c. 780 Rdlr., og man benyttede nu Lejligheden til atter at opfordre Foreningens Medlemmer til at tegne sig som Deltagere. I Slutningen af Marts 1856 var der tilmeldt 92 Deltagere, og man besluttede at lade Enkekassen oprette, da man mente, at de manglende 8 Deltagere nok skulde melde

¹) Bestyrelsen XIII a: Brev af $\frac{2}{5}$ 1854. — Forhandlingsprotokol 1841-62, 311. — Beretning 1854, 20. — Se iøvrigt Side 83.

²) Forhandlingsprotokol 1841-62, 315, 323, 324, 325, 326, 329. — Trykt Indbydelse til Enkekassen af $\frac{4}{8}$ 1855.

sig, naar Kassen var en Realitet. MOST, ØBERG og KIERUMGAARD havde ønsket en ekstraordinær Generalforsamling af Foreningens Medlemmer til Beslutning om Lovene; men Bestyrelsen hævdede, at det maatte være en Forsamling af Deltagere, der afgjorde dette Spørgsmaal. Komitéen fra 1854 udarbejdede derefter Udkast til Love for Kassen; det blev forelagt og drøftet af Bestyrelsen i Oktober, og derefter stiftedes den 20. November 1856 — paa Haandværkerforeningens 16 Aars Fødselsdag — „Enke-, Understøttelses- og Laane-Kassen“ under Bestyrelse af GEISLER, ØBERG, MOST, KIERUMGAARD og Glarmester P. C. CHRISTENSEN¹⁾).

Forbindelsen mellem Enkekassen og Foreningen fremgaar i de følgende Aar jævnlige af Forhandlingsprotokollen. I 1859 blev der udsendt en ny trykt Opfordring til Foreningens Medlemmer til at gaa ind i Kassen som Deltagere. I 1860 skænkede Foreningen Kassen nogle Gevinster, som i fremmede Varelotterier var faldet paa Foreningens Sedler. Paa Foreningens Generalforsamlinger gjorde Formanden Rede for Kassens Forhold i den forløbne Tid; i Foraaret 1861 var dens Kapital naaet op paa henved 3000 Rdlr.²⁾).

Foreningen søger Koncession paa et Varelotteri. I 1852 fremsattes i Bestyrelsen Tanken om at oprette et Varelotteri til Fordel for Foreningen³⁾. Den Slags Lotterier var ikke noget ukendt Fænomen i Danmark. I 1836 havde Professor WILKENS ved Polyteknisk Lærestalt anbefalet deres Sag, da de kunde tjene til Fremme af Landets Industri. Der opstod i Aarenes Løb adskillige danske Varelotterier paa mere eller mindre ulovligt Grundlag; der udkrævedes nemlig en Koncession fra Rentekammeret, og den var svær at opnaa, da Kammeret betragtede den Slags som Spekulationsforetagender. Da Justitsministeriet senere fik Lotterivæsenet under sig, gik det videre efter denne Linie. I Regelen spurgte man nu Industriforeningen om dens Mening om Ansøgningerne⁴⁾).

I Bestyrelsen forebragte Urmagermester J. A. ØBERG den 26. Oktober 1852 sit Forslag med en kortfattet Plan til et Varelotteri, som han ønskede behandlet i Foreningen og forsøgt virkeliggjort under dens Auspicier. Han fandt ikke, at de allerede bestaaende Varelotterier opfyldte det tilsigtede Formaal „at fremme Industrien“; Leverancerne til dem gavnede kun nogle

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 330, 336, 337, 341, 344, 384, 385. — Kopibog 1841-62, Nr. 38 og 56 af ²⁴/₉ og ²¹/₁₂ 1855 og Nr. 12 af ⁸/₂ 1856. — Nyrop: Alderstøst, 57 fg.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 455, 456, 458, 508, 509, 534.

³⁾ For den efterfølgende Skildring af Varelotterisagen henvises ud over de meddelte Kildeangivelser i Almindelighed til Pakken: Bestyrelsen VIII d: Varelotteriets Koncessionsdokumenter m. m. 1858-1912 i Haandværkerforeningens Arkiv.

⁴⁾ Nyrop: Alderstøst, 65-68, hvor de forskellige tidligere Varelotterier er omtalt.

faa Industridrivende; men de burde fordeles paa et større Antal Leverandører. Dette sidste kunde opnaas, naar et saadant Lotteri blev bestyret af Haandværkerstandens egne Mænd, og Haandværkerforeningen kontrollerede Virksomheden. „Det mulige Overskud af Entreprisen skulde anvendes til velgørende Øjemed i Favør af Haandværksstanden“¹⁾).

ØBERGS Idé slog an. Bestyrelsen vilde have Planen fremmet hurtigst muligt, og allerede tre Dage efter forelagde den for Repræsentantskabet et af Sekretæren udformet færdigt Andragende til Justitsministeriet om Koncession til Varelotteriet for 10 Aar. Repræsentanterne godkendte straks Andragendet; samtlige tilstedeværende Oldermænd – ialt 39 – underskrev det, og der blev valgt en Deputation til at overrække Justitsministeren Aktstykket, nemlig Formanden Malermester TILLY, Muremester KORNBECHE og Kobbersmedemester FUGMANN. Da de tre Herrer den 15. November var i Audiens hos Justitsminister A. V. SCHEEL, ytrede denne, at han vilde indhente en Udtalelse fra Indenrigsministeriet, hvorunder Haandværk og Industri sorterede. Dette Fingerpeg opfattede man i Haandværkerforeningen, og i et Andragende til Indenrigsministeriet af 4. December, underskrevet af 41 Oldermænd, bad man denne Myndighed se med Velvilje paa Sagen²⁾).

I Andragendet havde man udviklet, hvorledes et Varelotteri under Haandværkerforeningens Auspicier ganske anderledes vilde komme Industrien til Nytte, end det skete ved de bestaaende Varelotterier; det vilde ikke blive Enkeltmænd, der nød klækkelig Fordel deraf. Det skulde ordnes saaledes, at enhver Haandværker kunde faa Adgang til Afsætning, at saa stor en Sum som muligt blev afsat til Indkøb af Gevinster, og at Provenuet kun skulde dække Administrationsudgifterne. „Hvis man imidlertid ved et eller andet heldigt Tilfælde skulde erholde en Gevinst til Fordel for Entreprisen, da skal det derved fremkomne Overskud . . . ene og alene anvendes til velgørende Øjemed, saasom til Understøttelse for Haandværkeres Dannelsesanstalter, Stiftelser for trængende Haandværkere eller deslige“. Spillemaaden skulde være som Klasselotteriets, og man udviklede Planen for Indskud og Gevinstsum i en vedlagt Beregning.

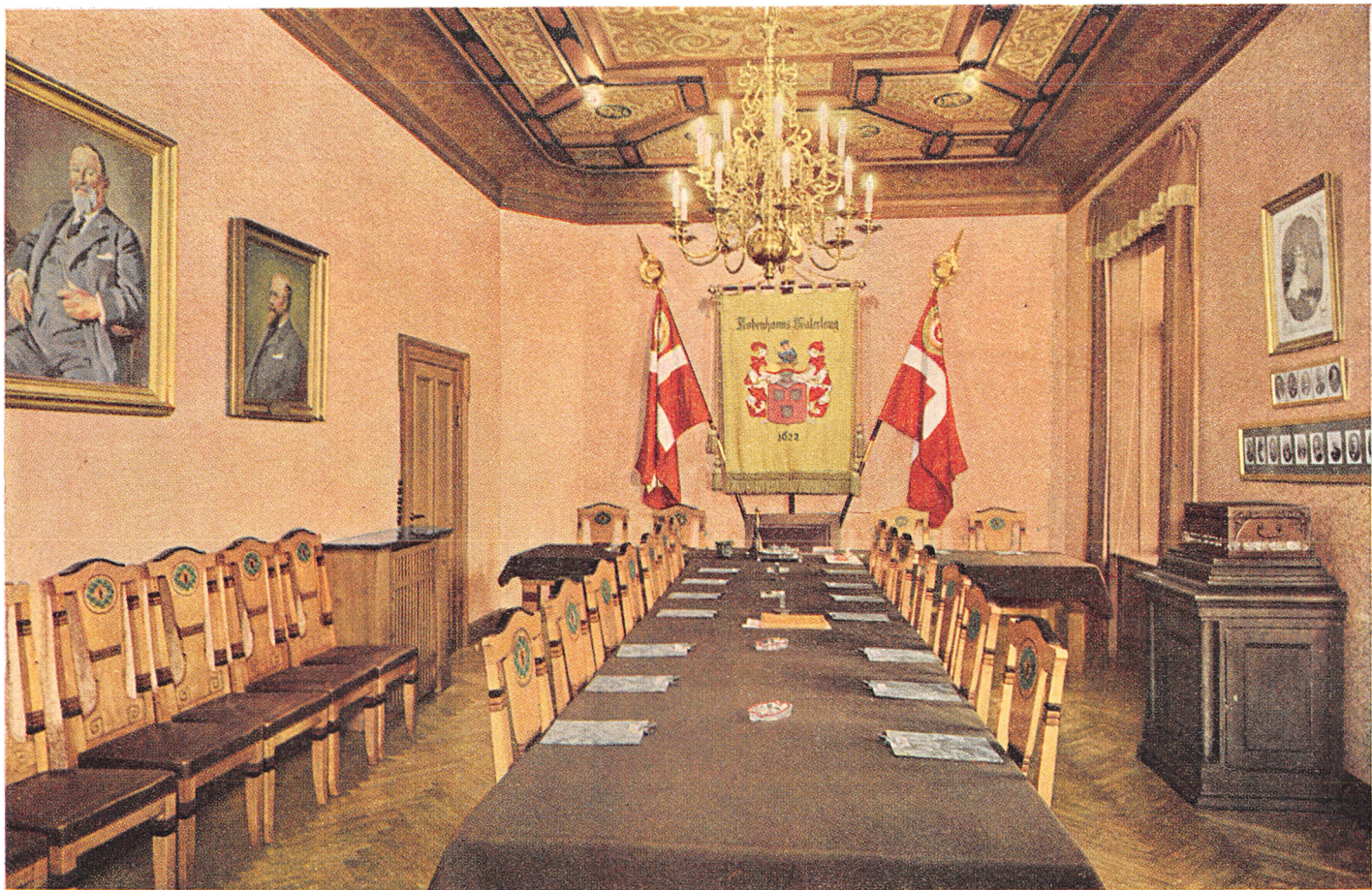
Ministeriet lod sig imidlertid ikke imponere af Motiveringen, og med Svaret gik det underligt. Allerede den 30. November udfærdigede Justitsministeriet Skrivelse til Københavns Politidirektør om, at Andragendet var afslaaet; men Haandværkerforeningen fik intet at vide herom. Den 13. Maj

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 271. — Beretning 1852, 24 fg.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 272, 273, 274. — Kopibog 1841-62, Nr. 76, 86 og 100 af ²⁰/₁₀, ⁹/₁₁ og ⁴/₁₂ 1852. — Beretning 1852, 25 fg. — I Skrivelsen til A. V. Scheel af ⁹/₁₁ 1852 havde man ansøgt om Audiens ¹²/₁₁ s. A.

Dansk Litograflaug: Litografen P. W. Johannsen, arbejdende paa et Farvelitografi efter et dansk Kunstværk (Originalen ses til venstre, det halvfærdige Prøvetryk til højre).

Københavns Malerlaug: Den nye Lavssal.

1853 bragte TILLY, KORNBECH og FUGMANN i en Skrivelse til Ministeriet Sagen i Erindring, og paa Forespørgsel fra Ministeriet til Politidirektøren oplyste denne den 7. Juni s. A., at han ikke havde modtaget Skrivelsen af 30. November 1852. Han fik da tilstillet en Genpart; men ejendommeligt nok naaede heller ikke denne Gang nogen Meddelelse frem til Haandværkerforeningen. Den 26. Oktober 1853 havde Foreningen dog underhaanden faaet Nys om, at et Afslag kunde ventes; men den 21. November anmodede TILLY, KORNBECH og FUGMANN atter Ministeriet om en Afgørelse. Saa oplystes det da fra Politidirektørens Side, at vedkommende Tjenestemand, der skulde have ekspederet Sagen videre til Foreningen, ikke havde gjort det, da han mente at vide, at Ansøgerne mundtligt havde erfaret Afslaget i Ministeriet; endelig den 6. December naaede det skriftlige Afslag gennem sidste Etape frem til Foreningen¹⁾.

Haandværkerforeningen havde imidlertid ikke tabt Modet. Paa et Møde den 11. Januar 1854 af Bestyrelsen, Oldermænd og øvrige Repræsentantskab blev Afslaget meddelt, og Bestyrelsen fik en af samtlige Oldermænd underskrevet Fuldmagt til paany at fremme Sagen, naar Lejligheden „maatte være passende“. I Maj mindede ØBERG Bestyrelsen om denne Bemyndigelse; i November blev Koncept til en ny Ansøgning vedtaget, og GEISLER, FUGMANN og WEILBACH blev udset til at overrække Ministeren den. Den 28. December 1854 er denne Ansøgning dateret, og denne Gang var det Bestyrelsen, som havde underskrevet; den 15. Januar 1855 blev Andragendet overgivet til Ministeren²⁾. Da man et halvt Aar efter endnu ikke havde faaet Svar herpaa, gik GEISLER og FUGMANN paany til Ministeren, men fik til Svar, at han maatte indhente yderligere Betænkninger og Oplysninger, før han kunde resolve i Sagen. Den 31. December 1855 sendte Bestyrelsen Ministeriet en Erindringsskrivelse, hvori det bl. a. hed: „Vi kan ikke opgive Haabet om, at det høje Ministerium efter moden Overvejelse vil meddele Haandværkerforeningen i København den attraaede Koncession, og da vi fra alle Sider er anmodet om at fremme Sagen efter yderste Evne, tillader vi os i dybeste Underdanighed at andrage for det høje Ministerium, at det maatte behage Højsamme snarest at meddele os gunstigst Resolution, ovennævnte Sag betreffende“³⁾.

Dette sidste var et forfængeligt Haab. Sagens Gang var lang og trang. Først den 5. September 1856 sendte Justitsministeriet Ansøgningen sammen

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 294, 299. — Kopibog 1841-62, Nr. 56 og 93 af ¹³/₅ og ²¹/₁₁ 1853. — Beretning 1853, 20, 23. — Nyrop: Alderstrøst, 70.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 301, 311, 315, 318 flg., 321. — Kopibog 1841-62, Nr. 68 af ²⁸/₁₂ 1854. — Beretning 1854, 12, 24 flg.

³⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 329, 334. — Kopibog 1841-62, Nr. 58 af ³¹/₁₂ 1855.

med to andre til Erklæring af Indenrigsministeriet, og i September og November forberedte Haandværkerforeningen sig paa at indsende et fornyet Andragende. Da fik den endelig gennem Magistraten at vide, at Ministeriet under 13. November havde truffet sin Beslutning: Foreningen kunde ikke faa Koncession for 10 Aar som ansøgt; efter nærmere Andragende kunde Koncession nok bevilges for eet Aar; men den kunde ikke under nogen Betingelse ventes fornyet ud over dette Tidsrum¹⁾.

Bevilling opnaas, og Lotteriet organiseres. Foreningen var naturligvis skuffet over dette Udfald. I det Møde, hvor Meddelelsen forelaa, var det den almindelige Mening, at man aldeles ikke havde Brug for en saa begrænset Koncession. Man vilde kræve en 5 Aars Bevilling eller i Stedet Ret til at holde en Række Bortlodninger; men efter at have sundet sig lidt, fandt man dog, at der laa visse Muligheder selv i en Koncession paa eet Aar. Et Andragende udfærdigedes, dateret den 9. Februar 1857 og underskrevet af Bestyrelsen, og det blev overleveret Ministeren af GEISLER, CORTSEN og ØBERG. Foreningen ansøgte om Koncession for fem Aar og kun subsidiært for eet Aar og i sidste Fald kun, hvis der var Udsigt til at faa Bevillingen fornyet. Den 16. Marts fik Foreningen gennem Magistraten Ministeriets Svar af 5. Marts: Bevillingen kunde under ingen Omstændigheder gives for mere end eet Aar og kun, naar der udtrykkelig blev ansøgt om en eetaarig Bevilling²⁾.

Nu maatte man tage Stilling; det hedder i Forhandlingsprotokollen: „I Anledning heraf troede man, omendskønt man ikke kunde opnaa det ansøgte for det tidligere forønskede Tidsrum, dog for Øjeblikket ikke (at) burde opgive Sagen og bestemte derfor at indgive et nyt Andragende i Medhold af Ministeriets Skrivelse“. Det skete den 14. Maj 1857, og den 9. Juni gav Ministeriet saa Bevillingen. Betingelsen var, at Gevinstfordelingen sluttede sig til Klasselotteriets Trækninger, at Bestyrelsen underkastede sig Kontrol med, at Gevinsterne virkelig var indenlandske Haandværksfrembringelser og gode Handelsvarer, og at Spilleplanen indeholdt Oplysning om de enkelte Gevinsters Værdi og om, at det Offentlige ikke havde nogen videre Garanti for Lotteriet. Den 18. Juni gav Magistraten Foreningen Meddelelse om Udfaldet og om, at Bevillingen kostede 16 Rdlr. 5 Mk.³⁾.

Nu skulde Lotteriet organiseres. Et Udvalg – GEISLER, ØBERG og KRAMP

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 381, 387 flg. — Nyrop: Alderstrøst, 71.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 388, 389, 390, 392, 394, 406. — Kopibog 1841-62, Nr. 5 af $\frac{9}{2}$ 1857.

³⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 407, 409. — Kopibog 1841-62, Nr. 175, 191 og 192 af $\frac{14}{5}$, $\frac{18}{6}$ og $\frac{9}{6}$ 1857.

– blev sat til at udarbejde en Plan, og efter en Behandling i Repræsentantskabet kom Sagen den 7. November 1857 for Generalforsamlingen. Man var blevet enig med en Mand, som „var bevandret i saadanne Forretninger“, om Ledelsen af Lotteriet; en Koncept til en Kontrakt med ham blev læst op, og eenstemmigt godkendte Forsamlingen disse paatænkte Dispositioner. Derefter sluttedes endnu i November Kontrakten med Handelsbogholder H. CHR. MALLING, og af dette Aktstykke fremgaar, hvorledes hele Sagen skulde ordnes; Lotteriet skulde administreres af de dertil valgte Medlemmer – GEISLER, ØBERG og CLÉMENT – og MALLING, der benævnes Direktør, i Forening¹⁾).

Imidlertid havde Justitsministeriet forlængst tilskrevet Indenrigsministeriet om den Kontrol, der skulde udøves med Lotteriet, og denne sidste Mynighed havde beskikket Etatsraaderne, Departementschef EDVARD COLLIN og Fabrikdirektør E. D. EHLERS som tilsynshavende med, at Gevinsterne var forsvarlige og udført i København. EHLERS protesterede imod Beskikkelsen; Lotteriet var privat og burde i alt Fald betale for det Offentliges Tilsyn; han ansaa 100 Rdlr. aarlig for et rimeligt Forlangende, men ønskede sig helst fritaget for Hvervet. Ministeriet fastholdt hans Beskikkelse, men paalagde Haandværkerforeningen at yde ham en Rekognition paa 100 Rdlr.; Foreningen svarede, at Beløbet vilde blive ham anvist til Udbetaling af

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 412, 421, 423. — Kopibog 1841-62, Nr. 1115 af November 1857: Kontrakten mellem Bestyrelsen og Malling. Af Kontrakten fremgaar: Direktøren udarbejdede Spille- og Gevinstplaner, der vedtoges af den samlede Administration; Hovedplanen skulde underskrives af Foreningens Bestyrelse og Direktøren. Administrationen var ansvarlig for Gevinsternes Beskaffenhed og rettidige Levering. Bogføring og Regnskaber skulde være simpelt og overskueligt og Bøgerne dertil autoriseres af Bestyrelsen. Direktøren antog og lønede Kontorpersonalet, afholdt forskudsvis Lotteriets Udgifter, antog Kollektørerne, men var ikke ansvarlig for Tab, forårsaget af deres Fallit, Død eller andre af ham uberegnelige Aarsager. Administratorerne skulde fordele deres Forretninger mellem sig indbyrdes, og til den, der blev Kasserer, skulde afgives ethvert Pengebeløb, der modtoges fra Direktøren. En Time før hver Træknings Begyndelse skulde der leveres Administrationen en Fortegnelse over samtlige uafsatte Lodsedler. For Lokaler sørgede Direktøren med Administrationens Sanktion, og Udgifterne dertil førtes til Udgift for Lotteriet. I Tilfælde af Sygdom eller andet lovligt Forfald kunde Direktøren med Administrationens Samtykke konstituere en anden i sit Sted paa sit eget Ansvar. Ved Aarets Slutning skulde opgøres et Generalregnskab, som med Bilag skulde revideres ved Bestyrelsens Foranstaltning; Dissenser herom og mellem Direktøren og Administrationen skulde afgøres af 5 Medlemmer, 2 valgt af hver af de to Parter og een valgt af disse fire i Forening. Bestyrelsen gav Decharge for Regnskabets. Naar der fra Indtægterne var fradraget Udgifter til Husleje, Lys, Varme, Bøger, Trykning af Planer, Sedler m. m., Porto og Transportomkostninger, skulde Direktøren for sin Part have $\frac{2}{5}$ af det derved fremkomne Overskud. Afgørelsen af Spørgsmaal om Kontraktbrud laa hos en 7 Mands-Komité, 3 valgt af hver af de to Parter med en juridisk Embedsmand, valgt af disse seks, som Opmand.

Foreningens Kasse efter Lotteriets Slutning¹⁾. I Januar 1858 vedtog man, at de valgte Administratorer ogsaa skulde have noget for deres Ulejlighed, nemlig $\frac{1}{5}$ af Nettoprovenuet til Deling, saaledes at der til det egentlige Formaal blev $\frac{2}{5}$ af det reelle Overskud. Den 22. April ansøgte man Ministeriet for Holsten og Lauenburg om Tilladelse til ogsaa i disse Hertugdømmer at lade forhandle Lodsedler²⁾.

Den 24. Juli 1858 ansøgte man Justitsministeriet om Forlængelse af Koncessionen³⁾, og nu blev Formaalet mere bestemt angivet, nemlig at man

„— — — Er det f. Ex. ei beundringsværdigt at høre den Færdighed, hvormed en Kobbersmed forstaaer — naturligviis med Politiets og Communens Tilladelse — at døve Ørene paa Indvaanerne i 3-4 Gader? Boer Du tilfældigviis i Gade med en saadan virksom Mand, saa kan Du gjøre Din Salighedsed paa, at Du ikke kan høre Dine Rykkeses Banken paa Døren“. (Folkets Nisse).

vilde bruge Overskudet til først og fremmest „at danne deraf et Fond til en Stiftelse for gamle og uformuende Haandværkere eller deres Enker“. Etatsraad EHLERS, der imidlertid var blevet Borgmester i København, gav Andragendet sin Anbefaling, navnlig i Betragtning af den Anvendelse, Haandværkerforeningen vilde gøre af Overskudet. Justitsministeriet forlangte

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 429. — Kopibog 1841-62, Nr. 122 af $\frac{12}{2}$ 1858. — Nyrop: Alderstøst, 72.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 429 fig., 439. — Kopibog 1841-62, Nr. 228 af $\frac{22}{4}$ 1858.

³⁾ Det hedder heri bl. a.: „Vi behøver vist næppe at gøre opmærksom paa, hvor ublid en Skæbne, der venter den gamle ubemidlede Haandværker, som ikke længer formaar at arbejde, eller Enken efter denne, for at vise, hvor berettiget Forsøget er om at komme saadanne trængende til Hjælp, naar ellers kun den tunge Tilflugt er tilbage at skulle nyde offentlig Almisse. Den ved tidligere Bestræbelser grundede Stiftelse af denne Art godtgør tilfulde dette; men den er ikke i Stand til at understøtte alle dem, der har Hjælp behov, og deraf findes mange, som efter et stræbsomt og dadelfrit Liv kunde fortjene mildere Kaar i Alderdommens Dage“.

gennem Overpræsidiets og fik den 28. September Bestyrelsens udtrykkelige Erklæring, at det eventuelle Overskud udelukkende skulde anvendes i vel-dædigt Øjemed, og derefter blev den 28. Oktober Koncessionen forlænget eet Aar. Bestyrelsen fornyede derefter med faa Ændringer Kontrakten med MALLING, valgte de samme Administratorer og bestemte, at Formaålet skulde anføres paa Spilleplanen. Kort efter søgte man atter om Lov til at sælge Lodsedler i Holsten og Lauenburg¹⁾).

Lotteristriden; fortsat Virksomhed. Lotteriets Hovedkontor var efter Vejviseren 1859 Købmagergade 11, 2. Sal, og det første Aars Regnskab, der blev fremlagt for Bestyrelsen den 5. April 1859, viste et Nettooverskud til det angivne Formaal paa 4333 Rdlr. 4 Mk 8 Sk., et opmuntrende Resultat. Regnskabet gav imidlertid Anledning til en større Strid i Foreningen om Honorarerne til Administratorerne, en Strid, der mundede ud i Spørgsmaalet om, under hvilken Autoritet Lotterisagen hørte, Generalforsamlingen eller Repræsentantskabet. Sagen blev drøftet paa ikke mindre end fem Generalforsamlinger, hvor Bølgerne gik højt, og en Komité undersøgte Stridsspørgsmaalene. Det endte med en Sejr for Bestyrelse og Repræsentantskab og med et Regulativ af 20. December 1859²⁾. Dette Regulativ lagde i Virke-

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 446, 451 fig., 454. — Kopibog 1841-62, Nr. 261, 266, 280 af ²⁴/₇, ²⁸/₈ og ²¹/₁₂ 1858.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 455-56, 458-72, 474-79, 481-96, 501. — Kopibog 1841-62, Nr. 79-85 og 90 af ²⁸/₇ og ⁹/₈ 1859. — Nyrop: Alderstrøst, 75. — Faserne i Striden kan kort refereres saaledes: Bestyrelsen fik ⁵/₄ 1859 Regnskabet forelagt af Administratorerne; til Revisorer valgtes Cumann og Guldsmedemester Schmith, der modtog Valget. Formanden aflagde paa den ordinære Generalforsamling ¹⁸/₄ s. A. Beretning om Lotteriets Virksomhed, og der opstod en længere Diskussion, „hvorover der dog, da intet Spørgsmaals Afgørelse forelaa, heller ikke kunde blive taget nogensomhelst Resolution“. I Bestyrelsesmødet ²⁷/₄ s. A. blev Kammagermester Elberling Revisor i Stedet for Cumann, der nu havde bedt sig fritaget. I Bestyrelsesmødet ⁷/₅ s. A. meddelte Formanden, at han havde modtaget et af 53 Medlemmer underskrevet Andragende om Afholdelse af en ekstraordinær Generalforsamling „for at give Bestyrelsen Lejlighed til at meddele Oplysninger om det i forrige Aar stedfundne Lotteri“, da Formandens Beretning den ¹⁸/₄ s. A. ikke mentes fyldestgørende; Bestyrelsen vedtog efter Administratorernes Ønske at bøje sig for Kravet, naar Regnskabet var revideret. Bortset fra en uvæsentlig Fejl godkendte Revisorerne Regnskabet, og det oplystes i Bestyrelsesmødet ²⁷/₅ s. A., at Lotteriets Overskud var 4333 Rdlr. 4 Mk. 8 Sk. Paa den ekstraordinære Generalforsamling ⁹/₆ s. A. redegjorde Schmith for Virksomhed og Regnskab; efter en livlig Diskussion berammedes en ny Generalforsamling inden 3 Uger, hvortil adskillige Medlemmer vilde indsende Forslag om Sagen. I Bestyrelsesmødet ¹⁰/₆ s. A. forelaa et Forslag fra Schmith, C. B. Hansen og Schleisner, og i Bestyrelsesmødet ¹⁷/₆ s. A. fremlagdes Retningslinjer for Lotteriets 2. Aar: Maksimum fastsattes for Honorar til Direktør (2500 Rdlr.) og Administratorer (1500 Rdlr.). ¹⁸/₆ s. A. godkendte Repræsentantskabet med alle Stemmer mod een Beretning og Regnskab og billigede Planen

ligheden Myndigheden hos de tre Administratorer, der skulde vælges af Bestyrelsen for hvert nyt Lotteriaar. Deres samlede Honorar var sat til 1000 Rdlr. for det indeværende Aar, Revisorernes til 50 Rdlr. hver¹⁾.

I Juni 1859 besluttede man at søge Fornyelse af Koncessionen; Andragendet blev overleveret Ministeren den 16. August af Administratorerne. Man oplyste denne Gang om, at Omsætningen allerede havde været 40.000 Rdlr., og at ikke mindre end 66 Mestre og Fabrikanter havde været Leverandører til Lotteriet. Værdien heraf var indlysende, ikke mindst i den Arbejdsløshedsperiode, man var inde i for Tiden. Man søgte om Fornyelse for 10 Aar eller et andet Tidsrum efter Ministeriets Bestemmelse, og den 9. November bevilgede Ministeriet Fornyelse for to Aar, hvorved et nyt Præcedens blev skabt²⁾. For det andet Lotteriaar var Nettooverskudet 7518 Rdlr. 2 Mk. 5 Sk., et meget opmuntrende Resultat, og da Foreningen den 4. April 1861 paany søgte Fornyelse af Koncessionen, gav man en længere Motivering for at bevæge Ministeriet til at yde Bevillingen for et længere Tidsrum: Den Stiftelse for gamle Haandværkere og deres Enker, man vilde opføre for Overskudet, maatte for at svare til sin Hensigt indeholde 100-120 Boliger,

for 2. Aar med smaa Ændringer vedr. Revisionen. Et Forslag fra Jacob S. Trier henvises ²⁸/₆ s. A. af Bestyrelsen til Repræsentantskabet. Den ekstraordinære Generalforsamling ²⁹/₈ s. A. godkendte Beretning og Regnskab, men forkastede 2. Aars Planen, hvad Administratorernes Honorar angik. Nye Forslag indkaldtes uden Resultat, og efter forskellige Besværligheder fik Repræsentantskabet ²⁷/₇ s. A. nedsat en 7 Mands Komité til Undersøgelse af Sagen. Den fik ⁹/₈ s. A. fra Bestyrelsen udleveret fornødne Papirer, Udskrifter af Forhandlingsprotokollen, en autoriseret Forhandlingsprotokol til eget Brug samt en længere Redegørelse for Bestyrelsens Synspunkter, hvori man advarede mod Følgerne af, at Ministeriet fik Nys om de opstaaede Divergenser. Bestyrelsen fik ²¹/₉ s. A. Komitéens Betænkning forelagt, lod den cirkulere, men kunde ¹⁸/₁₀ s. A. ikke følge dens Forslag i alt. Paa Komitéens Vegne redegjorde Fugmann ²¹/₁₀ s. A. for Repræsentantskabet for sine Forhandlinger; Betænkningen og Bestyrelsens Bemærkninger dertil blev oplæst og de enkelte Punkter sat under Afstemning. Paa Generalforsamlingen ³¹/₁₀ s. A. opstod der langvarig Diskussion, og Flertallet krævede Sagen endelig afgjort paa en ny Generalforsamling efter fornyet Drøftelse i Repræsentantskabet; dette fastholdt sit Standpunkt, og dets Flertal vedtog en Erklæring om, at Repræsentantskabet havde den højeste Magt og Myndighed i Sagen; et Mindretal paa 4 erklærede dog Repræsentantskabets Optræden for lovstridigt Indgreb i Generalforsamlingens Myndighed. Paa Generalforsamlingen ⁵/₁₂ s. A. sejrede endelig Repræsentantskabets og Bestyrelsens Standpunkt: de trufne Beslutninger om Honorarerne godkendtes, og med 69 Stemmer mod 37 vedtoges, at Repræsentantskabet var højeste Myndighed i Lotterisagen, saaledes som denne i sin Tid var begyndt. Bestyrelsen valgte derpaa ¹⁸/₁₂ s. A. Geisler, Øberg og Clément til Administratorer for 1860 og satte Schmith, Kramp og Malermester T. P. Gram til at udarbejde et Regulativ for Lotteriet, som forelagdes og vedtoges i Bestyrelsesmødet ²⁰/₁₂ s. A. og af Repræsentantskabet ⁷/₃ 1860.

¹⁾ Regulativet er trykt i Nyrop: Alderstrøst, 76 flg.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 463, 464, 471, 472, 480, 485, 488 flg. — Kopibog 1841-62, Nr. 92 af ¹²/₈ 1859.

efter Erfaringerne fra den allerede eksisterende Stiftelse; men et saadant Foretagende krævede en Kapital paa ikke mindre end 80.000 Rdlr.; nu efter tre Aars Virksomhed raadede man over omtrent en Fjerdedel af denne Sum, og man kunde erhverve Grund, udarbejde Tegninger og begynde Opførelse af Bygningerne enkeltvis, hvis man ved en fleraarig Koncession var nogenlunde sikker paa en fortsat aarlig Indtægt. Gennem Overpræsidiets Bestyrelsen imidlertid at vide, at Ministeriet ikke vilde give Bevilling for et længere Tidsrum. I September sendte man da en ny Ansøgning ind, ledsaget af en indtrængende Skrivelse; man bad Ministeriet høre Borgmester EHLERS' og Departementschef COLLINS Mening om Sagen og oplyste, at den indvundne Sum nu var 22.070 Rdlr. 1 Mk. 11 Sk. Samtidig henvendte Bestyrelsen sig ogsaa til Indenrigsminister ORLA LEHMANN og bad ham lægge et godt Ord ind for Sagen hos Justitsministeren. Resultatet blev, at Bevilningen atter fornyedes for to Aar¹).

Med denne Virksomhed, Haandværkerforeningens Varelotteri eller Industrielotteri, var der i disse Aar, hvor man led det store Nederlag paa en anden Front, i Kampen for Lavsordningen, vundet et Arbejdsomraade, som i Fremtiden skulde vise sig af meget stor Betydning for de københavnske Haandværkere. Begyndelsen var gjort til et filantropisk Foretagende af samme Karakter som dem, mange københavnske Lav lige efter Næringsloven samlede sig om i en vanskelig Overgangstid; Dimensionerne blev blot langt større.

Ved Overgangen til den nye Tid. Det Tiaar, der fulgte efter Næringslovens Ikrafttræden 1862, blev i mange Henseender en drøj Tid for danske Arbejdere, udtaler HENRY BRUUN i sit Værk om den faglige Arbejderbevægelse. Næringsloven kan dog ikke uden videre gøres til Syndebuk; „det er jo klart, at Danmark heller ikke uden den havde kunnet undgaa den fra hele Europa saa velkendte Udvikling, hvorved det gammeldags Haandværk paa mangfoldige Maader overfløjedes af Fabriksindustrien og blev tvunget enten til fuldstændigt Ophør eller til at træde i Sejrherrens Tjeneste ved at arbejde med Halvfabrikata eller endog blot forhandle Fabriksvarerne. Dette var uundgaeligt; men en organiserende Statsindgriben kunde maaske have mildnet Modgangen for Haandværket. Nu beredte man tværtimod Bevægelsen Vej gennem Næringsloven og ved Toldloven af 1863, der gav Udlandets Industri bedre Konkurrencevilkår.“

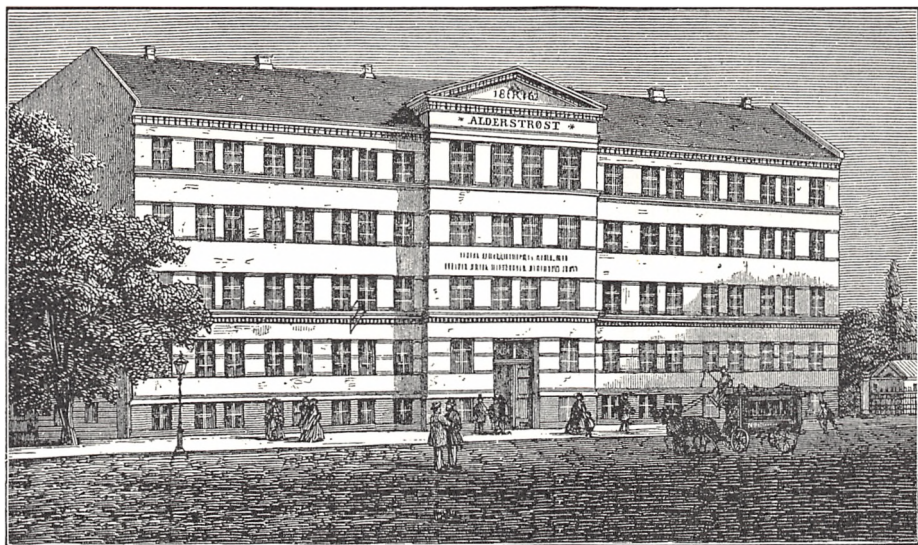
Netop ved Tiden for Næringslovens Vedtagelse og Ikrafttræden begyndte

¹) Forhandlingsprotokol 1841-62, 502, 503, 515, 516, 529, 546. — Kopibog 1841-62, Nr. 14, 84 og 85 af ⁴/₄, ¹⁸/₉ og ²¹/₉ 1861.

i Danmark en Haandværkskrise, som kom til at mærkes 1860'erne igennem. Den skyldtes ikke Næringsfriheden, da den allerede var begyndt at sætte ind et Par Aar før Lovens Vedtagelse; derimod er det vel sandsynligt, at Næringsloven har virket fremmede for den Udvikling, der var Krisens Følge: en Bevægelse henimod Nedgang i Haandværksbedrifternes Størrelse, forarsaget af manglende Tilgang af Medhjælpere; denne Klasse stagnerede eller sank i Tal i disse Aar. Det blev et rent midlertidigt Forhold; den almindelige Tendens, i Europa som i Danmark, gik jo ellers gennem det 19. Aarhundrede i Retning af større Bedrifter; netop ved at vise den modsatte Udvikling fik Aarene 1855-70 Karakter af Krise. Næringsloven kom i et uheldigt Øjeblik. I Stedet for at yde Haandværksbedrifterne Beskyttelse mod Kriservedviklingen aabnede Lovgivningen for en barsk Konkurrence derved, at den gav en let og uhindret Adgang for enhver af Medhjælperklassen til at blive Mester og Arbejdsgiver. Det er „tvivlsomt, om denne tilsyneladende Demokratisering var til Gavn for Svendene. I Virkeligheden betød den sikkert følelige Ulemper for alle Dele af Haandværkerstanden“, udtaler Fagbevægelsens Historiker som Resultat af sine Undersøgelser. Der fulgte skærpet Konkurrence mellem Mestrene; de Svende, der etablerede sig uden tilstrækkelige Reserver, fik ofte rig Anledning til at fortryde deres Letsind; bitter Nødvendighed gjorde netop dem til de værste Løntrykkere. „Først disse bitre Erfaringer fik endelig Bugt med den sejlivede Lavstankegang, der endnu ved Aarhundredets Midte fik enhver lidt ærekær Svend til at drømme om eget Værksted.“ Glansen gik af Mestertitlen, og der skabtes derved Mulighed for den almindelige Arbejdersolidaritet, der var en Hovedbetingelse for den moderne Fagbevægelse. Det var næppe disse Konsekvenser, de nationalliberale Forkæmpere for Næringsfrihedsloven havde tænkt sig.¹⁾

¹⁾ Henry Bruun: Den faglige Arbejderbevægelse i Danmark indtil Aar 1900 I, 88-95.

**UNDER NÆRINGSFRIHEDEN
1862-1914**

Det første Alderstrøst, efter Arkitekt Theodor Sørensen's Tegning. (Ill. Tid. 19. Okt. 1862.)

FORENINGSLIV OG FILANTROPISKE OPGAVER 1862-79

Lasenius Kramp om Foreningens Virksomhed under de ændrede Forhold. Med Næringslovens Ikrafttræden afsluttedes et Hovedafsnit af den københavnske Haandværkerforenings Historie. Slaget var tabt, og det var uundgaeligt, at det maatte mærkes paa mange Maader i Foreningens Liv. Hovedformaalet med Foreningens Oprettelse, Lavsordningens Bevarelse, var det ikke lykkedes at realisere; det uheldige Udfald af Kampen kunde let være blevet skæbnesvangert for Foreningens egen Eksistens. Arbejdet for at føre Haandværkerforeningen frelst gennem de vanskelige Aar var besværligt og kostede Kamp; men det lykkedes at gennemføre det paa en sejrrig Maade. Det kom i Foreningens indre Liv frem i Form af et Forlangende om en Omformning af dens Love, saa dens Grundlag væsentlig blev ændret; Kampen om disse Forandringer strakte sig over flere Aar, medførte endog et Formandsskifte; men det lykkedes at gennemføre Reformen og til Held for Foreningen.

Fra nu af traadte i en lang Aarrække Næringspørgsmaalet aldeles i Baggrunden i Foreningen; heller ikke det store Problem, der senere dukkede op, Arbejderspørgsmaalet, ønskede den at beskæftige sig indgaaende med. „Brudet med Fortiden var næsten komplet, og det mærkes ikke blot i Lov-

forandringen, men ogsaa deri, at efterhaanden en helt ny Kreds af Mænd traadte frem for at arbejde for de nye Opgaver. J. CORTSEN, D. L. CLÉMENT og J. A. ØBERG, senere endvidere CHR. ROTHE og C. R. ETTE staar her i forreste Række som Foreningens dygtige og ufortrødne Ledere og Arbejdere, medens LASENIUS KRAMP efter hele det Syn, han lige fra Begyndelsen havde haft paa Foreningens Opgaver, naturligt blev det forbindende Led mellem Fortid og Nutid“, udtaler BAUER¹⁾.

I private Samtaler med flere af Bestyrelsesmedlemmerne gjorde LASENIUS KRAMP i Efteraaret 1861 opmærksom paa, at det vilde være af Vigtighed i Tide at tænke paa den Stilling, Haandværkerforeningen maatte indtage efter den 1. Januar 1862, Næringslovens Ikrafttræden. Efter dette Tidspunkt kunde dens Betydning for Haandværkerstanden let blive „saare liden og ringe, hvis man ikke ved forskellige Foranstaltninger søger at knytte Interesser og særegne for Haandværksstandens Kreds gavnlige Øjemed til den“. Lykkedes det at skabe en Plan for en nogenlunde omfattende Virksomhed, vilde det næste Skridt være at omdanne Foreningens Love i Samklang dermed; derefter burde der foretages et almindeligt Opraab til Standen om at slutte sig til Foreningen og medvirke til dens Forslags Fremme.

Den 22. Oktober 1861 sendte han Bestyrelsen, hvad han selv kaldte et „Tankeomrids“, hvori han skriftligt fremsatte konkrete Forslag. De fremtidige Lavs og Foreningers Oldermænd og Formænd burde som hidtil være Medlemmer af Repræsentantskabet; men der burde i Lovene efter indhentede Erklæringer fra Lavene fastsættes mere faste Rammer for deres Virksomhed og Magt end hidtil. Ved de forestaaende Forandringer i Lavene kunde det ikke undgaas, at nogle af dem blev opløst, fordi de ikke kunde bestaa som selvstændige Lav og ikke kunde enes med beslægtede Lav om Betingelser for Sammenslutning; ved en formaalstjenlig Indretning af Begravelses- og Understøttelseskasser vilde Haandværkerforeningen sikkert kunne faa forøget sit Medlemstal ved Rekrutering fra de Lav, der opløstes. Han fandt ligeledes, at en ordentlig Oplysning om og virkelig Agitation for Foreningens Enkekasse vilde kunne skaffe den Tilslutning i langt videre Kredse og dermed ogsaa Foreningen flere Medlemmer. Han vendte tilbage til en Idé, han for flere Aar siden havde fremsat: den aarlige Vejviser over Foreningens Medlemmer, en Adresse- og Mønsterbog efter en vel gennemtænkt Plan. Endelig burde Foreningen vedligeholde Forbindelsen med de øvrige Haandværkerforeninger i Landet, og hertil kunde Beretninger — maanedlige eller lejlighedsvis — være et Middel. Disse konkrete Forslag betegnede LASENIUS KRAMP som „Indgangspunkter til nøjere Be-

¹⁾ Bauer, 133-35.

tragtning over Foreningens øjeblikkelige Stilling“. GEISLER anbefalede dem til sine Medbestyreres velvillige Opmærksomhed og nøje Overvejelse, og efter Tur gjorde de sig bekendt med KRAMPS Skrivelse.

Han fremkom i de nærmeste Uger med endnu et Par Forslag som Supplement til det første. Han henledte Opmærksomheden paa, at der ikke var kommet nogen trykte Beretninger fra Foreningen siden 1854; for Tidsrummet 1855–61 burde en i Korthed sammentrængt Oversigt over Virksomheden udgives, og han vilde godt selv paatage sig at udarbejde den; „det Tidsrum . . . maa dog, hvordan end Dommen lyder over, hvad der i dette er udrettet, have Betydning ikke alene for Øjeblikket, men end mere for den kommende Tid, naar de Principper, der her har været forfægtede, maatte vise sig at være sunde og gyldige“. I sin sidste Skrivelse, den 5. November 1861, tog han atter Spørgsmaalet om Lavene og Haandværkerforeningens Repræsentantskab op. Han mente, at man nu straks burde se at faa valgt en Formand for Repræsentantskabet efter Lovenes § 13 for at faa denne Forsamling fuldt organiseret, hvad den jo ikke havde været i flere Aar¹⁾. Han vilde nemlig gerne have tildelt Repræsentantskabet en vigtig Rolle for Fremtiden. Opløsningen i Lavsforholdene fordrede, at man fandt et nyt Støttepunkt, „og et saadant kunde passende tilvejebringes ved en Forsamling, hvori en Repræsentant fra hvert Lav havde Sæde, enten Oldermænd eller et andet af og i Lavet valgt Medlem, med fornøden Bemyndigelse og Fuldmagt til at deltage og beslutte i de Forhandlinger og Spørgsmaal, som kom til at ligge under Forsamlingens Ressort. Denne Forsamling, som maaske passende kunde benævnes: Haandværksstandens Repræsentantskab eller Kollegium, skulde behandle og varetage alle de Sager, der angik Standen i Almindelighed, drage Omsorg for, at Stiftelser, Legater o. s. v., der er Haandværksstandens Ejendom under dens hidtilværende Forfatning, fremdeles opretholdes i samme Øjemed, samt overtage Administrationen af lignende i Fremtiden“. Dette Repræsentantskab burde have sine egne, af Lavene behørigt vedtagne og af Kongen stadfæstede Love²⁾.

I Foreningens Forhandlingsprotokol hedder det under den 6. November 1861, at man bestemte at tage disse KRAMPS Forslag under nærmere Overvejelse i et kommende Møde³⁾. Det skete dog ikke foreløbig.

De nye Love af 14. Januar 1863. I Slutningen af 1862 genoptog man i Foreningen Spørgsmaalet om Lovenes Revision, som var blevet udsat i

¹⁾ Se Side 265 flg.

²⁾ Bestyrelsen II a: Breve af ²²/₁₀, ³¹/₁₀ og ⁵/₁₁ 1861 (i Lægget: Diverse Sager 1848 og 1861).

³⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 541.

1860¹⁾). Den 10. Oktober nedsatte Bestyrelsen en Lovkomité, GEISLER, ØBERG og CLÉMENT, og hurtigt kom man til den Anskuelse, at inden noget fuldstændigt Lovudkast kunde forelægges, var det hensigtsmæssigt at faa bestemt Adgangsbetingelserne for at blive Medlem af Foreningen, saa de passede til de nye Forhold. Bestyrelsen foreslog, at „enhver Haandværker eller anden Industridrivende i selvstændig Stilling, samt Kunstnere og Polyteknikere har Adgang til at blive Medlemmer af Foreningen. Afvigelser i denne Bestemmelse kan kun ske efter særegent Forslag, der paa lovmæssig Maade bliver at forelægge en Generalforsamling til Afgørelse“; hvis dette Forslag gik igennem, vilde Bestyrelsen endvidere foreslaa, at Optagelsen skete ved Ballotation een Gang ugentlig (Lørdag Aften), naar Navnet paa den proponerede havde været opslaaet i Lokalet i 8 Dage; mindst 15 Medlemmer skulde være til Stede ved Ballotationen og mindst $\frac{2}{3}$ af de tilstedeværende have stemt for Optagelse. Repræsentantskabet gik med til Bestyrelsens Forslag i ændret og begrænset Form: „Enhver Haandværker eller anden Industridrivende, der som saadan har Borgerret, samt Kunstnere og Polyteknikere har Adgang til at blive Medlemmer af Foreningen“. I denne Form blev det forelagt Generalforsamlingen den 3. November 1862; men den vedtog i Stedet efter Opfordring af bl. a. Bogtrykker S. SALOMON, at Bestyrelsen inden en Maaned skulde udsende et Udkast til de nye Love „i trykte Eksemplarer til alle Medlemmerne til offentlig Diskussion“²⁾.

Nu maatte Bestyrelsen have Lovudkastet fra 1860 frem til fornyet Drøftelse; men det maatte erkendes, at de nye Forhold efter Næringslovens Ikrafttræden nødvendigvis maatte tages i Betragtning. LASENIUS KRAMP tilbød den 8. November, at han den 12. November i Stedet vilde forelægge et fuldstændigt Forslag til nye Love til Bestyrelsens Overvejelse og Bestemmelse, og han holdt Ord. Hans private Forslag blev overgivet til Lovkomitéen, som efter at have gennemgaaet det fik Bestyrelsens Sanktion til at lade det sætte op i Korrektur; det gamle Udkast fra 1860 saa man nu ganske bort fra. Efter et Par Drøftelser mellem Bestyrelse og Lovkomité naaede man til Enighed om Forslaget med Undtagelse af et enkelt Punkt, Spørgsmaalet om Repræsentantskabet. Ved Behandlingen i Repræsentantskabets Møde den 19. December indtog ogsaa dette for flere Paragraffers Vedkommende et Særstandpunkt. Endelig den 22. December naaede Forslag og Ændringsforslag frem for en ekstraordinær Generalforsamling med

¹⁾ Se Side 263.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1862-76, 13, 15 flg., 16 flg., 19. — For dette og det følgende om Lovene af $\frac{14}{1}$ 1863 henvises iøvrigt til Pakken: Love II: Lovudvalgets Forarbejder til Lovene af 14. Januar 1863 i Haandværkerforeningens Arkiv og til Bauer, 138-41.

Skrædermester J. R. LUND som Dirigent. Formanden A. C. GEISLERS Forslag om at behandle Paragrafferne i en nærmere angivet Orden blev forkastet, og i Stedet tog man fat paa dem i Rækkefølge. Adgangsbetaengelserne gav ikke Anledning til Vanskeligheder; dog gav Spørgsmaalet om

Rebslager paa sin Reberbane ved Østervold. 1900.

Ballotation m. m. Stof til stærk Diskussion. Et Forslag fra Bestyrelse og Repræsentantskab om, at Valgene i Foreningen skulde gælde for 2 Aar blev forkastet. Man naaede ikke til Ende med Drøftelsen, og en ny Generalforsamling blev fastsat til den 14. Januar 1863¹⁾.

Imidlertid var der paa Generalforsamlingen faldet Udtalelser, som A. C. GEISLER fandt fornærmelige for ham, og i Bestyrelsesmødet den 3. Januar

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1862-76, 21, 22, 24 fig., 25 fig., 26, 27, 28 fig., 29.

1863 erklærede han, at han nedlagde sit Formandshverv og udtraadte af Bestyrelsen, hvis disse Udtalelser „skulde anses for at være et Udtryk af Forsamlingens Mening“; den øvrige Bestyrelse opfordrede ham dog til at vedblive, til de nye Love var vedtaget og sidste Aars Regnskab aflagt. Han gik da ind paa at fungere til den 14. Januar, fra hvilken Dag derefter Viceformanden maatte fungere i hans Sted¹⁾.

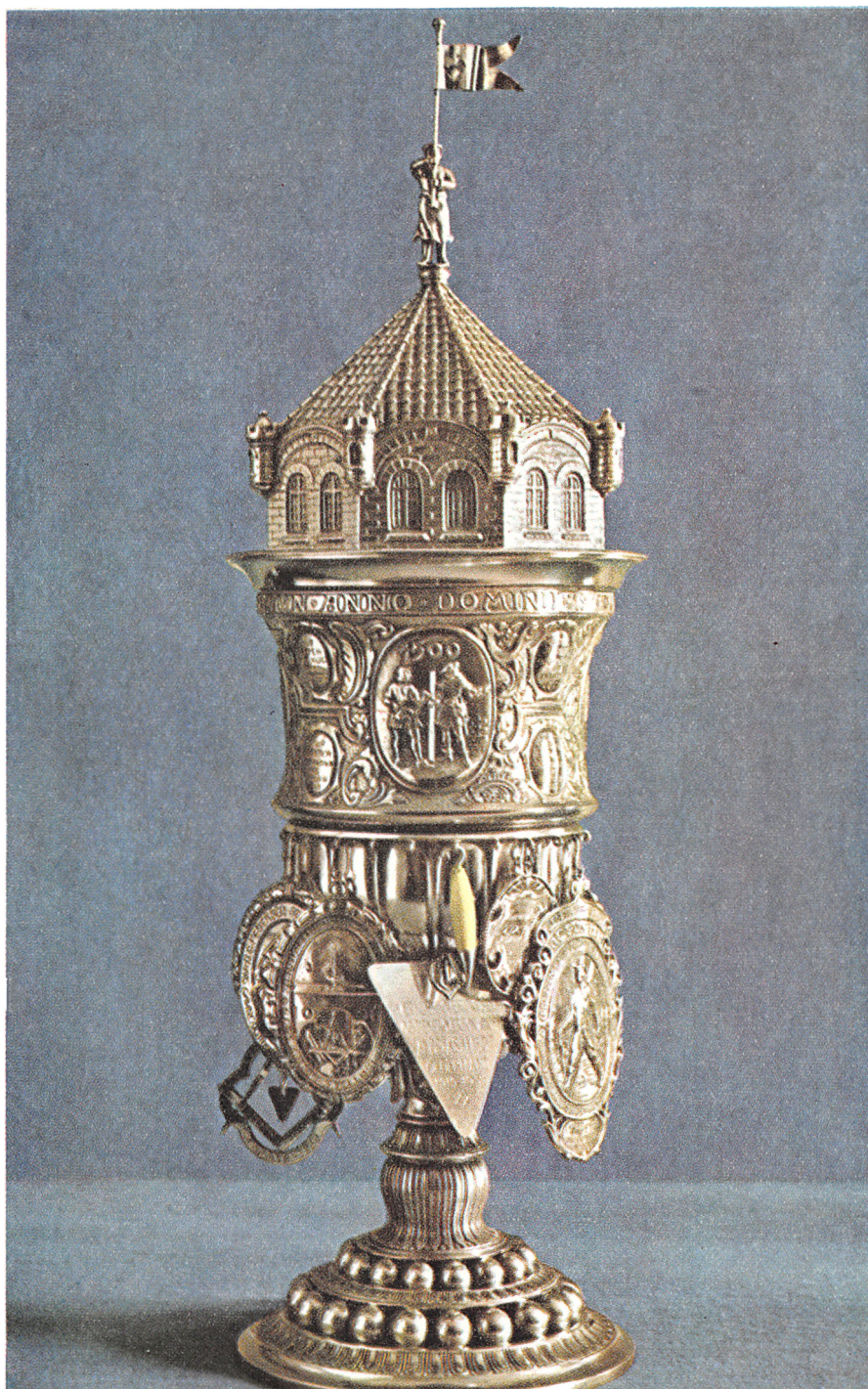
Paa Generalforsamlingen den 14. Januar blev de resterende Paragraffer behandlet og til Slut hele Lovforslaget sat under Afstemning i den efterhaanden noget ændrede Form; det blev vedtaget „af hele Forsamlingen mod 5 Stemmer“. Et Hovedpunkt i Diskussionen havde angaaet Spørgsmaalet om Repræsentantskabets Sammensætning. Af Bestyrelsen havde J. CORTSEN, Stolemagermester P. L. RØNNE og Tømrermester F. C. THYMANN holdt paa, at man paa Grund af de ændrede Forhold var nødt til at opgive den tidligere Ordning, medens et Parti ledet af GEISLER, ØBERG, CLÉMENT og C. SCHLEISNER holdt paa det gamle. I Lovene af 1863 blev Bestemmelsen formuleret saaledes: „Der dannes i Foreningen et Repræsentantskab af Delegerede, en fra hvert Lav eller Lavforening, til Behandling af alle Sager, der angaar den samlede Haandværksstands Interesser og Tarv. Enhver Delegeret maa selvfølgelig tillige være Medlem af Foreningen“. Skarp Diskussion synes der ogsaa at have været om en Bestemmelse i Lovenes Slutningsparagraf: Lovene skulde efter 2 Aars Forløb tages op til Revision „for at ordne og fuldstændiggøre de enkelte Anliggender af Foreningens nye Virksomhed, som i den Tid maatte være prøvede og have vundet i Stabilitet“²⁾.

Den 24. Januar blev der ved privat Initiativ holdt et Prøvevalg til Bestyrelsen i Foreningens Lokale, og den 26. Januar fandt den ekstraordinære Generalforsamling Sted, hvor den nye Bestyrelse skulde vælges i Henhold til en Vedtagelse paa Generalforsamlingen den 14. Januar. Murermester J. H. KORNBECH blev med 131 Stemmer udpeget til Formandsposten, Snedkermester J. CORTSEN genvalgt til Viceformand. De øvrige Bestyrelsesmedlemmer blev Tømrermester F. C. THYMANN, Urmagermester J. A. ØBERG, Bogbindermester D. L. CLÉMENT, Stolemagermester C. B. HANSEN, Farver C. SCHLEISNER, Sadelmagermester P. C. OLSEN og Smedemester CHR. SIVERTSEN. Den 4. Februar fandt der en Overleveringsforretning Sted; den nye Formand takkede GEISLER for hans mangeaarige betydningsfulde Arbejde for Foreningen og anmodede om Tilladelse til at søge GEISLERS Bistand, naar det i Fremtiden blev nødvendigt; herom gav GEISLER sit Tilsagn³⁾.

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1862-76, 30 flg., 32 flg.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1862-76, 32 flg. — De trykte Love af 14/1 1863.

³⁾ Forhandlingsprotokol 1862-76, 34, 35, 36.

Københavns Murer- og Stenhuggerlaug: Lavets Velkomst.

**Københavns Murer- og Stenhuggerlaug: Indgangsportal til Lavets Ejendom
paa St. Annæplads.**

Repræsentantskabet, Lovene og Bestyrelsen 1863-68. Faa Dage efter besluttede Bestyrelsen, at der skulde ske Henvendelse til de respektive Lavs Oldermænd om at lade vælge Delegerede til Repræsentantskabet i Haandværkerforeningen efter dennes nye Love snarest muligt; det skete ved et Cirkulære i Marts; men først i August var man saa vidt, at der kunde være Tale om at organisere Repræsentantskabet, og de Delegerede blev indbudt til et Møde i Læderstræde-Lokalet Tirsdag den 18. August Kl. 7 Aften. Først en Uge senere blev den nye Institution dog organiseret med Sadelmagermester P. C. OLSEN som Formand og Slagtermester H. G. MEYER som Viceformand. Sidst i September blev der valgt et Forretningsudvalg – Sadelmagermester P. C. OLSEN, Tømremester KAYSER og Skomagermester P. DAHLBERG – og i Oktober traadte P. C. OLSEN ud af Haandværkerforeningens Bestyrelse¹⁾.

I April 1864 indsendte Skomagermester J. P. BORCH et Forslag om en Ændring af Foreningens Lovbestemmelser angaaende Repræsentantskabet, saaledes at man vendte tilbage til den Form, man tidligere havde haft, en Blanding af lavsdelegerede og generalforsamlingsvalgte. Han vilde nemlig have indført følgende Bestemmelse: „Tillige vælges 15 Repræsentanter iblandt Foreningens Medlemmer ved frit Valg; de 5, som har det mindste Antal Stemmer, betragtes som Suppleanter; af Repræsentanterne afgaar 5 hvert Halvaar paa de ordinære Generalforsamlinger; første Gang afgaar de 5, som er valgt med det mindste Antal Stemmer. De afgaaende kan genvælges“. Bestyrelsen mente, at da Forslaget vedrørte Repræsentantskabet, maatte dets Mening derom først høres, og det kunde man ikke naa til Generalforsamlingen den 25. April, som imidlertid blev udsat til den 2. Maj; her blev Spørgsmaalet henvist til Repræsentantskabet. Dette syltede BORCHS Forslag til den 9. December, og da det saa endelig blev behandlet, enedes Repræsentantskabet om at udtale: „I Betragtning af, at Haandværkstandens Repræsentantskab i Haandværkerforeningen i sin nuværende Skikkelse for mindre end 2 Aar siden er fremgaaet af vidtløftige Forhandlinger i Foreningen om dennes Love, hvilket korte Tidsrum dog umuligt kan være tilstrækkeligt til deri at have indsamlet de fornødne Erfaringer om det saaledes organiserede Repræsentantskabs Hensigtsmæssighed, og i Betragtning af, at ovennævnte Hr. BORCHS Forslag i det væsentligste er en Tilbagevenden til en i længere Tid prøvet og ved nysberørte Omarbejdelse af Foreningens Love som mindre god forladt Repræsentationsmaade, der tilmed er principielt forskellig fra den nugældende, maa Repræsentantskabet udtale som sin Mening, at Hr. BORCHS Forslag er utilraadeligt i og for sig

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1862-76, 38, 59, 60, 64 fig., 66. — Trykte Cirkulærer af Marts og August 1863.

og tillige utidigt for Foreningen at gaa ind paa“. Forslaget blev derefter af Generalforsamlingen den 23. Januar 1865 fuldstændig forkastet¹⁾.

I Efteraaret 1865 frabad Naalemagermester P. CHR. HJORTH sig Genvalg til Bestyrelsen; i hans Sted blev Hofblikkenslager FRITZ MEYER valgt; men Bestyrelsen sendte HJORTH en Skrivelse, hvori den takkede ham for Samarbejdet, som den baade for sin egen og Foreningens Skyld kunde have ønsket fortsat længe endnu²⁾. Ved Stiftelsesfesten samme Efteraar har Formanden, Murermester J. KORNBECHE, aabenbart søgt at foreslaa, at man gjorde den tidligere Formand, Malermester A. C. GEISLER, til Æresmedlem, hvad GEISLER selv afværgede; paa anden Maade kan et Brev fra GEISLER til KORNBECHE ikke forstaas; det hedder heri bl. a.: „Ved at gennemgaa i min Erindring den smukke og betydningsfulde Fest, som afholdtes af Haandværkerforeningen paa dens 25-aarige Stiftelsesdag, kommer jeg da ogsaa til at erindre mig det Forslag, som Deres Velbaarenhed ved denne Lejlighed udtalte med Hensyn til mig, og som jeg maa tilstaa overraskede mig i den Grad, at jeg følte ikke at kunne svare derpaa, saaledes at mit Svar ikke skulde blive mistydet. Men efter at have undergivet mine Følelser i den Anledning en kold og rolig Betragtning er jeg aldeles overtydet om, at skønt jeg maatte føle mig i høj Grad hædret derved, saa kunde jeg ikke glædes ret ved den Ære at indtage en Plads, som for kort Tid siden havde været beklædt af en Mand, som netop i alle Henseender besad de Kvalifikationer, som efter min Formening er fornødne og ejendommelige for en saadan Stilling“. Han hentyder her til Naalemagermester F. C. HJORTH, som i 1864 var blevet udnævnt til Æresmedlem. GEISLER vilde imidlertid „finde mig mest tilfreds ved længe endnu at kunne være Medlem af Foreningen som hidtil“, og han havde den samme Glæde ved, at KORNBECHE havde fremsat Tanken, og ved, at saa mange af de betydeligere Medlemmer havde vist den deres Bifald, noget, der for ham vilde staa „som en lys Stjerne paa min graanende Aftenhimmel“³⁾.

I 1866 var Oplaget af de trykte Love brugt op, og nye skulde trykkes. Man kom da i Tanker om, at der jo egentlig skulde have fundet en Lovrevision Sted senest i 1865; men Generalforsamlingen den 14. November 1866 billigede, at Optrykningen skete, og at Revisionen blev udsat indtil videre; dog blev mindre Lovændringer, som var sket ved Generalforsamlingsbeslutninger, kodificerede, saaledes den i 1865 vedtagne Kontingent-

¹⁾ Bestyrelsen III c: Breve af $11/4$ og $10/12$ 1864. — Forhandlingsprotokol 1862-76, 79 flg., 80, 101, 102. — Kopibog 1862-78, Nr. 23 af $9/5$ 1864.

²⁾ Kopibog 1862-78, Nr. 38 af $9/11$ 1865. — Forhandlingsprotokol 1862-76, 116.

³⁾ Bestyrelsen III c: Brev af $22/11$ 1865. — Om Hjorths og Geislers Udnævnelse til Æresmedlemmer, se Side 313 flg.

forhøjelse i Forbindelse med Bygningsfondet¹). Nogle mindre Ændringer ventileredes i 1868, men blev ikke til noget²).

Et tidligere Medlem af Bestyrelsen, Guldsmedemester J. C. J. SCHMIDT, var ved et apoplektisk Tilfælde kommet i en sørgelig Stilling og søgte i 1867 Optagelse paa Københavns Sygehjem og ved den Lejlighed gav Bestyrelsen for Haandværkerforeningen ham en meget smuk Udtalelse, der skulde tjene som Anbefaling for hans Optagelse³).

Lovændringer i 1869 og 1876. Formænd og Viceformænd 1862-79. Paa den Generalforsamling, der holdtes den 6. Februar 1869, gik Bølgerne højt i Anledning af nogle Misligheder med Varelotteriet, som senere skal omtales⁴). Da man kom til sidste Punkt paa Dagsordenen, som var Valg af Viceformand og 3 Bestyrelsesmedlemmer, udtalte Blikkenslagermester H. MORTENSEN, at det var rigtigst, at hele Bestyrelsen fratraadte og en ny valgtes. Det vilde imidlertid være i Strid med Foreningens Love og Forretningsorden, og Journalist J. S. TRIER foreslog derfor, at man skulde udsætte det Valg, som ellers skulde foretages samme Aften til Generalforsamlingen i April, hvor den øvrige Bestyrelse jo skulde paa Valg, og han anmodede dem, der ellers nu skulde afgaa, om at fungere videre indtil da. De erklærede sig villige hertil, og man udsatte derpaa Valget. Da foreslog Malermester SEVERIN JENSEN, at man valgte en Komité til sammen med den siddende Bestyrelse at revidere Lovene og fremkomme med Forslag til hensigtsmæssige Ændringer og Bestemmelser paa Aprilgeneralforsamlingen. Komitéen blev ogsaa valgt og bestod af SEVERIN JENSEN selv, Journalist J. S. TRIER, Sadelmagermester P. C. OLSEN, Blikkenslagermester H. MORTENSEN, Skrædermester J. B. SCHILDER, Skomagermester P. DAHLBERG og Naalemagermester CHR. HJORTH⁵).

Komitéen forlangte og fik Afskrifter af de vedtagne Regulativer for Lotteriet, Stiftelsen, Svendemedailleuddelingen og Eksemplarer af Lovene for Foreningen og for Enke-Understøttelses- og Laanekassen. Paa Generalforsamlingen den 27. April blev der forelagt Forslag til reviderede Love og en Flertals- og en Mindretalsindstilling angaaende et nyt Regulativ for Lotteriet; Diskussionen og Afstemningen om dette sidste optog ikke blot denne

¹) Forhandlingsprotokol 1862-76, 135, 137. — Om Bygningsfondet, se Side 320.

²) Forhandlingsprotokol 1862-76, 169. — Det drejede sig navnlig om, hvormange fremmødte Medlemmer der maatte kræves, for at en Generalforsamling kunde siges at være beslutningsdygtig.

³) Kopibog 1862-78, Nr. 27 af 15/6 1867.

⁴) Se Side 347 flg.

⁵) Forhandlingsprotokol 1862-76, 208 flg.

Aften, men ogsaa en Kontinuationsgeneralforsamling den 29. April, og først paa en tredie Forsamling den 4. Maj naaede man til Lovene, som blev sat under Afstemning Paragraf for Paragraf. De vigtigste Ændringer blev, at Kontingentet forhøjedes fra 1 Rdlr. til 1 Rdlr. 1 Mk. 8 Sk. Kvartalet, at der blev givet Adgang for ethvert Medlem til at fremsætte skriftlige, signerede Begøring og Forslag vedrørende Foreningen og dens Virksomhed og faa dem forelagt for Generalforsamlingen, hvis Bestyrelse, Udvalg eller Repræsentantskab ikke vilde fremme Sagen, og endelig, at de to halvvaarlige Generalforsamlinger fastsattes til April og Oktober; til den første blev henlagt Valg af Formand, fire Bestyrelsesmedlemmer og to Revisorer til Lotteriets Regnskab, og her skulde Foreningens og Alderstrøsts reviderede Regnskaber og Status forelægges; i Oktober skulde foretages Valg af Viceformand, tre Bestyrelsesmedlemmer og to Revisorer til Foreningens og Alderstrøsts Regnskaber, og her skulde det reviderede Lotteriregnskab og dets Status forelægges. Lovændringer kunde for Fremtiden kun ske paa ordinære Generalforsamlinger¹).

Skønt Lovene saaledes var vedtaget den 4. Maj 1869, kaldes de dog senere „Lovene af 29. April 1869“. Den 5. Maj blev der derefter foretaget Valg af Formænd og Bestyrelse. Snedkermester J. CORTSEN blev valgt til Formand med 173 Stemmer og Tømrermester CHR. ROTHE til Viceformand med 79 Stemmer; Bestyrelsen kom til at bestaa af Tøjfabrikant N. P. CHRISTENSEN, Malermester M. W. HAMMER, Fabrikant C. SCHLEISNER, Urmagermester J. A. ØBERG, Universitetsbogbinder D. L. CLÉMENT, Snedkermester H. J. LUND og Hofblikkenslager FRITZ MEYER. De to sidstnævnte ønskede imidlertid ikke at sidde i Bestyrelsen og erstattedes af Skrædermester J. B. SCHILDER og Murermester CARL R. ETTE²).

I 1874 foreslog Naalemagermester CHR. HJORTH en Ændring af Lovene, saaledes at det fastsattes, at der paa Oktobergeneralforsamlingen skulde forelægges et for Foreningen og dets faste Ejendom adskilt Budget med Overslag over alle større Reparationer og Forandringer, saaledes at alle Udgifter paa over 100 Rdlr. først blev sanktioneret af Generalforsamlingen; desuden vilde han have Antagelse og Afskedigelse af Foreningens faste Vært og Bestemmelser vedrørende dennes Lejekontrakt gjort afhængig af Generalforsamlingens Approbation. Imidlertid henstillede Bestyrelsen til ham, at han stillede sit Forslag i Bero til en kommende Lovrevision; „Tilsætninger af saadan Art kunde ogsaa lettelig føre Ulemper med sig, som man ej kan beregne Følgerne af“, og man lovede ham, at det næste Budget skulde blive affattet, som han ønskede det. Herpaa svarede han: „Da Bestyrelsen selv-

¹) Forhandlingsprotokol 1862-76, 211, 224, 230-33.

²) Forhandlingsprotokol 1862-76, 234 fig., 237, 239.

følgelig har en rigere Erfaring og et klarere Blik paa Foreningens sande Interesse, end de enkelte Medlemmer kan have, er det naturligt, at jeg respekterer Deres Udtalelse i denne Sag, og er derfor ogsaa beredvillig til at tage mine Ændringsforslag tilbage¹⁾.

Personskifterne paa Formands- og Viceformandsposterne var ikke mange i denne Periode fra 1862-1879; Genvalg var Regelen. Formandsposten var saaledes besat med:²⁾

Malermester A. C. GEISLER	27/4	1853-1863	26/1
Murermester J. KORNBECH	26/1	1863-1869	5/5
Snedkermester J. CORTSEN	5/5	1869-1888	30/10

I samme Tidsrum havde følgende Hvervet som Viceformænd:³⁾

Snedkermester J. CORTSEN	9/5	1860-1869	5/5
Tømrermester CHR. ROTHE	5/5	1869-1888	24/10

I Begyndelsen af 1876 rettede Haandværkerforeningen en Henvendelse til en Del Lav, som i længere Tid ikke havde sendt nogen Delegeret til Repræsentantskabet; det var Gørtler-, Hattemager-, Naalemager-, Parykmager- og Barberlavet, man maatte opfordre til at lade sig repræsentere⁴⁾.

Ved samme Tid begyndte man at drøfte Ændringer i Lotteriets Regulativ og i Lovene. De blev forelagt og diskuteret paa Generalforsamlingen den 26. April 1876, der imidlertid ikke var beslutningsdygtig, hvorfor man fortsatte og sluttede den 10. Maj. Det drejede sig for Lovenes Vedkommende om Ændringer i den af CHR. HJORTH i 1874 ønskede Retning, om hans Forslag om, at de forskellige reviderede Regnskaber skulde fremlægges til Medlemmernes Gennemsyn i 4 Dage før Generalforsamlingen, samt flere mindre Ændringer vedrørende Generalforsamlingers Beslutningsdygtighed og angaaende Forholdet til Lotteriet, samt Ændringer, foraarsaget af Overgangen til Kronemønt⁵⁾.

I Efteraaret 1879 trak Fabrikant C. A. SCHLEISNER sig tilbage fra Be-

¹⁾ Bestyrelsen XIII a: Breve af 11/9 og 15/10 1874. — Kopibog 1862-78, Nr. 64 af 11/10 1874.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 559. — Forhandlingsprotokol 1862-76, 35, 36, 82, 111, 129, 154, 183, 234, 289, 335, 369, 401, 423, 445. — Forhandlingsprotokol 1876-91, 11, 36, 73, 114, 417.

³⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 559. — Forhandlingsprotokol 1862-76, 35, 68, 103, 116, 138, 163, 234, 258, 315, 353, 384, 412, 433, 452. — Forhandlingsprotokol 1876-91, 22, 50, 91, 135, 416.

⁴⁾ Kopibog 1862-78, Nr. 1-5 af 12/1 1876.

⁵⁾ Forhandlingsprotokol 1862-76, 457, 458, 461. — Forhandlingsprotokol 1876-91, 6-9, 11-12.

styrelsen, hvor han havde virket i 24 Aar; fra den øvrige Bestyrelse fik han en Skrivelse, hvori man beklagede hans Beslutning og takkede ham for den lange Virksomhed for Foreningen¹⁾.

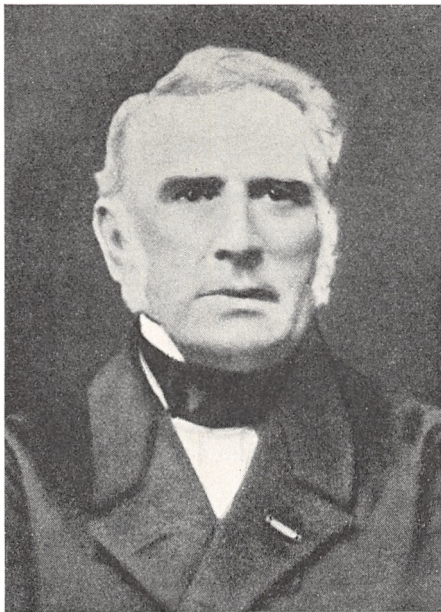
Medlemmerne. Medens Haandværkerforeningen under Kampen mod Næringsfriheden havde haft et forholdsvis lille Medlemstal — Maksimum var godt 400 Medlemmer — blev Forholdet et andet efter 1862. Tallet viste en mindre Stigning til 1864, derefter en mindre Nedgang til 1868, da det begyndte at stige stærkt, til det kulminerede i Foraaret 1876 med 1020 Medlemmer; de følgende Aar viste atter en lille Tilbagegang²⁾. At Foreningen i Kamparene ikke havde formaaet at samle Haandværkerne i større Mængde om sig, medens den i den stille Periode efter Kampens Afslutning naaede op paa et efter Datidens Forhold anseligt Medlemstal, har naturligvis sine Aarsager; men det vil sikkert være urigtigt at søge dem i et Omslag i Stemningen over for Foreningen, nu da den ikke mere optraadte som Kamporganisation. Nogen større Rolle har sikkert heller ikke de ændrede Adgangs-betingelser spillet. Langt naturligere forklares Medlemstallets Vækst af, at Foreningen i denne Periode løste Opgaver og udfoldede Virksomhed, der maatte udøve en umiddelbar Tiltrækning paa videre Kredse inden for den københavnske Haandværkerstand. Lotteriindtægterne satte Foreningen i Stand til at realisere en betydningsfuld Understøttelsesvirksomhed, og de

¹⁾ Bestyrelsen III d: Brev Nr. 52 af ¹³/₁₀ 1879. — Kopibog 1879 og 1884, Nr. 148 af ⁸/₁₁ 1879.

²⁾ Medlemstallet til forskellig Tid oplyses paa de halvaarlige Generalforsamlinger saaledes:

1862, November	356 Medlemmer	1871, November	915 Medlemmer
1863, Oktober	448 Medlemmer	1872, April	955 Medlemmer
1864, Maj	441 Medlemmer	1872, November	968 Medlemmer
1865, Januar	439 Medlemmer	1873, April	992 Medlemmer
1865, Maj	431 Medlemmer	1873, Oktober	986 Medlemmer
1865, November	423 Medlemmer	1874, April	994 Medlemmer
1866, Maj	415 Medlemmer	1874, Oktober	1001 Medlemmer
1866, November	408 Medlemmer	1875, April	1019 Medlemmer
1867, Maj	400 Medlemmer	1875, Oktober	1002 Medlemmer
1867, November	383 Medlemmer	1876, April	1020 Medlemmer
1868, Maj	385 Medlemmer	1876, Oktober	1016 Medlemmer
1869, Februar	509 Medlemmer	1877, April	1006 Medlemmer
1869, April	638 Medlemmer	1877, Oktober	1000 Medlemmer
1869, Oktober	703 Medlemmer	1878, April	984 Medlemmer
1870, April	814 Medlemmer	1878, Oktober	970 Medlemmer
1870, Oktober	863 Medlemmer	1879, April	950 Medlemmer
1871, April	901 Medlemmer	1879, Oktober	941 Medlemmer

(Forhandlingsprotokol 1862-76, 17, 67, 80, 102, 109, 115, 127, 136, 153, 162, 181, 206, 222, 257, 288, 311, 333, 352, 367, 383, 398, 412, 420, 431, 443, 451. — Forhandlingsprotokol 1876-91, 3, 20, 33, 50, 71, 86, 111, 132).

Murermester J. H. Kornbech.

Tømrermester Fr. C. W. Thymann.

haandgribelige Udtryk derfor havde enhver mindre bemidlet Haandværkster for Øje i Alderstrøstkomplesket paa Nørrebro¹⁾.

I Efteraaret 1862 ønskede Bataillonskirurg A. GERNER at blive optaget i Foreningen; men da efter Lovene kun Lavsmestre kunde faa Adgang, maatte Bestyrelsen henvise hans Anmodning til Repræsentantskabets og Generalforsamlingens Afgørelse. Medens Repræsentantskabet indrømmede ham Optagelse, vilde Generalforsamlingen den 3. November ikke gaa med dertil og udsatte Sagen indtil videre, da man netop var ved at drøfte Ændringer af Lovene og derunder ogsaa Adgangsbetingelserne²⁾. Bestyrelsen havde foreslaet og faaet Repræsentantskabets Samtykke til, at „enhver Haandværker eller anden Industridrivende, der som saadan har Borgerret, samt Kunstnere og Polyteknikere har Adgang til at blive Medlemmer af Foreningen“; Generalforsamlingen den 3. November henviste ogsaa dette Forslag til Lovændringernes samlede Behandling³⁾. Ved Lovene af 14. Januar 1863 blev Adgangsbetingelsen formuleret saaledes: „Enhver Haandværker eller anden Industridrivende, der har erhvervet Borgerskab her i Staden, samt Kunstnere, Polyteknikere eller andre Videnskabsmænd, der agter at understøtte

¹⁾ Dette er rigtigt fremhævet i Bauer, 133 fig.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1862-76, 12, 17, 19.

³⁾ Forhandlingsprotokol 1862-76, 15, 16 fig., 19.

og fremme Formaålet, har Adgang til at blive Medlemmer af Foreningen“. Den, der ønskede at blive optaget, skulde foreslaas af et Medlem, og hans Navn, Stilling og Bopæl skulde tillige med Proponentens Navn bekendtgøres ved Opslag i Lokalet i 14 Dage, inden Optagelsen skete i et Bestyrelsesmøde ved simpel Flertalsafstemning; gik Afstemningen ham imod, blev Afgørelsen truffet paa en Generalforsamling. Indsigelse mod nogens Optagelse skulde ske skriftligt til Formanden og under Navn, og Bestyrelsen kunde forelægge Indsigelsen for en Generalforsamling¹⁾. Efter disse nye Regler var der ikke længere nogen Vanskelighed for Bataillonskirurgen; han blev kort efter optaget som Medlem²⁾.

Ved Lovene af 29. April 1869 og 26. Maj 1876 ændredes der intet væsentligt i Adgangsbetingelserne. I 1871 var en Herreekviperingshandler blevet refuseret af Bestyrelsen; hans Proponent, en Fabrikant, krævede Sagen bragt for Generalforsamlingen; men det synes dog ikke at være sket. Paa Generalforsamlingen den 26. April 1871 havde en Bagermester krævet Paragraffen om Adgangsbetingelse sat under Diskussion, da den efter hans Mening enten led under en Mangel eller blev administreret fejlagtigt; han trak imidlertid sit Krav tilbage. I 1877 blev en Blomsterfabrikant først optaget, efter at en Tvivl om hans Borgerskab var hævet; ligesaa gik det med en Tømrermester i 1879³⁾. Lejlighedsvis blev der iøvrigt af Sekretæren udarbejdet nye Medlemslister, som blev trykt, ligesaa Medlemskort⁴⁾.

Det kunde naturligvis ikke undgaas, at der en sjælden Gang opstod Strid mellem Medlemmer, og at den maatte afgøres af Bestyrelse eller Generalforsamling. Snedkermester C. C. LUNDSMARK klagede sidst i Januar 1863 over, at Skrædermester J. B. SCHILDER paa Generalforsamlingen den 26. Januar havde beskyldt ham for falsk Stemmeafgivning ved at afgive to Stemmesedler ved Formandsvalget; LUNDSMARK vilde derfor have en „Æreserklæring“ fra SCHILDER opslaet i Lokalet og SCHILDER idømt en Mulkt paa 5 Rdlr. til Enkekassen. Bestyrelsen fik bragt de to Parter sammen til et Møde, hvor SCHILDER erkendte at have begaaet en Fejl; LUNDSMARK frafaldt derefter sin Udtalelse om, at SCHILDER var en Løgner, og Sagen var bilagt⁵⁾. I Februar 1870 gik Smedemester eller Mekanikus C. E. CHRISTENSEN amok over for Foreningens Bekendtgørelsestavle; han kom med

¹⁾ De trykte Love af ¹⁴/₁ 1863.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1862-76, 40.

³⁾ De trykte Love af ²⁹/₄ 1869 og af ²⁶/₅ 1876. — Forhandlingsprotokol 1862-76, 330, 335. — Forhandlingsprotokol 1876-91, 32, 141. — Bestyrelsen III d: Breve Nr. 14 af ²⁶/₃ 1877, Nr. 24 af ²⁸/₄ 1878 og Nr. 58 af ³/₁₂ 1879.

⁴⁾ Forhandlingsprotokol 1862-76, 132, 237.

⁵⁾ Bestyrelsen III c: Brev af ³⁰/₁ 1863. — Forhandlingsprotokol 1862-76, 37, 39, 41.

forskellige fornærmelige Ytringer og beskadigede nogle af Krogene paa Tavlen og var tillige „uartig“ over for et af Bestyrelsesmedlemmerne, der bad om en Forklaring – alt tyder paa, at han havde haft for stor en Alkoholpromille i Blodet. Bagefter bad han skriftligt Bestyrelsen om godt Vejr og lovede Erstatning for Skaden, og medens man ellers havde tænkt at idømme ham en Mulkt paa 10 Rdlr., nøjedes Bestyrelsen da med en irettesættende

Guldsmed J. B. Dalhoff.

Skrivelse. Et andet Medlem, Possementmagermester F. B. FISCHER, synes at have været indblandet i dette Optrin og blev af Bestyrelsen afkrævet en Udtalelse¹⁾. En Strid mellem et Medlem og Skrædermester SCHILDER er omtalt andetsteds²⁾.

Fortjente Medlemmer hædres af Foreningen. Paa Generalforsamlingen den 26. Oktober 1863 foreslog Bestyrelsen, at man udnævnte Naalemagermester F. C. HJORTH til Æresmedlem som en Paaskønnelse af hans utrættelige og uegennyttige Virken for Standen gennem et langt Liv; det blev eenstemmigt vedtaget, og paa Stiftelsesdagen den 20. November overbragte en Deputation – KORNBECH, CORTSEN og CLÉMENT – HJORTH hans Diplom som Æres-

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1862-76, 282, 284. — Bestyrelsen III c: Breve af $\frac{23}{2}$ og $\frac{15}{3}$ 1870. — Kopibog 1862-78, Nr. 150-51 og 157 af $\frac{10}{3}$ og $\frac{22}{3}$ 1870.

²⁾ Se Side 351.

medlem; Dagen efter takkede HJORTH for denne Æresbevisning; nogle Dage i Forvejen havde HJORTH netop skænket 500 Rdlr. til Alderstrøst, og man dannede deraf et Legat, der bar hans Navn¹⁾.

Efter Bestyrelsens Forslag vedtog Foreningen den 29. April 1874 at gøre sin tidligere Formand, Malermester A. C. GEISLER²⁾, til Æresmedlem. I Februar 1876 foreslog LASENIUS KRAMP, at man viste Hofguldsmed J. B. DALHOFF samme Anerkendelse; han havde været Medlem siden 1848 og ydet en stor Indsats i Haandværkets og Industriens Tjeneste; „jeg ved vel, at personlige Følelser ikke vil ytre sig synderligt for ham, da han jo i visse Maader altid har været en Særling; men Manden har haft stor Dygtighed i meget forskellige Retninger og dannet mange Kræfter for den danske Industri baade gennem sit Værksted og som mangeaarig Lærer i Modellering gennem Kunstakademiet. Lad os blandt hans større Arbejder mindes Støbningen af Kvadrigen paa Thorvaldsens Musæum, Kristian IV i Rosenborg Have og blandt mindre Genstande hans mange i tidligere Tid udførte pragtfulde Guld- og Sølvarbejder, dernæst en Mængde højst forskelligartede Opfindelser, som til Dels er kommet andre til Gode; thi selv har han ikke forstaaet at høste Fordel deraf — og vi vil da føle os overtydede om, at den foreslaede Æresbevisning i Henhold til den øvrige Virksomhed, om i sig selv maaske ringe, dog i alle Tilfælde er — velfortjent“. KRAMPs Forslag vandt eenstemmig Bifald paa Generalforsamlingen den 26. April. De to Æresmedlemmer GEISLER og DALHOFF blev samme Efteraar indbudt til Stiftelsesfesten som Æresgæster³⁾.

Formanden Snedkermester J. CORTSEN og Hustru kunde den 5. November 1871 fejre deres Sølvbryllup, og i den Anledning satte fem Medlemmer sig i Oktober i Spidsen for en Indsamling blandt Medlemmerne til et Legat, der skulde hedde „Snedkermester J. CORTSEN og Hustrus Sølvbryllupslegat“, og hvoraf Renterne hvert Aars 5. November skulde tildeles et Ægtepar i Alderstrøst; der kom imidlertid ikke mindre end 1100 Rdlr. ind til Legatet, saaledes at man hvert Aar kunde glæde 2-4 Ægtepar med Renterne⁴⁾.

Da det paa Foraarsgeneralforsamlingen 1874 var blevet meddelt, at Alderstrøst da var blevet aldeles gældfri, efter at den sidste Prioritet var udbetalt, fik en Kreds af Medlemmer den Tanke, at man burde hædre tre af de

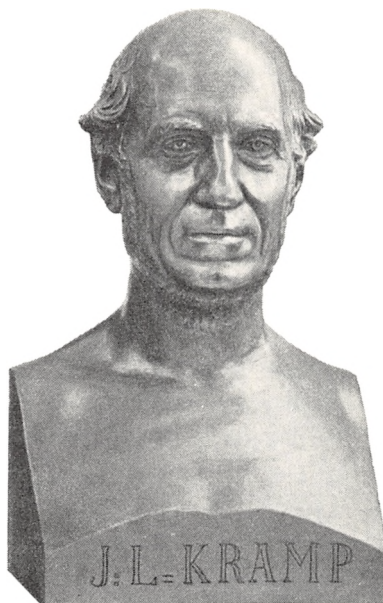
¹⁾ Forhandlingsprotokol 1862-76, 68, 71. — Kopibog 1862-78, Nr. 213 og 219 af ⁷/₁₁ og ²⁰/₁₁ 1863. — Bestyrelsen III c: Brev af ²¹/₁₁ 1863.

²⁾ Allerede i 1865 havde der været Planer om at udnævne Geisler til Æresmedlem; men han havde dengang frabedt sig Æren, se Side 306.

³⁾ Forhandlingsprotokol 1862-76, 422, 459. — Forhandlingsprotokol 1876-91, 5. — Bestyrelsen XIII a: Brev af ²³/₂ 1876. — Kopibog 1862-78, Nr. 96-97 af ¹⁶/₁₁ 1876.

⁴⁾ Trykt Indbydelse af Oktober 1871. — Forhandlingsprotokol 1862-76, 358.

Mænd, hvis Navn var uadskilleligt forbundet med dette Foretagende; de dannede en Komité, der indsamlede Bidrag hos Medlemmerne til Buster af LASENIUS KRAMP, J. A. ØBERG og D. L. CLÉMENT. Busterne blev udført af Billedhuggeren CHR. GOTTLIEB VILH. BISSEN i Samarbejde med „Galvanoplastikeren Hr. BECH MØLLER“; efter 7 Maaneders Forløb var Busterne af ØBERG og CLÉMENT færdige og blev af Komitéen overdraget Bestyrelsen;

Buste af Lasenius Kramp, udført af C. G. V. Bissen 1875.

derimod havde LASENIUS KRAMP haft for travlt til at kunne sidde Model; den 22. Januar 1875 kunde man dog foretage Afsløringen af alle tre Buster ved en lille Højtidelighed, hvortil Medlemmerne, fortrinsvis Bidragyderne, var indbudt; bagefter var der Fællesspisning – 3 Retter Mad med Kage og $\frac{1}{2}$ Flaske Vin for 5 Kr. Kuverten¹⁾.

Mandag den 30. Oktober 1876 ved Middagstid afgik JOHANNES LASENIUS KRAMP ved Døden. Der var samme Dags Aften den sædvanlige Halvaars-generalforsamling i Foreningen, og i Forhandlingsprotokollen læses:

„Forinden Dagsordenen blev forelagt, underrettede Formanden Forsamlingen om, at Foreningens Stifter og Sekretær, Krigsraad LASENIUS KRAMP var afgaaet ved Døden samme Dags Middag. Ved at rejse sig tiltraadte Forsamlingen Formandens varmt udtalte Anerkendelse af den afdøde. Ved Generalforsamlingens Slutning vandt en Henstilling af Hr. Muremester

¹⁾ Bestyrelsen XIII a: Breve af $\frac{17}{9}$ og $\frac{2}{12}$ 1874. — Trykt Indbydelse af $\frac{10}{1}$ 1875.

N. MATHIESEN om, at der forventedes Forslag fra Bestyrelsen til Pension for den afdødes Enke, almindelig Sympati saavel hos Generalforsamlingen som hos Bestyrelsen, der erklærede selvfølgelig forud at have tænkt paa denne Sag, men at Tiden havde været for kort til Forslag for denne Forsamling¹⁾).

I Begyndelsen af 1877 meddelte Bestyrelsen Enkefru KRAMP, at den vilde søge Generalforsamlingens Samtykke til, at hun fik en livsvarig Pension paa 400 Kr. aarlig, og hun takkede derfor; i April godkendte Generalforsamlingen uden Diskussion denne Disposition²⁾. Fra Køge Borger- og Haandværkerforening modtog Bestyrelsen en Opfordring af 10. November 1876 til at stille sig i Spidsen for en Indbydelse til at yde Bidrag til et Mindesmærke for LASENIUS KRAMP, og fra private Personer kom flere lignende Opfordringer. Svendborg Industriforening bad om Tilladelse til at lade tage en Afstøbning af hans Buste og gav Tilsagn om Medvirkning til at faa rejst et Monument paa hans Grav. Der blev dannet en Fælleskomité for Haandværkerforeningen og det tekniske Selskab og foretaget Henvendelser ogsaa til Industriforeningen og Arbejderforeningen, og Mindesmærket paa KRAMPS Grav blev rejst³⁾. Paa denne Maade lagde Haandværkerforeningen og Standen sin Taknemmelighed for Dagen over for den Mand, der maa betegnes som Foreningens Stifter, og som mere end nogen anden havde holdt den i Live i vanskelige Tider og viet den sine Kræfter gennem mange Aar.

Universitetsbogbinder D. L. CLÉMENT døde den 15. April 1877; efter Forslag af Muremester N. MATHIESEN og Stolemagermester P. L. RØNNE vedtog Generalforsamlingen to Uger senere at rejse et Mindesmærke ogsaa paa hans Grav. Det skete i Løbet af Sommeren, og Gravstedet med Monument, Indhegning og Beplantning blev overdraget hans Enke til fremtidig „Fredning og Omhu“⁴⁾. BAUER udtaler, at man herved hædrede den Mand, som „i en lang Periode for en meget væsentlig Del var den virksomme Kraft i Foreningen“⁵⁾.

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1876-91, 22.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1876-91, 26, 35. — Kopibog 1862-78, Nr. 1 af $\frac{4}{1}$ 1877. — Bestyrelsen III d: Brev Nr. 7 af $\frac{23}{1}$ 1877.

³⁾ Forhandlingsprotokol 1876-91, 25, 28, 33. — Kopibog 1862-78, Nr. 7-9 og 40-41 af $\frac{16}{1}$ og $\frac{21}{3}$ 1877. — Bestyrelsen III d: Brev Nr. 3 af $\frac{7}{1}$ 1877. — Fra Svendborg indkom der 27 Kr. til Monumentet, men først i August 1878! (Bestyrelsen III d: Brev Nr. 61 af $\frac{10}{8}$ 1878).

⁴⁾ Forhandlingsprotokol 1876-91, 32, 33, 39, 45, 50, 53. — Kopibog 1862-78, Nr. 122 af November 1877.

⁵⁾ Bauer, 176. — Nævnes kunde endvidere, at Foreningen $\frac{19}{7}$ 1870 var repræsenteret med Bestyrelsen og Repræsentantskabet ved Overpræsident C. J. C. Bræstrups Begravelse (Forhandlingsprotokol 1862-76, 300 flg.), og at den paa Direktøren for den Reiersenske Fond V. F. Johnsens 90 Aars Fødselsdag $\frac{24}{9}$ 1878 tilstillede den gamle Gehejmeraad en Lykønskningsskrivelse (Forhandlingsprotokol 1876-91, 83).

Foreningens Økonomi, Kasserer og Sekretær. Naturligvis ser man ogsaa jævnlig i denne Periode, at Medlemmer stod i Restance med Kontingentbetalingen, at saadanne Kontingenter maatte afskrives paa Regnskabet som uerholdelige, og at de paagældende Medlemmer derfor blev slettet af Medlemslisten; Meddelelse om disse Forhold indgaar næsten som et fast Led i Formandens Beretning paa Generalforsamlingerne, ligesom hans Oversigt over Regnskab og Status og Forelæggelsen af Budgettet for det kommende Aar.

Foreningens Formue var ikke stor i Begyndelsen af 1862, bortset fra Lotterioverskudet, som der ikke kunde disponeres frit over. Installationen af Gas i 1860-61 og Trykningsudgifterne i Nærings sagen havde gjort et stort Indhug i Foreningens Pengemidler, og man havde maattet tære paa Sparekassebeholdningen; Foreningens Formue var i April 1862 203 Rdlr. 2 Mk. 3 Sk., og der maatte afskrives 14 Rdlr. 4 Mk i uerholdelige Kontingenter¹⁾. Ved Slutningen af Perioden, som her behandles, viser nogle Tal, hvor stor Udviklingen paa dette Omraade har været. Idet det maa erindres, at man fra og med Regnskabsaaret 1875 gik over til Kronemønt²⁾ – en Rdlr. omregnedes i Praksis til to Kr. – kan det oplyses efter Forhandlingsprotokollens Referat af Generalforsamlingen den 23. April 1879, at ved Udgangen af 1878 havde Foreningen en Kassebeholdning paa 1098,97 Kr.; Medaillefondet ejede 4000 Kr. i Obligationer og 2299,99 Kr. kontant; det Rønnenkampske Legats Formue var 8000 Kr. i Obligationer og 342 Kr. kontant; Foreningens Ejendom havde en Kassebeholdning paa 3633,71 Kr., som var Overskudet paa Ejendommens Driftsregnskab for 1878; Alderstrøsts Indtægter og Udgifter balancerede med 12.686,98 Kr.; Alderstrøsts Understøttelsesfond ejede 76.650 Kr. i Obligationer og 20,34 Kr. kontant; Alderstrøsts Hovedfond ejede 241.000 Kr. i Obligationer, 55,85 Kr. kontant³⁾. Lægges hertil de Værdier, Foreningen havde staaende i Ejendommen i Kronprinsensgade og i det fuldførte Alderstrøstkompleks paa Nørrebrogade, har man faaet et stærkt Indtryk af, at var Foreningens Indsats i Tidens Spørgsmaal i Aarene 1862-79 ikke stor, havde dens ledende Mænd paa den anden Side ikke ligget paa den lade Side, naar det gjaldt om at give deres Forening Styrke og Udvikling inden for dens egne Rammer.

Et lille Kuriosum skal nævnes. I April 1870 foreslog Formanden J. CORSEN, at Foreningens Kasse købte en Seddel i Klasselotteriet, saaledes at eventuelle Gevinster skulde tilfalde Kassen. Han fik virkelig dette vedtaget,

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 550, 556, 557.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1862-76, 432.

³⁾ Forhandlingsprotokol 1876-91, 112 flg.

og derefter spillede Foreningen paa Seddel Nr. 169. Endnu i samme Aar vandt den 100 Rdlr. paa sin Lotteriseddel, og det blev ikke sidste Gang, Fru Fortuna tilsmilede Haandværkerforeningen ad denne Vej¹⁾!

Indtil Juli 1862 var Kleinsmedemester J. CUMANN Haandværkerforeningens Kasserer; den 14. Juli overleverede han Kassen til den nyvalgte Kasserer, Fabrikant C. A. SCHLEISNER, som derefter beholdt dette Hverv i ikke mindre end sytten Aar. I Juni 1879 udtalte SCHLEISNER Ønsket om at fra-træde, og i Stedet blev Bagermester C. LICHTENBERG valgt til Kasserer fra 1. Oktober at regne. Paa Efteraarsgeneralforsamlingen nedlagde SCHLEISNER ogsaa sit Hverv som Bestyrelsesmedlem, tvunget af Helbredshensyn, og fra Bestyrelsen modtog han for sin lange Virksomhed i Foreningens Tjeneste en skriftlig Anerkendelse²⁾).

Lige til sin Død den 30. Oktober 1876 var JOHANNES LASENIUS KRAMP Haandværkerforeningens Sekretær. I nogle Maaneder stod Posten vakant. Den 16. November fastsatte Bestyrelsen nogle Bestemmelser, der skulde være gældende for den Sekretær, man nu maatte se at faa engageret. Han skulde være til Stede i Foreningens Lokale i det ham anviste Værelse i 2 Timer daglig til bestemt aftalt Tid, for at han her kunde fremlægge og give Oplysninger til Bestyrelsesmedlemmer og andre. Han skulde udføre Foreningens skriftlige Arbejde, efter Bestyrelsens Anvisning føre Foreningens Korrespondance og Bøger og efter Konference med Kassererne udskrive Kvitteringer for Kontingent, Lejeindtægt og Kontrakter, Udgifts- og Indtægtsordrer for Foreningen, Legaterne, Medallefondet m. m. Han skulde være til Stede ved alle Bestyrelses- og Repræsentantskabsmøder samt Generalforsamlinger, hvad enten de blev holdt i Foreningens Lokaler eller ude i Alderstrøst, og her føre Protokollen, oplæse de forskellige Referater og besørge de Tryksager, som skulde fremlægges, i god Tid. Hans Vederlag for disse Pligter skulde være en aarlig Gage paa 600 Kr., der betaltes med $\frac{1}{4}$ i Slutningen af hvert Kvartal³⁾).

Den 20. December 1876 valgte Bestyrelsen derefter Assistent i Krigsministeriet, Løjtnant CHARLES F. JÖHNCKE til Sekretærstillingen og sluttede Kontrakt med ham; der var et Fjerdingaars Opsigelsesfrist for begge Parter. I Bestyrelsesmødet den 8. Januar 1877 præsenterede Formanden ham for den samlede Bestyrelse⁴⁾).

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1862-76, 289, 335.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 559. — Forhandlingsprotokol 1862-76, 5, 240. — Forhandlingsprotokol 1876-91, 121, 130, 135.

³⁾ Forhandlingsprotokol 1876-91, 22, 25. — Kopibog 1862-78, Nr. 95 af $\frac{10}{11}$ 1876.

⁴⁾ Forhandlingsprotokol 1876-91, 26, 27.

Fra et Skræderværksted. 1910.

De sidste Aar i lejede Lokaler. Endnu i nogle Aar efter 1861 boede Foreningen til Leje hos det tekniske Institut i Læderstræde og udlejede selv sine Lokaler visse Dage til forskellige Lav og Foreninger. I Marts 1862 meddelte den ved et Cirkulære til Lavene, at den havde nedsat Betalingen for hvert enkelt Mødes Afholdelse til 2 Rdlr., Lys og Varme iberegnet, da den mente det ønskeligt, at dens Lokaler stadig var det Sted, hvor de Lav, der ikke selv ejede Hus, kunde holde deres Møder. Fra April Flyttedag s. A. mistede Foreningen Blikkenslager-, Maler- og Skomagerlavet som faste Lejere, men fik til Gengæld Urmagerforeningen. Til Oktober Flyttedag 1863 sagde Sangforeningen „Dania“ op; Arbejderforeningen lejede for 30 Rdlr. Salen i Sommeren 1865, og Danske Samfund lejede den i den følgende Vintersæson for 40 Rdlr. I 1866 fik Sønderjysk Forening til Huse hos Haandværkerforeningen; for 80 Rdlr. aarlig fik den Lokalerne til Raadighed hver Torsdag Aften¹⁾.

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 556. — Forhandlingsprotokol 1862-76, 108, 112 fig., 126. — Kopibog 1841-62, Nr. 20-46 af $\frac{31}{3}$ 1862. — Kopibog 1862-78, Nr. 24 af $\frac{9}{4}$ 1866. — Bestyrelsen III c: Breve af $\frac{9}{4}$ 1862 og $\frac{28}{9}$ 1863.

I Februar 1862 fik man at vide, hvad Gasbelysningen kostede, idet man fik en Regning paa Forbruget Oktober 1860-Oktober 1861 paa godt 77¹/₂ Rdlr. Budet skulde egentlig sørge for Lys og Varme for 50 Rdlr., men fik paa Grund af Gasinstallationen og de mange Møder i Næringssagen et Beløb, der dækkede Gasregningen. I 1865 besluttede man, at Beværterinden for Fremtiden skulde betale sit Køkkens Forbrug efter et „Gasur“, medens Foreningen selv dækkede det øvrige Forbrug i Lokalerne¹).

Da LASENIUS KRAMP i 1865 skrev sin „Udsigt“ over Foreningens Virksomhed i de første 25 Aar, udtalte han deri: „Foreningen har med Undtagelse af et Par Aar bestandig haft sit Lokale i Læderstræde 26, tidligere Bagernes Lavshus, nu det tekniske Selskabs Ejendom. Der ytres jævnlig Ønsker om, at man, naar Lejlighed maatte frembyde sig, skulde søge at erholde et større og rummeligere Lokale. Saa ofte denne Genstand end har været bragt paa Bane, har man dog ikke villet bestemme sig for nogen Forandring, da saadan let kunde medføre en betydelig forøget Udgift og maaske foraarsage Ulemper, som man hidtil har været fritaget for, saasom gentagne Flytninger m. m.“²). Da Bestyrelsen den 16. Oktober s. A. tilrettelagde Jubilæumsfesten, vedtog den at foreslaa, at der som varigt Minde om Dagen skulde oprettes et Bygningsfond, dels ved frivillige Bidrag, dels ved en Forhøjelse af Medlemskontingentet paa 24 Sk. Kvartalet med det Formaal at erhverve en Ejendom til Foreningen. Forslaget vandt Medlemmernes Bifald paa Generalforsamlingen den 6. November, og ved Festen den 20. November paa Skydebanen blev der indsamlet ikke mindre end 274 Rdlr. 3 Mk. 4 Sk. som frivillige Bidrag til Bygningsfondet. Den 20. Januar 1866 udsendte Bestyrelsen et trykt Cirkulære til alle Medlemmerne med Opfordring til at yde Bidrag til Fondet. Det havde i Maj naaet en Størrelse af henved 385 Rdlr., i November henved 585 Rdlr.³).

Der skulde snart blive Brug for det Initiativ, Foreningen her havde taget. Det tekniske Selskab fik i stigende Grad Brug for Lokalerne selv til sit Institut, og den 12. April 1867 sagde Selskabet Haandværkerforeningen op til Fraflytning Oktober Flyttedag. Nu maatte man til at tænke paa nye Lokaler. Medens Foreningen den 20. Juni opsagde Kontrakterne med Beværterinden og Sønderjysk Forening, førte den samtidig Forhandlinger med Etatsraad C. F. DE FINE SKIBSTED om den Ejendom i Skindergade, hvor Cloëtta havde Konditori; men hverken et Køb af Ejen-

¹) Forhandlingsprotokol 1841-62, 550. — Forhandlingsprotokol 1862-76, 114.

²) Udsigt 1865, 37 fig.

³) Forhandlingsprotokol 1862-76, 113 fig., 116, 117, 127, 136. — Kopibog 1862-78, Nr. 10 af ²⁰/₁ 1866 (ogsaa som trykt Cirkulære).

Optikerforeningen for Danmark: Et Aarhundredes Udvikling.

Sadelmager
 og
 Tapetserer Lauget
 i Kjøbenhavn
 Stiftet 3 April 1460

gør hermed villigt
 At Aar 1915 den 25de Februar er valgt Hr.
Laurits Petersen
 til medlem af vor Høj

Højstyrets
 H. N. Dehnumsen H. N. Dehnumsen P. Christensen
 E. W. Sørensen H. N. Dehnumsen
 L. N. Bergstedt H. N. Dehnumsen

L. N. Bergstedt

Sadelmager- og Tapetsererlauget i København: Æresmedlemsdiplom af 25. Februar 1915 for Laurits Petersen.

dommen eller et Lejemaal lod sig bringe i Stand efter Foreningens Ønsker. I Stedet lejede man i August Lokaler paa 1. Sal i Vimmelskaftet Nr. 38 af Restauratrice Jomfru IDA GRANDJEAN, 3 Værelser til Gaarden og 3 til Gaden, dog kun Mandag, Onsdag og Lørdag Aften. I Gaardværelset over Porten skulde Bogsamlingen anbringes. Jomfru GRANDJEAN skulde for Lokale, Lys og Varme i Vintersæsonen have 250 Rdlr. og sørge for „god Beværtning af varm Spise og Drikkevarer“. Der var i disse Lokaler ikke Plads til alt Foreningens Inventar; Bestyrelsen fik Lov til at anbringe det overskydende paa Skydebanens Loft, men det kom i Stedet ud til Alderstrøst¹⁾.

Det var indlysende, at dette kun kunde være en midlertidig Ordning. Bygningsfondet var dog ikke stort nok til, at man for det kunde erhverve nogen Ejendom; i Maj 1867 var det vokset til 803 Rdlr., i November s. A. til 1016¹/₂ Rdlr.²⁾, og det var saa lidt, at man maatte se sig om efter andre Udveje. I Marts 1868 forelagde LASENIUS KRAMP da en Plan for Bestyrelsen, hvorefter Foreningen skulde erhverve sig en Ejendom; Planen blev drøftet i en Komité, bestaaende af KORNBECH, CORTSEN, CLÉMENT, ØBERG og KRAMP. Bestyrelsen og Repræsentantskabet gik ind for Tanken og sammenkaldte en ekstraordinær Generalforsamling, som den 23. Marts eenstemmigt godkendte KRAMPs Udkast i alle Enkeltheder og gav Bestyrelsen Fuldmagt til at realisere den³⁾.

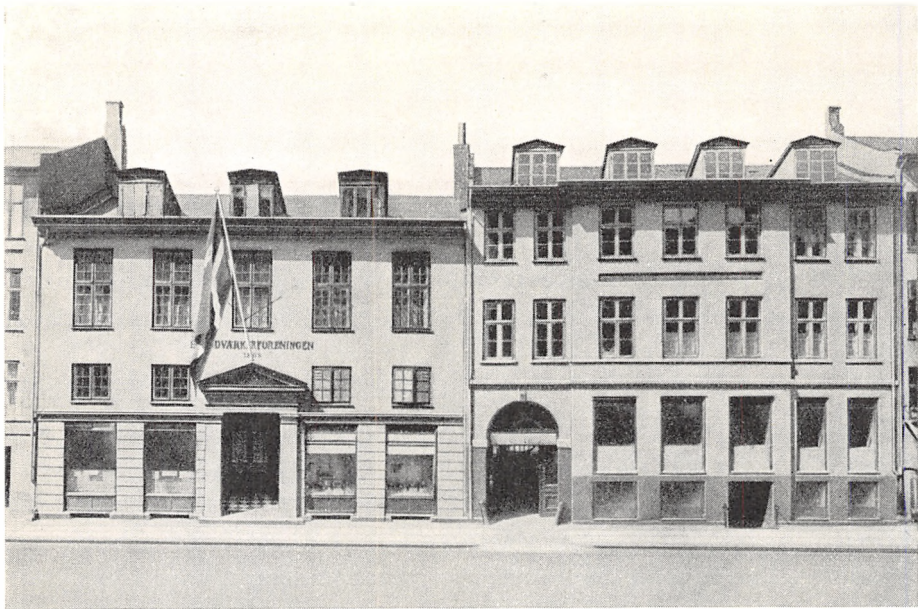
Bestyrelsen udsendte nu den 30. Marts en trykt Indbydelse til Lavene og alle Foreningens Medlemmer til at tegne sig for Aktier à 25 Rdlr. Beløbet skulde indbetales i 5 paa hinanden følgende Maaneder mod Interimskvitteringer, og naar sidste Rate var betalt, blev der udstedt Aktiebrev paa Ejerens Navn, og fra det Tidspunkt begyndte Forrentningen med 4 ⁰/₁₀ p. a. Aktierne var transportable; men Overførsel skulde noteres hos Foreningens Kasserer. Et Maksimum paa 800 Aktier var blevet fastsat, og der vilde blive givet Sikkerhed for den samlede Aktiekapital i den Ejendom, man erhvervede. Amortisering af Aktiekapitalen skete ved, at et vist Antal Aktier i Forhold til Ejendommens Overskud og Bygningsfondets Vækst aarligt blev udtrukket til Udbetaling ved Lodtrækning. Aktietegningen skulde sluttes med Aprils Udgang, og paa Forhaand var der af Bestyrelsen og andre Enkelt personer tegnet 178 Aktier (4450 Rdlr.)⁴⁾.

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1862-76, 148, 149 flg., 154, 155, 156, 157, 158, 159 flg. — Bestyrelsen III c: Opsigelser af ¹²/₄ og ²⁰/₆ og Kontrakt af ¹⁰/₈ 1867. — Kopibog 1862-78, Nr. 47 af ⁹/₇ 1867.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1862-76, 153, 162.

³⁾ Forhandlingsprotokol 1862-76, 170, 171-75, 176.

⁴⁾ Trykt Cirkulære af ³⁰/₃ 1868.

Kronprinsensgade Nr. 7 (med Flaget) og Nr. 9, Haandværkerforeningens Ejendomme fra henholdsvis 1868 og 1889 til 1935.

Købet af Kronprinsensgade Nr. 7 i 1868. Medens man sluttede Kontrakt med Jomfru GRANDJEAN om at beholde Lokalerne hos hende i Vimmelskiftet Sommeren over for 60 Rdlr., saa man sig om efter en passende Ejendom og fandt den i Frimurerens gamle Logebygning, Kronprinsensgade Nr. 7 (Købmager Kvarter Matr. Nr. 31). Frimurerne havde netop bygget sig en ny og større Logebygning i Klerkegade, og satte deres gamle Ejendom til Auktion; den var brandforsikret for 42.800 Rdlr., og Grunden var 1585 Kvadratalen stor. Haandværkerforeningen besluttede at byde indtil 43.000 Rdlr. for Ejendommen, og KORNBECH mødte op og fik for dette Beløb Hammerslag paa den. I Bestyrelsesmødet den 12. Maj blev dette meddelt, og man vedtog at sende en trykt Meddelelse ud til samtlige Medlemmer derom. Den er dateret den 14. Maj og indeholdt en Opfordring til Lav og Medlemmer til snarest at give Meddelelse om Deltagelse i Aktietegningen, „da det selvfølgelig er af yderste Vigtighed uden Ophold at komme til Kundskab om Omfanget af de Ressourcer, hvormed Sagen ad denne Vej vil blive støttet“. Den 19. Maj blev Købekontrakten godkendt af Bestyrelsen; den 25. Maj gav Generalforsamlingen Bestyrelsen Fuldmagt til at foretage de fornødne Prioriteringer og til at lade Ejendommen underkaste forskellige hensigtsmæssige Forandringer; det drejede sig især om Ændringer af Salen i Stueetagen, efter Tegning af Professor J. H. NEBELONG; men om Ombyg-

ningen skrev et af Datidens Blade, at den blev foretaget „med en saadan Økonomi, at Foreningens Udgifter ved den skete Forandring næppe vil blive forøget i nogen væsentlig Grad“¹⁾.

Fredag den 19. Juni holdt Foreningen en ekstraordinær Generalforsamling i sin nye Ejendom, dels for at overvære en Medailleuddeling, dels for at give Medlemmerne Underretning om Ejendoms købets økonomiske Side. Det tegnede Aktiebeløb var endnu kun paa 12.775 Rdlr. — f. Eks. havde Bagerlavets Interessenter kun tegnet sig for 21 Aktier, Skomagerlavets overhovedet ikke for een eneste²⁾ — idet kun $\frac{1}{3}$ af Foreningens ca. 400 Medlemmer havde deltaget i Tegningen; Bygningsfondet var kun paa godt 1200 Rdlr. Der maatte til Købets Berigtigelse skaffes endnu 7000 Rdlr. snarest, og Formanden opfordrede derfor Medlemmerne til at yde deres fulde Medvirkning til at bringe Sagen i Orden³⁾.

Kort efter ansøgte man Indenrigsministeriet om Tilladelse til at udstede Partialobligationerne paa 25 Rdlr. paa ustemplet Papir, naar Hovedobligationen blev skrevet paa anordningsmæssigt stemplet Papir, og paa visse Betingelser blev Tilladelsen givet gennem Generaltolddirektoratet⁴⁾. Derimod gik det ikke saa glat med at faa Ejendommen prioriteret. Man ansøgte Sparekassen for København og Omegn om et l. Prioritetslaan paa 30.000 Rdlr., idet man henviste til, at Ejendommen efter Ombygningen maatte sættes til en Værdi af mindst 60.000 Rdlr.; men Svaret blev et Afslag. I Marts 1869 fornyede man Henvendelsen til Sparekassen, idet man oplyste, at Ejendommen nu var vurderet til Brandforsikring til 52.600 Rdlr., at Stueetagen nu indbragte 3100 Rdlr. aarlig i Leje, at en Del af Kælderen under Sidehuset var lejet ud for 160 Rdlr. aarlig, og at man anslog Lejeværdien af Foreningens Lokaler i l. Etage og en Del af Mezzaninen til 3000 Rdlr. aarlig; i l. Prioritet indestod et Laan paa 13.500 Rdlr. af Kommunens

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1862-76, 177, 178 fig., 180, 182 fig., 185 fig. — Trykt Cirkulære af $\frac{14}{5}$ 1868. — Bestyrelsen III c: Auktionskonditioner af $\frac{4}{4}$ 1868. — Bauer, 144.

²⁾ Bestyrelsen XIII a: Brev af $\frac{15}{6}$ 1868 fra Bagerlavet. — Bestyrelsen III c: Brev af $\frac{22}{6}$ 1868 fra Skomagerlavet. Heri hedder det: „... Foreningens Bud Christensen har tilladt sig paa Gaden i Gaar Formiddags at udtale sin Forundring over, at Lavets Medlemmer ikke havde tegnet nogle Aktier, og tillader jeg mig at bede den ærede Bestyrelse for Foreningen om, at det maa gøres Budet forstaaeligt, at slige Sager ikke vedkommer ham“.

³⁾ Forhandlingsprotokol 1862-76, 181, 186 fig.

⁴⁾ Kopibog 1862-78, Nr. 53 af $\frac{31}{7}$ 1868. — Forhandlingsprotokol 1862-76, 191. — Det skulde iagttages, at samtlige Kreditorer blev nævnt i Hovedobligationen, at hver af Partialobligationerne blev udstedt til en bestemt navngiven Kreditor og indeholdt Angivelse af Hovedobligationens Stempel samt tydeligt viste, at den var en paa ustemplet Papir udstedt Partialobligation; eventuelle Transporter af disse Partialobligationer var ikke stempelfri.

Midler til 4 % p. a., og man ønskede nu et Laan i Sparekassen paa 30.000 Rdlr. efter denne Prioritet eller saa stort et Laan, at man ogsaa kunde opsigte de kommunale Midler. Paany blev Svaret et Afslag¹⁾. Bedre Held havde Foreningen ikke med sig, da den i Marts 1869 søgte Skattevæsenet om en Skattenedsættelse, fordi „en omfattende Reparation og Omdannelse af samtlige Lejligheder“ fra Juni 1868 til midt i Februar 1869 havde medført, at de ikke havde kunnet udlejes²⁾).

I Oktober 1868 besluttede Bestyrelsen at forlænge Lejemaalet i Vimmelskiftet, saa Foreningen blev der Vintersæsonen over mod at betale 200 Rdlr.; i Begyndelsen af 1869 valgte man Tøjmager N. P. CHRISTENSEN til at være Kasserer for Indtægter og Udgifter vedrørende Ejendommen. Paa Generalforsamlingen den 6. Februar blev der gjort Rede for disse Indtægter og Udgifter siden Købet, og faa Dage efter flyttede Foreningen ind i sin nye Ejendom. I Maj valgte Bestyrelsen Formanden J. CORTSEN og Viceformanden CHR. ROTHE til at tage sig af Prioriteringen, og der blev nedsat et Bygnings-tilsyn, CORTSEN og Murermester CARL R. ETTE. Den 1. Oktober kunde man endelig vedtage Udkast til Prioritetsobligationerne, og paa Generalforsamlingen den 27. Oktober kunde Formanden endelig give Beretning om Sagens Afslutning. Udgifterne havde ialt været 78.049 Rdlr. 1 Mk. 10 Sk.; heraf havde Omkostninger ved Købet, Udbetalingssum, Ombygningen, Skatter og Renter taget ialt 68.064 Rdlr. 4 Mk. 2 Sk., det nye Inventarium 4374 Rdlr. 4 Mk. 1 Sk. og Kurstabet paa Obligationerne 5609 Rdlr. 5 Mk. 7 Sk. Til at bestride disse Udgifter havde man haft 77.089 Rdlr. 4 Mk. 4 Sk., idet Ejendommen var blevet prioriteret for 74.500 Rdlr., og man havde andre Indtægter for 2589 Rdlr. 4 Mk. 4 Sk. Foreningen havde faaet en Ejendom; men den var jo rigtignok prioriteret op over samtlige Skorstene; ikke færre end 6 Prioritetslaan indestod der i den³⁾).

BAUER fortæller om, hvorledes Foreningen indrettede sig i Kronprinsensgade: „Man indrettede sig da saaledes, at Foreningens daglige Lokaler fandtes i Mezzaninetagen, hvor der blev Læseværelse, Billardværelse og Spisestue, medens Biblioteket, der da talte ca. 2000 Bind, blev anbragt paa Kvisten, og „den ovale Stue“ paa første Sal benyttedes til Konversationslokale og forøvrigt anvendtes i Forbindelse med den store Sal og de til Gaden liggende

¹⁾ Kopibog 1862-78, Nr. 48 af ²⁹/₇ 1868, Nr. 90 af ³/₃ 1869. — Bestyrelsen III c: Breve af ²⁷/₁₀ 1868 og ¹⁰/₃ 1869. — Forhandlingsprotokol 1862-76, 212.

²⁾ Kopibog 1862-78, Nr. 109 af ⁶/₃ 1869. — Bestyrelsen III c: Brev af ¹²/₁₀ 1869.

³⁾ Forhandlingsprotokol 1862-76, 192, 200, 207, 237, 240, 251, 252, 253, 257 flg. — 1. Prioritet (kommunale Midler) var paa 13.500 Rdlr., 2. paa 21.000 Rdlr., 3. og 4. paa tilsammen 16.000 Rdlr., 5. (Enkekassens Midler) paa 4000 Rdlr. og 6. paa 20.000 Rdlr. (Medlemernes Partialobligationer).

Værelser i samme Etage til Festivitetslokale. I Stueetagen var der ud mod Gaden blevet indrettet Butiker, af hvilke den ene senere blev anvendt til Udstillingslokale for Lotteriet, medens Lokalerne ind mod Gaarden udlejedes til Restaurationsbrug. Ved en festlig Sammenkomst Fredagen den 12. Februar 1869 blev det nye Lokale højtidelig indviet, og det er betegnende for den forandrede Holdning, som Foreningen nu var kommen til at indtage, at blandt Foreningens Æresgæster ved denne Lejlighed var Formændene for Industrieforeningen og for Arbejderforeningen af 1860. Denne sidste, C. V. RIMESTAD, talte ved Festen for en Samvirken mellem de tre nævnte Foreninger. Haandværkerforeningen saa lyst paa Fremtiden; de Bekymringer, som Misligheder ved Lotteriet havde foraarsaget, var heldigt overvundne, og den glædede sig til at begynde sin Virksomhed i det nye smukke Lokale¹⁾.

Foreningen i eget Hus. Sommerlokalet. Bestyrelsen vedtog den 16. Maj 1870, at Ejendommen skulde bestyres af CARL R. ETTE som Inspektør; han skulde føre en Kontrakassebog og anvise Regningerne til Betaling hos Ejendommens Kasserer, hvortil man havde valgt Tøjmaker N. P. CHRISTENSEN; ØBERG skulde forestaa Udlejningen af de forskellige Lokaler. Kort efter foreslog 11 Medlemmer, at nogle Værelser ud over dem i Mezzaninen maatte staa aabne om Lørdagen, og Bestyrelsen gav sin Billigelse af, at det blev forsøgt, formodentlig fordi det var paakrævet nu, da Medlemstallet steg stærkt; Aaret efter klagedes der over, at Lokalerne var overfyldt til Ballerne²⁾.

Paa Foraarsgeneralforsamlingen 1873 kunde man for første Gang udtrække Partialobligationer til Udbetaling; 20 af de 800 25 Rdlr.'s Obligationer blev udslettet ved denne Lejlighed, og dette gentog sig derefter hver Foraarsgeneralforsamling; i April 1875 kunde man udtrække ikke mindre end 40 Partialobligationer, hvilket dog var ganske ekstraordinært. I 1875 meddelte Københavns Magistrat, at der fra December Termin skulde betales $4\frac{1}{2}\%$ i Stedet for 4% p. a. af Kommunens Midler, og Haandværkerforeningen bøjede sig for dette Krav³⁾.

Tid efter anden maatte Ejendommen naturligvis pudses op eller repareres. Allerede i Oktober 1869 fremsatte tre af Lejerne Ønske om at faa Façaden fikset op, men fik til Svar, at Muren efter Ombygningen ikke var tilstrækkelig tør til at tage imod Oliemaling før til Foraaret. I Sommeren 1872 maatte man foretage en større Reparation af Gulvene og Panelerne i Stueetagen,

¹⁾ Bauer, 144. — Til Festen havde et anonymt Medlem indsendt en Sang, der var mere velment end vellykket; forsigtigt nok bad Indsenderen dog Kramp tilintetgøre den, hvis han ikke fandt den anvendelig. (Bestyrelsen III c: Brev af $12\frac{1}{2}$ 1869).

²⁾ Forhandlingsprotokol 1862-76, 294, 297, 335.

³⁾ Forhandlingsprotokol 1862-76, 400 flg., 444 flg., 448.

der var stærkt angrebet af Svamp; samme Aar blev Konversationsværelsernes Lofter og Trappegangen oliemalet, og i 1873 besluttede man at lade Festsalen dekorere efter en Tegning af Dekorationsmaler SCHONDEL for 5-700 Rdlr.; Arkitekt F. V. TVEDE fik Tilsynet med dette Arbejde. I 1879 blev der indlagt Ventilationsapparat i nogle af Lokalerne, og efter Anmodning gav man den paagældende Vand- og Gasmester en anbefaling for Arbejdets Udførelse¹).

Ved adskillige Lejligheder fik Foreningen Indtægter ved at udleje Dele af sine egne Lokaler til særlige Anledninger; saaledes lejede „Nordisk Samfund“ i Vintersæsonerne 1869-70 og 1870-71 Festsalen een Gang ugentlig, Torsdag, til Foredrag; Foreningen betingede sig iøvrigt at faa tilstillet 100 Adgangskort til Foredragene til Fordeling blandt Medlemmerne²). Nok saa ofte var Foreningen imidlertid Genstand for Anmodninger om Udlaan af Lokaler uden Vederlag eller for en nedsat Leje, og det maa siges, at den i Regelen ædelmodigt gav sit Samtykke³).

¹) Forhandlingsprotokol 1862-76, 256, 372, 376, 402. — Forhandlingsprotokol 1876-91, 141. — Bestyrelsen III c: Brev af ²⁰/₁₀ 1869 fra Lejerne Klædefabrikant C. Larsen, Restaurator C. F. Lund og Urtekræmmer J. le Maire. — Kopibog 1862-78, Nr. 335 af ²/₁₁ 1869. — Kopibog 1879 og 1884, Nr. 182 af ¹¹/₁₂ 1879.

²) Forhandlingsprotokol 1862-76, 265 flg., 312.

³) I 1866 gav man saaledes Husrum til de forberedende og afsluttende Møder af „Komitéen for Basaren i Rosenborg Have til Fordel for de brandlidte i den norske Købstad Drammen“. I Maj 1869 fik en Damekomité Lov til at laane Festsalen til en Basar til Fordel for Vesterbros nye Asylbygning. I Oktober 1870 fik Snedkerforeningen for halv Pris Tilladelse til at bruge Lokalerne til en Tombola med Bal til Fordel for de franske saarede Soldater i den fransk-tyske Krig; i samme Maaned fik paa samme Betingelser det søsterlige Velgørenhedsselskab Lokalerne overladt til en lignende Fest; Selskabet for Nørre- og Vesterbros Asyler holdt kort efter Basar i Haandværkerforeningen uden at betale noget. I Januar 1871 fik Vesterbros Asylskoler Festsalen overladt gratis til en Oplæsningsaften til Fordel for Skolerne; Skuespiller og Forfatter Johan Holm Hansen oplæste „Bjørnstjerne Bjørnsons nyeste Digt Arnljot Gelline“. Da det 1. nordiske Industrimøde skulde holdes i København den 8.-20. Juli 1872 tilbød Haandværkerforeningen at stille Salen med tilstødende Værelser til Raadighed for Forhandlingerne, og medens Formiddagsmøderne fandt Sted i Tivolis Koncertsal, førtes Eftermiddagsforhandlingerne i Kronprinsensgade. I 1875 ønskede Læringleforeningen at faa overladt Lokale til Generalforsamling og maanedlige Repræsentantskabsmøder, og den fik det Svar, at det lod sig gøre mod en billig Afgift paa de Dage, hvor der ikke paa anden Maade var disponeret over Lokalet; da Foreningen i Foraaret 1876 spurgte, hvad den var skyldig for Møderne i det forløbne Aar, lød Svaret: intet; den samme Imødekommenhed viste man Læringleforeningen ogsaa i de følgende Aar. I Foraaret 1877 fik Velgørenhedsselskabet af 1. Marts 1873 Salen overladt til en Aftenunderholdning og nogle Foredrag; men ved samme Tid gav man Afslag til det paa Fælledmødet nedsatte Udvalg, som vilde laane Salen til et Foredrag til Fordel for de arbejdsløse; Motiveringen var, at man ikke havde noget Lokale ledigt. I Juli 1878 holdt Skomagerlavet sin Jubilæumsfest i Haandværkerforeningens Festsal og betalte kun Udgifterne til Lys og Rengøring; paa samme Vilkaar fik Assistent,

Da Foreningen flyttede fra Læderstræde til Vimmelskaftet og maatte dele sit Inventar mellem det nye Lokale og Alderstrøst af Pladshensyn, forhøjede man Brandforsikringen til 4000 Rdlr., nemlig 3000 Rdlr. for Sagerne i Vimmelskaftet og 1000 Rdlr. for det opmagasinerede i Alderstrøst. Da man flyttede til Ejendommen i Kronprinsensgade, laante man af Ejendommens Midler Penge til Anskaffelse af nyt Inventar i større Stil, for ikke mindre end 4374 Rdlr. 4 Mk. 1 Sk. (8759,95 Kr.); man fik Spejle i Festsalen og assurede baade dem og Stuebutikernes Spejlglasruder særskilt; man havde et Pengeskab, som i 1870 blev flyttet fra Kvisten ned ved den ovale Sal paa 1. Sal; man fik optaget en Inventarieliste og mærket Sagerne med et Stempel; Tilsynet med Inventaret fik ØBERG og HAMMER i Egenskab af Økonomibestyrere; som Gave fra Possementmagerlavet modtog man en Del Mesterstykker, som man forpligtede sig til at opbevare i Glas og Ramme. Allerede een Gang havde man forhøjet Assurancesummen, til 6000 Rdlr.; men da det i 1871 viste sig, at Inventaret nu stod Foreningen i 9069 Rdlr., blev Forsikringssummen sat op til 10.000 Rdlr. Efterhaanden blev det Beløb, der var laant af Ejendommens Midler afdraget; i Februar 1876 var Gælden kun paa 1060 Kr. Hensynet til Lotteriets vigtige Dokumenter og Penge nødvendigjorde, at Foreningen i 1879 for Lotteriets Regning lod opføre „et muret og hvælvet, brandfrit Pengeskab“ for 1700 Kr.; samme Aar blev der af Generalforsamlingen bevilget 3000 Kr. til forskellige Inventaranskaffelser, især til Gadeværelserne, bl. a. Spejle. Da en Skiltefabrikant i Oktober 1879 vilde have Lov til at sætte en Annoncetavle op i Lokalerne, fik han Afslag¹⁾.

Haandværkerforeningen fortsatte ogsaa i Aarene 1862-79 med at forlægge sin Virksomhed ud til Skydebanen om Sommeren. I Regelen var det J. A. ØBERG, der traf Aftale med Restauratør JOHN NIMB om Lejemaalet, og Foreningen holdt sine Sammenkomster herude om Mandagen i tre Værelser

cand. jur. J. D. Sørensen Salen overladt til en Velgørenhedskoncert senere paa Aaret. Fra denne Tid begynder man ogsaa at give de Massmannske Søndagsskoler Lov til at indøve Kantaten til deres Aarsfest i Lokalerne i Kronprinsensgade (Forhandlingsprotokol 1862-76, 133 fig., 220, 306, 323, 326, 373, 446, 460. — Forhandlingsprotokol 1876-91, 31, 83 fig., 103 fig. — Bestyrelsen III c: Breve af $\frac{13}{8}$ 1866, $\frac{12}{4}$ 1869, $\frac{13}{12}$ 1870 og udat. Brev af Januar 1871 fra Asylskolernes Forstander, Grosserer Trier (urigtigt anbragt i Lægget: Breve 1852-54). — Bestyrelsen XIII a: Breve af $\frac{21}{5}$ 1875, $\frac{15}{3}$ 1876, $\frac{20}{3}$ 1876. — Kopibog 1862-78, Nr. 66 af $\frac{17}{5}$ 1872, Nr. 34 af $\frac{15}{6}$ 1875, Nr. 36 af $\frac{27}{3}$ 1876, Nr. 42 af $\frac{21}{3}$ 1877. — Bestyrelsen III d: Brev Nr. 8 af $\frac{9}{2}$ 1877, Nr. 11 af $\frac{24}{2}$ 1877, Nr. 12 af $\frac{12}{3}$ 1878, Nr. 25 af $\frac{10}{5}$ 1878, Nr. 13 af $\frac{8}{1}$ 1879, Nr. 41 af $\frac{17}{5}$ 1879. — Bauer, 172 fig.

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1862-76, 159 fig., 164, 181, 212, 224, 237, 240, 267, 280, 282, 294, 327, 334, 458 fig. — Forhandlingsprotokol 1876-91, 105, 106, 114, 128. — Kopibog 1862-78, Nr. 75 af $\frac{28}{11}$ 1867. — Bestyrelsen XIII a: Police af $\frac{4}{12}$ 1868. — Bestyrelsen III c: Brev af $\frac{19}{11}$ 1869. — Kopibog 1879 og 1884, Nr. 135 og 149 af $\frac{7}{10}$ og $\frac{10}{11}$ 1879.

i Stueetagen: to mod Haven og eet mod Vesterbrogade; Lejen var for Sommeren til at begynde med 50 Rdlr., men steg efterhaanden til 200 Kr. Naar Møderne blev forlagt til Vesterbro, skete der Bekendtgørelse derom, bl. a. i Adresseavisen, og sædvanligvis nedsattes der en „Komité for Sommerforlystelserne“. I 1870 ses det, at J. B. SCHILDER skulde forestaa den Skive-skydning, der i Sommerens Løb var Adgang til herude for Medlemmerne. I Sommeren 1872 holdt man ogsaa aabent i Kronprinsensgade een Dag om Ugen, og Aaret efter stod Mezzaninværelserne i Ejendommen dagligt aabne for Medlemmerne, Konversationsværelserne tillige hver Lørdag¹⁾.

Klublivet i Haandværkerforeningen. Om Udviklingen af det selskabelige Liv inden for Haandværkerforeningens Rammer i disse Aar skriver BAUER, som selv havde oplevet den:

„Netop i den Periode, hvori CORTSEN var Formand, udviklede dette sig frodigt og antog, som alt bemærket, sine nuværende Former. Det selskabelige Liv i Foreningen tog et stærkt Opsving og fik en udpræget klubmæssig Karakter. Hertil bidrog mange Omstændigheder. Først og fremmest den, at Foreningen nu havde faaet et eget og hyggeligt Hjem, som man følte sig fornøjet med. Om dette Hjem hyggede den paa bedste Maade, og gentagne betydelige Bevillinger til Lokalernes Udstyrelse og Omdannelse viste, hvor megen Pris man satte paa det. Her samledes efterhaanden en fast Stok af Medlemmer, Foreningens Kærne, for hvem den var saa at sige et andet Hjem, i hvilket de følte sig veltilpas og traf deres Venner. Om Dagen var Besøget aldrig stort; men om Aftenen, naar Spillebordene blev sat frem, kunde man være vis paa at finde faste Partier ved disse, og i en lang Række af Aar var det saa at sige næsten stadig de samme Ansigter, man saa igen paa bestemte Aftener. Den maaske særlig hos Haandværkerne af den gamle Skole stærkt udviklede Sans for Klublivet fandt her sin Tilfredsstillelse, og Haandværkerforeningen bidrog saaledes ogsaa paa dette Omraade til at værne om en gammel Tradition. Men ikke blot paa Foreningens ordinære Mødeaftener, der endnu fra gammel Tid var Mandag, Onsdag og Lørdag, samledes Medlemmerne i den; næsten hver Aften i Ugen kunde man være vis paa i dens daglige Lokaler – hvis Vægge var prydet med Portrætter af gamle dygtige Haandværkere – at finde en fast Stok af stadige Medlemmer, der dannede ligesom en lille Kreds for sig – „gamle Vartov“ kaldet – der her drøftede Dagens og særlig Foreningens Anliggender, og som vel ogsaa

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 557. — Forhandlingsprotokol 1862-76, 50, 77, 79, 108, 125, 126, 153, 177, 234, 237, 295, 335, 369, 400, 422, 434, 444. — Kopibog 1862-78, Nr. 25 af ²⁸/₄ 1866 (Kontrakt med Nimb). — Forhandlingsprotokol 1876-91, 5, 35, 73, 88, 112.

af og til gjorde deres Indflydelse gældende paa Styrelsen af disse. Det vil let forstaas, at der i denne Fremstilling kun kan dvæles ved Mænd, der har spillet en mere fremtrædende Rolle i Foreningens Liv; men det bør paa den anden Side heller ikke forglemmes, at der blandt de faste Medlemmers Stok var mange, hvis Navne vel ikke kan fremdrages her til offentlig Omtale, men som gennem deres trofaste Vedholden ved Foreningen og ved deres næsten daglige Tilstedeværelse i den endnu for mange nulevende vil staa som Repræsentanter for Haandværkerforeningen i den her omhandlede Periode af dens Liv¹⁾).

Saaledes tilbragte Medlemmerne mange af deres Aftener i Foreningens Lokaler i kammeratligt Samvær, spillede Kort, Skak eller Dam og fik sig en Forfriskning til. Nogle sad i Læseværelset og stiftede i dets Stilhed Bekendtskab med mange skønliterære eller oplysende Bøger. Det synes dog undertiden at knibe lidt med Roen til at læse; i 1862 eller 1863 klagede et Medlem over, at der snakkedes i Læseværelset og bad Bestyrelsen forebygge „al mulig Konversation“ paa dette Sted²⁾). Det synes ogsaa at kunne være vanskeligt at faa Medlemmerne til at bryde op ved den fastsatte Lukketid; i 1862 vilde Bestyrelsen have dette Tidspunkt, Kl. 12^{1/2}, indskærpet ved, at der skulde fastsættes Mulkter fra 1-5 Rdlr. for Overtrædelse i Gentagelsestilfælde; dette sidste vilde Generalforsamlingen dog ikke gaa med til³⁾. I 1877 maatte man atter indprente Medlemmerne, at Konversationen skulde slutte Kl. 12, „og præcis Kl. 12^{1/2} slukkes Lysene, og Lokalerne lukkes“⁴⁾). I 1866 fik Foreningen en ny Sangbog, da der ikke var ret mange Eksemplarer tilbage af KRAMPS gamle, og den var „desuden nu af ældre Indhold“; KRAMP fik overdraget at udgive den nye og udbad sig, at et Par af Bestyrelsesmedlemmerne vilde være villige til at konferere med ham om dens Indhold⁵⁾).

Naar Foreningen om Sommeren flyttede ud paa Skydebanen, blev dens selskabelige Liv herude organiseret af en Sommerforlystelseskommité, og den fik her Lejlighed til at drive Skydning. I Januar 1871 opfordrede Københavns Skytteforening Foreningen til at støtte dens Virksomhed ved at søge Uddannelse i Legemsøvelser, Vaabenbrug og Skydning udbredt i Haandværkerstanden. I 1872 indbød Foreningen sine Medlemmer til at deltage i en Fugleskydning den 1. Juli om Gevinster; Skydningen begyndte Kl. 1, og Kl. 8 om Aftenen holdtes „sluttet Maaltid (2 Retter varm Mad og Kage samt 1/2 Flaske Rødvin) mod en Betaling af 8 Mk. pr. Kuvert“. Ogsaa i

¹⁾ Bauer, 170 flg.

²⁾ Bestyrelsen III a: Forslagsprotokol 1842-65, mellem 10/3 1862 og 25/4 1863.

³⁾ Forhandlingsprotokol 1862-76, 16, 18.

⁴⁾ Forhandlingsprotokol 1876-91, 49.

⁵⁾ Forhandlingsprotokol 1862-76, 135, 137, 139.

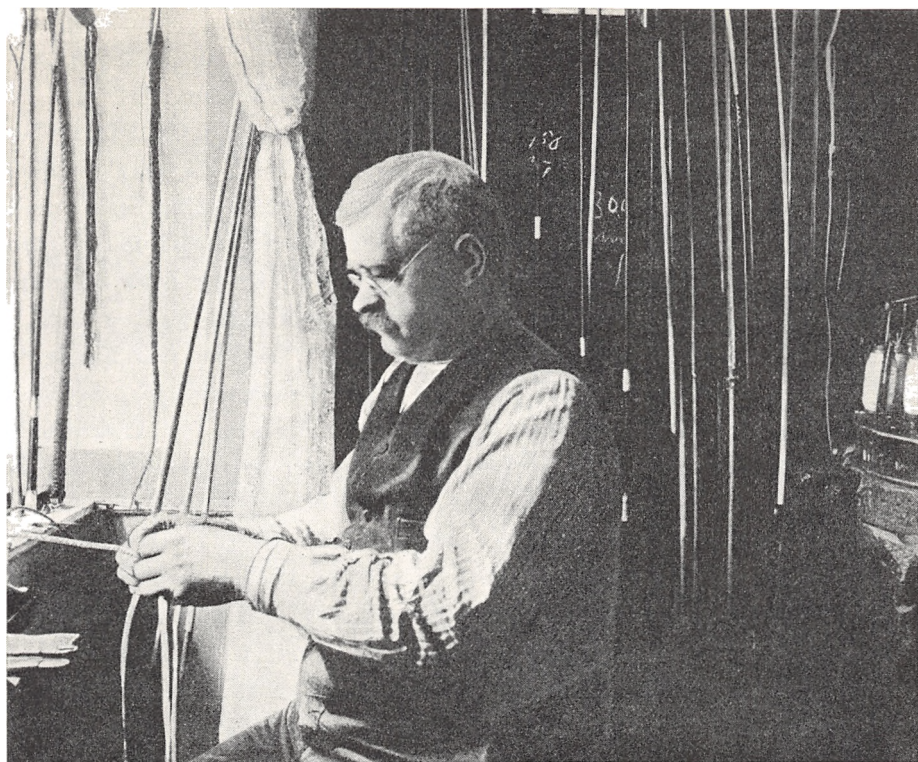
Sommeren 1874 gav Skydeselskabet sin Tilladelse til, at Foreningen holdt sin „Græsfugleskydning paa en mindre Del af Selskabets Skydebane, dog paa den Betingelse, at ikke Hækken derved ødelægges, at der anvendes fra Haandværkerforeningens Side den største Forsigtighed, og at Placement og Skydning foregaar under Kontrol af en af Broderskabets Inspektører“. Da Foreningen flyttede ud til Skydebanen den 13. Maj 1878, begyndte den ugentlige Skydning samme Dag og fortsattes derefter hver Mandag¹⁾.

I Januar 1873 meddelte 14 Medlemmer, at flere i Foreningen havde ønsket et Sangkor af Foreningens Medlemmer; navnlig blandt de yngre var der ikke faa, der havde tilstrækkelig Lyst og Stemme; man spurgte Bestyrelsen, om et saadant „vordende Sangkor“ kunde faa Støtte med „Lokale og mulig andre Lettelser ved Sangens Indstudering“. De 14 havde allerede i fire Maaneder haft ugentlige Sangøvelser og indstuderet en Del firstemmige Sange. De fik imidlertid det Svar, at uden for Foreningens ordinære Møder var Lokalet saa stærkt benyttet til Udlejning, at man ikke kunde afse nogen bestemt Aften til den ønskede Brug, som ogsaa laa uden for Foreningens Virksomhedsomraade; Svaret maatte derfor blive et Afslag. De 14 Medlemmer gav Udtryk for deres Overraskelse over Bestyrelsens Indstilling og besluttede „at følge den af Folketinget for Tiden saa benyttede moderne Afgørelsesmaade for Sager, der er dødsdømte, men som helst bør følges til Graven med et Par trøsterige Ord, nemlig Afslutning af Sagen ved en motiveret Dagsorden“, der i dette Tilfælde opfordrede Bestyrelsen til, naar Lejlighed gaves, selv at tage Initiativet til Oprettelse af et Sangkor²⁾.

Foreningens Fester. En regelmæssig tilbagevendende Anledning til Fest var Foreningens Stiftelsesdag den 20. November. Som i 1862 vilde man ogsaa i 1863 fejre Dagen paa Skydebanen, og ethvert Medlem af Standen skulde kunne tegne sig for Deltagelse; men dette Aar blev Festen aflyst paa Grund af Frederik VII's Død, og Dagen blev blot mindet ved Naalemagermester F. C. HJORTHS Udnævnelse til Æresmedlem. Aaret efter mindedes Fødselsdagen ved et Aftensmaaltid i Foreningens Lokale den 21. November; men i 1865 kunde man jo fejre 25 Aars Jubilæum, og det skete ved et Festmaaltid paa Skydebanen, hvori omtrent 200 Medlemmer deltog, deraf 13 af de 17 tilbageværende, som havde været med ved Foreningens Stiftelse. „Stemningen var som sædvanlig paa denne Dag livlig og smuk. Ønsker udbragtes for Kongen, Fædrelandet, for Foreningen og Haandværksstanden,

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1862-76, 324, 401. — Bestyrelsen XIII a: Indbydelse af ¹²/₆ 1872 og Brev af ¹/₈ 1874. — Forhandlingsprotokol 1876-91, 76 flg.

²⁾ Bestyrelsen III a: Breve af ²⁰/₁ og ¹⁹/₄ 1873. — Forhandlingsprotokol 1862-76, 391.

En Piskemager. 1917.

og i personlige Skaaler mindedes forskellige Mænds Virksomhed i Foreningens Tjeneste“, beretter LASENIUS KRAMP i Forhandlingsprotokollen. Dagen blev iøvrigt markeret ved Udgivelsen af LASENIUS KRAMPS „Udsigt over den københavnske Haandværkerforenings Virksomhed“, en kort Oversigt paa 44 Oktavsider, og ved Oprettelsen af Foreningens Byggefond. I 1866 holdt man Stiftelsesfesten paa Skydebanen den 19. November, i 1867 den 25. November paa Østergade Nr. 15 hos Restauratrice Jomfru Rasmussen, men derefter i de senere Aar i Foreningens egne Lokaler i dens Ejendom i Kronprinsensgade¹⁾.

I Januar 1865 anmodede 4 Medlemmer Bestyrelsen om „til forestaaende Fastelavn at foranstalte nogle Forlystelser for Foreningens Medlemmer i Lokalet“, men som det synes uden Resultat. I Vintersæsonen 1869-70 synes Foreningens Ledelse dog at have opgivet sin Modstand mod større Former for Selskabelighed, for da begyndte man at holde Bal for Medlemmer med

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1862-76, 69, 71, 98, 113, 114, 115, 117, 135, 161, 165, 261, 316, 384, 435, 453. — Forhandlingsprotokol 1876-91, 55, 137.

Familie, og det blev i de følgende Aar et fast Led i Foreningens Virksomhed. Der blev holdt Bal den 12. December 1869 og den 16. Januar 1870; „besøgende unge Herrer kunde foreslaas som dansende Medlemmer“ mod at betale 6 Mk., medens Medlemmer, deres Damer og Sønner fik Adgang for 3 Mk.; Beværtningen var portionsvis, og for at Lokalet ikke skulde blive overfyldt, forbeholdt Bestyrelsen sig Ret til at slutte Tegningslisten, naar den mente, at der havde tegnet sig nok. I denne Sæson fik man ogsaa en Opvisning af en Tryllekunstner A. v. OLIVO, og han fik oven i Købet Bestyrelsens Anbefaling for sine Færdigheder og sit righoldige og afvekslende Program. Fra næste Sæson var de kongelige Dansere J. D. KRUM og J. T. KLÜVER hvert Aar engageret til at lede Foreningsballerne, og man begyndte ogsaa at holde Bal for Medlemmernes Børn med et Traktement af Smørrebød og The. I December 1872 blev der arrangeret en Aftenunderholdning til Fordel for dem, der havde lidt Skade ved Stormflodskatastrofen; den indbragte 150 Rdlr., som blev indbetalt til Centralkomiteén for Indsamlingen til dette Formaal. I November 1873 gav Musikdirektør BALDUIN DAHL en musikalsk Aftenunderholdning med Bal for Medlemmerne, og lignende Aftenunderholdninger blev holdt i de følgende Aar; ved en saadan i Februar 1878 var de optrædende Kunstnere af Format: Operasangerinde ANNA HENRIETTE LEVINSOHN, Skuespiller VILH. WIEHE, Kammersanger NIELS SIMONSEN, Operasanger RICHARD LEOPOLD JESTRAU og Kapelmusikus GUSTAV ADOLPH PETER LEMBCKE¹⁾.

I Foraaret 1871 havde der været nogen Kritik af Bestyrelsens Arrangement af Ballerne. Bestyrelsen modtog fra Cigarfabrikant PONTUS LIEBMANN og fire andre Medlemmer et Forslag, som de vilde have optaget paa førstkommende Generalforsamlings Dagsorden. Det hed i Lovene af 1869 § 11, at der „bliver jævnlig at afholde forskellige selskabelige Adspredelser, hvori Medlemmernes Familier kan deltage“; men der var i Ankeprotokollen blevet klaget over, at Ballerne var overfyldt, og herpaa havde Bestyrelsen svaret paa en saadan Maade, at PONTUS LIEBMANN og hans fire Følgesvende var „i fuldkommen Vished om, at der er givet Bestyrelsen Ret til at dirigere slige Forlystelser; men alt kan overdrives, og naar sligt finder Sted, er det en Selvfølge, at Medlemmerne paataler Fejlene“. „Da Bestyrelsen ved Ballernes Afholdelse har stadig ladet Lokalet blive saa overfyldt, saa hverken

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1862-76, 273, 385, 386, 387, 446. — Forhandlingsprotokol 1876-91, 77, 106. — Bestyrelsen III a: Forslagsprotokol 1842-65, under ¹¹/₁ 1865. — Bestyrelsen XIII a: Indbydelser af ²/₁₂ 1869, ²¹/₂ 1872, ¹⁶/₁₁ 1872, ¹⁴/₁₁ 1873. — Kopibog 1862-78, Nr. 172 af ¹⁶/₄ 1870, Nr. 323 og 324 af ²⁶/₁₁ 1870, Nr. 22 og 23 af ¹⁷/₃ 1874. — Kopibog 1879 og 1884, Nr. 69 og 70 af ¹⁷/₅ 1879, samt løse Koncepter af ¹⁴/₂ 1878, indlagt i Kopibogen.

gamle eller unge har kunnet finde Interesse imellem tildels fremmede, og da de muligvis ogsaa er optaget med andre for Foreningen vigtigere og mere lønnende Forretninger og ej selv maaske interesserer sig for det selskabelige i Foreningen, var det vel bedst, at vi løste dem fra denne Beskæftigelse og vælger os en kompetent Komité, en for § 11, under Navn af den dramatiske Bestyrelse“. Efter en Diskussion paa Generalforsamlingen den 26. April blev imidlertid LIEBMANN'S Forslag stemt ned med alle Stemmer mod een¹⁾.

Samtidig med LIEBMANN'S Henvendelse drøftede Bestyrelsen ogsaa et Medlems uheldige Optræden paa Baller, og den enedes om at nægte den paagældende Adgang til sine Baller, da man frygtede for at faa forstyrret „den gode Tone, der hersker ved vore forskellige festlige Sammenkomster“²⁾.

Om Sommeren plejede Foreningen gerne at foretage en Skovtur eller en større Udflugt; i 1874 fandt den saaledes Sted den 9. Juli, en Torsdag³⁾. Alt ialt manglede der saaledes i disse Aar i Halvfjerdserne ikke festlige og oplivende Momenter i Foreningslivet. Derimod var Foredragsvirksomheden gaaet helt i Staa i denne Periode fra 1862 til 1879. Ganske vist blev der paa Generalforsamlingen den 28. Oktober henstillet til Bestyrelsen at faa arrangeret nogle Foredrag i den kommende Sæson, og Bestyrelsen gav Opgaven til to af dens Midte, CHR. BØDKER og CHR. NØTHEN, og der blev derefter holdt et Par Foredrag af Overlærer FLEMMER fra Roskilde i December⁴⁾; men derved blev det. Det var det selskabelige Liv, der var traadt i Forgrunden.

Foreningens Beværtere, Bude og Opsynsmænd. Knapmagermester P. MADSEN, der var blevet Foreningens Beværter i Læderstræde i 1861⁵⁾, vedblev ikke længe med Forretningen. Aaret efter kom der fra Malermester A. C. SCHMIDT i Naskov et Andragende om at faa Beværterposten overdraget, og da man efter indhentede Oplysninger fandt ham kvalificeret, sendte man ham et Udkast til en Kontrakt; hvis han fandt, at han kunde opfylde dens Betingelser, og kunde opgive en i København bosiddende Mand som Kautionist, vilde han faa Posten. SCHMIDT svarede, at han kunde ønske en anden Opsigelsesfrist, og opgav en Kautionist; Opsigelsesfristen kunde han ikke faa ændret, og om den foreslaaede Kautionist mente Bestyrelsen, at „han paa Grund af andre indgangne Forpligtelser ikke kan paatage sig flere“. Den 10. August blev dog en Kontrakt afsluttet mellem Bestyrelsen og A. C. SCHMIDT; den sidstnævnte skulde fra Oktober Flyttedag overtage Be-

¹⁾ Bestyrelsen XIII a: Brev af $\frac{5}{4}$ 1871. — Forhandlingsprotokol 1862-76, 335.

²⁾ Bestyrelsen XIII a: Meddelelse af $\frac{21}{4}$ 1871.

³⁾ Forhandlingsprotokol 1862-76, 426.

⁴⁾ Forhandlingsprotokol 1862-76, 432, 435, 436.

⁵⁾ Se Side 259.

værtningen og Lokalernes Opvarmning, Belysning og Renholdelse efter nærmere Bestemmelser; han fik fri Bolig i en Lejlighed paa 3 Værelser og Køkken og 75 Rdlr. om Aaret til Gasforbruget i Lokalerne; Kontrakten kunde opsiges med et Fjerdingaars Varsel til Juni eller December, og som Kautionsist havde SCHMIDT faaet Meterinspektør F. A. STÜBE i Istedgade 7¹).

Allerede den 1. Februar 1864 blev SCHMIDT opsagt til Fratræden og Bortflytning den 19. April; han ansøgte om at faa Lov til at blive i Lejligheden til 1. Oktober, idet han henviste til, at hans Indtægt havde været mindre end de tidligere Beværteres; men han fik kun Udsættelse til 1. August²). I Stedet blev Beværtning og Lokalernes Pasning fra denne Dato overdraget til Jomfru MAREN OLSEN paa samme Betingelser, som SCHMIDT havde haft; i Efteraaret 1865 fik hun dog ændret Kontrakten saaledes, at hun for Fremtiden kun skulde betale Gasforbruget i Køkkenet, medens Foreningen tog Forbruget i Lokalerne paa sin Kappe, og hun blev „paa Grund af Omstændigheder“ fritaget for at betale hele Forbruget i det foregaaende Aar. I Februar 1867 fik hun en Godtgørelse paa 25 Rdlr. for ekstraordinære Møder og paa 5 Rdlr. til Kakkelovnsrensning; men da Foreningen selv blev sagt op samme Aar og maatte flytte til Vimmelskafte, maatte den selvfølgelig hæve sit Kontraktforhold til Jomfru OLSEN³). I Vimmelskafte havde Foreningen naturligvis ikke egen Beværter; men da man flyttede til sit eget Hus, fik man Kontrakt med Restauratør C. F. LUND, som var Lejer i Ejendommens Stueetage; han blev sagt op i denne Funktion i 1871; efter hans Anmodning blev Opsigelsen dog trukket tilbage. I 1873 blev hans Leje sat op fra 1800 Rdlr. til 2000 Rdlr. i 1878 og 1879 fik hans Efterfølger Restauratør SØRENSEN en Nedsættelse i Huslejen paa 400 Kr.⁴).

Foreningens Bud var endnu i nogle Aar Skomagermester P. C. CHRISTEN-

¹) Forhandlingsprotokol 1862-76, 4. — Kopibog 1841-62, Nr. 70, 78 og 79 af $\frac{3}{7}$, $\frac{21}{7}$ og $\frac{10}{8}$ 1862, sidstnævnte (Kontrakten) ogsaa i Original i Bestyrelsen III c (i Lægget: Breve 1862).

²) Bestyrelsen III c: Breve af $\frac{1}{2}$, $\frac{12}{2}$ og $\frac{31}{3}$ 1864. — Forhandlingsprotokol 1862-76, 75. — Schmidt skrev $\frac{12}{2}$ 1864: „Hvad der gør mig meget ondt, er, at jeg skal forlade Lejligheden paa den Tid; jeg kom om Efteraaret og har saaledes været her to besværlige Vintre, der, som den ærede Bestyrelse vist meget selv har kunnet indse, har været meget simpel, og hvad der har gjort det endnu simplere i Henseende til Fortjenesten for mig frem for de andre Værter, her har været, er nemlig, at der i de tidligere Aaringer stedste har været et eller flere Gilder, som D'hr. Bestyrere selv har stillet Dem i Spidsen for; saa heldig har jeg ikke været, og det var noget, der altid gav samlet Skilling; Sangforeningen „Dania“ tog bort, og da jeg saaledes har haft betydelig mere Tab, meget mindre Indtægt end de andre Beværtere, ja, i denne Vinter Tilsats, er det, at jeg . . .“.

³) Forhandlingsprotokol 1862-76, 78, 114, 141, 155. — Bestyrelsen III c: Kontrakt af April 1864 (udateret).

⁴) Forhandlingsprotokol 1862-76, 336 fig., 395. — Forhandlingsprotokol 1876-91, 76, 127.

SEN, som man havde faaet i 1856¹⁾); han fik i 1867 et ekstraordinært Honorar for det foregaaende Aar. Fra April 1870 fik Foreningen et nyt Bud, Smedemester CARL WREM, og ved den Lejlighed slog man Stillingen sammen med Pladsen som Opsynsmand ved Ejendommen i Kronprinsensgade. Da man i Begyndelsen af 1869 flyttede til sit eget Hus, havde man engageret Snedkersvend EDV. RØNNE til Opsynsmand med 15 Rdlr. om Maaneden, fri Bolig og frit Brændsel; i Efteraaret klagede to af Lejerne, Restauratør LUND og Urtekræmmer LE MAIRE, skriftligt over hans Optræden imod dem, og i et Bestyrelsesmøde fik han sig en alvorlig Tilrettevisning; i Januar 1870 blev han sagt op til April Flyttedag; men det synes dog ikke at have været Utilfredshed med ham, der bevirkede dette, for man bevilgede ham samtidig et ekstraordinært Honorar for 1869 og 5 Rdlr. mere om Maaneden for Tiden, til han skulde fratræde. Det var aabenbart Alder og Svagelighed, der fik P. C. CHRISTENSEN til at opgive Budstillingen; han var født 1804 og kom endnu i 1870 ind paa Alderstrøst. Man slog derfor Bud- og Opsynsmandstillingerne sammen og ansatte CARL WREM. Kontrakten med ham blev sluttet den 12. April 1870 og bestemte følgende²⁾):

Han skulde paase Ordenens Overholdelse i Ejendommen, sørge for Selskabslokalets Udluftning, for alle Foreningens Rums, Trappers, Ganges, Gaards, Gadens og Brøndens Renholdelse og for Skarnets Bortførelse; han havde Opsyn med Foreningens Inventar og var ansvarlig for det; han sørgede for Lokalernes Opvarmning og for Gasbelysningens Tænding og Slukning; han skulde være til Stede i Garderobe- eller Forværelset, naar Lokalerne benyttedes, og iøvrigt være til at træffe i sin Bolig paa en fastsat Tid daglig. Han skulde indkassere Medlemmernes Kontingent efter Bestyrelsens og Kassererens nærmere Bestemmelser, og han havde til Sikkerhed for disse Oppebørsler maattet stille en Kaution paa 500 Rdlr.; hans Kautionist var Tøjfabrikant H. T. STAHL. Han skulde møde hos Formanden og den inspektionshavende Bestyrer ved Ejendommen een Gang daglig, og det var hans Pligt at bringe Cirkulærer, Breve, Tilsigelser til Møder m. m. rundt; endelig skulde han være til Stede i Sommerlokalet paa dets Benyttelsestider. Hans Vederlag herfor var: fri Bolig i 2 Kvistværelser i Foreningens Ejendom, frit Brændsel 15 Rdlr. maanedlig, 4 % af det indkasserede Kontingentbeløb, 35 Rdlr. til Renholdelsesrekvisiter aarlig, Indtægten af Garderoben ved Festerne, 8 Sk. for hver Td. Kul, han modtog og lod bringe i Kælderen, og 3 Mk. for hver Favn Brænde, han modtog og lod save, hugge og bringe paa Loftet.

¹⁾ Se Side 284.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1862-76, 141, 199 fig., 265, 273, 290. — Kopibog 1862-78, Nr. 193 af ¹²/₄ 1870. — Nyrop: Alderstrøst, 189.

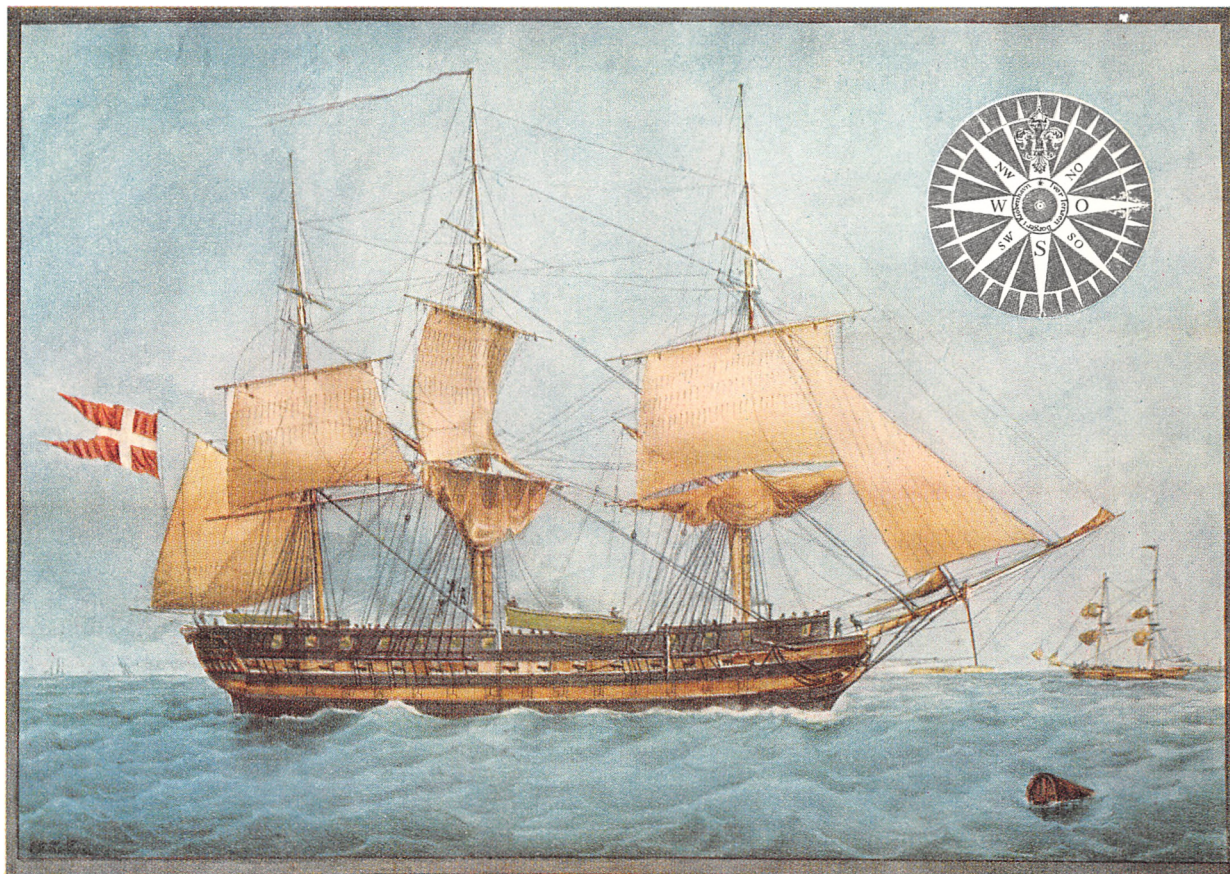
I Oktober 1872 søgte WREM om Lønforhøjelse til 20 Rdlr. om Maanedn og Forhøjelse af Rekvizitpengene; de sidste forøgedes til 50 Rdlr. aarlig, medens det første blev afslaaet. Ved samme Lejlighed fik hans Forgænger P. C. CHRISTENSEN, der havde søgt om nogen Hjælp, 15 Rdlr. een Gang for alle af Alderstrøsts Understøttelseskasse. I 1876 sagde WREM sin Stilling op fra 1. Juli; hans Efterfølger J. P. JOHANSEN søgte i December 1877 at blive fritaget for Udgiften paa 2 Kr. til Gadens Renholdelse og paa 10 Kr. til Leje af et ekstra Værelse, fordi hans Lejlighed var for lille¹⁾.

Bogsamlingen; Hetsch's Tegninger; trykt Beretning. Et fast Led i Foreningens Virksomhed var stadig Bogsamlingen, omend knapt saa betydningsfuldt som tidligere. Ved de halvaarlige Generalforsamlinger blev der givet Oplysninger om dens Benyttelse, undertiden ogsaa om dens Tilvækst og Bestand. I Sommeren 1862 var den forøget med 40 Bind, og en ny Bogreol maatte anskaffes; Lampen over Læsebordet blev ændret, saa den kunde skydes op og ned. I 1863 var Tilvæksten 148 Bind, og i 1865 siges den samlede Bogbestand at være henved 2000 Bind. I 1866 blev et 5. Tillæg til Kataloget udarbejdet af LASENIUS KRAMP, og man antog en teologisk Student C. F. GRØNNING²⁾ som Biblioteksassistent; hans Løn var 12 Rdlr. Kvartalet om Vinteren, 4 Rdlr. Kvartalet om Sommeren, ialt 32 Rdlr. aarlig; allerede i 1867 fik han sit Honorar for Sommerkvartalene forhøjet til 6 Rdlr.; fra 1. Januar 1871 fik han 50 Rdlr. om Aaret. I Foraaret 1874 tog han Embedseksamen og fratraadte da fra 1. April efter eget Ønske Posten; Bestyrelsen takkede ham for den forløbne Tid, ønskede ham Held og Lykke paa hans „Fremtids Bane“ og antog for 15 Rdlr. Kvartalet Assistent under Magistraten P. V. A. HEIBERG som hans Afløser. Samme Aar fik Biblioteket sit Lokale udvidet, en haardt tiltrængt Foranstaltning; i 1876 fik man overladt en Del Bøger af Instrumentmager L. LUND, som havde faaet Bolig i Alderstrøst, og Aaret efter bevilgede Generalforsamlingen 600 Kr. til en gennemgribende Revision af Bøgerne, hvoraf mange var gamle og opslidte, og til Udarbejdelse af et nyt Katalog. I 1879 afskaffede man Abonnementet paa Rigsdagstidende, da ingen læste dette Organ.

Om Sommeren var Udlaanet begrænset til een Gang ugentlig, Lørdag Aften, og i det Hele viser Tallene for Udlaanet, at Bogsamlingen i Vinter-

1) Forhandlingsprotokol 1862-76, 381, 461. — Bestyrelsen XIII a: Brev af 26. Oktober 1872. — Bestyrelsen III d: Brev Nr. 41 af ¹⁰/₁₂ 1877.

2) Grønnings Fader havde været Toldkontrollør i Flensborg, til Krigen drev ham til København, og han var nylig død; af hans otte Børn var Studenten det ældste; han var smukt anbefalet af Bibliotekar H. Gundorph.

Sejl-, Flag- og Kompassmagerlauget i København: Fuldriggeren „Dronningen Maria“ 1841.

Københavns Skomagerlaug: Model-Ridestøvler.

sæsonen var langt stærkere benyttet end om Sommeren, ca. 2-3 Gange mere; kun $\frac{1}{3}$ eller derunder af Medlemmerne synes at have benyttet denne Adgang til oplysende og underholdende Læsning. I 1869 talte Samlingen 2114 og i 1873 2514 Bind. Ved de nye Love s. A. skulde Biblioteket forvaltes af Bestyrelsen gennem et af den nedsat Udvalg, og det kom til at bestaa af Formanden J. CORTSEN, Sekretæren LASENIUS KRAMP som faste Medlemmer, samt D. L. CLÉMENT og CARL R. ETTE¹⁾.

I Marts 1863 fik Haandværkerforeningen fra Literaten, den 72-aarige Original JOHAN JØRGENSEN JOMTOU tilsendt som Gave et Eksemplar af hans Selvbiografi „Diorama“, ledsaget af et ejendommeligt Brev, til Opbevaring i Bogsamlingen²⁾.

Fra anden Side fik Foreningens Gaver, som utvivlsomt stod i bedre Samklang med dens Virksomhed. Da den Mand, der havde betydet saa meget for dansk Kunsthaandværk og for Haandværkernes Tegneundervisning, Professor G. FR. HETSCH døde den 7. September 1864, modtog Haandværkerforeningen Aaret efter fra hans Søn Arkitekturmaleren CHR. FR. HETSCH en Del af hans Originaltegninger til Minde om Faderens Tilknytning til Standen. Foreningen takkede for Gaven, „som den skønsomt vil opbevare til Mindet om den Mand, der var en Lærer og Mester for Haandværksstandens unge og en velvillig Raadgiver og Vejleder for hver den blandt de ældre, der søgte hans Bistand“. I 1866 sendte CHR. FR. HETSCH Foreningen et litograferet Portræt af Faderen; det blev ophængt i dens Lokale til Minde

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1862-76, 18, 24, 50, 67, 80, 102, 109, 128, 132, 137, 139, 154, 155, 163, 182, 207, 224, 237, 240, 294, 330, 352, 369, 383, 400, 412, 422, 431, 444, 451. — Forhandlingsprotokol 1876-91, 5, 19, 20, 35 fig., 50, 71, 87, 111, 132, 137. — Bestyrelsen III c: Breve af $\frac{30}{11}$, $\frac{4}{12}$ og $\frac{5}{12}$ 1866. — Kopibog 1862-78, Nr. 33-34 af $\frac{4}{4}$ 1874. — Lovene af $\frac{20}{4}$ 1869.

²⁾ Bestyrelsen III c: Brev af 28. Marts 1863. — Han skriver: „Da jeg — den alderstegne Mand, paa hvis Isse 72 Aar hviler — forudser, at mine Dage er talt, og at jeg staar med den ene Fod i Graven, anser jeg det som min Pligt at bringe mine Sager i Orden. Iblndt disse er mine „Frederik VI“ og „Christian VIII“ Levnedbeskrivelser, hvis Offentliggørelse især ligger mig paa Hjertet. De Kabaler, som mine Avindsmænd anvendte for at knuse mig, har to Gange forhindret mig fra at udgive dem. Jeg maa følgelig for at naa Maalet betjene mig af en anden Vej, og denne er, at jeg fremlægger de første Ark af Skriftet som Prøve paa dets Værd eller Uværd og sætter derved mine Medborgere i Stand til at bedømme, om de ønsker dets Besiddelse“. Han sender derfor et Prøvehæfte til Medlemmernes Gennemlæsning. „I det Haab, at det ikke vilde være denne almenagtede Forening ukært at besidde et lille venligt Minde fra en Mand, som destoværre ikke har udrettet det gode for sine Medmennesker, han ønskede, men dog ærligt har stræbt efter at stifte det gode, han kunde, og forhindre det onde, som stod i hans Magt, er jeg saa fri at tilstille denne ærede Direktion et Eksemplar af mit „Diorama“ med Anmodning om, at det maa blive opbevaret i Foreningens Bibliotek“. Om denne ejendommelige Person henvises til Dansk biografisk Leksikon.

„om hans Virksomhed og den Iver, hvormed han gennem Kunstens Former stræbte at forædle Haandværkets Frembringelser“¹⁾).

CHR. FR. HETSCH havde i 1872 Planer om Udgivelse af et „Værk for industrielle Tegninger“; i Foreningens Festsal udstillede han en Del af Tegningerne med Prøveaftryk til Værket, og de blev set med Interesse af mange Kunstnere og Industrifolk fra hele Norden; efter hans egne Udtalelser var der Udsigt til et nordisk Samarbejde om Værket. Fra Haandværkerforeningen, som fandt Foretagendet nyttigt og gavnligt, fik han en anbefaling, og den ønskede, at Værket „maatte vinde Fremgang og Understøttelse hos alle Dyrkere og Venner af Industri og Haandværk“. I Februar 1873 kunde han tilstille Foreningen det første Eksemplar af Værket som Tak for dens Anbefaling²⁾).

Hermed havde HETSCH faaet virkeliggjort en Tanke, som hans Fader og senere Industriforeningen ved Professor J. H. NEBELONG havde søgt at gennemføre. I de følgende Aar 1873-75 kom der nu aarlig et Bind „Industrielle Tegninger af Kunstnere, Fabrikanter og Haandværkere i de tre nordiske Riger“; men noget lukrativt Foretagende var det ikke for HETSCH. I November 1876 søgte han at formaa Haandværkerforeningen til at subscribere paa et Antal Eksemplarer af Værket til Uddeling til ubemidlede tekniske Skoler og Industri- og Haandværkerforeninger i Provinsen; hans Udgifter til Rejser og Indkøb af Tegninger havde krævet 2000 Kr. aarlig af hans egen Lomme, „hvilket jeg af økonomiske Grunde ej kan forsvare at vedblive med“. Foreningen beklagede imidlertid ikke at have Midler til en saadan Massesubskription, men tegnede sig for eet Eksemplar til sit Bibliotek, og herpaa svarede HETSCH med at bede Foreningen „ligesom hidtil“ at modtage Værket som Gave til Biblioteket; „Tid efter anden har jeg fra næsten samtlige tekniske Skoler og Haandværkerforeninger over hele Landet modtaget Andragender om at erholde Værket som Gave, da næsten alle Skolerne arbejder under fortrykkede Omstændigheder, hvilket deres indsendte Planer og Oplysninger udviser; det er altsaa en indtrængende Pligt for mig overalt at forsøge paa at faa Værket støttet, til disse Ønsker er opfyldt, og indtil da at bestride Underbalancen ved Værket af egne Midler“. Han fortsatte til 1882 sit Værk og sendte Foreningen et Gaveeksemplar af hver ny Aargang³⁾).

Det er tidligere nævnt, at LASENIUS KRAMP ved Jubilæet i 1865 udar-

¹⁾ Bestyrelsen III c: Breve af ¹⁵/₅ 1865 og ¹⁰/₉ 1866. — Forhandlingsprotokol 1862-76, 110, 134. — Kopibog 1862-78, Nr. 20 af ¹⁸/₅ 1865 og Nr. 61 af ³¹/₁₀ 1866.

²⁾ Bestyrelsen XIII a: Breve af ¹⁰/₁₀ 1872 og ¹⁰/₂ 1873. — Forhandlingsprotokol 1862-76, 378, 392 flg. — Kopibog 1862-78, Nr. 117 af ²⁷/₁₁ 1872.

³⁾ Bestyrelsen III d: Breve Nr. 1 af ²⁰/₁₁ 1876 og Nr. 4 af ¹¹/₁ 1877 samt Nr. 22 af ²⁴/₄ 1880. — Forhandlingsprotokol 1876-91, 27, 76, 104, 157, 182, 213, 250. — Kopibog 1862-78, Nr. 4 af ¹⁰/₁ 1877. — Kopibog 1880-84, Nr. 64 af ⁸/₅ 1880.

bejdede en Oversigt over Foreningens Virksomhed i de første 25 Aar. I Februar 1876 foreslog han, at der blev udgivet en Beretning for Virksomheden i Tiaaret 1866-1875, og at der saa for Fremtiden blev udsendt aarlige trykte Beretninger for saavel Foreningen som Alderstrøst i Forbindelse med de trykte Regnskaber; Forslaget blev billiget, og Arbejdet med Beretningen blev overdraget KRAMP¹⁾). Hans Død samme Aar foraarsagede, at Tanken ikke blev virkeliggjort.

Foreningens Forhold til Kongehuset. Ved forskellige Lejligheder lagde Foreningen sine loyale Følelser for Kongen og Kongehuset for Dagen. Københavns Kommunalbestyrelse benyttede i 1862 Lejligheden, da KARL XV af Sverige og Norge besøgte FREDERIK VII, til at fejre Nordens to Konger ved en Banket paa Børsen den 19. Juli og med Fakkeltog af Byens Borgere. „Komitéen for Kongemiddagen“ ønskede ogsaa, at Haandværkerne var repræsenteret ved Banketten, og bad Haandværkerforeningen udpege 16 Mand i eller uden for Foreningen til at være dennes Repræsentation. Bestyrelsen opstillede en Liste, men forelagde dog Sagen for en Plenarforsamling. Her var der ingen Diskussion om, at Bestyrelsesmedlemmerne GEISLER, CORTSEN og ØBERG skulde med; men for de øvrige 13's Vedkommende blev der opstillet „Modkandidater“, hvorefter Afstemning foretoges; fem af de af Bestyrelsen foreslaaede blev vraget²⁾).

I Oktober samme Aar blev Foreningen opfordret til at medvirke blandt Lavene for en Indsamling til en Brudegave fra Staden København til Prinsesse Alexandra; Foreningen sendte et trykt Cirkulære rundt og opfordrede til at tegne Bidrag; 6 0/10 af Beløbene fik Foreningens Bud for at indkassere Pengene. I Februar 1863 blev der udsendt et nyt Cirkulære for at faa Indsamlingen afsluttet, og det viste sig da, at Skomagerlavet havde samlet sig om selv at give Prinsessen en Brudegave³⁾).

Da FREDERIK VII under saa alvorlige politiske Forhold døde paa Glücksborg Slot den 15. November 1863 og hans Lig blev overført fra Flensborg til København, besluttede Foreningen at deltage i den Procession, der fulgte

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1862-76, 459.

²⁾ Bogtrykker Louis Klein, Hofblikkenslager Fr. Meyer, Naalemagermester P. C. Hjorth, Guldsmedemester W. F. Knoblich og Vicebrandmajor J. A. Blom maatte vige for Kobbersmedemester M. F. Blom, Bogtrykker C. J. Elvius, Guldsmedemester D. C. Prior, Tømrermester F. C. Thymann og Slagtermester H. G. Meyer. — Bestyrelsen III c: Brev af ¹³/₇, 1862 (i Lægget: Breve 1862). — Kopibog 1841-62, Nr. 75 af ¹⁶/₇, 1862. — Forhandlingsprotokol 1862-76, 5-7.

³⁾ Bestyrelsen III c: Breve af ¹⁵/₁₀, 1862 og ¹⁴/₂, 1863, samt trykte Cirkulærer af ²⁴/₁₀, 1862 og ⁷/₂, 1863. — Forhandlingsprotokol 1862-76, 13 fig., 36.

ham ud af København, da han blev ført til Roskilde Domkirke for at blive bisat dér den 19. December. Foreningens Bestyrelse og Repræsentanter sluttede sig i denne Henseende til Magistraten; man mødtes Fredag den 18. December Kl. 11¹/₂ i Lokalerne i Læderstræde med Flor om Hatten og

Et Bødkerværksted. 1915.

hvidt Halstørklæde og fik udleveret et Tegn til at bære paa Brystet; de Herrer, der var forhindret i selv at komme, sendte deres Stedfortrædere¹⁾.

Ogsaa overfor den nye Konge KRISTIAN IX fik Haandværkerne snart Lejlighed til at bevidne deres loyale Følelser. Dannevirkes Rømning vakte en Storm af Lidenskaber i Hovedstaden; Tumulter og alvorlige Gadespektakler maatte bekæmpes med Politi og Brandslanger. Gaderne genlød af allehaande

¹⁾ Bestyrelsen III c: Cirkulære af ¹⁶/₁₂ 1863 (i Lægget: Breve 1863).

fornærmelige Tilraab om Kongen, om hvis sande Følelser man i vide Kredse nærede stærke Tvivl, ja, en Fanatiker spyttede Prinsesse Dagmar i Ansigtet, da den kongelige Familie kørte til Kirke. Da de første Dages Ophidselse havde fortaget sig, og Stemningen var blevet en anden over for Kongehuset, besluttede nogle københavnske Borgere, at man skulde finde en Form for en Tillidserklæring til Kongen, en Plan, der opstod i Kredse omkring Haandværkerforeningen og havde LASENIUS KRAMP som virksomste Kraft. Blandt de 71 Indbydere til denne Tillidsadresse var der 37 Haandværkere, 10 af dem var endda Oldermænd, de allerfleste Tilhængere af den konstitutionelle Helstat. „Fædrelandet“ udtalte, at Adressen var „udgaaet fra Haandværkerforenings, og de forhenværende Oldermænds dunkle og kvalme Kreds“. Adressen fik ca. 2200 Underskrifter, og blev overrakt Kongen af en Deputation ved en Audiens den 9. Marts 1864; af Foreningens Folk var bl. a. CLÉMENT, Naalemagermester CHR. HJORTH og Slagternes Oldermænd MEYER med i Deputationen. Adressen bad Kongen glemme de beklagelige Optrin og bevidnede Underskrivernes Hengivenhed og Tillid¹⁾.

I 1866 deltog Haandværkerforeningen i Tilvejebringelse af en Brudegave til Prinsesse Dagmar²⁾, og Aaret efter blev der ved Subskription indsamlet Midler til Anskaffelse af Sølvbryllupsgave til Kongeparret den 26. Maj: to Sølv-Frugtopsatser fra Hofjuvelerer E. F. DAHL til godt 2000 Rdlr.³⁾ Ligeledes lagde Foreningen sin Loyalitet for Dagen, da det nyformælede Kronprinspar den 11. August 1869 holdt sit festlige Indtog i København; Medlemmerne paraderede i Lighed med mange andre Foreninger, og Foreningen var endvidere repræsenteret i en Deputation, som paa Haandværkerstandens Vegne overbragte de nygifte en Lykønskingsadresse; til Københavns Kommunes Fest i Rosenborg Have og paa Eksercerpladsen samme Dag fik Haandværkerforeningen 1200 Adgangskort til Fordeling blandt Medlemmerne⁴⁾.

Ved Aarsskiftet 1879-80 synes Haandværkerforeningen at være begyndt med den Skik, hvorom man finder stadige Vidnesbyrd i de følgende Aar. Den 29. December 1879 underrettede Bestyrelsen Hofmarskallatet om, at Formanden, Snedkermester J. CORTSEN, paa Foreningens Vegne ønskede at bringe Kongen en „allerunderdanigst Lykønskning i Anledning af Aarsskiftet“⁵⁾.

¹⁾ For denne Adresses Tilblivelse og Forhistorien dertil har Forfatteren af nærværende gjort Rede i Detailler i Kronik i Berlingske Aftenavis for $\frac{6}{2}$ 1939, hvortil henvises.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1862-76, 133. — Kopibog 1862-78, Nr. 47, 48, 49, 50, 57 af $\frac{1}{9}$, $\frac{5}{9}$, $\frac{10}{9}$, $\frac{15}{9}$ og $\frac{10}{10}$ 1866.

³⁾ Forhandlingsprotokol 1862-76, 146, 147 flg., 149, 152, 154. — Kopibog 1862-78, Nr. 17, 23, 28, 35 af $\frac{5}{3}$, $\frac{9}{3}$, $\frac{14}{3}$ og $\frac{26}{5}$ 1867. — Bestyrelsen III c: Breve af $\frac{23}{5}$ og $\frac{31}{5}$ 1867.

⁴⁾ Forhandlingsprotokol 1862-76, 245 flg. — Bestyrelsen III c: Breve af $\frac{31}{7}$ og $\frac{5}{8}$ 1869. — Kopibog 1862-78, Nr. 270 af $\frac{11}{8}$ 1869.

⁵⁾ Kopibog 1879 og 1884, Nr. 192 af $\frac{29}{12}$ 1879.

Velgørenhedsbasarer. Enke-Understøttelses- og Laanekassen. Paa Generalforsamlingen den 2. Maj 1864 blev der forelagt et Forslag af Bogtrykker HERDAHL om, at Foreningen skulde skænke $\frac{1}{2}$ eller $\frac{1}{3}$ af Lotterioverskudet for 1864 og 1865 til de faldne Soldaters Efterladte. „Haandværkerforeningen har, skønt meget favoriseret, endnu ikke siden 1847, til hvilken Tid jeg indtraadte i samme, vist nogen officiel Erkendelse af det tilstaaede Gode“. Forsamlingen vedtog med stor Majoritet Forslaget, der kraftigt understøttedes af Dirigenten, Direktør H. P. FREDERIKSEN; Halvdelen af Overskudet skulde anvendes til Formaalet. Da paa pegede Bestyrelsen, at Lovene udtrykkelig bestemte, at Overskudet skulde anvendes til Alderstrøst; de maatte derfor ændres eller Generalforsamlingsbeslutningen ophæves. Samtidig havde Haandværkerforeningen faaet Opfordring til at foranstalte „en Basar eller lignende til Fordel for vore saarede Krigere og de faldnes Efterladte“, og en Komité var blevet nedsat til at udarbejde en Plan derfor. Paa Forslag af Redaktør STEENBERG vedtog en ny Generalforsamling da, at man skulde lade den tidligere Beslutning falde indtil videre og i Stedet samle sig om Basartanken¹⁾.

Basarkomitéen, CLÉMENT, ØBERG, THYMANN, anbefalede, at Basaren blev holdt, men paa bredere Basis, som en Folkefest eller et Marked. Komitéen blev udvidet med KORNBECH, Sadelmagermester P. C. OLSEN, Bygningsinspektør S. F. D. SØRENSEN, Direktør H. P. FREDERIKSEN, Redaktør A. STEENBERG og Tobaksfabrikant J. S. TRIER og i Juli udsendtes der en Opfordring til Offentligheden, særlig Københavns Haandværkere, Fabrikanter og Kunstnere, til at støtte Basaren med Penge, Industri- eller Kunstgenstande; til Basaren skulde knyttes en Udstilling af „industrielle og kunstneriske Frembringelser“. Man fik Bladene til gratis at bringe Annoncer for Foretagendet, og man søgte ogsaa at faa foretaget Indsamlinger blandt Danske i London og Paris; fra Altona fik man Tilbud om Salg af Lodsedler til eventuelle Bortlodninger, og fra London fik man to Kasser med Gaver fra Selskabet „Danmark“. Efter Ansøgning fik man det kongelige Ridehus paa Kristiansborg stillet til Raadighed for Basar og Udstilling i sidste Halvdel af Oktober Maaned. Ogsaa Foreningens Lokaler synes at have været benyttet, hvilket bevirkede, at Efteraarsgeneralforsamlingen maatte udskydes til sidst i Januar 1865. Basaren gav et Overskud paa ikke mindre end 17.300 Rdlr., og Skomagermester H. S. MOST foreslog, at man brugte Pengene til paa Alderstrøsts Grund at opføre en skattefri Bygning til Fri bolig for Invalidere i en bestemt Aarrække; Foreningen afviste Forslaget som

¹⁾ Bestyrelsen III c: Herdahls Forslag af $\frac{2}{6}$ 1864. — Forhandlingsprotokol 1862-76, 82, 92, 93 fig.

liggende „uden for den Hensigt og det Øjemed, hvori der har været virket, samt en ikke berettiget Maade til at disponere over en Sum, hvis Bestemmelse ene og alene er, at den bør stilles til Raadighed for en Autoritet, som understøtter de saarede og de faldnes Efterladte“. Pengene blev derfor indbetalt til Centralkomitéen, der var dannet til dette Formaal¹⁾.

I Foraaret 1871 fik Foreningen under den fransk-tyske Krig Opfordring til at komme de danske Haandværkere i Paris til Hjælp under deres fortrykte Forhold, der skyldtes Stadens Belejring og den hele sørgelige Tilstand. Haandværkerforeningen besluttede at gøre, hvad den kunde, og overdrog CLÉMENT at bringe Indsamlingslister i Stand og at offentliggøre en Opfordring til Medlemmerne om Støtte²⁾. Den 15. December næste Aar holdt Foreningen en Aftenunderholdning til Fordel for dem, der havde lidt Skade ved den store Stormflod den 13. November 1872³⁾. I 1877 fik man fra Lærlingeforeningen Opfordring til at yde Bidrag til den skandinaviske Forening i Wien til Hjælp til trængende danske Haandværkssvende i Udlandet; Skrivelsen blev henlagt paa Bordet i Læseværelset; men da Foreningen kort efter fik en direkte Henvendelse fra Foreningen i Wien om en Understøttelse til dens Hjelpekasse een Gang for alle i samme Anledning, svarede man, at Haandværkerforeningens Bestyrelse ikke raadede over Midler, hvoraf en saadan ekstraordinær Udgift kunde afholdes, og at en Henvendelse til Medlemmerne under de trykkende Pengeforhold næppe vilde have den ønskede Virkning⁴⁾.

Med Haandværkerforeningens Enke-Understøttelses- og Laanekasse gik det kun smaat fremad. Den havde i Efteraaret 1862 en Formue paa 3349 Rdlr. 2 Sk. og i Foraaret 1864 var dens Medlemstal 116, deraf 2 Enker, der hver fik 10 Rdlr. i aarlig Understøttelse. Paa Efteraarsgeneralforsamlingen i Haandværkerforeningen 1865 opfordrede Formanden Medlemmerne til at indtræde i Kassen, og han gentog sin Opfordring i Foraaret 1866. Ved Udgangen af 1868 ejede Kassen ca. 7000 Rdlr. og havde 111 Medlemmer; den understøttede da 3 Enker med 20 Rdlr. hver og havde i 1868 udlaant 3475 Rdlr. I 1869 udlaante Kassen 4000 Rdlr. i kgl. Obligationer til Haandværkerforeningen ved dennes Ejendoms køb og fik Sikkerhed i en 5. Prioritets-

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1862-76, 95, 97 flg., 102, 105, 110, 122. — Bestyrelsen III c: Breve af ²⁰/₆ 1864 og ²³/₁ 1865. — Bestyrelsen III a: Forhandlingsprotokol for „Haandværkerforeningens Comitee til Oprettelse af en Bazar og Udstilling for vore saarede Krigere og de Faldnes Efterladte“. — Kopibog 1862-78, Nr. 25-29 af ²/₇, 1864.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1862-76, 332.

³⁾ Forhandlingsprotokol 1862-76, 386, 387.

⁴⁾ Forhandlingsprotokol 1876-91, 57. — Bestyrelsen III d: Brev Nr. 43 af 1877 (udat.). — Kopibog 1862-78, Nr. 135 af ¹⁹/₁₂ 1877.

obligation i Ejendommen i Kronprinsensgade. I Foraaret 1879 havde Kassen 114 Medlemmer og en Formue paa tæt ved 25.000 Kr.; den havde i det sidste Regnskabsaar ydet Pensioner og Understøttelser til 12 Enker og ydede desuden sine Medlemmer Laan til en billig Rente; Kontingentet var da kun 4,33 Kr. aarlig. Paa Haandværkerforeningens Generalforsamling i dette Foraar blev der atter og som hidtil uden større Virkning opfordret til Tilslutning til Kassen¹⁾.

Fornyelser af Koncessionen paa Varelotteriet. Direktør Mallings. Paa anden Maade kom Foreningen til at udøve en filantropisk Virksomhed af saa stort Omfang, at det maa betegnes som Foreningens Hovedindsats og vigtigste Funktion i denne Periode. Det økonomiske Grundlag herfor var Foreningens Varelotteri, hvorpaa man i nogle Aar før 1862 havde haft først eetaarige og derefter toaarige Bevillinger²⁾. Efter Ansøgninger blev disse Koncessioner regelmæssigt fornyet ogsaa i de følgende Aar. I 1865 prøvede man at formaa Ministeriet til at give Bevillingen for et længere Aaremaal ved at henvise til Arbejdet med Stiftelsen Alderstrøst. Ministeriet gav det Svar, at Foreningen kunde vente Bevillingen fornyet for 5 Aar, hvis den vilde forpligte sig til at afgive $\frac{1}{6}$ af Nettoprovenuet til Børnehospitalet, og med Glæde gik Foreningen ind paa denne Betingelse og fik Koncessionen³⁾.

I 1870 gav man i Ansøgningen om Bevillingens Fornyelse „for et længere Tidsrum“ en udførlig Redegørelse for, hvad der hidtil var opnaaet ved Lotteriets 12-aarige Virksomhed, dels ved Alderstrøst-Foretaget, dels ved at der nu var ydet Børnehospitalet 7000 Rdlr.; desuden havde man formaaet Lotterivirksomhedens to Kontrollanter, Etatsraaderne Collin og Ehlers, til at medgive Ansøgningen en stærkt rosende anbefaling. Paany blev Koncessionen da ogsaa fornyet for 5 Aar, 1871-75⁴⁾.

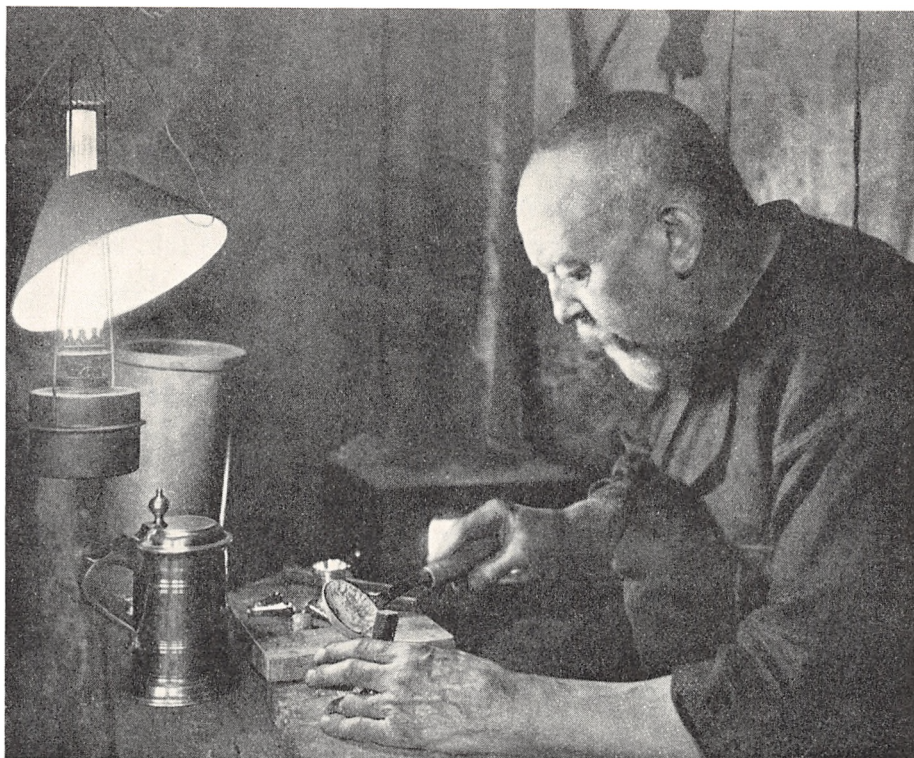
Allerede i November 1874 begyndte man at tænke paa ny Ansøgning om Koncession, og da man fik den bevilget i 1876, lød den paa et Tidsrum af 10 Aar. Ansøgningen havde været udarbejdet af Sekretæren LASENIUS KRAMP, og det er ikke utænkeligt, at det skyldes hans Indflydelse, naar man søgte

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1862-76, 18, 81, 115, 128, 223, 253. — Kopibog 1862-78, Nr. 286 af $\frac{22}{9}$ 1869. — Forhandlingsprotokol 1876-91, 111 fg.

²⁾ Se Side 287-95.

³⁾ Forhandlingsprotokol 1862-76, 108, 110, 121. — Kopibog 1862-78, Nr. 15 og 21 af $\frac{22}{3}$ og $\frac{18}{5}$ 1865. — I Almindelighed henvises til Pakken: Bestyrelsen VIII d: Varelotteriets Koncessionsdokumenter m. m. 1858-1912 i Haandværkerforeningens Arkiv og til Nyrop: Alderstrøst, 73 og 78-83.

⁴⁾ Forhandlingsprotokol 1862-76, 295, 296, 303. — Kopibog 1862-78, Nr. 181 og 185 af $\frac{31}{5}$ 1870.

En Kandestøber. 1908.

og fik bevilget Lotteriet for saa langt et Tidsrum paa den Betingelse, at $\frac{1}{3}$ af Nettoprovenuet skulde gaa til det tekniske Institut, som netop var under Omordning til større Forhold ved den Tid. Da Børnehospitalet stadig skulde have $\frac{1}{6}$ af Overskudet, blev der altsaa i Aarene 1876-1885 kun $\frac{1}{2}$ af Overskudet tilbage til Foreningens egne Formaal¹⁾.

Efter Regulativet af 20. December 1859 laa Myndigheden over Foreningens Lotteri i Virkeligheden hos de tre Administratorer, som Bestyrelsen valgte, og det var i nogle Aar GEISLER, ØBERG og CLÉMENT. Som tidligere omtalt havde Bestyrelsen i 1859 sejret over Generalforsamlingen i Spørgsmaalet om, hvem der var Lotteriets øverste Myndighed. I Forbindelse med Grundkøbet 1862 til Stiftelsen „Alderstrøt“ fik Generalforsamlingen imidlertid gennemtvunget en Ordning, der gav den Oprejsning for Nederlaget. Den ekstraordinære Generalforsamling den 18. Juni vedtog eenstemmigt, at den var højeste Myndighed i Lotterispørgsmaalet og gav derefter Decharge for Lot-

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1862-76, 435. — Forhandlingsprotokol 1876-91, 5. — Om Teknisk Skole, se Side 388-91.

teriets Regnskab for 1861, som den havde krævet forelagt¹⁾. Ved de nye Love af 14. Januar 1863 besluttedes (i § 35), at Bestyrelsen in pleno ledede Lotteriet og var ansvarlig over for Foreningen for dets hele Forvaltning og Driftsmaade²⁾.

Med Direktør MALLING var der nogen Utilfredshed. Hans Regnskabsaflæggelser, der skulde ske 15. Januar, kom ikke til Tiden og ikke med fornøden Omhu, og Bestyrelsen reprimanderede ham i Februar 1863 derfor, da dette Forhold gav Anledning til Kritik og tidsspildende Forhandlinger i Foreningen³⁾. I April fik man den ubehagelige Overraskelse, at MALLING havde et Underskud paa 4611 Rdlr. 4 Mk. 3 Sk.; den største Del deraf hidrørte fra udestaaende Fordringer; man afskrev straks 500 Rdlr. paa denne Gæld, nemlig hans tilgodehavende Gage, og for det resterende Beløb maatte de tidligere Administratorer — GEISLER, ØBERG og CLÉMENT — kautionere for MALLING; dog afskrev Generalforsamlingen 839 Rdlr. som uerholdelige Fordringer. Sin Gæld skulde MALLING forrente og afbetale med 1000 Rdlr. aarlig, som skulde tilbageholdes af hans Løn. Da Foreningen om Sommeren søgte om Fornylse af Lotteribevillingen, besluttede man samtidig, at fik man den, vilde man have en ændret Kontrakt med Malling, hvad man meddelte ham; da Koncessionen i Oktober blev givet for 1864 og 1865, fik han i December præsenteret Udkastet til den nye Kontrakt; men først i September 1864 blev den underskrevet⁴⁾

Den 18. Februar 1865 afgik Direktør H. C. MALLING ved Døden, og Foreningen antog Prokurator ROTHE til sammen med CLÉMENT og ØBERG at

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 564, 565 flg., 566 flg.

²⁾ De trykte Love af 14/1 1863.

³⁾ Netop ved denne Tid synes der at have været nogen Uorden med Lotteriet. Bestyrelsen havde indkaldt Revisorerne for Lotteriet til et Møde 11/2 1863 og til samme Møde anmodet Geisler om at komme til Stede for at overlevere den hos ham beroende Kontantbeholdning af Lotteriindtægten for 1861. Revisorerne kom, medens Geisler sendte en Skrivelse om, at han var forhindret ved Upasselighed, men at der hos ham beroede ca. 1200 Rdlr., hvoraf de 800 Rdlr. var indsat paa hans Folio i Privatbanken. 14/2 skrev Formanden J. Kornbech til Geisler, at han havde givet Budet Ordre til at hente Lotteriets Regnskab og Protokoller hos ham, og at man ønskede de øvrige Sager afgivet til Arkivet i næste Møde. 16/2 blev Kornbech, Øberg og Cortsen valgt til Administratorer, hvilket blev meddelt Geisler og Malling. 2/3 meddelte Kornbech Geisler, at man indbød ham til Bestyrelsesmødet 6/3 Kl. 6 Eftm. paa sædvanligt Sted, for at han kunde afgive den hos ham beroende Kontantbeholdning. 6/3 blev forelagt en Skrivelse „fra den tidligere Administration“, hvormed fulgte 800 Rdlr. kontant og Meddelelse om, at 2147 Rdlr. 1 Mk. 4 Sk., som med Renter stod i Sparekassen vilde komme i næste Uge; de blev ogsaa betalt til Kornbech 13/3 (Forhandlingsprotokol 1862-76, 37, 38, 41, 43. — Kopibog 1862-78, Nr. 17, 18-19, 20, 23-24, 70-71 af 7/2, 8/2, 14/2, 17/2, 2/3 1863).

⁴⁾ Forhandlingsprotokol 1862-76, 48, 50, 54, 69, 72, 97. — Kopibog 1862-78, Nr. 169-71, 172, 175, 220 af 7/7, 7/7, 16/7, 24/10 1863 og Nr. 39-40 af September 1864.

varetage Lotteriets Krav i hans Dødsbo; hans Universalarving Fru LYDICHE foreslog Foreningen, at den overtog Boet, og det skete. Ved den endelige Opgørelse viste det sig, at Lotteriet led et Tab paa 1322 Rdlr. 5 Mk. 8 Sk., hvoraf dog godt 727 Rdlr. var medgaaet til Skifteomkostninger¹⁾.

Lotteriets Styrelse og Virksomhed 1863-79. Foreningens Love af 1863 havde i § 35 bestemt, at Bestyrelsen in pleno ledede Lotteriet og var ansvarlig over for Generalforsamlingen for dets Forvaltning og Driftsmaade „i Overensstemmelse med et af Forsamlingen vedtaget Regulativ“. KRAMP udarbejdede og Generalforsamlingen den 2. Maj 1864 vedtog et Regulativ i 12 Punkter, hvorefter Bestyrelsen til Udførelsen af de mere specielle Forretninger og det daglige Tilsyn skulde vælge 3 Administratorer²⁾. Ved Lovene og Regulativet var formelt Tyngdepunktet flyttet til Generalforsamlingen; men i Virkeligheden var Ændringen ikke stor. Da MALLING døde i Februar 1865, førte Administratorerne foreløbig Virksomheden videre ved midlertidig at ansætte en af hans Kontorbetjente L. WINDING som Forretningsfører med en maanedlig Gage af 41 $\frac{1}{3}$ Rdlr. og en Assistent ZOËGA med en Maanedsløn af 15 Rdlr., samt et Bud, der skulde have et Værelse og Køkken plus 16 Rdlr. om Maaned³⁾. Da denne Ordning havde varet et Aarstid, viste det sig, at denne Form for Forretningsførelse havde medført en Besparelse paa 1613 Rdlr.; men da Administratorernes Arbejde samtidig var blevet mere omfattende, blev deres Honorar forhøjet fra 1000 til 1200 Rdlr.⁴⁾.

Lotteriet havde lidt Tab paa Direktør MALLING i 1865; fire Aar senere opdagedes en ny alvorlig Uorden i dets Forhold. I Foreningens Forhandlingsprotokol staar Formanden Murermester J. KORNBECHS Navn sidste Gang under et Møde den 19. Juni 1868; derefter nævnes et Par Gange, at han var syg, og først den 6. Februar 1869 afholdtes den ordinære Efteraarsgeneralforsamling for 1868, forsinket af „Formandens Sygdom“, „Bygningsarbejdet ved Foreningens nye Ejendom“ og „Opgørelsen af forskellige Regnskaber“. Viceformanden J. CORTSEN afgav Beretningen, og som et af Forhandlingspunkterne „satte Dirigenten følgende Spørgsmaal under Afstemning: Erklærer Generalforsamlingen sig tilfreds med den Ordning, som har fundet Sted med Hensyn til Major KORNBECHS Mellemværende med Foreningens Industrierlotteri? Denne Erklæring tiltraadte Forsamlingen bekræftende med en over-

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1862-76, 105 flg., 110, 112, 125, 129.

²⁾ De trykte Love af 14. Januar 1863. — Forhandlingsprotokol 1862-76, 72, 73, 81, 83 flg. — Regulativet af $\frac{2}{3}$ 1864 er trykt i Nyrop: Alderstrøst, 78-80, dog med urigtig Datering ($\frac{2}{3}$ 1864).

³⁾ Forhandlingsprotokol 1862-76, 106, 108, 110.

⁴⁾ Forhandlingsprotokol 1862-76, 126, 129.

vejende Majoritet af Stemmer.“ Denne Generalforsamling havde „samlet forskellig Sensation omkring sig“, udtaler NYROP, og BAUER skriver om „de uheldige Forhold, der til forskellige Tider opdagedes i Lotteriets Bestyrelse, og som man mente vilde foranledige betydelige Tab. Man kan tænke sig, hvilken Bevægelse dette fremkaldte i Foreningen. Der afholdtes flere stormende Generalforsamlinger; Formanden fratraadte; men det lykkedes ved en energisk Optræden at redde de som tabte ansete Beløb for Foreningen“¹⁾.

Episoden gav Anledning til, at der ved livlig Agitation skete en Masseindmeldelse af Medlemmer i Foreningen, og paa Generalforsamlinger 27. og 29. April og 4. og 5. Maj blev Foreningens Love og Lotteriets Regulativ underkastet Ændringer, der skulde sikre mod Gentagelser. Bestyrelsens Ansvar for Administrationen af Lotteriet blev forstærket, Revisorernes Gennemgang af Regnskaberne skærpet og et Kontroludvalg paa tre Medlemmer, valgt af Generalforsamlingen, nedsat. Senere paa Aaret vedtog Bestyrelsen nogle nærmere Bestemmelser for Lotteriets indre Styrelse, og den gav i Oktober Administratorerne fuldstændig Kvittering, da den endelige Opgørelse for samtlige Lotteriaar indtil Udgangen af 1868 var gennemset og befundet rigtig²⁾.

I Maj 1870 agtede Trondhjems Haandværkerforening at faa oprettet et Industrilotteri deroppe og bad derfor den københavnske Søsterforening om Oplysninger; CLÉMENT lovede at tage sig af Svaret, men havde aabenbart glemt det, for den 5. November telegraferede Foreningen i Trondhjem med Telegrafsvaer betalt, hvornaar de lovede Oplysninger kunde ventes; Formanden J. Cortsen lovede da, at de skulde blive sendt i Løbet af Ugen³⁾.

I Januar 1871 fik Bestyrelsen gennemført, at Lotteriets tre Administratører, ØBERG, CLÉMENT og P. C. OLSEN, udstedte et Garantibevis, „en Forpligtelse om at ville sikre vore Medbestyrere ethvert Ansvar, som disse i Anledning af den hele Forvaltning og i Overensstemmelse med Foreningens Love og Lotteriets Regulativ maatte have lige over for Foreningen og dens Generalforsamling“. Denne Erklæring „forvaredes i Jernskabet“ og indførtes i Kopibogen som et værdifuldt Dokument⁴⁾.

I 1876 begyndte man at drøfte nye Love og nyt Regulativ for Lotteriet, for Regulativets Vedkommende dog kun mindre Ændringer, foreslaaet af bl. a. P. C. OLSEN; de blev vedtaget paa Generalforsamlingen den 10. Maj.

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1862-76, 208. — Nyrop: Alderstrøst, 80-82, hvori flere Enkeltheder meddeles. — Bauer, 149 fig.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1862-76, 224-26, 226-30, 235, 247 fig., 253, 256.

³⁾ Bestyrelsen III c: Brev af 27/5 og Telegram (med Svar) af 5/11 1870. — Forhandlingsprotokol 1862-76, 298.

⁴⁾ Forhandlingsprotokol 1862-76, 325. — Kopibog 1862-78, Nr. 28 af 10/1 1871.

Aaret efter bestemte Bestyrelsen, at Administratorerne efter hver Series Afslutning skulde indbetale Nettoudbyttet til den, da den selv vilde foretage Fordelingen af Overskudet til dem, der efter Koncessionen havde Andel deri¹⁾).

Imidlertid blev Lotteriet efterhaanden ikke den gode Forretning for Foreningen, det oprindeligt havde været. De fede Aar var forbi; der var kommet en Række nye Lotterier til, og Konkurrencen trykkede; Udbyttet gik nedad og skulde nu deles med andre. I Februar 1878 bestemte Bestyrelsen, at der skulde opsamles et Reservefond paa 10 % af hver Series Overskud til Dækning af eventuelt Underskud paa senere Regnskaber²⁾). Sidst paa Aaret 1879 fik Haandværkerforeningen en Henvendelse fra et Udvalg af samtlige københavnske Lotteriers Bestyrelser; Udvalget sendte et Udkast til en Adresse til Justitsministeren om for Fremtiden at indskrænke Benyttelsen af sin Ret til at give Lotterikoncessioner. Lotteriets Administratorer indkaldte Bestyrelsen til et omgaaende Møde om Sagen, og her besluttede Bestyrelsen at meddele, at den for sit Vedkommende ikke ønskede at underskrive Adressen, da den ikke fandt sig berettiget til at forsøge paa at indvirke paa Ministeren i denne Retning³⁾).

Det er andetsteds omtalt, at Arkitekt H.W. BRINKOPFF ved en særlig Lejlighed tegnede Møbler for Haandværkerforeningens Lotteri⁴⁾); det kan desuden nævnes, at Arkitekten, Professor J.V. DAHLERUP i 1878 anmodede om Tilladelse til at tegne nogle af de Møbler, der udgjorde en Part af Gevinsterne i Lotteriet⁵⁾).

Lotteriets Leverandører og Kollektører. I 1869 besværede Urmagerlavet sig til Indenrigsministeriet over, at Lotterierne i Hovedstaden som Gevinster anvendte Ure af udenlandsk Fabrikat; stemte det med Lotteribevillingerne? Ministeriet sendte Sagen til Justitsministeriet, som bad Overpræsident C. J. C. BRÆSTRUP indhente Erklæringer derom hos Bevillingshaverne. Den 9. Juni afæskede han derfor Bestyrelserne for Haandværkerforeningen, for Bortlodningen af indenlandske Kunst- og Husflidsarbejder, for Idiotanstalten paa Gamle Bakkehus og for Københavns Sygehjem saadanne Erklæringer. Herpaa lød Haandværkerforeningens Svar den 31. Juli, at det ikke var den

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1862-76, 457, 458, 461. — Forhandlingsprotokol 1876-91, 6, 9-11, 11 flg. — Bestyrelsen XIII a: Brev af 1³/₃ 1876. — Kopibog 1862-78, Nr. 72 af 2⁰/₆ 1877.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1876-91, 67.

³⁾ Forhandlingsprotokol 1876-91, 141. — Bestyrelsen III d: Brev Nr. 60 af 5¹/₁₂ 1879.

⁴⁾ Se Side 402-04.

⁵⁾ Bestyrelsen III d: Brev Nr. 52 af 1¹/₁₁ 1878.

ubekendt, at de Ure, der bortspilledes af dens Lotteri, var udenlandske; „men da disse, ligesom mange andre Industrigenstande, der kommer fra Udlandet, her undergaar et Eftersyn og Regulering af etablerede Urmagere og derved saa at sige faar Stemplets af dansk Industri og tillige bærer danske Fabrikanters Navne, har vi ikke taget i Betragtning at benytte saadanne Ure til Gevinster. De er stedse velkomne for Spillerne, og Fordelen af at levere dette Fabrikat tilkommer Københavns Urmagere, der, hvis det ikke benyttedes, vilde være udelukkede fra at kunne levere Varer til Lotteriet, da de faa Ure, som helt fabrikeres her, bliver for dyre og ikke kan henregnes under kurante Handelsvarer“¹⁾).

I Januar 1870 fik Formanden en anonym Klage over, at en saakaldt „Familiesymaskine“, der som Gevinst var udstillet i Lotteriets Hovedkollektion, for Maskineriets Vedkommende var udenlandsk (tysk). Dagen efter opklarede Firmaet Bergmann & Hüttemeier, at Klageren var Bestyreren af Firmaets Udsalg N. NØRHOLM, men at Firmaet stillede sig bag hans Klage. Bestyrelsen afæskede Fabrikanten af den famøse Maskine C. KONERDING en Erklæring; han forsikrede, at den for største Delen var af dansk Oprindelse, „medens det selvfølgelig er uvæsentligt, at jeg forskriver enkelte Skruer og deslige Smaastykker fra Udlandet“; han tvivlede om, at Omhu for den danske Industri havde været Motivet til Konkurrentens Klage, og imødegik en Paastand om, at han var blevet udelukket fra Konkurrence paa Nakskovudstillingen. Bestyrelsen svarede derefter kort Bergmann & Hüttemeier, at Maskinen blev udført paa KONERDINGS Værksted og følgelig var dansk Fabrikat²⁾).

I 1870 blev det atter galt med Lotteriets Gevinsture. I Oktober sendte Urmagermester SPRINGBORG Bestyrelsen en Klage over, at et Ur, der var vundet af en Grosserer, havde været vurderet for højt; han forlangte Klagen behandlet paa Generalforsamlingen; forud havde han sendt flere Breve med personlige Angreb og hadefulde Insinuationer, som tydeliggjorde, at der bagved laa et privat Mellemværende mellem ham og Urmagermester J. A. ØBERG. Paa Generalforsamlingen stillede Bestyrelsen Forslag til en Dagsorden, der afviste SPRINGBORGS Klage med en Misbilligelse af, at han søgte „at rejse Splid og Kiv i Selskabet, der lettelig kan skade et saa vigtigt Anliggende, som Lotteriet har været og er for Foreningen og Standen“. Dagsordenen blev vedtaget, hvorimod en anden, stillet af Hofguldsmed DALHOFF, blev

¹⁾ Bestyrelsen III c: Brev af 9/8 1869. — Forhandlingsprotokol 1862-76, 242, 244. — Kopibog 1862-78, Nr. 255 af 31/7 1869.

²⁾ Bestyrelsen III c: Breve af 13/1, 14/1 og 20/1 1870. — Forhandlingsprotokol 1862-76, 277 fig., 279. — Kopibog 1862-78, Nr. 41 af 12/2 1870.

forkastet; den gik ud paa, at Bestyrelsen skulde sørge for, „at intet Stykke, hvor der er Spor af udenlandsk Arbejde, modtages til Lotteriet“¹⁾).

En Damaskvæver THOR PETERSEN fra Nakskov var flyttet til København og fik i Juni 1878 et meget rosende Skudsmaal fra Nakskov Haandværker- og Industriforening, som han i en lang Aarrække havde været Medlem af. I September sendte han „paa samtlige Væveres Vegne“ Haandværkerforeningen en Henstilling om paa Grund af den store Arbejdsløshed blandt Hovedstadens Vævere at overveje, hvorledes Lotteriets Gevinstindkøb af vævede Varer bedst kunde komme Producenterne til Gode, og hvorledes man bedst kunde sikre sig, at der ikke ved Mellemænd — Fabrikanter og Handlende, som ikke selv havde Væverier — skete Misligheder, saa Lotteriet „kom til at bortspille Varer paa vores Bekostning og Ruin“. Foreningen svarede, at de Fabrikanter og Vævere, man havde som Leverandører, alle havde Væverier med Svende efter Bedriftens Størrelse, at Varerne, der svarede til de forelagte Prøver, udelukkende var godt indenlandsk Fabrikat, samt at man derfor ikke saa nogen Grund til at tage Arbejdet fra dem og give det til andre; Lotteriet var dog villigt til nu og da at købe yderligere vævede Varer, naar Prøver blev fremlagt paa Hovedkontoret, og Prisen var billig²⁾).

Væverne havde sendt lignende Henvendelser til de andre Lotterier, og den 12. November meddelte THOR PETERSEN Haandværkerforeningen, at han samme Dag havde sendt alle Svarskrivelserne til Justitsministeriet, saa dette kunde se, at de havde været imødekommende. „Jeg har fra først til sidst misbilliget denne Fremgangsmaade, som nu er sat i Scene; men jeg havde kun 1 Stemme“, skriver han og karakteriserer sine Kolleger som umedgørlige, ubillige og uimodtagelige for Fornuftgrunde. Disse Udtalelser forklares

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1862-76, 309, 312-14. — Springborg gik til Domstolene og ved Lands-overretten vandt han over Haandværkerforeningen i Foraaret 1872. Inden for Foreningens egne Rammer gav dette Skridt Anledning til et pinligt Optrin. Mandag Aften 14/11 1870 kom Bestyrelsesmedlem, Skrædermester J. B. Schilder hen til et af Medlemmerne Carl F. Holst og sagde højroestet: „Hvad er det for Sludder, De kommer med om mig her i Foreningen? De har sagt — og Hr. Isbrand har tilladt mig at gentage det — at det er mig, der har forledt Hr. Urmager Springborg til at gaa til Politiet; jeg erklærer det for Løgn og dem, der siger det, for Løgnere!“ Holst svarede, at hans Hjemmelsmænd var Skomagermester Jensen og Frisør Bodé; den sidstnævnte vilde beedige, at han havde hørt Udtalelser i den anførte Retning paa Springborgs Bopæl under en Samtale mellem Springborg og Schilder. Hertil bemærkede Schilder, at Holst ikke skulde befatte sig med at rende med Sladder. Holst klagede til Bestyrelsen over, at et af dens Medlemmer havde overfuset ham i Lokalet, og bad den udvirke en Undskyldning fra Schilder (Forhandlingsprotokol 1862-76, 373. — Kopibog 1862-76, Nr. 65 af 18/5 1872. — Bestyrelsen III c: Brev af 18/11 1870).

²⁾ Bestyrelsen III d: Breve Nr. 46 og 47 af 18/6 og 21/9 1878. — Kopibog 1879 og 1884: Indlagt løs Koncept til Brev af 2/10 1878.

dels af hans Oplysning om, at han som Protest var traadt ud af Vævernes Udvalg, dels af en Bøn om Arbejde for Lotteriet, som han et Par Uger senere sendte Haandværkerforeningen; Kampen for Brødet synes at have faaet ham til at opgive Solidariteten med Kollegerne¹⁾).

Lotteriet havde i de første Aar sine Gevinster udstillet hos en af Kollektørerne, Enken CAROLINE MEYER, formedelst en aarlig Godtgørelse paa 200 Rdlr.²⁾. Som andetsteds omtalt flyttede denne Udstilling til Kronprinsensgade Nr. 7, da Foreningen købte denne Ejendom³⁾.

I 1877 indberettede Politidirektøren i København til Justitsministeriet, at adskillige Kollektører i København for Varelotterierne førte et Skilt, der ganske lignede Klasselotterikollektørernes, Skilte med Paaskrift „Autoriseret Industrilotteri Kollektør“ og forsynet med den kongelige Krone eller en Efterligning deraf; nogle af disse Kollektører havde vægret sig ved at efterkomme Politiets Krav om Skiltenes Fjernelse. Justitsministeriet anmodede derfor den 20. December Lotteriernes Bestyrelser – altsaa ogsaa Haandværkerforeningens – om at sørge for dette Misbrugs Ophør og om at indberette til Ministeriet, hvilke Skridt man i den Hensigt foretog. Haandværkerforeningen sendte et Cirkulære ud til sine Kollektører den 5. Januar 1878 om Sagen og bad dem drage Omsorg for at fjerne de kriminelle Skilte; til Ministeriet skrev man, at Kollektørerne ikke var autoriserede af Lotteriet og heller ikke stod i noget Afhængighedsforhold til dets Bestyrelse; man kunde derfor ikke ved en direkte Ordre paabyde dem at standse det paaankede Misbrug og havde i Stedet maattet indskrænke sig til at udsende et Cirkulære med en Anmodning i den Retning. I April meddelte Justitsministeriet, at 5 af Lotteriets Kollektører ikke havde villet efterkomme Bestyrelsens Henstilling, og bad Bestyrelsen ikke mere benytte disse Kollektører⁴⁾).

Alderstrøst grundlægges 1862. I Begyndelsen af 1862 havde Varelotteriets Overskudsfond naaet en Størrelse af ca. 30.000 Rdlr., og da mente Besty-

¹⁾ Bestyrelsen III d: Breve Nr. 54 og 57 af ¹²/₁₁ og ⁵/₁₂ 1878.

²⁾ Hendes Mand havde i 1861-62 paadraget sig en Gæld paa 1700 Rdlr. til Lotteriet og maatte ved to tinglæste Dokumenter stille Sikkerhed for Beløbet, men fik Lov at fortsætte som Kollektør, døde imidlertid kort efter, hvorefter Kollektionen blev overdraget midlertidigt til Sønnen og derefter til Enken, som fra 1864 fik 200 Rdlr. aarlig for Udstillingslokalet (Forhandlingsprotokol 1841-62, 546, 564 fig., 566. — Forhandlingsprotokol 1862-76, 7, 74, 75. — Kopibog 1862-78, Nr. 6 af ¹⁸/₁ 1864.

³⁾ Se Side 325.

⁴⁾ Bestyrelsen III d: Breve Nr. 44 af ²⁰/₁₂ 1877, Nr. 21 af ¹⁷/₄ 1878. — Kopibog 1879 og 1884: Løse Koncepter af 1878. — Trykt Cirkulære af ⁵/₁ 1878. — Forhandlingsprotokol 1876-91, 76.

Skrædderlauget

i København

Skrædderlauget i København: Lavets Gaard, Klintholmvej 12. - Nutidsværksted.

Københavns Slagterlaug: Lavets Velkomst, tegnet af Professor Anton Rosen.

relsen, den var naaet til det Tidspunkt, hvor den kunde forberede Opførelsen af en Fribolig for trængende Medlemmer af Standen; den haabede paa fortsat Udbytte af Lotteriet og paa frivillige Bidrag til Formaalet. Den 19. Februar forelagde Lotteriets Administratorer, GEISLER, ØBERG og CLÉMENT, et Udkast til nogle Grundbestemmelser for, hvorledes Sagen bedst kunde gribes an.

Under Navn af „Alderstrøst“¹⁾ skulde der opføres en Stiftelse med 80-100 Lejligheder paa dels 1 Værelse med Køkken for enkelte Personer, dels 2 Værelser med Køkken for Ægtepar eller 2 mandlige eller 2 kvindelige Personer, Friboliger for „gamle og trængende Medborgere og Medborgerinder af Haandværksstanden“ af pletfri Navn og Rygte, „der ved ugunstig Skæbne og Livsforhold er berøvet Udsigt til nødtørftigt Udkomme i Alderdommens Dage“. Med Tiden skulde der tillige ydes dem frit Brændsel og en ugentlig Pengeunderstøttelse. Til at gennemføre Foretagendet skulde der nedsættes en Byggekomité paa 10 Medlemmer, 5 valgt af Bestyrelsen og 5 valgt af Repræsentantskabet, og den skulde have Ret til at tilkalde yderligere 5 Medlemmer i eller uden for Foreningen. Den skulde organisere sig med Formand, Kasserer og Forretningsudvalg, og et Regulativ skulde fastsætte dens Forretningsgang. Komitéen skulde have Myndighed til at tage alle Bestemmelser om Stiftelsens Beliggenhed, Grundkøb, Bygningers Opførelse og Indretning, og den fik Raadighed over den Fond, der var beregnet til Stiftelsen. Skulde der foretages Laan mod Prioritet i Ejendommen, skulde dog Repræsentantskabets Samtykke indhentes. Komitéen var beslutningsdygtig, naar $\frac{2}{3}$ af Medlemmerne var til Stede, og Beslutninger skete ved simpel Flertalsafstemning. Naar Bygningen nærmede sig sin Fuldendelse, skulde Bestyrelsen udarbejde og Repræsentantskabet vedtage Statuter for Stiftelsen²⁾.

Bestyrelsen vedtog disse Grundbestemmelser, og den 26. Februar godkendte Repræsentantskabet dem ligeledes, dog med et Par Ændringer: Belægelsesretten til Friboligerne skulde underkastes nærmere Drøftelse, naar Statutterne skulde udarbejdes, og Byggekomitéen skulde indhente Repræsentantskabets Sanktion af Grundkøb og Byggeplan. Til Komitéen valgte Repræsentantskabet straks 5 Medlemmer: Tømremester F. C. THYMANN, Murermester J. KORNBECH, Snedkermester O. N. THORSEN, Malermester M. W. HAMMER og Skrådermester CHR. MØLLER, og faa Dage senere udpegede Bestyrelsen sine 5 Medlemmer: Malermester A. C. GEISLER, Urmagermester

¹⁾ Navnet skal efter Traditionen skyldes Lasenius Kramp, se Bauer, 138.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 548-50. — Grundbestemmelserne er aftrykt i Nyrop: Alderstrøst, 84 fig., og i K. V. Koch: Alderstrøst, 20 fig. Til disse to Værkers udførlige Behandling henvises i Almindelighed for de følgende Siders Vedkommende.

Alderstøt paa Nørrebrogade, opført 1862-63. (Fot. fra 1930).

J. A. ØBERG, Universitetsbogbinder D. L. CLÉMENT, Snedkermester J. CORTSEN og Hofstolemager C. B. HANSEN. De 10 Medlemmer tilkaldte straks LASENIUS KRAMP som 11. Medlem og Sekretær¹⁾.

Komitéeen fandt hurtigt en passende Grund; med Handelsgartner J. P. HANSEN enedes man om hans Grund foran paa Nørrebrogade, daværende Matr. Nr. 36 F 1, senere Nr. 190 af Udenbys Klædebo Kvarter, 10.192 Kvadratalen stor; Prisen var 13.500 Rdlr. Repræsentantskabet godkendte Købet den 15. April; men da Skøde- og Pantekontoret forlangte en Generalforsamlings Hjemmel for Købet, maatte man efter at have konfereret med Foreningens juridiske Konsulent indkalde en saadan den 27. Maj. Generalforsamlingen saa her en Lejlighed til at faa Oprensning for Nederlaget i Lotterispørgsmaalet²⁾ og forlangte som Pris for sin Bemyndigelse et fuldstændigt Regnskab for Lotteriet fremlagt – det skete den 18. Juni – og Ret til at sætte 4 Medlemmer ind i Komitéeen: Tømremester H. P. MØLLER, Muremester J. JOHANSEN, Snedkermester J. G. LUND og Tømremester G. JACOBSEN. Da disse Indrømnelser var gjort, fik Komitéeen den 11. Juni al mulig Fuldmagt til at bygge, disponere over Fonden og optage Prioriteter, idet der dog paa de halvaarlige

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 551 flg., 553.

²⁾ Se Side 293 flg.

Interiør fra Alderstrøst, Gaarden mod Nørrebrogade.

Generalforsamlinger skulde aflægges Beretning om Foretagendets Gang og Fondens Status¹⁾).

Den 8. Maj 1862 underskrevs og den 19. Maj tinglystes Skødet paa Grunden til Haandværkerforeningen²⁾, og nu skred man straks til Værket. Komiteéns Formand var CHR. MØLLER, dens Kasserer O. N. THORSEN. Et Byggeudvalg – KORNBECH, CORTSEN og THYMANN – overvaagede Arbejdet med Bygningen. Arkitekt var Bygningsinspektør THEODOR SØRENSEN, som ogsaa havde bygget St. Johannes Kirke paa Nørrebro, der var indviet Aaret før. Tegninger og Situationsplan var allerede i Maj blevet godkendt af Repræsentantskabet³⁾, og den 3. September blev Grundstenen lagt til Stiftelsen. Man mødtes paa denne Dag Kl. 12 med en Kreds af indbudte⁴⁾ i „Beständig borgerlig Forening“s Lokale paa Gamle Ravnsborg paa den anden Side af Nørrebrogade og begav sig derfra over til Byggepladsen, der var festligt

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 554, 555, 559, 560 flg., 562 flg., 565, 567-69.

²⁾ Det originale Skøde befinder sig stadig i Haandværkerforeningens Besiddelse.

³⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 560 flg.

⁴⁾ indbudt var blandt andre Justitsminister A. L. Casse, Departementschef i Justitsministeriet C. P. G. Leuning, Departementschef i Indenrigsministeriet J. C. Blichfeldt, Overpræsident, Kammerherre H. H. Lüttichau, Stiftamtmanden, Politidirektøren, Borgmestre og Raadmænd, Professor G. F. Hetsch, Professor C. G. Hummel.

smykket. GEISLER holdt en indledende Tale med Tak til de fremmødte, og til Ledsagelse af et Musikkorps blev der sunget en Sang af LASENIUS KRAMP. Derefter holdt Sognepræsten ved St. Johannes Kirke Hovedtalen og „nedbad Guds Velsignelse over det Værk, der nu skulde begyndes“. Overpræsident, Kammerherre H. H. LÜRTICHAU nedlagde Grundstenen, og der blev indmuret et Eksemplar af hver af de under Frederik VII prægede Kobber- og Sølvmonter samt en Sølvplade med Inskription¹⁾. Overpræsidenten motiverede et Hurra for Stiftelsen, der nu var paabegyndt, og man sang atter en Sang af LASENIUS KRAMP. GEISLER takkede paany de tilstedeværende, udtalte Haabet om, at det maatte lykkes ved almindelig Deltagelse at fuldende Værket og udbragte et Leve for Kongen. Bagefter gik man tilbage til Gamle Ravnsborg, til en Dejeuner med de indbudte, „hvor under en venlig og munter Stemning forskellige Skaaler udbragtes“²⁾.

Den første Bygning rejses og indvies. Nu gik det hurtigt med Byggeriet. Den 9. Oktober sendte Bygningskomitéen en Opfordring til at støtte Foretagendet med Penge og Arbejde ud til Byens Haandværkere gennem Lavene, og heri redegjorde man for den hele Plan. Ialt vilde man paa Grunden se at faa rejst tre Bygninger med tilsammen 157 Lejligheder; det var den første af disse Bygninger, den mod Nørrebrogade, der nu var i Arbejde. Den vilde komme til at koste ca. 50.000 Rdlr., bortset fra Grunden. Det viste sig snart, at mange fulgte Opfordringen til at yde Støtte³⁾.

Paa Foreningens 22-aarige Stiftelsesfest den 20. November var man allerede saa vidt, at man kunde fejre Kranshejsningen ved en Middag paa Gamle Ravnsborg; til den havde man givet ogsaa Haandværkere uden for Foreningen Adgang „af Hensyn til Sagens Interesse for den hele Haandværksstand“, som det hed i Cirkulæret til Lavene; Deltagerne i Middagen betalte 2 Rdlr. for 3 Retter Mad, Kage og $\frac{1}{2}$ Flaske Vin⁴⁾.

Faa Dage efter fik LASENIUS KRAMP til Opgave at udarbejde nogle Bestemmelser for Alderstrøst; midt i Maj 1863 kunde han forelægge Bestyrelsen sit Udkast til Fundatsen, og da der ogsaa kom et Udkast fra anden Side, fra Skrædermester CHR. MØLLER, Bygningskomitéens Formand, skulde de samarbejdes, ligesom der ogsaa skulde tages Hensyn til forskellige Ønsker og Bemærkninger. Det varede derfor en rum Tid, inden man naaede til at

1) Ordlyden er gengivet i Nyrop: Alderstrøst, 88, Kramps Sange ligesaa, 87-89.

2) Forhandlingsprotokol 1862-76, 8, 9-11, 19 fig.

3) Trykt Opfordring af $\frac{9}{10}$ 1862. — Kopibog 1841-62, Nr. 91-140 af $\frac{10}{10}$ 1862 (forst ekspe-deret $\frac{18}{10}$ s. A.).

4) Forhandlingsprotokol 1862-76, 21. — Trykt Cirkulære af $\frac{8}{11}$ 1862.

faa Fundatsen i sin endelige Form. Først paa Generalforsamlingen den 9. Maj 1864 fik man Fundatsen vedtaget, og kongelig Konfirmation paa den opnaaedes endda ikke før den 6. Juli 1865, idet et enkelt Udtryk maatte rettes — „Livsarvinger“ til „Arvinger“ — forinden, hvilket medførte en Del Skrivers og Forsinkelse¹⁾.

Efter Fundatsen skulde Stiftelsen ledes af Foreningens Bestyrelse, medens denne sammen med Repræsentantskabet skulde udgøre Stiftelsens Generalforsamling. Bestyrelsen skulde hvert Aar vælge en Kasserer, en Bogholder, en Sekretær og øvrige nødvendige Funktionærer; den skulde hvert Aar aflægge en Beretning og et Regnskab for Stiftelsens Generalforsamling; Regnskabet skulde revideres af to af Haandværkerforeningens Generalforsamling valgte Revisorer, og saavel Beretning som Regnskab skulde offentliggøres i Haandværkerforeningen²⁾.

Paa det Tidspunkt var Stiftelsen forlængst færdig og beboet. Den 2. September 1863 kunde efter Indbydelse FREDERIK VII tage Alderstrøst „i allernaadigst Øjesyn“. Kongen kom Kl. 9 Formiddag og blev ved Indgangen modtaget af Bestyrelsen og Bygningskomitéen og fik forevist de forskelligt indrettede Lejligheder i 1. og 2. Etage. Derefter begav Selskabet sig til Stiftelsens Forsamlingssal, som for Anledningen var smykket med Kongens Buste og Dekorationer paa Væggene, og her meddelte J. H. KORNBECH en Redegørelse for Foreningens Hensigter med Stiftelsen og for de Forhold, der var Baggrunden for Virksomheden; han fortalte ogsaa om Planerne for Fremtiden og takkede Kongen for hans Interesse for Sagen; han sluttede med at motivere et Leve for FREDERIK VII. Kongen svarede med at ønske Fremgang for Foretagendet og lovede sin Bistand dertil. „Herefter indtoges en Collation, hvor Formanden udbragte en Skaal for Hs. Majestæt, hvorpaa Allerhøjstsamme efter omtrent en Times Forløb begav sig bort og hilsedes ved Afskeden af et livligt og hjerteligt Leve!“ slutter LASENIUS KRAMP sin Beretning³⁾.

En ekstraordinær Generalforsamling havde den 3. August bestemt, at Bortgivelsen af Friboligerne i Stiftelsen skulde foretages af Bestyrelsen, Repræsentantskabet og Bygningskomitéen i Forening, indtil en Fundats var færdig

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1862-76, 25, 51, 53, 56, 58, 71, 72, 73, 82, 85-91, 97, 99 fig., 111. — Kopibog 1862-78, Nr. 7, 41 og 64 af $\frac{21}{11}$, $\frac{17}{9}$ og $\frac{30}{12}$ 1864, Nr. 23 af $\frac{29}{5}$ 1865. — Bestyrelsen III c. Breve af $\frac{9}{11}$ 1864, $\frac{18}{5}$ og $\frac{11}{7}$ 1865.

²⁾ Fundatsen er trykt i Nyrop: Alderstrøst, 172-77. — I det Hele henvises, hvad Detailler vedr. Alderstrøst angaar, til dette Værk, da dettes udførlige Behandling tilstrækkeligt maa motivere, at der i nærværende Arbejde kun gives en mere oversigtsmæssig Skildring af denne Side af Foreningens Virksomhed.

³⁾ Forhandlingsprotokol 1862-76, 61.

Alderstrøst paa Nørrebrogade, Interiør fra Gaarden mod Baggensgade.

for Alderstrøst. Det viste sig, at af Bygningens 48 Lejligheder tillod Økonomien Bortgivelse af de 15 som Friboliger, medens Resten maatte udlejes. Oktober Flyttedag 1863 indflyttede i disse 15 Boliger 7 Enker og 8 Ægtepar, en Glæde for 23 gamle Mennesker og en Begivenhed i Haandværkernes Verden og for det Nørrebro, der var ved at vokse op uden for Demarkationsterrænet, omkring St. Johanneskirken¹⁾. I Januar 1864 blev der udfærdiget et Ordensregulativ for Beboerne i Alderstrøst²⁾.

En Række Bidrag strømmede ind til Alderstrøst i disse Aar, fra Privatpersoner, som erkendte Betydningen af det paabegyndte Værk, og fra Haandværksslavene, som i disse første Aar efter Næringsloven samlede sig om filantropiske Opgaver. De Beløb, der paa denne Maade kom ind, var enten bestemt til at gaa direkte ind i Byggefondet, eller de blev givet som Legater, der skulde tilfalde Stiftelsens Beboere, saaledes at der blev arbejdet paa to Fronter: dels for en Fortsættelse af Byggeprogrammet og Udvidelse af Antallet af Friboliger, dels for gennem Legatkapitalen i Stiftelsens Understøttelsesfond at yde Beboerne den Pengehjælp, som det hele Tiden havde været Hensigten at supplere Friboligen med. En Redegørelse for de mange Gaver

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1862-76, 53, 57, 58, 59, 62, 63, 64, 65.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1862-76, 75, trykt i Nyrop: Alderstrøst, 177-79.

vilde føre for vidt og er allerede givet af NYROP i hans Bog om Alderstrøst. Enkelte af Gaverne vil blive omtalt i anden Sammenhæng¹⁾).

Opførelsen af Alderstrøsts første Bygning havde været betinget af, at et Prioritetslaan kunde opnaas, og et saadant havde man faaet i Sparekassen for København og Omegn; det var paa 30.000 Rdlr.; Bygningerne var forsikret i Landbygningernes Brandforsikring for 66.870 Rdlr., og Grund og Bygning stod ialt Foreningen i 76.191 Rdlr. 13 Sk.²⁾). Iøvrigt søgte man om og opnaaede ogsaa hos Myndighederne forskellige Skattelettelser under Henviisning til Friboligerne³⁾). Endelig kan nævnes, at Foreningen viste sin Tilfredshed med Arkitekten ved at tilstille ham et Ekstrahonorar paa 200 Rdlr.⁴⁾).

Den anden og tredie Bygning rejses. Skomagermester MOSTS Forslag om at rejse en Bolig for Krigsinvalider paa Alderstrøsts Grund er omtalt andetsteds⁵⁾). I Maj 1865 blev der forelagt en trykt Beretning om den første Bygnings Opførelse og samtidig meddelt, at Friboligernes Antal nu var 16; et Medlem, Bødkermester LARSEN, foreslog, at man yderligere opfordrede Haandværkerstanden til at yde Bistand til Stiftelsens Vækst. Denne Tanke blev overvejet, og i December 1866 sendte man Stadens Højesteretsadvokater, Overretsprokuratorer og Sagførere en Opfordring til, naar de var Folk behjælpelige med testamentariske Dispositioner, Oprettelse af Legater o. lign., at have Stiftelsen i venlig Erindring; Opfordringen var ledsaget af et Eksemplar af Stiftelsens Fundats, af Status pr. 31. December 1865 og en litograferet Tegning,

¹⁾ Nyrop: Alderstrøst, 184 fig. — Dog skal her gives Kildehenvisninger for Gaver 1862-69: Forhandlingsprotokol 1862-76, 13 fig., 45, 46 fig., 53, 54, 66, 69, 74, 78, 81, 92, 117, 148, 168, 175, 190 fig., 192, 197 fig., 205, 263, 264, 267 fig. — Kopibog 1862-78, Nr. 130, 134, 155, 174, 205, 207, 213 af $\frac{9}{4}$, $\frac{18}{4}$, $\frac{11}{6}$, $\frac{16}{7}$, $\frac{16}{10}$, $\frac{19}{10}$ og $\frac{7}{11}$ 1863; Nr. 1, 22, 37 af $\frac{9}{1}$, $\frac{9}{5}$ og $\frac{19}{7}$ 1864; Nr. 21, 22, 38, 86 af $\frac{16}{4}$, $\frac{9}{5}$, $\frac{21}{6}$ og $\frac{24}{12}$ 1867; Nr. 31, 64, 79, 116 af $\frac{24}{6}$, $\frac{17}{10}$, $\frac{31}{10}$ og $\frac{22}{12}$ 1868; Nr. 392 af $\frac{18}{11}$ 1869. — Bestyrelsen III c: Breve af $\frac{24}{4}$ 1863, $\frac{29}{11}$ 1867, $\frac{18}{12}$ 1868 og $\frac{19}{11}$ 1869.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1862-76, 17, 18, 81, 110. — Kopibog 1862-78, Nr. 144, 156 og 222 af $\frac{9}{5}$, $\frac{19}{6}$ og $\frac{7}{12}$ 1863. — Nyrop: Alderstrøst, 92 fig., hvor der er gjort Rede for Tilvebringelse af Midlerne til Opførelsen af 1. Bygning. — At man har passet paa Anvendelsen af Pengene, derom vidner en Skrivelse til Brand- og Vandkommissionen i København: Ved Grundgravningen havde man maattet flyttet en Vandrende, men Rendetræerne havde været saa raadne, at nye havde maattet anskaffes; man ansøgte Kommissionen om at faa de herved forvoldte forøgede Udgifter refunderet af Staden (Kopibog 1862-78, Nr. 137 af $\frac{27}{4}$ 1863).

³⁾ Forhandlingsprotokol 1862-76, 92. — Kopibog 1862-78, Nr. 211-212 af $\frac{31}{10}$ 1863 og Nr. 10-11 af $\frac{1}{2}$ og $\frac{3}{2}$ 1864 samt Nr. 64-65 af $\frac{26}{10}$ 1867.

⁴⁾ Kopibog 1862-78, Nr. 208 af $\frac{27}{10}$ 1863.

⁵⁾ Se Side 342.

der viste Planen for Foretagendet. I 1866 fik CLÉMENT oprettet et Bibliotek for Stiftelsens gamle Beboere. Da Centralkomiteén i København i December samme Aar bad om nærmere Oplysninger om Haandværkerforeningens filantropiske Virksomhed, fordi man overvejede, om der ikke burde skabes et Centralorgan for hele Københavns frivillige Fattigunderstøttelse, gav Foreningen beredvilligt Besked om baade Alderstrøst og Enke-Understøttelseskassen¹⁾).

Et Par Aar senere begyndte man at tænke paa Byggeriets Fortsættelse. Generalforsamlingen den 5. Maj 1869, som satte J. CORTSEN paa Formandsposten i KORNBECHS Sted, valgte ogsaa 5 Medlemmer²⁾ til et Udvalg, der skulde tage sig af Opførelsen af den næste Bygning paa Alderstrøsts Grund, Mellembygningen; Alderstrøsts Generalforsamling valgte yderligere 10 Medlemmer til Bygningsudvalget. Arkitekt THEODOR SØRENSEN var død i 1867, og man valgte derfor Professor J. H. NEBELONG til Arkitekt, og nu gik Arbejdet hurtigt. Den 5. August blev Grundstenen nedlagt; den 12. Oktober hejste man Kransen paa den nye Bygning og fejrede Begivenheden ved et Festmaaltid i Foreningen samme Aften med Overpræsidenten, Etatsraaderne COLLIN og EHLERS, Dagbladenes Redaktører o. a. som indbudte Gæster. Ud paa Sommeren 1870 stod Bygningen færdig, og Indflytningen skete i Oktober. I November 1869 havde man paany henvendt sig til Haandværkslavene, ialt 35, med Anmodning om Støtte med Penge eller Arbejde til Foretagendet. Ligeledes sendte man Kancelliraad, Kontorchef O. P. SCHLICHTKRULL Oplysninger om Alderstrøst og bad ham have den i venlig Erindring, naar ved Lejlighed Mulighed gaves for Støtte. Endelig anmodede man Sparekassen for København og Omegn om et Prioritetslaan paa 35-40.000 Rdlr.; Bygningen, der skulde omfatte 68 Lejligheder og Udhuse til Værksteder m. v., vilde koste ca. 82.000 Rdlr. at opføre, og Foreningen raadede selv over 45.000 Rdlr. Sparekassen bevilgede et Laan paa 35.000 Rdlr.³⁾

Samtidig med at den anden Bygning var blevet prioriteret, besluttede man at forsøge at faa ogsaa den tredie Bygning opført straks, med Façade ud imod Baggensgade. Man henvendte sig til Sparekassen for at faa den til at renoncere paa, at denne sidste Trediedel af Grunden dannede Sikkerhed for de allerede ydede Laan, og for at faa den til at lade sine Laan henstaa

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1862-76, 82, 92, 93, 94, 110 fig., 135, 137, 139, 141, 143. — Trykte Cirkulærer af December 1866, det ene fra Haandværkerforeningen, det andet fra Centralkomiteéns Udvalg. — Kopibog 1862-78, Nr. 6 af ¹⁹/₂ 1867.

²⁾ Tømrermester Fr. Thymann, Murermester N. Mathiesen, Snedkermester J. Cortsen, Malermester M. W. Hammer og Tømrermester H. P. Møller.

³⁾ Forhandlingsprotokol 1862-76, 235 fig., 251, 255, 256, 261, 278 fig. — Kopibog 1862-78, Nr. 341-75 af ⁶/₁₁, Nr. 380 af ¹¹/₁₁ og Nr. 391 af ¹⁸/₁₁, alle 1869. — Nyrop: Alderstrøst, 94.

Alderstrøst paa Nørrebrogade, Façade mod Baggensgade, opført 1870-71.

uopsagt fra Ejer til Ejer i 10 Aar; opnaaede man disse Indrømmelser, havde man Muligheder for at faa ogsaa den tredie Bygnings Prioriteter ordnet. I Marts 1870 svarede Sparekassen med et Afslag. I Februar sendte man en ny Opfordring til 79 Højesteretsadvokater, Over- og Underrettsprokuratorer og i Juli til Haandværkslavene om Støtte til den tredie Bygning, der skulde indeholde 48 Lejligheder ligesom den første. Man besluttede sig til at begynde Arbejdet med samme Arkitekt og samme Bygningskomité; den 1. Juli 1870 nedlagdes Grundstenen; den 17. September hejstes Kransen; i November ansøgte man Sparekassen om et Prioritetslaan paa 25-30.000 Rdlr., men fik i Januar 1871 paany Afslag; i Februar nedsatte man en Komité, der skulde forberede den Højtidelighed, hvormed man vilde fejre den 3. Bygnings og dermed hele Planens Fuldførelse; den bestod af CORTSEN, ROTHE, CLÉMENT og ØBERG. I Marts stod Bygningen færdig, og først i Juli indbød Foreningens Bestyrelse Kongen, Dronningen, Enkedronningen, Kronprinsen, Kronprinsessen, Arveprinsessen, Conseilpræsident, Greve L. H. C. H. HOLSTEIN, Justitsminister, Dr. jur. A. F. KRIEGER, Indenrigsminister, Kammerherre C. A. FØNNEBECH, Overpræsident E. E. ROSENØRN, Københavns fire Borgmestre og fire Raadmænd, Borgerrepræsentationens Formand, Etatsraad E. COLLIN og Departementschef i Justitsministeriet C. F. RICARD til en Indvielsesfest¹⁾. I Haandværkerforeningens Forhandlingsprotokol har LASENIUS KRAMP indført „Dagbladet“s Referat af Højtideligheden²⁾:

„Haandværkerforeningens Stiftelse Alderstrøst blev i Gaar (Mandag den 10. Juli) taget i Øjesyn af den kongelige Familie. Omtrent Kl. 2¹/₂ ankom Ds. Maj. Kongen og Dronningen, Kong GEORG (i dansk Admiralsuniform) og Ds. Kgl. Højheder Kronprinsen og Kronprinsessen med deres Følge og Kavallerer, Adjutanter og Hofdamer og hilstes af den langs Nørrebrogade opstillede Menneskemasse med Hurraraab. I Indkørselen til Bygningen modtoges de af Haandværkerforeningens Bestyrelse, til hvilken flere indbudte havde sluttet sig.“

Gæsterne besaa Bygningen under CORTSENS Vejledning, og der blev i Salen sunget første Del af en Kantate af LASENIUS KRAMP, hvorefter Sognepræsten ved St. Johannes Kirke J. C. R. FRIMODT tog Ordet. Han gav først en kort Beretning om Alderstrøsts Tilblivelse, meddelte, at hele Komplekset havde kostet 210.000 Rdlr., og oplyste, at af de 174 Lejligheder var 6 ind-

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1862-76, 279, 283, 285 fig., 289, 302 fig., 315, 325, 328, 329. — Kopibog 1862-78, Nr. 42 af ¹⁴/₂ 1870, Nr. 46-124 af Februar 1870, Nr. 205-40 af ²¹/₇ 1870, Nr. 314 af ⁸/₁₁ 1870, Nr. 83-92 af ¹/₇ 1871, Nr. 93-107 af ⁸/₇ 1871. — Bestyrelsen III c: Breve af ⁸/₂ 1870 og ¹⁰/₁ 1871.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1862-76, 339-43, aftrykt fuldstændigt i Nyrop: Alderstrøst, 94-98, hvorfor der her kun gives et kort Uddrag.

rettet til Butikker, 98 var bortlejet for en moderat Leje og 70 var Friboliger, gav et Rids af Planerne for Fremtiden og nævnte, at Understøttelsesfondet nu var paa 10.000 Rdlr. Derpaa holdt han en længere Tale af religiøst Indhold og sluttede med en Bøn¹). Kantatens sidste Del blev sunget; CORTSEN takkede de høje Gæster for deres Nærværelse, og Kongen udtrykte sin Glæde over, hvad han havde set, og tilføjede Ønsker for Alderstrøsts Videreførelse. „Efter i kort Tid at have underholdt sig med enkelte af de tilstedeværende forlod Kongefamilien Kl. 3¹/₄ under Hurraraab Stiftelsen og begav sig med det ordinære Jernbanetog tilbage til Fredensborg.“

Stiftelsens Virksomhed 1871-79. Endnu i nogle Aar gav Lotteriet store Overskud til Fordel for Alderstrøst, før Konkurrence fra andre Lotterier begyndte at gøre sig mærkbart gældende. Ogsaa andre Bidrag og Legater strømmede stadig ind til denne Del af Foreningens Virksomhed; Enkeltheder derom skal ikke meddeles her²). Stiftelsen havde sin egen Opsynsmand, sit eget Bygningstilsyn, sin egen Bogholder og Kasserer. Paa Generalforsamlingen den 29. April 1874 kunde det meddeles, at Alderstrøst nu var gældfri, et stolt Resultat efter saa faa Aars Forløb. I 1875 fik Stiftelsen baade en Inspektør og en Læge; den førstnævnte var en Premierløjtnant, fhv. Glarmester KNUD KNUDSEN, den anden Dr. MARIUS MØLLER. Fra Haandværkerstiftelsen i Helsingør fik Foreningen i Begyndelsen af 1870 en Forespørgsel, om Barberer, Konditorer, Bagere, Brændevinsbrændere, Bryggere, Destillatører og Slagtere kunde henregnes til Haandværkere; man var ved Uddeling af Fribolig kommet i Tvivl herom. Haandværkerforeningen svarede, at Bryggere, Brændevinsbrændere og Destillatører vel nærmest henregnedes til Haandværkerstanden og ogsaa kunde optages i Haandværkerforeningen; men de havde ikke Adgang til Friboliger i Alderstrøst; for de øvrige Fags Vedkommende var der ikke Tvivl om, at de skulde betragtes som Haandværk. Ved samme Tid gav Foreningen efter Anmodning fra Understøttelsesforeningerne disses Ledelse en Fortegnelse over sine faste understøttede og lovede at meddele Af- og Tilgang paa Fortegnelsen. I 1877 søgte Haandværkerforeningen i Køge, som netop havde faaet fuldført en Stiftelse,

¹) Bestyrelsen takkede ¹²/₇, 1871 Frimodt for hans Bistand ved Indvielsen (Kopibog 1862-78, Nr. 110 af 1871).

²) Der henvises i denne Henseende til Nyrops og Kochs Værker; dog skal her gives nogle Kildehenvisninger for Gaver 1870-79: Forhandlingsprotokol 1862-76, 281, 286, 287, 296, 301 flg., 307, 309, 311 flg., 358. — Kopibog 1862-78, Nr. 15, 139, 173, 180, 245, 247, 295 og 296 af ¹⁷/₁, ²⁴/₂, ¹⁹/₄, ³⁰/₅, ⁴/₈, ¹⁹/₁₀ og ²⁸/₁₀ 1870; Nr. 10 og 60 af ¹⁴/₁ og ⁴/₄ 1871; Nr. 103 af ¹⁹/₉ 1877. — Kopibog 1879 og 1884, Nr. 63 af ³/₅ 1879. — Bestyrelsen III c: Breve af ¹³/₇ og ⁸/₁₀ 1870, ²/₁ og ²⁰/₇ 1871.

Vejledning til Udarbejdelse af Statuter for den hos den københavnske Forening¹⁾.

LASENIUS KRAMP foreslog i 1876, at trykte Meddelelser om Alderstrøst aarligt blev udsendt; han fik Affattelsen overdraget; men hans Sygdom og Død hindrede ham i at udføre Arbejdet. Fra 1881 kom imidlertid saadanne Beretninger, udarbejdet af Carl R. ETTE. I 1877 foreslog Stiftelsens Læge og fik gennemført en billigere Medikamentordination. Samme Aar fik Foreningen fra Magistraten Anmodning om Oplysninger om Virksomheden, da der skulde udarbejdes en Statistik over Velgørenheden i København, og ved den Lejlighed bragte CARL R. ETTE Alderstrøsts Arkiv og Legatdokumenterne i Orden; han foreslog en Forandring af Legattavlerne i Alderstrøsts Porte og fik den gennemført. I 1878 fastslog man, foranlediget af en Forespørgsel fra Kunstdrejerne, at ingen kunde erhverve „Belæggelsesret for evige Tider“ i Stiftelsen ved at indbetale Penge til Frigørelse af nye Friboliger; kun en vis begrænset Belæggelsesret kunde erhverves. Samme Aar blev Alderstrøsts Porte istandsat med Lofts- og Vægdekorationer; Hovedporten ved Nørrebrogade fik sort- og hvidtavlet Marmorgulv og Betonfriser paa Væggene. Sidst paa Aaret fik LASENIUS KRAMPS Enke bevilget Fribolig i Stiftelsen; hun var da 70 Aar og boede her til sin Død i 1889²⁾.

Allerede i 1871 havde man sikret sig Udvidelsesmuligheder for Alderstrøst. Den 22. August d. A. havde man faaet Skøde paa en 1408 Kvadratalen stor Grund, Matr. Nr. 595 af Udenbys Klædebo Kvartér, mellem Alderstrøst og Blaagaardsgade. I November 1877 vedtog Bestyrelsen at lade Arkitekt V. TVEDE udarbejde Skitser til en ny Bygning paa denne Grund; Byggeplanerne blev vedtaget af Alderstrøsts Generalforsamling den 11. Februar 1878 og af Haandværkerforeningens Generalforsamling den 3. April s. A., sidstnævnte Sted efter nogen Modstand; Bestyrelsen og Repræsentantskabets Formand skulde være Byggeudvalg, medens CORTSEN, ROTHE, ETTE og N. MATHIESEN udgjorde et snævrere Udvalg, der havde Tilsyn med Opførelsen. Som Arkitekt fungerede denne Gang V. TVEDE. Den 21. Maj blev Grundstenen nedlagt; den 6. August hejstes Kransen, og ved April Flyttedag 1879 blev Bygningen taget i Brug. Den kostede 57.295 Kr. 30 Øre og indeholdt 28 Lejligheder, hvoraf de 8 straks blev Friboliger. Et Tillæg til Fundatsen, som var kongeligt

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1862-76, 276 flg., 279, 285, 293 flg., 319, 421. — Bestyrelsen III c: Brev af $\frac{28}{1}$ 1870. — Kopibog 1862-78, Nr. 34 af $\frac{9}{2}$ 1870. — Bestyrelsen XIII a: Brev af $\frac{23}{12}$ 1875. — Bestyrelsen III d: Brev Nr. 12 af $\frac{7}{3}$ 1877. — Om det indre Liv i Alderstrøst i disse Aar henvises paany til Nyrop: Alderstrøst, særlig Side 117-129.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1876-91, 41, 43, 59 flg., 77. — Bestyrelsen XIII a: Brev af $\frac{23}{2}$ 1876. — Bestyrelsen III d: Brev Nr. 19 af $\frac{7}{6}$ 1877 og Nr. 1 af $\frac{26}{12}$ 1878 (under Breve 1879). — Kopibog 1862-78, Nr. 74 og 76 af $\frac{23}{6}$ og $\frac{30}{6}$ 1877. — Nyrop: Alderstrøst, 195, 221.

konfirmeret den 6. Juli 1865, blev udarbejdet og fik kongelig Konfirmation den 11. Juli 1878; Lægen og Inspektøren fik Gageforhøjelse paa Grund af deres forøgede Virksomhed, og Arkitekten fik en Takkeskrivelse, fordi han uden Vederlag havde udarbejdet alle Planerne til den fjerde Bygning. Samtidig søgte man om Fritagelse for Bygningsafgift ogsaa for denne Del af Alderstrøst; men fik det Svar, at det først kunde ske, naar et Par Værksteder ikke længer var udlejet¹⁾.

Nu raadede Alderstrøst over ialt 195 Lejligheder, hvoraf de 153 var Friboliger, og hele Stiftelsen var gældfri. Haandværkerforeningen kunde med Rette være stolt af det Resultat, den paa en Snes Aar havde naaet; det var i Sammenligning med andre tilsvarende filantropiske Foretagender virkelig imponerende, hvad den her havde naaet i disse Aar, hvor den efter Næringslovens Vedtagelse havde trukket sig tilbage fra offentlig Virksomhed af anden Art. Gamle, veltjente Haandværkere og deres Hustruer eller Enker fik her et Fristed, hvor de forholdsvist ubekymret kunde henleve deres sidste Aar, ofte passet af en nær Slægtning, som havde faaet Tilladelse til at følge med dem ind i Lejligheden i Alderstrøst, naar Forholdene talte for det²⁾. Og saa havde denne Side af Haandværkerforeningens Virksomhed endda ikke naaet sin fulde Storhed.

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1876-91, 56, 63, 65 fig., 67, 73, 75, 81, 89, 107, 109, 111, 130, 131, 133. — Kopibog 1879 og 1884: Løs Koncept til Brev af $11/8$ 1878, Nr. 29, 38, 40—42, 71, 124, 145-46 af $11/3$, $5/4$, $8/4$, $28/5$, $16/9$ og $16/10$ 1879. — Bestyrelsen III d: Brev Nr. 39 af $18/7$ 1878; Nr. 50 og 53 af $8/10$ og $23/10$ 1879. — Nyrop: Alderstrøst, 98. — I 1878 maatte Alderstrøst bidrage godt 206 Kr. til Blaagaardsgades Reparation. I 1879 anmodede man Stads-konduktøren om at faa de to Grunde lagt sammen.

²⁾ Lejlighedsvis kunde det naturligvis forekomme, at Beboerne ikke ganske stod Maal med de Krav, man maatte stille paa et Sted som dette; Truslen om at blive berøvet Friboligen var dog i Regelen tilstrækkeligt til at lægge en Dæmper paa et uroligt Gemyt. Et Eksempel paa anden Misforstaaelse af Alderstrøsts Karakter skal nævnes: I August 1877 fik en Kurvemager Chr. Nielsen Fribolig, og han ansøgte da om Lov til at tage sin mangesaaarige Husbestyrerinde, den 58-aarige Sophie Nymann med, da han ofte paa Grund af Gigt ikke var i Stand til at hjælpe sig selv; hun havde været i Huset hos ham, medens hans Kone levede, og nu i 12 Aar styret Hus for ham, og hun ernærede sig ved at sy Herreklæder. Kurvemagerens Andragende blev bevilget; men man kan tænke sig Bestyrelsens Overraskelse, da den et Par Maaneder efter erfarede, at han havde giftet sig med Husbestyrerinden. Man sendte ham en Skrivelse, hvori man skarpt misbilligede hans Skridt og udtalte, at kun hans høje Alder havde afholdt den fra øjeblikkelig at berøve ham Friboligen; der kunde aldeles ikke være Tale om, at hans nye Hustru, „der saaledes er blevet indsneget i Stiftelsen“, efter hans Død kunde blive boende i den Fribolig, han som Enkemand havde faaet; hans Understøttelse vilde ogsaa stadig blive beregnet som for Enkeltperson. Kurvemager Nielsen, der var født Aar 1800, døde i September 1884, og hans Enke, født 1820, fik da alligevel Lov til at blive i Stiftelsen, indtil hun i Marts 1899 flyttede ud til nogen Familie (Bestyrelsen III d: Brev Nr. 28 af $17/8$ 1877 og Nr. 83 af $21/12$ 1880. — Forhandlingsprotokol 1876-91, 44 og 55 fig., 174 fig. — Kopibog 1862-78, Nr. 132 af $11/12$ 1877. — Nyrop: Alderstrøst, 194).

Borgerrepræsentationsvalg og Grundlovsfester. Endnu i nogle Aar efter 1862 afholdt Haandværkerforeningen Prøvevalg til Borgerrepræsentationen. I 1862 udpegedes 8 Kandidater, hvoraf 4 var Haandværkere¹⁾, og i 1863 faldt Valget paa 7 Kandidater, hvoraf kun J. CORTSEN kunde siges at være Haandværker; Bestyrelsen havde ved denne sidste Lejlighed givet nogle bestemte Kandidater sin Anbefaling over for Medlemmerne og tillige oplæst en Henvendelse fra C. V. RIMESTAD om at støtte Brygger J. W. HEYMANN, og Forsamlingen havde fulgt disse Anvisninger. Samtidig hævdede der sig Stemmer for, at man burde træde i Samvirken med andre Kredse af Vælgere, som ogsaa udpegede Kandidater, saaledes et Møde af Redaktører i Forbindelse med andre Borgere. J. KORNBECHE skrev derfor Dagen efter Prøvevalget til Redaktør CARL PLOUG og bad, om han ved deres Prøvevalg næste Dag vilde forelægge Haandværkerforeningens Kandidatliste, saa der muligvis kunde samles et tilstrækkeligt Antal Stemmer om nogle af dens Navne til det endelige Valg²⁾.

Faa Dage efter Valget 1863 fik Haandværkerforeningen en Henvendelse fra Bestyrelsen for Kommunalforeningen for København og Forstæder. „Da det ved de sidst afholdte Valg paa Borgerrepræsentanter atter har vist sig, at disse Valg er lagt i enkelte Mænds Hænder, hvortil Grunden maa søges i det nu bestaaende, højst mangelfulde Valgsystem“, indbød man Haandværkerforeningens Bestyrelse til sammen med 5 andre Foreningers Bestyrelser at mødes med Kommunalforeningens i Studenterforeningens Lokale i Boldhusgade Fredag den 27. Marts Kl. 8 Aften for „at tage under Overvejelse, enten in pleno eller igennem et Udvalg, hvad der maatte kunne være at foretage i denne vigtige Sag“. Haandværkerforeningen besluttede at følge Indbydelsen, og paa Mødet blev der nedsat en Komité, bestaaende af eet Medlem fra hver Forening – for Haandværkerforeningen CLÉMENT – som udarbejdede et Andragende til Indenrigsministeren om en Ændring i Valgmaaden. Den 10. Juni holdt Bestyrelserne paany et Plenarmøde, hvor Andragendet godkendtes; derefter skulde det forelægges de respektive Foreningers Generalforsamling til Vedtagelse, hvilket i Haandværkerforeningen skete den 26. Juni „eenstemmigt uden nogen Bemærkning“. Endelig blev det af de 5 Foreninger vedtagne Andragende overgivet til Ministeriet³⁾.

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1841-62, 552, 553. — De udpegede var: Major i Generalstaben V. H. F. Abrahamson, Apoteker A. Benzon, Inspektør C. Brix, Universitetsbogbinder D. L. Clément, Snedkermester J. Cortsen, Etatsraad, Dr. med. E. A. Dahlerup, Naalemagermester P. C. Hjorth jun. og Bagermester C. J. A. Scherfig.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1862-76, 40, 41 flg. — Kopibog 1862-78, Nr. 74 af $\frac{7}{3}$ 1863.

³⁾ Forhandlingsprotokol 1862-76, 44, 45, 54, 55. — Bestyrelsen III c: Breve af $\frac{17}{3}$ og $\frac{2}{6}$ 1863. — De 5 Foreninger var: Kommunalforeningen for København og Forstæder, Københavns Grundejerforening, Udenbys Grundejerforening, Arbejderforeningen af 1860 og Haandværkerforeningen.

Alderstøst paa Nørrebrogade, Façade mod Blaagaardsgade, opført 1878-79.

Andragendet havde bedt Indenrigsministeren overveje, om ikke en Del af Ulemperne ved Valgmaaden kunde hæves ad administrativ Vej, og Ministeriet indhentede i August Magistratens Udtalelse om Sagen. Magistraten forelagde den for Borgerrepræsentationen og foreslog derefter den 3. Oktober Ministeriet nogle mindre, rent valgtekniske Reforme, som administrativt kunde ordnes, og meddelte, at der vilde blive indledt Forhandlinger om Revision af Valgbestemmelserne for København. Sidst i Oktober gav Magistraten Foreningerne Meddelelse herom, ogsaa Haandværkerforeningen, og om, at der nu var nedsat et Fællesudvalg af Magistrat og Borgerrepræsentation om denne Revision. Resultatet kom til at foreligge i Lov om Borgerrepræsentantvalget i København af 23. December 1865¹⁾.

Foreningens Forhandlingsprotokol indeholder for 1865 den Oplysning, at det blev vedtaget, „at man i dette Aar ikke skulde afholde noget Prøvevalg paa Borgerrepræsentanter“. I Februar 1867 opfordrede Københavns Grundejerforening Haandværkerforeningen til at sende Delegerede, f. Eks. 3 Medlemmer af Bestyrelsen, til et Møde i Grundejerforeningens Lokale paa Østergade for sammen med 3 andre Foreningers Delegerede at foretage Prøvevalg paa Borgerrepræsentanter; man svarede, at hvis der fra Haandværkerforeningens Side skulde foretages noget i Anledning af Valget, vilde man som tidligere foretrække et Prøvevalg inden for Foreningens egne Rammer. Det ses dog ikke af Forhandlingsprotokollen, om der blev foretaget noget i Retning af Prøvevalg²⁾.

I 1869 sluttede Industriforeningen og Arbejderforeningen sig sammen ved Valget, nedsatte et Udvalg paa 3 Medlemmer fra hver af de to Foreninger og indbød derpaa Vaabenbrødrenes Københavnsafdeling, Grosserersocietetet, Grundejerforeningen og Haandværkerforeningen til at delegere henholdsvis 3, 2, 1 og 1 Medlem til Udvalget, der i Forening skulde redigere en Kandidatliste, som man vilde anbefale til Valget; Haandværkerforeningen valgte CORTSEN ind i dette Udvalg. Han blev ogsaa valgt Aaret efter, da Industriforeningen paany havde taget Initiativet³⁾. Herefter synes Haandværkerforeningen ikke længere at have deltaget i eller interesseret sig for noget Prøvevalg til Borgerrepræsentationen.

Haandværkerforeningen havde tidligere Gang paa Gang nægtet at imødekomme Opfordringer til at deltage i Planlæggelse af Grundlovsfester, idet man fastholdt, at Foreningen var upolitisk⁴⁾. I 1860'erne skete der en Ændring

¹⁾ Kopibog 1862-78, Nr. 221 af 29/10 1863.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1862-76, 107, 145 flg., 154. — Bestyrelsen III c: Brev af 23/2 1867. — Kopibog 1862-78, Nr. 12 af 28/2 1867.

³⁾ Forhandlingsprotokol 1862-76, 204, 284. — Bestyrelsen III c: Breve af 28/1 1869 og 2/3 1870.

⁴⁾ Se Side 235 flg.

Københavns Smedelaug: Smedejernsgitter paa Frederiksborg Slot.

Københavns Snedkerlaug: Lavets Lade.

i dette Standpunkt. I Maj 1863 bad C. V. RIMESTAD paa Arbejderforeningens Vegne Haandværkerforeningen deltage i Dannelsen af en Komité til Højtideligholdelse af Grundlovsdagen, uden at det ses med hvilket Resultat; men i Maj næste Aar fik man en lignende Opfordring fra ham, og da valgte Foreningen D. L. CLÉMENT, J. A. ØBERG og F. C. THYMANN til Festkomitéen. I Maj 1869 fik Foreningen fra Borgmester, Etatsraad L. C. LARSEN Anmodning om at delegere et Medlem til i Forening med Borgerrepræsentationens Formand og ham selv at forhandle om Aarets Grundlovsfest; Foreningen sendte sin Formand J. CORTSEN. Noget tilsvarende gentog sig i alt Fald i 1870 og 1873¹⁾).

Toldspørgsmaalet. Gentagne Gange deltog Haandværkerforeningen i Henvendelser til Regering og Rigsdag angaaende Toldspørgsmaalet; men det var kun med en vis Kølighed, den omfattede denne Sag; Spørgsmaalet kom aldrig til at spille den Rolle for Haandværkerforeningen, som det spillede for Industriforeningen, hvor det satte Sindene i stærk Bevægelse²⁾). Uden større Indsats fulgte Foreningen i denne Sag de Foreningers Initiativ, hvis Anskuelser den stod nærmest.

I Februar 1862 blev der i København stiftet en Frihandelsforening; men over for den dannedes der samme Aar en Forening til Varetagelse af Industriens Tarv, især i Toldspørgsmaalet, Foreningen af 1862 til den indlandske Industris Fremme. Frihandelsforeningen vedtog i Foraaret 1863 at rette en Henvendelse til Rigsraadet, der da forhandlede om en ny Toldlov, for at faa ændret Lovforslagets Tariffer i mere liberal Retning. I Haandværkerforeningens Forslagsprotokol anmodede 27 Medlemmer kort efter Bestyrelsen om at sammenkalde et Møde, hvor man kunde sætte Frihandelsforeningens Beslutninger under Debat, „da 5 % Værditold næppe kan være de Industridrivende uredkommende“. Paa den ordinære Generalforsamling den 27. April kunde D. L. CLÉMENT imidlertid oplyse, at der fra Foreningen af 1862 vilde blive indsendt et Modandragende. En ekstraordinær Generalforsamling den 16. Maj drøftede derpaa Sagen; der taltes om de af Frihandelsforeningen tilsigtede „voldsomme og pludselige Brud i den hidtil bestaaende Toldlovgivnings Udvikling“, og efter en vidtløftig Diskussion vedtog man med alle Stemmer mod een at bemyndige Bestyrelsen til at udtale over for Rigsraadet, at Foreningen i eet og alt sluttede sig til den af Foreningen af 1862 indgivne Adresse. Dette gjorde Bestyrelsen i en Skrivelse til Rigsraadet

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1862-76, 92, 239, 295 flg., 401. — Bestyrelsen III c: Breve af 16/5 1863 og 11/5 1869. — Kopibog 1862-78, Nr. 24 af 16/5 1864 og Nr. 221 af 12/5 1869.

²⁾ Nyrop: Industriforeningen, 130-33.

samme Dag. Den Modadresse, Haandværkerforeningen saaledes støttede, udtalte efter en længere Motivering, at man i det Hele – om ikke i alle Enkelt-heder – sluttede sig til det af Regeringen forelagte Lovforslag med Told-tariffer, det, der blev til Toldloven af 4. Juli 1863¹⁾.

I Efteraaret 1871 blev der forelagt Rigsdagen et Forslag til en ny Lov om Toldafgifter, som gik i mere frihandelsvenlig Retning. Det vakte stærkt Røre i Industri- og Haandværkerkredse, og der blev i November indgivet en Adresse til Rigsdagen, underskrevet af en Række Industridrivende og Haandværkere, mod Lovudkastet, hvis Tarifsatser man ønskede behandlet i en særlig nedsat Kommission af Sagkyndige; blandt Underskriverne træffes J. CORTSEN og en hel Række af Haandværkerforeningens andre ledende Folk. Det var paany Foreningen af 1862, der stod bag Adressen, og i Marts 1872 bad den Haandværkerforeningens Bestyrelse forsyne et Eksemplar af Adres-sen med Paategning om, at den tiltraadte dens Anskuelser om den „ødelæg-gende Virkning, en pludselig eller snarlig Ophævelse af al Told paa udenlandske Haandværks- og Industrifrembringelser utvivlsomt maa have for de inden-landske“. Bestyrelsen tiltraadte straks Adressen, da Sagen hastede, og Adres-sens Anskuelser stemte overens med Foreningens, saaledes som de ogsaa var tilkendegivet i 1863. Imidlertid blev Finansministeren C. E. FÆNGER endnu i Marts erstattet med L. H. C. H. HOLSTEIN-HOLSTEINBORG, som atter afløstes den 1. Juli af A. F. KRIEGER, og Foreningen af 1862 mente det nødvendigt at forny Adressen specielt til ham; den bad derfor Haandværkerforeningens Bestyrelse atter medvirke ved sin Underskrift, hvilket utvivlsomt er sket, selvom der ikke ses noget derom i Foreningens Protokoller²⁾.

I Efteraaret 1874 arbejdede Grosserer JACOB COHN for en Omordning af Toldbodforholdene og vilde have et Andragende derom sendt til Rigsdagen; paa hans Opfordring udtalte Haandværkerforeningens Bestyrelse, at den fandt Omordningen nødvendig og derfor ganske kunde tiltræde hans Adresse³⁾. I Foraaret 1879 henstillede Skomagerlavets Oldermænd SØREN NIELSEN KNAPP til Haandværkerforeningens Bestyrelse, at den tog Initiativet til ved en Henvendelse til Lovgivningsmagten at søge Beskyttelse mod den Skade, som fremmede Fabrikanter foraarsagede de københavnske Haandværkslav, for ad den Vej at faa Haandværkernes Kaar forbedret. Man svarede ham, at han hellere maatte forebringe dette Anliggende gennem Haandværker-foreningen for dets rette Forum, „den samme Sommer sammentrædende

¹⁾ Bestyrelsen III a: Forslagsprotokol 1842-65, under $\frac{25}{4}$ 1863. — Forhandlingsprotokol 1862-76, 50, 51, 52. — Kopibog 1862-78, Nr. 149 af $\frac{10}{5}$ 1863.

²⁾ Trykt Adresse til Rigsdagen af November 1871. — Bestyrelsen XIII a: Breve af Marts og $\frac{17}{9}$ 1872. — Forhandlingsprotokol 1862-76, 364 fig.

³⁾ Kopibog 1862-78, Nr. 77 af $\frac{15}{12}$ 1874.

Centralforening for de samlede Industri- og Haandværkerforeninger for hele Landet“, d. v. s. Fællesrepræsentationen for dansk Industri og Haandværk¹⁾.

Havnesagen. I 1860'erne kom Haandværkerforeningen forbigaaende til at beskæftige sig med Københavns Havns Forhold. En af Regeringen nedsat Kommission havde i 1858 fremhævet, at Hovedstadens industrielle Udvikling stærkt blev hæmmet, fordi man manglede tilstrækkelig Havneplads med dybt Vand, hvor der kunde anlægges industrielle Foretagender; i 1856 havde Grosserer A. W. ANDERSEN og den engelske Havneingeniør JOHN MURRAY ansøgt om Koncession paa et Anlæg, hvorved Havnen skulde forlænges mod Syd i Forbindelse med Gravning af et Sejlløb gennem Kallebodstrand til Køge Bugt; Tegninger og Overslag var i 1857 udarbejdet af MURRAY, der ogsaa stillede fornøden Kapital i Udsigt; Regeringskommissionen udtalte, at Foretagendet fortjente kraftig Understøttelse, og Planen blev modtaget med udelte Bifald fra alle Sider, ikke mindst fra Handelsstanden. Da Koncessionen endelig blev givet i Oktober 1859, var Tidspunktet forpasset, idet der i Mellemtiden efter Handelskrisen var indtraadt en Stramning af Pengemarkedet. I 1862 meddelte MURRAY, at der nu var Muligheder for at skaffe engelsk Kapital, hvis ogsaa Stat og Kommune viste Interesse for Sagen; Grosserer ANDERSEN indsendte da Ansøgning om Fornyelse af Koncessionen med en noget reduceret Plan som Forudsætning; Ansøgningen blev kraftig støttet af Industriforeningen, medens Borgerrepræsentationen fraraadede Fornyelse af Koncessionen, skønt den havde anbefalet den i 1859 ved Eenstemmighed. I Stedet paatænkte man forskellige Opfyldningsarbejder i Kallebodstrand; men herimod protesterede Ingeniørkaptajn J. P. KØBKE, der mente det uforvarsomt ikke at udarbejde en virkelig Havneplan i Stedet for at begynde et stykkevist og planløst Arbejde. Han fik Støtte hos Foreningen af 1862 til den indenlandske Industris Fremme, som i Maj 1864 rettede en direkte Henvendelse til Indenrigsministeren om Sagen, især om, at der blev taget alt muligt Hensyn til de ANDERSEN-MURRAYSKES Projekter. Ministeren svarede afvisende, at man ikke af Hensyn til disse Projekter kunde opsætte de paatænkte mindre Havnearbejder. I September 1864 indsendte Foreningen da et nyt Andragende til Indenrigsministeriet:

„Aldeles afset fra, hvilken stor Betydning det iøvrigt har saavel for Staten, navnlig med Hensyn til Hovedstadens Forsvar og særligt for Marinen, som for Københavns Kommune som saadan, at Udgravning og Landdannelse i Kallebodstrand ikkun foretages efter en fuldkommen omfattende Plan, skal

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1876-91, 109.

Foreningen i Københavns industrielle Forholds Interesse herved tillade sig paa det mest indtrængende at andrage for Deres Ekscellence, at Udgravningen af Løbet til Gasværket, samt Opfyldningsarbejderne i Kallebodstrand af de foran berørte Grunde ikkun foretages, efter at en saadan Fremtidens Krav betryggende Plan for disse Arbejder er erhvervet“.

Den 19. Oktober 1864 sendte Foreningen af 1862 Haandværkerforeningen Aftryk af denne sin Brevveksling med Ministeriet og bad den i en Skrivelse til Indenrigsministeriet tiltræde de foretagne Skridt. Haandværkerforeningen fandt imidlertid ikke, der var nogen Anledning til, at den for Øjeblikket skulde foretage sig noget¹⁾. Aaret efter foretog Foreningen af 1862 paany Skridt i Havnespørgsmaalet; denne Gang var det Knippelsbrosagen, der holdt for, og paany var det Ingeniørkaptajn, Borgerrepræsentant KØBKE, der havde rejst Kritik; man havde foreslaaet dels en Klapbro, dels en Svingbro, og mod det første Forslag havde han hævdet, at det var en Konstruktion, som man forlængst havde opgivet, hvor Trafiken var saa betydende som her, mod det andet, at der ikke var taget tilbørligt Hensyn til Havnens Strømforhold; KØBKE havde selv fremsat en Plan, hvorefter der blev bygget en Svingbro, samtidig med at Havnen reguleredes, saa Strømretningen ikke lagde Hindringer i Vejen for Bugseringen og Gennemsejling af begge Broaabninger. Foreningen af 1862 opfordrede derfor den 15. September 1865 Borgerrepræsentationen til at sørge for, at de forskellige Forslag blev underkastet den omhyggeligste sagkyndige Prøvelse, og den 27. September bad den Haandværkerforeningen støtte Sagen ved i en Henvendelse til Borgerrepræsentationen at give sin Tilslutning til Foreningen af 1862's Skrivelse. Haandværkerforeningen synes overhovedet ikke at have reageret paa denne Opfordring²⁾.

Aaret efter førte hele Drøftelsen af Hovedstadens Havneforhold til, at der blev udgivet et Skrift om den nye Havneplans Fortrin og navnlig dens Mangler, idet det var Planens Modstandere – som hidtil med Kaptajn KØBKE som drivende Kraft – der atter tog Affære. Den 6. Marts 1866 fik Haandværkerforeningen af KØBKE tilstillet 12 Eksemplarer af Skriftet „Kjøbenhavns nye Havneplan“; samtidig sendte han Formanden Udkast til en Adresse, man paatænkte at tilstille Indenrigsministeren. Denne Gang besluttede Bestyrelsen at støtte Aktionen; der blev samlet 126 Underskrifter paa Adressen, og man meddelte, at naar Tallet ikke var større, skyldtes det dels Tidens Knaphed, dels at mange Medlemmer andensteds havde underskrevet

¹⁾ Bestyrelsen III c: Brev af 19/10 1864 med trykt Bilag. — Forhandlingsprotokol 1862-76, 99, 100.

²⁾ Bestyrelsen III c: Brev af 27/9 1865 med trykt Bilag.

Et Skomagerværksted. 1908.

Adressen; samtidig sendte Bestyrelsen en Erklæring om, at det i Foreningen var en udbredt Mening, at Sagen paany burde tages under nøjeste Overvejelse¹⁾. Adressen af Marts 1866 ansøgte Indenrigsministeren om, at „den paatænkte udstrakte Landdannelse paa Refshalegrunden med tilhørende Udskæring i denne Grund maa blive opgivet, og at det maa komme under nærmere Overvejelse, om og i bekræftende Fald hvor man ved Reden bør danne en for Dampskibe umiddelbart tilgængelig Oplagsplads for Kul“; man ønskede endvidere, at „den allerede begyndte delvise Opfyldning i Havnen mellem Knippelsbro og Langebro maa blive standset, og at det maa blive taget under Overvejelse, hvorledes man paa en mere hensigtsmæssig Maade kan tilvejebringe nye Kajer ud for Tøjhuset og Bryghuset“, samtidig med at Forholdene ved Knippelsbro blev ordnet ved en hensigtsmæssig Ombygning af Broen. Endelig søgte man om, at „Havnens Udvidelse maa ske udelukkende i sydlig Retning, altsaa ind i Kallebodstrand“, og at man i Stedet indvandt Arealer hernede paa baade Sjællands- og Amagersiden efter en nøje overvejet Plan,

¹⁾ Bestyrelsen III c: Breve af $\frac{6}{3}$, $\frac{22}{3}$, $\frac{29}{3}$ 1866 med trykte Bilag. — Forhandlingsprotokol 1862-76, 124 fig., 128. — Kopibog 1862-78, Nr. 19 af $\frac{3}{4}$ 1866.

der tog Hensyn til Fæstningsværkernes paatænkte Nedlæggelse og til Havnens Udvidelse og Forbindelse med Køgebugt ved et Sejlløb. Det var saaledes Sydhavnsplanerne, Haandværkerforeningen havde givet sin Tilslutning i 1866. I 1870 blev Sagen paany sat under Diskussion, da det var paatænkt at indsende en Adresse til Rigsdagen; denne Gang vilde Haandværkerforeningen ikke være med, da der nu „arbejdes efter en for flere Aar siden vedtaget Havneplan“; Sydhavnstilhængerne havde i 1866 intet opnaaet; men nu vilde Foreningen ikke være med til nogen Forandring i Arbejdet¹).

Arbejderspørgsmaalet. Over for et af de store Spørgsmaal, der blev brændende i 1870'erne, viste Haandværkerforeningen en aldeles afgjort Ulyst til at tage Stilling; det var Arbejderspørgsmaalet. Dog kom den et Par Gange trods denne Ulyst til at beskæftige sig dermed; men Initiativet dertil kom udefra, og den indtog da en yderst tilbageholdende Stilling.

I 1871 havde mange faglærte Arbejdere under Kampen for en højere Løn og en kortere Arbejdstid vendt deres Øjne til de gamle, prøvede Organisationer, Svendelavene. De kunde maaske vise sig at være et Middel i Kampen, saa meget mere som de jo havde et Fællesorgan, der maatte kunne etablere et Samarbejde mellem Fagene indbyrdes, nemlig Oldgesellforeningen eller som den efter 1862 kaldte sig Haandværkernes Formandsforening. Under Ledelse af Skrædersvend P. E. Teytaud viste Formandsforeningen i 1871 – uden Tvivl under Presset af Konkurrencen fra Pio's „Internationale“ – sig pludselig meget virksom. Teytaud forelagde den 15. November Svendelavens Ledere et Program, hvori han bl. a. foreslog, at der skulde nedsættes et Udvalg til at forhandle med Arbejdsgiverne, da disse ventede for længe med at afhjælpe Misforholdet mellem Løn og Priser. Der blev straks nedsat et saadant Udvalg, og det henvendte sig den 20. November til Haandværkerforeningen om Sagen. Det hed i Skrivelsen, at der fra Arbejdsgivernes Side burde gøres Skridt for at udjævne Forskellighederne i Priser paa Arbejdsløn og Livsfornödenheder, „saa meget mere som Arbejderbevægelserne let kunde faa et for Sagen uheldigt Udfald, da der ikke mangler Ledere, som søger at lede Spørgsmalets Afgørelse paa en Vej, hvor det ikke hører hen“, en tydelig Henviisning til de socialistiske Agitatorer. Udvalget troede, at „det vilde være paa Tiden og paa sin rette Plads, om Haandværkerforeningens Bestyrelse tog denne Sag under Forhandling“, navnlig ved at nedsætte et Udvalg, som i Forbindelse med Formandsforeningens Udvalg „søgte at komme til

¹) Forhandlingsprotokol 1862-76, 286 flg.

et Resultat, om og paa hvilken Maade Arbejdernes berettigede Krav bedst kunde afhjælpes¹⁾).

Bestyrelsen besluttede at forelægge Sagen for Repræsentantskabet, og det skete den 27. November. Forsamlingen vedtog at svare, „at saa gerne den end vilde ønske, at det af Arbejderne rejste Spørgsmaal maatte kunne blive ordnet til begge Parters Tilfredshed, ansaa den sig dog ikke kaldet til saadant Hverv, der bedst vil lade sig udføre for hver enkelt Fag især af vedkommende Arbejdsgivere og Arbejdere“. Svaret afgik den 2. December og var af en lidt anden Ordlyd; det hed deri bl. a.: „Vi har tænkt nøje over denne Sag og senere forelagt den for Haandværksstandens Repræsentantskab; men der er i begge Forhandlinger herom udtalt den Formening, at der ad den Vej vilde være saare lidet, maaske aldeles intet at udrette, dels for de overordentlig mange og forskellige Forhold, der her maatte blive uoverkommelige at iagttage, dels fordi Sagens Afgørelse, naar alt tages i Betragtning, dog i de allerfleste Tilfælde vil komme til at bero paa den private Overenskomst mellem Arbejder og Arbejdsgiver, der, som jo allerede mange Eksempler viser, ogsaa bedst vil være i Stand til at løse Spørgsmaalet. Vi antager, at De Herrer i Udvalget ved en nøjere Prøvelse af Sagen maa komme til samme Resultat²⁾).

Hermed aflivedes dette Forsøg paa at faa en samlet Ordning af Haandværkets Lønforhold gennem et Samarbejde mellem Formandsforeningen og Haandværkerforeningen, Bindeledene mellem de gamle Mester- og Svendeorganisationer. Haandværkerforeningen havde afvist den kollektive Forhandling; dens Standpunkt var, at Lønnen maatte være en Privatsag mellem den enkelte Mester og hans Svende, et Standpunkt, der blev gentaget i et Opraab fra Bestyrelsen i Marts 1872, og som var Udtryk for en blandt mangfoldige Haandværksmestre udbredt Tankegang, især i de Fag, hvor Hjemmearbejdet var det sædvanlige, og hvor Mesteren var vant til at tinge om Akkord med hver enkelt Svend. Der var i dette Standpunkt ikke noget nyt, for Svendenes Forhandlingsret indgik slet ikke i Lavstraditionen, som stadig var stærkt levende i Haandværksmestrenes Kreds; foruden at være dikteret af konservativ Tankegang har Standpunktet dog nok ogsaa været bestemt af, hvad den enkelte Mester mente økonomisk mest fordelagtigt for ham³⁾.

1) Forhandlingsprotokol 1862-76, 355. — Den nærmere Sammenhæng vil fremgaa af det i Henry Bruun: Den faglige Arbejderbevægelse i Danmark indtil Aar 1900 I, 169 fig., meddelte.

2) Kopibog 1862-78, Nr. 179 af $\frac{2}{12}$ 1871.

3) Henry Bruun: Den faglige Arbejderbevægelse I, 170 fig., 376, 379. — Som en Oplysning i Forbigaaende kan det meddeles, at under den almindelige Murerstrejke i København $\frac{1}{4}$ - $\frac{25}{5}$ 1872 blev der $\frac{19}{4}$ af Haandværkerforeningens Bestyrelse, Haandværkerstandens

Vilde Haandværkerforeningen saaledes ikke beskæftige sig med Lønspørgsmaalet, var den dog villig til at yde en Indsats for, at man ved filantropiske Bestræbelser søgte at bøde paa de ulykkelige Forhold, mange københavnske Haandværkere levede under. Den 21. Februar 1872 kom der Bestyrelsen et Forslag i Hænde, hvorefter der skulde oprettes et Arbejderunderstøttelsesfond; den 29. Februar vedtog den at forelægge det for Repræsentantskabet, og denne Forsamling udtalte sig den 6. Marts „med Bifald om Forslagets Tanke og fremsatte Ønsket om Anliggendets videre Fremme, hvorhos man bestemte, at Repræsentantskabets Formand skulde sammentræde med Bestyrelsen under Sagens fremtidige Behandling, samt bemyndigede endvidere Bestyrelsen til at tilkalde de Kræfter i Foreningen, som den troede at maatte behøve“. Den 11. Marts var Forslaget blevet omdannet til en Indbydelse til Haandværkslavene og Foreningens Medlemmer; denne blev i Korrektur forelagt Repræsentantskabet den 15. Marts, og her undergik den mindre Ændringer efter en Diskussion. Derefter blev endnu i Marts dette trykte Opraab „Til Haandværkslavene i Kjøbenhavn og De Herrer Medlemmer af Haandværkerforeningen“ udsendt¹).

Opraabet opfordrede Lavene og Medlemmerne til at bidrage til Oprettelsen af et Arbejderunderstøttelsesfond, hvis Formaal skulde være „at komme den københavnske Haandværksarbejder (Svend), der er stedt i trange Kaar, enten ved Sygdomstilfælde, uforskyldt Arbejdsløshed eller paa Grund af Alderdom og Skrøbelighed, til Hjælp med en efter Forhold og Omstændigheder passende Understøttelse“. Haandværkerforeningen vilde ikke være med til en Virksomhed, der skulde behandle „Genstande som Arbejdslønnens Forhøjelse eller Arbejdstidens Indskrænkning“, og Afgørelsen af disse Spørgsmaal henvistes atter til de enkelte Fag og til en Forhandling mellem Arbejdsgivere og Arbejdere i disse. Men en filantropisk, understøttende Gerning vilde Foreningen gerne være med til, og idet den mindede om de beslægtede Forsøg, der allerede var gjort i 1842 og 1849²), udtalte Bestyrelsen som sin

Repræsentantskab og Bestyrelsen for Københavns Grundejerforening rettet Henvendelse til Direktionen for Kreditforeningen af Grundejere i de danske Østifter om, at denne paa Grund af Murersvendenes Arbejdsnedlæggelse forlængede sin forestaaende Termin for Berigtigelse af nye Laan en passende Tid; Kreditforeningen svarede ²⁴/₄, at Direktionen paa Grund af Statutterne ikke kunde forlænge Terminen, men var villig til for København og Omegn at forlænge Fristen for Aflevering af Laanebegæringer, foreløbig med 1 Maaned (Bestyrelsen III a: Brev af ²⁴/₄ 1872).

¹) Forhandlingsprotokol 1862-76, 362, 363, 364, 365. — Trykt Opraab af Marts 1872. — Henry Bruun: Den faglige Arbejderbevægelse I, 471, kender Opraabet og skriver: „Sagen kendes ikke fra andre Kilder; den er end ikke omtalt i Haandværkerforeningens Forhandlingsprotokol“!

²) Hermed sigtes vel til Arbejdet for Oprettelse af en Svendestiftelse, se Side 87-89.

Overbevisning de Ord, der saa at sige var dens Program: „at det fremfor nogen anden maa være en for vor Forening beskikket Gerning at virke paa dette Omraade af yderste Evne“.

Der kom intet ud af denne Opfordring til Arbejdsgiverne til at bekæmpe Ulemperne „ved uforskyldt Trang, Sygdom og andre Vanheld“. Det gik langsomt og smaat med at faa Indbydelserne hjem igen med Underskrifter, trods Formandens Opfordringer paa Generalforsamlingen den 22. April. Man satte Sagen paa Dagsordenen for Mødet den 26. November, men udsatte den igen, da man ventede, at flere vilde melde sig. Den 7. Februar 1873 kom den atter til Forhandling; men „da Deltagelsen for dette Foretagende hidtil kun var ringe, tog man den Bestemmelse, at man endnu vilde vente nogen Tid, inden man fattede nogen endelig Beslutning om dens videre Skæbne“. Derefter høres der ikke mere derom¹⁾.

Løvrigt skal Haandværkerforeningen have deltaget i en Opfordring til Københavns Politidirektør under den almindelige Murerstrejke i April-Maj 1872 til at yde Strejkebrydere Beskyttelse; Arbejdsgiverne saa med ikke ringe Misfornøjelse paa Politiets forholdsvis passive Holdning og anmodede Politidirektøren „om offentlig at kundgøre, at enhver Murersvend, der vil arbejde, kan uden Frygt for Kammeraters eller andres Tryk udføre sit Arbejde, og om samtidig at træffe alle fornødne, til saadan Betyggelse sigtende Foranstaltninger“²⁾.

Arbejdsløsheden 1877-78. Under Arbejdsløsheden i 1877 blev der holdt et Møde paa Fælleden af Fagforeningerne den 5. Februar og her nedsat et Udvalg med Cigarmager J. F. GIESSING som Ordfører; da han henvendte sig til Haandværkerforeningen for at faa overladt Salen „til Afholdelsen af et Foredrag til Fordel for arbejdsløse Arbejdere“, fik han Afslag, en Afgørelse, der motiveredes med, at Lokalet ikke var ledigt, men som maa ses paa Baggrund af, at Foreningen ellers ofte imødekom den Slags Anmodninger, der havde et eller andet velgørende Formaal³⁾.

Arbejdsløsheden i Vinteren 1877-78 var meget omfattende, og Arbejdernes Forhold derfor meget elendige; Nøden denne Vinter var langt mere iøjnefaldende end Aaret før og paatrængte sig de bedrestillede Opmærksomhed. Paa to store Møder paa Hotel Royal den 15. og 21. Januar 1878 talte en Række kendte Personligheder, og her tog man Initiativet til en 10-Øres

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1862-76, 368, 385, 386, 392.

²⁾ Henry Bruun: Den faglige Arbejderbevægelse I, 375.

³⁾ Henry Bruun: Den faglige Arbejderbevægelse I, 255. — Bestyrelsen III d: Brev Nr. 11 af 24/2 1877. — Kopibog 1862-78, Nr. 42 af 21/3 1877. — Forhandlingsprotokol 1876-91, 31.

Subskription til Fordel for de arbejdsløse, og der blev rettet en Række Henvendelser til Regering, Rigsdag og Kommunalbestyrelse. Haandværkerforeningens Formand J. CORTSEN fik da en mundtlig Forespørgsel fra Magistraten om Bestyrelsens Mening om Arbejdsløshedens Omfang, og Bestyrelsen gav ham den 6. Februar Bemyndigelse til at svare Borgmester, Etatsraad H. N. HANSEN foreløbig, inden en skriftlig Erklæring i Sagen kunde afgives¹⁾.

Den 11. Februar holdt man derefter et Repræsentantskabsmøde om Sagen; der var den 7. Februar kommet et skriftlig Forespørgsel fra Magistraten, og heri hed det: „En af „Udvalget i Anledning af Arbejdsløsheden“ til Kommunalbestyrelsen rettet Henvendelse om forskellige Foranstaltninger m. m. vil om nogle Dage af Magistraten blive tilstillet Borgerrepræsentationen med en Udtalelse om Magistratens Stilling til Sagen. Som et oplysende og værdifuldt Bidrag til Besvarelsen af Spørgsmaalet om, hvorvidt der for Tiden hersker Arbejdsløshed, og navnlig om denne i saa Fald er større end sædvanlig paa samme Tid af Aaret, maatte man meget ønske at modtage den ærede Haandværkerforenings Udtalelse om denne Side af Sagen som om, hvad der iøvrigt tjener til at belyse de her paagældende Forhold, og jeg skal derfor tjenstlig anmode Bestyrelsen om at foranledige, at en saadan Udtalelse snarest kommer til at foreligge og indsendes til Magistraten“²⁾.

Paa denne Henvendelse besluttede Repræsentantskabet med alle Stemmer mod een (Skrædermester J. R. LUND) at svare Magistraten: „Med Hensyn til det første Spørgsmaal, da kan det vel ikke nægtes, at der for Øjeblikket som altid paa denne Tid af Aaret findes en Del ledige Arbejdere, uden at der dog derfor kan siges at herske nogen almindelig Arbejdsløshed. Hvorvidt Arbejdsløsheden eller rettere Antallet af ledige Arbejdere derimod er større i Vinter end ellers paa samme Tid af Aaret, da tror vi bestemt at maatte benægte, at Forholdet i saa Henseende er anderledes i Aar, end det plejer at være under almindelige Forhold. Vil man derimod anstille Sammenligninger mellem Forholdet i Aar og de nærmest foregaaende for Arbejderne usædvanligt heldige Aar, hvor det endog har været dem muligt selv paa den daarligste Aarstid at foranstalte ofte langvarige Strejker til Skade baade for dem selv og det almene Bedste, da er det vel muligt, at Udsigten til stadigt Arbejde og de senere Aars høje Arbejds løn stiller sig noget uheldigere i denne Vinter end ellers paa denne Tid af Aaret; men ligesom de senere Aars ualmindelige Forhold har medført, at Arbejderen nu i Modsætning til, hvad der tidligere fandt Sted, stoler paa at kunne have Arbejde hele Vinteren igennem, saaledes stiller han i Almindelighed ogsaa betydelig større Fordringer

¹⁾ Henry Bruun: Den faglige Arbejderbevægelse I, 256. — Forhandlingsprotokol 1876-91, 63.

²⁾ Bestyrelsen III d: Brev Nr. 4 af 7/2 1878.

til Livet for at føle sig tilfreds nu end tidligere og langt større Fordringer, end hans Stand sikkert vil kunne opfylde. Vi skal heller ikke lade uberørt, at de mindre Næringsdrivende og Haandværksmestre upaatvivleligt for Tiden lider under et langt haardere Tryk end selve Arbejderen. I Henhold til det ovenfor fremsatte skal vi derfor udtale som vor Overbevisning, at Arbejdsløsheden i alt Fald endnu ikke er af en saadan Natur, at den kræver Iværksættelsen af ekstraordinære Foranstaltninger, saa meget mere som slige Foranstaltninger let kunde nære Forhaabninger hos Arbejderen, som Fremtiden ikke vilde kunne opfylde⁽¹⁾).

Saaledes udtalte Haandværkerforeningen sig om Arbejdsløsheden dette Aar, da Halvdelen af Københavns 1600 Murersvende gik ledige, da 500 Malersvende intet Arbejde havde, da 12 Tømrermestre beskæftigede 52 Svende mod 270 Aaret før, da kun $\frac{1}{3}$ af Københavns 1800 Snedkersvende havde Beskæftigelse, da Hustømrerforeningen maatte slette 200 af sine 1000 Medlemmer for Kontingentrestance, og da Formanden for „Den broderlige Arbejdsklasses Hjælpeforening“ Tandlæge VALDEMAR NIELSEN mente at kunne oplyse, at der i København var „9000 i Stedet for de om Vinteren sædvanlige 3000 Familier, hvis Forsørgere intet Arbejde kan faa⁽²⁾“).

Foreningens Medailler for Svendepøver. I Næringslovens § 27 hed det: „Der skal aabnes Adgang for dem, der maatte ønske det, til at aflægge Svendepøve i Haandværksfagene i Overensstemmelse med Regler, der nærmere fastsættes af Kongen“. Ved kgl. Resolution af 6. August 1862 blev der ogsaa fastsat et Regulativ for de frivillige Svendepøver i København. Pøverne skulde for nogle Fags Vedkommende aflægges dels i Tegning, dels i praktisk Færdighed³⁾, for andre Fags Vedkommende udelukkende i praktisk Færdighed⁴⁾. For hvert Fag var der opgivet, hvilke Genstande der skulde aflægges Prøve paa. Ønskede nogen at gøre Prøve i et Fag, der ikke faldt ind under disse Bestemmelser, kunde Svendepøvekommissionen bestemme, hvori Prøven skulde bestaa, ligesom den kunde ombytte en af Opgaverne med en ligesaa svær. Svendepøvekommissionen bestod af en Formand, der var valgt

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1876-91, 64 fg.

²⁾ Henry Bruun: Den faglige Arbejderbevægelse I, 256 fg.

³⁾ Blikkenslagere, Bødkere, Bøsemagere, Drejere, Gørtlere, Guldsmede, Hjul- og Karetmagere, Kandestøbere, Kleinsmede, Kobbersmede, Malere, Murere, Naalemagere, Sejlmagere, Snedkere, Stenhuggere, Stølemagere, Sværdfege, Tapetserere, Tømrere og Urmagere.

⁴⁾ Ankersmede, Bogbindere, Buntmagere, Dugmagere, Garvere, Grovsmede, Handskemagere, Hattemagere, Knapmagere, Nagelsmede, Parykmagere, Possementmagere, Rebslagere, Sadelmagere, Skomagere, Skrædere, Sporemagere, Tobaksspindere, Tøjmagere og Vævere, samt Tøjsmede.

af Magistraten af dens egen Midte, og tre Meddommere. I de Fag, hvor der krævedes Tegning, skulde den ene Meddommer være et Medlem af Kunstakademiet, valgt af dette selv, i de andre Fag en teoretisk dannet Mand med almindelig Indsigt i Haandværksarbejde, valgt af Magistraten. De to andre Meddommere skulde være praktiske Haandværkere, udnævnt af Magistraten for hvert Fag eller hver Faggruppe, og Hvervet var borgerligt Ombud i mindst 2 Aar for enhver Næringsdrivende, der havde Borgerskab eller anden Næringsadkomst; det skulde undgaas, at der paa een Gang tiltraadte to nye Medlemmer af Kommissionen. Formanden var Kommissionens Forretningsfører, modtog Anmeldelser fra dem, der vilde aflægge Prøve, afgjorde, om de kunde modtages til Prøve, modtog Betalingen derfor, berammede Møder, skaffede Lokaler og havde den afgørende Stemme ved Stemmelighed. Prøverne kunde aflægges 4 Gange aarlig, i Januar, April, Juli og Oktober. For Indmeldelse til og Afholdelse af Prøverne var der givet detaillerede Bestemmelser, bl. a. skulde Tegneprøven bestaa, før man kunde faa Lov at aflægge den praktiske Prøve¹⁾. Den frivillige Svendep prøve kunde dog efter mange Mestres Anskuelser langt fra erstatte Lavenes nu afskaffede tvungne Svendep prøver.

I Haandværkerforeningens Love af 1863 § 39 hed det: „For at fremme Flid og Duelighed hos den Ungdom, som vier sig til Oplærelse og Udøvelse af et Haandværk, og for derved at vinde gode Kræfter til Samfundets Tarv i denne Retning, bestemmer Foreningen Uddeling af Medailler for de bedst udførte Svendep prøver i hvilket som helst Fag“. Ordningen heraf skulde ske ved Forhandling mellem Bestyrelse og Repræsentantskab. Motiveringen herfor var en almindelig Klage blandt Haandværkerne over „Tilbagegang i Duelighed og Flid for de yngre Arbejdere“, fordi Svendep prøverne kun blev aflagt af ganske faa, efter at Næringsloven havde gjort det til en frivillig Sag; derfor maatte der en særlig Opmuntring til. Bestyrelsen vedtog i November 1863 en af LASENIUS KRAMP udarbejdet Plan til Lovbestemmelsens Gennemførelse, og Formanden sendte den i December til Repræsentantskabet. Der skulde udføres Stempler til en Medaille efter en af Bestyrelsen forelagt og af Repræsentantskabet godkendt Tegning; Medaillen skulde uddeles i Sølv eller Bronze efter nærmere Bedømmelse af en af en Plenarforsamling valgt Komité til Lærlinge, som havde aflagt Svendep prøve under behørigt Tilsyn og kunde fremlægge Læremesterens Attest for Flid og god Opførsel i Læretiden og Lavets anbefaling. Til Sagens Gennemførelse vilde man søge den Reiersenske Fond om pekuniær Støtte²⁾.

¹⁾ Trykt Regulativ, approberet ved kgl. Resolution af $\frac{6}{8}$ 1862.

²⁾ De trykte Love af $\frac{14}{1}$ 1863. — Forhandlingsprotokol 1862-76, 71. — Kopibog 1862-78, Nr. 224 af $\frac{10}{10}$ 1863.

I Marts 1865 forelaa Repræsentantskabets Erklæring om Planen, som den ganske bifaldt; dog ønskede man at komme noget lettere til Medaillernes Udførelse, og man burde ikke søge Støtte udefra til Planens Gennemførelse; Haandværkerforeningen eller Standen burde selv paatage sig de foreløbige Udgifter for at vise sin Interesse for Sagen. I Januar 1866 anmodede man i Overensstemmelse hermed det tekniske Selskab om Lov til at laane dets Medaillestempler, til Forholdene tillod Haandværkerforeningen at faa sine egne; man tilsendte i Februar s. A. samtlige Lav og Komitéen for frivillige Svendepøver trykte Cirkulærer om de Bestemmelser, der skulde gælde for

Haandværkerforeningens Svendemedaille, tegnet og modelleret af O. H. B. Olrik, skaaret af F. Schmalfeldt. 1866.

Haandværkerforeningens Medailleuddeling: Det paagældende Lav eller Komitéen skulde have givet Svendestykket Prædikatet „fortrinligt udført“ og indstillet Svenden til Belønning, for at han kunde komme i Betragtning. Svenden skulde præstere Anbefaling fra sin Læremester for Læretiden; Svendestykket skulde, saavidt Transport- og Pladsforhold tillod det, udstilles i Foreningslokalerne i 8 Dage; kyndige Mænd skulde bedømme det til Sølv- eller Bronze-medaille, og Svenden fik desuden et Diplom; de belønnedes Navne skulde offentliggøres af Foreningen efter hver Uddeling. Man havde dog besluttet at søge den Reiersenske Fond om Tilskud; det var sket i en motiveret Ansøgning i Januar s. A.¹⁾.

Baade det tekniske Selskab og den Reiersenske Fond stillede sig imødekommende, Fonden med et Tilskud for 1866 og 1867 paa 300 Rdlr. aarlig. I Maj bad Haandværkerforeningen Komitéen til frivillige Svendepøvers Bedømmelse „om dens gode Medvirkning“ og fik Tilsagn derom i Juli. Imidlertid foretrak Foreningen dog at lade en særlig Medaille udføre i Stedet for

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1862-76, 106 fig., 118, 119 fig., 121. — Kopibog 1862-78, Nr. 1, 5 og 18 af ²⁴/₁, ²⁹/₁ og Februar 1866, sidstnævnte ogsaa trykt.

at laane sig frem. Kunstneren OLE HENRIK BENEDICT OLRIK tegnede og modellerede den; Stemplerne blev skaaret af Gravør F. SCHMALFELDT paa V. CHRISTESENS Sølvvarefabrik, og her blev ogsaa Sølv- og Broncemedail-lerne præget¹⁾.

Lige efter Nytaar 1867 var Medaillerne færdige, og man skrev til Svendeprøvekommissionen, at den første Uddeling vilde finde Sted i Februar. Saa hurtigt gik det dog ikke. I Februar blev det endelige Regulativ udfærdiget – ikke meget forskelligt fra de i Cirkulæret Aaret før meddelte Bestemmelser – og i trykt Form tilstillet samtlige Haandværkslav. Desuden affattede KRAMP Teksten til det Diplom, der skulde ledsage Medaillerne, ligesom han redigerede en Meddelelse til „Berlingske Tidende“ om hele Foretagendet. Oprindeligt havde man tænkt sig Uddeling 4 Gange aarlig; men endnu i April ændrede man det til 2 Gange aarlig, i Maj og November. Mandag den 20. Maj 1867 Kl. 1 foregik da Foreningens første Uddeling af Svendemedaille under højtidelige Former i Overværelse af Bestyrelsen og Medlemmer af Repræsentantskabet og Foreningen. „Foreningens Formand udtalte i Foreningens Navn Erkendelsen af de unges Flid og Stræben, opmuntrede dem til at fortsætte denne og overrakte Sølvmedaille til Sejl- og Kompasmagersvend JOHAN HEINRICH KÖBKE og til Snedkersvend ALFRED FORSBERG. Medaillen i Bronze erholdt Karetmagersvend CARL FRED. VALD. HANSEN. Ligeledes overleveredes de til Medaillerne hørende Testimonier“. Bestyrelsen havde en Uge i Forvejen efter Regulativet i Forening med Repræsentantskabets Formand og sagkyndige i hvert af de paagældende Fag afgjort Spørgsmaalet, om Svendene skulde have Sølv- eller Broncemedaille²⁾.

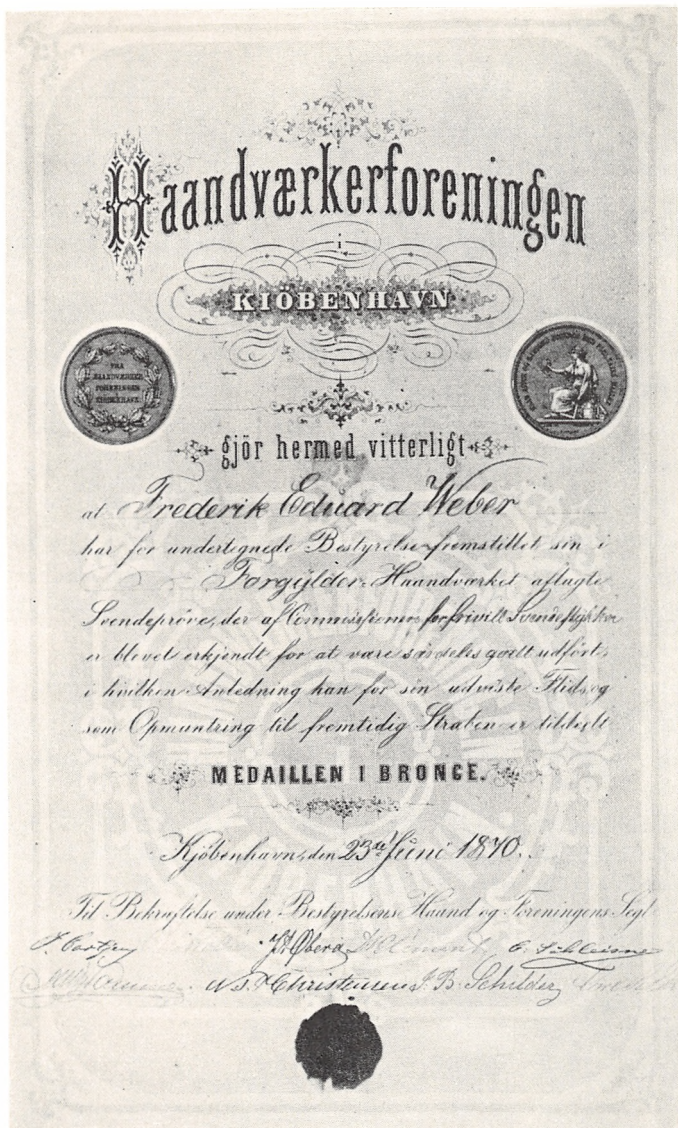
Der havde ogsaa været indsendt Svendestykke af en Skomagersvend HANS HENDRIK HJORTH; men en anonym Meddelelse rejste Tvivl om, hvorvidt Skomagerlavets Kontrol havde været, som man maatte ønske. Bestyrelsen afæskede Lavets Oldermænd en Erklæring, og Resultatet blev, at Svenden trak sit Svendestykke tilbage og i Stedet vilde lave et nyt under Kontrol af den Tilsynscomité, som Lavet nu nedsatte. En Anmodning om, at Svenden kunde faa tilkendt Medaillen for det nye Svendestykke uden for de fastsatte Uddelingsterminer, blev af principielle Grunde afslaaet; men ved Uddelingen i December fik HJORTH Sølvmedaille³⁾.

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1862-76, 121, 123, 126, 128 flg., 130, 132, 133, 136. — Kopibog 1862-78, Nr. 11, 26 og 37 af $\frac{30}{1}$, $\frac{15}{5}$ og $\frac{14}{6}$ 1866. — Bauer, 147. — Udgifterne til Medailens Tegning og Modellering var 70 Rdlr.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1862-76, 140, 141, 142 flg., 144 flg., 146 flg., 150, 151, 152, 154. — Kopibog 1862-78, Nr. 5, 25, 29-31 af $\frac{30}{1}$, $\frac{12}{5}$ og $\frac{20}{5}$ 1867. — Trykt Cirkulære af Februar 1867.

³⁾ Forhandlingsprotokol 1862-76, 151, 155, 166. — Kopibog 1862-78, Nr. 24, 26 og 36 af $\frac{12}{5}$, $\frac{14}{5}$ og $\frac{15}{6}$ 1867.

Medallevirksomheden 1867-1879. Det Rønnenkampske Legat. Allerede ved den første Uddeling gjorde man den Erfaring, at der i Anmeldelserne af

Den ældste Form for Svendemedallediagrammet.

Svendestykkerne savnedes flere af de i Regulativet krævede Oplysninger, og man lod derfor trykke Skemaer med Rubrikker til Udfyldelse for at lette Arbejdet for Lavene. Den 19. Juni viste Haandværkerforeningen sin Er-

kendtlighed over for den Reiersenske Fond ved at tilstille Direktøren, Gehejmekonferensraad V. F. JOHNSEN et Eksemplar af hver af de to Medailler med en Takkeskrivelse. I 1868 fik Foreningen en ny 2-aarig Bevilling paa 300 Rdlr. aarlig fra Fonden, og det gentog sig hvert andet Aar, indtil Bevillingerne fra 1876 blev 3-aarige og i Kronemønt (600 Kr. om Aaret). Medaillefondet fik ogsaa ad anden Vej Forøgelse, saaledes bl. a. ved Tilskud fra Repræsentantskabet, og ved Udgangen af 1878 havde det naaet en Størrelse af 6300 Kr. Ved en Opgørelse i Juni 1879 viste det sig, at ialt 413 Svende da havde faaet Foreningens Medaille, nemlig 186 Sølvmedailler og 227 Bronce-medailler¹⁾. Medailleuddelingerne var blevet et fast Led i Foreningens Virksomhed.

Efter en Uddeling i 1870 skrev Haandværkerforeningen til Svendeprøvekommissionen, at et af de af Kommissionen indstillede Svendestykker — en indstukket Laas, forfærdiget af en Kleinsmed — efter Fagmænds Skøn egentlig ikke var Belønning værd; Medalleregulativet bestemte imidlertid, at der skulde gives Medaille til de af Svendeprøvekommissionen indstillede, og man havde da ogsaa givet Kleinsmeden en Broncemedaille; men man henstillede dog til Kommissionen, „at de Mænd, paa hvis Dom Kommissionen støtter sin Indstilling, vil være noget strængere i Eftersynet og Bedømmelsen, da ellers Hensigten med Belønningen let taber den Betydning, som den skal skænke den unge Arbejder“²⁾.

I 1878 blev Guldsmedemester VILHELM BRUNBECH fornærmet, da hans Svend SØREN NIC. PETERSEN for et Guldarmaand kun fik Broncemedaille; han udmeldte sig af Foreningen og bad den ikke tilstille Svenden Medaillen,

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1862-76, 157, 191, 321, 327, 360, 415, 422, 437, 455 flg. — Forhandlingsprotokol 1876-91, 13, 108, 110, 112, 121 flg. — Kopibog 1862-78, Nr. 37 af 1⁸/₈ 1867. — Bestyrelsen III c: Breve af 1⁷/₉ 1868 og 2⁷/₁ 1871. — Kopibog 1879 og 1884, Nr. 35 af 2⁴/₃ 1879. — Efter Fag var der uddelt til:

Kleinsmede og Maskinarbejdere	169	Bogbindere	5
Snedkere	96	Rebslagere	5
Guldsmede	17	Possementmagere	4
Karetmagere	16	Urmagere	4
Skrædere	16	Drejere	3
Stolemagere	13	Forgyldere	3
Bødkere	11	Tømrere	3
Murere	9	Gørtlere	1
Skomagere	9	Metaltrykkere	1
Grovsmede	8	Pianoforteinstrumentmagere	1
Blikkenslagere	6	Sejl-, Flag- og Kompassmagere	1
Malere	6	Skibssmede	1
Sadelmagere	6	Stenhuggere	1

²⁾ Kopibog 1862-78, Nr. 179 af 1⁸/₈ 1870.

Stenhuggerlaug: Typisk Stenhuggerværksted fra Aarhundredskiftet.

Københavns Tømmerlaug: Lavets Ejendom i Nybrogade.

da Svendeprovekommissionen havde tilkendt ham Udmærkelse, „og jeg sætter dette højere end den tilkendte Medaille“. Foreningen svarede, at Kommissionens Antagelse af et Svendestykke med Udmærkelse ikke involverede, at Sølvmedaille skulde tildeles; Bedømmelse hertil skete ved paalidelige og dygtige Fagmænd, i dette Tilfælde to af Stadens mest ansete Guldsmede; Bestyrelsen var pinligt berørt over dette første Tilfælde af, at man rejste Tvivl om Bedømmelsernes Retfærdighed og Billighed, og henstillede til Guldsmedemesteren at overveje Sagen paany, saa hans Henvendelse kunde betragtes som ugjort¹). Der hørtes heller ikke mere til Sagen.

En Kleinsmedesvend F. J. WULFF, der i 1872 havde faaet Broncemedaille for sit Svendestykke, var saa uheldig at miste sit Diplom ved en Ildebrand i Rusland, hvor han opholdt sig; efter Ansøgning af hans Fader fik han et nyt udstedt af Foreningen i 1879²).

Foreningen til Lærlinges Uddannelse forespurgte i Oktober 1879, om den kunde indstille de af dens Lærlinge, som af et Fagudvalg, nedsat af Foreningens Repræsentantskab, havde faaet Udmærkelse for deres Svendestykke, til at komme i Betragtning ved Haandværkerforeningens Uddeling af Medaljer. Man var dog ikke villig til at stille denne Forening paa lige Fod med Lavene og Svendeprovekommissionen, og Svaret lød derfor benægtende under Henvisning til Regulativet for Medailleuddelingen³).

Med Aarhus Haandværkerforening fik den københavnske Forening i 1869 et Samarbejde paa dette Omraade. Under et Besøg i København i August forelagde Proprietær J. C. KRIEGER, Elisabethsminde, paa Aarhusforeningens Vegne forskellige Forslag, om Svendepremier, gensidig anbefaling af dygtige Svende og frivillige Mesterprøver. Man pegede paa, at der i Østrig skelnedes mellem Mestre, der havde gjort Mesterstykke, og som kom i Betragtning i første Række ved offentlige Arbejder, og de andre, private Mestre; man ønskede tillige at faa indstiftet et Fond til Opmuntring af flittige og udholdende Svende; endelig vilde man i Aarhus gerne laane Stemplet til Københavnsforeningens Svendemedailles Revers. Dette sidste havde man ikke noget imod i København, naar Aarhusforeningen ikke fastholdt sin Hensigt at uddele Medaillen til baade nybagte Svende og ældre, særligt veltjente Svende; Københavnsforeningen kunde godt forstaa, at man ogsaa gerne vilde hædre denne sidste Kategori; men det maatte saa ske paa anden Vis, da Idéen med

¹) Forhandlingsprotokol 1876-91, 82. — Bestyrelsen III d: Brev Nr. 44 af ²⁴/₉ 1878. — Bestyrelsen VII b: Løse Koncepter etc. 1877-78, indlagt i Kopibog 1879 og 1884, Koncept af ³/₁₀ 1878.

²) Forhandlingsprotokol 1876-91, 104.

³) Bestyrelsen III d: Brev Nr. 49 af ²/₁₀ 1879. — Forhandlingsprotokol 1876-91, 130 flg. — Kopibog 1879 og 1884, Nr. 144 af ¹⁴/₁₀ 1879.

Medaillen ellers vilde blive forflygtiget. I Aarhus fik man derefter baade Svendemedaille, hvor den ene Side var laant fra København, og Hædersdiplomer for ældre Svende¹⁾

I April 1873 bad Industri- og Haandværkerforeningen i Nykøbing Falster om Oplysninger om Medaillen og fik tilsendt et Eksemplar af Regulativet og af Broncemedaille; i Juni henvendte den sig derefter gennem LASENIUS KRAMP til Københavnsforeningen og spurgte, om den som Aarhus kunde faa Lov til at benytte den ene Side af Medaillen; paa den anden Side skulde

Sølvvarefabrikants Skydeskive 1869.

Sadelmager og Dekorator 1874.

den da bære Nykøbingforeningens Navn. Man svarede, at man gerne imødekom Ønsket paa visse Betingelser, nemlig at der skete Tilslutning fra flere Foreninger. Nykøbingforeningen synes virkelig at have taget Initiativet til et Samarbejde mellem Landets Industri- og Haandværkerforeninger om de frivillige Duelighedsprøver og deres Belønning og havde bl. a. Forbindelse i denne Henseende med Svendborg og Horsens, og det saa et Øjeblik ud til, at der skulde komme en Sammenslutning af Landets Haandværkerforeninger i Stand paa dette Grundlag²⁾. Det skete dog ikke.

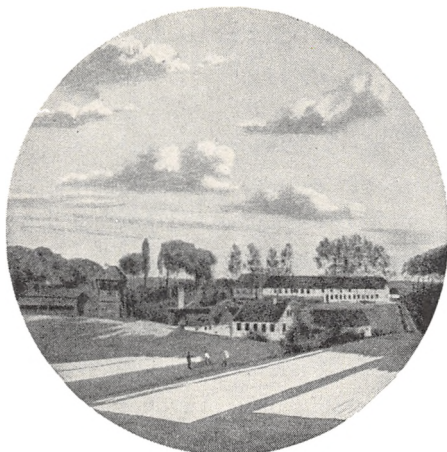
I 1876 holdtes der i Aarhus en almindelig jysk Industriudstilling, og paa Udstillingsudvalgets Vegne bad Aarhus Haandværkerforening om Tilladelse til at laane Stemplet til Forsiden af Københavnsforeningens Medaille til en Belønningsmedaille; man vilde saa anbringe Kongens Brystbillede paa den

¹⁾ Bestyrelsen III c: Breve af $12/7$, $9/8$ og $13/8$ 1869. — Forhandlingsprotokol 1862-76, 266 flg. — Kopibog 1862-78, Nr. 254 og 423 af $14/7$ og $21/12$ 1869. — Trykt Bekendtgørelse af $27/5$ 1870 fra Aarhus Haandværkerforening, undertegnet Krieger.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1862-76, 395, 402. — Bestyrelsen XIII a: Brev af $1/3$ 1874 og trykt Cirkulære fra Nykøbingforeningen af $29/12$ 1873.

anden Side. Tilladelsen hertil blev givet paa Betingelse af, at CHRISTESENS Etablissement fik Arbejdets Udførelse overdraget, og Aarhus sparede herved 500 Kr.¹⁾ I 1879 fik Industriforeningen i Hillerød samme Tilladelse, da den vilde have en Svendemedaille til Uddeling²⁾.

En smuk Anerkendelse af Haandværkerforeningens Bestræbelser for at faa de unge Haandværkere dygtiggjort modtog den i 1867. Den 27. Januar dette Aar døde Kammerherre CHRISTIAN RØNNENKAMP til Næsbyholm og Bavelse; hans Ægteskab med JESSY CAROLINE HOWDEN var barnløst, og

Lærred paa Bleg 1875.

Guldvareværksted 1881.

han havde testamenteret en stor Del af sin betydelige Formue til velgørende Formaal. Den 20. December skrev hans Enke til Haandværkerforeningen, at efter Meddelelser, han havde givet hende, og efterladte Notitser, havde det „været hans Ønske, at der skulde tilflyde Haandværkerforeningen i København til Indsættelse i Stadens Overformynderi et Beløb paa 4000 Rdlr. i kgl. danske 4 %'s Obligationer, hvoraf Renten aarligen af Bestyrelsen anvendes til Præmier i Bøger eller Instrumenter til de dygtigste unge Haandværkere“. Det var hende derfor en kær Pligt at overlevere Bestyrelsen Obligationerne med Rente fra 11. Juni, og hun bad om Meddelelse om, hvorledes Gaven vilde blive administreret og anvendt³⁾.

Bestyrelsen takkede straks for Gaven, som bød den „Lejlighed til ved Belønning for Flid og Dygtighed at udvide en allerede tidligere i denne Ret-

¹⁾ Bestyrelsen XIII a: Brev af $20/3$ 1876. — Forhandlingsprotokol 1862-76, 460 flg.

²⁾ Bestyrelsen III d: Breve Nr. 19 og 25 af $7/2$ og $14/3$ 1879. — Forhandlingsprotokol 1876-91, 105. — Kopibog 1879 og 1884, Nr. 20-21 af $22/2$ 1879.

³⁾ Bestyrelsen XIII a: Brev af $20/12$ 1867.

ning paabegyndt Virksomhed“. I Februar 1868 sendte den hende et Udkast til Bestemmelser for Legatet, der skulde bære Giverens og hans Ægtefælles Navne og bad om Tilladelse til, at Kapitalen ikke indsattes i Overformynderriet, men at man i Stedet som for Foreningens øvrige Midler erhvervede Indskrivningsbevis af Finansministeriet. Kammerherreinden bifaldt disse Dispositioner; i Juni indgik de første Ansøgninger, og den 12. Oktober 1868 uddeltes for første Gang Præmier af Legatet: Snedkersvend J. P. MØRCK, Urmagersvend CHR. ØBERG og Blikkenslagersvend C.V. CHRISTENSEN (Næstved) fik Værktøj for henholdsvis 50, 60 og 50 Rdlr. I Foraaret 1879 ejede Legatet foruden de 8000 Kr. i Obligationer en kontant Beholdning paa 342 Kr.¹⁾.

Haandværkerundervisningen og Teknisk Skole. I 1869 paatænkte Assessor G. ROSENKILDE at oprette en Haandværkerskole, og han bad Haandværkerforeningen om dens Anbefaling af, at Planen understøttedes af Haandværkere og andre Medborgere; Haandværkerforeningen fandt da ogsaa, at en Skole „med det angivne Formaal vil kunne virke gavnlig og hensigtssvarende for den unge Haandværker, og et saaledes allerede længe følt Savn derved afhjælpes“. Planen blev dog ikke gennemført; ROSENKILDE meddelte selv Haandværkerforeningen, at det, at dens Anbefaling ikke havde været led-saget af noget Bidrag til Sagens Fremme, havde afholdt andre fra at tegne sig for Støtte. Der meldte sig ikke flere Elever, end han selv havde Plads til i sit Lokale, og dem underviste han saa for egen Regning²⁾.

Haandværkerforeningens Udtalelse om det længe følte Savn skulde sikkert ogsaa ses ud fra det Synspunkt, at det var en Anbefaling, det drejede sig om. Der manglede ikke Haandværkerskole i København. Den 18. September 1843 havde det tekniske Selskab begyndt sit Institut, og den 1. November 1868 var den nye Haandværkerskole begyndt sin Virksomhed, og mellem den første af disse to Institutioner og Haandværkerforeningen havde Forholdet, som BAUER udtrykker det, været „som mellem nære Slægtninge“³⁾.

Sidst i Aaret 1875 virkede en Komité for Oprettelsen af en større Industri- og Haandværkerskole i København; blandt dens Medlemmer træffer man flere af Haandværkerforeningens Folk: D. L. CLÉMENT, LASENIUS KRAMP og J. CORTSEN. I December offentliggjorde Komitéen en Grundplan for en samlet

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1862-76, 169, 170, 174, 179, 182, 186, 192. — Bestyrelsen XIII a: Breve af ¹⁸/₂ og ²⁸/₂ 1868. — Kopibog 1862-78, Nr. 87 af ²⁴/₁₂ 1867. — Forhandlingsprotokol 1876-91, 112.

²⁾ Kopibog 1862-78, Nr. 278 af ²/₉ 1869. — Bestyrelsen III c: Breve af ⁷/₇ og ¹⁵/₁₁ 1869. — Forhandlingsprotokol 1862-76, 265.

³⁾ Bauer, 154.

Industri- og Haandværkerskole i København ved en Sammenslutning af det tekniske Selskabs Institut og den nye Haandværkerskole; den nye Institution skulde bære Navnet „Det tekniske Selskab“ og dens Bestyrelse bestaa af Medlemmer, valgt paa Generalforsamling, og Delegerede fra Stat, Kommune, Kunstakademiet, Industriforeningen og Haandværkerforeningen, lige mange valgte og Delegerede. Denne Plan blev realiseret; det nye Selskab blev dannet og fik en midlertidig Bestyrelse. Uden Betydning for Planens Gennemførelse har det vel næppe været, at da Haandværkerforeningen netop i 1876 fik sin Koncession paa Lotteriet fornyet og for første Gang paa 10 Aar, var det paa den Betingelse, at $\frac{1}{3}$ af Nettooverskudet skulde afgives til den tekniske Skole. Den 12. April 1876 gav den midlertidige Bestyrelse for det tekniske Selskab Haandværkerforeningen Meddelelse om, at Selskabet nu var dannet, og at man gerne vilde have den endelige Bestyrelse valgt; man anmodede derfor Haandværkerforeningen om at sende en Delegeret hertil i „Forvisning om, at den for saa vidt gørligt ogsaa paa anden Maade vil vide at støtte de paaskønnelsesværdige Bestræbelser, der har ladet det samlede tekniske Selskab blive til, og hvis Maal er en kraftig Udvikling af den tekniske Undervisning i vort Fødeland“. Man sluttede med at spørge, hvorledes Haandværkerforeningen „forøvrigt tror at kunne støtte Selskabet“¹⁾.

Efter et Par Møder i Bestyrelsen svarede Haandværkerforeningen den 2. Maj, at CORTSEN var valgt til Foreningens Delegerede i Selskabets Bestyrelse; idet man henviste til Foreningens Interesse for det tekniske Institut, forsikrede man, at det vilde „ligesaa naturligt ligge den nær fremdeles at støtte en Gerning, der har den unge Haandværkers Uddannelse til Formaal og gennem ham Haandværkets videre Uddannelse i vort Fædreland. Foreningen har ogsaa rigeligt vist sin Deltagelse i større Udstrækning ved at have erhvervet ministeriel Sanktion for, at $\frac{1}{3}$ af dens Lotterioverskud afgives til det tekniske Institut, og vi tør udtale den Forvisning, at hvor der fremtidigt maatte blive Tale om en eller anden nødvendig Foranstaltning til Anstaltens Tarv, som Foreningen ved sin Bistand maatte kunne fremme, den da heller ikke vil holde sig tilbage, men virke efter bedste Evne ved de Midler, der maatte staa til dens Raadighed“²⁾

I Referatet af de to Bestyrelsesmøder, der var gaaet forud for dette Svar, hedder det: „Der var tidligere udtalt den Tanke, at man muligt, naar den fornødne Sikkerhed kunde stilles, vilde være i Stand til at bevirke en Sum udlaaent af Alderstrøsts Midler til en eventuel ny Bygning til Institutet; men

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1876-91, 5. — Bestyrelsen XIII a: Brev af $\frac{12}{4}$ 1876 med vedlagt trykt „Grundplan“ af $\frac{4}{12}$ 1875. — Bauer, 154. — Nyrop: Alderstrøst, 73.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1862-76, 462, 463. — Kopibog 1862-78, Nr. 44 af $\frac{2}{5}$ 1876.

da Meningerne herom var delt, kunde ingen Beslutning opnaas. Man vedtog da endelig, at Sagen skulde opsættes skriftligt og i en saa fuldstændig Form, at Forslaget, man vilde fremkomme med for Repræsentantskabet, viste klart, at man ingen Risiko løb for Stiftelsens Kapital, men at man derved naaede til at støtte et Foretagende, hvis Fremme ikke kan ligge nogen nærmere at bidrage til end Haandværksstanden“. LASENIUS KRAMP paatog sig at udarbejde Forslaget senere¹⁾.

LASENIUS KRAMP afgik imidlertid ved Døden, inden han naaede at faa Forslaget udarbejdet. Derimod gav Haandværkerforeningen sidst i Oktober 1877 det tekniske Selskab et godt Raad, da den meddelte, at Selskabets Andel i Lotterioverskudet for 1876 blev 5480 Kr.: Selskabet burde anvende Pengene til et Byggefond til en ny, selvstændig, større, rummeligere, bedre beliggende og værdig Skolebygning²⁾. Da der paa Foreningens Generalforsamling et Aar senere oplystes, at Skolens Andel for 1877 blev 12.605 Kr., blev der ogsaa sagt, at Bestyrelsen over for det tekniske Selskab havde taget det Forbehold, at Pengene blev samlet til Hjælp til Opførelse af en selvstændig Bygning³⁾. Den 17. November 1878 fik Haandværkerforeningen fra det tekniske Selskab Anmodning om yderligere Støtte; man havde nu Mulighed for at erhverve en 4100 Kvadratalen stor passende Grund ved Ahlefeldtsgade-Linnésgade til en ny Skolebygning; men man manglede største Delen af de 250.000 Kr., der var nødvendige; dem vilde man laane af Haandværkerforeningen mod Sikkerhed i Bygningen og Skolens Andel i Lotterioverskudet i de resterende 7 $\frac{1}{2}$ Aar⁴⁾. Allerede i flere Bestyrelsesmøder havde

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1862-76, 463 flg.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1876-91, 50. — Kopibog 1862-78, Nr. 121 a af $\frac{29}{10}$ 1877. Det hedder heri bl. a.: Naar Foreningen havde faaet Ministeriets Sanktion paa, at $\frac{1}{3}$ af Overskudet skulde gaa til det tekniske Institut, skyldtes det „en i vor Forening almindelig Anerkendelse af, at det tekniske Institut i høj Grad trænger til en ny, selvstændig, større og rummeligere, heldigt beliggende og til dens Øjemed værdig Bygning. Det er derfor kun et almindeligt næret Ønske blandt Foreningens Medlemmer, at den ovenfor nævnte Andel af Lotteriets Overskud maa blive betragtet som et aarligt Bidrag fra Haandværkerforeningen til en Byggefond til Tilvejebringelse af en saadan Bygning, og skønt denne Anvendelse af Beløbet ikke ved Tilsagnet derom blev gjort til en bestemt Betingelse fra vor Forenings Side, saa haaber vi dog, at den højtærede Bestyrelse ikke vil finde det herved gennem os udtalte Ønske fra Haandværkerforeningen uberettiget, og skal derfor herved i Foreningens Navn henstille, at det tages til Følge“.

³⁾ Forhandlingsprotokol 1876-91, 87.

⁴⁾ Bestyrelsen III d: Brev Nr. 56 af $\frac{17}{11}$ 1878. — Heri hedder det bl. a.: „Efter at Bestyrelsen for det tekniske Selskabs Skole lige siden dennes Dannelse, i Følelsen af det meget uheldige, som klæber ved de delte og i flere Henseender uhensigtsmæssige Lokaler for Skolen, har haft sin Opmærksomhed rettet mod at erhverve et samlet tidssvarende Lokale, og da Forhandlinger, som har været ført om et Lejemaal i Udstillingsbygningen, ikke har bragt Klarhed over, til hvilken Tid og paa hvilke Betingelser et saadant kunde komme

Haandværkerforeningen drøftede Sagen, og nu besluttede man at foreslaa Repræsentantskabet, at Foreningen udlaante 200.000 Kr. til Selskabet af Alderstrøsts Midler. Skønt Forslaget var affattet saaledes, at der ikke skulde være nogen Risiko – Sikkerheden skulde bl. a. være som for umyndiges Midler – vedtog Repræsentantskabet dog efter en indgaaende Drøftelse at udtale, at det ikke fordristede sig til at anbefale noget Udlaan af Alderstrøsts Midler¹⁾. Afslaget kom dog ikke til at gøre noget Skaar i det gode Forhold mellem Haandværkerforeningen og det tekniske Selskab, som fandt andre Udveje. Den 29. September 1881 indviedes Teknisk Skoles Bygning i Ahlefeldtsgade.

i Stand, har man nu maattet stille sig det Maal at tilvejebringe en selvstændig Bygning som Skolens Ejendom klart og bestemt for Øje. Ved Udviklingen af denne Tanke har det vist sig, at der iblandt de Byggegrunde, hvorom der kunde være Tale, var en enkelt, som i en fortrinlig Grad egnede sig for Skolen, baade hvad Beliggenhed og Størrelse angik, og Bestyrelsen kom til den Erkendelse, at det ikke ret vel vilde kunne forsvares at lade denne Grund slippe sig af Hænde. Bestyrelsen har derfor, da der ikke fra Udvalget for Fæstningsterrænets Afhændelse kunde opnaas nogen Udsættelse med at tage en Beslutning, bestemt sig til at sikre sig denne Grund, der er beliggende med Façade mod Ahlefeldts Gade og med sine Flanker mod Nørre Boulevard og mod Linnés Gade, og som har et Areal af 4100 Kvadratalen. Prisen er 28 Kr. pr. Kvadratalen. . . . Skolens egne Midler, der for Tiden bestaar af de ved to Aars Udbytte af Haandværkerforeningens Lotteri opsparede Beløb, staar i et afgjort Misforhold til den Sum, der udkræves; men man har følt sig overbevist om, at den Sag, som Bestyrelsen har viet sine Kræfter, ikke forgæves vil paakalde Bistand til Værkets Gennemførelse. Der kan uden Tvivl med godt Haab om Udfaldet andrages paa betydelig Assistance fra Statens og Kommunens Side; men en nødvendig Betingelse vil det være, at de Kredse, paa hvilke Skolens Virksomhed særlig er beregnet, lægger deres Interesse for Foretagendet for Dagen. Idet man nu med stor Tilfredshed mindes de varme Udtalelser, hvormed Haandværkerforeningen i sin Tid hilste Skolens Oprettelse og tilsagde den sin virksomme Understøttelse, naar Lejlighed dertil maatte gives, fremkommer denne Henvendelse til den ærede Forening. . . . Bestyrelsens Begæring til den ærede Haandværkerforening gaar nu ud paa, at den af de Midler, hvorover den har Raadighed, maatte være villig til at yde saa stor en Del som muligt af de nævnte 250.000 Kr. som en 2. Prioritet i Ejendommen til en aarlig Rente af 4 % og med yderligere Sikkerhed for Beløbets Forrentning i den Skolen tilkommende Andel i Haandværkerforeningens Lotteri i de 7¹/₂ Aar, som er tilbage fra den 1. Oktober d. A. af den concessionerede Tid, og med Ret for Foreningen til at tilbageholde som Afdrag paa Laanet den Del af de eventuelle Andele i Overskudet, som maatte overstige Renterne af den til enhver Tid skyldige Restkapital, og endelig paa, at Laanets Beløb maa blive stillet til Skolens Raadighed, saasnt man beslutter at begynde Bygningens Opførelse“.

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1876-91, 94-98. — Repræsentantskabets Udtalelse lød: „Repræsentantskabet erkender teknisk Skoles store Nytte for Samfundet og vil efter bedste Evne søge at støtte samme, ligesom det paaskønner Haandværkerforeningens Bestyrelsés Utrættelighed og Nidkærlighed i alle Stiftelsens Anliggender. Repræsentantskabet indser fuldt vel den ubehagelige Stilling, hvori Bestyrelsen er blevet sat ved nærværende Begæring om Laan, og vi maa paaskønne den Forsigtighed, hvormed Bestyrelsen har fremmet denne. Dog fordrister Repræsentantskabet sig ikke til at anbefale noget Udlaan af Alderstrøsts Midler“.

Forholdet til Lærlingesagen og Lærlingeforeningen. Til Lærlingesagen stillede Haandværkerforeningen sig i Begyndelsen afvisende. „Paa Fortegnelsen over de ophævede Lavs Efterladenskaber stod ogsaa opført Lærlingesagen,“ skriver BAUER; „men først ret sent blev Blikket opladt for denne og for Betydningen af, at der under de forandrede Forhold burde gøres noget for den. Haandværkerforeningen, der paa saa mange Maader var blevet Arvtager efter Lavene og gennem Alderstrøt og Belønningerne for Svendeprøver søgte for Hovedstadens Vedkommende at udfylde de Savn, som Lavene her efterlod, vilde ogsaa have været fuldt berettiget til at tage sig af Lærlingesagen. Maaske havde den ligesaa lidt som andre i Begyndelsen Blikket aabent for, at her var en Sag af stor Betydning. Da denne endelig i Begyndelsen af Halvfjerdserne blev fremdraget i den offentlige Debat af en enkelt Mand, Malermester VILH. SCHJØNNING, henvendte han sig til Haandværkerforeningen og opfordrede denne til ogsaa at beskæftige sig med dette Spørgsmaal. Han fandt imidlertid ikke Øre her“¹⁾).

Malermester VILHELM SCHJØNNING henvendte sig i Begyndelsen af Marts 1873 i en Skrivelse til Haandværkerforeningens Formand J. CORTSEN; han agtede at foranledige en Diskussion paa et offentligt Møde i „Kæden“ i Dronningens Tværgade for Haandværksmestre og Svende den 13. Marts om „Lærlingens Forhold i Læretiden“; der skulde saa paa Mødet nedsættes et Udvalg til at formaa hvert Fag til at sende Delegerede, en Mester og en Svend, til en Kommission, der skulde drøfte og gennemgaa Næringsloven og senere skaffe sig hele Landets Tilslutning til Arbejdet for Lærlingesagen. Haandværkerforeningen svarede imidlertid, at denne Sag ganske vist fortjente at drøftes, men at Tiden var for kort til at foretage nogen grundig Behandling af Spørgsmaalet; det var nødvendigt, at der forud blev gjort Forarbejder og udarbejdet Forslag, hvis man vilde opnaa noget Resultat paa et større Møde. Kort efter modtog Foreningen paany en Opfordring fra SCHJØNNING og andre til at tage sig af Lærlingesagen, og i Bestyrelsesmødet den 7. April gav man Spørgsmaalet en foreløbig Behandling og havde til Hensigt at drøfte det nærmere, „førend endelig Beslutning tages“²⁾).

Derefter høres der foreløbig ikke mere om denne Sag fra Haandværkerforeningen; men SCHJØNNING arbejdede ufortrødent videre for Lærlingesagen, som han hidtil uegennyttigt havde ofret sine Kræfter paa filantropiske og sociale Opgaver. I 1873 havde han udsendt en Pjece, hvori han foreslog Dannelsen af en Forening med Formaålet: større Fasthed og Sammenhold

¹⁾ Bauer, 167.

²⁾ Bestyrelsen XIII a: Brev af $\frac{2}{3}$ 1873. — Forhandlingsprotokol 1862-76, 393, 395. — Kopibog 1862-78, Nr. 33 af $\frac{12}{3}$ 1873.

i Forholdet mellem Mester og Lærling. Næringsloven af 1857 havde ophævet Lærlingens Forhold til Lavet; den fastsatte ganske vist nogle Bestemmelser for Mesters og Lærlings gensidige Forhold; men en virkelig Ordning af hele dette vigtige Anliggende manglede. „Efter Næringslovens Ikrafttræden opstod saa løst og fordærvende Forhold mellem Arbejdsgiveren og hans Lærling, at det mere og mere truede Haandværket og Industrien i en betænkelig Grad og i høj Grad demoraliserede Ungdommen, og efter som Aarene gik, blev det klarere og klarere, at hvis der ikke med Kraft blev taget fat paa denne Sag, gik man en beklagelig Tid i Møde“. SCHJØNNING spredte sin Pjece i 1000 Eksemplarer over Landet. „Mangt et hjerteligt Haandtryk og Opfordring til at holde ud var hans Tak; men derved blev det ogsaa“, indtil han tilfældig traf sammen med Malermester H. T. SCHMIDT og Snedkermester C. E. NIELSEN, og i Fællesskab arbejdede de videre med Sagen, og den 17. November 1874 stiftedes „Foreningen til Lærlinges Uddannelse i Haandværk og Industri for hele Landet“, snart populært kaldt „Lærlingeforeningen“¹⁾

Med Hofmøbelfabrikant, Kaptajn L. LARSEN som Formand begyndte den nye Forening snart at gøre sig gældende; men fra Haandværkerforeningen blev der set skævt til den; man havde ingen Andel haft i dens Dannelselse og saa en opdukkende Konkurrent i den, saa meget mere som den af mange kaldtes „den nye Haandværkerforening“²⁾. I Begyndelsen af 1876 holdt L. LARSEN en Del Møder med de forskellige Fag, og han synes at have faaet kraftige Opfordringer til at erobre Magten i Haandværkerforeningen for at puste mere Liv i den, Opfordringer, han ganske afviste og gav J. CORTSEN Meddelelse om i et privat Brev³⁾. Derimod opfordrede han Haandværker-

¹⁾ F. Engsig-Karup: Foreningen til Lærlinges Uddannelse 1874-99, 5-8. — C. A. Clemmensen: Foreningen til Lærlinges Uddannelse 1874-1924, 1-8.

²⁾ Bauer, 167.

³⁾ Bestyrelsen XIII a: Brev af $\frac{3}{2}$ 1876. — Larsen skriver til Cortsen: „For at De ikke skal faa en fejl Opfattelse af, hvad der er passeret ved de Møder, jeg som Formand for Lærlingeforeningen har afholdt til Dato med de forskellige Fag, og navnlig det sidst afholdte med d' Hr. Snedker Aftes, tillader jeg mig i Korthed at meddele Dem Sagen, saaledes som den forholder sig. Jeg maa da først beklage, at De ikke var til Stede denne Aften; flere Ting vilde derved være blevet klaret! Jeg arbejder for en Sag, som efter min Overbevisning er en Samfundssag, og som saadan angaar enhver selvstændig Mand. Efter Bestyrelsen og Repræsentantskabets Beslutning skal ethvert Lav eller Forening sammenkaldes, for at vi kan forklare Lovene for dem og virke for en Tilslutning til vor Forening; det er dette, jeg i Forening med den øvrige Bestyrelse gør, og jeg tror at kunne sige med afgjort Held i denne Tid. Ved et Møde med d' Hr. Maler Onsdag Aften var Hr. Malermester Severin Jensen til Stede; han udtalte den største Ros over Foreningens Bestyrelse og navnlig mig; men han mente, at denne Sag henhørte under Haandværkerforeningen; men da han havde hørt, at denne Sag alt har været for i Haandværkerforeningens Bestyrelse, men er blevet afvist som Haandværkerforeningen uvedkommende, vilde han foreslaa, at Lærlingeforeningen afsatte den hele Bestyrelse i Haandværkerforeningen og ind-

foreningen til at samle sine Medlemmer til et Møde, hvor Lærlingeforeningens Bestyrelse kunde redegøre for den nye Forenings Formaal og Virksomhed, da det var den magtpaaliggende at faa Viden herom spredt ud i de videste Kredse. Haandværkerforeningen svarede, at man paa Grund af Lokalernes hyppige Benyttelse og mange forskellige Sagers Behandling ikke kunde fastsætte et saadant Møde før efter den ordinære halvårlige Generalforsamling;

satte Lærlingeforeningens Bestyrelse og navnlig dens Formand, thi han kendte ingen Forening, der havde en saa energisk Bestyrelsesformand som Lærlingeforeningen — „han forstaar at sætte Sagen igennem, som han forfægter“. Da dette blev modtaget med „Hør“ og „Bravo“, tillod jeg mig at sige, at Haandværkerforeningens Love slet ikke tillod nogen Lærling at besøge Lokalerne eller at læse deres Bøger, og at vi betragtede os som en Filial af Haandværkerforeningen for i Fremtiden at levere dygtige og brave Mænd dertil, samt at vi nu staar paa en venskabelig og god Fod med Bestyrelsen. Det hjalp ikke; han opfordrede alle til at stemme paa mig og den øvrige Bestyrelse og — naturligvis vel ogsaa paa ham; dermed endte Mødet. Ved Mødet med d’Hr. Snedkere var begge Brdr. Jensen til Stede, og Severin Jensen udtalte den samme Ros over mig, ja, maaske endnu stærkere end paa Malermødet, og som endte med, at han vil anbefale alle Snedkerne i Forbindelse med de andre Lav og Foreninger at afsætte den hele nuværende Bestyrelse for Haandværkerforeningen og indsætte Lærlingeforeningens Bestyrelse med mig som Formand; det vilde være, sagde han, en let Sag, da Lærlingeforeningen nu tæller mellem 7 à 800 Medlemmer og stadig forøges, og mange er utilfreds med den nuværende Haandværkerforenings Bestyrelse. Jeg gentog som Svar det samme som paa Malermødet, at Haandværkerforeningen efter min Mening aldeles intet har med Lærlingeforeningens Sag at bestille, og at den nu støtter os saa meget, som den kan; men Hr. Jensen vedblev at gentage, at jeg havde vist i denne Sag at være den eneste Mand, som for Øjeblikket forstod at magte Arbejdersagen, og naar jeg tog den i min Haand, samlede alt under eet, saa vilde han støtte og virke for Lærlingesagen. Jeg udtalte da, at naar Hr. J. kun vilde støtte Lærlingesagen paa den Betingelse, at jeg skulde blive Formand i Haandværkerforeningen sammen med den øvrige Bestyrelse af Lærlingeforeningen, da ved han meget godt, at dette ikke lader sig gøre af forskellige Grunde, og at han altsaa saaledes samtidig giver mig baade Klap og Spark; jeg udtalte endvidere, at Hr. J. meget godt ved, at min og de andre Herrers Ringhed i det offentlige Liv ikke kvalificerer os til at lede en saadan Forening, og at de Mænd, som nu forestaar den, fortjener Tak for deres Virksomhed, thi naar vi ser paa Nørrebro en Bygning, som overalt i Verden vilde være en Pryd for Haandværksstanden, saa maa vi være taknemmelige mod de Mænd, som har udført dette Hverv, og naar saa hertil kom, at jeg ikke kunde modtage en saadan Plads, da jeg ønsker som hidtil at virke for den Sag, jeg nu eengang har ofret mig til, og ikke paatage mig mere og andet, end hvad jeg forstaar og kan udrette. Hr. J. udtalte imidlertid atter sin føromtalte Mening paa egne og manges Vegne og saa deri den eneste Maade til at fremme denne for os alle saa vigtige Sag, Lærlingesagen, og anbefalede sluttelig alle tilstedeværende at virke hen til, at vi Mænd i Lærlingeforeningen blev den nye Bestyrelse i Haandværkerforeningen; vi forstod, sagde han, efter mine Udtalelser, hvad der rørte sig i Arbejderspørgsmaalet, og hvad der burde gøres derfor. Han blev derefter imødegaaet af Hr. Rorup, som udtalte, at han fuldstændig sluttede sig til den Ros, som Hr. J. gav mig, men ellers ikke kunde tiltræde hans Forslag. De vil, højstærede Hr. Cortsen, af ovenstaaende se, at Grundtanken i denne Skrivelse er at sætte Dem fuldstændig og klart ind i Forholdene, som de virkelig er og har været, noget, jeg føler, er min Pligt, og som jeg skylder mig selv og den Agtelse, jeg nærer og altid har nærret for Dem, og beder Dem være overbevist om, at det ingen-

saasart denne var overstaaet, skulde man med Fornøjelse imødekomme Ønsket. Den 26. April blev Generalforsamlingen holdt; men Bestyrelsen synes derefter at have skrevet sit Løfte i Glemmebogen. Den 5. September mindede Lærlingeforeningen om Sagen, og den blev da henvist til at ordne det fornødne med ØBERG; af Lærlingeforeningens Aarsberetning for 1876 fremgaar, at der blev afholdt Foredrag om Foreningens Formaal og Virksomhed for baade Haandværkerforeningens, Industriforeningens og Arbejderforeningen af 1860's Medlemmer. Køligheden var imidlertid aabenbar fra Haandværkerforeningens Side, og den er sikkert ikke blevet mindre i 1877, da Lærlingeforeningen opnaaede Koncession paa et Lotteri, der vilde blive en Konkurrent til Haandværkerforeningens Varelatteri. Andetsteds er omtalt den afvisende Holdning, Haandværkerforeningen indtog, da Lærlingeforeningen i Efteraaret 1879 ønskede at kunne indstille til Svendemedaille¹⁾.

Londonrejsen 1862. Udstillinger 1863-70. I Maj 1862 meddelte Indenrigsministeriet, at det ved Marineministeriets Hjælp kunde tilbyde 200 industrielle Arbejdere Lejlighed til at komme til Verdensindustriudstillingen i London for en billig Penge. Ministeriet gav gratis Rejse og fri Forplejning undervejs paa Krigsdampskibet „Hekla“, og der var lagt et udførligt Program for Opholdet i London; men Udgifterne her — 5-6 sh pr. Dag i 9 Dage — maatte Arbejderne selv afholde; de kunde dog sove ombord. Turen vilde vare fra 19. Juni til først i Juli. Haandværkerforeningen søgte at komme i Betragtning, da den kendte „enkelte flinke yngre Mænd, hvis pekuniære

sinde har været min Mening at benytte min Stilling som Formand i Lærlingeforeningen til at opponere mod Dem og Bestyrelsen for Haandværkerforeningen, ligesaa lidt som jeg nogensinde har ønsket at blive foreslaaet til en Post, jeg aldrig har søgt eller tragtet efter, ligesaa lidt som jeg tror at kunne udfylde samme. Jeg betragter selvfølgelig denne Skrivelse som aldeles privat mellem Dem og mig og tegner med største Agtelse ærbødigst . . .“.

Trods Brevets sidste Sætninger synes Cortsen eller L. Larsen selv ikke at have holdt det hemmeligt. En Maaned senere skrev Severin Jensen ogsaa et Brev til Cortsen (Bestyrelsen XIII a: Brev af $\frac{8}{3}$ 1876), da han havde faaet Larsens Udtalelser til Cortsen refereret; han havde aldeles ikke villet sætte Splid blandt Standens Medlemmer, havde tværtimod protesteret, da Bestyrelsen paa hans Kritik af Lærlingeforeningens meget omfattende Program havde udtalt, at man vilde gøre den til en ny Haandværkerforening, da, „som Formanden udtalte“, den gamle Haandværkerforening havde afvist en Henvendelse fra Lærlingeforeningen og ikke havde taget fat paa Arbejderspørgsmaalet for 2 Aar siden. Lærlingesagen skulde gennemføres af Haandværkerforeningen, og det var rigtigt, at han havde anvist den Vej, at man valgte de mere energiske Folk fra Lærlingeforeningen ind i Haandværkerforeningens Bestyrelse, hvis denne stillede sig afvisende over for Sagen.

¹⁾ Bestyrelsen XIII a: Breve af $\frac{4}{4}$ og $\frac{5}{9}$ 1876. — Forhandlingsprotokol 1862-76, 461 fig. — Kopibog 1862-78, Nr. 43 og 77 af $\frac{24}{4}$ og $\frac{30}{9}$ 1876. — Blad for Foreningen til Lærlinges Uddannelse for April 1877. — Bauer, 167 fig. — Om Svendemedaille, se Side 385.

Kræfter ikke tillader dem at foretage en saadan Rejse for egen Regning“. Svaret blev et Afslag, da Billetterne allerede var fordelt¹⁾.

Foreningen sendte da et nyt Andragende ind; man vilde gerne have „Hekla“ til at foretage endnu en Tur til London for „150 ældre Industrielle, Kunstnere o. dl.“, naar Skibet vendte hjem med Arbejderne, mod at Regeringen fik godtgjort Omkostningerne til Skibets Fart og Passagerernes Kost paa Rejsen frem og tilbage. Marineministeriet havde allerede lovet sin Medvirkning, hvis Indenrigsministeriet gik med. Nu lovede Ministeriet at imødekomme Andragendet, hvis Foreningen inden den 5. Juli afleverede en Liste over de 150 Deltagere og 40 Rdlr. for hver, ialt 6000 Rdlr. Ministeriet skulde ogsaa have opgivet Navnet paa en af Deltagerne valgt Fører. Der var regnet med et Ophold i London paa 12 Dage²⁾. Det kom imidlertid til at knibe med at naa Tallet 150 Deltagere (6000 Rdlr.). D. L. CLÉMENT var hos Ministeren ORLA LEHMANN for at opnaa nogen Lettelse i Betingelserne; men denne var utilbøjelig til at lade Staten overtage Resten af Udgifterne; „han mente, det var passende for Haandværkerforeningen, da det var første Gang, at denne optraadte paa sit egentlige Gebet; han havde aldrig set noget fra os undtagen unyttige Adresser“. CLÉMENT henviste da til den nu paabegyndte Stiftelse, „som han indrømmede var meget smukt, men snarere et Foretagende for en gammel Enke etc.“. Det endte dog med, at Turen kom i Stand, skønt kun 139 havde tegnet sig. CLÉMENT blev dens Fører, og Afsejlingen skete den 15. Juli om Morgenen³⁾. Da den vellykkede Rejse var overstaaet, viste det sig, at Regnskabet for Deltagerne viste et Overskud paa 375 Rdlr. 5 Mk., som de egentlig skulde have tilbage; i Stedet besluttede de at skænke Pengene til Alderstrøst, hvor de kom til at danne Begyndelsen til Understøttelsesfondet⁴⁾.

I Efteraaret 1863 foreslog Skomagermester J. P. BORCH, at Foreningen til forskellige Tider af Aaret arrangerede Udstillinger af færdigt Haandværksarbejde, „som tillige kunde sælges, for saavidt den paagældende Udstiller

1) Bestyrelsen III c: Trykt Cirkulære af ²³/₆ 1862 og Brev af ³⁰/₆ 1862 (i Lægget: Breve 1862). — Kopibog 1841-62, Nr. 54 af ²⁴/₆ 1862. — Forhandlingsprotokol 1841-62, 564.

2) Kopibog 1841-62, Nr. 57 af ³/₆ 1862. — Bestyrelsen III c: Brev af ²¹/₆ 1862 (i Lægget: Breve 1862).

3) Forhandlingsprotokol 1862-76, 3, 4, 5, 18. — Bestyrelsen III c: Breve af ⁷/₇ og ¹¹/₇, samt trykt „Underretning“ af ¹²/₇ 1862 (i Lægget: Breve 1862). — I sin „Underretning“ gav Clément efter Aftale med Skibets Chef en Række Bestemmelser for og Raad til Passagererne; bl. a. tilraadedes det enhver at føre sort Hat med sig, „da anden Hovedbedækning ikke er passende i England. Da Linned hurtigt bliver tilrøget i London, anbefales det at føre en Del med sig af dette“.

4) Forhandlingsprotokol 1862-76, 13 flg., 21 flg., 22, 47. — Bestyrelsen III c: Brev af ²⁴/₄ 1863 (i Lægget: Breve 1863).

ønsker det“. BORCH ønskede, at der blev holdt et Diskussionsmøde for Medlemmerne om dette Forslag om Salgsudstillinger, og det skete den 11. November; efter en Times Diskussion enedes man om at udtale, at man bifaldt Planen, men fandt, at Bestyrelsen burde underkaste den en Komité-

En Sporemager og Sværdfejer. 1910.

behandling. Komitéen bestod af BORCH selv, CLÉMENT og Naalemagermester CHR. HJORTH jun.; men efter dens Nedsættelse høres der ikke mere til Sagen, som man formodentlig ikke har ment at kunne faa realiseret¹⁾.

I 1865 fik Foreningen Opfordring til at medvirke ved Afholdelse af en dansk Industriudstilling. Opfordringen kom den 12. Januar fra en Komité med Professor JOHAN GEORG FORCHHAMMER som Formand og med bl. a.

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1862-76, 66 fig., 69, 70, 73. — Kopibog 1862-78, Nr. 2 af 9/1 1864.

Hofguldsmed J. B. DALHOFF, Naalemagermester CHR. HJORTH og Murermester KORNBECH som Medlemmer. Kort efter præciserede man nærmere, at man gerne vilde have Haandværkerforeningen til at udnævne 5 Medlemmer til en Udstillingskomité, hvortil Industriforeningen ligeledes skulde vælge 5, Kunstakademiet 2 og Kunstnerforeningen af 18. November 2 Medlemmer. Haandværkerforeningen valgte foruden CLÉMENT og ØBERG Vognfabrikant JAMES FIFE, Snedkermester J. G. LUND og Klædefabrikant C. A. SCHLEISNER. I Marts 1865 udgik Indbydelser til at deltage i „en dansk Industri- og Kunstudstilling i København i 1866“, og øverst blandt Indbyderne stod Kronprins FREDERIK. Udstillingen skulde aabnes den 1. Juni 1866 og i 2 Maaneder holdes i Ridehuset paa Kristiansborg, som KRISTIAN IX havde stillet til Disposition, og en Tilbygning paa Ridebanen¹⁾.

I Maj 1868 fik Haandværkerforeningen en ny Opfordring. Der skulde i 3 Uger i September holdes en større Industri- og landøkonomisk Udstilling i Nakskov, og dens Komité skrev, at selvom den nærmest „vilde fremtræde som en stor provinsiel Udstilling“, vilde man dog gerne have københavnsk Industri fyldigt og godt repræsenteret, og man gjorde opmærksom paa, at Nakskovs Opland hørte til de mest velhavende Dele af Landet, men paa Grund af sin isolerede Stilling havde savnet fornøden Berøring med Hovedstaden i industriel Henseende. Bestyrelsen sendte et trykt Cirkulære rundt til Medlemmerne om Sagen og opfordrede til Deltagelse, men udtalte dog over for Komitéen, at de to store Udstillinger i Stockholm og Paris antagelig havde anstrengt de udstillende Medlemmer, saa Resultatet af Opfordringen kunde blive mindre end ventet²⁾.

Endelig fik Foreningen i 1870 en Opfordring til at delegere et Medlem til et af Industriforeningen nedsat Udvalg, der skulde virke for Danmarks Deltagelse i den internationale Arbejderudstilling i London, der skulde aabnes i Juli; Foreningen udpegede CLÉMENT hertil³⁾.

Stockholmernes Besøg ved Industriudstillingen i 1872. I 1866 blev der holdt en Industriudstilling i Stockholm, og en Del Medlemmer af Haandværkerforeningen tænkte paa i Fællesskab at drage derop, og da man erfarede, at Stockholms Stads Handverksforening samtidig havde indbudt til et almin-

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1862-76, 103 flg., 110. — Bestyrelsen III c: Breve af $12\frac{1}{11}$, $23\frac{1}{11}$ og $11\frac{1}{4}$ 1865, samt trykt Indbydelse af $22\frac{2}{3}$ s. A. (i Lægget: Breve 1865). — Kopibog 1862-78, Nr. 7-9 af $26\frac{1}{11}$ 1865.

²⁾ Bestyrelsen XIII a: Breve af $17\frac{1}{5}$ 1868 og trykt Opfordring af Maj s. A. — Forhandlingsprotokol 1862-76, 180. — Kopibog 1862-78, Nr. 15 og 29 af $28\frac{2}{5}$ og $11\frac{1}{6}$ 1868.

³⁾ Bestyrelsen III c: Brev af $13\frac{1}{3}$ 1870 med en trykt Opfordring af Marts s. A. (i Lægget: Breve 1870). — Forhandlingsprotokol 1862-76, 285.

deligt Møde af Sveriges Industridrivende den 25. Juli, skrev Haandværkerforeningen midt i Juni til den stockholmske Søsterforening og spurgte, om dens Medlemmer kunde faa Adgang til at overvære dette Møde; samtidig sendte den sine Love og bad om at faa tilsendt et Eksemplar af Stockholmforeningens Vedtægter. Ti Dage efter fik man et meget imødekommende Svar, idet Stockholmerne hilste Danskerne hjerteligt Velkommen til baade Stockholm og Industrimøde og sendte de ønskede Love, ja, ikke nok med det: de bad om at faa en Fortegnelse over Deltagerne i Rejsen og Oplysning om Tidspunktet for deres Ankomst, da man saa vilde tage imod dem og sørge for „behøfliga bostäder“ til dem. Imidlertid udkød man i København Indtegningsfristen for at faa saa mange med som muligt, ogsaa fra Købstæderne, hvortil Haandværkerforeningen havde sendt Indbydelse til Turen. Afrejsen blev derfor i Stedet sat til den 1. August; man havde opnaaet en Nedsættelse af Jernbanebilletens Pris, saa Rejsen fra København til Stockholm og tilbage kunde gøres for 21 Rdlr. paa 2. Klasse. Da udbrød der Kolera i Stockholm, og man fandt derfor i København, at Turen burde aflyses. Dog drog CLÉMENT alene derop, og han fik mange Hilsener og et Fotografi af Stockholmforeningens Formand med hjem; den københavnske Forening kvitterede med at meddele, at Portrættet var blevet ophængt i Foreningslokalet, og med at sende Stockholmerne et Fotografi, der siges ikke af hvem¹⁾.

For denne Gang blev saaledes et personligt Samvær mellem de to Foreningers Medlemmer forpurret. Seks Aar senere blev det derimod til Virkelighed, men i København. I Juli 1872 skulde det 1. nordiske Industrimøde og en dertil knyttet Udstilling holdes i København, og det er allerede andetsteds omtalt, at Haandværkerforeningen ved den Lejlighed stillede sine Lokaler til Raadighed²⁾. Den 5. Juni meddelte da Stockholmforeningen, at ca. 100 af dens Medlemmer agtede at gæste København i fire Dage under Udstillingen, fra den 9. Juli. Haandværkerforeningen lovede straks at sørge for Logi til samtlige de svenske „Brødregæster“ med Hustruer og bad om

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1862-76, 130, 131, 132, 133. — Kopibog 1862-78, Nr. 38, 39, 40, 41, 42, 45, 46, 58 af 14/6, udat. (modtaget 24/6), 26/6, 9/7, 9/7, 21/7, 23/7 og 15/10 1866. — Haandværkerforeningens Bestyrelse fik senere Indbydelse til i Industriforeningen at overvære Uddelingen af Præmier til de københavnske Udstillere i Stockholm (Bestyrelsen III c: Brev af 7/9 1866). — „Dags-Telegraphen“ oplyser, at Haandværkerforeningen sendte bl. a. Kornbechs og Cléments Fotografi, og tilføjer spydigt: „Københavns Haandværkerforening har hidtil været i en sjælden Grad gennemtrængt af den Siesby-Davidsenske Tankegang, og alene Navnet Clément var en Borgen for, at Foreningen ikke befattede sig med nymodens Ideer, end sige statsopløsende Tendenser. Skulde nu Skandinavismens Slange have listet sig ind i det augustinske Paradis?“ (Nr. 300 for 5/11 1866).

²⁾ Se Side 326.

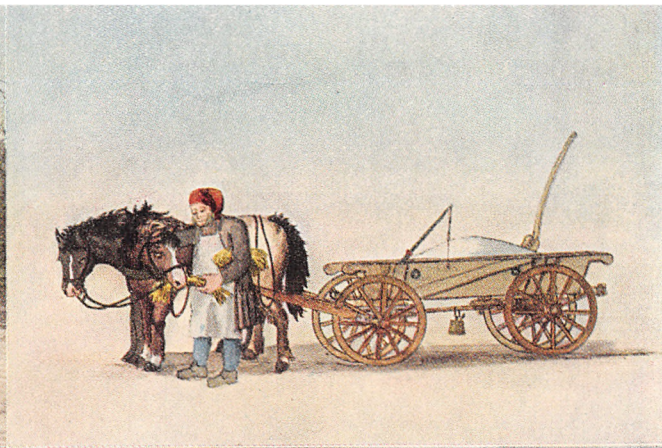
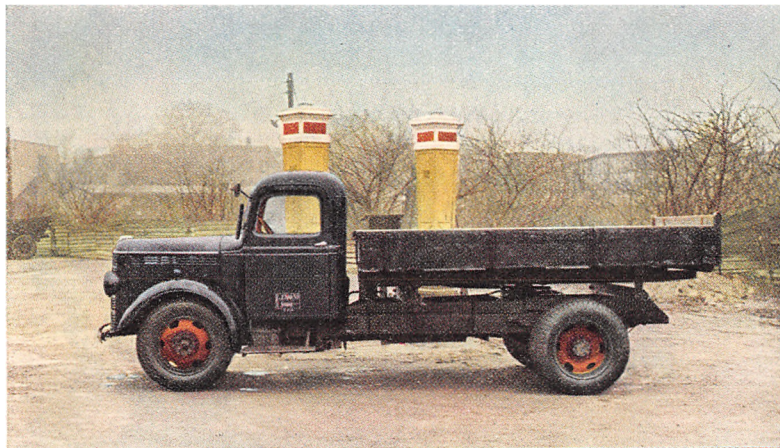
en Navnefortegnelse til Brug herfor. Samtidig udsendte Bestyrelsen en Anmodning til Medlemmerne om enten at modtage en eller flere af Svenskerne som Gæster eller at yde et Pengebidrag, saa Foreningen kunde leje det nødvendige Husrum. Senere appellerede den atter til Medlemmerne, da den desuden havde „en Del personlig Bistand behov“; der blev holdt et Møde til Ordning heraf den 5. Juli. Dagen efter besluttede Bestyrelsen, da CLÉMENT, ROTHE og HAMMER, som havde faaet Arrangementet af Stockholmernes Modtagelse overdraget, havde aflagt Beretning om Enkelthederne, at den in pleno vilde begive sig til Sverige Mandag Middag den 8. Juli for at modtage Svenskerne i Lund; Ankomsten til København vilde saa ske samme Dags Aften¹⁾.

Da Svenskerne kom til København, fik de overrakt et Program for deres Besøg, og det blev aabenbart fire indholdsrige Dage. Tirsdag den 9. Juli var Svenskerne med deres Damer Haandværkerforenings Gæster ved en Déjeuner i Kronprinsensgade Kl. 9, og derefter var det foreslaaet, at man besøgte den nordiske Industriudstilling; Kl. 3 kunde Gæsterne formedelst 4 Mk. (det dobbelte Beløb udtrykt i svenske Penge) deltage i Table d'hôte hos Foreningens Restauratør Lund; Kl. 5-7 var der afset Tid til et Besøg i Etnografisk Musæum i Frederiksholms Kanal; Aftenen fra Kl. 8 var reserveret Tivoli. Onsdag den 10. Juli samledes man Kl. 9 i Foreningens Lokaler og aflagde derefter paany Besøg paa Udstillingen; Kl. 12-3 kunde Gæsterne aflægge Besøg paa Thorvaldsens Musæum, Kl. 3 deltage i Table d'hôte i Kronprinsensgade og Kl. 5 efter Forudbestilling gaa paa Rosenborg Slot, hvilket kostede 3 Rdlr. dansk (6 Rdlr. svensk) for 25 Personer; Kl. 7 tog man paa en Udflugt til Frederiksberg, Søndermarken og Omegn. Torsdag den 11. Juli mødtes man atter om Morgenen i Foreningens Lokaler for at gaa paa Udstilling; Kl. 12-2 kunde Gæsterne bese Musæet for nordiske Oldsager i Frederiksholms Kanal, Kl. 3 deltage i Table d'hôte hos Restauratør Lund og Kl. 5 gaa i Zoologisk Have, hvor 100 Personer ved Forudbestilling fik 25 % Rabat; Aftenen var forbeholdt Tivoli. Om Fredagen den 12. Juli samledes man som de andre Dage for at gaa paa Udstilling; Kl. 11-1 besøgte den kongelige Malerisamling paa Kristiansborg, og Kl. 1 præcis mødte samtlige Gæster med Damer i Foreningens Lokaler for at tage paa en Udflugt til Jægersborg Dyrehave og Badestedet Klampenborg, hvor de var indbudt til en Afskedsdiner. Hvis nogen af Gæsterne i disse Dage havde faaet Lyst til at se specielle Værksteder eller andre industrielle Etablissementer, havde

¹⁾ Kopibog 1862-78, Nr. 71 af ¹⁴/₆ 1872. — Forhandlingsprotokol 1862-76, 374, 375. — Bestyrelsen VIII f: Stockholms Handverksforenings Besøg i København 1872: Trykte Cirkulærer af ¹⁴/₆ og ³/₇ 1872.

Uhrmagerlauget i København: Et Værksted 1939.

Kjøbenhavns Vognmandslaug: Vognmandskørsel 1939 og for hundrede Aar siden.

de kunnet henvende sig til Bestyrelsen, som saa havde ordnet Besøget for dem¹⁾).

Da Svenskerne atter var kommet hjem, sendte deres Forening en hjertelig Takkeskrivelse for den venlige Modtagelse, der var blevet dem, deres Hustruer og Døtre til Del i København. „Lika öfvertygade som vi äro, att minnet af denna högst angenäma sammanvaro aldrig kan försvinna för dem, som hade äran och glädjen att under omnämnde tid vara Edra gäster, äro vi förvissade om, att den tillgifvenhet och det förtroende, som då utvecklade sig emellan allvarligt förståndiga män, skall i sin mån bidra att i en framtid ytterligare sammanknyta det vänskapsband, hvilket med Forsynens bistånd, en gång skall komma att utgöra alla brödralfolkens lycka och välsignelse“²⁾. Der var til det svenske Besøg ialt indkommet i Pengebidrag 1290 Rdlr.; men kun godt 1260 Rdlr. havde der været Brug for; de overskydende henved 30 Rdlr. blev anvendt som et Tilskud til en Sammenkomst, der senere fandt Sted med Bestyrelsen for Aarhus Haandværkerforening³⁾).

Verdensudstillingerne i Wien 1873 og i Paris 1878. I Januar 1873 blev der udsendt en Indbydelse til en Basar med tilhørende Prøvelagre – med et moderne Udtryk vilde man kalde Foretagendet en permanent Salgsudstilling – som skulde indrettes i Industriudstillingens Bygning. Dette Foretagende efter udenlandsk Mønster skulde føres ud i Livet som et Interessentskab med 15.000 Rdlr.'s Kapital; Indbyderne var bl. a. Apoteker ALFRED BENZON og Industribankens Direktør H. P. FREDERIKSEN, ellers Fabrikanter og Haandværkere. Denne Indbydelse fik ogsaa Haandværkerforeningen tilstillet; men den foretog sig intet andet end at omsende den til Lavene som et Cirkulære. Det viste sig da ogsaa, at Planen ikke fik den fornødne Tilslutning⁴⁾).

Større Interesse viste Haandværkerforeningen en anden Udstillingssag ved samme Tid. Den 18. December 1872 modtog den fra „Komitéen for Danmarks Deltagelse i Verdensudstillingen i Wien 1873“ en Skrivelse om, at en Sum af 36.000 Rdlr. vilde være fornøden for at skaffe Danmark en værdig Repræsentation paa dette Nationernes Stævne; Staten vilde yde 15.000 Rdlr. og Komitémedlemmerne havde selv tegnet 7000 Rdlr., saaledes at 14.000 Rdlr. maatte skaffes ad privat Vej; Skrivelsen mundede derfor ud i en Opfordring til Haandværkerforeningen til at medvirke til Tegning af Bidrag. Den 8. Februar sendte Foreningen et Cirkulære med Tegnings-

¹⁾ Bestyrelsen VIII f: Trykt Program af 8. Juli 1872.

²⁾ Bestyrelsen XIII a: Brev af ⁸/₈ 1872. — Forhandlingsprotokol 1862-76, 377.

³⁾ Forhandlingsprotokol 1862-76, 384.

⁴⁾ Forhandlingsprotokol 1862-76, 392. — Trykt Indbydelse af ⁸/₁ 1873.

lister rundt til Lavene; men der kom kun en forholdsvis lille Sum ind, og i Juni sendte man da 4 Bude ud til hver sin Gruppe Medlemmer med Tegningslister og et Cirkulære, „da denne Sag ikke angaar nogen nærmere end de industrielle Klasser i Samfundet“; ialt kom der ved de to Henvendelser 738 Rdlr. ind¹⁾).

Da fik Haandværkerforeningen en Meddelelse om, at Lensgrevinde DANNER vilde tilstille Bestyrelsen 1000 Rdlr. til Uddeling blandt Haandværksmestre, som agtede at besøge Verdensudstillingen i Wien. Bestyrelsen besluttede at dele Gaven i 10 Portioner og indkaldte Ansøgninger inden den 30. Juli. Der meldte sig ialt 90 Ansøgere, og den 4. August udpegede Bestyrelsen de 10 lykkelige Mestre, som med en enkelt Undtagelse alle var fra København. Dagen efter gav man Lensgrevinde Underretning om Navnene²⁾).

I Sommeren 1875 havde der været holdt et nordisk Studentermøde i Stockholm; herunder havde Bestyrelsen for den stockholmske Haandværkerforening taget en Del danske Studenter i Logi i den Tanke, at der mellem dem muligvis kunde være Sønner af Medlemmer af den københavnske Haandværkerforening. Da den københavnske Forening erfarede denne smukke Handlemaade, sendte den sin svenske Søsterforening en skriftlig Tak³⁾. Andetsteds er omtalt, at Foreningen ved den jyske Industriudstilling i 1876 gav sin Tilladelse til, at dens Svendemedailles Forside blev benyttet til Udstillingens Præmiemedaille⁴⁾).

I 1878 skulde der holdes Verdensudstilling i Paris, og der blev derfor nedsat en Komité til at tilrettelægge Danmarks Deltagelse i Udstillingen. Arkitekten, Professor J. V. DAHLERUP, der var den danske Udstillings Arrangør, udarbejdede Planen, og Udstillingskomitéens Sekretær C. NYROP sendte sidst i August 1877 Haandværkerforeningen tre Eksemplarer af Planen for at faa den gjort bekendt for Medlemmerne. Haandværkerforeningen besluttede efter Opfordring fra Komitéen at lade sit Varelotteri optræde som Udstiller i Paris, og der var dermed navnlig tænkt paa at lade et eller andet Møbel udføre til Udstillingen. I November fik Foreningen en længere Skrivelse fra

¹⁾ Bestyrelsen XIII a: Brev af 18¹²/₁₂ 1872. — Forhandlingsprotokol 1862-76, 390, 391, 401, 404. — Trykte Cirkulærer af 8²/₂ og Juni 1873. — Kopibog 1862-78, Nr. 67 af 25⁷/₇ 1873.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1862-76, 404, 405 flg., 412. — Kopibog 1862-78, Nr. 60 af 5⁸/₈ 1873. — Bestyrelsen XIII a: Fortegnelse af 1873 over de 10 Mestre, der fik Understøttelse til Rejsen. — De lykkelige var: Blikkenslagermester C. C. Løitved (i Roskilde), Bogbindermester C. F. Hastrup, Guldsmedemester V. Mayntzhusen, Karetmagermester Ferd. Thorbernsen, Pianofabrikant J. H. Ehlert, Sadelmagermester A. M. Sørensen, Kleinsmedemester F. C. Gamst, Billedskæreremester G. Lamberg, Snedkermester P. R. Neermann og fysisk og optisk Instrumentmager G. W. Klein.

³⁾ Kopibog 1862-78, Nr. 54 af 30⁹/₉ 1875.

⁴⁾ Se Side 386 flg.

Arkitekt H. V. BRINKOPFF om, at han meget maatte beklage, hvis han blev forbigaaet ved Udførelsen af Tegninger til disse Møbler; han henviste til, at Møbler, tegnet af ham, havde taget Medailler og Præmier paa den nor-

Haandværkerforeningens Sølvmedaille og Diplom fra Verdensudstillingen i Paris 1878.

diske Industriudstilling i 1872, paa Verdensudstillingen i Wien 1873 og paa Industriudstillingen i Aarhus i 1876, at han havde leveret Tegninger til samtlige danske Lotterier undtagen Kunstflidslotteriet, og at hans Tegninger anvendtes i de tekniske Skoler og af Snedkernes Tegneforening; han mente, man maatte indrømme, at han var „den væsentligste tekniske Bærer af Møbelindustrien her i Landet“, og sendte nogle Skitser med sin Skrivelse; det var for ham ikke „et pekuniært, men et Æres- og Livsspørgsmaal“. Den

12. Januar 1878 vedtog Bestyrelsen, at Lotteriet skulde udstille to Stole fra Stolemagermester P. L. RØNNE; den 17. Januar vedtog man yderligere, at der skulde udstilles et Bogskab efter Tegning af BRINKOFF. Udstillingskomitéen havde netop ønsket, at Haandværkerforeningen sendte to Lænestole eller et Udstillingsskab til Paris¹). For de udstillede Møbler blev der tilkendt Haandværkerforeningen Sølvmedaille; da man i April 1880 havde modtaget Medaillen med tilhørende Diplom, besluttede man, at begge Dele skulde indfattes i en Ramme og ophænges i Lokalet; Stolemagermester RØNNE tegnede og udførte Rammen²).

Industritidende. Industribanken. Frimærkesparekasse. Udgiveren af „Industritidende“, Redaktør A. STEENBERG gav i 1864 Foreningen et Tilbud. Det vilde være ham kært, hvis hans Blad kunde være Foreningen til nogen Nytte; Meddelelser om Foreningens Virksomhed vilde beredvilligt blive bragt til Læsernes Kundskab og uden nogen Udgift for Foreningen. Man overvejede Tilbudet, men vedtog at svare, at da Sager af mere end lokal Interesse sjældnere forekom i Foreningen, turde man kun benytte Tilbudet, naar Forhandlinger af Vigtighed for andre end Medlemmernes snævre Kreds kom til at foreligge; ved saadanne Lejligheder vilde det være Foreningen kært at modtage Bladets Støtte, og det skulde da faa fornøden Meddelelse tilstillet³). I 1869 besluttede Foreningen at abonnere paa det „Næringsblad“, der udkom i Odense⁴).

I 1862 blev der i København oprettet en Industribank; den begyndte sin Virksomhed med en ret lille Aktiekapital, ca. 30.000 Rdlr. De fleste Haandværkere havde følt Savnet af et Pengeinstitut, hvor de uden for mange Vanskeligheder og paa taalelige Vilkaar kunde faa de fornødne Pengemidler til Raadighed; nu fik de en lignende Bistand, som de større Banker ydede Handelsstanden. Bankens specielle Opgave var noget nyt, „som ikke fra alle Sider betragtedes med den Tillid, som det fortjente“, og som Erfaringen hurtigt gav Ret til at fordre. I Løbet af 3½ Aar var Aktiekapitalen forøget til 68.000 Rdlr., og der var opsparet et Reservefond paa 4 % af Aktiekapitalen; Aktionærerne havde faaet 5¹/₃-5¹/₂ % i aarligt Udbytte, og Indlaanene var paa gennemsnitlig 40.000 Rdlr. aarlig. Trods denne lovende Tilstand

¹) Forhandlingsprotokol 1876-91, 44 flg., 59. — Bestyrelsen III d: Breve Nr. 33 og 40 af ²⁸/₈ og ¹⁰/₁₁ 1877 og Nr. 2 af ¹⁴/₁ 1878.

²) Forhandlingsprotokol 1876-91, 150, 152 flg., 179. — Rammen kostede 85 Kr.

³) Bestyrelsen III c: Brev af ²⁰/₁ 1864. — Forhandlingsprotokol 1876-91, 74 flg., 75 flg. — Kopibog 1862-78, Nr. 15 af ¹⁰/₃ 1864.

⁴) Forhandlingsprotokol 1876-91, 270.

led Banken dog under Trykket af, at Kapitalen var saa lille i Forhold til de mange Anmodninger om Laan mod god Sikkerhed. I Februar 1866 forelagde CLÉMENT i Haandværkerforeningens Bestyrelsesmøde en Opfordring til, at Foreningen sendte Lavene en anbefaling for Forøgelse af Industribankens Aktiekapital, og man bifaldt denne Tanke. Den 22. Februar tilstillede Bestyrelsen hver Oldermænd det fornødne Antal trykte Eksemplarer af en „Opfordring til Haandværksstanden“ til Uddeling til deres Lavs Medlemmer. Man opfordrede Standsfællerne til at tegne Aktier; de var paa kun 25 Rdlr. og kunde endda betales i Løbet af 3 Maaneder; samtidig oplyste man, at Banken havde aabnet en Sparebankafdeling for Indlaan paa Kontrabøger, hvor man modtog Indskud ned til 2 Rdlr. og forrentede dem med $4\frac{1}{2}\%$ p. a. „Intet er naturligere og rigtigere baade for de paagældende og Standen i sin Helhed, end at de mindre og større Summer, der Tid efter anden haves disponible, tilflyder denne Kilde til Frugtbringelse, idet de netop derved bevares for de industrielle Formaal alene og gennem Udlaan kommer Standen selv umiddelbart til Gode“. Man opgav samtidig Bankens Adresse: Laksegade Nr. 16, 1. Sal¹⁾.

Den 3. Marts takkede Bankens Direktion Haandværkerforeningens Bestyrelse for dens Initiativ; den vilde dog gerne have Opfordringen ud til flere Industridrivende end de egentlige Haandværkere og ønskede i den Anledning nogle mindre Tekstændringer. Bestyrelsen fandt imidlertid, at man skulde blive ved det een Gang vedtagne Indhold og kun give Opfordringen en Paategning, saa den kunde anvendes til en videre Kreds. Dette skete, og nye trykte Opfordringer – med samme Indhold og samme Datering som dem til Lavene – blev tilstillet „vore øvrige industridrivende Medborgere“. Paa Generalforsamlingen i Maj aflagdes Beretning om hele denne Støtteaktion²⁾.

Fra Redaktøren af „Dagbladet“ C. ST. A. BILLE fik Foreningen i Efteraaret 1869 en Opfordring til at støtte en Sag, som laa den noget fjernt. Prokurator H. BIERRING i Randers vilde gennem BILLE have Haandværkerforeningen til at virke for Tegning af et Aktielaan i et Par jyske Gaarde med tilhørende Tørvefabrikation; man vedtog at svare Redaktøren, „at Sagen i Følge sin Natur ikke egner sig til videre Fremme i Haandværksstandens

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1862-76, 122. — Kopibog 1862-78, Nr. 14 af $\frac{22}{2}$ 1866, findes i adskillige trykte Eksemplarer i Bestyrelsen III c.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1862-76, 123, 128. — Bestyrelsen III c: Brev af $\frac{3}{3}$ 1866. — Den trykte Opfordring af $\frac{22}{2}$ 1866 med Paategning: „Foranstaaende Opfordring, der er omsendt til Haandværkslavens Medlemmer, tillader vi os ligeledes at tilstille vore øvrige industridrivende Medborgere“ findes i adskillige Eksemplarer i Bestyrelsen III c.

Kreds, hvori den ingen Deltagelse vil finde, og hvor heller ikke Kapitalen til Understøttelse af saadanne Foretagender er til Stede¹⁾).

Bedre gik det ikke med en anden Henvendelse. L. THAYSSSEN indsendte i 1879 til Foreningen et Udkast til Dannelse af en „Dansk Frimærkesparekasse“ med Anmodning om, at Foreningen vilde støtte Sagen ved at give den sin Anbefaling; man svarede ham, at man ikke fandt Grund til at anbefale Planen; hvor gavnligt end et saadant Projekt kunde være, burde det efter Bestyrelsens Skøn udgaa fra Statsmyndighederne²⁾).

Arbejderforeningen og Haandværkerforeningerne i Aarhus og Reykjavik. Trods alle tidligere Skærmydsler under den store Kamp mod Næringsfriheden, hvor Haandværkerforeningen og Arbejderforeningen havde været Modstandere, kom der i disse Aar et nært Forhold i Stand mellem de to Foreninger. Allerede i November 1863 var Haandværkerforeningen blandt de Foreninger, som C. V. RIMESTAD bad sende Delegerede til en Raadslagning sammen med Arbejderforeningen af 1860. Da Haandværkerforeningen den 12. Februar 1869 ved en festlig Sammenkomst indviede sit nye Lokale, var Formændene for Industriforeningen og Arbejderforeningen til Stede som dens Æresgæster, og C. V. RIMESTAD talte ved Festen for en Samvirken mellem de tre Foreninger. Medens Forholdet til Industriforeningen vedblev at være ret køligt, lagde det ændrede Forhold til Arbejderforeningen sig for Dagen paa forskellig Vis: RIMESTAD var indbudt til Festlighederne i Anledning af Alderstrøstforetagendet, og Haandværkerforeningen modtog Indbydelser til Arbejderforeningens Stiftelsesfester; en Undtagelse dannede den 17. September 1870, da Haandværkerforeningens Folk paa Grund af Rejsegilde paa Alderstrøst var forhindret i at fejre Arbejderforeningens Fødselsdag; man vilde dog „ikke undlade ved denne Lejlighed at mindes Højtidsdagen i Arbejderforeningen“³⁾).

Til Aarhus Haandværkerforening fik Københavnsforeningen et nært Forhold, ikke mindst takket være en enkelt Mand, Proprietær J. C. KRIEGER paa Elisabethsminde ved Aarhus. Han var i Sommeren 1869 i København, og den 22. Juni blev han Medlem af Haandværkerforeningen, foreslaaet af D. L. CLÉMENT. Den 12. Juli meddelte han før sin Afrejse fra Hovedstaden i en Billet Foreningen, at han vilde betegne sin Optagelse ved en Erindrings-

¹⁾ Bestyrelsen III c: Brev af ¹⁹/₁₀ 1869. — Forhandlingsprotokol 1862-76, 255. — Kopibog 1862-78, Nr. 334 af ²/₁₁ 1869.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1876-91, 140. — Bestyrelsen III d: Udat. Brev Nr. 59 af 1879.

³⁾ Bestyrelsen III c: Breve af ¹⁷/₁₁ 1863, ¹⁸/₈ 1870. — Forhandlingsprotokol 1862-76, 302 flg., 345, 409. — Kopibog 1862-78, Nr. 254 af ³/₉ 1870, Nr. 144 af ⁸/₉ 1871. — Bestyrelsen XIII a: Brev af ³¹/₈ 1871. — Bauer, 144, 168.

gave, „som jeg ønsker knyttet til Kronprinsens Bryllupsdag. Jeg har herved kun for Øje at gerere mig som Medlem i en større Kreds af Borgere, hvis Øjemed er selskabelige Sammenkomster“. Dagen for Overleveringen, den 28. Juli¹⁾, skulde „vidne om, at jeg ogsaa er loyal Undersaat, om jeg end ikke jager direkte efter Hoffets Gunst“. Den 14. Juli takkede Bestyrelsen for den bebudede Gave, og i August vendte KRIEGER tilbage til Hovedstaden paa et kort Besøg, hvor han forhandlede med den københavnske Forening om Svendemedailleerne, som tidligere omtalt²⁾. Den 18. November meddelte Bestyrelsen, at hans Gaver – to Portrætter af Kongen og Dronningen og et Taffelur – nu var anbragt i Foreningens Lokale; paa Uret havde man tilladt sig at sætte Giverens Navn³⁾.

I 1873 kunde Aarhus Haandværkerforening fejre sit 25-Aars Jubilæum den 24. September, og den indbød Haandværkerforeningen i København til at sende Delegerede til Festen. Man valgte CHR. ROTHE, CARL R. ETTE og D. L. CLÉMENT til at repræsentere Foreningen, og paa Generalforsamlingen sidst i Oktober gav man Meddelelse om Festen til Medlemmerne og om „den venlige Modtagelse og Opmærksomhed, som Deputationen var Genstand for blandt de jyske Brødre“; Bestyrelsen fik da Bemyndigelse til at sende Aarhusforeningen Generalforsamlingens Tak og Hilsen, hvilket skete i Begyndelsen af November⁴⁾.

I Marts 1875 skrev Haandværkerforeningen i Reykjavik til Haandværkerforeningen i København. Den havde et Aar i Forvejen oprettet en Søndagsskole, og nu havde den besluttet at grundlægge et Bibliotek i Forbindelse med en Læsestue, saavel for dem, der søgte Søndagsskolen, som ogsaa for andre, især Menigmand; den islandske Forening var imidlertid ikke i Besiddelse af tilstrækkelige Midler til alene og ved egne Kræfter af anskaffe et saadant Bibliotek; den henvendte sig derfor til andre nordiske Foreninger med samme Formaal og anmodede dem om, hvis de skulde have noget til overs af Bøger, Kort, Tegninger o. lign., som kunde egne sig til et saadant Bibliotek, da at betænke Reykjavik dermed. I August sendte den stockholmske Haandværkerforening en Pakke Boggaver til den islandske Forening, men med den københavnske Forening som Mellemed, og baade i 1876 og

¹⁾ Kronprins Frederik (VIII) blev viet ²⁸/₇, 1869 i Stockholm til Prinsesse Louise af Sverige og Norge (Albert Fabritius: Kong Christian X og hans Slægtninge, 1937, Spalte 3, Nr. 5 og 6).

²⁾ Se Side 385 flg.

³⁾ Forhandlingsprotokol 1862-76, 243. — Bestyrelsen III c: Breve af ¹²/₇, ⁹/₈, ¹³/₈ 1869. — Kopibog 1862-78, Nr. 254, 390 og 423 af ¹⁴/₇, ¹⁸/₁₁ og ²¹/₁₂ 1869.

⁴⁾ Bestyrelsen XIII a: Brev af ¹²/₉ 1873. — Forhandlingsprotokol 1862-76, 409, 413. — Kopibog 1862-78, Nr. 96 og 106 af ¹⁸/₉ og ⁷/₁₁ 1873.

Festmaaltidet for Sønderjyderne paa Klampenborg den 5. September 1865. (Ill. Tid).

i de følgende Par Aar synes der at være afgaaet Boggaver fra Haandværkerforeningen i København til Reykjavik; ligeledes har den formidlet Fremsendelse af Pengegaver dertil¹⁾).

Sønderjydernes Besøg i 1865. Fra den 2. til den 6.-7. September 1865 besøgte 2200 Sønderjyder deres tidligere Hovedstad København. Efter det første døvende Slag ved Wienerfreden havde der hos den danske Befolkning siden Foraaret 1865 hersket større Frimodighed, som kom til Orde ved Virksomhed paa forskellige Felter. Denne Tur til København i Eftersommeren blev til stor Opmuntring for baade Gæster og Værter. Langt den overvejende Del af Gæsterne var fra den dansktalende Del af Slesvig; men der var ikke faa fra den sydlige Del af Landet lige ned til Rendsburg, tysktalende, men danskfølende Sønderjyder; 700 af dem var Kvinder og Børn; By og Land var omtrent lige stærkt repræsenteret; alle bar de som Kendemærke et hvidt Baand med et Anker – Haabets Sindbillede – i rødt²⁾.

¹⁾ Bestyrelsen III d: Brev Nr. 13 af $\frac{23}{3}$ 1878 med Bilag af $\frac{15}{3}$ 1875, $\frac{10}{8}$ 1875, $\frac{26}{2}$ 1877 og $\frac{10}{4}$ 1877. — Forhandlingsprotokol 1876-91, 75.

²⁾ For Sønderjydernes Besøg i 1865 og den københavnske Haandværkerforenings Gæstfrihed ved denne Lejlighed har Forfatteren redegjort i en større Artikel i „Jydske Tidende“ for $\frac{24}{12}$ 1938; her er ogsaa de nedennævnte Takkebreve aftrykt med deres ejendommelige Ortografi.

Folketoget til den slesvigske Sten i Jægersborg Dyrehave den 5. September 1865. (Ill. Tid).

Tidligt om Morgenen Lørdag den 2. September sejlede Sønderjyderne med seks fuldt besatte Dampskibe fra Sønderborg, Flensborg, Aabenraa og Haderslev i Blæst og Bygevejr til Svendborg og videre til Korsør; herfra drog de til København i tre Tog, overalt modtaget med Varme og Hjertelighed; Københavns 160.000 Indbyggere sloges om at faa tildelt Gæsterne. Et mindre Antal Sønderjyder kom om Søndagen med et lille Dampskib, andre over Land fra Kolding om Mandagen.

Initiativet til Besøget var egentlig udgaet fra Sønderjyderne selv. Konsul AMORSEN havde i August underrettet Københavns Kommunalbestyrelse om, at 800-1000 Slesvigere vilde gæste København. Der dannedes da i Hovedstaden en Komité, som tog sig af Arrangementet, fik samlet henved 12.000 Rdlr., fik overvældende mange Tilbud om Husly til Gæsterne, satte sig i Forbindelse med Lederne af Musæer, Samlinger, Selskaber og Forlystelsessteder. Et stort og alsidigt Program ventede Sønderjyderne i disse Dage, hvor man gik fra den ene straalende Fest til den næste. Kulminationen naaede man om Tirsdagen med den store Fest i Dyrehaven ved den slesvigske Sten og med Festmaaltid i et stort Telt ved Klampenborg Badeanstalt, hvor der var dækket til henved 4250 Gæster og Værter. Onsdag og Torsdag forlod Sønderjyderne atter København.

Haandværkerforeningen stillede sit Lokale til Raadighed for 16 af Gæsterne

men fik af Indkvarteringskommissionen kun tildelt 14, „og disse Gæster sørgede man for med al den Omhu og Opmærksomhed, som det var Bestyrelsen muligt“; gennem et Cirkulære fik den indsamlet 202 Rdlr. blandt Foreningens Medlemmer, en Sum, der fuldt ud dækkede Udgifterne. Da Besøget var overstaaet og Sønderjyderne vendt hjem, viste 12 af dem i fire Breve deres Taknemmelighed over for den københavnske Forening, Breve, der baade ved deres Indhold og sproglige Form frembyder Interesse.

Det første af Brevene, fra 10. September, er fra Gæstgiver og Avlsbruger i Haderslev LAUGE EBBESEN. Han takker for al den Venlighed, han har mødt, for „Sorgenfrituren og Middagsbordet“, for Opholdet i Foreningens smukke og hyggelige Lokaler, for Værters og Værtinders „Humanitet og beviste Ære og Møje“ og fortæller om den smukke Modtagelse, Sønderjyderne fik ved Aarøsund og Haderslev Skibsbro af mange Mennesker „med mange Hurraer“. Han slutter med at bede om Undskyldning for sine grammatikalske Bommerter, „for jeg har destoværre ikke lært Dansk, men i Skolen immer Tysk“, og sender efter Aftale sit Fotografi.

Det næste Brev, fra 12. September, er fra Gaardmand HANS LASSEN, Møller HANS HANSEN og Boelsmand HANS JØRGENSEN HANSEN, alle fra Lysabild paa Als. Efter en behagelig Hjemrejse i prægtigt Vejr var de kommet til Sønderborg, og her havde de faaet en smuk Velkomsthilsen med Hurraa fra en talrig Forsamling. De takkede for Dagene i Hovedstaden og fortalte, at Slesvigholstenerne derhjemme havde arrangeret en lignende Tur til Hamburg, medens de dansksindede var i København; de var rejst den 9. September, men kun 7½ Mand stærk!

Det tredie Brev, fra 28. September, er fra Arbejdsmændene CHRISTEN RASMUSSEN og ANDREAS PEDER PEDERSEN og Fyrbøder MADS HANSEN, alle fra selve Sønderborg. De takker ogsaa, og naar det skete saa sent, var det, fordi de havde ventet at høre fra København først; „men da vi hører, at flere Pakker fra København er blevet konfiskeret paa Sønderborg Toldbod, saa ved man jo ikke, om der ogsaa havde været noget til os“. De beretter: „Her kommer daglig flere og flere Militære hertil, og her skal forskanses omkring Sønderborg, paa Dybbøl og paa Skelmark, og efter Sigende skal alt være færdigt inden 7 Uger; men skal de endnu engang slaas her, da bliver der næppe eet Hus tilbage af Sønderborg“.

Det fjerde og sidste Brev, fra 1. Oktober, er fra fem Mænd i Lunding ved Haderslev: Gaardmand FREDERIK BECK, Ungkarl DINES JENSEN SUURBALLE, Boelsmand HANS PETERSEN, Ungkarl JENS PETERSEN og Ungkarl NIS JENSEN SUURBALLE. De takker for Dagene i København med de mange Seværdigheder og storartede Indretninger, for den store Gæstfrihed og for de

senere tilsendte Fotografier; de vil gerne ved Lejlighed yde Gengæld efter fattig Evne.

At der ogsaa i disse Breve gives Udtryk for national Samhørighed med de københavnske Værter, alt efter Evne til at sætte saadant paa Prent, er en Selvfølgelighed; mindst kommer det frem i det sidste Brev.

Haandværkerforeningen og Næringslovens Revision. I Aarene efter 1862 havde Haandværkerforeningens Mænd en naturlig Ulyst til at beskæftige sig med Opgaver, der laa paa Linie med dens store, men forgæves Indsats i Aarene forud. Man havde saa afgjort lidt et Nederlag i Kampen mod Næringsfriheden, og man ligesom tog dette til Efterretning i den her skildrede Periode. I Stedet kastede man sig, som det er vist paa de foregaaende Sider, over andre Opgaver og dyrkede ellers Foreningslivet. Foreningen havde jo efter sit Formaals Natur Forpligtelser over for de alvorlige Opgaver vedrørende Haandværket, „som dels kom direkte frem, dels kunde øjnes at ville blive brændende i Fremtiden“; men optaget som den var af sin store filantropiske Opgave skød den foreløbig Nærings sagen fra sig¹⁾.

Den fik dog Henvendelser om at yde sin Medvirkning ved forskellige Lejligheder. Da Frederiksberg Kommune havde indgivet et Andragende til Rigsdagen om at faa Ligeberettigelse med København i alt, hvad der angik Haandværksdrift og Handelsnæring, bragte dette Skridt Københavns Grundejerforening i Virksomhed. Den gik ud fra, at saadanne Indrømmelser ikke kunde gøres af Rigsdagen, medmindre der ogsaa blev paalagt Frederiksberg Byrder, der stod Maal med dem, der hvilede paa Københavns Haandværker- og Handelsstand, og den rettede sidst i Januar 1866 en Opfordring til forskellige Foreninger, bl. a. Haandværkerforeningen, til en Samvirken i denne Sag; skulde Rigsdagen nemlig ikke anerkende det Synspunkt, at der med lige Rettigheder for Frederiksberg ogsaa maatte følge lige Byrder, burde man gaa til Regeringen med en motiveret Protest. Grundejerforeningen opfordrede derfor de andre Foreninger til at sende Delegerede til en Forhandling om Sagen. Haandværkerforeningen var villig hertil; men den mente, at man burde gøre Frederiksberg Kommune den ønskede Indrømmelse paa Betingelse af, at den gik ind i Københavns Kommune. Inden den naaede at give Grundejerforeningen Svar i denne Retning, fik den imidlertid i Midten af Februar en ny Skrivelse: Grundejerforeningen aflyste Forhandlingerne som ikke længere aktuelle, da der allerede var vedtaget Lovbestemmelser, der imødekom Frederiksbergs Ønsker; et Andragende fra København vilde nu være uden Virkning efter Foreningens Mening, „hvormeget den end indser Følgerne

¹⁾ Bauer, 164.

af Indgrebet i Københavns Borgeres Rettigheder, og hvormeget den end beklager den Lunkenhed, disse Rettigheders Beskyttelse har mødt hos deres rette Forsvarere¹⁾).

Det synes ikke af Haandværkerforeningens Protokoller og Akter at fremgaa, at den har øvet nogen Indflydelse paa, hvad man har kaldt „Næringslovens første Revision“. Misfornøjelse med Loven af 29. December 1857, især i Haandværkerkredse, havde givet Anledning til et Købstaddelegeretmøde i Odense den 17. November 1869, som fik til Følge, at Indenrigsministeriet nedsatte en Købstadkommission; dens Betænkning af 6. September 1871 foranledigede Revisionen. Haandværkerforeningen holdt sig helt uden for Sagen, saavidt det kan ses. Først i 1880'erne kom Næringslovssagen atter til at spille en Rolle i Foreningen²⁾).

I Sommeren 1874 fik Haandværkerforeningen fra en Komité, der var dannet i Bergen, Drammen og Kristiania, nogle Eksemplarer tilsendt af et trykt „Udkast med Motiver til Lovbestemmelser angaaende Haandværksdriften i Købstæderne“. Det hedder i Foreningens Forhandlingsprotokol: „Udkastet blev omdelt og skal nærmere fremlægges til Forhandling i Bestyrelsen for at komme til Kundskab om, at nogen Samvirken paa dette Omraade maatte være at sætte i Gang“; men der høres derefter ikke mere til Sagen³⁾).

Til Slut skal nævnes en Henvendelse, som Haandværkerforeningen fik fra Bestyrelsen for Haandværker- og Industriforeningen i Assens den 22. November 1877. Delegerede fra de fynske Haandværker- og Industriforeninger havde paa et Møde i Assens den 23. August s. A. bl. a. forhandlet om følgende Spørgsmaal: „Bør 25 Aars Alderen ikke gøres til Betingelse ogsaa for Nedsættelse som Haandværker uden Borgerskab eller Næringsbevis?“ Der blev fra alle Sider udtalt Beklagelse over, at Adgangen til at etablere sig lige efter, undertiden endog før, endt Læretid fik unge Mennesker til at begynde selvstændig Virksomhed i Købstæderne og navnlig paa Landet og til at stifte Familie; ofte kunde de ikke forsørge Familien, men faldt Samfundet til Byrde, særlig naar Værnepligten kaldte den unge Haandværker til Militærtjeneste. Disse unge Haandværkere fik ikke Del i den Udvikling, der ellers var en Følge af Rejser paa Faget i Udlandet, og de paaførte den mere solide

¹⁾ Bestyrelsen III c: Trykte Henvendelser af $\frac{30}{1}$ og $\frac{18}{2}$ 1866. — Forhandlingsprotokol 1862-76, 122, 123. — Udgangspunktet for den paatænkte Protest var Næringslovens Bestemmelse, „at Haandværksdrift ikke skal tilstedes i een Mils Afstand fra nærmeste Købstad, samt at Købmandshandel og Detailhandel ikke skal tilstedes i mindre end $1\frac{1}{2}$ Mils Afstand, ligeledes fra nærmeste Købstad“.

²⁾ Bauer, 164.

³⁾ Bestyrelsen XIII a: Trykt Udkast af Juli 1874. — Forhandlingsprotokol 1862-76, 428.

Del af Haandværkerstanden en følelig Konkurrence. Man henviste til, at Valgretsaldere var 30 Aar, saaledes at en Begrænsning til 25 Aar for Ret til Etablering kunde betragtes som rimelig. Mødet overdrog til Assensforeningen at udarbejde Andragender til Rigsdagens to Ting og at skaffe Tilslutning til dem fra Landets Foreninger, og det var en saadan Henvendelse den københavnske Haandværkerforening fik sidst i November. Her synes den overhovedet ikke at være drøftet som Foreningsanliggende¹⁾.

Haandværkerforeningen ved Aar 1879. Foranlediget ved en Forespørgsel fra Industriforeningen den 30. December 1878 afgav Haandværkerforeningen den 18. Februar 1879 en Redegørelse for sit Formaal, sin Virksomhed og sine Institutioner, der i et Tværnsnit giver Oplysning om Foreningen efter dens 17 stille Aar. Den meddelte, at den var stiftet den 20. November 1840. Haandværkere, Fabrikanter og Industridrivende, som havde erhvervet Borgerbrev i København, samt Polyteknikere, Kunstnere og Videnskabsmænd kunde blive Medlemmer af Foreningen; men ingen kunde faa Sæde i Bestyrelsen, som ikke havde faaet Borgerbrev som Haandværker og faktisk drevet Haandværksnæring.

Foreningens Formaal var ved alle Midler, der stod til dens Raadighed, at virke for Haandværkerstandens Tarv og i dens Interesse. Ved selskabelige Sammenkomster mellem Medlemmerne tilstræbtes en yderligere Sammenknytning mellem disse og en deraf følgende Udveksling af Tanker og Anskuelser. Foreningen virkede desuden i intellektuel Henseende gennem sit Bibliotek, der talte ca. 4000 Bind og stadig forøgedes med de bedste Frembringelser paa Literaturens Omraade.

Den stræbte paa forskellig Maade efter at fremhjælpe den unge Haandværker, dels ved at bibringe ham Undervisning paa det tekniske Selskabs Skole, som Foreningen ydede væsentlig Støtte, dels ved at belønne fortrinligt udførte Svendepøver med Foreningens i den Hensigt stiftede Medaille og endelig ved Uddelingen af det under Foreningen sorterende Rønnenkampske Legat til Anskaffelse af Værktøj, Instrumenter og Bøger.

Foreningen drev et Varelotteri, som havde den dobbelte Hensigt at fremhjælpe Haandværk og Industri ved en forøget Afsætning af den indenlandske Produktion og at fremskaffe et Overskud til Anvendelse i velgørende Øjemed, et Overskud, der fordeltes mellem det tekniske Selskabs Skole, Børnehospitalet, Kysthospitalet paa Refsnæs og Foreningens Stiftelse „Alderstrøst“. I denne sidste ydedes der den gamle trængende Haandværker og hans Enke den bedste Hjælp paa de gamle Dage, nemlig fri Bolig, Medicin og Lægehjælp

¹⁾ Bestyrelsen III d: Brev Nr. 39 af ²²/₁₁ 1877 med Bilag.

samt en Pengeunderstøttelse paa ca. 50 Kr. aarlig. Stiftelsen indeholdt 195 Boliger, som alle agtedes bortgivet som Friboliger; foreløbig var de 148 Lejligheder bortgivet som Friboliger, medens de øvrige var bortlejet for en moderat Leje.

Foreningens Medlemstal var den 1. Januar 1879 975, og Kontingentet var 10 Kr. aarlig. Foreningen havde ingen egentlig Formue; men den ejede Ejendommen Nr. 7 i Kronprinsensgade, som indeholdt Foreningens For-

Billedskærerarbejde fra den første Port i Alderstrøst, Nørrebrogade.

samlingslokaler. Ved Hjælp af Overskudet fra sit Industrilotteri havde Foreningen desuden tilvejebragt Stiftelsen „Alderstrøst“, som foruden at være gældfri, skønt dens Opførelse havde kostet 565.000 Kr., ejede et Hovedfond paa ca. 200.000 Kr. i kongelige Statsobligationer, et Legat- og Understøttelsesfond paa ca. 76.000 Kr. og en aarlig Andel i de Spannørske Legater paa 2000 Kr. Foreningen raadede desuden over et Medaillefond, hvortil den Reiersenske Fond hidtil havde ydet et Tilskud paa 600 Kr. aarlig, og som for Tiden ejede 5000 Kr. i Obligationer, samt over det førnævnte Rønnenkampske Legat, hvortil Kammerherre RØNNENKAMP i sin Tid havde skænket Grundkapitalen paa 8000 Kr. Foreningen støttede det tekniske Selskabs Skole ved at yde den et Tilskud paa en Trediedel af Overskudet af sit Lotteri.

Endelig var der med Foreningen forbundet en Understøttelses- og Laanekasse, stiftet i Aaret 1856, som hjalp sine Medlemmer, dels med Driftslaan

og dels med Pengeunderstøttelse. Medlemskontingentet var 4 Kr. aarlig, og Kassen ejede ca. 24.000 Kr.¹⁾.

Ved disse Svar paa Industriforeningens Spørgeskema gav Bestyrelsen for Haandværkerforeningen saaledes i kort og koncis Form et Billede af Foreningen, dens Tilstand, Institutioner og Virksomhed ved Slutningen af den her behandlede Periode 1862-79.

I SAMARBEJDE FOR STANDENS INTERESSER 1879-1900

Fællesrepræsentationen for dansk Industri og Haandværk stiftes. Tanker om Samling af hele Landets Haandværkerstand havde allerede været fremme i 1835, da et Opraab derom udgik fra Snedkerlavet i Assens, og i 1846, da det var Haandværkerforeningen i Hillerød, der manede til Samling; de var begge resultatløse. Under den store Kamp for Lavsvæsenet gjorde den københavnske Haandværkerforening et stort Arbejde for at faa skabt en Landsorganisation; men heller ikke da var Tiden inde til at se Tanken virkeliggjort; Næringsstandsforeningen var en dødfødt Organisation. Sidst i 1870'erne blev Arbejdet paany taget op, og denne Gang kronedes Bestræbelserne med et varigt Resultat²⁾.

Lærlingeforeningen holdt i Maj 1877 en Kongres i Odense med Delegerede fra Provinsens Haandværker- og Industriforeninger i den Hensigt, at disse skulde søge Tilslutning til Lærlingeforeningen, der understregede, at den var en Landsforening; men den mødte Modstand, og paa Lærlingspørgsmaalet lod Samlingstanken sig ikke realisere; dog besluttede man, at der hvert Aars 3. og 4. Pinsedag skulde holdes et lignende Delegeretmøde i en af Købstæderne til Drøftelse af almene Haandværker- og Industrispørgsmaal. For 1878 skulde man mødes i Aalborg, og Lærlingeforeningen fik overdraget at spørge Haandværkerforeningen i København, om den ikke vilde lade sig repræsentere her, da det vilde være „særdeles ønskeligt“. Da Haandværkerforeningen fik denne Henvendelse i Februar 1878, besluttede den sig til „at indhente nærmere Oplysninger, forinden videre foretages“, og den spurgte Lærlingeforeningen om S sammensætningen af det Udvalg, „som man formentlig tør antage maa være blevet nedsat til Sagens videre Fremme“. Svaret lød, at Indbydelsen vilde komme fra Bestyrelsen for Aalborg Haand-

¹⁾ Kopibog 1879 og 1884, Nr. 19 af 18/2 1879.

²⁾ C. Nyrop og Aage Sølvér: Fællesrepræsentationen for dansk Industri og Haandværk 1879-1929, 38-43.

værkerforening, „hvis Formand lovede de eventuelle Deltagere en gæstfri Modtagelse og et behageligt Ophold“¹⁾). Derefter høres der ikke mere til denne Sag i Haandværkerforeningens Akter.

Derimod holdt den samlede Bestyrelse for Jyllands Varelotteri den 15. Juli 1878 et Møde i Aalborg med Delegerede fra de Haandværkerforeninger og Industriforeninger, som var interesseret i Lotteriet; takket være Adjunkt BISCHOFF i Randers kom der et overraskende Resultat ud af dette Møde. Et nedsat 11-Mands Udvalg indbød nemlig i August i trykte Henvendelser til samtlige Danmarks Haandværker- og Industriforeninger disse til Dannelse af en „Almindelig dansk Industri- og Haandværkerforening“; der blev skitseret nogle Grundtræk for en saadan Organisation og antydet, hvad den først vilde have sin Opmærksomhed henvendt paa: Tilvejebringelse af en fyldigere almindelig og teknisk Haandværkeruddannelse, Arbejde for Svendeprovers Genindførelse, Drøftelse af 25 Aars Alderen som Grænse for Udøvelse af selvstændig Næringsdrift, Undersøgelse af, om Toldlovgivningen ydede indenlandsk Haandværk og Industri tilstrækkelig Beskyttelse, Arrangering af Udstillinger og Industri- og Haandværkermøder, Udgivelse af et Uge- eller Maanedsskrift. Udvalget opfordrede Foreningerne til at sende Delegerede til et Møde i Horsens Søndag den 3. November, hvor Planen skulde drøftes og eventuelt vedtages²⁾).

Da Haandværkerforeningen i København modtog denne Henvendelse, nærrede dens Bestyrelse stor Betænkelighed ved at gaa ind paa Planen, særlig da man i Forslaget fandt antydet en Sammenslutning mellem Industriforeningen og dens egen Forening. Den sammenkaldte Repræsentantskabet til et Plenarmøde den 14. Oktober, og her refererede Formanden J. CORTSEN Bestyrelsens Stilling til Sagen og meddelte, at man efter nøje at have drøftet og overvejet denne Plan var kommet til den bestemte Overbevisning, at man paa ingen Maade kunde indlade sig paa at slutte sig til den i Forslaget forudsatte Sammenslutning med Industriforeningen; da denne var et Hovedpunkt i Forslaget, mente Bestyrelsen, at man helst burde undgaa at følge Opfordringen til at sende Delegerede til Horsens, og i Stedet sendte Udvalget en kort Redegørelse for sit Standpunkt; først skulde dog Sagen for en Generalforsamling³⁾).

Imidlertid havde ogsaa Industriforeningen drøftet Sagen, og dens Formand

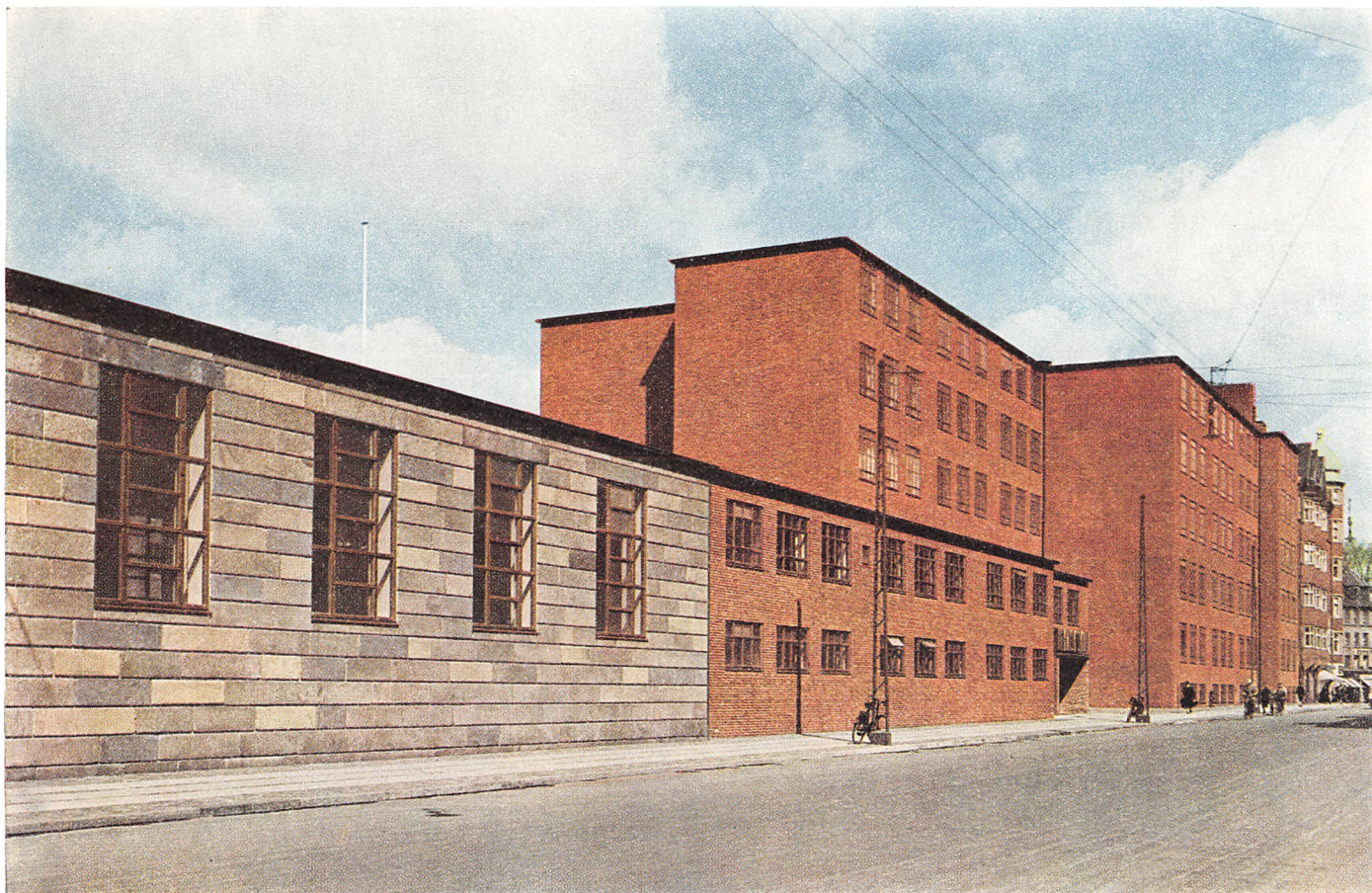
¹⁾ C. A. Clemmensen: Foreningen til Lærlinges Uddannelse i Haandværk og Industri 1874-1924, 13-16. — Bestyrelsen III d: Breve Nr. 5 og 11 af ²⁰/₂ og ²/₃ 1878. — Forhandlingsprotokol 1876-91, 67 fig. — Kopibog 1879 og 1884: Løs Koncept til Brev af ²⁷/₂ 1878.

²⁾ C. Nyrop og Aage Sølvér: Fællesrepræsentationen, 44. — Bestyrelsen III d: Brev Nr. 49 af ¹⁸/₈ 1878 (den trykte Henvendelse).

³⁾ Forhandlingsprotokol 1876-91, 84 fig., 85 fig., 86.

Teknologisk Institut 1940.

Teknisk Skole 1940.

Bøssemager, Rustmester GEORG CHRISTENSEN fik paa et Bestyrelsesmøde, hvortil ogsaa Haandværkerforeningens Formand var indbudt, sat igennem, at han selv fik Bemyndigelse til at rejse til Horsens for at deltage i Diskussionen, efter at CORTSEN havde meddelt sin Forenings Standpunkt, som det var taget af Repræsentantskabet; han beklagede dog, at hans Forening skulde være urepræsenteret i Horsens¹). Det skulde den dog ikke blive. Paa en Generalforsamling den 30. Oktober gjorde CORTSEN Rede for det tagne Standpunkt og oplæste Koncepten til det Svar, Plenarmødet havde vedtaget. Derefter hedder det videre i Forhandlingsprotokollen: „I Henhold til de senere fremkomne Oplysninger med Hensyn til Industriforeningens Deltagelse i Sagen har Bestyrelsen besluttet at sende sin Formand som Delegeret, dog uden Fuldmagt eller Berettigelse til at tage Beslutninger med bindende Kraft. Denne Beslutning godkendte Generalforsamlingen eenstemmigt“²).

Resultatet blev saaledes, at GEORG CHRISTENSEN og J. CORTSEN sammen rejste til Horsensmødet, hvor da Fællesrepræsentationen blev stiftet³). „I den historiske Nat, da en Kreds af Mænd – efter det egentlige Møde – samledes til en privat Raadslagning, hvorefter Fællesrepræsentationen blev stiftet paa Grundlag af den af CHRISTENSEN dikterede Betingelse, at det fra København valgte Bestyrelsesmedlem skulde være Fællesrepræsentationens fødte Formand, sluttede ogsaa CORTSEN sig til Planen“, siger BAUER⁴). Den 5. November blev der af Mødets Dirigent, Adjunkt BISCHOFF, udsendt en Beretning om Mødets Forløb; den 9. November refererede CORTSEN for sin Bestyrelse Udfaldet af Mødet. Til et Udvalg paa 23 Medlemmer, som inden 1. April 1879 skulde udarbejde Love for den nye Organisation skulde Haandværkerforeningen vælge 2, og det blev CORTSEN selv og CARL R. ETTE⁵). Allersidst paa Aaret 1878 udsendte Industriforeningen Spørgeskemaer til alle Foreningerne for at samle et Materiale om deres Tilstand og Virksomhed; i bearbejdet Form blev det indsamlede Stof til et lille Skrift af Industriforeningens Sekretær C. NYROP: „Danmarks Industri- og Haandværkerforeninger“⁶).

¹) C. Nyrop og Aage Sølvér: Fællesrepræsentationen, 46.

²) Forhandlingsprotokol 1876-91, 90.

³) Enkeltheder om Horsensmødet gives i C. Nyrop og Aage Sølvér: Fællesrepræsentationen, 46-49.

⁴) Bauer, 169.

⁵) Bestyrelsen III d: Brev Nr. 53 af ⁵/₁₁ 1878 (den trykte Beretning med Bilag). — Forhandlingsprotokol 1876-91, 93.

⁶) Bestyrelsen III d: Brev Nr. 16/1879 af ³⁰/₁₂ 1878 (Følgeskrivelse til Skemaet). — C. Nyrop og Aage Sølvér: Fællesrepræsentationen, 49. — Det er Svarene paa dette Skemas Spørgsmaal, der for Haandværkerforeningens Vedkommende er gengivet foran Side 413-15.

Haandværkerforeningen og Fællesrepræsentationen. BAUER udtaler, at CORTSEN og ETTE med Iver deltog i Fællesrepræsentationens Arbejde. Lovudvalget holdt Møder i København den 9. og 10. April 1879; den 22. April sendte Industriforeningen det trykte Lovudkast ud til Foreningerne og indkaldte Delegerede til det afsluttende Centralmøde i København den 16.-18. Juli. Haandværkerforeningen genvalgte CORTSEN og ETTE og stillede Haandværkerforeningens Lokaler til Raadighed for Mødet, da Industriforeningens var optaget af en Kunstindustriudstilling. Paa Mødet blev Lovene endelig vedtaget og Organisationens Navn fastslaaet som „Fællesrepræsentationen for dansk Industri og Haandværk“; paa adskillige Punkter havde der vist sig store, næsten jævnbyrdige Modsætninger; men nu var denne Landsammenslutning dog kommet i en endelig Form, og den skulde vise sig at være levedygtig. Den omfattede ved sin Begyndelse 69 Foreninger med godt 20.000 Medlemmer¹⁾.

For den københavnske Haandværkerforening betød Dannelsen af Fællesrepræsentationen, at den nu traadte ud af den Isolation, den havde opretholdt siden Skuffelsen i Lavssagen. Efterhaanden overvandt den den Skyhed, den havde haft for at samvirke med andre Foreninger. „Det viste sig, at Samarbejdet kunde blive frugtbringende for alle Parter, og da en ny Tid begyndte at vise sig, hvori vigtige og indgribende Spørgsmaal for Haandværket stod paa Dagsordenen, havde ogsaa Haandværkerforeningen taget sit Parti og stod beredt til i trofast Samarbejde med sine Kolleger at tage sin Del af det fælles Arbejde“, hedder det ved dens Halvtredsarsjubileum i 1890²⁾.

I Haandværkerforeningen gav J. CORTSEN paa et Plenarmøde den 6. Oktober 1879 udførlig Besked om hele Sagens Forløb, oplyste, at Foreningens Udgifter ved at tiltræde den nye Organisation vilde blive ca. 200 Kr. aarlig og fremsatte Bestyrelsens Anbefaling for, at Haandværkerforeningen tilsluttede sig Fællesrepræsentationen; efter en længere Drøftelse vedtog Repræsentantskabet da ogsaa med alle Stemmer mod een, der undlod at stemme, Billigelse af dette Standpunkt. Endelig gav Generalforsamlingen den 29. Oktober sit Samtykke til Tilslutningen, og to Dage senere gav man GEORG CHRISTENSEN, Fællesrepræsentationens Formand, Meddelelse herom, samtidig med at man af Hensyn til Beregningen af Haandværkerforeningens Andel i Udgifterne oplyste, at dens Medlemstal var 941. I November fik man opgivet, at Foreningens Andel i Udgifterne ved Centralmødet i Juli havde været 87,75 Kr.³⁾

¹⁾ Bauer, 169. — C. Nyrop og Aage Sølvér: Fællesrepræsentationen, 49-55. — Forhandlingsprotokol 1876-91, 119. — Kopibog 1879 og 1884, Nr. 66 af ¹⁵/₅ 1879.

²⁾ Bauer, 169-70.

³⁾ Forhandlingsprotokol 1876-91, 127, 129, 135, 140. — Kopibog 1879 og 1884, Nr. 147 af ³¹/₁₀ 1879. — Bestyrelsen III d: Brev Nr. 55 af ¹³/₁₁ 1879.

Haandværkerforeningens Delegerede i Fællesrepræsentationen var i de første Aar J. CORTSEN og CARL R. ETTE; efter den førstnævntes Død i 1888 blev den nye Formand C. LICHTENBERG valgt i hans Sted, og da ETTE i 1891 ønskede at fratræde, erstattedes han af KASPAR ROSTRUP. Fra 1894 havde Foreningens Medlemstal naaet en saadan Størrelse, at Foreningen kunde lade sig repræsentere ved tre Delegerede: foruden LICHTENBERG og ROSTRUP af Snedkermester S. JØRGENSEN. I 1897 blev ROSTRUP, Spejlfabrikant JUL. LUND og Tømrermester PEDER PEDERSEN valgt til Delegerede¹⁾.

Tilhugning af Tømmer 1897.

Paa Valsen 1897.

Regelmæssigt gav Haandværkerforeningen Fællesrepræsentationen Oplysning om sit Medlemstal²⁾, og der udviklede sig et Samarbejde mellem de to Organisationer. Fik Haandværkerforeningen Opfordringer til at tage sig af Spørgsmaal af mere vidtrækkende Betydning for Standen, henviste den i Regelen saadanne Sager til Fællesrepræsentationen; første Gang saadant skete, var allerede i 1879, da Skomagerlavet vilde have rejst Spørgsmaalet om Beskyttelsestold³⁾. Forskellige Vidnesbyrd om det gode Forhold mellem de to Organisationer foreligger fra disse Aar. Da Professor C. NYROP i 1893 fratraadte som Fællesrepræsentationens Sekretær, gav Haandværkerforeningen et Bidrag til en Hædersgave til ham. Under Fællesrepræsentationens Delegeretmøde i København i Sommeren 1896 arrangerede Haandværkerforeningen et Besøg paa Alderstrøstkomplekserne paa Nørrebrogade og i Mølle-

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1876-91, 145, 176, 242, 429, 493, 559. — Forhandlingsprotokol 1891-1902, 12, 181, 340, 445, 449, 480, 632. — Bestyrelsen III d: Brev Nr. 7 af $\frac{9}{1}$ 1880.

²⁾ Bestyrelsen III d: Brev Nr. 51 af $\frac{14}{6}$ 1880. — Kopibog 1880-84, Nr. 95 af $\frac{5}{7}$ 1880, Nr. 226 af $\frac{8}{10}$ 1881. — Kopibog 1885-96, Breve af $\frac{19}{2}$ 1890, $\frac{19}{2}$ 1892, $\frac{20}{2}$ 1893 og $\frac{3}{2}$ 1896.

³⁾ Kopibog 1879 og 1884, Nr. 43 og 96 af $\frac{9}{4}$ og $\frac{27}{6}$ 1879.

gade og gav bagefter Frokost i Tivoli til de Delegerede. Til Gengæld deltog efter Indbydelse Bestyrelsens og Repræsentantskabets Næstformænd i Fællesrepræsentationens Festmiddag i Efteraaret 1899¹⁾.

Paa Delegeretmødet i Sommeren 1896 havde Fællesrepræsentationen vedtaget en Resolution om, at der skulde nedsættes et Udvalg til at tage Organisations- og Agitationsarbejdet under Overvejelse; da Udvalget var nedsat, forelagde Bestyrelsen for Haandværkerforeningen Spørgsmaalet for Plenarforsamlingen i September. Aaret efter modtog Foreningen et Eksemplar af Fællesrepræsentationens Program til Ophængning i Lokalet; da Foreningen fandt det ønskeligt, at det blev hængt op baade i Lavssalen, Læseværelset og Billardværelset, anmodede den om at faa to Eksemplarer til²⁾.

I disse Aar, 1880'erne og 1890'erne, blev mange Spørgsmaal drøftet i Haandværkerforeningen paa Foranledning af Fællesrepræsentationen; de vil blive omtalt andetsteds; de er tilsammen et stærkt Vidnesbyrd om, at Haandværkerforeningen ikke mere befandt sig i sin stille, indadvendte Periode; den var traadt i livligt Samarbejde med andre Organisationer i Virksomheden for Haandværkerstandens Interesser, selv om Tyngdepunktet i de fleste Spørgsmaal laa i de andre Organisationer.

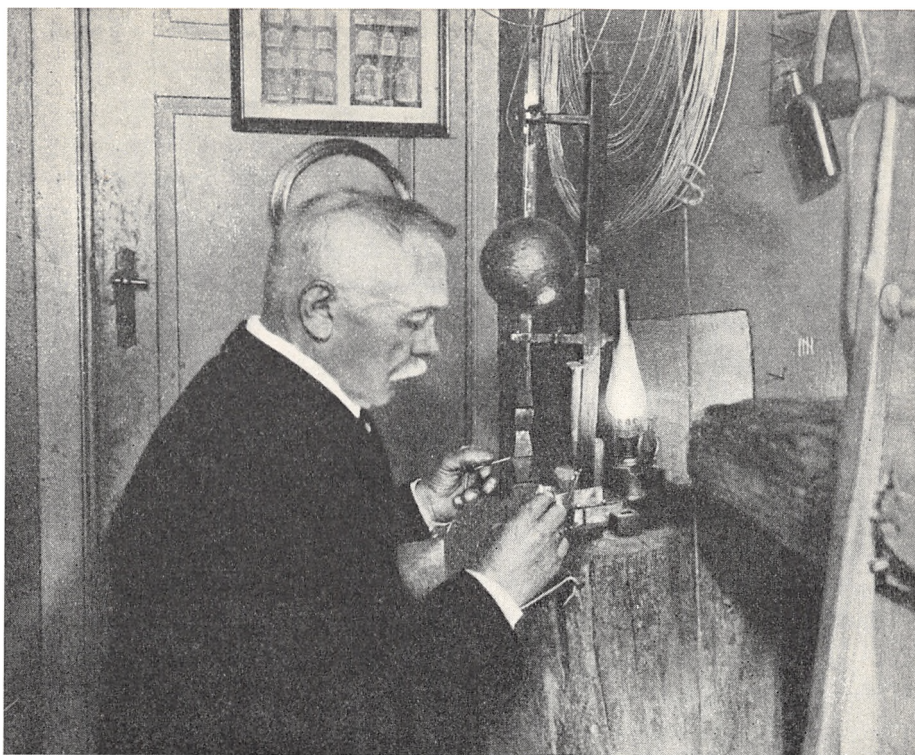
Lovene og Repræsentantskabet. I 1881 skete der en mindre Ændring af Haandværkerforeningens Love; Anledning var et Par Klager over, at man ikke havde overholdt Lovenes Adgangsbestemmelser ved Optagelse af tre Medlemmer³⁾. Der var utvivlsomt sket Fejl; men Bestyrelsen besluttede at rette disse ved at faa Lovene ændret. Den forelagde sine Forslag paa en Generalforsamling den 13. April, der imidlertid ikke var beslutningsdygtig, og derefter paa en ny den 27. April. Her ændredes Lovenes § 2: „Enhver Haandværker eller anden Industridrivende, der som saadan har Borgerret, samt Kunstnere og Polyteknikere har Adgang o. s. v.“ til: „Enhver Haandværker eller Industridrivende, der er eller har været i selvstændig Stilling som Arbejdsgiver o. s. v.“. Desuden ændredes Aabningstiden for Læseværelset, og endelig forandredes § 17's Bestemmelse om, at der krævedes en ordinær Generalforsamling, hvor $\frac{1}{4}$ af Medlemmerne var til Stede, til Lovændringer til, at kun $\frac{1}{7}$ af Medlemmerne behøvede at være nærværende; var den ordinære Generalforsamling ikke beslutningsdygtig, kunde der indkaldes en ny inden 14 Dage, hvor simpel Stemmeferhed uden Hensyn til de fremmødtes Tal var afgørende⁴⁾.

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1891-1902, 79, 394, 396 flg., 505 flg.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1891-1902, 411, 505 flg.

³⁾ Se Side 311 flg.

⁴⁾ Forhandlingsprotokol 1876-91, 182 flg., 185, 186, 187. — Disse Love blev trykt i 2000 Eksp.

En Naalemager. 1911.

I 1889 blev Lovene atter revideret; et Udvalg paa 3 Bestyrelsesmedlemmer, 5 Medlemmer, valgt af Generalforsamlingen samt Repræsentantskabets Formand og Næstformand udarbejdede Forslaget, som blev vedtaget som en Helhed med alle Stemmer paa Generalforsamlingen den 30. Oktober 1889. Der skete en Række mindre Ændringer, og alt, hvad der vedrørte Lotteriet, gik naturligvis ud, nu da Haandværkerforeningens Lotteri var ophørt. Et Par vigtige Ændringer var sket. For Fremtiden skulde der kun holdes een ordinær Generalforsamling om Aaret mod hidtil to, og Bestyrelsesmedlemmerne valgtes for to Aar ad Gangen, saaledes at der hvert Aar kom fem Bestyrelsesmedlemmer paa Valg. Endelig skulde Bestyrelsen selv vælge sin Formand og Næstformand¹⁾.

Den største Forandring i Lovene i denne Periode skete i 1897 og angik Repræsentantskabet. Denne Forsamling bestod jo af Delegerede fra de enkelte Lav, valgt af Lavet; det var dog en Betingelse, at den valgte var Medlem af Haandværkerforeningen. I 1883 fik Konditorforeningen i København en

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1876-91, 420, 441, 464, 467 fig., 469 fig.

Repræsentant i Forsamlingen, hvad den ikke før havde haft¹⁾; i 1891 meldte den Delegerede for Hattemagerlavet sig ud af Foreningen, fordi han var blevet fornærmet over, at denne havde tituleret ham „Hattemager“ og ikke „Hattefabrikant“; man meddelte derefter Lavet, at det maatte vælge en anden Repræsentant²⁾). Samme Aar fejrede Kunstdrejerforeningen 50-Aars Jubilæum ved en Festmiddag, hvortil man indbød Haandværkerforeningens Formand; en Maanedstid efter forespurgte derefter Kunstdrejerne, om de ikke kunde faa Ret til at lade sig repræsentere i Haandværkerforeningens Repræsentantskab ligesom Drejerlavet; „at der for Tiden kun eksisterer eet Drejerborgerskab, og saaledes vor Forening skulde være repræsenteret ved Drejerlavets Oldemand, er ikke tilstrækkeligt fyldestgørende for os, da Kunstdrejernes Interesser ikke i alle Tilfælde falder sammen med Trædrejernes“. Bestyrelsen afæskede Drejerlavets Erklæring om denne Henvendelse, og den var naturligvis ikke gunstig for Kunstdrejerne; derefter blev Sagen drøftet i Repræsentantskabet, og den 27. Juni svarede Bestyrelsen derpaa Kunstdrejerforeningen. Den maatte give Afslag, da den ikke kunde se, hvilke særlige Haandværkerinteresser Kunstdrejerne havde, som ikke kunde varetages af Drejerlavets Repræsentant; Adgangen til Drejerlavet stod aaben for enhver, der havde løst Drejerborgerskab, og Kunstdrejerforeningens Bestyrelse var jo ogsaa Medlemmer af Lavet; endelig var Kunstdrejerforeningen ikke en rent faglig Forening, da andre end Kunstdrejere kunde blive ordinære Medlemmer. Kunstdrejerne forsøgte i 1893 en ny Henvendelse om samme Sag; men fik atter et Afslag³⁾. I 1895 meddelte Repræsentanten for Tobaksspinderlavet JOHANNES SCHIØTZ, at Lavet havde vedtaget sin Opløsning, og at han derfor udtraadte af Repræsentantskabet; han henledte i Stedet Opmærksomheden paa Cigar- og Tobaksfabrikanternes Forening af 1875. Bestyrelsen spurgte da denne Forening, om den ønskede at blive repræsenteret ved en Delegeret, og den valgte derefter JOHANNES SCHIØTZ til Repræsentantskabet⁴⁾. I 1894 havde ogsaa Naalemagerlavet og Foreningen af Arbejdsgivere i Stukkaturfaget faaet Repræsentanter bevilget⁵⁾.

Imidlertid var der en Kreds af Medlemmer, hvis Optræden lejlighedsvis havde en oppositionel Karakter, som nærrede det Ønske, at der i Repræsentantskabet ogsaa skulde sidde Mænd, som var valgt direkte af Haandværkerforeningens Generalforsamling. Denne Opposition kom til Orde paa den

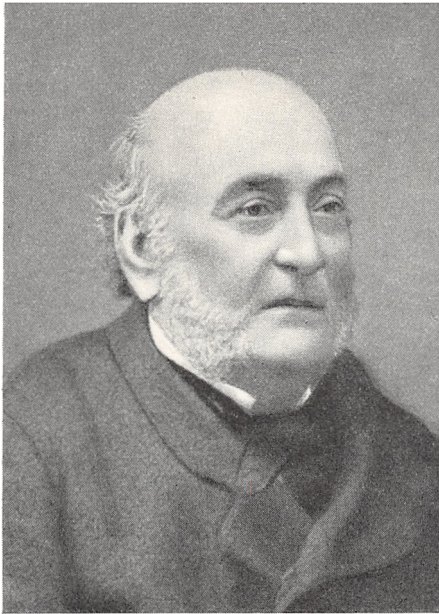
1) Kopibog 1880-84, Nr. 10 af $\frac{16}{1}$ 1883.

2) Kopibog 1885-96, Brev af $\frac{8}{4}$ 1891.

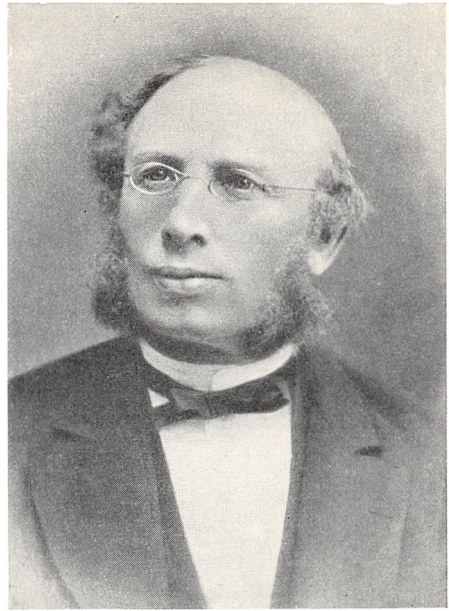
3) Forhandlingsprotokol 1876-91, 543, 555 fig., 558. — Forhandlingsprotokol 1891-1902, 66, 71 fig., 88, 91. — Kopibog 1885-96, Breve af $\frac{4}{6}$ og $\frac{27}{6}$ 1891 og $\frac{23}{2}$, $\frac{11}{4}$ og $\frac{9}{5}$ 1893.

4) Forhandlingsprotokol 1891-1902, 333, 335, 342. — Kopibog 1885-96, Brev af $\frac{9}{12}$ 1895.

5) Forhandlingsprotokol 1891-1902, 148.

Tømrermester Chr. Rothe.

Tøjfabrikant N. P. Christensen.

ordinære Generalforsamling i Foraaret 1896. Formanden, Bagermester LICHTENBERG vilde ikke genvælges til Bestyrelsen, vidste man, og i Begyndelsen af April samledes da Repræsentantskabet for at diskutere, hvad det skulde gøre i Anledning af det forestaaende Bestyrelsesvalg; man enedes om, at enhver inden for sin Kreds af Fagfæller skulde virke for, at Tømrermester O. KAYSER kom ind i Bestyrelsen i LICHTENBERGS Sted. Saa kom den ordinære Generalforsamling den 22. April, og den trak ud til Midnat. Allerede ved Dirigentvalget viste Oppositionen sig; Repræsentantskabets Formand, Bagermester VALD. GÆTJE, der plejede at lede Generalforsamlingerne, blev dog genvalgt. Men man kom snart ind i en lang og livlig Diskussion. Repræsentantskabet blev angrebet af Skomagermester GELARDI og Snedkermester ØRNBERG, fordi „det havde overskredet sin Kompetence ved i Lavene at drive Agitation med Hensyn til Bestyrelsesvalget“, og man krævede paa Oppositionens Vegne Indkaldelse af en ekstraordinær Generalforsamling, hvor man vilde rejse Kravet om et udvidet Repræsentantskab, der kunde virke mere indadtil i Foreningen. Da man omsider paa Dagsordenen naaede frem til at skulle besætte den ledige Post i Bestyrelsen, fik Snedkermester ØRNBERG 123 Stemmer og var dermed valgt, idet Tømrermester KAYSER kun fik 108 Stemmer¹⁾. Men Generalforsamlingen fik videre Følger.

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1891-1902, 357-59. — C. A. Clemmensen, 14-16.

De nye Love og det nye Repræsentantskab af 1897. Bag Kravet om en ekstraordinær Generalforsamling stod en Kreds paa 64 Medlemmer, og Aktionen gjaldt ikke blot Repræsentantskabets Omorganisation; ogsaa Spørgsmaalet om bedre Foreningslokaler var fremme, og man krævede Udvalg nedsat om begge Dele. Den 2., 7. og 12. Maj kom det til nogle Forhandlinger mellem Bestyrelsen, Repræsentantskabets Formand GÆTJE og nogle af Forslagsstillerne — Malermester BREDAHL, Skrædermester BOYESEN, Tapetserermester PENTHER, Murermester AAGAARD og Skomagermester GELARDI — hvor disse sidste fik Lejlighed til at udvikle deres Anskuelser nærmere, efter at ROSTRUP havde givet en historisk Oversigt over Repræsentantskabets Udvikling siden 1840; de fandt Repræsentantskabets Virksomhed udadtil meget tilfredsstillende; men der burde mere friske Kræfter end Oldermændenes til i Repræsentantskabets Indflydelse paa Foreningens indre Liv. Under Forhandlingerne havde Bestyrelsen valgt at indtage en strengt neutral, korrekt og loyal Holdning, og paa den ekstraordinære Generalforsamling den 12. Maj var det Malermester BREDAHL, der motiverede de 64's Forslag om Nedsættelse af et Lovudvalg og af et Byggeudvalg. Om det første viste der sig en ganske anselig Majoritet paa Generalforsamlingen, om det sidste Eenstemmighed¹⁾.

Lovudvalget bestod af ROSTRUP, JUL. LUND og A. HANSEN, valgt af Bestyrelsen, GÆTJE som Medlem for Repræsentantskabet og BREDAHL, PENTHER, CHR. BOYESEN, GELARDI og Fabrikant W. CLAUSEN, valgt af Generalforsamlingen. „Og saa gik da det med saa store Forventninger imødesete Lovudvalg i Kast med sit Arbejde. Sommeren gled roligt hen. Men da Efteraarssæsonen var begyndt, sporede man atter en vis Gæring. Den gav sig ogsaa Udtryk uden for Foreningen. I „Politiken“ optraadte „En af de 64“ som Indsender. Han skrev om den i flere Aar ulmende Utilfredshed med den Maade, hvorpaa Foreningen styredes baade udadtil og indadtil; mange fandt, at det kunde være nok med een Stiftelse (Haandværkerforeningen havde jo rejst et nyt „Alderstrøst“ i Møllegade), og Bestyrelsen forsømte i høj Grad den Del af Foreningens Program, som skulde tjene til at styrke Sammenholdet mellem Medlemmerne, nemlig det daglige Klub- og Selskabsliv“. I Begyndelsen af Februar 1897 var Lovudvalget færdigt med sit Lovudkast, som skulde trykkes; det blev i det Hele sanktioneret af Bestyrelsen. Det bestaaende Repræsentantskab skulde efter dette Forslag suppleres med Medlemmer, valgt af Haandværkerforeningens Generalforsamling, i ligesaa stort Antal, som der var Delegerede fra Lavene, for Tiden 34. Lovændringerne skulde forelægges

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1891-1902, 367-73, 376-79, 380 fig., 381-85. — C. A. Clemmensen. 16 fig.

en ekstraordinær Generalforsamling, der var sammenkaldt til den 9. Marts, da Repræsentantskabet uventet stillede sig paa Bagbenene¹⁾).

Lovudkastet var blevet forelagt paa Repræsentantskabets Møde den 3. Marts, og Dagen efter meddelte dets Næstformand, Malermester C. F. STEGEMANN, som havde ledet Mødet, at Repræsentantskabet „beklager ikke at kunne indgaa paa §§ 26, 27, 28 og 29 i det forelagte Lovforslag, som har til Hensigt at forøge Repræsentantskabets Antal, idet d'Herrer formener herefter navnlig udadtil at ville miste al Betydning som Repræsentanter for de forskellige Lav og Foreninger“. Saasnt ROSTRUP havde modtaget denne Skrivelse maatte han skyndsomst aflyse den ekstraordinære Generalforsamling, og i Stedet indkaldte han til den 6. Marts om Aftenen en Plenarforsamling af Bestyrelse og Repræsentantskab for at prøve paa at faa det sidstnævnte til at se paa Forslaget med mildere Følelser²⁾).

Paa Plenarmødet gav ROSTRUP en Oversigt over, hvorledes Tanken om Repræsentantskabets Forandring var opstaaet; Formaålet var kun at faa skabt et nøjere Forhold mellem denne Forsamling og Foreningen, forhaabentlig til Gavn for Foreningens indre Anliggender; han forsikrede højtideligt, at de fem generalforsamlingsvalgte Medlemmer af Lovudvalget stadig havde indtaget det Standpunkt, ikke paa nogen Maade at røre ved det bestaaende Repræsentantskabs Rettigheder eller Anseelse. Naarsomhelst det maatte være ønskeligt, kunde Haandværkerstandens Repræsentantskab optræde som selvstændig Institution, og fandt man et eller andet stødende i Bestemmelserne om dets Virksomhed, kunde saadanne Kanter jo affiles. Repræsentantskabets Formand GÆTJE, der havde været Medlem af Lovudvalget, havde ikke stillet sig paa Repræsentantskabets Standpunkt i Mødet den 3. Marts, og paa Plenarmødet tog han Ordet for at fremhæve, at man meget vel kunde bevare Benævnelsen „Haandværkerstandens Repræsentantskab“, der betød saa meget udadtil. Modstanden kom især fra Slagtermester JUUL og beroede vistnok paa, at adskillige Repræsentanter fejlagtigt havde faaet den Opfattelse, at man ganske vilde ophæve det bestaaende Repræsentantskab. Ved Forhandlinger efter Plenarmødet enedes man saa om nogle Ændringer, der bl. a. præciserede de Delegeredes Stilling i det nye Repræsentantskab; det saaledes ændrede Lovforslag blev trykt og forelagt en ekstraordinær Generalforsamling den 7. April³⁾).

Paa Generalforsamlingen, der dirigeredes af GÆTJE, resumerede ROSTRUP Lovforslagets Forhistorie og gennemgik punktvis Udkastet; det drejede sig

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1891-1902, 377, 390, 392, 451 flg. — C. A. Clemmensen, 17.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1891-1902, 458 flg.

³⁾ Forhandlingsprotokol 1891-1902, 461. — C. A. Clemmensen, 18 flg.

bortset fra Bestemmelserne om Repræsentantskabet om uvæsentlige redaktionelle Ændringer; om Repræsentantskabets Forandring var der opnaaet eenstemmig Tilslutning fra Lovudvalg, Bestyrelse og Repræsentantskab. Kun BREDAHL udtalte — skønt han var Medlem af Lovudvalget — nogen Kritik, men da Forslaget derefter i sin Helhed blev sat under Afstemning, blev det eenstemmigt vedtaget¹⁾.

I de nye Love hedder det, at Haandværkerforeningens Repræsentantskab, ved hvis Sammensætning det var tilsigtet at knytte den samlede Haandværkerstand til Foreningen, skulde bestaa dels af de delegerede Repræsentanter, en for hvert Haandværksfag (Haandværkerstandens Repræsentantskab), dels af et ligesaa stort Antal Repræsentanter, valgt af Foreningens ordinære Generalforsamling. De førstnævnte valgtes af de københavnske Mesterlav eller -foreninger, som efter Bestyrelsens og de delegerede Repræsentanters Skøn repræsenterede vedkommende Fag; de sidstnævnte skulde alle være Haandværkere eller Industridrivende og være Medlemmer af deres Fags Organisation. Repræsentantskabet skulde vælge sin Formand og sin Næstformand blandt de delegerede Repræsentanter²⁾.

I Bestyrelsesmødet den 10. April rejste Formanden det Spørgsmaal, hvorledes man skulde gaa frem for at faa Forslag til en Repræsentantliste til den ordinære Generalforsamling, og han gennemgik en Fortegnelse over en Række Medlemmer, han foreløbig havde noteret sig som Emner; man besluttede at opstille en bestemt Liste for at undgaa tilfældige Valg. I Bestyrelsesmødet to Uger senere kunde ROSTRUP forelægge en Liste, som havde faaet Lovudvalgets Sanktion; den blev ogsaa billiget af Bestyrelsen og trykt i 300 Eksemplarer til Brug for Generalforsamlingen. Paa denne, som blev holdt den 28. April, blev da i Henhold til Listen de første 34 generalforsamlingsvalgte Repræsentanter valgt³⁾. Gennem Brydninger var man naaet til en Ordning, som siden stod sin Prøve, selvom en og anden af „de 64“ vel ikke har været helt tilfreds.

Medlemmerne. Formænd og Næstformænd. I Foreningens Medlemstal var der i de første Aar en nedadgaaende Linie til midt i 1880'erne; derefter steg det stadig Aar for Aar den her skildrede Periode ud⁴⁾. I 1880, 1888, og 1894

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1891-1902, 465-67.

²⁾ De trykte Love af 7/4 1897.

³⁾ Forhandlingsprotokol 1891-1902, 468, 469, 478. — C. A. Clemmensen, 20.

⁴⁾ Tallene, som de blev opgivet paa Foraarsgeneralforsamlingerne, gengives her:

1880: 939 Medlemmer.	1883: 903 Medlemmer.	1886: 899 Medlemmer.
1881: 898 Medlemmer.	1884: 880 Medlemmer.	1887: 907 Medlemmer.
1882: 919 Medlemmer.	1885: 884 Medlemmer.	1888: 921 Medlemmer.

ses der at være blevet udarbejdet nye Medlemsfortegnelser, og i 1889 ses der at være blevet trykt Medlemskort. I 1897 opfordrede Formanden paa Generalforsamlingen i April Medlemmerne til at agitere for Tilgang til Haandværkerforeningen, og i 1898 mindede et af Bestyrelsesmedlemmerne om, at man tidligere i Bestyrelsen havde drøftet Spørgsmaalet om en Overenskomst mellem Haandværkerforeningen og Provinsens Haandværkerforeninger om gensidig Ret for Medlemmerne til under Besøg at have Adgang til Foreningslokalerne; der kom dog intet Resultat af disse Overvejelser¹).

Et Medlem, Snedkermester J. P. PETERSEN, ankede i Januar 1881 over, at man i Foreningen havde optaget en PETER HØYER, der ikke havde Borgerskab; han henstillede til Bestyrelsen at fastholde Lovbestemmelsen om, at man skulde have løst Borgerskab for at kunne blive Medlem. Bestyrelsen undersøgte Sagen, og da det viste sig, at PETER HØYER virkelig ikke havde Borgerskab, fik man ham til at løse et saadant, som Kammagermester; dette meddelte man endnu i Januar Klageren. Snedkermesteren gjorde da opmærksom paa, at HØYER var blevet optaget som Mekanikus; samtidig ankede han over – og efter hans Paastand paa ca. 150 Medlemmers Vegne – at to andre var blevet optaget som henholdsvis Pianofortefabrikant og Bagermester uden at have Borgerskab. Bestyrelsen besluttede at forelægge dette sidste Spørgsmaal for den førstkommende ordinære Generalforsamling; denne gik ham imod, idet den foretog en Ændring i Lovene ogsaa paa dette Punkt, som foran meddelt; ved Brev af 29. April udmeldte Snedkermesteren sig som Protest af Foreningen, da han bestemt maatte hævde, „at de (HØYER og de to andre) ligesaa lidt nu som dengang i Følge Lovene kan være Medlemmer af Foreningen, eftersom de ikke er eller har været i selvstændig Stilling som Arbejdsgivere“²).

I 1897 forefaldt et Par mindre hyggelige Tilfælde af Stridigheder mellem Medlemmer. En Gravør havde beskyldt en Barbermester for at spille falsk; men ved Formandens Mellemskomst frafaldt han sin Beskyldning og gav

1889: 960 Medlemmer.	1893: 1154 Medlemmer.	1897: 1391 Medlemmer.
1890: 1002 Medlemmer.	1894: 1212 Medlemmer.	1898: 1444 Medlemmer.
1891: 1060 Medlemmer.	1895: 1320 Medlemmer.	1899: 1470 Medlemmer.
1892: 1103 Medlemmer.	1896: 1327 Medlemmer.	

(Forhandlingsprotokol 1876-91, 152, 183, 215, 244, 276, 303, 328, 359, 395, 439, 496, 547. — Forhandlingsprotokol 1891-1902, 21, 80, 166, 284, 355, 472, 555, 627).

¹) Forhandlingsprotokol 1876-91, 163, 423, 448. — Forhandlingsprotokol 1891-1902, 149, 151, 472, 566.

²) Bestyrelsen IV a: Breve Nr. 3, 9 og 18 af $17/1$, $9/2$ og $29/4$ 1881. — Forhandlingsprotokol 1876-91, 176, 178. — Kopibog 1880-84, Nr. 16 af $18/2$ 1881. — Af Snedkermesterens sidste Skrivelse ser det ud til, at han havde et personligt Mellemværende med baade Høyer, der var hans Svoger, og med Bagermesteren.

Barbermesteren en Undskyldning. Mere voldsomt var den anden Episode forløbet; under Billardspillet var en Drejermester og en Possementmagermester kommet i Skænderi, og det havde udviklet sig til et veritabelt Slagsmaal; Bestyrelsen sendte begge de to Herrer en stærkt misbilligende Skrivelse og truede med Eksklusion i Gentagelsestilfælde; Drejermesteren erkendte da at være Ophavsmanden til Striden og gav Modparten en skriftlig Undskyldning. I 1898 klagede en Fotograf over, at han i Billardværelset var blevet overfaldet med Skældsord af en Rebslagermester; en nærmere Undersøgelse viste dog, at han ikke havde nogen særlig Grund til at betragte sig som uskyldig i Sammenstødet, og de to Herrer blev henvist til selv at afgøre deres Mellemværende¹⁾.

Snedkermester JOHAN CORTSEN var endnu i den første Halvdel af denne Periode Foreningens Formand, genvalgt dertil Aar efter Aar²⁾. Han afgik ved Døden Tirsdag den 30. Oktober 1888 Kl. 2, 74 Aar gammel; i Bestyrelsesmødet Dagen efter bad Foreningens Næstformand Tøjmager N. P. CHRISTENSEN „som ældste Medlem at indlede Mødet; denne gav Ordet til Lichtenberg, der aabnede Forhandlingerne ved at minde om det store Tab, Foreningen og Bestyrelsen havde lidt ved Snedkermester JOHAN CORTSENS dødelige Afgang. Det vedtoges at lægge en Sølvkrans fra Foreningen paa Formandens Kiste, og at Bestyrelsen møder in pleno ved Begravelsen“; efter Bestyrelsesmødet begav Bestyrelsen sig til CORTSENS Hjem for at ledsage ham til Kapellet³⁾.

Efter CORTSENS Død dannedes der blandt Medlemmerne en Komité, der vilde tilvejebringe et Portræt af den afdøde Formand til Ophængning i Foreningslokalerne; der blev samlet Bidrag ind, og Professor VERMEHREN udførte Portrættet; ved en Højtidelighed i Festsalen den 4. Maj 1889 blev Billedet afsløret. Maleriet og Udgifterne ved Afsløringen kostede ialt 980,90 Kr., og saa var der endda blevet udført en smuk Ramme til Portrættet hos Hofforgylder MOGENSEN, ja, der var oven i Købet blevet Raad til et stort indrammet Fotografi af CORTSEN til Alderstrøst⁴⁾.

Efter Foraarsgeneralforsamlingen i 1889 valgte Bestyrelsen med Akklamation cand. polyt. Bagermester C. LICHTENBERG til Formand, og i en Aarrække beklædte han denne Post⁵⁾. Paa den bevægede Generalforsamling den 22. April

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1891-1902, 498, 500 flg., 502 flg., 595, 597.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1876-91, 153, 184, 216, 244, 276, 304, 328, 359 flg., 396.

³⁾ Forhandlingsprotokol 1876-91, 417 flg. — Bestyrelsen IV b: Brev af 12/11 1888.

⁴⁾ Bestyrelsen IV b: Breve af Januar, 17/4 og 3/5 1889. — Forhandlingsprotokol 1876-91, 430, 448, 468. — Kopibog 1885-96, Brev af 1/2 1889.

⁵⁾ Forhandlingsprotokol 1876-91, 441, 474, 500, 551. — Forhandlingsprotokol 1891-1902, 25, 85, 172, 295.

1896 aflagde Næstformanden KASPAR ROSTRUP Beretningen og udtalte, „at naar han og ikke Formanden, Bagermester LICHTENBERG, i Aften aflagde Beretningen, var Grunden LICHTENBERGS legemlige Svaghed, der nu foranledigede ham til at fratræde som Formand. LICHTENBERG vilde erkendes af alle som Formand at have været den rette Mand paa den rette Plads; han havde, da han i sin Tid traadte til, forstaaet at optage og retlede de nye

Bagermester C. Lichtenberg.

Tanker, der var fremme. Hans klare Forstand, hurtige Opfattelse, levende Interesse for Foreningen og personlige Elskværdighed havde i høj Grad lagt sig for Dagen i hans Formandsvirksomhed. Han havde højnet Foreningens Anseelse, og naar han nu gik bort, efterlod han et Savn, der meget vanskeligt vilde kunne afhjælpes. Alle Foreningens Medlemmer var LICHTENBERGS Venner; forhaabentlig vilde LICHTENBERG endnu længe færdes blandt Medlemmerne og staa Foreningen bi med Raad og Daad¹⁾).

Efter sin Afgang blev LICHTENBERG udnævnt til Æresmedlem; den 30. Maj mødte Bestyrelsen „in pleno i Galadragt“ hos ham for at overrække ham Diplomet, der var udført af Litograf HARALD JENSEN og indbundet af IMM. PETERSEN; Teksten var indrammet af smaa Akvareller af de forskellige Virksomheder, hvortil LICHTENBERG havde været knyttet: Haandværkerforenin-

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1891-1902, 354 fig.

gen, LICHTENBERGS Bageri, Københavns Vaaben, Raadhuset, den gamle polytekniske Læreanstalt, Industriforeningens Bygning, St. Pauls Kirke, Landhusholdningsselskabets Emblemer. Desuden blev der ved en Subskription blandt Medlemmerne indsamlet 1054 Kr. til et Portræt af LICHTENBERG til Ophængning i Foreningens Lokaler; Maleriet var udført af Professor VERMEHREN og blev afsløret den 2. Oktober 1897¹⁾).

Efter LICHTENBERGS Afgang blev Overretssagfører, Snedkermester KASPAR ROSTRUP Foreningens Formand, og han beklædte denne Post gennem Resten af den her skildrede Periode²⁾).

Næstformand var til 1888 stadig Tømrermester CHR. ROTHE; i Efteraaret 1886 havde Spejlfabrikant JUL. LUND faaet flere Stemmer end ROTHE, men vilde ikke modtage Valget. Paa Efteraarsgeneralforsamlingen den 24. Oktober 1888 blev Snedkermester SØREN JØRGENSEN valgt i ROTHES Sted, og han var Næstformand til Foraaret 1893, da han ikke vilde genvælges; i Stedet valgte Bestyrelsen den 25. April Kaspar ROSTRUP, og da han overtog Formandspladsen den 24. April 1896, valgte man samme Dag Spejlfabrikant JUL. LUND til Næstformand; han blev ogsaa genvalgt de følgende Aar³⁾).

Bestyrelsen 1879-1900. Omtrent ved D. L. CLÉMENTS Død i 1877 begyndte en Fornyelse af Foreningens Bestyrelse, der fortsatte op gennem de følgende Aar. Allerede i Efteraaret 1876 havde Malermester M.W. HAMMER af Helbredshensyn trukket sig tilbage og var blevet erstattet med Murermester CARL R. ETTE, som forøvrigt tidligere (1869-74) havde haft Sæde i Bestyrelsen. Efter CLÉMENTS Død kom Murermester N. MATHIESEN ind i Bestyrelsen i hans Sted, og da Murermester CHR. NØTHEN efter faa Aars Sæde deri afgik ved Døden, blev i Foraaret 1879 Bagermester, cand. polyt. C. LICHTENBERG valgt ind i hans Sted. I Efteraaret 1879 trak Farver, Fabrikant C. A. SCHLEISNER sig tilbage paa Grund af Svagelighed; i hans Sted kom for et Aarstid Malermester HAMMER atter ind i Bestyrelsen; men i Efteraaret 1880 valgtes i

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1891-1902, 364, 367, 373, 374 fig., 382, 391, 392, 413, 447, 452, 494, 499, 506, 511 fig., 621. — Lichtenberg vilde males i Frakke, ikke i Gala; Vermehren fik Lov til inden Afsløringen at udstille Portrættet paa Charlottenborg paa Efteraarsudstillingen 1897; der blev derfor tegnet en Brandforsikring paa 1100 Kr. for 2 Maaneder. Billedet kostede 1186,40 Kr., og Underskudet dækkedes af Bestyrelsens Medlemmer. Portrættet var indrammet i en Ramme, der svarede til Rammen om Cortsens Portræt; det blev afsløret ved Fællesspisningen i Anledning af Indflytningen fra Sommerlokalet, saa prunkløst som muligt, „hvad der vistnok vil være mest overensstemmende med Lichtenbergs Ønsker“, med en Tale af Rostrup.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1891-1902, 363, 479, 560, 631.

³⁾ Forhandlingsprotokol 1876-91, 168, 201, 231, 258, 291, 317, 342, 379, 416, 474, 500, 551. — Forhandlingsprotokol 1891-1902, 25, 85 fig., 172, 295, 363, 479, 561, 631.

Stedet for HAMMER Murermester R. BERLIN. I 1884 frattraadte Karetmagermester H. C. BØDKER paa Grund af Svagelighed, og Guldsmedemester PETER WEIKERT valgtes i Stedet. I 1885 mistede Foreningens Bestyrelse et af sine virksomste gamle Medlemmer, Urmagermester J. A. ØBERG, der afgik ved Døden den 19. Januar i en Alder af 67 Aar.

Nu kom der nogle Aar, hvor det ikke var Sygdom eller Død, der bevirkede Forandringerne i Bestyrelsens S sammensætning, men nye Bevægelser, der førte nye Mænd frem. Spejlfabrikant JUL. LUND, der i Foraaret 1885 valgtes i Stedet for ØBERG, hørte ligesom Bly- og Skifertækker (senere Gas- og Vandmester) C. F. G. LØNHOLDT, der i Oktober 1889 traadte i Stedet for Murermester BERLIN, til den Kreds i Foreningen, der udgjorde Kærnen blandt dens Besøgende og deltog i dens daglige Liv. Da Skomagermester, Oldermænd A. HANSEN i April 1887 blev valgt i Stedet for N. MATHIESEN, kom han ind som Repræsentant for de nyere Bevægelser paa Næringslivets Omraade, som han havde gjort sig til Talsmand for i Foreningen, og det var til Dels en Bevægelse blandt Medlemmerne af beslægtet Natur, der i Oktober 1888 førte helt nye Mænd ind i Bestyrelsen. Foreningens Næstformand gennem mange Aar CHR. ROTHE trak sig tilbage og erstattedes med Snedkermester (Bordfabrikant) SØREN JØRGENSEN, ogsaa som Næstformand, medens Tømrmester PEDER PEDERSEN blev valgt i Stedet for WEIKERT; begge disse to regnedes for at høre til den unge Opposition mod den gamle Garde, som man kaldte „Vartov“. Kort efter afgik Formanden J. CORTSEN ved Døden, og en Maaned senere døde ogsaa Tøjfabrikant N. P. CHRISTENSEN. Med disse to Venner var de sidste af de Mænd borte, som repræsenterede den gamle Tid i Bestyrelsen. I April 1889 kom PETER WEIKERT atter ind i Bestyrelsen – det hævdedes, at han ved en Misforstaaelse ikke var blevet genvalgt i Efteraaret 1888 – og sammen med ham Smedemester P. W. HØST. I 1889 kom ogsaa Snedkermester, Overretssagfører KASPAR ROSTRUP ind i Bestyrelsen.

Dermed var den gamle Kreds helt opløst og blevet erstattet af nye Folk. Dette Personskifte skyldtes ikke blot, at de gamle gik bort og erstattedes med nye, men ogsaa, at Haandværkerforeningen, der i en lang Aarrække havde været sig selv nok og havde levet for sine egne begrænsede Formaal, Lotteriet, Alderstrøst, Foreningslivet, nu var gaaet ind i et Samarbejde med andre Foreninger og deltog i Diskussionen og Arbejdet vedrørende de Spørgsmaal, der samtidig havde rejst sig for Haandværkerstanden som Helhed¹).

I Foraaret 1892 døde Guldsmed PETER WEIKERT og efterfulgtes af Murermester TH. MATHIESEN. I April 1893 traadte LØNHOLDT tilbage og erstatte-

¹) Redegørelsen for Bestyrelsens S sammensætning i 1880'erne bygger paa Bauer, 176-79.

des af Drejermester, Oldemand J. H. LINDHARD. I 1896 tvang Sygdom C. LICHTENBERG til at opgive sine offentlige Hverv, og til Bestyrelsen valgtes i hans Sted Snedkermester P. A. ØRNBERG. I 1897 trak ogsaa SØREN JØRGENSEN sig tilbage af Hensyn til sit Helbred, og i Bestyrelsen afløstes han af Malermester VICTOR HANSEN¹⁾.

Da Næstformanden JUL. LUND den 2. Januar 1897 i Formandens Forfald aabnede det første Bestyrelsesmøde i det nye Aar og ønskede Kollegerne et godt og heldbringende Nytaar, knyttede han dertil „Ønsket om, at den samme gode Forstaaelse og det gode Samarbejde, der havde præget Bestyrelsens Virksomhed i det sidst forløbne Aar, maatte blive bevaret og fortsat i det kommende Aar, der muligen vilde blive et brydsomt og vanskeligt Aar for Foreningens Bestyrelse“. Og at Bestyrelsen ikke var en Forsamling af Mænd, der sad til Stads, derom vidner Formanden ROSTRUPS Redegørelse paa Aprilgeneralforsamlingen samme Aar: „At det ikke var nogen fuldstændig Sinecure at sidde i Haandværkerforeningens Bestyrelse, beviste Taleren derefter ved at meddele, at der i Aaret 1896 havde været afholdt 39 Bestyrelsesmøder og i den forløbne Del af 1897 allerede 13 foruden Masser af Udvalgsmøder for nogle Bestyrelsesmedlemmers Vedkommende, endvidere en ordinær og to ekstraordinære Generalforsamlinger, adskillige Plenarmøder, Svendeprobebedømmelser, Medailleuddelinger, Bortgivelse af Friboliger med forudgaaede Undersøgelser o. s. v.“²⁾.

Efter J. A. ØBERGS Død i Januar 1885 blev der holdt en Mindetale over ham i det næste Bestyrelsesmøde, og Foreningen viste ham sin Hønnør ved hans Begravelse. Ligesaa viste Bestyrelsen efter Tøjfabrikant N. P. CHRISTENSENS Død i November 1888 ogsaa denne Kollega gennem 21 Aar skyldig Ære ved hans Jordefærd. At Bestyrelsen i 1890 ved Foreningens Jubilæum modtog et oliemalet Portræt af LASENIUS KRAMP, er andetsteds omtalt. I Maj 1892 blev der holdt Mindetale i Bestyrelsen over PETER WEIKERT og paa Generalforsamlingen i Juli ligesaa. I 1896 fik Foreningen overdraget et Portræt af Repræsentantskabets tidligere Formand, Tømremester DOBEL, til Ophængning i Lavssalen i Foreningslokalerne; formodentlig var det dette, der gav Bestyrelsen den Idé at faa samlet Portrætter af Foreningens ledende Mænd fra 1840 til CORTSENS Tid; efter et vanskeligt Opsporingsarbejde lykkedes det at faa fremskaffet Billeder af SAGER, A. D. ANDERSEN, SCHERFIG, FRITZ MEYER, LIER, TILLY, GEISLER og KORNBECHE, derimod ikke af Bagemester BOCK. Samme Aar fik man som Gave et Billede af Foreningens første Æresmedlem, Naalemager HJØRTH, et Fotografi efter hans Skive paa Skyde-

¹⁾ C. A. Clemmensen, 36-42.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1891-1902, 440, 473.

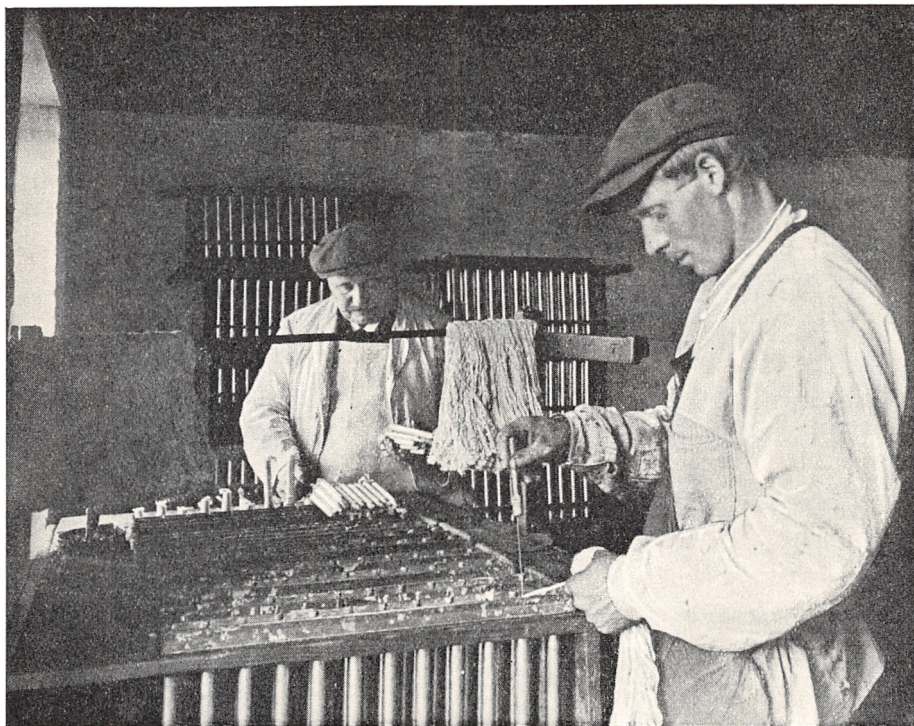
banen. I 1897 skrev Snedkermester SØREN JØRGENSEN, at han trak sig tilbage fra Bestyrelsen af Helbredshensyn, og ROSTRUP udtalte baade i et Bestyrelsesmøde og paa Generalforsamlingen Foreningens Anerkendelse af hans Virksomhed og dens Beklagelse af at skulle miste hans Arbejdskraft. I 1897 døde den tidligere Næstformand CHR. ROTHÉ, og ved hans Begravelse viste Foreningen ham sin Hønnør; det samme var Tilfældet, da SØREN JØRGENSEN døde i 1898; dette Aar vedtog Bestyrelsen iøvrigt, at for Fremtiden vilde man altid sende en Krans til en afdød Oldermands Kiste og Bestyrelsen saavidt muligt møde ved Begravelsen. Sidst paa Aaret 1898 døde det sidste Medlem fra 1840, Karetmagermester C. HANSEN, og Foreningen sendte en Krans til hans Baare. Da Foreningens Æresmedlem, Guldmedlemester DALHOFF, døde i 1890, overværede Bestyrelsen in pleno hans Begravelse¹⁾.

Haandværkerforeningens Lotteri i dets sidste Aar. For dem, der opmærksomt fulgte de bestaaende Vare- eller Industrilotterier, var det klart, at deres bedste Tid var forbi. Forholdene havde efterhaanden udviklet sig saadan, at de havde vanskeligt ved at klare sig, og de kom i Miskredit hos Publikum. Først og fremmest var Grunden den voldsomme Konkurrence mellem dem indbyrdes, fordi der var oprettet for mange: Sygehjemmets (1856), Idiotanstaltens (1859), Kunstflids- (1860), Diakonissestiftelsens (1875) og Lærlingeforeningens (1877) Lotterier var Konkurrenterne i København til Haandværkerforeningens Lotteri. I Provinsen oprettedes der i Slutningen af 1860'erne Varelotterier, omfattende enkelte Amter eller Byer; de sluttedes sammen til større Provinsforetagender: Fyens Varelotteri (1870), Sjællands Varelotteri (1871) — fra 1875 Sjællands og Lolland-Falsters Varelotteri — og Jyllands Varelotteri (1873). Konkurrencen medførte forcerede Spilleplaner; Kollektørerne imødekom Vinderne ved at give dem Lejlighed til at faa Gevinsterne udbetalt i Penge, og derved mistede Lotterierne deres Karakter af Vare- eller Industrilotterier²⁾.

Beslutningen af 1878 om at oprette et Reservefond for Lotteriet viste, at

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1876-91, 298, 423, 424, 490 flg. — Forhandlingsprotokol 1891-1902, 25, 38, 367, 392, 393, 411 flg., 414, 457, 477, 528, 543, 547, 554, 585, 607. — Kopibog 1885-96, Breve af 18/9 og 19/10 1896. — Om Kramps Portræt, se Side 463. — Om Indsamling af Portrætterne i 1896, se især Forhandlingsprotokol 1891-1902, 411 flg., hvor det oplyses, hvor hvert enkelt Portræt var fremskaffet. — I 1895 viste Foreningen ved Krans, Flagning og Fremmøde af Bestyrelsen Tømrermester H. H. Kayser den sidste Ære; senere paa Aaret sendte man Krans til Trafikminister Ingerslevs Kiste (Forhandlingsprotokol 1891-1902, 321, 322, 374). — I 1889 døde Lasenius Kramps Enke, 80 Aar gammel, og Foreningen viste hende den sidste Ære og gav hendes Datter Emilie Kramp Lov til at blive boende i Alderstrøst (Bestyrelsen IV b: Breve af 1/10, 9/10 og 22/12 1889).

²⁾ Bauer, 155 flg. — Nyrop: Alderstrøst, 82.

En Lysestøber. 1911.

man i Haandværkerforeningen var klar over, at dets Lotteri ikke længer var saa godt et Aktiv som tidligere¹⁾. I Foraaret 1880 vedtog man at udsende en Opfordring til de københavnske Haandværkere til hver i sin Kreds at virke for Støtte af Lotteriet, der fra 1877 administreredes af J. A. ØBERG, CHR. ROTHE og N. P. CHRISTENSEN; den daglige Forretningsgang styredes af Grosserer L. WINDING. I Efteraaret 1882 ønskede Folketingets Finansudvalg forskellige Oplysninger om Industrilotterierne, og Justitsministeriet anmodede derfor i November bl. a. ogsaa Haandværkerforeningen om snarest at indsende de to sidste Aars Spilleplaner og det sidst opgjorte Driftsregnskab med Oplysning om Vederlag til Bestyrelsen, til Kollektørerne og til den øvrige Administration og om, hvormeget der var anvendt til Lotteriets Øjemed. Hensigten var den at faa samlet et Materiale til Forberedelse af et Lovforslag om de private Lotteriers Ophør. Haandværkerforeningen gav de ønskede Oplysninger; men da „Nationaltidende“ sidst i Januar 1883 skrev en længere Artikel „Industrilotterierne“, bemærkede den, at for Haandværkerforeningens Vedkommende savnedes der Oplysning om Udgifterne til

¹⁾ Se Side 349.

Lotteriets Administration; Foreningen gjorde da opmærksom paa, at den havde indsendt sidste Aars afsluttede Regnskab i revideret Stand, og at der heri var udførlige Oplysninger om dette Punkt¹⁾.

Imidlertid viste det sig nødvendigt at spare paa forskellig Vis; saaledes traadte N. P. CHRISTENSEN frivillig tilbage som Administrator i Foraaret 1884, hvorefter der kun var to Administratorer, ØBERG og ROTHE; herved sparede 800 Kr. pr. Serie; man afskedigede den ene Kontorist paa Hovedkontoret fra 1. April s. A.; man nedsatte Lejen for Udstillingslokalet fra 1600 til 1400 Kr. aarlig, og man fik de to Revisorer til at gaa med til en Honorarreduktion, fra 400 til 300 Kr. pr. Serie for hver. Alligevel gav Serie B i 1884 et ganske klækkeligt Underskud, ligesaa Serie A i 1885²⁾.

Efter den 10-aarige Koncession af 24. September 1875 udløb Haandværkerforeningens Bevilling med Aaret 1885, og i Begyndelsen af dette Aar forelaa der fra Justitsministeriet et Forslag til en Lov om Ophævelse af alle de private Lotterier. Haandværkerforeningen vedtog i Februar at medunderskrive et Andragende til Ministeriet, hvori Koncessionsindehaverne for Lotterierne anmodede dette om at tage Sagen under fornyet Overvejelse, saa man kunde fortsætte Lotteriernes Drift under andre Vilkaar. For sin egen Regning ansøgte Haandværkerforeningen i Juni om at faa sin Koncession forlænget til Udgangen af September 1887, da den vidste, at den senest udløbende af de andre Lotterikoncessioner gjaldt til Juli 1887. Ministeriet gav omgaaende Afslag; men i et nyt Andragende søgte Bestyrelsen i Juli 1885 at faa Koncessionen forlænget i alt Fald til Udgangen af Marts 1886, idet den henviste til de anbefalinger, det første Andragende havde faaet af Borgmestrene H. N. HANSEN og L. C. BORUP og af den konstituerede Overpræsident J. F. SCHLEGEL. Sidst i November 1885 fik J. CORTSEN en Meddelelse underhaanden fra Lærlingeforeningens Formand, Hofmøbelfabrikant L. LARSEN, at Ministeren var villig til efter Andragende at forlænge Koncessionen til Udløbet af Marts 1887 paa Grund af Diakonisselotteriets særlige Forhold; i Februar 1886 fik Haandværkerforeningen da ogsaa denne Forlængelse bevilget³⁾.

Ved kongelig Bevilling af 19. April 1886 ordnedes det bestaaende Industrielotterikaos paa den Maade, at alle eksisterende Industrielotterier samledes i „Almindeligt dansk Vare- og Industrielotteri“ fra 1. April 1887 at regne; dettes

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1876-91, 150. — Bauer, 153 fig. — Nyrop: Alderstrøst, 82. — Kopibog 1880-84, Nr. 120 af $\frac{8}{6}$ 1882. — Bestyrelsen IV a: Brev af $\frac{11}{11}$ 1882 med vedlagt Koncept til Svar paa Nationaltidendes Artikel. — Nationaltidende for $\frac{31}{1}$ 1883.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1876-91, 271 fig., 273, 326, 338. — Nyrop: Alderstrøst, 82.

³⁾ Forhandlingsprotokol 1876-91, 299, 312, 323. — Kopibog 1885-96, Nr. 101 og 125 af $\frac{8}{6}$ og $\frac{10}{7}$ 1885. — Bestyrelsen IV a: Breve af $\frac{17}{6}$, $\frac{2}{7}$ og $\frac{28}{11}$ 1885. — Bestyrelsen IV b: Brev af $\frac{10}{2}$ 1886.

Overskud skulde deles i 23 lige store Dele, hvoraf hver af de tidligere Koncessionshavere skulde have et bestemt Antal (fra 1 til 6), Haandværkerforeningen saaledes 2, Teknisk Skole 1, Kysthospitalet paa Refsnæs 1, Dronning Louises Børnehospital 1¹). I Efteraaret 1886 opsgav Haandværkerforeningen Lotteriets Forretningsfører, Fuldmægtig og Assistent til Fratræden 1. April 1887; ligeledes opsgav man Lejemaalet for Udstillingslokalet²).

Det var, efter BAUERS Udsagn, med vemodige Følelser, at Haandværkerforeningen i 1887 skiltes fra den Institution, der havde en saa væsentlig Andel i dens Bestaaen og Vækst. De sidste Par Serier havde dog atter givet Overskud, og paa den ordinære Efteraarsgeneralforsamling i 1887 blev der givet en samlet Oversigt over, hvad Lotteriet havde betydet, og det var jo ikke Smaaabeløb, der var indvundet for smukke Formaal ad denne Vej. Af et samlet Overskud paa ialt 1.004.629 Kr. havde Alderstrøst faaet 750.514 Kr., Dronning Louises Børnehospital 140.069 Kr., Teknisk Skole 89.364 Kr. og Kysthospitalet paa Refsnæs 44.682 Kr. Af disse Institutioner viste Teknisk Skoles Moderselskab Det tekniske Selskab sin Taknemmelighed over for Haandværkerforeningens Lotteri i en Takkeskrivelse af 5. November 1887³).

Økonomisk viste Sammenslutningen sig dog straks gavnlig for Haandværkerforeningen. Medens f. Eks. dets eget Lotteris Serie A i 1886 havde givet et Overskud paa 4494 Kr., som vel at mærke skulde deles med andre, gav det nye Lotteris 2. Serie et Overskud til Foreningen – og udelukkende til dens eget Brug – paa 5400 Kr.; i 1888 var Overskudet 10.000, i 1892 20.000 og i 1898 godt 15.000 Kr. Samtidig blev man nu fri for den hensynsløse og smagløse Agent- og Reklamekamp, der havde karakteriseret de sidste Aar før 1887⁴). Paa Haandværkerforeningens Vegne var J. CORTSEN til sin Død Medlem af det nye Lotteris Bestyrelse; den 24. November 1888 blev Tøjmager N. P. CHRISTENSEN valgt dertil, men han døde Dagen efter; i Stedet kom da CARL R. ETTE til at repræsentere Foreningen i Lotteriets Bestyrelse i en Aarrække⁵).

¹) Forhandlingsprotokol 1876-91, 326, 332. — Trykt Genpart af Bevillingen af 1⁹/₄ 1886.

²) Kopibog 1885-96, Side 163: Breve af 2⁵/₉ 1886. — Forhandlingsprotokol 1876-91, 338 flg.

³) Bauer, 155, 156 flg. — Forhandlingsprotokol 1876-91, 338, 354, 378, 383. — Bestyrelsen IV b: Brev af 5[/]₁₁ 1887. — Nyrop: Alderstrøst, 83.

⁴) Forhandlingsprotokol 1876-91, 354, 402, 412. — Forhandlingsprotokol 1891-1902, 539. — Nyrop: Alderstrøst, 82, 104. — Nævnes bør, at da Øberg var død i Begyndelsen af 1885, traadte N. P. Christensen atter til som Administrator i det sidste Par Aar. I 1884 havde han oprettet et Legat for Alderstrøst paa 3500 Kr., en Trediedel af de Administrationshonorarer, han indtil da havde oppebaaret (Forhandlingsprotokol 1876-91, 285 flg. — Bauer, 154. — Nyrop, Alderstrøst, 82, 83).

⁵) Forhandlingsprotokol 1876-91, 422 flg., 423, 424. — Bestyrelsen IV b: Brev af 1⁰/₁₁ 1888.

Alderstrøsts Jubilæum i 1887. I Alderstrøst paa Nørrebrogade gik Livet sin sædvanlige Gang inden for de forlængst fastlagte Rammer. Flere og flere betænkte Stiftelsen med Gaver, i levende Live eller gennem testamentariske Dispositioner, saa Antallet af Friboliger kunde udvides Aar efter Aar¹⁾.

I 1880 klagede 33 af Beboerne over Stiftelsens Læge MARIUS MØLLER; „hans Ligeegyldighed og Efterladenhed er i højeste Grad dadelfuld, idet han ikke undersøger de syges Sygdom, men endogsaa paa den mest oprørende Maade forsømmer dem“; i Stedet anbefalede de en bestemt Læge paa Nørrebrogade, dog uden Resultat²⁾. Samme Aar fik man bevilget Skattefritagelse for 2 Værkstedslokaler, som hidtil havde været udlejet, men nu blev stillet til fri Raadighed for Beboerne i Stiftelsen³⁾. I 1881 blev der udstedt et nyt Regulativ for den indre Orden i Alderstrøst, og der blev udgivet en Beretning om Stiftelsens Virksomhed; den blev bl. a. tilstillet Rigsdagens Medlemmer. I dette Aar tilbød Sognepræsten ved St. Johannes Kirke A. F. RINDOM at holde Gudstjeneste for Alderstrøsts Beboere i selve Stiftelsen; men Bestyrelsen stillede dette Spørgsmaal i Bero, saalænge Alderstrøst husede andre end Fribeboerne⁴⁾.

I 1884 afskaffede man den gamle Skik med Indsamling ved Stiftelsesfesterne til Beboerne i Alderstrøst som ikke længer tidssvarende; i Stedet blev der i den ovale Sal ophængt en Bøsse, hvorpaa man ved Stiftelsesfester og lignende Lejligheder kunde henlede Opmærksomheden. Aaret efter op-sagde man Inspektør K. KNUDSEN, da Forandringer i Administrationen krævede, at Posten blev besat „med en yngre, kraftig Mand, der besidder den fornødne Vivacitet til at kunne være paa Færde overalt“. I Stedet blev Sekretæren CHARLES F. JÖHNCKE Inspektør paa Alderstrøst, medens KNUDSEN fik en Fribolig tildelt⁵⁾. I 1886 anmodede Pastor RINDOM om Tilladelse til at benytte Alderstrøsts Sal til Konfirmationsforberedelse, men fik Afslag, da en saadan Brug af Salen „vilde være uforenelig med den Ro, Fred og

¹⁾ En Redegørelse og Dokumentation for alle disse Gaver vilde føre for vidt. I Almindelighed henvises der for denne Omtale af Alderstrøst som tidligere til Nyrops og Kochs Værker om Stiftelsen.

²⁾ Bestyrelsen III d: Brev af $\frac{13}{9}$ 1880. — Fra $\frac{1}{1}$ 1883 forhøjede man Læge Møllers Honorar med 200 Kr. til 600 Kr. aarlig som „Bestyrelsens bedste Tak for den gode Tjeneste, De yder os“ (Forhandlingsprotokol 1876-91, 241. — Kopibog 1880-84, Nr. 32 af $\frac{17}{3}$ 1883. — Bestyrelsen IV a: Brev af $\frac{5}{4}$ 1883).

³⁾ Kopibog 1880-84, Nr. 68 og 128 af $\frac{25}{5}$ og $\frac{5}{10}$ 1880.

⁴⁾ Forhandlingsprotokol 1876-91, 178, 195. — Kopibog 1880-84, Nr. 211 og 121 af $\frac{20}{8}$ og $\frac{17}{9}$ 1881. — Beretningen 1881 var Carl R. Ettes Skrift: „Om Stiftelsen Alderstrøst og dens Udvikling i den nærmeste Fremtid“, en Haandbog med alle Oplysninger om Stiftelsen; hertil føjedes aarligt et Supplement.

⁵⁾ Forhandlingsprotokol 1876-91, 271, 302 flg. — Kopibog 1885-96, Nr. 63 af $\frac{18}{4}$ 1885.

strenge Orden, som absolut maa være herskende i en Bygning af den Natur som Alderstrøst“¹⁾)

Nu nærmede det Tidspunkt sig, hvor Alderstrøst kunde fejre sit 25-Aars Jubilæum. I November 1885 fastslog Bestyrelsen, at den 26. Februar 1862 skulde regnes for Stiftelsedagen, nemlig den Dag, da Haandværkerforeningens Plenarforsamling havde vedtaget Bestyrelsens Forslag, og i Januar 1886 blev det overdraget til CARL R. ETTE og C. F. LICHTENBERG at udarbejde en Beretning om Alderstrøst gennem de 25 Aar. I Løbet af 1886 traf man da Forberedelser til at faa Dagen markeret paa en festlig og værdig Maade²⁾).

Paa 25-Aarsdagen kunde man med Stolthed pege paa, at alle de 196 Boliger nu var Friboliger, beboet af ialt 44 Ægtepar, 22 Enkemænd, 122 Enker og 10 ugifte Døtre. Lejeværdien af disse Boliger satte man til 30.320 Kr., og endda havde man Midler til at støtte Beboerne med en aarlig Pengehjælp, i Jubilæumsaaret ikke mindre end 12.210 Kr. Stiftelsen, der vurderedes til $\frac{1}{2}$ Million Kr., var aldeles gældfri, og desuden ejede man en Legatformue paa 304.752 Kr.³⁾). Om selve Højtideligheden har ETTE udgivet et lille Skrift⁴⁾), hvori han fortæller om Festmiddagen, som Statens og Stadens højeste Honoratiorene deltog i, med Indenrigsminister H. P. INGERSLEV i Spidsen, og hvor man fik oplæst en Skrivelse fra Kabinetssekretariatet om, at Kongen i Dagens Anledning havde tildelt Formanden J. CORTSEN, der i Forvejen var Ridder af Dannebrog og Dannebrogsmænd, Fortjenstmedaillen i Guld og udnævnt CARL R. ETTE til Ridder af Dannebrog⁵⁾).

Efter Middagen begav en hel Del af Festsdeltagerne sig fra Kronprinsensgade ud til Alderstrøst, „der hele Dagen havde været smykket og nu var rigt illumineret. Det danske Vaaben var i en stor Flagdekoration anbragt over Porten mod Nørrebrogade, hvor der desuden var rejst en Række med Vimpler forbundne Flagstænger, fra hvilke Dannebrog vajede, og inde i Stiftelsens Gaarde var der ogsaa Flagdekorationer, hvortil om Aftenen endnu kom Lysballoner i Plænerne; men mægtigst virkede den almindelige Illumination. Der var Lys i alle Stiftelsens Vinduer, saavel ud til de tre Gader som

¹⁾ Bestyrelsen IV b: Brev af $\frac{18}{9}$ 1886. — Forhandlingsprotokol 1876-91, 339. — Kopibog 1885-96, Brev af $\frac{28}{9}$ 1886.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1876-91, 320, 322, 350, 352.

³⁾ Tallene meddeles i Ette og Lichtenbergs Skrift 1887 (24 Sider i 8°): „Beretning om den af Haandværkerforeningen i Kjøbenhavn under 26. Februar 1862 grundede Stiftelse „Alderstrøst“ i Anledning af dens 25 Aars Jubilæum den 26. Februar 1887“. — Foruden Legatformuen kom hertil endvidere Understøttelsesfondet, der nu havde en Størrelse af 327.108 Kr.

⁴⁾ „Beretning om „Alderstrøst“s 25 Aars Jubelfest den 26. Februar 1887“ (22 Sider i 8°).

⁵⁾ Bestyrelsen IV b: Brev af $\frac{26}{2}$ 1887 (Kabinetssekretariatets Skrivelse).

til Gaardene. Det Hele var et smukt Udslag af den hos Beboerne herskende festlige Glæde og levende Følelse af Taknemmelighed. Det var dem, der af deres smaa Midler havde bekostet hele Udsmykningen. Her fejredes da en stor og væsentlig Fest, i hvilken ogsaa Almenheden deltog. Der valfartedes hele Dagen til Stiftelsen, ja, en ganske betydelig Menneskemængde drog om Aftenen igennem den, ind ad Porten ved Nørrebrogade og ud ad en af de to andre Porte mod Baggesensgade eller Blaagaardsgade. Festen forhøjedes ved, at Bestyrelsen ved Middagstid lod et Musikkorps spille i Gaardene, ikke at tale om, at den Dagen før havde sendt en Pengegave til hver Bolig, 10 eller 12 Kr., eftersom dens Beboere var en eller to, en enkelt Mand eller Kvinde eller et Ægtepar. Her følte en virkelig Glæde, saa der er vel Grund til at slutte med de Ord, som den ovenfor først omtalte Beretning om Alderstrøsts Jubilæum ender med; de er betegnende for hele Foretagendet som for Dagens Stemning: „Gud give sin Velsignelse til, at det, der her er saaet i Kærlighed, maa vokse og trives i Herlighed“¹⁾).

I 1886 vedtoges en Lov om Konvertering af Statsgælden, saaledes at Rentefoden for Statsobligationer blev nedsat til $3\frac{1}{2}$ % p. a. Hidtil havde Alderstrøst anlagt sin Kapital i Statsobligationer; men nu besluttede man i Stedet at anbringe Legatmidlerne i solide 1. Prioriteter til 4 % eller sikre 2. Prioriteter til $4\frac{1}{2}$ %²⁾. I Anledning af Jubilæet fik Alderstrøst adskillige Gaver, saaledes fra Konditorforeningen af 12. Januar 1866 1000 Kr. Tøjmager N. P. CHRISTENSEN, som i 1884 stiftede et Legat paa 3500 Kr. af $\frac{1}{3}$ af de Administratorhonorarer, han havde oppebaaret ved Lotteriet, skænkede i 1887 Alderstrøst en ny smuk Gave, en Bogsamling paa 1500 Bind³⁾. I 1888 besluttede man at anbringe den Del af Legatkapitalen, som indestod i Landmandsbanken, i Obligationer fra Kreditforeningen for København og Omegn. I 1889 androg en Del af Alderstrøsts Beboere om at faa Salen indrettet til Afholdelse af Gudstjeneste, idet Præsterne RINDOM og STEEN havde tilbudt at forrette Gudstjeneste to Gange om Maaneden; dette blev ikke bevilget, heller ikke, da Pastor RINDOM selv henvendte sig til Bestyrelsen. Samme Aar betænkte Dørgrebsfabrikant CARL HANSEN Alderstrøst med et stort Fotografi af J. CORTSEN, og i 1890 blev Alderstrøst husket med Gaver af

¹⁾ Nyrop: Alderstrøst, 103. — Til Festen var indbudt Journalist A. Meyer, der leverede Referat til alle Bladene (Bestyrelsen IV b: Brev af $\frac{5}{2}$ 1887. — Kopibog 1885-96, Brev af $\frac{15}{2}$ 1887). — Flagstængernes Anbringelse uden for Alderstrøst var foretaget af Dekoratøren uden Brolægningsvæsenets og Magistratens Tilladelse, hvilket gav Anledning til en Brevveksling mellem Haandværkerforeningen og Magistraten (Bestyrelsen IV b: Brev af $\frac{1}{3}$ 1887. — Kopibog 1885-96, Brev af $\frac{4}{3}$ 1887).

²⁾ Forhandlingsprotokol 1876-91, 347 flg., 349.

³⁾ Forhandlingsprotokol 1876-91, 285 flg., 357, 380.

Alderstrøst ved Møllegade. Gaardinteriør.

adskillige ved Foreningens Jubilæum. I 1891 blev Stiftelsen brandforsikret i Københavns Brandforsikring i Stedet for i Landbygningernes Brandforsikring, og samme Aar modtog den ved Tøjmagerlavets Ophævelse dets Kapital og Administrationen af dets Legatmidler¹⁾.

Alderstrøst i Møllegade. Stiftelsens Indtægter var stadig stigende. I 1888 bragte Lotterioverskudet af Alm. dansk Vare- og Industrilotteri Foreningen 10.000 Kr., i 1892 20.000 Kr., og Tilbøjeligheden til at skænke Legater til Alderstrøst voksede med Stiftelsens stigende positive Resultater²⁾. „Men samtidig med denne glædelige Udvikling fulgte desværre en stadig voksende Trang til Friboliger. Aarsagen hertil maa dog formentlig ikke søges i, at Haandværkerstanden stadig blev fattigere og fattigere, men langt snarere deri, at Byens Befolkningsantal var i rivende Vækst, hvilket selvfølgelig førte med sig, at der ogsaa blev flere og flere Haandværkere af alle mulige

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1876-91, 389, 436, 449 flg., 462, 522, 534, 560, 567, 568. — Forhandlingsprotokol 1891-1902, 1-3. — Kopibog 1885-96, Breve af $\frac{12}{10}$, $\frac{5}{11}$ og $\frac{8}{12}$ 1891. — I 1889 forhøjedes Læge Marius Møllers Honorar til 800 Kr. (Forhandlingsprotokol 1876-91, 437. — Kopibog 1885-96, Brev af $\frac{23}{3}$ 1889).

²⁾ C. Nyrop: Alderstrøst, 104.

Fag, saaledes at der, selv om Fattigdommen inden for Haandværket procentvis ikke alene ikke voksede, men maaske nærmest var noget i Aftagende, alligevel blev flere og flere, der trængte til Støtte. Det er derfor ikke noget Under, at man allerede i Slutningen af 1880'erne begyndte at tale om et Alderstrøst Nr. 2. Men selvfølgelig skulde der gaa mange og langvarige Overvejelser forud, inden man skred til Handling," skriver K. V. KOCH¹⁾.

Man begyndte at se sig om efter en brugelig Grund. I 1892 beskæftigede man sig først med Ejendommen St. Thomas i Frederiksberg Allé; men det viste sig ved CARL R. ETTE'S Undersøgelser, at den ikke var stor nok til, at man efter Byggevedtægten kunde rejse en Bygning af den Udstrækning, man ønskede²⁾. Da fandt man en egnet Grund. Den 22. Juni 1892 underskrev Bestyrelsen en Købekontrakt, hvorved Foreningen afkøbte Firmaet Christoph & Unmack en 12.323 Kvadratalen stor Grund ved Møllegade for 73.500 Kr.; Købet blev godkendt af den ekstraordinære Generalforsamling den 15. Juli, og et 15-Mands Byggeudvalg blev nedsat. Til Arkitekt valgte man Bygningsinspektør THORVALD SØRENSEN, en Søn af Alderstrøsts første Arkitekt, og ved Tilkøb og Magelæg voksede Grunden til 15.848 Kvadratalen. Her skulde der rejses et Bygningskompleks med 253 Lejligheder, og under højtidelige Former skete Grundstensnedlæggelsen den 16. Juni 1893. Midtpartiet af den store Byggeplads var smykket med Lavsbannere og Flag; to store Tribuner var rejst og smukt pyntet med Guirlander, Flag og Vimpler; paa den ene sad de særligt indbudte, paa den anden Beboerne af det gamle Alderstrøst. Grundstenen blev nedlagt af Overpræsident, Kammerherre C. S. KLEIN³⁾.

Det var et meget stort Foretagende, man her paabegyndte. Man vilde ikke som ved Stiftelsen paa Nørrebrogade dele det i flere mindre Dele, men derimod bygge Halvdelen af Komplekset med det samme. Allerede inden denne første Halvdel var færdig, foreslog CARL R. ETTE, at man med det samme skulde tage fat paa anden Del, og det blev vedtaget. I Oktober 1893 kunde man holde Rejsegilde paa første, i Maj 1894 paa anden Halvdel af Mølle-gadestiftelsen, og til April Flyttedag 1895 stod det samlede Kompleks færdigt. Det indeholdt foruden 253 Lejligheder en Del Ekstralokaliteter: Inspek-

¹⁾ K. V. Koch: Alderstrøst, 41 flg.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1891-1902, 27 flg., 32. — Kopibog 1885-96, Brev af ²¹/₅ 1892.

³⁾ Forhandlingsprotokol 1891-1902, 32, 34, 35, 36, 37 flg., 40, 41, 43, 45 flg., 53 flg., 59-62, 68, 69, 72, 73, 74 flg., 76, 77 flg., 84 flg., 87, 89 flg., 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101. — Haandværkerbladet for ¹⁷/₆ 1893 refererer Grundstensnedlæggelsen, udførligt gengivet i C. Nyrop: Alderstrøst, 107 flg. — Man havde først bedt Kronprins Frederik nedlægge Grundstenen, men faaet Afslag.

tørbolig, Opsynsmandsbolig, Læsestuer, Festsal, mindre Værksteder, Brændselsrum, Vaske- og Rullekældre, Tørrelofter og Gaardklosetter. Opførelsen stod i 898.012,65 Kr. og blev derefter bogført for 900.000 Kr., hvoraf 500.000 Kr. var Prioritetsgæld. „Det siger sig selv, at Opførelsen af denne mægtige Stiftelse i væsentlig Grad baandlagde Haandværkerforeningens Kapital, og man kunde derfor ikke straks gøre Boligerne i Møllegade til Friboliger, og i de første Aar var det faktisk i ret ringe Antal, at Boligerne blev bortgivet som Friboliger“¹⁾).

Møllegadestiftelsen blev i April 1895 forevist for Repræsentantskabet og i Juni s. A. for Medlemmer med Damer; den 11. Juli s. A. fik de nye Fundatsbestemmelser for begge Stiftelser kongelig Konfirmation, og kort efter blev det nye Kompleks forevist for Overpræsidenten, for Borgmesteren for 1. Afdeling og for Byggeudvalgets Medlemmer, alle med Damer. Fredag den 26. Juni 1896 besøgte Fællesrepræsentationens Delegerede under deres Fællesmøde i København Alderstrøstiftelserne. Man samledes i Kronprinsensgade Kl. 8¹/₂ om Morgenen og kørte i Charabanc'er til Møllegade. I Festsalen her gav ROSTRUP en Oversigt over Alderstrøsts Historie fra dens Tilblivelse, og forskellige Lejlighedstyper blev forevist. Derefter kørte man til den gamle Stiftelse, som blev præsenteret ved, at hele Vogntoget kørte ind ad Porten i Blaagaardsgade, gennem begge de store Gaarde, rundt om Plænen og ud ad Baggensgadeporten. Begge Stiftelser var flagsmykket; navnlig i den gamle Stiftelse havde Beboerne været meget ivrige for at pynte deres Vinduer med Blomster til Ære for Gæsterne. Bagefter kørte hele Selskabet til Tivoli, hvor Haandværkerforeningen gav Frokost for de Delegerede og for Pressen, som havde deltaget i Turen, ialt 191 Kuverter. Kort efter, den 1. Juli, fik nogle Medlemmer af Lübecker Industrie Verein, der var paa Besøg i København paa lignende Vis Stiftelserne forevist, og der sluttedes med Frokost paa Langeliniepavillonen, ialt 33 Kuverter. Gæsterne – navnlig Lübeckerne – var meget imponerede af det storstilede Foretagende, Haandværkerforeningen havde gennemført²⁾).

I Efteraaret 1892 døde Stiftelsens Læge MARIUS MØLLER og i Stedet blev praktiserende Læge ALFRED THOMSEN knyttet til Alderstrøst. Baade i 1892 og i 1897 blev der udgivet 5-Aars Beretninger, og i 1893 blev der tilstillet alle Medlemmer en Opfordring til at støtte Alderstrøstforetagendet. I 1893 havde Københavns Telefonaktieselskab faaet Tilladelse til at opsætte et

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1891-1902, 104, 105, 106, 107 flg., 111, 112, 113 flg., 115 flg., 117 flg., 120 flg., 122 flg., 125, 177 flg. — K.V. Koch: Alderstrøst, 44 flg.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1891-1902, 304, 306, 309, 347-50, 394, 396 flg., 398, 400, 421. — Fundatsbestemmelserne af 1895 er trykt i K.V. Koch: Alderstrøst, 27-30.

Alderstrøst ved Møllegade. Façade mod Alderstrøsts Passage.
(Den lave Bygning i Baggrunden er Festsalsbygningen.)

Telefonstativ paa Stiftelsen i Blaagaardsgade paa visse Betingelser, bl. a. mod at stille en Telefon til Raadighed for Stiftelsen; i 1898 gav man Selskabet Lov til at flytte dette Stativ over paa Møllegadestiftelsen. I 1896 bad Pastor GOTTSCHALCK-HANSEN om Adgang til at benytte Møllegadestiftelsens Festsal til Afholdelse af Søndagsskole og Menighedsmøder og fik Tilladelse dertil. Sidst i 1898 og først i 1899 fandt der en Del gaadefulde Lejlighedstyverier Sted i Stiftelsen paa Nørrebrogade; de gav Anledning til nogle Avisartikler, men synes ikke at være blevet opklaret af Politiet. Endelig kan nævnes, at der jævnlige i disse Aar blev givet musikalske Aftenunderholdninger for de gamle Beboere af Alderstrøst; Sjælen i dette Arbejde var Possementmagermester JOHS. GÜTHLER. En mindre Ildebrand hærgede i 1897 et Værkstedlokale i Møllegade¹⁾.

Man kan ikke selv i en saa kort Oversigt som denne over Alderstrøsts Historie i disse Aar forbigaa at nævne Navnet paa den Mand, der tidlig og silde tog sig af denne Side af Haandværkerforeningens Virksomhed, som var hans Hjerdebarn, det Medlem af Bestyrelsen, som Aar efter Aar genvalgtes

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1891-1902, 42 fig., 58, 106, 285, 402, 414 fig., 443 fig., 469, 521, 544, 612, 613, 615, 624. — Kopibog 1885-96, Breve af ⁵/₁₂ 1892, ²⁰/₇ 1893, ³/₁₀ 1896.

til Kasserer for Stiftelsen, Murermester CARL R. ETTE, selvom der ogsaa for hans Vedkommende som for Skildringen af Livet i Alderstrøst maa henvises til de foreliggende udgivne Værker af C. NYROP og K. V. KOCH.

Begravelseskassen og Understøttelseskassen. De unge Kræfter inden for Foreningen, som sidst i 1880'erne søgte at faa Indflydelse paa Foreningens Anliggender, fik i 1887 et bestemt Formaal at samles om. Denne unge „Opposition“ nedsatte et foreløbigt Udvalg til Dannelse af en Begravelseskasse for Foreningens Medlemmer; det bestod af Tømrermester PEDER PEDERSEN, Snedkermestrene SØREN JØRGENSEN og P. A. ØRNBERG, Guldsmedemester A. FLERON og Grosserer ADAM PETERSEN med sidstnævnte som Sekretær. Den 23. December 1887 sendte dette Udvalg en Skrivelse til Haandværkerforeningens Bestyrelse, hvori det hed: „Undertegnede Medlemmer af Københavns Haandværkerforening har, i Følelsen af, at der mangler Sammenknytningspunkter mellem Medlemmerne af Foreningen, besluttet at danne en Begravelseskasse efter medfølgende Love. Men da kun Medlemmer af Haandværkerforeningen kan blive Medlemmer af Begravelseskassen, udbedes den højtærede Bestyrelses Svar paa, om den er villig til at tiltræde samme og med et af sine Medlemmer deltage i Kassens Bestyrelse.“ Henvendelsen var underskrevet af 27 Medlemmer, og Udvalget bad Bestyrelsen svare inden Midten af Januar 1888, „da vi agter at lade Begravelseskassen træde i Kraft i Løbet af førstkommende Januar Maaned“¹⁾).

Et af Bestyrelsesmedlemmerne, Guldsmedemester PETER WEIKERT, fik Sagen til Behandling, og hans Betænkning viser, at han ikke havde nogen stærk Tro til det nye Foretagende. Han henviste til, at de fleste smaa gensidige Selskaber var blevet ophævet, og at Resten førte en sygnende Tilværelse; med tørre Tal og med Eksempler hentet andetsteds fra viste han, at et Selskab som det paatænkte, som efter hans Mening højst vilde kunne regne med at faa 2-300 Medlemmer, ingen Eksistensberettigelse havde, da Dødelighedsprocenten var for stor til, at den kunde blive en virkelig Hjælp. „Hvad Sammenhold et Begravelsesselskab i Haandværkerforeningen skal kunne bevirke, kan jeg ikke forstaa. Naar Understøttelseskassen sammesteds mod et aarligt Kontingent af 4 Kr. 33 Øre, som sidste Aar har pensioneret 22 af sine Trængende med 50 Kr. til hver, og disse Trængende eller i det mindste flere af dem oven i Købet har Chance for at faa en saadan aarlig Understøttelse i Resten af deres Levetid – naar den kun har opnaaet at

¹⁾ Om Begravelseskassen henvises til F. Lindegaard: Haandværkerforeningens Begravelseskasse gennem 50 Aar 1888-1938, 10-27 og 58.

samle 153 Medlemmer, saa synes jeg ikke, at der er nogen Grund til at antage, at et større Sammenhold skal kunne opnaas ved det projekterede Begravelsesselskab.“ Der var iøvrigt Begravelses- og Forsikringsselskaber nok, hvori Medlemmerne kunde sikre sig Begravelseshjælp, og for Flertallet af Medlemmerne var hele Spørgsmaalet om denne Hjælp af underordnet Betydning. Han mente, at man ikke skulde gaa ind paa Forslaget¹⁾.

Possementmagermester Johs. Güthler, som i en Aarrække arrangerede musikalske Aftenunderholdninger for Beboerne i Alderstrøt.

Imidlertid vedtog Bestyrelsen i sit Møde den 14. Januar at imødekomme Udvalget, og den 16. Januar skrev man til dette, at ligesom Bestyrelsen i over 30 Aar havde stillet sig velvillig til Understøttelseskassen, idet denne Kasses Aktiver aldrig havde vedkommet Foreningen, og denne aldrig havde paataget sig Forpligtelser over for Kassens Interessenter, saaledes kunde den paatænkte Begravelseskasse ogsaa gøre Regning paa Bestyrelsens Imødekommenhed; man udtrykte dog sine Tvivl om det formaalstjenlige i at oprette en saadan Kasse²⁾.

Den 25. Januar holdt Begravelseskassen da en stiftende Generalforsamling, og Dagen efter skrev dens Bestyrelse til Haandværkerforeningens Bestyrelse

¹⁾ Bestyrelsen IV b: Brev af Januar 1888.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1876-91, 389. — Kopibog 1885-96, Brev af 1°/₁ 1888.

og bad den vælge et Medlem af sin Midte til at indtræde i Kassens Bestyrelse; den 4. Februar valgtes hertil Gas- og Vandmester C. F. G. LØNHOLDT. Han var Foreningens Delegerede i Kassens Bestyrelse til 1893, da han afløstes af Drejermester J. H. LINDHARD, som blev genvalgt til sin Død i Februar 1901¹). Kassens Formand i hele denne Periode og lige til 1928 var Tømrermester PEDER PEDERSEN. Kassen begyndte med 25 Medlemmer; i Juli indmeldtes Medlem Nr. 500; ved 10 Aars Jubilæet, hvortil Haandværkerforeningens Formand var indbudt, var man naaet til 562 Medlemmer²).

Haandværkerforeningens Understøttelses- og Laanekasse gik kun frem med smaa Skridt. I 1869 havde man udvidet dens Virksomhedsomraade til foruden Enker ogsaa at hjælpe andre trængende Medlemmer; men i 1892 opgav man Laanevirksomheden, saa den blev derefter en ren Understøttelseskasse. Malermester GEISLER var dens Formand fra Stiftelsen i 1856 til Februar 1882; derefter ledede Murermester ETTE dens Virksomhed til sin Død i 1902. Da Haandværkerforeningen i 1889 købte Kronprinsensgade Nr. 9, laante den hos Understøttelseskassen først 3000 Kr. og derefter 1000 Kr. i 1890, saaledes at den derefter ialt havde laant 12.000 Kr. hos Kassen; for dette Beløb gav den Kassen Sikkerhed i sine to Ejendomme³).

Paa Fællesrepræsentationens Møde i København i Juli 1884 drøftede man et Forslag af Bagermester H. STILLING i Randers om Oprettelse af en Understøttelseskasse for danske Haandværkere og Industridrivende og et Ændringsforslag dertil af Adjunkt BISCHOFF; Fællesrepræsentationens Bestyrelse fik Opfordring til at forelægge Forslagene for de lokale Foreninger til videre Drøftelse og Udtalelse. Paa Mødet havde CARL R. ETTE som Haandværkerforeningens Repræsentant oplyst, at den Understøttelse, han ledede, kun havde fundet Tilslutning hos 12-15 % af Haandværkerforeningens Medlemmer, og at den kun gav Understøttelser paa 50 Kr. aarlig. Han supplerede

¹) Bestyrelsen IV b: Brev af $\frac{2}{1}$ 1888. — Forhandlingsprotokol 1876-91, 390, 433, 490, 535. — Forhandlingsprotokol 1891-1902, 12, 68, 276, 342, 480, 561, 632. — Kopibog 1885-96, Brev af $\frac{6}{2}$ 1888.

²) Forhandlingsprotokol 1891-1902, 535.

³) Forhandlingsprotokol 1876-91, 494 flg., 505. — Bauer, 161 flg. — C. A. Clemmensen, 118 flg. — Trods gentagne Opfordringer, saaledes i 1881, til Medlemmerne til at indmelde sig, var Kassens Forhold i Hovedsagen uforandrede til 1890; i dette Aar steg dens Medlemstal fra 149 til 160, og samtidig voksede dens Kapital med smaa 1000 Kr. til 33.391 Kr. 36 Øre; dette skyldtes dels Tilgangen, dels at enkelte Mænd indtraadte som overordentlige Medlemmer og skænkede den større Beløb. Der blev i 1889 ydet Hjælp til 22 Pensionister (50 Kr. aarlig til hver) og 3 understøttede (40 Kr. til hver); ialt var der i de Aar, Kassen indtil da havde eksisteret, ydet Hjælp for 13.117 Kr. I 1889 blev der endvidere ydet 5 Laan paa ialt 1000 Kr., hvorefter Kassen ialt havde ydet 729 Laan til et samlet Beløb af 141.250 Kr. (Bauer, 162).

senere i en Skrivelse disse Oplysninger med flere andre: Medlemstallet havde i smaa Svingninger bevæget sig opad til 140, hvoraf dog 19 var kontingentfri; Kassens Formue var 29.683 Kr., hvoraf ca. 26.000 Kr. anvendtes som Hovedfond, af hvis Renter Pensionerne blev udredet, medens Resten anvendtes som Administrationsfond, hvis Renter tilligemed højst $\frac{3}{4}$ af det aarlige Kontingent benyttedes til Understøttelse, Laan og Administration; Kassen ejede endvidere et Legat paa 200 Kr., stiftet af Blikkenslager SCHEMER; men dets Renter blev foreløbig anvendt til Vedligeholdelse af hans Gravsted. I September 1884 sendte Fællesrepræsentationens Bestyrelse et Cirkulære ud med Forslagene og med ETES Oplysninger; den anbefalede Lokalforeningerne at vise Sagen den største Interesse, da den virkelig var af Betydning; samtidig henledte den Opmærksomheden paa en anden Plan, der havde været fremsat paa Julimødet: en mere almindelig Alderdomsforsørgelse inden for de industrielle Kredse, baade Arbejdsgivere og Arbejdere; denne Plan var under Udvalgsbehandling. I Begyndelsen af December rykkede Fællesrepræsentationen for Svar paa sit Cirkulære om Understøttelseskassen¹⁾.

Den 31. Marts 1885 svarede Haandværkerforeningen for sit Vedkommende. Den fraraadede at følge baade STILLINGS og BISCHOFFS Forslag, der ikke vilde kunne gennemføres; i Stedet anbefalede den, at der for hvert enkelt Fag eller undtagelsesvis for Grupper af beslægtede Fag oprettedes lokalt begrænsede Understøttelseskasser; desuden anbefalede den de lokale Haandværkerforeninger at oprette Alderdomshjem for hver sit begrænsede Omraade, der vel kunde paaregne nogen Støtte af forskellig Art fra Stat og Kommune, og den henviste i denne Henseende til de københavnske Forhold, hvor saadanne Hjem og Stiftelser virkede med en Kapital paa 8-10 Millioner Kr.²⁾. Desuden gav man visse Direktiver for, hvorledes man skulde gaa til Værks ved Oprettelse af Alderdomshjemmene; frem for alt maatte de ikke gøres for smaa; af egen Erfaring vidste man, at jo større Stiftelsen var, „desto mere tiltrækkende vil den virke paa Velgørere“. Endelig anbefalede Haandværkerforeningen kraftigt et Forslag af Fællesrepræsentationens Formand, Direktør PHILIP SCHOU, om en Understøttelseskasse for Arbejdere; den vilde sikkert faa Hjælp ikke blot fra Arbejdsgivere, men ogsaa fra Stat og Kommune; man henviste til, at Haandværkerforeningen

¹⁾ Trykt Cirkulære af September og $\frac{2}{12}$ 1884. — Bauer, 161.

²⁾ København havde 58 Stiftelser (med 2153 Boliger, hvoraf de 1393 var Friboliger), nemlig:

9 for Mestre og Arbejdsgivere med 439 Boliger, hvoraf 318 Friboliger.
13 for Svende og Arbejdere med 402 — — 128 —
36 for forskellige trængende med 1312 — — 947 —

Af disse Stiftelser var de 43 med 1553 Boliger oprettet efter 1850. For Tiden var den aarlige Understøttelse henvend $\frac{1}{2}$ Million Kr.

tidligere, i 1842 og 1849 og sidst i 1872 havde søgt at faa saadanne Kasser oprettet, og den tilstillede Fællesrepræsentationen et Eksemplar af sit Op-
raab fra 1872¹).

Foreningens Lokaler og Ejendom i 1880'erne. Til dagligt Brug var Foreningens Festlokaler i dens Ejendom i Kronprinsensgade Nr. 7 unddraget Medlemmernes Benyttelse, og det var da ganske naturligt, at de blev udlejet, særlig da til de mange Foreninger, der i de senere Aar var opstaaet i Hovedstaden²). Ofte stilledes de gratis til Raadighed for Møder af Foreningen nærstaaende Institutioner, hvorom en Række Takkeskrivelser i Foreningens Arkiv vidner³). Det hændte dog ogsaa, at man gav Afslag paa Anmodninger om at leje eller laane Lokaler; Grunden var da i Regelen, enten at Imødekommenhed vilde medføre videre Konsekvenser, eller at der allerede var disponeret over Lokalerne⁴).

Ved de halvaarlige Generalforsamlinger blev der fortsat i en Aarrække udtrukket et Antal af de Partialobligationer, der havde betydet Medlemmernes Indsats ved Ejendoms købet i 1868; i 1880-81 blev der halvaarligt ud-

- 1) Kopibog 1885-96, Brev af $11/3$ 1885. — Se Side 376 flg. — Haandværkerforeningens Standpunkt sejrede paa Repræsentantmødet i Fællesrepræsentationen $17/7$ 1885, hvis Resolution anbefalede Oprettelse af lokale Understøttelseskasser (se Fællesrepræsentationens trykte Cirkulære af $14/10$ 1885).
- 2) I 1885 gav Bestyrelsen sin Tilladelse til, at Restauratør Sørensen i et Par Sommermaaneder udlejede den store Sal i Stuen til det mosaiske Trossamfund til Gudstjeneste under Synagogens Restaurering. S. A. lejede cand. jur. Poul Sveistrup den store Sal til en Diskussion om den lærde Skoles Reform (Forhandlingsprotokol 1876-91, 306. — Kopibog 1885-96, Nr. 9 af $24/1$ 1885).
- 3) I 1882 vilde Forsorgelsesforeningen for Lærerinder laane Lokale til en Basar; i 1883 blev der laant Lokale til en Julefest for fattige Børn; s. A. fik Rejsestipendieforeningen for Haandværkere og Industridrivende overladt Lokaler til Bestyrelsesmøder; 1886 fik Foreningen „5-Øren“ Lokalerne paa visse Betingelser til en Aftenunderholdning med Dans til Fordel for fattige Konfirmanders Beklædning; 1887 gav man Fællesrepræsentationen Husrum til nogle Dages Repræsentantmøde; 1888 gav man dels Lokaler til Komponisten Lange-Müllers Prøver paa Kantaten til Udstillingens Aabningsfest, dels i Løbet af Udstillingen Husrum til industrielle Fagmøder for Rejsestipendieforeningen; endelig gav man lejlighedsvis som tidligere de Massmannske Søndagsskoler Lokale til Raadighed for Indøvelse af Kantater (Bestyrelsen IVa: Breve af $3/11$ 1882, $9/1$ og $18/8$ 1883. — Bestyrelsen IV b: Breve af $13/12$ 1886, udat. og $20/7$ 1887, $15/3$ og $31/12$ 1888. — Kopibog 1880-84, Nr. 55 af $26/5$ 1883. — Kopibog 1885-96, Breve af $18/12$ 1886, $11/6$ 1887, $19/3$ 1888. — Forhandlingsprotokol 1876-91, 362).
- 4) Afslag gav man Snedkerlavet i 1880, da det vilde laane Lokale til sin Svendeprobebedømmelse en Dag først i hvert Kvartal; ligesaa i 1887 til Harriet Cumann, der vilde holde populære Musikforedrag med Demonstrationer, og til en Basar til Fordel for det danske Missionsselskab i Indien (Bestyrelsen III d: Brev Nr. 16 af $10/3$ 1880. — Forhandlingsprotokol 1876-91, 148, 371. — Kopibog 1880-84, Nr. 37 af $20/3$ 1880. — Bestyrelsen IV b: Breve af $20/7$ og $14/9$ 1887).

trukket 20 Obligationer, derefter 25 i nogle Aar, og tilsidst kunde man frigøre ikke mindre end 50 Stkr. i de senere Aar; de sidste blev udsløttet i 1892¹⁾. Der blev naturligvis Tid efter anden repareret og fikset op paa Ejendommen. I 1881 blev der lagt Parketgulv i Salen; i 1882 fik ØBERG til Opgave sammen med Sekretær JÖHNCKE at udarbejde en Inventarfortegnelse, og i 1884 blev der ofret en større Sum paa Ventilationsanlæg i Lokalerne, paa Dekoration af Sal, Trappegang og Façade. I 1887 forlangte Københavns Brandforsikring en mindre Ændring foretaget, saa Bygningen blev sikret mod, at der ved en eventuel Brand i Naboejendommen Nr. 5 flød brændende Vædske ind paa Haandværkerforeningens Omraade. Aaret efter skete der i Juli et mindre Uheld i Billardsalen, idet en Lampe styrtede ned og antændte Billardklædet; Brandskaden vurderedes til 110 Kr.²⁾.

Imidlertid var de daglige Lokaler i Mezzaninetagen efterhaanden blevet ganske utilstrækkelige og utilfredsstillende. Man drøftede forskellige Planer til en Forbedring af Forholdene, og i Begyndelsen af 1880'erne foretog man en Forandring; de daglige Lokaler flyttedes op i Værelserne til Gaden paa 1. Sal, medens Bogsamlingen, der stadig voksede, blev anbragt i Mezzaninen. Det blev dog hurtigt klart, at hermed kunde man ikke lade sig nøje, og man havde derfor sin Opmærksomhed henvendt paa, at man muligvis maatte forlade ogsaa dette Hjem og erhverve en ny Ejendom. Sidst i Marts 1886 blev der nedsat et Udvalg, der skulde overveje Spørgsmaalet om en eventuel Omordning af Foreningens Lokaliteter, med særligt Hensyn til den daglige Benyttelse. Der drøftedes en Plan om at forlade det gamle Hjem og opføre en ny Foreningsbygning paa en Grund mellem Vester Boulevard og Jernbanegade, og Arkitekt V. TVEDE udarbejdede en Tegning dertil; man opgav atter denne Plan, som man frygtede skulde blive for dyr. Det endelige Resultat af Overvejelserne blev efter Forsøg paa en ny Omplacering i 1887, at Haandværkerforeningen i 1889 erhvervede Naboejendommen, Kronprinsensgade Nr. 9, Matr. Nr. 32 i Købmager Kvarter; den 17. April godkendte en Generalforsamling Købet af Ejendommen for 116.000 Kr. plus en Bankhæftelse paa 3036 Kr.³⁾. Hermed var der skabt Mulighed for en Bedring af Lokaleforholdene; men forinden Udnyttelsen af disse Muligheder omtales, skal et og andet nævnes om Forholdene i Kronprinsensgade Nr. 7 i 1880'erne.

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1876-91, 153, 169, 184, 201, 216, 231, 245, 258, 273, 277, 292, 304, 317, 329, 342, 360, 402 flg. — Forhandlingsprotokol 1891-1902, 17, 32.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1876-91, 197, 221, 289, 290, 386. — Kopibog 1880-84, Nr. 120 af $\frac{3}{5}$ 1882. — Bestyrelsen IV b: Brev af $\frac{14}{12}$ 1887.

³⁾ Bauer, 173 flg. — Forhandlingsprotokol 1876-91, 327, 365, 368, 437 flg., 440 flg. — Bestyrelsen IV b: Brev af $\frac{9}{4}$ 1889.

Ved Lovene af 1881 blev det bestemt, at Læseværelset med tilstødende Værelser skulde holdes aabent hele Dagen paa Hverdage og fra Kl. 11 Formiddag til Kl. 11 Aften paa Søn- og Helligdage. I November samme Aar klagede Foreningens Restauratør C. Sørensen til Bestyrelsen over, at Bryggeriet Carlsbergs Kuske nægtede at levere ham Øl; der var Forbud derimod fra Bryggeriets Side, sagde de; Bestyrelsen skrev til Brygger J. C. JACOBSEN og bad ham hæve et saadant Forbud, hvis det virkelig eksisterede, da Medlemmerne satte Pris paa at faa Carlsbergøl; Bryggeriet svarede, at den stigende Efterspørgsel desværre ikke muliggjorde Levering til nye Kunder. I 1883 bestemte Bestyrelsen, at Opsynsmanden fremtidig ikke maatte kræve mere end 10 Øre pro persona i Garderobeafgift, hverken af Medlemmerne eller af fremmede, naar Salen var udlejet; et Par Uger senere maatte dette ændres til, at fremmede skulde betale 20 Øre efter Midnat, og at der kun skulde svares 5 Øre for Medlemmernes Børn; umiddelbart efter havde man Besvær med et Medlem, Ligtorneoperatør E. JANSEN, som i Garderoben havde mistet en Frakke og Handsker og ansaa Foreningen for erstatningspligtig; Politiet fandt ikke den skyldige, og da Jansen krævede 70 Kr. i Erstatning, blev det efter en vidtløftig Diskussion forkastet med stor Majoritet af Foraarsgeneralforsamlingen 1884¹⁾.

I Februar 1886 klagede et Medlem over Uordentlighed i Lokalerne og Opsynsmandens studse Tone, da det blev paatalt²⁾; i Marts fik man en Henvendelse fra Restauratør L. Hansen i Café Botanique i Gothersgade; han havde hørt, at Enken efter Foreningens Restauratør Sørensen ikke vilde fortsætte Forretningen, og han vilde gerne have den i saa Fald; det var imidlertid en Misforstaaelse, for Enken Oline Sørensen drev i endnu en

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1876-91, 186, 264, 266, 267 fig., 274, 276. — Kopibog 1880-84, Nr. 266 af $\frac{7}{11}$ 1881 og Nr. 8 af $\frac{19}{1}$ 1884. — Bestyrelsen IV a: Breve af $\frac{14}{11}$ 1881, $\frac{24}{12}$ 1883 og $\frac{19}{1}$, $\frac{4}{2}$ og $\frac{7}{2}$ 1884.

²⁾ Bestyrelsen IV b: Brev af $\frac{24}{2}$ 1886; heri hedder det: „Mandagen den 22. ds. besøgte undertegnede Læseværelset Kl. 12 $\frac{3}{4}$, og fandtes da Temperaturen i samme at være overmaade ringe; selve Lokalet var i uordnet Stand, idet Gulvet overalt var snavset; nogle af de sædvanlige Møbler manglede, andre var ikke paa Plads, saa det var let at se, at der den Dag ikke havde fundet nogen Ordning Sted. I Lokalet opholdt der sig 3 Medlemmer, der beklagede ikke at kunne afbenytte Billardet, idet Lokalet her var opfyldt af Garderoberevisiter; i Løbet af $\frac{1}{2}$ Time kom der andre 3 Medlemmer til Stede, der, da de ønskede at afbenytte Billardet, ligeledes maatte gaa misfornøjede bort. Endelig Kl. 11 $\frac{1}{4}$ viste Budet Johansen sig, og i Løbet af 20 Minutter blev da Billardværelset ryddeliggjort; paa min Udtalelse til Budet om, at han kunde vente sig paatalt, da henimod en halv Snes Medlemmer den Formiddag var gaaet misfornøjede bort, svarede han kort og studs: „Jeg skal sgu sove! Jeg har været til Bal til Kl. 4 i Nat, og Medlemmerne er gale!“ Da denne Udtalelse skete i et andet Medlems Paahør, anser jeg det for min Pligt at meddele den ærede Bestyrelse det passerede, for om muligen i Fremtiden at afværge lignende Gentagelser“.

Del Aar Restaurationen. Fra December Termin 1887 fik Bestyrelsen Magistraten til at nedsætte Renten for de 27.000 Kr. af Vartovs Midler, som indestod i Kronprinsensgade Nr. 7, fra 4½ til 4 0/0 p.a., da man ellers mente at kunne faa billigere Laan andetsteds. Samme Aar overtog Mu-

En Rokkedrejer. 1908.

urmester BERLIN Tilsynet med Ejendommen i Stedet for Muremester N. MATHIESEN, dog kun til Efteraaret, da Tøjmaker N. P. CHRISTENSEN blev valgt dertil; efter dennes Død i November 1888 blev Tilsynet overtaget af Muremester CARL R. ETTE. Inventartilsynet varetoges af N. P. CHRISTENSEN og JUL. LUND til Efteraaret 1888, efter CHRISTENSENS Død af ETTE og LUND og fra Foraaret 1889 af SØREN JØRGENSEN og LUND. I December 1888 bestemtes det, at Lokalerne skulde holdes lukkede Jule-

aften, 2. Juledag og Nytaarsaften fra Kl. 5 og 1. Juledag og Nytaarsdag hele Dagen¹⁾).

Da man stod overfor Erhvervelsen af Nr. 9, besluttede man midt i Marts 1889 at opsigte Restauratricen Oline Sørensens Lejemaal fra Oktober Flyttedag; Meddelelsen herom blev givet hende af Næstformanden, og den vakte hendes „allerstørste Forbavselse, da den fremtræder uden nogensomhelst forudgaaende Bebudelse i Form af mundtlig eller skriftlig Klage“; hun henviste til, at i 15 Aar havde baade hendes Mand og hun selv opfyldt alle Forpligtelser, og at hun ofte gennem CORTSEN og N. P. CHRISTENSEN havde faaet Ros for sit Køkkens Præstationer. Man svarede hende, „at den daglige Restauration, som var en af Betingelserne ved vor sidste Kontrakt, ikke er indrettet saaledes, som det var Bestyrelsens Mening, at Udlejning af Deres Lokaler til saadanne Selskaber, som Bestyrelsen ikke synes om, finder Sted, og at man mener at kunne opnaa en mere passende Leje af Lokalerne samtidig med hos en ny Lejer at kunne faa Restaurationen indrettet paa den for Foreningen mest tjenlige Maade“. I et længere Gensvar gav Værtinden Bestyrelsen en Slutningssalut, som Pladsen desværre ikke tillader at gengive²⁾).

Lokalerne flyttes til Kronprinsensgade Nr. 9. Efter Købet af Nr. 9 blev der nedsat et Udvalg – SØREN JØRGENSEN, CARL R. ETTE og PEDER PEDERSEN – til at udarbejde en Plan for Anvendelsen af den nye Ejendom, og i Løbet af Sommeren 1889 gennemførtes forskellige Ændringer; ved Efteraarsgeneralforsamlingen hedder det i Forhandlingsprotokollen: „Formanden dvælede derefter ved den vigtigste Begivenhed i Foreningens indre Liv i Sommer, nemlig Indretningen af og Indflytningen i Lokalerne i den nye Ejendom; der er nu Mulighed til Stede for Udvidelser, dels ved at benytte mere af den gamle Ejendom, dels ved at tage ind af den nye; det bliver et pekuniært Spørgsmaal, som Foreningens Status forhaabentlig vil tillade at sætte til Side, hvis der maatte vise sig Trang til Udvidelse“³⁾).

Finansiering af Køb og Ombygning skete ved Hjælp af Laan af Alderstøtts og Understøttelseskassens Midler; af de førstnævnte modtog man

- ¹⁾ Forhandlingsprotokol 1876-91, 348, 362, 380, 418, 424, 428, 443. — Bestyrelsen IV b: Brev af ²⁶/₃ 1886. — Kopibog 1885-96, Brev af ³/₁₁ 1886.
- ²⁾ Forhandlingsprotokol 1876-91, 435. — Bestyrelsen IV b: Breve af ³⁰/₃ og ¹²/₄ 1889. — Kopibog 1885-96, Brev af ¹/₄ 1889.
- ³⁾ Forhandlingsprotokol 1876-91, 443, 469. — Ombygningen var foretaget af Arkitekt V. Tvede; i Begyndelsen af 1891 bad Foreningen om hans Regning, og han sendte da kun Regning paa sine direkte Udlæg til Opmaalinger, Tegninger, Planer o. s. v. (250 Kr.), da han ikke ønskede at beregne sig noget for sit personlige Arbejde; det indbragte ham naturligvis Foreningens Tak (Forhandlingsprotokol 1876-91, 533. — Kopibog 1885-96, Brev af ²⁰/₁ 1891).

efterhaanden 38.000 Kr., af de sidstnævnte 12.000 Kr.; for disse Laan blev der givet Pantebreve med Sikkerhed i de to Ejendomme. Til Alderstrøst begyndte man at betale Afdrag fra 1892, det første Aar ikke mindre end 5000 Kr.¹⁾.

Bygningstilsynet med Ejendommene blev udøvet af SØREN JØRGENSEN og PEDER PEDERSEN til 1893, derefter af disse to i Forening med J. H. LINDHARD til 1896 og endelig af PEDER PEDERSEN og TH. MATHIESEN. Kasserer for Nr. 7 og Nr. 9 var henholdsvis ETTE og P. W. HØST; i Maj 1889 overtog C. F. G. LØNHOLDT HØSTS Hverv og i Marts 1891 ETTES; i April 1893 blev TH. MATHIESEN Kasserer for begge Ejendomme. Inventartilsynet varetoget af SØREN JØRGENSEN og JUL. LUND til 1893, derefter af SØREN JØRGENSEN, PEDER PEDERSEN og J. H. LINDHARD til 1896 og endelig af PEDER PEDERSEN og P. A. ØRNBERG²⁾.

I Maj 1889 besluttede man at holde Lokalerne lukket hver Søndag fra Kl. 12 i Juni, Juli og August; samtidig foreslog man, at der fremtidig skulde betales for Benyttelsen af Billardet; men paa Generalforsamlingen udspandt der sig herom „en længere Diskussion, der sluttelig bragte Formanden til paa Bestyrelsens Vegne at tage Forslaget tilbage; men dette optoges derefter af Urmager JØRGENSEN paa Forsamlingens Vegne, og efter foretagen Afstemning vedtoges det med 56 Stemmer mod 40 at bemyndige Bestyrelsen til at lade Foreningens Medlemmer erlægge en mindre Betaling efter Bestyrelsens Skøn for Benyttelsen af Billardet“; kort efter enedes Bestyrelsen om foreløbig ikke at benytte sig af den givne Bemyndigelse. Et enkelt Medlem gav Udtryk for nogen Utilfredshed med det nye Læseværelse; det laa for tæt ved Billardsalen til, at der kunde blive tilstrækkelig Ro, og Belysningen ved Bordet var uheldig baade om Dagen og om Aftenen; han mente, at det tilstødende Hjørnegaardværelse med sine mange Vinduer vilde være bedre egnet. Fra Vintersæsonen 1889-90 blev der indført den Regel, at Lokalerne skulde lukkes Kl. 1 Nat præcis og Gassen slukkes; Kl. 12¹/₂ skulde der varskos med en Klokke, og fra det Tidspunkt skulde al Servering ophøre. I Maj 1890 blev nogle Regler for Lokalernes Benyttelse vedtaget, trykt og ophængt i Værelserne³⁾.

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1876-91, 450, 486, 494 fig., 505. — Forhandlingsprotokol 1891-1902, 12, 34, 67.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1876-91, 443, 449, 474, 541. — Forhandlingsprotokol 1891-1902, 33, 86, 172, 297, 363, 479, 561, 632.

³⁾ Forhandlingsprotokol 1876-91, 448, 452, 464, 472 fig., 474, 504. — Bestyrelsen IV b: Brev af ¹/₁₀ 1889; denne Indsender foreslog ogsaa, at man i Haandværkerforeningen som i andre Foreninger skulde kunne blive livsvarige Medlemmer ved at indbetale et bestemt større Beløb, f. Eks. 200 Kr.

Det ser ud til, at Restauratrice Oline Sørensen alligevel vedblev at være Foreningens Beværterinde. I Maj 1890 afleverede hun Kvittering for det Inventarium, hun havde modtaget til dette Brug, underskrevet af hende selv og en Kautionist; i Oktober maatte Bestyrelsen erindre hende om, at offentlige politiske Møder ikke maatte afholdes i hendes Lokaler uden dens Tilladelse, og samtidig forhandlede man med hende om en Revision af Priskuranten; i 1891 fik hun bevilget nogle mindre Reparationer, og i 1892 fik hun indlagt Kogegas i sit Køkken; i 1893 fik hun lagt Parketgulv i Salen i Stuen; i Efteraaret 1894 lejede man forsøgsvis nogle af hendes Lokaler — Salen — til Spillelokale for Medlemmerne for 400 Kr., men indsaa, at det ikke havde været nogen heldig Ordning; samme Efteraar klagede 18 Medlemmer over, at en af hendes Tjenere havde vist dem en uartig og fornærmende Optræden, og han maatte give en skriftlig Undskyldning, som blev slaet op i Billardværelset. Først til Oktober Flyttedag 1896 var Oline Sørensens Rolle i Foreningens Dagligliv udspillet¹⁾.

I 1890 fortsatte man med Ombygningen af Lokalerne; der blev anbragt Ventilationsanlæg og nye Foreningslokaler indrettet i 2. Etage i Nr. 9; senere blev der indlagt Telefon til Brug for Medlemmerne, og der blev givet Lejerne af Butikkerne i Stuen i Nr. 7 Lov til at anbringe flade, ens udseende Skilteskabe paa Murpillerne, hvad man hidtil havde nægtet. I 1891 udlaante man Kort og Planer over de to Ejendomme til Arkitekt Granzow til Brug for Arbejderforeningen af 1860. I Maj 1892 vedtog man nye detaljerede Bestemmelser for Lokalernes Aabningstider Aaret rundt; de blev allerede ændret i Efteraaret 1892. I dette og det følgende Aar blev der anbragt Auerbrændere rundt om i Værelserne og anskaffet et Regulatorur til Læseværelset, Kakkelvovnskærme og Klædestativer; i 1893 oplevede man en mindre Ildløs paa Kvisten i Nr. 7. Samme Aar klagede et Medlem — forøvrigt den tidligere nævnte Ligtorneoperatør E. JANSEN — over Lokalernes Renholdelse²⁾. Ogsaa i disse Aar blev Lokalerne laant eller lejet ud til forskellige beslægtede Foreninger, og i Januar 1891 vedtog man, at de uden Betaling skulde overlades til Lavenes Bestyrelser til Møder³⁾.

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1876-91, 504, 514, 515, 556. — Forhandlingsprotokol 1891-1902, 21, 119 flg., 124, 163, 236, 248, 250, 337.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1876-91, 515 flg., 529, 541, 545, 568. — Forhandlingsprotokol 1891-1902, 1, 26, 48, 58 flg., 63, 64, 67, 112. — Kopibog 1885-96, Brev af $\frac{8}{4}$ 1893.

³⁾ Lokalerne blev udlaant til Bogbindernes Hjelpeforening $\frac{31}{5}$ 1889, til det forenede Velgørenhedsselskab $\frac{16}{6}$ s. A., Sadelmagerlavet til Faneindvielse s. A.; Bestyrelsen for Skrædermestrenes Stiftelse lejede Lokale til Bestyrelsesmøder fra 1890; Foreningen til Opfindelsers Fremme fik Raadighed over Lavssalen til Medlemsmøder 1892 (Forhandlingsprotokol 1876-91, 451, 493, 531. — Bestyrelsen IV b: Brev af $\frac{13}{5}$ 1889. — Kopibog 1885-96, Brev af $\frac{24}{9}$ 1892).

Stigende Utilfredshed med Lokalerne. I April 1893 drøftede man Ændringer i Benyttelsen af Lokalerne for at imødekomme Medlemmernes stadig stærkere Krav om mere Plads. Medlemstallet var jo i stadig Stigning, og Lokalerne var ved særlige Lejligheder alligevel for smaa og snævre, trods Ændringerne i 1889-90. I Juni 1893 blev der fremlagt et Forslag til den ændrede Benyttelse, og i December blev der nedsat et Udvalg – ROSTRUP, TH. MATHIESEN og PEDER PEDERSEN – til sammen med en Arkitekt at undersøge, om det ved en ny Ombygning eller Forandring af Ejendommene vilde være muligt at skaffe bedre daglige Lokaler for Medlemmerne; paa Generalforsamlingen i April 1894 meddelte Formanden, at man i den kommende Vinter forsøgsvis vilde holde Spilleaftenerne om Lørdagen i Restauratricens Sal i Stuen; desuden blev der givet Oplysninger om Arkitekt INGEMANNS Forslag til Ombygning, og fra nogle af de yngre Medlemmers Side klagedes der med Snedkermester P. A. ØRNBERG som Ordfører over Lokaler og Betjeningsforhold. Paa Foraarsgeneralforsamlingen i 1895 kom Utilfredsheden med dem endnu stærkere frem. Skomagermester GELARDI ankede over, at man ikke havde dem daarligere i nogen Provinsby, og henstillede til Bestyrelsen, at den sørgede for bedre og mere tidssvarende Lokaleforhold; der blev lukket for tidligt om Aftenen, og der blev ikke serveret til sidste Øjeblik; der burde være aabent til Kl. 1 Nat, Lørdag til Kl. 2, og serveres i hele Aabningstiden. Snedkermester P. A. ØRNBERG støttede GELARDIS Klage, ligesaa Gravør V. ANDERSEN. Formanden indrømmede, at Lokaleforholdene var uheldige; man kunde dog ikke sammenligne med Provinsens Forhold, hvor en centralt beliggende Grund ikke var saa dyr som i København, og hvor der i Regelen kun var een Forening. Han henviste til Arkitekt INGEMANNS Forslag til Ombygning, der havde været udstillet for Medlemmerne, men ikke var blevet godkendt; derimod havde PEDER PEDERSEN et Ombygningsforslag under Arbejde; Spørgsmaalet om en ændret Lukketid vilde Bestyrelsen tage under Overvejelse. Drejermester J. H. LINDHARD mente ikke, Foreningen havde Penge til at rive Ejendommene ned og til at bygge en ny op paa Grunden; det vilde være fornuftigere, hvis man prøvede paa at finde en anden centralt beliggende Grund til en rimelig Pris og saa dér byggede en ny Ejendom, fornuftigt og hensigtsmæssigt indrettet¹⁾.

Et Par Dage efter nedsatte Bestyrelsen et Udvalg – SØREN JØRGENSEN, PEDER PEDERSEN, TH. MATHIESEN og LINDHARD – til at overveje, hvorledes man bedst kunde skaffe bedre Lokaler: ved Ombygning, eventuelt i Forbindelse med Køb af Nabogrunde, eller ved at købe Grund og bygge et helt andet Sted; samtidig imødekom man Ønskerne om ændret Lukketid, ændret

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1891-1902, 88, 99, 140, 163, 170, 288-92.

paany i Januar 1896. Imidlertid havde man i 1894 anbragt en Gitterport i Nr. 9, anskaffet Landkort til Læseværelsets Væg og grønt Tæppe til Bordet i Bestyrelsesværelset; for 1400 Kr. fik man i 1895 indlagt elektrisk Lys i Ejendommene; men man vilde ikke deltage i Udgifterne til ogsaa at faa Gaden elektrisk oplyst; i 1895 engagerede man en Rottejæger til at fordrive de Rotter, der i den senere Tid havde hjemsøgt Ejendommene. Til Oktober Flyttedag 1896 opsigde man Restauratrice Oline Sørensen og sluttede i Stedet Kontrakt med Restauratør F. Svensson, hidtil Vært i Arbejderforeningen af 1860. Samme Aar malede man Façaden paa Nr. 9 og indrettede denne Bygnings Stueetage til Bibliotek¹).

Paa den bevægede Generalforsamling den 22. April 1896 kom Lokalespørgsmaalet ogsaa paa Tale, og under de Forhandlinger, der fulgte efter, blev der nedsat et Byggeudvalg, bestaaende af 4 Medlemmer af Bestyrelsen, 3 Medlemmer af Repræsentantskabet og 6 Medlemmer, valgt af den ekstraordinære Generalforsamling den 12. Maj; fra Tømrermester JENS HANSEN modtog Formanden en Sparekassebog med 10 Kr. som Grundfond til en ny Bygning for Haandværkerforeningen²). Kort efter fik man en Forespørgsel fra et Firma, der kunde tænke sig at købe Nr. 9; men man svarede, at man ikke kunde give nogen bestemt Besked i Øjeblikket. I Stedet foretog man en større Hovedreparation af Ejendommene og Ændring af Lokalerne i Løbet af Sommeren, og den 1. Oktober foreviste man Resultatet for en indbudt Kreds af Pressen; Følgen blev naturligvis en Række rosende Bladudtalelser om denne Forbedring, der havde kostet 14-15.000 Kr. Tilfredshed blev der dog ikke i Medlemmernes Kreds. ETTE udarbejdede privat og forærede Bestyrelsen en Revision af afdøde Arkitekt V. TVEDES Projekt til en ny Foreningsbygning for Haandværkerforeningen, tænkt opført paa Pladsen ved Helmerhus. I „Politiken“ angreb et oppositionelt Medlem Bestyrelsen for de elendige Lokaleforhold, og paa en Forespørgsel erklærede Magistraten ikke at ville afhænde en Grund, man ellers havde kastet sine Øjne paa, Hjørnet af Vestre Boulevard og Studiestræde; heller ikke kom der noget ud af Planer om at bygge en ny Bygning mellem Gothersgade og Tornebuskegade. I Maj 1898 gjorde Formanden Byggeudvalgets Resultat op: efter talrige Møder og

¹) Forhandlingsprotokol 1891-1902, 172, 193, 200, 297, 298, 310, 312, 313, 314, 336 fig., 337, 339, 342 fig., 344, 353, 357, 390 fig., 397. — Kopibog 1885-96, Brev af ²³/₅ 1896.

²) Om Generalforsamlingen ²²/₄ 1896 og følgende Forhandlinger, se Side 423-26. — Forhandlingsprotokol 1891-1902, 377, 380, 384 fig., 390 fig., 392. — Bestyrelsen valgte: Rostrup, Ette, Peder Pedersen og Th. Mathiesen; Repræsentantskabet valgte: Malermester C. F. Stegemann, Murermester Vilh. Køhler, Tømrermester Ferd. C. Hansen; Generalforsamlingen valgte: Murermester A. Aagaard, Snedkermester Chr. Nielsen, Tømrermester H. L. Thomsen, Murermester Chr. Seemann, Snedkermester P. A. Ørnberg og Malermester Bredahl.

En Nagelsmed. 1909.

Forhandlinger var man Gang paa Gang kommet tilbage til, at man helst maatte blive, hvor man var, og saa søge Udvidelse ved Køb af Naboejendomme, da man næppe nogetsteds i Byen kunde finde en mere centralt beliggende Grund til en rimelig Pris. Foreningens juridiske Konsulent forhandlede med Ejerne af en Række Ejendomme i Pilestræde, som stødte op til Foreningens Grund; de fleste vilde ikke sælge; men med Fabrikant TRIER, der ejede Pilestræde Nr. 45 (Købmager Kvarter Matr. Nr. 80), kom man overens, og i Juni 1898 købte Foreningen hans Ejendom; den var paa 650 Kvadratalen og kostede 120.000 Kr. med 60.000 Kr.s Udbetaling¹⁾.

I 1896 ændrede man atter Lokalernes Lukketid; 12 Medlemmer klagede over Ulemper ved Læseværelset og over, at uvedkommende brugte Telefonen; samme Aar oplevede man igen en lille Ildløs i Nr. 7. I Oktober 1897 vilde en Del Medlemmer have den store Sal stillet til Raadighed som Spillesal

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1891-1902, 399, 408 fig., 416, 417, 418 fig., 423, 443, 454, 514, 570 fig., 572-74, 575, 616. — Kopibog 1885-96, Breve af 28/9 1896. — De resterende 60.000 Kr. var fordelt med en 1. Prioritet paa 40.000 Kr. til 4 % p. a. og en 2. Prioritet paa 20.000 Kr. til 4½ % p. a.

paa Lørdagfternerne; Bestyrelsen henviste til det tidligere Forsøg, som havde vist, at Medlemmerne blev ked af at spille Kort i Salen. I 1898 maatte man atter gøre Restauratøren opmærksom paa, at der ikke maatte holdes politiske Møder i Foreningens Lokaler; da han kort efter spurgte, om Norsk Forening, som skulde holde sin 17. Maj-Fest hos ham, maatte flage med det norske Flag fra Bygningen denne Dag, lød Svaret, at man ikke vilde tillade, at der paa Haandværkerforeningens Bygning blev flaget med andet end Dannebrog; samme Aar laante Tømmerlavet Festsalen den 20. Marts; om Sommeren blev der ved en Gennemgangsdør skabt Forbindelse mellem Ejendommene i Kronprinsensgade og den nye i Pilestræde; i September laante man Lavssalen til Møder af Centralforeningen for Murer- og Tømrermestre i Østifterne; om Efteraaret klagede Ejeren af Klareboderne Nr. 14, fordi hans Lejere fik deres Nattero forstyrret ved, at der blev spillet for aabne Vinduer i Foreningens Lokaler, særlig Lørdag og Søndag Nat; man gav Restauratøren et Paalæg i den Anledning. Professor C. NYROP havde i 1897 laant Foreningens Samling af Lavssegl for at faa dem kopieret af Kunstmaler RONDAHL; Aaret efter fik man som Tak et Eksemplar af hans „Danske Haandværkerlavs Segl“¹⁾).

I 1899 fik man en ny Opfordring til at deltage i Udgifterne ved Elektrificering af Gadebelysningen, men gav paany et afvisende Svar, da det viste sig, at Lejerne af Butikkerne ikke var interesserede. Der forefaldt dette Aar et Par Garderobetyverier, og i Marts kom forskellige Klager frem over Restauratøren, over hans Optræden over for Lavene, som benyttede Lavssalen, over for Medlemmerne; ogsaa hans Spise- og Drikkevarer blev der klaget over; han fik en Advarsel af Bestyrelsen. Atter drøftede man Ændring af Lukketider og Anvendelse af den store Sal til Klublokale. I Juni indmeldte Haandværkerforeningen sig i Grundejerforeningen. I Januar 1900 meddeltes det, at man havde ændret Assurancesummerne for Nr. 7 og 9 til henholdsvis 115.600 og 69.800 Kr., og ved samme Tid satte Haandværkerbanken Renten op paa det Laan, den havde ydet i Ejendommene, til $5\frac{1}{4}\%$ p. a.; man besluttede da, at man efterhaanden vilde konvertere dette Laan med et Laan af Alderstrøsts Midler, naar disse blev disponible²⁾).

Men blandt Medlemmerne ulmede en stadig stigende Utilfredshed med Lokaleforholdene i Foreningen; der var for smaa og faa Rum til det efterhaanden store Medlemstal. Senere i det bevægede Aar 1900 kom denne Utilfredshed til Udbrud.

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1891-1902, 399, 436, 439, 446, 508, 535, 546, 547, 564, 584, 585, 595. — Kopibog 1885-96, Brev af ²⁹/₁₂ 1896.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1891-1902, 613 fig., 615 fig., 617, 620, 623, 637 fig., 643, 653, 654, 656.

Fester og selskabeligt Liv. Allerede i forrige Periode viste der sig en stigende Tilbøjelighed til at gøre selskabelige Sammenkomster, Underholdningsaftener, Baller og Fester til et fast Led i Haandværkerforeningens Foreningsliv, saaledes at Foreningen ogsaa blev et Sted, hvor Medlemmerne lejlighedsvis kunde dyrke andet end det rent saglige og faglige Samarbejde, og da i Selskab med deres Familie. Vintersæsonerne i Kronprinsensgade blev for mange Medlemmer herved noget kærkomment tilbagevendende; man saa med Glæde og Forventning hen til de „store“ Aftener, som de fastlagte Programmer indbød til.

For første Gang besluttede man for Vintersæsonen 1881-82 at nedsætte en Komité af „Fornøjelsesraader“ til at arrangere det selskabelige Liv i Foreningen. Den var paa fem Medlemmer, nemlig af Bestyrelsen Urmagermester J. A. ØBERG og Tømrmester CHR. ROTHE og af menige Medlemmer Fabrikant RUD. CHRISTENSEN, Tømrmester CARL CORTSEN og Smedemester P. W. HØST. Det var derfor denne Komité, der for Ballernes Vedkommende traf de fornødne Aftaler med de to kongelige Balletdansere J. KLÜVER og J. KRUM, som allerede i flere Aar havde fungeret som Foreningens Balinspektører. For Sæsonen 1882-83 traadte for Bestyrelsen Bagermester C. LICHTENBERG sammen med RUD. CHRISTENSEN, CARL CORTSEN og P. W. HØST til Festkomitéen; Fastelavnen 1883 blev fejret med Fest for Børn – Fastelavnslege og Dans – Kl. 6-10, derefter med Spisning à la carte og endelig med Bal for de voksne fra Kl. 11 til Kl. 2-3. Hele Sæsonen havde haft følgende Antal Deltagere i Festerne: 138 Medlemmer, 270 Damer, 46 Medlemssønner, 79 besøgende Herrer og 93 Børn; det var mindre end beregnet: 150 Medlemmer, 330 Damer, 75 Medlemssønner og 75 besøgende Herrer; man havde budgetteret med et Underskud paa 600 Kr. paa Festerne; den mindre Deltagelse skulde egentlig have givet 141,50 Kr. yderligere Underskud; men grundet paa Festkomitéens heldige Administration blev det samlede Underskud alligevel kun paa 624,70 Kr., og Bestyrelsen takkede den derfor¹⁾.

For Sæsonen 1884-85 bestod Festkomitéen af Bestyrelsesmedlemmerne J. A. ØBERG, CHR. ROTHE og PETER WEIKERT. I Maj 1887 blev Oldemand, Skomagermester A. HANSEN, som lige var blevet valgt ind i Bestyrelsen paa Foraarsgeneralforsamlingen, ogsaa valgt ind i Forlystelsesudvalget; i Oktober traadte foruden PETER WEIKERT tillige Spejlfabrikant JUL. LUND ind deri; i Sæsonen 1887-88 ses der at have været Fester den 1. Januar, den 12. Februar og den 14. Marts 1888. I Efteraaret blev JUL. LUND og Blytækker, Gas- og Vandmester C. F. G. LØNHOLDT sat til at sørge for de selskabelige Sammen-

¹⁾ Kopibog 1880-84, Nr. 241-42 af $\frac{2}{11}$ og Nr. 245-48 af $\frac{4}{11}$ 1881, samt Nr. 37-39 af $\frac{17}{3}$ 1883. — Forhandlingsprotokol 1876-91, 235. — Bestyrelsen IV a: Breve af $\frac{13}{1}$ og $\frac{14}{3}$ 1883.

komster og Aftenunderholdningerne, og deres Program for Vintersæsonen 1888-89 lød: Juletræ og Dans for Børn og voksne Søndag den 6. Januar, Aftenunderholdning med Dans Søndag den 3. Februar, Fastelavnsløjer med Dans Søndag den 4. Marts¹⁾).

Saaledes valgte man nu Aar efter Aar en særlig Festkomité: 1889 JUL. LUND og KASPAR ROSTRUP, 1890 JUL. LUND og P. W. HØST, 1892 JUL. LUND, C. F. G. LØNHOLDT og PEDER PEDERSEN, 1893, 1894 og 1895 JUL. LUND, PEDER PEDERSEN og SØREN JØRGENSEN, 1896 JUL. LUND, PEDER PEDERSEN og P. A. ØRNBERG, 1897 og 1898 JUL. LUND, PEDER PEDERSEN og VICTOR HANSEN, 1899 JUL. LUND, PEDER PEDERSEN og J. H. LINDHARD. Disse Festudvalg udarbejdede Programmer for Sæsonen, forelagde dem til Vedtagelse af den samlede Bestyrelse og sendte dem derefter som trykte Meddelelser ud til Medlemmerne²⁾). Lejlighedsvis indeholder Forhandlingsprotokollen en Notits om disse Fester: Julefesten den 8. Januar 1893 var besøgt af 376 voksne og 200 Børn; den 25. April 1894 holdt man Fællesspisning efter Generalforsamlingen, og ved Indflytningen fra Sommerlokalet aabnede man Vintersæsonen med et Torskegilde den 15. September; den 24. Februar 1895 holdt man Karneval, derefter den 24. Marts Aftenunderholdning, Punch efter Generalforsamlingen den 24. April, hvor Snedkermester ØRNBERG iøvrigt havde foreslaaet, at der i den kommende Vinter blev arrangeret Fællesspisning mindst hveranden Maaned, da det var en ypperlig Maade at samle Medlemmerne paa; i 1896 holdt man Julefest den 1. Januar og Karneval den 16. Februar, hvorimod man ikke reflekterede paa Skuespiller VILH. NIELSENS Tilbud om at holde humoristiske Foredrag for Medlemmerne; i 1897 holdt man Julefest for voksne og Børn den 1. Januar, selskabelig Sammenkomst med Optræden i Salonmagi af GEORG KJELDSEN den 31. Januar, Torskegilde – kogt Torsk, en Kødret, Øl, Snaps og et Glas Punch for 2 Kr. – den 13. Februar, Karneval den 28. Februar, Aftenunderholdning den 28. Marts og Pøsegilde den 12. December; i 1898 selskabelig Sammenkomst med Fællesspisning, Aftenunderholdning og Dans den 30. Januar; Aftenen betegnes som meget vellykket; Underholdningen bestod i velvillig Optræden med Sang, Korsang og Kornetsoli, og Dansen gik til Kl. 3 om Natten. Derimod blev en anden Fest dette Aar ikke til noget. Der var netop dette Aar arrangeret en større Mindefest for Krigsbegivenhederne i 1848, og Bestyrelsen havde derfor haft i Sinde at invitere ca. 200 Veteraner fra Krigsaarene til en Middag; men det viste sig at være for sent, man tog Initiativet; Fristen for Veteranernes Hjem-

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1876-91, 290, 360, 363, 380, 383, 418, 419.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1876-91, 443, 474, 500, 513. — Forhandlingsprotokol 1891-1902, 33 86, 172, 297, 363, 480, 561, 632.

rejse havde været saa stærkt fremrykket, og der var blevet lagt saa stærkt Beslag paa dem fra alle Sider, at det havde været umuligt at samle et passende Antal Veteraner til Middagen; man havde derfor maattet opgive Tanken¹⁾.

Stiftelsesfesterne og Jubilæet i 1890. Hvert Aar højtideligholdt man Foreningens Fødselsdag ved en Festmiddag, som man havde gjort det i de tidligere Aar; men i Modsætning til før overholdt man nu altid Datoen, undtagen i 1881. Man indbød som Gæster Foreningens Æresmedlemmer, først Guldsmed J. B. DALHOFF og Malermester A. C. GEISLER, senere Bagermester LICHTENBERG. Man gav gerne Pressen en lille Notits om Dagen, og senere blev der ligefrem inviteret Repræsentanter for denne Stormagt. Fra 1889 ses ogsaa Formændene for Industriforeningen, Lærlingeforeningen, Arbejderforeningen af 1860 og Rejsestipendieforeningen at være Foreningens Gæster ved denne Lejlighed; endvidere var netop i 1889 Redaktør A. BAUER indbudt, da han havde faaet det Hverv at skrive Foreningens Historie til Jubilæet næste Aar²⁾.

Naturligvis kunde det ikke undgaas, at 50-Aars Jubilæet blev markeret ved en særlig straalende Fest. Paa Efteraarsgeneralforsamlingen 1889 fremsatte Formanden Forslag om en Bevilling paa 3000 Kr. til Festligholdelse af Jubilæet, „og den eneste, der talte imod det, var Bogtrykker HERDAHL, der fandt det umotiveret og ødselt. Efter en kort Diskussion vedtoges Forslaget med alle Stemmer mod een (HERDAHL)“, hedder det i Forhandlingsprotokollen. I Løbet af Sommeren og Efteraaret 1890 blev derefter Rammerne for Jubilæumsfestlighederne fastlagt, og man bad Redaktør A. BAUER udarbejde en Skildring af Foreningens Historie gennem de forløbne 50 Aar. Det hele blev tilrettelagt af Vinterforlystelsesudvalget, suppleret med tre andre Bestyrelsesmedlemmer og med Næstformanden KASPAR ROSTRUP som Formand³⁾.

Selve Jubilæumsdagen indlededes paa den smukkeste Maade med, at en Deputation fra Beboerne i Alderstrøst Kl. 11 Formiddag overrakte Bestyrelsen en kalligraferet Adresse i Egetræsramme. Kl. 5 Eftermiddag begyndte i Festsalen en Festmiddag for Medlemmer og en Række indbudte Gæster. Salen var rigt dekoreret; paa Væggen bag Hovedbordet saas en Baldakin med Krone over og med Kongens og Dronningens Buster i Midten; Baldakinen var omgivet af en Mængde Dannebrogssflag. Den modsatte Væg var

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1891-1902, 66, 170, 220, 267, 280, 282, 291, 337 fig., 343, 419, 420, 435, 443, 444, 453, 471, 506, 511 fig., 533, 536, 543, 578.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1876-91, 171, 203, 263, 293, 383, 419, 477. — Kopibog 1880-84, Nr. 139-40 og Nr. 145 af ¹⁸/₁₁ 1880, Nr. 267-69, 274-75 af ¹⁸/₁₁ og ¹⁹/₁₁ 1881.

³⁾ Forhandlingsprotokol 1876-91, 464, 472, 509, 513, 515.

dækket af Rigets og Stadens Vaabenskjolde, ligeledes omgivet af Flag, og Længdevæggens Piller var alle dækket af de forskellige Lavs Bannere; endelig var hele Salens Loft dækket af en Baldakin af dannebrogfarvede Vimpler, og ellers var der opstillet store Blomsterdekorationer i Salen. Ogsaa de øvrige Lokaler og Trappegangene var pyntet. En straalende Række af Datidens kendte Personer, som havde Tilknytning til Haandværkerstanden, var indbudt¹⁾ og deltog sammen med et Par Hundrede Medlemmer i Midt-dagen; blandt dem var det eneste tilbageværende Medlem fra 1840, Karetmagermester C. HANSEN.

Ved Bordet bød Formanden, Bagermester LICHTENBERG, Velkommen, og kort efter motiverede han et Leve for Kongen, idet han udtalte Ønsket om, at denne maatte opleve at „se Partistriden her i Landet formindsket“; det var jo i Provisoricaarene. Derefter holdt Indenrigsminister INGERSLEV Fest-talen for Foreningen; Murermester CARL R. ETTE talte for Gæsterne; Borgmester HANSEN takkede og talte for Alderstrøst; Næstformanden talte for Karetmagermester C. HANSEN, Veteranen fra 1840, og Direktør ALB. ANDRESEN for Kvinden. Endnu en Række Talere havde Ordet og ind imellem blev der sunget tre Sange: for Foreningen af ERNST v. D. RECKE, for Kvinden af Overlærer HENRIK SMITH og for Alderstrøst af KASPAR ROSTRUP. Det notes, at hver Deltager havde 24 Tommer Plads ved Bordet²⁾. Kl. 10 om Aftenen

¹⁾ Indbudt var: Indenrigsminister Ingerslev, Departementschef Hørring, Overpræsident Benzon, Borgmester Hansen, Raadmand Holm, Borgmester Koch fra Odense (Næringslovkommissionens Formand), Højesteretsassessor Koch og Tømrermester Kayser (Borgerrepræsentationens Formand og Næstformand), Direktør Andresen og Administrator Holm (Administratører for den Reiersenske Fond), Formændene for Læringsforeningen, Industriforeningen, Fællesrepræsentationen, Rejsestipendieforeningen, Arbejderforeningen af 1860, Teknisk Forening, Haandværkerforeningens Delegerede i Svendeprovekommissionen, Forstanderen for Teknisk Skole, Foreningens Revisorer, Snedkermester Carstensen og Tømrermester Dobel (Repræsentantskabets Formand og Næstformand), Possementmagermester Johs. Gütthler og Fotograf Alb. Schou (Lederne af Aftenunderholdningerne for Alderstrøsts Beboere), Redaktør Adolf Bauer (Festskriftets Forfatter), Dr. phil. Ernst v. d. Recke, Arkitekt Tvede, Formanden for Roskilde Haandværkerforening Skomagermester Dreyer, Sekretær Jöhncke, Bibliotekar Heiberg, Arkitekt Kramp (Lasenius Kramps Søn) og endelig en Referent fra „Berlingske Tidende“, det eneste indbudte Blad. Af disse sendte Overpræsidenten, Raadmand Holm og Snedkermester Carstensen Afbud paa Grund af Sygdom.

²⁾ Der var dækket til 202 Personer, og Kuerten kostede 10 Kr. Spisesedlen lød saaledes: Suppe national, kogt Laks med hollandsk Sauce, And en chipolata, Tunge, røget Laks og flamsk Sild med Ærter og Asparges, Dyreryg, Ost og Smør, Is, Kaffe med Kognak og Kakao. Til Maden pr. Kuvert: 1/2 Fl. Rødvin, 1/3 Fl. Champagne. 1/6 Fl. Rhinskvin samt Portvin og Sherry i Karafler paa Bordet. Menuen var tegnet af Alfred Schmidt; den var fremstillet i Farvetryk og bestod af forskellige til Haandværksfagene sigtende allegoriske Figurer, der hver især hentydede til de Retter, der blev serveret, hedder det i Referatet i Forhandlingsprotokollen.

tog mange af Gæsterne ud til Alderstrøst, hvor samtlige Bygninger til Gaden og til Gaardene var illuminerede af Beboerne, og rundt i Gaardene var der ophængt Lysballoner. En talrig Menneskemængde strømmede Aftenen igennem til Alderstrøst for at se Illuminationen. Ogsaa Bygningen i Kronprinsensgade var smykket, med Lysballoner i Guirlander paa Façaden, og baade denne og de følgende Dage var Ejendommen og Alderstrøst smykket med Flagdekorationer.

Søndag den 23. November festede man igen, denne Gang helt inden for sine egne Rammer. Man begyndte Kl. 8 $\frac{1}{2}$ med en Souper for Medlemmer med Damer; i Festsalen spiste 190, i Stuen 80 Deltagere¹⁾. Selvfølgelig blev der ogsaa her holdt Taler, og Sangene fra om Torsdagen blev benyttet paany. Bag-efter var der Bal i den store Sal. Ved Midnatsslaget blev der serveret Is til Damerne; Kotillonon Kl. 12 $\frac{1}{2}$ var arrangeret af Fabrikant G. WESTERMANN: Vulkan blev paa en Sejrsvogn trukket rundt af seks smaa Drengene, klædt som Haandværkere. Midt i Salen fremsagde Vulkan et Digt og uddelte derefter Vognens Indhold: Buketter og Sløjfer med Medailler. Ballet varede til Kl. 4²⁾.

Fra flere Sider blev Alderstrøst betænkt med Gaver i Anledning af Jubilæet, og selv modtog Haandværkerforeningen en kærkommen Gave, et Portræt (Oliemaleri) af LASENIUS KRAMP, skænket af hans Svigersøn, Grosserer N. S. DAHL, Schæfergaarden. Mange Hilsener og Lykønskninger havde Foreningen faaet, som der skulde takkes for. Og udover Gaverne satte Dagen sig et varigt og værdifuldt Minde: Redaktør ADOLF BAUERS historiske Skildring af Haandværkerforeningens Virksomhed og Liv gennem det forløbne første halve Hundrebaar, et Værk paa 190 Sider. Kongehuset fik overrakt seks Eksemplarer af dette velskrevne Arbejde, indbundet af Bogbindermester IMM. PETERSEN³⁾.

Til Stiftelsesfesterne i 1890'erne var stadig indbudt Formændene for de beslægtede Foreninger. I 1892 gjorde man det Eksperiment at indbyde Medlemmerne med Damer, saa man kunde slutte af med Bal; det blev en saa

¹⁾ For 2 $\frac{1}{2}$ Kr. serveredes: Fisk, Steg, Kage, Kaffe og Kognak, men ikke Vin.

²⁾ Festlighederne er refereret i Forhandlingsprotokol 1876-91, 522-25, og i „Berlingske Tidende“ for 2 $\frac{1}{11}$ 1890. Da det af forskellige Udtalelser i Pressen fremgik, at man betragtede det som en Uhøflighed fra Haandværkerforeningens Side, at kun „Berlingske Tidende“ var indbudt til Festen, svarede Foreningen herpaa i en Skrivelse til Journalistforeningen, at Pladshensyn havde foranlediget denne Begrænsning; man havde endda maattet nægte mange Medlemmer Adgang; man mente at have givet Udtryk for det venskabelige Forhold, man gerne vilde staa i til Pressen, ved at tilstille samtlige Blade i København Bauers Festskrift; man havde derfor set sig nødsaget til kun at indbyde „Repræsentanten for det officielle Organ“, „Berlingske Tidende“ (Kopibog 1885-96, Brev af 2 $\frac{2}{11}$ 1890).

³⁾ Forhandlingsprotokol 1876-91, 515, 521 flg., 526, 529, 564. — Kopibog 1885-96, Breve af 2 $\frac{4}{11}$, 2 $\frac{5}{11}$ og 8 $\frac{1}{12}$ 1890. — Bauer fik 720 Kr. i Forfatterhonorar.

Menukortet til Jubilæumsmiddagen den 20. November 1890, tegnet af Alfred Schmidt.

vellykket Fest, at man besluttede at tage Damerne med for Fremtiden. I 1894 havde en Række yngre Haandværksmestre sat et særligt Arrangement i Scene: Bordene var smykket med en stor Mængde repræsentative Haandværksfrembringelser fra forskellige Fag, en udsøgt kunstindustrial Udstilling af Arbejder, der egnede sig til at være Borddekorationer. De to drejede sorte Kandelabre, udført af Drejermester SCHELHASE, som Haandværkerbanken senere købte og forærede Foreningen, var fremme ved denne Lejlighed. I 1896 var Foreningens juridiske Konsulent Prokurator C. AD. ANDERSEN og Æresmedlemmet Bagermester LICHTENBERG indbudt; iøvrigt begyndte det nu stærkt at knibe med Pladsen ved Festerne; dette Aar bestemtes, at hvert Medlem kun kunde tage to Damer med, og man overvejede at lade Spisningen foregaa i to Sale, men opgav igen denne Tanke. Man holdt fast paa, at kun Formændene for de beslægtede Foreninger skulde inviteres, ikke Næstformændene. Fra 1897 blev ogsaa „Haandværkets egen Borgmester“, Borgmesteren for 1. Afdeling, inviteret til Festen¹⁾.

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1891-1902, 3, 50, 56, 128, 246, 324, 420, 424, 426, 427 fig., 429, 515, 516, 517, 522, 603 fig., 605 fig., 645, 646 fig. — En mindre Mislyd synes at have brudt Festens Harmoni i 1896, da Værten, som var ny, ved en Misforstaaelse havde forlangt højere Priser end tilladt ved denne Lejlighed, og nogle misfornøjede Medlemmer af den Grund vilde presse Bestyrelsen til paa Stedet at berigtige Fejltagelsen (Forhandlingsprotokol 1891-1902, 436, 438. — Kopibog 1885-96, Brev af ¹⁰/₁₂ 1896).

Sommerlokalet. Skovture og andre Udflugter. I de første af Aarene efter 1880 flyttede Foreningen som sædvanlig hver Sommer ud til Skydebanen; her mødtes Medlemmerne da paa de bestemte Aftener til deres Spillepartier og deres Skive- og Fugleskydninger; disse sidste var nu blevet et fast Led i Sommerforlystelserne, og et Par af Bestyrelsesmedlemmerne havde til Opgave at tilrettelægge dem¹⁾. I 1888 gjorde man Brud paa Traditionen, idet man det Aar henlagde Sommermøderne og Skydningerne til Vodrofslund; man havde her lejet Lokale hver Mandag, nemlig to Spilleværelser til Foreningens eget Brug, en lukket Keglebane med tilhørende Skydebane og en Spisesal, som man havde fælles med andre Foreninger, alt for en Leje af 150 Kr. for Sæsonen. Foreningen fik med det samme Opfordring til at deltage i Konkurrenceskydninger paa Vodrofslund, men svarede Arrangøren, at Medlemmernes Skydning var at betragte som Forlystelse, og at Foreningens Formaal ikke omfattede Udvikling af Skydefærdighed; man vilde derfor ikke være med til at indbyde til Konkurrence. Paa en fornyet Henvendelse senere paa Sommeren, hvor man indbød saavel Foreningen som dens enkelte Medlemmer til Konkurrenceskydning og Fest den 2. September, svarede Foreningen ikke; ingen af Medlemmerne havde ytret Interesse for Sagen²⁾.

Ogsaa i 1889 flyttede man ud til Vodrofslund; dette Aar raadede Foreningen over tre Spilleværelser foruden Kegle- og Skydebane. Tilfreds blev man dog ikke herude, og da Formanden paa Efteraarsgeneralforsamlingen oplyste, at Bestyrelsen allerede havde lejet Lokale for den næste Sommer paa den kongelige Skydebane, var det „en Meddelelse, der hilstes med almindelig Glæde af Forsamlingen“. Det var noget dyrere; men Lokaleforholdene var bedre og – hvad der utvivlsomt har spillet en Rolle – af en mere eksklusiv Karakter³⁾.

Til Skydningerne maatte man anskaffe to nye Bøsser i 1894, og fra 1899 fik man standardiseret Skydepræmierne: Præmieskeerne skulde leveres efter en af Guldsmed FLERON udført Model. Naturligvis var der straks en anden Guldsmed, der mente, at Bestyrelsen herved vilde favorisere FLERON som Leverandør af Sølvstøjet; men han fik det Svar, at det var Hensynet til Medlemmerne, der havde medført Beslutningen om Ensartethed. Fra 1897 synes man at have markeret den første Mødeaften i Sommerlokalet med en Fælles-

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1876-91, 152, 187, 215, 220 fig., 226, 244, 249, 276, 281 fig., 304, 306, 328, 332, 359, 365, 380.

²⁾ Kopibog 1885-96, Breve af $\frac{2}{3}$ og $\frac{2}{5}$ 1888. — Bestyrelsen IVb: Breve af $\frac{2}{3}$, $\frac{9}{3}$ og $\frac{17}{3}$ 1888. — Forhandlingsprotokol 1876-91, 393, 394, 397 fig., 402.

³⁾ Forhandlingsprotokol 1876-91, 436, 468, 474, 512, 565. — Kopibog 1885-96, Breve af $\frac{25}{3}$ 1889 og $\frac{12}{2}$ og $\frac{9}{3}$ 1891.

spisning: Fisk, Steg, Dessert, Kaffe og en lille Dans¹⁾). I 1891 klagede en Rebslagermester over, at en Murermester i Spillelokalerne havde kaldt ham en uopdragen Tølper; Bestyrelsen fik oplyst, at Rebslageren tidligere havde bedt Murermesteren holde sin „beskidte Mund“, og bad de to Herrer erindre, „at Solen ikke maa gaa ned over ens Vrede“²⁾).

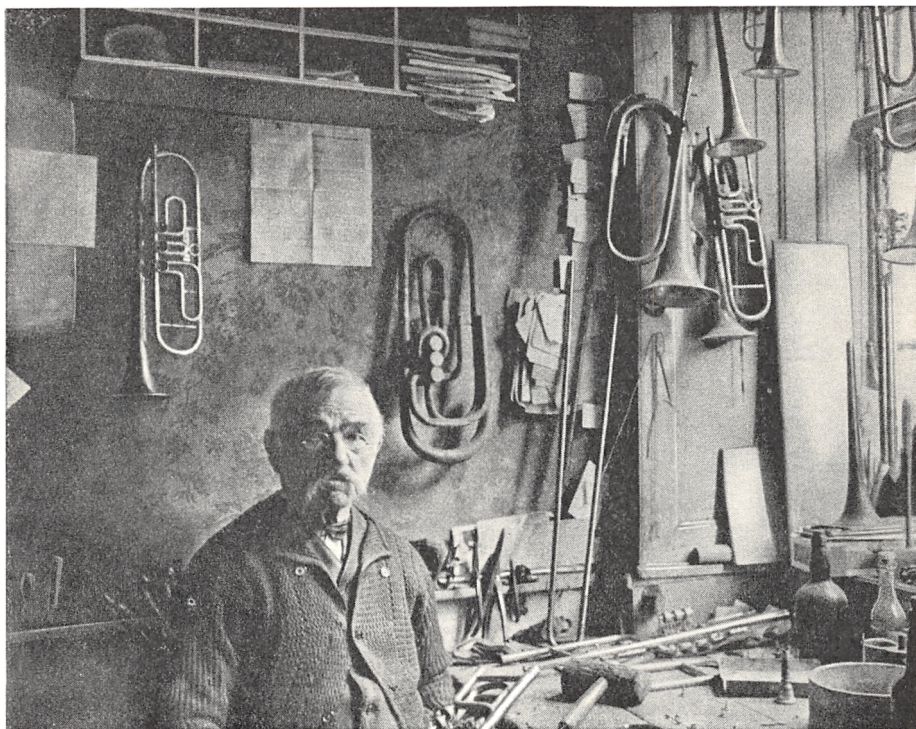
Hvert Aar holdt Foreningen nu en Sommerudflugt eller Skovtur for Medlemmer med Damer, og hertil inviteredes Foreningens Udvalg for Fester og selskabelige Sammenkomster som Gæster. I 1884 gik Turen til Fredensborg og Frederiksborg, hvor man fik Lejlighed til at bese Slottene. I 1885 var det Hälsingborg og Ramlösa, man gæstede, delvis med Ekstratog, og i 1887 Roskilde og Omegn. I Udstillingsaaret 1888 maatte man sætte Turen til et senere Tidspunkt end sædvanligt, da man netop i Juni, der ellers i Regelen var Udflugtsmaaned, ventede Besøg af Nabolandenes Søsterforeninger. I 1889 tog man en Sejltur med Damper til Helsingør, men havde forskellige Bryderier med at faa lejet en passende Damper, da ingen var disponibel paa den svenske og danske Side af Sundet; det lykkedes dog i sidste Øjeblik at faa en af D.F.D.S.s Baade. I 1890 tog man atter med eget Dampskib, denne Gang til den svenske Side af Sundet, og i 1891 var det en rigtig Skovtur: Frederiksborg med Frokost i Slotspavillonen, Køretur om Esrom Sø til Asminderød Kro, hvor Middagen blev indtaget, og videre til Fredensborg. I 1894 drog Foreningen med egen Damper til Landskrona og derfra til Billesholms Grufva, Klippan, Lejren paa Ljungbyhed og Skärälid med Ekstratog, idet Rejsen blev afbrudt af Frokost paa Gröna Lund, Forfriskninger ved Skärälid og Middag ved Klippan Station. 1895 gæstedes atter Fredensborg og Asminderød, og i 1896 naaede man op til Gilleleje; i 1897 kørte man over Hillerød til Frederiksværk, hvor man besaa Omegnen, Kobbervalseværket og andre Foretagender; det var den nye Frederiksværkbane, man vilde prøve, og Turen blev meget vellykket i glimrende Vejr. I 1898 sejlede man med Damper til Hälsingborg og derfra videre til Kullen og tilbage til Helsingør; denne Tur havde ikke mange Deltagere, da det blev et usædvanligt uroligt Vejr³⁾). Dette Aar vedtog Bestyrelsen iøvrigt, at Foreningen for Fremtiden skulde betale Formandens Deltagelse i Udflugterne⁴⁾).

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1891-1902, 164, 280, 288, 338, 367, 483, 564, 580 fig., 633, 640.

²⁾ Kopibog 1885-96, Breve af ²³/₆ og ²⁶/₆ 1891.

³⁾ Forhandlingsprotokol 1876-91, 282, 368, 400, 450, 468, 507, 556. — Forhandlingsprotokol 1891-1902, 28, 181, 186 fig., 304, 398, 491 fig., 494, 564, 577 fig. — Kopibog 1880-84, Nr. 117-19 af ¹³/₆ 1883, Nr. 115-19 af ¹⁴/₆ 1884. — Kopibog 1885-96, Nr. 102-03 af ⁹/₆ og Nr. 116-19 af ²⁰/₆ 1885, samt Breve af ¹³/₆ 1891. — Bestyrelsen IV b: Breve af ²¹/₆, ¹²/₆ og ¹³/₆ 1889 og Telegram af ¹²/₆ 1889.

⁴⁾ Forhandlingsprotokol 1891-1902, 577.

En Instrumentmager. 1911.

Ud over disse ordinære Udflugter arrangerede Foreningen ogsaa lejlighedsvis andre større eller mindre Udflugter eller Rejser, eller den sørgede for, at Medlemmerne fik Adgang til at deltage i saadanne, i Regelen Rejser med et ganske bestemt Formaal ud over det rent fornøjelsesmæssige. I 1889 arrangerede Rejsestipendieforeningen en Fællestur for Haandværkere til Hamburg og Paris, og fra enkelt Side blev Haandværkerforeningen opfordret til at deltage i Ledelsen af denne Rejse; den takkede Rejsestipendieforeningens Bestyrelse for dens Initiativ, men ønskede dog ikke at deltage i Arrangementet qva Forening; derimod gav man samtlige Medlemmer Underretning om den paatænkte Fællestur¹⁾. I 1891 fik man tilsendt Rejsestipendieforeningens Program for den paatænkte Fællestur til Udstillingerne i Moskva, og senere paa Aaret deltog adskillige Medlemmer i Industriforeningens Udflugt for Haandværkere og Industridrivende til Helsingør nye Banegaard, efter at Bestyrelsen i et Cirkulære til Lavsoldermændene havde opfordret dertil. I 1896 overvejede man at arrangere en Fællesrejse til Berlinerudstil-

¹⁾ Trykt Indbydelse af ²⁸/₆ 1889. — Forhandlingsprotokol 1876-91, 452, 456. — Kopibog 1885-96, Breve af ¹⁹/₇ 1889.

lingen, men opgav det igen; da Rejsestipendieforeningen derefter tilbød Haandværkerforeningens Medlemmer, at de kunde deltage i dens Berlinerrejse paa lige Vilkaar med dens egne Medlemmer, tegnede kun to Medlemmer sig paa den fremlagte Liste. I Stedet foretog Haandværkerforeningen samme Aar en Udflugt til Udstillingen i Malmø, og den havde 130 Deltagere¹⁾.

I 1897 arrangerede Haandværkerforeningen en Fællesrejse til Industriudstillingen i Stockholm fra 29. Juni til 5. Juli i Forbindelse med det 2. nordiske Industrimøde; Turen var for Medlemmer med Damer og kostede for Rejse, 5 Dages Ophold i Stockholm med fuld Forplejning og Logi paa 1. Klases Hoteller, Adgang til Udstillingen og alle Byens Seværdigheder 100 Kr. for hver. Rejsestipendieforeningen arrangerede en tilsvarende Tur for Herrer alene, og de to Foreninger traf da den Overenskomst, at de gensidigt gav hinandens Medlemmer Adgang til at deltage²⁾. I 1898 foretog Foreningen en Selskabstur med Damer til Bornholm i første Halvdel af Juli og blev under Besøget assisteret af Formanden for Rønne Haandværkerforening. Forøvrigt gjorde Foreningen en Slags Gengæld over for Bornholm, da Aakirkeby Haandværkerforening i August besøgte Hovedstaden. En Tur til Kalundborg og en Udstilling dér i samme Sommer fik kun ringe Tilslutning – 21 Deltagere!³⁾

Foredrag og Diskussionsmøder. Bogsamling og Bladhold. Arkiv. Fra 1888 genoptog Foreningen sine Foredrags- og Diskussionsaftener, som da i en Aarrække havde været ganske forsømt. Generalforsamlingen den 24. Oktober 1888 behandlede et Forslag af et af Medlemmerne, Haandværkerbladets Redaktør N. DAVIDSEN; det lød: „Københavns Haandværkerforening lader i Løbet af Vinteren afholde Foredrag og Diskussionsmøder; Foredragene kan kun overværes af Medlemmer med deres Damer; Diskussionsmøderne kan kun overværes af Medlemmer tillige med Repræsentanter for Pressen, der hver Gang indbydes af Bestyrelsen eller et eventuelt nedsat Diskussionsudvalg; Diskussionsmøderne paabegyndes snarest muligt, den første Aften med Diskussion om Næringsloven, den næste Aften om Toldloven o. s. v. Der nedsættes et Diskussionsudvalg paa 5 Medlemmer, der selv vælger en Formand, til hvem alle Forslag vedrørende Foredrag og Diskussionsemner skal indgives“. Efter at DAVIDSEN havde motiveret sit Forslag, blev han imødegaaet af ETTE, der udviklede Haandværkerforeningens Stilling til Sagen. Der fulgte en længere Drøftelse med flere Talere, og Forsamlingen vedtog

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1876-91, 556. — Forhandlingsprotokol 1891-1902, 1, 391, 398, 399, 401, 402, 403, 416.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1891-1902, 462, 492, 494 flg., 495, 496, 497 flg.

³⁾ Forhandlingsprotokol 1891-1902, 565, 576 flg., 578 flg.

den første Del af DAVIDSENS Forslag, men vilde ikke gaa med til, at der skulde dannes et særligt Diskussionsudvalg; Bestyrelsen skulde i Vinterens Løb lade afholde Diskussionsmøder med Emner i Haandværkerstandens Interesse¹⁾).

De to Bestyrelsesmedlemmer S. JØRGENSEN og P. PEDERSEN fik til Opgave at tilrettelægge Foredragene og Diskussionerne, og nu fulgte i de næste Aar en livlig Virksomhed paa dette Felt. Diskussionerne behandlede aktuelle og for Haandværkerne betydningsfulde Spørgsmaal; en Del af dem vil blive omtalt i anden Sammenhæng. Foredragene kunde være af mere almindelig Karakter²⁾. Undertiden var disse sidste ledsaget af Lysbilleder, og adskillige Gange hed det, at de var besøgt af saa mange, som Salen kunde rumme. Efter et Foredrag af GÆTJE i 1892 holdt man Fællesspisning. I 1894 tilstillede man Rigsdagsmændene og Borgerrepræsentationens Medlemmer Adgangskort til Foreningens Foredrag og Diskussioner; Aaret efter udtalte Formanden paa Generalforsamlingen, at Foredragene kun havde været tarveligt besøgt, skønt man havde bestræbt sig for at finde aktuelle Emner. I 1896 foreslog Snedkermester ØRNBERG, at man skulde gøre Diskussionsmøderne til en fast maanedlig Institution³⁾. I Begyndelsen af 1898 fik Foreningen en Henvendelse fra Styrelsen for Folkeuniversitetsforeningen, der tilbød at skaffe en Foredragsholder; man modtog Tilbudet. I Januar 1899 besluttede man, at der skulde holdes Foredrag om Næringspolitik, Ulykkesforsikring, Folkeuniversitetssagen, Stormagasiner og Grafologi⁴⁾.

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1876-91, 415 flg.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1876-91, 418 flg. — Af Foredrag kan nævnes: Artillerikaptajn C. Wagner: Erindringer fra et Ophold i Frankrig 1870-71 (1889), cand. polit. J. Schovelin: Lavforholdenes Betydning i Fortid og Nutid (1889), F. Schrøder: Erindringer fra et Ophold paa New Zealand (1889), cand. polyt. Wissing: Om Motorer, særlig for den mindre Industri (1892), Arkitekt Leffland: Nedlæggelse af Brøndstrædekarveret og Anlæg af en ny Færdselslinie gennem København (1892), Kartograf G. Hvejsel: Chicagoudstillingen (1893), Bagermester Vald. Gætje: Haandværkerorganisationer i Tyskland, sammenholdt med vort Næringslovforslag (1894), Redaktør A. Bauer: Haandværkerliv i Nutid og Fortid (1894), Professor Henrik Smith: Om Maanen (1894), Sophus Tromholt: En Rejse gennem Verdensrummet (1894), Fabrikejer Bjørn Stephensen: Om Lovforslaget om Ændring af Valgkredsene (1894), cand. mag. Jul. Schiøtt: Gamle Jule- og Nytaarsskikke (1895), Kartograf G. Hvejsel: Opdagelsesrejser i Afrika (1896), Folketingsmand Jul. Wulff: Om Ulykkesforsikring (1896), Oberstlejtant Emil Fischer: Røntgenstraaler (1897), Redaktør Just Nielsen: Frederik VII's første Regeringsdage og Martsbevægelsen 1848 (begge 1898), Dr. med. Edv. Ehlers: Bosnien-Herzegowina under Østrigs Herredømme (1898), Jul. Wulff: Næringspolitik (1898), Redaktør A. Bauer: Verdensudstillingen i Paris (1900) (Forhandlingsprotokol 1876-91, 430, 433, 466. — Forhandlingsprotokol 1891-1902, 10, 15, 135, 141, 146, 224, 237, 249, 258, 341, 435, 515, 531, 537 flg., 540, 595, 656. — Bestyrelsen IV b: Brev af ²⁵/₁ 1889).

³⁾ Forhandlingsprotokol 1891-1902, 49, 225, 288, 422.

⁴⁾ Forhandlingsprotokol 1891-1902, 611, 618.

I 1881 fik Foreningen fra Komitéen for Indsamling af Midler til det kongelige Teaters kunstneriske Udsmykning tilsendt 100 Adgangskort til at bese Teatrets dekorative Udsmykning, og i 1883 fik Medlemmerne af Fabrikant F. C. KLIXBÜLL forevist de KLIXBÜLLske Redningsapparater. I 1886 fik Foreningen fra cand. polit. KORNERUP et Tilbud om Levering af 1000 Særtryk af hans Foredragsrække vedrørende Valget af de bedste Livsstillinger for Haandværkere og tog imod det¹⁾.

Til sin Bogsamling modtog Haandværkerforeningen i disse Aar en Mængde Gaver; forskellige Institutioners periodiske Publikationer og andre Foreningers Jubilæumsskrifter udgjorde Hovedparten af Gaverne. I 1888 blev der udarbejdet et nyt Katalog; ved den aarlige Revision i 1890 fandt man som sædvanlig en Del Mangler i Bogbestanden, som dels skyldtes, at en Del Bøger simpelthen var slidt op, men dels ogsaa, at en Del Udlaan ikke var blevet bogført, fordi Opsynsmanden efter gammel Sædvane paa egen Haand byttede Bøger for flere af de ældre Medlemmer; denne Trafik blev da forbudt, og ved Reparationer af Lokalerne maatte Arbejderne ikke faa Adgang til Biblioteket, naar Bibliotekaren ikke var til Stede. I 1891 maatte der trykkes et Tillæg til Kataloget, ligesaa i 1894. I 1894 var der en Del Klager over Anskaffelsen af ny Literatur og over Udlaanstiden om Sommeren, og i 1895 fandt der en større Omordning af Bogsamlingen Sted samtidig med en grundig Revision; et nyt Katalog blev da trykt i 3000 Eksemplarer. Aaret efter kom der en stærk Misfornøjelse til Orde med de efterhaanden meget for smaa Bibliotekslokaler, og ved den store Omordning af Foreningens Lokale blev Biblioteket da flyttet ned i Nr. 9 i Stuen og fik nyt Inventar. Udlaanet var nemlig efter det nye Katalogs Udgivelse fordoblet, og efter Flytningen blev der i 1898 fastsat nye Bestemmelser for Bibliotekets Benyttelse. Den 1. April 1899 kunde Bibliotekaren VILKEN HEIBERG fejre sit 25-Aars Jubilæum, og han fik i den Anledning som Erindringsgave en smuk og kostbar Sølvvinkande²⁾. I de første af disse Aar varetoges Bestyrelsens Tilsyn med Bogsamlingen af ETTE og ROSTRUP, fra 1893 af ETTE og LINDHARD, fra 1894 af ROSTRUP og LINDHARD og fra 1897 af LINDHARD og VICTOR HANSEN³⁾.

¹⁾ Bestyrelsen IVa: Breve af ²⁸/₈ 1881 og af ¹⁷/₁₀ og ²⁰/₁₀ 1883. — Kopibog 1880-84, Nr. 216 af ¹⁰/₉ 1881 og Nr. 189 og 220 af ²²/₁₀ og ³/₁₁ 1883. — Forhandlingsprotokol 1876-91, 323.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1876-91, 400 fig., 412, 426, 429, 433, 463 fig., 512, 514, 556 fig., 568. — Forhandlingsprotokol 1891-1902, 193, 202, 296 fig., 310, 312, 313, 315, 356 fig., 397, 529 fig., 534, 535, 538, 539, 562, 565, 589, 593, 597, 612, 620, 624, 625, 626. — Kopibog 1885-96, Breve af ¹⁸/₁₁ og ²⁷/₁₁ 1896. — Efter Anmodning fik Biblioteket i 1897 af Kultusministeriet et Eksempplar af Ludvig Wimmer: De danske Runemindesmærker (Forhandlingsprotokol 1891-1902, 513 fig., 514).

³⁾ Forhandlingsprotokol 1876-91, 474. — Forhandlingsprotokol 1891-1902, 33, 86, 136, 172, 297, 363, 479, 561, 631.

I Foreningens Bladhold skete der naturligvis en Del Ændringer i Aarenes Løb. I 1880 afskaffedes „Folkets Avis“ og „Dagstelegrafen“ og anskaffedes i Stedet „Nationaltidende“, „Ude og Hjemme“ og „Folkets Nisse“; efter Ønske fra flere Medlemmer holdt man igen fra 1891 „Rigsdagstidende“, men opsagde det paany i 1892; i 1892 tog man Abonnement paa „Danmark“ og „København“, i 1893 paa „Teknisk Forenings Tidsskrift“, „Nordstjernen“, „Illustreret Familiejournal“ og „Über Land und Meer“; 1894 begyndte man at holde „Architekten“, i 1895 „Aftenbladet“, i 1896 „Tiden“ og „Tidens Krav“, i 1897 „Frem“ og „Hver 8. Dag“, i 1898 samtlige Stiftstidender i Landet, i 1899 „Nordjylland“ og i 1900 „Samfundet“. Derimod stillede man i 1899 et Forslag om at holde „Berliner Tageblatt“ i Bero¹⁾.

I 1878 besluttede Bestyrelsen, at Foreningen ved fremtidige Averteringer kun skulde benytte „Adresseavisen“ og „Berlingske Tidende“, og i 1891 drøftede man paany, hvorledes Foreningen burde bringe Meddelelser til Medlemmernes Kundskab ved Bladaverting. I 1882 tilbød en Annonceinspektør og en Papirgrosserer i Forening at udgive og gratis fordele til Medlemmerne en alfabetisk Medlemsfortegnelse, naar de fik Ret til at indhefte den i Annonceomslag; man modtog Tilbudet paa Betingelse af, at man kun optog Annoncer fra Medlemmerne²⁾.

I 1895 vedtog man, at der i Lighed med Bibliotekstilsynet skulde vælges et særligt Arkivtilsyn; det bestod fra 1895 af ROSTRUP og LINDHARD, fra 1897 af VICTOR HANSEN og LINDHARD³⁾.

Foreningens Økonomi, Kasserer, Sekretær, juridiske Konsulent. Gaver til Foreningen. Der er tidligere givet nogle Tal til Oplysning om Haandværkerforeningens økonomiske Stilling ved Udgangen af Aaret 1878⁴⁾. Til Belysning af Udviklingen skal her gives et Par Tal fra Regnskaberne for Aaret 1900. Selve Foreningens Driftsregnskab balancerede med 22.577,57 Kr., Driftsregnskabet for Ejendommene i Kronprinsensgade og Pilestræde med 25.097,41 Kr. Foreningens Formue pr. 31. December 1900 var 113.568,05 Kr.; heraf var 112.707,91 Kr. indestaaende i Ejendommene og 860,14 Kr. kontant Kassebeholdning. Ejendommene var bogført til 425.561,84 Kr.; Alderstrøst havde 96.000 Kr. staaende i Ejendommene og Understøttelseskassen 12.000

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1876-91, 164, 171, 567. — Forhandlingsprotokol 1891-1902, 20, 63, 88, 124, 222, 322, 352, 503, 507, 562, 621, 639, 653. — Kopibog 1880-84, Nr. 41 og 146 af $\frac{24}{3}$ og $\frac{18}{11}$ 1880.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1876-91, 76. — Bestyrelsen IV a: Brev af $\frac{25}{8}$ 1882. — Kopibog 1880-84, Nr. 215 af $\frac{9}{8}$ 1882. — Forhandlingsprotokol 1891-1902, 557.

³⁾ Forhandlingsprotokol 1891-1902, 331, 363, 479, 561, 632.

⁴⁾ Se Side 317.

Kr. Medaillefondet havde ved Udgangen af 1900 en Beholdning paa 4000 Kr. i Obligationer og 5660,64 Kr. kontant. Det Rønnekampske Legat ejede ved samme Tid 9057,83 Kr. og det Hertz'ske Legat 2002,01 Kr., Tøj- og Dugmagerlegatet (Munck og Kuglebergs Legater) 303,01 Kr. Alderstrøst ejede pr. 31. December 1900 ikke mindre end 1.152.123,01 Kr., fordelt saaledes: Stiftelsen paa Nørrebrogade, bogført til 550.000 Kr., Stiftelsen ved Møllegade, bogført til 900.000 Kr., hvoraf 547.400 Kr. ejedes af Stiftelsen, medens Resten var Prioriteter, Udlaan til Foreningen mod Sikkerhed i Ejendommene i Kronprinsensgade 50.600 Kr., et 2 % Depositum i Kreditkassen 3428 Kr., i Banken og kontant 695,01 Kr. Alderstrøsts Legat- og Understøttelsesfond ejede ved Udgangen af 1900 492.700 Kr., der stod ude i Prioriteter og Obligationer, 5400 Kr., der var udlaant til Stiftelsens Hovedfond, 69,10 Kr. i Banken og kontant og 463,25 Kr. i Rentebeholdning¹⁾.

Det er andetsteds omtalt, at der var særlige Kasserere for Foreningens Ejendomme og for Alderstrøst. Selve Foreningen havde i 1879 skiftet Kasserer, idet Bagermester C. LICHTENBERG fra 1. Oktober dette Aar afløste Fabrikant C. A. SCHLEISNER, da denne ønskede at fratræde efter 17 Aars Virksomhed i dette Hverv²⁾). Efter at han havde afgivet sit Hverv, fik Foreningen i Februar 1880 en Henvendelse fra en T. LICHTENSTEIN; han havde i SCHLEISNERS Tid ført Kassebogen og besørget de aarlige Regnskabsafslutninger og spurgte nu, om Foreningen ikke vilde yde ham et lille Honorar derfor; man svarede ham, at det kunde ikke bevilges; Kassererhvervet havde paahvilet SCHLEISNER og var ulønnet³⁾). Efter LICHTENBERG var Guldsmedemester PETER WEIKERT i nogle Aar Kasserer, til sin Død 1892, hvorefter Smedemester P. W. HØST havde Hvervet Resten af denne Periode⁴⁾). I 1898 opdagedes det, at Foreningens Inkassator havde et Underslæb paa ca. 1500 Kr.; man fik Dækning i den stillede Kaution og forfulgte ikke Sagen yderligere⁵⁾.

Foreningens Sekretær var jo siden LASENIUS KRAMPS Død i 1876 CHARLES F. JØHNCKE, som i 1885 ogsaa var blevet Inspektør for Alderstrøst. I November 1898 opdagedes der pludselig uheldige Forhold ved hans Embedsførelse, hvorefter han blev tvunget til at fratræde baade som Sekretær og som Alderstrøsts Inspektør paa Nørrebrogade. Overretssagfører G. W. HØST blev For-

¹⁾ Medlemsbladet 1900, Nr. 7 og 8.

²⁾ Se Side 318.

³⁾ Bestyrelsen III d: Brev Nr. 15 af $\frac{6}{2}$ 1880. — Forhandlingsprotokol 1876-91, 147.

⁴⁾ Forhandlingsprotokol 1876-91, 443, 474. — Forhandlingsprotokol 1891-1902, 25, 33, 86, 172, 297, 363, 479, 561, 631.

⁵⁾ Forhandlingsprotokol 1891-1902, 579, 581. — Da Stillingen blev opslaaet ledig i Bladene, meldte der sig 275 Ansøgere!

En Væver. 1911.

eningens Sekretær, og Kancelliraad NODERMANN Inspektør. Med Høst blev man imidlertid hurtigt utilfreds; han havde ikke tilstrækkelig Interesse for sit Hverv, og i Foraaret 1900 blev han sagt op og afløstes af et af Bestyrelsesmedlemmerne, Malermester VICTOR HANSEN¹⁾.

Foreningen havde i 1809'erne Prokurator C. AD. ANDERSEN til juridisk Konsulent, bl. a. ved Forhandlingerne om Ejendoms- og Grundkøb; da han afgik ved Døden i November 1897, modtog man et Tilbud fra Overretssagfører J. L. BUSCH, der gerne vilde træde i hans Sted²⁾. I 1891 førte Haandværkerforeningen ved Overretssagfører CORTSEN en Sag mod Generaldirektoratet for Skattevæsenet, som man vilde have til at tilbagebetale 2434,92 Kr., som man mente var blevet krævet for meget i Stempelgebyr; ved Dom af 16. Februar blev Generaldirektoratet kendt pligtig til at tilbagebetale 1974,20 Kr. med Renter, og dette Beløb blev kort efter indbetalt³⁾.

Ud over de Boggaver, som tidligere er omtalt, fik Foreningen Tid efter

¹⁾ Se Side 318 og 437. — Forhandlingsprotokol 1891-1902, 603, 604, 605, 659 fig., 661 fig., 665.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1891-1902, 522 fig.

³⁾ Forhandlingsprotokol 1876-91, 538, 540 fig.

anden en Del Gaver af den ene eller anden Art. Ofte var det Portrætter, skænket af et Lav og forestillende en af dets ledende Mænd, og de blev da hængt op i Lavssalen, eller det var Portrætter af Mænd, som havde spillet en Rolle for Standen. Enkelte Eksempler skal nævnes paa saadanne Gaver. I 1891 skænkede Drejerlavet et af Lavet anskaffet Portræt af Legatstifteren, Snedkermester C. D. H. WILLRODT; det blev hængt op i Lavssalen; samme Aar fik man af Bogbindermester G. OLANDER en af ham selv udført Forslagsprotokol og af Litograf AAMODT dennes Vægkort over København. I 1894 modtog Foreningen fra Slagterlavet et Eksempel af dets 200 Aar gamle Lavsartikler, som Lavet ved Jubilæet havde ladet reproducere paa Pergament; de blev indrammet og ophængt i Lavssalen. I 1897 fik man af Professor C. NYROP et Fotogravure af Legatstifteren NIELS LUNDE REIERSEN, fra Bogbinderlavet et Billede af dets mangeaarige Oldemand C. J. F. RASCH og fra Instrumentmager L. J. TEXIÈRE et Barometer i Anledning af hans Forretningsjubilæum. I 1898 sendte Smedemesterforeningen et Portræt af sin Oldemand, Ankersmedemester A. W. HOLM, og i 1900 fik man fra Drejerlavet et Portræt af dets Oldemand, Drejermester J. H. LINDHARD¹⁾. Dette var blot nogle enkelte Eksempler, hvis Række let kunde forøges med adskillige flere.

Haandværkerforeningen og Kongehuset. Loyale Følelser over for Konge og Kongehus har altid været et Træk i Haandværkerforeningens Karakter, og ved forskellige Lejligheder har Foreningen forstaaet at give Udtryk for disse Følelser. Saaledes havde det været hidtil, og saaledes var det ogsaa i denne Tid. Aar efter Aar bragte Formanden ved hvert Aarsskifte Majestæten Foreningens gode Ønsker for det nye Aar og fik Kongens Tak med hjem. Flere Gange var Formanden ved disse Lejligheder i Følge med Næstformanden og Formanden for Repræsentantskabet²⁾.

I 1888 bragte Formanden Kristian IX Foreningens Lykønskning til hans 70-Aars Fødselsdag, og sidst paa Aaret 1890 blev der paa Bestyrelsens Initiativ nedsat et Udvalg, der skulde virke for, at der fra den københavnske Haandværkerstand blev tilvejebragt en Guldbryllupsgave til Kongen og Dronningen, naar de den 26. Maj 1892 havde været gift i 50 Aar. For en Sum af 8000 Kr. erhvervedes en Galakaret, som med en kalligraferet Adresse blev

¹⁾ Kopibog 1885-96, Brev af ¹¹/₇ 1891. — Forhandlingsprotokol 1876-91, 563 fig. — Forhandlingsprotokol 1891-1902, 247, 459, 501, 527, 542 fig., 655.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1876-91, 174, 322, 388, 531. — Kopibog 1880-84, Nr. 360 af ³⁰/₁₂ 1881, Nr. 277 af ³⁰/₁₂ 1882. — Kopibog 1885-96, Brev af ³⁰/₁₂ 1887 og af ³⁰/₁₂ 1892. — Forhandlingsprotokol 1891-1902, 63.

overgivet Kongeparret. Desuden gav Haandværkerforeningen Bidrag til en Adresse fra hele den danske Haandværkerstand, som Fællesrepræsentationen havde taget Initiativet til. Paa selve Højtidsdagen lykønskede Formanden, Næstformanden og Repræsentantskabets Formand paa Haandværkerforeningens Vegne det høje Par. Paa et Møde i Foreningens store Sal mellem Bestyrelserne for Industriforeningen, Rejsestipendieforeningen, Lærlingeforeningen, Haandværkerforeningen og de forskellige Lav var det blevet besluttet, at Haandværk og Industri skulde deltage i det af Kommunalbestyrelsen arrangerede store Folketog til Amalienborg den 29. Maj. Man samledes paa Udstillingspladsen (ved den nuværende Raadhusplads) og gik gennem Frederiksberggade, over Gammeltorv, gennem Nørregade, ad Nørrevoldgade til Gothersgades Eksercerplads, hvor man sluttede sig til det store Folketog. I Spidsen for denne Del af Processionen gik to Herolder og Bærere af et stort Banner, mærket „Haandværk og Industri“, og fra Provinsen var sendt en Mængde Bannere og Faner, som bidrog til at forøge Togets festlige Karakter. Alene denne Haandværkets og Industriens Afdeling af Processionen talte 12.000 Deltagere; de til Lejligheden anskaffede 400 Marskalsstave, Banneret, Bæreremme m. v. kostede 1256 Kr. og var senere Haandværkerforeningens og Industriforeningens Fællesejendom¹⁾).

Da Kongen i 1888 fejrede sit 25-Aars Regeringsjubilæum, var han ogsaa blevet hyldet af Haandværkerforeningen. Den sendte en Deputation – Næstformanden og to Bestyrelsesmedlemmer – for at overrække Majestæten en kalligraferet Lykønskingsadresse. Samme Dag var Foreningens Ejendom og Alderstrøst illuminerede, den første med Lys, den sidste med Gasfakler. Desuden deltog Foreningen efter Indbydelse af Overpræsidenten i et Fanetog til Kongen²⁾).

Da Kronprins FREDERIK og Kronprinsesse LOUISE i 1894 fejrede deres Sølvbryllup, overrakte Formanden og Formanden for Repræsentantskabet dem en Lykønskingsadresse fra Foreningen, tegnet af Arkitekt KNUD ARNE PETERSEN og udført af Guldsmed DRACSTED og Bogbindermester IMM. PETERSEN. Man vilde egentlig ogsaa have sendt Næstformanden, men havde faaet Besked om, at man maatte begrænse sig paa Grund af indskrænkede Pladsforhold. Ogsaa ved denne Lejlighed blev der flaget fra Kronprinsensgade og

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1876-91, 395, 534. — Forhandlingsprotokol 1891-1902, 11, 15, 19 fig., 31, 47. — Kopibog 1885-96, Breve af ²¹/₁ 1891 og af ²⁵/₂ 1892. — Om Galakareten fortæller C. A. Clemmensen, at da den var „bragt ud til Amalienborg, satte Kongen og nogle af de kongelige Damer sig op i Kareten, og de unge Prinsrer arrangerede saa en munter Prøvekørsel ved selv at trække Galakareten rundt i Slotsgaarden“ (Clemmensen, 34).

²⁾ Forhandlingsprotokol 1876-91, 410 fig., 413, 417 fig., 420, 439 fig. — Bestyrelsen IV b: Brev af ¹⁸/₁₀ og ⁹/₁₁ 1888, vedlagt Koncept til Brev af ¹⁵/₁₁ 1888.

fra Alderstrøst¹⁾. I 1898 sendte Foreningen en Lykønskingsadresse til Kongen, da han fyldte 80 Aar, og da Kongens Sønnese, vor nuværende Konge, den 26. April samme Aar var blevet formælet til vor nuværende Dronning i Cannes, overbragte Formanden og Formanden for Repræsentantskabet Parret Foreningens Lykønskninger den 28. Maj. Senere paa Aaret, den 29. September, døde Dronning LOUISE paa Bernstorff; Foreningen sendte dels alene, dels sammen med samtlige Landets Haandværkerforeninger Kondolenceadresser til den gamle Konge, og blandt Kransene paa Dronningens Kiste var ogsaa en fra Foreningen²⁾. I den første Del af Aaret havde man sendt Kong GEORG af Grækenland en Adresse i Anledning af et mislykket Forsøg paa Attentat mod ham, og man fik hans Tak for Adressen³⁾.

I 1883 blev det kejserlige russiske Kapel i Bredgade indviet den 7. September; i den Anledning fik Foreningen en Henvendelse fra de danske Vaabenbrødre; disse agtede at overvære Højtideligheden og spurgte, om Foreningen vilde slutte sig til dem med sin Fane og Musik; man svarede, at „da den kongelige Familie ønsker at give de Fester, der afholdes under Kejserbesøget, en privat Karakter“, vilde Foreningen respektere dette Ønske⁴⁾. I 1895 blev Formanden indbudt af det russiske Gesandtskab til at overvære det nye russiske Kejserskibs Stabelafløbning; men da han næste Aar skriftligt anmodede Direktøren for Burmeister & Wain om Adgang for Foreningens Medlemmer til at bese det nu færdige Skib, fik han Afslag „efter de nu gældende Bestemmelser“⁵⁾.

Valg til Borgerrepræsentationen. Grundlovsfester. Beskæftigelse med Borgerrepræsentantvalgene hørte fra gammel Tid med til Foreningens Opgaver. Til Tider havde dens Interesse dog ikke været særlig stærk for Spørgsmaalet, og efter 1880 mærker man først noget til dens Aktivitet i 1886. Efter Borgerrepræsentantvalget i Marts 1885 blev der udfoldet Bestræbelser for, at man ved Dannelsen af en Forening kunde virke til, at politiske Momenter ikke fik Indflydelse paa Valgene for Fremtiden. I April blev der udsendt Indbydelse til Dannelsen af en saadan Forening, undertegnet af en Række Formænd for forskellige Erhvervsorganisationer, bl. a. af Oldermændene for 14 Haandværkslav; i November var Foreningen blevet organiseret med Bestyrelse og

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1891-1902, 163 flg., 181, 200, 201. — Adressen var indlagt i en overordentlig smuk Ibentræs Mappe, rigt prydet med Sølvbeslag af Dragsted (Forhandlingsprotokol 1891-1902, 285).

²⁾ Forhandlingsprotokol 1891-1902, 548, 561, 566, 572, 592, 593, 595 flg.

³⁾ Forhandlingsprotokol 1891-1902, 547, 566.

⁴⁾ Bestyrelsen IV a: Brev af 4/9 1883. — Kopibog 1880-84, Nr. 177 af 5/9 1883.

⁵⁾ Forhandlingsprotokol 1891-1902, 280, 407 flg.

Love og udsendte Opfordringer til en Række Foreninger om at sende Delegerede i Forhold til deres Medlemstal. Den nye Forenings Navn var „Københavns Kommunalforening“, og dens Formaal var „at virke til Gavn for Borgernes kommunale Interesser, navnlig ved at afholde Sammenkomster for at diskutere kommunale Anliggender indbyrdes imellem Medlemmerne og med Borgerrepræsentanter efter Bestyrelsens Indbydelse (al politisk Forhandling er udelukket) og ved at bringe Mænd i Forslag til Borgerrepræsentantvalgene samt søge at skabe forøget Interesse for disse Valg“¹⁾.

I September 1886 sendte Kommunalforeningen en ny Opfordring ud til Stadens upolitiske Foreninger for at faa deres Tilslutning, idet den oplyste, at den nu som Medlemmer havde 46 Foreninger, repræsenteret ved 89 Delegerede, bl. a. Københavns Grundejerforening og Arbejderforeningen af 1860. Denne Gang reagerede Haandværkerforeningen; den 20. Oktober meddelte den, at den ønskede at indtræde som Medlem, og at den til sine Delegerede havde valgt J. CORTSEN, CHR. ROTHE og C. LICHTENBERG. Nu blev Haandværkerforeningens Interesser i Borgerrepræsentantvalgene i nogle Aar varetaget ad denne Vej. I Januar 1889 — efter CORTSENS Død og ROTHES Afgang som Næstformand — valgtes C. LICHTENBERG, Spejlfabrikant JUL. LUND og Skomagermester A. HANSEN til Delegerede; men da Foreningen kort efter fik en Skrivelse fra Kommunalforeningen om, at dens Andel i Udgifterne i Anledning af Borgerrepræsentantvalgene var 18 Kr., maa der have været nogen Utilfredshed med Kommunalforeningens Arbejde, for den 14. Maj svarede man, at man fremsendte Beløbet, men samtidig meddelte, at „Haandværkerforeningen med det i Lovene stiplede Varsel udtraadte som Medlem“²⁾.

I Begyndelsen af 1893 meddelte C. LICHTENBERG Bestyrelsen Referat af nogle Forhandlinger mellem ham og Formændene for Industriforeningen og Grundejerforeningen om en Forandring i Valgmaaden ved Borgerrepræsentantvalgene; i Marts meddelte han yderligere, at han var indbudt til et Møde næste Dag om Sagen; men efter de tidligere Forhandlinger fandt Bestyrelsen ikke Anledning til at lade sig repræsentere ved dette Møde. Anderledes gik det næste Aar. I Januar 1894 valgtes C. LICHTENBERG, S. JØRGENSEN og TH. MATHIESEN til at deltage paa Foreningens Vegne i Arbejdet i et af flere Foreninger dannet Udvalg til Forberedelse af Borgerrepræsentantvalget; i Bestyrelsesmødet den 22. Januar gav LICHTENBERG Meddelelse om, hvad Udvalget til da havde udrettet; efter en Foredragsaften i Foreningen den

¹⁾ Trykte Cirkulærer af April og November 1885.

²⁾ Trykt Cirkulære af September 1886. — Forhandlingsprotokol 1876-91, 340, 430, 448 flg. — Kopibog 1885-96, Breve af ²⁰/₁₀ 1886 og ¹⁴/₈ 1889.

7. Februar gav han for Medlemmerne en Oversigt over Københavns kommunale Forvaltning og fortalte, hvad Udvalget havde udrettet; paa en fremlagt Liste blev der tegnet 90 Kr. som Bidrag til Udgifterne; sidst i Februar fik Udvalget Lov til at benytte Bestyrelsesværelset i Foreningens Ejendom til sine Møder, og en Uge senere diskuterede Bestyrelsen Forberedelsesarbejdet. Den 30. Marts „holdtes Foreningens Lokaler aabne sent paa Aftenen, idet der modtoges Meddelelse fra de forskellige Valgkredse om Udfaldet af Borgerrepræsentantvalgene, efterhaanden som disse forelaa; der samlede sig efterhaanden i Foreningens store Sal en Mængde af de Herrer, der havde deltaget i Arbejderne for Gennemførelsen af Borgerlisten, og nogle af de nyvalgte Borgerrepræsentanter. Efter Bestyrelsens Foranstaltning fejredes Valgsejren ved et animeret Panchesold“, hedder det i Forhandlingsprotokollen¹⁾.

I 1895 deltog Haandværkerforeningen paany i Agitationen for Borgerlisten; ROSTRUP, S. JØRGENSEN og P. PEDERSEN var dens Repræsentanter i Udvalget. I 1896 meddelte Industriforeningen, at den ikke vilde være med dette Aar, og Grundejerforeningen spurgte da om Haandværkerforeningens Stilling til Sagen; man svarede, at man endnu ikke havde bestemt, om man vilde være med. Imidlertid synes Haandværkerforeningen dog dette Aar at have været med i Forberedelserne til Valget; i Februar 1897 oplyste ROSTRUP, at det samme Organisationsudvalg „som i Fjor“ havde konstitueret sig, og det fik overladt Kvisten i Foreningens Ejendom til Bureau. I Februar 1898 redegjorde ROSTRUP for sin Stilling over for det forestaaende Borgerrepræsentantvalg og udtalte, at han personlig ikke havde ønsket at have noget med Sagen at gøre, fordi den efter hans Anskuelser var kommet ind i et fejlagtigt, d. v. s. et politisk Spor; imidlertid vedtog Bestyrelsen at anmode ham om i Egenskab af Formand for Foreningen og paa dennes Vegne at underskrive Opraab fra en eventuel konservativ eller borgerlig Liste. I Marts samme Aar vedtog man at bestille Valgtelegrammer fra Ritzaus Bureau ved de forestaaende Borgerrepræsentations- og Folketingsvalg, og ROSTRUP gjorde opmærksom paa en Artikel i „Politiken“ for 18. Marts, hvori „et Medlem“ ankede over, at Foreningens Lokaler benyttedes ved Borgerlistens Agitationsarbejde. I Februar 1900 blev ROSTRUP indbudt til et Møde i Højres Arbejder- og Vælgerforening om Borgerrepræsentantvalget²⁾.

Ved Omtalen af dette Haandværkerforeningens Arbejde for, at indsigtfulde Personligheder, der kunde varetage Næringslivets Interesser, fik Sæde i Byens Raad, bør det tillige erindres, at de to Mænd, der fra Formands-

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1891-1902, 65, 74, 142, 144, 149, 155, 156, 160.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1891-1902, 262, 270, 338 fig., 457, 540, 547, 548, 656.

pladsen ledede Foreningen i disse Aar, begge havde Sæde i Borgerrepræsentationen, C. LICHTENBERG 1881-93 og KASPAR ROSTRUP 1894-1900¹⁾).

En Reberbane ved Volden. (Tegn. af Alfred Larsen.)

Lejlighedsvis havde Foreningen i tidligere Tid deltaget i Grundlovsfester. I 1884 findes i Forhandlingsprotokollen følgende Notits: „Det vedtoges at følge den af Højres Arbejder- og Vælgerforening stillede Opfordring om at deltage i en Fest paa Grundlovsdagen. Det overdroges Formanden, naar

¹⁾ C. A. Clemmensen, 32.

nærmere Oplysninger foreligger, at ordne det fornødne med Hensyn til Avertissementer og Opfordringer til Medlemmerne“. I 1886 fik man ny lignende Indbydelse fra Højres Arbejder- og Vælgerforening¹).

Den 22. Oktober 1885 sendte Foreningen Konseilpræsident J. B. S. ESTRUP følgende Skrivelse: „Efter at vi med dyb Beklagelse har erfaret det Attentat, som Deres Ekscellence har været udsat for, nærer vi en dybfølt Trang til paa Haandværkerforeningens Vegne at udtale vor Glæde over, at Attentatet er mislykket, og vi knytter dertil Ønsket om, at Forsynet endnu i mange Aar maa spare Deres Liv til Lykke og Velsignelse for vort elskede Fædreland“²).

Foreningen og Rigsdagsvalgene. Paa Foranledning af Skomagerlavet drøftede Haandværkerforeningen i Efteraaret 1889 et vigtigt Spørgsmaal: „Om Haandværkernes Stilling til Rigsdagsvalgene“.

Et af Lavets Medlemmer havde til Lavets Bestyrelse indsendt et Forslag til Diskussion, som han bad Lavet formaa Haandværkerforeningen til at sætte paa Dagsordenen for et Diskussionsmøde af Haandværkere og Industriadrivende, nemlig „om det heldige i at faa Repræsentanter af Haandværkstanden opstillet som Kandidater til de forestaaende Folketingsvalg eller saadanne Kandidater, som man forud vidste vilde arbejde for og støtte saadanne Reformers Gennemførelse, der tager tilbørligt og berettiget Hensyn til Haandværkets og Industriens Tarv paa Næringslovens Omraade, ligesom at der ved Toldlovens Revision tages saa stærkt Hensyn til Beskyttelse for dansk Haandværk og Industri, som de øvrige Samfundsklassers Interesser kan tillade“.

Forslagsstilleren troede vel ikke, at man allerede ved det kommende Valg turde nære Haab om at sætte nogen Kandidats Valg igennem; men han mente, at naar Haandværkerne først begyndte at røre paa sig i denne Retning og søgte at oparbejde en Stemning derfor, vilde det nok senere lykkes baade at finde de rigtige Mænd og at sætte deres Valg igennem. Han var nemlig overbevist om, at man ikke kunde haabe paa noget for Haandværk og Industri godt Resultat af Lovgivningen, saalænge Standen ikke gennem sine egne Repræsentanter skaffede sig Medbestemmelsesret.

Han fik udelt Tilslutning af sit Lavs Bestyrelse, og den 4. Oktober 1889 anmodede denne Haandværkerforeningen tage Sagen op; det enkelte Fag kunde intet udrette, medens Haandværkerforeningen som repræsenterende hele Standen i dette som i alle andre Spørgsmaal vedrørende Standens Tarv

¹) Forhandlingsprotokol 1876-91, 283. — Trykt Cirkulære af ¹⁴/₅ 1886.

²) Kopibog 1885-96, Nr. 232 af ²²/₁₀ 1885.

vilde være en Autoritet. Man ønskede at faa Spørgsmaalet optaget til Diskussion „for derigennem, muligen med senere Tilslutning af andre større Foreninger, at faa oparbejdet en Stemning for Sagen“; man kunde maaske opnaa at klargøre for de andre Samfundsklasser, „at Haandværkets og Industriens Udøvere, der dog ikke tæller en saa ganske lille Brøkdæl af den danske Befolkning, er vaagnede til Erkendelse af, at hvis de i Fremtiden vil bevare den Stilling i Samfundet, som de i Følge Haandværkets og Industriens Udvikling har berettiget Krav paa, saa maa de søge at gøre denne Ret gældende igennem Repræsentanter, valgt af deres egen Midte“¹⁾).

Resultatet af Skomagerlavets Henvendelse blev, at Haandværkerforeningens Bestyrelse fastsatte et Diskussionsmøde om Sagen til den 23. Oktober. Den havde ganske vist sine Tvivl om, at det vilde være muligt at faa dertil egnede Haandværkere til at stille sig til Rigsdagsmænd, „saalænge Rigsdagsgerningen optager saa stor en Del af Aaret“²⁾. Diskussionsmødet blev afholdt efter Bestemmelsen og formede sig som en upolitisk Drøftelse af, hvad der kunde gøres for at faa Haandværks- og Industriinteresser tilfredsstillende varetaget paa Tinge; Indlederen var Formanden C. LICHTENBERG selv.

Skomagermester P. HANSEN, Nørregade 40, var dog ikke tilfreds. Faa Dage efter Mødet foreslog han i en Skrivelse Foreningens Bestyrelse, at der blev holdt et Supplementsmøde, hvortil samtlige københavnske Rigsdagsmænd og nogle ledende Politikere var indbudt. Efter en fornyet Diskussion skulde da disse indbudte anmodes om at udtale deres Stilling til en Revision af Næringsloven og Toldloven til Fordel for den faglærte Haandværker — Duelighedsprøver som Adgangsbetingung for Haandværkerborgerskab, øget Beskyttelse mod Konkurrencen fra Udlandets Haandværk og Industri, Toldlettelser for nu toldpligtige Raavarer og Nødvendighedsartikler. Bestyrelsen kunde betinge sig Ret til at afbryde enhver Taler, der forvildede sig ind i Partipolitik, saa ogsaa dette Møde fik en upolitisk Karakter. P. HANSEN henviste til, at saadanne Møder var holdt andre Steder, bl. a. i Vordingborg af den lokale Haandværkerforening, og med tilfredsstillende Resultat, og Haandværkerne burde kende Rigsdagskandidaternes Stilling til deres Sag inden Valget; et saadant Møde i Forbindelse med Fællesrepræsentationens Interpellation paa selve Valgdagen var, hvad der kunde gøres i denne Omgang, og opnaaedes der ikke andet, saa blev dog Haandværkernes Bevægelse kendt³⁾).

Herpaa svarede Bestyrelsen, at et nyt Diskussionsmøde efter saa kort

¹⁾ Bestyrelsen IV b: Brev af ⁴/₁₀ 1889.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1876-91, 463. — Kopibog 1885-96, Brev af ¹⁴/₁₀ 1889.

³⁾ Bestyrelsen IV b: Brev af ²⁷/₁₀ 1889.

Tids Forløb blot vilde bringe Gentagelser. „En Indbydelse til Rigsdagsmænd og ledende politiske Personer, hvor disse paa en Maade skal tages i Forhør, vil næppe blive fulgt af andre end dem, der vilde benytte Mødet for at fiske efter Stemmer og derved netop gøre Mødet politisk“. Den henviste til de offentlige Valgmøder, hvor der var Lejlighed til at faa Rigsdagsmændene til at udtale sig¹⁾).

I 1894 fik Haandværkerforeningen en fortrolig Meddelelse fra Fællesrepræsentationen om, hvad denne havde udrettet for at paavirke Landstingsvalget dette Aar. Havde Bestyrelsen i 1889 ikke villet tage Folketingskandidaterne „i Forhør“, stillede den sig anderledes i 1898. I Marts motiverede Formanden KASPAR ROSTRUP i et Bestyrelsesmøde et Forslag om, at man forinden Folketingsvalget den 5. April skulde holde et Møde i Foreningen, hvortil man skulde indbyde samtlige københavnske Folketingskandidater af alle Partifarver til Drøftelse af Haandværkerens Krav til Lovgivningsmagten. Forslaget fandt almindelig Tilslutning i Bestyrelsen og Repræsentantskabet, og den 1. April blev Mødet holdt. Det var besøgt af saa mange, som Salen og det tilstødende ovale Værelse kunde rumme, og mange maatte gaa igen uden at kunne faa Plads. Samtlige københavnske og frederiksbergske Folketingskandidater var indbudt; men de fleste havde beklaget, at de var forhindret af Vælgermøder i at komme. Til Stede var Udenrigs- og Marineminister N. F. RAVN, Oberstløjtnant WAGNER, Redaktør FR. HANSEN og Postekspedient BLOM, der alle udtalte sig i Tilslutning til Haandværkerens Ønsker. ROSTRUP indledede Mødet med et Foredrag, og Skomagermester GELARDI, Hofsadelmager LAURITZ PETERSEN, Drejermester LINDHARD, Redaktør BAUER, Snedkermester CHR. NIELSEN og Skrædermester PETERSEN deltog i Diskussionen²⁾).

Haandværkerforeningen og Standens Presse. LASENIUS KRAMPS Kongstanke om et særligt Blad for Haandværkerstanden var kun blevet til Haandværkerforeningens smaa halv- og kvartaarlige Meddelelser i Fyrrerne og Halvtredserne. Der havde været forskellige Forsøg paa at skabe en særlig Presse for Standen; men de havde været mere eller mindre mislykkede. Det er en kostbar Sag at skaffe sig en Presse, og det er en vanskelig Opgave at give en saadan Presse den Indflydelse paa den offentlige Mening, som man tilsigter. Da hele Landets betydende Haandværkerstand var blevet sluttet sammen i Fællesrepræsentationen, skulde der dog være visse Muligheder for at skabe et Organ for ikke blot denne Sammenslutnings interne Anliggender, men ogsaa for dens Virksomheds Ønsker og Krav over for Landets offentlige Liv.

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1876-91, 466. — Kopibog 1885-96, Brev af ³⁰/₁₀ 1889.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1891-1902, 214, 551 flg., 553 flg.

Bogtrykker KONRAD JØRGENSEN i Kolding begyndte i 1884 et lille Ugeblad under Navnet „Haandværkerbladet“; men allerede Aaret efter vilde det være gaaet ind, hvis det ikke var blevet overtaget af Typograf NIELS DAVIDSEN, der viede det al sin Kraft. Paa Fællesrepræsentationens Repræsentantmøde i Odense i Sommeren 1885 blev det varmt anbefalet at støtte Bladet, dels ved at Foreningerne virkede for dets Udbredelse blandt Medlemmerne, dels ved at de ydede et mindre Tilskud hver een Gang for alle til Bladet. Paa Anmodning af Redaktør DAVIDSEN sendte Fællesrepræsentationen den 12. Oktober alle Lokalforeningerne en Opfordring til at støtte dette Organ for „Sammenhold og Fremskridt i Haandværk og Industri“ ved at yde et Tilskud paa ialt 1500 Kr.; for Haandværkerforeningens Vedkommende foresloges 50 Kr., og den gav dette Beløb samt tegnede Abonnement paa to Eksemplarer af Bladet. Imidlertid viste det sig, at Tilslutningen til Bladet ikke var saa stor, at det kunde staa paa egne Ben; det havde kun faaet knapt 1000 Holdere, og en Ansøgning om Tilskud af den Reiersenske Fond havde mødt Afslag. I Oktober 1886 sendte DAVIDSEN da en ny og denne Gang direkte Anmodning til Foreningerne om yderligere Støtte i Form af Tilskud; men denne Gang svarede Haandværkerforeningen for sin Part, at den ikke raadete over Midler til saadan Anvendelse. I 1888 flyttede DAVIDSEN Bladet til København; samme Aar sendte han forskellige Foreninger en Opfordring til at støtte Bladet ved en Aktietegning; Haandværkerforeningen i Aarhus spurgte den københavnske Forening, hvad den vilde gøre i den Anledning, idet den oplyste, at den selv havde ydet DAVIDSEN et Laan paa 100 Kr. og iøvrigt var villig til at samle Aktionærer og Abonnenter, hvis de øvrige Foreninger vilde være med; Københavnerne svarede, at man ikke fandt tilstrækkelig Anledning til at yde pekuniær Støtte til Bladet, end allerede sket var. Da DAVIDSEN imidlertid i Marts 1889 udsendte Indbydelser til Aktietegningen, lovede Haandværkerforeningen at fremlægge disse i Foreningens Lokaler og at anbefale Sagen paa Generalforsamlingen; den 1. Juni meddelte DAVIDSEN, at Aktietegningen var opgivet, da „det paa anden Maade er lykkedes mig at sikre Bladets Udgivelse fortsat uforandret“. Fra 1889 udkom Bladet to Gange ugentlig; men DAVIDSENS Evner svarede ikke til hans Vilje, og ligesom Bladet havde faaet andre Ejere, skiftede det saa ogsaa i 1890 Redaktør¹⁾.

Fra 1890 redigeredes Haandværkerbladet af ADOLF BAUER, redaktionelt

¹⁾ Bestyrelsen IV a: Trykte Cirkulærer af $\frac{12}{10}$ 1885 og $\frac{15}{10}$ 1886. — Forhandlingsprotokol 1876-91, 347, 403 fig., 436, 452 fig. — Kopibog 1885-96, Nr. 237 af $\frac{5}{11}$ 1885, Breve af $\frac{23}{8}$ 1888 og af $\frac{25}{3}$ 1889. — Bestyrelsen IV b: Breve af $\frac{9}{8}$ 1888 og $\frac{22}{3}$ og $\frac{1}{6}$ 1889. — C. Nyrop og Aage Solver: Fællesrepræsentationen for dansk Industri og Haandværk 1879-1929, 97.

absolut en Ændring til det bedre; men økonomisk stod Bladet fortsat svagt. Efter KASPAR ROSTRUPS Mening skyldtes det, at man ikke kunde lade Bladet udkomme som Dagblad. I 1890 var Haandværkerforeningens Formand efter Bemyndigelse med til at underskrive en Opfordring fra Formændene for forskellige københavnske Foreninger til at yde Bidrag til Bladets Opretholdelse; ligeledes indtraadte Formanden som Foreningens Delegerede i Bladets Repræsentantskab, og fortsat abonnerede Foreningen paa to Eksemplarer; da Bladets Nr. 86 for den 26. November 1890 indeholdt en Redegørelse for det nye Toldlovforslag, købte Haandværkerforeningen 100 Eksemplarer af dette Nr. til Fordeling til samtlige Medlemmer af Repræsentantskabet og til interesserede Medlemmer. I 1891 fik Foreningen efter Opfordring af Bladets Bestyrelse endnu en Delegeret i dets Repræsentantskab; Valget faldt paa ROSTRUP¹⁾.

I Begyndelsen af 1897 fik Foreningen en Henvendelse fra Redaktionen af Dagbladet „Tiden“; til yderligere frugtbringende Samarbejde mellem Københavns Borgere og Bladet havde dette besluttet at faa dannet et „Raad“, bestaaende af en Repræsentant for hver af de borgerlige Foreninger, og Redaktionen bad derfor Haandværkerforeningen sende en Delegeret til dette „Raad“; det fandt Foreningen dog ingen Grund til. Sidst i September samme Aar meddelte Formanden — KASPAR ROSTRUP — at Udgifveren af Bladet „Vort Land“ havde henvendt sig til ham med Tilbud om at gøre Bladet til Organ for Haandværkerforeningen; i et Møde mellem Bestyrelsen og Repræsentantskabets Formand blev dette Tilbud drøftet, og man vedtog at svare, at man vilde være glad for enhver Støtte, Bladet kunde yde Haandværkerforeningen og Standen, og at man vilde være rede til at meddele Bladet alle fornødne Oplysninger til dette Formaal, men at man ikke ansaa det for hensigtsmæssigt for Tiden, at Foreningen traadte i noget officielt Forhold til Bladet²⁾.

Paa Aprilgeneralforsamlingen i 1898 kom der nogen Utilfredshed til Orde over Haandværkerbladet. Skomagermester GELARDI klagede over, at Udvalget til Stormagasinerne Bekæmpelse kun havde haft liden Støtte hos Pressen. „Navnlig var han forbavset over, at Haandværkerbladet ikke med eet eneste Ord havde omtalt den Bevægelse, der var blevet inden for Haandværkerstanden om denne Sag. Han forstod i det Hele taget ikke dette Blad. Det prangede med Titlen „Haandværkerbladet“, men tog sig i Virkeligheden kun lidet af Standens Interesser. Han spurgte Bestyrelsen, om der fra dennes Side kan gøres noget for, at Bladet kan blive, hvad det burde være: et virkeligt Organ for Haandværkerstanden og dens Interesser“. Hertil svarede

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1876-91, 495, 526, 547.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1891-1902, 454, 507 flg.

ROSTRUP, at Haandværkerforeningen ingen direkte Indflydelse havde paa Bladets Ledelse; han var enig med GELARDI i, at det mere og mere viste sig nødvendigt, at Standen skaffede sig et bedre og fyldigere Organ for sine Interesser¹⁾. Fra Oktober 1900 begyndte Haandværkerbladet at udkomme tre Gange om Ugen, og samtidig blev Fællesrepræsentationens Sekretær JULIUS WULFF Medredaktør; det varede ikke et Aar; den 29. Juni 1901 udgik Bladets sidste Nr. Imidlertid blev der af en ret talrig Kreds af Haandværkere og Industridrivende oprettet et Dagblad „Samfundet“, og ved Overenskomst blev dette for en Tid Organ for Fællesrepræsentationen; men heller ikke denne Ordning bar Fremtiden i sig. Baade Fællesrepræsentationen og Haandværkerforeningen fik deres egne Medlemsorganer²⁾.

Svendeprøver og Svendemedaller 1880-82. Foreningen havde stadig Glæde af sin Virksomhed med Uddeling af Belønninger for fortrinligt udførte Svendeprøver, en Virksomhed, der stadig voksede i Betydning, efterhaanden som Interessen steg for de frivillige Svendeprøver.

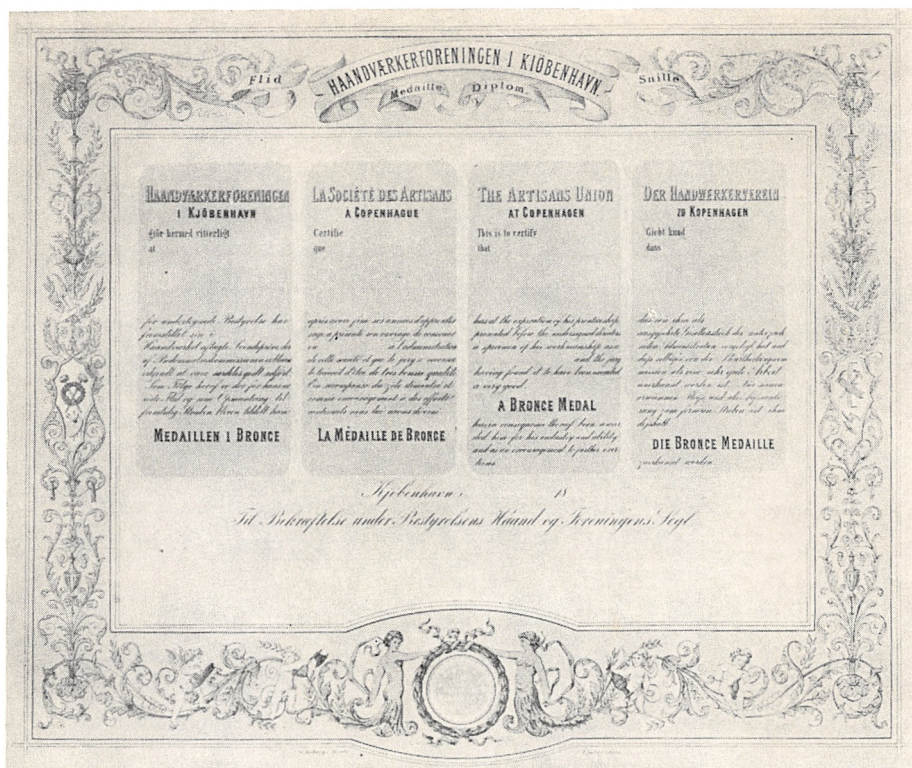
I Marts 1880 bad Fællesrepræsentationen Foreningen skaffe den Oplysninger om sit hele Forhold til de frivillige Svendeprøver, om Reglerne for at komme i Betragtning ved Uddelingen af Belønninger, om Reglerne for Tilsynet med Svendeprøverne og for deres Bedømmelse. „Af særlig Interesse vilde det dernæst være ved Tal at se oplyst for en passende Aarrække, helst for hvert enkelt Lav for sig, hvilken Afgang og Tilgang, der har været i de her omhandlede Svendeprøvers Aflæggelse, og navnlig vilde det være interessant om muligt at se disse Tal sammenstillet med Tallene paa de tvungne Prøver før Næringslovens Ikrafttræden“. Da disse sidste Spørgsmaal lettest kunde besvares af de enkelte Lav, bad Haandværkerforeningens Bestyrelse Repræsentantskabet tage sig af Sagen, og i April erklærede dette sig villigt til at samle Materiale for Tiden 1851-79. Repræsentantskabet indhentede derefter Oplysningerne hos hvert Lav for sig og hos Kommissionen til Bedømmelse af frivillige Svendeprøver³⁾.

Den 28. Juni kunde Bestyrelsen give Fællesrepræsentationen de ønskede Oplysninger. Man motiverede Indstiftelsen af Foreningens Svendemedaille med, at kun faa Svendeprøver var blevet aflagt, efter at Næringsloven havde gjort det til en frivillig Sag, saa en ekstra Opmuntring havde været nødvendig. Man gengav Regulativet af 1867 for Medailleuddelingen og oplyste,

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1891-1902, 556.

²⁾ C. Nyrop og Aage Sølvér: Fællesrepræsentationen for dansk Industri og Haandværk 1879-1929, 97 flg. — Forhandlingsprotokol 1891-1902, 654.

³⁾ Bestyrelsen III d: Breve Nr. 18, 20 og 50 af $\frac{13}{3}$, $\frac{15}{4}$ og $\frac{9}{6}$ 1880. — Kopibog 1880-84, Nr. 38 af $\frac{20}{3}$ 1880.

Medallediagram paa Dansk, Fransk, Engelsk og Tysk, tegnet af Litograf V. Søborg 1880.

at der indtil 1880 var uddelt 221 Sølv- og 263 Broncemedailler. Man vedlagde det fra Lavene og Svendeprovkommissionen indhentede statistiske Materiale i bearbejdet Form som en Oversigt og meddelte, at Tilsynet med og Bedømmelsen af Svendeprovkerne ved Lavene var ordnet saaledes, at 2 udmeldte Mestere kontrollerede og Oldermændene sammen med flere eller færre Mestere bedømte og antog Prøverne; for Svendeprovkommissionens Vedkommende vedlagde man dennes Regulativ. Fællesrepræsentationens Sekretær C. NYROP skulde bruge dette Materiale til en Statistik over Svendeprovker over hele Landet, men kunde ikke faa Tallene til at stemme med de officielle Tal i Magistratens Protokoller, og det opklaredes da, at Haandværkerforeningen naturligvis havde taget alle de privat i Lavene aflagte Svendeprovker med undtagen nogle enkelte fra mindre betydningsfulde Lav, som endnu ikke havde givet Oplysninger; til Gengæld havde man ikke taget Lærlingeforeningens Svendeprovker med¹⁾.

¹⁾ Kopibog 1880-84, Nr. 93 og 155 af ²⁸/₁₀ og ⁹/₁₂ 1880. — Bestyrelsen III d: Brev Nr. 96 af ²/₁₂ 1880.

I 1880 blev Foreningens Regulativ for Medailleuddelingen optrykt og sendt til Lavsoldermændene med en Følgeskrivelse, hvori Bedømmelseskomitéerne i de enkelte Lav blev anmodet om at paase, at kun virkelig fortrinligt Arbejde blev indstillet til Medaille. Efter Forslag af Skrædermester J. B. SCHILDER blev samme Aar et nyt Diplom knyttet til Medaillen; det var affattet paa tre fremmede Sprog, saa det kunde gøre Nytte som anbefaling i Udlandet, og var udført efter Tegning af Litograf V. SØBORG¹⁾. I 1881 skænkede Juveler PETER HERTZ Foreningen 1000 Kr. og bestemte, at Renterne deraf skulde tilfalde det bedste Svendestykke, dog mindst hvert tredie Aar en Guldsmedesvend, „naar nogen af disse har gjort sig værdig til Præmie“²⁾. I Begyndelsen af 1882 gav den Reiersenske Fond Tilsagn om, at det foreløbig som hidtil vilde støtte Foreningens Medailleuddeling med 600 Kr. om Aaret³⁾.

I August 1881 gentog Lærlingeforeningen sin Anmodning fra Oktober 1879 om, at Svende, der havde aflagt Prøve for dens Fagudvalg, kunde indstilles til Haandværkerforeningens Medailler; Haandværkerforeningen udbad sig Oplysning om, af hvem og hvorledes Svendeprøverne i Lærlingeforeningen kontrolleredes og bedømtes, og fik til Svar, at Prøverne i Regelen blev udført for Fagets Oldermænd og bedømt af tilkaldte faglige Repræsentanter; skete det ikke paa denne Maade, blev Prøven udført for eller kontrolleret af Fagets Repræsentant i Foreningen og derefter bedømt af denne Repræsentant i Forening med en eller flere tilkaldte Repræsentanter for Faget. Haandværkerforeningens Bestyrelse henviste Sagen til Repræsentantskabets Overvejelse, og dette anbefalede, at man bevilgede Andragendet under Forudsætning af, at Lærlingeforeningen blev underkastet de samme Betingelser, som i Medailleregulativet var fastsat for Prøverne i Lavene. Dette meddelte man den 2. November Lærlingeforeningen, som derefter takkede for den viste Imødekommenhed⁴⁾.

I Februar 1882 gjorde Hofmøbelfabrikant CHARLES HANSEN Foreningen opmærksom paa det uheldige i, at der hengik saa lang Tid mellem Snedkerlavets Bedømmelse af Møbelsnedkeres og Stolemageres Svendestykker og Haandværkerforeningens Bedømmelse af de samme Stykker. Det drejede sig ofte om kostbare Arbejder, som Mesteren, for hvis Regning de var udført,

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1876-91, 163, 170, 171, 173 fig., 183.

²⁾ Bestyrelsen IVa: Brev Nr. 19 af $\frac{2}{5}$ 1881. — Kopibog 1880-84, Nr. 138 af $\frac{20}{5}$ 1881. — Forhandlingsprotokol 1876-91, 190, 199.

³⁾ Forhandlingsprotokol 1876-91, 209.

⁴⁾ Bestyrelsen IVa: Breve Nr. 54, 64, 68 og 70 af $\frac{11}{8}$, $\frac{6}{10}$, $\frac{24}{10}$ og $\frac{9}{11}$ 1881. — Kopibog 1880-84, Nr. 222 og 240 af $\frac{5}{10}$ og $\frac{2}{11}$ 1881. — Forhandlingsprotokol 1876-91, 197, 203. — Det var Haandværkerforeningen selv, der i en Skrivelse af $\frac{14}{2}$ 1881 havde opfordret Lærlingeforeningen til at tage Sagen op paany, se Side 495.

af denne Grund ofte i længere Tid var afskaaret fra at afhænde; desuden tabte Møblerne ogsaa tit i Friskhed i Udseende, inden de naaede frem til Haandværkerforeningens Bedømmelse. Han henstillede derfor, at der i Fremtiden blev truffet „en anden Tidsordning“, og Haandværkerforeningen lovede en Bedring, da den selv havde været opmærksom paa Forholdet¹⁾.

Arbejdet for ensartede Svendepøver over hele Landet 1880-85. Naar Fællesrepræsentationen i 1880 havde bedt om Oplysninger om Haandværkerforeningens Virksomhed med Svendemedaille, skyldtes det, at der gennem denne Organisation var blevet taget et Arbejde op for at faa ensartede Forhold for hele Landet for Aflæggelse af Svendepøver. Der blev i Fællesrepræsentationen vedtaget en Resolution om, at man skulde arbejde for, at Pøverne alle skulde aflægges for de officielle Kommissioner. I Marts 1882 spurgte man Haandværkerforeningen – som de andre Foreninger – hvad den havde gjort for at faa dette Maal realiseret. Den sammenkaldte en Plenarforsamling, der besluttede at svare Fællesrepræsentationen, at der efter dens Mening ikke burde foretages noget for at opnaa en saadan Ordning i København, før Lærlingeloven var kommet, saa man kendte dens Bestemmelser om Svendepøverne, saa meget mindre som Haandværkerforeningen, lige siden den indstiftede sin Medaille, ogsaa havde givet den til Lærlinge, der havde aflagt Prøve for Lavenes Bedømmelseskommisioner, ja, for nylig ogsaa aabnet Adgang dertil for Lærlingeforeningens Svendepøver. Man havde sine stærke Tvivl om, at det for Københavns Vedkommende vilde være rigtigt at tage denne Funktion fra Lavene, og man ønskede nøje overvejet, om Følgen ikke vilde blive, at mange Lærlinge, som nu aflagde Prøve for Lavene, vilde lade være at gøre Svendestykke, og at Lærlinge, som aflagde Prøve for den officielle Kommission, „vilde indskrænke sig til at aflægge et Minimum af Svendepøve, saa at det store Antal gode og smagfulde Pøver, der nu aflægges, væsentlig vil formindskes“²⁾.

Kort efter, i April 1882, modtog Haandværkerforeningen gennem Fællesrepræsentationen en Forespørgsel fra Kobbmedemester CHR. HAAGENSEN i Nykøbing Falster; han vilde gerne vide, hvorledes Haandværkerforeningens Medaille saa ud, om den overlod andre Foreninger Eksemplarer til Belønning for gode Svendepøver og da til hvilken Pris, i benægtende Fald Oplysning om Omkostninger ved Skæring af Stempel og Prægning af Medaille. Bestyrelsen gav den fornødne Besked om Medaillens Størrelse, Udseende og medfølgende Diplom paa Dansk, Fransk, Tysk og Engelsk; den overlod ikke

¹⁾ Bestyrelsen IV a: Brev Nr. 27 af $13/2$ 1882. — Kopibog 1880-84, Nr. 49 af $28/2$ 1882.

²⁾ Kopibog 1880-84, Nr. 92 af $13/4$ 1882.

sin Medaille til andre, og dens egne Udgifter til Stempler havde i sin Tid været 640 Kr.; Prægning af en Medaille i Sølv kostede 10 Kr. Senere sendte Foreningen ham paa fornyet Anmodning Eksemplarer af sit Diplom for Sølv- og Broncemedaille samt af den officielle Svendeprovkommissions Svendebrev¹⁾.

Fællesrepræsentationen opfordrede i Midten af Januar 1883 de tilsluttede Foreninger til at underkaste de gældende Svendeprovregulativer en grundig Overvejelse og meddele den Resultatet, ledsaget af yderligere Oplysninger, bl. a. om Præmiering. Haandværkerforeningen kom i Februar for sit Vedkommende til den Anskuelse, at Regulativet af 6. August 1862 med Tillæg af 15. August 1864 for Svendeprovkommissionen i København i det Hele var meget heldig; dog burde der en mindre Ændring til af Hensyn til den tilstræbte Ensartethed for hele Landet: Skuemestrene skulde vælges af de lokale Industri- og Haandværkerforeninger, for Københavns Vedkommende af det paagældende Fags Mester- eller Lavsforening. Den sendte Fællesrepræsentationen Prøver paa forskellige Svendebreve — fra Svendeprovkommissionen, Smede-, Snedker-, Bødker- og Skræderlavet — og henviste iøvrigt til sine Oplysninger fra April 1882²⁾.

Nye Regulativer for Aflæggelse af Svendeprov blev approberet af Kongen den 30. September 1884. I flere Aar havde Fællesrepræsentationen stadig stærkere betonet Ønsket om, at der blev givet de lokale Industri- og Haandværkerforeninger Lejlighed til at faa Indflydelse paa Valget af de Haandværkere, der skulde fungere som Skuemestre ved de officielle Svendeprovkommissioner, og med stor Liberalitet var Regeringen kommet disse Ønsker i Møde. Til Gengæld formanede Fællesrepræsentationen i et Cirkulære af 24. Oktober Foreningerne til at agitere for, at Svendeprov nu blev aflagt i stigende Tal og kun for de officielle Kommissioner, da de private Bedømmelser nu maatte siges at være en Uting. De lokale Foreninger havde nu faaet betroet Valget af de officielle Kommissioners Skuemestre³⁾. I Novem-

¹⁾ Bestyrelsen IV a: Breve Nr. 35-36 af $14/4$ og $10/5$ 1882. — Forhandlingsprotokol 1876-91, 222. — Kopibog 1880-84, Nr. 97 og 124 af $24/4$ og $23/8$ 1882. — Det viste sig, at Interessen fra Haagensens Side var af højst privat Art. Foreningen i Nykøbing Falster havde hidtil selv uden Øvrighedens Bistand ordnet alt vedrørende Svendeprovverne; selv om man erkendte Betydningen af ensartede Regler og af de officielle Kommissioners Autoritet, var „der dog nogle, der fremdeles ser Sagen fra den fejlagtige Side, at de bortgiver noget af Foreningens Ære og Ret, eller at det er ydmygende at skulle behøve Magistratens Bistand“. Nu skulde hans egen Søn have Svendebrev efter at have bestaaet Prøve for en officiel Kommission, og derfor var Haagensen interesseret i Haandværkerforeningens Diplom, som han forvekslede med et Svendebrev.

²⁾ Kopibog 1880-84, Nr. 25 af $20/2$ 1883.

³⁾ Cirkulære af $24/10$ 1884 fra Fællesrepræsentationen (i Bestyrelsen IV a, aabenbart ikke journaliseret).

ber fik Haandværkerforeningen af Magistraten Opfordring til at vælge de to Mænd, den efter det nye Regulativ skulde sætte ind i Kommissionen for København, en teoretisk dannet Mand med Indsigt i Haandværksarbejde og en i Tegning kyndig Mand, og den bad Foreningen støtte Bestræbelserne for, at de enkelte Lav og Mesterforeninger, der ogsaa skulde have Repræsentanter i Kommissionen, lod deres private Bedømmelser bortfalde; i Januar 1885 vilde man antagelig kunne samle samtlige Kommissionsmedlemmer til en nærmere Drøftelse af Virksomheden, og der vilde da muligvis være Grund til ogsaa at behandle det fremtidige Forhold til Foreningens Medailleuddeling¹⁾. Haandværkerforeningen valgte som sine Medlemmer Professor J. V. DAHLERUP og Direktør PHILIP SCHOU²⁾. I Haandværkerforeningens nye Medailleregulativ af 18. Marts 1885 bestemtes det, at „de for den officielle Bedømmelseskommision indstillede Svendeprøver gives den Medaille, der af Kommissionen foreslaas, uden at Stykkerne behøver paany at bedømmes“, et Vidnesbyrd om, i hvor høj en Grad Haandværkerforeningen nu støttede den officielle Kommissions Autoritet³⁾.

Kort efter kunde Haandværkerforeningen se sin Medaillevirksomhed efterlynet Landet over. Den 28. Oktober 1885 sendte Fællesrepræsentationen et Cirkulære til alle de tilsluttede Haandværker- og Industriforeninger om Sagen, efter at dens Repræsentantmøde i Odense den 17. Juli i en Resolution havde udtalt sig for, at en Præmiering af fortrinlige Svendeprøver fandt Sted over hele Landet. Der skulde derfor nu indføres en Medaille, hvis For-side var ens for hele Danmark; det var nemlig Forsiden af Haandværkerforeningens Medaille, idet Haandværkerforeningen velvilligt havde stillet sit Stempel til Raadighed; Bagsiden skulde være delvis blank, idet der skulde være Plads til Indgraving af den lokale Forenings og den paagældende Svends Navn, og Stemplet til denne Side vilde Fællesrepræsentationen bcoste. Uddelingerne skulde foretages af de officielle Svendeprøvekommissioner, men Fremstillingen af Medaillerne betales af de lokale Foreninger⁴⁾.

Foreningens Medailleuddelinger 1883-1900. I 1885 fik Haandværkerforeningen en Forespørgsel fra Søsterforeningen i Lund, Fabriks- och Handverks-

¹⁾ Bestyrelsen IV a: Brev af 20/11 1884.

²⁾ Kopibog 1880-84, Nr. 193-94 af 17/12 1884. — Bestyrelsen IV a: Breve af 20/12 1884. — Kopibog 1879 og 1884, Nr. 205 af 22/12 1884. — I Marts 1885 meddelte man Magistraten, at man havde formaaet Professor Vilh. V. Petersen og Løjtnant J. E. Gnutzmann til at være Suppleanter (Kopibog 1885-96, Nr. 48 af 18/3 1885).

³⁾ Regulativ af 18/3 1885. — Bauer, 160.

⁴⁾ Bestyrelsen IV a: Cirkulære af 28/10 1885. — 11 Foreninger havde endnu i 1885 erklæret at ville benytte denne Medaille (Bauer, 160).

Det nu brugte Medallediplom, tegnet af Professor Hans Tegner 1900.

föreningen, om Udseendet af Foreningens „Svendebrev“; den københavnske Forening sendte naturligvis de ønskede Oplysninger, idet den redegjorde for Forskellen mellem Svendebrev og Diplom; ogsaa et Eksemplar af Bronze-medailen fulgte med Svaret til Lund¹⁾.

Hidtil havde Foreningen faaet sine Medailler præget hos Sølvvarefabrikant V. CHRISTESEN; men fra 1889 skiftede man Leverandør. Guldsmed DRAGSTED havde tilbudt at levere Medaillerne et Par Kroner billigere, og det gav Anledning til, at man tog Leveringsspørgsmaalet op med det Resultat, at den kongelige Mønt fik Arbejdet overdraget med Finansministeriets Billigelse. Fra CHRISTESEN fik man et bittert Brev, da man paa en noget hensynsløs Maade beordrede ham til at udlevere Stemplerne; han hævdede, at han i sin Tid havde leveret disse for halv Pris under Forudsætning af, at han skulde præge Medaillerne. I 1895 fornyede DRAGSTED sit Tilbud, men Foreningen fastholdt, at Medaillerne skulde leveres fra den kongelige Mønt som i de senere Aar²⁾.

Murermester C. LICHT havde i Begyndelsen af 1890 henstillet til Bestyrelsen, at den skulde formaa nogle af de større Blade til at optage et udførligt Referat af Uddelingshøjtideligheden og især til at gengive en Fortegnelse over de præmierede Svende; Bestyrelsen svarede ham, at dette jo i Regelen skete, „men undertiden og navnlig ved Juletid er Bladenes Stofmængde saa overvældende“, at Bestyrelsens Bestræbelser for et fyldigt Referat ikke altid lykkedes³⁾.

I 1897 indførte Haandværkerforeningen i Forbindelse med Medailleuddelingen en ny Institution, som skulde vise sig at være af videre Betydning. I Bestyrelsesmødet den 24. April udtalte Formanden, at man burde tilstræbe at faa Foraarsuddelingen fastlagt til den 20. Maj, da man paa denne Dag kunde fejre 30-Aarsdagen for den første Medailleuddeling. Man enedes hurtigt om at give denne Dag et festligere Præg end sædvanlig og at sende Indbydelser til Borgmester H. N. HANSEN, til Foreningens Delegerede i Svendepøvekommissionen, til Administratorerne for den Reiersenske Fond, til Formændene for Industriforeningen, Arbejderforeningen af 1860, Lærlingeforeningen, Rejsestipendieforeningen, Fællesrepræsentationen, til Pressen, Legat-

¹⁾ Bestyrelsen IV a: Breve af $\frac{7}{11}$ og $\frac{17}{11}$ 1885. — Kopibog 1885-96, Nr. 238 af $\frac{14}{11}$ 1885.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1876-91, 434, 448, 450. — Forhandlingsprotokol 1891-1902, 269, 280. — Kopibog 1885-96, Breve af $\frac{15}{3}$, $\frac{25}{3}$, $\frac{4}{5}$ 1889 og $\frac{18}{1}$ 1890 samt $\frac{6}{4}$ 1895. — Bestyrelsen IV b: Breve af $\frac{20}{3}$ og $\frac{14}{5}$ 1889. — Kopibogen udviser den Pudsighed, at samme Dag $\frac{6}{4}$ 1895, som man gav Afslag paa Dragstedes Tilbud, „da vi har Beholdning af Medailler for mere end eet Aar“, udbad man sig leveret fra den kongelige Mønt 150 Sølv- og 100 Bronze-medaille!

³⁾ Forhandlingsprotokol 1876-91, 485. — Kopibog 1885-96, Brev af $\frac{29}{1}$ 1890.

stifteren Guldsmed JACOB HERTZ, Æresmedlemmet Bagermester LICHTENBERG og andre. Vigtigere var, at man – ligeledes efter ROSTRUPS Forslag – besluttede, at der i Tilslutning til Medailleuddelingen skulde holdes en Udstilling af ældre og nyere præmierede Svendestykker, og at denne Udstilling skulde være tilgængelig i nogle Dage. Det blev en Succes. Paa Uddelingsdagen var Salen „festligt smykket med forskellige Lavsbannere og med en Opstilling af Planter og Træer, midt i hvilken LASENIUS KRAMPS Buste var anbragt“. ROSTRUP bød Velkommen og holdt et lille Foredrag om Haandværkerforeningens Historie og om, hvad der havde givet Anledning til Medailleinstitutionens Tilblivelse; ved den første Uddeling var 3 Svende blevet belønnet, medens der denne Dag var ikke færre end 101. Udstillingen var aaben i 5 Dage og omfattede mange smukke Stykker; for en Sikkerheds Skyld havde man brandforsikret dem og Lavsbannerne for 30.000 Kr. Mange aflagde Udstillingen Besøg; især de to sidste Dage blev den besøgt af mange unge Svende og Lærlinge. Saa vellykket havde det været, at man besluttede for Fremtiden at arrangere noget lignende een Gang aarlig, i Sommertiden, naar Lokalerne var til Disposition. Ogsaa næste Aar var Udstillingen stærkt besøgt¹⁾.

I 1883 blev en Bogbindermester fornærmet, da hans Svend kun fik Bronce-medaille; i en Skrivelse meddelte han, at Svenden ikke ønskede at modtage denne Belønning, og at han selv var forundret over dette Udfald af Bedømmelsen, da han mente, at Lavet havde indstillet Svenden til Sølvmedaille. Man svarede ham, at Lavet ikke kunde indstille til en bestemt Belønning og heller ikke havde gjort det, og at Bogbinderlavets Oldermænd havde sanktioneret Bedømmelsesudvalgets Kendelse; man skrev ogsaa til Svenden, om det var rigtigt, at han ikke ønskede Broncemedaillen²⁾. I 1885 opdagede man, at en Malersvend, der ikke var blevet indstillet til Medaille af Svendeprøvekommissionen, kort efter var blevet indstillet af Lærlingeforeningen; man bad naturligvis Lærlingeforeningen om en Forklaring i den Anledning. I 1890 led Lærlingeforeningen den Tort, at Bedømmelsesudvalget kasserede dens Indstilling af en Gørtlersvends Svendestykke, og samme Aar gav man Afslag paa en Anmodning fra Skomagerlavets Oldermænd; han vilde have Indstillingsret for Skomagernes Fagskole for Elever, der havde aflagt Afgangsprøve ved Skolen, uanset, at de tidligere havde aflagt Svendeprøve i Provinsen; i sit Svar bad Foreningen samtidig Oldermændene overveje, om det ikke var betimeligt, at Skomagerlavet indordnede sine Svendeprøver

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1891-1902, 470, 480 flg., 482 flg., 487, 488, 489 flg., 491, 582.

²⁾ Bestyrelsen IV a: Brev af ²³/₁₁ 1883. — Forhandlingsprotokol 1876-91, 265. — Kopibog 1880-84, Nr. 244 og 245 af ⁵/₁₂ og ⁶/₁₂ 1883.

under den officielle Svendeprovkommission. I 1898 spurgte Smedemesterforeningen, om et Arbejde af en Smedesvend – en haandsmedet Bordlampe – kunde indstilles til Medaille, skønt det ikke var udført i Overensstemmelse med Tegningen; det var et fortrinligt udført Arbejde, men efter Mesterens Ordre gjort $\frac{1}{4}$ Tomme for højt; Svaret lød, at hvor beklageligt det end var for Svenden, kunde hans Svendestykke ikke indstilles. Aaret efter skete der en beklagelig Fejltagelse fra Svendeprovkommissionens Side; af to Tømrerlæringer med samme Efternavn blev den forkerte indstillet til Medaille, saa Fejlen bagefter maatte redresseres. Forøvrigt blev man i 1899 i Haandværkerforeningen betænkelig ved det stigende Antal Indstillinger og drøftede, om man ikke i et Cirkulære til Lavene skulde betone, at kun virkelig fortrinligt udførte Svendestykker kunde indstilles¹⁾.

I 1897 fik Næstved Industriforening Tilladelse til at benytte Rammen fra Haandværkerforeningens Medaillediplom til sit eget Diplom, og i 1899 fik Vejle Haandværkerforening efter Anmodning et Eksemplar af Diplomet tilstillet. I 1898 var iøvrigt Beholdningen af Diplomer opbrugt, og en kort Tid fik de belønnede Svende udleveret et midlertidigt Diplom, idet man havde besluttet at faa tegnet et nyt af Professor HANS TEGNER, og det blev først færdigt i 1900²⁾.

Direktør PHILIP SCHOU meddelte i 1889, at han ikke mere saa sig i Stand til at være Haandværkerforeningens Delegerede i Svendeprovkommissionen; i hans Sted valgtes Stadsbygmester BÖNECKE, der derefter fungerede sammen med Professor DAHLERUP i de følgende Aar. I 1898 anmodede Fællesrepræsentationen om Haandværkerforeningens Medvirkning til at faa opgivet Antallet af samtlige Svendeprover, der i København aarligt blev aflagt uden om den officielle Kommission. I 1900 blev det Hertz'ske Svendelegat forøget med 1000 Kr. af Sølvvarefabrikant JACOB HERTZ³⁾.

Lærlingesagen. Arbejderforeningen af 1860 indbød i 1880 til et Diskussionsmøde den 17. December om Aftenen om det Forslag til en Lærlingelov, som var blevet forelagt Landstinget; Tømrermester H. H. KAYSER, som var Landstingsmand, skulde indlede, og blandt de indbudte var ogsaa Haandværkerforeningens Bestyrelse. Den mødte imidlertid ikke til dette og de følgende Møder om Lærlingesagen, og i nogle Avisartikler i Dagstelegrafien, Nationaltidende og Arbejderbladet blev den stærkt dadlet for denne Mangel

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1876-91, 319, 489, 514. — Forhandlingsprotokol 1891-1902, 563, 613, 643.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1891-1902, 461, 595, 596 fig., 637, 653.

³⁾ Forhandlingsprotokol 1876-91, 455 fig., 462 fig. — Forhandlingsprotokol 1891-1902, 536, 653.

paa Interesse for Sagen. I et Brev af 7. Februar 1881 fralagde Formanden for Lærlingeforeningen, Kaptajn L. LARSEN, sig enhver Andel i dette Forfatterskab, da han havde erfaret, at Medlemmer af Haandværkerforeningen og dens Bestyrelse var af den Anskuelse, at han stod bag dem; han kunde endvidere erklære, at Forfatteren heller ikke var Medlem af Lærlingeforeningen eller dens Bestyrelse, og udtalte Ønsket om, at hans Erklæring vilde bidrage til at vedligeholde det gode Forhold mellem de to Foreninger. I sit Svar forsikrede Haandværkerforeningen, at den var besjælet af Ønsket om Samarbejde med Lærlingeforeningen¹⁾.

Da Lærlingeforeningen i Efteraaret 1882 havde faaet opført sit Lærlingeplejehjem i Nørresøgade, indbød den Haandværkerforenings Medlemmer til at tage det i Øjesyn. I 1885 skete der det uheldige, at begge Foreninger fastsatte deres ordinære Generalforsamling til samme Dag, den 29. April; Lærlingeforeningen spurgte, om Haandværkerforeningen ikke kunde ændre Datoen for sin Generalforsamling, da den selv havde alle sine Tryksager m. v. færdige, og mange Haandværkere var jo Medlem af begge Foreninger. Svaret lød, at heller ikke Haandværkerforeningen kunde ændre Dato, da Festsalen ikke var disponibel nogen anden Dag i Ugen, men at det vilde være ønskeligt, at man for Fremtiden i rette Tid forhandlede om Dato for Generalforsamlinger, Sommerudflugter m. v. for at undgaa „de Kollisioner, som i saa Henseende jævnlige har fundet Sted“. I disse Aar blev det iøvrigt Skik, at Haandværkerforenings Formand var indbudt til Lærlingeforenings aarlige Stiftelsesfester, ligesom Lærlingeforenings Formand var indbudt til Haandværkerforenings²⁾.

Den nye Lærlingelov kom den 30. Marts 1889. Allerede kort Tid efter

¹⁾ Bestyrelsen III d: Brev Nr. 81 af ¹³/₁₂ 1880. — Bestyrelsen IV a: Brev Nr. 8 af ⁷/₂ 1881. — Forhandlingsprotokol 1876-91, 177 flg. — Kopibog 1880-84, Nr. 15 af ¹⁴/₂ 1881. — Det hed i Haandværkerforenings Svar endvidere: „Forsaavidt De maatte ønske Sagen angaaende de af Deres Forening antagne Lærlinges Deltagelse i Uddelingen af Haandværkerforenings Medaille for fortrinligt udførte Svendepøver, hvorom De under 2. Oktbr. 1879 henvendte Dem til Bestyrelsen, genoptagen, skal man med Glæde forelægge denne Sag for Foreningens Repræsentantskab og gøre sit til at faa de i den Anledning nødvendige Statutforandringer gennemført“ (se herom Side 487). Lærlingeforeningen svarede ¹⁹/₂, at dette Spørgsmaal vilde den stille i Bero, da den Lærlingelov, som for Tiden var under Behandling i Landstinget, muligvis vilde medføre en fuldstændig Forandring m. H. t. Svendepøverne (Bestyrelsen IV a: Brev Nr. 11 af ¹⁹/₂ 1881).

²⁾ Bestyrelsen IV a: Breve af ³⁰/₁₀ 1882 og ¹³/₄ 1885. — Kopibog 1880-84, Nr. 250 af ¹¹/₁₁ 1882. — Forhandlingsprotokol 1876-91, 302, 516. — Kopibog 1885-96, Nr. 62 af ¹⁸/₄ 1885. — Forhandlingsprotokol 1891-1902, 49, 125, 238, 324, 423, 517, 646, 650. — Ved Lærlingeforeningens 25-Aars Jubilæum i 1899 bevilgede Haandværkerforeningen en Gave til 50 Kr. til Foreningens Stifter, Malermester Schønning, og den modtog selv fra den jubilerende Forening nogle Eksemplarer af dets Festskrift.

sendte Lærlingeforeningen til Indenrigsministeriet et Andragende om, at der maatte blive dispenseret fra Lovens § 4, der fastsatte det Vederlag for en Lærlings Arbejde, som skulde indeholdes i Kontrakten mellem Mester og Lærling. Ministeriet bad Københavns Magistrat om en Udtalelse om Sagen, og den 8. November 1890 afæskede Magistraten Haandværkerforeningen dens Mening om Spørgsmaalet. I et Plenarmøde den 14. November opfordrede Bestyrelsen Repræsentantskabet til hver for sig at drøfte Sagen med deres Lavs Bestyrelser og derefter inden 14 Dage indsende deres Betænkninger til Haandværkerforeningen. Paa Grundlag af det indkomne Materiale sendte Foreningen sit Svar til Magistraten den 19. December. Naar Magistraten havde hævdet, at Lovens § 4 havde til Hensigt at gennemføre en Bestemt-
 hed i Vederlagets Fastsættelse, maatte Bestyrelsens Flertal og Lavenes Repræsentanter bestride, at noget saadant var udtrykt i Loven; der forlangtes kun, at der i Kontrakten skulde staa, hvorvidt der i Stedet for Logi, Føde og Klæder m. v. skulde gives et Vederlag i Penge, og i saa Fald hvorledes dette skulde udbetales; derimod var der fuld Frihed i dette sidste Tilfælde til at træffe en hvilkenksomhelst Aftale om Størrelse, Form m. v. af dette Pengevederlag. Det var ogsaa heldigt, at der var en saadan Frihed, da Vederlag kunde ydes paa saa mange Maader (forkortet Læretid, Fritagelse for visse Arbejdsydelser), og da der jo ogsaa kunde være Tale om, at der skulde betales for Lærlingens Uddannelse. Man henstillede derfor til Magistraten, at den, som det skete i andre Kommuner, forsynede Lærlingekontrakter med Paa-
 tegning om, at de var i Overensstemmelse med Loven, naar de bestemte, at Vederlag skulde ydes og hvorledes, selvom de intet bestemte om dets Størrelse. Som Svar paa en Henstilling fra Magistraten om en Ordning af Lærlingelønnen i sin Helhed fraraadede Haandværkerforeningen Forsøg her-
 paa gennem Lovbestemmelser, da det kunde bevirke, at man i visse Fag ikke vilde antage Lærlinge, men vilde gerne medvirke til, at Regler i den Retning blev gennemført ad Frivillighedens Vej; den gjorde i denne Henseende Rede for Forholdene i nogle Fag¹⁾.

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1876-91, 520, 528, 529. — De indkomne Besvarelser fra 11 Lav findes i Bestyrelsen IV b. — Kopibog 1885-96, Brev af 1⁹/₁₂ 1890. — Det hedder i Svaret til Magistraten bl. a.: „Med Hensyn til den højtærede Magistrats Henstilling angaaende Ordningen af Lærlingelønnen i sin Helhed, skal man tillade sig at bemærke, at det vistnok for de fleste Haandværksfags Vedkommende er saa eller i alt Fald let vil kunne gennemføres, at Lærlingen erholder en fast bestemt ugentlig Løn i stigende Skala samtidig med, at der for at opmuntre til Flid og Agtpaaagivenhed ofte gennem Akkord i de senere Aar af Læretiden eller paa anden Maade ydes Lærlingen en Tillægspræmie. Dog vil Lønnen sikkert ikke kunne ansættes saaledes, at Lærlingen allerede i de første Aar kan faa saa meget, „som der med Føje kunde kræves til hans Eksistens“, da Lærlingen selvfølgelig i disse Aar gør meget ringe Nytte; det maa vel ogsaa anses for naturligt, at den, der ønsker

To Dage før Haandværkerforeningen afsendte dette Svar, havde den drøftet et Cirkulære fra Lærlingeforeningen om at faa Mangler i Lærlingeloven afhjulpet ved, at man efter at have indsamlet Oplysninger fra København og Provinsen om Ulemperne i Forholdet mellem Mester og Lærling foretog en Henvendelse til Regering og Rigsdag; det blev henvist til Behandling i Repræsentantskabet. I Februar 1891 indledede ROSTRUP en Diskussion om Lærlingesagen og dennes Forbindelse med Fagskolespørgsmaalet. Den 16.

at lære et Haandværk, i alt Fald i de første Aar maa ofre noget for denne Uddannelse, ligesom vistnok Udsigten til en højere Løn i de senere Aar vil knytte Lærlingen fastere til Læren og virke som en Spore til større Flid. En ugentlig Løn i stigende Skala finder saaledes eksempelvis Sted hos Snedkere, Drejere, tildels Malere, Bødkere, Rebslagere, Buntmagere, Bogbindere, Barberere og Bagere; men næsten overalt er Ugelønnen ringe de første Aar. Rebslagerne danner dog en Undtagelse i saa Henseende, idet en Lærling her begynder med en Dagløn af 1 Kr. En Del af disse Fag, navnlig saadanne, hvor Svendene næsten udelukkende arbejder i Akkord, betaler ogsaa Lærlingene i Akkord i de senere Aar af Læretiden og anbefaler varmt denne Lønningsmaade som værdifuld for Lærlingens Fremtid, idet han herigennem ansføres til at arbejde hurtigt. Medens altsaa en stor Del Fag har en bestemt ugentlig Løn, er der enkelte Fag, som uagtet de sympatiserer med den humane Tanke, der ligger til Grund for Ønsket om en bestemt Løn, dog formener, at i Følge den hele Arbejdsmaade i vedkommende Fag vil det være uigennemførligt at bestemme Lærlingelønnen paa anden Maade end den, der nu finder Sted, nemlig som en rigeligere Betaling i den Tid, der arbejdes, medens der intet betales i den Tid, Arbejdet maa hvile. Dette er navnlig Tilfældet for Mureres og Tømreres Vedkommende. Murerne, der intet Værkstedsarbejde har, og hvis Arbejde ofte i lange Tider om Vinteren afbrydes, mener ikke, at Lærlingens Løn lader sig fastsætte anderledes end som en Løn for hver virkelig Arbejdsdag, der udbetales een Gang ugentlig, og de mener ogsaa, at det er rigtigt allerede at vænne Lærlingen til ved at spare af den større Fortjeneste om Sommeren at væbne sig mod Vinterens Arbejdsløshed. Tømrernes Lærlinge arbejder sammen med Svendene og i disses Akkord; Lønnen, der beregnes med fra 50 Øre til 150 Øre daglig, fradrages Svendenes Akkord; men der kan intet yderligere fradrages, og Mesteren har saaledes selv i den Tid, der arbejdes, ingen Indtægt af Lærlingen og vilde lide et positivt Tab, hvis han skulde lønne ham i den arbejdsløse Tid. Smede og Maskinfabrikanter giver stundom en Dagløn fra 5-7 à 9 Øre pr. Time i de første Aar, men hævder iøvrigt, at Forholdene inden for Faget er af saa forskellig Natur, at man maa forbeholde sig fuld Frihed i Henseende til Lønnens Bestemmelse. Idet vi sluttelig bemærker, at det for Københavns Vedkommende er saa, at der i adskillige Fag ikke længere uddannes Lærlinge, og i andre Fag Antallet af Lærlinge er i stærk Tilbagegang, skal vi tillige fremhæve, at det i enkelte af de fra Lavene modtagne Skrivelser er udtalt, at et Paabud om en bestemt Løn rimeligvis vilde føre til, at man ikke mere antog Lærlinge, ligesom det for Barbereres Vedkommende er udtalt — hvad iøvrigt ikke direkte vedrører denne Sag — at den for Lærlinge i §§ 7 og 8 fastsatte Arbejdstid i Forbindelse med Fagets almindelige Arbejdstid vistnok vil gøre Benyttelse af Lærlinge umulig“. Murrermester Ette havde, meddelte man til Slut, ikke kunnet slutte sig til Bestyrelsens Flertals Opfattelse af Forstaelsen af § 4, uden at han dog havde fundet Anledning til at præcisere sin Forstaelse, da „Magistratens Henvendelse formentlig ikke tilsigter en Udtalelse om Lovens Fortolkning, men om Haandværksstandens Ønsker med Hensyn til den bedste Ordning af Lønningsforholdet“; han mente, man burde tilstræbe den størst mulige Tydelighed ved Kontrakternes Oprettelse.

Februar samme Aar resolverede Indenrigsministeriet i Spørgsmaalet om Anvendelsen af Lovens § 4 ved Fastsættelse af Lærlingelønnen; den 26. Februar fremsendte Magistraten en Genpart af Resolutionen til Foreningen¹⁾.

Haandværkerundervisning. Fagskoler. De rejsende Haandværkssvende. I 1882 spurgte Fællesrepræsentationen i et Cirkulære Lokalforeningerne: „Er det rigtigt at optage levende Sprog (og da hvilket eller hvilke) som obligatorisk Undervisningsfag i de tekniske Skoler?“ Herpaa svarede i April Haandværkerforeningen, at det mente den ikke, man burde, „da den Tid, som maatte afses hertil, sikkert i Almindelighed vil kunne anvendes paa en for Elevens Udvikling mere nyttig og heldbringende Maade“²⁾. I 1891 søgte Bestyrelsen for Urmagerlavet og Urmagerforeningen af 7. April 1875 Haandværkerforeningen om nogen Støtte til den danske Urmagerskole; Foreningen udtalte sin Anerkendelse af den Maade, hvorpaa Urmagerlavet „under de nuværende vanskelige Forhold“ stræbte for Oplærelsen af de unge, men beklagede, at Foreningen ikke raadede over Midler – ved Legater eller paa anden Maade – til at støtte Skolen een Gang for alle eller ved aarlige Understøttelser; den henviste til de forskellige Institutioner, der netop havde til Opgave at fremme dansk Haandværk og Industri ved pekuniær Støtte³⁾. To Aar senere gav den denne Fagskole en varm anbefaling, da den søgte Støtte af de Spannerske Legater⁴⁾.

I Maj 1896 var Haandværkerforeningens samlede Bestyrelse og nogle af Oldermændene indbudt til et Møde i Industriforeningen om Fagskolespørgsmaalet, som begyndte at blive brændende i disse Aar. Aaret efter ønskede Foreningen, at dette Spørgsmaal blev gjort til Genstand for Forhandling paa det skandinaviske Industrimøde i Stockholm i Juli. Da ROSTRUP kom hjem fra dette Møde, fandt han en Indbydelse fra Bestyrelsen for Garmestrenes Fagskole til at tage Elevarbejderne i Øjesyn, som hans Fraværelse havde hindret ham i at modtage; om Efteraaret gav han denne Fagskole sin anbefaling, da den søgte om et Statstilskud paa 500 Kr.⁵⁾.

Fra 1876 til sin Død i 1888 var J. CORTSEN Foreningens Delegerede i Teknisk Skoles Bestyrelse; derefter indtog C. LICHTENBERG denne Plads, til han i Efteraaret 1896 ønskede at fratræde og erstattedes med ROSTRUP. Til Teknisk Selskabs Jubilæum i Efteraaret 1893 lod Haandværkerforeningen udføre en smuk, kalligraferet Adresse, udført af Litograf HARALD JENSEN,

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1876-91, 530, 536, 539.

²⁾ Kopibog 1880-84, Nr. 92 af 1³/₄ 1882.

³⁾ Forhandlingsprotokol 1876-91, 540. — Kopibog 1885-96, Brev af 1⁹/₃ 1891.

⁴⁾ Forhandlingsprotokol 1891-1902, 88, 90. — Kopibog 1885-96, Brev af 2¹/₆ 1893.

⁵⁾ Forhandlingsprotokol 1891-1902, 390, 482, 497, 520.

og indlagt i Mappe, udført af Bogbinder IMM. PETERSEN; med Adressen fulgte en Sølvmedaille, i 13 Eksemplarer, et til Selskabet og et til hver af de 12 Bestyrelsesmedlemmer; et Eksempplar i Sølv og et i Bronze blev henlagt i Foreningens eget Pengeskab; denne Medaille var uden Udgift stillet

Rejsende Haandværkssvende (Tømrersvende).

til Haandværkerforeningens Raadighed af Guldsmed DRAGSTED. I 1898 bad Teknisk Selskab om Haandværkerforeningens Ytringer i Anledning af, at forskellige Foreninger i Jernindustrien havde anmodet om en Forandring i Skolens Undervisningstid; Foreningen lod Sagen gaa videre til Oldermændene i Repræsentantskabet¹⁾.

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1876-91, 423. — Forhandlingsprotokol 1891-1902, 116, 119, 419, 480, 561, 580, 632. — Forsiden af Medaillen til det tekniske Selskab viser en Engel, støttet til en Søjle og betragtede en Tegning; i Omskriften læses: „Aanden vælger, Haanden virker“.

I 1896 vilde Kursusbestyrer TH. ALSTRUP have Haandværkerforeningen til at interessere sig for hans Kursus til Haandværkeres merkantile Uddannelse; men Foreningen svarede afvisende. I 1899 spurgte Magistraten den om dens Mening i Anledning af, at Haandværkerskolen af 1859 søgte om et aarligt Statstilskud paa 500 Kr.; i dette Tilfælde blev det overladt til Næstformanden at søge Oplysninger og svare Magistraten¹⁾. Endelig kan nævnes, at man i 1898 fik en Henvendelse om at yde unge Islændinge, der kom til København for at uddanne sig som Haandværkere, nogen Støtte paa en eller anden Maade; man lovede ved Lejlighed at forelægge Sagen for Repræsentantskabet²⁾.

De rejsende Haandværkssvende blev et aktuelt Spørgsmaal i disse Aar. En Forordning af 10. December 1828 havde paabudt, at disse Svende skulde være forsynet med en Vandrebog til Forevisning for hver Købstads Politi, en meget naturlig Foranstaltning paa en Tid, hvor enhver Rejsende skulde være forsynet med Politipas, men nu, da denne Regel alene gjaldt for Svendene, følt som noget nedværdigende. Straks efter sin Dannelse tog Fællesrepræsentationen fat paa dette Spørgsmaal; den besluttede at faa oprettet en Understøttelseskasse for rejsende Haandværkssvende, og Sagen drøftedes i den Anledning ogsaa i Haandværkerforeningen i 1881 og 1882. Fællesrepræsentationen nedsatte et Udvalg til Behandling af Sagen — CARL R. ERTE var med i dette Udvalg — og der blev udarbejdet Udkast til Understøttelseskassen og til en Rejsebog for Haandværkssvende; senere tog Fællesrepræsentationens Bestyrelse Sagen i sin egen Haand, og i 1884 sendte den Lokalforeningerne et trykt Cirkulære med Opfordring til at udtale sig om Pasviseringstvungen for Haandværkssvendene. Resultatet af disse Bestræbelser blev, at der rundt om i Købstæderne blev dannet saakaldte Rejseforeninger, ved hvis Hjælp Vagabonderne kunde udskilles fra de hæderlige rejsende Svende, og at Justitsministeriet den 16. December 1886 gik ind paa at hæve Vandrebogs- og Viseringspligten for de Svende, der var Medlemmer af „Haandværkssvendenes Rejseforeninger“, der senere under Navn af „Haandværkssvendenes Rejse- og Sygeforeninger“ væsentlig udvidede deres Virksomhed og hertil fra 1890 fik Statsstøtte³⁾.

Da disse Foreninger dannedes, omfattede den livlige Bevægelse, der bar dem frem, ogsaa Oprettelsen af Svendehjem; næsten hver By fik sit, og Fællesrepræsentationens københavnske Afdeling gjorde i 1881 og 1883 forgæves

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1891-1902, 399, 642 flg. — Kopibog 1885-96, Brev af 16/7 1896.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1891-1902, 590.

³⁾ Kopibog 1880-84, Nr. 117-18 af 2/4 1881, Nr. 75, 76, 78 af 20/3, 20/3 og 24/3 1882, Nr. 25 af 20/2 1883. — Trykt Cirkulære af 2/12 1884. — C. Nyrop og Aage Sølvér: Fællesrepræsentationen for dansk Industri og Haandværk 1879-1929, 83.

Forsøg paa at faa et Svendehjem oprettet i Hovedstaden. I Juli 1887 rejste Afdelingen paany Spørgsmaalet, og da den i Oktober spurgte Haandværkerforeningen om dens Stilling til Sagen, svarede Foreningen, at den vilde deltage i de foreløbige Udgifter ved Oprettelsen med en Garanti paa 250 Kr.; heller ikke denne Gang blev Planen realiseret, og da i Begyndelsen af 1893 Formanden for Lærlingeforeningen vilde have Haandværkerforeningens Formand med til sammen med Formændene for en Række andre Foreninger at andrage Justitsministeren om, at det vordende Svendehjem fik Andel i Lotterioverskudet, vilde Haandværkerforeningen ikke være med for Konkvensernes Skyld, da et Svendehjem efter dens Opfattelse ikke kunde siges at have almen Interesse¹⁾).

Organiseringen af Arbejdsgiverne. Ved Haandværkerforeningens Jubilæum i 1915 skrev C. A. CLEMMENSEN i Foreningens Festskrift: „For det organisatoriske Arbejde blandt Arbejdsgiverne i Landets Hovedstad har Haandværkerforeningen haft sin uvurderlige Betydning derved, at den gennem saa mange Aar har holdt sammen paa Lavene. Da Kravet om Mesterorganisation for Alvor meldte sig, havde man her paa Forhaand et Knippe af Foreninger, som i Fællig havde taget de gode og de onde Tider. Man kan sige, at Haandværkerforeningen oprindelig netop blev stiftet til Bevarelse af Fagorganisationen“²⁾).

I Halvfemserne blev Organisationsspørgsmaalet brændende og var allerede tidligt paa Dagsordenen i Haandværkerforeningen³⁾. Paa et Repræsentantskabsmøde i November 1890 spurgte Skræderlavets Delegerede, Skræder-

¹⁾ Bestyrelsen IV b: Brev af ²⁷/₁₀ 1887. — Forhandlingsprotokol 1876-91, 370. — Kopibog

²⁾ 1885-96, Brev af ²⁹/₁₀ 1887. — Forhandlingsprotokol 1891-1902, 65.

C. A. Clemmensen, 8. — Det er ikke Stedet her at skildre, selv blot i Omrids, Arbejdsgiverbevægelsens Historie; der kan i saa Henseende henvises til Sophus Agerholm og Anders Vigen: Arbejdsgiverforeningen gennem 25 Aar 1896-1921.

³⁾ Det i det følgende meddelte er, naar andet ikke er anført, et Referat af C. A. Clemmensen, 8-14. — Allerede tidligere havde Spørgsmaalet været fremme i Haandværkerforeningen. I 1885 fik Foreningen fra den midlertidige Formand for „Fællesforeningen af Arbejdsgivere i København og Omegn“ en Opfordring til at lade Bestyrelsen repræsentere ved et Møde, hvor denne Fællesforenings Love skulde have deres endelige Affattelse. I 1886 fik J. Cortsen fra en Murermester, der var utilfreds med sit Lavs Optræden, Opfordring til at sætte sig i Spidsen for at faa alle københavnske Haandværksmestre organiseret, „saa at de kunde staa Front imod den socialistiske Bevægelse“. Ingen af disse Opfordringer ses at være blevet imødekommet, selv blot med et Svar. Paa et Bestyrelsesmøde ³¹/₅ 1890 meddelte derimod Formanden C. Lichtenberg, at han efter Samraad med Murerlavets Bestyrelse agtede at sammenkalde nogle fremragende Haandværkere fra forskellige Bygningsfag for med dem at samtale om mulige Forholdsregler til Støtte for Murermestrene under den herskende Murerstrejke (Bestyrelsen IV a: Brev af ²⁰/₁₀ 1885. — Bestyrelsen IV b: Brev af ³⁰/₇ 1886. — Forhandlingsprotokol 1876-91, 507).

mester THERKELSEN, om Repræsentantskabet i givet Fald vilde støtte et enkelt Fag i dets Bestræbelser for at opnaa velordnede Forhold mellem Arbejdsgivere og Arbejdere; Svaret var et Ja. Knap et Aar senere, den 6. November 1891, gav Snedkerlavets Oldermænd ANDREAS JENSEN Repræsentantskabet en Redegørelse for den nys afsluttede Snedkerstrejke og henstillede, at man „under en eller anden Form danner en Organisation af samtlige Arbejdsgivere i alle Fag til gensidig Støtte og til Modtryk imod Arbejdernes ofte urimelige Fordringer“. Over for et Forslag om Nedsættelse af et Udvalg til Overvejelse af Sagens Realisation betonedes Forsamlingens Næstformand, Bagermester VALD. GÆTJE, at man, før videre Skridt foretoges, absolut maatte have nogen Garanti for, at Lavene hver for sig var villige til at danne Kasser til Støtte under Strejker. Mødet endte med det Resultat, at et Udvalg skulde forebringe de enkelte Lav Forslaget om Dannelse af en almindelig Arbejdsgiverforening. Dette Udvalg konstituerede sig i Begyndelsen af 1892 med Tømmermester DOBEL og Bagermester GÆTJE som henholdsvis Formand og Næstformand¹⁾.

Udvalget indhentede Oplysninger om Organisationsforhold i Udlandet²⁾ og drøftede Formen for en Indbydelse til Dannelse af en Mestersammenslutning. Midt i Marts 1892 holdt man et Diskussionsmøde for Medlemmerne om Fagsammenslutning med særligt Hensyn til Mesterorganisation; KASPAR ROSTRUP var Indleder³⁾. I Udvalgets Møde den 8. Oktober forelagde ROSTRUP og GÆTJE en trykt Beretning om en Rejse til Hamburg og Berlin for at hente Oplysninger hos de derværende Arbejdsgiverforeninger⁴⁾, og de fik derefter overdraget at udarbejde Forslag til Dannelse af en Fællesforening af samtlige Fag med en Fælleskasse til Støtte for Arbejdsgivere under Strejker. Den 16. December kunde Udvalget forelægge deres Forslag for et Plenarmøde, der besluttede, at Oldermændene skulde forelægge det for de respektive Lavsbestyrelser og -generalforsamlinger. Dette tog en rum Tid. I April 1894 omfattede Listen over de Lav og Foreninger, som officielt havde tiltraadt „Fællesfonden for Arbejdsgivere“ kun Bagerlavet, Bødkerlavet, Skrædermestrenes Forening, Snedkerlavet, Stolemagerlavet og Foreningen af Arbejdsgivere i Stukkaturfaget. Haandværkerforeningens Arbejde for en nøjere Sam-

¹⁾ De øvrige Medlemmer var: af Bestyrelsen Skomagermester A. Hansen og Snedkermester Rostrup og af Repræsentantskabet Murermester Beckmann, Møbelfabrikant Andreas Jensen og Skrædermester Therkelsen.

²⁾ Saaledes hos Generalkonsulatet i Hamburg og hos Gesandtskabet i Berlin (Kopibog 1885-96, Breve af 26/1 1892).

³⁾ Forhandlingsprotokol 1891-1902, 15.

⁴⁾ Rostrup holdt endnu samme Aar for Snedkerlavet et Foredrag, som sammen med det ovenfor nævnte Indledningsforedrag udkom i trykt Form: „Om Fagsammenslutning, særlig m. H. t. Mesterorganisationer og Meddelelser fra en Rejse i Tyskland“.

menslutning mellem de københavnske Haandværksfag var ærligt nok, og de Tanker, der laa bag Planen om et Hjælpe- og Fællesfond, blev senere virkeliggjort paa anden Maade. „Tiden var endnu ikke moden dengang, Forstaaelsen af Organisationens Betydning endnu ikke fuldt vaagen blandt Mestrene. Men det Skridt, som Haandværkerforeningen gjorde henimod Dan- nelsen af en Arbejdsgiverorganisation, har betydelig historisk Interesse, og det har sikkert heller ikke været uden Betydning for Sagens videre Udvik- ling“, udtaler C. A. CLEMMENSEN.

De store københavnske Byggefag og Jernindustrien fandt imidlertid hin- anden i „Arbejdsgiverforeningen af 1896“, og samme Aar tog et Delegeret- møde i Fællesrepræsentationen den Beslutning, at der skulde nedsættes et Organisationsudvalg; ROSTRUP blev dets Formand og fik en Arbejdsplan vedtaget i 1897, hvorefter en storstilet Agitation begyndte Landet over. I de første Maaneder af 1898 sendte Udvalget ti Mand ud i Provinsen – ROSTRUP og Landstingsmand HERMAN STILLING rejste sammen – til en lang Række Møder, som viste stigende Tilslutning til Planen om en almindelig Arbejds- giverforening; ROSTRUP trak det store Læs. Haandværkerforeningen fulgte naturligvis med Interesse dette Arbejde, hvori dets Formand var den dri- vende Kraft. I Januar 1897 refererede ROSTRUP i et Bestyrelsesmøde en Gene- ralforsamling i Blikkenslagerlavet, hvortil han havde været indbudt; der var mellem dette Fags Mestre og Svende truffet Overenskomst om, at Mestrene kun maatte antage organiserede Svende og Svendene kun tage Arbejde hos Lavets Mestre¹). Ved det udvidede Repræsentantskabs første Møde i Maj diskuterede man atter Spørgsmaalet om Sammenslutning, nærmest i Anled- ning af en Konflikt i Skræderfaget, og ROSTRUP redegjorde for sit Agitations- arbejde; fra alle Sider ønskede man Sagen hurtigt fremmet; men det blev dog ogsaa betonet, at Forudsætningen maatte være, at hver enkelt Fag først maatte have sin egen Organisation i Orden.

Organisationsudvalget holdt den 7. Oktober 1897 et Møde i Haandværker- foreningens Lokaler; Delegerede fra hele Landet drøftede her Fagsammen- slutningens Iværksættelse; Haandværkerforeningens Bestyrelse var repræ- senteret paa Mødet, og Foreningen optraadte som Vært ved en Frokost for Deltagerne²). Den 23. Februar 1898 holdt Foreningen for sine Medlemmer et Diskussionsmøde om Mesterorganisation; det var besøgt af saa mange, som Salen kunde rumme; ROSTRUP indledede med et udtømmende Foredrag, og Mødet overværedes af Formændene for Fællesrepræsentationen og Arbejds- giverforeningen af 1896 samt af flere af Organisationsudvalgets Medlemmer,

¹) Forhandlingsprotokol 1891-1902, 445.

²) Forhandlingsprotokol 1891-1902, 506.

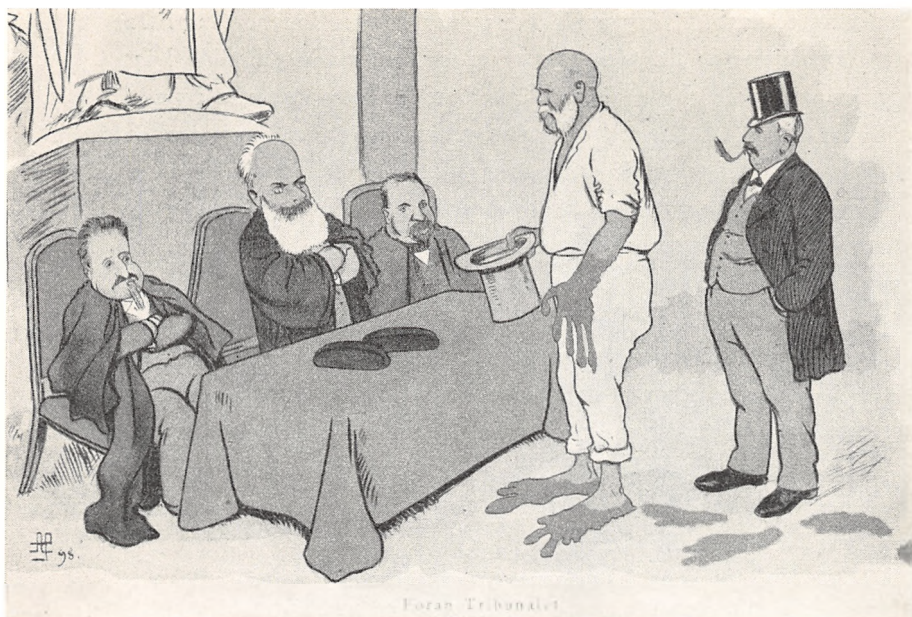
hvoraf enkelte tog Ordet¹⁾). Den 22. November 1898 stiftedes „Dansk Mester- og Arbejdsgiverforening“ i Haandværkerforeningens Lokaler paa et af Fællesrepræsentationen indkaldt Delegeretmøde, hvortil 33 af Fællesrepræsentationens faglige Foreninger havde givet Møde. Den 20. Marts 1899 fik den store Arbejdsgiversammenslutning sine endelige Love og Bestyrelse; dens Navn blev „Dansk Arbejdsgiver- og Mesterforening“, og Etatsraad NIELS ANDERSEN blev dens Formand, KASPAR ROSTRUP dens Næstformand.

Kort efter kom den store Lockout, og den 13. Juni samledes Haandværkerforeningens Repræsentantskab for eenstemmigt at vedtage en Resolution, der tilsagde Arbejdsgiverforeningen Støtte, og en Ugestid senere indkaldtes et Plenarmøde i Anledning af Lockouten; det overværedes af Bestyrelserne for de forskellige Lav og et Par Repræsentanter for svensk Haandværk; Repræsentantskabets Formand VALD. GÆTJE fremhævede, at den unge Arbejdsgiverforening ikke endnu raadede over nogen større Formue, der kunde tilfredsstille de Krav om Hjælp, som rejstes fra mindre Haandværksmestre; man nedsatte derfor et Udvalg til at forestaa en Indsamling til et Kampfond, og paa et senere Repræsentantskabsmøde kunde GÆTJE meddele, at Indsamlingen havde givet et betydeligt Beløb, hvoraf over Halvdelen var kommet gennem Haandværkerstanden. I Oktober overvejede Bestyrelsen for Haandværkerforeningen, om den skulde stille sig i Spidsen for at faa arrangeret en Festaften for Arbejdsgiverforeningens Forretningsudvalg, nu da der ved Septemberforliget var gjort Ende paa den hidtil største Arbejdskamp i Danmark²⁾).

Ulykkesforsikringsagen. Arbejdsretter og Enighedskamre. I 1896 havde Regeringen taget det vigtige Spørgsmaal om en Ulykkesforsikring for Arbejdere op og fremsat Lovforslag om „Arbejderes Forsikring mod Følger af Ulykkestilfælde i visse Virksomheder“. Den lige stiftede „Arbejdsgiverforeningen af 1896“ tog Sagen op, da den var klar over, at betydelige Byrder ved denne Forsikring vilde blive lagt paa Arbejdsgiverne. Den 18. September vedtog den at henvende sig til Regering og Rigsdag om Ændringer i Lovforslaget; forinden søgte den Støtte for denne Henvendelse hos beslægtede Foreninger, bl. a. Haandværkerforeningen; denne holdt et Plenarmøde om Sagen den 10. Oktober, og her blev der udtalt Sympati for de Tanker, der var udtrykt i Arbejdsgiverforeningens paatænkte Adresse; men man mente ikke i Øje-

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1891-1902, 531, 537, 538, 542.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1891-1902, 638, 644. — Indsamlingskomitéen lededes af Hofsadelmagermester Lauritz Petersen og indbragte ca. 55.000 Kr. (Sophus Agerholm og Anders Vigen: Arbejdsgiverforeningen gennem 25 Aar 1896-1921, 130 flg.).

Foran Tribunalet. (Voldgift i Bagerfaget.)
 Karikaturtegning af Alfred Schmidt i Blæksprutten 1898.

blikket at kunne underskrive Adressen, da Foreningen ønskede at underkaste Lovforslaget „en selvstændig, indgaaende Undersøgelse, ved hvilken mulig andre Synspunkter og andre Ønsker kunde gøre sig gældende“; man nedsatte et Udvalg til Sagens Drøftelse. Imidlertid blev Adressen indgivet endnu i Oktober, og den fik sin Indflydelse paa Lovforslagets endelige Form¹⁾.

I Begyndelsen af 1897 gik Lovforslaget sin Gang gennem Rigsdagen, og samtidig bestræbte Arbejdsgiverforeningen sig for at faa oprettet et gensidigt Ulykkesforsikringsselskab; den 8. Marts udsendte den et Cirkulære til de faglige Mesterforeninger for at hindre, at deres Medlemmer paa Forhaand bandt sig til anden Forsikring. Haandværkerforeningen fik ogsaa dette Cirkulære; men i Fællesrepræsentationen vakte Arbejdsgivernes Initiativ Mishag, og i et Cirkulære advarede den sine Organisationer, bl. a. Haandværkerforeningen, mod at lade sig besnære af Arbejdsgiverforeningens Forsikringsplaner; denne lille Krig paa Cirkulærer fortsattes endnu et Par Omgange og endte med, at begge Parter forbeholdt sig at realisere Planen om et Ulykkes-

¹⁾ Sophus Agerholm og Anders Vigen: Arbejdsgiverforeningen gennem 25 Aar 1896-1921, 15 fig. — Forhandlingsprotokol 1891-1902, 415 fig. — Kopibog 1885-96, Brev af ¹²/₁₀ 1896. — For Haandværkerforeningens Medlemmer holdt Folketingsmand Jul. Wulff ⁵/₁₂ 1896 et Foredrag om Ulykkesforsikringsspørgsmaalet (Forhandlingsprotokol 1891-1902, 427, 435).

forsikringsselskab. I Januar 1898 kom der dog en Forhandling i Gang mellem de to rivaliserende Foreninger; Arbejdsgiverforeningen vilde basere Forsikringen paa Gensidighedsprincippet, medens Fællesrepræsentationen vilde lægge et Garantifond til Grund. I Haandværkerforeningen blev der overvejet at holde et Diskussionsmøde om Sagen; det blev dog foreløbig ikke til noget. Fra Fællesrepræsentationen modtog man et Udkast til Love for „Haandværkets og Industriens Ulykkesforsikring“ omkring 1. Februar; den 23. Marts holdt Foreningen saa sit Diskussionsmøde om Ulykkesforsikring; i Juni naaede man til en Overenskomst mellem et Udvalg af Arbejdsgiverforeningen og Fællesrepræsentationen, hvorved den førstnævntes Forslag sejrede. ROSTRUP fik den 24. September Bemyndigelse til som Haandværkerforeningens Formand at underskrive Arbejdsgiverforeningens Cirkulære om Oprettelsen af Ulykkesforsikringsselskabet, og i Vintersæsonen 1898-99 blev der atter holdt Foredrag for Medlemmerne om Sagen. „Arbejdsgivernes Ulykkesforsikring“ var blevet en Realitet¹⁾.

I 1882 drøftede man i Fællesrepræsentationen Spørgsmaalet om Forlig og Voldgift i Stridigheder mellem Arbejdere og Arbejdsgivere; i et Cirkulære af 11. Marts spurgte det Lokalforeningerne: „Er det ønskeligt at foretage særlige Skridt for en snarlig Indførelse af Arbejdsretter?“ For sit Vedkommende svarede Haandværkerforeningen da den 13. April efter at have holdt et Plenarmøde om Sagen: „Forsamlingen udtalte sig for det ønskelige i, at der foretages Skridt til en snarlig Indførelse af Arbejdsretter“²⁾. I Juni 1892 udtalte Foreningen paa en Forespørgsel fra Bergens Haandværks- og Industriforening: „Hvad angaar Ønsket om Oprettelsen af „Haandværksretter“, da ligger det i Sagens Natur, at der er Trang til Afgørelse af Stridigheder mellem Mestre og Svende eller Lærlinge. Denne Trang har givet sig Udslag i Voldgiftsrettens Oprettelse under flere af Lavene; men da Lavene er frivillige, bliver det ogsaa en frivillig Sag, om Mestre og Svende vilde underkaste sig saadanne Retters Afgørelse. Derfor er den Tanke oppe gennem Lovgivningen at give disse Retter større Virkeomraade; her kommer vi imidlertid i Berøring med et af de vanskeligste Spørgsmaal. Hos os ligesom i Tyskland er nemlig Spørgsmaalet om Fagprøver som Betingelse for Næringsrets Erhvervelse paa Dagsordenen. Bliver der indført en saadan Indskrænkning i Adgangen til Retten til at ernære sig som Haandværker, vil det ikke være vanskeligt at knytte dertil en Art tvungne Lav og til disse at knytte saadanne Voldgiftsretter. Men selv de, der ikke vil have obligatoriske Fag-

¹⁾ Sophus Agerholm og Anders Vigen: Arbejdsgiverforeningen gennem 25 Aar 1896-1921, 17, 29, 32. — Forhandlingsprotokol 1891-1902, 461 fig., 464, 531, 537, 538, 590, 614, 618.

²⁾ Kopibog 1880-84, Nr. 92 af 1³/₄ 1882.

prøver, ønsker dog Mesterforeninger (og Svendeforeninger), hvor der gives Medlemmerne visse Rettigheder, saaledes at disse skulde bevirke det samme som Tvangen, at Arbejdsgiverne saa deres Fordel ved at træde ind i saadanne Foreninger, og disse vilde man da udruste med Myndighed, navnlig med Hensyn til Dannelsen af Voldgiftsretter. Det hele Spørgsmaal er saa omfattende og saa nøje knyttet til vort Næringsliv, at dets Løsning maa medføre en Omformning af vor Næringslov, og Spørgsmaalet behandles derfor af en stor Regeringskommission, der er nedsat for at tage under Overvejelse: „en Revision af Næringsloven for Danmark“. Kommissionen, der har arbejdet længe, vil forhaabentlig til næste Aar afslutte sine Arbejder; men Resultatet heraf skal da først behandles af Ministeriet, som derefter udarbejder Forslag til Behandling af Rigsdagen, og det er derfor umuligt for Tiden at kunne sige, hvad Resultatet vil blive¹⁾.

I August 1894 deltog Fællesrepræsentationens Formand og Sekretær i et Plenarmøde i Haandværkerforeningen, der indgaaende beskæftigede sig med det af Direktør L. BRAMSEN i Rigsdagen indbragte Lovforslag om Arbejdsretter og Enighedskamre; GÆTJE foretog efter Repræsentantskabets Bestemmelse en Tysklandsrejse for at indsamle Oplysninger om tilsvarende Forhold, og i November blev der holdt Foredrag for Medlemmerne om Lovforslaget. Den 26. Januar 1895 holdtes et Plenarmøde, fordi Murermester FUSsing, der var Medlem af det Udvalg, Landstinget havde nedsat til Behandling af Forslaget, ønskede en nærmere Redegørelse for de københavnske Haandværkeres Stilling til Sagen; i sine afsluttende Bemærkninger ved dette Møde erklærede han, at han opfattede de faldne Udtalelser som et eenstemmigt Ønske om, at Næringsloven fremmedes først og saaledes, at de faglige Voldgiftsretters Virksomhed derigennem blev fæstnet saa meget som muligt²⁾.

Næringslovens Revision. „Haandværkerforeningen var ved sin Fortid forpligtet til at tage Næringsspørgsmaalet op“, udtaler BAUER i 1890, da han skildrer, hvorledes der da var rejst en Bevægelse for at faa Næringslovgivningen og i Forbindelse dermed ogsaa Toldlovgivningen under Revision. „Det var Skomagerlavet i København – hvis Oldermænd A. HANSEN, allerede forinden han var blevet Medlem af Haandværkerforeningens Bestyrelse, gentagne Gange havde fremdraget Spørgsmaalet – som gav den et væsentligt Stød fremad. I 1886 modtog Haandværkerforeningen en Skrivelse fra Lavet, hvori den opfordredes til ved en Henvendelse til den lovgivende Magt at søge til-

¹⁾ Kopibog 1885-96, Brev af 1°/₆ 1892.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1891-1902, 238, 262. – C. A. Clemmensen, 31 fig.

vejebragt en Forandring i de bestaaende Forhold, „dels ved en højst nødvendig Revision af Næringsloven, dels ved at faa Beskyttelse for indenlandsk Haandværk og Industri gennem en ny og hensigtsmæssig Toldlov samt om muligt en passende Beskatning af Aktieselskabers Drift“. Denne Henvendelse fandt kraftig Støtte paa et Plenarmøde i Foreningen, og man indgik derefter den 11. Maj 1886 med en Henvendelse til Fællesrepræsentationen, hvori denne opfordredes til „at have sin Opmærksomhed henvendt paa og ved alle til dens Raadighed staaende Midler at arbejde for gennem en Revision af Næringsloven og Toldloven at faa det tunge Tryk afhjulpet, hvorunder vor Haandværksstand lider“. Denne Henvendelse blev Udgangspunktet for de seneste Bevægelser paa det her omhandlede Omraade¹⁾.

Faa Dage efter svarede Fællesrepræsentationens Formand imødekomende; efter en Drøftelse i denne Organisations Bestyrelse den 27. August og 9. November 1888 blev der sendt en udførlig Udtalelse fra Fællesrepræsentationens samlede Bestyrelse til Haandværkerforeningen, og Sagen kom ogsaa paa Programmet for Fællesrepræsentationens Delegeretmøder²⁾. Samtidig samlede Haandværkerforeningen – som senere omtalt i Forbindelse med Omtalen af Foreningens Stilling til Toldsagen – et større sagligt Materiale fra Lavene om disses Ønsker og Krav; det blev tilstillet Fællesrepræsentationen i Juni 1887. Fra et „Fællesudvalg for Behandling af Næringsloven“, nedsat af Bestyrelserne for Isenkræmmerforeningen, Manufakturhandlerforeningen og Urtekræmmerforeningen, fik Haandværkerforeningen i September 1887 tilstillet et Forslag til Ændring af Næringsloven, for saa vidt Handelsfaget angik³⁾. „Det er saaledes den i Haandværkerforeningen rejste Bevægelse“, hedder det videre hos BAUER, „der har givet Anledning til den under 21. Maj 1890 nedsatte Næringskommission, af hvilken dens Formand (C. LICHTENBERG) som valgt af Borgerrepræsentationen og dens Bestyrelsesmedlem, Skomagermester A. HANSEN som valgt af Foreningen er Medlemmer“⁴⁾.

I Bestyrelsesmødet den 14. Juni 1890 forelagde Formanden en Indstilling til Næringslovkommissionen, og den blev vedtaget som et Udtryk for den samlede Bestyrelses Anskuelser om de Ændringer, der ønskedes i Næringsloven; den 20. Juni blev Indstillingen forelagt Repræsentantskabet og ogsaa vedtaget af denne Forsamling⁵⁾. Den foreligger i trykt Form, dateret den 20. Juni, og det hedder i Indledningen, at man for ikke at faa Udseende af

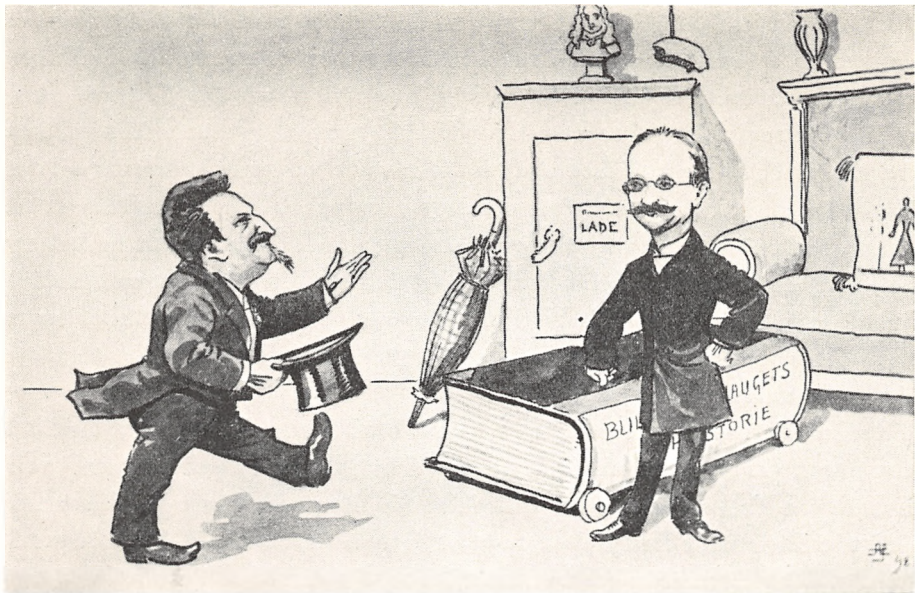
¹⁾ Bauer, 183. — Se ogsaa det herefter følgende Afsnit om Toldloven.

²⁾ Bauer, 183 flg.

³⁾ Trykt Cirkulære af 24/9, 1887 med trykt Bilag af 8/9, s. A.

⁴⁾ Bauer, 184.

⁵⁾ Forhandlingsprotokol 1876-91, 507 flg. — Bauer, 184.

Haandværkerforeningens Formand (K. Rostrup) lykønsker Blikkenslagerlavets Oldermænd (H. Steenberg) til hans 25 Aars Mesterjubilæum i 1898. (Tegning af Alfred Schmidt.)

at ville foregribe Kommissionens Arbejde havde udtrykt sig i en vis Almindelighed, og at man havde stræbt efter at holde sig inden for Grænserne for det formentlig opnaelige, selv hvor Ønskerne var videregaaende. Man krævede at faa Duelighedsprøver sat som Betingelse for Adgangen til at udøve Haandværksnæring; Kravet lød dog kun paa Svendepøve, da en Mesterpøve næppe for Tiden burde kræves. Derimod burde det kræves af den, der tog Haandværkerborgerskab, at han skulde slutte sig Mesterorganisationen for sit Fag; derved blev han sat i Stand til at øve sin Indflydelse paa Fagets Forhold og opnaa Støtte ved Sammenholdet med Kolleger; Faget vilde vinde derved, idet dets Organisation vilde blive Udtryk for samtlige Fagets Arbejdsgivere, og Misforhold kunde rettes ved Kendskabet til den enkelte. En saadan Fagorganisation vilde have Betydning som Middel til at skaffe Støtte til de gamle, og ved at tage Fagskolespørgsmaalet op kunde den yde Staten en Støtte. Detailhandlerborgerskab burde kun kunne erhverves paa visse, nærmere begrænsede Arter af Detailhandel og ikke omfatte Handel med større, som rene Haandværksfrembringelser fremtrædende Genstande som f. Eks. Møbler; Haandværket havde lidt under den Art Detailhandel, hvor det kom an paa, at Varen var billig og saa godt ud, men ikke paa, om den var dygtigt og solidt udført. Af samme Grund vilde man have Auktions-salget stærkt indskrænket; her var der jo overhovedet ingen Garanti for

Varernes Kvalitet. Lignende Ulemper ved Omløben med Varer, navnlig saadanne, der forhandlede som Præmier til Blade og Bøger; uvidende Købere forsynedes derved med daarlige og dyre Varer til Skade for Køberne og de redelige Handlende. Af samme Grund vilde man have stærk Kontrol med Udsalg fra Døds- og Fallitboer, saa det kun var Boets egne Varer, der solgtes. Man vilde have Grænsen mellem Haandværks- og Fabriksnæring draget saa skarpt som muligt; man krævede Filialvirksomheder kommunalt beskattet i den Kommune, hvor de befandt sig, og Aktieselskaber beskattet som Enkeltmand. Indstillingen sluttede med at udtale, at forskellige andre Spørgsmaal havde Interesse for Haandværkerstanden, men at man havde villet begrænse sig til de anførte Forhold¹⁾.

Tre af Foreningens Medlemmer, J. H. LINDHARD, A. NIELSEN og P. A. ØRNBERG, var ikke tilfreds med, at man ikke i denne Indstilling havde rejst Kravet om Mesterprøver som Betingelse for Borgerskab som Haandværker; de bad i Efteraaret Bestyrelsen tage Initiativet til, at man ved en over hele Landet udsendt Adresse fik fastslaaet, hvor stor en Del af Standen der vilde staa bag et saadant Krav. Bestyrelsen vilde dog ikke efterkomme denne Anmodning; den Indstilling, der var vedtaget i Plenarmødet i Juni, var Udtryk for, hvad man havde anset for at være gennemførligt²⁾. I 1893 holdt Haandværkerforeningen to Diskussionsmøder for Medlemmerne om Næringslovkommissionen og dens Forslag, det ene den 4. Oktober med LICHTENBERG som Indleder, det andet den 1. November med ROSTRUP som Indleder. I December samme Aar havde LICHTENBERG forhandlet med Formændene for Det nationale Arbejde, Fællesrepræsentationen og Industriforeningen om at faa taget Skridt til at rejse en virksom Bevægelse fra Haandværkets og Industriens Side imod Agrarbevægelsen; de havde derefter faaet Audiens hos Indenrigsministeren, som imidlertid havde afgivet en meget beroligende Erklæring. Den 8. Januar 1894 holdt GÆTJE Foredrag for Medlemmerne om „Haandværkerorganisationer i Tyskland, sammenholdt med vort Næringslovforslag“; den 23. November samme Aar overrakte Fællesrepræsentationen Regering og Rigsdag en Adresse om Næringsloven og Toldbeskyttelsen. I Januar 1895 havde Foreningen Forhandlinger med Direktør BRAMSEN, Guldsmedemester CHRISTIANSEN (Odense) og Malermester NIELSEN (Slagelse) om Lovforslagets Bestemmelser om Mesterorganisationer, Fagprøver m. m.³⁾.

¹⁾ Trykt Henvendelse til „Kommissionen til Revision af Næringslovgivningen“ af 20/6 1890.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1876-91, 529 flg. — Kopibog 1885-96, Brev af 22/12 1890.

³⁾ Forhandlingsprotokol 1891-1902, 126, 136, 141, 259, 262 flg., 270. — I Februar 1895 vilde man se at faa Kontorchef Schovelin til at holde Foredrag 6/3 om Agrarbevægelsens Betydning for Industrien.

Toldspørgsmaalet. „Det nationale Arbejde“. Haandværkerforeningens Standpunkt i Toldspørgsmaalet var uændret; man sluttede sig stadig til de Bestræbelser, der gik i beskyttelsesvenlig Retning. I 1879 vilde Oldermænden for Skomagerlavet S. N. KNAPP have Foreningen til at foretage en Henvendelse til Lovgivningsmagten for at søge Beskyttelse mod den Skade, udenlandsk Konkurrence paaførte forskellige Haandværksfag; Bestyrelsen drøftede KNAPPS Opfordring, men kom til det Resultat, at man nu, da Fællesrepræsentationen var under Dannelse, maatte henvise Sagen til den som det rette Forum; man underrettede KNAPP herom, og paa hans Anmodning indbragte Haandværkerforeningen derefter Sagen for Fællesrepræsentationen¹⁾. I 1882 tog Fællesrepræsentationen fat paa Spørgsmaalet, idet den i en Skrivelse af 22. Februar til Landstingets Toldlovsudvalg pegede paa en Række uheldige Følger af Toldloven og som Bilag hertil indsendte bl. a. et Andragende af 1882 fra Skomagerlavet. Imidlertid synes Lavet at være blevet utaalmodigt, for i 1886 anmodede det paany Haandværkerforeningen om at tage Affære; efter en Korrespondance med Fællesrepræsentationen svarede Foreningen med at henvise til de Skridt, Fællesrepræsentationen allerede havde taget, og med at udtale sin Tillid til, at denne „fremdeles vil gøre alt for at tilvejebringe en Forbedring i de trykkende Tilstande, hvorunder Haandværk og Industri lider, saasnart Tidens Fylde kommer“. Dette synes ikke at have tilfredsstillet Skomagerlavet. I et Bestyrelsesmøde i Haandværkerforeningen den 1. Maj 1886, hvor Lavets Oldermænd og Repræsentantskabets Næstformand var til Stede, diskuteredes Sagen; man enedes om at forelægge Lavets Ønsker for Repræsentantskabet, og der blev vedtaget Udkast til en Skrivelse til Fællesrepræsentationen, hvori man anmodede denne om at virke for en Revision af Næringsloven og Toldloven²⁾.

I Begyndelsen af Marts 1887 forelaa der en ny Henvendelse fra Skomagerlavets Oldermænd for at faa Foreningens Bistand til en Revision af Toldloven og Næringsloven; Formanden talte i den Anledning med Formanden for Fællesrepræsentationen, og derefter blev der fra Lavene indhentet Svar paa en Forespørgsel om deres Revisionsønsker; disse Besvarelser blev med en Følgeskrivelse tilstillet Bestyrelsen for Fællesrepræsentationen³⁾. Samme Aar blev der af Frihandelstilhængerne dannet en Toldreformforening; som Modtræk herimod foreslog Haandværker- og Industriforeningen i Assens i et trykt Cirkulære af 1. December 1887, at der blev oprettet en Beskyttelses-

¹⁾ Kopibog 1879 og 1884, Nr. 43 og 96 af $\frac{3}{4}$ og $\frac{27}{8}$ 1879. — Forhandlingsprotokol 1876-91, 109.

²⁾ Bestyrelsen IV b: Brev af $\frac{3}{4}$ 1886 med Bilag. — Kopibog 1885-96, Brev af $\frac{13}{4}$ 1886. — Forhandlingsprotokol 1876-91, 331 flg., 332.

³⁾ Forhandlingsprotokol 1876-91, 354 flg., 368.

forening for dansk Haandværk og Industri. Haandværkerforeningen udtalte imidlertid for sit Vedkommende, at den ikke kunde tilraade Dannelsen af en ny Forening, da Fællesrepræsentationen jo havde Toldspørgsmaalet paa sit Program; det vilde blot sprede og svække Kræfterne. Fællesrepræsentationen selv fraraadede i et trykt Cirkulære en saadan Splittelse og erindrede om, at Sagen kunde drøftes paa det paatænkte Delegeretmøde til næste Sommer¹⁾.

I 1888 blev der imidlertid dannet en Forening „Det nationale Arbejde“ til Bevarelse og Fremme af dansk Haandværk og Industri; med Hensyn til Toldforholdene fjernede dens Program sig ikke væsentlig fra Fællesrepræsentationens, og der kom efterhaanden et vist Samarbejde i Stand mellem de to Foreninger; dog fastholdt Fællesrepræsentationen i et Cirkulære i December, at medens den ikke havde noget imod, at Medlemmerne af de lokale Haandværker- og Industriforeninger ogsaa blev Medlemmer af Det nationale Arbejde, maatte den kraftigt advare imod, at disse Lokalforeninger som saadanne indmeldte sig som Led af den nye Forening, da det vilde bevirke en Splittelse; Fællesrepræsentationen maatte forbeholde sig Mulighed for at øve Kritik af den nye Forenings Virksomhed, hvis det var nødvendigt²⁾.

I Haandværkerforeningen blev der den 5. December 1888 holdt et større Diskussionsmøde om Toldloven. Den senere Redaktør af „Haandværkerbladet“ ADOLF BAUER indledede med en historisk Fremstilling i store Træk af Toldsagens Udvikling i Danmark fra 1662 til Nutiden: Den frisindede og frihandelsvenlige Toldlov af 1797 var Grundlaget for hele den senere Udvikling; i 1844 traf man første Gang paa Kompensationsprincippet, der nu stadig kom frem under Toldlovsforhandlingerne. I nyeste Tid stod Striden i Toldsagen mellem Handelen paa den ene Side og Haandværk og Industri paa den anden; Frihandelsmændene stiftede i 1862 Frihandelsforeningen, Modstanderne straks efter Foreningen af 1862 til den indenlandske Industris Fremme. Siden 1863 var der ikke sket større Ændringer af Betydning i vor Toldlovgivning, skønt der var gjort mange Forsøg paa at faa Reformen indført. Nu stod Striden igen mellem Frihandelsmændene og Beskyttelsesfolkene, organiseret i henholdsvis Toldreformforeningen og Det nationale Arbejde, og samtidig var Tanken om et nordisk Toldforbund atter paa Dagsordenen. Stemningen gik for Øjeblikket nærmest i Retning af Beskyttelse, og Kravene herom lød stadig højere fra de Industridrivende; selv Toldreformforeningen vilde ikke vedkende sig at være udelukkende paa Frihandelens Side. Efter

¹⁾ Trykte Cirkulærer af $\frac{1}{12}$ og $\frac{22}{12}$ 1887. — Kopibog 1885-96, Breve af $\frac{20}{12}$ og $\frac{27}{12}$ 1887. — Forhandlingsprotokol 1876-91, 387.

²⁾ Trykt Cirkulære af $\frac{10}{12}$ 1888.

BAUERS Foredrag havde forskellige Talere Ordet, og de pegede paa Det nationale Arbejde's Program og Virksomhed, som man vilde have Fordel af at følge. Til Slut vedtoges eenstemmigt følgende Resolution: „Forsamlingen slutter sig til Det nationale Arbejde's Program og anbefaler Haandværkerne over hele Landet at slutte sig til Foreningen“¹⁾.

I Maj 1889 sendte Det nationale Arbejde Spørgeskemaer ud til flere Tusinde Haandværkere og Industridrivende for at blive i Stand til „at give et hidtil ikke her i Landet opnaaet Billede af vort Haandværks og vor Industris virkelige Stilling“ med særligt Henblik paa Revisionen af Toldloven og Næringsloven. Ved den Lejlighed gjorde Haandværkerforeningen da opmærksom paa, at den i April 1887 fra Lavene havde indhentet Oplysninger om deres Revisionsønsker, og at dette Materiale sammen med en udførlig Udtalelse, der var tiltraadt af Repræsentantskabet, laa hos Fællesrepræsentationen²⁾. I November spurgte Drejerlavet, om Haandværkerforeningen i Anledning af det paany forelagte Toldlovsforslag vilde sende Skemaer ud til Lavene, for at disses Medlemmer derpaa kunde udtale Ønsker og Krav om Ændringer; Haandværkerforeningen svarede først, at saadanne Ændringsforslag lettest kunde indsendes i Brevform; men umiddelbart efter sendte den Opfordringer ud til samtlige Lav til at drøfte Lovforslaget paa Bestyrelsesmøder og Lavforsamlinger og til derefter at indsende motiverede Meddelelser om ønskede Ændringer³⁾.

Toldraad. Frihavn. Protestmødet i 1897. I Marts 1890 bad Det nationale Arbejde Haandværkerforeningens Formand underskrive en Fælleshenvendelse til Finansminister J. B. S. ESTRUP angaaende en Adresse fra Toldreformforeningen; LICHTENBERG indvilligede, men henstillede, om „Henvendelsen ikke burde være kortere“. Et Par Maaneder senere fik man fra Fællesrepræsentationen en Skrivelse om Oprettelse af et Toldraad; den vilde gerne have Haandværkerforeningen til at spørge Lavene, hvad de mente om denne Plan, og man imødekom dette Ønske; senere deltog LICHTENBERG sammen med Formændene for Fællesrepræsentationen og Det nationale Arbejde i en personlig Henvendelse til ESTRUP ved en Audiens⁴⁾.

Sidst paa Aaret 1890 indkøbte Foreningen 100 Eksemplarer af „Haandværkerbladet“s Nr. 86, der indeholdt det nye Toldlovsforslag, og fordelte dem

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1876-91, 425 flg.

²⁾ Trykt Cirkulære af Maj 1889. — Bestyrelsen IV b: Brev af $25/6$ 1889. — Forhandlingsprotokol 1876-91, 451 flg., 469. — Kopibog 1885-96, Brev af $8/6$ 1889.

³⁾ Bestyrelsen IV b: Brev af $9/11$ 1889. — Kopibog 1885-96, Brev af $15/11$ 1889. — Forhandlingsprotokol 1876-91, 476, 478, 482 flg.

⁴⁾ Forhandlingsprotokol 1876-91, 492, 506, 508. — Kopibog 1885-96, Brev af $19/3$ 1890.

til Medlemmer af Repræsentantskabet og enkelte andre. I Januar 1891 meddelte Formanden, at ligesom han i Fjor forinden Folketingsvalget havde henvendt sig til nogle Medlemmer af Højre, saaledes havde han i disse Dage sammen med Formændene for Fællesrepræsentationen og Industriforeningens Repræsentantskab aflagt Besøg hos nogle af Medlemmerne af Folketingets danske Venstre for over for disse at fremstille Haandværkerstandens Ønsker i Toldsagen. Omtrent samtidig havde Skomagernes Oldermænd foretaget en lignende Henvendelse. I Marts gav LICHTENBERG Bestyrelsen en Række Oplysninger om Toldsagens Gang saavel i Landstinget, hvor den var i Udvalg, som i Folketinget, hvor et privat Udvalg var nedsat. Dette sidste Udvalg vilde fremkomme med et Toldlovsforslag, der var meget ugunstigt for Haandværk og Industri, og man havde derfor samme Dag, den 4. Marts, foretaget en indstændig Henvendelse til ESTRUP om at hævde Regeringens beskyttelsesvenlige Standpunkt. Samtidig blev der underskrevet en Adresse til Rigsdagen fra samtlige Foreninger under Fællesrepræsentationen; Haandværkerforeningen havde dog tilraadet Fællesrepræsentationen ikke at indsende Adressen, da der paa Grund af de politiske Konjunkturer ikke vilde blive Tale om nogen Toldlov i 1891; en Masseadresse burde kun benyttes, naar der virkelig var Brug for den¹⁾.

I Januar 1891 holdt Tømremester J. P. NIELSEN et Foredrag i Haandværkerforeningen om Frihavnssagen; Foredraget var ledsaget af en Mængde orienterende Kort og Planer, og selve Sagen var ikke uden Interesse for Foreningen. Den 14. Marts meddelte Formanden i Bestyrelsesmødet, at han sammen med Repræsentanter for Fællesrepræsentationen, Industriforeningen og Det nationale Arbejde havde anmodet Indenrigsminister H. P. INGERSLEV om en Audiens „for at bede ham virke til, at Landstinget bragte Loven om en Frihavn tilbage til den Skikkelse, hvori den var forelagt af Ministeren, med Hensyn til de Bestemmelser, hvorefter Ministeren fastsætter, hvilke Fabriker der maa anlægges i Frihavnterritoriet, idet man frygter for, at der under vore uheldige Toldforhold, hvor halvfærdigt Arbejde i enkelte Brancher kan indføres billigere end det færdige, i det nye Territorium skal kunne skabe en Konkurrence med vore Haandværkere, der vil være farligere end den udenlandske, der dog altid er fjernere og mindre kendt med eller indrettet paa vore Forhold. En Artikel om denne Sag er iøvrigt i Dag optaget i Haand-

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1876-91, 526, 533, 539 flg. — I September 1891 klagede Rebslagernes Oldermænd til Formanden over, at hans Forgænger ikke havde varetaget Lavets Interesser paa heldig Maade, idet den Toldbeskyttelse, han havde foreslaet, var ganske utilstrækkelig. Formanden lovede at tale med Formanden for Fællesrepræsentationen om, hvorvidt det vilde være rigtigt at henvende sig til Regeringen herom (Forhandlingsprotokol 1876-91, 564 flg.).

værkerbladet og vil blive tilstillet Landstingets Medlemmer“. Resultatet af Audiensen meddelte LICHTENBERG Bestyrelsen den 28. Marts. INGERSLEV havde intet imod, at Loven blev gennemført i hans Forslags oprindelige Skikkelse; han ønskede dog ikke, at Loven skulde strande af disse Hensyn, saameget mindre som Folketinget allerede havde nedlagt Forbud mod tre bestemte Virksomheder, og som det i Løbet af de fire Aar, til Havnen kom i Gang, vilde være let at træffe Tillægsbestemmelser, der omfattede de Virksomheder, man ønskede sig garderet imod. Efter Ministerens Ønske havde Deputationen derpaa indledet Forhandlinger med Folketingets Toldudvalg og enkelte af Landstingets Medlemmer; disse sidste havde fremdraget Sagen i Tinget; men nu havde Ministeren løst Spørgsmaalet ved over for det Aktieselskab, der skulde overtage Driften af den industrielle Del af Frihavnen, at træffe den Bestemmelse, at Selskabet ikke maatte anlægge nogen Fabriksvirksomhed dér uden Ministerens forud indhentede Tilladelse. LICHTENBERG havde iøvrigt i sin Egenskab af Haandværkerforeningens Formand deltaget i en Middag hos Ministeren¹).

I December 1892 meddelte Fællesrepræsentationen i en fortrolig Skrivelse, at man ikke skulde tillægge de Bestræbelser, som i den senere Tid var udfoldet for en frihandelsvenlig Revision af Toldloven, nogen foruroligende Betydning; man kunde rolig afvente Begivenhedernes Gang. I Foraaret 1894 holdt Fællesrepræsentationens Sekretær JUL. WULFF i Haandværkerforeningen et Foredrag om Toldbeskyttelsen og Forbrugerne, Bidrag til Belysning af den Paastand, at Industribeskyttelse var en trykkende Byrde for Smaafolk. Samme Aar endte Provisorieaarene med ESTRUPS Afgang i August, og dermed aabnede der sig Muligheder for, at Toldlovsspørgsmaalet paany skulde blive brændende. Om Efteraaret fik Foreningen fra Fællesrepræsentationen Anmodning om at støtte en paatænkt Henvendelse til Regering og Rigsdag, hvori man protesterede mod et Toldrevisionsforslag, der ikke var Haandværk og Industri gunstigt. Denne Adresse blev overrakt den 23. November til Regering og begge Ting, og i Marts 1895 kunde LICHTENBERG meddele, at forskellige Foreninger havde henvendt sig til Finansministeren og bedt ham nedsætte en Kommission med Delegerede for Haandværk og Industri, for at disses Interesser kunde blive varetaget i Toldsagen. Ogsaa til Tingenes Formænd og flere Rigsdagsmænd havde Foreningerne henvendt sig. Samtidig havde Fællesrepræsentationen opfordret Lav og Mesterforeninger til at anskaffe til Fordeling blandt Medlemmerne nogle Smaapjecer, der skulde udgives for at belyse Haandværkets, Industriens og Handelens Betydning for det danske Samfund som Modvægt mod de Bestræbelser, der udfoldedes af

¹) Forhandlingsprotokol 1876-91, 532, 540, 542 fig.

Danmarks Agrarforening, som var stiftet i 1893¹⁾). Endelig blev der i April optaget et Samarbejde mellem Haandværkerforeningen, Fællesrepræsentationen, Industriforeningen og Det nationale Arbejde om at tilføre den parlamentariske Toldkommission de fornødne saglige Oplysninger fra de forskellige Lav og Industrigræne²⁾).

Redaktøren af „Nationaltidende“ tilsagde i Januar 1897 Haandværkerforeningen sin Støtte, hvis den maatte ønske at faa noget frem i Bladet om Toldsagen. I samme Maaned holdt Foreningen af Næringsdrivende et Møde om Toldlovsforslaget, og her var ROSTRUP til Stede og deltog i Diskussionen; den 12. Februar holdt Haandværkerforeningen et lignende Diskussionsmøde, hvor JUL. WULFF indledede; man havde hertil indbudt Rigsdagsmændene, og ved Brevkort havde man indtrængende opfordret Medlemmerne til at give Møde, da Toldspørgsmaalet var af den største Betydning for mange Haandværks fremtidige Eksistens. I Begyndelsen af April havde Folketingsudvalget vedtaget en Betænkning om Toldloven, og da det kunde ventes, at der allerede i de nærmeste Dage vilde blive foretaget Afstemning om den i Folketinget, indkaldte Haandværkerforeningen med korteste Varsel et Plenarmøde til den 3. April, for at man kunde faa rettet en Henvendelse til en Del af Tingets Højremænd om at bekæmpe det „for Haandværk og Industri absolut skadelige Kompromis“, som var truffet mellem Udvalgsflertallet og Regeringen, og i Stedet støtte JUL. WULFFS Mindretalsbetænkning. Den 11. Maj holdt Haandværkerforeningen endelig et stort Protestmøde, ikke blot for Medlemmer, men for saa mange Haandværkere som muligt, i Industriforeningens store Sal³⁾).

Forskellige Nærings- og Haandværkeranliggender. I Spørgsmaal vedrørende Udstillinger var Haandværkerforeningen ikke særlig aktiv i denne Periode. Industriforeningen paatænkte i Sommeren 1880 at afholde en Kunstindustriudstilling og sendte i Februar nogle Anmeldelsesblanketter til Haandværkerforeningen, som imidlertid ikke synes at have foretaget sig videre. I Maj 1885 meddelte Industriforeningen, at den i 1888 fejrede sit 50-Aars Jubilæum og vilde markere Aaret ved at arrangere en større Udstilling, der var tænkt som en Kunst- og Industriudstilling i stort Format; der skulde derfor dannes en større Udstillingskomité, hvortil Haandværkerforeningen anmo-

1) Forhandlingsprotokol 1891-1902, 59, 156, 230 flg., 259, 278.

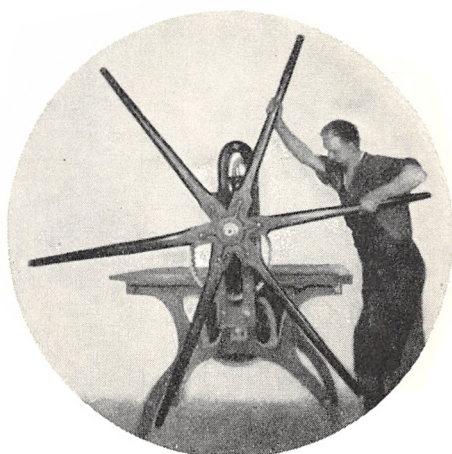
2) Forhandlingsprotokol 1891-1902, 296.

3) Forhandlingsprotokol 1891-1902, 447, 449 flg., 453, 463, 470, 480, 487. — Ogsaa Fællesrepræsentationen havde $\frac{1}{2}$ holdt et Møde om Toldsagen; her havde Rostrup paa Haandværkerstandens Vegne taget til Orde mod Maskinfabrikant Charley Johnsons Udtalelser.

dedes om at delegere et Medlem. Valget faldt paa Formanden J. CORTSEN, og i selve Udstillingsaaet krævede Foreningens Bestyrelse af Generalforsamlingen Ret til at bruge Penge uden for Budgettet til Repræsentationsudgifter; ingen Indvending rejstes herimod, da man bl. a. ventede Besøg af flere Søsterforeninger fra Nabolandene; men ud over disse faa Oplysninger ses den store Udstilling ikke at have sat sig større Spor i Haandværkerforeningens Akter. Da det skandinaviske Industrimøde med tilsluttet Udstilling skulde holdes i Stockholm i Sommeren 1897, meddelte Foreningen Fælles-

Kobbersmedeværksted 1903.

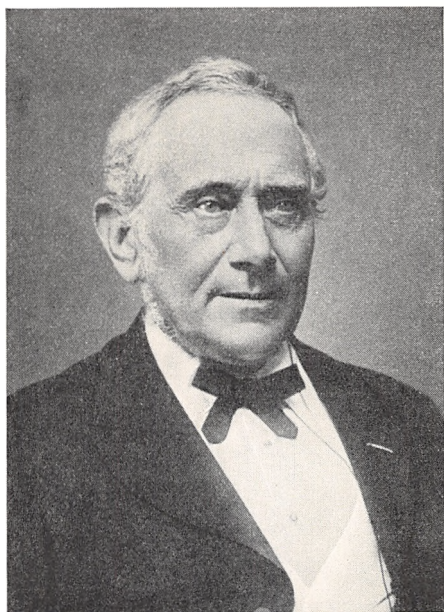
Bogtrykkeri 1908.

repræsentationen, at den paa Mødet ønskede følgende Foredrags- eller Diskussionsemner optaget: „De nordiske Rigers Næringslovgivning“, „Fagskole-spørgsmaalet“ og „De københavnske Haandværkerorganisationer“; med den danske Komité for Udstillingen udvekslede Foreningen telegrafiske Hilsener paa Aabningsdagen¹⁾.

I November 1891 ydede Haandværkerforeningen et mindre Bidrag til Realisation af Fællesrepræsentationens Plan om en Plakat for Bevægelsen „Køb dansk Arbejde“; i Begyndelsen af 1893 delte den med Industriforeningen Udgifterne ved Ophængning af saadanne Plakater, og baade dengang og senere, f. Eks. i 1899, ser man, at Foreningen – og især dens Formand KASPAR ROSTRUP – var interesseret i „Dansk Arbejde“-Bevægelsen²⁾. Og man var stadig paa Vagt for de selvstændige Haandværksbedrifters Interes-

¹⁾ Bestyrelsen III d: Brev Nr. 12 af $\frac{2}{2}$ 1880 med Bilag. — Trykt Indbydelse af $\frac{2}{5}$ 1885. — Forhandlingsprotokol 1876-91, 306, 396 fig., 400. — Kopibog 1885-96, Nr. 69 af $\frac{2}{5}$ 1885. — Forhandlingsprotokol 1891-1902, 482, 487 fig., 489.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1891-1902, 6, 64, 616, 617, 621.

Murermester Carl R. Ette.

Snedkermester, Overretssagfører
Kaspar Rostrup.

ser. Da Projektet om Oprettelse af „Nordiske Husholdnings Stores“ blev fremsat i 1893, indkaldte Foreningen sine Medlemmer til et Diskussionsmøde om Sagen den 28. Juni med Formanden C. LICHTENBERG som Indleder; paa Mødet vedtog man eenstemmigt en Resolution, hvori man protesterede mod Foretagendet som ødelæggende for Middelstanden¹⁾. I 1897 indledte man en Kampagne mod Stormagasinerne; man nedsatte et „Udvalg til Stormagasiners Bekæmpelse“, som derefter samarbejdede med Handelsforeningen og Grundejerforeningen. Denne Kampagne skabte en vis Bevægelse i Haandværkerkredse; mærkværdigt nok fik man ikke Haandværkerbladets Støtte, hvad der – som tidligere omtalt – vakte berettiget Utilfredshed hos Haandværkerne; i Vintersæsonen 1898-99 blev der i Foreningen holdt Foredrag om Sagen²⁾.

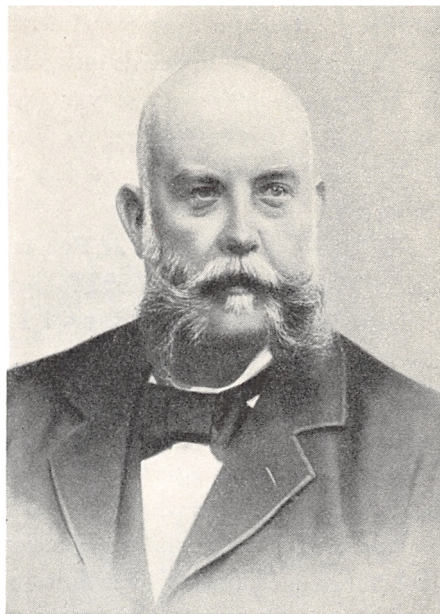
I 1894 modtog Foreningen fra Københavns statistiske Kontor nogle Forespørgsler vedrørende Arbejdsforholdene i de forskellige Lav, Antallet i og uden for Lavene, de forskellige Erhvervsklassers Aarsindtægter og -udgifter m. m. I Marts 1899 henstillede Formanden for Repræsentantskabet, at man paa Budgettet opførte ca. 1000 Kr. til Undersøgelse af Haandværkerforhold

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1891-1902, 101, 102 fig.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1891-1902, 504 fig., 532, 538, 540, 556, 576, 614. — Se Side 484 fig. om Haandværkerbladet.

Tømrermester Peder Pedersen.

Bagermester Vald. Gætje.

i Udlandet; da Budgettet imidlertid maatte lægges meget stramt, kunde Bestyrelsen ikke imødekomme Henstillingen¹⁾. Arbejderforeningen af 1860 enedes i 1898 med Haandværkerforeningen om, at man skulde søge den Reiersenske Fond, det Classenske Fideikommis og den Raben-Levetzauske Fond om Støtte til Præmiering af en Prisopgave om Afhjælpning af Arbejdsløsheden²⁾. I 1899 fik man en Anmodning fra Aarhus Haandværkerforening om at støtte et Forslag om Samfundspension og Invalidforsørgelse; man henviste Sagen til Fællesrepræsentationen³⁾.

Den 9. Marts 1898 holdt man et Diskussionsmøde om Bygningshaandværkerens Tab paa Nybygninger og Sikring derimod; det var talrigt besøgt, og indbudt var Overretssagfører BUSCH, Overretsprokurator GOTTSCHALCK og cand. jur. HENRIK VEDEL. ROSTRUP selv var syg, men Sekretæren oplæste hans Foredrag om de sørgelige Virkninger af Straamandssystemet. Et særligt oplysende Eksempel var Byggeforetagendet „Den gamle Have“ paa Ny Bakkegaard, en Sag, der havde staaet paa siden 1892 og opvist en lang Række af de mærkværdigste Transaktioner. Det var ønskeligt, at der enten ad Lovgivningens Vej eller paa anden Maade blev sat en Stopper for de fortvivlede Forhold. Under Diskussionen paaviste BUSCH, at det vilde være

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1891-1902, 155 fig., 625.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1891-1902, 523, 538, 542.

³⁾ Forhandlingsprotokol 1891-1902, 619, 621.

vanskeligt at skabe Bestemmelser, der var betryggende og ikke kunde omgaas; en kraftig Sammenslutning af Haandværkerne og en indgaaende Kritik af Byggeforetagenderne var det bedste Middel til at hæmme Byggesvindelen, og GOTTSCHALCK og VEDEL var enige med ham. Forsamlingen henstillede til Bestyrelsen, at den ikke lod dette Spørgsmaal hvile, før det var løst¹⁾.

I 1898 blev Foreningen af Borgmester H. N. HANSEN raadspurgt om Opsigelsesfristen for Værkførere, foranlediget af en norsk Forespørgsel. I 1899 fik man fra en M. MICHAELSEN i Randers en Forespørgsel, om Foreningen havde nogen Interesse i og vilde yde sin Medvirkning til, at der i Fremtiden ved Affattelse af Licitationsbetingelser blev vist større Billighed over for Leverandører og Entreprenører; man svarede, at man paa enhver Maade vilde yde sin Støtte og sendte ham et Eksempplar af „Almindelige Betingelser for Husbygning“, udarbejdet af Arkitekter og Haandværkere. Samme Aar svarede man paa Forespørgsel fra Fællesrepræsentationen for Bergens Haandværksmestres og Industridrivendes Fagforeninger om Udstrækningen af kommunale Arbejdsanstalters Ret til at lade udføre Haandværksarbejde; man mente, at Anstalterne maatte være berettigede til at udføre saadant Arbejde for selve Anstalten og andre kommunale Institutioner ved de paa Anstalterne optagne Personer; men det kunde ikke billiges, at saadant Arbejde blev udført for andre, eller at Anstalterne antog og lønnede Haandværksvende til at udføre noget af Arbejdet²⁾.

Deltagelse i forskellige offentlige Anliggender. Ved forskellige Lejligheder ud over de allerede nævnte fik Haandværkerforeningen Opfordring til med sin Autoritet at støtte Bestræbelser vedrørende et eller andet offentligt Anliggende; alt efter sin Indstilling indrømmede eller nægtede Foreningen sin Medvirkning.

Efter et Diskussionsmøde i Nørrebro Grund ejerforening i Marts 1881 om Forslaget til en ny Byggelov for København var der blevet nedsat et Udvalg til at gennemgaa Forslaget og til at udarbejde Udkast til et Andragende til Rigsdagen om ønskelige Forandringer; da Udvalget henvendte sig til Haandværkerforeningen for at faa den med i et Samarbejde om Sagen, fik det til Svar, at man ikke paa Sagens daværende Stadium fandt Anledning til at foretage sig noget³⁾. I November 1885 søgte og fik Foreningen til Fremme af Søndagens rette Brug Tilladelse til at fremlægge en Adresse i Lokalerne

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1891-1902, 531, 538, 549 flg., 576.

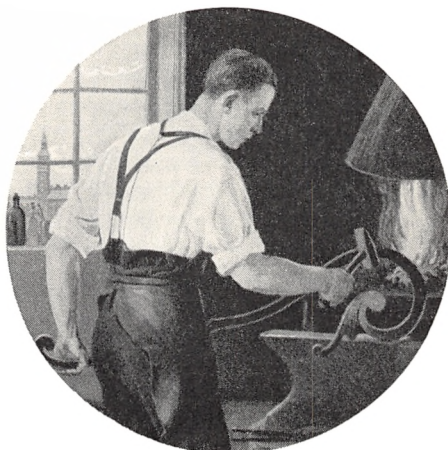
²⁾ Forhandlingsprotokol 1891-1902, 552 flg., 639, 650.

³⁾ Bestyrelsen IV a: Brev Nr. 13 af 8/3 1881. — Kopibog 1880-84, Nr. 31 af 16/3 1881.

til Underskrift; den var stilet til Kommunalbestyrelserne for København og Frederiksberg og søgte om Indskrænkning af Udsalget af spirituøse Drikke¹⁾. I 1887 ønskede Arkitekt A. J. RÅVAD, at Haandværkerforeningen skulde støtte Udgivelsen af hans Skrift om Arbejderboliger ved at købe et Antal Eksemplarer deraf; man fandt dog ikke Grund til at yde sin Støtte²⁾. I Juli samme Aar udsendte Udvalget for de samvirkende Fagforeninger til en Række Foreningers, bl. a. Haandværkerforeningens, Bestyrelser et trykt Cirkulære med Plan til en Haandværkerfest i Rosenborg Have og bad om

Smedeværksted 1916.

Smedeværksted 1932.

Tilslutning og Samarbejde; Haandværkerforeningen svarede, at man ikke paa Sagens daværende Stadium saa sig i Stand til at give noget bestemt Tilsagn³⁾.

I Oktober 1888 forelagde Folketingsmand P. HOLM i Tinget Forslag til en „Lov om den offentlige Fred paa Folkekirkens Helligdage samt paa Grundlovsdagen den 5. Juni og paa Valgdage“; den 6. December skrev Magistraten til Haandværkerforeningen, at Justitsministeriet havde ønsket at faa Oplysninger om, hvilke Industri-, Fabriks- og Haandværksvirksomheder der kunde antages at ville lide Tab ved en eventuel Standsning af Arbejdet om Søndagen; Magistraten bad derfor Foreningen være den behjælpelig med at fremskaffe saadant Materiale. Det vedtoges straks at afæske samtlige Lavsbestyrelser de fornødne Oplysninger, saa man kunde besvare Forespørgselen

¹⁾ Bestyrelsen IV a: Brev af 14/11 1885.

²⁾ Bestyrelsen IV b: Brev af 28/6 1887. — Kopibog 1885-96, Brev af 11/6 1887.

³⁾ Trykt Cirkulære af Juli 1887. — Forhandlingsprotokol 1876-91, 371. — Kopibog 1885-96, Brev af 17/8 1887.

saa fyldestgørende som muligt, og et Udvalg blev nedsat – S. JØRGENSEN, C. R. ETTE og C. LICHTENBERG – til at bearbejde det indkomne Materiale til et Svar til Magistraten. Allerede den 12. Januar 1889 kunde man give Magistraten Underretning om Lavenes Svar: Da Forholdene stillede sig meget forskelligt for de forskellige Fag¹⁾, anbefalede Foreningen, at man lod Begrænsningen af Søndagsarbejdet udvikle sig ad Frivillighedens Vej,

¹⁾ Konditorerne betragtede et Forbud mod Søndagsarbejde som ensbetydende med Ruin, da deres Varer fortrinsvis brugtes Søn- og Helligdage og ikke kunde tillaves i Forvejen. Bagerne vilde lide et føleligt Tab paa fint Brød og Hvedebrød; Arbejdet om Søndagen i Bagerierne var iøvrigt lettere end om Hverdagen, da man ikke bagte Rugbrød disse Dage; dog maatte Surlægning til Rugbrød finde Sted om Søndagen, hvis man vilde bage Rugbrød om Mandagen; Forbud mod Søndagsarbejde vilde desuden forhindre mange af Middel- og den solide Del af Arbejderstanden i at faa deres Søndagssteg stegt. Slagterne fandt Slagtning om Søndagen nødvendig i Sommertiden, da de ellers ikke kunde levere frisk eller blot sælgeligt Kød om Mandagen. Rebslagerne kunde om Vinteren kun fremstille halvfærdigt Arbejde; naar Skibsfarten aabnedes om Foraaret, var det af stor Betydning for dem, at de kunde forcere deres Arbejde saadan, at de kunde levere færdige Varer, naar der var Brug for dem. Hattemagerne havde ogsaa et forceret Foraarsarbejde, og paa Grund af Modernes Skiften kunde de ikke lave tilstrækkelige Færdigvarer om Vinteren. Barberer og Frisører havde en stor Del af deres Indtægt om Søndagen, og Lukning paa denne Dag vilde bringe dem Tab og skabe Misfornøjelse hos Kunderne. Garvere og Handskemagere var ikke saa interesserede; men det kunde ske, at et Arbejde maatte gøres færdigt om Søndagen, for at Huder og Skind ikke skulde fordærves. Bogbindernes Arbejde var saa ulige fordelt over Aaret, at det vilde betyde Tab for dem, om de ikke til Tider kunde arbejde om Søndagen. Buntmagerne arbejdede de tre sidste Maaneder af Aaret saa forceret, de kunde, for at kunne færdiggøre Arbejdet i den korte Tid med den store Efterspørgsel. Malernes Arbejde var ogsaa ulige fordelt efter Aarstiderne, og de maatte efterkomme de Fordringer, der stilledes om Reparationer af Forretningslokaler paa Helligdage; for Svendene var saadant Helligdagsarbejde en god Erstatning for de mange tabte Arbejdsdage paa Grund af Vejrlig og Aarstid. For Bygningshaandværkerne vilde Forbud mod Søndagsarbejde vel ikke betyde noget større pekuniært Tab; de vilde dog gøre Indsigelse derimod, da meget Reparationsarbejde maatte udføres om Søndagen: Forretningslokalers og Bagerovnes Reparationer, Dampkedlers Eftersyn og Rensning; i disse Tilfælde dog kun, naar Virksomhederne saa deres Fordel derved trods den høje Arbejds løn og korte Arbejdstid om Søndagen; noget Arbejde: Afstivningsarbejde, Reparationer af Gas- og Vandledninger, Istandsættelser af Tage efter Uvejr m. v. var saa nødvendige, at et Søndagsforbud ikke vilde være muligt. Skorstensfejere arbejdede ikke om Søndagen undtagen med Rensning af Kedler og Dampskorstene, men maatte have Mandskab disponibelt til eventuel Bekæmpelse af Skorstensild. Tobaksspinderne havde ikke Søndagsarbejde, men et betydeligt Søndagssalg. Drejerne, Guldmedene og Naalemagerne arbejdede kun undtagelsesvis om Søndagen. Møbelsnedkerne, Stolemagerne, Karetmagerne, Pianofabrikanterne, Possementmagerne og Urmagerne arbejdede heller ikke om Søndagen; dog kunde det ofte være nødvendigt for Ligkistesnedkerne. Skræderne og Skomagerne arbejdede i Regelen ikke paa Værkstederne om Søndagen, da navnlig Skræderne havde stræbt efter at faa Søndagsarbejdet afskaffet; da en stor Del af Arbejdet blev udført i Hjemmet, vilde et Forbud dog blive illusorisk. Dugmagerne og Væverne havde intet Søndagsarbejde; dog fandt Maskineftersynet Sted denne Dag.

ikke mindst da et Forbud for adskillige Fag vilde betyde meget følelige Tab¹⁾).

I 1890 sluttede Haandværkerforeningen sig til Industriforeningens Udkast til Forandringer i Patentloven²⁾, og Formanden medundertegnede efter Bemyndigelse en Opfordring til at yde Bidrag til et Kunstindustrimusæum³⁾. I 1893 blev der holdt et Protestmøde i Foreningen mod Forslaget om en Huslejeskat, og Mødets Resolution blev som en ærbødig Henvendelse fremsendt til Tingenes Formænd i trykte Eksemplarer til Fordeling blandt Tin-

Heegaards Stiftelse 1898.

Haandværkerforeningen 1929.

genes Medlemmer⁴⁾. I 1894 ønskede Urmagerlavet i Anledning af et paa-tænkt Andragende til Regering og Rigsdag om Lovforanstaltninger mod Salget paa Afbetaling en Udtalelse fra Haandværkerforeningen; denne fandt Sagen saa vigtig, at den blev forelagt et Plenarmøde, og derefter svarede man den 8. November Lavet med en anbefaling af dets Andragende, eenstemmigt vedtaget af Plenarmødet⁵⁾. Efter Anmodning af Dansk Ingeniør-

¹⁾ Bestyrelsen IV b: Brev af $\frac{6}{12}$ 1888 med Bilag (Lovforslag Nr. 43). — Forhandlingsprotokol 1876-91, 426 flg., 429, 440. — De indkomne Svar fra 29 Lav findes i Bestyrelsen IV b; Snedkerlavet havde ikke svaret, og Glarmesterlavet havde man ikke spurgt. — Kopibog 1885-96, Brev af $\frac{12}{1}$ 1889.

²⁾ Kopibog 1885-96, Brev af $\frac{10}{4}$ 1890. — Forhandlingsprotokol 1876-91, 494.

³⁾ Forhandlingsprotokol 1876-91, 513.

⁴⁾ Forhandlingsprotokol 1891-1902, 65, 68. — Kopibog 1885-96, Breve af $\frac{27}{2}$ 1893.

⁵⁾ Forhandlingsprotokol 1891-1902, 231, 236, 249. — Kopibog 1885-96, Brev af $\frac{8}{11}$ 1894. — Haandværkerforeningen fandt, at denne Form for Salg var en Uting og af praktiske og moralske Grunde burde forbydes, „idet Salget gives Udseende af et Lejemaa! udelukkende for at omgaae de almindelige Regler for Køb og Salg og altsaa er en ren Proforma-transaktion. Den virker til Skade for den sunde Haandværksdrift, idet der aabnes en

forening i 1895 delegerede Foreningen KASPAR ROSTRUP til et Udvalg, der skulde virke for Indførelse af Metersystemet i Danmark; dette foretog i 1896 en Henvendelse til Rigsdagen og sendte atter i 1899 et Andragende til Rege- ring og Rigsdag¹). I 1898 pegede ROSTRUP paa, at en Betænkning af Borger- repræsentanterne ROBERT MØLLER og MARTIN OLSEN over Regnskabet for Opførelsen af en Kommuneskole ved Helligkors Kirke aabnede Indblik for Haandværkerne i de kommunale Byggeforhold, hvilket vel ikke kunde være uden Interesse²). Endelig underskrev Bestyrelsen samme Aar et Andragende til Rigsdagen om kommunal Beskatning af Aktieselskaber; det var fremgaaet af et Møde i Odense paa Odense Haandværker- og Industriforenings Ini- tiativ³).

Haandværkerbørsen. Kreditforeningen for Haandværkere og Industridri- vende. „Haandværkerbørsen“ var en Institution, hvis Formaal var at bringe Haandværkerne i Forbindelse med Leverandørerne⁴). I Foraaret 1894 hen- vendte Isenkræmmer VERMEHREN sig til Haandværkerforeningens Formand

Konkurrence, som den dygtige og samvittighedsfulde Haandværker ikke kan optage, og det er en Kendsgerning, at den virker skadelig over for Publikum, idet de tilsyne- ladende lokkende Tilbud bringer Publikum til at købe Varer, for hvilke ingen Garanti ydes, ligesom den hele Form med de smaa Afbetalinger fremmer Letsindigheden, idet den lokker Folk til at købe, uden at de i Virkeligheden har Midler til at betale. Utallige er derfor de Tilfælde, hvor „Udlejeren“ efter Modtagelsen af flere eller færre Afdrag tager sine Ting tilbage, ligesom der hyppigt findes Eksempler paa, at uformuende Købere pantsætter de paa nævnte Maade lejede Genstande og derved paadrager sig Strafansvar“.

¹) Forhandlingsprotokol 1891-1902, 330, 333 flg., 341, 611, 617, 651. — Kopibog 1885-96, Brev af $\frac{9}{12}$ 1895.

²) Forhandlingsprotokol 1891-1902, 548.

³) Forhandlingsprotokol 1891-1902, 594.

⁴) I en Skrivelse til Bergens Haandværkerforening har Haandværkerforeningen oplyst om Børsens Oprettelse (Kopibog 1885-96, Brev af $\frac{16}{6}$ 1892): En Kreds af Mænd, som hver- ken var knyttet til Industriforeningen eller Haandværkerforeningen udstedte i 1892 en Indbydelse til et Møde den 2. Maj om Oprettelsen af en Haandværker- og Industribørs; paa Mødet viste der sig stærk Modstand imod, at andre Formaal end Oprettelsen af Børsen droges ind under den nye Forenings Virksomhed, da man mente, at de øvrige Formaal bedre varetoges af de allerede bestaaende Foreninger, ja, man havde endda sine stærke Tvivl om, at der skulde være Trang til nogen Børs i det Hele taget; der blev dog nedsat et Udvalg, som den 9. Juni anbefalede, at man burde leje Lokale og vælge Bestyrelse, saa Børsen snarest kunde komme i Gang. Opgaven skulde være at samle Haandværkere, Industridrivende og Handlende til daglige Møder, hvor man kunde tale om og afslutte Forretninger, i et Lokale, som skulde holde aabent et Par Timer daglig; man mente, at en saadan Børs vilde give den mindre Haandværker Lej- lighed til at gøre billige Indkøb, og at den for Købmandsstanden vilde fremme den reelle Handel og hæmme mange lyssky Svindelforretninger, som da trivedes i Krogene. Børsen var imidlertid ikke blevet nogen Sukces.

Haandværkerbankens og Arbejdsgivernes Ulykkesforsikrings Kontorer,
Ved Stranden 6.

C. LICHTENBERG med Forslag om, at Foreningen skulde tage sig af Børsen, lægge den ind under Foreningen som en Del af dennes Virksomhed; man besluttede at række Børsen en hjælpende Haand, men paa det Grundlag, at den vedblev at være en selvstændig Forening med egen Bestyrelse; den skulde da leje Lokale hos Restauratrice Oline Sørensen, saaledes at Haandværkerforeningens egne Lokaler forblev uberørt af Børsens Virksomhed. Forhandlingerne mellem de to Parter førtes først af VERMEHREN og ROSTRUP, derpaa af et Udvalg fra begge Sider; man enedes om et Forslag

om, at Københavns Haandværker- og Industribørs skulde knyttes til Haandværkerforeningen som en selvstændig Institution under Navn af „Haandværkerforeningens Børsafdeling“. Børsens Generalforsamling gav sit Samtykke til Sammenslutningen. Paa Haandværkerforeningens ekstraordinære Generalforsamling den 16. Juni motiverede LICHTENBERG Forslaget og nævnte i den Forbindelse de andre Institutioner, som var knyttet løst til Foreningen: Understøttelseskassen, Begravelseskassen og Brandassuranceforeningen; Forslaget vilde betyde en Udgift for Foreningen paa 500 Kr. aarlig, til Leje af Lokale hos Restauratricen; men man vilde sikkert faa flere Medlemmer til Gengæld. Under Diskussionen udtalte Børsens Stifter, Tømremester J. P. NIELSEN, sig imod Forslaget; han mente, at Børsen var dødsdømt og redningsløst fortabt; „i den sidste Tid var den reduceret til en Ølknejpe“. Alligevel blev Forslaget vedtaget; men J. P. NIELSEN fik Ret. I Begyndelsen af Februar 1895 meddelte ROSTRUP i Haandværkerforeningens Bestyrelsesmøde, at Børsafdelingens Bestyrelse vilde foreslaa Børsens Ophævelse, da den havde saa ringe Tilslutning i den senere Tid, at den havde været en fuldständig Parodi paa en Børs. Ophævelsen blev vedtaget og Børsens Kapital paa 700 Kr. skænket Alderstrøst¹⁾.

„Kreditforeningen for Haandværkere og Industridrivende“ var blevet stiftet den 27. Marts 1867²⁾; men i 1894 kom denne Forening ud for en katastrofal Situation, foranlediget ved en Funktionærs Bedragerier; men da viste den københavnske Haandværkerstands Teknemmelighed over for denne Institution sig paa den smukkeste Maade; 60 af dens Medlemmer garanterede een for alle og alle for een for et Beløb paa 300.000 Kr., og Kreditforeningen henvendte sig til Haandværkerforeningen i Februar 1895 og søgte dens Bestyrelses anbefaling af en Lovændring for Kreditforeningen, hvorved der skulde gives Haandværkerforeningens Repræsentantskab en betydelig Indflydelse paa dens Ledelse og Virksomhed; Bestyrelsen besluttede da at støtte Forslaget under den Forudsætning, at Regnskabet udviste, at Aktiekapitalen ikke var angrebet, og at Kreditforeningens Ledelse stillede Repræsentant-

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1891-1902, 163, 166, 181 flg., 184, 189-91, 267, 315.

²⁾ Journalist Vilhelm Rasmussen skrev i 1866 i Industriforeningens Maanedsskrift nogle Artikler om de Schulze-Delitschske Kreditforeninger; „Foreningen for industrielle Opfindelser“ greb Tanken og holdt en lang Række Møder om Sagen, der resulterede i Kreditforeningens Stiftelse. Den havde i det første Aar kun 40 Medlemmer, og alle, selv Bogholderen, arbejdede uden Vederlag i det første Par Aar. I 1869 var den samlede Udgift til Lonninger 450 Kr.; i 1875 fik den administrerende Direktør endelig et Honorar paa 1000 Kr. I 1882 var Medlemstallet naaet op paa 1060, i 1892 1276; Kasseomsætningen var i 1867 nogle faa Tusinde Kr., i 1868 40.000 Kr. og i 1891 17 Millioner Kr. Reservefondet var i 1867 100 Kr., i 1891 57.000 Kr. — alt ialt en glædelig Fremgang.

skabet fuldstændigt frit i Valget af Direktører. Det endte da ogsaa med, at Haandværkerforeningens Repræsentantskab og Bestyrelse indtraadte i Kreditforeningens Repræsentantskab og derved paatrykte den Stemplet som Haandværkernes Bank; den ene af Direktørposterne blev besat med en Bankmand. I 1897 rakte Foreningen paany Kreditforeningen en hjælpende Haand, da den ønskede en Agitation for Forøgelse af Medlemstallet. Denne Kreditforening fik senere Navneforandring til „Haandværkerbanken“¹⁾.

Forholdet til forskellige andre Foreninger. Til Arbejderforeningen af 1860 stod Haandværkerforeningen fortsat i et godt Forhold; der var ikke noget direkte Samarbejde mellem dem i disse Aar paa Omraader af Betydning; men ligesom Arbejderforeningens Formand altid var inviteret til Haandværkerforeningens Stiftelsesfester, saaledes gjorde Arbejderforeningen Gengæld ved sine Stiftelsesfester²⁾. Om Forholdet til Lærlingeforeningen er meddelt andetsteds³⁾, ligesaa om det Samarbejde, man lejlighedsvis havde med Rejsestipendieforeningen⁴⁾. I 1889 gav man Foreningen af berejste Haandværkere en anbefaling til Andragende om Støtte til Indsamling af Oplysninger i Udlandet til en Rejsehaandbog, som Foreningen vilde udgive, og modtog 5 Aar senere Foreningens Tak derfor⁵⁾. Samarbejdet med Industriforeningen foregik jo nu gennem Fællesrepræsentationen; men det kan dog nævnes, at Haandværkerforeningens Formand KASPAR ROSTRUP i 1896 blev indvalgt i Industriforeningens Bestyrelse. Det blev imidlertid kun kort, han virkede her. I Februar 1898 gav han i Haandværkerforeningens Bestyrelsesmøde en fortrolig Meddelelse om, at der ved Industriforeningens Valg af Delegerede til Fællesrepræsentationen var opstaaet en Divergens, der muligvis kunde medføre ret betydelige Konsekvenser; i Maj meddelte han, at han selv var udtraadt af Industriforeningens Bestyrelse; det var indre Bestyrelsesanliggender, der havde bragt ham paa den Tanke, at han var overflødig i Industriforeningens Bestyrelse; „men hvad der havde bragt Bægeret

¹⁾ Medlemsbladet 1904, Nr. 20 og 22, og 1907, Nr. 7. — Forhandlingsprotokol 1891-1902, 270 fg., 278, 448. — Kopibog 1885-96, Brev af $\frac{1}{3}$ 1895. — I 1892 var Lichtenberg inviteret til Kreditforeningens Jubilæumsfest $\frac{2}{3}$; i 1895 fik Haandværkerforeningen en Opfordring til at støtte Oprettelsen af en Kreditbank i København efter jysk Mønster, men mente ikke, dette System egnede sig for københavnske Forhold (Forhandlingsprotokol 1891-1902, 17, 269 fg.).

²⁾ Forhandlingsprotokol 1876-91, 565. — Forhandlingsprotokol 1891-1902, 115, 220, 415, 503, 590, 646.

³⁾ Se Side 494 fg.

⁴⁾ Se Side 467 fg. — Ogsaa til denne Forenings Fester var Haandværkerforeningens Formand lejlighedsvis indbudt (Forhandlingsprotokol 1876-91, 434 fg. — Forhandlingsprotokol 1891-1902, 16, 540, 655).

⁵⁾ Forhandlingsprotokol 1891-1902, 249.

til at flyde over, var S sammensætningen af Komitéen for Pariserudstillingen, som han fandt var i høj Grad utilfredsstillende med Hensyn til Haandværkets Interesser¹⁾.

Det vilde føre for vidt, hvis alle de Lejligheder skulde nævnes, hvor Formanden eller Bestyrelsen var indbudt til beslægtede Foreningers Fester eller til offentlige Begivenheder af den ene eller anden Art; tilsammen giver de et Billede af, hvorledes den københavnske Haandværkerforening mere og mere i Offentlighedens Bevidsthed er blevet en Autoritet, som man heller ikke ved slige Anledninger bør forbigaa. I første Række var det naturligvis fra Lavene og de andre Haandværkerforeninger, man modtog den Slags Invitationer; men efterhaanden udvides Kredsen, hvorfra Indbydelserne kommer, ogsaa til offentlige Myndigheder²⁾.

I 1888 var der blevet dannet et „Dansk Industri- og Haandværker-societet“, og den 21. December henvendte det sig til Haandværkerforeningen om Samarbejde; men her mødte det en kold Skulder. Den 28. December sendte Haandværkerforeningen sit Afslag, konciperet af CARL R. ETTE; man vilde ikke sende Delegerede til Societetet, da de Opgaver, som dette vilde tage op – Ændring af Næringsloven med Indførelse af Duelighedsprøver som obligatorisk Næringsadkomst – allerede var taget op af Fællesrepræsentationen sammen med Lærlinge- og Toldsagen³⁾. Da Societetet i den følgende Sommer ønskede at faa overladt Lokaler i Haandværkerforeningen til sine Møder, gav man Afslag „paa Grund af den for Tiden stedfindende Ombygning“. I November 1889 spurgte Haandværkerforeningen i Lemvig den københavnske Søsterforening, hvorledes den stillede sig til det Program, der var udgaaet fra Societetet; den fik til Svar, at man i Fjor ikke havde villet sende Delegerede til Societetet, da man mente, det vilde svække Fællesrepræsentationen, naar Kræfterne saaledes blev spredt; „da Societetet nu imidlertid bestaar og muligen har Betingelser for Levedygtighed, stiller vi os venskabeligt over for denne som for enhver anden Forening, hvis Formaal er at virke for Haandværksstandens Tarv⁴⁾).

Haandværkerforeningens Repræsentantskab diskuterede i August 1889 et Forslag fra et Forsikringsselskab om fælles Brandforsikring for Standen og en Meddelelse om Oprettelse af et Livsforsikringsselskab for Haandværkere;

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1891-1902, 415, 544, 566, 574, 609. — Rostrup blev i December 1898 indbudt til Middag af Industriforeningens Formand.

²⁾ Eksempelvis kan for 1890'ernes Vedkommende henvises til Forhandlingsprotokol 1891-1902, 18, 19, 91, 270, 276, 299, 322, 365, 397, 415, 443, 444 fig., 450, 452, 458, 501, 530 fig., 531, 535, 547, 596, 612, 618, 619, 623, 655.

³⁾ Kopibog 1885-96, Brev af 28/12 1888.

⁴⁾ Kopibog 1885-96, Breve af 22/6 og 18/11 1889. — Bestyrelsen IV b: Brev af 8/11 1889.

Hans Majestæt Kong Christian den Tiende.
Dansk Litograflaug: Kridtlitografi med Tonplade.

senere paa Aaret lige før Jul, drøftede Repræsentantskabet Oprettelsen af en „Brandforsikringsforening for dansk Haandværk og Industri“. Der blev dannet en Forsikringsforening med dette Navn, og i Maj 1899 fik den nye Vedtægter, hvorved Haandværkerforeningen skulde vælge to Medlemmer af dens Bestyrelsesraad; i Juli blev ROSTRUP og GÆTJE valgt hertil¹⁾.

Haandværkerforeningens Formand var indbudt til „Dansk Eksportforening“s konstituerende Møde den 19. Oktober 1895 og deltog deri, hvorefter han sidst i November foreslog, at Haandværkerforeningen blev kontingentydende Medlem af den nye Forening; det synes dog ikke at være blevet vedtaget. Allersidst i denne Periode begyndte ellers Eksportspørgsmaalet ogsaa at interessere Haandværkerne²⁾.

VIRKSOMHEDEN INDEN FOR FASTE RAMMER 1900-1914

Inden for Foreningsrammerne. Den landsomfattende Organisationsbevægelse ved Aarhundredskiftet med Oprettelse af lokale Arbejdsgiverforeninger, som samlede Haandværkere og Repræsentanter for beslægtede Virksomheder til Varetagelse af Fællesinteresser, gjorde ROSTRUP og GÆTJE til Talsmænd for, at Haandværkerforeningen tog denne Opgave op for Hovedstadens Vedkommende ved at udvide sine Rammer, saa ogsaa Haandværksfagenes Leverandører kunde blive Medlemmer. Deres Forslag herom blev i Foraaret 1900 behandlet i Bestyrelsen, Repræsentantskabet og paa Generalforsamlinger og skabte stærkt Røre i Foreningen; det vakte energisk Modstand, ledet i selve Bestyrelsen af ETTE under Devisen: Haandværkerforeningen for Haandværkerne; Dagbladet „København“ hævdede i en Artikelserie, at ROSTRUP og GÆTJES Mening var, at Arbejdsgiverforeningen skulde erobre Haandværkerforeningen. Resultatet blev, at Forslaget med stort Flertal blev forkastet³⁾.

I Bestyrelsens Sammensætning skete der naturligvis Ændringer i dette Tidsrum. I Februar 1901 døde J. H. LINDHARD, og da P. W. HØST og VICTOR HANSEN ikke ønskede Genvalg, kom i dette Foraar tre nye Mænd ind i Bestyrelsen: Skrædermester H. C. BUCK, Hofjuvelerer F. DRAGSTED og Bogbindermester P. O. OLSEN. I 1902 ønskede P. A. ØRNBERG at udtræde, og i hans

¹⁾ Forhandlingsprotokol 1876-91, 458 flg., 483. — Forhandlingsprotokol 1891-1902, 634, 639.

²⁾ Forhandlingsprotokol 1891-1902, 322, 330. — I Januar 1899 oplæste Rostrup i et Bestyrelsesmøde en Meddelelse fra Fællesrepræsentationen om Mulighederne for en Eksport af danske Industrigenstande til Sverige (Forhandlingsprotokol 1891-1902, 614).

³⁾ Efterfølgende Oversigt over Aarene 1900-14 bygger paa C. A. Clemmensens udførlige Redegørelse i Jubilæumsskriftet fra 1915, hvortil i Almindelighed henvises.

Sted valgtes Kunstsmedemester OLUF SCHÆBEL. Efter ETES Død i 1902 kom Tømremester C. A. TESCH ind i Bestyrelsen i 1903, og da JUL. LUND døde i 1905, blev hans Plads i 1906 besat med Skomagermester, Redaktør EDV. NIELSEN. TH. MATHIESEN og A. HANSEN døde kort efter hinanden i 1906, og Aaret efter valgtes i deres Sted Murermester V. BALD og Snedkermester CARL SMITH. I 1911 døde ROSTRUP, og C. A. TESCH ønskede at udtræde; i Stedet kom Malermester CLAUD J. OLSEN og Bødkermester CARL C. PETERSEN ind i Bestyrelsen. I 1913 frabad F. DRAGSTED sig Genvalg og erstattedes med Stenhuggermester RUD. NIELSEN, og da H. C. BUCK i 1915 trak sig tilbage af Helbredshensyn, kom Pianofabrikant KNUD MØLLER ind i Bestyrelsen. Af Foreningens ledende Mænd fra tidligere Tid døde i disse Aar LICHTENBERG (1900), P. W. HØST (1910), C. F. G. LØNHOLDT (1913) og VICTOR HANSEN (1914). Som Tak for 25 Aars Virksomhed for Alderstrøst blev CARL R. ETE i 1902 udnævnt til Æresmedlem; han døde samme Aar, og i 1903 blev en Buste af ham udført til Stiftelsen, hvis Beboere lagde en Sølvkrans paa hans Kiste.

KASPAR ROSTRUP bestred Formandsposten til sin Død den 7. Januar 1911¹⁾; han efterfulgtes af Bogbindermester P. O. OLSEN, der ledede Foreningen denne Periode ud. Paa Næstformandspladsen sad først JUL. LUND til sin Død i 1905, derefter P. O. OLSEN, til han i 1911 blev Formand og afløstes af OLUF SCHÆBEL.

Foreningens Medlemstal var i de første Aar i Stagnation; men fra 1907 viste det en fortsat Stigning til 1914²⁾. Repræsentantskabets Formand havde 1887-90 været Snedkermester CARSTENSEN (død 1891); hans Efterfølger blev Tømremester DOBEL (død 1904) til 1895; derefter ledede VALD. GÆTJE (død 1905)³⁾ denne Forsamling til 1903, da han afløstes af Hofmøbelfabrikant LOUIS LARSEN, som bestred Posten til sin pludselige Død under et Haand-

¹⁾ C. A. Clemmensen, 87-91, giver en udførlig Karakteristik af Rostrup. Paa Rostrups 10-Aarsdag som Formand i 1906 skænkede Medlemmer Foreningen et Portræt af ham, malet af Knud Larsen. Paa 75-Aarsdagen for hans Fødsel $\frac{2}{8}$ 1915 skænkede Foreningen sammen med Snedkerlavet og Træindustriens Fabrikantforening Dansk Arbejdsgiver- og Mesterforening et Portræt af Rostrup, malet af Herman Vedel.

²⁾ Tallet var ved Nytaarstid:

1900: 1500 Medlemmer.	1905: 1535 Medlemmer.	1910: 1959 Medlemmer.
1901: 1508 Medlemmer.	1906: 1523 Medlemmer.	1911: 2131 Medlemmer.
1902: 1523 Medlemmer.	1907: 1579 Medlemmer.	1912: 2157 Medlemmer.
1903: 1516 Medlemmer.	1908: 1589 Medlemmer.	1913: 2217 Medlemmer.
1904: 1533 Medlemmer.	1909: 1649 Medlemmer.	1914: 2270 Medlemmer.

I 1909 blev nedsat et Agitationsudvalg med Snedkermester Carl Smith som Formand, og ved et Bestyrelsesmøde i Efteraaret blev der paa een Gang optaget 97 nye Medlemmer, deraf 71 Bagermestre.

³⁾ C. A. Clemmensen, 64 flg., gengiver Rostrups træffende Karakteristik af Gætje.

værker møde i 1909. Resten af denne Periode var derefter Bagemester JOHS. PITZNER Formand for Repræsentantskabet. Forsamlingens Næstformænd i disse Aar havde været DOBEL til 1890, GÆTJE 1890-95, Malermester C. F. STEGEMANN (død 1912) 1895-1902, LOUIS LARSEN 1902-03, JOHS. PITZNER 1903-09, Malermester CLAUD J. OLSEN 1909-11 og derefter Hoffotograf P. ELFELT Perioden ud.

Mange var de Forslag, der blev fremsat om Rejsning af et „Haandværksmestrenes Hus“ til Erstatning for de efterhaanden aldeles utilfredsstillende Lokaler i Kronprinsensgade. I 1900 talte man om Køb af Koncertpalæet i

Lasenius Kramp-Medailen. 1908.

Bredgade; senere paa Aaret drøftede man et Mageskifte mellem Foreningens Ejendomme og en Grund paa Vesterbrogade; ved samme Tid fik man tilbudt en Ejendom ved Hjørnet af Vester Voldgade og Studiestræde. Der kom intet ud af alt dette; man manglede Penge og vilde ikke vove sig ud i Eventyr; derfor blev man – trods undertiden voldsom Kritik fra Medlemmernes Side, saaledes i 1900 og 1906 – i Kronprinsensgade. Ved Nytaar 1904 købte man yderligere Pilestræde Nr. 43 for 70.000 Kr., og man indrettede sig saa godt man kunde i de gamle Lokaler, fik saaledes hele 3 Lavssale til Raadighed. Man drøftede, om en Kontingentforhøjelse ikke var Vejen til et nyt Hus, men uden Resultat. Man havde et Byggefond, hvortil man i 1900 havde modtaget et 1500 Kr.'s Overskud fra en Bannerindsamling; det voksede stadig ved Medlemmernes frivillige Selvbeskatning, men ikke nok til Realisation af Byggeplaner i en overskuelig Fremtid; i 1911 var Fondet paa 40.000 Kr. Dette Aar fik man imidlertid Justitsministeriets Sanktion af, at man for Fremtiden maatte henlægge Halvdelen af Foreningens Lotterioverskud til Byggefondet, hvad man nu kunde gøre uden at gaa Alderstrøst for nær. Nu steg Byggefondet hurtigt og havde ved Udgangen af 1914 en Størrelse

af 124.000 Kr.; men bygget fik man ikke i disse Aar. Foreningens Restauratør var stadig Fritz Svensson, til han i 1910 afløstes af Restauratør Niels Andersen.

Det første Nr. af „Medlemsblad for Haandværkerforeningen i København“ udkom den 15. Oktober 1900 under VICTOR HANSENS og ROSTRUPS Redaktion, et 4-sidigt Blad, der kom 2 Gange maanedligt. Spørgsmaalet om et Organ for Foreningen var rejst i 1899, og medens ROSTRUP og ETE var bange for Omkostningerne derved, arbejdede J. H. LINDHARD ivrigt for Tanken og fik den ogsaa realiseret; det viste sig, at Bladet kun behøvede et aarligt Tilskud fra Foreningen paa 10-1200 Kr. VICTOR HANSEN var Foreningens Sekretær fra Foraaret 1900, hvorfor han traadte ud af Bestyrelsen 1901; i 1911 opgav han Sekretærposten, som blev overdraget Dr. polit. EDV. MACKEPFRANG; men allerede den 1. Juni 1912 blev Sekretær i Gentofte Kommunes Sundhedskommission A. J. THOMSEN ansat som Foreningens Sekretær og – som de to foregaaende – ansvarshavende Redaktør af Medlemsbladet, der i de senere Aar af denne Periode blev udvidet en Del. Foreningens Virksomhed med Selskabelighed, Foredrag og Diskussioner var nu i ganske faste Rammer som en væsentlig og paaskønnet Side af Foreningslivet; det samme gjaldt Bogsamlingen, der stadig blev forestaaet af VILKEN HEIBERG, som i 1914 fejrede sit 40-Aars Jubilæum.

Paa 60-Aarsdagen den 20. November 1900 fik Foreningen sit Banner, tegnet af Professor HANS TEGNER; Midlerne dertil var skaffet tilveje af en Damekomité; det blev højtideligt indviet; med en kunstnerisk udført Hammer, en Gave fra Repræsentantskabet, slog Indenrigsminister L. BRAMSEN, Overpræsident V. OLDENBURG og Borgmester TH. DYBDAL de traditionelle Søm i Stangen¹⁾. Kort Tid efter skænkede Hofjuvelererne F. og A. DRAGSTED Foreningen en smuk Dirigentklokke med Inskriptionen: „Troskab i Gerning er Samfundets Gavn“. Foreningens Portrætgalleri blev stadig forøget, og i 1901 begyndte man at samle paa Haandværkerviser; fra J. H. LINDHARDS Enke fik man i 1902 en stor Samling Viser, hvoraf mange gik tilbage til Foreningens første Aar. LASENIUS KRAMPS 100-Aars Fødselsdag blev fejret den 5. Maj 1908 med en Højtidelighed i Foreningen; Medlemsbladet udsendte et Festnummer, og Foreningen indstiftede en Lasenius Kramp-Medaille, uden dog at give Regler for dens Anvendelse. Paa 70-Aars Jubilæumsdagen i 1910 aabnede Foreningen i Industriforeningens Lokaler en Udstilling af udvalgte Mester- og Svendestykker fra de to sidste Menneske-

¹⁾ Stiftelsesfesten i 1900 blev af Pladshensyn holdt paa Skydebanen; en Kreds af misforneøjede Medlemmer fejrede imidlertid Dagen med en privat Sammenkomst i Kronprinsengade, som samlede ca. 170 Deltagere.

aldre. Da Professor C. NYROP den 31. Juli 1913 fyldte 70 Aar, modtog han fra Haandværkerforeningen Diplom som Æresmedlem som Tak for hans Arbejde som Haandværkets Historiker og for hans Interesse for Dygtiggørelse af Standens Ungdom.

Alderstrøstiftelserne var fortsat Foreningens Stolthed, og maalbevidst arbejdede man paa at faa frigjort Lejlighederne i Møllegadestiftelsen til Friholiger; Lejeindtægten af de udlejede Lejligheder var i 1900 50.000 Kr., i 1911 kun 30.000 Kr.; samtidig var man ved Alderstrøsts 50-Aars Jubilæum i 1912 naaet op paa at have 101 Friholiger i Møllegade. Jubilæet blev fejret paa værdigste Maade; et Par Dage før selve Fødselsdagen blev der holdt Koncerter og Taler i begge Stiftelser. Paa selve den 26. Februar var der højtidelig Sammenkomst i Festsalen paa Nørrebrogade, Afsløring af en Buste af ROSTRUP i Alderstrøsts Gaard og om Aftenen stor Festmiddag i Kronprinsensgade, alt i Overværelse af en lang Række indbudte Notabiliteter. Et Par varige Minder satte Dagen sig: Fra den kongelige Porcelænsfabrik udsendtes en Mindeplatte, og C. NYROPS Bog om Alderstrøst 1862-1912 blev udgivet. Alderstrøst havde hidtil haft særlig Administration; men i 1912-14 blev i tre Tempa begge Stiftelsers Administration lagt under Foreningens Kontor. Ved Foreningsjubilæet i 1915 var man naaet til at have 151 Friholiger i Møllegade og 189 paa Nørrebrogade, og til hver Enkeltbolig og Toværelsens Lejlighed var knyttet en aarlig Understøttelse paa henholdsvis 56 og 84 Kr.; begge Stiftelser var gældfri. Netop i 1915 fik Alderstrøst sit hidtil største Legat, Brolægningsentreprenør JENS ELIASSENS paa henved 340.000 Kr.

Understøttelseskassen havde ved Udgangen af 1914 over 250 Medlemmer og en Formue paa henved 67.500 Kr.; ialt havde den da siden 1856 uddelt 47.707 Kr. i Pensioner og Understøttelser; Laanevirksomheden havde Kassen opgivet i 1892. Begravelseskassen havde ved Udgangen af 1914 ca. 750

Karikatur af Kaspar Rostrup og Vald. Gætje med Haandværkerforeningens nye Fane. 1900.

Professor C. Nyrop.

Brolægningsentreprenør Jens Eliassen.

Medlemmer og en Formue paa 42.000 Kr.; den ydede i hvert enkelt Tilfælde en Hjælp paa 500 Kr., alene i 1914 9500 Kr.; indtil November 1915 havde den ialt ydet ca. 125.000 Kr. i Begravelseshjælp. Begge disse „Foreninger i Foreningen“ havde saaledes vist sig fuldt levedygtige¹⁾).

Arbejde for Standen og Deltagelse i det offentlige Liv. Som i forrige Tidsafsnit deltog Foreningen ogsaa i denne Periode med levende Interesse i Arbejdet for Standens Interesser. Selv gjorde den sin Indsats med Præmieringen af Svendepøver; ved Jubilæet i 1915 havde Foreningen ialt siden 1867 uddelt 1533 Sølv- og 1899 Bronzemedailleer; i 1901 forhøjede den Reiersenske Fond sit aarlige Tilskud fra 600 til 800 Kr. Hver Sommer holdt man siden 1897 Udstillinger af præmierede Svendestykker, ofte besøgt af 2-3000 Mennesker, hvoraf ikke faa Udlændinge i gode Turistsomre.

Ved det nordiske Haandværks- og Industrimøde i Juli-August 1900 indtog Foreningen en fremtrædende Plads. ROSTRUP sad i Mødets Forretningsudvalg og var Formand for Udvalget for den til Mødet knyttede Udstilling paa Charlottenborg, hvor Foreningen selv udstillede sin Portrætsamling, Billeder fra Alderstrøst m. m. Nogle af Mødets Forhandlinger holdtes i Foreningens

¹⁾ Som Kuriosum kan nævnes, at Foreningen paa sin Klasselotteriseddel i 1901 vandt 1000 Kr., i 1903 200 Kr., i 1904 100 Kr., i 1906 2000 Kr., i 1911 500 Kr. og i 1912 100 Kr.

Lokaler; saaledes indledede ROSTRUP en Diskussion om Haandværkets Fremtid. Ved Landsudstillingen i Aarhus 1909 var ROSTRUP Medlem af Udstillingsraadet, og Foreningen arrangerede en Fællesrejse til Aarhus. I 1907 havde ROSTRUP og P. O. OLSEN efter Indbydelse deltaget i Sveriges Haandværksorganisations Aarsmøde, og i sin Egenskab af Formand for Haandværkerforeningen var ROSTRUP i 1900 af Lübecks Senat og Handelskammer indbudt til Festlighederne ved Aabningen af Elben-Trave Kanalen.

I 1904 forhandlede man i Foreningen med OLUF SCHÆBEL som Indleder om Helligdagslovens Ulemper for Haandværkerne, og samme Aar diskuterede man atter Spørgsmaalet om Haandværkernes Sikring mod Tab ved Nybygninger; Hofdekoremaler VILH. HANSEN indledede, og efter hans Forslag nedsatte man et Udvalg af Byggefagenes Oldermænd, som med sagkyndig Assistance udefra skulde skabe en Ordning, der gav Sikkerhed for Betaling af ydet Arbejde og Materialeleverancer; man var klar over, at Resultatet skulde naas, ikke ad Lovgivningens, men ad Organisationens Vej. I September 1907 blev Udvalgets Indstilling om et Værnebureau forelagt de interesserede Fag, og den 1. Juli 1908 oprettedes „Haandværkerforeningens Bureau til Værn for Haandværkere og Leverandører i Bygningsvirksomheden“ af 16 Organisationer; det skulde bistaa ved at skaffe detaillerede Oplysninger, bl. a. om de forventede Prioriteringsforhold, og ved at søge tilvejebragt Fællesentreprisekontrakter. Bureauet kom imidlertid kun til at virke et Par Aar; modstridende Interesser hos Byggefag og Leverandører og Stagnation i Byggeriet efter Bankkrisen 1908 bragte det til Ophør.

Ved Fællesrepræsentationens Jubilæum i 1904 gav Foreningen 1500 Kr. til Fællesrepræsentationens Jubilæumsfond, og den deltog i Haandværkeretoget den 1. August med en Vogn, udsmykket efter Tegning af VICTOR HANSEN; Hovedmotivet var Alderstrøst, og denne Vogn var Togets første, da det svingede ud fra Kristiansborg Ridebane. I 1908 foreslog Bestyrelsen, at man, medens det endnu var Tid, skulde faa indsamlet gamle Haandværksgenstande; et Udvalg med EDV. NIELSEN som Formand opfordrede Oldermænd og Formænd til at medvirke til Dannelse af et Haandværkermuseum. Flere Lav – i første Række maa nævnes Blikkenslagerlavet med dets Oldemand HARALD STEENBERG – havde allerede gjort et Arbejde for at redde Velkomster, Lader og andre Lavsgenstande, gamle Arbejdsredskaber, Mester- og Svendestykker m. v. fra Undergang. Nogle Aar senere drøftede man med Industriforeningen Muligheden for Oprettelse af en historisk-teknisk Samling, efterhaanden i Tilknytning til Polyteknisk Læreanstalts teknologiske Samling.

I 1901 drøftede man Skattereformen med Etatsraad NIELS ANDERSEN som Indleder, og da Spørgsmaalet om Telefontaksterne i 1908 vakte stærkt Røre, beskæftigede ogsaa Haandværkerforeningen sig dermed; CARL SMITH fik Sæde i det Udvalg af næringsdrivende, der forhandlede med Telefonselskabet. I 1909 vedtog man efter en livlig Diskussion en Resolution med Krav om en Lov, der traf Forholdsregler mod falsk Reklame og illoyal Konkurrence. I 1909 undergik Haandværkerbankens Forhold en Forandring, hvorved Bankens Repræsentantskab, d. v. s. Haandværkerne, mistede sin væsentlige Indflydelse, en Følge af den store Bankkrise 1908, der dannede Afslutningen paa en fleraarig usund Byggespekulationsperiode; dog tabte Haandværkets Mænd ikke det Maal af Syne med Tiden at genvinde den tabte Indflydelse.

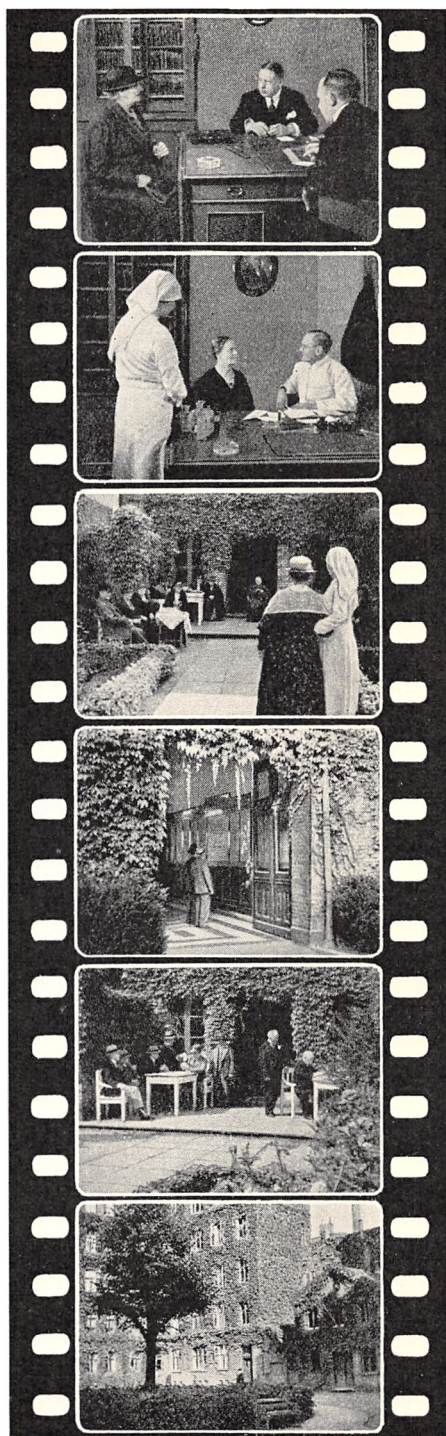
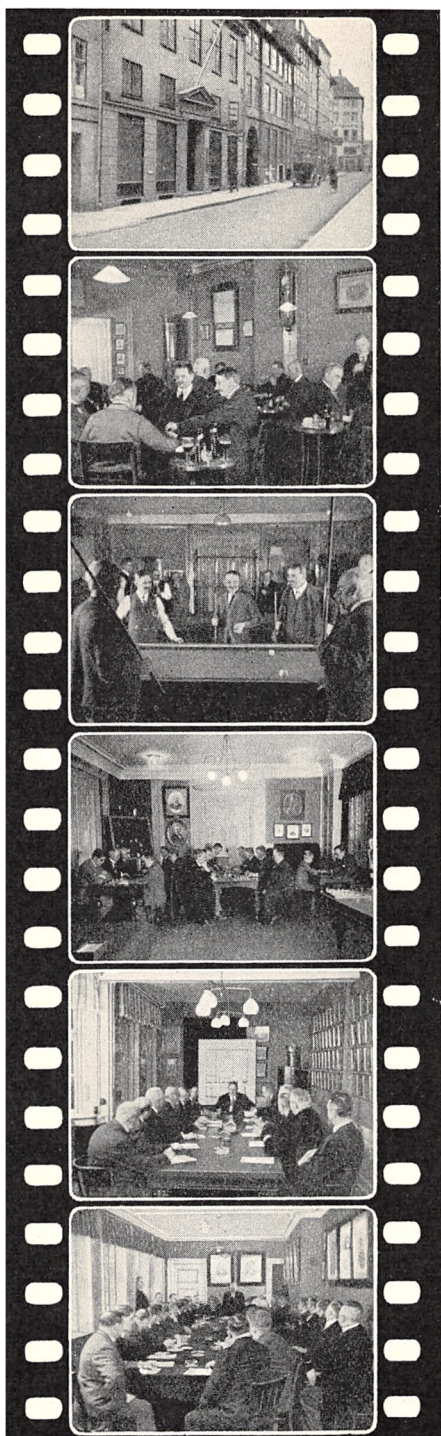
Teknologisk Institut var blevet aabnet den 14. Januar 1908; da denne Fagskole havde virket et Aar, udtalte Foreningen sin Anerkendelse af dens nyttige Arbejde og vedtog, at den i 5 Aar skulde yde Institutet et aarligt Tilskud paa 3000 Kr., som skulde tages af Lotterioverskudet. I 1910 slog CLAUD J. OLSEN til Lyd for, at Haandværkerne sikrede sig større Indflydelse paa Ledelsen af Teknisk Skole; denne Opfordring førte til, at V. BALD og Direktør for Teknologisk Institut GUNNAR GREGERSEN blev valgt ind i Skolens Bestyrelse. Paa Foranledning af Fællesrepræsentationen behandlede Foreningen ogsaa Spørgsmaalet om Ændring i Ordningen af Svendeprovers Aflægelse 1912; til Udarbejdelse af ensartede Regler for Bedømmelsen blev der indhentet Materiale fra Lavene. Med Beklagelse saa Foreningen derimod, at den ikke direkte blev repræsenteret i Kommissionen, der blev nedsat angaaende den fremtidige Ordning af de tekniske Skolers Undervisning; da Jern- og Metalindustrien ønskede 3 Afteners ugentlig Undervisning à 3 Timer, tog Foreningen Initiativet til et Møde af de interesserede Fag, og dette udtalte sig eenstemmigt til Kommissionen for den gældende Ordning for Teknisk Skole i København: 5 Aftener ugentlig à 2 Timer. Fra 1913 ydede Foreningen iøvrigt Skolen et aarligt Tilskud paa 500 Kr. og sendte til det tekniske Selskabs Generalforsamling 125 Delegerede, valgt af de forskellige Fag. Baade til Lærlingeforeningen og Rejsestipendieforeningen stod Foreningen fortsat i det bedste Forhold.

I 1907 stiftedes i Foreningens Lokaler „Foreningen for Kunsthåndværk“ med ALFRED DRAGSTED som Formand, OLUF SCHÆBEL som Næstformand. I 1912 bevirkede et saa vigtigt Spørgsmaal som Erhvervenes Stilling til Grundlovsforandringen, at Bestyrelsen nedsatte et Udvalg, der forhandlede med Delegerede for andre Erhvervsorganisationer. Samme Aar indsamlede man med Henblik paa den forestaaende Toldlovrevision Oplysninger fra de

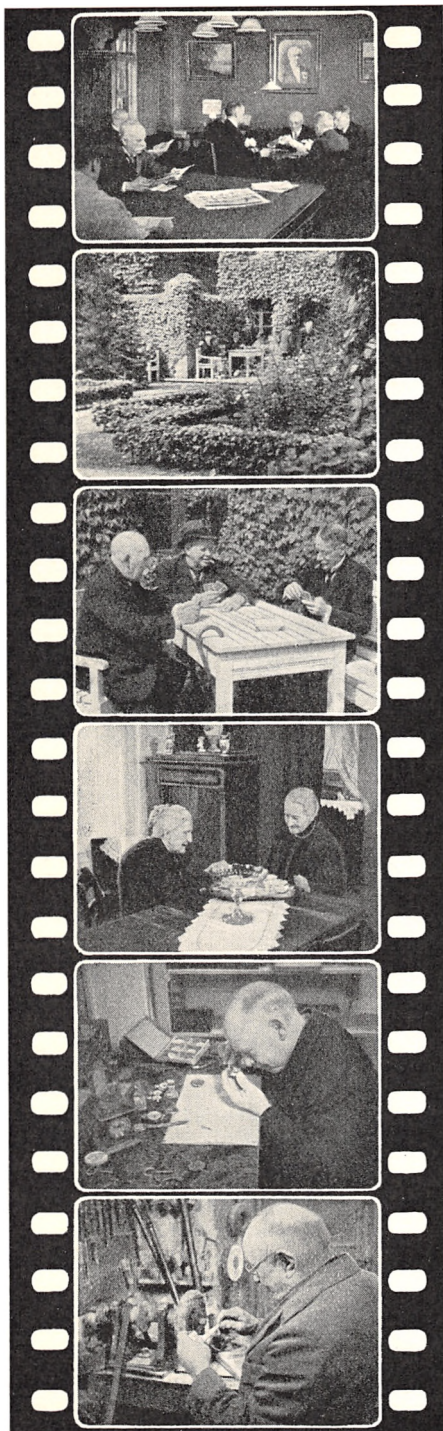
tilsluttede Organisationer om deres Stilling til Sagen, et Materiale, der blev overgivet til Fællesrepræsentationen. I 1912 lod man i Anledning af Loven om Bogføring i Samarbejde med Haandværkerbanken udarbejde en praktisk Vejledning paa dette Omraade for Haandværkerne. Med største Interesse fulgte man i disse Aar ogsaa alle „kommunal-socialistiske Eksperimenter“, som det hed; i 1912 vedtog man at yde Københavns kommunale Vælgerforening al mulig Støtte ved de forestaaende Borgerrepræsentantvalg, og i et Opraab til Lavene appelleredes til Haandværkernes Solidaritetsfølelse; midt under Valgkampen holdt man i Foreningens Lokaler et Møde for Medlemmerne og for Medlemmerne af Lavene; dette Aar fik man sat Oldemand, Murermester ANDR. WILDT, det følgende Aar Snedkermester CARL SMITH ind i Borgerrepræsentationen. I Begyndelsen af 1914 udkom Medlemsbladet som Agitationsskrift, der blev tilsendt alle Lavsmedlemmer, som ikke var Medlemmer af Foreningen; man fandt Standens vitale Interesser truet af de kommunal-socialistiske Bestræbelser og vilde ruste sig derimod. Man holdt ogsaa en Række Møder, hvor man drøftede Arbejdsgiverforeningens Forslag til Strejkeforsikring.

I 1912 rejste Foreningen Sagen om Haandværkets Eksportmuligheder, ved et Foredrag af CARL SMITH i September. I November mødtes Haandværkerforeningens og Industriforeningens Bestyrelser for at drøfte større Udnyttelse af Haandværkets og Industriens Eksportchancer, eventuelt ved Oprettelsen af et Eksportkontor; man nedsatte et Udvalg og indbød Eksportforeningen til Samarbejde om Sagen; Udvalget henstillede, at Eksportforeningen optog Repræsentanter i sin Bestyrelse for Haandværkerforeningen og Industriforeningen, som til Gengæld skulde yde Eksportforeningen et aarligt Tilskud. Sagen blev imidlertid stillet i Bero, da Handelsministeriet overvejede at oprette et Oplysningskontor for Næringsvejene. For Foreningen „Dansk Arbejde“ havde man naturligvis i Haandværkerforeningen den største Sympati; i 1913 ydede man Tilskud til dens „danske Uge“.

Til Slut skal nævnes, at hele Foreningens Bestyrelse i 1900 deltog i den store Banket i Anledning af Krydserkorvetten „Valkyrien“s Hjemkomst fra Ekspeditionen til Østasien, at Foreningen i 1906 til den gamle KRISTIAN IX's Baare sendte en Sølvkrans, hvis Egeblade bar Navnene paa de tilsluttede Organisationer, medens Sølvbaandet bar Foreningens Bomærke i Guld, og at Foreningen i 1909 deltog i Festlighederne i Anledning af 250-Aaret for Stormen paa København; Lavenes Bannere smykkede Raadhushallen ved den store Mindefest, som var arrangeret af et Udvalg med LOUIS LARSEN i Spidsen; selv holdt Foreningen en smuk Mindefest i „Olympia“ for 1000 Deltagere.

Scener af Haandværkerforeningens Film: Fra Kronprinsensgade og Alderstrøst.

Scener af Haandværkerforeningens Film: I Alderstrøt og paa Landophold.

Gaardparti fra Haandværkerhaven. 1940.

OVERSIGT OVER KRIGS- OG KRISEAARENE 1915-40

Aarene 1915-23. Da Haandværkerforeningen den 20. November 1915 fejrede sit 75-Aars Jubilæum, var det ganske vist under Trykket af den Verdenskrig, som var brudt ud godt et Aar i Forvejen; men samtidig nærede man ret store Forventninger om dansk Erhvervslivs Muligheder, naar Krigen var forbi. Jubilæet blev fejret med Udgivelsen af C. A. Clemmensens Bog om Foreningens Historie 1890-1915, med en stor Fest hos Nimb, hvortil en lang Række Honoratiorenes med Handelsminister Hassing-Jørgensen og Indenrigsminister Ove Rode i Spidsen var indbudt, og endelig med en Jubilæumsudstilling paa Raadhuset, som blev hædret med et Besøg af Kongen; Overpræsident F. de Jonquières, Borgmester Th. Dybdal, Borgmester J. Jensen, Professor C. Nyrop og Arkitekt Arne-Petersen fik overrakt Lasenius Kramp-Medaillen, og fra forskellig Side fik Foreningen paa Dagen en Række Gaver.

Efterhaanden kastede først Krigen og i dens Følge den spanske Syge deres Skygger over Foreningen og Foreningslivet; baade i 1918 og 1919 maatte Stiftelsesfesten aflyses. Med Længsel saa man hen til Krigens Ophør; Freden kom; men Indskrænkningerne, Dyrtiden og de urolige Arbejdsforhold fortsatte og forværredes. Det første Fredsaar blev af Formanden rammende kaldt de uopfyldte Forventningers Aar; det næste blev ikke stort bedre.

Foreningens Medlemstal viste indtil 1922 en kraftig Stigning, som skyldtes et ihærdigt Agitationsarbejde, og derefter i 1923 et brat Fald, idet man ved en kritisk Gennemgang af

Medlemskartoteket maatte slette ikke færre end 216 Medlemmer for Restancer; Tallene er pr. 1. Januar:

1915: 2270 Medlemmer.	1918: 3818 Medlemmer.	1921: 4057 Medlemmer.
1916: 2632 Medlemmer.	1919: 3910 Medlemmer.	1922: 4013 Medlemmer.
1917: 3309 Medlemmer.	1920: 4018 Medlemmer.	1923: 3715 Medlemmer.

Bogbindermester P. O. Olsen var stadig Foreningens Formand i disse Aar til 1923; paa Næstformandspladsen sad Kunstmedemester Oluf Schæbel til sin Død 1918; han afløstes af Tømrermester Peder Pedersen, der var Næstformand til 1923. Bagermester Johs. Pitzner var Formand for Repræsentantskabet, til han 1918 afløstes af Malermester Claus J. Olsen, som nedlagde sit Hverv i 1923. Hoffotograf P. Elfelt var Repræsentantskabets Næstformand, til han 1918 erstattedes med Stolemagermester P. Chr. Thomsen, som bestred Posten til Marts 1925 og fra September 1923 tillige fungerede som Forsamlingens Formand. I Bestyrelsens Sammensætning skete der naturligvis ogsaa Ændringer. Ved Valget i 1917 kom Glarmester C. L. Christiansen ind i Bestyrelsen i Stedet for Pianofabrikant Knud Møller; de to Herrer fik lige mange Stemmer, og Lodtrækning afgjorde Valget. I 1918 afgik Oluf Schæbel ved Døden, og Claus J. Olsen blev Formand for Repræsentantskabet; i deres Sted indtraadte Johs. Pitzner og P. Elfelt. I 1920 døde Stenhuggermester Rud. Nielsen og erstattedes med Sølvmedemester Evald Nielsen, og efter Murermester Vald. Balds Død i 1921 kom i 1922 Murermester Lauritz Chr. Rasmussen ind i Bestyrelsen.

Krigen satte foreløbig en Stopper for Foreningens Byggeplaner; dog lod man udarbejde Skitser til en Bygning paa de fire Grunde, man ejede i Kronprinsensgade og Pilestræde. I Begyndelsen af 1918 erhvervede man Ejendommene Stormgade Nr. 21, 23, 25, 27, 29 og 31 samt Vester Voldgade Nr. 93, 95 og 97 for 780.000 Kr. med 590.000 Kr.'s Udbetaling; Grundarealet var 4711 Kvadratalen; det var Meningen, at man saa med Tiden vilde bygge her og afhænde de fire gamle Ejendomme. Arkitekt Søren Lemche udarbejdede Planer for det paatænkte Byggeri, og andre Projekter blev fremsat i 1921-22; Huslejeloven forhindrede dog foreløbig Nedrivning af Ejendommene i Stormgade og Vester Voldgade. Foreningslivet udfoldedes stadig inden for de gamle Rammer i Kronprinsensgade; om Sommeren laa man som hidtil „paa Landet“ paa Skydebanen til 1919; i 1920 havde Foreningen Sommerlokale i Fru Svendsens Restauration i Tivoli; i 1921 holdt man til i Carlsbergpavillonen paa Strandvejen Nr. 20, og 1922-25 i Tuborgpavillonen paa Strandvejen Nr. 70. I 1919 skiftede Foreningen Restauratør, idet Niels Andersen afløstes af O. Nielsson. I 1915-16 gjorde man et Forsøg med at arrangere Kammermusikafiteter for Medlemmerne; mere Livskraft var der dog i Haandværkerforeningens Sangkor, som dannedes den 21. Januar 1916 med Sanglærer George Allen som Dirigent; Foreningen afholdt dets Udgifter, og Sangbogen blev underkastet en Revision. Medlemsbladet var stadig det faste Bindeled mellem Foreningen og Medlemmerne, og Biblioteket, som endnu stod under Vilken Heibergs Varetægt, voksede fra 10.000 Bd. i 1915 til 13.000 Bd. i 1923. I 1917 enedes Bestyrelse og Repræsentantskab om et Forslag til nye Love for Foreningen, til Afløsning af Lovene fra 1897; Forslaget blev fra flere Sider betegnet som reaktionært, og ved Afstemningen fik det nok Flertal, men ikke den fordrede $\frac{2}{3}$ Majoritet. Virksomheden med Svendemedailleerne var jo helt i faste Baner; men i 1915 indhentede Foreningen fra Lavene Oplysninger om, hvorledes de gik frem ved Bedømmelse af Svendepøver, og efter hvilke Regler de indstillede til Foreningens Medaille; bag ved laa Ønsket om at faa ensartede Regler for Bedømmelse og Indstilling.

Alderstrøst paa Nørrebrogade blev i 1916 underkastet en Ombygning; Butikkerne flyttedes op i Gadens Niveau, og de Lejligheder, som derved tabtes, blev indvundet ved, at man paa en af Værkstedesbygningernes Plads opførte en ny Fløj. I 1917 blev Festsalen taget ind til Lejligheder. Ved samme Tid blev der ogsaa knyttet Sygeplejerske til Stiftelsen, saaledes at Beboerne nu havde fri Læge, Sygeplejerske og Medicin. Den 28. September 1918 købte Foreningen for Alderstrøsts Midler Bræstrups Stiftelse for 132.000 Kr.; med et kedeligt

Bogbindermester P. O. Olsen.

Ingeniør K. V. Koch.

Plankeværk havde den ligget kilet ind i Møllegadestiftelsens Gaard og Haver; nu kunde man lade Plankeværket falde. Samme Aar havde man holdt en meget enkel Højtidelighed ved Møllegadestiftelsens 25-Aars Jubilæum; Nørrebrogadestiftelsens 60-Aars Dag i 1922 fik kun en kort Mindeartikel i Medlemsbladet. I 1919 havde man faaet afsluttet den i 1917 paabegyndte Indlæggelse af elektrisk Lys i begge Stiftelser, og man vedtog da at yde Fribeboerne gratis Belysning for Fremtiden.

Styrelsen af Haandværksnæringen var fra 1. April 1914 blevet flyttet fra Indenrigs- til Handelsministeriet, og dette sidste udbad sig Haandværkerforeningens Betænkning om, hvorledes man kunde tænke sig Eksportsagen varetaget af det paatænkte Oplysningskontor. Haandværkets Eksportmuligheder optog i det Hele taget Sindene en Del i disse Aar; Snekermester Carl Smith, der havde rejst Sagen i 1912, foretog Rejser til Amerika og Rusland for at undersøge Mulighederne; han mente, man burde danne et Andels-Handelsselskab, kontrolleret af Haandværkerforeningen, Fællesrepræsentationen og Dansk Arbejde, som et Mellemed mellem de danske Producenter og de udenlandske Forbrugere. Det blev imidlertid Industriforeningen, som afgørende tog sig af Eksportsagen.

I 1915 indhentede Foreningen til Fællesrepræsentationen Lavenes Betænkninger om den paatænkte Toldlovrevision; i 1916 sendte man Indenrigsministeriet et Andragende om Ændring af Huslejeloven uden dog at opnaa, hvad man ønskede. Dette Aar beskæftigede man sig ogsaa med andre offentlige Anliggender: man deltog i den af den samlede danske Haandværkerstand arrangerede „Haandværkerdag“, hvis Overskud — 239.000 Kr. for hele Landet — gik til Teknologisk Instituts Byggefond; man holdt et Møde om Prinsensgadekvarteret med Formændene for en Række interesserede Foreninger og fik vedtaget en eenstemmig Udtalelse om, at Kvarteret burde saneres ved Ombygning; endelig holdt Repræsentantskabet og Formændene for en Række Fabrikantforeninger et Møde i Anledning af den nye Ulykkesforsikringslov og vedtog, at man skulde benytte Arbejdsgivernes Ulykkesforsikring som den mest fordelagtige for Standen. I 1917 fik Foreningen gennem Fællesrepræsentationen en Forespørgsel fra Handelsministeriet i Anledning af Revisionen af Loven

Sekretær A. J. Thomsen.

Kontorchef A. C. E. Petersen.

om Straf for urigtig Varebetegnelse; man lod den gaa videre til Lavene, men udtalte Ønsket om en Lovændring, der kunde bremse Auktionsuvæsenet. Samme Aar var Foreningen repræsenteret i Komitéen for den Udstilling af kirkelig Kunst, der blev holdt om Efteraaret i Nikolaj Hus ved Reformationsjubilæet.

Med vaagen Opmærksomhed fulgte man Kommunalpolitikken som hidtil. I 1917 indledede man et Samarbejde med Grundejerforeningen ved Borgerrepræsentantvalgene, bl. a. ved Kandidatopstilling, og man drøftede Muligheden af Oprettelse af et Erhvervsparti ved Rigsdagsvalgene. Man protesterede skarpt, men uden Virkning imod, at der blev ansat kommunale Maler-, Murer-, Snekker- og Tømrermestre. I 1919 deltog man i Protesten mod, at Embeds- og Bestillingsmænd kunde opnaa Borgerskab som næringsdrivende; Repræsentantskabet indsendte en eenstemmig Protestresolution til Regering og Rigsdag mod Lærlingelovforslaget, og ogsaa mod Trustloven protesterede man energisk; med bange Anelser imødesaa man tillige Lovforslag om Bedriftsraad og Arbejdernes Andel i Udbyttet; men Regeringsskiftet i Foraaret 1920 afværgede denne Fare for Standens Interesser.

I Juni 1918 foreslog Claus J. Olsen, at der blev oprettet en ny Institution „Haandværksfagene“ i København, som for Haandværkets Vedkommende skulde virke paa lignende Maade som Industrifagenes Sammenslutning for Industriens. Forslaget blev drøftet i Bestyrelsesmøder, af Repræsentantskabet og med Lavenes Bestyrelser i 1918 og 1919, og „Haandværksfagene“ blev en Realitet og fik i Juli 1919 en Bestyrelse med Claus J. Olsen og Carl Smith som Formand og Næstformand; Institutionen fik eget Kontor i Adelgade Nr. 31, og Murer-, Tømrer-, Maler-, Billedskærer-, Hattemager-, Bødker-, Sadelmager- og Tapetserer-, Glarmesterlavet og Københavns Vognmandsforening sluttede sig til „Haandværksfagene“. I 1922 blev der forhandlet om Haandværkerforeningens Repræsentantskabs Overtagelse af Institutionens Virksomhed, og i 1923 blev der truffet en Ordning, hvorved Repræsentantskabet oprettede et Sekretariat for Virksomheden, med gratis Kontor i Foreningens Lokaler.

I Oktober og November 1919 havde Haandværkerforeningen Besøg af sønderjyske Haandværkere, der skulde sætte sig ind i danske Haandværksforhold, og der blev holdt Fest for

H. C. Heegaards og Hustrus Stiftelse, Alderstrøst, Dr. Priemes Vej. 1937.

dem. Efter Genforeningen i 1920 var der stort Besøg af sønderjyske Haandværkere med Fester, Modtagelse paa Raadhuset, faglige Forevisninger, Udflugt til Hillerød m. m., alt i Dagene 31. August-5. September, uforglemmelige Dage for Værter og Gæster. I 1921, der blev skæbnesvangert for saa mange ellers solide Haandværkerforetagender, blev der i September af Haandværkerforeningen, Arbejdsgiverforeningen, Industriforeningen m. fl. holdt et stort Erhvervsmøde, hvor man vedtog at oprette en Priskontrolkomité til Behandling af Klager. I 1923 gratulerede Haandværkerforeningen Kongeparret til dets Sølvbryllup med en smuk Sølvjardinière, forarbejdet af Sølvmedemester Evald Nielsen; i Aarsberetningen samme Aar omtalte Formanden et Møde, man havde holdt om Arbejdsgivernes Strejkeforsikring, og nævned, at Claus J. Olsen havde faaet Sæde i Kommissionen til Næringslovens Revision.

Sekretær A. J. Thomsen døde i December 1920, og en ny Sekretær blev ansat; men det viste sig ikke at være noget heldigt Valg. I April 1923 opdagedes det, at han havde besveget Foreningen for ca. 83.000 Kr. En lang Række Bestyrelses- og Repræsentantskabsmøder resulterede i, at Bestyrelsesmedlemmer, Repræsentanter, Revisorer og Medlemmer af Foreningen ved Bidrag holdt Foreningen ganske skadesløs for det store Beløb. Sagen fandt sin Afslutning paa en bevæget Generalforsamling den 20. September 1923; her foretog man Valg af Bestyrelse ved skriftlig Afstemning; af den gamle Bestyrelse genvalgtes kun Carl C. Petersen, C. L. Christiansen og Lauritz Chr. Rasmussen; Edv. Nielsen var dog afgaaet ved Døden i 1922. En Række nye Mænd kom ved Valget ind i Bestyrelsen: Litograf, cand. polyt. K. V. Koch, Skomagemester Paul Sorensen, Snedkermester Alex Hansen, Buntmagemester Chr. G. Sønderby, Bagemester M. F. Rasmussen, Konditor Aage Steen og Smedemester P. Olsen. Desuden vedtoges en Lovændring, der skulde skabe Sikkerhed mod Gentagelse af slige Overraskelser, og den 5. Oktober valgtes Bestyrelsen blandt over 100

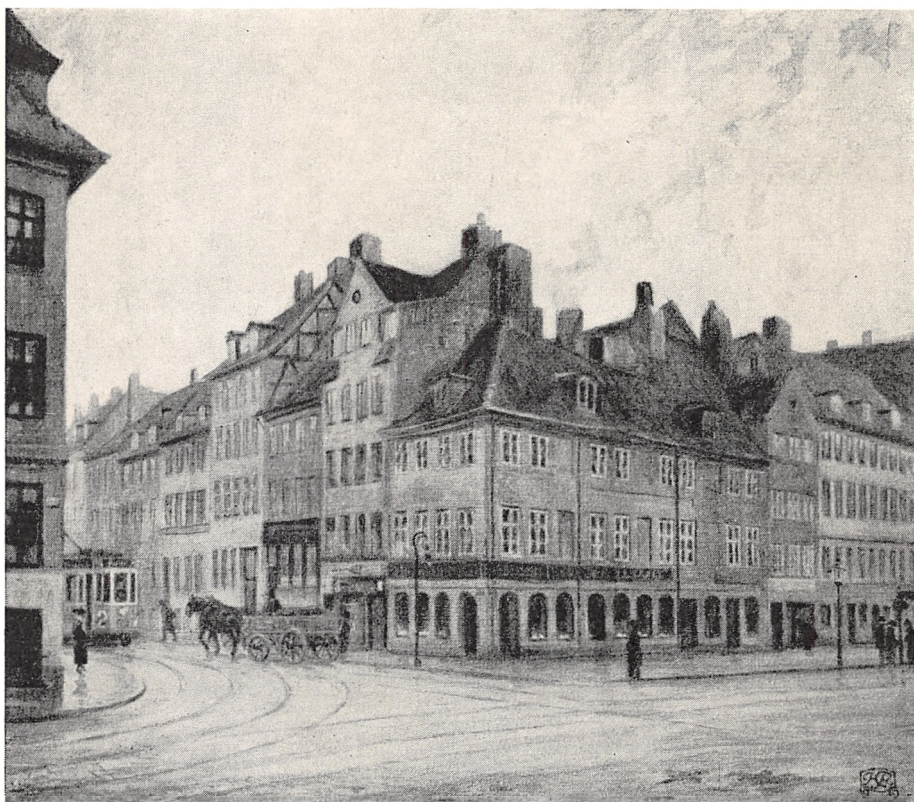

Haandværkerforeningens Bygning. Bestyrelsesværelset. 1940.

Ansøgere fhv. Kolonibestyrer paa Grønland A. C. E. Petersen til Foreningens Kontorchef, et Hverv, han stadig røgter.

Aarene 1923-40. Den 25. September 1923 konstituerede den nye Bestyrelse sig; til Formand valgtes K. V. Koch, som lige siden har varetaget dette Hverv; til Næstformand valgtes Carl C. Petersen og til Kasserer C. L. Christiansen. Den afgaaede Formand P. O. Olsen fik tilkendt en Æresbolig i Alderstøt, hvor han boede til sin Død den 10. Januar 1927. I Slutningen af 1926 døde Carl C. Petersen; han erstattedes med Alex Hansen, der var Næstformand til sin Død i 1939, hvorefter Skrædermester Poul Persson blev valgt i hans Sted. C. L. Christiansen var Foreningens Kasserer til sin Død i 1926; i hans Sted valgtes Chr. G. Sønderby; ved en Lovændring den 28. Marts 1928 blev Stillingen døbt om til Næstformandspost, saaledes at Foreningen derefter havde to Næstformænd; i 1933 døde Sønderby, og til Næstformand i hans Sted valgtes Tapetserermester Holger Johannessen.

Claus J. Olsen havde ved Generalforsamlingen i September 1923 nedlagt sit Hverv som Repræsentantskabets Formand; Næstformanden P. Chr. Thomasen fungerede derefter tillige som Formand til de nye Love af 25. Marts 1925 bestemte, at Foreningens Formand og Næstformand ogsaa skulde være Formand og Næstformand for Repræsentantskabet. Ved de nye Love udvidedes ogsaa Antallet af Bestyrelsesmedlemmer til 12, og dette Aar kom derfor tre nye Mænd ind i Bestyrelsen: Stolemagermester P. Chr. Thomasen, Tømremester Ferd. Hoyer og Malermester W. Staack, idet Aage Steen var død i 1924. I 1926 døde C. L. Christiansen, P. Chr. Thomasen og Carl C. Petersen, og paa Foraarsgeneralforsamlingen 1927 valgtes i deres Sted: Hofbogbinder Johs. Petersen, Tapetserermester Holger Johannessen og Barbermester Hans Jørgensen. I 1928 kom Maskinfabrikant H. M. Nielsen ind i Bestyrelsen i Stedet for P. Olsen, der var død i 1927. I 1930 døde Ferd. Hoyer og M. F. Rasmussen, og i 1931 valgtes i Stedet Tømremester Chr. Fuhr og Bagermester N. Chr. Jönsson. I 1934

Haandværkerforeningens Ejendomme i Stormgade og Vester Voldgade.

valgtes Skrædermester Paul Persson i Stedet for den i 1933 afdøde Chr. G. Sønderby. Da Lauritz Chr. Rasmussen døde i 1934, kom i 1935 Hofblikkenslager Torben Meyer ind i Bestyrelsen, og i 1936 valgtes Murermester Peder R. Madsen i Stedet for den i 1935 afdøde Paul Sørensen. I 1938 trak Chr. Fuhr sig tilbage og døde endnu samme Aar; han afløstes i Bestyrelsen af Tømrermester Svend Storm, og da Alex Hansen døde i 1939, blev Billedskærermester G. Weinreich valgt i hans Sted.

Medlemstallet i de første Aar viste en stadig Nedgang, hvilket skyldtes de nye Love af Marts 1925, som bestemte, at kun Medlemmer af de tilsluttede Organisationer kunde blive Medlemmer af Foreningen; i de senere Aar har der atter været en jævn støt Fremgang, som i Aaret før Jubilæet 1940 har taget Fart; Tallet var ved Nytaar:

1924: 3686 Medlemmer.	1930: 3513 Medlemmer.	1936: 3763 Medlemmer.
1925: 3772 Medlemmer.	1931: 3496 Medlemmer.	1937: 3779 Medlemmer.
1926: 3674 Medlemmer.	1932: 3546 Medlemmer.	1938: 3785 Medlemmer.
1927: 3558 Medlemmer.	1933: 3539 Medlemmer.	1939: 3798 Medlemmer.
1928: 3462 Medlemmer.	1934: 3650 Medlemmer.	1940: 3794 Medlemmer.
1929: 3545 Medlemmer.	1935: 3735 Medlemmer.	

I September 1940 var man naaet op paa 3958 Medlemmer, og man haabede at komme op paa Tallet 4000 inden Jubilæet. I den seneste Tid har flere af de tilsluttede Organisa-

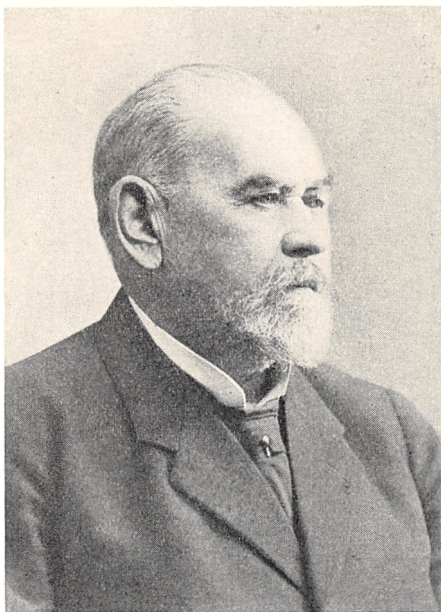

Interiør fra Biblioteket i Alderstrøst, Møllegaede. 1937.

tioner gjort Medlemsskab i Haandværkerforeningen obligatorisk for deres Medlemmer. Lovene af 1925, som havde bestemt, at der skulde ydes et særligt Kontingent til Byggefondet, blev den 10. April 1940 afløst af nye Love.

Bestyrelsen gjorde i 1924 et stort Arbejde for, at Foreningen af De forenede Bryggerier købte det tidligere Kunstindustrimusæum ved Vester Boulevard; men dertil krævedes et Partialobligationslaan, hvortil kun $\frac{1}{10}$ af Medlemmerne tegnede sig, og Planen maatte opgives. Det blev da i 1925 nødvendigt at foretage en kostbar og gennemgribende Reparation og en mindre Ombygning af Kronprinsensgade Nr. 7 og 9; en Basar til Fordel for Byggefondet s. A. gav kun et Overskud paa 5500 Kr. Derefter forhandlede man uden positivt Resultat om Køb af Axelborg; i 1928 overtog Undervisningsministeriet til det nye Nationalmusæum Foreningens Ejendomme i Stormgade og Vester Voldgade for den samme Sum, Foreningen i sin Tid havde erhvervet dem for, men paa den Betingelse, at Foreningen „skænkede“ 75.000 Kr. til Musæumsindsamlingen. Derefter havde man i Byggefondet ca. 575.000 Kr., med Værdien af Ejendommene i Kronprinsensgade og Pilestræde ca. 1 Million Kr.; men endnu et Par Aar saa man Tiden an. Den 17. December 1930 vedtog man for 725.000 Kr. at købe af Lensgreve Fred. Moltke det Moltke'ske Palæ paa Hjørnet af Dronningens Tværgade og Bredgade, og den 10. Marts 1931 vedtog man af samme Ejer for 270.000 Kr. at købe Naboejendommen Bredgade Nr. 41, der først skulde overtages, naar Beboeren fraflyttede eller døde. Det sidstnævnte Køb skete med fremtidige Udvidelser for Øje. Straks efter Nytaar 1931 tog man fat paa en meget omfattende Ombygning af Palæet; det bestod af en Vinkelbygning, der nu ved Opførelse af to nye Fløje blev omdannet til en Karré. Det omfattende Byggearbejde, den kunstneriske Udsmykning og Monteringen, hvortil Lavene og andre Institutioner ydede værdifulde Gaver, var til Ende i Slutningen af 1932, og den 16. December s. A. blev Bygningen højtideligt indviet i Overværelse af Kron-

prinsregenten og 550 særligt indbudte Gæster. Efter henved 40 Aars Søgen havde de københavnske Haandværkere endelig faaet sig et værdigt og fornemt Hus. I 1935 lykkedes det at sælge Ejendommene i Kronprinsensgade og Pilestræde for ialt 575.000 Kr. Tre Gange har Foreningen i disse Aar skiftet Restauratør: i 1925, da John Johnsen afløste O. Nielsson, i 1930, da C. F. Christensen blev Foreningens Restauratør, og i 1932, da C. C. Klestrup blev dens Restauratør, da man flyttede ind i de nye Lokaler.

Skomagermester H. C. Heegaard.

Flere store Fællesrejser er blevet arrangeret af Foreningen i de senere Aar: i 1925 en Pariserrejse, i 1927 en Rejse til München, i 1929 i Samarbejde med andre Organisationer den berømmelige Tur til Barcelona-udstillingen med Ø.K.'s „Polonia“, s. A. en Udflygt til Landskronaudstillingen, i 1935 en Fællesrejse til Udstillingen i Brüssel, i 1936 et Besøg paa Leipzigermessens, i 1938 en Fællestur til „Vi kan“-Udstillingen i Oslo. Den selskabelige Virksomhed har været en stadig og vigtig Side af Foreningslivet; 90-Aars Stiftelsesfesten i 1930 blev fejret med særlig Festivitæt: Hs. kgl. Højhed Kronprins Frederik bærede Festen med sin Nærværelse, og i Spidsen for de indbudte Gæster saas Statsminister Stauning og Handelsminister Hauge. I 1932 blev Stiftelsesfesten udsat til den 17. December, saa den kunde fejres i de nye Lokaler. Foretagsvirksomheden har selvfølgelig siden Radioens Sejrs-

gang ikke haft Medlemmernes Interesse i samme Grad som tidligere. Leder af Biblioteket var Vilken Heiberg; i 1921 havde han faaet Assistent ved Grønlandsk Handel Aage Øhmer til Medhjælper; i 1924 fejrede han sit 50-Aars Jubilæum og blev udnævnt til Ridder af Dannebrog; i 1931 opgav han efter ca. 57 Aars Tjeneste sit Hverv, og sidst i 1932 døde han; Øhmer blev hans Efterfølger. Biblioteket blev efter P. O. Olsens Død i 1927 flyttet ud i den Lejlighed i Møllegadestiftelsen, der havde været hans Æresbolig, en naturlig Ordning, da det efterhaanden næsten kun var Alderstrøstbeboerne, der benyttede Bogsamlingen.

Bestyrelsen af 1923 fortsatte de allerede tidligere optagne Forhandlinger om en Medailleuddelingsfest — en aarlig Haandværkerfest — i Raadhushallen; Tanken var Borgmester Ernst Kapers; Haandværkerforeningens Medailleuddeling skulde forenes med lignende Foreteelser inden for de Massmannske Søndagsskoler og det tekniske Selskabs Skole. En saadan samlet Haandværkerfest fandt første Gang Sted den 1. Juni 1924, for Standens Ungdom en Festdag af samme Betydning som Immatrikulationen for Studenterne. Ved Festen synges den gamle Ploug-Hartmann'ske Kantate, som benyttedes ved de Massmannske Søndagsskolars Aarsfest, og en ny Haandværkersang af Anders W. Holm. Hs. kgl. Højhed Kronprins Frederik har siden 1927 bæret disse Raadhusefester med sin Nærværelse, undtagen i 1935, da han var syg; i 1936, 1937 og 1938 var han ledsaget af Hds. kgl. Højhed Kronprinsesse Ingrid; i 1939 var Parret forhindret, og i 1940 fandt Medailleuddelingen Sted under mere enkle Former end sædvanligt, paa Grund af de usædvanlige Forhold for vort Land. I 1925 drøftede man paany Muligheden for at faa mere ensartede Bedømmelsesregler i de forskellige Fag; s. A. spurgte man paa Handelsministeriets Foranledning Lavene, om

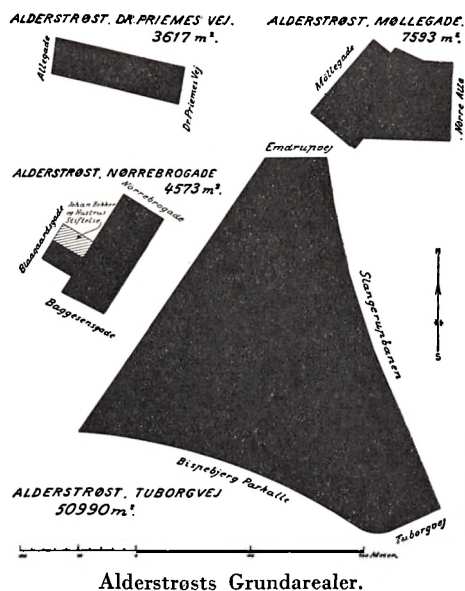
Svendene burde repræsenteres ved Bedømmelserne; Svaret lød, at da Mestrene havde Ansvaret for Lærlingenes Uddannelse, tilkom Bedømmelsen dem. Da den nye Næringslov traadte i Kraft 1932, medførte det nogen Usikkerhed for de 20 Haandværksfag, der hidtil havde opvist Svendeprøver for Magistraten, men nu mistede dette Forum; Haandværkerforeningen ydede sin Bistand til en Løsning.

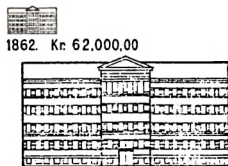
I 1932 meldte Foreningens Bestyrelse og Repræsentantskab sig ind i de Massmannske Søndagsskoler for at støtte denne Institution; Initiativet hertil var taget af Borgmester Kaper, som i det Hele taget har været københavnsk Haandværk en saa god Mand, at hans Død i 1940 vil efterlade et stort Savn. Ved det tekniske Selskabs Lovændring i 1936 fik Haandværkerforeningen Ret til at besætte 6 af Selskabets 18 Bestyrelsesposter, og Teknisk Skole har man i disse Aar ydet et fast Tilskud paa 500 Kr. om Aaret. Paa samme Vis har Teknologisk Institut aarligt faaet 3000 Kr. foruden i 1927 et Beløb paa 5000 Kr. til dets Byggefond. Historisk-teknisk Samling har aarligt faaet 500 Kr. og til en Udstilling i 1926 et Tilskud paa 2000 Kr. Turistforeningen har i nogle Aar faaet et aarligt Tilskud paa 200 Kr.; Landeværnet fik i 1927 3000 Kr., og til Grundtvigskirken indsamledes i 1930 et Beløb paa

2890 Kr. hos Lavene, af Foreningen rundet op til 4000 Kr. Haandværkerbankens Repræsentantskab blev i 1936 ændret; den 120 Mand store Forsamling, som ikke havde videre Indflydelse, og hvoraf Haandværkerforeningen valgte Halvdelen, blev til en indflydelsesrig 18 Mand Forsamling, hvoraf Foreningen valgte de 6.

For Uddelingen af Lasenius Kramp-Medaillen havde man ikke hidtil haft nogen Regel; men i 1926 bestemtes, at den efter eenstemmig Vedtagelse af Bestyrelsen kunde tildeles Mænd og Kvinder, der paa fremragende Maade havde gavnnet det københavnske Haandværk; Tildelingen gav Ligestilling med Æresmedlemmer. I 1931 blev den ved Teknologisk Instituts 25-Aars Jubilæum tildelt Direktør Gunnar Gregersen.

Herudover har Foreningen i disse Aar beskæftiget sig med en Mængde Spørgsmaal af Betydning for Standen; en Del skal nævnes; men videre Omtale vilde føre for vidt: Overenskomsternes Fastsættelse af et bestemt Forhold mellem Svende- og Lærlingeantal, Arbejdsgivernes Pligt til at være Skatteopkrævere hos deres Arbejdere, Arbejdsgivernes Bidrag til Arbejdsløshedsfondet, den paatænkte Verdensudstilling i København, Fabrikstilsynets Optræden, Telefonbogens Annoncer, Licitationsspørgsmaalet, Statsboligfondets Ekspeditionshastighed, bygningskyndige Direktører for Østifternes Kreditforening, Teknisk Skoles Udvidelse, Dagbladenes Annoncepriser, Fængselsarbejdet, Afbetalingsystemet, Haandværkssvendenes Udrejsemuligheder, Skolernes Dimissionstid, Lærlingenes mangelfulde Kundskaber i Dansk, Regning og Skrivning, Loven om Værn for Erhvervsfriheden, Loven om offentligt Tilsyn med visse Virksomheder, Driftsøkonomi, Loven om Tilsyn med Prisaftaler, Tjenestemænds private Næring, Erhvervsvejledning, Byggelov, Byggevedtægt, Saneringslov m. m. Undertiden har Foreningens Indsats været uden Virkning; men ofte er meget blevet opnaaet til Gavn for Standen. Ved Valget i December 1926 stillede man Forespørgsler til Valg-

1937. Kr. 4.250.000,00

Grafisk Tavle
visende Væksten i
Kapital. (Bygnings-
værdier og Penge-
effekter tilsammen),
fra 1862 til 1937.

Grafisk Tavle
visende Væksten i Antal
af Friboliger fra
1862 til 1937.

Alderstrøsts Vækst 1862-1937.

kandidaterne, og siden har Formanden stadig manet Medlemmerne til at gøre deres til, hver inden for sit Parti, at Haandværkere blev opstillet som Valgkandidater og indvalgt i Borgerrepræsentation og Rigsdag, saa Standen kunde blive tilfredsstillende repræsenteret paa disse Steder; Foreningen selv har i alle disse Aar holdt fast ved, at den er upolitisk, ligesom man heller ikke har tilsigtet at danne noget Haandværkerparti.

Da Hs. Maj. Kongen i 1930 fyldte 60 Aar, overrakte Foreningen som sin Fødsels gave et smukt Sølv-Taffelur, og som Bryllupsgave til Kronprinsparret i 1935 blev der efter Parrets eget Ønske udført „et Skrivebord med mange Skuffer“, tegnet af Arkitekt Kaare Klint.

Ved Alderstrøstiftelserne blev der foretaget flere Ændringer i disse Aar, saaledes af Festsalen i Møllegade i 1925 og af Gaardpartiet i Nørrebrogade. Senere fik man indlagt Centralvarme i Møllegadestiftelsen. I 1937-38 blev Bræstrups Stiftelse nedrevet og en ny Bygning med 24 moderne 3-Værelser Lejligheder til Udlejning opført i Stedet. I 1927 fik Haandværkerforeningen en meget stor Gave, idet Skomagermester H. C. Heegaard og Hustru havde testamenteret den Ejendommen Allégade Nr. 6, i Ejendomsskyld vurderet til 300.000 Kr., en Kapital paa 260.000 Kr., beregnet til Opførelse af en Stiftelse paa Grunden, samt endelig en Legatkapital paa 350.000 Kr., ialt 910.000 Kr.; Grundens Størrelse var ca. 3600 m². Efter Heegaards Ønske valgte man K. E. Mandrup-Poulsen til Arkitekt, da man med Façade mod Dr. Priemes Vej opførte en større Bygning med 12 2- og 20 1-Værelser Lejligheder, Opsynsmandsbolig m. m., underkastede Villaen en grundig Reparation og ombyggede Forhuset ud mod Allégade, et Arbejde, der var færdigt i Oktober 1930; Halvdelen af Lejlighederne i denne Stiftelse kunde straks uddeles som Friboliger. I 1931 fik Foreningen atter en stor Gave, idet Slagtermester Johan Bekker og Hustru bestemte, at deres Ejendom, Blaagaardsgade Nr. 7 (Nabo til Alderstrøst), skulde indrettes til Stiftelse, hvis Beboere skulde betale en vis lille Leje, og samtidig knyttedes til Stiftelsen en likvid Kapital paa 30.000 Kr. til dens Raadighed; det hele skulde være en selvejende Institution; men Haandværkerforeningen skulde vælge 3 Mand af dens 7 Mand store Bestyrelse; Johan Bekker skulde selv, saalænge han levede, have Haand i Hanke med de 4 andre Pladser; men med

Tiden vilde Haandværkerforeningen faa Ret til at vælge hele Bestyrelsen; Ejendommen var vurderet til 225.000 Kr., havde 177.000 Kr.'s Prioritetsgæld og indeholdt til Raadighed for Stiftelsen 26 2- og 10 1-Værelses Lejligheder.

Alderstrøsts Generalforsamling vedtog den 17. Januar 1936 at købe den 50.990 m² store Grund, der laa under Bøllegaarden i Emdrup, paa Hjørnet mellem Slangstrupbanen, Tuborgvej og Bispebjerg Parkallé (Matr. Nr. 3 a, 142, 422 og 426), for en Købesum af 276.804 Kr. med en Udbetaling af 100.804 Kr. Denne Grund var stor nok til, at der paa den efterhaanden kunde opføres en Stiftelse med 600 Lejligheder i 3 Etager. I Juni vedtog man at holde en Arkitektkonkurrence om Tegninger til et nyt Alderstrøst; til Konkurrencen indbød man Arkitekterne Harald Gad, Henning Hansen, Tyge Hvass, Vilhelm Jørgensen, K. E. Mandrup-Poulsen, E. Monberg og Aage Rafn, og det blev Henning Hansens Projekt, der sejrede. I 1938 tog man fat paa at bygge $\frac{1}{3}$ af det store planlagte Komplex med 222 Lejligheder, som alle skulde udlejes, men som engang i Fremtiden efterhaanden skulde frigøres til Fri-boliger; i Februar 1939 var alle Lejligheder allerede udlejet til Indflytning til April, og det gav Foreningen Mod til ogsaa at begynde Bygningen af endnu to Husblokke; men den Optimisme, man nærede, om ogsaa at tage fat paa Projektets sidste Del, har Krigen gjort til Skamme. „Haandværkerhaven“ præsenterer sig nu som et smukt og samlet Boligkompleks; men Opførelsen af de 2 sidste og største Husblokke er skudt ud i Fremtiden.

Ved en stilfuld, værdig og fornøjelig Fest, som Kronprinsparret bærede med sin Nær-værelse, fejrede Alderstrøst i 1937 sit 75-Aars Jubilæum; Dagen blev varigt markeret ved K. V. Kochs smukke Bog om Alderstrøst. Om Livet i Stiftelserne skal til Slut nævnes, at at Foreningen siden 1915 hvert Aar har ordnet Landophold for en stadig større Del af de gamle Beboere.

Foruden Understøttelseskassen og Begravelseskassen har Foreningen nu yderligere en selvstændig Underafdeling, Skyde- og Kegleklubben, og ogsaa Skakklubben og Bridge-klubben samler Medlemmer til hyggelige Aftener i Foreningen.

Udlaan i Biblioteket i Møllegade.

Haandværkerforeningens Festsal.

ORGANISATIONER, TILSLUTTET HAANDVÆRKERFORENINGEN I KØBENHAVN

Nedenstaaende Oversigt bygger udelukkende paa Oplysninger fra de enkelte Organisationer, indsendt til Haandværkerforeningen i April og Maj 1940 som Svar paa dennes Cirkulære med Spørgeskema af 4. April; kun redaktionelle Ændringer, men ingen reelle Forandringer er foretaget i de indkomne Besvarelser. Oversigten er saaledes Udtryk for Organisationernes Forhold i Foraaret 1940.

Københavns Automekaniker Laug. Stiftet den 28. November 1920 under Navnet „Automobil- og Motorindustriforeningen i København“, men ved Beslutning af 27. April 1940 omdøbt til nuværende Navn, idet det samtidig gjordes obligatorisk for alle Medlemmer at være Medlemmer af Haandværkerforeningen i København; Medlemmerne er tillige Medlemmer af Auto- og Motorcyklebranchens Arbejdsgiverforening (under Jern- og Metalindustriens Sammenslutning). Lavets Formaal: Højnelse af det Haandværk, som omfatter Arbejde ved Motorkøretøjs og Motorcyklers mekaniske og elektriske Dele, ved Fremstilling af Reservedele, Service og Reparationsarbejde. Lavets Adresse: Strandvej 40, Hellerup; Tlf. Ryvang 4200. Medlemstal: 53. Lavets Oldermænd: Svend Gørlov (tillige Næstformand i Auto- og Motorcyklebranchens Arbejdsgiverforening, Medlem af Jern- og Metalindustriens Lærlingudvalg og Svendeprovkommission, Medlem af Haandværkerforeningens Repræsentantskab). Øvrige Bestyrelse: Einar Poulsen (Viceoldermænd), Harry Brinks (Kasserer), Helge Ott (Sekretær), Aage Hansen, Ivar Mortensen, Niels Nielsen. Læretiden i Faget er 4-5 Aar, gradueret efter Alder ved Læretidens Begyndelse; der stilles ret store Krav til Uddannelsen, idet Uddannelsesreglerne kræver, at Lærlingene oplæres baade i den specielle Montageteknik, autoelektrisk Arbejde og Maskinarbejde. Foruden Undervisning paa Teknisk

Skole gennemgaar Flertallet af Lærlingene et 3 Maaneders specielt Kursus paa Teknologisk Institut i København eller et lignende Kursus i Aalborg; fra 1. April 1940 er der indført tvungen Svendeproeve i Faget.

Københavns Bagerlaug. Stiftet for 1403. Lavets Adresse: Nørre Farimagsgade 7, K.; Tlf. Central 9213. Lavet har selvstændigt Kontor. Medlemstal: 460. Lavet er Medlem af Arbejdsgiverforeningen. Lavets Oldermænd: N. Chr. Jönsson. Øvrige Bestyrelse: Georg Jensen (Viceoldermænd), C. Baunsgaard, C. C. Clausen, A. Echwald, Georg A. Eriksen, Vald. Olsen, Chr. Seidel, Jørgen Østby. Læretiden er 4 Aar. Antallet af Lærlinge: ca. 140 aarlig. Der er ca. 1200 Svende i Faget, og Faget har en Fagskole.

Københavns Barber- og Frisørlaug. Bestaar af 2 Afdelinger: Københavns Barber- og Frisør- laug og Københavns Barber-, Herre- og Damefrisør- laug, der begge har Kontor i Havne- gade 35, K.; Tlf. Byen 8325 og Byen 6113, og fælles Oldermænd: H. Stougaard, men ellers hver sin Bestyrelse og hver sine Opgaver.

Københavns Barber- og Frisør- laug er stiftet den 25. Februar 1861 som Arvtager efter det gamle københavnske Barberlaug (stiftet for 1506), idet det særlig beskæftiger sig med filantropiske Opgaver: Syge-, Begravelses- og Hjelpekasse, Hospitalsforsikring, samt administrerer Lavets Ejendomme: i Schacksgade (Ejendomsværdi: 138.000 Kr.) og i Valby Lang- gade (Ejendomsværdi: 190.000 Kr.) og dens Legater og Legatkapitaler paa ialt 117.000 Kr. Bestyrelse: H. Stougaard (Oldermænd), V. Wæverstrøm (Viceoldermænd), Charles Andersen (Kasserer), N. B. Hansen, Ove Hansen, J. Hornsleth, Gunnar Lund, Fritz V. Nielsen, Anton Selck, Hans Jørgensen (Æresoldermænd).

Københavns Barber-, Herre- og Damefrisør- laug (populært kaldet Københavns Frisør- laug) er udgaet fra det gamle Lav og varetager alle Sager og Spørgsmaal vedrørende Arbejds- overenskomst, Statens Love, Fagskole og de for Faget meget vigtige Studiekredse; det omfatter en Herrefrisør- afdeling, der er Københavns eneste, og en Damefrisør- afdeling, der er Københavns største. Bestyrelse (Forretningsudvalg): H. Stougaard (Oldermænd), 3 Herre- frisører: J. Hornsleth, Fritz V. Nielsen, Anton Selck, og 3 Damefrisører: E. Bistrup, Gunnar Lund, P. H. Martinsen.

I Lavets Fagskole (Københavns Laugsskoler for Herre- og Damefrisører) undervises for Tiden ca. 500 Elever aarlig; efter den nye Lærlingelov faar disse Elever Undervisning i Herre-, Damefrisør- og Parykmagerarbejde samt Skønhedspleje, hver Gren 1 Gang ugentlig i Skolens 8 Maaneder; Læretiden er 4 Aar (Lovens Maksimaltid); Lønnen er henholdsvis 5, 10, 14 og 18 Kr. Medens Parykmagerarbejdet ikke har samme økonomiske Betydning som i ældre Tid, og medens Indtægten af Barbering i de sidste Par Tiaar ogsaa er gaaet stærkt tilbage, har Faget faaet Erstatning derved, at Frisørarbejdet fra at have været luksus- præget nu er blevet af almen Betydning, hvilket gælder baade Dame- og Herrefrisørarbejdet.

Billedskærerlaug i København. Stiftet den 8. September 1874. Lavets Adresse: Holger Danskesvej 40, F.; Tlf. Central 350. Har intet selvstændigt Kontor, Sekretariat eller Under- afdeling. Medlemstal: 34. Lavet er Medlem af Arbejdsgiverforeningen. Lavets Oldermænd: G. Weinreich. Øvrige Bestyrelse: H. Wiese, Holger Larsen og Th. Foskjær. Læretiden er 4-5 Aar, og der uddannes 3-4 Lærlinge aarligt; ud over en fagteknisk Aftenskole har Faget ingen Fagskole. Fagets haandværksmæssige Stilling befinder sig for Tiden paa Grund af den her- skende Smagsretning paa et meget lavt Niveau; Lavet har derfor gjort Skridt til, at der i meget nær Fremtid afholdes en Konkurrence mellem Arkitekter og Billedhuggere i Forbin- delse med en Udstilling med det Formaal at prøve at finde nye Veje, bl. a. moderne Møbler med moderne plastiske Dekorationer, for derigennem at søge at forøge Beskæftigelsen for Fagets Udøvere.

Københavns Blikkenslager-, Gas-, Vand- og Sanitetslaug. Københavns Blikkenslagerlav stif- tedes den 27. November 1678 og sammensluttedes 1935 med Gas-, Vand- og Sanitetslavet

for København og Omegn til den nuværende Organisation. Lavets Kontor og Mødelokaler: Frederiksborggade 20, K.; Tlf. Central 4181 og 4281. Medlemstal: 268 (hvoraf 2 Æres-, 236 aktive, 27 passive og 3 kontingentfri Medlemmer). Lavet er Medlem af Arbejdsgiverforeningen. Lavets Oldermænd: L. A. Larsen. Øvrige Bestyrelse: O. Frølich Nilsson og Henrik Petersen (Viceoldermænd), G. W. Harnisch (Kasserer), Olaf A. Jensen, Georg Larsen, E. F. P. Juul, C. F. G. Lønholdt, Hj. Nedahl; Kay Poggensee (Lavsekretær). Der udlæres ca. 100 Lærlinge aarligt i de sidste 5 Aar; Uddannelsen sker dels paa Værkstederne, dels paa en af Lavet i 1914 oprettet Fagskole paa Teknologisk Institut; Fagskolens Bestyrelse: Olaf A. Jensen (Formand), Henrik Petersen, Otto Uttenthal; Skolen, der ogsaa er tilgængelig for Lærlinge hos Ikke-Lavsmestre, har ca. 225 Elever aarligt. Antallet af Svende i København: 1409. Den udbetalte Arbejds løn i Faget har i de sidste Aar været ca. 2½ Million Kr. aarligt.

Bogbinderlauget i København. Stiftet den 9. November 1646 (Datoen for de første Lav-artikler). Lavet har selvstændigt Kontor: Ny Kongensgade 16 A, K.; Tlf. Central 1687. Lavet har Underafdelinger for Privatarbejde, for Forlagsarbejde, for Protokolarbejde og for Linierarbejde. Medlemstal: ca. 200 Medlemmer. Lavet er tilsluttet Arbejdsgiverforeningen den 21. December 1898. Lavets Oldermænd: Johs. Petersen. Øvrige Bestyrelse: T. Haugaard Petersen (Viceoldermænd), Oswald Janner (Kasserer), Heinrich Flyge (Sekretær), Holger Baden, Hjalmar Hansson, Carl L. Olsen, H. A. Schjerming, A. Behrend, Einar Clausen. Lærlingeuddannelsen varer 4-5 Aar og afsluttes med en Prøve, som i 1928 blev gjort obligatorisk; der udlæres aarligt ca. 30 Svende. I København er beskæftiget ca. 700 Svende ved fagligt Arbejde og ca. 1200 Kvinder ved Hjælpearbejde. Fagskolen for Boghaandværk (Teknologisk Institut) ejes og administreres af Fagets Organisationer. Faget er haandværksmæssigt præget, men benytter mange Hjælpemaskiner med eller uden mekanisk Drivkraft, og de større Firmaer har Karakter af Industrivirksomheder. Fagets aarlige Arbejds løn er ca. 3 Millioner Kr., dets aarlige Omsætning ca. 10 Millioner Kr.; det har et stort Materialeforbrug (Pap, Papir, Skind, Tekstil), for Størstedelen af udenlandsk Oprindelse.

Københavns Bogtrykkerforening. Stiftet den 10. Marts 1903. Foreningen har selvstændigt Kontor: Ny Kongensgade 16 A, K.; Tlf. Central 13975. Ingen Underafdelinger. Medlemstal: 231 Firmaer og 368 personlige Medlemmer. Foreningen er Medlem af Arbejdsgiverforeningen. Foreningens Formand: Olaf Strandberg. Øvrige Bestyrelse: Holger Meyer (Næstformand), L. D. Hansen, H. Pedersen, I. C. Petersen, H. Tuxen. Antagelse af Lærlinge staar i et vist Forhold til Antallet af beskæftigede Svende; Læretiden er 5 Aar, hvor Lønnen er henholdsvis 10, 12, 14, 17, 30 Kr. ugentlig, og der antages for Tiden ca. 100 Lærlinge aarligt. Faget beskæftiger ca. 3200 faglærte og 1200 ufaglærte Mænd og Kvinder. Faget har Fagskole (Fagskolen for Boghaandværk), hvis Formand er L. D. Hansen. Medlemmerne udbetaler aarligt ca. 16 Millioner Kr. i Arbejds løn; Produktionen (foruden Dagbladene) repræsenterer ca. 35-40 Millioner Kr. aarligt.

Buntmagerlauget i København. Stiftet før 1495, da Lavet fik sine Artikler stadfæstet. Lavets Adresse: Fiolstræde 16, K.; Tlf. Byen 1817 v. Ikke selvstændigt Kontor og ingen Underafdelinger. Medlemstal: ca. 50 (udelukkende faglærte Mestre). Ikke Medlem af Arbejdsgiverforeningen. Oldermænd: Vilh. Sørensen. Øvrige Bestyrelse: C. Johansson (Viceoldermænd), Poul Hein (Kasserer), J. P. Olsen (Sekretær), Harald Lippert (Bisidder). Læretiden er 4 Aar, i de 2 sidste Aar med Undervisning paa Lavets Fagskole; der udlæres aarligt 6-8 Lærlinge. Antal Svende i Faget: ca. 250, der som Regel har Beskæftigelse det meste af Aaret. I de sidste 20 Aar er Forholdene, takket være Moderne, bedret stærkt for Faget, som er et udpræget Haandværksfag, der vanskeligt vil kunne mekaniseres.

Bødkerlauget i København. Stiftet den 2. Maj 1678. Lavets Adresse: Nansensgade 57, K.; Tlf. Central 7323. Ikke selvstændigt Kontor og ingen Underafdelinger. Medlemstal: 31. Medlem af Arbejdsgiverforeningen. Lavets Oldermænd: Karl Guntel. Øvrige Bestyrelse: Ing.

Lund, Mogens Jacobsen, Rob. Møller, A. M. Jacobsen, Hans Petersen. Læretiden er 4 Aar og afsluttes med en obligatorisk Svendeproeve; der udlæres aarligt ca. 10 Lærlinge i hele Landet og findes ca. 360 Svende i Faget.

Cigarmagerlauget. Stiftet den 8. Oktober 1917. Lavets Adresse: Ægirsgade 14, N. Sekretariat: Blegdamsvej 106, Ø. Underafdeling: Provinsforeningen af Haandværkere i Tobaksfaget, Odense. Medlemstal: 92. Ikke Medlem af Arbejdsgiverforeningen. Lavets Oldermænd: V. Malmstrøm. Øvrige Bestyrelse: R. Knudsen (Viceoldermænd), Hjalmar Andersen (Kasserer), M. Lauritzen, H. Marhauer, R. Hansen, H. L. Bloch (tillige Redaktør af Lavets Blad „Tobaksbladet“). Cigarmager- og Cigarsortererlærlinge har 4 Aars Læretid med Afæggelse af Svendeproeve; der udlæres ca. 5 Lærlinge aarlig. Fagskolen er for Tiden ophævet. Da Lavets Medlemmer kun beskæftiger ca. 250 mandlige og kvindelige Arbejdere af Fagets ca. 9000, omfatter Sæmmenslutningen altsaa kun den mindre Industri inden for Branchen; dens Produktion er uden Maskinkraft af nogen Art.

Cigar- og Tobaksfabrikanternes Forening af 20. Juni 1875. Foreningens Adresse: Vester Voldgade 111, V. (Tobaksindustriens Kontor); Tlf. Central 11610, 14872. Foreningen varetager den samlede Industris Interesser i alle Spørgsmaal af ikke speciel faglig arbejdsmæssig Karakter. Medlemstal: 34. Medlemsskab er tvunget for Medlemmerne af: 1) Sæmmenslutningen af Arbejdsgivere inden for Cigarindustrien i Danmark (stiftet den 27. Januar 1913), 2) Foreningen af Skraa- og Røgtobaksfabrikanter i Danmark (stiftet den 14. Marts 1904) og 3) Cigaretfabrikantforeningen af 1914. Foreningens Ledelse: et Forretningsudvalg: G. Bryant, C. Oliver og L. Tørring. Øvrige Bestyrelse: B. Braun, Ernst Færch, E. Halberg, Asger Hirschsprung, Ejnar Petersen, H. L. Smith og Carl Wulff. Direktør for samtlige Foreninger: Aage L. Rytter. Der skal aflægges Svendeproeve af: 1) Cigarmager-, 2) Cigarillosmager-, 3) Cigarsorterer-, 4) Cigarillosorterer- og 5) Spindlerlærlinge. Lærlingelønningerne er fastlagt med faste Beløb for hver Kategori for hvert Læreaar; der kan ydes Flidstillæg og arbejdes paa delvis Akkord i den sidste Del af Læretiden, som er henholdsvis 4, 2, 4, 2, 4 Aar; der er 14 Dages Ferie aarligt. Der antages intet bestemt Antal Lærlinge aarligt; ¹⁵/₁₂ 1939 var følgende Lærlinge beskæftigede i Industrien af hver Kategori: 1) 231 mandlige og 2 kvindelige, 2) ingen, 3) 44 mandlige og 1 kvindelig, 4) 56 kvindelige og 5) 3 mandlige. Antallet af faglærte Arbejdere i hver Kategori var samtidig: 1) 1763 mandlige og 330 kvindelige, 2) 6 mandlige og 187 kvindelige, 3) 317 mandlige og 9 kvindelige, 4) 89 mandlige og 277 kvindelige og 5) 90 mandlige. Der findes ikke Fagskole inden for Tobaksindustrien. Den maskinelle Udvikling, der fandt Sted i forrige Aarhundrede, kunde naturligvis ikke undgaa ogsaa at berøre Tobaksindustrien; Cigaretmaskinen revolutionerede med et Slag denne Del af Industrien; ogsaa i Røg- og Shagtobakproduktionen vandt Maskiner, omend i mindre Grad, Indpas; Cigarillosfremstillingen, der i de senere Aar har haft et kolossalt Opsving, er nu i det væsentlige lagt over paa Maskinerne. Cigarfremstilling og -sortering og Skraatobaksspinding har bevaret deres haandværksmæssige Karakter og med de gamle Hjælpemidler. Der findes i hele Landet 500 Virksomheder, som fremstiller Tobaksvarer; men 85 % af den samlede Tobaksvarerproduktion dækkes af Foreningens 34 Medlemmer (34 Fabriker). Produktionen var i 1938: 490.003.000 Cigarer, 420.381.000 Cigarillos, 1.535.541.000 Cigaretter, 2.600.000 kg Røgtobak, 642.000 kg Skraatobak og 496.000 kg Snustobak til en samlet Salgsverdi fra Fabrik paa 106.053.000 Kr.

Københavns Damefrisør og Parykmager Laug. Stiftet den 26. Marts 1912. Lavets Adresse: Vimmelskaftet 41, K.; Tlf. Palæ 4199. Medlemstal: 212. Lavets Oldermænd: L. Brandt-Møller. Øvrige Bestyrelse: Hans Hansen (Viceoldermænd), Marius Rose (Sekretær), Børge Jahnke (Kasserer), Agnes Nymann, Paula Ernst. Ministeriet har fastsat Bestemmelser for Lærlinges Uddannelse, Lønningsforhold m. v., og for Svendeproevens Vedkommende har de af Fællesrepræsentationen for dansk Industri og Haandværk vedtagne Regler været gæl-

dende. Læretiden er 4 Aar, og der udlæres ca. 50 Lærlinge aarligt. Lavet har oprettet Fagskole 1916; den har siden 1924 faaet Statsunderstøttelse og har ialt været besøgt af 1205 Lærlinge, i de senere Aar ca. 200 Lærlinge aarligt; ved Skolen er ansat 22 Lærere; Undervisningen strækker sig over 8 Maaneder i saavel Dag- som Aftentimer. 1916 holdt Lavet første Gang Svendeprove, og saadan er aflagt siden af ialt 481 Lærlinge. Fagets Udøvere mener, at Haar-, Hud- og Neglepleje som en vigtig Faktor i den moderne Hygiejne væsentlig bidrager til den høje Standard, dansk Folkehygiejne indtager.

Dameskrædermestrenes Forening for København og Omegn. Stiftet den 15. December 1913. Foreningens Adresse: I. E. Ohlsensgade 3, Ø.; Tlf. Øbro 957 y. Medlemstal: 38. Foreningens Formand: Viggo Mikkelsen. Øvrige Bestyrelse: O. Front (Næstformand), F. V. Hansen (Sekretær), Chr. Rasmussen (Kasserer) og Anton Christensen. Foreningen er ikke Medlem af Arbejdsgiverforeningen.

Drejerlauget i København. Stiftet den 9. Maj 1652. Lavets Adresse: Ryesgade 41, Ø.; Tlf. Nora 3041. Medlemstal: 31. Lavet er Medlem af Arbejdsgiverforeningen. Lavets Oldermænd: Georg Sørensen. Øvrige Bestyrelse: Göbel, Paulsen, Porsfelt, Grim. Lavet har Svendeprove; Læretiden er 4 Aar, og der udlæres 1-2 Lærlinge aarligt. Der er ca. 75 Svende i Faget. Ingen Fagskole.

Elektroinstallatørforeningen for København. Stiftet den 17. Januar 1898. Foreningens Adresse: Nørrevoldgade 30-34, K.; Tlf. Central 2278. Sekretariat under Jern- og Metalindustriens Sammenslutning. Ingen Underafdelinger. Medlemstal: 164. Foreningen er Medlem af Arbejdsgiverforeningen. Foreningens Formand: Carl Adamsen. Øvrige Bestyrelse: R. Levysohn (Næstformand), A. P. Andersen, F. Beyer, J. P. Brix-Pedersen, O. J. Kofoed, Poul Repsdorph. Foreningen har for adskillige Aar siden udarbejdet Regler for Svendeprove og bestemt, at Foreningen ikke udstedte Svendebreve uden efter aflagt og bestaaet Svendeprove. Efter den nye Læringlev bliver Svendeprove obligatorisk. Læretiden er 4-5 Aar, og der er fastsat Mindsteløn for hvert af Læreaarene; der udlæres ca. 250 Lærlinge aarligt i København, ca. 450 i Provinsen (Tallet er efter den nye Læringlevs Vedtagelse nedadgaaende). Foreningens Medlemmer beskæftiger for Tiden ($\frac{31}{3}$ 1940) 741 Elektrikere. Faget har ingen Fagskole og er et udpræget Haandværksfag.

Foreningen af Guldlistefabrikanter og Barokforyldere i Danmark. Stiftet ved Sammenslutning af „Forylderforeningen“ (stiftet den 22. Januar 1876) og „Foreningen af Guldlistefabrikanter“ (stiftet den 14. August 1905). Foreningens Adresse: Nørregade 30, K.; Tlf. Central 9085. Medlemstal: 12. Foreningen er Medlem af Arbejdsgiverforeningen. Foreningens Formand: Oluf H. Olsen. Øvrige Bestyrelse: F. Bergemann (Næstformand), C. Rasmussen, B. Chr. Jeppesen. Læretiden er 4 Aar; men der er for Tiden ingen Tilgang til Faget: kun 2 Lærlinge i hele Landet. Faget har ingen Fagskole. Forylderfaget var oprindeligt et gammelt fint Haandværksfag, men er ved Industrialiseringen delt i to Grene: Barokforylderi og Listeforylderi. Ved Funkismodens Indtræden gik det stærkt ud over Faget; men det synes nu, som om det igen skal opnaa en Renaissance.

Dansk fotografisk Forening. Stiftet den 5. April 1879. Foreningens Adresse: Lynged, Roskilde. Foreningen har Underafdelinger, idet den er inddelt i Kredse. Medlemstal: 339. Medlem af Fællesrepræsentationen. Æresformand: Folkmann. Formand: Lynged (Roskilde). Lærlinge er nu mest kvindelige; Læretiden 3-4 Aar; ca. 40 Lærlinge udlæres aarligt. Faget har Fagskole: Dansk fotografisk Forenings Fagskole, med Folkmann som Formand.

Københavns Garverlaug. Stiftet 1635. Lavets Adresse: Gadekærvej 1, Valby; Tlf. Valby 115. Medlemstal: ca. 20. Lavets Oldermænd: Vald. R. Olsen. Bisiddere: Gunnar Bjørløw og Ove Rasch. Lavet er nu uden praktisk Tilknytning til Faget, men udøver ved sin gennem Tiderne opsamlede Formue og ved sin Stiftelse en filantropisk Virksomhed inden for Faget.

Glarmesterlauget i Danmark. Bestaar af 1. Afd. for København og Omegn, der er tilsluttet Haandværkerforeningen i København, 2. Afd. for Nørre- og Sønderjylland og 3. Afdeling for Øerne. 1. Afd. er det gamle københavnske Glarmesterlaug, hvis ældste kendte Lav-artikler er af 24. Maj 1622, men som menes at have eksisteret 1497. Lavets Adresse: Peder Skramsgade 5, K.; Tlf. Central 6510. Medlemstal: 152 (hele Landet: 342). Lavet er Medlem af Arbejdsgiverforeningen. Lavets Oldermænd: Georg Worm. Øvrige Bestyrelse for 1. Afd.: Joh. Snoer (Viceoldermænd), Johs. Strand (Kasserer), A. Arnesen og H. Zederkop. Læretiden er 4 Aar med fastsat Løn for hvert Aar; ca. 35 Lærlinge udlæres aarligt; der er ca. 235 Svende i Faget. Fagskolen er en af de ældste danske Fagskoler, har Undervisning fra 1. Oktober til 31. Marts i Tegning, Ramme- og Blyarbejde, 5 Aftener ugentlig à 2 Timer; ved aarlig Afslutning uddeles Flidspræmier; Elevtal sidste Aar: 40. Svendepøver i 1. Afd. aflægges paa Fagskolen og kan faa tildelt Lavets Sølv- eller Broncemedaille eller Diplom for „Hædrende Omtale“. 1. Afd. har ogsaa en Del filantropisk Virksomhed. Faget er et udpræget Haandværksfag; Bygningsarbejdet (Rudeindsætning) er i tiltagende Udvikling, Billedarbejdet (Indramning) derimod i Tilbagegang, grundet paa Moden.

Dansk Gravørmeester Forening. Stiftet den 25. September 1917. Foreningens Adresse: Kronprinsensgade 11, K.; Tlf. Byen 7830. Foreningen har Sekretariat sammesteds. Aarhus Gravørmeester Forening danner en Underafdeling af Foreningen, der ikke er Medlem af Arbejdsgiverforeningen. Medlemstal: 32 i København og 7 i Provinsen. Foreningens Formand: Hans R. Hansson. Øvrige Bestyrelse: Arthur Hammerschmidt (Næstformand), Carl Johansen (Kasserer), Arvid Nielsen (Sekretær) og Holger Jensen (Repræsentant). Læretiden for Sølvgravører er 4 Aar, for Stempelgravører 5 Aar; der udlæres 3-4 Lærlinge aarligt; Svendetallet kan vanskeligt opgives, da ogsaa Sølvvarefabrikerne og Gummiindustrien beskæftiger Gravørsvende. Fagskole er Kunsthåndværkerskolen i Bredgade. Faget har to Hovedgrene: Sølv- og Inskriptionsgravering og Stempelgravering. Faget har taget Maskiner i Brug som uvurderlige Hjælpe midler, og af de mange smaa Ting, som et Gennemsnitsmenneske i Nutiden er Ejer af, er der ikke mange, som ikke har krævet Medvirkning af Fagets Udøvere.

Kjøbenhavns Guldsmedelaug. Ældste Lavsskraa af 1429; men Lavet har eksisteret tidligere; nye Lavartikler af 7. November 1685. Lavets Adresse: Nørrevoldgade 34, K.; Tlf. Central 2278. Kontor og Sekretariat administreres af Jern- og Metalindustriens Sammenslutning. Underafdelinger: 1) Københavns Guldsmedeforening, 2) Dansk Guldsmedemesterforening, 3) Sølvvarefabrikantforeningen, 4) Danske Elektropletfabrikanter Fakkelmærkeforening og 4) Foreningen af danske Grossister og Fabrikanter i Guld- og Sølvvarebranchen; 1) er butiksdrevende og 2), 3) og 4) værkstedsdrevende. Medlemstal inden for Københavns Postdistrikt: 248, hvoraf 85 værkstedsdrevende. Lavet er ikke Medlem af Arbejdsgiverforeningen. Lavets Oldermænd: Evald Nielsen. Øvrige Bestyrelse: Aage Dragsted (Viceoldermænd), Emil Albeck, Knud Hertz, Carl Marløe, J. Prah og Viggo Wollny. Læretiden 4-5 Aar med fastsat Løn for hvert Aar; der udlæres ca. 20-25 Lærlinge aarligt; Faget har ingen Fagskole. Lavets Medlemmer beskæftigede Nytaar 1940 ca. 400 Svende.

Gørtlerlauget i København. Stiftet den 3. November 1741. Lavets Adresse: Nørrevoldgade 34, K.; Tlf. Central 2278. Kontor og Sekretariat administreres af Jern- og Metalindustriens Sammenslutning. Medlemstal: 77. Lavet er ikke Medlem af Arbejdsgiverforeningen; men de Lavmedlemmer, der beskæftiger lønnet Arbejdskraft, er pligtige til at være Medlem af Foreningen af Arbejdsgivere inden for Metalvarebranchen under Arbejdsgiverforeningen. Lavets Oldermænd: Carl Fr. O. Jørgensen. Øvrige Bestyrelse: P. Laur. Rasmussen (Viceoldermænd), Marius Nielsen, E. S. Larsen, Georg Holm. Læretiden er 4-5 Aar med gradueret Løn for hvert Aar; der udlæres ca. 50 Lærlinge aarligt. Antal Svende i Faget: ca. 575. Fagskole: Teknisk Skole og Kunsthåndværkerskolen. Faget er efterhaanden blevet et overvejende Industrifag, for ca. $\frac{3}{4}$'s Vedkommende.

Handskemagerlauget i Danmark. Ældste Lavartikler af 19. April 1684. Lavets Adresse: Larsbjørnsstræde 21, K.; Tlf. Byen 2504 y. Underafdeling: Foreningen af Handskefabrikanter uden for København. Medlemstal: 27. Lavet er ikke Medlem af Arbejdsgiverforeningen. Lavets Oldermænd: Oluf Serritslev. Øvrige Bestyrelse: Jul. Møllegaard, Aage Eiermann, Marius Bardram, Jens Henriksen (Aarhus) og Malling Andersen (Aalborg). Læretiden er 4 Aar; der udlæres ca. 25 Lærlinge aarligt og holdes Svendeprov 2 Gange aarligt; Fagskole: Teknologisk Institut. Der findes i Faget ca. 100 faglærte Tilskærere og ca. 500 Syersker og Pressere. Import i 1931 1.976.000 Kr., i 1938 68.000 Kr.; Eksport i 1938 111.000 Kr.; Produktion i 1938 ca. 660.000 Par Handsker til en Værdi af 3.587.000 Kr.

Københavns Hattemagerlaug. Stiftet den 22. Februar 1870. Lavets Adresse: Nørrebrogade 163, N.; Tlf. Taga 1345. Medlemstal: 20. Lavet er ikke Medlem af Arbejdsgiverforeningen. Lavets Oldermænd: C. F. Jensen. Øvrige Bestyrelse: V. Nissen (Kasserer), O. König (Sekretær). Der udlæres 9 Lærlinge aarligt.

Foreningen af Isoleringsfabrikanter Øst for Storebælt. Stiftet den 13. Februar 1904. Foreningens Adresse: Nørrevoildgade 34, K.; Tlf. Central 1700. Kontor og Sekretariat administreres af Industrifagene. Medlemstal: 23, hvoraf 21 i København. Foreningen er siden 8. Marts 1904 Medlem af Arbejdsgiverforeningen. Foreningens Formand: Chr. Nielsen. Øvrige Bestyrelse: B. Mücke (Næstformand), Hugo Dreyer og V. Gundorph. Faget har ingen Lærlinge. Arbejderne er specialuddannede og deres Antal ca. 100. Omsættningens aarlige Beløb formentlig ca. 1¹/₂ Million Kr.

Karetmagerlauget i København. Stiftet den 24. Maj 1663. Lavets Adresse: Islandsgade 14, S.; Tlf. Amager 6200. Medlemstal: 26, hvoraf 1 Æresmedlem. Lavet er nu udelukkende en filantropisk Organisation; de faglige Interesser varetages af Dansk Karosserifabrikantforening, der er Medlem af Arbejdsgiverforeningen. Lavets Oldermænd: Julius H. Tilling. Bisiddere: Chr. Meyer, Charles E. Jensen og Alfr. Jensen. Lærlingene oplæres næsten udelukkende i Karosseribygning, til Brug af Baandsav, Høvl-, Bore- og Fræsemaskiner, i Samling af Karosseridele og i Montering af Udstyr og Glas; Specialisering er kun gennemført paa enkelte Værksteder. Læretiden er 4 Aar, og der udlæres 6-12 Lærlinge aarligt i København; de fleste Lærlinge uddannes i Provinsen og hos Landmestre, der ikke er tilsluttet Lavet. Faget har ingen Fagskole; men faglig Tegning læres paa Frederiksberg tekniske Skole. Der er ca. 200 Svende i Faget, og deraf beskæftiger Automobilsamlefabrikerne og Stat og Komune ca. ³/₄. Faget staar haandværksmæssigt godt, da Oplæringen er mangesidig, og en Del Svende let gaar over i beslægtede Fag. Dansk Karosseribygning staar nu meget højt, og der udbetales i Arbejdsløn ca. 300.000 Kr. aarligt, deraf 100.000 Kr. i København.

Kemigrafauget i Danmark. Stiftet den 15. September 1903. Lavets Adresse: Ny Kongensgade 16 A, K.; Tlf. Central 13681. Lavet har selvstændigt Kontor og Sekretariat. Medlemstal: 52 Firmaer. Siden 4. Juni 1910 er Lavet Medlem af Arbejdsgiverforeningen. Lavets Oldermænd: Einar Middelboe. Øvrige Bestyrelse: C. Hammerschmidt (Aarhus), Claës Aller, V. Thal-Jantzen og Robert W. Peyrath. I Henhold til Overenskomst med Dansk Litografisk Forbund har Faget Lærlingebegrænsning: der kan antages indtil 7 % aarligt af det gennemsnitlige Antal beskæftigede faglærte Svende. Læretiden er 5 Aar, og der udlæres 27 Lærlinge aarligt. Der er ca. 400 Svende i Faget. Siden 1. Oktober 1939 har Faget Fagskole: Kemigrafagets Lærlingeskole. Siden de moderne Klichéer omkring 1890 afløste Træsnittene, har Faget haft en stadig stigende Udvikling uden dog at være blevet industrialiseret; haandværksmæssig Dygtighed er afgørende for Arbejdet. Til Fremstilling af Klichéer udbetales aarligt i Arbejdsløn godt 2 Millioner Kr.

Kobbersmedelaug. Ca. 300 Aar gammelt. Lavets Adresse: Bygmestervej 3, NV.; Tlf. Taga 2381. Lavets Kontor og Sekretariat administreres af Jern- og Metalindustriens Sammenlutning. Medlemstal: 5. Lavet er Medlem af Arbejdsgiverforeningen. Lavets Oldermænd: H. Christiansen. Læretiden er 4-5 Aar, og der udlæres ca. 10 Lærlinge aarligt; der er ca. 200 Svende i Faget. Fagskole: Kunsthaandværkerskolen.

Københavns Konditorlaug. Stiftet den 12. Januar 1866. Lavets Adresse: Gl. Kongevej 86 B, V.; Tlf. Central 122. Medlemstal: 100. Lavet er ikke Medlem af Arbejdsgiverforeningen. Lavets Oldermænd: C. F. Diemar. Øvrige Bestyrelse: R. Dörffer, F. Lange, Stage Petersen og Alfred Petersen. Læretiden er 4 Aar, og der uddannes aarligt 12-15 Lærlinge; der er ca. 350 Svende i Faget, og Lavet har egen Fagskole.

Kunstdrejerforeningen i København. Stiftet den 1. April 1841. Foreningens Adresse: Gl. Jernbanevej 1, Valby; Tlf. Valby 3452. Medlemstal: 26. En Del Medlemmer er gennem Centralforeningen for Danmarks Drejere tilknyttet Arbejdsgiverforeningen. Foreningens Formand: C. L. Clausen. Øvrige Bestyrelse: Th. Jacobsen, R. Schutten og Svend Petersen. Læretiden er 5 Aar, og der uddannes 2 Lærlinge aarligt; der er ca. 15 Svende i Faget, som ikke har Fagskole. Faget fremstiller væsentligst Paraplyer og Stokke (ca. 90.000 Stkr. aarligt), og ellers udføres forskelligt Kunstdrejerarbejde og Reparationer.

Kurvemagerlauget. Stiftet den 22. November 1861. Lavets Adresse: Valdemarsgade 4, V.; Tlf. Vester 232. Medlemstal: 17. Lavet er siden 14. Maj 1919 Medlem af Arbejdsgiverforeningen. Lavets Oldermænd: Herman Jørgensen. Øvrige Bestyrelse: Gunner Gebhard (Viceoldermænd), Aug. Persson (Sekretær), K. Mattschofsky (Kasserer) og Niels Jacobsen (Bidsider). Læretiden er 4 Aar og afsluttes med obligatorisk Svendep prøve; for Tiden er der kun faa Lærlinge i Faget, som beskæftiger ca. 100 Svende. Faget er et rent Haandværksfag, som ved en stadig skiftende Produktion har imødegaaet Tidernes skiftende Erhvervsvilkaar, dog under store Vanskeligheder. Da Etableringsudgifterne er saa ringe, findes der rundt i Landet adskillige Virksomheder med faa eller ingen Medarbejdere, der er uden Forbindelse med Lav eller Fagorganisation.

Linoleumsbranchens Arbejdsgiverforening af 1906. Stiftet den 24. Januar 1906. Foreningens Adresse: Farvergade 15, K.; Tlf. Central 1495. Medlemstal: 9. Foreningen er Medlem af Arbejdsgiverforeningen. Foreningens Formand: E. Tjørn. Øvrige Bestyrelse: Chr. Rasmussen (Næstformand). Læretiden er 3 Aar, og der uddannes ca. 15 Lærlinge aarligt; Branchens Svendeantal er 112, og Lærlingene faar Undervisning paa Teknisk Skole. Faget har fundet en stadig stigende Anvendelse, især efter at Betongulve mere og mere vinder Indpas og kræver Gulvbelægning.

Dansk Litograflaug. Stiftet den 7. November 1897. Lavets Adresse: Ny Kongensgade 16 A, K.; Tlf. Central 13681. Lavet har selvstændigt Kontor og Sekretariat. Lavet har 2 Underafdelinger: Afd. I for egentlige litografiske Virksomheder og Afd. II for andre Virksomheder med litografisk Arbejdskraft (hovedsagelig Bliktrykkerier). Medlemstal: 63. Lavet er siden 4. September 1903 Medlem af Arbejdsgiverforeningen. Lavets Oldermænd: K. V. Koch. Øvrige Bestyrelse: Peter J. Søndergaard (Viceoldermænd), Andr. Hansen (Viceoldermænd), V. M. Nørredam, Henry Andreassen, Otto Meyer, Chr. Lykke. Der er Lærlingebe-grænsning i Faget: der antages aarligt af 1) Litografælrlinge 9 % og 2) Trykkerlærlinge 7 % af de i foregaaende Aar beskæftigede faglærtes Antal, for Tiden henholdsvis ca. 10 og 20—25 Lærlinge. Læretiden er 5 Aar; Faget har ikke Fagskole, men en godt opbygget Lærlingeskole i Teknisk Selskabs Bygning: 6 Ugers Heldagsundervisning i hvert af de sidste 4 Læreaar, afsluttet med en Svendep prøve; Undervisningen er obligatorisk for alle Landets

Lærlinge, og Lavet betaler for Provinslærlingenes Rejser og Ophold paa Lærlingeheimene. Faget beskæftiger ca. 450 Svende. Faget regner sig til Haandværksfagene, men nærmer sig for Afd. I's Vedkommende stærkt til Kunsthaandværk, for Afd. II's Vedkommende stærkt til Industri. Fagets Produktion er ikke længere som i forrige Aarhundrede kunstnerisk værdifulde Litografier, men langt overvejende Fremstilling af Postkort, Skilte, Plakater og Emballager i mange Farver, især efter at man indførte direkte Farvetryk paa Blikemballage.

Foreningen af Lyskopieringsanstalter. Stiftet den 31. Juli 1908. Foreningens Adresse: Kompagnistræde 22, K.; Tlf. Central 10220. Medlemstal: 24. Foreningen er Medlem af Arbejdsgiverforeningen. Foreningens Formand: Aage Højring. Øvrige Bestyrelse: K. T. Damgaard-Jensen (Aarhus) (Næstformand), Pindborg (Kasserer). Faget har ingen Lærlinge-ordning og ikke fagmæssigt uddannede Svende.

Københavns Malerlaug. Stiftet den 23. Januar 1622. Lavets Adresse: Dantes Plads 33, V.; Tlf. Central 5505. Lavet har selvstændigt Kontor og følgende Underafdelinger: 1) Vognmalerforeningen, 2) Skiltemalerforeningen, 3) Gentoftede Malermesterforening, 4) Møbelmalerne og 5) Københavns Malerlaugs Rejsefond. Medlemstal: 505. Lavet er Medlem af Arbejdsgiverforeningen. Oldermænd: Knud Stensler-Thomsen. Bisiddere: W. Staack, Thorv. Petersen, Johs. Steffensen, J. Chr. Knudsen samt 12 Repræsentanter og 4 Bestyrelsesmedlemmer i den faglige Afdeling. Læretiden er 4 Aar med fastsat Ugeløn for hvert Aar og afsluttes med obligatorisk Svendeprov. Fagskole: Dag- og Aftenundervisning paa Teknisk Skole. Lavets Mestre uddanner ca. 245 Lærlinge aarligt, og der findes i København ca. 3600 Svende. Uddannelse sker ogsaa paa Teknologisk Institut.

Københavns Murer- og Stenhuggerlaug. Stiftet den 7. Marts 1623. Lavets Adresse: Sct. Annæ Plads 7, K.; Tlf. Central 3948. Medlemstal: 242. Lavet er Medlem af Arbejdsgiverforeningen. Lavets Oldermænd: Esper Eising. Bisiddere: Ernst Jensen (Viceoldermænd), P. R. Madsen, Ant. Nielsen og W. Poulsen. Læretiden er 4 Aar; Lavets Medlemmer beskæftiger ca. 230 Lærlinge, ca. 1500-2400 Murersvende, ca. 1000-1500 Murerarbejdsmænd og ca. 1000-1500 Jord- og Betonarbejdere og udfører aarligt Arbejde for ca. 40 Millioner Kr.

Optikerforeningen for Danmark. Stiftet den 6. November 1910. Foreningens Adresse: Strandvej 92, Hellerup; Tlf. Helrup 486. Foreningen har ikke selvstændigt Kontor. Medlemstal: 49 indenbys og 32 udenbys. Foreningen er ikke Medlem af Arbejdsgiverforeningen. Foreningens Formand: Hj. Ringlund. Øvrige Bestyrelse: P. Th. Nielsen, Poul Nielsen, F. Kristiansen, H. Woltemath, Børge Preisler og Wm. Offersen. Læretid er lovbealet, men Faget ikke anerkendt. Antal Svende i Faget: ca. 75. Ingen Fagskole.

Københavns Papæskefabrikantforening. Stiftet 1916 som en Underafdeling af Bogbinderlavet. Foreningens Adresse: Dortheavej 37, NV.; Tlf. Taga 913. Foreningen har selvstændigt Kontor. Medlemstal: 44. Foreningen er siden 1. Juli 1925 Medlem af Arbejdsgiverforeningen. Foreningens Formand: K. Schram Christensen. Øvrige Bestyrelse: J. R. Thøgersen og Th. Pontoppidan. Ingen Lærlinge, Svende eller Fagskole. Fagets Udvikling i de sidste 25 Aar fra at være en Side af Bogbindernes Virksomhed til Produktion i en Række Specialvirksomheder af mere industriel Karakter maales ved, at den danske Produktion af Æskeemballage i 1938 havde en Værdi af 15¹/₂ Million Kr.

Dansk Pianofabrikant-Forening. Stiftet den 18. December 1895. Foreningens Adresse: Nørrevoldgade 34, K.; Tlf. Central 1700. Kontor og Sekretariat administreres af Industriefagene. Medlemstal: 14. Foreningen er Medlem af Arbejdsgiverforeningen. Foreningens Formand: Knud Møller. Øvrige Bestyrelse: B. Randbo og Willy Neumann. I Henhold til Lær-

lingeloven har Foreningen sammen med Pianofortearbejdernes Fagforening egen Svendeprovkommission for Piano-, Orgel- og Harmoniumsfacet. Læretiden er 4-5 Aar; i 1939 var der beskæftiget 5 Lærlinge og 126 Svende; Facet har ingen Fagskole. Medlemmerne beskæftiger sig med Fremstilling og Reparation af Klaverer, Flygler, Orgler, Harmonier og Harmonikaer.

Posementmagerlauget. Formentlig stiftet 1465. Lavets Adresse: St. Kongensgade 59, K.; Tlf. Central 3993. Sekretariat: Østergade 42, K. Medlemstal: 14. Lavet er Medlem af Arbejdsgiverforeningen. Lavets Oldermænd: Vald. Andersen. Øvrige Bestyrelse: Chr. Christensen, Johs. Ellebye og Asger Sommer. Læretiden er 4 Aar; for Tiden oplæres kun 2 Lærlinge i Facet; Antal Svende i Facet: 39. Ingen Fagskole. Facet drives dels som Haandværk, dels som lille Industri; de 8 førende Virksomheders Produktion udgjorde 1936-37-38 henholdsvis 897.000, 804.000 og 697.000 Kr., de øvrige Virksomheders $\frac{1}{6}$ af disse Beløb.

Sadelmager- og Tapetsererlauget i København. Stiftet 3. April 1460. Lavets Adresse: For-tunstræde 5, K.; Tlf. Palæ 8038. Lavet har selvstændigt Kontor og 3 Underafdelinger: Tapetserer-, Sadelmager- og Bygningstapetsererafdelingen. Medlemstal: 198. Lavet er Medlem af Arbejdsgiverforeningen. Lavets Oldermænd: Holger Kristiansen. Øvrige Bestyrelse: Vald. Larsen (Viceoldermænd), Søren Høj, Ejner Duus, Chr. Grundsøe og Henry Ibsen. Der uddannes Lærlinge i alle tre Brancher, dog fortrinsvis i Tapetsererafdelingen (Møbel-polstrere); i Sadelmagerafdelingen oplæres Lærlingene væsentligt som Auto-Sadelmagere, i ganske enkelte Tilfælde som Sæletøjssadelmagere; kun ganske enkelte Lærlinge oplæres som Bygningstapetserere. Læretiden er ca. 4 Aar, og der uddannes ca. 60 Lærlinge aarligt. Hos Lavets Medlemmer beskæftiges ca. 500 Svende, hos Ikke-Lavsmedlemmer ca. 700 Svende. Facet har ingen Fagskole. Facet er et udpræget Haandværksfag, og Lavsmedlemmernes Produktion anslaaes til ca. 7 Millioner Kr. aarligt, heri ikke medregnet en stor Del Træmøbler, der sælges af Facets Udøvere.

Sejl-, Flag- og Kompasmagerlauget i København. Stiftet den 27. Oktober 1741. Lavets Adresse: Niels Juelsgade 6, K.; Tlf. Central 1220. Lavet har ikke selvstændigt Kontor. Medlemstal: 7. Lavet er Medlem af Arbejdsgiverforeningen. Oldermænd: Johannes Weilbach. Øvrige Bestyrelse: F. Halmøe (Viceoldermænd) og A. Olsen (Bisidder). Læretiden er $4\frac{1}{2}$ Aar og afsluttes med obligatorisk Svendeprov; der udlæres 3 Lærlinge aarligt; der findes ca. 35 Svende i Facet, som ikke har nogen Fagskole.

Kjøbenhavns Skomagerlaug. Nævnes 1. Gang 1434 (ældste Skraa 1509); det nuværende „frie“ Lav oprettet 1862; Stiftelsesdag 6. Januar. Lavets Adresse: Vespervej 40, Hellerup; Tlf. Helrup 3421. Lavet har selvstændigt Kontor med Administration af: Understøttelsesfond, Lavets Stiftelse, Legatfond, Brændselsfond, Bispisningsfond, Spannørske Legatfond samt Afdelingen for Arbejdsgivere, der hovedsagelig arbejder med Overenskomstforhold. Medlemstal: 280, der betaler fuldt Kontingent, 75 Enker efter Medlemmer og 25 kontingentfri. Lavet er ikke Medlem af Arbejdsgiverforeningen. Lavets Oldermænd: F. C. Sørensen. Øvrige Bestyrelse: Georg Rasmussen (Viceoldermænd), I. P. Holby, Chas. Jensen og H. J. Hansen. Læretiden er 4 Aar; der oplæres ret faa Lærlinge i København: ca. 12 Svendebestemmelser aarligt; ca. 150 Svende i København. De danske Skomageres Fagskole er Danmarks ældste Fagskole. Efter den industrielle Udvikling er Facets Mestres for Hovedpartens Vedkommende henvist til Reparationsarbejde; Produktionen af Haandskomageri er lille, men af meget høj Kvalitet.

Skorstensfejerlauget af 11. Februar 1778. Stiftet den 11. Februar 1778. Lavets Adresse: Helgolandsgade 11, V.; Tlf. Central 14042. Lavet har selvstændigt Kontor. Medlemstal: 11. Lavet er ikke Medlem af Arbejdsgiverforeningen. Lavets Oldermænd: H. E. Wessmann.

Øvrige Bestyrelse: H. Salqvist og Aa. Støvhase. Uddannelsesreglerne er fastsat af Læringeraadet den 5. November 1938. Læretiden er 4 Aar, hvor Læringerne faar Kost, Logis og en for hvert Læreaar fastsat Ugeløn; han skal gennemgaa Fagets Læringskole paa Teknologisk Institut, en 2-aarig Dagskole à 4 Uger, og bestaa dens Afgangsprøve; i København udlæres 1 Lærling aarligt, og der er i København 42 Svende i Faget. Faget har baade Læringskole og Mesterskole paa Teknologisk Institut. I København er Mesterens Stilling en Blanding af kommunal Tjenestemand og fri Haandværker; han er aflønnet efter Kommunens 4. Lønningsklasse, men har derudover Adgang til frit Erhverv med Rensning af Kanaler, Dampkedler o. s. v. Svendene lønnes efter Kommunens 11. Lønningsklasse, men har iflg. Overenskomst Tillæg for Udførelse af saakaldt Ekstraarbejde (Rensning af Kanaler og Kedler m. v.). Reglerne for Fagets Virke fastsættes af Magistraten i Instruks for Skorstensfejermestre.

Skrædderlauget i Kjøbenhavn. Ældste Lavsskraa bærer Aarstallet 1275, men er efter Formen 140 Aar yngre. Lavets Adresse: Vester Voldgade 111, V.; Tlf. Central 3945. Medlemstal: 143. Lavet er Medlem af Arbejdsgiverforeningen. Lavets Oldermænd: Poul Persson. Øvrige Bestyrelse: Georg Madsen (Viceoldermænd), Georg Ipsen (Kasserer), Einar Nielsen, Albert Pedersen, Aage E. Hansen, E. Bergkrants, John Åkerlund og A. Narvø. Læretiden er 4-5 Aar. Skrædderlaugets Fagskole har 3 Lærere og 20-24 Elever, og Læretiden er her indtil videre 4½ Aar.

Københavns Slagterlaug. Stiftet den 20. April 1451. Lavets Adresse: Slagterlaugets Hus, Brøndkærvej 1, Valby; Tlf. Valby 4140. Lavet har selvstændigt Kontor. Medlemstal: 150. Lavet er ikke Medlem af Arbejdsgiverforeningen. Lavets Oldermænd: Anders Jensen. Bisidder: Leonhardt Johansen, Peter Ryholt, Chr. Kirk Pedersen og Johannes Nielsen. Læretiden er 4 Aar; der er Tilgang efter Behovet, og der uddannes ca. 25 Læringer aarligt. Faget har Fagskole paa Teknologisk Institut, og der er 685 Svende i Faget.

Københavns Smedelaug. Stiftet den 15. April 1512. Lavets Adresse: Nørrevoldgade 34, K.; Tlf. Central 2278. Lavet har selvstændigt Kontor og Sekretariat under Jern- og Metalindustriens Sammenslutning, og det har 2 Underafdelinger: Klejnsmedemester- og Mekanikerforeningen for København og Omegn og Vogn- og Beslagsmedemesterforeningen for København og Omegn. Medlemstal: 255. Lavet er ikke Medlem af Arbejdsgiverforeningen; det er derimod dets 2 Underafdelinger. Lavets Oldermænd: Hjalmar Nielsen. Øvrige Bestyrelse: Vald. Nielsen, H. M. Nielsen, M. Holtemann og A. Espersen. Indtil April 1940 har der været aflagt frivillige Svendepøver for Lavet; men hele denne Opgave er nu henlagt under Smede- og Maskinarbejderfagets Svendepøvekommission. Læretiden er iflg. Læringsloven 4-5 Aar; Antallet af Læringer inden for Faget er ca. 10.000, Antallet af Svende ca. 40.000. Faget har ikke særlige Fagskoler.

Københavns Snedkerlaug. Stiftet den 20. Juli 1554. Lavets Adresse: Grønnegade 41, K.; Tlf. Central 3601. Lavet har selvstændigt Kontor og Underafdelinger for: Bygnings-, Møbel- og Liggistesnedkere. Medlemstal: 450. Lavet er Medlem af Arbejdsgiverforeningen. Lavets Oldermænd: K. S. V. Johansen. Øvrige Bestyrelse: 1) Valgt af Lavsgeneralforsamlingen: L. Andersen (Tilsynsførende med Lavets Pengeværdier), Victor Rasmussen (Lavssekretær), Jacob Kjær, A. E. Mørck. 2) Valgt af Bygningssnedker-Afdelingen (dennes Bestyrelse): Carl Poulsen (Formand), Hjalmar Christensen, P. Christiansen, Henry Hansen, Paul Johs. Madsen, Frode Olsen. 3) Valgt af Møbelsnedker-Afdelingen (dennes Bestyrelse): N. Borén (Formand), Emil Christoffersen, Chr. E. Hansen, Johs. Hansen, A. J. Iversen (Lavets Viceoldermænd), Henrik Wørts. 3) Valgt af Liggistesnedker-Afdelingen: Osvald Pedersen (Formand). Læretiden er 4-5 Aar med fastsatte Mindstelønninger for hvert Læreaar. Faget har Fagskole.

Stenhuggerlauget, København. Stiftet den 5. Maj 1900. Lavets Adresse: Kastрупvej 48, S.; Tlf. Central 1205. Lavet har selvstændigt Kontor. Medlemstal: 27 Virksomheder med 35 personlige Medlemmer. Lavet er Medlem af Arbejdsgiverforeningen. Lavets Oldermænd: P. H. Mohr. Bisiddere: P. E. Jensen og Rix Bjørnbak. Lærlinge antages og uddannes i Overensstemmelse med Lærlingelovens Bestemmelser; Læretiden er dog ansat til 4½ Aar for Lærlinge, der ved Antagelse er mellem 14 og 15 Aar; iøvrigt er Læretiden 4 Aar; for Tiden har Faget 11 Lærlinge, og hidtil er 3-4 antaget aarligt; der findes 140 Svende i Faget. Lærlingene undervises paa Frederiksberg tekniske Skole, og Faget har ingen særlig Fagskole. Faget er mere og mere gaaet over til maskinelle Produktionsmetoder — særlig i København (for mindst Halvdelens Vedkommende) — og rent haandværksmæssig Produktion findes væsentligst kun ved Fremstilling af Gravmonumenter. Fagets aarlige Produktion i København har i de senere Aar været 3-4 Millioner Kr.

Københavns Stolemagerlaug. Stiftet den 28. Februar 1742. Lavets Adresse: Nørrebrogade 106, N.; Tlf. Nora 915 y. Lavet har ikke selvstændigt Kontor. Medlemstal: 20. Lavet er gennem Snedkerlauget Medlem af Arbejdsgiverforeningen. Lavets Oldermænd: Louis G. Thiersen. Bisiddere: N. Christoffersen, Erland Hansen, I. Rove og I. P. Hansen. Ingen Lærlinge. Faget i det Hele overgaaet til industriel Produktionsform.

Stukkaturfagets Mesterforening. Stiftet den 30. Marts 1893. Foreningens Adresse: Ølundsgade 5, N.; Tlf. Central 3548. Foreningen har ikke selvstændigt Kontor. Medlemstal: 24. Foreningen er Medlem af Arbejdsgiverforeningen. Foreningens Formand: T. Flyge. Øvrige Bestyrelse: Johs. Andersen (Kasserer), Johs. Olsen og Harald Mortensen. Læretiden er 4-4½ Aar; aarlig Tilgang: 4-5 Lærlinge; Antal Svende i Faget: ca. 100. Ingen Fagskole. Fagets aarlige Produktion ca. 800.000 Kr.

Københavns Tømmerlaug. Stiftet den 5. December 1515. Lavets Adresse: Nybrogade 20, K.; Tlf. Central 9442. Lavet har selvstændigt Kontor. Medlemstal: 168. Lavet er Medlem af Arbejdsgiverforeningen. Lavets Oldermænd: Einar O. Nielsen. Øvrige Bestyrelse: Th. P. Stillinge, Georg Strigel Nielsen, A. Bartholdy og Svend Storm. Læretiden er 4 Aar; Faget har ingen Fagskole.

Uhrmagerlauget i København. Stiftet den 18. Juni 1755. Lavets Lokaler: Puggaardsgade 2, K. Lavet har selvstændigt Kontor og Sekretariat: Amagerbrogade 73, S.; Tlf. Amager 4341. Lavsekretær: LRS. Børge Kock. Medlemstal: 184. Lavet er Medlem af Arbejdsgiverforeningen. Lavets Oldermænd: O. P. Wibroe. Øvrige Bestyrelse: M. Gjesager (Viceoldermænd), C. Jonsén, E. Erlandsen, O. Lindgren, Poul Nielsen og Jul. J. Jensen. Læretiden er 4½ Aar, og for Tiden udlæres ca. 7 Lærlinge aarligt; der er ca. 110 Svende i Faget. Fagskolen paa Teknologisk Institut, Den danske Uhrmagerskole, giver Lærlingen Dagundervisning i det sidste halve Læreaar, efter at han i 3 Vinterhalvaar har gaaet paa Aftenskole. Faget har ingen industriel Virksomhed; egentlig Fremstilling af Ure sker yderst sjældent, bortset fra Uhrmagerskolen; Faget er et egentligt Haandværksfag, baseret paa Salg af nye Ure og Reparation og Eftersyn af brugte.

Kjøbenhavns Vognmands-laug. Stiftet den 29. April 1478. Lavets Adresse: Havnegade 17, K.; Tlf. Central 5876 og 14876. Lavet har selvstændigt Kontor og Sekretariat. Medlemstal: 599, hvoraf 452 aktive. Lavet er Medlem af Arbejdsgiverforeningen. Lavets Oldermænd: F. A. Olsen. Øvrige Bestyrelse: P. Gissemann (Viceoldermænd), A. Rosendahl, Aug. Larsen, A. E. Schulze, Holst-Nielsen, Hans Beck, K. P. Sørensen, Poul Petersen, Jens Hansen, S. Chr. Andersen og J. E. Wenneke.

NAVNEREGISTER

Registret omfatter ikke Side 552-63. For Sagforhold henvises til den udførlige Indholdsfortegnelse.

- Aabenraa 409.
Aagaard, A., Muremester 424, 456.
— C. O., Muremester 40.
Aakirkeby 185, 468.
— og Omegns Haandværker- og Industriforening 468.
Aalborg 152, 173, 185, 197-99, 203, 208, 241, 415, 416.
— Haandværkerforening 152, 173, 198, 199, 415 flg.
Aamodt, Axel E., Litograf 474.
Aarhus 145, 152, 166, 172, 173, 185, 187, 196-99, 203, 209, 210, 385-87, 401, 403, 406, 407, 483, 519, 535.
— Haandværkerforening 145, 152, 166, 172, 173, 196, 198, 385, 386, 401, 406, 407, 483, 519.
Aaresund 410.
Abrahamson, V. H. F., Major 366.
Adelgade 543.
Admiralgade 21, 22, 47.
Afrika 469.
Agerholm, Sophus, Direktør 501, 504-06.
Agersborg, J. A., Kleinsmedesvend 174, 176.
Agrarforening, se Danmarks A.
Ahlerefeldtsgade 390, 391.
Alderstrøst 6, 299, 308, 311, 314, 317, 318, 321, 327, 335, 336, 339, 342, 344, 345, 352-65, 367, 389-92, 394, 396, 406, 413, 414, 419, 424, 428, 431, 433, 436-45, 452, 453, 458, 461-63, 471, 472, 475, 476, 526, 530, 531, 533-35, 538, 539, 541, 542, 544, 545, 547-51.
Alderstrøsts Passage 443.
Alexandra, Dronning 339.
Alexandrine, Dronning 476, 544.
Algreen-Ussing, Tage, Jurist, Politiker 59, 89, 90, 138, 163, 225-27, 231, 232.
Alhambra, Forlystelsesetablisement 261.
Allégade 550.
Allen, George, Sanglærer 541.
Alm. dansk Vare- og Industrilotteri 435, 436, 440.
Almindeligt Hospital 87, 89, 239.
Alpers, C. Fabrikant 198.
Als 410.
Alstrup, Th., Kursusbestyrer 500.
Altona 342.
Amager 373.
Amalienborg 475.
Amerika 542.
Amosen, Søren Thomsen, Konsul, Købmand i Haderslev 409.
Andersen, A. D. Snedkermester 32, 35, 37-39, 61-63, 432.
— A. W., Grosserer 371.
— C. Ad., Prokurator 464, 473.
— Henrik, Kunstdrejermester 198.
— H. P. Farver 185.
— Johs. Chr., Farver 35, 36.
— Niels, Etatsraad, Entreprenør 504, 536.
— Niels, Haandværkerforeningens Restauratør 532, 541.
— V., Gravmester 455.
Andresen, H. Albert, Direktør 462.
Anholt 281.
Arbejderforeningen af 1853 137, 141-45, 148, 182, 185, 235, 236, 239.
— af 1860 316, 319, 325, 366, 368, 369, 395, 406, 454, 456, 461, 462, 477, 492, 494, 519, 527.
Arbejdsgivere, se Fællesforeningen af A., Fællesfonden for A., Stukkaturløbet.
Arbejdsgiverforeningen af 1896 501, 503-06.
Arbejdsgivernes Ulykkesforsikring 506, 525, 542.
Arbejdsgiver- og Mesterforening Dansk, se Dansk A.
Arbejdshus, se Frederiks, Frelsers, Frue, Holmens, Nikolaj A.
Arbejdsklassens Vel. Foreningen for, af 1851 137, 238.
Arbejdsklassens Hjælpeforening, se Broderlige A. H.
Arne-Petersen, Knud, Arkitekt 475, 540.
Asminderød Kro 466.
Assens 134, 152, 157, 172, 185, 208, 412, 413, 415, 511.
— Haandværker- og Industriforening 172, 412, 413, 511.
— Snedkerlav 415.
Asyl, se Vesterbros A.
Asylskoler se Vesterbros A.
Augsburg A., Sejl-, Flag- og Kompasmagermester 176.
Aulum, H. N., Drejermester 33, 36, 40, 47, 78-80, 96, 129.
Australien 139.
Axelborg 547.
Bagerlavet 17, 36, 47, 48, 115, 200, 247-49, 253, 323, 502, 522.
Bagerens Lavshus 33, 47, 55, 247, 248, 251, 320.
Baggesensgade 358, 360, 361, 439, 442.
Bakkegaard, Ny 519.
Bakkehus, Gamle 349.
Bald, Vald., Muremester 530, 536, 541.
Ballings, J. C., Skomagermester 150, 161, 176, 246, 262, 279, 282, 283.
Bang, N., Traktor 22.
Bang, P. C., Indenrigsminister 142, 143, 225.
Barberlavet 17, 31, 309, 522.
Barcelona 548.
Bardenfleth, C. E., Justitsminister 121.
Basaren i Rosenborg Have til Fordel for de brandlidte i den norske Købstad Drammen, Komitéen for 326.
Bau, N., Kobbmedemester 35.
Bauer, Adolf, Redaktør 11, 25, 30, 31, 71, 76, 100, 119, 120, 122, 142, 164-66, 180, 183, 185, 187, 188, 192, 193, 195-97, 199, 201, 202, 204, 205, 207, 208, 227, 233, 300, 302, 311, 316, 323-25, 327-29, 348, 353, 382, 388, 389, 392, 393, 395, 406, 411, 412, 417, 418, 431, 433, 435, 436, 446, 447, 449, 461-63, 469, 482, 483, 490, 507, 508, 512, 513.
Baumgarten, H. H., Mekanikus 126, 198.
Bavelse 387.
Bayer, F. Chr., vistrnok Pseudonym 147, 148, 153.
Bech, H. P., Skrådrejermester 222.
— se Møller.
Beck, Frederik, Gaardmand, Lunding 410.
Becker, Alexander, Tobaksfabrikant 268, 271.
Beckmann, S. P., Muremester 502.
Begravelseskasse, Haandværkerforeningens 444-46, 526 533, 534, 551.
Bekker, Johan, Slagtermester 550.
Bekkers Stiftelse 550, 551.
Belgien 177.

- Benzon, Alfred, Apoteker 366, 401.
— C. L. A., Overpræsident 462.
- Berejste Haandværkere, Foreningen af, se Foreningen af b. H.
- Bergen 412, 506, 520, 524.
- Bergens Haandværksmestres og Industridrivendes Fagforeninger, se Fællesrepræsentationen for B. H. og I. F.
- Haandværks- og Industriforening 506, 524.
- Berggreen, A. P., Komponist 48, 250.
- Bergmann & Hüttemeier 350.
- Bergsøe, A. F., Professor 20, 22, 56, 57, 72, 132, 177.
- Berlin 467, 468, 502.
— Gesandtskabet i 502.
— R., Murermester 431, 451.
- Bernstorff Slot 476.
- Bespisningsanstalt, se Kristianshavns, Københavns B. Bestandig borgerlig Forening 31, 355.
- Bierring, J. H., Prokurator, Randers 405.
- Bille, C. St. A., Redaktør 405.
- Billedskærerlavet 543.
- Billesholms Grufva 466.
- Bing, M. H., Hofgalanteri- og -kunsthändler 241.
- Bischoff, P. J. J., Adjunkt, Randers 416, 417, 446, 447.
- Bispebjerg Parkallé 551.
- Bissen, Chr. C. V., Billedhugger 315.
- Bjerre, A. H., Brygger, cand. theol. 166.
- Bjornson, Bjørnstjerne, norsk Digter 326.
- Blaagaardsgade 364, 365, 367, 439, 442, 443, 550.
- Blaunfeldt, M. F., Jurist, Politiker 227, 278.
- Blechingberg, O. C., Generalfiskal 225.
- Blegdamsvej 48.
- Blichfeldt, J. C., Departementschef 355.
- Blikkenslagerlavet 92, 114, 167, 168, 248, 319, 503, 509, 535.
- Bloch, Martin, Broderihandler 198.
- Blom, J. A., Tømrermester 231, 339.
— M. F., Kobbersmedemester 339.
— V., Postekspedient 482.
- Bluhme, C. A., Konseilspræsident 234.
- Blytækkerlavet 15, 31, 40, 114.
- Bock, J. A. E., Bagermester 31, 35, 39, 54, 61, 62, 432.
- Bodé, E., Frisermester 351.
- Bogbinderlavet 167, 474, 493, 522.
- Bogbindernes Hjelpeforening 454.
- Bogense 185.
- Boldhugsgade 21, 22, 47, 366.
- Bonnesen, N. F., Tobaksfabrikant 35, 62, 63, 65, 70, 83, 166, 222.
- Borch, J. P., Skomagermester 243, 244, 261, 262, 270, 305, 396, 397.
- „Borgerenighed“, Selskabet, se Nykøbing M.
- Borgerlige Artilleri, se Københavns b. A.
- Borgerlig Forening, Bestandig, se Bestundig b. F.
- Borgerrepræsentationen, se Københavns B.
- Borgervæbningen, se Københavns B.
- Bornemann, C., Overretsassessor 233.
- Bornholm 226, 468.
- Bortlodningen af indenlandske Kunst- og Husflidsarbejder 349.
- Borup, L. C., Borgmester 435.
- Bosnien 469.
- Boulevard, se Nørre og Vester B.
- Boyesen, Chr., Skrædermester 424.
- Bramsen, Ludvig Ernst, Direktør, Indenrigsminister 507, 510, 532.
- Brandforsikring, se Københavns B., Landbygningernes B.
- Brandforsikringsforeningen for dansk Haandværk og Industri 526, 529.
- Brandkorpsen, se Københavns B.
- Brand- og Vandkommissionen, se Københavns B. og V.
- Bredahl, O. W., Malermester 424, 426, 456.
- Bredgade 476, 531, 547.
- Breum, B., Tømrersvend 176.
- Bridgeklub, Haandværkerforeningens 551.
- Brinkopf, H. W., Arkitekt 349, 403, 404.
- Briou, C., Glarmester 217.
- Brix, Chr. Carl, Skolemand, Politiker 366.
- Broberg, Chr. Aug., Grosserer 62, 232.
- Broek, Gustav Edv., Jurist og Politiker, Højesteretsadvokat 126.
- Broderlige Arbejdsklassens Hjelpeforening“, „Den 379.
- Broelægningssvænet, se Københavns B.
- Brunbech, Vilhelm, Guldsmedemester 384, 385.
- Brusch, J. F., Restauratør 104.
- Bruun, Henry, Arkivar 11, 185, 186, 190, 193, 199, 201, 295, 296, 375-79.
- Bryggerier, De forenede, se Forenede B.
- Bryghuset, se Kongens B.
- Brüssel 548.
- Bræstrup, C. J. C., Politidirektør, Overpræsident 36, 208, 263, 316, 349.
- Bræstrups Stiftelse 541, 542, 550.
- Brøndstredkvarteret 469.
- Buchmann, L. F., Hattemager, Værtshusholder 264.
- Buck, H. C., Skrædermester 529, 530.
- Buntmagerlavet 522.
- Buntzen, A. L., Kandestøbermester 30, 31.
- Burmeister & Wain 476.
- Busch, J. L., Overrettsagfører 473, 519, 520.
- Byggeforetagendet „Den gamle Have“, se Gamle Have.
- Becher, Carl, Vinhandler 176.
- Bødker, H. Chr., Karetmagermester 333, 431.
- Bødkerlavet 93, 118, 489, 502, 543.
- Bollegaarden, Emdrup 551.
- Bönecke, P. C., Stadsbygmester 494.
- Børnehospitalet 344, 345, 413, 436.
- Børsen 339.
- C, se ogsaa K.
- Café Botanike i Gothersgade 450.
- Cannes 476.
- Carlsberg, Bryggeriet 450.
- Carlsbergpavillonen, Strandvejen 541.
- Carstensen, Georg J. B., Løjtnant 261.
— J. N., Snekermester 462, 530.
- Casse, A. L., Justitsminister 355.
- Centralforeningen for Murer- og Tømrermestre i Østifterne 458.
- Centralkomiteen for Indsamlingen til de skadelidte ved Stormflodskatastrofen den 13. November 1872 332.
- Charlottenberg 430, 534.
- Chicago 469.
- Christensen, C., Værtshusholder 221.
— C. A. F., Sadelmagermester 166, 233.
— C. E., Smedemester, Mekanikus 312, 313.
— C. F., Haandværkerforeningens Restauratør 548.
— C. V., Blikkenslagersvend, Næstved 388.
— Georg H. K., Rustmester 226, 227, 416 fig. 418.
— L. P., Karetmagermester 282, 283.
— N. P., Tøjfabrikant 308, 324, 325, 423, 428, 431, 432, 434-36, 439, 451, 452.
— P., Skomagermester 284.
— P. C., Glarmester 252, 287.
— P. C., Skomagermester, Haandværkerforeningens Bud 259, 323, 334-36.
— Rud, Fabrikant 459.
— Villads, Raadstuearkivar 11, 139, 142, 164, 165, 224, 227, 238.
- Christesen, V., Sølvvarefabrikant 382, 387, 492.
- Christiansen, C. L., Glarmester 541, 544, 545.
— Emil, Guldsmedemester, Odense 510.
- Christoph & Unmack 441.
- Cigar- og Tobaksfabrikanternes Forening af 1875 422.
- Classenske Fideikommis, Det 519.
- Clausen, Værkgesell 93.
— J. F., Glarmester 35.
— W., Fabrikant 424.
- Clément, D. L., Bogbindermester 150, 154, 164, 167, 176, 187, 193, 204-06, 212, 217, 218, 242, 275, 291, 294, 300, 302, 304, 308, 313, 315, 316, 321, 337, 341-43, 345, 346, 348, 353, 354, 360, 362, 366, 369, 388, 396-400, 405-07, 430.
- Sara Elise Petrine, f. Nielsen 316.
- Clemmensen, C. A., Redaktør 393, 416, 423-26, 432, 446, 475, 479, 501, 503, 507, 529, 530, 540.
- Cloëttas Konditori, Skindergade 320.
- Cohn, Jacob, Grosserer 370.
- Collin, Edvard, Departementschef 291, 295, 344, 360, 362.
- Cortsen, Carl, Tømrermester 459.
— Johan, Snekermester 155, 161, 164-66, 176, 190, 270, 275, 290, 300, 304, 308, 309, 313, 314, 317, 321, 324, 328, 337, 339, 341, 346-48, 354, 355, 360, 362-64, 366, 368-70, 378, 388, 389, 392-95, 416-19, 428, 430-32, 435, 436, 438, 439, 452, 477, 498, 501, 517.
— R. C. Overrettsagfører 473.
- Cumann, Harriet, Frøken 448.
- Cumann, Julius, Kleinsmedemester 150, 160, 161, 176, 184, 238, 272, 286, 293, 318.

- Dagmar, Kejserinde af Rusland 341.
Dahl, Balduin, Musikdirektør 332.
— E. F. Hofjuveler 341.
— N. S., Grosserer 463.
Dahlberg, P., Skomagermester 207, 237, 238, 268, 305, 307.
Dahlerup, E. A. Dr. med. 366.
— J. V., Arkitekt 349, 402, 490, 494.
Dalhoff, J. B., Hofguldsmed 110, 220, 313, 314, 350, 398, 433, 461.
Damborg, P. C., Hofferoylder 35, 150, 166, 268, 273.
Damkier, J. E., Jurist og Politiker 207.
Dania, Sangforening 253, 319, 334.
Danmark, Selskab i London 342.
Danmarks Agrarforening 516.
Danner, Grevinde 136, 178, 236, 243, 402.
Dannevirke 340.
Dansk Arbejde, Foreningen 517, 537, 542.
Dansk Arbejdsgiver- og Mesterforening 504, 529, 530, 537, 544.
Dansk Eksportforening 529, 537.
Danske Købstadsforening, Den, se Købstadsforening.
— Missionsselskab i Indien, Det 448.
— Samfund 319.
— Urmagerskole, Den, se Urmagerskole.
— Vaabenbrødre, De, se Vaabenbrødre.
— Venstre, se Folketingets d. V.
Dansk Haandværkerforening 148.
— Industri- og Haandværkersocietet 528.
— Ingeniørforening 523 fg.
David, C. N., Nationalekonom, Politiker 19, 20, 225, 232, 233.
Davidsen, Jacob, Redaktionssekretær 228, 229, 399.
— Niels, Redaktør 468, 469, 483.
Demarkationslinien og -terrenet 238, 358.
„Det nationale Arbejde“, se Nationale A.
D. F. D. S. 466.
Diakonissestiftelsens Lotteri 433, 435.
Dinesen, P. C., Sadlmagermester 40, 54, 160, 176, 270, 274.
Dobel, H. J., Tomermester 432, 462, 502, 530, 531.
Domkirken i Roskilde, se Roskilde.
Dragsted, Alfred, Hofjuveler 532, 536.
— F. Guldsmedmester, Hofjuveler 475, 476, 492, 499, 529, 530, 532.
Drammen 326, 412.
Dreier, Frederik H. H., Forfatter 122.
Drejerlavet 80, 92, 248, 249, 422, 474, 513, 522.
Dreyer, Skomagermester, Roskilde 462.
Dronningens Tværgade 392, 547.
Dronning Louises Børnehospital, se Børnehospitalet.
Dugmager- og Overskerelavet 31, 40, 522.
Duntzfeldt, W., Grosserer 62.
Dybbøl 410.
Dybdahl, Th., Borgmester 532, 540.
Ebbesen, Lauge, Gæstgiver og Avlsbruger i Haderslev 410.
Ehlers, E. D., Fabriksdirektør, Borgmester 291, 292, 295, 344, 360.
— Edv., Dr. med 469.
Ehlert, J. H., Pianofabrikant 402.
— J. L., Linnedfabrikant 87.
Ejderen 130.
Eksercerpladsen, se Rosenborg E.
Eksportforening, se Dansk E.
Elba 281.
Elben-Travekanalen 535.
Elberling, H. T., Kammagermester 293.
Eifelt, P., Hoffotograf 531, 541.
Eliassen, Jens, Brolegningsentreprenør, Legatsstifter 533, 534.
Elisabethsminde ved Aarhus 385, 406.
Elvius, C. J., Bogtrykker 339.
Emdrup 551.
Emerndörfer, G., Snedkersvend 160, 174, 176.
England 134, 177, 201, 242, 396.
Enke-Understøttelses- og Laanekasse, Haandværkerfor-
eningens 172, 280, 285, 286, 287, 300, 312, 324, 342,
343, 360, 414, 444-46, 452, 471, 526, 533, 534, 551.
Engsig-Karup, F., Redaktør, Forretningsfører for Lær-
lingeforeningen 393.
Eremitagessletten 236.
Erslev, Edv., Adjunkt i Roskilde 280, 281.
Esbenderup 185.
Esrom Sø 466.
Estrup, J. B. S., Konseilspræsident, Finansminister 480,
513-15.
Etnografisk Museum 400.
Ette, Carl R., Murermester 300, 308, 324, 325, 337, 364,
407, 417-19, 430, 436-38, 441, 444, 446, 447, 451-53,
456, 462, 468, 470, 497, 500, 518, 522, 528-30, 532.
Europa 15, 134, 139, 201, 295, 296.
Faaborg 97, 185, 207.
Fabriksdirektøren 82.
Fabriks- og Handværksforeningen i Lund, se Lund.
Fabritius, Albert, Bibliotekar 63, 407.
Fagforeninger, De samvirkende 521.
Fagskoler, se Danske Urmagerskole, Glarmestrenes F.,
Skomagernes F.
Faith, A. Th., Isenkrammer 176.
Falek, J. C., Bogbindermester 32, 33, 35, 39, 42, 57, 59,
60, 76, 83, 104, 220, 222, 231, 270.
Falster 130, 145, 152, 172, 197, 198, 201, 203, 386, 488,
489.
Falsters Folkeforening 130.
Fattigvæsenet i København, se Københavns F.
Feddersen, Fr., Kammerherre 183, 198, 199, 207.
Feldberederlavet 31, 40, 114.
Fenger, C. E., Finansminister 370.
Fibiger, A. C., Fabrikant 62, 237.
— Johannes, Præst 221, 222.
Fife, James, Vognfabrikant 398.
Filosofgangen 87, 246.
Finanskollegiets Sekretariat 246.
Finansministeren og Finansministeriet 206, 240, 388, 492,
515. (Se ogsaa Estrup, Fenger.)
Finansudvalget 434.
Fischer, Emil, Oberstløjtnant 469.
— F. B., Possementmagermester 313.
— H. C., Possementmagermester 85.
— J. Chr. H., Adjunkt 204, 210.
Flag- og Kompassmagelavet, se Sejl-, F. og K.
Flemmer, Eduard, Overlærer i Roskilde 333.
Flensborg 227, 336, 339, 409.
Fleron, August, Guldsmedmester 444, 465.
Fogh, Chr. P. I., Kommissionsnær 186.
Folkeforening, se Falsters F.
Folkeforeningen 242.
Folkekirken 521.
Folketinget 130, 142, 143, 146, 181, 184, 187-91, 196,
205, 207, 209, 210, 219, 233, 234, 330, 434, 478, 480,
482, 514-16, 521, 523. (Se ogsaa Rigsdagen.)
Folketingets danske Venstre 514.
Folkeuniversitetsforeningen 469.
Folkevennernes Selskab 137, 140, 144, 148.
Fonnesbech, C. A., Indenrigsminister 362.
Forchhammer, Johan Georg, Kemiker og Geognost 397.
Forenede Bryggerier, De 547.
— Velgørenhedsselskab, Det, se Velgørenhedsselskab.
Foreningen „5-Øren“ 448.
— af Arbejdsgivere i Stukkaturfaget, se Stukkaturfaget.
— af berejste Haandværkere 527.
— af 1862 til den indenlandske Industris Fremme
369-72, 512.
— „Dansk Arbejde“, se Dansk A.
— for Arbejdsklassens Vel, se Arbejdsklassens V.
— for Kunsthaandværk 536.
— til Fremme af Søndagens rette Brug, se Søndagens r. B.
— til industrielle Opfindersers Fremme, se Opfindersers F.
Forsberg, Alfred, Snedkersvend 382.
Forstæderne, se Københavns F.
Forsørgelsesforeningen for Lærereinder 448.
Frankrig 122, 177, 201, 280, 281, 343, 469.
Fredensborg 185, 363, 466.
Fredericia 185, 208.
Frederik I 12.
— VI 17, 337.
— VII 63, 64, 122, 190-201, 220, 224, 230, 231, 236, 242,
243, 253, 330, 339, 340, 356, 357, 469.
— VIII 341, 362, 398, 407, 441, 475.
— Kronprins 547, 548, 550, 551.
— Ferdinand, Arveprins 178, 208.
Frederiks Arbejdsshus 239.
Frederiksberg 400, 411, 521.
— Allé 261, 441.
Frederiksberggade 475.
Frederiksberg Kommunalbestyrelse 521.

- Frederiksborg Slot 192, 193, 196, 199, 201, 244, 466.
 — Slots Genopbyggelse", „Komité til Modtagelse af frivillige Bidrag til 244.
 — Slotspavillon 466.
 Frederiksen, H. P., Finérskærer, Møbelhandler, Bankdirektør 42, 183, 198, 199, 264, 342, 401.
 Frederikshavn 173, 185, 187.
 Frederiksholms Kanal 400.
 Frederiks Hospital 86.
 Frederikssund 185, 208.
 Frederiksværk 466.
 Frederiksværkbanen 466.
 Frelseres Arbejdshus 89.
 Frihandelsforeningen af 1862 369, 512.
 Frihavnen, se Københavns F.
 Frimodt, J. C. R., Præst 356, 362, 363.
 Frimurerlogen i Klerkegade 322.
 Frue Arbejdshus 89.
 — Kirke 44, 263.
 Frænckel, M. S., Skrædermester 150, 176, 253, 279, 285 fg.
 Frölich, Christiane Magdalene, se Kramp, C. M.
 Fugmann, J. F., Kobberrmedemester 119, 130-33, 150, 154, 161, 184, 192, 227, 229, 230, 232, 262, 267-70, 273, 288, 289, 294.
 Fuhr, Chr., Tømrermester 545, 546.
 Fussing, H. N., Arkitekt og Murermester 507.
 Fyn 148.
 Fyns Værelotteri 433.
 Fælleden 377.
 Fælledmødeudvalget 326.
 Fællesfonden for Arbejdsgivere 502.
 Fællesforeningen af Arbejdsgivere i København og Omegn 501.
 Fællesrepræsentationen for Bergens Haandværksmestres og Industridrivendes Fagforeninger 520.
 — for dansk Industri og Haandværk 371, 415-20, 442, 446-48, 462, 475, 481-83, 485, 488-90, 492, 494, 498, 500, 503-08, 510-17, 519, 527-29, 535-37, 542.
 Fællesrepræsentationens Organisationsudvalg, se Organisationsudvalg.
 Fællesudvalget for Behandling af Næringsloven 508.
 Færgemændenes Lav 14, 15.
 Færøerne 281.
 Fæstningsterrænets Afhændelse, Udvalget for 391.
 Fonix, se Phoenix.
- Gad, Harald, Arkitekt 551.
 Gamle Bakkehus, se Bakkehus.
 — Have, Den, Byggeforetagende 519.
 — Ravnsborg, se Ravnsborg.
 Gammelholm 242.
 Gammelomt 35, 47, 249-51, 273.
 Gammeltorv 116, 475.
 Gamst, F. C., Kleinsmedemester 402.
 — H., Mekanikus 61.
 Garlieb, P. J. G., Departementschef 225.
 Garverlavet 522.
 Gasværk, se Vestre G.
 Geilgaard, Svend, Afdelingschef 8.
 Geisler, A. C., Malermester 54, 85, 90, 130, 133, 149, 150, 154, 155, 160, 164, 166, 167-71, 176, 182, 187, 191-93, 199, 203, 204, 207, 212, 237, 238, 240, 245-47, 253, 254, 259, 266-70, 279, 286, 287, 289-91, 294, 301-04, 306, 309, 314, 339, 345, 346, 353, 356, 432, 446, 461.
 Geistlige Konvent, se Københavns g. K.
 Gelardi, T. F., Skomagermester 423, 424, 455, 482, 484, 485.
 Generaldirektoratet for Skattevæsenet, se Skattevæsenet.
 Generalpostdirektionen 203.
 Generalolddirektoratet 240, 323.
 Gentofte Kommunes Sundhedskommission 532.
 Georg I, Konge af Grækenland 362, 476.
 Gerner, A., Bataillonskirurg 311, 312.
 Giessing, H. P., Politisekretær 56, 71-73, 75, 204.
 — J. F., Cigarmager 377.
 Gilleleje 466.
 Gjørdwad, J. F., Udgiver 198.
 Glarmesterlavet 65, 122, 253, 523, 543.
 Glarmestrenes Fagskole 498.
 Glasing, Th., Kammerassessor 136.
 Glücksborg Slot 339.
 Glørfeldt, J., Løjtnant, cand. phil. 198.
 Gnudtzmann, J. E., Arkitekt 490.
 Godeşeres Komité, De forenede 181, 208.
 Godsejerforeningen 182.
 Goldschmidt, Meir, Forfatter 64, 221.
 Gomard, J. N., Bogbindermester 207.
 Gothersgade 450, 456.
 Gothersgades Eksercerplads, se Rosenborg E.
 Gottschalk, Overretsprokurator 519, 520.
 Gottschalk-Hansen, P. C. H. F., Præst 443.
 Gram, T. P., Malermester 294.
 Grandjean, Ida, Jomfru, Restauratrice 321, 322.
 Granzow, C. H. G., Arkitekt 454.
 Gravesen, Chr., Bud for Haandværkerforeningen 46.
 Green, J. C., Silke- og Klædehandler 176.
 Gregersen, Gunnar, Ingeniør, Direktør for Teknologisk Institut 536, 549.
 Grenaa 185, 187.
 Grossersocietetet 128, 368.
 Grove, E. R., Sejldugsfabrikant 232.
 Grovsmedelavet, se ogsaa Smedelavet 167.
 Grundejerforening, Københavns 366, 368, 376, 411, 458, 477, 478, 518, 543.
 — Udenbys 366.
 — se Nørrebros G.
 Grundlovgivende Rigsforsamling, Den 126, 138, 224-27, 230, 236.
 Grundtvig, N. F. S., Præst og Digter 143, 226.
 Grundtvigskirken 549.
 Grüne, J. P. M., Drejer og Redaktør 204.
 Grüner, Haldur R., Handelsakademibestyrelse 198, 280.
 Grækenland 476.
 Gröna Lund, Landskrona 466.
 Grønnegade 32, 47, 51.
 Grønning, C. F., teologisk Student 336.
 Guldberg, se Høegh-Guldberg.
 Guldsmedelavet 40, 65, 157, 218, 522.
 Gundorph, H., Bibliotekar 336.
 Gütthler, Johs., Possementmagermester 443, 445, 462.
 Gætje, Vald., Bagermester 423-25, 469, 502, 504, 507, 510, 519, 529-31, 533.
 Gørtlerlavet 40, 82, 93, 114, 167, 309.
 Gössell, C. H., Skrædersvend 186.
- Haagen, C. V., Nationalbankdirektør 232.
 Haagensen, Chr., Kobberrmedemester, Nykøbing F. 488, 489.
 Haandværkerbanken (se ogsaa Kreditforeningen for Haandværkere og Industridrivende) 458, 464, 525, 527, 536, 537, 549.
 Haandværkerbørsen („Københavns Haandværker- og Industritribes“, „Haandværkerforeningens Borsafdeling“) 524-26.
 Haandværkerdannelsesforeningen 103, 120-23, 126, 128, 137, 185, 222-24, 226, 230, 231, 233.
 Haandværkerhaven 7, 540, 551.
 Haandværkerforeningens Begravelseskasse, se Begravelseskasse.
 — Borsafdeling, se Haandværkerbørsen.
 — Enke-Understøttelses- og Laanekasse, se Enke-U. og L.
 Haandværkerforeninger, se Aakirkeby, Aalborg, Aarhus, Assens, Bergen, Haderslev, Helsingør, Hillerød, Hobro, Husum, Kerteminde, Køge, Lemvig, Lund, Maribo, Nakskov, Nykøbing F., Nykøbing S., Næstved, Odense, Præstø, Randers, Reykjavik, Roskilde, Rønne, Stockholm, Stubbekøbing, Svendborg, Thisted, Trondhjem, Vejle, Viborg, Vordingborg; desuden se Dansk Haandværkerforening.
 Haandværkerens Formandsforening (tidligere Oldgesellforening, se ogsaa denne) 374, 375.
 Haandværkersangforeningen 48, 248, 250.
 Haandværkerskole, Den nye (af 1868) 388, 389.
 Haandværkerskolen af 1859 500.
 Haandværkerstiftelsen 87, 246, 247, 262, 295.
 „Haandværksfagene“, Sammenslutningen 543.
 Haandværksstandens Tarv i Danmark“, „Komitéen til 240.
 Haandværksvendenes Rejs- og Sygeforeninger 500.
 Haastrup, C. F., Bogbindermester 402.
 Haderslev 169-72, 409, 410.
 — Haandværkerforening 169-72.
 — Skibsbro 410.
 Hage, Alfred, Grosserer, Politiker 143, 188, 207.
 Hall, C. C., Kancellispræsident, Kirke- og Undervisningsminister 197, 201.
 Hambro, Bagermester 19.
 Hamburg 17, 410, 467, 502.
 — Generalkonsulatet i 502.

- Hamburger, W. J., cand. polyt. 60.
 Hammer, M. W., Malermester 308, 327, 353, 360, 400, 430, 431.
 Hammerich, Emil, Borgmester i Haderslev 170.
 — M. J., Skolemand, Forfatter 62.
 Handelsforeningen 518.
 Handelsministeren og Handelsministeriet 116, 537, 542, 548 (Se ogsaa Hassing-Jørgensen).
 Handskemagerlavet 167, 200, 248, 522.
 Hannover 102, 177.
 Hans, Kong 12.
 — Hospital, St. 89.
 Hansen, Skrædermester i Haderslev 172.
 — Alex, Snedkermester 544-46.
 — A. N., Grosserer 62.
 — Anton, Skomagermester 424, 431, 459, 477, 502, 507, 508, 530.
 — C., Karetmagermester 433, 462.
 — Carl, Dørgrebsfabrikant 439.
 — Carl Fred. Vald., Karetmagersvend 382.
 — C. B., Hofstølemager 106, 176, 187, 193, 220, 293, 304, 354.
 — Charles, Hofmøbelfabrikant 487, 488.
 — Ferd. C., Tømrermester 456.
 — Fr., Redaktør 482.
 — Hans, Møller, Lysabild 410.
 — Hans Jørgensen, Boelsmand, Lysabild 410.
 — Henning, Arkitekt 551.
 — H. N., Borgmester 378, 435, 462, 492, 520.
 — H. P., Grosserer, Bankdirektør 62, 138, 225, 227.
 — J. A., Redaktør, Politiker 137, 143, 158, 186, 188-90, 210, 230.
 — Jens, Tømrermester 456.
 — Johan Holm, Skuespiller og Forfatter 326.
 — J. P., Handelsgartner 354.
 — L., Restauratør 450.
 — Mads, Fyrbøder, Sønderborg 410.
 — N., Brygger, Rudkøbing 154.
 — P., Skomagermester 481.
 — P. Chr., Gørtlermester 161.
 — Victor, Malermester 432, 460, 470, 471, 473, 529, 530; 532, 535.
 — Vilh., Hofdekorsmalers 535.
 Hartmann, J. P. E., Komponisten 548.
 Hassing-Jørgensen, J., Handelsminister 540.
 Hattemagerlavet 36, 40, 92, 248, 309, 422, 522, 543.
 Hauge, C. N., Handelsminister 548.
 Havnen, se Københavns H.
 Heegaard, H. C., Skomagermester, Legatstifter 544, 548, 550.
 Heegaards Stiftelse 523, 544, 550.
 Heiberg, P. V. A., Assistent under Magistraten. Haandværkerforeningens Bibliotekar 336, 462, 470, 532, 541, 548.
 Hekla, Krigsskib 395, 396.
 Helligkors Kirke 524.
 Helmerhus 456.
 Helsingør 77, 173, 185, 193, 198, 363, 466, 467.
 — Banegaard 467.
 — Haandværkerforening 173, 193, 363.
 Helsingørgade 93.
 Herdahl, W. M., Bogtrykker 262, 268, 279, 342, 461.
 Herlin, C. G., Stølemagermester 83.
 Hertugdømmerne 17, 81, 182.
 Hertz, A., Garvmester 150, 166, 237.
 — C. E., Borgmester i Aarhus 209, 210.
 — Jacob, Guldsmedemester, Sølvvarerfabrikant 493, 494.
 — Peter, Juvælér 487.
 Hertz'ske Legat 472, 487, 494.
 Herzogowina 469.
 Hetsch, Chr. Fr., Arkitekturmaler 336-38.
 — C. Fr., Arkitekt 100, 337, 355.
 Heymann, J. W., Brygger 366.
 Hillerød 76, 77, 116, 145, 152, 185, 194, 196, 207, 387, 415, 466, 544.
 — Industri- og Haandværkerforening 76, 77, 116, 152, 193, 387, 415.
 — Raadhus 194, 196.
 — Skomagervlav 196.
 Hippodrommøderne 122, 224, 226, 227.
 Historisk-teknisk Samling 535, 549.
 Hjort, Peder, Professor 204.
 Hjorth, F. C., Naalemagermester 62, 87, 229, 247, 285, 306, 313, 314, 330.
 Hjorth, Hans Hendrik, Skomagervend 382.
 — P. Chr., Naalemagermester 306-09, 339, 341, 366, 397, 398, 432.
 Hjul- og Karetmagerlavet, se ogsaa Karetmagerlavet 86, 248.
 Hjælpeforening, se Bogbindernes H.
 — se Broderlige Arbejdsklasses H.
 Hjørring 173.
 Hobro 76, 185, 208.
 — Haandværkerforening 76.
 Hofmarskallatet 341.
 Holbæk 152, 185.
 Holm, Anders W., Digter 548.
 — A. W., Ankersmedemester 474.
 — F. H., Raadmand 462.
 — Frederik E., Administrator for den Reiersenske Fond 462.
 — J. P., Overretsassessor 62.
 — P., Folketingsmand 521.
 Holmblad, L. P., Fabrikant 166.
 Holmen (se ogsaa Gammelholm) 17.
 Holmens Arbejdshus 89.
 — Bro 63.
 — Kanal 192.
 Holst, Carl F., Skomagermester 351.
 Holstebro 185.
 Holstein-Holstenborg, L. H. C. H., Konseilspræsident 362, 370.
 Holsten (se ogsaa Hertugdømmerne) 292, 293.
 — og Lauenborg, Ministeriet for 292.
 Holten, C. V., Fysiker 59, 60.
 Horsens 151, 152, 185, 386, 416, 417.
 Howden, Jessy Caroline, Kammerherinde Rønnekamp 387, 388.
 Howitz, J. C. G., cand. polyt., Gasværksbestyrer 264, 281.
 Hoyer, Ferd., Tømrermester 545.
 Hummel, C. G., Polytekniker 355.
 Hunt, August, Malermester 207.
 Husholdnings Stores, se Nordiske H. S.
 Hustamrerforeningen 379.
 Husum 182.
 Husumer Handwerker-Verein, Der 182.
 Hvass, Tyge, Arkitekt 551.
 Hvejsel, G., Kartograf 469.
 Hvidt, L. N., Finansmand, Minister 19, 62, 226, 227.
 Hytmann (Hüttmann), C. G., Tømrermester 93.
 Hålsingborg 466.
 Høegh-Guldberg, Frederik, Professor 60.
 Høffding, N. F., Urtekræmmer 176, 193.
 Højre 514, 516.
 Højres Arbejder- og Vælgerforening 478-80.
 Hørring, H. E., Departementschef 462.
 Hørsholm 77.
 Høst, A. F., Boghandler 54, 198.
 — G. W., Overretssagfører 472, 473.
 — P. W., Smedemester 431, 453, 459, 460, 472, 529, 530.
 Høyer, Peter, Kammagermester 427.
 Ibsen, E., cand. polyt. 281.
 Ibsenske Bladabonnement 52.
 Idiotanstalten paa Gamle Bakkehus 349.
 Idiotanstaltens Lotteri 433.
 Indenlandske Industris Fremme, Foreningen af 1862 til den, se Foreningen af 1867.
 Indenrigsministeren og Indenrigsministeriet 129, 138-40, 142, 143, 146, 150, 153, 155, 159-61, 164-66, 169, 174, 175, 178, 183, 184, 187, 188, 191, 192, 194, 200, 202, 210, 217, 237, 242, 288, 290, 291, 323, 349, 366, 368, 371-73, 395, 396, 496, 498, 507, 510, 542. (Se ogsaa Bang, Bramsen, Fønnesbech, Ingerslev, Krieger, Lehmann, Rode, Unsgaard.)
 Indien 448.
 Industribanken 401, 404, 405.
 Industrifagenes Sammenslutning 543.
 Industriforening, Den merkantile 81.
 Industriforening 19, 49, 81, 82, 102-04, 109, 110, 119-21, 126-28, 142, 166, 181-85, 192, 223, 227, 287, 316, 325, 338, 368, 369, 371, 389, 395, 398, 399, 406, 413, 415-18, 461, 462, 467, 475, 477, 478, 492, 498, 510, 514, 516, 517, 523, 524, 526-28, 532, 535, 537, 542, 544.
 Industriforeningens Bygning 430.

- Industriforeninger, se Haandværkerforeninger og Aakirkeby, Assens, Bergen, Hillerød, Kerteminde, Lübeck, Nakskov, Nykøbing F., Næstved, Odense, Randers, Roskilde, Ronne, Slagelse, Stubbekøbing, Svendborg.
- Industri- og Haandværkersocietet, se Dansk I. og H.
- Industriudstillingens Bygning 401.
- Ingemann, C. J. V., Arkitekt 455.
- Ingeniørforening, se Dansk I.
- Ingerslev, H. P., Indenrigsminister, Trafikminister 433, 438, 462, 514, 515.
- Ingrid, Kronprinsesse 548, 550, 551.
- Institut, se tekniske I., Teknologisk I.
- „Internationale“, Den danske Afdeling af, stiftet af Louis Pio 374.
- Ipsen, exam. polyt. 281.
- Isbrand, (Der findes to Guldsmede- og en Handskemagermester af dette Navn i 1870.) 351.
- Isenkræmmerforeningen 508.
- Island og Islændinge 281, 500.
- Istedgade 334.
- Italien 177.
- Jacob, H., Skrædermester 97.
- Jacobsen, C., Tømrermester 161, 354.
- H. C., Snedkermester 33, 35, 224.
- H. F., Bagersvend 160, 174, 176, 193, 206.
- J. C., Brygger 62, 450.
- Jansen, E., Ligtørneoperatør 450, 454.
- Jastrau, Richard Leopold, Operasanger 332.
- Jensen, Skomagermester 351.
- Andreas, Møbelfabrikant 502.
- C. F., Smedemester 35.
- Harald, Litograf 429, 498.
- J., Borgmester 540.
- L., Tøjmagervend 176.
- P., Haandværkerforeningens Bud 277.
- P., Kleinsmedemester 150, 282, 283.
- R., Assistent ved Haandværkerforeningens Bibliotek 278.
- Rasmus, Haandværkerforeningens Bud 284.
- Severin, Malermester 307, 393-95.
- Jernbanegade 449.
- Jern- og Metalindustriens Sammenslutning 536.
- Johannes Kirke, St. 355, 356, 358, 362, 437.
- Johannessen, Holger, Tapetserermester 545.
- Johansen, J., Murermester 354.
- J. P., Haandværkerforeningens Bud 336, 450.
- Johnsen, John, Haandværkerforeningens Restauratør 548.
- Vilhelm Ferdinand, Departementschef, Direktør for den Reiersenske Fond 245, 246, 316, 384.
- Johnson, Charley, Maskinfabrikant 516.
- Jomtou, Johan Jørgensen, Literat og Original 244, 245, 337.
- Jonquières, F. de, Overpræsident 540.
- Justitsministeren og Justitsministeriet 116, 120, 121, 287-92, 294, 295, 344, 349, 351, 352, 390, 434, 435, 500, 501, 521, 531. (Se ogsaa Bardenfleth, Casse, Krieger, Scheel.)
- Juul, W., Slagtermester 425.
- Jylland 145, 241, 244.
- Jyllands Varelotteri 416, 433.
- Jürgensen, Fr., Hofurmager 32, 41, 42, 61.
- Jægersborg Dyrehave 400, 409.
- Johncke, Charles F., Haandværkerforeningens Sekretær 318, 437, 449, 462, 472, 519.
- Jönsson, N. Chr., Bagermester 545.
- Jørgensen, Urmagermester 453.
- H., Skomagermester 220.
- Hans, Barbermester 545.
- J., Smedemester 35.
- Konrad, Bogtrykker, Kolding 483.
- N. J., Snedkermester 54.
- Rasmus, cand. theol. 185.
- Søren, Snedkermester 419, 430-33, 444, 451-53, 455, 460, 469, 477, 478, 522.
- Vilhelm, Arkitekt 551.
- & Reineckes Institut 23.
- Kabinettssekretariatet 105, 106, 438.
- Kabinettssekretær, se Trap.
- Kalifornien 139.
- Kalleboderne, Kallebodstrand 242, 371-73.
- Kalundborg 152, 157, 185, 208, 468.
- Kalundborgegnen 23.
- Kancelli, Danske 19, 44, 263.
- Kandestøberlavet 15, 114.
- Kaper, Ernst, Borgmester 548, 549.
- Karetmagerlavet 167, 522.
- Karl XV af Sverige og Norge 339.
- Karoline, Arveprinsesse 178, 362.
- Amalie, Enkedronning 63, 64, 178, 362.
- Kasinomoderne 122, 224.
- Kayser, H. H., Tømrermester, Politiker 90, 143, 166, 183, 305, 433, 462, 494.
- O., Tømrermester 423.
- Kemp, N. D., Kobbersmedemester 222.
- N. D., jun., Kobbersmedemester 258.
- Kerteminde 172, 185.
- Haandværker- og Industriforening 172.
- Kierumgaard, F. F., Guldsmedemester 286, 287.
- Kirke- og Undervisningsminister, se Hall. (Se ogsaa Kultusministeriet.)
- Kjeldsen, Georg, Tryllekunstner 460.
- Klamer, A. C., Tøjmagervend 124, 126, 233.
- Klampenborg 400, 408, 409.
- Klareboderne 458.
- Klasselotteriet 288, 317.
- Klein, C. S., Overpræsident 441.
- D. V., Murermester 124.
- C. W., Instrumentmager 402.
- Louis, Bogtrykker 198, 339.
- Kleinsmedelavet (se ogsaa Smedelavet) 167.
- Klerkegade 322.
- Klestrup, C. C., Haandværkerforeningens Restauratør 548.
- Klint, Kaare, Arkitekt 550.
- Klippan 466.
- Klixbüll, F. C., Fabrikant 470.
- Klüver, J. T., kgl. Danser 332, 459.
- Klædebo Kvarter, Udenbys, se Udenbys K. K.
- Klædekrammerlavet, se Silke- og K.
- Klæstrup, P. C. N. M., Tegner 79, 89, 91.
- Knapmagerlavet 15, 80, 92, 114.
- Knapp, Søren Nielsen, Skomagermester 264, 370, 511.
- Knippelsbro 372, 373.
- Knoblich, W. F., Guldsmedemester 150, 339.
- Knudsen, C., Malersvend 176.
- Knud, Inspektør ved Alderstrøst 363, 365, 437.
- Knuth, F. M., Lensgreve 233.
- Kobbersmedelavet 31, 40, 114, 248.
- Koch, E. B., Skrædermester 35.
- J. C. C. F., Borgmester i Odense 462.
- K. V., Ingeniør, Litograf 8, 353, 363, 437, 441, 442, 444, 542, 543, 551.
- P. F., Højesteretsassessor 462.
- Koføed, J. A., Tømrermester 273.
- Kolding 152, 185, 208, 409, 483.
- Kombinerede Lavskomite, Den, se Lavskomite.
- Komité, se Basaren i Rosenborg Have, Frederiksborg
- Slots Genopbyggelse, Haandværksstandens Tarv,
- Kongemiddagen, Verdensudstillingen i Wien.
- Kommissionen ang. de tekniske Skolers Undervisning 536.
- til Næringslovens Revision 544.
- Kommunalbestyrelsen, se Københavns K.
- paa Frederiksberg, se Frederiksberg K.
- Kommunale Vælgerforening, se Københavns k. V.
- Kommunalforeningen for København og Forstæder (Se ogsaa Københavns Kommunalforening) 206, 366.
- Kompagnistræde 245.
- Kompasmagerlavet, se Sejl-, Flag- og K.
- Koncertpalæet i Bredgade 531.
- Koncertsalen i Tivoli, se Tivolis K.
- Konditorforeningen af 12. Januar 1866 i København 421, 439, 522.
- Konerding, C., Symaskinefabrikant 350.
- Kongelige Bibliotek. Det 193.
- københavnske Skydeselskab, Det, se Skydeselskab.
- Malerisamling, Den, se Malerisamling.
- Mont, Den, se Mont.
- Skydebane, Den, se Skydebane.
- Staldetæt, Den, se Staldetæten.
- Teater, Det, se Teater.
- Kongemiddagen, Komitèen for 339.
- Kongens Bryghus 373.
- Kongensgade, Ny 87, 246.
- Konvent, se Københavns gejstlige K.
- Korfítsen, P., Mekanikus 198.

- Kornbech, J. H., Murermester 87, 150, 217, 220, 231, 288, 289, 304, 306, 309, 311, 313, 321, 322, 342, 346-48, 353, 355, 357, 360, 366, 398, 399, 432.
- Kornerup, Th., cand. polit. 470.
- Korsør 409.
- Kramp, Christ ane Magdalene, f. Frölich, gift med J. Lassenius Kramp 23, 316, 364, 433.
- Emilie, Frøken 433.
- Frantz Sørensen, Snedkermester 23.
- Johannes Lassenius, Snedkermester 22-26, 32, 33, 35, 36, 38, 44-47, 49-52, 54, 56-58, 60, 62-64, 67-69, 73, 74, 76, 80-83, 87, 91-93, 98-103, 105, 107-09, 116-18, 121, 125-27, 129, 146, 161, 171, 172, 176, 180, 204, 205, 212, 213, 217, 219, 220, 227, 237, 244, 246, 251-58, 262, 264, 267-71, 276, 278-80, 282, 290, 294, 299-302, 314-16, 318, 320, 321, 325, 329, 331, 336-39, 341, 344, 347, 353, 354, 356, 357, 362, 364, 380, 382, 386, 388, 390, 432, 433, 462, 463, 472, 482, 493, 531, 532, 540, 549.
- Oscar, Arkitekt 462.
- Kreditforeningen af Grundejere i de danske Østifter, se Østifternes Kreditforening.
- for Haandværkere og Industridrivende (se ogsaa Haandværkerbanken) 526, 527.
- for København og Omegn 439.
- Kreditforeninger, se Schulze-Delitschske K.
- Kreditkassen 472.
- Krieger, A. F., Professor, Indenrigsminister, Justitsminister 187, 188, 280, 362, 370.
- J. C., Proprietær, Elisabethsminde, Aarhus 385, 386, 406, 407.
- Krigsministeren og Krigsministeriet 116, 318.
- Kriminal- og Politiretten, se Københavns K. og P.
- Kristian IV 12, 71.
- VIII 17, 18, 63, 64, 106, 220-22, 337.
- IX 178, 208, 340, 341, 362, 363, 398, 407, 438, 461, 462, 474-76, 537.
- X 63, 407, 476, 540, 544, 550.
- Kristiania 59, 129, 412. (Se ogsaa Oslo.)
- Kristiansborg 62-64, 216, 236, 243, 342, 398, 400, 535.
- Slots Ridebane 243, 342, 398, 535.
- Slots Ridehus 398.
- Kristianshavn 64.
- Kristianshavns Bespisningsanstalt 104.
- Kronprinsensgade 317, 322, 324, 326-28, 331, 335, 344, 352, 400, 414, 438, 442, 446, 448, 449, 451, 452, 456, 458, 459, 463, 471, 472, 475, 531-33, 538, 541, 547, 548.
- Krum, J. D., kgl. Danser 322, 459.
- Kuglebergs Legat 472.
- Kullen 466.
- Kultusministeriet 273, 470. (Se ogsaa Kirkeministeriet, Undervisningsministeriet.)
- Kunstakademiet 23, 79, 100, 114, 129, 156, 214, 314, 380, 389, 398.
- Kunstdrejeforeningen 422.
- Kunsthandslotteriet 403, 433.
- Kunsthåndværk, se Foreningen for K.
- Kunstudstrimuseet 523, 547.
- Kunstnerforeningen af 18. November 1842 253, 398.
- Kurbussen 177.
- Kübnitz, C. T., Bødkermester 150.
- Kyhl, H. L., Urmagermester 20, 62, 166, 198.
- Kysthospitalet paa Refsnæs 413, 436.
- „Kæden“, Dronningens Tværgade 392.
- København 11, 13, 14, 17-20, 23, 26, 38, 49, 50, 54, 64, 72, 76-79, 81, 86, 88, 95, 97, 100, 101, 105, 107, 113, 117, 119, 126, 129, 134, 136, 139-42, 148, 153, 156, 157, 162, 168-71, 173-75, 184-86, 192, 193-95, 197, 199, 201-03, 206, 208, 209, 211, 220-24, 227-30, 232, 233, 235-44, 254, 269, 280, 281, 288, 289, 291, 292, 324-26, 336, 339, 340-42, 350-52, 359, 360, 362, 364, 368, 369, 371, 372, 375-77, 379, 385-89, 391, 392, 398-401, 404, 406-13, 417-19, 421, 430, 433, 442, 446, 447, 455, 462, 463, 468, 469, 474, 478, 483, 484, 488-90, 494, 496, 497, 500, 501, 507, 520, 521, 527, 536, 537, 549.
- Københavns Amt 133.
- Befæstning 238, 374.
- Bespisningsanstalt 104.
- borgerlige Artilleri 269.
- Borgerrepræsentation 18, 20, 61, 62, 66, 67, 71, 72, 90, 92, 115-19, 121, 131, 133, 136-39, 145, 162, 164-67, 169, 184, 185, 222, 223, 230-33, 236-38, 362, 366, 368, 369, 371, 372, 378, 462, 469, 476-79, 508, 537, 543, 550.
- Borgervæbning 94, 223.
- Københavns Borgmestre 355, 362, 442, 464. (Se ogsaa Borup, Dybdahl, Ehlers, Hansen, Jensen, Kaper, Larsen, Linnemann).!
- Brandforsikring 440, 449.
- Brandkorps 17, 92-94, 114.
- Brand- og Vandkommission 92, 359.
- Brolægningsvæsen 439.
- Fattigvæsen 86-89, 93, 94, 139.
- Forstæder 239.
- Frihavn 513-15.
- gejstlige Konvent 134.
- Grundejerforening, se Grundejerforening.
- Haandværker- og Industrifors, se Haandværkerbørsen.
- Havn 242, 371-74.
- Københavnske Skydeselskab, Det kgl., se Skydeselskab.
- Københavns Kommunalbestyrelse 87, 92-94, 96, 105, 113, 117, 135, 140, 141, 230, 237, 339, 378, 409, 475, 521.
- kommunale Vælgerforening 537.
- Kommunalforening 477.
- Kriminal- og Politiret 98.
- Magistrat 18-20, 43, 66-68, 88-90, 92, 97, 114, 116, 119, 121, 129, 141, 156, 165, 184, 214, 217, 218, 230, 237, 238, 263, 290, 325, 336, 340, 364, 368, 378, 380, 439, 451, 456, 486, 490, 496, 498, 500, 521, 522, 549.
- 32 Mænd 18, 19, 22.
- Overformynderi 387, 388.
- Overpræsident 223, 230, 295, 360, 442. (Se ogsaa Benzon, Bræstrup, Jonquières, Klein, Lüttichau, Oldenburg, Rosenorn, Schlegel.)
- Politi 443, 450.
- Politidirektor 36, 97, 98, 141, 263, 288, 289, 352, 355, 377. (Se ogsaa Bræstrup.)
- Politikammer 71.
- private Laanbank 240.
- Readmænd 355, 362.
- Raadhus 18, 89, 430, 540, 544, 548.
- Raadhushal 537, 548.
- Red 373.
- Skytteforening 329.
- Stadskonduktor 365.
- statistiske Kontor 518.
- Stiftamtmand, se Stiftamtmanden over Københavns Amt.
- Sydhavn 374.
- Sygehjem 307, 349.
- Sygehjems Lotteri 433.
- Telefonaktieselskab 442, 443, 536.
- Toldbod 370.
- Tøjhus 373.
- Vognmandsforening, se Vognmandsforening.
- Volde (se ogsaa Østervold) 238, 239, 242, 479.
- Købe, Johan Heinrich, Sejl-, Flag- og Kompassmager-svend 382.
- J. P., Ingeniørkaptajn, Borgerrepræsentant 371, 372.
- Købmagergade 293.
- Købmager Kvarter 322, 449, 457.
- Købstadforening, Den danske 152, 153, 173-75, 182-84, 189, 201.
- Køge 116, 133, 145, 151, 185, 316, 363.
- Borger- og Haandværkerforening 116, 133, 145, 316, 363.
- Bugt 371, 374.
- Køhler, Vilh., Murermester 456.
- Laaland-Falsters Stift 152.
- Laanbank, se Københavns private L.
- Laanekasse, Haandværkerforeningens, se Enke-Understøttelses- og L.
- Laksegade 405.
- Lamberg, G., Billedskærermester 402.
- Landbygningernes Brandforsikring 359, 440.
- Landetaten 94.
- Landeværnet 549.
- Landhusholdningsselskabet 430.
- Landmandskassen 439.
- Landskrona 466, 548.
- Landsverretten 351.
- Landstinget 181, 190, 209, 210, 482, 494, 495, 507, 511, 514, 515, 523 (Se ogsaa Rigsdagen).
- Lønge, C. V., Generalkrigskommissær 207, 208, 210.
- Langebro 373.
- Langeliniepavillonen 442.
- Lange-Müller, P. E., Komponist 448.
- Larsen, Bødkermester 359.

- Larsen, Alfred, Tegner 479.
 — C., Klædefabrikant 326.
 — J. E., Jurist, Politiker 232.
 — J. N., Fabrikant 198.
 — Knud, Maleren 530.
 — Lars, Hofmøbelfabrikant 393, 395, 435, 495.
 — L. C., Borgmester 369.
 — Louis, Hofmøbelfabrikant 530, 531, 537.
 Lassen, F. J. N., Urtekræmmer og Fabrikant 198.
 — Hans, Caardmand, Lysabild 410.
 Lauenburg 292, 293.
 Lavskomité, Den kombinerede 148.
 Lavskommissionen af 1790 13.
 — af 1794 13, 14, 114.
 — af 3. April 1840 19, 20, 22, 24, 25, 31, 66, 67, 71, 74-76, 80, 90, 92, 94, 113-19, 121, 131-33, 138, 139, 147, 148, 155, 163, 165, 232, 264, 278.
 Leffland, A. O., Arkitekt 469.
 Lehmann, P. M. Orla, Politiker, Minister 20, 62, 190, 295, 396.
 Leipzig 548.
 le Maire, se Maire.
 Lembeke, G. A. P., Kapelmusikus 332.
 Lemche, Søren, Arkitekt 541.
 Lemvig 172, 173, 185, 208, 528.
 — Haandværkerforening 172, 173, 528.
 Leuning, C. P. G., Departementschef i Justitsministeriet 355.
 Levinson, Niels, Overretsprokurator 164, 173, 176, 177, 179, 180, 219.
 Levinsohn, Anna Henriette, Operasangerinde 332.
 Levysohn, J. C., Silke- og Klædehandler 198.
 Licht, C., Murermester 492.
 Lichtenberg, C. F., cand. polyt., Bagermester 318, 419, 423, 428-30, 432, 438, 459, 461, 462, 464, 472, 477, 479, 481, 493, 498, 501, 508, 510, 513-15, 518, 522, 525-27, 530.
 Lichtenbergs Bageri 430.
 Lichtenstein, T. T., Kontorist 472.
 Liebmann, Pontus, Cigarfabrikant 332, 333.
 Lier, C. F., Skomagermester 35, 38, 46, 54, 57, 73, 74, 76, 83, 84, 102, 105, 107, 115, 119, 124, 207, 209, 210, 220, 222, 223, 227, 230, 232, 233, 237, 249, 260, 266-71, 274, 275, 432.
 Lind, N. C., Farver 166.
 Lindberg, J. P., Skomagermester 39, 40, 51, 56-59, 83-85, 90, 92-96, 103, 106, 109, 229.
 Lindegaard, F., Litograf 444.
 Lindhard, J. H., Drejermester 432, 446, 453, 455, 460, 470, 471, 474, 482, 510, 529, 532.
 Linnedvæverlavet 40, 249.
 Linnemann, S., Borgmester 207.
 Linnésgade 390, 391.
 Ljungbyhed 466.
 Lohmann, L. C., Bud i Haandværkerforeningen 46.
 — L. L., Drejermester 32, 35, 39, 43, 50, 51, 57, 70.
 London 342, 395, 396, 398.
 Louise, Kristian IX's Dronning 178, 362, 407, 461, 474-76.
 — Frederik VIII's Dronning 341, 362, 407, 475.
 Louises Børnehospital, Dronning, se Børnehospitalet.
 Lund, Byen 400, 490, 492.
 — Birkedommer 229.
 — C. F., Restauratør 326, 334, 335, 400.
 — C. F., Snedkermester 97, 98.
 — C. N., Skomagermester 54, 87.
 — H. J., Snedkermester 308.
 — J. C., Agent 62, 231.
 — J. G., Snedkermester 354, 398.
 — J. R., Skrædmester 124, 222, 223, 303, 378.
 — Jul., Spejlfabrikant 419, 424, 430-32, 451, 453, 459, 460, 477, 530.
 — L., Instrumentmager 336.
 — Troels, Teatermaler 62, 225, 231, 252.
 Lunde, P. F., Jernstøber 62, 122, 126, 137, 224, 233.
 Lunding, ved Haderslev 410.
 Lunds Fabriks- og Handværkerforening 490 flg.
 Lundsmark, C. C., Snedkermester 312.
 Lubecker Industrie Verein 442.
 Lübecks Handelskammer 535.
 — Senat 535.
 Lydiche, Fru 347.
 Lysabild, paa Als 410.
 Lüttichau, H. H., Overpræsident 355, 356.
 Læderstræde 33, 47, 48, 55, 61, 154, 191, 216, 247, 249, 251, 252, 257, 261, 305, 319, 320, 327, 340.
 Læringleforeningen („Foreningen til Læringes Uddannelse i Haandværk og Industri for hele Landet“) 326, 343, 385, 392-95, 415, 416, 433, 435, 461, 462, 475, 486-88, 492, 493, 495-97, 501, 527, 536.
 Læringleforenings Lotteri 395, 433.
 Læringleghjemmet, Nørresgade 495.
 Læseforeningen af 1836 19.
 Læseselskabet for Kunstnere og Haandværkere 106, 273.
 Løitved, C. C., Blikkenslagermester, Roskilde 402.
 Lønholdt, C. F. G., Bly- og Skifertækker, Gas- og Vandmester 431, 446, 453, 459, 460, 530.
 Løvstræde 97.
 Mackeprang, Edv., Dr. polit., Haandværkerforeningens Sekretær 532.
 Madsen, P., Knapmagermester 259, 260, 333.
 — Peder R. Murermester 546.
 Madvig, J. N., Sprogforsker, Politiker 225, 226.
 Magistraten, se Københavns M.
 Maire, J. le, Urtekræmmer 335.
 — J. F. le, Urmagermester 60, 326.
 Malerisamlng paa Kristinsborg, Den kgl. 400.
 Malerlavet 40, 118, 125, 144, 160, 218, 248, 319, 522, 543.
 Malersangforeningen 256.
 Malling, H. Chr., Direktør for Haandværkerforeningens Lotteri 291, 293, 344, 346, 347.
 Malmø 468.
 Mandrup-Poulsen, K. E., Arkitekt 550, 551.
 Mantzius, K. A. L., Skuespiller 281.
 Manufakturhandlerforeningen 508.
 Mariager 185.
 Mariane, Kronprinsesse 63, 64.
 Maribo 151-53, 185, 203, 207.
 — Haandværker- og Industriforening 151-53.
 Marineministeriet 395, 396.
 Marinen 371 (Se ogsaa Seotetan).
 Marstrand, F. C. D. Oldermann 248.
 — Th., Fabrikant 198.
 — Troels, Bagermester 166, 183, 198, 199.
 Massmannske Søndagsskoler, De 25, 52, 98, 327, 448, 548, 549.
 Mathiesen, Julius, Bagermester 198.
 — Niels, Murermester 315 flg., 360, 364, 430, 431, 451.
 — Th., Murermester 431, 453, 455, 456, 477, 530.
 Mayer, Chr. F., antagelig Pseudonym 180.
 Mayntzhusen, V., Guldsmedemester 402.
 Mecklenburg-Strelitz 63.
 Meinert, N. J., Grosserer 62.
 Melchior, Moritz C., Grosserer 183.
 Merkantile Industriforening, Den, se Industriforening.
 Meyer, A., Journalist 439.
 — C., Skomagermester 45, 92, 271, 272.
 — Caroline, Enke, Lotterikollektor 352.
 — Edvard, Redaktør 120, 228, 229.
 — Fritz, Hofblikkenslager 35, 39, 43, 102, 107, 109, 126-28, 220, 266, 269, 284, 285, 306, 308, 339, 432.
 — H. G., Slagtermester 207, 305, 339, 341.
 — J., Kleinsmedemester 35, 37, 92, 93, 100, 103.
 — J. H., Tomrermester 150.
 — Torben, Hofblikkenslager 546.
 Miback, Smedemester 277.
 Michaelsen, M., Randers 520.
 Middelfart 185.
 Missionsselskab, se Danske M.
 Mogensen, A. V. Hofforgylder 428.
 Moltke, Fred. Lensgreve 547.
 Moltke'ske Palm, Det 547.
 Monberg, E., Arkitekt 551.
 Monrad, D. G., Teolog, Sprogforsker, Politiker 60, 62, 163, 188-90.
 Monrath, Erich Chr., Udgiver 53.
 Mors 173, 244.
 Mortensen, H., Blikkenslagermester 307.
 Mosaik Trossamfund 448.
 Moskva 467.
 Most, H. S., Skomagermester 258, 265, 285-87, 342, 359, Mourier, C. F. L., Overretsassessor, Politiker 232.
 Mouritzen, J. P., Skomagermester 115, 116, 126, 130, 161, 162, 167, 168, 180, 181, 196, 207, 233, 236, 237, 278.
 Muncks Legat 472.
 Murer- og Stenhuggerlavet 40, 88, 93, 118, 124, 129, 167, 218, 248, 250, 253, 501, 543.

- Murray, John, engelsk Havneingeniør 371.
- Müllen, L. M., Officer og Politiker 137, 239, 240, 281.
- Müller, Otto Frederik, Jurist og Politiker 62, 70-72, 90, 142, 143, 145, 159-66, 168, 169, 173, 174, 176, 178, 180-84, 188, 189, 215, 216, 232, 280.
- München 548.
- Mænd, De 32, se Københavns 32 Mænd.
- Møllegade 419, 420, 424, 440-43, 472, 533, 542, 547, 548, 550, 551.
- Møller, C. Bech, Galvanoplastiker 315.
- Chr., Skrædermester 353, 355, 356.
- H. P., Tømrermester 242, 354, 360.
- Knud, Pianofabrikant 530, 541.
- Marius, Løge ved Alderstøt 363-65, 437, 440, 442.
- Rogert, Borgerrepræsentant 524.
- Møllerlavet 31, 40, 115, 200.
- Mønt, Den kgl. 492.
- Mørck, J. P., Snedkersvend 388.
- Naalemagerlavet 40, 309, 422, 522.
- Nagelsmedlavet (Se ogsaa Smedlavet) 40, 82, 167.
- Nakskov 152, 203, 333, 350, 351, 398.
- Haandværker- og Industriforening 152, 351.
- Napoleon I. 281.
- Nationale Arbejde“, „Det 510-14, 516.
- Nationalmusset 547.
- Naylor, J. W., Filehuggermester 166.
- Nebelong, J. H., Arkitekt 322, 338, 360, 362.
- Neermann, P. R., Snedkermester 402.
- Neustrelitz 63.
- New Zealand 469.
- Nibe 173.
- Nielsen, Madam, „Beværetter“ 258, 259.
- Malermester, Slagelse 510.
- A. 510.
- C. E., Snedkermester 393.
- Chr., Kurvemagermester 365.
- Chr., Snedkermester 456, 482.
- Edv., Skomagermester, Redaktør 530, 535, 544.
- Evald, Sølvsmedmester 541, 544.
- H. M., Maskinfabrikant 545.
- J. P., Tømrermester 514, 526.
- Just, Redaktør 469.
- M., Madam, Smedemesterenke 245.
- Rud., Stenhuggermester 530, 541.
- Sophie, f. Nymann 365.
- Valdemar, Tandler, Formand for „Den broderlige Arbejdsclasses Hjelpeforening“ 379.
- Vilh., Skuepiller 460.
- Nielsson, O., Haandværkerforeningens Restauratør 541, 548.
- Nikolaj Arbejdshus 89.
- Hus (Nikolaj Kirke) 543.
- Nimb, Restaurant 540.
- John, Restauratør 260, 261, 327, 328.
- Nissen, Ludvig, Officer, Forfatter 180, 181.
- Nodermann, J. T., Fotograf og Maler, Inspektør paa Alderstøt 473.
- Nordiske Husholdnings Stores 518.
- Nordiske Oldsager, Musset for 400.
- „Nordisk Samfund“ 326.
- Nordpolen 281.
- Norge 18, 339, 407.
- Norsk Forening 458.
- Norum, Paul, cand. juris 59.
- Ny Bakkegaard, se Bakkegaard.
- Nyboder 93.
- Nyborg 175, 185, 207.
- Snedkerlav 175.
- Nye Haandværkerskole, Den, se Haandværkerskole.
- Nygaard, L., Kunstdrejermester 35, 42.
- Ny Kongensgade, se Kongensgade.
- Nykøbing Falster 131, 133, 134, 145, 152, 172, 185, 197, 198, 201, 203, 386, 488, 489.
- Falsters Industri- og Haandværkerforening 131, 133, 134, 145, 152, 172, 386, 489.
- Mors 173, 244.
- Mors, Selskabet „Borgerenighed“ 244.
- Sjælland 151, 152, 185.
- Sjøllands Haandværkerforening 151, 152.
- Nymann, Sophie, se Nielsen, Sophie.
- Nyrop, C., Haandværkerhistoriker, Professor 8, 11, 31, 58, 62, 75, 82, 90, 100-03, 115, 119-22, 125, 128, 139, 148, 155, 157, 159-61, 164-66, 180, 181, 185, 188-90, 192, 195, 196, 198, 199, 201, 207, 218, 219, 222, 223, 227, 230, 231, 233, 269, 287, 289, 290, 292-94, 335, 344, 347, 348, 353, 356-60, 362-65, 369, 389, 402, 415-19, 433, 435-37, 439-41, 444, 458, 474, 483, 485, 486, 500, 533, 534, 540.
- C., Instrumentmager 183, 198, 199.
- Nysted 185, 198, 208.
- Næringslovens Revision, se Kommissionen til N. R.
- Næringslovkommissionen af 21. Maj 1890 508-10.
- Næringsssagskomiteén 155, 157, 158, 160-62, 164, 166-68, 173-76, 179, 181-84, 187, 190-93, 196-201, 203, 204, 208.
- Næringssskattekommissionen 220.
- Næringsstandsforeningen 201-12, 415.
- Næsbyholm 387.
- Næstved 96, 151-53, 185, 198, 203, 388, 494.
- Haandværker- og Industriforening 151-53, 494.
- Nørholm, N., Skrædermester 198, 199, 350.
- Nørre Boulevard (nu Nørrevoldgade) 391.
- Nørrebro 311, 355, 358, 394.
- Nørrebrogade 317, 354-56, 358, 361, 364, 367, 414, 419, 437-39, 441, 443, 472, 533, 541, 542, 550.
- Nørrebros Grundejerforening 520.
- Nørregade 475, 481.
- Nørre- og Vesterbros Asyler, Selskabet for, se Selskabet for N. og V. A.
- Nørresøgade 495.
- Nørrevoldgade 475.
- Nøthen, Chr., Murermester 333, 430.
- Odder, J. Marius, Skrædermester 185, 198.
- Odense 185-87, 197-99, 203, 210, 244, 404, 412, 415, 462, 483, 490, 510, 524.
- Haandværker- og Industriforening 198, 244, 524.
- Ohde, C. F., Skrædermester 250.
- Olander, C., Bogbindermester 474.
- Oldenburg, V., Overpræsident 532.
- Oldgesellforeningen 133, 144, 145, 148-50, 160, 166, 174, 176, 186, 191, 235, 374 (Se ogsaa Haandværkernes Formandsforening).
- Olivo, A. v., Tryllekunstner 332.
- Olrík, Ole Henrik Benedict, Kunstneren 381, 382.
- Olsen, Albert, Historiker, Professor 11, 14.
- Claus J., Malermester 530, 531, 536, 541, 543-45.
- Maren, Jomfru, Restauratrice 334.
- Martin, Borgerrepræsentant 524.
- P., Smedemester 544, 545.
- P. C., Brændevinsbrænder 62.
- P. C., Sadelmagermester 304, 305, 307, 342, 348.
- P. O., Bogbindermester 529, 530, 535, 541, 542, 545, 548.
- Olympia, Selskabslokaler 537.
- Opfinders Fremme, Foreningen til industrielle 544, 526.
- Organisationsudvalg, Fællesrepræsentationen 503.
- Oslo 548 (Se ogsaa Kristiania).
- Overhofmarskallet 220.
- Overpræsidenten, se Københavns O.
- Overskrærlavet, se Dugmager- og O.
- Owen, Joseph, Grosserer 62.
- Paris 19, 342, 343, 398, 401-04, 467, 469, 528, 548.
- Parykmager- og Barberlavet, se Barberlavet.
- Patriotiske Forening, Den 232.
- Pauls Kirke, St. 430.
- Pedersen, Adam, Grosserer 444.
- Andreas Peder, Arbejdsmand, Sønderborg 410.
- Peder, Tømrermester 419, 431, 444, 446, 452, 453, 455, 456, 460, 469, 478, 519, 541.
- Penther, Sophus, Tapetserermester 424.
- Persson, Poul, Skrædermester 545, 546.
- Petersen, Skrædermester 482.
- „Tolken“ 281.
- A. C. E., Haandværkerforeningens Kontorchef 8, 543, 545.
- Børge, Hattemagermester 32, 35, 38, 39, 43, 62, 70, 86, 87, 105, 166, 222.
- Carl C., Bødkermester 530, 544, 545.
- Hans, Boelsmand, Lunding 410.
- Imm., Bogbindermester 429, 463, 475, 499.
- Jens, Ungkarl, Lunding 410.
- Johs., Hofboghbinder 545.
- J. P., Snedkermester 427.
- L., Skrædermester 35.
- Lauritz, Hofsadelmager 482, 504.

- Petersen, P. E., Værtshusholder 252, 257, 258.
 — Richardt 221.
 — Søren Nic., Guldsmedsvend 384.
 — Thor, Damaskværer 351, 352.
 — Vilb. V., Professor 490.
 Phoenix, Hotel 174, 182.
 Pianofabrikantforeningen 522.
 Pilestræde 186, 457, 458, 471, 531, 541, 547, 548.
 Pio, Louis A. F. Socialistfører 374.
 Piper, Bagermester 93.
 Pitzner, Johs., Bagermester 531, 541.
 Ploug, Carl, Politiker, Digter 185, 189, 196, 219, 366, 548.
 Politidirektøren, se Københavns P.
 Politiet, se Københavns P.
 Politikammeret, se Københavns P.
 Politiretten, se Københavns Kriminal- og P.
 „Polonia“, Dampren 548.
 Polyteknisk Lærestalt 114, 156, 214, 287, 430.
 — Lærestaltets teknologiske Samling 535.
 Portugal 177.
 Possementmagerlavet 66, 80, 91, 114, 248, 250, 327, 522.
 Poulsen, V. E., cand. polyt. 281.
 Pramforerlavet 15.
 Preussen 177.
 Priemes Vej, Dr. 544, 550.
 Prinsensgadekvarteret 542.
 Prior, D. C., Guldsmedemester 262, 339.
 Private Laanebank, se Københavns p. L.
 Præste 151-53, 185, 230.
 — Haandværker og Borgerforening 151-53.
 Prætorius, H. F. 62.
- Raadhushallen, se Københavns R.
 Raadhustpladsen 475.
 Raadmænd, se Københavns R.
 Raad- og Dombuset, se Københavns Raadhus.
 Råvad, A. J., Arkitekt 521.
 Raben-Levetzause Fond, Den 519.
 Rafn, Aage, Arkitekt 551.
 Ram 88a 466.
 Randers 126, 168, 172, 173, 185, 186, 189, 198, 201, 405, 416, 446, 520.
 — Haandværker- og Industriforening 126, 168, 172, 173.
 Rasch, C. J. F., Bogbindermester 474.
 Rasmussen, Jomfru, Restauratrice 331.
 — Christen, Arbejdsmand, Sønderborg 410.
 — J. C., Snedkervend i Nyborg 175.
 — Lauritz Chr., Murermester 541, 544, 546.
 — M. F., Bagermester 544, 545.
 — P., Skomagermester 180.
 — P. C., Skomagermester 150.
 — Vilhelm, Journalist 526.
 Ravn, N. F., Udenrigs- og Marineminister 482.
 Ravnsborg, Gamle 355, 356.
 Rawert, O. J., kgl. Fabrikdirektør 102, 119, 120.
 Rebslagerlavet 65, 168, 514, 522.
 Recke, Ernst v. d., Dr. phil. 462.
 Reden, se Københavns R.
 Refshalegrunden 373.
 Refsnæs (se Kysthospitalet) 413, 436.
 Reiersen, Niels Lunde, Legatstifter 474.
 Reiersenske Fond, Den 90, 100, 245, 246, 276, 316, 380, 381, 384, 414, 462, 483, 487, 492, 519, 534.
 Reimert, Handske- og Buntmagermester i Næstved 96.
 Reinhard, F. V., Dr. 58.
 Reitzel, C. A., Forlagsboghandler 73.
 Rejse- og Sygeforeninger, se Haandværkssvendenes R.
 Rejsependelforeninger for Haandværkere og Industridrivende 448, 461, 462, 467, 468, 475, 492, 527, 536.
 Rendsburg 408.
 Rentekammeret 287.
 Restrup, A., Oldermænd for Hillerød Skomagervlav 196.
 Reykjavik 406-08.
 — Haandværkerforening 406, 407.
 Ribe 151-53, 185, 186, 197, 198, 203.
 Rieard, C. F., Departementschef 362.
 Ridebanen paa Kristiansborg, se Kristiansborg Slots R.
 Riechel, Skomagermester 246.
 Rigsdagen 133, 135, 144, 145, 178, 181, 185-88, 190, 191, 197, 204, 205, 209, 210, 216, 228, 229, 231, 233, 234, 236, 239, 241, 244, 369, 370, 374, 378, 411, 437, 469, 480-82, 497, 504, 505, 507, 510, 514-16, 520, 523, 524, 543, 550 (Se ogsaa Folketing, Landsting, Rigsraadet).
- Rigsforsamling, Den grundlovgivende, se Grundlovgivende R.
 Rigsraadet 239, 369.
 Riis-Lowson, A. C., Justitsraad 20.
 Riise, J. Chr., Udgiver 53.
 Rimestad, C. V., Skolemand, Politiker 137, 141-43, 145-48, 159, 160, 180, 189, 192, 193, 207, 215, 236, 280, 325, 366, 369, 406.
 Rindom, A. F. L., Præst 437, 439.
 Ringkøbing 173.
 Ringsted 185.
 Ritzzus Bureau 478.
 Rode, Ove, Indenrigsminister 540.
 Rondahl, E., Tegner 458.
 Rorup, Snedkermester 394.
 Rosenborg Eksercerplads 62-64, 235, 341, 475.
 — Have 314, 326, 341, 521.
 — Slot 400.
 Rosenhoff, Claudius, Redaktør 204.
 Rosenkilde, Sekretær 245.
 — G., Assessor 388.
 Rosenørn, E. E., Overpræsident 362.
 Roskilde 76, 77, 96, 97, 119, 151, 185, 244, 280, 333, 340, 402, 462, 466.
 — Borger-, Haandværker- og Industriforening 76, 151, 244, 462.
 — Domkirke 222, 340.
 — Landevej 222.
 — Stænderforsamling, se Stænderforsamling.
 Rostrup, Kaspar, Overretssagfører, Snedkermester 219, 419, 424-26, 429-33, 442, 455, 456, 460-62, 470, 471, 478, 479, 482, 484, 485, 493, 497, 498, 502-04, 506, 509, 510, 516-19, 524-30, 532-35.
 Rothe, Prokurator 346.
 — Chr., Tømrermester 300, 308, 309, 324, 362, 364, 400, 407, 423, 430, 431, 433-35, 459, 477.
 — Viggo, Jernbanedirektør 120, 126, 128, 177.
 Rotwitt, C. E., Konseilspræsident 243.
 Royal, Hotel 377.
 Rudkøbing 154, 186, 190.
 Rusland 15, 385, 542.
 Russiske Gesandtskab i København 476.
 Russiske Kapel, Det kejserlige, i Bredgade 476.
 Rücksdäschel, J. P., Garvmester 62, 70.
 Røikjær, L., Skomagermester 246.
 Ronne, Byen 185, 468.
 — Edv., Snedkervend 335.
 — Peter L., Stolemagermester 264, 304, 316, 404.
 — Haandværker- og Industriforening 468.
 Rønnenkamp, Christian, Kammerherre, til Næsbyholm og Bøvelse 387, 388, 414.
 — se Howden.
 Rønnenkampske Legat, Det 383, 413, 414, 472.
 Rønsholdt, J. C., Sproglerer 280.
- Sadelmager- og Tapetsererlavet 93, 118, 124, 167, 253, 454, 543.
 Sager, H. C., cand. jur., Bagermester, Fattigdirektør 19, 20, 32, 35, 36, 38, 39, 50, 74, 83, 84, 86, 92, 226, 432.
 Saksikobing 185.
 Salomon, Sally B., Bogtrykker 264, 302.
 Samfund, se Danske S., Nordisk S.
 Samvirkende Fagforeninger, De, se Fagforeninger.
 Sangforeningen „Dania“, se Dania.
 Sangkor, Haandværkerforeningens 541.
 Scavenius, P. B., Godsejer, Kammerherre 208.
 Schaldemose, H. B., Urtekrammer 176, 220.
 Scheel, A. V., Justitsminister 288.
 Schelhase, J. P., Drejermester 464.
 Scherer, Blikkenslagermester 447.
 Scherfig, J. A., Bagermester 32, 33, 35, 37-39, 47, 67, 70, 86, 89, 109, 120, 165, 166, 207, 209, 210, 366, 432.
 Schilder, J. B., Skradremester 176, 205, 206, 282, 283, 307, 308, 312, 313, 328, 351, 487.
 Schiwe, Anne Christine Larsdatter 23.
 Schjøning, Vilh., Malermester 392, 393, 495.
 Schiøtt, Jul. Fr., cand. mag. 469.
 Schiøtz, Johannes, Tobaksfabrikant 422.
 Schlegel, J. F., Overpræsident (konstitueret) 435.
 Schleisner, C. A., Fabrikant, Farver 272, 293, 304, 308-10, 318, 398, 430, 472.
 Schlichtkrull, A., Urtekrammer 176.
 — O. P., Kontorchef 360.
 Schmalfeldt, F., Graver 381, 382.

- Schmidt, A. C., Malermester. Haandværkerforeningens
 Beværtter 333, 334.
 — Alfred, Tegner 462, 464, 505, 509.
 — C., Øhandler 185.
 — H. T., Malermester 393.
 Schmith, J. C. J., Guldsmedemester 212, 293, 294, 307.
 Schondel, Dekorationsmaler 326.
 Schou, Alb., Fotograf 462.
 — Philip, Direktør 447, 490, 494.
 Schoubye, P., Adjunkt i Randers 189.
 Schouw, J. F., Professor 51, 70, 71.
 Schovelin, J., cand. polit., Kontorchef 469, 510.
 Schröder, F. 469.
 Schultz, U., Urmagermester 35.
 Schulze-Delitschske Kreditforeninger 526.
 Schwartz, J. A., Kunstdrejermester 126.
 — J. G., Hofkunstdrejere 87, 220, 229.
 Schwartzlose, J. C., Snedkermester 87, 150, 221, 222.
 Schæbel, Oluf, Kunstsmedemester 530, 535, 536, 541.
 Schæfergaarden 463.
 Schön, Madam, Beværtter 259.
 Seemann, Chr., Murermester 456.
 Sejl-, Flag- og Kompassmagerlavet 31, 40, 167.
 Selskab, se tekniske S.
 Selskabet „Borgerenighed“, se Nykøbing M.
 — „Danmark“ i London, se Danmark.
 — for Nørre- og Vesterbros Asyl 326.
 — til Trykkefrihedens rette Brug, se Trykkefrihedsselskabet.
 Sibbern, G. N., Murermester 61.
 — F. C., Professor 65.
 Sichelau, G. C., Parykmagermester 35, 53, 54, 56, 57, 59,
 76, 84, 100, 105, 127, 128, 266.
 Siesby, Gottlieb, Skomagermester, Redaktør 132, 399.
 Silke- og Klædekræmmerlavet 200.
 Silkeværverlavet 15.
 Simonsen, Niels, Kammeranger 332.
 Sivertsen, Chr., Smedemester 304.
 Sjællands Værelotteri (senere Sjællands og Lolland-Falsters
 V.) 433.
 Skakklub, Haandværkerforeningens 551.
 Skanderborg 173.
 Skandinaviske Forening i Wien, Den 343.
 Skattevesenet 324.
 — Generaldirektoratet for 473.
 Skelmark 410.
 Skelskør 157, 185.
 Skibsted, C. F. de Fine, Etatsraad 320.
 — M., Etatsraad 20.
 Skindergade 320.
 Skomagerlavet 15, 80, 118, 134, 136, 167, 180, 218, 256,
 319, 323, 326, 339, 370, 382, 419, 480, 481, 493, 507,
 511, 514, 522.
 Skomagermestrenes Forening 145, 253, 258, 259, 286.
 Skomagerens Fagskole 493.
 Skorstensfejerlavet 15, 17, 65, 522.
 Skræderlavet 15, 97, 118, 124, 136, 186, 198, 249, 250,
 273, 489, 501, 522.
 Skrædermestrenes Forening 502.
 — Stiftelse 454.
 Skrædernes Lavshus 35, 249-51, 256, 273.
 Skydebane, Den kgl. 154, 155, 157, 260, 261, 269, 284,
 320, 321, 327-29, 330, 331, 432, 433, 465, 532, 541.
 Skyde- og Keglekub, Haandværkerforeningens 551.
 Skydeselskab og danske Broderskab, Det kgl. køben-
 havnske 261, 330.
 Skytteforening, se Københavns S.
 Skåralid 466.
 Slagelse 172, 198, 199, 203, 244, 510.
 — Haandværker- og Industriforening 172, 244.
 Slægtelavet 116, 474, 522.
 Slangerupbanen 551.
 Slesvig, Hertugdømmet (se ogsaa Hertugdømmerne) 182,
 227, 278, 408.
 Slesvigere, se Sønderjyder.
 Slesvig-Holstenerne 223, 227, 410.
 Slesvigske Sten, Den 409.
 Slesvig Stænderforsamling, se Stænderforsamling.
 Slotsbroen 65.
 Smedelavet 82, 92, 93, 97, 114, 118, 136, 245, 253, 489.
 (Se ogsaa Grov-, Klein-, Nagel- og Tøjsmedelavene.)
 Smedemesterforeningene 474, 494.
 Smith, Carl, Snedkermester 530, 536, 537, 542, 543.
 — Henrik, Overlærer, Professor 462, 469.
 Snedkerforeningen 326.
 Snedkerlavet 16, 36, 40, 80, 88, 92-94, 118, 155, 167, 218,
 448, 487, 489, 502, 522, 523, 530.
 — i Nyborg, se Nyborg S.
 Snedkernes Lavshus 32, 51.
 — Tegneforening („Foreningen af Snedkere til Kund-
 skabers Fremme i Professionens Theori“) 24, 403.
 Sortehavet 139.
 Spanien 15.
 Spanjerske Legater, De 414, 498.
 Sparekassen for København og Omegn 323, 324, 359,
 360, 362.
 Sponneck, Kammerherre, Greve 208.
 Springborg, Urmagermester 350, 351.
 Springgade 63.
 Staack, W., Malermester 545.
 Stadskonduktøren i København, se Københavns S.
 Stahl, H. T., Tøjsfabrikant 123, 124, 126-28, 266, 267, 270,
 335.
 Staldtænen 92, 94.
 Statistiske Kontor, Københavns, se Københavns s. K.
 Statskassen 273.
 Stauning, C., Slægtemester 35.
 — Th., Statsminister 548.
 Steen, Aage, Konditor 544, 545.
 — Adolph, Magister 126.
 — M. C. F. J., Præst 439.
 Steenberg, A., Redaktør 342, 404.
 — Harald, Blikkenslagermester 509, 535.
 Stege 152, 185.
 Stegemann, C. F., Malermester 425, 456, 531.
 Stenhuggerlavet, se Murer- og S.
 Stephensen, Bjørn, Fabrikejer 469.
 Stiftamtmanden over Københavns Amt 355.
 Stilling, Herman, Bagermester i Randers, Politiker 446,
 447, 503.
 Stockholm 398, 399, 402, 407, 468, 498, 517.
 Stockholms Stads Handverksforening 398-402, 407.
 Stolemagerlavet 80, 167, 502, 522.
 Storeheddinge 152, 185.
 Storm, Bud for Haandværkerforeningen 46.
 — Svend, Tømrermester 546.
 Stormflodskatastrofen, se Centralkomiteén for Indsam-
 lingen.
 Stormgade 541, 546, 547.
 Strandvejen 135, 541.
 Strøm, M., Skibshygmester 185.
 Strømpeværverlavet 40.
 Stubbekøbing 145, 185, 230.
 — Haandværker- og Industriforening 145.
 Studenteforeningen 22, 231, 366.
 Studiestræde 456, 531.
 Stukkaturfaget, Foreningen af Arbejdsgivere i 422, 502.
 Stübe, F. A., Meterinspektør, Istedgade 334.
 Stænderforsamlingerne 61, 71, 73, 90, 95.
 Stænderforsamlingen i Roskilde 76, 77, 96, 97, 119.
 — i Slesvig 106.
 — i Viborg 97, 119.
 Sundhedskollegiet 86.
 Saurhalle, Dines Jensen, Ungkarl, Lunding 410.
 — Nis Jensen, Ungkarl, Lunding 410.
 Sveistrup, Poul, cand. jur. 448.
 Svendborg 152, 244, 316, 386, 409.
 — Borgerforening 152.
 — Haandværker- og Industriforening 244, 316.
 Svendeprovkommissionen 379-82, 384, 385, 462, 485,
 486, 488-90, 492-94.
 Svendsen, Fru, Restauratrice, Tivoli 541.
 — A., Instrumentmager 198.
 — P., Fabrikmester 198.
 Svensson, Fritz, Haandværkerforeningens Restauratør
 456, 458, 464, 532.
 Sverige 339, 399, 400, 407, 529, 535.
 Sværdfejerlavet 15, 40, 114.
 Sydhavnen, se Københavns S.
 Sygeheim, se Københavns S.
 Synagogen 448.
 Sæby 173.
 Søborg, V., Litograf 486, 487.
 Sødring, C., cand. polyt. 280, 281.
 Sætten 94. (Se ogsaa Marinen.)
 Sølv, Aage, Redaktør 415-18, 483, 485, 500.
 Søndagens rette Brug, Foreningen til Fremme af 520.
 Søndagskoler, se Massmannske S.

- Sønderborg 409, 410.
— Toldbod 410.
- Sønderby, Chr. G., Buntmagermester 544-46.
- Sønderjyder, sønderjyske Haandværkere 408-10, 543, 544.
- Sønderjysk Forening 319, 320.
- Søndermarken 400.
- Sørensen, A. M., Sadelmagermester 402.
— C., Haandværkerforeningens Restauratør 334, 448, 450, 452.
— C. F., Sadelmagermester 35.
— J. C., Drejermester 35, 92, 104, 105, 265.
— J. D., cand. jur., Assistent 326 fig.
— Oline, Haandværkerforeningens Restauratrice 450, 452, 454, 456, 525.
— Paul, Skomagermester 544, 546.
— Rasmus, Skolelærer 100, 103, 122.
— S. F. D., Byggningsinspektør 342.
— Theodor, Arkitekt, Bygningsinspektør 299, 355, 359, 360, 441.
— Thorvald, Arkitekt, Bygningsinspektør 441.
- Søsterlige Velgørenhedsselskab, Det 326.
- Taarbæk 93.
- Teater, Det kgl. 470.
- Tegneforening, Snedkernes, se Snedkernes T.
- Tegner, Hans, Professor 491, 494, 532.
- Tekniske Institut, Det 55, 99, 100, 154, 172, 248, 251, 252, 254, 319, 320, 345, 388, 389. (Se ogsaa Teknisk Skole.)
— Selskab, Det 24, 52 fig., 55, 100-02, 252, 316, 320, 381, 388-91, 413, 414, 436, 462, 498, 499, 536, 548, 549.
- Teknisk Skole 345, 388-91, 413, 414, 436, 462, 498, 536, 548, 549. (Se ogsaa tekniske Institut.)
- Tekniske Skolers Undervisning, se Kommissionen ang. de t. S. U.
- Teknologisk Institut 536, 542, 549.
- Tesch, C. A., Tømrermester 530.
- Texière, L. J., Instrumentmager 474.
- Teytaud, P. E., Skrædervend, Oldgesell 186, 198, 374.
- Thayssen, L. 406.
- Therkelsen, Skrædremester 502.
- Thisted 19, 172, 185.
— Haandværkerforening 172.
- Thomas, St., Ejendom paa Frederiksberg 441.
- Thomassen, P. Chr., Stølemagermester 541, 545.
- Thomsen, A. J., Haandværkerforeningens Sekretær 532, 543, 544.
— Alfred, Læge for Alderstøt 442.
— H. L., Tømrermester 456.
— J., Skrædremester 35.
— Jul., Kemiker 281.
- Thorbernsen, Ferd., Karetmagermester 402.
- Thorsen, O. N., Snedkermester 353, 355.
- Thorvaldsens Museum 314, 400.
- Thrane, J. A., Skomagermester 231.
- Thymann, F. C. W., Tømrermester 304, 311, 339, 342, 353, 355, 360, 369.
— P. C., Snedkermester 32, 35, 43, 45, 222.
- Tillisch, F. F. v., Gehejmekonferensraad 205-07, 210.
- Tilly, C., Malermester 38, 40, 54, 130, 143-45, 150, 159, 160, 220-22, 231, 234, 235, 266, 268, 269, 274, 288, 289, 432.
- T voli 236, 261, 400, 420, 442, 541.
- Tivolis Koncertsal 326.
- Tobaksspinderlavet 40, 200, 422, 522.
- Toldbod, Københavns, se Københavns T.
- Toldbodgade 63.
- Toldreformforeningen 511-13.
- Tørnebuskegade 456.
- Trap, J. P., Kabinetssekretær 177, 192, 193, 196, 197.
- Trier, Fabrikant, Medicinalvarehandler 457.
- Grosserer 327.
— J. S., Journalist 307.
— J. S., Tobaksfabrikant 242, 262, 263, 294, 342.
- Trinitatis Kirke 48.
- Tromholt, Sophus 469.
- Trondhjem 348.
- Trondhjems Haandværkerforening 348.
- Trykkefrihedsselskabet 71, 75.
- Træindustriens Fabrikantforening 530.
- Tscherning, A. F., Officer, Politiker 187, 232.
- Tuborgpavillonen, Strandvejen 541.
- Tuborgvej 551.
- Turistforeningen 549.
- Tvede, F. V., Arkitekt 326, 364, 365, 449, 452, 456, 462.
- Tyrkiet 15.
- Tyskland 49, 52, 343, 469, 506, 507, 510.
- Tøjhusarbejderne 17.
- Tøjhuset, se Københavns T.
- Tøjmagelavet 123, 136, 149, 248, 440, 472.
- Tøjmedelavet 167. (Se ogsaa Smedelavet.)
- Tømrerkroen 186.
- Tømrerlavet 40, 65, 88, 93, 124, 149, 167, 218, 458, 543.
- Udenbys Grundejerforening, se Grundejerforening.
— Klædebo Kvarter 354, 364.
- Udstillingsbygningen 390.
- Udvalget for Fæstningsterrænets Afhændelse, se Fæstningsterrænets A.
- Ulrichsen, Tømrermester, Slagelse 172.
- Ulykkesforsikring, se Arbejdsgivernes U.
- Understøttelseskasse, Haandværkerforeningens, se Enke-Understøttelses- og Laanekasse.
- Undervisningsministeriet 547. (Se ogsaa Kultusministeriet.)
- Universitetsbiblioteket 193.
- Unsgaard, J. J., Indernigsmester 159, 160.
- Urmagerforeningen af 7. April 1875 319, 498.
- Urmagerlavet 40, 349, 498, 522, 523.
- Urmagerskole, Den danske 498.
- Ursin, G. F., Professor 49, 53, 59, 60, 66.
— P., Bogbindermester 35.
- Urtekrammerforeningen 508.
- Ussing, se Algreen-Ussing.
- Vaabenbrøders Københavnsafdeling, De danske 368, 476.
- Valgreformkomitéen 224, 226.
- Valkyrien, Krydserkorvetten 537.
- Varde 185, 186.
- Varedepotet 95.
- Varelotteriet, se Alm. dansk Vare- og Industrierotteri.
- Vartov 239, 451.
- Vedel, Henrik, Kontorchef 519, 520.
— Herman, Maleren 530.
- Vejle 151, 152, 185, 494.
— Haandværkerforening 494.
- Velgørenhedsselskabet af 1. Marts 1873 326.
- Velgørenhedsselskab, Det forenede 454.
— Det søsterlige, se Søsterlige V.
- Velschow, H. M., Professor 204.
- Verdensudstillingen i Wien 1873", „Komitéen for Danmarks Deltagelse i 401.
- Vermehren, Isenkrammer 524, 525.
— J. F. N., Genre- og Portrætmaler 428, 430.
- Ved Stranden 525.
- Vester Boulevard 449, 456, 547.
- Vesterbro 19, 97, 260, 328.
- Vesterbrogade 328, 531.
- Vesterbros Asyl 326.
- Asyl, Selskabet for Nørre- og, se Selskabet for N. og V. A.
— Asylskoler 326, 327.
- Vesterport 222.
- Vester Voldgade 531, 541, 546, 547.
- Vestre Gasværk 254, 372.
- Viborg 97, 119, 173, 185, 197, 198, 203.
— Borger- og Haandværkerforening 173.
— Stønderforsamling, se Stønderforsamling.
- Vigen, Anders, Redaktør 501, 504-06.
- Vimmelskafet 221, 321, 322, 324, 327, 334.
- Vingaardsstræde 31, 47, 61.
- Vodroflund 465.
- Vogumandsforening, Københavns 543.
- Vogumandslavet 17.
- Voldene, se Københavns V.
- Vordingborg 151, 152, 172, 185, 208, 481.
— Haandværkerforening 151, 152, 172, 481.
- Vælgerforening, Københavns kommunale, se Københavns k. V.
- Vælgerforeningen i Københavns Amts 4. Valgkreds 133.
- Værnebureauet („Haandværkerforeningens Bureau til Værn for Haandværkere og Leverandører i Bygningsvirksomheden“) 535.
- Waagepetersen, Vinhandler 269.
- Wagner, Oberstløjtnant 482.
— C., Artillerikaptajn 469.
- Wahl, A., Garvermester 62.
- Warschow, J. F., Glarmester 150.

- Weikert, Peter, Guldsmedemester 431, 432, 444, 459, 472.
 Weilbach, J., Sejl-, Flag- og Kompsmagermester 126, 127, 130, 161, 176, 203, 269, 289.
 Weinreich, G., Billedskæreremester 546.
 Westermann, G., Fabrikant 463.
 Wiborg, Niels, Generalkrigskommissær 225, 226.
 Wiehe, Vilh., Skuespiller 332.
 Wien 343, 401-03.
 Wienecke, C. D., Rugbrødsbager, Bud for Haandværkerforeningen 47, 284.
 Wiens skandinaviske Forening, se Skandinaviske F.
 Wildt, Andr., Mureremester 537.
 Wilhelmly, C., Tømrersvend, Oldgesell 150, 176.
 Wilkens, J. F. C. E., Professor ved Polyteknisk Lærestanstalt 287.
 Willrodt, C. D. H., Snedkermester 474.
 Willumsen, H. P. J., Sadelmagermester 176.
 Wimmer, Ludvig, Runolog 470.
 Winding, L. E., Grosserer, Forretningsfører for Haandværkerforeningens Lotteri 347, 434.
 Wissing, cand. polyt. 469.
 Wrem, Carl, Smedemester, Haandværkerforeningens Bud 335, 336.
 Wulff, F. J., Kleinsmedesvend 385.
 — Jul., Redaktor, Politiker 469, 485, 505, 515, 516.
 Wörner, P. G., Malermester 62, 87, 106, 231.
- Zoëga, Assistent ved Haandværkerforeningens Lotteri 347.
 Zoologisk Have 400.
- Æbeltoft 173.
- Øberg, Chr., Urmagersvend 388.
 — J. A., Urmagermester 150, 164, 176, 212, 252, 259, 268, 274, 286-91, 294, 300, 302, 304, 308, 315, 321, 325, 327, 339, 342, 345, 346, 348, 350, 353, 354, 362, 369, 395, 398, 431, 432, 434-36, 449, 459.
 Øhmer, Aage, Assistent ved Grønlandsk Handel, Haandværkerforeningens Bibliotekar 548.
 Ø. K. 548.
 Øresund 466.
 Ørnberg, P. A., Snedkermester 423, 432, 444, 453, 455, 456, 460, 469, 510, 529.
 Ørsted, A. S., Jurist, Politiker 115, 208, 225-27, 230, 236.
 — H. C., Naturvidenskabsmand 59.
 Øst, A. C., Urtekammer 20, 62, 126, 225, 229, 252.
 Østasien 537.
 Østergade 331, 368.
 Østersøen 139.
 Østervold 303 (Se ogsaa Københavns Volde).
 Østifternes Kreditforening 376, 549.
 Østrig 385, 469.

Til Barcelona med S/S „Polonia“ 1929.

ILLUSTRATIONER

BILAGSBILLEDER

	ved Side		ved Side
Johannes Lasenius Kramp	3	Fra Cigarmagerværkstedet i „Den gamle	
Bannere	16	By“, Aarhus	177
Bannere	17	Moderne Damefrisørsalon	192
Bannere	32	Modeldragter. 1903 og 1940	193
Bannere	33	Nutidsdrejerværksteder	208
Bannere	48	H. C. Ørsteds Mindesmærke i Ørsteds-	
Bannere	49	parken	209
Bannere	64	Garverlaugets Stiftelse	224
Bannere	65	Moderne glasmalet Rude	225
Bannere	80	Oldermand A. N. Dragsted ved Arbejdet	240
Bannere	81	En Støbning i 1939	241
Snedkermester J. Cortsen	96	Christian IX's og Dronning Louises Guld-	
Automobilreparation 1940	97	bryllupskaret	256
Et Bageri ved Aarhundredskiftet	112	Arbejdende Kemigraf. 1939	257
Moderne Arbejde i Barber- og Frisørfaget	113	Interiør fra et Bryghus	272
St. Jørgen og Dragen fra Husum. 1525	128	Undervisning paa Konditorernes Fag-	
Blikkenslagernes Fagskoles Udstilling,		skole	273
1939	129	Litografen P. W. Johannsen ved Arbejdet	288
Danmarks Riges Grundlov	144	Malerlaugets nye Laugssal	289
En Svendeprovebedømmelse i Bogbin-		Murer- og Stenhuggerlaugets Velkomst	304
derlauget. 1939	145	Indgangsportal til Murer- og Stenhugger-	
Gutenberg foreviser sit første Tryk for		laugets Ejendom	305
sine Medarbejdere	160	Et Aarhundredes Udvikling i Briller ..	320
Arbejdende Buntmagerværksted. 1940.	161	Æresmedlemsdiplom 1915 fra Sadelma-	
Bødkerlaugets Velkomst	176	ger- og Tapetsererlauget	321

	ved Side	Side
Fuldriggeren „Dronningen Maria“ 1841	336	Bagerbutik 1836 74
Model-Ridestøvler	337	Naalemager 1836 74
Skrædderlaugets Gaard. Et Nutidsværksted	352	Metalstøberi 1845 75
Slagterlaugets Velkomst	353	Diligence 1847 75
Smedejernsgitter paa Frederiksborg Slot	368	En Svendeindvielse paa Kroen 79
Snedkerlaugets Lade	369	Karikatur af Bagermester Sager 84
Stenhugerværksted fra Aarhundredskiftet	384	Mesterprøve paa Raad- og Domhuset . . 89
Tømmerlaugets Ejendom	385	Et Kobbersmedeværksted 91
Et Urmagerværksted. 1939	400	Karikatur af Skomagersvend og -dreng 98
Vognmandskørsel 1939 og for 100 Aarsiden	401	Karikatur om Drukkenskaben 101
Teknologisk Institut. 1940	416	Scene ved Bispingsanstalten 104
Teknisk Skole. 1940	417	Karikatur om Statsgældens Afbetaling 106
Hans Majestæt Kong Christian den Tiende	528	Haandværkerforeningens Segl (Signet fra 1841) 110
TEKSTILLUSTRATIONER		
	Side	
Haandværkerforeningens Bygning. 1940	5	Lavsturnering. Møllerne og Bagerne . . 115
Alderstrøstplatte. 1912	6	Karikaturer af Bagermester Scherfig og Redaktør Edward Meyer 120
Haandværkerhaven	7	Byggeplads 1850 125
Huset paa Hjørnet af Boldhusgade og Admiralgade	21	Bagermester 1850 125
Den originale Indbydelse til Dannelse af Haandværkerforeningen	27-29	Parykmagermester G. C. Sichlau 127
Det trykte Indbydelsescirkulære. Kandestøbermester A. L. Buntzens Paategning	30	Murersvend og -mestres Fortjeneste . . 130
Snedkermester J. Lasenius Kramp	36	Karikatur af Redaktør Siesby 132
Bagermester H. C. Sager	36	To Skomagerdreng 135
Bagermester J. A. Scherfig	37	Honnet Ambition 135
Snedkermester A. D. Andersen	37	Dyrtiden 1856 140
Hofurmager Fr. Jürgensen	42	To Karikaturer om Dyrtiden 1856 . . . 141
Bogbindermester J. C. Falck	42	De tre Laugs-Gratier 147
Hattemagermester Børge Petersen	43	Skorstensfejermysterier 152
Blikkenslagermester F. Meyer	43	Snild Sparsommelighed 152
Snedkermester P. C. Thymann	45	Sørgelige Følger 158
Snedkernes Lavshus i Grønnegade	51	De fattige Skorstensfejermestre 158
Bagerens Lavshus i Læderstræde	55	Næringsstridigheder 163
Borgerrepræsentantvalgene i Februar 1846	61	Flyttedagsscene 170
En Skrædersvend og en Kleinsmedesvend i stram Stads	66	Næringsfrihed og Laugsvæsen 173
Bagermester 1810	68	Litografisk Anstalt 1851 179
Farveri 1813	68	Byggeplads 1858 179
Klædefabrik 1815	69	Malerværksted 1862 183
Jernstøberi 1823	69	Bogbinderi 1867 183
		Minoriteten i Nærings sagen 189
		Forskellige Slags Nytaarsgaver 195
		Karikaturer af Clément og Schilder . . . 205
		Glæde over Næringsloven 213
		Kristian VIII's Ligbegængelse 221
		Valgkandidaten Hr. Wiborg 226
		Karikaturer om Haandværkerforeningens Stilling til Valgloven 228-29
		Karikaturer om Svendenes Stilling til Valgloven 231
		Karikaturer om Grundlovsfesterne . . 234-35
		Almindeligt Hospital 239

	Side		Side
Skrædernes Lavshus	251	Bagermester C. Lichtenberg	429
Lasenius Kramps Planskitse 1860	255	En Lysestøber. 1911	434
Malermester C. Tilly	266	Alderstrøst ved Møllegade, Gaardinteriør	440
Skomagermester C. F. Lier	266	Alderstrøst ved Møllegade, Façade mod	
Kobbersmedemester J. F. Fugmann	267	Alderstrøsts Passage	443
Malermester A. C. Geisler	267	Possementmagermester Johs. Gütthler	445
Urmagermester J. A. Øberg	274	En Rokkedrejer. 1908	451
Sadelmagermester P. C. Dinesen	274	En Nagelsmed. 1909	457
Bogbindermester D. L. Clément	275	Menukortet 1890	464
Snedkermester J. Cortsen	275	En Instrumentmager. 1911	467
Naalemagermester F. C. Hjorth	285	En Væver. 1911	473
Skomagermester H. S. Most	285	En Reberbane ved Volden	479
Kobbersmede	292	Medaillediplot. 1880	486
Det første Alderstrøst	299	Medaillediplot. 1900	491
Rebslager paa sin Reberbane ved Øster-		Rejsende Haandværkssvende	499
vold. 1900	303	Foran Tribunalet. 1898	505
Murermester J. H. Kornbech	311	Rostrup lykønsker Blikkenslagerlavet	509
Tømremester Fr. C. W. Thymann	311	Kobbersmedeværksted 1903	517
Guldsmed J. B. Dalhoff	313	Bogtrykkeri 1908	517
Buste af Lasenius Kramp. 1875	315	Murermester Carl R. Ette	518
Fra et Skræderværksted. 1910	319	Snedkermester, ORS. Kaspar Rostrup	518
Kronprinsengade Nr. 7 og 9	322	Tømremester Peder Pedersen	519
En Piskemager. 1917	331	Bagermester Vald. Gætje	519
Et Bødkerværksted. 1915	340	Smedeværksted 1916 og 1932	521
En Kandestøber. 1908	345	Heegaards Stiftelse 1898	523
Alderstrøst paa Nørrebrogade	354	Haandværkerforeningen 1929	523
Alderstrøst, Gaarden mod Nørrebrogade	355	Ved Stranden 6	525
Alderstrøst, Gaarden mod Baggesensgade	358	Lasenius Kamp-Medailen	531
Alderstrøst, Façade mod Baggesensgade	361	Haandværkerforeningens nye Fane. 1900	533
Alderstrøst, Façade mod Blaagaardsgade	367	Professor C. Nyrop	534
Et Skomagerværksted. 1908	373	Brolægningsentreprenør Jens Eliassen	534
Haandværkerforeningens Svendeme-		Scener af Haandværkerforen.s Film	538-39
daille. 1866	381	Gaardparti fra Haandværkerhaven	540
Den ældste Form for Svendemedaille-		Bogbindermester P. O. Olsen	542
diplomet	383	Ingeniør K. V. Koch	542
Sølvvarefabrikants Skydeskive 1869	386	Sekretær A. J. Thomsen	543
Sadelmager og Dekorator 1874	386	Kontorchef A. C. E. Petersen	543
Lærred paa Bleg 1875	387	Heegaards Stiftelse. Alderstrøst, Dr.	
Guldvareværksted 1881	387	Priemes Vej. 1937	544
En Sporemager og Sværdfejer. 1910	397	Haandværkerforeningens Bygning, Be-	
Sølvmedaille og Diplom fra Verdensud-		styrelsesværelset 1940	545
stillingen i Paris 1878	403	Haandværkerforeningens Ejendomme i	
Festmaaltidet paa Klampenborg 1865	408	Stormgade og Vester Voldgade	546
Folketoget til den slesvigske Sten 1865	409	Biblioteket i Alderstrøst, Møllegade. 1937	547
Billedskærerarbejde fra Alderstrøst	414	Skomagermester H. C. Heegaard	548
Tilhugning af Tømmer 1897	419	Alderstrøsts Grundarealer	549
Paa Valsen 1897	419	Alderstrøsts Vækst 1862-1937	550
En Naalemager. 1911	421	Udlaan i Biblioteket, Møllegade,	551
Tømremester Chr. Rothe	423	Haandværkerforeningens Festsal	552
Tøjfabrikant N. P. Christensen	423	Til Barcelona med S/S „Polonia“ 1929	577

INDHOLD

Forberedelse til Kampen for Lavene 1840-47	9
Indledning	11
Staten og Lavene S. 11. — Haandværkerforordningen af 21. Marts 1800 S. 13. — Københavns Lavforhold ved 1840 S. 14. — København ved Kristian VIII's Tronbestigelse S. 17. — Lavskommissionen af 1840 S. 19.	
Haandværkerforeningen stiftes og organiseres	21
De forberedende Møder S. 21. — Johannes Lasenius Kramp S. 23. — Kramps forskellige Udkast S. 24. — Indbydelsens endelige Form S. 26. — Begyndelsesvanskeligheder S. 31. — De provisoriske Love af 12. Marts 1841 S. 33. — Fortsatte Vanskeligheder S. 35. — Lovene og Bestyrelsen S. 38. — Repræsentantskabet S. 39. — Medlemstallet, Kontingentet, Foreningens Økonomi S. 41. — Mislykkede Møder, Sekretæren, Foreningsbudget S. 44.	
Foreningslivet udformes i de første Aar	47
Haandværkerforeningens Lokale S. 47. — Kramps Forslag om almindelige Møder S. 49. — Foreningslivet organiseres S. 50. — Bogsamlingen S. 52. — De trykte Beretninger S. 54. — Foredrag og Oplæsninger S. 58. — Prøvevalg til Borgerrepræsentation og Stænderforsamling S. 61. — Haandværkernes og Kunstnernes Fanetog i 1841 S. 62. — „Corsaren“s Satire over Fanetog S. 64.	
Næringssagen under Forberedelse	66
Henvendelsen til Magistraten S. 66. — Lasenius Kramp foreslaar en Prisopgave S. 67. — Bedømmelseskomiteén S. 70. — Giessings Afhandling S. 71. — Ny Prisopgave overvejes og opgives S. 73. — Opfordringen fra Haandværkerforeningen i Hillerød S. 76.	
Reformforslagene i Foreningens første Aar	77
Reformforslagene indkaldes af Bestyrelsen S. 77. — Aulums Forslag om fremmede Mestre S. 78. — Kramps Forslag om københavnske Haandværkssvende, Mesterprøver og Lavssammenslutninger S. 80. — Basarsagen S. 81. — Forslag om Varemagasiner S. 82. — Forslag om Understøttelsesfond S. 83. — Forslag om Sygekasse for Haandværkslærlinge S. 85. — Forslag om en Svendestiftelse S. 87. — Svende- og Mesterprøver S. 89. — Spørgsmaalet om Værkgesellerne S. 92. — Værnepligtiges Næringsfrihed og Svendes Hjemmearbejde S. 94. — Foreningen	

som Mellemedlem mellem Lavene og Myndighederne S. 96. — Kramps Arbejde for Haandværkerskoler S. 98. — Søndagsforeningen for Haandværkssvende S. 100. — Kreditkasse og Dyrtidsforanstaltninger S. 103. — Forskellige andre Forslag S. 106. — Tilbageblik paa Aarene 1840-47 S. 107.

Kampen og Nederlaget 1847-61 111

Kampen mod Næringsfriheden 113

Lavskommissionen afgiver Betænkning S. 113. — Haandværkerforeningen drøfter Betænkningen S. 115. — Haandværksstandens Bemærkninger S. 117. — Industriforeningens Andragende S. 119. — Haandværkerdannelsesforeningen tilbyder Samarbejde S. 121. — Planen om et Haandværkerraad S. 123. — Opfordringer til Samarbejde i 1849 S. 126. — Fremmede Mestre. Indfødsretsspørgsmaalet S. 129. — Næringssagen begynder at spøge i 1853 S. 131. — Dyrtidsforanstaltninger 1853-54 S. 134. — Folkevennernes Selskab. Næringssagen i Borgerrepræsentationen 1854 S. 137. — Dyrtidens Tryk vokser S. 139. — Arbejderforeningens Adresse og Rimestads Forespørgsel S. 141. — Tillys Artikel i „Berlingske Tidende“ S. 143. — Haandværkerforeningen udsender en Pjece S. 146. — Organiseringsarbejdet i Hovedstaden S. 148. — Provinsens Haandværkere organiseres S. 151. — Det store Haandværkermøde S. 153. — Indstillingens Indhold S. 155. — Pressen om Haandværkermødet S. 157. — Audiensen hos Unsgaard; Müllers Forslag afventes S. 159. — Müllers Næringslovforslag offentliggøres S. 162. — Borgerrepræsentationens og Amtmændenes Stilling S. 164. — Haandværkerforeningen organiserer Modstanden S. 167. — Foreningen i Haderslev faar gode Raad S. 169. — Forbindelse knyttes til forskellige Sider S. 172. — Protestadressens Indhold S. 176. — Protestadressen udsendes og debatteres S. 178. — Pjecer og Sympatitilkendegivelser S. 180. — Købstadforeningen, Industriforeningen og Arbejderforeningen S. 182. — Adressens Underskrivelse og Overlevering S. 185. — Rigsdagens Forhandlinger om Næringsloven S. 187. — Adressen til Frederik VII S. 190. — Audiensen hos Kongen S. 193. — En Deputation fra hele Landet forberedes S. 196. — Den sidste Anstrengelse efter Lovens Underskrift S. 199. — Næringsstandsforeningen stiftes S. 201. — Rigsdagsvalget i 1858 S. 204. — Næringsstandsforeningens Økonomi og Virksomhed 1858-60 S. 207. — Den sidste Kraftanstrengelse og Foreningens Opløsning S. 210. — Haandværkerforeningen optager Arbejdet med de frivillige Lav S. 212. — Haandværkerforeningens Udcast diskuteres S. 215. — Det ringe Resultat af denne sidste Anstrengelse S. 217.

Foreningens Deltagelse i det offentlige Liv uden for Næringssagen. . 220

Kristian VIII's Ligbøgængelse 1848 S. 220. — Foreningen og Begivenhederne i 1848 S. 222. — Foreningens Prøvevalg til den grundlovgivende Rigsforsamling S. 224. — Det slesvigske Spørgsmaal og Valgloven S. 227. — Grundloven og Valget 1849 S. 230. — Borgerrepræsentations- og Rigsdagsvalg; Grundlovsfester S. 233. — Værnepligten og Næringskatten S. 236. — Københavns Udvidelse; Industribank; Toldtarif S. 238. — Udstilling i Aalborg; Næringsløsheden S. 241. — Forskellige Adresser i 1860 og 1861 S. 243. — Forskellige Sager S. 245.

Foreningslivet 247

Lokalet i Bagernes Lavshus S. 247. — Til Gammelmønt og tilbage til Læderstræde S. 249. — Under større Forhold i Læderstræde S. 252. — De almindelige Møder S. 256. — Sommerlokalet; Stiftelsesfesterne S. 260. — Lovene og Med-

lemmerne S. 262. — Repræsentantskabet og Bestyrelsen S. 265. — Formand, Viceformand og Sekretær S. 269. — Foreningens Økonomi S. 271. — Bogsamlingen S. 276. — Foredrag og Diskussioner S. 278. — Mislykkede Møder; Medlemsstridigheder; Foreningsbudet S. 282. — Svendestiftelse og Understøttelseskasse S. 284. — Foreningen søger Koncession paa et Varelotteri S. 287. — Bevilling opnaas, og Lotteriet organiseres S. 290. — Lotteristriden; fortsat Virksomhed S. 293. — Ved Overgangen til den nye Tid S. 295.

Under Næringsfriheden 1862-1914 297

Foreningsliv og filantropiske Opgaver 1862-79 299

Lasenius Kramp om Foreningens Virksomhed under de ændrede Forhold S. 299. — De nye Love af 14. Januar 1863 S. 301. — Repræsentantskabet, Lovene og Bestyrelsen 1863-68 S. 305. — Lovændringer i 1869 og 1876. Formænd og Viceformænd 1862-79 S. 307. — Medlemmerne S. 310. — Fortjente Medlemmer hædres af Foreningen S. 313. — Foreningens Økonomi, Kasserer og Sekretær S. 317. — De sidste Aar i lejede Lokaler S. 319. — Købet af Kronprinsensgade Nr. 7 i 1868 S. 322. — Foreningen i eget Hus. Sommerlokalet S. 325. — Klublivet i Haandværkerforeningen S. 328. — Foreningens Fester S. 330. — Foreningens Beværtere, Bude og Opsynsmænd S. 333. — Bogsamlingen; Hetsch's Tegninger; trykt Beretning S. 336. — Foreningens Forhold til Kongehuset S. 339. — Velgørenhedsbasarer. Enke-Understøttelses- og Laanekassen S. 342. — Fornyerse af Koncessionen paa Varelotteriet. Direktør Malling S. 344. — Lotteriets Styrelse og Virksomhed 1863-79 S. 347. — Lotteriets Leverandører og Kollektører S. 349. — Alderstrøst grundlægges 1862 S. 352. — Den første Bygning rejses og indvies S. 356. — Den anden og tredje Bygning rejses S. 359. — Stiftelsens Virksomhed 1871-79 S. 363. — Borgerrepræsentationsvalg og Grundlovsfester S. 366. — Toldspørgsmaalet S. 369. — Havnesagen S. 371. — Arbejdsspørgsmaalet S. 374. — Arbejdsløsheden 1877-78 S. 377. — Foreningens Medailler for Svendeprover S. 379. — Medallevirksomheden 1867-79. Det Rønnenkampske Legat S. 383. — Haandværkerundervisningen og Teknisk Skole S. 388. — Forholdet til Lærlingesagen og Lærlingeforeningen S. 392. — Londonrejsen 1862. Udstillinger 1863-70 S. 395. — Stockholmerkernes Besøg ved Industriudstillingen i 1872 S. 398. — Verdensudstillingerne i Wien 1873 og i Paris 1878 S. 401. — Industritidende. Industribanken. Frimærkesparekasse S. 404. — Arbejderforeningen og Haandværkerforeningerne i Aarhus og Reykjavik S. 406. — Sønderjydernes Besøg i 1865 S. 408. — Haandværkerforeningen og Næringslovens Revision S. 411. — Haandværkerforeningen ved Aar 1879 S. 413.

I Samarbejde for Standens Interesser 1879-1900 415

Fællesrepræsentationen for dansk Industri og Haandværk stiftes S. 415. — Haandværkerforeningen og Fællesrepræsentationen S. 418. — Lovene og Repræsentantskabet S. 420. — De nye Love og det nye Repræsentantskab af 1897 S. 424. — Medlemmerne. Formænd og Næstformænd S. 426. — Bestyrelsen 1879-1900 S. 430. — Haandværkerforeningens Lotteri i dets sidste Aar S. 433. — Alderstrøsts Jubilæum i 1887 S. 437. — Alderstrøst i Møllegade S. 440. — Begravelseskassen og Understøttelseskassen S. 444. — Foreningens Lokaler og Ejendom i 1880'erne S. 448. — Lokalerne flyttes til Kronprinsensgade Nr. 9 S. 452. — Stigende Utilfredshed med Lokalerne S. 455. — Fester og selskabeligt Liv S. 459. — Stiftelsesfesterne og Jubilæet i 1890 S. 461. — Sommerlokalet. Skovture og andre Udflugter S. 465. — Foredrag og Diskussionsmøder.

Bogsamling og Bladhold. Arkiv S. 468. — Foreningens Økonomi, Kasserer, Sekretær, juridiske Konsulent. Gaver til Foreningen S. 471. — Haandværkerforeningen og Kongehuset S. 474. — Valg til Borgerrepræsentationen. Grundlovsfester S. 476. — Foreningen og Rigsdagsvalgene S. 480. — Haandværkerforeningen og Standens Presse S. 482. — Svendepøver og Svendemedailler 1880-82 S. 485. — Arbejdet for ensartede Svendepøver over hele Landet 1880-85 S. 488. — Foreningens Medailleuddelinger 1883-1900 S. 490. — Lærlingesagen S. 494. — Haandværkerundervisning. Fagskoler. De rejsende Haandværkssvende S. 498. — Organiseringen af Arbejdsgiverne S. 501. — Ulykkesforsikringssagen. Arbejdsretter og Enighedskamre S. 504. — Næringslovens Revision S. 507. — Toldspørgsmaalet. „Det nationale Arbejde“ S. 511. — Toldraad. Frihavn. Protestmødet i 1897 S. 513. — Forskellige Nærings- og Haandværkeranliggender S. 516. — Deltagelse i forskellige offentlige Anliggender S. 520. — Haandværkerbørsen. Kreditforeningen for Haandværkere og Industri-drivende S. 524. — Forholdet til forskellige andre Foreninger S. 527.

Virksomheden inden for faste Rammer 1900-1914..... 529

Inden for Foreningsrammerne S. 529. — Arbejde for Standen og Deltagelse i det offentlige Liv S. 534.

Oversigt over Krigs- og Kriseaarene 1915-40 540

Aarene 1915-23..... 540

Aarene 1923-40..... 545

Organisationer, tilsluttet Haandværkerforeningen i København 552

Navneregister 564

Illustrationer..... 577

Indhold 580

TRYKFEJL:

I Forordet Side 5: „Farvebilag og Otto Mønsted Fond“, læs: „Farvebilag, og Otto Mønstedes Fond“.

